NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI, SCRIPTORIS VERE CATHOLICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBRI DECEM ET OCTO.

SACRATISS. ROM. REGIS FERDInandi liberalitate, opera verò ac ſtudio doctiſſ. viri Ioannis Langi, Cõſiliarij Regij, è Græco in Latinum ſermonem tranſlati, nuncq; denuò caſtigatiores, Scholiis ad marginē permultis ſuperadditis, auctiores in lucem editi.

Quorum eximia vtilitas, præ cæteris Eccleſiaſticorum ſcriptorum hiſtoriis hactenus editis, cùm in Ioan. Langi ad S. R. Maieſt. tum ipſius Nicephori, lucubrationis huius ſuæ initio ſtatim adiecta Præfatione, ſatis luculenter exponitur.

Et quoniam hic Codex maior eſt, quàm qui vno potuerit volumine comprehendi, eum in duos diuiſimus Tomos: quorum prior duodecim cõplectitur libros: poſterior verò ſex: cum Magni Aurelij Caſsiodori libro, quem Tripartitam Hiſtoriam vocant: vtrique etiam Tomo, rerum & verborum in his memorabilium peculiari indice adiecto.

PARISIIS,
Apud Ioannem Ruellium, in via Iacobæa, ſub ſigno Diui Nicolai.
M. D. LXVI.

SACRATISSIMO ET LECTISSIMO PRINCIPI, DOMINO FERDINANDO,

Roman. Pannon. Boem. & Slauor. Regi Augusto, Infanti Hispaniarum, Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, Silesiæ, &c. Comiti Tirolis, Flandriæ, &c.

Principi & Domino suo benignissimo.

A Deo Opt. Max. Ioannes Langus incolumitatem diuturnã, pacẽ tranquillam, & felicitatẽ sempiternam precatur.

NICEPHORI Callisti, scriptoris Catholici, Ecclesiasticæ historiæ decem & octo librorum è Græco trãslationem, Maiestatis tuæ, Rex inclyte, iussu mihi mãdatam, & Dei tandem Opt. Max. ope ad finẽ suum perductam, apud Maiestatem tuam officiosè exhibeo & repręsento. Quo in Opere non tam doctrinam, aut eloquentiam, quæ in me vel nulla, vel sanè quàm exigua est, ostentãdam mihi, quàm curam & fidẽ, quæ in ecclesiastico interprete summa requiritur, præstandam esse duxi. Quam laudem an assequutus sim, affirmare ipse non ausim: studio certè pietatis eam cõsectatus sum sedulò & diligẽter. Eius rei penes Maiestatem tuam, & bonos pióсq; viros, qui ex animo & sincerè, nõ scriptis dictísq; modò, verùm etiam reb⁹ & factis ipsis, religionem Christianam profitẽtur, quibus nimirũ solis liber hic ab autore ipso est editus, iudicium esto. Enimuerò, nisi me opinio mea fallit, Nicephorianũ hũc priscarũ Ecclesię rerũ codicem, rebus temporibúsq; nostris valde vtilem, cõmodum, necessariúmq; adeò fore puto. Nam & cẽsuram corruptorũ apud nos morũ, veluti antiquus disciplinę Christianæ magister, aget: ordi-

num omniũ hominib. omnibus, simul & virtutum, quæ imitemur, & vitiorum, quæ vitemus, exẽpla illustria, & cùm pietatis sempiterna pręmia, tũ infidelitatis perpetua supplicia proponẽs: & ad ordinãdam cõstituẽdámq; Rempub. Ecclesiasticam ciuilib. atq; intestinis dissidiis admodum cõuulsam & labefactatã, viam ostendet: quẽadmodum antiquitùs dissensiones in Ecclesia multifariam exortæ, legitimis quietísque cõsiliis sopitæ sint & cõpositæ, Synodorum aliquot œcumenicarũ acta exhibens. Quæ omnia summos orbis Christiani Principes nõ nosse tantũ, sed idẽtidem secũ in animo voluere, cõtinuéq; ob oculos habere, cõmunis omniũ nostrûm salutis, & totius Reipub. magnopere interest. Non ꝙ ista antehac in libris, monumentísq; literarũ aliis, & in Eusebij Pãphili Ecclesiastica, quã Rufinus vertit, & ea quæ vocatur Tripartita historia, tradita atque exposita non sint: sed apud Nicephorũ nostrũ omnia ordine meliore, delectúq; & iudicio acriore, dilucidius & copiosius, ab antiquis scriptorib. sumpta, oratione ꝑpetua referũtur: ita vt si alius Operis huius vsus non esset, illa saltem re plurimùm id prodesset, ꝙ editioni veteris historiæ, quã dixi, Ecclesiasticæ nimis sępe accisæ & obscuræ, permultum affert lucis. Qua de re plura mihi facere verba, opus non est: quãdoquidẽ Nicephorus ipse, in initio statim lucubratiõis huius suæ, vtilitatẽ eius prę cęteris Ecclesiasticorũ scriptorũ historiis, luculẽter satis stilo est prosequutus. Ipse quidẽ, singulari prouidentiæ diuinæ beneficio, hosce Niceph. libros, Gręco sermone cõpositos, elegãtissiméq; manu descriptos, tẽporib⁹ nostris reseruatos, ad nos peruenisse arbitror. Declarat hoc satis rei euentus. Quum nãq; ante annos multos, ex Budensi regia bibliotheca, quã Matthias Coruinus, Pannonum Rex, pulcherrimã, Gręcis & Latinis libris lectissimis refertã, instituit, surreptus, diu in priuati hominis bonis fuisset: & postea ꝑ milites Turcicos, in miserabili casu & direptione Pãnoniæ, inter reliquã prędã Cõstantinop. deportatus, in foro ibi scrutario vęnisset, perq̃ cõmodè accidit, vt à Christiano, eodémq; studioso homine emptus, postliminio in eandẽ Pannoniam sit reuersus. Vbi tandẽ in dominiũ pręclari & eruditi viri, Georgij Logi

Iuriscõsulti, Vratislauiẽsium sanctę Crucis, & diui Ioan. ecclesiarũ Prępositi & Canonici, Maiestatis tuæ Cõsiliarij, cõcessit: vnde nobis, Maiest. tua iubente, eius Latinè vertẽdi potestas est facta. Accidit pręterea paulò ante id tẽpus, vt Lutetię Parisiorũ in Frãcia, regiis typis, Eusebij ipsius Pãphili & reliquorũ Ecclesiasticorũ scriptorũ historiæ, vnde & Tripartitã suam Cassiodor⁹ Senator decerpsit, & Nicephorus noster bona ex parte, pleraq; loca & argumẽta, arbitratu suo, in opus hoc suum cõgessit, in publicũ Gręcè ederẽtur: Deo hoc sic disponẽte, vt libris eiusmodi Gręcè & Latinè vulgatis, plurium testimonio editionũ magis atq; magis veterũ in Ecclesia Christiana rerũ gestarum veritas atq; certitudo cõfirmetur: & ea vtilitas, quã pij omnes speramus, votísq; omnibus expetimus, ad tẽporum nostrorũ Ecclesiam, & populum Christianũ vniuersum, ordinum in eo omniũ moribus pariter castigãdis, erroribus legitimè tollẽdis, & doctrinis piè cõformandis, perueniat. Ita enim viros religionis nostrę studiosos mecũ arbitraturos esse opinor, quũ à lectione Oraculariũ veteris & noui Testamẽti literarum sacrosancta discesserint, vix extare op⁹ aliud, quod cum ampliore certioréq; ad veræ pietatis nostrę mysteria addiscẽda, & vitam morésq; in melius mutãdos, vsu atque fructu omnis generis ordinis & ætatis homines posint nocturna versare manu, versare diurna. Quatenus veluti in augustissimo splẽdidissimóque Ecclesiæ amphitheatro, sic in historiarũ sacrarum hisce monumentis pręclarissimis atq; sanctissimis, omne vtriusque sexus genus, ordo omnis, status & ætas omnis, pulcherrima in Christiani stadij curriculo, sanctè & fortiter, pro immortalitatis & vitæ cœlestis amplissimis præmiis, decertãdi, atque rectam sincerámque religionem aduersis iuxtà & secundis rebus, per fidem nõ fuçatam, charitatem operantem, & spem inconcussam, cum bona & pura conscientia, patienter atque constanter exercendi documenta proposita habet. Quid est enim Historiæ Ecclesiasticæ volumen aliud, quàm prædictiónum, doctrinarúmque, & promissionum Seruatoris & Domini nostri IESV CHRISTI, sanctorúmq; eius Apostolorum & Prophetarum, sancta & admiranda

repræsentatio, exequutio, oblatio, cœlestísq; pietatis verissimũ gymnasium? quod omnib. omniũ philosophorũ porticibus, Lyceis & Academiis tãtum præstat, quantum mors vitæ, cœlo terra, Deo homo cedit. In sacro Actorum apostolicorũ diui Lucæ Euãgelistæ libro, Christianum pectus, gẽtis professionísq; suæ incunabula, cũ ingẽti animi voluptate & admiratione cõtemplatur. Auctus porrò & incrementa eius non alibi, quàm in sacra Ecclesiæ historia perspexerit. Per quàm autẽ piis hominibus iucũdum: eis verò qui magistratũ, non Ecclesiasticum modò, verùm profanũ etiam & secularẽ gerunt, à Deo sibi mandatum, quàm maximè opus est, posteaquam quib. studiis Ecclesia adoleuerit, & eò maiestatis amplitudinísque, diutinis incremẽtis, vt metuendũ fortè sit, ne magnitudine propemodum sua laborare incipiat, peruenerit, cognitũ habeãt, vt eisdem studiis non solùm florentem cõseruandam, sed etiam collabentem religionem instaurãdam esse intelligant. Magnã ab humanitatis & bonarũ artium sectatorib. ineunt gratiam, & multam cõsequuntur gloriã, qui ex veterum Græcorum & Latinorũ scriptorum literis, antiquitatis cognoscendę gratia, recõditi quidquam de numismatibus, coronis, vestimẽtis, cõuiuiis, & morib⁹, rebúsq; priscorum Græcorum, Latinorũ & Barbarorũ etiam populorum, aliis in lucem proferũt, atq; declarant: quíve de colosso, columna, statua, arcu triũphali, aut inscriptione vetusta quapiam, aliquid indicant atq; exponũt. Gratum id esse solet doctis & studiosis omnib. itaq; scripta eiuscemodi in manibus sedulò habent, legunt, admirantur, exosculantur, in magno precio habẽt, antiquarios ipsos in cœlum laudib. vehunt. Quod quum homines nostri tanto animi studio & affectione in rebus profanis & terrenis, eísque non admodum necessariis, quandoque etiam parum vtilibus, & planè inanibus, faciant: quanta pietate eos conuenit excipere atque versare sacræ historiæ codicẽ, in quo sacrosanctæ antiquitates, primordia & augmẽta Ecclesiæ Dei & Reipub. Christianę ostẽduntur, thesauri cœlestes & æterni, omnis generis martyriorum & certaminum coronæ, mysticæ mẽsæ epulationes, sanctarum animarum sempiterna monumenta,

virtutum diuinarum, captum humanum superantium, effigies & signa, cum immortalitatis ipsius certissimorum præmiorum spe indubitata proponuntur, frequentantur, celebrantur? Quæ cũ eis, quas diximus, mundanis, fluxis & caducis rebus collata, nihili prorsus illas esse arguunt & conuincunt. Quo plus gratiæ veris istis antiquariis nostris debemus, quòd venerandæ Ecclesiasticæ vetustatis memoriã, in literas relatam ad nos trãsmiserunt. Eam verò propè omnem Nicephoriani isti libri cõplectuntur. Quod si Augusto Cæsari, principi fortunatissimo, sub cuius auspicatissimo Imperio, aureo seculo, & optata pace atq; trãquillitate orbi vniuerso cõciliata, autor & donator pacis æternæ, Dei filius Dominus Iesus Christus, Saluator noster, ex virgine homo, salutis & immortalitatis nostræ gratia nasci dignatus est: summa quoq; illa felicitatis pars diuino munere cõtigisset, & in ea is tẽpora incidisset, vt & ipse Christo nomine dato, Christianus princeps esset, & Christianis populis imperaret, libẽtissimè medius fidius in senatu Ro. ipse bonam Ecclesiastici operis partem recitasset, & in prouincias ditionis suæ descriptam, ordinibus omnibus legendam atq; cognoscẽdam misisset. Nam in euoluendis vtriusque linguæ autoribus (quod de eo Suetonius Tranquillus scriptum reliquit) nihil æquè sectatus est, quàm exẽpla publicè vel priuatim salubria, eáq; ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercitũ, prouinciarúmque rectores, aut ad vrbis magistratus, prout quique monitione indigerẽt, misit. Libros etiam totos & senatui recitauit, & populo notos per edictum fecit. Quãto credibilius est, Ecclesiasticis cũ mysteriis initiatum, Christianúmq; Imperatorem factum, non pauca quædam ex sacro hoc codice exẽpla petita: sed vel integrum ipsum opus, cũ ciuibus omnis ordinis suis, ad publicos eorum simul & priuatos vsus, veritatis cõtestandæ, sempiternæq; incolumitatis cõsequendę causa, quouis modo cõmunicaturum, vulgaturúmq; fuisse? Non cõtinuisset princeps optim9, intra domesticos aulæ Imperialis parietes libros tales, qui ad vniuersalẽ Ecclesiæ & Reip. Christianę doctrinam & disciplinam sunt compositi, sed communis publicíque omnino iuris esse vo-

luiſſet. Bonorum eos & piorum virorum calculo, quales à principio ſtatim laudauimus, cóprobatum iri, dubium non eſt. Quin etiamſi extra aleam inuidiæ & obtrectationis ita ſint poſiti, vt ſibi à genuinis contentioſorum hominum, qui Chriſtianiſmi virtutẽ & profeſſionem in controuerſis diſputationib. perpetuíſq; rixis, altercationibus & iurgiis collocãt, minimè timendum eſſe putẽt: ſub Regiæ tamen Maieſtatis tuæ auſpicio latinè verſi publicantur. Conuenit enim, volumen de vera ſinceráque pietate conſcriptum, ſub Principis eius nomine potiſsimùm edi, qui pietatem ſtudioſiſsimè colit, eandémque ſaluam & auctam eſſe ſummoperè cupit. Cuius ſtudij Maieſtas tua Regia, immò orbis Chriſtianus vniuerſus, per Maieſtatem tuã peramplos diuinitùs percecepit fructus. Siquidem quòd Turcica immanitas veluti diluuium quoddam in Germaniam omnem non exundauit: & quòd nobis à tyrãnide ea, patria noſtra ſalua eſt: idipſum, ſecundum diuinam benignitatem & clemẽtiam, ſi ſincerè rectéq; iudicare volumus, virtuti Maieſtatis tuę ferimus acceptum. Libet namque, libet, Rex Ferdinãde, beneficia ſummi Dei, ope operáq; Maieſtatis tuæ nobis præſtita, gratis animis recognoſcere: quod niſi faciamus, extremæ meritò impietatis crimen committamus. Regnum enim Maieſtatis tuæ niſi in hæc tempora difficillima & periculoſiſsima, cum moleſtia quidem, labore, & erumna Maieſtatis tuæ infinita: commodo autem, emolumento, & vtilitate noſtra maxima, incidiſſet: quorſum non iam barbaries Scythica excurriſſet? Aſſerenti Maieſtati tuæ Pannoniæ regnum, optimo & apertiſſimo iure ad eam deuolutũ, plurima ſe ab aduerſariis, tyrannidem ibi ſæuam affectantibus, & crudelitatem exercentibus, obtulere impedimenta, quibus iuſto aliquoties bello obuiã eſt itum. Acceſſere à finitimis principibus & populis, à quibus Maieſtatem tuam adiutam oportuit, parum fidæ ſocietates. Superuenit tandem Rex Turcicus, qui non ſemel omnibus ſuis copiis & viribus connixus, ex poſſeſsione Pannoniæ Maieſtatem tuam deturbatam voluit. Verùm ea fuit Maieſtatis tuæ in tuendo iure ſuo fortitudo, & ea in arcendo à Germaniæ & Italiæ ceruicibus ſæuiſsimo hoſte con-

stantia, & tam præsens diuini numinis in Maiestate tua, populísq; tutelæ eius commissis, auxilio defensionéque sua seruandis, præsidiũ, vt conatus propè Barbari tyrãni omnis, pręterquam quòd ei perfidia regni affectatorum proditione cõmodauit, frustra fuerit. Quater, Maiestate tua regnãte Scythicus princeps ex Thracia per Maiestatis tuę infideles subditos euocatus, perinde atq; olim Persarum reges in Gręciam, omnibus vndiq; contractis copiis, exercitibúsque suis in Pannoniam, & aduersus Germaniam, maximã suscepit belli expeditionẽ. Quater itidem non tam Maiestatis tuæ marte, quàm potẽti manu Dei, magnificè est repulsus. Atq; ille ea spe aduersus nos bellum toties mouit, vt nihil se in Pannonia & Germania cuncta reliqui facturũ putaret, quod sub iugum dominationis suę superbissimæ nõ mitteret, sibíq; parère cogeret. O immensum erga Maiestatem tuã, Dei amorem: ô tẽpestiuè cœlitùs missum præsidium: ô summam erga ciues subditósque Maiestatis tuæ, Diuini numinis pietatem & misericordiam: quod nos vnà cum Maiestate tua, ope sua à monocerotis huius cornibus liberauit! Prodeat hic aliquis, & regem, principémve aliquem, toto eo tempore, quo non solùm Ottomanorum familia in Asia & Europa rerũ potita est, sed etiam Turcicum nomen orbi innotuit, proferat, quem toties ad hunc modum præsens Deus præsidio suo sit tutatus. Immò aliquem saltem ex Christianis nominet regem, qui se ætate nostra dominatori isti Asiæ opponere sit ausus. Vsqueadeò totã Turcici belli moles in Maiestatis tuæ caput, & ceruices nostras, populis & principibus vicinis cessantibus, periculúmq; nostrum inspectantibus incubuit. Proinde sempiternas benignitati diuinæ, pro tanto illius in nos fauore & beneficio, agere debemus gratias: cuius propitium magis nobis, quàm seculis aliis fuit numen. Quũ primùm in Europam ex Asia gẽs Turcica ciuili Græcorum bello pertracta esset, & nõdum ad tantam vel dimidia ex parte potentiam peruenisset, bis cum ea primus ex Principibus Christianis Sigismundus Boëmus, Pannonũ, mox etiam Boëmorum Rex, & postea Romanorum quoque Imperator, bello est cõgressus, sed infœliciter. Post hunc Vladislaus Iagellonius, Pan-

noniæ itidem, & præterea Poloniæ Rex, belli fortunam aduersus Turcas præliis aliquot tentauit, & fortiter ille primùm, nec minus prosperè rem gessit: sed tandem denuò cum illis, remisso induciis, ad quas eos petendas coëgerat, nuncio, Martis aleam expertus, copiis hostiũ eorum longè maximis obrutus, cum ingenti suorũ clade, pulchram subiit per vulnera mortem. Græcorũ hic Imperatorum & Principum, Scanderbecchio Castriota excepto, clades potius quàm expeditiones, & Venetorum item Turcica prælia omitto. Ludouici verò Iagellonij, Pannonum Boëmorúmque regis, Maiestatis tuæ sororij, iuuenis fortissimi, meminisse sine lachrymis nequeo, quem prima statim Turcicæ expeditionis coitione hostis oppressit. Cæterùm in Maiestate tua, eiusdémque populis conseruandis, gratè & libenter, sicuti dixi, diuinum agnoscimus auxilium: cui tum demum locum esse maximè comperimus, quum humano præsidio destituimur. Id autem non in Maiestatis tuæ rebus gestis tantùm, verùm etiam in optimi & excellentissimi Principis, Caroli Quinti Imperatoris Rom. Maiestatis tuæ fratris germani, expeditionibus, à piis & prudentibus viris animaduersum est, & obseruatũ. Cuius tot & tanta, contra potentissimos & acerrimos hostes, necessitate quadam semper suscepta bella, nõ tam viribus & copiis, quæ Maiestati suæ Imperatoriæ fuere nõ pœnitendæ, quàm Dei Zebaoth opitulantis præsidio, quo Princeps is nunquam non succenturiatus fuit, prosperè sunt confecta atque expedita. Illud siquidem satis de Maiestate eius, hominibus prudentibus, & cœlestis numinis iudicium & benignitatem piè obseruantibus, constat: quum in statũ eum Maiestatis suæ res redigũtur, vt pro comploratis & desperatis habeantur, tum demum Maiestatem diuinã, vim potentiámq; suam ostendere: & ita momentorũ vicissitudinem repentinam atque inopinatam instituere in Imperatore suo solere, vt is de improuiso, præter hostium & hominum aliorum opinionem expectationémque omnem ex victo & contempto, victor & triumphator gloriosus euadat. Testatur hoc ad Ticinum bello Mediolanensi captus Gallorũ rex Franciscus, qui quum sibi propter opes, copiásque suas de

victoria aduersus Maiestatẽ Imperialem videretur esse certus & securus, proindéque Cæsaris res quas accisas & afflictas esse arbitrabatur, contemneret, pro triumphis, quos de Carolo iam spirabat & meditabatur, breui temporis conuersione, captiuitatis iugum ex prælio commisso reportauit: Deo nimirum Cæsari suo suppetias ferente, & Cæsarianorum ducũ consilia gubernante. Idem declarat Gallici exercitus apud Neapolim admirandus profecto casus. Venerãt in Neapolitanum regnum, quarto à Ticinẽsi clade anno, sexaginta milliũ ex equitib. & peditibus Gallorũ cõscriptę copiæ, Arces, oppida, & loca pleraque omnia, deditione magis q̃ vi in eã ditione receperant. Caietana arx, & vrbs Neapolitana, tantum deditionẽ facere recusabãt. Itaq; Neapolis obsidione graui premi cœpta est. Et satagebat rerũ suarũ quàm maximè præsidiũ ei impositum, nulláq; iam propè salutis spes videbatur, esse reliqua: quum ita Gallicana castra morbi contagiosi vis affligere, & Cæsarianorum impresſio vrgere atque accidere cœpit, vt tandem ex tam numeroso & frequẽti exercitu, ęgrè quadringẽti milites integri & salui euaserint. Sic Deus numine suo citra omnem ferè humanarum virium opem, Cęsari regnum Neapolitanũ à Gallis recuperauit & restituit. In expeditione nauali Numidica, aduersa tẽpestate in mari interiisse Carolus existimatus est: sed eũ tutelare numen Dei, Hispaniis suis breui saluum reddidit. Post varia rursus tentata consilia, & bella Cæsari eidem illata, populósque eius ad defectionem solicitatos, quid Francisco regi insuper profuit, copiis suis numerosisſimis atque instructisſimis, quadripartitò diuisis, quatuor eodẽ tempore diuersis Maiestatis Imperatoriæ ditionibus arma, bello nõ indicto, eo molimine inferre, quasi diebus paucis Cæsarem regnis prouinciísque suis omnibus eiiciendi consilium cepisset? Quid ille tum effecit aliud, quàm ꝙ vindictam in se diuinã à Cæsaris partibus prouocauit? Proximo motu Germanico, principes & populi quidam ita arma aduersus Maiestatem suam sumpserant, ita opprimendi eius consiliis, viribus, opibus, tormentísque belli omnibus, Giganteo more rationẽ inierant, vt ne fugæ quidem locum & tẽpus relinquere Ma-

iestati suæ velle viderentur. At Deus bone, quanta, Deo Cæsarem bene adiuuante, conatus tam audaces & nefarios, rerum est cōsequuta mutatio? Quàm contra animi sententiam, temerariorum hominum, iusto iudicio Dei cœpta cessere omnia? cuiusmodi belli, seu rebellionis potius euentus, in rebus etiam nouis aduersus Maiestatem tuam, Rex generosissime, à perditis nonnullis temerè motis, Deo eodem procurante (ita enim, sicuti res est, semper dicendum) extitit. Licuisset tum vtrique vestrûm, iure manifesto, secundum Imperiales constitutiones, & sacrarum literarum exempla, seueritatem in perduellionis reos exercere, & lege in eos agi iubere: vt intelligerent homines, quid sibi illud Solomonis oraculare velit verbum: „ Sicut rugitus leonis, ita & tremor „ regis: Qui prouocat eum, peccat in animam suam. Et „ rursus illud: Timeto regem, & cum seditiosis ne cōmi- „ scearis. Sed maluerūt Maiestates vestrę, pro religione & pietate sua excellenti, ad imitationem & exemplum diuinæ benignitatis, omissis Iuliis legibus, mitius in reos peractos cōsulere, & per paucorū legitimā pœnā & castigationem, quæstione grauissima paternè defungi: nō aliud ea re spectantes, quàm vt eiusmodi paucissimorū capitum coertio hominum esset metus & terror plurimorum. Et quando remunerationis diuinæ, qua cœleste numen Maiestatis tuæ pietatem compensat, pauca saltem ex multis documenta attingere nobis visum est: non prætereundum illud quoque, à Deo Maiestati tuæ insigne concessum donum, quòd Maiestas tua, ex vnius nobilissimæ & pudicissimæ fœminæ, reginæ Annæ, Maiestatis tuæ coniugis charissimæ (cuius principis æterna in Deo pace fruentis, virtutis & sanctitatis recordatione, etiamnū Maiestatis tuæ subditi populi omnes recreantur) matrimonio, fœcundæ prolificationis, non modò apud reges, & magnates viros, sed etiam apud priuatos homines, exēplo raro & mirifico, tot vtriusq; sexus liberos suauissimos susceperit: de quibus dubium est, fœlicius ne prognati, an melius edocti atque educati sint. Præclarissimum mehercules & hoc fœlicitatis specimen, cuius prouentum à solo Deo esse manifestū est, vt scilicet illustrissima domus Austriacæ familia, tū

principes bonos & pios orbi Christiano donet, tum reges atque dinastas alios coniugiis auspicatis cohonestatos, sibi conciliet: eósque ipsos arcta inter se sanctioris affinitatis necessitudine, publicæ pacis atque quietis constituẽdæ, stabiliendæque gratia, coniungat. Est hoc quodammodo peculiare Austriacorum Archiducum, vt per liberos suos, in gẽtes & familias alias, quasi coloniis è domo sua deducẽdis, missos, pomeria ditioni suæ proferant, & regnum, Deo fortunãte, propagent. Non hic quidquam Maiestatis tuæ auribus datur, neque ad assentationẽ verba componuntur: sed re ipsa & veritate cogente, benignitatem æterni & clementis in Maiestatem tuam, & subditos eidem populos omnes, Dei summam: qui Maiestatem tuam eiúsdémque germanũ, Carolum Imperatorem, tantos videlicet & tales Principes, vt tẽporibus nostris rei Romanæ præessent, dedit: eorumdémque nõ dissimiles hæredes atque successores filios, viuas parentum ipsorum & absolutas imagines, spectatæ iam virtutis, industriæ & pietatis iuuenes, cum pari potestate & gratia est daturus, cursim saltem perstringimus: vt ne ingratæ mentis horrẽdo vitio à maiestate diuina, bonorum omnium conciliatrice, condemnemur. Exigit id à nobis professionis nostræ & pietatis officiũ, vt gratiam eius & munificentiam in nos tantam gratè agnoscamus, Veluti enim in importuoso & vasto pelago, vndique sæua procella & tempestate Typhonica ingruente, fluitantibus, rectorem nauis peritum: sic in orbe nostro vniuerso multis difficultatibus infesto, propter varios grauésque, casus periclitantibus, principes prudentes, & omni genere heroicarum virtutum florẽtes, diuina prouidentia nobis attribuit. Abhorret profectò ab illa recordatione animus, qui status Rerumpub. futurus fuerat, si in aliorum, quàm in vestram diuorum fratrum potestatem sceptra Romana incidissent: neque enim domi, neque foris illæ constitissent.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas:

rectè Maro exclamat, & sententiæ suæ pulchrè & grauiter explicat rationem. Nos verò térque quatérque beatos (vt verbis eiusdem poetæ vtar) si nobiscum ipsi

fœlicitatis nostræ cumulum gratis piisque animis considerenus, qua nobis sub Maiestatum vestrarum regimine & imperio æquo cum omni omnium vtilitatũ commoditatúmque copia plurifariam, si velimus, perfrui datur. Romani hominis præclara illa sunt verba: Non esse præstabilius aut pulchrius munus deorum, quàm castũ & diis simillimum principẽ. Ea verba nõ rectius sanè in Traianũ, de quo dicta sunt, quàm in maiestates vestras, quæ illũ cùm virtutibus omnibus aliis æquarunt, tũ sanctitate & verò cultu Dei longissimè superarũt, quadrãt. Et sententiam istam veram esse experientia ipsa, & temporum omnium status apertè declarat. Nunquam certè res hominum florentiores, quàm sub bonis: nũquam deteriores, quàm sub malis principib' fuere. Et quo pręstantius est Dei donũ, Rex pius & prudens: hoc rarius seculis omnibus hominum generi contingit. Ex omni populi Dei regum numero (nam Mosen, Iosuem, Samuelem, & paucos quosdã duces & iudices, qui reges ipsos præcesserunt, recensere supersedeo) si Dauidem, quem Dominus virum iuxta cor suum inuenit: si Solomonẽ sapientem, qui tamen à seipso stultè degenerauit: si Ezechiam pium, & religiosum Iosiam excipiamus, quod iudicium de aliis omnibus sanctorum virorum erit? Idẽ si de Romanis imperatoribus, ab Augusto Cæsare vsque ad Constantinum Magnum, fecerimus: atque quum Augusto ipsi, necnon Tito, orbis terrarum deliciis, & ei quem paulò antè nominauimus Traiano, Marco Philosopho, Alexandro Seuero, qui tot in aula & consilio suo habuit egregios Iurisconsultos, & perpaucis aliis, virtutis & bene gestæ Reipub. laudem tribuerimus, nũ cæteros plerosque omnes tanquam orbis terrarum faces, & generis humani portenta, non execrabimus? A Constantini temporibus nonnulli extitere principes, religionis & beneficentiæ studiis insignes: quidem hæresib' nimis addicti, alij ignaui, aut crudeles. Fuere aliqui, inter Gręcos præcipuè, qui ne nominari quidẽ debeant. Germania imperatores plurimùm laudatos protulit. In primis autem Maiestatis tuæ genti inclytæ, vel domi vel militiæ celebres, vel etiam pacis simul & belli studiis præstantes, religionis certè laude præclaros, omnes de-

bemus principes. Nihil ex ea prodiit Sardanapalicum, nihil tyrannicum, nihil Iesabelicum. Ita nanque Austriaci Duces & imperatores regimine potestatis summæ sunt vsi, vt recti atque honesti custodes se, & iustitię ministros atque interpretes, administrationísque sibi creditæ non dominos, sed fiduciarios, siue depositarios esse iudicantes, collocatum depositúmque apud se regnum, Regi regum & Domino dominantiũ reposcenti, bona fide restituendum, rationémque de eo reddẽdam esse scirent. Neq; illis vllo loco & tẽpore memoria, iuxta Agathonis præceptum, excidit, hominibus se, quũ & ipsi homines essent, imperare, & secũdũ leges imperare, deniq; nõ perpetuò imperare. Et quia primã sibi curam de religone & cultu Dei propagãdo sumpserant, Academiam vnam Viennæ Austriæ, alteram Friburgi Brisgoię instituerunt, vt ibi iuuentus vnà cum humanitate pietatem veram addisceret. Ad hæc præmia bonis liberaliter tribuentes, & pœnas malis legitimè irrogantes: ne dum hisce parcerent, illis nocerent, veriti: atque imperium in seipsos maximè exercentes, tum autem cogitationes & actiones omnes suas ad laudem, honorem, & gloriam Dei, & ad bonum publicum referentes, perpulchrè faustis populorum suorum acclamationibus, titulísque suis reipsa satisfacientes, responderunt. Conuenire etiam sibi optimi principes putauere, vt ne subditis suis virtute inferiores aut deteriores essent: & quod per edicta proposita fieri à ciuibus vellent, id ipsi primùm factis exequerentur. vt rectè de quolibet eorum Sincerianum illud pronunciari posset.

Publica nimirum tum res sibi constat, & æquum "
Imperium, quum rex quod iubet, ipse facit. "

Neque alia magis appellatione sunt gauisi, quàm vt testificatione certa benignitatis pietatísque eorum à ciuibus patres appellarentur. Ea animis eorum nihil fuit gratius, acceptius, iucundius. Talem honorem apud Homerum Vlyssi, comites Græci, & apud Virgilium Æneæ socij Troiani habent. Ille nanque à suis πατὴρ ἤπιος, hoc est, pater benignus, audit: iste verò,

----- Et tu pater optime Teucrûm. "

Didicerãt pij reges, in Cyri regia institutione apud Xe-

nophontem reperiri, nihil principem bonum interesse bono patri. Patres quippe prouida de liberis sollicitudine, vt ne quid eis bonorum desit, procurare: & Cyrum in medium consulere, vt ciues sui quàm maximè beati sint, & felices. Inde adeò factum, vt Archistrategorum Austriç familia, per tot secula à progenie in progeniem, & à generatione in generationem, Deo eam propter mádatorum suorum obseruationem, benedictione & gratia sua complectente & magnificante, durauit: daturáque, eodem Deo adiuuante, sit,

In freta dum fluuij current, dum montibus vmbræ
Lustrabunt, conuexa polus dum sidera pascet.

quum magnorum quandoque & potentium regum stirpes, seculum vnum non excesserint: aut certè vix ad tertiam, vel quartam, vt in Mosaicis legitur oraculis, generationem, iusta Dei vindicta, peruenerint. Verùm enimuerò sicuti in terris nihil potest melius esse, atque expetibilius, principe bono: ita nihil è diuerso, prauo dominatore damnosius est, atque deterius. Neque inter cæteras vltionis diuinæ plagas, quibus visitare & coercere ingratum, rebellem & impium populum Deus solet, minimam affert cladem imperiis princeps malus. Non est opus hoc in loco vel veteribus, vel recentibus exemplis. Res apertior est, quàm vt negari possit. Et horrendæ de ea sunt in diuinis responsis sen-
" tentiæ: Propter peccata populi, regnare facit hypocri-
" tam. Propter peccata terræ, multi principes eius. Dabo
" pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Sed cum gratiarum actione summa Deus Opt. Max. meritò laudandus est, qui ætate nostra populum suum, quantumuis graues commeritum ærumnas, à principibus conseruauerit (vt cum Esaia dicam) infi-
" delibus, sociis furum, sequentibus munera, sequenti-
" bus retributionem, pupillo non iudicantibus, & cau-
" sam viduæ ad se nō admittentibus: à principibus (quod
" apud Ezechielem est) quasi lupis rapientibus prædam,
" effundentibus sanguinem, perdentibus animas, sectan-
" tibus lucra. Optimè sanè factum, quòd rei Romanæ summa duobus diuis fratribus, Carolo & Ferdinando, diuinitùs commissa est, cum vtriusque liberorum, eorumdém-

rumdémque ſucceſſorum ſpe optima, Patiatur benignè Maieſtas tua, hoc ſic nos repetere, & publicitùs ſincero & grato animo profiteri. Virtutes verò Maieſtatis tuæ alias hic commemorare, conſilium non eſt: cùm quòd parum mihi ad opus tantum ſit virium, ſileréque de re magna, quam pro dignitate perſequi nequeas, præſtet: tum quòd eas ipſas virtutes pleraſque Nicephorus in Præfatione ſua, qua lucubrationem hiſtoriæ iſtius Andronico maiori Palæologo Conſtantinopolitano Imperatori conſecrat, luculenter veluti in ſpeculos expreſsit. Aut enim Andronicus Cæſar, ſicuti eum hiſtoricus noſter ornamentis ſuis depingit, virtute pleraque omni colenda, Maieſtati tuæ quàm ſimillimus fuit: aut in perſona illius, talem eum eſſe, qualem ipſe deſcripſit (philoſophorum de magnis principibus orationes & libros componentium, & quorumdam etiam hiſtoricorum mos eſt) debere eſſe oſtendens, Maieſtatis tuæ tot & tanta decora conformauit: veluti animo iam tum præſagiens, ſub eius principis nomine Opus ſuum Latinè verſum, aliquando vulgatum iri, quem ipſe Græcè laudib⁹ ſuis veriſſimè ornarit. Qua in re niſi in eandem mecum ſententiam pedibus ibunt æqui cenſores omnes, quibus vel per tranſennam domeſtica Maieſtatis tuæ conſuetudo inſpecta eſt, nihil prorſus reluctor, quin leuis, vanus, & futilis habear. Reliquum porrò eſt, vt publico religionis noſtræ ſacroſanctæ nomine Maieſtatem tuam orem, quo ea, pro pietate ſua, liberalium artium, humanarúmque literarum, atque linguarum potiſſimum ſtudia, ſine quibus pietatem ipſam ſinceriorem frigeſcere oportet, præmiis honoribúſque propoſitis, aucta & honeſta eſſe velit. Perinde nanque atque homines noſtri per ingluuiem ſeſe literis eiuſmodi ingurgitaſſent, incraſſatique, inpinguati, & dilatati (vt Moſaica locutione vtar) eſſent, ita ab eis per nauſeam abhorrere incipiunt: aut fortaſſe quòd minus quæſtuoſa ſint, ea deſerunt, atque deſpiciunt: quorum alterum, ingrati erga Deum, cuius munus literæ tales ſunt: alterum, puſilli per ſeipſum: vtrunque autem improbi animi eſt, ne dicam impij. Cauſæ huius paucis mētionem apud Maieſtatem tuam feciſſe ſat eſt,

quod & ipsa se æquitate sua cõmendat, & Maiestas tua sua sponte ad bonas piásque artes ornandas propensa est: & procliuis, vt modò tempora nobis, sicuti cœpere, pacata currere pergant. Sic Maiestatis tuæ pietatem, promissionẽ habentẽ pręsentis vitæ & futuræ, in altero etiã seculo, & regno cœlesti, inter sanctos principes immortalitate diuina Deus remunerabitur. Et in hoc interim mũdo, supra eas, quas retulimꝰ, à Maiestate cœlesti Maiestati tuę Regiæ tributas dotes, eidẽ concedet longæuitatem facilem, consiliorum & actionum omnium successum prosperum, domi administrationem, regnorum tranquillam, foris contra hostes omnes victoriam optatam, & filiis Maiestatis tuę regiminis successionem certam & pacatam: ita vt vnà cum paternæ & auitæ virtutis & pietatis hæreditate, Maiestatis illi tuæ sceptra obtineant, & nati natorum, & qui nascentur ab illis. Id quod ita fore, benignitate diuina freti, speramus, votísque cunctis optamus & comprecamur.

* *
*

AD AETERNAM SAPIENTIAM, PRO NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI HISTORIÆ Ecclesiasticæ editione, G. Logi Silesij Votum,

Aurea in æterno Sapientia numen Olympo,
Æterna æterni mens animúsque Dei:
Omnia quæ nutu vna regis: quæque vna creasti,
Quæ mare, quæ tellus, quæ vagus æther alit:
Ærios montes, ridentia prata, solúmque
Frugiferum, fontes lenè sonantis aquæ;
Et fluuios latè irriguos, tum stagna, lacúsque,
Siue suprà tellus, siue ea subter habet:
Squamigerum omne pecus, salis horrida monstra profundi,
Et volucres, pennis qui supera alta secant:
Sideráque, ingentis mundi quæ machina torquet,
Cœlicolásque domos, cœlicolúmque genus:
Et nemora arboribus densissima, lustra ferarum,
Seu iuga celsa illas, seu caua vallis habet.
Hinc homines, partem diuinæ mentis, opúsque
Ritè tuum effigiem condis & ipsa tui.
Indiga nil nostri, tantum ex bonitate profunda,
O bonitas nullis æquiparanda bonis.
Queis licet æthereas eadem ex bonitate videre
Diis similes, meritis, te tribuente domos,
Nicephorus cuius virtute & numine plenus:
Nanque tuam huic præsens mentem animúmque dabas,
Sidereo ad templum quod sese æquabat Olympo,
Et Constantini nunc quoque in vrbe manet.
At nunc, indignum ô facinus, scelera impia, diris
Fœdatum à Turcis, impia sacra gemit.
Virgineo à partu repetens, & origine prima,
Ad sua perpetuum tempora duxit opus.
Grandiáque arcani verbi mysteria pandens,
Ad superos certa nos docet ire via.
Atque à sinceris Zizania frugibus arcens,
Nos alit æterno nectare & ambrosia.

Eloquio Graius: sed docti munere Langi,
Ausonio didicit nunc simul ore loqui.
LANGI diua potens, quem multo insignis honore,
Siue soluta canat, siue ligata pede.
Ille diu ex oculis hominum sublatus, & aura,
In tenebris tacuit squallidus, atque situ.
Quem Logus à charo diuinum munus amico
Accipit, hac cuius carmina nomen habent.
Qui pius antistes, Augusto vbi Vacia templo
Vicina heu nimium est regia Buda tibi.
Hæc ille augustus, augusta in templa sacerdos
Ingrediens, supplex te Sophia alma colit.
Atque ait: A sacris procul hinc, procul este prophani:
Ite procul, superis non nisi casta placent.
Si dea, si nostro affueris veneranda labori,
Alite quo dextro prodeat istud opus:
Magnanimi auspicio Fernandi regis, & are,
Aurea cuius honos sidera laude ferit:
Regis Romani, qui nobis aurea fœlix
Secula nunc condit, aurea restituit.
Ille tuum ante alios nam sanctum numen adorat,
Et nihil huic casta est religione prius:
Ritè tibi hic Pario statuet de marmore templum,
Sacráque restituet prisca, decusque tibi,
Pulchra Oderæ in ripa, multa qua flauus arena
Amne cito Breslæ mœnia amœna lauat.
Latmiis nusquam quæ concessura Mycænis,
Ardua turrigerum tollit in astra caput:
Insula quà vatis magni de nomine dicta,
Qui sacro æthereum tinxit in amne Deum.
In medio Pater almus erit, dehinc Filius, & quò
Spiritus æquali numine vtrunque refert.
Vnum sub triplici numen qui nomine regnant,
Quíque tuum Sophiæ nomine nomen habent.
Montis Auentini princeps, Habsburgia proles
Maxima, & à magno ducta Leone domus.
Quos infra vetus Austriacæ quæ gentis origo,
Romani imperij te duce frena regit.
Cæsaris hinc magni, sed vestrum numen adorans,
Accedet post hunc Regis & effigies.

Quos circa sobolis magnæ generosa propago
Austriacæ Heroes qui decora alta domus.
Nomen aui regis referent insigne: Philippus,
Qui natu est maior Carole magne tibi.
Magdalis hinc coniunx Romani filia regis,
Augeat vt nymphas candide Bethi tuas.
Alterius dehinc nomine aui, cui regna Bohemi
Clara soli pârent, Maximus Æmilius.
Hesperia in magna magni cui filia nupsit
Cæsaris, vt vestrum hinc augeat vsque genus.
Pannoniæ hinc Princeps, frater Ferdinde, paternum
Nomen habens, sanctæ stabis in æde deæ.
Qualis Tyndaridæ geminis, seu pectore fido
Quis certet pugnis, seu mage certet equis.
Carolus hinc minimus natu, verùm indole magnus:
Nam cursu ad metam fertur & ipse suo.
Dij quantum est animi in puero, & virtutis auitæ!
Ignis agit iam nunc pectora in alta decus.
Ante diem & raptus Ioannes filius infans,
Scilicet vt vobis præuius astra paret.
Hinc natæ innumeræ, magnis quæ regibus ortæ,
Nupserunt magnis Regibus & Ducibus.
Inter quas diuis similis effulget Elysa,
Bethis quæ aurifero nomen ab amne tulit.
Sarmathiæ regi quæ nupta haud omine dextro,
Ante diem Elysias vidit Elysa domus.
Fœlices gentis, qualis Iesseia proles
Æterno in solio regia sceptra gerit.
Vestibulo in medio, atque adytis, foribúsque superbis,
Cælabit docti dein manus artificis,
Res gestas foris atque domi, vestra inclyta facta,
Marmore cum Pario sectile stabit ebur.
Gallorum vt Cæsar domuit. Libiæq; tyrannum,
Tot populos domuit nobilis Italiæ.
Regnatorem Asiæ, nostris dum sæuit in oris,
Compulerit turpi mox dare terga fugæ:
Charo subueniens fratri, nostróque labori,
Dum graue perpessa est Pannonis ora iugum.
Hinc ope iam fratris, ciuilia tractus in arma,

Cúmque suis domuit vrbibus vtque duces:
Cum rapidum pedibus transmitteret impiger Albim
Insolitas fluuio tunc sibi dante vias.
Regis Romani mox his longo ordine pugnas
Adiunget, longum quas numerare foret.
Aërias vt Pannoniæ disiecerit arces,
Déque feris sibi tot fixa trophæa Getis.
Iniustum vt toties sternit pellítque tyrannum,
Tradidit hic diris séque suósque Getis.
Impius & sæuo potuit seruire tyranno,
Fax patriæ, & regni sanguinolenta lues.
Belláque quæ longum mihi sit recitare, per orbem
Fœlici amborum gesta sub imperio.
His tamen adiiciet, nostrum dum Carolus orbem,
Et regit hunc mundum, quòd dedit ipse nouum
Ignotum ante aliis mundum, sua sidera nouit,
Quique suos coluit numina falsa deos.
Qui quòd te nouit iam, quòd veneratur, adorat,
Omne tuum, atque pij est Cæsaris istud opus.
Hinc illi pleno fundis largißima cornu
Aurea inexhausta munera diua manu.
Hoc primùm, socio mox Cæsare & auspice magno,
Iam tibi prædico Turca superbe malum.
Constantini vrbem sacri, tuáque inclyta templa
Auferet è manibus, barbaricóque iugo.
Europæ victor sternens, Asiæq; tyrannum,
Quem terra atque maris exuet imperio.
Tu modò diua faue cœptis tam fortibus, vnà
Et facias: nanque hoc munus opúsque tuum.
Tunc tibi quot sacris fumabunt ignibus aræ,
Et cadet ante tuos victima quanta pedes?
Quæque sacerdotes casti tibi carmina dicent?
Et tua tam misero turba soluta iugo?
Ipse ego dona feram, sacro velatus amictu,
Et tua voce pia numina magna canam:
Et manibus palma ramóque insignis oliuæ,
Ingrediar templi limina sancta tui.
Adsis ô Dea magna, pióque aßiste labori,
Æterna æterni ménsque vigórque Dei.

FINIS.

Nicephorus hanc historiam Ecclesiasticam dedicauerit, Annotatio.

Nicephorus Callistus sub Andronico maiore,& Michaele filio eius, Andronicóque minore, Michaelis huius filio,Palæologis,Imppp. Cõstantinopolitanis, vixit ante annos plus minus trecentos. Et opus hoc historiæ Ecclesiasticæ Andronico maiori, Michaelis maioris qui Latinos ex imperio Cõstantinopolitano eiecit,filio dedicauit. Colligitur id ex ipsius Nicephori versiculis,qui in Constantinopolitanorũ imperatorum catalogo carmine composito vltimi reperiuntur:

Στεῤῥὸς Μιχαὴλ, παλαιολόγος μέγας
Ὃς λατίνους ἔξωσε τῆς κωνσταντίνου.
Τῆς εὐσεβείας ἀνδρόνικος ὁ στύλος,
Ἀσύγκριτος νοῦς, ἐξῃρημένη φύσις,
Λαμπρὸς Μιχαὴλ παλαιολόγος τρίτος,
Οὕτως βασιλεὺς καὶ λόγοις καὶ πρακτέοις.
Ἀνδρόνικος παῖς συνδρομὴ τῶν χαρίτων,
Οὕσπερ φυλάττοις εἰς χρόνους ἀπειρίτους
Λόγος παλαιὲ παντάναξ παντοκράτωρ.

Hoc est:

Magnus Palæologus Michael, & potens,
Byzantis vrbe qui Latinos expulit:
Pietatis Andronicus inclytum decus,
Natura lecta mens secunda nemini:
Clarus Palæologus Michael tertius,
Dictis & actis imperator optimus.
Flos Andronicus Gratiarum iunior.
Longißimis quos sospita temporibus
Omnipotens rex omnium vetus Loge.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVÆ DVODECIM PRIMIS LIBRIS primi Tomi Ecclesiasticæ Historię Nicephori Callisti continentur, Index locupletissimus.

MEMINERIT LECTOR LITERA a, numeris adiecta, priorem folij paginam, b, posteriorem indicari.

A

eunomio

M

medio-

P

Q

V

Indicis primi Tomi Nicephori Callisti Xanthopuli, scriptoris Catholici Ecclesiasticæ Historiæ finis.

Ἀναγνώστῃ παραίνεσις.

Παύσαι ἐφιέμενος πλήρους βίβλοιο κακοῖο:
Παύσαι ἀκουόμενος τ' αἰσχρὰ ποιητέω ἔπη.
Μάνθανε μὲν μάκαρος καὶ εὐρὺν ὄλυμπον ἔχοντος
Θαυμασίους μύθους ἀζομένοιο θεοῦ.
Γεγενίων δ' ἀνθρώπων ῥήματα πάντα κλύξας,
Ὃς πάντων κρατέει, πείθεο μούνῳ ἀεί.
Ἱστορίῃ χρὴ τῇ σ' ἴμεν ἀκριβῶς προσέχοντα,
Ἥπερ ἔχει βουλὴν τοῦ μεγάλοιο θεοῦ.
Τῇ ἡμᾶς ἀγαθῶν νικηφόρος ἔργα διδάσκει,
Μῆνίν θ' αἱρετικοῦ χωομένοιο κέαρ.

Eiuſdem ſententiæ cum Græco.

Deſinito veri ſteriles adamare libellos:
Deſinito vatis carmina fœda ſequi.
Lumine flammanti quò tu diuina pererres,
Nitere, ſcripta, rudis non monumenta viri.
Ardens lumen in has animo tractato lubenti
Hiſtorias, quæ nos numina ſancta docent.
His terras & lucentem torquentis olympum,
Paret, quot ſubeunt tela cruenta viri.

DEDICATIO OPERIS,

LAVDES (ANDRONICI SENIORIS PALÆOLOGI) PIISSIMI *& sancti Imperatoris complectens.*

ECCLESIASTICA Historia cōposita, multorúmq; & admirandorum virorū rebus gestis à me scriptis, nemini profectò Opus id, quàm tibi, rectius cōsecrarim, Imperator, Principū omnium Christi amantissimo atque humanissimo: qui omnes prorsus virtutes cōplexus, nihil rerum pulcherrimarum & excellentissimarum prætermisisti. Et quum permulta atque adeò innumerabilia tua sint præclarè facta, orationem nostram lōgè superantia, manu diuina consilium omne tuum & factum dirigente: tum, vt mihi quidem videtur, & rectè quispiam dixerit, omnium maxima & illustrissima est pietas, egregiúmque in Ecclesiam Christi studium, & flagrans atque incredibilis in eandem amor, & quas eius nomine reportasti, victoriæ & tropæa. Quæ sanè pietas, immensis sæuientis impietatis fluctibus, immanibúsque conflictantium ventorū procellis huc atque illuc quodammodo graui iactatione agitata, beneficio tandem tuo, qui rebus omnibus aliis posthabitis, hoc vnum curaris maximè, tutò ad tranquillum portum tuum annauit atque applicuit. Et nunc integra, veluti recenti situ abiecto, & pristina veterique venustate recepta, seu potius salsugine, quam ex tempestate conceperat, orationis tuæ suauissimo fo-

Imperator virtutibus omnibus, & ornamentis plurimis clarus.

Idem potissimum sincerā pietatē, opinionibus de ea prauis reiectis, restituit.

nitu repurgata atque reiecta tibi diuino orbis rectori atque gubernatori, sacróque (sic enim dicendum) auspici & curatori, condignas refert gratias, clarâ veluti & ingentem emittens vocem, omnes nos per te saluam atque inuiolatam retinentes pietatem, constanter firmitérque in sincere fidei sententia, opinione de diuino numine erronea, ita vt conueniebat, longissimè repudiata, consistere. Verùm enimuerò, si deliberatione habita, res tuas à primo initio singillatim prosequi, quásve radices actionum tuarum, quæ omnia sapienter constituit diuina prouidentia, egerit, exponere vellem, in immensum oratio excresceret: & historiam potius, quàm operis dedicationem instituere viderer. Sed quũ aliud scribendi consilium mihi sit propositum, paucas quasdam res tuas in præsentia attingere, atq; oratione perstringere, est visum: reliquis suo loco & tempori, pro eo atque decet, rectè reseruatis. præsertim quum id quod nunc quoque dicere institui, propter abundantem atque exuberantem rerum copiam, me ad nouam quandam redigat inopiam: ita vt etiam ea quæ cupio, perficere, atq; stylo exequi nequeam: eo quòd perinde atque in prato vario, innumerisque amœnitatibus scatenti, ad se quæque res me pertrahant, eísque tractandis retinere conentur. Cæterùm orationi meæ modum imponam: quæ non longior futura est, quàm vt qualemcunque saltem mei erga te amoris & desiderij significationem exhibeat: & ego egregiam in te voluntatem meam, quæ ad hoc vsque tempus tecta occultáque fuit, cum libertate propalàm declarem. Tuæ verò mansuetudinis atque humanitatis fuerit, vt me placidè aspiciat, atque fiduciam animo meo addat. In primis verò siquid minus rectè in hoc opere à me dictum fuerit, vt mihi ignoscat: historiámque meam, pro iudicij sui acrimonia, addendo atque adimendo repurget. Quicquid enim calculus tuus accuratius emendauerit, id & mihi & omnibus aliis gratum certúmque habebitur: propterea quòd ex omnibus, quicunque fuere, tibi maximè perspicere talia, & deprehendere promptitudine & acrimonia naturæ, Dei dono contigerit: & quòd disserere atque disputare, moderatione iusta, & timore

Ex plurimis pauca tãtũ præclara Imperatoris res ĩ hac Præfatione attingẽda.

Beneuolentiæ captatio Opus hoc Imperatoris iudicio submittitur

multo adhibito, de rebus diuinis explicatè noris. Præterea ꝙ mente concipere,& ore diserto eloqui,id quod visum est,insupérq; idipsum propè diiudicare,ita vt alterũ ab altero pernoscatur,optimè possis. Neq; quisquã reperitur esse tam audax & temerarius,qui post limam, iudiciúmq; tuũ,digitũ adhibere scriptis sustineat. Itaque rebus multis omissis,inde tandem orationem de rebus tuis ordiar. Quum enim veluti quispiã eorum, qui singulari Dei dono dati sunt,optimorũ & nobilissimorum illorum virorum,nasci,& imperium in homines vniuersos suscipere deberes, magni consilij angelus , ac potius rerum vniuersarum pater atque rector, consiliũ agitauit:& ad eos qui cum illo eiusdem sunt naturæ & honoris, Faciamus (inquit) rursum hominem ad imaginem nostram,& similitudinem primi illius qui dudũ diffluxit. & editus és, diuina quadam vi & natura , spiritu vitæ tibi afflato,qui vitalis aliis virtus,primitiæq;, & quasi quidã alius generis † princeps in orbe nostro futurus eras. Qua in re,illa, perinde atque instrumento & autore vsa est patre tuo,qui maiorũ suorum splẽdore,nobilitate,amplitudine gloriæ, arte imperatoria, opibus,adhæc prudentia, fortitudine,,& naturæ vi,antiquissimos quosque suique & nostri temporis principes obscurauit. Nec illi,quum antea res multas pro Romanis egisset , aliã ob causam Deus imperiale tradidit sceptrum , quàm vt tu facilè & incruentum obtineres imperium,pietate & facinoribus omnibus bonis futurus longè clarissimus: eis quippe rebus verissimè Imperator declaratur . Quandoquidẽ verò tibi quoque,qui imperium in vniuersos è manu Dei fueras suscepturus, seu potius ante natiuitatem receperas, Imperialem domum & aulam instrui oportuit,quę sanè tam ingens & amplum deceret Imperium:ea quoque , quemadmodũ primo illi Adam orbis vniuersus,& quicunque tandem fuit paradisus ille;condigna præparata est. Ea verò erat noua Edem, terrestre cœlum , paradisi veluti primariũ exemplar,patria quidem tua, commune autẽ Christianorum omnium domicilium , vrbium videlicet omnium regina. Simulátq; enim ipse ex materno prodiisti thalamo, prædonũ examen , quòd eam lõgo tẽpore

Quomodo de rebus diuinis disputãdum.

Iudicium a cre princi-pis.

Imperator prouidentia certa Dei genitus.

† γενάρχης.

Quæ res imperatorem maximè deceant.

Imperatoris huius patria Cõstãtinopolis, Paradisus alter.

Latinos Imperatores qui Cõstantinopoli sexaginta propè annis regnum obtinuere, designat.

afflixerat, inde est expulsum, terrore quodãmodo perculsum atq; accisum: germanúmq; planè hæredẽ, imperatorem, & conditorem eius, veritum: qui sanè prædones, exitum atque fugam accelerantes, tanquam coruscanti ense tuo eiecti, alius aliò profugit. Ad eum modum illa per te nobis omnibus repurgata, & tibi nutritia atque educatrix facta est, duabus his rebus in te atque illa diuinitùs benignè præstitis. Neque enim illa, quæ nuper admodum liberam lucem videre cœperat, in alio quopiam, quàm in te vno, debitam gloriam cõsequi potuit: qui maximè quidem ad gloriam Dei propagandam processeris, & summa omnium dignitate honoris auctus sis: neq; etiam tibi prę illa condignius contingere potuit domicilium & habitatio. Quapropter, sicuti Deus solitus est longius etiam antea magnarum rerum iácere fundamenta, itidem meritò quoque tum id est ab eo factum. Sed enim vt quum etiamnum fasciis pueriIibus inuolueris, & à nutrice curareris, futurã rerum gratiam exultans, atque (vt sic quispiam dicat) subsiliens, graui atque imperiali corporis habitu exhibueris: atque inter quotidianam membrorum fingendorum compositionem, senilem quodammodo præteferens prudentiam, excellentem in te pietatem, sicuti Ioannes, exultans, & eum qui tibi in vndis lustralibus gratiam concessit adorans, ostenderis. Atque alias res tuas, donec ex infantia ad puerilem peruenisti ætatem, quid dicere attinet? prętérquàm quod (vt in prouerbio est) à prima linea, in primis pietas, amor Dei, & humanitas tibi studio fuit: quum quidem & alia omnia, quæ cura & laude digna sunt, concurrerent: & tu ætate simul, sapientia & gratia procederes, non quidem quòd incrementa hæc in te caperent, sed quòd simul sese proferrent, atque exhiberent: firmitatémque cum ætate, morum grauitate, & cultura augescẽte, assumerent. Atque equidem ad pulchrum bonúmque fundamentum, pietatem ipsam, fortitudo primùm accessit: hanc cõsequuta est prudentia, deinde temperantia etiam effloruit. Aduenit ad has iustitia quoque: aurea hęc prorsus, quã multi complicare & connectere nequeũt, catena. Eam verò tu omnium pulcherrimè concinnans, nouam quandam

Imperatoris Andronici infãtia

Pueritia.

Adolescẽtia

Virtutũ omnium fundamentum pietas.

Virtutũ aliarum accessio.

Virtutum catena.

&admirandam planè perfecisti virtutum harmoniā & concentū. Nam quæ in iis vel abundant, vel deficiūt, vitiis scilicet ipsis reiectis, media es cōplexus, & vnā prorsus ex eis tanquā vniuersalem virtutem confecisti. Atque, vt quas medio tempore gessisti res tuas, in compēdium redigam, postquam diuinæ sentētiæ placitum est, vnum te imperij gubernaculis præsidere, fatali decreto è vita cōmunis omnium nostrûm propugnator atque Imperator, tuus autem pater simul & institutor, emigrauit: quum quidem prius Romanorum Imperium, sicut à cētro circulum, propagasset imperatoriis artibus, reportatis ab hostibus victoriis, necnon aliis magnarū rerum administrationibus ingentem apud omnes qui sub sole sunt homines, gloriam consequutus. Tu autē, Princeps præstātissime, vbi solus Imperium es adeptus, confestim copias tuas, pro ipso Deo, primùm in aciem produxisti: opibus tuis omnibus, quas à Deo acceperas, à primis (quod dicitur) carceribus, pro eo qui te Imperatorem vnxit, vsus. Itaque, sicuti dicere cœpi, quum veram religionem nostram, nouis inductis rebus, per adulterinas & absurdas doctrinas, in discrimen adductam esse cerneres, studiosissimè eam & sapiētissimè tutatus es. Quod namque perspectum tibi optimè esset ad Imperij præsidiū solā pietatem, & rei diuinæ sedulū cultum sufficere, reliqua autem cum his comparata nihil esse, diuinam planè & sapientissimam concepisti sententiam. Proinde per eiusmodi rerum administrationē, magnam à Deo iniisti gratiam: & à teipso illi satis præbuisti causæ, vt perfacilè precanti tibi aurem suam inclinaret, actionibus omnibus tuis præiret, Imperiúmque tibi firmaret atque constitueret: videlicet vt rectissimè, atque ordine optimo administratio eius procederet, in rebus omnibus te aptissimè dirigens: atque vt aliquis dicat, viuam imaginem, & statuam Imperij pulchram omnino & Imperialē, ad incredibilem & excellentissimam venustatem expoliens. Sic enim puto, Dei benignitatē hominibus nō contingere, nisi seipsos factis suis ea dignos exhibuerīt: quę tu quòd optima præstitisti, in primis vt gratiosus apud Deum sis, consequutus es. Quapropter cernere erat, quicquid esset ma-

Michael Palæologus Imperator mortuus. Successor eius in imperio Cōstātinopolitano Andronicus fili⁹. Huic pietas & religio abinitio Imperij in primis curæ fuit. Imperij pſidiū, pietatis cultus. Diuini numinis erga Andronicū gratia & fauor. Amplissima pietatis præmia diuinitùs cōcessa. Qui homines gratiæ Dei sint capaces. Bon⁹ felixq; Imperij status. Ver⁹ Imperator. Timor Dei Imperij custos. Tribuuntur Andronico pcipuæ Imperatoriæ virtutes. * *Quod*

li id è medio tolli: bona autem vniuersa ad manus esse, vtilitatem publicã non morari, & tempora ipsa sub te nouo atq; cõmodo Imperatore renouari & repubescere. Atque equidẽ rerũ bonarũ pleręque sua sponte aderant, pleræq; mox affuture erãt. Accessit spes rebus pręsentibus longè melior. Nã sicuti iubar quoddã è sublimi relucens, vbique terrarum, affluentẽ tibi diuinitùs gratiã abũdè demisisti, eámque propter cœlestiũ donorum varietatẽ perinde atq; flumẽ copiosum profudisti. Et quũ gloria abundares, nequaquam ad desidiã & vitã molliorẽ te demisisti, sed rebus honestis dedidisti. Neq; purpura sumpta, Imperiũ in teipsum exercere omisisti: & ratione tanquã freno vsus, Imperij administrationẽ philosophicis institutis temperasti, timore Dei illi tanquam custode & opitulatore imposito. Porrò quũ probè tibi cognitũ esset, principes viros non facilè admoneri se pati, neque doctrinam atque institutionem admittere: eam tu in primis tibi in consilium adhibuisti, & imperij tui perinde atque domus custodem, & magistrum optimum, cõstituisti. Quin potius tibi hac minimè opus fuit. Quid enim apud te est, quod aliunde didiceris, aut importatum acceperis? qui ingenij naturæque tuæ bonitate omnia producas, & quicquid boni est, veluti fructum quempiam generosum & maturũ, in lucem proferas? Sed nec illud Imperio suscepto egisti, vt te ciues & subditi tui metuerẽt tantùm: verùm timorem eũ charitate temperatũ esse voluisti. Proinde quũ te homines tui cum admiratione dilexere, quòd minus esse terribilis, neque arbitrio tuo viuere, & pleraque omnia statuere viderere, tum ipse eos magis etiam dilexisti: quibus reuera extitisti,

hic per Nicephorũ obscurius indicatur, id à Baptista Egnatio apertißimè paucis declaratur. Michael Palæologus (inquit) Lugdunum ad cõcilium venit, quod Gregorius x. Põtifex ĩdixerat, faciléque illi cum Romano Põtifice conuenit. Ex quo tãtam inuidiã Græconicæ gentis cõtraxit, vt nec mortuo iusta persolue rint, & locum sepulturæ negauerint.

„ *veluti pater optimus.*

quemadmodum ille dixit. aut, ꝙ magis in te competit.

„ *Rex bonus, atque idem fortis bellator, in armis.*

Nam quod sceptrũ Imperiale, splendidi cuiusdam seruitij signum esse, & coronam preciosissimã, nihil à lapillis, quæ in littore maris sunt, differre putares: quamuis hæc, diuinæ quædam res, & immensorum arcanorúmque mysteriorum imagines sint, purpura ipsam pro vilibus pannis habens, florémque eius molestum

Hunc versum Alexãder Magnꝰ omniũ Homericorum carminum

& tristem iudicans, moderatum nouo quodam modo in rebus secundis animum obtinuisti: nequaquam eis, sicuti plerique, exultans atq; superbiens. Quæ tua moderatio maximè Deo grata fuit: eadem quoque publicæ lætitiæ, & solennibus conuentibus causam præbuit, multam animis omniũ voluptatem immittens. Quum namque optimus, & supra alios maximè generosus esses, haudquaquã ad res minus decẽtes declinasti: verùm constanter in factis laudatis perstitisti, prudentiæ scilicet & iudicij rationibus adductus. Insuper verò circa pulcherrimas quasq; res ambitiosus, ritè omnia atque ordine peregisti. Formã siquidem atque habitum præ te ferens tyrãnide dignum, animo mitis admodum atque humanus es, cõspectu ipso statim omnes, vt ita dicam, benignè excipiẽs: & nouo quodam more, orationísque tuæ gratia atque illecebris, fluminis instar profluentibus, vniuersos, perinde atque magnes lapis ferrum, suspensos tenens. Decentissimũ verò quoque tibi corpus, & excellentissimum, rerum vniuersarum architectrix natura cõformauit: vt sanè quispiam existimet, non principum solùm, sed etiam hominũ ferè omnium te absolutæ formæ ideam atque specimen, iuxta Platonem & venustatis omnis archetypum atq; primarium exemplar esse. Robur insuper & fortitudo corporis, partiúmq; omnium & membrorum proportio, aptáque & temperata constitutio, ætatis quoque flos & vigor, omnia simul cõcurrentia, suprà quàm dici potest, optimam in te cõficiunt temperaturam & harmòniã: haud aliter quàm si in parte qualibet natura tibi præsens insideat, mensurarúmque & magnitudinum rationibus artificiosissimè omnia, & perinde atq; lyram coagmẽtatione compositionéq; conuenientissimè conformet. adeò vt in te vno, propter tot & tanta, quæ in te scatẽtia protulisti bona, cõmunis natura iactare se & gloriari possit, tanquam in excellentissimo generis nostri, vt ita dicã, donario, in quo illã munificentiam suã ostentarit. Itaque constanti exercitio rerũ honestarum & pulcherrimarum, cum generosa animi alacritate tibi proposito, ignis planè ardens, aut securis dissecans,† aut sphæra, quod dicitur, seu globus quidam per præ-

iudicauit esse optimũ.

Bona corporis in Imperatore.

Adũbratur in hoc Imperatore, virtutibus ornamentísque plerísque omnibus absolutũ optimi principis exẽplar.

† ἤτις σφαῖ-

ρα καὶ ἀπρα-γῶς.

cipitium, fuisti: omnibus cognoscendis incumbens, omnia etiam facilè mente concipiens. Et quæ semel audita vel lecta discis, tam tenaci memoria complecteris, vt in ferreis pugillaribus, quæ in cordis tui tabulis cõscripsisti, incisa esse videantur: tam solida firmáque tibi est memoria. Porrò attentione, & mentis sagacitate, scientiam & eruditionem omnem breui superasti, naturæ magnitudine eas virtutes cunctas re ipsa exhibens, ídque melius multo, quàm qui longissimo etiam tempore operam illis nauarũt. Vnde illa tua est prouidentia, & vsitata mentis cõsideratio, necnon singularis morum gratia & affabilitas. Vnde etiam violentorũ laborum contra naturę leges & corporis necessitates, tyrannis quædam & dominatio, imperialísque quæ tibi præstatur, obseruantiæ contemptus, átque aliæ insuper primariæ virtutes, supra naturæ humanæ captũ diuinitùs tibi insitæ. Quales sunt & nocturnæ & diurnæ stationes, cùm vel Deum orationibus placas, vel pro rep. defendenda excubas, vel etiam iura ciuibus reddis: ita vt qui te cõspiciunt, non viro te, sed potius viri statuæ conferant, frigus ex æquo & æstum toleranti. Vsqueadeò te vnum atque eundem in eis omnibus præbes, tanquam inuictum, & ad naturæ momẽta immobilem: cum omnibus quidem familiarius viuentem, omnibus autem te omnia, & omnigenum suauémque admodum & placidum exhibẽtem, multámque atque eam meram atque sinceram, vt apud Platonem est, libertatem subditis, perinde, atq; vinum temperantem. Ac veluti inter curas & labores natus, tanquam habitus eorum in naturam abierit, magis etiam illis delectaris, quàm alij socordia, deliciis, atque aliis eiusmodi, quibus assueuerũt, minimè laudatis studiis. Quod si hæc quoque dicenda sunt, persæpe ego te vidi non quotidie cibum sumentem, verùm & binos & ternos transmittere dies, ita vt nonnunquam quidem solo pane & oleribus incoctis, aliquando verò pomis quibusdam vescereris. Et tempore plurimo sola aqua tibi potus fuit. Quibus omnibus non ad sufficientiam aut satietatem es vsus, sed celeriter omnino ea degustata mox remoueri iussisti, vt scilicet mens tibi absque sordibus maximè pura perma-

neret, intellectualibus spiritualibúsq; & diuinis redundans cogitationibus: simúlque vt facilius vigilãtia constaret, rectiúsque negotia pleraque, ex præscripto diuino, matutino simul & meridiano, nec minus nocturno etiam tempore perageres. In multam namque noctem, ac potius, vt plurimum, ad illucescentem vsque diem vigilans: & demum cubitum vadens, statim rursus exitus surrexisti, haud aliter quàm si tibi nocturna vestimenta grauia atque molesta essent. Sed enim ne tum quidem à laboribus tibi remissio fuit, per somnum nimirum & insomnia te exercenti, & nominis gloriæq́ue nostrę augmenta atque incremẽta infatigabilibus momentis & imaginationibus animi, visionibúsque nocturnis meditanti, &, quoad eius fieri potuit, complenti atque perficienti: adeò vt admirationis causam hominibus præberes, diuiniorem quãdam naturam te, somni atque fatigationis expertem esse, suspicantibus. Et quum quàm longissimè, &, vt aliquis dicat, iuxta diametrum, à voluptatibus & ignauia abfuisti: tum quotidianæ vitæ disciplinam & seueritatẽ maximè es consectatus. Vnde tibi bona corporis habitudo, & valetudo secunda maximè fuit. Et qui hac in re elaborant, nugatores meri visi sunt, Asclepiadæ quidam de Hippocrate præceptore gloriantes, nec minus qui Galeni lucubrationes euoluunt. Qui sanè quum valetudinis tuæ curatores essent, à suis ipsi morbis & ægritudinib⁹ magis, ad te accedentes, liberi atque integri discessere: quippe qui ad summam accuratissimámq; valetudinis tuendæ rationem perueneris. Et neque Medici tui, neque illi ipsi qui eis artis suæ præcepta tãquam magistri & duces tradiderunt, prorsus quidquã habuerũt, quod aduersus præscriptũ degendæ ad salubritatem vitæ tuum opponerent. Plutarchus quidem Chæroneus Romanum Imperiũ laudibus vehẽs, pulchrè dixit, eas quę antehac dudum per graues motus & certamina inter se dissensissent, virtutem & fortunã, vix aliquando tãdem, propter vrbem Romanã solam, pactis cõuentis per fœdus initum, in gratiã rediisse, vt omnium humanarũ rerum longè pulcherrimũ opus absoluerent atq; perficerent. Mihi verò rectè quoq; existimare in mentem ve- Εὐσέβειάν τι καὶ εὐδαιμονίαν.

nit,in te etiam vno, Imperator optime, verã pietatem cultúmque Dei, atque opes felicitatémque humanam, quæ inter ſe ſemper depugnarunt, ſemel ad concordiã redactas eſſe: eo quòd pietas felicitatem veluti vi quadam ad ſe pertraxerit, eámq; omnino peſſum ire non ſiuerit: ſiue potius,vt equidem puto,quòd Deus tãdem neceſſitatem eis impoſuerit,vt ſimul cõiungerẽtur atq; cõtemperarentur: & vt ille ab vtraque,eo quòd vtriuſque eſſet propriũ recepto,hominibus omnibus nouum & verè admirandũ perficeret emolumentum& auxiliũ, firmamentum nimirum quoddam ſtabile,& elementũ, vt ita dicam, ſextum & ſempiternum, in diuinis rebus labaſcentibus, & per naufragiũ peſſum euntibus, tam horrendæ fluctuationis & erroris, ingentem, ſupremã, veréque ſacram anchoram te, ſacris ſimul & prophanis exhibens,vt in te aliis quoque qui tecum ſunt,ſolidam ſtabilitatem repræſentaret.Et profectò ea quæ huc atq; illuc circumagebantur,& circumferebantur,maximam te tutiſſimámq; perfugij ſedem,in mundũ pacis vnum, & rectioris fidei profeſſionis,ſeu rerum adminiſtrationis, minimè hallucinantem aut labantem orbem habuere. Quin illud etiã ſtuduiſti, vt non corpori modò, verumetiam animo purpuram circumdares. Siquidem tu omnium propè, qui te præceſſerunt, Imperatorum vnus, ipſi tibi imperaſti: & reuera † ſummæ poteſtatis Imperator, quum*vitioſas tumultuãtium atque imperium ſibi vendicãtium affectuum perturbationes è domicilio animi tui eieciſti:tũ rationi,[a] imperio eo quòd penes paucos optimates eſt,tradito,viuam teipſum virtutis imaginem, ad certam ciues tuos imitationem inſtituens, propoſuiſti. Nam animi moderatione in acie contra ignauiam oppoſita, non ſolùm hominum, verumetiam perturbationũ animi ſimul & corporis omnium Imperator meritò cenſeris. Quamobrem cõſpicere licet, humanitatem tuam ad ſummum perueniſſe. Nam bella quoque quæ geris, perhumana ſunt: & placabilitas virilem præ ſe fert fortitudinem.Porrò benignitas& munificentia quam maximè ad vtilitatem publicam ſpectant. Ita autem admodum eſt placabilis. Animus nanque tuus ad iracundiam, vt ita dicam, ſte-

Verus Imperator.

† αὐτοκράτωρ τῷ ὄντι
* τῶν παθῶν ὀχλοκράτειαν.
a ἀριστοκράτειαν.

τὸ τῆς ἰσεργεσία, ὡς μάλιστα οἰκονομικόν.

rilis: & ad ardorem eum qui ex flagranti vehementia prouenit, cælebs & immobilis est, quamuis bonorum omnis generis ferax & fœcundus. Legibus verò ferendis, moribúsque corrigendis quàm recta apud te instituta est ratio? qui improborum impetum legitimis iustitiæ præceptis cohibes: & vbique terrarum honestum bonúmque, haud aliter quàm decantatus ille Triptolemus in terram semina coniecit, seris. Quis igitur hominibus improbis te est formidabilior? aut ærumnosis placabilior, atque clementior? Quis supplicantibus benignior, & ad misericordiam propensior? qui etiam, nisi quæpiam obstet necessitas, precãtium optata preuenire solitus es. Neque verò à me ista ad gratiam, aut per adulationem prorsus dicta sunt. Quomodo enim id faciam, quum neque res ipsas, vt sunt, verè exponere queam, excellenti pulchritudinis earum præstantia victus? Verùm hæc ita se habere, tum diuina quæ tibi obtigere dona, tum actiones, quas in Imperium tuum contulisti, omnes comprobant. Nec minus id quoque illa satis declarant. Quis etenim, quàm tu, religione pura & simulationis nescia, vel Deũ magis glorificauit, vel flagrantiorem pro eo ardorem ostendit? Quis sinceriorem fidem in discrimen coniectam, tanta æmulatione & zelotypia affectatus est, aut sacrã mensam repurgauit? Quis etiam, vt eruditio omnis summa caperet incrementa, effecit? Quis ita virtutem extulit, aut optimos quosque honoribus auxit? Quis Dei ministris, aliísque item qui ei chari sunt, & omnibus propè, pro cuiusque dignitate, debitũ honorem tribuit? Quis porrò tanta attentione, insigníq; religione, & decenti moderatione, vt Imperialis aula nihil ab asceterio, pietatísq; exercendæ schola differret, procurauit? quis sic æqua stateræ lance rempub. gubernauit? Quis ita vel iuri dicendo institit, vel maleficia coercuit? vsqueadeò, vt multã se tibi debere gratiã illi etiam profiterentur, qui è iudicio victi, & calculo tuo dãnati abiere. Cuius tanta fuit cum peritia simplicitas, & cum clementia prudentia? quibus virtutibus vnà cum humanitate maximè enites, ingentem quandam serenitatem in animo simul & vultu preferens, sensim

Imperialis aula pietate morum Monasterio persimilis.

quandoque, ceu fluctibus quibusdam, horrescẽtem, nec tamen vllam tempestatis significationem præbentem. Cæterùm orationis opportunitatem, silentij commoditatem, linguæ lepôrem, familiarium colloquiorum instar olei prorsus & mellis profluentem suauitatem, aut verborum tuorum Musicum planè cõcentum, quis rogo eloquatur? Sententiarum autem densitate, præterea verborum perspicuitate & copia.

" *(Hyberni voces fluuij de more ruentes,*

Homerus dixisset) quis te diuinitùs locupletior fuit? Quapropter euenit, vt te verba faciente, omnes prorsus quasi numine aliquo afflẽtur, moderatáque insania percellantur, & bacchari incipiant, simúlque vel inuiti exiliant: & vocibus tuis rapti, ita ducantur, vt retrocedere nolint, sed veluti affixi tibi videãtur, perinde prorsus atque à Sirenibus demulsi. Rectè sanè quispiam te mare dixerit, quod alios super alios verborum fluctus densè excitet, aut certè ingentem aliquam aquarum vim: quæ, si in eam alicunde lapillus incidat, ex obscuro centro, seu potius circino, eóque, si ita vis, liquido, alium super alium circulum, sensim admodum intumescentem, ac deinde propter alium influentem, paulatim donec ad summum perueniat, deficientem atque euanescentem, mirabiliter circumscribat: potißimum verò, quum tibi de rebus diuinis est sermo. Quis nanque alius habet vel mentem & sententiam oratione atque lingua meliorem, vel orationem quæ illis ratione meliore subseruiat, vel linguam etiam quæ bene admodum & acutè (rotũdè & suauiter poëta dixisset) verbis in orbem reductis conceptam animo sententiam proferat: atque vtrunque iis, ita vt decet, expediat, & id quod in animo lateat in apertum transmittat? Equidem vnum illud de te dicam, quum concionantem audio, alius ex alio, & orationis tuæ illecebris Deo,* plenus efficior, nec hominem me loquentem, sed mirificè aliquem è cœlo prospectantem, & noua quædam atque diuina, quæ communia hæc quidem longè excedant, sublimia autem & arcana mysteria contineant, renunciantem, audire puto. Adeò vt Deum orandum duxerim, qui mihi aurem aliam addat, sicuti quidem Pro-

* ἔνθος.

phetæ videtur, vt mihi cum lepôre vrbano verborum tuorum gratia abundè influat. Quod quidem omnibus etiam contingere arbitror, qui firma & cõsistenti sunt mente: neque omnino tales, qui demulceri & flecti verbis huiusmodi nequaquàm possint. Quos sanè neque Orpheus ille, decãtata sua lyra, frequenter eam plectro percurrens, vt puto, aliqua ex parte permulserit: quam quidem lyram irrationales etiam naturas sono suo trahentem, ei affingunt Græci. Iam præter alia istud quale est? quod nullius sanguinem, qui * imperio ob maiestatẽ læsam obnoxius fuerit, effundere volueris? Quod tu quidem te ita facturum esse non iureiurando cõfirmasti, verùm cœlesti prudentia optimum esse, maximéque Imperio conuenire iudicasti, qui nimirum & vitæ † & necis potestatem penes solum Deum esse scias. Incruentam enim prorsus, cædísque puram solam Imperij tui administrationem, vniuersum iactat æuum, quæ vitam felicem & bonorum omnium prouentũ producit. Quod quidẽ cernere licet quum in aliis exundantibus cõmoditatibus, tum in eo quòd ætate tua magna rursus ingenia & artes nobilissimæ reuixerunt, & per prosperũ successum ad summum peruenerunt, nõ tua quidem, sed illarũ planè gratia, vt simul & testis earum esses, & spectator: qui quum iudicare de rectè factis, tum reponere ea atq; remunerari maximè possis. Neque sanè affirmare dubitarim, tua gratia primarios, qui apud nos sunt viros, sub Imperio tuo editos esse. Si nãque vberem fructuum prouentum, sicuti dicitur, temperata constitutio atque tenuitas circumfusi aëris efficit: præclararum profectò artium & præstãtium ingeniorum incrementum benignitas, honorificẽtia & humanitas principis elicit. Qualis nunc eorum est copia: quam iudicio, liberalitate & munificentia tua tãtopere proficere, adaugeri, & ad cœlum vsque tolli cõspicimus. Quod quidem in eloquẽtia maximè videre est, vt propè nostrorum temporum Græci, cum ipsis artis eius inuentoribus certent, proindéque † primas ex secũdis ferant, ita vt sententiis omnium videtur: quamuis omnes isti te atque actionibus tuis laudãdis occupati, inferiores hac in parte reperiantur. Longè enim oratio-

* τῶν ὑποδίκων τῇ βασιλείᾳ.

† ζωῆς καὶ θανάτου ταμίαν μόνον θεόν.

ἀμείψασθαι.

† τὸ πρωτεῖον ἐκ τῶν δευτέρων λαμβάνειν.

nis & eloquentiæ vim omnem ſuperas, in tantum virtutibus excellere ſtuduiſti. Demaratus ille Corinthius, quum Alexandrum Suſis vidiſſet, præ lætitia illachrymans, ingenti dixit voluptate & gaudio, qui ante id tempus obiiſſent, orbatos, quòd Alexandrum in Darij throno ſedẽtem non viderint: præterea, quòd pars aliqua adhuc terræ obſcura & ſole carẽs reliqua eſſet, quę eundem Alexandrum non conſpexerit. Ego verò dixerim, laudem iſtam, quam alius tempore occupauit, in te multo magis competere. Atque ille dicto eodem Alexãdrum quidem ornauit: ad tuam autem præſtantiſsimam Imperij adminiſtrationem reſpiciẽs, laudem tantam retulit. Quòd ſi & hoc dicere oportet, quàm inſigni animi lætitia caruiſſe putas, ſeptenarium diuinorũ religionis noſtræ virorum conuentum, quòd te ſimul cum eis coruſcantem, veluti ingentem opum acceſsionem, non viderint? Potiſsimùm verò primum illum, qui trinitatis myſterio eſt cohoneſtatus, quòd te aſſeſſorem, ſeu potius throni ſimul & Imperij poſt ſe ſtatim ſucceſſorem germanum non habuerit, profeſſionis fidei noſtræ ducem, & reuera patrem tuum Conſtantinum, magnũ apud Chriſtianos nomen? Non tanta ſiquidem inimicorum multitudo irruiſſet, verborum peruerſa verſutia ſinceritatem fidei miſcẽs atque concutiens. Enimuerò ſingulari quadam prouidẽtia Deus te, nulla re illis inferiorem, quemadmodum quoddam pondus æqualis momẽti in lance opponẽs, conuenientémque magnitudini Imperij mẽtem ſimul & morum dignitatem tribuens, eóque experientiæ & bonitatis progreſſum, rerum adminiſtrationi temporibus noſtris prę̨fecit, vt eas quàm optimè gubernares, nec nos prorſus peſſum iremus. Quis enim ſuffeciſſet alius, qui tot & tantis malis vndequaque circumfluentibus obuiam iret, quàm tu ipſe, qui fortitudine & prudentia & Dei cultu iuſtus es iudicatus, temporibúſque noſtris alter quidam Noë aut Moſes exiſtimatus, ſcapha & ligno, crucem adumbrantibus, ex ærumnarum fluctibus ſubducens, & populũ tuum à perſequutoribus eripiens, & percutiens iis atque ſubmergẽns perſequentes, atque per manum Dei tropæa vbique excitans, magnificám-

Septẽ primaria œcumenica Concilia.

Conſtantinus Magnus.

Adronicus, alter Noë & Moſes.

que mundi nauem magnificè crucis velo noui orbis semina conseruantem gubernans: aut ignis quoque columna prorsus habitus, veluti nouũ Israëlem, nos cœleste videlicet semen, ad veram pietatem producẽs: aut sanè liquor seu succus sacer, aut sal quidam diuinus, vt Euangelicè dicam, suo planè tempore nobis iam fatiscentibus atque diffluentibus iniectus? Sed quid ago? Si enim quamplurima dicendo vel minimam partem rectè factorum tuorum attingere possem, nihil prorsus difficultatis aut molestiæ orationi adesset. Quãdoquidem verò verba, etiamsi omnium longè optima in medium proferantur, cedere tamen plurimùm rebus ipsis necessariò oporteat, ne ea accumulando vltra modum progredi videar: vbi pauca quædam addidero, ad argumentum historiæ propositum descẽdam. Quæ enim tibi Deus exuberanti manu bona cõcesit, & quam munificentiæ gratiam prolixè præstitit, quísnam satis vel oratione prosequi, vel mente concipere queat? quãuis vnà cum Gratiis & Musis omnibus, & pluribus quàm quas Homerus dixit, capillósq; nostros numero æquãtibus linguis, insistens, res tuas exequendas sibi proponat. Adeò enim nihil sibi dixisse videbitur, vt pœnitentia postea, qui semel dicendum sibi quidquã sumpserit, ducatur. Mihi verò satis fuerit, vbi ea quæ pietatis erga Deum tuæ sunt, dixero, quamprimum orationem in summam redigere. Itaq; Ecclesiam Catholicam & vniuersalem rebus nouis turbatam in veterem statum restituisti, doctrinam illegitimam atq; impuram omnem ab ea repulisti: templum à diuinæ doctrinæ cauponibus & deprauatoribus hæreticis, non quidẽ triplicato flagello, sed veritatis verbo, siue † cognatę diuinitatis triplicitate repurgasti, pia æmulatione pro diuina mensa flagrasti: vehementius pro spiritu spirasti, quare ille quoque tibi accuratam certámque diuinitatis cognitionem inspirauit: doctrinam stabiliuisti, constitutiones de ea tulisti, ingẽtibus septis veram pietatem vallasti, quod dirutum fuerat restituisti, atq; id apta membrorum partiúmque omnium coagmentatione redintegrasti. Neque deinceps apud nos noua illa nomina audiuntur, Paulus & Cephas & Apollos: sed vnus est

Arca Noë & virga Mosæ Crucis fuere figura.

Laus pietatis restitutæ, & doctrinæ Christianæ ab hæreticis opinionibus repurgatæ. Nã Andronicus patris sui Michaëlis de religione acta rescidit.

† συμφυΐας τριάδος.

Reformatio cleri.

vbique & in omnibus Christus. Adhæc vnctionem sacerdotalem adulterinum quiddam resonãtem, flagranti ardore sinceriorem & puriorem auro reddidisti: atq; lege & literis propositis, cõtinentiam morum & pecuniæ contemptum docuisti. Quapropter nunc Reip. sacrum * est sacerdotale ministerium, quod superioribus temporibus paulatim disciplinæ & morum corruptela adulteratum deprauatúmq; fuerat. Ecclesiæ formam & habitum, semper amplius quiddã excogitans, & imaginem pulcherrimè ad primarium exẽplar expoliens, ornasti. Conuentus Ecclesiasticos lætiores effecisti, nõ solum ingenti lucernarum copia, quæ in orbem per catenas serpunt & emicant, intellectualiúmq; ordinum & numerum & splẽdorem referũt, & veluti astriferum in multa nocte atq; cœlestem tractum secundi, vt ita dicã, atque intelligibilis firmamenti exhibent: in quorũ medio ipse perinde atque, quod auditu nouum atque mirum est, plenilunius sol reluces: verũetiam rebus aliis, quibus numen diuinũ lætari solet, & vasis quibusdam nouam speciem atq; formam horrore prorsus plenam præ se ferẽtibus. Quis porrò eloquatur, quam præstantibus & variis sacris vestibus puro auro preciosisq; & resplendẽtibus lapillis & margaritis ornatis, nihil planè ad magnificentiam reliqui faciens, hierarchiam seu episcopatum nostrum illustraueris? per quæ omnia incredibilis, plurimúmq; flagrãs tuus in Ecclesiam Christi amor & desiderium magnopere declaratur. Quid igitur est? Talis tu quidem in ornanda atque defendẽda ea, quæ materiæ expers & intellectualis est Ecclesia, veram pietatem dico, appares: erga eam verò quæ ex materia ista constructa est, non eodem es affectus modò? Id verò longè abest. Quemadmodum enim illam iam collabentem & pessum euntem, quantũ potuisti opum conferens, non lapidibus & lateribus, sed spiritualibus suffultã columnis, patrum scilicet doctrinis & sanctionibus confirmasti: sic & hanc erexisti. Hoc inquam cogitationem mentis excellens & immensum opus, hanc incredibilem formam, sempiternæ aulæ imaginem, commune hominum, dicam etiam angelorum, delectamentum & spectaculum, † hoc diuinum Dei verbi Sapien-

** ἱερόν τι τὸ ἱερᾶσθαι.*

Reformatio Ecclesiæ.

Ornamẽta & donaria eiusdem.

πανσέληνος ἥλιος.

Instauratio sacri

Sanctæ Sophiæ tẽpli Constantinopoli.

† τὸ τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σοφίας θεῖον ὄντως ἀνάκτορον.

Sapientiæ inquam palatium: hãc quoq; basilicam temporum vi affectam, & imminentium cacuminum mole veluti in genua inclinatam & labefactatã, adhibita ei aurea dextra, ad stabilem & certum restituisti statũ: ad eum modũ ædificio omni firmato, vt in posterum nulla tẽporum iniuria detrimẽti quicquam ei afferre possit. Nam saccis iniecticiis & pulchrè politis ex parte vtraque eam restaurasti, structura solida & ferè adamãtina ita longissimè in altum excurrente, vt totum opus propter summam conueniẽtiam & coagmentationem saxum vnũ esse videatur. Et totum tu quidem hoc templum solida stabilitate cõfirmasti: maximè tamen eam ædificij partem, quæ ad orientem solem spectãs, sensim quodãmodo à reliquis partibus abrupta est, & disiũcta. Nec manum tãtum operi isti adhibuisti, sed ad reliqua etiam, diuinam & immortalem tuam curam & solicitudinem rebus his impendens, adiecisti. Siquidem ad has etiam artes sapientis animi intelligẽtia & magnitudine, admodũm es appositus. Et opus hoc omnino, quòd diximus, non ea solum quæ à seculo condito extitere, verumetiam decantatissimum illum Semiramidis bitumine cõpactum murum longè superauit.

Instauratio statuæ equestris Constãtini Magni, altera manu globum cum infixo crucis signo continẽtis. Quod symbolum est, orbis terrarum per crucem deuicti.

Verùm enimuerò priscum quoque diuini huius delubri cõditorem, ex ære in statuam pulcherrimam arte fictorũ diffusum, atq; in columna aurigationẽ siue gubernationem exequentem, vnà cum galea superba & habitu magnifico dextráque graue quiddam & terribile minanti, equo etiam ingenti naribus & fremitu vim plane spirante, iuba quoq; per auram ludẽte, & iuxta Homericum equũ, in sublimi campo lasciuiẽte: aut etiam, iuxta Pegasum illum, volandi opinionem prębente, à temporum inordinata circũuolutione & motu ratione parum nitenti, longa & continua aëris iniuria ita perculsum, vt quæ continere visus fuerat, crucem videlicet & orbem, quibus statuarius terram omnem & mare ipsum per crucem ei subiectum esse indicauerat, ea cessatione ignaua è manu eius exciderint: & hunc inquam artificio quodam incredibili, perinde atque quodam stimulo & flagello, aureo sceptro excitans, vt fortiter cursum suum vrgeret, & vna cum sole, immobili motu, in sempiter-

Aliorum tẽplorũ & publicorum Constantinopoli operum reparatio.

num perequitaret, procurasti. Sed si exactè oratione persequi pergam, quibúsnam tẽplis temporum iniuria ruinam minantibus, aliísq; publicis operibus, atque in primis vrbis ipsius mœnibus, quæ circũcirca eam, inuestigantium modo, cingũt, & ex senili situ ad pubescentem iuuentam reuocãt, muris adamantinis robur firmũ adieceris, tẽpus me id memorãtem destituet. Cæterùm veritatem verbis meis astruere possunt vtraq; sacra Apostolorum templa, & Dei genitricis ædes cum cœlesti pulchritudine certãs, quam Bizantij Blachernas vocãt, & propè vrbis ipsius fana omnia, sub te & p te ad immensam magnitudinem & formam excitata, & tãtum non clara voce sincerũ desiderium, fidem, & amorẽ erga Deum tuum, præconũ more, deprædicantia, temporibúsq; futuris deprædicatura. In quibus omnibus meritò admirationi sit animi tui magnitudo, tantæq; pecuniæ impẽsa: præsertim quũ in tanta munificentia tua liberalitas ipsa se non proferat & venditet. Quũ nanq; tua ipse opera, ita vt quodlibet illorum excellentissimũ esset, extruere posses, maluisti tamen honestum factum tuum, ei qui omnia cernit, intimósq; cordium recessus perspicit, consecrans, in aliorum operibus restaurandis magnificam liberalitatem declarare: subnascẽtem inde paulatim fastum & tumorem, vt equidẽ puto, sapientissimè supprimens. Etenim siquis per partes suas singillatim quæ in eiusmodi structuris pfecisti opera in vnũ cumulum congerat, omnes longè post te relinquas, qui munificẽtiam suã in eis ostẽderunt. Quòd si specimen aliquod magnanimitatis tuæ sit indicandũ, in conspectum omniũ proferatur (oratione enim præstãtiam & impensam immẽsam explicare non est) regia ea, quam pro eo atq; fieri maximè potuit, ædificasti, vt scilicet illa & loci ipsius situ & solida firmitate, nec non exacta pulchritudine, ita vt cõuenit, cõspicua sit, dignũ mehercules mẽte & lingua, dicã quoq; manu & prudẽtia tua, opus. Adhæc & quod quatuor columnis fundasti, & tãquam fulcris firmasti solariũ, insigne prorsus spectaculum, vt ex superiore eo loco, tanquã sublimioris cuiusdam naturæ quispiam prospiciens, nos respicias: Deum quoq; hac in parte imitatus, pro misericordia & boni-

Palatium Imperiale ibidem ab Andronico constructũ.

Ἐπαιθρον ἀ. ἔροφον.

tate ſua hominibus ſe immiſcentem. Nam quid magis cõueniebat, te, qui magnus principũ aliorum Princeps es, q̃ regiam hanc domum extruere, quam tu quidem non tibi magis quàm nobis omnibus prorſus excitaſti, opus minimè ſilẽtio dignum: imò quod ſilentium potius propter admirationis excellentiam mandauerit, & pulchritudinis fulgore q̃ celerrimè loca omnia peruaſerit: magnitudine quidẽ illud ſupra multa, forma autẽ & firmitate ferè ſupra omnia eſt, ingenti & multa luce abundantiáq; ſplendoris coruſcans, portarúmq; & propylęorum ſeu veſtibulorũ amœnitate & gratia, quãdocunque accedẽtibus, obuiãs ſimul, & eos benignè excipiẽs, & ambulationibus intus atq; xyſtis, quos columnę quædã Gigãtibus ſimiles decẽter & pulchrè inter ſe ordine diſtãtes, diſtinguunt, lõgè latéq; ſpaciari, atq; oculos paſcere pmittens. Porrò marmoris gratiã & fulgorem, quod etiã in villos, vt ita dicã, conformatũ eſt, & zonas ſeu cincturas, quas totũ opus præ ſe fert, ei ſimul intextas, quomodo quiſpiã dicat? Præterea verò, quod ſolo inſtratũ eſt, & q̃d pars murorũ omnis quaſi quoddam peplũ variè diſtinctũ cõplectitur. Quod de repẽtè vidẽs, mare quoddã eſſe dicas, lenib⁹ vbiq; intumeſcẽs: fluctibus, & ſenſim quodãmodo horreſcẽs: vſqueadeò, vt cõfeſtim veſtẽ ſubducas, ne fimbria eius humore inficiatur. Eã porrò ſtructura partẽ quæ ſupra caput eſt, cœlo ipſi propter latè & copiosè diffuſum aurũ, nec nõ æthereo alicui tractui, igne multo relucẽti atq; coruſcãti cõpares. Verùm quomodo tantũ & tã lõgi tẽporis & multi laboris op⁹ verbis tã breuiter explicetur, quod neque oratio vlla, neq; oculus, imò neque mẽs aliqua, quæ quidẽ in eiuſmodi rebus ſit exercitata, ſatis cõplectatur? Mihi certè vnũ illud dicere ſuffecerit: quamuis multæ & ferè innumerabiles regię aulę ſuperiorib⁹ tẽporibus ſanè q̃ ambitioſè & magnificè ſint cõſtructæ, hanc tamen ipſam inter omnes tẽporum omniũ, calculis, vt ita dicã, omnibus primas ferre magnitudine, pulchritudine, firmitatéq; ędificationis, & cõuenięti rationíque reſpõdenti modo: magnifica verò atque ſuperba coagmẽtatione, lapillorúmq; incruſtatione, atque eorundẽ variis formis, & reb⁹ ferè omnibus quibus ædifi-

cium tantum exornari æquum eſt, naturam quoque ipſam ſuperare. Sed de operibus tuis hactenus. Et quum tantus princeps ſis, Imperator optime, atque eò gloriæ perueneris, cuínam rectè cõferri poſſis? Ego quidem Plutarchũ quoq; illum, qui virorum clarorũ, collationibus magnus fuit, arbitror, ſi adhuc ſuperſtes eſſet, operæ precium ſe facturum eſſe exiſtimaturũ fuiſſe, ſi ſtudio ſuo, in quod per vitam omnẽ libẽter incubuit, ſuperſediſſet, eo † quòd idoneũ, quem tecum cõponeret atque conferret, non inueniret. Verùm Adamo illi & Noæ & Abrahamo, præterea Ioſepho & Iob, Moſæ, Ioſuæ, Samſoni, Samuëli, Dauidi, & Solomoni, & qui eius generis fuere aliis: inſup Cyro illi, Dario, Alexandro, aut aliis quibuſdam, Iuliis etiã fortaſſe & Auguſtis & Cæſaribus cõparari poſſes. Sed ſatis conſtat, te huius quidem Imperium in omnes, aliorũ autem bonã ſpem, atq; in Deum amorẽ, cæterorum verò moderationẽ, & in rebus duris cõſtantiam: alicuius porrò fortitudinẽ, æquanimitatem, manſuetudinem & modeſtiã: alicuius item ſapiẽtiæ vim: prorſus verò omnium, eã quę Imperatori, Principi, populíq; & Reip. adminiſtratori cõpetit, virtutem habere: ita vt veluti quædã noua, atque, vt ita dicã, inimitabilis mixtura Imperium tuũ ſit conſtitutũ: quòd videlicet hos quidẽ longè præterieris, cũ his autẽ certes: à quibus autẽ non multum abſis, dicere nõ habeo. Atque, vt breuiter dicam, quidquid in quolibet iſtorum præcipuũ atq; præclarũ, vel Dei munere datũ, vel præſtãtis naturę beneficio cõparatũ fuit, id tu quaſi quædam bona atq; ſedula apis magno ſtudio collectũ atque cõportatũ, admirando quodammodo miſcuiſti atque tẽperaſti: & propterea * Imperatorio cubito omnes es ſupergreſſus, Imperio tuo perinde atq; non imitabili archetypo, primarióq; quodam exemplari omnibus exhibito. Quapropter & illud facilè dicere auſim, te quicquid eſt rerum bonarũ atq; honeſtarum, partim quidem imitatum per æmulationẽ eſſe, partim verò ingenij & naturæ præſtãtia ſuperaſſe: quæ autem hucuſque à quopiam inuentæ non fuiſſent, eas & inueniſſe, & in lucẽ produxiſſe: &, quoad eius fieri potuit, cernere volentibus oſtendiſſe: proindéque, quòd per virtutes &

† μὴ τὸν σοι παράλληλον καὶ τάλληλον ἰσχων εὑρεῖν. *Sũma Imperatoris laus, qui ſingulas optimorum quorumque Principum veterũ virtutes, ipſe vniuerſim omnes ſit cõſequut⁹.*

* βασιλικῷ πήχει πάντας παρήνεγκας.

præclaras res omnes, ad summum quoq; peruaseris, omnes longè vicisse. Itaque lõgiorem etiam tibi vitam, qui bona omnia, pro eo atq; decuit, omnino in vnum collegeris, obtigisse existimo: vt ex temporis diuturnitate, ad incrementum gloriæ hóc tibi accederet: quòd, quum apud nos certiorem stabiliorémq; sedem & stationem optimè fixeris, sedula imitatione laudũ virtutúmque tuarum, quæ inimitabiles ferè sunt, assequi eas nõ potuerimus. Nam veluti quidam arcanorũ † sacrorum princeps es, & magister virtutum omniũ optimus, perinde atq; eam ob causam Deus, natura administra & duce, splẽdidè atque magnificẽte, vt non solũ publica imperij columna, verũ etiam omnium humanorũ bonorum diuinitùs exhibita statua & imago esses, proposuerit. Sed enim omnibus eis, quos diximus, omissis: vbi te vni solummodo cõparauero, orationis cursum sistam, qui me semper propter meũ erga te amorem & desiderium latenter transuersum agit, & sensim extra modum producit: propterea ꝙ animo semper id quod prætermissum est, præstantius esse eo quòd dicendum elegimus, videtur. Adeò magnitudine sua æqualia sunt omnia, neq; pro se quodque aliud alij de victoria partibúsq; primis cedere constituit. Itaq; ex ingenti copia ad dicendi inopiã recido, & mihi abundans exuberãtia in insignem indigentiã cedit. Plus etiam negocij mihi, quid omittẽdum sit, quàm eis qui laudes tuas mecum persequẽdas statuerunt, quid dicendũ sit, facessit. Vnus sanè quidẽ, vt ita dicam, mihi pro omnibus sufficiet, cũ quo etiã fortasse, pro ea quæ tibi cũ illo intercedit cognatione & similitudine, libẽter te cõferri patiere. An verò is alius sit q̃ Constantinus ille, magnũ apud omnes momentũ & nomen? Constãtinus, cuius memoriã veluti spiritum quendã inesse omnibus oportet, qui in necessitate summa tam magnificè & tam fortiter opem nobis tulit. Cõstantinus, artibus Imperatoriis magn⁹, prudentia incõparabilis: ardore autẽ erga Deum, magnísq; rebus gestis, & certaminibus pro vera pietate susceptis, supra omnes, quemadmodũ sol super astra alia relucens. An tu verò, Princeps optime, non certa illius es imago? Non speculũ mediusfidius ita primariũ ima-

Imperator longæuus. Septuagenario enim maior mortuus est.

† μυσαγωγός.

Cõparatur Imperator Cõstantino Magno, et cum eodem confertur.

ginis exẽplar reddit, ſicuti tu diuinũ animæ illius ſpecimen exprimens, atq; illum admodũ referens, refulges: non aliter q̃ germanus filius patrem ſuũ repræſentat. Atq; equidem, quãuis audaciam meã te improbaturum ſciã, qui maximè fugere & cauere talia ſoles, dicere illud tamen audacter ſanè non dubitem: (quod te rogo vt patiare, & rationem mecũ conſideres, qui te filiũ Dei per gratiã & Chriſtũ Domini, præter cæteros, maximè eſſe ſciam) imaginem te illius per omnia ſimilẽ eſſe, qui verè piã illius formam & vim characterémq; animalis ſiue Imperatoriæ eius ſubſiſtentiæ apertè obtineas. Id verò ſic conſideremus. Accepit ille, patriis moribus relictis, à Deo Imperiale ſceptrũ: & diuina potẽtia maximè fretus, ſceleſtos & pniciosos tyrãnos, in cœlo victoriæ tropæo viſo, deuicit. Tu quoq; ad eundem modum, ſumma rerũ ſuſcepta, & victrici armatura nõ ſemel, ſed continuè inſpecta, atq; in manibus geſtata, ſeu potius in corde tuo, vt per quã ſolam & viuas & ſpires & moueare, circũlata, itidem vt ille, fortiter aduerſarios ſuperaſti, quicũq; opponere ſe tibi ſunt auſi, inuictóq; Marte de eis triũphum egiſti. Quis nanq; te aſpicere ſaltem ſuſtinuit, forti manu Dei & excelſo brachio ſuffultũ & confirmatũ? Excitauit ille & extruxit Deo vrbẽ Imperialem, eandémq; ad formã & magnitudinem ingẽtem extulit, non ſolũ neceſſariis rebus abũdè, verũetiam ſuperfluis magnificè exornãs, nec nõ tropęa de ꝑdonibus, qui multo tẽpore ei incubauerãt eiectis, ſtatuens. Liberaſti hãc tu quoq; ab eis qui eã occupauerãt latronib*, nouámq; eã & iuueneſcẽtem reddidiſti, mœnibus ſolidis circũcirca ea vallata, aliíſq; eius ædificiis perpulchrè & ambitiosè extructis, quę lęta vbiq; lætè ſeſe oculis omniũ ingerũt & cõſurgũt: effeciſtíq; adeò, vt ſuo, ita vt appelatur, reſpõdeat nomini, qui alter ſcilicet conditor eius es & Deus * tutelaris. Ille fidei dogma cõfirmauit, & linguas malè ſentientiũ cõfudit, iniuſtitiã in ſublime loquẽtes: & pinde atq; alter quidã Abraham, trecentis decem & octo vernaculis cõtractis, præ ſe egit Arianos furẽtes, perſequens eos atq; cõfringens, germanúmque & natiuum ius filio, decreto ſuo, & autoritate ſtabiliuit. Non creaturam, ſicuti homines deſipientes opi-

Conſtantinopolis Deo à Cõſtantino conſtructa.

* πολιοῦχος.

Cõcilio generali Nicæno trecẽti & decemocto interfuere patres.

nati sunt, sed ὁμοούσιον, hoc est, cõsubstantialem patri eũ esse: nec non imaginẽ, sed eam illi per omnia similẽ, & characterem seu figurã subsistentiæ paternæ statuẽs, & patrem reuera principij expertem patrem, id ipsum scilicet verè existentem faciens, & congruentẽ, ita vt æquũ est, dignitatem ei tribuens. Tu verò quid? An non eundem cum illo cursum de cõnaturali spiritu tenuisti? Nanque concilio coacto non equidem vernaculorum quorundam, sed Ecclesiæ primogenitorum nostratiũ, veluti quidam nouus Abrahã, beatam rursus hospitio excepisti Trinitatem, & phalanges † eorum qui è lingua laborarunt, disturbans, processionem vnde ea proueniat liquidò declarasti: ex solo videlicet Patre, vnde etiam existentiã suam inexcogitabili modo, veruntamen vt genitus habet Filius. Proinde & illud cum fiducia dicere ausim, quod illi antea de filio per gratiã datum est, id sibi postea de spiritu inspiratũ esse: ita vt in hac quoque parte, quantũ permissum est, æquã laudem habeatis, in æqualibus & eisdem rebus mirificè æqualem atque eundẽ consequuti honorem, insigni nimirũ erga diuinum numen studio & desiderio, nec non rerũ actarum magnitudine. Itaque nihil me ab instituta veritatis ratione discessurum puto, si illi quidem hoc tribuero, fundamentũ quodammodo eũ rectorum Ecclesiæ dogmatum & esse perhiberi: te verò cuidã pulcherrimo fastigio & claui atque sigillo integro cõparem: & vtrunque ingens istud veræ pietatis momentum ex patrum præscripto conseruare, atque id nõ in plerasque terræ partes, sed loca vbique omnia propagare, & tanquàm buccina promulgare dicam. Quandoquidẽ ille vtramque Christi generationem, tu verò postremum testamentum sigillo consignas tuo. Enimuerò an tu quidem in rebus quas diximus ex æquo cũ illo certas: morum autem consuetudine, clementia, magnanimitate, misericordia, humanitate: præterea syncera & simulationis ignara in Deũ religione, atque Dei ministros pietate: insuper actionum magnificentia, operúmque ambitioso splendore: denique, quod maximum est, flagranti erga Deum amore, adeò sanè, vt omnem, sicuti ait prouerbio est, propterea mouerit funem, orationi-

Decretum eius Synodi, cui Constantinus præfuit.

† γλωσσαλγῶν.

Imperatoris istius ductu, in Concilio Episcopi Orientales spiritum sanctum ex solo patre cõtra Occidentales, procedere statuerũt. Sed nõ longè pòst, abnepote eius Ioanne Palæologo Imperatore autore, in Florentina Synodo, anno Do. 1439. Græci ĩ Latinorum sententiã pedibus discessere, ita vt spĩritũ sanctũ ex patre &

filio procedere profiterentur. Quum persuasum eis esset, Latinos Deum patrẽ vnicã filij & spiritus sancti causam credere: duo verò principia, duásve causas in cõsubstantiali Trinitate execrari.

bus, legibus, & exemplis propositis, vt religionis cultus incrementa sua caperet, & res nostræ quàm rectissimè ordinarentur, aliqua ex parte illo inferior secũdas fers? Id verò tantum abest, vt nisi quod medium intercessit tempus, interuallum quoddam fecisset, nihil prorsus impedimenti obstaret, quo minus alter in altero situs esset: & alter ab altero, atq; adeò per alterum, in publico obambulans, propter indiscretam similitudinem ita cognosceretur, vt per eam similitudinem, dum vterq; alter ipse vestrûm prorsus esse à quolibet iudicaretur, vtérnam esset: non satis constaret, quemadmodum aëris & aquæ inter se commistæ partes. Quin & illud, atque audacter quidem, non tamen præter modũ dicetur, eisdem te cum illo gloriæ & ornamentorum, item status simul & ordinis, apostolicæque planè vocationis, vnà cum diutino illo, & quod successionem nesciat, regno & imperio, præmiis & honoribus sanè quàm splendidè Deum dignatum esse. Sed enim num rectè & dignè satis oratio imperatoré meum depinxit? An etiã, id quod diligentes & laudati pictores faciũt, colores insuper alios adiicere opus est? At quęnam verba tantam & animi & corporis pulchritudinem describent? Ego quidẽ fieri id posse non puto, etiãsi simul omnes in locũ eundem conueniant, Plato ille cúm magnifica & mente & lingua, & Demosthenes cũ ea quæ orationi eius subsidet vi & grauitate: & Thucydides, & Aristides, quorũ alter cum pondere verba proferre, alter ea elocutione, quam imitari non sit, dicere nouit: vtrique sanè, & propè soli, ad summum facta verbis exequare periti. Sed neque Apelles & Lysippus, qui optima colorũ temperatura artem pingendi magnoperè extulerunt, & propè animatas proposuerunt tabulas, nec sanè Phidias aut Myron, & ipsi artifices egregij, qui ære & saxis mores & ingenia virorum indicare, & in sculpturis operibúsque suis, subsidentes ipsis imaginibus eorum quorũ formas adumbrarunt, virtutes simul satis bene exprimere potuerunt. Verùm & isti omnes, siquidem adessent, orationibus atq; imaginib⁹, & statuis suis pulchritudinem & magnificẽtiam eã rerum omnium, quæ extra saltem in Imperatore meo coruscant, describere aut adumbrare

Amplificantur rhetoricè Principis istius laudes.

omnino, quamuis nouos verborum atque artis & flores & colores adhiberét, non possent. Nisi quis in materiam immortalem & viuam, radicésque sempiternas & pondus stabile atq; immotum habétem, pulchrè effigiem corporis tui imprimere norit: & Thracium fortè Atho, aut aliud quiddam, quod à cœlesti sublimitate secũdum in terris sit, Olympũ videlicet, aut Caucasum, aut Parnassum, qui conuenientem ac congruam latitudinem & sublimitatem, accommodata quoq; membra & articulos artifici præbere possit, in euidentem speciẽ tuam conformans, ita simulachrum verè tuum quod tã pulchrum & magnificũ est, exhibeat. Id quod hactenus fieri nullo modo potuit. Aurum porrò & argẽtum, adhæc æs & ebur, ligna præterea, tincturæ & lapilli, vt exiguæ quædam & venales effigies, qui furtis sunt obnoxiæ & tempore intereunt & corrumpuntur, quónã modo tibi, quod debetur & conuenit, præstent? Itaq; hoc ipsum quòd à nemine diuinum & animę & formæ specimen tuum dignè, & pro eo atq; decet, depingi aut delineari queat, in summã tibi laudem & gloriam cedat: & sit perinde atq; in tabula inscriptio, effigies, columna, atq; adeò Imperij tui statua inimitabilis. Ad omnia hæc vnum illud breuiter addam, quòd si tibi nihil rerũ aliarum adesset, quas quidem benignitate & dono Dei habes innumerabiles, ipsum sanè veræ pietatis ærariũ atq; domicilium, quod, quæcunque aliquis mente cõcipere possit, bona prorsus continet omnia, nouum hoc tabernaculum, alteram Siõ, nouum sanctuarium Dei, alteram & eam duplicem arcam, pulcherrimum totius orbis oculum, seu potius cor eius, rerũ omnium opportunissimã, atq; (vt simpliciter dicam) quicquid est in terris optimum omne, magnam hanc & Imperialem vrbẽ Constantinopolim dico: quòd eam per te habemus, & quòd eò perueneris, vt certò Ecclesiæ decorem suũ nitorémque restitueres, viis omnibus quæ ad errorem ferũt concisis: sola ea satis tibi esse possent ad præclarum decus & ingẽtem gloriam vnà cum æuo ipso, & quàm quisquã vel excogitare vel eloqui posit longius duraturam, atque ad immensam quandam, quę nõ pudefiat, spei erga Deum simul & libertatis fiduciam. Hæc ego

Laus vrbis Constantinopolitanæ.

Eã per Andronicum Græci retinuerunt. Ecclesiæ reformatio cõmendatur.

de rebus hisce quæ philosopher & dicã, habeo: qui sub te tãto principe & præside & curatore dego, beatam & felicem Imperatorio modo meditãte atq; exercẽte philosophiam, & res Christianas in prospero statu & successu administrante, quemadmodum inquit Aristonus. Cæterùm, Imperatorum omnium humanissime, suscipe orationem hanc nostram, vnum quiddam ex eis, quę apud te sunt rebus præclaris: atque id quidem breuiter admodum & tenuiter, verã scilicet pietatem prosequentem. Non enim instituti nostri est, singillatim res omnes tuas commemorare, quæ dudum à multis vel iam celebratæ sunt, vel adhuc celebrabuntur, & futuris seculis commemorabuntur. Et quidem quæ ab aliis prætermissa sunt, alij inuere:* & omnia ab omnibus & prę terita & dicta sunt. Posteaquã enim permulti se ad res tuas cõmemorãdas, perinde atque in altum mare demiserunt, hic quidem multa, ille autem plurima, quidam nonnulla, atque alius alia variè recensuerunt. Nemini quidẽ omniũ tanta incessit audacia, vt ad omnia describẽda se cõferret: quod id fieri omnino non posse, rectè ab omnibus iudicatum sit. Quemadmodũ & nos partẽ quandã perhumani Imperij tui, egregium in Ecclesiam Christi studiũ & pietatem tuã, nobis dicendã proposuimus: quippe qui Ecclesiasticæ historiæ librum recens à nobis conscriptũ, dedicandũ tibi statuerimus. Cui enim alij eũ cõsecraremus? Quum nanq; visus nobis esset, historiã eã omnem in vnũ conferre codicẽ, priorémq;, & eam simul quæ omissa est, in ordinẽ vnum disponere, à multis & variis scriptoribus in operibus pluribus sparsim quodãmodo tractatam, calculo & iudicio tuo optimo eam exhibendã duximus. Ac siquidẽ sententia tua cõprobata fuerit, rectè se res habebit. Sin minus, perinde atq; nunquã extiterit, meo ipsius & omniũ ferè iudicio cẽsebitur. Progreditur autẽ mihi opus hoc, pro eo, atq; fieri potuit, initio sumpto à descensu è cœlis atque † in transitiuo è paterno sinu, motu & transitu ante secularis & Filij & Verbi æterni principióq; carentis Dei & Patris Domini & Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, in plures diuisum tomos. Procedit verò ad eum qui cõueniebat locũ, satis lõgè ante nostra tẽpora resistens

Pietas & religio Imperatoris, præcipuè inter virtutes ei⁹ reliquas effertur laudibus.

* πάντα δὲ καὶ παραλελοίπηται τοῖς πᾶσι, καὶ λέλεκται.

Opus hoc Imperatori diiudicãdũ offertur.
Quæ tẽpora cõplectatur hæc historia

† ἀμεταβάτου κινήσεως.

atq; suspensum, facili atq; æquali maximè ductu, quali scilicet elocutione, dictione & cōpositione scripta eiusmodi potissimū cōponi decet. Quapropter admitte quęso benignè ad te historiā hanc: quam, sicut dictū est, ad calculū tuū producimus, ac potius venerādo & Imperiali vertici tuo, cū timore, veluti quandā coronā imponimus: non equidē in pratis aliquibus fluxis & q̄ celerrimè deflorescentibus, neq; ex floribus marcescētibus decerptā neq; etiā ex pellucidis lapidibus fulgore quodā & auri splendore suaue quiddam & gratū relucentibus, consertam atque compositam: quæ res celeriter hinc & inde volutę transferuntur, & nunc quidem hunc, nunc verò illū perinde atq; in somnis ad breue tempus deliniuut atq; demulcent: sed ex æterno paradiso quodam & floribus immortalibus collectam, qui neque tempore, neque sanè senio vllo intereant & euanescant, verùm diuino quodam modo & spirituali odore picti atque imbuti sint, & aliquid de stillāte rore montis Hermon delibauerint. Hāc coronā, pro eo atq; fieri potuit, contextā, summę sublimitati tuæ adaptamus: quā, vt puto, ingens etiā æuum, maxima tua certamina & labores veritū, cōseruabit īmarcessibilē. Etiāsi aliquādo lingua quępiā impotēs, atq; castigatio & mens cōtumeliosa, vt scriptura inquit, in cœlū glorię tuę blasphemare, atque tela in aërē mittere, & verba vmbra quadā, quod in Tragœdia est, tollere atq; erigere cœperit, quod quidē minus aliquē vnquā ausurū esse puto: sed vbi viderit te ea esse coronatū & exornatū, os eius obturabitur, & in iusticiā in sublime loqui ipse statim redargutus supersedebit, captúsq; oculis prodibit, vt q intēdere eos in eiusmodi ornamētū tuū, & quæ inde cū gratia prominet & lucē & vim nequeat. Varios illa sanè & omnigenos florū coruscātes & aureos habet colores, quā aliquis aptissimè agri hortū herbarū omniū feracē dixerit. Potissimū verò illis mirificè abūdat, qui pullulātes cādescunt, & qui purpurea specie florēt, quiq; nitore ad nigredinē magis vergētes, q̄ maximè relucēt. Sūt verò ij ex quib. corona tibi q̄ pulcherrimè cōtexta atq; cōserta est. Hierarcharū stola, vitę sāctitate supra solē ipsū coruscās: & Martyrū vera & venerāda purpura, sāguine eorū prolixè tincta atq; rigata: insuper lucis conciliatrix nigrescens & di-

Dedicatur Ecclesiastica historia Imperatori Andronico, & veluti corona capiti eius imponitur.

Flores eius coronæ, & operis præsentis materia: Episcopi, Martyres, Monachi.

uinitûs contexta veſtis, illis admodũ congruens, qui ad vitam angelicã contendunt atque aſpirant. Ex quibus Chriſti Eccleſia, aureũ prorſus virtutib⁹ circumamicta ornatum, veluti quędam ſponſa, rem omniũ pulcherrimam vniuerſitatis huius exhibet atq; repręſentat Regi & Imperatori. Eorũ labores & certamina liber iſte cõmemorat: per quem tibi vt illis honore & dignitate æquali, & hãc ex eis conſertam coronã imponimus, qui reb. omnib. optimus es, & natura ſimul atq; anima regius & imperialis. Hunc tibi nuncupamus atq; dedicamus, quum quidẽ antea corona gloriæ magnopere ſis exornatus: quã hic etiamnum quaſi quendam futuræ illius & ſempiternæ arrabonem, & veluti procœmiũ, hãc inquam precioſiſsimã Imperij coronam, mirificarum virtutum, certaminũ, atq; laborum tuorum, perinde atque brabium, coronarũ largitor Chriſtus tibi, qui pulcherrima trophea, & ſplendidã, tuo ipſius reſpondens † nomini, victoriæ mercedem tuliſti atq; ſtatuiſti, donauit. Ergo age tu, qui ſolus natura, ſicut ille dixit, omnia, quæq; diuinæ, quæq; externę ſunt doctrinæ, pręcipuè verò propter eximiũ & ſedulum in res quaſq; pulcherrimas ſtudiũ tuum, quę in diſciplinis ſunt arcana magis & ſublimiora, noſti, vtere ingenio tuo, & materiã adhibe igni incõparabilis tuæ eruditionis & iudicij: ſeu potius ad amuſsim tuam accõmoda & explora lucubrationem iſtã. Quamuis ſperẽ (nam quod antea rectè dixi, id nunc quoq; à me dicetur) nullũ fore tam pręfractum & audacem, vt ſcilicet poſt cenſurã tuam, vel digitum ſcripto huic adhibere audeat. Improbas verò & inuidas linguas veneno parricidę ſerpentis cõſumi & interire permitte. Quis nãque, rogo, in te rebus omnibus incõparabilem, quod male diceret, habuit? (O diuina vindicta & tonitrua & fulmina cœlitùs cadẽtia!) De quo, propter diuinã & magnificam mentẽ, actionũmq; magnitudinẽ & pondus, neq; encomiũ laudẽmq; condignã & decentem inuenire licet, quum quidẽ plurimi plurima dixerint, multũmq; diu operæ & ſtudij in reb⁹ tuis poſuerint: qui ſanè omnes inferiores eis eſſe ſunt deprehẽſi, cœlũ attingere conãtes, aut ſuã ipſorum vmbram cõprehendere contendentes: quæ quo magis ei

† *Andronici videlicet.*

impendeāt,eò cedat magis,& diffugiat. Quid ais? Reprehēderéne & carpere constituisti eum, qui ex seipso prorsus natiuam obtinet gloriā & dignitatem,& quem honor & amplitudo maximè satellitio quodā stipantes illustrant atq; exornāt: ad quē neq; ille qui apud Græcos pro Deo cultus est conuiciorū inuentor atq; autor Momus,nō modò nō propius accedere,sed ne respicere quidē prorsus audeat? Quin potius Momus deinceps nullus extat,vt qui interierit atq; diffluxerit,in hoc solo ne tantillū quidem quod perstringeret habēs. Cęterùm ego quidē ista. Tuum autē fuerit Princeps optime, vt cōsideres atq; perpendas seorsim omnia,& æquū cōstantéque iudicij tui calculū mihi adhibeas. Dei enim planè tuā fuerit sentētia. Qui verò me ipsum in certamen maximū coniecerim,nunc demū fugientia me persequi,& à tergo fluentiū aquarum ire,cōperio. Que res veniā profectò meretur. In qua nimirū,vt equidē puto, quilibet fallatur, qui scilicet se in certamen tantū demittere conetur:vnde tamē,propter res propè incōprehensibiles atq; inexpugnabiles,euadere nō possit. Ipse verò Rex regū & Dominus dominantiū Christus, qui sanguine suo Ecclesiam suā sacrauit,& firmiter cōstruxit,& te illi virū iuxta cor suum auxiliatorē & defensorem germanū purpura decoratū constituit,pium Imperium tuū in infinitos æui annos custodiat:atq; id in stabili & immota lętitia,inter omnes qui circūcirca sunt, donec prorsus cūcti sub pedibus positi conterātur, inimicos,in maius excrescēs seruet, maiorémq; aliā super aliā gloriā subministrans cōfirmet:atq; adeò te,liberos & genus omne,ipsamq; hanc vrbē,cuius es tutor & cōditor,in perpetuū florere faciat,vt tandē bonis omnib⁹ abūde accumulati,in decātatas illas aureas†Ennas Romani cōscendamus. Post longū verò tēpus,prouectúq; demū & molle,quod ad infinitū propè pertingat,seniū, illo quoque,quod successionē nescit,sempiterno regno & imperio te dignetur: atq; in illa primogenitorū Ecclesia in eundē thronum, & numerū, cum fidei principe Imperatore referat, diutinorū pro Christi Ecclesia & grege susceptorum laborum, ita vt decet, honores & fructus condignos percepturum.

Precatio ad Deum pro Imperatore

†Nouā & cœlestē Hierusalē. Est apud Cicer. in actione Verrina 6. Enna oppidū in vmbilico Siciliæ situ, soli fertilissimi: & ob id Cereri sacrum. Christiani porro ad aureas Ennas, cælestē patriam aspiramus.

PRIMI TOMI CAPITA.

& Lucam Euangelistas.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Primus.

CAPVT I.

NICEPHORVS Callisti filius Ecclesiasticam historiam composuit, initio ab ipsa statim Seruatoris nostri IESV Christi apparitione in carne sumpto: opus id præclarum & lectoribus gratum fore ratus. Quòd si enim nõ in paruis humilibúsque reb⁹ habetur, quin potius summa laude & veneratione dignum ducitur, si quis historiam prophanam pulchro ordine colligẽs proponat, fructúmque & vtilitatem eius studij in mediũ proferat, eam cognoscere volentibus: multo profectò laudabilius censeri debet, res gestas sacras in publica monumẽta, quæ omnibus cognoscere liceat, referre, doctrinamq; facilem & salubrem publicitùs profuturam cõstituere. Equidem maximam deberi gratiam eis existimo, qui historias & res cõmunes priuato suo labore sibi conscribendas sumũt. Illi siquidem, quod in eis est vtile & admirãdum, non apud se tãquam priuatas opes retinẽt: sed publicæ vtilitati, edẽdis eis, inseruire malunt, administros prorsus se diuinæ prouidentiæ exhibentes, qui in vno scilicet opere varij generis res gestas, perinde atque in publico ærario reponentes, perscribãt. Facilè quippe cuiuis

Vtilitas cũ profanæ, tũ sacræ historiæ.

eſt,ex huiuſmodi publico monumẽto exempla capere, atque ex aliorũ erratis actiones ſuas probè cõſtituere, & ad variam rerũ mutationem non variare opinionibus: ſed potius, quoad eius fieri queat : eorũ qui rebus rectè ſunt vſi,facta imitari,& virtutem.Porrò ſi in conſultationibus ſeniorum cõſilia excellunt,& experiẽtiæ vſum propter temporis diuturnitatem pręſtare neceſſe eſt: quódq; dicitur,quicquid vetuſtate cõmendetur,venerabile id eſſe oportet:hiſtoriã omnino,vt quę & diuturnitate temporis,& plurimarũ rerum vſu valet,plurimi faciẽdam eſſe conſtat : in primis verò ſacram,ingẽtem nimirum fructũ atque vtilitatem omnibus ſimul & Eccleſiis & negociis ſuppeditantem. Namque,ita vt æquum eſt,omne genus vitiorũ ea ipſa traducens & dãnans, quàm longiſsimè reiicit,malóſq; & impios iuſtis cõuiciis execratur: & magnos laudatóſq; viros, qui in rebus religionis noſtræ maximis , excellenti virtute & pietate plurimũ ſtudij poſuerunt , verbis ampliſsimis, laudúmq; pręconiis,quaſi quibuſdam coronis exornãs, admirandos imitãdóſque aliis efficit . Quibus quoque rebus poſteritatem ipſam pulcherrimè excitat,& ſanctiſsimis operibus & factis,decẽtique &recta de diuino numine opinione, eorum virorum laudem æmulando cõſectari cohortatur . Quapropter & nos iudicio noſtro eos qui ſacra hiſtoria ſcribenda,ad publicam vtilitatem tantum cõtulerunt ſtudij, comprobantes, æmulatione ad eandẽ materiam tractãdam prouecti ſumus, non nos quidem egregia virtutis noſtræ facta oſtentãtes , neque eloquentiam orationis vi & vbertate freti iactitantes : ſed animum, quãtum quidem fieri potuit, ad eos qui ante nos res Eccleſiaſticas ſcripſerunt conuertentes, inſtitutum quidem & propoſitum eorum in primis complectendum duximus : ſed non itidem ſcripta eorũdem omnia ad publicam vtilitatem facere iudicauimus. Quidam enim ex eis ſanæ doctrinæ nõ adhærentes , multis in rebus non ſatis idonei dictorum ſuorum teſtes eſſe vidẽtur: vnde factum , quòd quamplurimi etiam ea quæ ab illis verè ſunt dicta , propter inſanas eorum opiniones, in dubium vocãt. Nonnulli autem,quum ſemel à verbo fidei diſceſsiſſent, & ad ad-

Conſilium, quo ad hiſtoriã Eccleſiaſticã ſcribẽdam author eſt adductus.

Iudicium eiuſdem de prioribus ſacræ hiſtoriæ ſcriptoribus.

uerſas ei partes defeciſſent, etiamſi poſtea eos æqua & decentia ſapere contigerit, aduerſandi tamen eis, à quibus aliquãdo diſſenſerant, ſtudio, permulta in ſcriptis ſuis prętermittẽtes, non prorſus cõſtantem & ſolidam obtinuere apud lectores fidem, quãtumuis viribus eloquentiæ & ſcribendi acumine excellẽtes, atq; egregio erga Chriſtũ deſiderio & ardore, inter noſtri nominis homines, primas ferre cõtendentes. Etenim Euſebius Pamphili ſtatim à Chriſti tẽporibus vſque ad Conſtantini Magni tẽpora, quæ in Eccleſiis acta ſunt, proſequitur, ex Philone, Ioſepho, Clemente ϛρωματεῖ, (hoc eſt, cõtextore) Egeſippo, Hippolyto, Pappia, & aliis ordine Eccleſiaſticis ſcriptorib⁹, hiſtoriã mutuatus. In qua hiſtoria cacoethes hæreſeos eius apparet: quãuis quibuſdam rectè ſentire videatur, ex eo id aſſeuerãtibus, quòd ipſe primæ Synodo interfuerit, & τῷ ὁμουσίῳ (hoc eſt, cõſubſtantiali) cõſenſerit: quodq; conuiciis reprehendẽs inceſſerit eos, qui Filium Dei creaturã eſſe opinantur. Mercurius porrò Sozomen⁹, qui & Salaminius dicitur: item qui Cyri epiſcopus fuit ſapiẽs Theodoritus, quiq; idem tertiam impugnauit Synodum: item Deo inuiſus Philoſtorgius: prętereа cognomine quidem ſed animo minus καθαρὸς, id eſt, purus Socrates, finem illius, initiũ ſuorum faciẽtes operum, vſque ad tempora Theodoſij iunioris hiſtoriã produxerunt: materia eadem, neſcio quo cõſilio, omnes ſibi propoſita. Qui quidem in rebus quibuſdam variè inter ſe diſſentiunt: & Epiſcoporum inter ipſos cõtentiones, pro eo atque cuique viſum eſt, commemorant. Omnes etiam iſti varias quaſdam & nouas res, ab aliis minimè dictas, hiſtoriis ſuis inſeruerunt. Deinceps verò, Theodorus lector Byzantius, & Baſilius Cilix, & qui † prætor prouinciam geſſit Euagrius, ſuperiorum ante ipſos tẽporum res prætergreſſi, & tempora ſua ſtylo proſequuti, eorum quos modò diximus hiſtoriis, ſuas coniunxerunt, operis difficultatem reformidantes: nonnulli etiam è vita inter ſcribendum excedentes, inſtitutum opus minimè complerunt. Ipſe quidem Euagrius illuſtri dignitate præditus, hiſtoriã vſq; ad Iuſtini ætatem deducit, maxima ex parte res prophanas tractãs: quarum argumenta &

† ὁ ἀπὸ ἐπάρχων Εὐάγριος.
Fuit is patria Epiphanenſis.

materiam ex Eustarhio Syro, Sozimo, Prisco, Ioanne, Procopio Cęsariensi, Agathia, qui illis tẽporibus ordine insignes fuere oratores, & prçterea ex aliis non pœnitendis historicis, decerpsit. Cæterùm omnes isti multa non satis idonea & cõmoda importunè recensent: non pauca verò, quæ necessariò scribẽda erant, prętermittunt: siue id cõsultò affectibus ducti fecerunt, seu quòd non omnia attingere potuerũt, timore quodam & indignitate rerũ perculsi: quódque fortasse eis non perinde stylo indulgere de rebus rectè cõstitutis licuit, atque nunc, quum Ecclesia amplissimè dicendi & scribendi libertate vtitur, quam sanè libertatem in nostro hoc opere in primis vsurpabimus. Enimuerò Eusebius trecẽtos & aliquot prçterea annos est cõplexus. Socrates autem & Theodoritus, nec minus Sozomenus, centum ferè & quadraginta, à primo scilicet Constantini Magni anno, quum is Cęsar est renũciatus, vsq; ad decimumseptimum Theodosij iunioris annum. Deinceps porrò & ipse Euagrius tẽpus prosequitur annorum circiter centũ & quadraginta: vt historia à Christo nato omnis, quã ij quos nominauimus historici conscripserunt, simul & seorsim nõ minus temporis, quàm sexingentorum annorum cõplectatur. Eorum autem quæ postea subsequuta sunt tẽporum res Ecclesiasticas, ad hanc vsque ætatem, quum nec pauciores nec minores quàm illę essent, nemini vni qui historiam scribere potuerunt, in mẽtem venit, vnius operis volumine his cũ illis coniunctis, complecti atque comprehẽdere: nescio socordiáne & imbecilitate ingenij rem tantam omittenti, an à magnitudine & difficultate argumẽti abhorrenti. Quippe tẽporum simul rerúmque historiis carptim & obiter in multos varióscq; scriptores & volumina cõiectis, ardua & difficilis earum est cognitio & memoria, aliis scilicet alio loco rebus multifariã & sparsim descriptis. Ego verò labore & tẽpore multo, affectione & sentẽtia cuiusque inquisita, faciendũ mihi putaui, vt argumentũ & materiam omnem, vnã historiam Catholicæ Ecclesiæ mihi proponerem, &, Deo bene iuuante, eam in vnũ opus redigerem. Et primùm ea quæ ab iis scriptorib⁹, qui ante nos fuerũt, tradita sunt, stylo,

Libertas in historia scribenda.

Quos authores sequatur, &

quantum fieri poterit, nostro persequi conabimur. at si quid superfluum, & vetustate iam præsentibus tẽporib' & ipsi materiæ inutile visum fuerit, id prętermittemus: quæ verò sentẽtiæ & doctrinæ necessariæ sunt, eas suo loco collocabimus. Pręterea quæ deesse iudicabimus, scriptis illorũ addemus: & quæcũque cognitione digna eorum quisquã, aliis omittẽtibus, annotauit, operi nostro intexemus. Dabimus etiam operã, vt dissentientes illorum opiniones ad cõsuetudinem Ecclesiæ, quę temporũ præscriptione inualuit, dirigamus atque accõmodemus. Quicquid insincerũ adulterinúmq; fuerit, repudiabimus, & sermone simplici & aperto rectã sanámq; fidei doctrinam cum legitima libertate profitebimur. Deinceps & ea quæ cõsequentibus prætcrita omissáq; sunt tẽporibus, adiicere studebimus, nõ ita longè ante ætatis nostræ tẽpus historiæ finem imposituri. Ea verò, vt equidem puto, plurimũ lectoribus prodesse poterit: minimũ certè molestię versare eam volentibus afferet. Cuiuis enim ex ea tãquam ex fonte vberiore, ingẽtem vtilitatem haurire licebit. Satis enim cõstat, quum plures sint Ecclesiasticorũ historicorum sparsim scripti libri, nõ facile esse eos cõparare & cõsequi, ei qui sacram historiam omnẽ perlegere & cognoscere velit. Præterea varietas styli & elocutionis, tum etiã librorum multitudo, efficiũt, vt ardua admodũ & difficilis legentibus, eueniat rerũ cognitio. Opus verò perpetuum, vnoque scripturæ contextu cõpositum, res certas vndequaque narrationibus dilucidis cõmemorans, facilem omnib' & prõptam exhibet lectionem: & propter eũdem elocutionis tenorem, cõsequentem quoque rerũ ipsarum cognitionem, tãquam quandam catenam omni ex parte ordine suo coaptatã, mirabilitérque inter se contextam, & veluti procurrẽtem. Denique tantum nostram hanc historiã aliis pręstare puto, quantum parti totum præstat, & interpolato cõtinuum opus. Quicquid autem est tam vtilis libri, id nõ ita facilè, sed multo sanè cum labore, quum adhuc à pueris ad augustum † ipsius Dei Verbi Sapientiæ templum essemus, & plurima ex eis quæ ibi sunt, voluminibus & commentariis peteremus, collegimus. Quam verò aliam ipsi Æternæ Sa-

Quid tractet i libris hisce author.

Præscriptio consuetudinis Ecclesiæ Catholicæ.

Cõmoditas historiæ istius legendæ.

Quantũ opus hoc aliis eiusdẽ generis historiis præstet.

† τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σοφίας

Voluinen

Istud Nicephorus Cōstantinopoli ad templū Sophiæ vbi bibliotheca insignis, & monachorum Asceterium fuit, composuit.

pientiæ referremus gratiam, quæ maxima in nos prolixè contulit beneficia, & nos amœnitate deliciísque suis perfrui est passa, domicilium ibi & māsionem multo tempore nobis præbens, & pietatem quasi cuiusdam obstetricis & nutricis præstans, atque ad id nos ætatis & profectus deducens: quàm vt res eius, fortasse autem dicendum Catholicæ Ecclesiæ, omnes, quantum fieri posit, vno volumine comprehenderemus, & id publicè omnibus in communem vsum vtendum collocaremus? elocutionis pondus, verborúmque ornaméta minus consectantes: sed oratione pura, res apertas, vt ab initio in Ecclesiis sunt gestæ, cuiuis exponere conantes. Quod vt facere possemus, quantum eruditionis nostræ tenuitas permisit, cum cura & fide, quæ de rebus veterum temporum in monumenta sunt relata, perquisiuimus. Verùm enimuerò quum ea nobis sit proposita scribendi materia, vt dilucidior res omnis fiat, de toto opere præmittendum aliquid duximus. Sciendum itaque, totum hoc volumen nobis in decem & octo tomos esse diuisum.

Argumentum & materia xviij. librorum istorum.

I. Horum primus res gestas Seruatoris nostri Christi Iesu complectetur, vt scilicet ille à proprio throno † intransitiuè excitus, propter incomparabilis bonitatis affectionem & misericordiam, assumpta ex Maria Virgine carne, & * terreno vitæ cursu quàm optimè confecto, per salutarem pasionem atque naturam omnem superantem resurrectionem, ad paternum rursus ascenderit solium, reconciliatione nostra suo ipsius patri perfecta atque absoluta.

† ἀμεταβάτως.

* περίγειον πολιτείαν.

II. Secundus ea quæ ad Spiritum Sanctum pertinent, comprehendet. Quas ille scilicet res per sacros Apostolos peregerit: quibúsque illi rebus gestis, qualem finem vitæ quisque eorum cœperit, sacrosancta nobis scripta relinquentes. Quæ ea sint scripta, & quæ in eis vera, sincera, & [a] testamentaria.

a ἐνδιάθηκα

III. Tertius primos Apostolorum successores exponet, vbi & quomodo salutaris doctrina per orbem vniuersum peragrarit, quas calamitates & clades Hierosolyma propter cædem Seruatoris Christi Iesu pertulerint: quos rursus tanquàm hæredes ministerij sui, quæ item

literarum monumenta Apostolorum successores post se relinquentes, martyrio pro Christi nomine sint coronati. Et quæ iam tum primùm emerserint aduersus salutarem doctrinam hæreses.

Quarti tomi argumentum erit. Quínam falsæ & adulterinæ doctrinę extiterint duces, quósque contra eos Ecclesiasticos scriptores & doctores, quæ omnia bene disponit & dirigit diuina Prouidentia excitarit, Apostolicis donis excellentes viros, simúlque & vita & doctrina illorum euertentes insanas opiniones. Qui isti fuerint, & quæ tum de quæstione celebrandi Paschatis sint dissidia exorta. IIII.

Quinti materia erit, sub Seuero & Decio Imperatoribus Ecclesiarum persequutio. Præterea qui multũ sapientia valuit ipse Origenes, quæ eius vita fuerit, quæ scripta. Tum qui in Oriente & in Occidente sanctissimi martyres sacrosanctum pro Christo certamen fortiter pertulerint. Item de Cypriano Africæ Episcopo. Item de Dionysio, qui Alexandrinæ præfuit Ecclesiæ. Item de Christianis, qui in persequutione sub Decio pietatem abiurarunt, historiam texet. V.

Sextus cõmemorabit hæreses varias, quarũ autores fuere, impius Manes, impurus Nouatus, Apollinaris, & Samosatenus Paulus. Describet etiã res Dionysij Alexãdriæ episcopi. Et qui magnarũ vrbium vsq; ad Ecclesiarũ oppugnationem permanserint Episcopi. Ostendet quoque, qui tum temporis Ecclesiastici scriptores, & aliter in diuina sapientia clari viri floruerint. VI.

Septimus contẽtionem & rixas nostrorum expediet Episcoporum, vnde illi à diuina ad tempus excidentes gratia, in magna inciderunt pericula. Deinde de exitialibus tyrannis, Diocletiano & Maximiano, Maxentio & Maximino, & Lycinio, quã crudeliter illi in gregem Christianum sæuierint, tractabit. Postremò, quomodo magnus & Apostolis ipsis par Constãtinus, diuina ope ab iis victoriã reportãs, pacem Ecclesiis conciliarit: & primus Christianorum Imperator creatus, magnificè cognominem sibi vrbem construxerit. VII.

Octauum tomum sibi vẽdicabit idem ipse Apostolis non inferior Constantinus: & res quæ eo imperãte Ec- VIII.

clesiis acciderunt. Res item impij Arij: & primam, quæ Nicææ est celebrata, Synodum. Et quemadmodum res Christianæ incrementum cœperint. Item de angelica Monachorum vita, vnde initium sumpserit, & quos habuerit authores. Item quæ Ariani contra veræ pietatis sectatores, & maximè aduersus magnum Athanasium moliti sint & fecerint. Præterea de beata Helena, & piis eiusdem Deóque gratis operibus: & vt finita vita, vnà cum filio Constātino, in cognomine ei vrbe sit sepulta, idem narrabit.

IX. Nonus res filiorū sacrosancti Constantini, & in primis ea quæ Ecclesiis sub Constantio euenerunt, persequetur. Item qui viri tum & in recta & in peruersa doctrina florentes fuerint. Item qui eo tempore Monastica vita per Palæstinam & Ægyptum excelluerint. Item de diuersis Synodis, & variis professionis fidei expositionibus & formulis tractabit.

X. Decimus porrò complectetur res Deo inuisi Iuliani, vt ille à recta pietate desciscens, & ad Græcorum idolatriam deficiens, variis subinde modis persequutionem contra nos concitarit: & vt bello Persis illato, malus malè perierit. Aliqua etiam is tomus ex parte res piissimi Imperatoris Iouiniani comprehendet, quo modo scilicet magno animo rectam doctrinam propagans, vitam finierit.

XI. Porrò qui hūc consequetur vndecimus tomus, copiosè testabitur, quæ Ecclesiæ sub Valentiniano & impio Valēte ptulerint. Item de magnis Ecclesiæ orthodoxæ luminaribus, & qui ex aduerso eisdē extiterint oppugnatores, ostēdet. Præterea vt ordo Monasticus in immensum creuerit. Item quæ gentes Christianismum susceperint: postremò, vt Valens incendio perierit.

XII. Duodecimo tomo describentur Gratiani & Valentiniani iunioris, & ex Hispania oriundi Maximi Theodosij res. Item secundum vniuérsale sanctum Concilium: & vt pietas Christiana in maius sit prouecta, templis vbiq; quæ idolis consecrata fuerant euersis. Insuper de eius temporis grauibus hæresiarchis: & sanctis etiam piisque in Ecclesia nostris hominibus.

XIII. Tredecimus tempora Arcadij & Honorij prolixè ex-

ponet. Prætereáque res aurea lingua præstantis viri, Chrysostomi scilicet. Et quæ insuper ea ætate Ecclesiæ contigerint, accuratè prosequetur.

In quartodecimo tomo argumẽtum nobis Theodo- XIIII. sius iunior, & omniũ admiratione digna fœmina Pulcheria suppeditabit. Et acta cõcilij tertij Ephesi coacti cõmemorabit. Et præterea episcoporũ successionẽ, qui maximis quibúsque Ecclesiis præfuerũt. Commemorabitur etiam Eutyches & Dioscorus hæretici. Item Eudocia & Pulcheria, reginæ seu Imperatrices. Denique qui ea tẽpestate in Palæstina, & alibi Deo placentẽ vitã, monasticam scilicet, optimè sunt professi & sequuti.

Hunc qui sequetur decimusquintus, hæc complecte- XV. tur, Celeberrimi Imperatoris Martiani & Leonis magni res, & quartæ Synodi acta, omnia ea abundè exponens: & insuper, quæ Antiochiæ & Alexandriæ in seditione euenere. Item quæ circa adiectionem tersancti hymni sunt facta.

In decimosexto erũt res Zenonis & Basilisci, huiúsq; XVI. circulares literæ. Et quæ tẽpore Anastasij Dicori Ecclesiæ euenerunt. Deinde res quoq; Seueri, Petri Gnaphei, Petri Mongi, Timothei Æluri, & aliorũ insuper hæreticorum. Et item quæ denuò per seditionẽ de quarta sancta Synodo sunt acta, accuratè proponet.

Decimusseptimus ex rebus Iustini primi, & successo- XVII. ris eius Maximi Iustiniani, & actis quintæ sanctæ Synodi constabit. His adiicientur Bellisarij res gestæ: item Iustini iunioris res. Et qui eodem tempore vita angelica clari fuere Monachi.

Decimus & octauus tomus clarè explicabit, quæ sub XVIII. Tiberio & Mauritio Imperatoribus in Ecclesiis sunt acta. item res Hormisdæ, Chosroæ, & Chagani Persarũ: & vt Mauritius pœnas Deo persoluens, gladio perierit. Deinde quædam cõmemorabũtur de singularibus quibusdam dissidiis & hæresibus, scilicet Monophysitis, Tritheitis, Agnoetis, & Theopaschitis. item de Iacobitis, & Armeniis, & præterea quæ in iis ipsis hæresibus fuere dissidia. Postremò q̃ turpiter Phocas, qui Mauritio succedẽs crudeliter tyrãnidem gessit, sit iugulatus.

Et hæc quidem accuratius clariúsque toti operi præ-

mittere voluimus, eo consilio, vt animis lectorum propositum argumentũ eò perspectius esset. Ne cui autem historiam nostram deprauare facile esset (consueuerũt enim multi aliena scripta ex arbitrio suo, prout eis est visum, digerere atque disponere) primas siue capitales literas tomorum, qui quidem tomi annorum suorũ numerũ quisq; expressum continent, ita posuimus, vt certioris fidei gratia nomẽ & cognomen nostrum referãt atque cõplectantur. Quamobrem peto, si quæ à nobis per totũ hoc opus rectè sunt exposita, vt ea extra inuidiam sint collocata, quæ optimis quibusq; rebus pręcipuè imminere cõsueuit. Sin verò in aliquibus ignorãtia lapsi sumus, ea vt ab aliis, qui & doctrinæ & eloquẽtiæ, atque etiã experientiæ virtute pollent, corrigãtur. In iuuenili enim ętate opus hoc cõscribere aggressi sumus, idémque nõdum sextum & trigesimum annum egressi perfecimus. Quandoquidẽ autem abundè omnia ea quæ opus esse putauimus, hucusq; præfati sum⁹, agedũ diuini numinis ductu rem ipsam, vnde maximè cõuenit, ordiamur: in primis historiæ nobis firmamentum, ipsam scilicet veritatẽ, consectandam proponẽtes.

Primæ decem & octo tomorum istorum literæ, hoc est, ἀκροστίχις, compositæ, nomen authoris in Græco exẽplari exprimũt, Νικηφόρου καλλίστου.

CAPVT II.

Scopus historico propositus est veritas.

Christianismus à cõditi mũdi initiis extitit.

RES Christianorũ à prima sua origine repetere, qui sint, vnde, & quo modo tãta cœperint incremẽta, eóque magnitudinis & gloriæ peruenerint, intẽpestiuum, atque adeò superuacuũ esse puto, vt in præsentia de eis perquiratur. Quũ sacra oracula & acta, innumerabilésque aliæ ex ordine res, aptè satis & accuratè declarent, lõgissimè antè, & ab initio, cúmque ipsis cõditi mũdi principiis, dogma nostrũ vnà esse iactum, & fundatum, seu potius vltra tẽpora & secula omnia id extitisse: siquidẽ ad autorem & ducem professionis & fidei nostræ Deum verbum Dominũ nostrum Iesum Christum respicere oporteat. Quandoquidem enim duplex considerãdum venit mysterium, & alterũ quidem tanquam quoddã caput cõtemplamur, quod scilicet ad æternam, principio carẽtem, seculáque omnia pręcedentem generationem refertur: alterũ autem quasi posterius quiddam, vt ita dicam, & vltimũ spectamus, quod

Duplex Christi natiuitas, diuina & humana.

nimirum ad inferiorem hanc & postremis temporibus ex virgine incarnationem factam, terrenámq; conuersationem & vitam pertinet: prius illud exponere, & accuratius oratione persequi, minimè omniũ conuenit. De eo enim si quis disserere instituat, quũ oratio talis extra propositũ opus sit, tum plus operæ & negotij, q̃ opus ipsum, & ea de quibus tractare decreuerimus, exhibeat. Siquidem, quũ neq; tẽpus, neque seculũ ei mysterio intercesserit, & proinde neque adesse illi, neque contemplari & eloqui id quod supra intelligẽtiam nostram est, concessum sit: quicquid id est, tuto silẽtij præmio permittemus: ac potius ingeniis nostris, ne in talibus rebus curiositatẽ nimium exerceant, imperabimus, vtpote sensu, ratione, & acumine mentis nostræ longè superioribus. Nobis verò satis fuerit, sola è diuinis scripturis adducere testimonia: vt, In principio erat verbũ, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factũ est. Et insuper scire, quòd Deus † semper existẽs, principióque carens, & secula præcedens: ita vt ipsi soli cognitum est, ante ipsa secula gignit suum ipsius Filium, verum Deum verbum, supra omnis intelligentiæ & deprehensionis captum, & supra mentis sensum & cogitationem, cognitionémq; omnem: simúlque sanctissimum suum profert Spiritum, nõ vt genitum illum, sed vt procedentem, Deum & ipsum perfectum atque ὁμούσιον, hoc est, consubstantialem illis, & * eiusdem planè virtutis & potestatis. Et quòd tres isti vnum sunt, vna natura & essentia & potestas, cum quibus & per quos simul & angelicas potestates & mundũ hunc vniuersum produxit & condidit, quum is antea non extiterit: & præterea id quod in visum cadit conspicitúrque omne, quódq; anima agitatur, & quòd anima caret. Atque hæc quidem de superno Christi, persuasionis & fidei nostrę principis, genere, ipsiúsque sublimi dignitate & natura, nobis dicta sufficiant. Quæ enim rebus tantis explicandis idonea suppeditet oratio? pro eo atque diuinum id quoque ostendit oraculũ.

ὁ λόγος πάρεργον ὢν πλείων ἂν ἔργον, ἢ ὧν ἕνεκα λέγειν προὔθετο, παράσχοι.

Ineffabilis sanctissimæ Trinitatis Theologia.

† ὁ ὢν ἀΐδιος ἄναρχος, προαιώνιος.

* παντοδύναμον.

Totus & lingua & mẽte & cogitatiõe horreo, quãdo de Deo verba facio. De Deo autẽ cùm dico, vnũ vos circumfulgeat lumẽ, & tria.

Tria quidẽ, iuxta proprietates siue subsistẽtias seu personas : vnũ

verò, secundū rationē essentiæ siue deitatis. Distinguitur enim inseparabiliter, & coagmentatur separabiliter. Vnum nanque in tribus Deitas ipsa, & ipsa tria vnum, in quibus Deitas, seu quæ Deitas sunt. Gregor. Theologus. Vnus Deus, tres personæ, vna essentia, potētia, sapiētia, bonitas, vna & indiuisa Trinitas. Deus, Dominus, Paracletus, Genitor, genitus, regenerans. Ab vno omnia. A quo, per quam, in quo omnia. Vnus à se, vnus ab vno, vnus ab ambobus, δρ à se, δρ ab altero, δρ ab vtroque. Pater, Filius, Spiritus sanctus. Vna pater, λόγος, παράκλητοσq;, essentia, vna virtus, vna beatitudo, à quo, per quē, & in quo beata sunt omnia, quæcunque beata sunt. Augustinus.

Generationem verò eius, inquiēs, quis enarrabit? Neq; enim quisquam Patrem pro eo atq; decet, satis cognouerit, præterquam Filius: neque rursum Filium, præterquam qui illum genuit Pater. Ad quem, vt est apud veterem Mosen, † loquēs Pater in creatione vniuersi huius: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem nostram, & similitudinem. Hunc ipsum sanè, quicunque virtute & in Deum pietate aliis præstare primis tēporibus dicti sunt, vt Abrahā & Moses, & insuper quicunque ante & post eos iusti morū mutatione fuerunt Prophetæ, & alij Deo placiti & grati homines, mentis oculis sincerè & clarè contemplati, prolixè cognouerunt, & tanquam germano Dei filio præstantissimum pietatis honorem tribuerunt. Ille porrò persuasionem fidémque eiusmodi remunerans, & patris & sui cognitionem perfectiorē absolutiorémq; illis adauxit. Est quippe vetus oraculare verbum, neminem eorū qui antiquitùs Deo placuerunt, sine fide in Christum finem vitæ cōsequutum esse. Siquidem per coniecturam id colligere licet, ex multifariam visionibus, quas aliàs aliis accumulauit, pro eo atque eas quisque ferre potuit. Atque equidem in hominis specie ipsi Abrahæ frequentius, progenitísque ex eo apparuisse creditur, quandoque per se ipsum, quādoque per administros suos angelos, oraculis eos admonens, & docens de rebus optimis. Quod quidem cuiuis vel inde facile est existimare & credere. Angelum enim Dominum, vel etiam Deum appellare, cōsuetudo scripturę non est: sed ita simpliciter, nudo scilicet nomine,

† κοινολογούμενος.

Christus filius Dei omnib' ab orbe condito piis hominibus cognitus.

Idē sanctis patribus apparuit.

Gen, 18.

Hoc exquisitè & luculēter in Tryphone suo tractat S. Iustinus.

angelum: illum verò semper insignibus & excellẽtibus extollit & celebrat nominibus, Deúmq; & Dominum apertè & clarè vocat. Itaq; Verbũ, quod colimus, æternum, & seculis tẽporibúsque vniuersis antiquius fuisse, & veteribus olim, etsi non omnibus, quibusdã tamen, in mysterio apparuisse, paucis hisce dictum esse satis sit.

CAPVT III.

Minimè verò mirari oportet, nõ dudum antea, ita vt nunc, omnibus hominibus & gentibus Christum innotuisse. Doctrina enim Christi omnium consummatissima atque perfectissima, omníque sapientiæ & virtutis genere absolutissima, nõ apta, opportuna & cõgruens omnino veterum hominum vitæ & moribus fuit. Quandoquidem à primis statim initiis, qui incorruptibilem seniíque expertem & beatam vitam acceperat, primus videlicet homo, & generis nostri autor, minimum dati præcepti memor, immortalẽ fatali cõmutauit vita. Qui verò ex eo sunt progeniti, longè deteriores, vno atq; altero excepto, agrestem quandã, feram & propè beluinam omnes, appetitionũ suarum impetu ducti, egerũt vitam. Non itaque illi vrbes cõdidere, nõ artibus aut doctrinis scientiísq; ingenia excoluere, lõgè etiam à legibus diuinísque cultibus & iustificationibus abfuere. Virtus porrò & philosophia ne de nomine quidem apud eos notæ fuere: sed perinde atque quidã Nomades, palantes in solis lucis vixere, & insita sibi à natura rationis semina corrumpentes, ac vitiositatem malitiámque omnem * ex liberi arbitrij sententia refingentes, quicquid esset pessimũ, timore deposito peregere: vsq; adeò, vt quandoq; quidẽ ad mutuas cædes & homicidia inter se armati consurgerent, aliquãdo verò Deo bellũ inferre inciperent, supérq; terram munitiones & muros construere aduersus cœlũ, & caput ad id illidere, ac in tantum denique inexpugnabilem vim & potentiam in se prouocare atque excitare auderent, vt ad coercendam eorum simul & præfractam temeritatem, & inane inutiléque cœptum, tanquam perniciosam nocentis herbæ syluam per vniuersam terram effusam, Deus nunc immẽsis aquarum diluuiis vindica-

Quare primis hominibus filius Dei Christus Iesus, non ita clarè, vt nobis, innotuerit.

Parentũ nostrorum primorum lapsus.

Primæ ætatis hominũ ruditas & malicia.

* ἐξ αὐτοπροαιρέτου γνώμης.

* ta, nunc horrendis ignis imbribus& immanibus fulminum ictibus cōpescere,& violentum malignitatis corū impetum opprimere aggrederetur:& præterea fame simul & peste,& variis bellorum generibus ad indecentem & importunam malorū molitionem tollendā vteretur:tantámq; animorum(vt ita dicam) luem,impunè omnia depascétem,grauitérq; inualescenté,efficacioribus repurgaret remediis & pœnis. Posteaquā igitur tanta malignitas,vitiorúmq; omniū grauedo,perinde atq; damnosa quędam ebrietas,per omnes ferè est grassata, caliginémq; eorum animis offudit, ipsum omnium optimum Dei Verbum magnitudine bonitatis propriæ coactū,nunc per naturę legé,nunc per angelorū aduentū & pręsentiā,quandoq; etiam per se ipsum mysticis quibusdā & arcanis apparitionibus paucis quibusdam qui antiquitùs pietate & amore Dei clari extiterunt viris, alicubi se exhibuit,hominis forma assumpta: quòd aliter id ipsis aspicere concessum non esset. Quum porrò satis ad eum modum per diuinos illos viros in multos homines pietatis cultúsq; Dei cōiecisset semina,&gens tali cultui dedita paulatim in dies magis magísq; in vnum coalesceret corpus, & quasi germen quoddā radice sua, Abrahamo niti cognosceretur,ei géri quæ & antiquitùs,& non ita pridē vita & moribus, ritè exculta esset,legé per Mosen,perinde atq; quendā ducem & manuductoré,ad pręstantioré pietaté,Deíq; cultum,tradidit: symbola & signa, figurásq; & imagines sabbati & circūcisionis, & alia quædā elementa seu principia diuinorū consiliorum & cōtemplationū, mysticásq; præterea cæremonias,nō apertas illas & claras, sed obscuras, tenues & vmbratiles illis ostendens,& præbens. At vbi deinceps lege vbiq; diuulgata,ex dura illa & agresti vita homines paulatim ad humanitaté sunt exculti,& ad philosophandum animum adiecerūt, inuicémque ami-

Verbum & filius Dei subinde caliginosam hominum malitiam discussit.

Lex Iudæis Abrahæ posteris, per Mosen data.

* *Homo doctus abundè*
Linguis dissectis, vndis atque imbribus igneis,
Et legis scriptæ tabulis, & carmine vatum,
Criminis haud potuit primi depellere vincla, &c.
Greg. Nazanz.

citias colere,& cõsuetudinem inter se habere cœperunt (pędagogo & doctore lege quasi regula vtentes, séque erudientes) atque in primis firmior stabiliórque Dei patris noticia apud eos radices egit, aptíq; iam & idonei tanquam ad semina maiora Dei cognitionis suscipienda fuerunt: tum idem illud rursum, quod antea virtutis semina seuerat, Dei Verbum principij expers, seculáque præcedens, quandoquidẽ aliter fieri non potuit, vt hominum genus tandem prorsus ab infusa ei liberaretur execratione, & pernicie,& ad immortalem illam atque beatam reduceretur vitã, postremis temporibus, Romanorum Imperio orbẽ obtinente, natura & cõditione nostra accepta, nulla re à nostra (fatalib⁹ † duntaxat peccati inquinamẽtis exceptis) differẽte ea & fecit & perpessum est, quæ æquũ erat Deum facere corpore, in hac vita, peregrè versantem. In qua ille natiuitatem mirificam, opinionémq; omnem excellentem, conuersationémq; insolitam, & doctrinam nouam, omníque naturæ miraculo superiorem mortem & sepulturam & resurrectionem rediuiuã exhibuit. Quæ omnia singillatim vaticiniis prophetarum prædicta fuerant,& promulgata. Quemadmodũ & regnum ei⁹ in fine seculi diuinus Daniel spiritu liberiore & puriore perspexit, & hisce verbis humano more visionẽ eam descripsit: Spectabã, inquiens, donec throni ponerentur, & antiquus dierũ consedit. Et cõmemorans res ipse suas, infert rursus: Iudicium consedit, & libri aperti sunt. Et deinceps: Spectabã, inquit, & ecce cũ nubibus cœli tanquã filius hominis veniens, & vsq; ad antiquum dierũ peruenit, & in conspectũ eis adductus est,& ipsi traditus est principatus & robur & regnum,& omnes populi tribus, & linguæ seruient ipsi. Potestas eius potestas sempiterna, quæ non præteribit,& regnum eius non corrumpetur. In quẽ verò alium hæc quadrent, quam prorsus in Seruatorẽ nostrum Christum, hominis filium, propter postremam ipsius per assumptam carnem [a] humanitatem, per oraculum propheticum nominatum?

Verbum & filius Dei homo fact⁹.

* † πλὴν τῶν ἐκτικῶν κηλίδων.

Oeconomia Christi in mundo.

Regnum Christi sempiternum.

Tanquam filius hominis.

Quare Christus dicatur Filius hominis.

a. *Et ꝓpter Adam, & propter virginẽ, ex quibus extitit,*

* *Numinis ergo*
Submittens decus, immutabilis, æthereúsque

ex illequidē tanquā primo maiorū parente, ex hac aūt tāquā matre, lege & non lege generationis. Theolog.

Ætherei effigies, hominum sub lege creatus:
Non hominum de more tamen, caro matris ab aluo
Virginis intactæ: sancta (mirabile dictu,
Credere quod nequeant infirmi) prodiit idem
Et Deus & mortalis homo, dum iungit in vnum
Naturam geminam, hanc manifestam, illámque latentem,
Qua Deus vsque fuit, nobis aliam ille recepit,
Visceribus Deus humanis cùm conciperetur,
Vnus vtrinque, Deus, rex Christus numine mixtus,
Atque Deo mortalis homo sic substituit ipse.
Gregor. Theologus.

CAPVT IIII.

** ἐπιδήμησιν.*

Christi nomen veteribꝰ Hebræis cognitū, & in magno habitum honore.

** ἡγούμενος*

Itidem nomen Iesu.

Iosue typū Seruatoris nostri gessit

Reliquum est vt demonstremus, ipsum æternū principióque carentem Deum verbum non solum antiquitus piis, Deóq; charis hominibus cognitum, suóq; tempore apud nos corporaliter, tanquam * peregrinū, versatum fuisse: verumetiā diuinas eius appellationes, Iesu scilicet, & Christi, non nobis solis, sed & veteribus prophetis in maximo habitas esse honore. Primùm siquidē magnus ille Dei spectator Moses, quū imagines & symbola signáque quædam arcana & noua, iuxta typum & figuras quæ ei in monte diuinum ostenderat oraculum, institueret, Pontificem Dei fratrem suum Aaronem promulgauit: excellentémque ei honorem, præeminentiam, & gloriam tribuens, Christum & vnctum Domini pronunciauit: & nomen id illi accommodauit, arcanè per mysterium celebrans & cohonestans appellationem eam, illúdque diuinādo adumbrans, diuinum quiddam & excellens esse, * ducem & principem. Porrò Iesu quoque cognominationem ipse primus diuino afflatus spiritu, quū nunquam antea hoc nomen auditum fuisset, filio Nauæ soli sapiēter indidit: veluti præcipuum, & regio diademate præstantiorem perfectiorémque honorem illi habens, quē per symbola cognouerat, post obitum suum imperium in omnes suscepturum esse. Imaginem enim Iesus Nauæ filius, Seruatoris nostri ferebat: qui vnus post Mosen atque consummationem symbolici vmbratilísque cultus illius, regnum veræ & illustris pietatis, manifestò suscepit. Moses itaque, vt

que, vt dixi, distinctis Seruatoris nostri appellationib⁹, quas summo honore & gloria extulit & condecorauit, pontifici quidem, Christi: successori verò suo duci, Iesu nomen magnificentissimè, non sine arcano & ingenti mysterio, tribuit. Quin & alij post illum prophetæ apertè & significanter admodum, Seruatorem Christum nominarũt. Spiritus enim, inquit Hieremias, ante faciẽ nostram: Christus Dominus comprehensus est in corruptionibus eorum. Et Dauid: Astiterunt, ait, reges terræ & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christũ eius. Quibus verbis deinceps illa infert: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Hoc ipsum porrò Christi veneratione dignũ nomen, non solũ eos qui sacerdotio cohonestati essent, facticio exornauit oleo, idq; per symbolũ: sed & reges ipsos. Diuino enim hosce inungentes spiritu, qui bus id fuerat cõmissum, Christos per imaginẽ & faciebant, & vngebant. Quandoquidem & regibus omnino typi quidam & figuræ inerant, veri regni & potestatis Seruatoris nostri Iesu Christi in omnes. Cæterùm & prophetas quosdam Christos esse, diuini spiritus instinctu percepimus. Etenim ij omnes, ad vnicum Pontificẽ omnium, & creaturæ omnis regem solúmque prophetarum Prophetã, Seruatorem Christum, respectum suũ habuerunt. Id illud clarissimè ostendit, quòd nulli omnium Pontificũ, Regum, & Prophetarum, qui symbolicè huius nomine vncti honoratique sunt, tanta diuinæ virtutis vis fuit & potestas, quantam scilicet Dominus noster Iesus, & reipsa verè † Christus, natiuam & propriam eam habens, ostendit atq; exhibuit Sed nulli etiã ex omnibus hoc contigit, vt eos qui se illis vt subditos subiecerũt, imaginario & vmbratili nomine Christianos cognominarent: quum illi tamen ad ingentem gloriam & honorem processissent. Iam nec alij cuipiã tatus etiam post obitum attributus est cultus, & venerationis honor, vt pro eius nomine ipsam quoque vitã aliqui non grauatè vilem habuerint, admiserintque. Insuper neque circa quenquam à mundo condito, tantus motus & concussio habitabilis terræ, quantus circa eum, fuit. Enimuerò fieri neutiquam posse, vt vis & vir-

Seruator noster apertè Christus à prophetis dictus.

Sacerdotes olim & reges, Christi.

Prophetæ etiã quidã.

Seruatoris nostri Christi Iesu supra reliquos omnes præstantia.

Soli nos à vero Christo Christiani dicti.

† Saluator noster Christ⁹ dicitur, propter Deitatem. Ea ipsa nanque vnctio est humanitis, nõ efficacia sicuti alios Christos sãctificãs, sed

totius vnguẽtus præfecta. *Cuius opus est, vt homo audiat vigentẽ: & id quod vngitur, fiat de Theol. sermone 2. de filio.* † τάχα. *Seruator noster verißimus & ipsißimus est Christus, in quo nihil imaginariũ aut fucatũ reperitur.*

tus typi atque imaginis tantum perficiat, quantum nimirũ veritatis ipsius repręsentatio & exhibitio, ea quæ in Seruatore nostro est perspecta potestas, manifestissimè comprobat & declarat. Qui quidem quum nihil eorum quæ magnifica & præstabilia habentur, à quopiam accepisset: sed neque genus † fortasse ex sacerdotum ordine duxisset, neq; opibus aliquibus ad regnum euectus esset: neq; pro propheta, vt veteres illi, se gessisset, neque dignitate aliqua à Iudæis auctus esset, quamuis per se ipsum reuera omnia à Patre, & non per symbola aut figuras haberet: Christus tamen præ omnibus illis maximè est renunciatus, atque declaratus: & cum orbe habitabili vniuerso cognomen simul suum, simul & venerãda & sancta instituta moresque suos cõmunicauit: nõ vmbras, typos, & imagines, vt antea factum fuerat, rerum pulcherrimarum, sed manifestas ipsas & veras virtutes exhibens, vitámq; quandam sublimem & cœlestem, vnà cũ veritatis dogmatib⁹, eis ipsis qui sacris eius initiati fuerint, relinquens, ipsissimus scilicet & verissim⁹ Christus, perfectissimum Dei verbum, qui nõ facticio perinde atq; reliqui sed diuino naturaliter vnctus esset spiritu. Cuius rei certissimã fidem facit illud Esaiæ ver-
» bum: Spiritus Domini super me, propterea quòd vnxit
» me: & quæ sequuntur. Rursus illud diuini Dauidis: Pro-
» pterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis, præ
» cõsortibus tuis. Vbi id etiam quòd longissimè eis præstet, qui quondam imaginariè vncti fuerant, satis sub-
» indicat & describit. Idem Dauid alibi quoque: Tu es sa-
» cerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Qui introducitur non facticio oleo ad sacrorum ministerium vnctus, neque quicquam ad Hebræorum sacerdotiũ pertinẽs: qui Catologum & generis concatenatã cõtinuationẽ solenniter perscribebantur. Quapropter secundum ipsius ordinem, nõ autem iuxta aliorum qui symbola, typos & figuras acceperant, ritum, Christus & Pontifex, recepto iureiurando, Seruator noster est promulgatus. Vnde illum neque corporaliter vnctum, neque ex sacerdotali tribunatum, qui attentè & diligenter historias legendo obseruarit, inueniet: quippe qui ab ipso Deo & patre, ante secula condita, sempiternum

Christus sacerdos secundum ritum Melchisedech.

Christi sacerdotium sempiternũ.

ab æterno & inæternum ſacerdotium, tanquam munus quoddam & honorem præcipuum obtineat. Illud quoque non minus eſt incorporeæ diuinitúſque aduenientis vnctionis ſignum & indicium: quòd hunc ex omnibus vnum, per omnem terram, Barbari ſimul & Græci, Chriſtum nominant. Et qui iam inde à temporibus eius, ad hũc vſque diem, in eum credunt, vt verum Deum & Regem vnicúmque Pontificem Dei & Prophetam eum colunt & venerantur: quíque († quod orationem & rationem omnem excellit) nomine eius cenſentur, perſuaſum illud habent, vt non labiis tantum & verborum ſtrepitu illũ, ſed omni prorſus animi affectione & virtute colãt: vſque eò, vt de facili conſilium capiant & ſtatuant, & ipſam propter eum ponere animam & vitam.

Chriſtianorũ in Chriſtũ fides vividiſsima.

† τόγε λόγου ἐπέκεινα.

CAPVT V.

Ex hoc capite pij omnes diſcere poſſũt quid ſibi velit Paulina illa cõcluſio: Arbitramur fide iuſtificari hominem abſque operibus legis. Roma. 3.

SVb hæc, doctrinam Seruatoris noſtri non nouam ac recentem, poſterioribúſve temporibus à quopiam, qui minimùm multis præſtet, inſtitutam: ſed potius, quantum dicere poſſum, à prima hominum origine, lege naturæ, antiquitùs à piis Deíque amantibus, & iuſtis viris, rectiſsimè tractatam: diſciplinǽque eius morem, vnà cum pietatis & religionis dogmatibus, tempore, generi humano æqualem cognitũ, & non nuper admodũ inuentum atque excogitatum eſſe, æquum eſt viſum aſtruere. Et quòd nos quidem recentes omnino, nouo nomine, vt Chriſtiani vocemur, heri quodãmodo & nudius tertius aucti ſimus, ſatis conſtat. Cæterùm quòd in ipſa Seruatoris apparitione, quæ clara & illuſtris prorſus coaluit gens, non exigua illa & infimum locum obtinens, neque in vno aliquo orbis angulo collocata, ſed quæ ferè vniuerſam peruaſerit terram: ob eámque cauſam quùm pietate in Deum excellens, tum ope diuina inuicta futura eſt & incolumis, ad eius ſpecimen, cuius nomine gloriatur, eiuſdémque mores & inſtituta, longè etiam antea conformata ſit, quoad eius fieri poterit, oſtendere conabor. Id quod prophetæ etiam cuidam, vt quod omnino futurum eſſet, diuino ſpiritu illuſtratus videret, & quaſi mente conſternatus prædiceret, conti-

Chriſtianorũ nomẽ ab ipſa Chriſti apparitione extitit: ſed profeſſio eorũ à mundo condito celebrata eſt.

Chriſtianorum ortus.

" git: Quis audiuit talia, & quis sic vidit? Si parturiit ter-
" ra die vno, & si gens progenita est nixu vno. Deinde fu
" turam quoque indicat appellationem: Seruientibus au
" tem mihi, inquiens, indetur nomen nouum, quod bene
" dicetur in terra. Genus equidem Hebræorũ veneratione dignum est prorsus, vetustate nimirũ insigne & præstans. In eo genere raros quidem illos, sed tamẽ in Deũ amore, iusticia, & cæteris virtutibus excellentes viros fuisse, publicis scriptorum monumentis est testatum, & ante & post vniuersale orbis diluuium. Inter eos Seth, & Enos, & alij, ipse Noë cum liberis nepotibúsq; & posteris suis: atq; horum vnus etiam Abraham fuit, quem progenitorem suum Hebræi gloriabundi iactant: cúmque iis vnà, qui cognatione genus illius attingunt, & amplum iustitiæ, religionis & pietatis in Deum testimonium reportarunt. Quod si quis ab ipso Abraham, & posterioribus ab eo temporibus, ratione inita ad primum vsque hominẽ recurrat, quamuis nõ nominis ipsius appellatione, sed tamen re omnes ipsa, de quibus testatum aliquid sit, Christianos inueniet. Quicquid enim complectitur Christiani nomen, vt scilicet obtineas fidei & doctrinæ Christi cognitionem, vt sobrietate, temperantia & iustitia polleas, vt sanctiorem vitam virtutémque virilis & magni animi perpetuo tenore constanter continues, interitúsque & impauidus in professione pietatis in Deum per omnia persistas: id omne nõ minus atque nos, illi quoque præstare studuerunt. Non enim illis admodum curæ fuit vel circuncisio, vel sabbatorum festorúmque dierum cæremonia, vel etiam alimentorum & ciborum obseruatio & delectus, aliarúmque rerum discrimen, quæ Moses primus vt symbola & imagines instituens, posteris suis per manus tradidit: & ne' nobis quidem obseruandi ea necessitas imposita est. Certò autem & liquidò illis constitit, ipsum Christum Deum visum esse ab Abrahamo, eundem respõsa dedisse Isaac, colloquutum esse cum Iacob: cum Mose autem, & qui post eum fuerunt Prophetis, sermonem contulisse: pro eo atque id sacræ indicant scripturæ. Quam ob causam & illos omnes obscura quadam & tenui nominis sui appellatione di-

Veteres sine nomine quidẽ, sed reipsa Christiani.

In quibus rebus consistat Christiani hominis pfeßio & fides.

Sine operibus legis. Rom. 3.

Ritus & caremoniæ veteris testamenti symbola & vmbræ rerum aliarũ fuere. Veteres Christum cognouerũt.

gnatus est. Iuxta illud oraculare verbum: Noli tangere " Christos meos. Et item aliud: Et in prophetis meis ne " malignemini. Vt iam summatim dicere & colligere liceat, quam antiquitus Abrahæ ostendimus fuisse erga Deum pietatem & religionem, eam nō aliam fuisse ab ea quam nuper per doctrinam ipse suam Christus in omnes vbique vulgauit gentes. Neque huic rationi quidquam illud obest, quòd is lōgo pòst tempore circumcisionem acceperit. Ante hanc enim ipsam fide iustificatum eum fuisse, testimonio scripturæ comprobatum est. Quod per illud astruitur: Credidit autē Abra- " ham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam. Porrò eidē " etiámnum incircumcisio, oraculo diuino (fuit autem id ipsum Dei verbum Christus) de eis qui eodem quo ipse * modo in futurum iustificari deberent, talibus est renunciatū verbis: Et benedicentur in te omnes tribus terræ. " Quòd sanè ipsum in nobis consummatū esse, satis constat. Sicut enim ille fide, quā apparenti sibi Verbo Deo habuit, iustificatus, pristina vita patriáque religione relicta ac professione pietatis omni, in vnicum rerum omnium gubernatorem & Dominum Deum collata, non Mosaicæ illum legis cęremoniis, sed virtutis factis coluit: itidē & in præsentia, eūdem ipsum pietatis erga Deum ritum, per habitabilem terram omnem, apud solos Christianos in vsu esse, manifestò satis apparet. Vt iam nihil obstet, quin colligere inde & cōcludere possimus, vnam eandémque & nūc esse, & olim fuisse vitā, & nobis Christianis, & qui antiquitùs ex pscripto Dei vixerunt omnibus: neque nouum aut peregrinum esse institutum nostrum, sed (siquidem liberius dicendum est) primum hunc esse & solum verúmque Dei cultum, qui per Christum est: qui cultus olim quidem tenuiter & obscurè sit exhibitus, nunc verò tanquam quædam fax lucidior orbi vniuerso illuxerit.

Eadem fuit Abrahæ fides, cum ea quam Christus ipse docuit.

Iustificatio Abrahæ.

Sicuti Abraham, ita & Christiani iustificantur.

Fides iustificans.

Iustificationis formula in Abrahā.

Christiana pietas & religio omniū antiquissima.

* *Hæc quæ est in præputio fides, finem coniungens principio, & prima & nouissima facta est. Etenim & ante circuncisionem erat in Abraham & in reliquis iustis, qui placuerunt Deo. Et rursus in nouissimis temporibus orta est in humano genere per Domini aduentum. Iren. lib. 4. cap. 42.*

CAPVT VI.

HÆc quum ita se habeant, necessarióque sic sint præmissa, deinceps ab apparitione Seruatoris secundum carnem, tanquam auspicata & felici viæ duce, adiutorem atque autorem ipsum principio carens Dei verbum, initio eius quæ de eo suscepta est orationis præficientes, ne scilicet à veritate aberremus, historiam ordiemur. Paulo verò altius res ipsa repetenda. Gens Iudæorum, vt dictum est, priusquam diuina prouidentia Moses dux ei præfectus esset, libera quodammodo & sui iuris fuit: & progenitorem iactans iustum Abrahā, tenui cognitione numinis aliis antecelluit populis. Hæc postquam in Ægyptū venit, per Iosephū, in seruitute ibi fuit annos quadringētos. Inde autē illā eduxit Moses: qui miraculis & prodigiis edēdis, in tantū supra ipsius naturę captū pollebat, vt etiā colloquio Dei frueretur, ab eoque rerū agendarū cōsilia & rationes peteret. Præfuit ergo genti ille, ac rex ipse & idē sacrorum Antistes ius populo dixit. Rerum tamen sacrarum curam Aaron sortitus est, communicata ei per Mosen tali functione, qui Aaronis frater fuit. Post hunc autem successor eius Iesus Nauæ filius, rerū administrationē suscepit. Deinde rem Iudaicam principes rexerunt, Iudices dicti: qui numero duodecim fuerunt p successionem ordine in defunctorū locum surrogati. Postea talē rerū administrationem ægrè ferētes Iudæi, regē sibi creari depoposcerūt. Et Saul prim⁹ eis à Propheta Samuële rex vnctus est, idq; Deo per oraculū iubente. Huic Dauid successit. Dauidi filius Salomon. Deinde ordine alij reges, vigintiquatuor numero, qui quidem rebus Iudaicis annos quadringentos quadraginta octo præfuerūt. Postea quū Babylonis Nabuchodonosor bellicā contra eos expeditionē sumpsisset, vnà cū vrbe tēplum est euersū, & popul⁹ Babylonē captiuus duct⁹ ad annos septuaginta. Quū equidē Chaldæi siue Babylonij antea idem * quod Iudæi perpessi fuissent à Medis, bello illis illato, qui ad trecentos vsque annos ferè regnum eorum tenuerunt. Medorum verò regem vltimum, cui Astyagis nomen erat, Cyrus Persa bello oppressit, imperiúmque

Iudaicarū rerū synopsis & commemoratio breuis

** Iustinus lib. 13. de Perdicca loquēs: Inter Principes, inquit, prouincias diuidit, simul vt remoueret æmulos, & mun⁹ imperij beneficij sui faceret. Primo Ptolemæo Ægyptus, & Africæ, Arabiæq; pars sorte venit, & cætera.*

Captiuitas Iudæorum Babylonica

Regnū Assyriorum, Medorum, Persarum.

à Medis ad Persas trãstulit. Cæterùm & ij non minus quàm ducentis viginti annis imperio potiti, vsque ad Darium Arsanum, ab Alexãdro Macedone eo sunt exuti. Qui regno in Monarchiæ formã redacto, post duodecimum rerũ suarum gestarum annum, vita excedẽs, amicis suis Macedonibus, quorũ pars Ptolemæi cognominabantur, regnum reliquit. Ij per successionem tredecim numero, Persarũ res obtinuerunt annos ducẽtos nonaginta tres Arsacẽs porrò Parthus Ptolemæo vltimo, qui etiam Dionysius dicebatur, Cleopatræ patri, in qua postrema Macedonum apud Ægyptios defecit regnum, bellum intulit, Parthísq; Persarũ imperium tradidit. Nec ita multo pòst Macedonum ditio in Romanorum peruenit potestatem: & inde Parthorum reges nomen quoque Arsacidarũ habuere. Porrò qui ab Arsace progeniti regnũ obtinuere, vsque ad Artabanum peruenerũt, rerum administratione annis ducentis septuaginta retẽta. Post Artabanum verò, Chosroæ genus Persis imperauit. Artaxerxes enim pater Chosroæ Magus, dolo Artabanum aggressus occidit: primúsque inter Persas cidarim sumpsit. vnde & apud ipsos celebre Magorum nomen fuit. Alexander autem Mãmçæ filius Romanum administrauit imperiũ, quum Parthus adhuc Persis rex præesset. Enimuerò Iudæi à Dario primo, seu (vt alij tradunt) à Cyro, post annos septuaginta, captiuitate soluta, libertate donati, vrbem simul suam & templum, quæ Dauid & Solomon cõstruxerant, restaurarunt: & patriis sacris, ritibus, atque cæremoniis operati sunt, nõ regia (vt antehac) potestate & administratione, sed paucorũ optimatium gubernatione vtentes. Sacerdotes enim res eorum rexerũt Et ad aliquod vsque tempus satis feliciter atque ordinè res eorũ gerebantur. Postea verò inter potẽtiores Iudæorum seditio incidit. quo tẽpore Antiochus Epiphanes de cuncta Syria aduersus Ptolemæum sextũ bello decertabat. Causa verò seditionis erat, quòd nemo optimatium æquali & eiusdẽ sortis homini subiici aut parère voluerit. Et Onias quidem Põtifex, Tobię liberis vrbe expulsis, superior erat Illi verò Antiochũ Epiphanem aduersus vrbẽ duxere, iampridem sua sponte cõsilia eo animo

Dariũ istũ Arsacis filium alij dicũt. Iustin. lib. 10.

Macedonũ chronographi, Ptolemæos in Ægypto regnasse tradunt an. 296. Parthorum.

Chronicõ scriptores Medorum Imperiũ durasse notãt annis 265. vel, vt alij volũt, 292. Persarũ, 231. Chosroæ genus.

Libertas Iudæorũ ex captiuitate Babyloni.

Oligarchia, & Aristocratia.

1. Esdr. 6.

Notabilis seditionis caus. apud Iudæos.

Fuit is Ptolemæus Euergetes secundus.

Bella ciuilia Iudæorum. 1. Mach. 1.
Idolũ etiã tẽplo impositũ. Ioseph lib. 12. cap. 6.
Antiochi fœdißima apud Iudæos tyrannis.
Hic Matathias in lib. Mach. dicitur.
1. Mach. 8.
Antiochus Eupator.
Antiochus Soter.
Triphõ, interfecto Antiocho, regnũ Syriæ inuaserat.

agitantem, & tanquam cupiditatem parturientem, vt vrbe eorũ potiretur. Ducibusque illis vrbem cepit, prædam multam egit, templo quoque Dei spoliato: & religionem omnẽ cum victimis & cęremoniis sustulit, ad annos tres cum dimidio. Pręterierãt tum anni trecenti quinquaginta quinque, ex quo populus Babylone redierat. Sedenim Onias ad Ptolemæũ profugit, qui tum ab Antiocho dissidebat, & in Heliopolitarum agro vrbem aliam & templum cõdit, structura omni ad eã quę Hierosolymis erat, cõformata. Antiochus porrò ex luxuria & intemperãtia maiorem in modum arrogans, Iudæis persuadet, vt patrios ritus despiciãt, sues ad aras pro victimis immolent, infantes incircumcisos relinquãt, denique vt cultum legis omnem tãquam rem nihili despuant, mãdat. Bacchides autem quidam, impietatis eius administer erat, vir qui ad summã insaniam nihil fecisset reliqui Hunc Matthias Assamonæi filius (fuit is ex sacerdotibus vnus, ex vico cui nomen erat Modeim ortus) armatis secũ quinq; filiis occidit: & per metum, loca superiora capit. Vnde postea manu armatorum cõtracta descendit, prælióque commisso. Antiochum vincit, fœdissiméq; vrbe expellit. Is popularibus suis, vt princeps, non inuitis præest: breuiq; moritur, Iudæ maximo natu filio rerũ administratione relicta. Iudas porrò Antiochum timens (minimè enim illum quieturũ putabat) militem ex popularibus conscribit: & primus legatis Romam missis, cum Romanis ducib⁹ pacem fœdusq; paciscitur. Idem pro insigni pietate sua templum simul repurgat, & vasa noua ad sacrificiorum vsum ꝓcurat. Interea Antiochus moritur, & filius eius (Antiochi ei quoq; nomen fuit) cum maximo exercitu cõtra Iudæos progreditur, prælióque cõmisso retrocedit, & partem copiarũ ad obsidionem vrbis relinquit. Ibi Iudę in prælius omnib⁹ virtus in primis enituit. qui quum fortiter dimicãs, multos ex hostibus ferro cecidisset: tãdem ipse quoq; cęditur, cúmque eo frater Ioãnes. Eius sedenim potestas ad Ionathã, fratrem quoq; eius, peruenit: qui magis etiã cõfirmata cum Romanis amicitia & societate, fœdus insuper cum Antiochi filio init: apud quem quum ꝓ hospitij atque amicitiæ iure

versaretur, à tutore eius Triphone necatur. Simõ porrò frater in locum eius succedit: & rem strenuè gerẽs, Antiocho se belli societate cõiungit, contra Triphonẽ, qui ei bellum intulerat, ducẽti. Cæterùm quum Antiocho in Triphone opprimendo egregiam nauasset operam, postea illum minimè amicum sibi esse cognouit. Ille enim Cendebæo duce misso, & terrã Iudęam vastare, & Simonem captũ ad se adducere iussit. Sedenim Simon Cẽdebęum cum exercitu plurimorũ millium aduenientẽm, prẽlio & cõflictu omni fortissimè vincit, popularésq; suos à vi & impetu Macedonum liberat, post annos centũ septuaginta*: & põtifex creatur. Sed breui. Postea & ipse Simon à genero Ptolemæo in cõuiuio interimitur. Ptolemæus sanè vxorem quoq; eius, & duos filios, in vincula coniicit: & percussores, qui Ioannem tertium filiũ (erat huic quoque Hyrcani nomẽ) necarẽt, disponit Sed ille Hierosolyma profugiẽs, structas sibi cædis insidias effugit: & paterno per successionem pontificatu accepto, gratiísque per sacrificia Deo actis, quãta potest celeritate cõtra Ptolemęum progreditur, auxiliũ matri & fratribus laturus. At illos Ptolemæus, vt Hyrcano ægrè faceret, occidit. Porrò Antiochus iunior indignatione simul & recordatione earum rerũ quę à Simone Hyrcani patre perpessus fuerat, cõmotus, aduersus Hierosolyma exercitum iterum ducit. Hyrcanus autẽ, Dauidis recluso sepulchro, obsidionem vrbis trecentis redemit talentis. Post hæc, quũ prosperis vteretur rebus, & lõgè latéque ditionem suam propagaret. Aristobulo & Antigono filiis eius cum eo rem militarẽ administrantibus, inuidia populariũ quàm maxima contra eum est exorta: qui tamen apertè contra eum suscepto bello, occubuere. Sedenim Hyrcanus, qui & Ioannes dictus, satis feliciter peracta vita, quinq; relictis filiis, & optimè repub. annis triginta tribus gesta, vitã finit. Eius deinde maximus natu filius Aristobulus, administrationem rerũ confestim in regni formã redigit, & primus sibi diadema imponit, post annos quadringentos septuaginta & vnũ, & menses tres, ab eo tẽpore, quum populus seruitute Babylonica liberatus, in patriam suã rediit. [a] Atq; hic quidẽ matrem fame ene-

*Iust. li. 36. Exemplum violati iuris hospitij. Antiochus Sedetes. Item violatæ societatis belli. Ioseph. lib. 13. cap. 11. * Ex quo scilicet illi apud Ægyptios regnare cœperũt & Syros. Exemplum crudelissimũ hospitij & affinitatis violatæ. In festo tabernaculorũ Antiochus Hyrcano in holocaustum taurũ dono dedit. Ios. Hyrcanus Idumæam subegit, & Iudaicis legibus & viuere permisit. Idẽ Ios. a Aristobulus parricida.*

Hic etiam prim⁹ apud Hebræos peregrinum militem alere cœpit. Lib.13.ca.28.

Alexander iste propter crudelitatẽ Trucida cognominat⁹ est. Ioseph.

Sub Alexãdra Pharisæi rẽpu. Iudæorum administrarunt. Idẽ.

Antipater Herodis pater. Ioseph. Arabũ regem dicit, de bell. Iudai. li.1.ca.12. Ioseph. lib.14.cap.9.

Paulo pòst M. Crass⁹ eũdo ad bellũ Parthicũ, pecunias, quas Põpeius nõ te-

cat: mox quoque fratrem, quem maximè dilexerat, Antigonũ. quomodo autem ea cædes peracta sit, Iosepho eam cõmemorandam relinquimus. Sedenim quum nõ vltra vnũ annum rebus prefuisset, moritur. Cuius vxor fratres eius ex custodia & vinculis emittit: & alterum, qui ætate grãdior videbatur. Alexandrum nomine, regem constituit: qui mox alterũ, regnum affectantem, trucidat: tertiũ verò, qui occiosam sibi delegerat vitã, priuatum agere patitur. Alexander iste, cum Cleopatræ filio Ptolemæo, cognomento Lathuro, prelio cõgressus fortiter victoriã reportauit: & Ptolemeus à matre Cleopatra pulsus, in Aegyptum profugit. Alexander autem, quum populares grauibus affecisset, iniuriis, adeò vt octingentos in crucẽ egerit, quartana febri cõfectus, vitam finiens, cõiugi Salinæ, quæ etiam Alexandra dicta est, regnũ reliquit. Eodem tẽpore & Damasceni Aretã Parthum cõtra Ptolemæum ducunt, & Cœlesyriæ regẽ constituunt: qui victoria cõtra Iudæos potitus, inde ex pactis conuentis retrocessit. Saline duo erãt filij, quos Alexandro progenuerat. Ex iis ætate prouectiorem, cui Hyrcani nomen inditũ erat, desidem, & ad res gerẽdas minimè idoneũ, pontificatu cohonestat: alterum verò Aristobulum, propter animi & corporis vigorẽ, priuatum esse iubet. Qui deinde, quum mater Alexãdra grauiter ægrotaret, occasione ea arrepta: & eorum manu, quorũ sibi studia conciliauerat, coacta, magnáq; pecuniæ vi parata, regem seipsum renunciauit. Et Alexãdra, priusquã rem pro arbitrio suo cõposuisset, è vita migrauit. Et cõflictu inter fratres commisso, ab Hyrcano ad Aristobulũ multitudo defecit. Ita Hyrcanus vel inuitus fratri regno cedit, & priuatam sibi vitã degendã sumit. His ita gestis, quum multis aliis, tũ maximè Antipatro, qui Herodis pater erat, metus incessit. Inimicitias enim contra Aristobulũ gerebat, Hyrcano quàm maximè amicus. Et ex Idumæis genus trahẽs, opibus & splendore apud eã gentem facilè princeps erat. Is itaq; Hyrcano autor fuit, vt ad Aretam Syriæ regem se cõferret, & auxilia ab eo ad regnũ recuperãdum peteret. Et Aretas quidem Hyrcano subsidiũ ferens, regnũ & ipsam vrbem illi restituisset, nisi Põpeius aduersus Tigranẽ in Arme-

nia bellum gerens,id prohibuiſſet. Ad quem Antipater & Hyrcanus ꝓfecti,ei perſuadent,vt Ariſtobulum contemnat,& ſe Hyrcano,qui iniuria eſſet affectus,cõiungat.Ita Ariſtobulus vnà cum vxore & liberis vincitur, Hyrcanus autẽ in regnum reſtituitur : quum quidem * Põpeius vrbem ipſam deuaſtaſſet,& res ſacras arcanáſque in templo omnes exploraſſet, vectigálq; Romanis pendendum Iudęis impoſuiſſet . Põpeius verò Ariſtobulum,& Alexandrum filium eius,Romã ſecum ducẽs, profectus eſt : Scauro adminiſtratione Cœleſyriæ permiſſa. Eidem Põpeio,idoneus & vtilis viſus eſt Antipater Romanorũ exercitui,bellum contra Arabes gerẽti, & inopia rerũ neceſſariarum laborãti,quòd is per Hyrcanum cõmeatum in caſtra ſubueheret Interea Ariſtobuli filius Alexander à Põpeio profugit:& ſatis magna collecta manu, negociũ periculúmq; faceſſit Hyrcano. Sed à Gabinio captus, poſtea quietus fuit . Enimuerò Gabinius Hyrcano cura tẽpli demandata,reliquam rerum adminiſtrationem ditioni optimatium cõmiſit, & gentem vniuerſam in quinque conuentus diſtribuit: Iudæíque vnius tandem dominatione liberati, deinde optimatium gubernatione ritè regebantur.nec multo poſtea intercedẽte tempore,& Ariſtobulus Roma profugus,exercitu ex eis qui nouandis rebus ſtuderent collecto , graui pugna cum Hyrcano decertauit : ſed Romanis Hyrcano opem ferentibus, à Gabinio , qui tum pro cõſule exercitui præerat, Ariſtobulus & vict⁹ & captus, & vnà cum filio Antigono Romam rurſus abductus eſt . Hyrcanus autem & Antipater , Gabinio , qui tum† ad Ægyptum quæ ad Euphratem eſt,caſtra habebat, pecunias,frumentũ,arma,& auxiliares copias ſummittere non intermittebant . Deinde Craſſus quidem Gabinio , huic autem ſuccesſit Casſius . Hic autore & ſuaſore Antipatro , quicunque eſſent factionis Ariſtobuli, atque inter hos Pitholaum, interficit . Antipater

* *At Cn. Põpeius captis Hieroſolymis victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, vt multa alia, ſapiẽter, in tã ſuſpicioſa & maledica ciuitate locũ ſermoni obtrectatorũ non reliquit. Nõ enim credo religionẽ & Iudæorum & hoſtiũ impedimento præſtantiſſimo Imperatori,ſed pudorem fuiſſe. Cicero pro L. Flacco.*

tigerat, è tẽplo abſtulit Ioſeph. lib. 14. ca 14. Hãc nõ: ulli inferiorẽ Syriam vocãt. Romanorũ prim⁹ Gn. Põpeius Iudæos domuit, tẽplũq; iure victoriæ ingreſſus eſt. Inde vulgatũ, nulla intus Deũ effigie vacuã ſedẽ, & inania arcana. Tacit. lib. 21. Sed is ĩfeliciter aduerſus Parthos pugnauit. Periit ĩ eo prælio fili⁹ eius & ipſe cum vniuerſo ferè exercitu. Plutarch⁹ in Craſſo, & Põpeio.

† πρὸς αἴγυπτον τὴν κατ' εὐφράτην

Casſius Syriæ prætor,

Parthos Syria expulit.
Eutrop. lib. 6.
Suscepit præterea ex ea filiã Salomon.
* πρὸς τὸν Ἰόνιον.
Egesip. lib. 1.
Ptolemæi incestæ nuptiæ & parricidiũ.

vero ex Arabio vxorem ducit, Cyprim nomine, ex qua quatuor filiorum fuit pater, quorũ nomina erant: Phasaelus, Herodes rex, Iosephus, & Pheroras. Sed enim potentissimos quosq; muneribus sibi cõcilians, potissimũ per cõiugem suam, Aretæ Arabũ regi se familiariter insinuauit. Et Aristobulum timens, liberos suos illi, depositi instar, cõmisit. Cæsar porrò, quum Pompeius Roma * ad Ionium profugeret, Aristobulum libertate donatum, in Syriam dimisit. Sed effugere non potuit, quin veneno necaretur à Pompeianis: cuius cadauer in Melita repositum, ab Antonio postea paterno illatum est monuméto. Filius quoque eius Alexander à Scipione, Pompeij iussu, securi percussus est. Huius filiam, filiúmq; Antigonum, Philippion Ptolemæi filius suscepit: & puellę amore captus, matrimonio sibi eam iũxit, eáque illi mortis causa extitit. Pater nãque huius Ptolemæus, consuetudine cõiugali cum Alexandra cõgressus, propter illius amorem filium necauit. Et deinceps, propter cõiugium eius, fratribus eiusdem curatoris affectionem & officium benignè exhibuit. Verùm enimuerò, quum Cæsar Põpeio deuicto, bellum in Syria & contra Mithridatis filiũ gereret, Antipater ei auxilium tulit: in quo bello ille vtraq; re eximius, hoc est, & consilio & manu prõptus visus est. Itaque & ipse, & Hyrcanus à Cæsare Romana ciuitate est donatus. quin & Põtificatum Cæsar Hyrcano confirmauit, & Antipatrum totius Iudææ procuratorem cõstituit: eo modo vtrunque, ob auxilium operámq; sibi nauatam, remunerans. Antipater sanè Herodem filiũ, quindecimum agentem annum, ducem Galilææ illicò declarat: Phasaelum autem vrbi Hierosolymitanæ † immittit. Herodes ergo, ab initio statim, indolis & naturæ suæ industriã ostendens, Ezechiam prædonũ ducem interficit. At Iulio Cęsare à Casio & Bruto interépto, in Syriam Casius venit, copias militares, quę tum ad Apamæam erant, recepturus. Cui tributum in earũ regionum vrbibus colligenti, non minima lucri pars Herodes fuit. Et quũ Malichus quidã Antipatrũ Herodis patrem veneno sustulisset, ipse quoque ab Herode filio occisus est. Vt verò Casius quoque ab Antonio & Augusto Cæsare cæsus

Antipater Iudææ procurator.
Muros vrbis Hierosolymitanæ is refecit.
† *Tãquam præfectũ.*
Antipatri mors.

est,& Augustus quidem Italiam obtinuit, Antonius autem Asiã recepit, venerunt Hierosolymis ad Antonium legati, Herodem & fratrẽ eius accusantes, quòd scilicet nomine tantum regis Hyrcano relicto, ipsi per vim, rerum in Iudæa potirẽtur. Herodes porrò sibi metuens, pecunia Antonium aggressus, expugnat, adiuuãte Hyrcano: cuius ex filia neptẽ Mariamnem Aristobulo progenitam, post obitum vxoris, quã ex Arabia duxerat, Herodes matrimonio sibi iunctã habebat. Multis itaq; Herodem, fratrésque eius accusantibus, ita querelis eorum animum Antonius attẽdit, vt in quatuor ditiones vniuersum paternum regnum diuisum fratribus traderet. Cæterũ Aristobuli filius Antigonus, qui apud Philippionem Minæum fuit, postquã ille è viuis excessit, & Lysanias in patrium successit regnum, persuadet Pacoro & Pharnabazo (Parthi hi fuerunt) sub mille talentorum sponsione, vt se in patriam reducant, Hyrcanum autẽ pessundẽt. Atq; hic quidem, nulla interposita mora, in Iudæã irruptionem facit: illi verò breui Hyrcano & Phasaelo captis, Antigono rerũ omnium administrationem tradũt. Herodes autẽ fuga sibi cõsulens, & Romam ad Cæsarẽ profugiens, seruatur: atq; ibi Antonij testimonio commendatus Senatui & Cæsari, rex Hierosolymorum à Cæsare designatur. Itaq; vt Roma reuersus, exercitũ ab Antonio (circa Syriam is erat) accepit, variis certaminibus cum Antigono cõgressus, sæpius repellitur. Postea autem Sosio adducto, & multa cæde facta, vi magna Hierosolyma capit. Et sacri tẽpli rebus à direptione cõseruatis, Antigonũ vinctum Sosio tradit, illúmq; hic statim ad Antonium ducit. Herodes porrò rursum suspectã habẽs & metuens Antigoni generis nobilitatem, ne scilicet ille Romã profectus, iura sua apud Senatum exponeret, & Romani se quidem vt priuatũ & aduenam reiicerent: illi verò, aut saltem filiis eius regnum redderent: persuadet, corrũpítque pecunia Antonium, vt Antigonũ occidat. Sic ille confestim securi percutitur. Hyrcanus verò & ipse à Parthis redemptus, ad Herodem confugit: & ille quidẽ eum in precio primùm habuit, suspectum autẽ postea sibi interemit. Postquam verò fratrẽ quoque Mariamnæ cõiugis suæ,

Alij Mariamnem Alexandri filiã fuisse dicunt.

Tetrarchia Iudææ.

Antigonus regnũ Iudææ Parthorũ auxilio recuperat.

Lysanias Ptolemæi Minæi, qui ad Libanũ habitauit, filius.

Herodes primus ex aduenis Iudææ rex.

Antonius hunc securi percußit: Ioseph.

Ioseph lib. 14. cap. vlt.

Herodi ab Augusto Cæsare regnum Iudææ confirmatum.

Herodes Mariamnẽ

quem Pontificem arte quadam, per speciẽ tutelæ & curæ, creauerat, æstatis tẽpore in solio lauãtem & natantem suffocauit: vnus ipse dominus & rex cunctæ Iudeæ factus est. Primùm equidem Antonius illi regnum autoritate sua cõfirmauit. Simulátq; verò ille Cleopatræ desiderio & amore captus est, & Cæsar Augustus ad Actium prælio cõmisso eum fortissimè deuicit, atq; is in Syriam peruenit, ac paulò pòst Antonius & Cleopatra viuere desierunt: ipse quoque Augustus Herodi diadema imposuit, regémq; totius Iudææ promulgãs, quum plures ei alias adiecit regiones, tum Arabiæ etiam procurationem cõmisit. Sedenim vt serenas secundásque eius res forma indignãs acerbis domi casibus vindicarit, vtq; ab vxore aduersa pati cœperit, ciuium, familiarium, cognatorúmq; suorum sanguine pollutus, nunc dicendi locus nõ est. Atque hæc sic exposui, vt prophetiam dilucidam clarámq; producerem, quæ dicit: Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux ex fœmore eius, donec veniat is cui repositum est, & ipse est expectatio gentium. Vt nanque, qui à Iuda generis cõiunctionem traxere Principes defecerint, & vt Herodes ex Idumæis aduena Hebræis rex præfuerit, satis est declaratum, quum scilicet finem exitúmq; suum prophetia est consequuta: sicuti paulopòst longius progressi, apertioris cognitionis gratia exponemus. Quum enim Augustus Romam reuersus, Romanorum imperium in vnius redegisset potestatem, quadragesimũ secundum eo Imperij annum agente, & quum per vniuersum Imperium edictum promulgatum esset, vt in sua quisque vrbe recenseretur atque describeretur: tũ etiam Saluator noster Iesus Christus natus est, idque eo qui opinionem fidémque omnem superat modo. Quæ verò genitrix, & qui partus ipsius fuerit modus, inde iam, quàm fieri poterit breuissimè, dicam.

vxorem & amicos necessarios suos occidit.
Ioseph. lib. 15. cap. 9.
Quam ob causã hucusque res Iudaicæ sint expositæ.
Prophetia de Messiæ natiuitate & aduẽtu, impleta.
Mariam virginem matrẽ ante Christũ Iesum filiũ eius natum anno xv. genitã esse, Chronici scriptores memorant.
De sanctificatione virginis Dei genitricis sentẽtia est Gregorij Theologi, in homilia Paschali.

CAPVT VII.

POsteaquam enim perfici atque exhiberi debuit ingens illud, naturámque omnem lõgè superans mysterium, opus fuit prorsus instruere & præparare vas, quod eum qui incomprehensibilis est comprehẽderet.

Christ⁹ se-

Inuenta itaq; est beata virgo Maria, dignum Deúmq; decens verbi domicilium, etiam ante natiuitatem Deo consecrata, atque ex membris senilibus & longè à naturæ feruore alienis, tanquam quidam diuinitus datus fructus producta. [a] Ioachim & Anna parentum erant nomina. Ambo accuratiore, iuxta præscriptum legis, vita præstantes & clari, nec non primis quibusque & splendidissimis nobilissimísq; genere cõnumerati. Vitam autem ad senectutem, sine prole edita, produxerãt. Erat enim ad liberorum procreationem Anna alno infœcunda. Et quum ob sterilitatis causam non haberet communes cum matronis & matribus à lege tributos honores, exẽplo matris Samuelis ipsa quoque fit supplex Deo, & in templo sedulò versatur: ne scilicet à benedictionibus legis excluderetur, sed vt ei matri esse liceret, orans: ac quod paritura esset, ipsi Deo dicaturam se esse vouens. Sedenim diuino nutu, ad eam quam petierat gratiam [d], Anna cõfirmata atque roborata, postquam puella è maternis prodiit locis, Mariam eam statim nominauit, ænigmate latenter à Deo acceptã gratiam declarans. Vt verò infans à lacte materno iam abhorruit, & mãmam attingere noluit, promissionẽ mater adimplet: [e] & in templum ascendens, iuxta votum, eam Deo consecrat, tertium iam tum ætatis agentem annum. Et sacerdotes quidem tum eam tanquam sanctius quoddã donarium suscepere, & puellam in sacrario fouendam esse duxere, ad antiqui illius Samuelis similitudinem. Itaque illa, vt res diuina, intacta, & sacrosancta, in templi sanctiore loco & adytis ipsis viuebat. Postquam autem adoleuit, consilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum eius corpus admittere quicquam viderentur. Sacrilegium nanque prorsus se commissuros putabãt, si viro eam coniungerent: atque in seruitutem cõiugalis legis redigerẽt, quę semel Deo dicata esset. E diuerso autem puellam eo ætatis flore, in sacratiore templo versari, nec permissum lege putabant, nec rem satis honestam & decoram esse videbant. Sæpe itaque & multum re deliberata, diuinitùs eis per inspirationem ostenditur, vt eam alicui, qui ad templum sedulò esset, sponsę nomine committerẽt.

cundũ omnia, præter peccatũ, fit homo, è virgine pgnatus, carne simul & anima prius per spi. uũ purgata. Oportuit enim & natiuitatem honorari, & virginitatem præhonorari.

a Parentes Dei genitricis virginis Mariæ.

d Maria virgo nascitur.

e In tẽplũ præsentatur.

Sub spōsalium nomine Iosepho cōmittitur.

Eum verò talem esse debere, cui rectè virginitatis custodia demandaretur. Porrò nō alius ipso Iosepho visus est esse magis idoneus, ad solorum sponsalium coniunctionem contrahendam: quippe qui propinquitate generis eam cōtingeret, (eiusdem enim tribus erāt) insuper verò & senio & honestate morū iampridem bonæ fidei existimationem consecutus esset *.

** Homo iustus, & ad testimonium coniugalis semper mensuræ virginitatis electus. Augusti. Non cōiugij, sed custodiæ gratia: ad testimoniū rei futuræ, non notham siue illegitimā videlicet accidisse Christi in carne prouinciam obeundam: sed veritatis attestatione sine viri semine ex spiritu sancto certò dispēsatā fuisse. Epiphan. contra Antidicomarianitas. Hoc autem exēplo magnificè fidelibus insinuatur cōiugibus, etiā seruata pari consensu cōtinentia, posse permanere vocariq; cōiugium, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. Augustin. de consens. Euangel. lib. 2. cap. 1. Iosephus senex admodū fuit, octuaginta plus minus natus annos, & sex ex priore coniuge habuit liberos. Epiphan.*

CAPVT VIII.

Maria verbum Dei diuinitùs concipit.

† ἀμεταβάτως καθέσει ὁ προαιώνιος.

Itaque in Nazareth cum Iosepho domiciliū illa habens, ab archangelo Gabriele lætum accipit nūcium: Aue, dicēte, gratia plena, Dominus tecum. & simul cum ea ipsa voce † intransibiliter æternum & ante seculare Verbum Dei descendit, & conditionem naturámq; nostram inenarrabili naturámque superante modo subit, supra mentis intelligentiæque nostræ captum, mari & fermento humano mixtum atque tēperatum. Et angelus quidem salutatione legationéque functus, ab ea discessit. Ipsa verò festinabunda ad oram mōtanam concessit, simul & fœtum præter opinionem sibi ab angelo denūciatum considerans, & id quod de se accidisset cognoscere festinans: præterea, vt cognatam suam Elizabeth salutaret & alloqueretur, quæ & ipsa, præter ætatem, in sextum iam mensem, Ioānem in vtero grauida gestabat. Putabat denique illam, quòd prouectioris esset ætatis, noui quicquā sibi dicturam, annūciaturámque esse, de noua fœtus sui conceptione. Adit itaq; eā, & salutat. Infans autem illius sextū iam implens mensem,

Elisabethā cognatam visitat.

Elisabeth eā excipit.

ſem, ſuauiter ſubſilit & exultat: famulúſq; in vtero conclusus Domino, qui & ipſe in vtero geſtabatur, debitũ adorationis honorem ſanctius dicat: & ore materno quaſi mutuo ſumpto, ſupra naturę captum vaticinatur, matrem eam Domini vocans, ſimúlque inter mulieres benedictam: nec minus vẽtris fructum, qui ab ea geſtabatur, ad quem ſcilicet nihil virilis ſeminis eſſet collatum, benedictũ. Inde porrò & ipſa, id quod propoſuerat quæſiuerátque cõſecuta, diuino ſubſeruiẽs ſpiritui, inani gloria & arrogãtia quàm lõgiſsimè ſemota, quũ ſe ipſam beatam prædicat, tum id quod futurum eſſet, apertiſsimè prænunciat. Quum autem in moribus eſſet, vt virgines, quum partus grauidæ mulieri & iam parturienti immineret, ſecederent: tertium cum ea verſata menſem, quod iam ex immenſa illa conſternationis atque admirationis addubitatione magis magíſque aliquid remitteret, domum ſuam reuertitur. Interim ei venter tumeſcere, & Ioſeph de ea, quod minus deceret, ſuſpicari, myſterium ignorans: quin etiam occultam ab ea diſceſsionem meditari, quòd vir iuſtus eſſet, & rem actam eliminare atque vulgare nollet. Sed confeſtim talia cogitanti, cum læto nuncio aſsiſtens Angelus, dubitationem eam ſeni ſoluit. Oportebat enim clariſsimo gratiæ receptaculo & vaſi, nihil reprehenſionis, indignitatis & iniuriæ inferri: quod nimirum vel ipſius ſolis radiis ſit ſplendidius & illuſtrius. Porrò & filium Dauid illum Angelus vocat, per inſinuationem declarans, vnde exoptatus expectatúſque ille proditurus eſſet. Ipſam quoque ſponſam coniugem nominat, quaſi diceret: Caue, te cogitatio deliberatione vlla conturbet, vt verearе, ne Deum offendas, tanquam adulteram vxorem domi cohabitantem habens. Tantum enim à piaculo & macula omni abeſt, vt etiam longè ſupra naturam ſit iſta in vtero fœtus geſtatio. Ne igitur dubites, aut timeas ipſam recipere, quam tu (quantum in te eſt) repudiaſti & extruſiſti. Quin gaudio exilire te magis decet, & animum lætitia & voluptate, quæ naturam excellit, adimplere. Quod enim, inquit, in ea editum eſt, ex ſpiritu ſancto eſt.

Vaticinatio Mariæ.

Maria domum reuertitur.

Ioſephũ à Maria ſpõſa diſcedere meditãtem, Angelus in officio retinet.

Quur angelus Mariam Ioſephi coniugẽ dixerit.

CAPVT IX.

Prophetia de aduentu Messiæ in Christo adimpleta.

NVnc sanè necessariũ mihi esse videtur, ita vt pollicitus sum, vt ostendam, ad finem exitúmq; suum „ prophetiam illam peruenisse: Non deficiet princeps ex „ Iuda, nec dux ex fœmore eius, donec veniat cui repo- „ situm est, & ipsum esse expectationem gentium. Quæ „ prophetia, de Saluatore nostro hoc liquidissimè pro- „ fert. Tunc enim ille aduenit, quum Iudæorũ duces in „ Romanorum potestatem redacti defecerunt, & sceptro imperióque eorum paruerũt Sub iugum enim seruitutis ab illis missi, tributum illis soluerunt, & vnà cũ aduentu Christi prima illa descriptio & census est actus. Oportebat enim in descẽsu Regis cœlorum in terram, etiam terræ Principes suum ministerium & munus ei præstare. Verum enimuerò nihil obstat, quo minus denuò per compendium historiam percurramus: vt & ea quæ præmissa sunt, certius clariúsque intelligantur. A temporibus Mosæ, & quæ illum præcessere, vt antea dixi, à suis principibus, qui ex tribu Iudæ genus ducerent, gens Iudæorum olim regio more regebatur, donec Augustus vnus solúsque Imperator est renũciatus: sub quo primus Herodes, aduena & alienigena, à Romanis demandatum sibi Iudæorum regnum accepit. Fuit in paterno genere, vt Iosephus opinatur, Idumæus: materno autem, Arabs. Antipater enim, huius pater, ex Arabia vxorem Cyprim duxit: quæ eum quatuor filiorum patrem fecit, quorũ vnus Herodes fuit. Vt autem Africano videtur, qui & ipse magnam est in scribendis historiis laudem consequutus: Antipater (sic ipse scribit) Herodis pater, filius Herodis cuiusdam Ascalonitæ fuit, sacerdotis cuiuspiam serui, cui in templo Apollinis sacrorum cura demandata fuerat. Huius filium Antipatrum adhuc tenerum, prædones Idumæi captum apud se retinuerunt. Redimere enim pater eũ, propter pecuniæ inopiam, non potuit. Itaque quòd apud eos est educatus, pro Idumæo habitus est. Postea verò in Hyrcani Iudææ Pontificis amicitiam peruenit, & in certaminibus illius aduersus fratrem Aristobulum commodus compertus est: regnumq; eius admo-

Repetũtur breuiter Antipatri & Herodis res.

dum à fratre accisum, in libertatem asseruit. Deinde autem Romanis in rebus omnibus se vtilem & industrium, quum aduersus Ægyptios & Arabes bello occupati essent, præbuit. Et postquam Aristobulus quidem à Pompeio turpiter vinctus, Romam missus, & Iudæorum natio seruitute oppressa est: beneficio fortunæ huic contigit, vt procurator Palæstinæ fieret. Et quum deinceps Hyrcanus quoque à Parthis captus, in quo vltima dignitatis Pontificiæ constitit successio: & Antipater Herodis pater, qui inde magis magísq; creuerat, Malichi cuiusdam dolo necatus esset: is ipse Herodes, magnam vim pecuniæ Romanis ducibus largitus, corúmq; se imperata facturum pollicitus, regnum ab eis traditum accepit. Quum enim Cæsar Augustus, cum ingenti exercitu, procellæ & fulminis instar, impetum in Ægyptum faceret, eo consilio, vt Cleopatram, ad quam postremam Macedonica Ptolemæorum ab Alexandro potestas & ditio pertigit, & ipsum Antonium illecebris eius detentum debellaret & caperet: Herodes iste se ei coniunxit, paratus quæcunque illi placerent, præbere & suppeditare: frumentum, arma, & pecuniæ numerum ingentem, & quæcunque præterea posset præstare auxilia. Ibi Ægyptus & Cleopatra in potestatem Cæsaris & Romanorum venit, duodecimo anno postquam Augustus Imperiũ suscepit. Huic sanè Herodi, quum Romam venisset, & Augustus referre ei aliquam pro præstitis sibi officiis gratiam vellet, de Romani Senatus consilio & voluntate, diadema imposuit, & regem Iudææ creauit. qui Hierosolymis potitus, quòd sciret Iudæos generis obscuritatem, quòd scilicet aduena esset, & [a] præterea crudelitatem naturæ eius, ingeniúmque ferox quàm maximè aduersari & odisse: quosdam ex ciuibus vrbe exegit, quosdam per iniuriam malè tractauit, nonnullos etiam ferro necauit, templum denique spoliauit, & vrbem vastauit ac diripuit. [b] Ad hæc tanta facinora illud quoq; flagitiosissimè addidit: Publicas enim tribuum descriptiones omnes, quæ ab ipso vsque Esdra durauerant, furore percitus, flammis consumpsit. [c] Illud pessimum omnino secutus consilium, vt qui eo nomine arro-

a Crudelitas Herodis in ciues suos.

b Herodes tẽplũ, post captiuitatẽ Babylonicam à Zorobabel & Esdra ædificatũ, fundit⁹ diruit. Et maximis sũptibus, summáque magnificẽtia, aliud secũdum formã primi illi⁹ quod Solomon extruxerat, denuò condidit. Ioseph. li. 15. c. 11. de bel. Iud. li. 1. c. 27. Idẽ Simonem socerũ suũ sacerdotio priuauit, et Matthiã Theophili filium Pontificem

designauit. Idē li. 17. cap. 5.

ganter ſuberbirent, de cætero ignorarent, vnde quiſque gen⁹ traheret, qui indigenæ, quíue inquilini, (quos γειώρας, hoc eſt, aduenas etiam, & alienigenas vocant) eſſent. Qui quùm ſtultè admodum & ſordidè de rebus huiuſmodi iudicauit, tum Pontificis quoq; magnificentiorem veſtem ipſe primus arcæ incluſit, ſignóq; annuli muniuit: [d] quibuſcunque etiam viliſsimis nundinari volentibus, hoc pacto Põtificatum venalẽ, annuis redditibus & pẽſionibus, præteritis ſpretíſque qui generis vetuſtate celebres eſſent, proponẽs. Idémq; & de Pontificia veſte, & de ſacerdotiis ipſis, filiũ quoque eius Archelaum, quíque poſt illum à Romanis Iudæorũ obtinuerunt Imperium, feciſſe, Ioſephus tradit. Hæc porrò, ne quiſquam putet tãquam per digreſsionem, obiter & extra propoſitũ à me dicta eſſe.[e] Sũt enim etiã propter alterius Prophetiæ, quę apparitione & aduẽtu Saluatoris impleta eſt, declarationem, & propter veram tẽporum obſeruationem adducta. Hebdomades enim, quæ * apud Danielem ſunt, eo tempore Chriſto Imperiũ obtinente, numerum ſuum cõpleuerunt: in quibus, ſimulátque finitæ eſſent, clariſsimè [f] Iudæorum vnctionem ſublatũ iri, ſpectator Dei pędicit propheta: id quod aduentu Chriſti in terram eſt factum, atque completum.

c Idem, vt obſcuritatẽ natalium ſuorũ tegeret deſcriptiones tribuũ & genealogias Iudæorum combuſsit.

d Põtificatũ itẽ & ſacerdotia Iudæorũ venalia habuit.

e Chriſto nato Danielis Hebdomades ĩpletæ ſunt.

f Iudæorũ vnctio abolita.

* *Si hebdomades Danielis cõputentur à ſecũdo anno Artaxerxis Longimani, aut circiter, vſque ad mortem & reſurrectionem, & quod eam conſequutum eſt regnum Chriſti & iuſtitiam ſempiternam, & perpaucos inſuper annos, cõpletæ illæ certa ratione inueniantur. Reſultant enim ex 70. hebdomadibus anni 490. Aut certè de duobus ſaltem aut tribus annis ambiguitas reliqua eſt. Cæterùm certior adhuc computatio fuerit, ſi 70. iſtæ ſeptimanæ exordium ſumãt à 32. anno Darij Hyſtaſpis filij, quo anno muri Hieruſalem ſunt abſoluti. 2. Eſd. 5. & 6. Reperiuntur nanque vſque ad Chriſtum natum anni 490.*

a Variãt in annotatiõe anni huius natiuitatis Chriſti Chronographi, & tẽporum obſeruatores. Nã quidã etiã Chriſtum natũ eſſe aſſerũt,

CAPVT X.

AGebatur tum annus à mundo condito quinquies milleſimus quingẽteſimuſquintus, ab Auguſti Imperio quadrageſimus ſecundus, & à Macedonicæ ditio-

nis solutione vigesimus octauus: quũ Saluator noster, sub eo qui tum agebatur censu, [b] Cyrenio Syriæ præsidente, in Bethlehem natus est. ita vt etiã per prophetiam est prædictum. Exiit itaque edictum census & descriptionis: inuitósq; etiam, in serena illa trãquillitate pacis, quæ [c] ex vnius imperio obuenerat, patriã quemque suam petere, ibíque censeri atque describi coëgit. [d] Cum aliis porrò & Ioseph, vnà cum Maria, admiratione inter mulieres omnes dignissima, ad ciuitatẽ suã Bethlehem, intra Iudææ fines sitam (quippe qui ex Dauide genus traheret) est profectus: eam quam tum incolebat, Nazareth scilicet, relinquens. Erat ea illi aliena, sed ibi tũ domicilium habebat: quòd Iudææ regio, proximis continuis bellis, nunc in huius, nunc in illius potestatem transisset. Edictum autem Cæsaris, in suam ciuitatem ipsum Iosephum coëgerat, ne quid de vaticinãte prophetia illa intercideret: Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. [e] Census & descriptionis huius, quæ grauis admodum Iudæorum genti fuit, & ipse veritatis cõsectator Iosephus in decimo octauo historiarũ suarum libro meminit, hisce verbis: [f] Cyrenius, vir Senatorius, gestis ordi- « ne aliis magistratibus, quùm alia omnis generis digni- « tate clarus fuit, tum ad consulatum etiam peruenit. Is « cum paucis in Syria erat, à Cæsare eò missus, vt ius di- « ceret, iustitiámque populo administraret, & præterea « censum ibi ageret. Et post pauca deinceps: Iudas Gau- « lanites, ex oppido Gamala oriũdus, Saddoco Pharisæo « partibus suis adiuncto, ad seditionem & defectionem « plebem sollicitabat, censúmque nihil aliud quàm me- « ram prorsus seruitutem afferre prædicabat, populúm- « que ad libertatem asserendam cohortabatur. In secun- « do quoque belli Iudaici libro, ita inquit: Vir quidam « Galilæus, Iudas nomine, populares ad defectionẽ sol- «

anno à mũdo condito 3944 nonnulli 3962. Quidam etiã 3979.

c Monarchiæ cõmoditas.

d Ioseph, cũ sponsa sua Maria in ciuitatem Bethlehẽ, vt ibi censeatur & describatur, cõtendit.

e Cẽsus vniuersalis sub Augusto, in orbe actus.

f Seditiosi quidam & rebelles contra hũc cõspirarũt; et malè perierunt.

b Cyrenium alij Cyrinum nominant. Fortasse autem Cẽsorinus fuit. C. enim Martius Censorinus cum C. Asinio Gallo consulatum gessit, Anno ab vrb. condit. 746. Paulo antè verò, anno 742. Coss. fuere M. Valer. Messala & P. Sulpitius Quirinus quem multi Cyrenium hunc fuisse putant.

» licitauit, maledictis probrosè illos insectans, si Roma-
» nis tributum pẽdere perseuerarent, & secundum Deum
» mortales ferrent dominos. Cui Lucas in sacris Actis
» consona quoque scribit: Post hunc, inquiens, extitit
» Iudas Galilæus, in diebus descriptionis, & per defectio-
» nem auertit populum multum. Periit autem ipse & o-
» mnes quicunque ab eo persuasi fuerant, dispersi sunt.

CAPVT XI.

a Cōcordātur Matthæus & Lucas Euāgelistæ, de veritate genealogia Christi.

QVandoquidem autem diui Euangelistæ [a] Matthæus & Lucas, genealogiã Christi variè prodiderunt, & non pauci, qui talibus rebus persequendis magni clarique habiti sunt, de ea dissonantia integros libros composuerunt: ego prætermissis aliis, Africano historico vtar autore, qui aliorum opiniones, vtpote quæ ad veritatem non pertingant, reprehendens atque refellens, quam ipse à vetustioribus acceptam, in Epistolis de Euangeliorum dissonantia ad Aristidem exposuit, inde translatam verbis ipsius in opus hoc inseram sententiam. Nomina eiusdem gentis & familiæ in Israël numerabantur, censebantúrque vel natura, vel
» lege. Et natura quidem, legitimis & naturalibus liberis
» patribus suis succedentibus: lege autem, alio sobolem,
» sub nomine fratris sine liberis defuncti creante. Quo-
» niam enim nõdum satis manifesta data fuerat spes re-
» surrectionis, futurã promissionem mortali quadã imi-
» tabantur resuscitatione, ne nomen mortui prorsus in-
» terciderct. Et quum ex eis qui in genealogiã eam rela-
» ti sunt, quidam vt legitimi & naturales germaníq; filij
» patribus successerint, quidam verò ex aliis quidẽ pro-
» creati, aliorum autem nomine, quasi per adoptionem
» scilicet censi sint, vtrorúmq; facta est mentio: & eorum
» videlicet qui genuissent, & eorum qui quasi genuissent.
» Sic neque hoc, neque illud Euangelium, vel à naturæ,
» vel à legis necessitudine atque coniũctione genus de-
» ducens & numerãs, falsi quicquam habet. Implicata e-
» nim inter se sunt genera, & quod à Salomone, & quod
» à Nathan descẽdit, repræsentatione eorum qui liberos
» non creassent, fecũdisq. nuptiis ac resuscitatione semi-
» nũ: vt rectè iidẽ quandoq. huius & illius filij fuisse exi-
» stimati sint, quum quidem ij viderentur esse, illi autem

essent patres:& vtraque generis commemoratio verita « te nixa, ad ipsum Iosephũ, multipliciter quidem illa & « variè, sed tamen certò deducatur. Porrò vt clarius ma « nifestiúsque sit, quod modò dictum est, mutationem ip « sam generis exponam. A Dauide per Solomonem pro- « geniem dinumerando, tertius à fine, iuxta Matthæum, « reperitur Matthan, qui Iacob genuit, patrem Iosephi. « A Nathan autem Dauidis filio, iuxta Lucam, itidem ter « tius à fine est Melchi: cuius filius Eli, ipsius Iosephi pa- « ter est. Quum itaque quasi scopus nobis sit propositus « Ioseph, ostendendum venit, quomodo vterque ipsius « pater dicatur: ipse videlicet Iacob à Solomone, & Eli à « Nathan genus ducentes. Simúlque quomodo primùm « duo isti Iacob & Eli fratres, & ante hos, eorum patres « Matthan & Melchi, seorsim alter post alterum, eandem « ducendo vxorẽ, vterinos procreauerint fratres: lege vi- « delicet nõ prohibente, mulierẽ, vel per repudiũ, vel per « prioris mariti obitũ viduam, alij nubere. Itaq; ex Estha « (hoc enim nomẽ mulieris fuisse traditur) primus Mat- « thã à Solomone originẽ trahẽs, Iacob generat: Matthã « autẽ mortuo, Melchi ad ipsum Nathan genus referens, « viduã relictã, ipse quidem eiusdem tribus, sed nõ eiusdẽ « generis, sicuti antea dixi, vxorem duxit, & ex ea filium « Heli suscepit. Hoc modo, diuersorum duorũ generum « Iacob & Heli extitisse, eosdémque vterinos reperiemus « fuisse fratres. Quorum fratrum alter, alterius, Heli scili- « cet, qui nulla creata prole decesserat, vxore ducta, tertiũ « ex ea suscepit Iosephum filium: iuxta naturam quidem « & rationem sibi ipsi (proptereáque scriptum est, Iacob « autem genuit Ioseph) iuxta legem autem, ipsi Heli: ei « enim frater Iacob semen suscitauit. Quapropter & ea « quæ de eo texitur genealogia, irrita nõ est. Quã genea « logiã Matthæus Euangelista dinumerãs, Iacob autẽ (in « quit) genuit Ioseph: Lucas verò, Qui erat, vt putabatur « (nã & hoc addit) Ioseph, qui fuit Heli, qui Melchi. De « generatione enim ea quæ ex cõsuetudine & pręscripto « legis est, significantius quicquã dicere non potuit. Et « verbum, Genuit, in hac parandorum quasi per adoptio « nem liberorum ratione, per omnia ad finem vsq; subti- « cuit, relatione generis vsque ad ipsum Adam, qui fuit «

Herodes Iudæorũ, proselytorũ, &c. genealogias Vulcano cõsecrauit.

† τῶν τ' ἀπ' αἰγύπτου συνεκπεσόντων ἐπιμίκτων.

Dei, per recẽsionem facta. Posthæc Herodis genus ordine Africanus ꝓsequutus, à propinquis & cognatis Christi ea quæ sequuntur accepta, ad hũc modum exponit. Quum Hebraicarum familiarum genealogiæ in scripta relatæ, in archiuis & publico tabulario, atq; in his etiã eorum qui ad proselytos & aduenas, vsque ad Achior Amanitem, & ipsam Rhut Moabitidem, quique ad eos † qui ex Ægypto promiscuè prognati prodierunt, referebantur, asseruarentur: Herodes, quòd nihil ad eum Israëlitarum gen⁹ pertineret, & quòd obscuritatis suæ sibi conscius esset, ea ipsa genealogiarum monimenta combussit. tum demum se nobilem genere & illustrem vulgò fore putans, si neque alius quisquam ex publico scripto genus suũ ad ipsos Patriarchas aut proselytos, ipsosq; etiã alienigenas promiscuos, qui γειῶραι, vocabãtur, referre posset. Pauci sanè diligẽtes homines, priuatos sibiipsis genealogiarum commẽtarios, aut nomina ipsa memoria tenentes, aut ea ab exemplaribus petentes, studio eo delectati, condiderunt: per quos nobilitatis memoria est conseruata. In eos commentarios inciderũt, de quibus diximus, δεσπόσυνοι, seu δεσποτικοί, hoc est, Dominici seu Domicelli & heriles cognominati, propter eam quæ illis cum Seruatore intercessit generis coniunctionẽ: qui ex Nazaris & Chochaba Iudææ vicis, frequentius reliquam terram visentes, eiusmodi genealogiam etiam ex diurnarum rerum libris, quoad poterant, vulgarunt. Cæterùm, siue ita, seu aliter se res habeat, dilucidiorem expositionem alius quisquam nõ inuenerit: vt mihi quidem, & vnicuique qui æquo candidóque ingenio preditus sit, videtur. Eã verò ipsi quoque probate, quamuis nullo certo testimonio sit cõfirmata: quod scilicet certius aut verius quicquam afferri nequeat. Ipsum sanè quidem diuinum sacrúmque Euangelium, omni ex parte verum est. Sed illa quoque

Matthæi & Lucæ de genealogia Christi cõcordantia.

in fine eius, quã diximus, epistolæ, addit: Matthan à Solomone proueniens, genuit Iacob. Matthan mortuo, Melchi à Nathan ortum ducens, ex coniuge eius procreauit Heli. Vterini itaque sunt fratres Heli & Iacob. Heli absque sobole suscepta, defuncto, Iacob ei semen resuscitauit: & ipsum Iosephum sibi ipsi quidem iuxta

naturam, ipsi autē Heli iuxta legem, genuit. Sic ambo- "
rum Ioseph filius fuit. Hæc quidem sic Africanus. Cer- "
tò autem colligere quoque licet, Mariam ipsam ex eadem, quæ Iosephi fuit, fuisse tribu. Quandoquidem ex præscripto legis Mosaicæ, tribum alia tribu commiscere prohibitum est. Vt nanque hæreditates & successiones bonorum à tribu in tribum non transferrentur, ex eadem gente & familia nuptiarum coniunctiones contrahi debere, legislator decreuit.

Maria & Ioseph eiusdem tribus fuere.

CAPVT XII.

VErum enimuerò, edicto cogente, quum Ioseph simul cum sponsa Maria pōdus ventris naturam ipsam supergressum, leuiter admodum ferente, in patriam suam, vt ibi censeretur, iret, neque dum ad domum peruenissent, in agrum quendam diuerterunt, qui ager Salomæ erat. Vigesimus autem & quintus tum mensis Decembris erat dies, quum ibi ineffabile pietatis & amoris erga gen⁹ humanū tuæ, Verbum Dei, maximúmque inenarrabilis partus perficitur mysterium. Tugurium humile, & præsepe ad iumenta excipienda constructum, cœli & terræ Regi genito hospitium præparatum fuerat. Hunc ibi fasciæ circumuoluunt: & quòd honoratior in diuersorio locus non esset, in præsepi omnium altor reponitur. Necesse enim erat, quā plurimis ad censum & descriptionem confluentibus, multam posterius aduenientibus locorum relinqui penuriam. Itaque hospitij inopia ad eum modum laborantem opificem rerum omniumDeum verbum, inanimantium præsepe excepit. Ibi pastores, greges suos noctu custodientes, præsentia angelica circumfulsit: & quum in timorem eos spectaculum id coniecisset, timorem eum rursum ilicò posuerunt, Angelo propius ad eos accedente, & futuram orbi lætitiam, per eum qui genitus esset, indicante. Cuius sermonem fides statim vera atque diuina est consequuta. Namque vnà cum illo innumerabilis cœlestium virtutum ac potestatum multitudo, circum tuguriolum volitans, laudem omnium summam Domino cōcinebant: Glo- "
ria, dicentes, in excelsis Deo, & in terra pax, in ho- "

Mirifica Saluatoris nostri natiuitas.

Ea pastoribus renunciatur.

Angelorum hymnus.

minibus bona voluntas. Hoc modo, quũ duplex esset, Deus † idémq; homo Verbũ, humilimè simul & magnificentissimè primordia primi ipsius in terrã per natiuitatẽ descensus exhibuit: atque vt certò suam cũ Iudæis cognationem confirmaret, hominis more Mosaicæ legi, ita vt decebat, debitum suum tribuit ritum. Et die octauo, [e] Dominico scilicet, circumciditur in Bethlehẽ, in domo Iosephi, & ibi nomen Iesu accipit (salutẽ porrò id significat) pro eo atque, antequam conceptus esset, id nomen diuinus per oraculum præscripserat Gabiel. Deinde & purificationis expectat tempus. Postquam verò status, decemnario numero quater reuoluto, aderat dies, vt masculus, & qui primus omnino & solus vuluam adaperuisset, [f] in Hierosolymitanum à parentibus deportatur templum: vt ibi, iuxta receptum morem, sacrificium offerret, par turturum, aut pullos duos columbarum: sobrietatem scilicet, temperantiam, & simplicitatem in omnibus subindicans: ibi sanè aderat, qui spiritu ferebatur Simeon, & grandæua Anna: eúmq;, qui in curru Cherubin vehitur, senilibus Simeõ excipit manibus. Ambo verò quum infantem paruulũ viderent in materno sinu subsilientem, magnum Israëlis in eo perspiciebant Deum. Et postquam de eo quæ debebant, prædicassent, & id quod futurum erat, quamuis sub inuolucro, apertissimè tamen ostẽdissent, vt scilicet in multorum positus esset ruinam simul & resurrectionem, & in signum cui contradiceretur: denique vt virginalem animam, propter eum doloris gladius olim pertransiturus esset: carnis vinculis deinde sunt soluti. Hunc Simeonem, fama est, ex eis fuisse vnum, qui virtute, dignitate, vitæque sanctitate excelluerunt. qui quum aliquando illi prophetæ Esaiæ oraculo legẽs incumberet, quod ait: Ecce virgo vterum gestabit & concipiet filium: & de diuini eius responsi fide ambigeret, [g] Angelum ita fluctuanti ei astitisse ferunt, cũ oraculo eiusmodi: Non illum prius vitæ huius vinculis solutũ iri, quàm id, de quo credendo addubitasset pro foribus primo quoque tempore appropinquans, & oculis ipse suis conspectum, testimonio suo cõfirmaret. Quam ob causam ad tantum senium prouectus, quũ Christũ Do-

† θεάνθρωπος.

Cuius hic perstringitur primus, isq; humilis in terram aduetus. In similitudine enim hominũ fact⁹ & habitu inuẽt⁹ vt homo. Phil. 2. Et sic, quia forma Dei accepit formã serui, vtrũque Deus, vtrũque homo. Atque hoc totũ & De⁹ dicitur ꝑpter Deũ, & homo propter hominẽ. Amb. de myster. incar nat. lib. 4. cap. 21.

e Circuncisio Christi.

f Oblatio ei⁹ in tẽplo.

g Oraculo diuino Simeon certioratus est, se Christũ Domini visurũ esse.

mini oculis suis conspexisset, eundémq; in vlnis gestasset, carnis mole protinus solutus atque liberatus est.

CAPVT XIII.

DEinde parentes, puero Iesu recepto, domũ in Nazareth sunt reuersi. Congruebat enim, quum per quadraginta dies [a] Bethlehemitæ scilicet munus suum, in censu & descriptione, eo loco ritè obiissẽt, vt ad domicilium suum in Nazareth redirent: propter eam, quæ tum ibi eis erat, substantiam & possessionem. Vtrobiq; enim habitabant, quòd vtroq; loco prouentũ aliquem, vt coniicere licet, haberent. Porrò duobus elapsis annis post spontaneam illam seminísque expertem cõceptionẽ, vteriq; gestationem, quum in domicilio [b] Bethlehemitico virgo Dei mater esset, seu potius (vt alij tradunt) duobus ante diuinam natiuitatẽ annis, patria relicta se in viam [c] Magi Persici dedere: atq; itinere peracto, quum etiamnum in præsepi fasciisq; iaceret Christus, & simul in casa illa diuersorij versaretur Dei genitrix, in Bethlehẽ aduenere: quod quidẽ certius est. Sapientes autẽ ij, nobilitatéq; generis & opibus insignes fuere.[d] Stellã quippe in regione sua cõspexerãt, non ex illis vnã, quæ à primordio rerũ firmamento cœli affixæ sunt: neq; ex eis, quæ prodigio & quasi ænigmate regũ successiones ꝑnunciãt, & dolia, barbatę trabes, iacula, & cometę, seu crinitę, pro formarũ varietate nominãtur: quarũ sanè omniũ ortus ab exhalationibus, quæ supra aërẽ circũ æthereã cœlestẽq; amplitudinẽ effusæ accẽdũtur, substantiã capit, (vt quidẽ illi, qui eiusmodi reb' inquirendis laudẽ sibi & gloriã cõpararũt, tradunt.) Nõ itaq; stellã ei' generis illi viderãt, sed nouã planè & insolitã, ad terrã vergentẽ, & plurimũ relucentẽ, persimilẽq; adeò reliquis cœli astris: neq; aliis, quã qui sideribus cognoscẽdis operã dedissent, cõspicuã & apparẽtẽ. Et illa qdẽ nõ breui, sed duos ante annos, q̃ Christ' nat' esset, exorta apparuit; neq; duob' post natiuitatẽ annis editã

r..ch. Ille verò: Exorietur (inquit) stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel, &c. Num. 24. Quapropter locũ Iudææ quærentes, recordatione veteris historiæ venerant, vt cognoscerent, vbi natus esset rex Iudæorum. Basil. in Serm. natalis Domini.

[a] In Bethlehem simul & in Nazareth Iosephũ & Mariam possessiunculam habuisse cõiectura est.

[b] Hãc sententiam sequitur Epiphanius cõtra Alogos.

[c] Magi orientales Christũ venerantur.

[d] Gẽtis Persarũ Magi fuit, in obseruatiõe rerũ sublimiũ imposturis, incãtationibus, naturalibusq; contrariorũ cõsentionibus vacantes. Huiusmodi præstigiis quoque videtur studuisse Balaam, q à Balaac euocat' est, vt q'n[illegible] verbis male diceret Is-

f Quomodo in cognitionem nati Christi, Magi peruenerint.

† Fortasse verò, cũ apparitiõe Domini aduersaria potestas reddita esset infirmior Magi etiã efficaciã suã abolitã esse sentiẽtes, magnáq; potestate nato regi attestãtes, ꝓpterea muneratiõe sua puero adorationis honorẽ præstiterunt. Idẽ ibid.

** Trigesimotertio anno regni Herodis natus est Iesus Trigesimo quĩto aduenerũt ad eũ Magi, & trigesimoseptimo mortuus est Herodes.*

putet.[f] Sedenim Magi, cùm nouo isto apparẽtis stellæ spectaculo in ambiguã considerationem cõiecti essent, & de ea diu multúmq; inquirendo deliberarent: haberéntq; simul veterem illum Balaam, qui de ea, quod futurum erat, numine afflatus cecinerat: & fortasse etiam ab eis quos in veneratione atq; admiratione habuere, sacerdotibus, paulatim per doctrinam, ad mysteria eius quæ rationem omnẽ excellit, Dei verbi natiuitatis, deducti † essent: maximè verò Deus ipse animos eorũ ad hoc excitaret: proindéque summi omniũ regis Christi nati prouidentia stellã, perinde atq; animatã quandam intelligentiæq; participẽ vim, ex perside Iudęam versus moueri intelligerent: tanquã viæ duce vsi præcedente ea, omnib. posthabitis reb. ponè sunt sequuti. Et iã prope Iudæam, ipsamq; adeò Hierusalem erant, quum viæ dux stella, quò (vt equidẽ puto) natiuitas ea, quæ opinionem fidémq; omnem superat, fama increbresceret, manifestáque fieret, derepẽtè disparet. Quum ergo ambigui illi de natiuitate recẽs nati regis inquirerẽt, (Ab Oriente enim, dicẽtes, venimus, vt cõgruentem illi cultum & adorationẽ piè persoluamus) cũcta vrbs tumultu impletur: maximè verò, qui tũ regnum ibi obtinebat, Herodes * cõturbatur. Metuebat enim regno: & plurimũ, ne id ei abrogaretur, solicitus erat. Itaque Iudæorũ sacerdotes ad se conuocat, accuratiúsq; singula percunctatur: & potissimũ, vbínam Christum apud ipsos nasciturũ, prophetæ vaticinati essent, inquirit. Hic illi Bethlehem Iudęæ indicant, & prophetã Michæam testem laudant, vt verbis suis fidẽ astruerent. Celebrat autem, laudibúsq; Bethlehem ille effert, progressurum inde Israëlis ducem diuino instinctu prędicens. Tunc Herodes secretis colloquiis solicitẽ & diligenter tẽpus perquirit, ex quo noua illa illuxisset stella: occultéq; & latenter cũ Magis sermone cõmunicato, ire quidem illos, & eum qui natus esset inquirere, quumq; inuenissent, ad se reuerti iubet: vt quum magnifico illos viatico adiutos domũ suam remitteret, tum ipse quoq; profectus iustum recens genito regi honorẽ pręstaret. Illi igitur insidiosis Herodis verbis decepti, Hierosolymis exeunt, & rursum in stellã viæ ducem incidunt: quæ ab

Oriente eis pręcedens, in Iudæa euntibus euanuerat. Admodũ ſanè læti, atque incredibili voluptate repleti, rurſum ductũ illius ſequuntur. Poſtquã autem ſtella ſupra domũculam conſtitit, & quaſi loco firmius affixa, immota permãſit, vbi ſcilicet & mater ipſa & diuiniſſimus eius filius erant: ibi latêre quod quęrebant, rectè exiſtimãtes, longius progredi ſuperſedent. Vt autem in domũ ſunt ingreſsi, matrem & puerum conſpexerunt, in obſcura, humili, & paupere caſa viuentes, & in rebus omnibus ad ſummã parſimoniam & frugalitatem nihil reliqui faciẽtes. At puer ipſe, pręter ætatem quaſi exultans, & intelligens exceptionẽ officiúmque, quod per dextrarum porrectionẽ fiebat, adorationémq; Magorum, & munera itẽ eorum agnoſcẽdo admittebat, quæ munera Deum ipſum & regem eſſe declarabant. hunc ſiquidem aurũ, illum autẽ thus indicabat: myrrha porrò mortem, mea cauſa ſuſceptã, adumbrabat. Sedenim quum eum, pro eo atq; æquum fuerat, adoratione proſequuti eſſent, dextréque admodũ & auſpicatò ſalutaſſent, & vt filium Dei & rerũ omnium regẽ honoraſſent: in ipſo diuerſorio ſibi pernoctandũ eſſe ſtatuerunt, tãquàm familiarem cũ eo conſuetudinem ſtudioſè ambientes, & eximiũ quiddam ipſis (ſicuti decebat) conciliare ſtudentes. Sedenim ea ipſa nocte Angelus, qui dux viæ eorum fuerat, illos oraculo admonuit, vt Herodis inuidi cõgreſſum fugerent. Ita factũ, vt per aliam viam in ſuã reuerterentur regionem, videlicet, vt quàm celerrimè in Perſarũ regionem doctores & nuncij tãtæ rei venirent: & pręterea, vt tyranni inhiberetur furor: ſimúlque vt ipſe conatum ſe eſſe, quæ perfici non poſſent, intelligeret.

rodes. Epiph. contra Alogos.

Quid Magorum munera ĩ Christo Seruatore deſignauerint.

* *Regem Deúmque annunciant*
Theſaurus & fragrans odor
Thuris Sabei, at myrrheus
Puluis ſepulchrum prædocet.
Prudentius.

CAPVT XIIII.

IN ipſa quoque Magorũ abitione, Ioſeph in ſomnis oraculo diuino admonitus eſt, vt citra moram & cũ-

a Exilium pueri Christi in Ægypto.
b Biennij, Epiphan.
c Ætatis Christi ãno sexto ferè completo.
Redit⁹ eius de ab exilio
d Herodis infãticidiũ
Herodes Pharisæos, quia finẽ regni sui adesse prædixerũt, neci dedit, omnẽq; vxoris suæ cognationẽ ferro sustulit. Ioseph li. 17. capite 3. Vbi innocentum quoq; cędẽ perstrĩgere videt. Pherorã fratrẽ idem veneno necauit.
Augustus Cæsar, quũ audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes

ctationem, matre & puero receptis, quò tyranni cędem euitaret,[a] celeriter in Ægyptũ profugeret: ibíque tam diu moraretur, donec, qui pueri animæ insidiaretur, ipse animã exhalaret. Et Ioseph quidem id facit,[b] trienniiq; apud Ægyptios exilium tolerat. Nec multò pòst, Herodes turpiter vitam finit. & Ioseph rursum diuino responso cõmonitus, vnà cum matre, & supra naturæ captum genito filio, in suam reuertitur [c] patriã. Enimuerò Herodes, quum voto suo excidisset, cœptúmq; ei consiliũ minus successisset,[d] quùm vindictæ in Magos cupiditate, à quibus sibi illusum esse putabat, incensus, tum periculo regni amittendi concitatus, contra infantes, qui nihil ei iniurię intulissent, indignationẽ irámq; omnem euomit, & aduersus naturam omnẽ insurgit. [e] Bethlehemiticos enim pueros vniuersos, qui bimuli teneriorésve essent, edicto interficiendos sancit: in communi & vniuersali innocentiũ cæde, simul occisurum se esse eum, cui per æmulationem insidias struebat, existimans: & lugere eiularéque omnes alios (proh hominem ab omni misericordiæ humanitatísque sensu alienum) volens, vt ipse modò metu omni leuaretur. Obseruauerat is certò stellæ exortũ, quòd eam biennio antè à se in Perside visam Magi dixissent: atque inde cõiectura accepta, extra sensum affectionémq; omnem positus, infantes contrucidauit. Quod profectò quispiam ne aduersus inanima quidem cõmiserit. Quippe tenellos flores conspiciens, per cõmiserationem ab eis excidendis se abstineret: neque carpere (vt ita dixerim) pergeret, quæ cõprehendi non possent. Porrò eam infantium cædem, Hieremias etiam multis antea tẽporibus vidit & prędixit, Rachelem inducẽs deplorantem liberos suos, miniméq; consolationẽ vllam, propter immanitatẽ facinoris Tragici, admittentẽ. Deus autem, quum inhibere facile posset, ineffabili tamen ratione & cõsilio, per bonitatẽ suam, id permisit. Et Seruator quidẽ, ita vt dictum est, in Ægypto exulabat. Filius autẽ Zachariæ Ioannes, in cuius natiuitate patris vox soluta est, quum prius ab illo Ioannis nomen in tabula fuisset exaratum, alterũ cum dimidio annum agebat: [f] & vnà cum matre Elizabetha in spelunca quadã ad regionem

montanam saluus conseruabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manũ Atque inde in solis locis libenter versari solitus, angelósq; duce vsus in remotiores syluarum recessus secessit.[f] Ibi tenerioribus arborũ frondiúmque summitatibus pro cibo, cameli pilis pro tegumento, pelliceáque insuper zona vtebatur: quoad vsq; inde progressus, Israëli se exhibuit, clara efficaciq; voce pœnitentiã prædicans, & per baptismum homines quasi manu ducens ad Christum. Iesus autem crescebat sapientia & gratia, atque ita quidem, vt paulatim magis magísq; virtutes ex elucescerent, non tamen incrementum aliquod caperent. Quum autem duodecimum iam ageret annum, ascendit simul cum matre & Iosepho Hierosolyma, festum ibi Paschæ celebraturus. Quod vbi peractum est, illi quidẽ reuerti: Iesus autem latenter in templo manere: & quòd præcessisse eum in comitatu putarent, domum ipsi ire Sic eis ille totum triduum inuisus fuit Postea autẽ se eis, admodum fatigatis & dolentibus, exhibuit in templo sedens, & cum doctoribus legis disputans. Quibus ille, quùm propter quæstiones, quas nouas inueniebat, tum quòd obscura & abdita loca scripturæ declararet, admirationi fuit. Ad eum porrò quũ mater, ex affectu eo quo vnicè eum prosequebatur, diceret: Cur hoc sic, fili, fecisti, vt tãtum parentibus dolorem cõciliares? sic enim illa simul eius qui putabatur esse, patris meminit: ille natiuum germanúmque patrem sensim demonstrans, Oportere se (respõdit) verbis operibúsque patris vacare & incumbere, atque in illis potius quàm aliis locis versari, nihil quippe illius in terris templo esse præstantius. Sic ille tum abiit perfectam expectans ætatem: parentibus, quæ decebat, tribuens, & competentem illis subiectionem exhibens, virtutibúsque diuinis omnibus, operibusq; mirificè pollens: nihil tamen quæ opinionem fidémque superarent, edens miraculorum, donec trigesimum expleret annum. Et de his quidem satis.

CAPVT XV.

HErodes verò furoris sui percipiẽs fructus, in toto corpore diuinitùs prouenientib[9] plagis affligitur,

rex Iudæorũ intra bimatũ iussit interfici, filiũ quoq; eius occisũ ait: Melius est Herodis esse porcũ, quã filiũ. Macrob. li. 2. Satur. c. 4

e Ioãnes baptista à primis statim annis vitæ solitariæ in eremo assueuit. Syluestris eiusdẽ vita.

f ἀκρόδρυα quæ in Euãgelio dicũtur ἀκρίδες, quo nomine etiã locustæ appellãtur

Christ[9] 12. annos nat[9] ĩ tẽplo Hierosolymitano cũ doctoribus legis disputat.

Parẽtibus debitum honorẽ exhibet.

Herodis re-

& malus malè perit. Huius regnũ poſtea in quatuor diuiſum eſt tetrarchias. Quatuor enim reliquit filios. Et Archelaus quidem Iudęæ princeps cõſtitutus eſt, Herodi Gallilæa attributa. Philippus porrò Ituręam & Trachonitidem regionem cõſequutus eſt: quarto verò, Lyſaniæ ſcilicet, Abilene obtigit. Quomodo autem poſt iniuſtiſſimam illam cędem, diuina vindicta Herodem hunc, bellum Deo mouentem ſit vlta, quaſi prooemium (quod dicitur) futurorũ malorum exhibens, operæpretium eſt cõmemorare. Atq; equidem domeſticas eius calamitates, & qui ex vxore, liberis, eiſq; qui genere ei propinqui fuerunt, accidêre caſus ſanguinarios, cędéſq; nefarias, quę omnes omnũ Tragoediarum actiones lõgè poſt ſe relinquant, quum eas luculenter veritatis amator Ioſephus in Iudaica tẽporum ſuorum hiſtoria cõmemorarit, in præſentia exponere tẽpeſtiuum & cõmodum non eſt. Vt verò impius ille ſuſcepto aduerſus Deum bello, diuino mulctatus flagello, ex hominibus exceſſerit, æquũ omnino eſt ex eiuſdẽ hiſtorici cognoſcere verbis: qui in decimoſeptimo Antiquitatũ libro, vltimum vitæ eius actũ ita proſequitur. Herodi autem „ morbus etiã atque etiam adaugebatur, vindictã atque „ ſupplicium pro flagitiis ſceleribúſq; eius ab eo ſumẽte „ Deo.[a] Lentus ei inerat ignis, nõ tam magnam contre„ ctantibus oſtendens inflammationẽ, quàm intrinſecus „ ſæuã efficiens vexationẽ. Ab hoc malo† grauis ſumẽdi „ cibi proueniebat cupiditas, quem quidẽ non licebat illi „ non ſubminiſtrare. Accedebat inteſtinorũ exulceratio, „ potiſſimúmq; coli acres & acerbi dolores. Item inflãma„ tio humida, & quaſi pellucens in pedibus. Nec abſimi„ lis in imo ventre extabat excruciatio. Pręterea & pudẽ„ dorum putredo, vermes procreãs. Itẽ ſpiritus ardua & „ difficilis intẽſio, multũ moleſtiæ acerbitatiſq; afferẽs, „ grauitate & dolore reſpirationis, frequẽtiáq; anhelitus. „ Inſuper rigor & diſtẽſio membrorũ omnium, cum ve„ hementia & vi intollerabili. Itaque, qui numine afflan„ tur, diuini, quíque prędicere talia pro ſapiẽtia habent, „ Deum pœnã à rege, ob plurima eius impia facta, ſume„ re renunciabant. Hæc quidẽ eo quo diximus loco an„ notat Ioſephus. Sedenim in ſecundo quoq; libro belli Iudaici,

Herodis regis quatuor filij, eorũq; Tetrarchiæ. *Herodes iſte etiã Antipas dictus.*

Herodes præter vxores alias, Mariãnẽ ex fratre neptim, & alterã neptim filiã Simonis Põtificis Samaritẽ, in matrimonio habuit.

Salome Herodis regis ſoror, Mariãnæ filios Alexãdrũ & Ariſtobulũ parricidij apud fratrẽ accuſauit: quos ille primũ invĩcula coniectos, deĩde innocentes laqueo necari iuſſit.

a Plagæ & morbi diuinitùs Herodi immiſſi.

† ἐπιθυμία

Iudaici, persimilia ad hunc modum scribit. Corpus eius omne morbus cōplexus, variis admodum doloribus distinebat. Febris id affligebat non admodum vehemēs, pruritus extrinsecus obtinebat intolerabilis. Erant coli continui dolores, in pedibus tumores tanquā hydropis extabant: accedebat imi ventriculi incensio, & membri pudendi putredo vermes generās. Ad hæc & directa arduáque & difficilis grauisq; spiratio: conuulsionésque mēbrorum omnium: adeó vt diuini pœnā scelerum tot morbos esse dicerent. Ille porrò cum tot tantísque cōflictans malis, nihilominus vitam retinere conabatur: incolumitatémque sperās, curationem valetudinis meditabatur. Itaq; Iordane trāsmisso, aquis calidis ad Callirhoen, quæ in Asphaltiten lacū influunt, & ꝓpter dulcedinem potioni cōmodæ sunt, vtebatur. Ibi quum medicis visum esset corpus eius calido oleo fouere, in labrum demissum oculos loco suo spōte motos atque solutos amisit. Quum autem frustra soluto corpore inde reuerteretur, tumultusq; à famulis moueretur, plagā huiusmodi agnouit: & deinceps salute desperata, militib[9] quinquagenas viritim dracgmas numerari, & ingētem pecuniā ducib. atq; amicis dari iussit. Ipse porrò in reditu Hierichontem peruenit, insania iam correptus, & tantū non morti ipsi quicquā minitans. Hic prioribus suis sceleribus infandū adiicit flagitiū. Conuocatos eni ex quoq; totius Iudeæ vico insignes pręcipuosq; viros, in locū qui Hippodromus dicitur, recludi iubet. Tum Salome sorore & Alexa viro eius accitis: Scio, inquit, Iudæos propter mortē meam festos per lætitiam acturos dies. Ego autem per aliorum luctum cōplorari, & splendidas habere exequias possum, si vos iussis meis & dictis audientes esse voletis.[b] Viros hosce qui in custodiam sunt cōiecti, simulátque expirauero, circūfusis militibus, celerrimè cōtrucidate, vt cuncta Iudęa cūctæq; familię in funere meo lachryment. Et post pauca verba idē Historicus ait: Rursum verò quum† inedia tussiq; conuulsiua distineretur, dolorū impatiens fatalem mortem pręuenire statuit:[c] acceptóq; malo, cultrum quoq; poposcit. consueuerat enim eo per refectionē purgato, vesci. Deinde circūspiciens, ne quis, qui eum inhiberet,

λείπει τοῦ ἰέ-ξαθαί τι.

b Herode moriturus, plurimos egregiosq; innocētes viros post mortem suā cædi iubet, quasi inferias.

† ἐνδείᾳ τρο-φῶν.

c Idem sibi man[9] affer re voluit.

adesset, dextrā sustulit, tanquā sibi ipsi eam alaturus. Insuper idē Iosephus memoriæ mandauit, quū paulo ante mortem natiuum germanúmq; filium iam tertiū, quòd antea duos per cædem sustulerat, necari iussisset, eum cōfestim vitam cum magno dolore & cruciatu finiisse.

Fuit is Antipater, quē ei adhuc priuato Dosis cōiunx genuerat.

CAPVT XVI.

HIc igitur Herodis obitus fuit, iustam pœnam ab eo sumentibus iis, quas Seruatori tetenderat, insidiis: per quas & in Bethlehem nouum innocētium infātum examen crudelissimè concîdit. Huic autē [a] Archelaus successit filius, quod ipse etiam Euangelista dicit, quum inquit: Audiens autem Ioseph, quòd Archelaus pro Herode patre ipsius regnaret, &c. Quòd enī nuper admodū ille mortem obiisset, nondum in plures ditiones regnum fuerat diuisum. Consentit verò cum his etiam quem antea nominauimus scriptor, ex testamēto Herodis patris, & iudicio Augusti Cæsaris, inquiēs, Iudæorum regnum Archelaum consecutū esse: fratres autem eius [b] triētem quemque reliqui paterni regni obtinuisse. Atque illi suas quidem quisque administrarunt tetrarchias. [c] Archelaus autē nono exacto anno, regno pulsus, Pontium Pilatum in tetrarchia sua successorem habuit, duodecimum imperante Tiberio annum: vt idipsum idē scriptor subindicat. Duodecimo Tiberij anno, inquiens, procurator Iudææ cōstitutus est Pilatus, Tiberio quàm maximè amicus atque familiaris: totósque annos decem procurationem eam, ad ipsum propè Tiberij obitum, obtinuit. Vt inde facile sit colligere, figmentum esse, quæ de actis monumentísque Pilati contra Seruatorem nostrum editis sunt iactata: vtpote quum ea longo tempore posteriora reperiantur, tempúsque ipsum ante alia præcipuè mendaciū redarguat. Siquidem ea ipsa acta & monumenta, salutarem passionem & necem, quæ temerario ausu Christo est illata, in septimum imperantis Tiberij annū referunt: quo tempore nondum Pilatus Iudææ pręfuit, vt Iosephus ipse scribit: duodecimo scilicet demum anno eum Iudææ præfectum esse, apertè astruens. Ac de his hæc sic dicta sint.

a Archelaus Herodis filius, Iudææ rex Glasirā Archelái Cappadocum regis filiā Alexandri fratris sui relictam viduā, contra leges vxorē duxit.

b τριτημόριά τὸ ἱκανὸν τῆς πατρικῆς ἀρχῆς.

c Archelai exiliū Viēnæ Galliæ, vbi etiam mortuus est Pilatus Iudææ præses.

Acta, quæ sub nomine Pilati aduersus Christum olim circumferebantur fictitia.

CAPVT XVII.

CÆsar autem Auguſtus quàm plurimis præclarè ſe licitérque geſtis rebus clarus, primúſque ipſe Monarcha renũciatus, prouectiore iam ætate ad oraculum Pythij Apollinis venit : & ſacrificio omnium maximo quod Hecatõbe dicitur, dæmoni oblato, quæſiuit, quíſnam poſt eum Romanũ adminiſtraturus eſſet imperiũ? At quum nullum ederetur reſpõſum, alterum quoque adiecit ſacrificium, denuóque rogauit: Quid ita oraculum pluribus verbis vti ſolitum, nunc tandem obticuiſſet? Tum illud, parua interpoſita mora, ad hũc modum reſpondit:

Παῖς ἑβραῖος κέλεταί με, θεὸς μακάρεσσιν ἀνάσσων,
τόνδε δόμον προλιπεῖν τε, καὶ ἄιδος αὖθις ἱκέσθαι.
λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.
Suidas, in dictione Αὔγουστος.

Me puer Hebræus, diuos Deus ipſe gubernans,
Cedere ſede iubet, triſtémque redire ſub Orcum:
Aris ergo dehinc tacitus abſcedito noſtris.

Tali reſponſo accepto, Cęſar Romam eſt reuerſus,[b] atque ibi in Capitolio aram maximam extruxit, cũ eiuſmodi latina inſcriptione : Ara primogeniti Dei. Hoc imperante, Athenienſes ſeditionẽ rebellionémque primùm ſunt moliti.[c] Cæterùm quum breui pœnas excitati tumultus dediſſent, à cœpto deſtiterunt. Is quoque Romanorũ ciuium cenſu acto, numerũ iniit: inuenítq; miriades tredecim, bis mille & triginta ſeptẽ. Sed enim quum quadraginta tres, ſiue, vt aliis placet,[d] quadraginta ſeptem, vnus ipſe Imperator fuiſſet, & ſupra ſeptuaginta quinque annos vitæ totius curſum produxiſſet,[e] morbo tandem oppreſſus, inter homines eſſe deſiit.[f] Quo tempore ſolis traditur fuiſſe deliquium : & fames præterea maxima, vt ſcilicet denariis multis vnus frumenti compararetur medimus. Vbi porrò ille ita vitam finiit, Tiberius priuignus eius Romanum ſuſcepit Imperium. Sub quo quatuordecim minoris Aſiæ vrbes terræmotu concidiſſe, memoriæ proditum eſt: quarum nomina ſunt, Epheſus, Magneſia, Sardis, Moſthene, Hierocęſarea, Philadelphia, Tmolus, Timus,

Quòd oraculũ Delphi cum, Chriſto nato, prorſus conticuit.

b Ara ab Auguſto, Chriſto in Capitolio collocata.

c Exẽplum ſeditionis & rebellionis vindicatæ.

d Quinquaginta ſeptẽ. Euſeb. li. 1. hiſto. eccle. cap. 9.

e Auguſti mors.

f Ecclipſis ſolis, & fames ſub Auguſto.

Terræmot⁹ ſub Tiberio Exiſtimatur is eſſe, qui in paſſione Chriſti accidit.

Plin. li. 2. cap. 84. Cornel. Tacit. libr. 2. Tiberij Caesaris res.

Myrina, Cyme, Apollonia, Hyrcania, Dia, Cibyra. Tiberius porrò maximis copiis cõtra Persas progressus, legationibus eorũ cessit, bellum soluit, & tributũ eos pẽdere coëgit. Ac illi quidem imperata fecere. Ipse autem ab expeditione ea reuertens, Antiochiã diuertit: quam splẽdidius magnificẽtiúsque exornare cõstituens, muro firmo & inexpugnabili cinxit, porticus extruxit, colũnis æreis, statuis, aliísq; ædificiis variis exornauit. Tẽpla quoq; Ioui, Dionysio, Castoríque & Polluci ædificauit. Plurimáque prǫterea alia illũ opera ibi perfecisse ferũt. Opus quoq; ei⁹ est Iudǫæ celebris vrbs Tiberias, & quǫ in Thracia est Tiberia. Expulsis autẽ qui Cæsarǫæ Cappadocũ post Archelaum tyrannidem exercebant, vectigalem eam Romanis fecit. Porrò ad vrbiũ rectores ac magistratus scripsit, si quid fortè eum cõtra leges mãdare cõtingeret, eos id approbare & exequi, vtpote per inscitiam cõmissum, non debere. Morem quoque illum habuit, vt non facilè aut celeriter magistratus & prǫfecturas mutaret, aut administrationẽ eis abrogaret, qui rerumpublicarũ gubernationem sortiti essent. Eiúsque rei quibusdam causam inquirentibus, respõdit: Natura esse omnes, qui rerum administrationi præsint, pecuniæ cupidos, plurimúmque studij ad rẽ magis magísque augendam eos collocare. Cæterùm si diutius in magistratu versentur, segniores ad quæstum faciendũ fieri: itidẽ vt muscas, quæ si longius corporum vlceribus insideãt, minus graues aut molestæ fiunt, quippe sanie vlcerum ad satietatem vsque refertæ: & eum qui vlceribus scateat, durius acceptum afflictúmque iri, si saturis iam repulsis, famelicas alias ad vulnera admittere velit. Is quoque, vt dixi, Pontium Pilatum, pro Archelao filio Herodis, ducem, non regem, in Iudæam misit, duodecimo Imperij sui anno.

Notabile Tiberij & prudens cõsilium.

Consilium scitum, non temerè mutandos esse publicorum munerũ administratores.

CAPVT XVIII.

VErùm enimuerò, quintum decimum annum Tiberio imperante, tertium verò Pilato Iudǫæ præsidẽte, tribúsque tetrarchis, videlicet Herode iuniore, Philippo & Lysania, Archelai quidem fratribus, Herodis autem filiis, ditiones suas regentibus: nec non Anna

Ioãnis Baptistæ prædicatio.

& Caipha pontificatum per vices suas administrantibus: iuxta diuinitùs afflatum Euangelistam, verbum Domini super Ioãnem Zachariæ filium, qui trigesimũ iam annum, & paulo longius in solitudine vixerat, factum, vt in Iudæa baptismũ pœnitentiæ prædicaret, ei iniunxit. Et præstò erat Ioannes: homo quidem ille aspectu primo visus, cæterum mente ipsa & animo diuinus prorsus atque magnificentissimus, & vt quispiam dicat, Angelus corpore assumpto, vni sincerè omninóq; vacãs Deo, moribus puris, & ab omni mũdana vanitate alienissimus. Non possessio illi, non alimenta aliqua erant: cæterùm innocentia sanctitásque vitæ, & mens nullis obnoxia affectionibus, animúsq; simplicitate ornatissimus. Nec ille hominẽ quenquam aut comitatum secum ducendo trahebat: at circumcirca omni omniũ virtutũ genere, periude atque satellitio plurimo cõspicuus rex, circũdatus erat. Stabat itaque ille ad omnes diuinũ planè os aperiens, competẽtem vnicuique, eámque diuinitùs inspiratam doctrinam proponens,

Melléque depromens dulcem magis ore loquelam.

Siquidem diuitibus & opulentis, eleemosynam & misericordiam cõmendabat: Principib' viris & magistratibus, æquas iustitiæ proponebat leges: publicanis, tributorúmq; exactoribus, ne cuipiã graues essent & molesti, néve quidquã præter constitutum peterent, lenitatem subiiciebat, & clementiã: stipendia autem faciẽtes, militiámq; sectantes, ne proximos suos concuterẽt, artéve & dolo malo per sycophantiam circunuenirent, sed vt quisque eorum stipendio suo cõtentus esset, cohortabatur. Iuuenes porrò moderationem affectionũ, & continentiam perturbationum docebat: senibus omnibúsque aliis mente acri valentibus, prudentiam deprędicabat, & ad vberiorem eos Dei cognitionem adducebat. Postremò apertè, ne id quenquã latẽret, declarans cõfirmabat, se prœmissum esse ei qui iã propè adesset, Seruatori Christo, ad occupandas quamprimum, expediendásque vias illius, pœnitentiæ disciplina, & aquæ baptismo. Illum autem ipsum iamiam affuturũ, qui igne & spiritu sancto baptizaturus, atque triticum, & eos qui inutilem & infructuosam, atque adeò palea-

Doctrinæ diui Ioannis summa.

Paleæ sunt apostasia.
Frumẽtum ij, qui ad deũ fide fructificant.
Iren. Baptismus Ioannis.
Quare Christus à Ioã. baptisatus.
a Peccata quæ nõdetulit, nos abluendo sustulit.
b Spiritus sanctus in specie colũbæ super Christ. baptisatũ descendit.
c Exẽplum exaltatæ humilitatis, & honoratæ submissionis.
Preclarè Ioãnes munere suo fũctus.

rem vitam egissent, discreturus esset. Ad hunc modum præuia Verbi vox, ad se accedentes, Iordanis fluuij vndis, præcedẽte peccatorũ confessione, immittebat, præcidaneísque expiationibus per aquam purgabat: & aduenienti illi reponebat, certóque reseruabat. Quum & expectatus ipse Iesus ex Galilæa progressus, tanquam vnus è vulgo aduenit baptismũ subiturus: fortasse quidem, vt contactu suo vndam sacraret & benediceret: reuera autem, simul & baptistã ipsum diuinum attingentem verticem sanctificaret, & aquam fide subituris spiritum suum cõmunicaret: fidémque faceret, mandatum à Deo esse baptismi Ioannis ministeriũ dudum ad iusticiam, id admittentibus & recipientibus datum.[a] Itaque quum manu eius tingitur & baptizatur, qui terra genitus esset: tum vndis abluitur ille, qui natura inuiolatus, solúsque mundus & purus est, nimirum me à peccato repurgans. Sedenim huius tantæ & tam sublimis, quæq; naturam ipsam superet, summissionis & humilitatis, maximũ illum naturámque itidem supergredientem tetulit honorem, quòd ei ex vndis prodeunti portæ cœli aperiũtur,[b] & spiritus sanctus columbæ specie supet ipsum descendit, perpetuóque in ipso corporaliter manet. Factum id, quum propter volucris ipsius puritatẽ, tum quòd ea olim diluuij finem læto prædixit nuncio.[c] Traxit quippe illa tum quoq; secum, in eum qui testimonio comprobatur è cœlo fulminis sono patris vocem, clarè & disertè, filiũ hunc dilectum & vnigenitum, voluntatémque suam in hoc vno, beneplacitũq; omne & benedictionẽ esse ꝓmulgantẽ. Hic igitur Ioãnes, maior omnibꝰ ipsissimæ veritatis testimonio cõfirmatus, baptismi ministerio, ita vti decuerat, quàm optimè defunctus, sponso Christo sponsam Ecclesiam decentisśimè amplissiméque desponsauit, agnũ Dei Christum voce clarisśima mundi totius peccatum corpore suo, quod affectionibus deterioribus omnibus careret, tollentem: non tantùm Andreæ & Petro, omnibúsque qui tum cum eo conuersabantur, sed & toti mundo, & omnibus deinde generationibus hominum designauit: filium illum Dei, & Deum Verbum, cœlitùs propter salutem omnium demissum, datorémque spiritus

& adoptionis filiorum Dei principium & fontem, omnibus illi credētibus, spectator ipse Dei annūcians. Et amicum quidem se eius, pro excellēti illius in genus humanum caritate est professus: sed ita tamen, vt œconomiæ & administrationis eius rationē ne infimā quidem & minimam, propter naturalē tenuitatem, disquisitionem inuenire posset. Id ille ore claro & diserto omnibus deprædicauit, & persuadere est conatus.

CAPVT XIX.

QVandoquidem verò decebat, quemadmodum iis qui in corporibus versantes viuunt, corporalem Christi præsentiā prædicauerat, quo eis opus munúsque tale omni ex parte perfectum constaret: vt ad inferos quoq; mearet, & ibi etiā animabus cōclusis, iamiam per fidē aduenientem salutē & liberationē annunciaret: ea ipsa de causa Herodem manifestè in faciem reprehēdit, qui propria reiecta cōiuge, (filia hæc erat Arabum regis Aretæ) amoribúsq; eius nuncio remisso, vanā & effœtam erga Herodiadem affectionem rebus omnibus anteponebat. Hanc ille, quum vxorem esse sciret fratris † Philippi, contra legis cōstitutionem (semen enim habebat ex fratre) & quidē eo adhuc superstite, vt Iosepho videtur, duxerat. De illis enim hoc solis facere permittitur, qui nō procreatis liberis excedunt è vita: idq; prouidentia consilióq; eo factū, vt fratribus semen resuscitaretur. Itaque Ioannes delictū id arguere non cessabat. Ille verò quanuis antea eum libēter audiuisset, quòd admiratione simul & veneratione dignum virum esse, cōpertum haberet: tamen vehementioribus Herodiadis amoribus, quibus erat captus, sermones cohortationésque eius posthabens, in custodiam hominem demisit. Is porrò, quū se breui vita excessurum videret, duos ex discipulis suis ad Iesum mittit, opinionem eorum quam de se habebat aboliturus. Maiorem enim multò Christo Ioannem esse putabant. Christus verò nihil ad interrogata respondens: miracula eos, quæ virtute ipse sua ederet, Ioanni renunciare iubet. Et quum iam illi in veriore opinione confirmati essent, volēs Christus & aliis circūstantibus veritatem indicare, Ioannē laudibus vehit, maximā illi tri-

Ioānes incestū Herodis adulterium reprehendit.

Herodes hic Antipas cognominatus regnauit annis 24.

† Defuncto Tertull.

Habentis filiā ex illa, nō alias. Id.

Testimoniū Christi de Ioanne.

buens dignitatem, & maiorẽ omnibus qui ex muliere geniti essent, præstantiorémque propheta esse declarat. Deinde assentationis suspicionem auferens, minorem quidem se, iuxta eorũ opinionem, maiorem verò rursus illo in regno cœlorum vocat. Posthæc conuiuium Herodes natali suo die parat. In hoc, cùm largior cõpotatio, tum omnis generis deliciæ affuere: quibus & incestæ illius puella est superinducta, infractos & indecentes corporis motus & saltationes, quum quidem & virgo esse existimaretur, & regis filia, in tot virorum conspectu exhibẽs: rem modestis & pudicis oculis nõ tantum ingratam prorsus, sed effugio etiam dignam. Sed arbor ex fructu cognoscitur. Tantæ autem impudicæ saltationis fuere illecebræ, vt, quanuis illa non posceret, Herodes tamen (proh regiam illam munificentiam) cum ea regnum diuisum communicare voluerit, irritandámque eam ad id duxerit. At illa, viperæ soboles, à matre edocta, rem longè maiorem, regnísque omnibus præstãtiorem, Ioannis caput, precium omne superans, petit. Ille autem, quasi iurisiurandi religione obstrictus: re autem ipsa acri Herodiadis, cui satisfactum volebat, amore distẽtus, euestigiò ferro caput Ioannis amputat: & id etiamnũ cruore tabido & puluere respersum, & lanci impositum, in cõuiuium omni luxuriæ genere diffluens, inferri iubet: spectaculum conuiuis quidem ipsis inamœnum & triste, matri verò puellæ gratum & iucundum. Admodum enim optauerat, quæsiuerátque caput id, quod ei, quas concupiuerat, rebus ex sententia & libidine sua vti inhibebat, ita resectum spectare: & linguam zelo & æmulatione sancta velut cote acutiorẽ redditam, postremò mutam despicere. Atque sic ille quidem est occisus: capútq; eius longè præstantissimũ, mollioris saltationis præmium, Mænadi illi & furibundæ, tanquam munus honorificẽtius datum. At ipsa Ioannis reprehensionem quodammodo etiam post capitis resectionem verita, coniũgeréque id rursus reliquo corpori timens, apud se remotis arbitris, in abstrusiore regiæ loco sepeliendum duxit: truncum autem ipsum abiicere quòpiam iussit. Eum porrò solum discipuli eius furtim sublatum, cum solenni vene-

Cõuiuium in natali die Herodis magnificum.

Saltatio puellæ meretricia.

Indignissima Ioannis cædes.

En quomodo perit iustus, quasi non esset Deo dilectus.

Sepultura Ioannis.

ratione in celebri quodam sepeliere loco. Enimuerò Iesus quum ea quæ Ioanni accidissent, audiuisset, magnum de eo concepit mœrorem: & nauigio conscenso, in locis desertis versatus est, solitariæ vitæ trãquillitate eum dolorem solans. Ioannes igitur præter res alias, quibus pulcherrimis pollebat, martyrio quoque pro Christi nomine cohonestatus, cœlorum, quibus dignus erat, consequutus est domicilium: triginta & duobus annis, & mensibus insuper sex, munere in terris suo explendo peractis.

Christus in solitudinem secedit.

CAPVT XX.

FVribunda sed enim, & adultera, incestáque adeò illa, quæ quidem Herodis habebatur, reuera autem Philippi erat coniunx, vita longius acta, quum prius filiam & saltatricem acerbo fato sublatam vidisset, deinde ipsa quoque decessit: futuri seculi iudicio & supplicio reseruata, meras ibi quàm citissimè diuinæ iræ feces, intolerabilísq; indignationis Domini calicem haustura. Filiæ autem eius (dignus enim est, qui memoriæ commendetur) talis fuit obitus. Eundum ei quópiam brumali tẽporẽ erat, & fluuius traiiciendus: qui quum glacie cõstrictus coagmentatúsq; esset, pedes eum transibat. Glacie autem rupta (idq; non sine Dei numine) demergitur illa statim capitetenus: & inferioribus corporis partibus lasciuiẽs, molliúsq; se mouens saltat, nõ in terra, sed in vndis: caput verò scelestũ frigore & glacie cõcretum, deinde etiam cõuulneratum, & à reliquo corpore, non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet: spectaculóq; eo omnibus præbito, in memoriã ea quæ fecerat, spectantibus reuocat. Herodem porrò ipsum non multò pòst, vindicta diuina, quanuis tardior lentiórq; vt plurimum esse solita, itidẽ prosequitur: tã immanem, vt equidem puto, nefarij sceleris impuritatẽ præcipuè ægrè ferens. Quòd enim Herodes alieno prorsus, propter vehementem acrémque adulteræ amorem, ab vxore erat animo, domo eam exegit. Hæc verò tantam contumeliam non ferẽs, ad patrem suũ se contulit, (Aretam autem Arabũ regem hũc fuisse, suprà meminimus) & illi

Herodiadis mors.

Filiæ itidẽ eius saltatricis obit' perquàm acerbus.

Quibus rebus peccamus, e: sdẽ plerunque pœnas damus.

Aretas Arabũ rex contumeliã filiæ suæ ab

Herode p repudiũ illatã, bello vindicat. Ioseph. lib. 18.

tam proteruum despectum, aliáq; omnia ad minimum vsque recensens, vindictam tam indignę mulieríq; non ferendæ rei petiit. Ille verò non minus suam quàm filiæ contumeliam eam esse iudicans, cõtractis copiis suis omnibus, bellum Herodi infert: exercitum eius concîdit, regionem omnem igni vastat, hominum vim magnam capit & abducit: omnibúsque rebus ex sententia confectis, in regnũ suum redit. Atque hæc quidem non solùm sacrorum Euangeliorum liber, verumetiam veritatis amans Iosephus testimonio suo confirmat, Herodiadis mentionem faciens: vt scilicet Herodes viuo adhuc fratre, coniugẽ illius, opera sua ab eo abalienatam, sibi ipsi cõiunxerit, in matrimoniúmq; & domum duxerit: eam autem quæ ei legibus nupta fuerat, Aretæ regis Arabiæ Petrææ filiam repudiauerit. Et vt propter adulteram Ioanne cæso, bellum Aretæ, tanquam filia eius armorum causam præbuisset, intulerit: in quo bello vniuersas Herodis copias cõtrucidatas esse commemorat. Atque id ita accidisse addit, propter Ioannis temerariam & nefandam cædem. Ioãnem porrò iustissimum fuisse testatur, & baptismi mentionem facit: de rebus eius per omnia Euangelia consona scribens. Refert quoque, propter Herodiadem regno Herodem excidisse: cum qua exilio quoque sit mulctatus. Exulasse autem eos Viennæ: quæ vrbs Galliis finitima, occidentem versus est sita. In decimooctauo Antiquitatum sanè libro, hisce verbis de Ioanne memorat. Quibusdam Iudæis Herodis exercitus per iustam vindictam à Deo concisus esse visus est, vt pœnas is penderet Ioanni, qui Baptista cognominatus est. Occidit enim hũc Herodes vt virum bonum, qui Iudęos virtute exercenda, iustitia colenda, pietatéque in Deum præstanda, ad baptismum cõuenire iubebat. Tum demum enim gratum acceptúmq; Deo docebat eorum fore baptismum, si nõn tantum peccata quædã per confessionem deprecarentur, verumetiam mundiciei & puritati corporis anima simul iusticiæ cultu repurgata, aliísque virtutibus omnibus studerent. Valde enim oratione eius permouebantur. Herodes sedenim eloquẽtiam viri, quòd hominibus persuadẽdis efficax esset, suspectam habẽs:

Herodes exilio mulctatus. Ioseph. li. 19. cap. 7.

Iosephi de Ioãne Baptista testimonium.

"& rem in defectionem euasuram timens (omnia enim de consilio Ioannis Iudæi facturi esse videbantur) multo melius esse duxit, antequam quicquam ab eo nouatum esset, hominem occupare, & è medio tollere, quàm vt rerum mutatione facta, tum primum in ipso tumultu & periculo pœnitentia duceretur. Itaq; ille, propter huiusmodi Herodis suspitionem, in custodiam Macheruntem conicitur, atque ibi cæditur. Hæc Iosephus.

CAPVT XXI.

ITaque Ioannes etiã iis qui apud inferos erãt, præcursor aduenit, præsentiam ibi quoq; Christi annũcians. Iesus autem diuino spiritu solus in solitudinẽ agitur: atque ibi ocio pietatis vacans, ieiunus prorsus dies noctésque quadraginta cõtinuas persistit, oratione mentísque agitatione atq; contẽplatione refocillatus atq; confirmatus. Qnum autẽ naturæ congruenti affectione afficeretur, faméque percelleretur, sua sponte oppugnandum se tentatori permisit. Qui diuinam aggressus mentem & intelligentiam, mentis quoq; & intelligentiæ prætextum, experiri tentaréque eam volẽs, attulit. Atque cum tribus, eísque potentissimis congressus affectibus, primùm quidem, Si filius (inquit) Dei es, ita vt suspicor, iube in panes verti lapides istos. Deinde verò in pinnaculum tẽpli ductum, vt se deiiciat præcipit, nihílque periculi ei rei subesse subiicit: confestim congruentem quoque prophetiam adducens. Adhæc, inanis quoq; gloriæ cupiditate eum capere studet, & cuncta ei regna ostendit, daturúmq; se illi ea pollicetur, si procidens se adoraret: periculum scilicet faciens, exhibendæ declarãdæq; diuinitatis. Posteaquã autem in rebus omnibus tentatori oracula scripturæ obiiciens restitit, Sathanã à se repulit: & non modò, quas modò diximus, concertationũ, sed etiam omnium aliarũ incursionum oppugnationúmque illius victor descẽdit, humana conditione superior omnium virtutũ perfectionúmque diuini spiritus applausu comprobatus: atque Angelici satellitij, pro eo atque decebat, ministerio cohonestatus, solitudinem relinquit, & ad Iudææ atque Galileæ ciuitates accedit, omnémq; Israëlis gentem vi-

Apud inferos etiam Ioãnes aduentũ Saluatoris prædicauit.

Tentatio Christi in deserto.

Victoriam è tẽtatione reportanti Angeli ministrant.

sitans, ad pœnitentiam & resipiscétiam omnes cohortatur: appropinquare iam, atque adeò præsto esse regnũ cœlorum, læto prædicans nuncio. Atque inde initio Euangelij facto, & quasi quibusdam communis naturæ sacris primitiis primordiisque iactis, Deus Verbum, nõ longè ab eius concionis tempore, duodecim sacros deligit discipulos: quos Apostolos etiam, præcipuo quodam honore prosequens, nominat. Horũ Andreas primus, vtpote à præcursore in disciplinam cooptatus, à quo etiam de rebus Christi accuratè edoctus fuerat: & cum hoc Petrus frater, patrem, nauigium, & quicquid prætereа habuerant reliquum, abiicientes, se ei coniungunt. Deinde Iacobus & Ioannes Zebedæo progeniti, quos etiam filios tonitrus cognominauit: itidem vt illi facientes, patrémque & nauigium relinquentes, cum sequũtur. Philippus quoque à Bethzaida, vicinam Andrææ & Petro domum habens, hosce cõsequutus, discipulus esse iubetur. Deinceps Thomas, qui & Didymus dictus est: septimúsq; Bartholomæus eum comitantur. item Matthæus ex publicanis: & Simon Cananæus. His accedit Alphęi filius Iacobus: & Iudas † Iacobi germanus, qui frater domini cognominatus est: vterque autem sponsi, Iosephi scilicet, filij fuere. Vltimus porrò & duodecim⁹ Iudas fuit. qui & Iscariotes dictus est. Insuper verò alios quoq; legit septuaginta: quos & ipsos in ciuitatem & regionem omnem binos ante faciẽ suã, quò postea ipse iturus fuerat, dimittit. Hisce duodecim & septuaginta Dominus in societatem arctiorem accitis atq; delectis, fidelibus vtebatur ministris, Euãgeliiq; cooperariis, sensimque cum eis arcana, ineffabilia, deificáque prorsus communicabat sacra, magis magísq; eos ad perfectionem producens, ac non aliter atque propriis filiis vtens, omnem ciuitatem atque regionem perambulabat. Et primùm quidem ad eam quæ peculiaris ei esse videbatur, Israëlis accessit gentem. Æquũ quippe erat, benè atque benignè facere incipienté, primùm apud familiares suos benignitatis iacere fundamenta: ac sic deinceps eos quoque qui remotiores essent, in effusam atque superfluentem recipere gratiam.

Duodecim Apostolorũ electio.

† Iacobus iste alter est à Iacobo Alphæi, prim⁹ ab Apostolis Hierosolymorũ episcopus creat⁹. Cui⁹ extat epistola Canonica.

Septuagĩta item discipulorũ vocatio.

Prædicatio vtrorumq;.

CAPVT XXII.

BEneficentia porrò eius in sermonibus & factis omnibus egregiè est spectata. Siquidem sapientissimum Verbum Dei sermonibus perfectæ sapientiæ & sanæ intelligentiæ, nec non naturam superantibus spiritus vitæ legibus discipulos suos certò & accuratè exercebat: vt eos ad cõtemplationem & cognitionẽ Dei, præterea ad actiones Deo placitas, imitationémque diuinã adduceret, paulatim eis virtutis colores adũbrans: factis verò prodigiorum & miraculorum immensorum magnitudinẽ cognitionis diuiuinæ confirmans, vt crederent, fidéque certa assentirentur à se prædicatæ veritati, persuadebat. Atque per fidem & spem perfectionis conceptam eos producens, ac per vtranque conseruans atque protegens, ad præcipuam & summam virtutem, amorẽ scilicet Dei, prouehebat. Enimuerò ad eum modum familiaribus auditoribus spectatoribúsque suis edoctis, factísque & doctrinis per fidem, vt par erat, confirmatis, corroboratísque, in orbem eos vniuersum mittit, animámque rectam omnem per doctrinam eorum erudit, sibi ipsi familiariter adiungit, &, quoad eius fieri potest, deificat, † iusticiáque dignam efficit. Accuratiorem sane exactiorémque Euangelicæ doctrinæ orationem, & magnificam miraculorum Christi, & singillatim quæque exponentem commemorationem, quaternio discipulorum, eorumdémque Euangelistarum Christi, repræsentat. Æquum verò mihi videtur, hæc denuò persequi: & non illa quidem, quasi præsentis sint instituti aut propositi, vt fusius, sed summatim tantum perstringantur, peropus esse duco: itidem vt in arte & disciplina omni necesse est, finem & vtilitatem eius cognoscere, siquidem non ociosè, & quasi aliud agens quispiã doctrinæ ei incumbere velit. Sicuti igitur in aliis, ita in hoc quoque studio, eos qui ex præscripto Euangelij vitam sibi agendam constituerunt, finem eius in primis, videlicet, quænam vtilitas eos qui per id ad perfectionem consequendam aspirant, consequatur, scire conuenit. Itaq; quemadmodum doctori omni ille finis propositus est, vt discipulum, quoad eius fieri potest, disci-

Disciplina Christi, qua discipulos suos erudit.

Doctrina fidei, spei, charitatis.

† Hoc est, iustitiæ idoneam.

Synopsis doctrinæ Euãgelicæ.

Finis et scopus doctrinæ Christi. Vt nos scilicet filios & hæredes Dei & cohæredes Christi efficiat.

Præcepta Euangelica cõformant animæ nostræ partim τὸ λογικόν.

Partim τὸ θυμῶδες.

Partim τὸ ἐπιθυμητικόν.

Eadem præcepta, pro se quodq;, sensus & partes hominis omnes, spiritus efficacia singillatim erudiunt.

plinæ communicatione sibi reddat persimilem: itidem præceptori Christo Iesu, qui reuera summè bonus est, constitutum scilicet est, quantũ humana permittit conditio & fragilitas, vnumquenque per Euãgelium ad se accedentem sibiipsi cõformare, atque ita conformatos filios suo exhibere patri, & hæredes quidẽ Dei, cohæredes verò per eã adoptionẽ quæ gratia obtigit, ipsius vnigeniti & primogeniti Iesu Christi constituere. Quapropter ad hunc tã magnũ & mirificũ Euangelij finẽ, & tam insignis adoptionis honorẽ spectãtes, vnũquodq; seorsum præceptum eius ad animum adducere, & penitus perspicere debemus. Horum siquidem aliqua rationalem animæ partem repurgant, longéque ignorãtiam inscitiámque omnem exigentia, quicquid est in rationis nostræ cogitationibus vanitatis, abiiciunt atque repellunt: & pro eis cognitionem Dei amantem, Deóque gratam, prudentiámque cum ratione recta inducunt. Quædam verò ferociores animi affectus ordinant atque constituunt: incõpositos enim, inobedientes & rebelles, quasi catenis constringunt, irámque & vociferationem vehementiorem atque deformiorem, omnem præterea blasphemiam & maledictionem vel diminuentia, vel prorsus eximentia tollunt: morẽm verò mitem & mansuetũ, animúmque æquum & fortem, ritè atque ordine omnia exequentem, substituunt. Nõnulla autem, cum cura & diligentia seruata, partem animæ cupiditati obnoxiã erudientia, cõponunt: stuprum, omnémq; aliam impuritatem & immundiciem, & (vt vno verbo simpliciter dicam) omnẽ cordis malam affectionẽ atq; perturbationem abolent & extinguũt: puritatem verò, sobrietatem, temperantiã, pudorẽ omniq; appetitu malo carentem constantiãm, deniq; innocentiã & mundiciẽ, atque omni carnis simul & spiritus cõtaminatione & inquinamento vacuam castitatem introducunt. Omnia denique, aliud alium sensum, pædagogorum more, erudiunt atq; instruunt, & linguã rectè formant atque frenant. Omnia etiam ea præcepta, per spiritum efficaciã suam consequuta, ritéque & cum iudicio in animo cõcepta, alacres & viuidos exequutores eorum efficiunt, bonos scilicet & iustos, placidos si-

mul & æquos,item misericordes & Dei amantes : &,vt summatim dicam,iniustitiam & iniquitatem quámque nos omnino ex corde eiicere,atq; eas auersari : iusticiã verò omnem & virtutem, iuxta proportioné cõformationis & similitudinis ad Doctorem ipsum, exercere & meditari docent : vt deinde quum iam ad dispositioné affectionémq; cordis,atq; adeo ad boni habitum pertigerint,& ea quantum fieri potest obseruarint,non amplius peccare posśint:quippe ad perfectionem,quamuis humana capit,compositi atq; deducti , perinde scilicet atq; ipse qui eis præiit rerũ optimarũ magister & præceptor.Cæterùm ad eum modũ per effectricem cognitioné præceptorum ad perfectionem perductis, procliuis facilísque fit,per effectricem eam vim , ad contemplatricem sublimitaté transitus. Si quis enim præcepta rectè exequendo, per timoré Domini,implet , eum ille simul diuina dulcedine &caritate dignatur.Ita is demũ effectricis operũ virtutis,tanquam præmium,iuxta profectus proportioné, reuelationis diuinorum mysteriorum percipit fruct⁹. Et quas res ne audire quidé potest, quum ab effectrice virtute ociosus abest: eas,per opera aditum sibi faciens,claré & euidenter contemplatur.Et quæ intelligédo nõ assequitur per interpretationé exposita,ab operum effectrice remotus,ea effectricé persequens ipse quàm optimè interpretatur , compósq; fit rerum arcanarum,& ineffabilium omnino per contemplationem:ac diuinarũ scientiarũ altitudiné aggressus, eas inquirit , sapientiæque profundo liberè atque sine periculo innatat . Itaque is parabolas & ænigmata ad ædificationem discentium eodem proponit spiritu , & quasi gradus& ascensus in corde sibi per mentis acumé construit: res obscuras, abstrusas , & abditas sapientiæ Dei,sanctè simul & mysticè cõtemplans. Sedenim præcepta & parabolę Euangeliorum,quatenus ea breuiter dici possunt,in his quæ perstrinximus,sunt sitæ.Effectores nanque operũ atque contemplatores , veróśq; philosophos , qui Apostolicam planè vitam degédam eligant,imò fratres etiã & participes Christi,eos qui iuxta ea præcepta ad perfectionem pertingunt , efficiunt. Porrò fieri efficiq; non potest,vt hominis natura & te-

Ad habitũ deducta efficiũt vt homo non peccet.

Per virtuté actiuam,ad contemplatiuam est trãsitus.

nuitas proprio concita motu & vi natiua, vel ad perfectionem effectricis virtutis pertingat, vel ad altitudinē contemplationū aspiret: nisi quis in intimo corde suo Saluatorem Dominū, vt Deum perfectum, atq; eadem cum patre potentia & virtute, eundémq; hominē perfectum, tanquā quoddam firmissimū [a] fundamentū iecerit: atq; eo adiutore vtens, sedulò oret, vt ei simul & operum effectio, & arcanorū contēplatio rectè succedat. Quod sanè tum quidē ipse per seipsum Dominus Iesus suis ostendit sectatoribus: deinceps verò & omnes omnium hominum nationes, per sacra Euangelia docuit, videlicet, Deū se & simul hominē perfectum esse clarè & disertè astruens. Id nos quoq; in primis cōsiderātes, Deū ipsum & Dominū, eundémq; hominē perfectū profiteri opórtet, & per præcepta eius probè instructos, ad diuinam illam contendere & anhelare perfectionem.

a Fūdamētū veræ pietatis actiuæq; simul & cōtēplatiuæ virtutis est, vt Christū Saluatorem verū Deū, eundēq; verum hominē credas & profiteare.

CAPVT XXIII.

Verùm enimuerò, quòd perfect⁹ natura homo Dominus sit, citra tamen naturæ inquinationem & sordes, apertè astruit nouem illa mensium, qua in vtero gestatus est, fœtura, natiuitas eius, educatio, baptismus, tentationes, fames, sitis, labores, fatigationes, lachrymę, angores, somnus, tædium, & quæcunque sunt hominū naturales & irreprehēsibiles affectiones: adhæc alapæ, colaphi, flagra, contumeliæ, irrisiones, [b] sputus, sannæ, ludibria, & reliqua eiusmodi: pręterea crux, claui, acetū, fel, lancea: postrema denique mors, funus, & sepultura. Atque hæc quidem à discipulis, tum ad confirmandam carnis eius fidē, sunt spectata: posteris autem ex ordine omnibus ea sacrorum Euangeliorum scripta exhibent atque repræsentant. Itaq; omnia, Seruatorem verū esse hominē, satis indicāt. Quòd verò idem perfectus Deus, extra confusionem & contaminationem omnē, (vt qui ad subsistentiam suam diuinam, humanam inseparabili modo naturam susceperit, peculiarésq; eius naturæ cōditiones sibi proprias reddiderit, neq; dedeçere se quicunque illi sunt naturales & irreprehensibiles affectus putauerit) manifestò declarat: primùm expers seminis è virgine natiuitas: & qui circa eā auditi sunt, cœlestis & ange-

Indicia certa humanitatis ī Christo.

b Impurato ore expuēt venenatos sput⁹ Lact.

Indicia aperta diuinitatis in eodem.

& angelicæ militiæ, Gloriam canentis, magnifici hymni: stella itineris Magorum dux, horúmque secretò res magnas insinuans muneratio & adoratio: præterea circa baptismum eximia Ioannis testificatio: eáque longè sublimior, quæ cœlis apertis prorupit, paterna vox: & qui inde in columbæ specie super ipsum descẽdit spiritus, vocem eam in eum qui baptizabatur peculiariter trahens filium dilectum cœlitùs intonãs & alia multa, quæ singillatim recensere præsentis operæ non est. Satis porrò ea quæ dicta sunt, diuinitatis eius fidem fecerint illis, qui perspicere eam & intelligere solidè possint. Cæterùm, vt Crassus quoque iste & tenebris obsitus mundus illustraretur, & homines in caligine versantes immensam incredibilis & plusquam infiniti diuini in genus humanum amoris lucem conspicerent, diuitiásque bonitatis eius cognoscerent, prodigiis & miraculis longè maximis edendis, fidem hominum luculentius adaugens & confirmans, magis atque magis per ea † Deus idémque homo Verbum diuinitatem suam comprobauit.

Miraculis Christus fidem diuinitatis suæ cõfirmauit.
† ὁ θεάνθρωπος λόγος.

CAPVT XXIIII.

ET singula, quidem seorsim miracula, quibus diuinitas eius est declarata, in præsentia oratione complecti & explicare, tantum abest vt nostræ, qui & temporibus & moribus longissimè ab eorum absumus contemplatione, sit facultatis: vt ne ipsi quidem diuini Euangelistæ quæque singillatim, quæ viderunt, referre potuerint: perinde atque radiorum solis, & fluctuum sibi ipsis confertim ingruentium, rationem & numerum inire omnino non est. Illis siquidem celeberrima quæque, vt quæ fidem maximè apud auditores habitura essent, cõmemorare satis fuit: maximam eorum partẽ, quòd non facilè in vulgus probabilia essent, mũdóve, & qui huius studiis tenentur, crassioríque mente sunt, vt crederentur, persuaderi possent, persequi supersedentibus. Huc enim referri illud arbitror: Si omnia singillatim perscribantur, ne ipsum quidem mundũ recepturum esse, qui scribendi essent, libros. Proinde & nos eorum quæ ad præsentẽ narrationem sunt accom-

Euãgelistæ non omnia Christi miracula scriptis suis sũt complexi.

modata, compendiosè exponendorum delectu habito, ad reliqua instituti nostri ordine persequenda progrediemur. Quænam igitur sunt, quæ certam plenámque diuinitatis Iesu faciunt fidem? Aqua in vinum solo verbo versa: febris verbo itidem propulsata, quâ apud Petri socrum, quâ apud regij hominis puerum curatio: leprosorum volũtate sola purgatio, claudorum itẽ mandato solo sanatio: multorũ etiam à natiuitate cæcorũ illuminatio: surdorum, eorumdémq; vel difficulter vel omnino non loquentium, linguæ simul & auditus articulata & clara expeditio: mẽbra quæ longiore temporis spacio soluta fuerãt, ad officiũ suum reducta, quum in eo qui à quatuor baiulis ex tecto per tegulas funib' demissus fuerat, tum in eo quoque qui ad probaticã Solomonis triginta & octo annos æger decubuerat: aridarum manuũ laxata vincula: eorum qui in terram corporis inclinatione vergerent, directa restitutio: plurimorum dæmonum præsidia & castra vno impetu in fugã versa: lunatici morbis expiatio: fluxus sanguinis occulto fimbriæ vestis contactu cõsistens: Centurionis puer expectato & iam imminente periculo liberatus: Iairi filia à morte reducta: multifariã variorúmque malorũ spirituum propulsatio & eiectio, atque vnà cum grege porcorũ in vndis submersio. Iã quinq; panib', duobúsq; piscibus quinquies mille viri ad satietatem vsq; refecti, horũq; reliquiæ duodecim cophini: ac septẽ rursum panib' quater mille pasti alij, & sportæ septẽ, quæ insigni superfuerũt miraculo: in mari nõ alia q̃ in solido pauimẽto deãbulatio, nec ipsi' ea tantũ, verũ etiã Petri Apostolorũ * prícipis, ipsius Iesu cohortatione suscepta: vehemẽtis increpatio procellæ, quæ mare pacauit, atq; ex tẽpestate sęua ad maliciã & trãquillitatẽ summã reduxit: hydropici vẽter nutu cõtractus, atq; ad statũ suũ reduct': ciuitas quoq; Naim, q̃ elatũ viduæ filiũ rediuiuũ cõspexit: atq;, vt semel dicã, varij & omnis generis corporũ lãguoris & imbecillitatis auxiliũ p̃sens & curatio.

Recẽsentur ex plurimis quędã miracula eius.

* κορυφαίου.

CAPVT XXV.

Potißima Seruatoris nostri miracula.

SEd enim diuinorum miraculorum omnium ad fidem diuinitatis eius faciendam potißimum, maximum,

& euidentissimum est, in mõtem cum discipulis ascensus ille, & corporis ad diuinæ similem formã mutatio: cuius spectatores vt tenuibus admodũ vestigiis fierent, pręcipui ex discipulis, honore tanto digni reputati, obtinuerunt, Petrus, & Zebedæi filij. Orante enim eo, instar solis, multóque etiam clarius, facies eius reluxit, ac vestes perinde atque lux resplẽduerunt. Ex imo autem inferorum recessu legis administer Moses apparens, & simul Helias ex occultis latebris existens, præstò fuere. Vterque porrò cum eo colloquuti sunt de migratione eius per crucem, quam breui peracturus fuerat in Hierusalem. Cęterùm, qui per tam sublimis miraculi cõspectũ arcanis illius sacris initiati essent, magnitudine eius cõsternati, tum id quidem silentio texêre, supra naturæ captũ id arbitrantes esse. Quum autem postea eo maius vidissent prodigium, ipsam scilicet ex mortuis resurrectionem eius: tum demum & hoc vnà cum aliis, manifestioris certiorísque fidei faciendæ & confirmandæ gratia, omnibus promulgarunt. Præcellit porrò & illud, quod in amico Lazaro, ex vico Bethania orto, Marthæ & Mariæ, quæ ei inseruiebant, fratre præstitit. Eo iamiã morituro: ad Iesum germanæ nuncium mittunt, qui ei id significet, opémque eius imploret. At ille, gloriæ id sibi fore sciens, cum discipulis familiarius colloquitur, ac paulo pòst Lazarum obdormiuisse, lætaríque se eis dixit eorum causa, quòd ibi tum nõ affuerit. Vt verò defunctus ille quartum iam diem in sepulchro clausus iacuit, præstò adest Seruator: & quum sorores multa mirabiliter cum lachrymis proloquutę essent, ad monumentum tandem accedit, & lapidem auferre iubet. Ille autem, neruis in compage & connexione corporis diffluentibus iam putrescebat, grauitérque olebat. Seruator porrò, quũ orationi incubuisset, atque acrius infremuisset, inuocato cœlitùs paterno auxilio, Lazare veni foras, inclamat. Itaque defunctus, perinde atque viuens, & amico semper asistens, consequitur: & sepulcralibus fasciis ligatus, celeberrimum omnibus spectaculum prodit, vinculísq; eis solutus domùm vadit. Multitudine autem tumultuante, ac Põtificibus & ipsius & Lazari occidendi consilium rationémq; quærentibus,

Metamorphosis & transfiguratio eius.

Resurrectio ipsius Christi à mortuis.

Lazari resuscitatio.

Recēsentur ex plurimis quedā miracula eius.

modata, compendiosè exponendorum delectu habito, ad reliqua instituti nostri ordine persequenda progrediemur. Quænam igitur sunt, quæ certam plenámque diuinitatis Iesu faciunt fidem? Aqua in vinum solo verbo versa: febris verbo itidem propulsata, quâ apud Petri socrum, quâ apud regij hominis puerum curatio: leprosorum voluntate sola purgatio, claudorum itē mandato solo sanatio: multorū etiam à natiuitate cæcorū illuminatio: surdorum, eorumdémq; vel difficulter vel omnino non loquentium, linguæ simul & auditus articulata & clara expeditio: mēbra quæ longiore temporis spacio soluta fuerāt, ad officiū suum reducta, quum in eo qui à quatuor baiulis ex tecto per tegulas funib⁹ demissus fuerat, tum in eo quoque qui ad probaticā Solomonis triginta & octo annos æger decubuerat: aridarum manuū laxata vincula: eorum qui in terram corporis inclinatione vergerent, directa restitutio: plurimorum dæmonum præsidia & castra vno impetu in fugā versa: lunatici morbis expiatio: fluxus sanguinis occulto fimbriæ vestis contactu cōsistens: Centurionis puer expectato & iam imminente periculo liberatus: Iairi filia à morte reducta: multifariā variorúmque malorū spirituum propulsatio & eiectio, atque vnà cum grege porcorū in vndis submersio. Iā quinq; panib⁹, duobúsq; piscibus quinquies mille viri ad satietatem vsq; refecti, horūq; reliquiæ duodecim cophini: ac septē rursum panib⁹ quater mille pasti alij, & sportæ septē, quæ insigni superfuerūt miraculo: in mari nō alia q̄ in solido pauimēto deābulatio, nec ipsi⁹ ea tantū, verūetiā Petri Apostolorū * pricipis, ipsius Iesu cohortatione suscepta: vehemētis increpatio procellæ, quæ mare pacauit, atq; ex tēpestate sęua ad maliciā & trāquillitatē summā reduxit: hydropici vēter nutu cōtractus, atq; ad statū suū reduct⁹: ciuitas quoq; Naim, q̄ elatū viduæ filiū rediuiuū cōspexit: atq;, vt semel dicā, varij & omnis generis corporū lāguoris & imbecillitatis auxiliū p̄sens & curatio.

** κορυφαίῳ.*

CAPVT XXV.

Potißima Seruatoris nostri miracula.

SEdenim diuinorum miraculorum omnium ad fidem diuinitatis eius faciendam potissimum, maximum,

& euidentissimum est, in mõtem cum discipulis ascensus ille, & corporis ad diuinæ similem formã mutatio: cuius spectatores vt tenuibus admodũ vestigiis fierent, pręcipui ex discipulis, honore tanto digni reputati, obtinuerunt, Petrus, & Zebedæi filij. Orante enim eo, instar solis, multóque etiam clarius, facies eius reluxit, ac vestes perinde atque lux resplẽduerunt. Ex imo autem inferorum recessu legis administer Moses apparens, & simul Helias ex occultis latebris existens, præstò fuere. Vterque porrò cum eo colloquuti sunt de migratione eius per crucem, quam breui peracturus fuerat in Hierusalem. Cęterùm, qui per tam sublimis miraculi cõspectũ arcanis illius sacris initiati essent, magnitudine eius cõsternati, tum id quidem silentio texêre, supra naturæ captũ id arbitrantes esse. Quum autem postea eo maius vidissent prodigium, ipsam scilicet ex mortuis resurrectionem eius: tum demum & hoc vnà cum aliis, manifestioris certiorisque fidei faciendæ & confirmandæ gratia, omnibus promulgarunt. Præcellit porrò & illud, quod in amico Lazaro, ex vico Bethania orto, Marthæ & Mariæ, quæ ei inseruiebant, fratre præstitit. Eo iamiã morituro: ad Iesum germanæ nuncium mittunt, qui ei id significet, opémque eius imploret. At ille, gloriæ id sibi fore sciens, cum discipulis familiarius colloquitur, ac paulo pòst Lazarum obdormiuisse, lætarique se eis dixit eorum causa, quòd ibi tum nõ affuerit. Vt verò defunctus ille quartum iam diem in sepulchro clausus iacuit, præstò adest Seruator: & quum sorores multa mirabiliter cum lachrymis proloquutę essent, ad monumentum tandem accedit, & lapidem auferre iubet. Ille autem, neruis in compage & connexione corporis diffluentibus iam putrescebat, grauitérque olebat. Seruator porrò, quũ orationi incubuisset, atque acrius infremuisset, inuocato cœlitùs paterno auxilio, Lazare veni foras, inclamat. Itaque defunctus, perinde atque viuens, & amico semper assistens, consequitur: & sepulcralibus fasciis ligatus, celeberrimum omnibus spectaculum prodit, vinculisq; eis solutus domùm vadit. Multitudine autem tumultuante, ac Põtificibus & ipsius & Lazari occidendi consilium rationémq; quærentibus,

Metamorphosis & transfiguratio eius.

Resurrectio ipsius Christi à mortuis.

Lazari resuscitatio.

Hierosolymis relictis, inde secedit: & finitimum, qui Ephrem dicitur, incolit locum. Ac noua quidem & supra naturam omnem posita miracula, sic se habent.

CAPVT XXVI.

Parabolæ Saluatoris apud Matthæum.

FOrtasse autem non intempestiuum fuerit, oratione breui, & ea quæ ille per parabolas loquutus est, quoad eius fieri potest, clarioris intelligentiæ causa referre. Itaque prima apud Matthæum parabola est, semen, pro eo atque decebat, in terram cadens, partim trigecuplum, partim sexagecuplum, atque etiam centuplum germinans. Secunda, ager zizania superinsita habens: cui ob id, vt parceretur, dignũ visum est. Sequitur sinapis granum, in altã arborem excrescens. Et farinæ fermentum, tribus satis exceptum. Item magno cõparatus ager, propter defossum ibi auri thesaurum. Preciosa item illa margarita, quam lucri causa mercator emit. Præterea omne genus piscium, sagenâ piscatoris conclusum. Postea cẽtum ille ouium grex: & ouis vna, quæ longius inde aberrans, bono pastori seruata est. † Decem millium debitor talentorum. Operarum mercede conductio, in inæqualitate ad æquitatem deducẽs quod videbatur iniquum. Duo filij, qui à patre vocati, & in vineam suam missi, * ordine inuerso opus faciũt. His succedunt pessimi agricolæ, qui herili filio necem crearunt. Insuper rex magnificas filio nuptias struẽs, & cum conuiuis ex tempore conquisitis conuiuium celebrans. Item quinæ & prudentium & fatuarum virginũ lampades, vel ardentes, vel extinctæ. Paterfamiliâs prudenter seruis suis talenta diuidens. Et pastor prudenter oues ad dextram & sinistram segregans. Et has quidem Matthæus habet. Marco verò quatuor tantũ ex his referre, in mentem venit. Inæqualem scilicet reditum duplicis seminis: & eos qui patremfamiliâs suadendo orant, vt zizania euellere permittat: Sinapis arborem, & vineæ hæredẽ pessimè à seruis cæsum. Lucas porrò plurimas congerit: & inter reliquas, has quoque exponit. Primùm, de eo qui domum super petram firmiter construit, & nõ in arena fundamenta iacit. De eo qui à domino per grãdioris debiti remissionẽ magno affect⁹ est

† μυρίων.

** ἐνηλλαγμένως.*

Apud Marcum.

Apud Lucam.

beneficio, vnde eo plus atq; vehementius eũ amare debuerit. Deinde viator, qui in prædones incidit, & à Samaritano curaturã obtinuit. Adhæc, is qui intẽpesta nocte accedit, & importunitate, quod petit, impetrat. Itẽ pater puero cogẽti, nõ res malas, vt lapidẽ, aut scorpionem, tribuens. Præterea spiritus malignus domũ scopis purgatam inueniens, & in eã cũ aliis septem immigrãs, prioribúsque deteriora faciens. Obserua mihi & seruũ, qui ex nuptiis dominũ redeuntẽ expectat. Nec minus & ficum, quę tertiũ iam annũ stercorationẽ admiserat: quòd autẽ fructũ nõ tulerit, ab agricola excisa sit. Alteram itẽ ficũ sterilitatis ergò exarescẽtem. Insuper mulierẽ scopis domũ purgantẽ, & ob drachmæ inuentionẽ vicinas vocantẽ, maiorẽq; in modũ gaudentẽ. Est præterea luxu perditus filius cõmiserantẽ patrẽ cõplexus, adoptionẽmq; paternam præter spẽ & opinionem cõsequutus. Dispensator itẽ bonę laudatæq; iniquitatis, qui singulari prouidáq; solertia, aliã gratiam sibi ex debitis pecuniis parauit. Pauper quoque Lazarus, vlceribus scatẽs: immisericórsq; rursus diues, in media camini flãma aquę rorem petens. Insuper publicanus, pectus summisso atq; humili animo plangens, & cœlũ suspiciens: Pharisæus ediuerso, vano tumore sublatus, humi decidens. Minarũ distributio in decem seruos facta. Atque in his quidem parabolæ consistunt. Cum quibus ille & alia quædam per obscuram insinuationẽ implicuit, vetus & nouũ testamentũ significans, & simul futuri regni absolutam perfectionem, simul incrementum doctrinæ & prædicationis optimè per ea adumbrans: tantisper dum imperfecti etiamnum, nec dum absolutioribus sacris satis initiati essent discipuli.

CAPVT XXVII.

Deinceps, quũ triẽnalis tẽporis filij Dei in terris, doctrina sua promulgãda, cõuersatio finẽ suũ haberet, oporteretq; ipsum pro eo atq; à mũdi cõstitutione pręfinitũ, cõstitutũq;, atq; oraculis sanctarũ scripturarũ prædictum fuerat, vitam suam pro mundi vita & salute ponere, necnon per mortem ad inferos descendere, vt dignos idoneósq;, qui videlicet constanter in fide per-

Descensus Christi ad inferos.

Sũma prædicationis Euãgelicæ.

seuerassent, in vitã, ipsúmque adeò paradisum, tanquam princeps & autor vitæ æternæ reduceret: quúmque eius rei gratia summum Dei Verbum iam perfecisset omnia, ac discipulis suis lęto significasset nũcio, appropinquare regnum cœlorum: à Satana quoque captis libertatem, eísque quorum animi tenebris obfuscati atque incredulitate deprauati essent, ingens lumẽ affuturum annunciasset, ad prædicãdum annum Domini acceptũ, & diem retributionis, consolationem verò lugentibus in Sion: receptis secum, quos sacris mysteriísq; suis imbuerat, accedit ad Bethaniam vicum, qui Herosolymis ad stadia maximè quindecim abest. Ibi eum Simon leprosus hospitio excipit, quem apocryphi libri patrem Lazari fuisse apertè tradunt. Apud hunc, quum cibum caperet, conuiuam simul, quem nõ ita pridem in vitam restituisset, Lazarum habuit. Ibi quoque Lazari soror Maria humaniter excepto Iesu, tanquam Deo, propter rediuiuam restitutionem fratris, vnguento precioso caput eius imbuit. Quemadmodũ scilicet & alia antehac circiter medium prędicationis tempus: atque iterum alia mulier quæ vitam meretricio quæstu tolerauerat, paulo ante passionem extra Hierosolyma vnguento ingentis ponderis & precij, pedes Iesu lauit, sepulturę adumbrans & repręsentans mysterium. Quæ sanè mulier, quibus multos in perditionis attraxerat lubricitatem, capillis, tanquam spongiis, pedes eius extersit: vnguentúmque lachrymis miscens, graui peccatorum est catena liberata. Deinde, vt competentem debitúmque finem scripturæ de eo proditæ haberent, pullo subiugalis iumenti, qui thronis Cherubin vehitur, insidens, patẽtib' portis Hierosolyma ingreditur. Ibi multitudo ⁎ honorem eum qui ex itinere aduenictibus debetur, deproperans, quasi cuidam præstanti, hominémq; superãti, reueráq; Domino & Regi, carmina publicit' canit. Puerorũ præterea tenerorũ cateruæ circa eũ congregãtur, diuinos pæanas & victoriæ carmina accinẽtes: atq; ex his alij vestimenta humi sternũt, alij olearũ & palmarũ ramos frãgentes, partim pedibus eius subiiciũt, partim manib' quatientes, magnificis ei applaudũt apprecationib', perinde atq; triũphatori & victori cuiquam;

In domo Simonis Leprosi Christus à Maria vnguento inũgitur. Simonis Lazari pater.

A tribus mulieribus Christ' vnctus est. Vnde nonnulli doctores, tres Marias faciũt.

Triũphalis Christi in vrbem Hierosolymitanam ingressus.

⁎ τιεὸλιον τιμὴν σχεδιάζοντες.

Osanna, dicentes, filio Dauid: Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, & apparuit nobis. Atque ita vociferabantur longiùs eum producentes, donec cum laude & gloria in téplum est ingressus. Vnde ille * rerum sacrarũ nundinatores, sanctarúmq; cæremoniarum & mysteriorũ deprauatores, flagello, cum libertate plurima ac potestate maxima, ad inuidiam vsque, & furibundam illam corũ insaniam, expellens, sceleratos & impios euertit. Iræ deinde cedens (iam enim in cędem eius ruebant, tanquã mũdum ipsum post eum euntem conspicati) Hierosolymis Seruator precationis ergò egreditur. Postea verò, interposita aliqua temporis mora, eò reuertens (manè tum erat) quum fames ei incessisset, quod scilicet propriũ humanæ conditionis erat, ad quandam diuertit ficum: cui quum nullus inesset fructus, vltima statim ei per execrationem imprecatur, vtpote quæ autor primum & dux transgressionis fuerit. Atque illa humore protinus omni prorsus exarescente, arida omnibus exhibetur. Quod sanè in eo spectatissimum omnibus modis diuinitatis opus fuit. Etenim, sicuti naturalis simul & hominis & idem Dei voluntas, ita simul & hominis & Dei efficacia atque actio, in ipso eodem conspiciebatur. Vtraque nanque natura, quæ propria ei essent, simul & volebat & efficiebat, cum alterius naturæ scilicet cõmunicatione. Neque enim seorsim & absque cõmunicatione, vtraque natura natiua & propria munia faciebat: verùm & diuinitas cum humanitate, & rursum humanitas cum ipsa diuinitate, quæ cuiusque essent officij, supra naturę captum efficiebant. Siquidem quemadmodum propria diuinę sublimitatis munera filio hominis † cõmunicata: itidẽ rursum naturales hominis imbecillitates Deo Verbo manifestè, per quandã quasi remunerationẽ redditæ * sunt, ꝓpter eam quę per subsistentiã est vnionẽ. Fortasse autem ficus ista exarescẽs, inuolucro quodam synagogę Iudæorum sterilitatem, ferendorúmque fructuum inopiam expresśit. Et profectò omnis anima rationalis incredulitati & diffidentiæ in Christum obnoxia, etiãsi legibus literæ tanquã foliis admodum florere existimetur: tamen si lege fidei in Christũ qua illa

* θεοκαπή-λους.

Eycit è tẽplo Hierosolymis emẽtes & vẽdẽtes Christ⁹.

Ficus infructuosa ad vocẽ Christi arescẽs.

De pomo fici primi parẽtes nostri gustarunt.

Idem Christus Deus & homo vtriusque naturæ efficacia simul et cõiunctim, & diuinitatis miracula edidit & humanitatis imbecillitatem exhibuit.

† μεταδίδοται.

* ἀντιδίδοται.

Ficus ista exarescẽs & infructuosa Synagogæ florẽtis quidẽ sed sterilis, typ⁹ est.

maximè nutritur & fouetur, excidat, longè à benedictione Dei disſita, exareſcit.

CAPVT XXVIII.

Ioãnis Euãgeliſtæ domus Hieroſolymis.

Extrema Paſchalis Chriſti cœna.

SVb hæc cœna paratur in domo, vt aiunt, Ioannis Euangeliſtæ: quam ille, poſſeſsione ſua (non exigua autem ea fuit) in Galilæa Caiphæ, eius tẽporis Iudææ Pontifici vendita, (cuius gratia etiam illi notus extitit, ſicuti ipſe alicubi ſacro ſuo teſtimonio aſtruit) in locis circum Sion montem ſitis cõparauerat. Ibi igitur diſcipuli apud hominem certũ, priuſquam Azymorũ inſtaret dies, ita vt illis mãdatum pręſcriptúmque fuerat, legis paſcha inſtruunt. Verumenimuerò, quum peropus eſſet, paraſceues die ad veſperã, vt lex pręcipit, agnum immolari: nihilominus tamen eo verũ agnum qui iam iam pro nobis paſcha immolandus erat in cruce, præueniri, & typũ imaginémque legalis paſchatis cõplere, circiter quintæ diei veſperam oportebat. Opinio ſanè obtinet, quùm multis aliis, tum Chriſoſtomo pręcipuè cõprobata, irrationalem tum agnũ primùm, ita vt par erat, Chriſtũ cum diſcipulis omnino ediſſe: Deinde quum ad myſticã arcanámq; illam cœnã conſediſſet, parua interpoſita mora conſurrexiſſe, veſtimenta (vtpote quæ eum fortaſſe grauarent, & in miniſterio obeundo impedirent) ſtatim depoſuiſſe, linteũ ſibi circuncinxiſſe, atque ita prõptè & alacriter diſcipulorum pedes lauiſſe: vt ſimul & nouam ſummiſsionis atq; humanitatis oſtenderet ſublimationem, & per ſymbolum atque ſignum ipſis propriè cõpetere mentis corporíſque expiationem & purgationem declararet. Inſuper verò illud eis innuens, pedes eorum ad profectionem in gentes, aptos atque idoneos eſſe. Adhæc, obſcurè etiam, diuinorum pedũ, pacem læta prædicatione annunciantium, pulchritudinem inſinuans. Quum verò rurſum diſcubuiſſet, myſticũ tradidiſſe ſacrificium horrendorum ſimul & viuificorum noſtrorum myſteriorum pane † fermentato, & vino ex vite expreſſo. Eáque quum per gratiarũ actionem & ſanctificationem benedixiſſet, diſcipulis dediſſe. & quum verè corpus & ſanguinẽ ſuum eſſe, quaſi fide ſua interpoſita, cõfirmaſſet: acci-

Verus agnꝰ Paſchæ.

In ea cœna primùm legale paſcha editur.

Pedes diſcipulorum lauantur.

Lotionis eiꝰ myſterium.

Paſcha verum in Euchariſtia exhibetur.

† ἐν ζύμῳ ἄρτῳ hoc ſic vt ab homine Græco dictum.

pere & participare eos illa, quippe * nulla re à diuina carne sua discrepantia, iussisse: atque id, ad eundem modum, in futurũ deinceps fidelibus faciẽdum, ad sincerá euidentémq; sui memoriá, per manus tradidisse. Itaq; quum quibus oportuit cœlestibus mysticísq; sermonibus cõuiuas sodalésque suos instituisset, nouásq; & arcanas res proloquutus esset, aduentúmq; Spiritus, qui à Patre (filioque) procedit, secretiore ac sanctiore modo eis spopõdisset, nouum denique postremò omnium testamentum exposuisset, in Getsemani agrum oraturus vnà cum illis egreditur. Atq; ibi humanam imbecillitatem declarans, precatione, siquidem Patri ita visum esset, vt ab eo mortis poculum abiret, deprecatur. Discipuli sanè grauedine somni pressi, segnes admodũ esse, & quomodocũque vbi sors tulit, concidentes, quisque obdormire, ipse veró magister eos reprehẽdens obiurgare, & præcipuè Petrum, aliis feruẽtiorem acriorémque, & qui constanter se in periculis perstiturum esse fuisset pollicitus.

** κατὰ μηδὲν τῆς αὐτοῦ θείας σαρκὸς διαφέροντα.*

Christus in horto ad Getsemani prædiũ orat

CAPVT XXIX.

SCire autem conuenit, diuinam scripturam innuere, Seruatorem ipsum omnẽ doctrinæ suæ cursum sub Anna & Caipha pontificibus absoluisse: quandoquidẽ intra istorum Pontificatus rerúmque administrationis annos, totum Iesu doctrinæ tẽpus ad finem suum peruenit. Initium enim docendi Annæ põtificatu fecit, & munus id vsque ad Caiphæ administrationem cõsummauit. [b] Tẽpus autem doctrinæ Seruatoris omne non totum expleuit quadriennium. Quum enim constitutiones legis paulatim solutæ interirent, prẹter alia etiá

Intra quod tẽpus Saluator doctrinæ suæ cursum pergit.

Cæsaris procuratores, p sua libidine & auaritia sacerdotiũ conferebãt. Eutro. li. 1. cap. 12.

b De quadriẽnij istius obseruatione Nicephor⁹ Euseb lib. 1. ca. 10. est imitat⁹. Verũ ea cũ 18. c. huius li. 3. & cũ Luc. nõ cõuenit.
Et Valerius Gratus ante annos ferè x priusquã Pilat⁹ Roma in Iudæã præses missus est, priusquam eius præfectus fuit. Quod verò eodem tẽpore Hierosolymis Gratus faceret, quũ ibi eorũ obtineret administrationẽ Pilatus. De alio itaq; tẽpore, Iosephi verba ista sunt accipiẽda. Et autori ipsi i ca. 18. atq; præcipuè Luc. c. 3. hac in re fides habenda. Hoc etiam declarat ca. 4. lib. 2. infrà.

is qui ex maiorum ſucceſſione per ſanctioris vitæ mores excellebat Dei cultus, ſacrúmq; miniſterium collapſum intercidit. A ducibus enim & præſidibus, qui tẽporibus quiſq; ſuis Roma mittebantur, aliàs alij miniſterium ſacrum pecunia cõparantes, non vno longius anno in eo perſeuerabant. Quòd autem id verum ſit, teſte Ioſepho vtar, qui poſt Annam quatuor per ſucceſſionem põtifices vſque ad Caipham fuiſſe, in Antiquitatib⁹ ſuis hiſce verbis prodit: Valerius Gratus Anano pontificatu abrogato, Iſmaëlum pontificẽ creat, †Phabi filiũ. Sed & huic quum paulo pòſt dignitatem eam ademiſſet, Eleazarũ Anani pontificis filium pontificem deſignat. Anno porrò exacto, & iſto quoque à põtificatu reiecto, Simoni Camithi filio ſacram adminiſtrationem tradit. Verùm & huic honorẽ cum obtinenti, non annuo longius tẽpus fuit: cui Ioſephus, qui & Caiphas dictus eſt, ſucceſſit. Ex his igitur conſequitur, non prorſus quadriẽnij integri Seruatoris noſtri doctrinæ fuiſſe tempus, quum quatuor annis quatuor põtifices, ab Anna vſque ad Caiphæ ordinem & creationem, annuo functi ſint miniſterio. Caipham verò ipſum Põtificem eius anni, in quem ſalutifera incidit paſsio, fuiſſe, ſcripta Euangelica atteſtantur. Vnde & hæc illi, de tempore Chriſti doctrinæ, quæ modò propoſita eſt, conſona eſſe obſeruatio, liquidò oſtenditur.

† *Alij legunt Iabi fil. Ioſeph. li. 18. ca. 7.*

CAPVT XXX.

AB hoc ipſo Caipha, & improbo ſcribarum conſilio corruptus Iudas Iſcariotes, & quaſi morbo auariciæ correptus, qui dicendorũ tacendorúmque ac rerum præterea omniũ cum reliquis diſcipulis particeps à Seruatore factus fuerat, quum alienũ ſeipſum & expertem diuinæ gratiæ, per excellentẽ malignitatem ſuam reddidiſſet, poſt lotionem ipſam, atq; * arcanorum† ſacro-

† μετὰ τὴν μόκτιρ κὰι τὸν ζωτικὸν ἄρτον.

* *Auguſtinus apoſtolos reliquos in cœna Dominica panem Dominicum, Iudã verò panem Domini contra Dominum ſumpſiſſe, ſcribit. In Ioan. tract. 59. Si Dominus hoc (Euchariſtiã) quod iſti cauendum putant, vellet intelligi, non ipſe ſuo traditori dediſſet quod in ſuam ille perniciem, ſine culpa dantis, cum dignis indignus accepit. Id. lib. 1. de adult. coniug. ad Pollent. cap. 27.*

rum initiationem, vitalémque ipsum panem, viuus etiamdum in potestatem inimici captus peruenit, cui se antea quoq; voluntatis animíque destinatione dediderat [a]. Itaque ab apostolorũ choro seiunctus, quæ cum scribis & pharisæis inierat pacta conuenta adimplet. Cohorte enim cum tribuno & multitudine ea quæ rapinis & latrociniis gaudet, adducta, quibus quidem laternæ & faces accensæ & fustes in manibus erant, osculo Dominum prodit, & abit. At ille captus, vt ouis innocens ad mortem fertur. Neque enim cõtentionem vllam subindicans, neque percussorũ impetum ægreferens, placido quietóque animo trahentes sequebatur. Nec id ille tantum præstitit, sed & feruidiorem discipulis aliis Petrum, qui gladiũ strinxerat, obiurgat, ferrum in loculos suos reponere iubet: tum autem Pontificis serui, cui Malchi nomen erat, resectam aurem restituit: non inopia aut imbecillitate hęc se pati, quippe cui legiones quamplurimæ auxiliares, si vellet, pręsto essent, sed arbitrio alterius ea permittere: & superari in præsentia, vt quæ in scripturis essent cõstituta, legitimum debitúmque caperent finem, testatus. Sic itaque abductus ad Annam primùm: deinde ad Caipham, qui eius anni Põtificatum sortitus fuerat, ducitur. Atque ibi iureiurando obstringitur, vt profiteretur an ipse sit expectatus ille Christus. Vt autẽ quod verum erat, Pontifex audiuit (nõ grauatè enim Christus se Dei filiũ esse profitebatur) cõfestim vestem discindit, impium atque blasphemum vocat, dignúmq; morte pręiudicat. His à Põtifice dictis, in caput ei plagæ impinguntur, facies conspuitur, atque per noctem totá omni ludibrij genere per vinum & temulentiam importunorum hominum, probrísque & cõtumeliis afficitur. Porrò autem quum illuxit, manibus cum vinctis ad Pilatum ducunt. Et iam dies erat, pręséſque pro tribunali consederat. Ibi Iudæi tanquam rabie agitati, eum circunsistunt, conuiciísque proscindunt: ille contrà silentio & placabilitate eorum obturat & refellit accusationem. Pilatus verò tam acerbum, ab omníque humanitate alienum latratum eorum audiens, quænam eius causa esset, rogat. Seruator autem cum responso non

a Iudas Iscariotes Christum prodit.

Christus capitur.

ἀνaβάλλεσθαι.

A Caipha damnatur.

παροινοῦντες.

Apud Pilatum.

ìs qui ex maiorum succeſſione per ſanctioris vitæ mores excellebat Dei cultus, ſacrúmq; miniſterium collapſum intercidit. A ducibus enim & præſidibus, qui tẽporibus quiſq; ſuis Roma mittebantur, aliàs alij miniſterium ſacrum pecunia cõparantes, non vno longius anno in eo perſeuerabant. Quòd autem id verum ſit, teſte Ioſepho vtar, qui poſt Annam quatuor per ſucceſſionem põtifices vſque ad Caipham fuiſſe, in Antiquitatib⁹ ſuis hiſce verbis prodit: Valerius Gratus Anano pontificatu abrogato, Iſmaëlum pontificẽ creat, † Phabi filiũ. Sed & huic quum paulo pòſt dignitatem eam ademiſſet, Eleazarũ Anani pontificis filium pontificem deſignat. Anno porrò exacto, & iſto quoque à põtificatu reiecto, Simoni Camithi filio ſacram adminiſtrationem tradit. Verùm & huic honorẽ eum obtinenti, non annuo longius tẽpus fuit: cui Ioſephus, qui & Caiphas dictus eſt, ſucceſſit. Ex his igitur conſequitur, non prorſus quadriẽnij integri Seruatoris noſtri doctrinæ fuiſſe tempus, quum quatuor annis quatuor põtifices, ab Anna vſque ad Caiphæ ordinem & creationem, annuo functi ſint miniſterio. Caipham verò ipſum Põtificem eius anni, in quem ſalutifera incidit paſsio, fuiſſe, ſcripta Euangelica atteſtantur. Vnde & hæc illi, de tempore Chriſti doctrinæ, quæ modò propoſita eſt, conſona eſſe obſeruatio, liquidò oſtenditur.

† Alij legunt Iabi fil. Ioſeph. li.18.ca.7.

CAPVT XXX.

AB hoc ipſo Caipha, & improbo ſcribarum conſilio corruptus Iudas Iſcariotes, & quaſi morbo auariciæ correptus, qui dicendorũ tacendorúmque ac rerum præterea omniũ cum reliquis diſcipulis particeps à Seruatore factus fuerat, quum alienũ ſeipſum & expertem diuinæ gratiæ, per excellentẽ malignitatem ſuam reddidiſſet, poſt lotionem ipſam, atq; * arcanorum † ſacro-

† μετὰ τὴν μόκτιρ καὶ τὸν ζωτικὸν ἄρτον.

* *Auguſtinus apoſtolos reliquos in cœna Dominica panem Dominicum, Iudã verò panem Domini contra Dominum ſumpſiſſe, ſcribit. In Ioan. tract. 59. Si Dominus hoc (Euchariſtiã) quod iſti cauendum putant, vellet intelligi, non ipſe ſuo traditori dediſſet quod in ſuam ille perniciem, ſine culpa dantis, cum dignis indignus accepit. Id. lib. 1. de adult. coniug. ad Pollent. cap. 27.*

rum initiationem, vitalémque ipsum panem, viuus etiamdum in potestatem inimici captus peruenit, cui se antea quoq; voluntatis animíque destinatione dediderat [a]. Itaque ab apostolorũ choro seiunctus, quæ cum scribis & pharisæis inierat pacta conuenta adimplet. Cohorte enim cum tribuno & multitudine ea quæ rapinis & latrociniis gaudet, adducta, quibus quidem laternæ & faces accensæ & fustes in manibus erant, osculo Dominum prodit, & abit. At ille captus, vt ouis innocens ad mortem fertur. Neque enim cõtentionem vllam subindicans, neque percussorũ impetum ægreferens, placido quietóque animo trahentes sequebatur. Nec id ille tantum præstitit, sed & feruidiorem discipulis aliis Petrum, qui gladiũ strinxerat, obiurgat, ferrum in loculos suos reponere iubet: tum autem Pontificis serui, cui Malchi nomen erat, resectam aurem restituit: non inopia aut imbecillitate hęc se pati, quippe cui legiones quamplurimæ auxiliares, si vellet, pręsto essent, sed arbitrio alterius ea permittere: & superari in præsentia, vt quæ in scripturis essent cõstituta, legitimum debitúmque caperent finem, testatus. Sic itaque abductus ad Annam primùm: deinde ad Caipham, qui eius anni Põtificatum sortitus fuerat, ducitur. Atque ibi iureiurando obstringitur, vt profiteretur an ipse sit expectatus ille Christus. Vt autẽ quod verum erat, Pontifex audiuit (nõ grauatè enim Christus se Dei filiũ esse profitebatur) cõfestim vestem discindit, impium atque blasphemum vocat, dignúmq; morte pręiudicat. His à Põtifice dictis, in caput ei plagæ impinguntur, facies conspuitur, atque per noctem totã omni ludibrij genere per vinum & temulentiam importunorum hominum, probrísque & cõtumeliis afficitur. Porrò autem quum illuxit, manibus cum vinctis ad Pilatum ducunt. Et iam dies erat, pręsésque pro tribunali consederat. Ibi Iudæi tanquam rabie agitati, eum circunsistunt, conuiciísque proscindunt: ille contrà silentio & placabilitate eorum obturat & refellit accusationem. Pilatus verò tam acerbum, ab omníque humanitate alienum latratum eorum audiens, quænam eius causa esset, rogat. Seruator autem eum responso non

a Iudas Iscariotes Christum prodit.

Christus capitur.

ἀναβάλλεσθαι.

A Caipha damnatur.

παροινοῦντος.

Apud Pilatum.

Ad Herodẽ mittitur. dignatur. Interim clamor, ad crucem eum condemnandum esse, minaci horribiliq; voce deposcẽtium, exaudiebatur. Ille autẽ, quùm à cõiuge sua Procle per internuncium, ne quid aduersi cõtra hominem iustũ decerneret, admonitus, tum sua ipse consciẽtia perculsus, absoluere eum cõtendit: nihil enim capitalis affere batur criminis. Sedenim ad Herodem, qui tum Hierosolymis diuersabatur, eũ mittit: vt ille anquireret, si quid capitali supplicio dignũ cõmisisset. Vt verò ne ille quidem quicquã inuenit, apud Pilatũ rursus sistitur. Tum illi crimen ei † capitis intendũt, tanquam regem seipsum constituerit: & Pilatũ ad absoluendũ propensum, cõtra Cæsaris amicitiã facturum, si eum dimitteret, dicunt. Quod vbi Pilatus audiuit, metuẽs ne malam à Tiberio iniret gratiam, proindéq; præfecturæ dignitate excideret: atq; honorem retinẽdi, hominibúsq; placendi studio victus, flagellum de collo eius supẽdit, & sanguinariis carnificibus flagellãdum permittit. Et iã rursus in prætorio Saluator erat: multitudóq; & vilissimi quique ex plebe, impunitatẽ sibi quodcũque vellent aduersus eum faciẽdi, sumpserant. Ibi ex impuris illis quidam vestimenta ei detrahũt, atque chlamydẽ coccineã in morem purpuræ circũdant [a]. Prȩterea corona spinea caput eius tanquã regis coronant, & arũdinem sceptri loco in manib. reponũt: nõnulli genib. flexis adorationem gestu ei offerunt, Aue rex Iudæorũ, cum risu contumelioso ingerẽtes. Aliqui arundine caput pulsantes, plausum addũt. Erãt qui colaphis maxillas eius cædentes, irrisionémque naso per sannas suspenso iungentes, quærerẽt, Vaticinare Christe, quis est qui te percussit [b]? Postea suis ipsum vestib. rursum induũ, crucem in humeros tollere iubẽt, & extra portã producũt [c]. Posteaquam autẽ ad Caluariæ locũ est ventum, ibi crux compingitur, Seruator in eã sustollitur, clauis affigitur, & à prætereũtibus plurimis cõuiciis exagitatur. Vt verò maleficus etiam existimaretur esse, duos latrones ad partẽ vtranque eodẽ supplicij genere torquẽt. Titulus porrò supra caput eius positus, cõdemnationis causam triplici literarum genere indicabat [d]. Ex prædonib. verò alter, ipsum qui sic cõdemnatus esset, Deum professus, pa-

κατοσιώσεως ὑπῆγον ἐγκλήματι. Maiestatis l. sæ.

Dãnatur ad flagra.

a Irridetur

b Ad supplicium crucis ducitur.

c Crucifigitur.

d Inter sceleratos reputatur.

Iesus verbũ Dei incarnatũ suspẽsum est sup lignũ. Iren.

Periculum verò Deo status sui nullũ fuit Tertull.

** Felle & aceto potatur.*

Moritur.

Latus eius perforatur.

Tertull. in Apologetico, ca. 21. de Paßione & morte

radisum rapit, eúmq; per vim ingreditur: alter autem, vt blasphemus despicitur. Cæterùm quum omnia iam consummata essent, Sitio, inquit. illi porrò ad malitiam celeres [e], acetum felle mixtũ confestim afferunt: quibus olim in locis aridis siti pressis, petra fontẽ prouoluens, aquam sumministrauerat.* Et fel præbẽt, qui mel antiquitus suxerant [f]. Postremò, quum voce magna cõclamasset, & in manus Patri spiritũ commẽdans deposuisset, vitam finit. Et corpus mortuũ aliquandiu ita pẽdebat: quum ex militibus quidã, Iudæorum genti gratificaturus [g], latus eius lãcea perforat: ex quo vulnere sanguis & aqua, præter opinionẽ omnem, profluxit. Quũ verò metu homicidarũ omnes profugissent, sola ibi aderat mater, & quẽ diligebat discipulus, qui omnia quæ vel ante vel post mortẽ eius gesta essent, oculis ipsi suis spectarunt: sanguinémq; & aquam è latere eius, quasi adhuc viuẽtis, recens profluẽtem, religiosè simul & honorificè admodũ vasculo exceperũt. Deinde & Deipara mater, discipuli mater dicitur: cui à se multum amato filius eam commendans, vt pietatem quam parentibus debent liberi, ei præstaret, iniunxerat.

Christi: Postremò, inquit, oblatũ Põtio Pilato, Syriã tunc ex parte Romana procurãti, primores Iudæorũ violẽtia suffragiorũ ĩ crucem Iesum dedi sibi extorsẽrũt. Prædixerat & ipse ita facturos. Parum hoc, si non & prophetæ retrò etiã. Tamẽ suffixus, multa mortis illius ppria ostẽdit insignia. Nam spiritũ cum verbo spõte dimisit, p̃uẽto carnificis officio. Eodem momento dies, mediũ orbẽ signãte sole, subducta est.

CAPVT XXXI.

ENimuerò affectiones & perpessiones, quas diximus, Christo non vt puro homini, sed vt Deo, eidémq; homini carne accidère [h]. At quæcũq; supra humanæ naturæ cõditionem, & ante mortem, & post depositionem de cruce, sepulturámq; ipsam magnificè, vt Deũ decet, in eo euenere, citra cõtrouersiam, certò & euidẽter ipsius declarãt diuinitatem. Quænam verò ea sunt? Tenebræ densæ, & propè cõtrectabiles, à sexta vsque ad horam nonam. Sol [i] nõ ordine aut ratione naturæ, sed quòd creatori cõpateretur, per deliquium extinctus, & rursum relucens: terræmotus immanis, petræ ruptæ, templi velum scissum, monumenta aperta, & mortui è sepulchris exilientes: multísque sibi notis, qui scilicet digni atq; idonei visi fuerãt, manifestò apparentes: nec non resurrectionem eius, qui eos excitauerat, certissimè cõprobantes [k]. Ipse enim iusticiæ sol Christus, anima sola per mortẽ à corpore * segregata, apud inferos

Deliquium vtiq; putauerunt, qui id quoque sup Christo prædicatũ nõ sciverũt. Et tamen eum mundi casum relatum in archiuis vestris habetis, &c.

b Diuina prodigia in passione Christi exhibita.

i Defectus iste solis mirabilis erat et prodigiosus. Augusti.

k Descẽsus eius ad inferos.

Piarũ animarum in Paradisũ reductio.

† ἀχρόνως ἀκόπως.

Paradisus, sanctarum animarum ante resurrectionem cõmunem, sedes.

* *Quid fecit Christi passio? quid fecit mors? nisi corpus ab anima separauit, animã verò à verbo nõ separauit. Aug. super 10. tract. 47. Christo Domino omnia tradita sunt, & potestas in cælo & in terra, à Patre videlicet. Tũ verò tradita & data, cùm Verbũ caro factũ est. Vt quemadmodum in cælis primas (τὰ πρωτεῖα) habuit verbũ Dei, sic & in terris primas obtineret vt homo iustus, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: primas quoque eorũ quæ sub terra sunt ferret, Primogenitus ipse mortuorum factus, vt viderẽt omnia regem suum, & in carnem Domini incurreret paterna lux, & à carne eius splẽdida veniret in nos, ac sic demum veniret homo in incorruptibilitatem lumine paterno circũdatus. Iren. lib. 4. cap. 37. Hic videre est causam descensus Christi ad inferos, & fructum primogenituræ eius ex mortuis.*

iustorum animis præstò fuit: & dux itineris ad paradisum ferẽtis præiit, lucis princeps viæq; ductor eis perinde atque latroni factus. Eadẽ nãque die, ac potius eadẽ hora ab inferis rediit: vt quidem quũ alij nõnulli, tum is cui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratius certiúsq; exposuere. Nec enim rationi cõsonum erat, animam eius apud inferos retineri: qui nihil prorsus à primi parẽtis maledictione & exitio secum attulisset [a]. Subitò verò, &, vt ita dicam, fulgetri celeritate dignos atque idoneos, luce summè coruscãtis Deitatis illustrans, ac immẽsa potentia ex caliginosis illis, soléq; carentibus latebris reducẽs: & principibus ibi tenebrarum, ducibúsque malorũ, diuinæ potestatis splẽdore, & angelicarum cohortium militia quasi obtritis, † nullo tẽpore, & labore nullo, atque (vt semel dicam) eo qui solum Deum decet modo, in momẽto vno, ad sacra immensáque luce relucẽtia paradisi * tabernacula traduxit, eáque tabernacula, perinde atq; quosdã arrabones & primitias earum quæ in cœlis aliquando, post cõmu-

* *Propheticum quoque (προφητικὸν) adest Abrae, id est, prophetarum domicilium, & dignam habitationem vnaquæque gẽs percipit, etiam ante iudicium. Iren. lib. 2. cap. 64. Cur non capiat (ἐνδέχεται) sinum Abrae dici tẽporale aliquod animarum receptaculum, in quo iam delinietur futuri imago ac cãdida quædam vtriusque iudicij prospiciatur. Tertullianus aduersus Marcum, libro quarto.*

nem scilicet illam resurrectionem omniũ, cõdignis atque idoneis paratæ sunt, mãsionum, sempiternorúmq; hærediorum, ita vt par erat, eis donauit. Et quemadmodum nuda anima nudis apud inferos animabus, eo quo dictũ est modo, Saluator vespertina parasceues diei hora præsens affuit, resurrectionémque quodãmodo subindicauit: sic rursum tertia pòst die, quum profundum etiamnum vna sabbatorũ esset diluculum, ac sol quidẽ tum circa paradisum in Edem oriretur, altioráq; & sublimiora montium iuga attingeret: circa nostrũ autem horrizõtem septima, vt sic dicam, aut etiam octaua obtineret hora nocturna, † cum vitæ principe, Deo simili, animato, & purè intellectuali corpore ex sepulchro prodiens, ita vt antea prænunciauerat, resurrexit.

Resurrectio Christi.

† μετὰ ζωαρχικοῦ αὐτοῦ καὶ θεοειδοῦς ἐμψύχου τε καὶ νοεροῦ σώματος.

CAPVT XXXII.

Mors Christi illustris.

ATque equidẽ Deus ipse, idémq; homo, non in angulo aut occulto quopiam loco, non etiam obscuro vel tẽpore vel modo, est defunctus: sed in ligno sublimè sublatus, gentibus simul & Iudæis spectantibus, & quidẽ in loco atque die celebri & insigni festi Paschæ, † vitã finiit. Nec minus sepulchrũ magnificum illi fuit: hominis quippe opulenti, & nouum, nupérque adeò in lapide excisum. Quale & funus, ipsáque sepultura fuit. Aloë siquidẽ & myrrha admodũ cõmistæ, corpus mortuum sindone & linteis exceptum cõplectebantur, atq; arctissimè continẽtes vsque adeò constringebãt, vt omnia ea corpus vnum esse existimarẽtur: quòd quouis glutine ea quæ diximus aromata, cuicunque iungantur rei, arctius potentiúsque eam constringere possint. Et quẽadmodum mors & sepultura Christi irrefragabilem in cõspicuo peractæ loco fidẽ sunt cõsequutæ: itidem sanè cõsequens erat, decebátq; resurrectionẽ eius ad fidem faciendam, certũ quiddã absolutúmq; habere, vt omnibus modis firmã indubitatámque dignis & idoneis persuasionem crudelitatémque astrueret. Itaque qui substantiam nostram, excepto peccato, susceperat, viuificas & salutares perpessiones in conspectu omnium sustinuit, ita vt recensuimus. Cæterùm vitalem triduanámque ex mortuis resurrectionẽ suam, non

† τὴν τελευτὴν ἠσπάσατο.

Sepultura item magnifica.

Certum resurrectionis eius indicium.

Quur resurrectio Saluatoris non perinde vt mors

eius, aperta & manifesta fuerit omnibus. εἰς πεῖραν.

omnibus prophanis simul & sacris eodẽ modo perspiciendam permisit: q nec æquum, nec sublimis, diuini, & iusti iudicij Dei esse creditũ sit, impuris ingratisq; oculis talia cõmittere, & peruersitati cordis in periculũ & experiẽtiam rursum sanctũ Israëlis tradere, vt in ancipiti dubiáq; consistẽtes opinione, quẽadmodum etiam antea, & in cogitationibus variãtibus non rectũ adhibentes iudicium, eum reprobarẽt atq; repudiarent. Illis verò qui mẽtem rectam & cor q̃ maximè purũ obtinerent, claram, & ab omni ancipiti dubitatione alienã resurrectionem suã exhibuit, fidéq; certa cõprobauit: primùm quidẽ à matre & reliquis cõspectus mulierib. deinde à delectis discipulis, aliàs aliis, per dies quadraginta visus, ac verbis nouis atque insolitis, simúlque signis & prodigiis naturã superãtibus, omnem illis (quantum fieri potuit) soluẽs atque adimens resurrectionis ambiguitatem. Nõ his autẽ solis, sed aliis quoque miraculis sepulchrum consequutis, fidẽ resurrectionis suæ confirmauit. Quæ verò ea sint, agedum dicamus. Primùm sigillum sepulchro impressum, quod intactũ permãsit: & custodia militaris illa, & genere alienigena, quæ in propinquo sigillũ id obseruabat. Præterea ingẽs ille lapis ad os sepulchri appositus, qui inde defluẽs, ac poti⁹ manu & robore angeli deuolutus, (quod sanè in his omnibus opinionem omnem excellit) ne ipse quidẽ vel minimũ signum suum corrupit. Traditum enim nobis est ab antiquis, Iudæos lapidẽ eum qui in salutiferũ illud sepulchrũ pro operculo positus fuerat, ad summũ monumẽti labrum, petrámq; infernè illi se cõiungentem, feramẽtis quibusdã fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrúmque ingens à fabro ex propinquo acceptum, per vtrũque foramen immisisse, & in circi siue annuli formam circumegisse: atque ita firmiter capitibus commissis, omni ex parte quasi vinculũ circumduxisse, vt lapis, qualicũque modo, loco suo reuelli, aut saltem ratione aliqua moueri (nisi arte quapiã & vi adhibita, necessariò aut ferrũ confringeretur, aut petra perrũperetur) non potuerit. Atq; ad hunc modũ cum magna cura, atque etiã signo oppresso, quum sepulchrũ firmissimè cõmunissent, custodia insuper cõpetenti adhibita, eos abiisse.

Quib⁹ post resurrectionem apparuerit.

Signa euidentissima Christi resurrectionis.

iiſſe. Quapropter, quum nihil prorſus de ſignis illis motum mutatúmve eſſet, & lapis † abſque fragore & ſonitu inde defluxiſſet, (qui quidẽ magnus fuiſſe perhibetur) ita vt vnguẽta afferentibus mulieribus, & diſcipulis ſuis accedẽtibus, locũ is, vbi corpus depoſitũ fuerat, magnitudine ſua apertè indicarit: quis non euidentem hanc & irrefragabilẽ reſurrectionis † probationẽ atq; demõſtrationem agnoſcat? Et talia quidẽ ſunt hæc reſurrectionis Seruatoris indicia apertiſsima. Sindonis verò & linteorũ, ipſiúſq; adeò, ſi placet, in capite ſudarij, rurſum qualia? Hæc etenim myrrhæ, & aloæ, & item viuifico corpori illi cõpacta, & quaſi vnũ corpus, vnguẽtorum vi atq; efficacia, facta, haudquaquã corpus furtim auferri permiſere, iuxta Iudæorum inſanã clementiam. Quomodo enim corpus ipſum nudantes, hæc fures ſic detraxiſſent? quum ſepulchralia lintea intacta, & decenter, perinde atque ei circũdata fuerant, ſuo quęque loco reperta ſint? Et ſudariũ nõ temerè, ſed in vno capitis ſcilicet loco, ritè circũuolutum iacuerit? Certum itaque eſt, ac pſuaſum omnibus, qui intelligere cognitionémque aſſequi & rectè ſapere volunt, Dominũ non ſolùm die tertio cũ corpore ſurrexiſſe, ſed etiã cũ corpore tenui ac leui: nec amplius mortali & corruptibili & craſſo, vt antea, ſed prorſus incorruptibili & immortali, atque (vt ſemel dicam) ſpirituali magis & diuiniore, quódque * ſimul Deus eſſet, (nam ſic dicere auſim) captũ ſenſus omnis excellẽte, veſtitúque & alimẽto, quo non indigeret, ſuperiore, ita vt & clauſas fores naturaliter pertrãſiret: quanuis mirifica * ratione ſummiſsionis atq; cõformationis, eis quos ſibi in arctiorẽ cõſuetudinem acciuerat, cõſpectus ſit, & latus fiſſuráſque clauorũ contrectari ſiuerit, cibúmque ceperit, ac piſces & mel guſtauerit, non ille quidem quòd eſuriret, ſed vt fidem reſurrectionis nouæ faceret, & phantaſmatis opinionem aboleret, ineffabili quodam modo præter naturam alimento à diuinitatis igne conſumpto.

† ἀψοφητί. † ἐπιδείξιν.
Corpus Christi post reſurrectionẽ diuinum.
* ὁμοῖος.
* συγκαταβάσεως λόγοις.
*Vt reſurrectio crederetur, talẽ ſe exhibuit Chryſoſto. Ex diſpenſatione non in debita corporis ſui gloria, ſed in prima figura cernebatur. Cyprian. Sed * neque eandem gloriã quã antea oſtẽdit Apoſtolis, illicò oſtẽdit. Sed quod videre cõſueuerãt, hec viderũt: & dilata eſt claritatis plenitudo, quæ in ſe erat pfecta. Id.*

* *Perfectus Christus eſt, nõ propter deitatẽ modò, qua nihil pfectius, ſed etiã propter carnẽ aſſũptã, quæ deitate vncta, & idem quod vnctio facta eſt, adeóq; cõdeus (ὁμόθεος) facta. Greg. Theol.*

CAPVT XXXIII.

a Sāctarū mulierū de resurrectione testimonia.

Hæc ex hagiographis decerpta.

b Nomenclatura earum.

Maria Magdalena.

c Ea Chananææ illius filia habita est.

† Maria Iudæ Apostoli cōiūx.

Malim legere, mater.

Sedenim et Iudas Iacobi, ac proinde & Domini frater, infrà lib.3 c.10. nepotes ex filio: itaque & coniugē, ex qua illū suscepit, habuisse scribitur. Verū eā cōiugē, si Maria nominata

NEque verò minus ad verā certámq; resurrectionē confirmādam faciunt, mulierū vnguēta ferētium testimonia. Nam & hæc fidem apud Deū merētur. In Christo nanque Iesu neque masculus, neq; fœmina, neque seruus, neque liber: sed vnus, in dignis atq; idoneis, atque adeo in omnib. Dominus: vna fides, vnus sanctus spiritus, qui efficit atque operatur pro arbitrio & volūtate sua omnia. Itaque quēadmodum recti integríque homines, per quos & mūdus vniuersus euāgelica sagena captus est: & secundū hos alij, secundas in fide veritatísque cognitione ferētes, qui præ cæteris propter fidem egregiā susciperentur digni visi sunt: sic & mulieres plurimę credētes, & necessaria ei ministrātes, à Christo sunt admissæ. In quibus omnibus b celeberrima est Maria Magdalis orta, quæ quidē antea septem spiritib. afflata atq; detēta, eísq; ab Iesu liberata, de cætero conuersandum viuendúmq; sibi cum curatore suo putauerat. Quapropter cū genitrice Dei, & Salome, & alia Maria sponsi Iosephi filia, ex Cleophæ fratris eius, qui sine liberis procreatis decesserat, cōiuge procreata, atq; cum aliis familiarem cōsuetudinē habens, obsequi & ministrare Christo & discipulis eius nō intermiserat c. Magdalenā porrò istā Chananææ illius filiā esse quidā prodiderūt. Cum eis autē, quas diximus, alia rursum Maria erat, Iudæ Ioseph filij, vnius ex duodecim † coniūx: quā etiā minoris Iacobi & Iosæ matrem nōnulli memorāt. Item Ioāna filiorū Zebedæi, Iacobi & Ioānis mater d. Has ꝙ matri Iesu, nec minus ipsimet Seruatori omnib. officiis præstādis fideles essent, alię plures ex Galilęa sequebātur, ad vestimentorū vsum reliquúmq; ministeriū percōmodæ. Hæ igitur desiderio magistri flagrātes, metu autē persequutorum sese cohibētes, in sabbato quietæ esse, vt decebat, cogebātur. e Vespere autē sabbatorum, hoc est, post sabbata omnia, (cōsueuere autē Iudęi ipsos dies septem sabbata vocare) post totius videlicet hebdomadis peractū circuitū, & post mediæ noctis horas vnius sabbatorum, ipsa nimirū illucescēte Dominica: Maria Magdalena, & alia Maria (Dei verò genitricē hanc esse, sacri nobis prodidere libri) vt reliquis serui-

diores, vehementioréſque affectæ dolore, vnguēta quędam ritè præparata habētes adueniebāt, de Iudæorum conſuetudine Ieſum vncturæ, atque ex matutino tempore comploraturæ, lachrymíſque adeò animorū mœrorem exatiaturæ. Ecce autē lapidem conſpiciunt longè à foribus deuolutum [f], angelúmq; ei inſidentem lucis fulgore oculos perſtringētem: bonóque animo eas eſſe, atque eueſtigiò redeūtes, myſtis diſcipulíſque cum lætitia reſurrectionem renūciare mihi iubentem [g]. Reuertētibus itaq; illis obuius fit Chriſtus, ſaluare eos iubens: Petróq; & diſcipulis dicere, vt primo quoq; tēpore in Galilæam, deſideratū ipſum viſuri, irent. Atque illæ quidē ſtupore multo perculſæ, ita abiere. Prima hæc poſt reſurrectionem duabus Mariis apparitio atq; exhibitio facta, quam Matthæus & Marcus deprædicant. Illæ, igitur, vt dicere cœpi, abiere, timore à ſeipſis diſsidentes, neque quidquā eorum quæ vidiſſent [h]. Magdalena certè quidem, ſicuti Ioannes ſcribit, deſiderio tabeſcēs, ad monumētum rediit, iterúmque lapidem ſublatum vidēs (ſomnium enim ſeu viſionē ſibi vidiſſe viſa fuerat) cōfeſtim cucurrit, Petro & Ioanni, qui reliquis acriores calidioréſq; erant Apoſtolis, ſublatū quidem è monumento eſſe Ieſum, ſe autē vbi locorū eſſet ignorare, annunciatura. Illi porrò ſoliciti atque anxij confeſtim ad ſepulchrum accurrere, atque intus ritè locóque ſuo ſepulchralia lintea cōpoſita cernere, & verborū quæ is qui reſurrexerat proloquutus fuerat, meminiſſe, reſurrectioníque fidem habere, cæterùm propter metum rurſum ſeipſos cohibere: Maria autem ſtās ad monumentum flere, & dubitans ambigere, vbínam corpus eſſet. Tum ibi humana ſpecie angeli duo, alter quidem ad capitis locum, alter autē inferiore parte, ſedentes, quænā luctus fletúſque eius cauſa eſſet eam rogant. Quibus illa reſpondet: nō adeſſe eo loco Dominum, ſéque vbínam poſitus eſſet neſcire. His dictis, à tergo ei præſto adeſt Seruator. Angeli autem eo viſo, ilicò conſurgūt. Illa porrò angelorū aſſurgentium ſtatu exterrita, cōuertitur, Ieſúmque aſtantem videt. cæterùm hortulanum eum eſſe exiſtimans, (in horto enim monumentū erat) ad interrogationem eius modicæ fi-

fuit, aliā à matre Iacobi et Ioſe, &c. fuiſſe neceſſe eſt.

d Diſcrepāt iſta à cap. 3. lib. ſequen.

e Veſpere autē Sabbati, &c. quomodo accipiēdū.

Duæ Mariæ Chriſtū vncturæ ad monumētū eunt.

f Hæ angelū ibi cōſpiciunt.

g Eiſdē apparet Chriſtus.

h Maria Magdalena denuò ad ſepulcrū currit.

Petrus itē & Ioānes.

Mariæ Magdalenæ angeli duo apparent.

Apparet & ipſe Dominus.

dei profert vocem: Si tu, inquiẽs, illũ inde sublatũ quópiam deportasti, dic sodes vbi locorum sit, & ego illum tollã. Sed enim Dominus amentiam incredulitatémq; eius vna appellatione corrigit & emẽdat. Ibi illa statim cõsuetam dulcémque agnoscens vocẽ ex lætitiæ abundantia, magistrũ eum vocat, & mysterio fidem adhibẽs, vitales pedes subitò contingere parat. Eámq; ille quòd tam crassa etiamnũ mente esset, ne se tãgeret, donec ad Patrem reuerteretur, inhibet. Tũ enim eos, qui spiritu adhærere adiungíque ei possent, potestate ea frui debere, dixit. Itaque Magdalena ter ad sepulchrum venit, & bis Christũ vidit: primũ, cum ipsa Dei genitrice, vt diuus cõmemorat Matthæus: secũdò autẽ & tertiò, sola, vt quidem diuinus scribit Ioannes. Iam verò & quartò aduenit. erant autẽ cum ipsa, Maria Iacobi, Ioanna Salomæ, & aliæ plures quæ à Galilæa venerãt sole recens admodũ orto. Quibus, iuxta diuum Lucã, coruscãtibus stolis præstãtes humana specie angeli dicunt, Viuentem nihil habere cũ mortuis per curiositatẽ negocij. Resurrexisse enim, & non adesse cũ in monumento, testificãtur: verbáque eius in memoriã reuocare, atque discipulis abeuntes eadem indicare iubent. Ita demũ illæ cum feruidissima Magdalena reuersæ, vndecim illis, prætereáque aliis oĩbus, quæ viderãt, renunciãt. At illi mulercularum verba pro nugis habentes, animum ad credendum inducere non potuerunt. Et iam fama viribus magis magísq; sumptis, passim vnà cũ die Iesum ex mortuis resurrexisse, increbrescebat: quum Pontifices, & qui in Concilio alicuius essent nominis & existimationis, consiliũ texunt: & argento dato milites corrũpunt, vt persuadere omnibus conarẽtur, quum ipsi somno profundiore consopiti essent, discipulos corpus defuncti magistri rapuisse, quod ad hunc vsque diem, apud eos Euangelista falsò iactari dicit.

Quoties Maria Magdalena ad sepulchrum Christi venerit.

Mulieres discipulis resurrectionẽ Christi renũtiant.

Milites sepulchri custodes pecunia corrupti, corpus Christi furto sublatũ esse mentiuntur.

CAPVT XXXIIII.

De apparitione Christi post resurrectionẽ, & miraculis eiusdem.

DEinceps, quoties discipulis apparuerit, quibúsq; signis & miraculis, eis perculsis cognitus sit, ne ipsis quidẽ, qui suis ipsorum oculis ea spectarunt, in publica monumẽta referri oportere visum est, sublimi Deúmq; decente terrore simul & admiratione, facilis cõpendia-

riæque orationis occasionem illis præbēte: quippe quibus illud studio fuerit, vt ea tantū exponerēt, quæ ad fidem nō satis idoneis parúmque credulis hominibus faciendam sufficerēt, plurima autē securitate silētij committerēt. Diebus enim, diuin⁹ inquit Lucas, quadraginta ex interuallis se illis exhibēs, & quidem non sine miraculis & prodigiis, quæ regni Dei essent, læto recēsuit nuncio. Primū itaque, sicuti antea dictum est, mulierib. vtpote fide feruētioribus, ac desiderio cordis magis flagrantibus, cōspectus est. Deinde Simoni Petro, & ipsi singularem ardorē erga magistrū obtinenti, in primísque linguæ lubrico lapso, atque maiorem in modū supra alios rerum suarum satagenti. Ac eadem ipsa, tertia quidē illa, sed prima resurrectionis die, à Luca & Cleopa, iter carpētibus, quum vespere ad cœnā cum eis consedisset, per panis nimirū fractionem, cognitus est: qui, quum è conspectu eorum euanuisset, ipsi cœna relicta, nulláque mora interposita, eo ipso tēpore cum festinatione Hierosolymā reuersi sunt: atque in cœnaculum, vbi & cœna peracta fuerat, & tum discipuli metu percussorum cōfertim conuenerāt, q̃ primùm ascenderūt. Ibi eis apparitio Christi Simoni Petro exhibita, aliáq; de ipsa Magdalena, de lapide, & de angelis, pręstantissimis vestimētis coruscantibus, magna cum voluptate renunciata sunt. Et ipsi vicissim, quod illis in itinere euenisset, & vt eū panem frangentem cognouissent, cōmemorarunt. Sedenim non exigua quoque tum ibi excitata est turba ab eis, qui inter se ancipites adhuc erant. Cæterùm illis ita ambigētibus, propter earum rerū quę dicebantur nouitatem, circa eius ipsius diei serum, vespera increbrescēte, quū fores firmiter clausæ manerēt, (metuebāt enim, ne quis clàm ingrederetur) de repētè in ipsorum addubitantiū medio consistens Dominus, serenam tranquillitatem animis eorū immittit: ac turba sedata, pacem eis more suo apprecatur: manus quoq; & pedes præterea & diuinū latus contrectandū permittens, fluctuantem eorū de resurrectione opinionē dissoluit, & plenam illis certámque facit fidem, vt firmiter constātérq; crederent, se eū ipsum, qui clauis nuper admodum transfixus fuerat, non spiritū esse. Quomodo

Apparuit mulieribus & Petro.

Luca & Cleopa.

Nō Lucā hunc, sed Nathanaelem fuisse, arbitratur Epiphan.

Ipsis vndecim discipulis.

enim ſpiritus carne & oſſibus vteretur? ſicuti illi illum habere viderēt. aut quomodo attactū admitteret, qui prorſus incōtrectabilis eſſet? Itaq; ego, inquit, ſum, non prorſus omníque ex parte mutatus. Atq; equidem primus nunc primitias Paracleti vobis in faciem ſpirans, Accipite, dico, Spiritum ſanctum, per quem poteſtatem etiam tribuo ſoluēdi ligandíque quicūque peccauerint homines. Cōuenit autem vos ſcire, id quod ſæpenumero vobis à me eſt dictū, ſic omnia oportuiſſe fieri: Chriſtúmque ex præſcripto literæ pati, & ad gloriam ſuā reuerti. Vt autem nō oculis modò ipſis, auditúque & tactu, verùm etiā guſtatu fidei cōfirmationē habeatis, ꝙ ſcilicet nō ſpectrum, ſed ego ipſe ſim, qui in ligno quidem mortuus, & in ſepulchro clauſus fuerim, inde autem diuina vi & potētia euaſerim: ſi quid vobis in prōptu eſt cibi, proferatur. Atque illi partem piſcis aſsi, & mel fauo ſuo mixtum, ei apponunt. Itaque in conſpectu omnium, manibus, quæ propoſita erant, carpēs, edit: & præterea potum deguſtat, ex mortuis corporis reſurrectionē confirmās. Et talem quidem Seruatoris apparitionem & exhibitionē apud diſcipulos, diui Lucas & Ioānes optimè in Euangeliis ſuis promulgarunt. Ea autē quæ porrò ſequuntur, tonitrus filius intonuit. Thomas nāque, cui & Didymi cognomen erat, veſpertino ſpectaculo Chriſti nō aderat. Quapropter quū reliqui diſcipuli cū gaudio aduenienti ei apparitionē annunciarēt, moleſtè eum ſermonē ferebat: atq; iniuria ſe affici putans, animo propter fluctuātem opinionis ambiguitatem in partes varias diuidebatur: non modò vt annūciantibus non crederet, verùm etiā illum reſurrexiſſe negaret. Quî enim id, homo quum eſſet, faceret? Quin & obnixè cōtra aſſeuerātes contendebat, ſe non crediturū, niſi manibus ipſe ſuis clauorū fiſſuras attingens, manúmq; intra latus immittēs, rem ipſam ꝑ contrectationē certò deprehēderet. Poſtquā autē deinceps octaua aduenit dies, foribus modo ſuo ritè occluſis, ſectatoribus Chriſti omnibus ſimul ibi metu congregatis, (aderat autem cum eis & Thomas) rurſum Ieſus ſine ſtrepitu omni adeſt, tacitéq; ſpirituali, & vt vno verbo dicam, diuino corpore illo, nullo obſtante impedi-

Eiſdē ſpiritum ſanctū afflat. Poteſtas ligandi & ſoluendi.

Chriſtus in cōſpectu diſcipulorum ſuorū edit.

Thomas Didymus incredulus.

mento, in medio eorum astans, consuetam sibi vocem profert. Deinde & Thomæ dubiam ambiguitatem adimens, & per illum apud alios omnes certa firmáque iaciens resurrectionis fundamenta, manus simul & pedes ipsúmque latus ostentat, accuratéque & diligenter pertractare iubet clauorum vestigia, & quæ satis alta erat, lateris fissuram. Itaque intantum illius fides ea contrectatione est confirmata, vt voce magna & Dominum & Deum ipsum profiteretur.

Denuò Christ⁹ Apostolis congregatis apparuit.

Thomæ se contrectandū præbuit.

CAPVT XXXV.

POstea rursum Petro, Thomæ, & Nathanaëli, Zebedæi liberis, & duobus præterea aliis, in Tiberiadis mari capiendis piscibus occupatis, cernitur. Nox verò tota illis abierat, quum admodũ laborassent, nihil autẽ prorsus eius quod sperassent, cõsequuti essent. Cęterùm vnà cum diluculo Iesu apperẽte, & verriculũ ad dextrã immittere laxaréque iubente, tanta vis piscium extrahitur, vt sagenam pertrahere non possent. Piscium igitur immensa opinionémq; excedente captura, quisnam esset, qui in littore astabat, cognoscitur. Et Petrus continuo natat (circiter enim ducẽtos cubitus à terra aberant). Ardenti nãque desiderio cõcitus ille, quum linteolo quod ei tum subitò tempus suppeditauerat, lumbos circumcirca cinxisset, vndis innatans, suauissiméque subinde aquam spiritu attrahens atque remittens, ad Christum contendit. Reliqui verò † naui piscatoria remigantes, ad littus appellunt. E naui itaque digressi, desideratum illum suauiter salutant, & amplectuntur. Et ecce, in solo prunas & piscem cum pane positum cernunt, sanctorum scilicet angelorum, vt puto, manibus ientaculum præparatum. Iubetur præterea & ex recens captis piscibus aliquid afferre ad epulas. At illi conscenso nauigio, rete pertrahunt piscibus confertum & numero & magnitudine præstantibus. ad centum enim quinquaginta & tres erãt. Mirãdum autem erat, quum tot & tanti illi essent, verriculũ ruptũ prorsus nõ esse: adeò vt eo ipso prodigio, certò illis Dominum eũ esse, constaret. Quapropter magna inter se affecti sunt voluptate atque lætitia: & ille cum eis ex eo quod pro-

Apparuit itẽ discipulis quibusdã piscantibus

Plurimorũ & maximorum piscium captura per miraculum.

† πλοιαρίῳ.

Cibus diuinitùs præparatus.

*τὸ ἄριστον. *Christus de amore erga se Petri certior fieri vult.* *Quid sibi velit triplex iterrogatio.* *τὸ γνήσιον *Mors sua Petro prædicta.*

positũ fuerat, communicauit cibum. Enimuerò, quum admirandum illud * ientaculum finem suum haberet, non semel, sed iterum ac tertiò Dominus Simonẽ interrogauit, an se plus aliis diligeret? nõ ille quidem rescire hoc volens, (quomodo enim id ei opus esset, qui manifesta compertáq; etiam quæ nondum facta essent, haberet?) sed vt per triplicem expressam professionem triplici mederetur negationi. Vt autem ille celerrimè amorem est professus, hactenus audiuit se * legitimum verúmq; officium præstiturum esse, quatenus re ipsa & opere rationales oues pasceret. Id verò tũ demum fore, si animam quoque, sicuti ipse, pro illis ponere vellet. futurum enim, vt ipse ouibus præfectus, itidem per crucẽ Deum glorificaret. Id namque innuit verbum illud, iuniorem ipsum quidem, quocúmque voluisset, iuisse: senem autem alij manus ad vinciendũ præbiturũ, viámque ad mortem ferentem, quam natura, vitam quàm longissimè producere cupiens, abhorreret, iturum. Intellexit ille quæ dicta fuerant, & discipulum eum † qui super pectus Domini recubuerat, ponè sequentem vidit. Itaque & de fine obitúque eius quæ siuit. Cæterùm Dominus, eo quòd temerè & frustra arcana inscrutabilis iudicij Dei inquirere & inuestigare vellet, acrius obiurgato: Si eum, inquit, volo in præsenti vita cum corpore manere, donec veniam, (casum Hierosolymorum, aut secundum aduentum scilicet innuens) quid id ad te? Tu, quemadmodum tibi constitutũ est, itidem vt ego, ad crucis mortem te para. De Ioanne verò, aut aliquo aliorũ, non tibi, sed mihi curæ erit. Atque inde fama increbuit, discipulũ illũ mortem non visurũ. Quam quidẽ multorũ opinionẽ tanquã importunã, minúsque veram ipse corrigens, Nõ dixit ei, inquit, Iesus quòd moriturus non sit: moriturus est enim eo, quo Dei genitrix, modo: confestim verò reuiuiscet ac resurget, incorruptibili scilicet corpore, alterũ magistri expectaturus aduentum.

†ἐπιστήθιον. *Petrus de Ioãnis quoque obitu curiosè inquirit.*

Ioãnis apostoli, & Mariæ Dei genitricis decessus. *Postremùm se discipulis Christus exhibuit.*

CAPVT XXXVI.

DEinde iuxta sublimem Matthæum ab eis cõspicitur in Galilææ monte, & ibi à patre potestatẽ sum-

mam cœli & terræ ſibi, iuxta [a] humanitatẽ ſcilicet traditam eſſe confirmat: eóſque cohortatus, proficiſci ad gentes omnes iubet, arcanis ſacris initiaturos, baptizaturóſque in nomen patris & filij & ſpiritus ſancti, credentes, præceptáque ſeruaturos omnia: ſe quoque futurum cum eis per dies omnes, ad conſummationem vſque ſeculi præſentis, pollicetur. Poſtea per Bethaniam eos in montẽ olearũ ducit, & promiſsionẽ ſpiritus promittit, in Hieruſalem videlicet ſedentibus expectantibúſq;, donec cœlitùs diuinorũ omnis † generis armorũ ſpirituali apparatu inſtruerentur. Et quũ præcipua mãdata & munera functionis Apoſtolicæ concionans expoſuiſſet, benedictionémq; eis, pro eo atque decebat, largitus eſſet, ſpectantibus eis, lucidiſsima nube circũdatus, [b] in cœlo * ſublatus eſt: & cum ea, † quam receperat, acceſſione Deificata, reuerſus ad dextram patris conſedit. Ne autem ea res mœrorem eis crearet, (quòd non iniquum eſſet eos magiſtro orbatos, immẽſo corripi dolore) & hoc ipſum paſtori bono curæ fuit. Angelos enim duos dimiſit, qui reditum eius in cœlos indicarent, admirandáq; & ineffabili eos implerent lætitia, ſic illum cum illuſtri magnificentia rediturum annunciantes. Itaque adoratione peracta, libentes domũ redeunt, & in cœnaculo illo Parac1iti expectant aduentũ. Precatio autem eorum erat exercitium, vt diuus Lucas teſtatur. Catalogo namq; vndecim diſcipulorũ recenſito, deinceps addit: Et omnes iſti vnanimes conſtanter orationi & precationi incumbebant, vnà cum mulieribus, & ipſa Maria matre Ieſu, cúmque ipſius fratribus, tantiſper dum paracletum decimo ab aſcenſione, quinquageſimo autem à triduana reſurrectione die, ſubſtantialiter deſcendentem acciperent.

Vnigenitus filius ſi quæritur, in ſinu Patris Euãgelico ſpiritu reperitur. Ambr. de incarn. Do. ſacra. ca. 15. Reuera magnũ & admirabile & ſtupore plenum eſt, carnem noſtram ſurſum ſedere, & adorari ab angelis & archangelis & Cherubin & Seraphin: hoc ſæpe in mente mecũ verſans, exceſſum patior, & maiora de genere humano imaginor. Maiora quippe video & clara exordia, multũ Deo ſatagente pro natura noſtra. Chryſoſtom⁹ Hebr.. 2.

a Et exinanitionis formam.

† τὴν ἄνοθεν πανοπλίαν.

b Aſcenſio Chriſti in cœlum.

† οἷς μὴ καθελθὼν συγκατέσχεται. *Theolog.*

** Vt corp⁹ non iam in terrenis, ſed in cœleſtib⁹, & in patris dextra collocaret. Ruffinus.*

Hæc euangelici ſacramẽti & humanæ ſpei veritas eſt, " humanã naturã corruptibilemq; " carnem, per hui⁹ gloriæ demutationem in æternam eſſe trãsformatã ſubſtãtiam. Hilar. Pſal. 143.

CAPVT XXXVII.

VErùm enimuerò, fortasse quispiam eorum qui discendi studio nullũ refugiunt laborem,& eiusmodi rebus inquirendis delectantur,dixerit,quam ob causam tertio quidem die Domini resurrectio, reditus autẽ in cœlũ quadragesimo peracta sit:decimo porrò deinde à sancta autẽ resurrectione quinquagesimo, Spirit⁹ diuinus,ita vt promissus fuerat,missus in Apostolos descẽderit. Arbitror enim nihil temere & casu aliquo, sine singulari quapiã consideratione, à Seruatore verbo, cum ratione & ordine decenti,vt par est, exequenti omnia, factum esse: nisi quòd propter cognitionis incõprehẽsibilis difficultatẽ, humanæ mẽtis ea superant captum. b Mihi quidem nonnihil super intelligẽtiam ipsam & notitiam audenti, Vniuersitatis huius Dominus resurrectionem suam propterea in diem tertium contulisse videtur: quum tres præcipui ordines,siue ætates hominum vitæ, ex quo patria nostra eiecti sumus, numerentur, eorum nimirum qui ante legem datam, deinde qui sub lege ipsa,postremò qui post eos extitêre(qui etiam vitæ,quæ per gratiam est, participes sunt)quòd is qui pro salute omnium mortem obeundam susceperat, restituere triduanam mundo c vastitatem & direptionẽ debuerit, vnicuique parti earum ætatum quasi signo impresso, libertate à corruptione & pernicie, accommodata conuenientíque proportione descensus ad inferos, seu potius corporalis in sepulchro mansionis mortificationísque suæ, confirmans. Quod si cui placeat, generis humani d in principia elementáq; sua resolutionem, eiusdémque e restitutionẽ,ad causam Dominicæ resurrectionis referre: & propterea quòd ea à perfectrice rerum cũctarum Trinitate effecta sit,tribus, à Domino omnium, diebus mortem esse abolitam,affirmare:ab eo quoque nostra non dissentiet contemplatrix consideratio. f Lazarus siquidem,mundanæ corruptionis elementarísque resolutionis & regenerationis typus & exemplar,in fatalem ac morti etiámnum obnoxium restituitur ordinem, quem in elementaribus

Vt quidem coniectura colligere licet,post dies duos Hierosolyma sunt reuersi Sabbato. Hui⁹ enim gratia est Sabbati habebant viã,vt diu⁹ Lucas dixit Est aũt Sabbati iter, passus bis mille,quãtũ videlicet castra à tabernaculo testimonij aberãt: quẽadmodũ diuin⁹ cõstituit Moses. Sãcta porrò et diuina ascẽsio die quinto est facta. Nicep.

b θεωρία et cõtẽplatio, quánã ratione tertio à morte die Christus resurrexerit.

c ἀνάστασιν.

d ἀναστοιχείωσιν.

e ἀνάστασιν. f Quatriduana Lazari mors quid designet.

eodem numero principiis ipse Christus constituerat. g Quadragesimo autem die ad cœlos paternúmque reuertitur thronum Dominus: quòd & lex, rerũ futurarũ exemplar & figura, iis qui ex corruptione progeniti essent, per hunc numerum, quasi sacrum ductorem, aditũ & ingressum ad sacra adyta permittit. Eam scilicet ob causam etiam nunc * primogenitus ex mortuis factus Christus, immortalitatémque creaturæ suæ per restitutionem asserens, ad supercœleste nulláque manu factũ, nec non † omniũ sacrorũ sacratissimum ipsius sanctũ sanctorũ splendidè ac magnificè contendens recipitur.

g Quo mysterio quadragesimo à resurectione die Christus cœlos ascenderit.

** Primogenitus mortuorum & princeps vitæ Dei.*

Nam Deus transiuit in hominem, vt homo transeat in Deum. Iren. lib. 4. cap. 59.

† πάντων ἱερῶν ἱερότερον αὐτοῦ ἅγιον τῶν ἁγίων.

CAPVT XXXVIII.

CÆterùm quinquagesimam diem reperio, non solum quòd ipsa sacra, è radice sacra ortum ducat, ex illa nimirũ die, sua ipsius circulari in se ipsam reuolutione emergens, qua die, ab omnibus quęcunq; voluisset operibus, seu † in peregrinatione sua, seu in mundi * cõstitutione effectis, creator ipse conquieuit: verũetiam, quòd typum & imaginem impleuit perpetuæ illius omnísque vesperæ expertis remissionis diei. Quapropter etiam eis qui iuxta veterem literam viuebant, tanquam per vmbram exhibita, libertatem rerum omnium concedebat, circulari annorum cursu in numero isto consistente: eísque rebus, quæ tum agebantur, indicantibus, post septimanum hunc fatis ac seruituti obnoxiæ vitæ nostræ circuitum, aduenturam esse diem illam, qua in antiquum nos statum recipi, pristinámque & cœlestem libertatem restitui oporteret. Quum itaque & nunc Spiritus sancti aduentus ita comparatus sit, vt nouum nobis vitæ modum præscriberet, & ad illam ipsam diem, ex obscura & caliginosa præsentis vitæ nocte, nos excitaret: ideo in hac ipsa aduenit ille die. Decima autem ea est post ascensionẽ dies, quòd, sicuti septenaria in seipsam per circuitum reuersa, quinquagesimam remissionis diem profert: itidem & tertia in seipsam reuoluta, hanc ipsam nobis sacram substantialis Spiritus aduentus diem creat. Erat quippe hoc sic cõsequens & consentaneũ, non tantùm

Consideratio pia, quur quinquagesimo à resurrectione die, Spiritum sanctum Christus Apostolis miserit.

† ἐπιδημίας

* δημιουργία.

decimo ab ascensione die Spiritus sanctus aduenerit.

Quid ita

† διὰ τὴν τῆς θεαρχίας τριττὴν.
* τριτταῖος λόγος.

† propter diuinam rerum omnium principis trinitatē, verumetiam quòd ingens hoc resuscitationis & restitutionis mundi opus* quod tertiū in trinitate est Verbum: arcana admodū, vt paulò antè memorauimus, ratione peregit. Dictum præterea à nonnullis est, decima ab ascensione die Spiritum, alium quippe paracletum, propterea venisse, quòd reuertente cū Deificata humanitatis accessione Deo Verbo, ex nouenaria principum angelorū classe, ordo quilibet seorsim accedens, accessioni ei Deificatæ vnà cū Diuino Verbo, debitam sacrarit atque præstiterit adorationē: quippe quæ res recōciliationem generis nostri, sapientissimè optiméq; administrarit: & postea iuxta promissionē, diuinum missum esse Paracletū. Ad hunc quidem modum nobis hęc dicere in mētem venit. nihil enim temere, aut citra singularem insignis cōsiderationis contēplationem, Verbum fecit atq; impleuit. Si quid verò est alterius arcani mysterij, abditarū secretarúmq; rerum Iesu amplitudine dignū, id illi viderint, quibus profundam altitudinem rerum ineffabilium diuinitúsque peractarū, acrioribus cōtemplationis oculis perspicere est concessum.

Oeconomia restitutionis generis humani.

* ὡς ὁμοθείῳ τῷ προσλήμματι γιγνομένῳ, συνάμα τῷ θείῳ λόγῳ προσκύνησιν ἀφωσίου. *Descripta sunt hæc ex veteribus Græcis theologis. Quid verò ad ea dicēt nostræ ætatis theologi, qui carnē Christi glorificatā, &c. in ordinē creaturarū redigunt, & adorationē eius in dubium vocāt? Agunt in cœlestibus paschalia gaudia ipsi angelici spiritus, & resurgētis Domini gloriā admirātur: lætantur & delectātur in eo, quòd forma serui reuersa sit in formā Dei, & exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redeerit maiestatē. Cypr. Sermō. paschal. Inde Theologus, Pascha Domi. dicit esse* τιμὴν τῆς τριάδος: *hoc est, honorē siue decus Trinitatis.*

CAPVT XXXIX.

Luculētissimum Iosephi historici de Saluatore nostro testimoniū.

ATque equidem quæ de Christo, in sacrorū Euangeliorū librum relata sunt, vt ea quā breuissimè exponi potuerunt, ad hunc sese habent modū. Reliquū nunc esse puto, Iosephū quoque veritatis amantem apud Hebręos historicū, in medium producere, & quæ is in decimooctauo Antiquitatū libro de Seruatore no-

ſtro Ieſu Chriſto ſcripta reliquerit, primo huic hiſtoriarũ libro, tãquam coronidem apponere. Quum enim de præcurſore Ioanne, ea quæ paulò antè recẽſuimus, expoſuiſſet, deinde de Chriſto verbis hiſce ita ſcribit:
" Extitit eo tẽpore Ieſus, vir ſapiens, ſiquidem virũ eum
" dicere fas eſt. Erat enim operum, opinionẽ fidémque
" omnem excedentiũ, effector: & hominum eorum qui
" libenter veritatem complecterentur, magiſter. Multos
" enim ſimul & ex Iudæis, & ex Græcorũ ſuperſtitione, in
" diſciplinam ſuã aſciuit. Chriſtus is fuit. Et quum eum
" principũ apud nos virorũ delatione, Pilatus crucis ſup-
" plicio affeciſſet, nõ tamen, qui ante eum erant cõplexi,
" conſectari ſuperſederunt. Apparuit quippe illis, tertio
pòſt die ſuperſtes ac rediuiuus. Quãdoquidem diuini ꝓphetę & hoc & alia de eo admirãda, vaticinati fuerãt. Et ad hodiernũ vſq; diem, quæ ab eo eſt cognominata.

CAPVT XL.

PORrò effigies formæ Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſicuti à veteribus accepimus, talis propemodum, quatenus eam craſſius verbis cõprehẽdere licet, fuit. Egregio is viuidóq; vultu fuit. Corporis ſtatura ad palmos prorſus ſeptem. Cæſariem habuit ſubflauã, ac non admodum denſam, leniter quodãmodo ad criſpos declinantem: ſupercilia nigra, non perinde inflexa. Ex oculis ſubflaueſcẽtibus mirifica prominebat gratia. †Acres ij erant, & * naſus lõgior. Barbæ capillus flauus, nec admodum demiſſus. Capitis porrò capillos tulit prolixio-

Effigies & ſtatura Chriſti.

††

† ἰνόφθαλμος.

* ἐπίῤῥιν.

†† *Gen. 49. de Iuda dicitur,* χαροποὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπ' οἴνου. *Fului oculi eius à vino. Fuerunt & Domino Chriſto oculi* χαροποὶ, *id eſt, fului, ſplendeſcentes, nigroris habentes aliquid. Theodorus Gaza fuluos vertit in Ariſtotele, qui leonũ oculos habere ſcripſit* χαροπούς. * *Hic mihi ingenuè fatendũ eſt, cùm ingentem eſſe viderẽ inter veteres & nouos Chronologos & temporum obſeruatores diſſonantiã, annis à condito mundo notandis, me in Nicephori noſtri prioris editionis libris vbique mille annos detraxiſſe, vt notatio eius & cõputatio propius ad recentiorum quas è ſacris Biblis acceperũt, rationes accederet. Sed ĩ poſteriore iſta & accuratiore editione, millenos eos annos vbiq; reſtitui, ita*

Neoterici Chronologi admodũ à veteribus diſcrepant. Quorũ quidã hũc annum mũdi conditi cenſent eſſe,

3995. Theodorus Bibliander posuit 4011.

vt in Græco exemplari positus reperi. Feci id ea potißimùm adductus ratione, quod & Lactantium & Augustinũ viderem scripsisse ætate eorum sextum mundi millenarium cucurrisse. Lactãtius lib. instit. 7. cap. 14. Sciant, inquit, philosophi, qui ab exordio mundi seculorum millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum, quo numero expleto consummationem fieri necesse est, & humanarum rerum statum in melius reformari. August. de ciuit. lib. 20. cap. 7. de mille annis Apocalypseos scribens: In vltimis, inquit, annis mille ista res agitur, id est, sexto annorum miliario, tanquam sexto die, cuius nunc spacia posteriora voluuntur, sequuturo deinde sabbato, quod non habet vesperam. A qua ratione non multum annotatio Nicephori annorum mundi discrepat.

res. Nouacula enim in caput eius non ascendit, neque manus aliqua hominis, præterquàm matris, in tenera duntaxat ætate eius. Collum fuit sensim decliue, ita vt non arduo & extẽto nimium corporis statu esset. Porrò tritici † referens colorem, non rotũdam aut acutam habuit faciem, sed qualis matris eius erat, paulùm deorsum versum vergentem, ac modicè rubicundam: grauitatem atque prudentiam cum lenitate coniunctam, placabilitatémque iracundiæ expertem, præ se ferentem. Persimilis denique per omnia fuit diuinæ & immaculatæ suæ genitrici. Ac hæc quidem hactenus. Cõplectitur autem primus hic historiarũ Liber, annos triginta tres: initio sumpto à quadragesimo secundo Augusti Cæsaris iam senescẽtis Imperij anno, quo Dominus noster Iesus Christus cum carne, ex sancta processit virgine: fine autem in decimum octauum Tiberij Cæsaris imperantis annum desinente. Qui quidem à mundo condito, Quinquies millesimus quingentesimus trigesimus octauus, à natiuitate autem Domini trigesimus tertius fuit. *

† σιτοχρόος De colore tritici maturescentis hoc intelligẽdum qui cum modica fuscedine rubescit. Prima huius libri anni.

** Nicephorus, atque alij itidem authores, paßionem Christi Iesu Saluatoris nostri, in decimumoctauum imperantis Tiberij annum referunt: quo anno Consules fuere Fur. Camill. Aruntius Scribonianus, & Cn. Domitius Aenobarbus. At Lactantius Instit. diuinar. lib. 4. Tiberij, inquit, anno quindecimo,*

id est, duobus Geminis Consulibus, ante diem septimum Calend. Aprilium, Iudæi Christum cruci affixerunt. Eorum consulum integra nomina fuerunt, C. Rubellius Geminus, & C. Fusius Geminus. Lactantius Tertulliani sententiam est secutus, cuius hæc verba sunt in lib. aduersus Iudæos: Tiberij quintodecimo anno imperij passus est Christus, annos habens quasi 30. quum pateretur, &c. Quæ passio perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufino Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octauo Cal. April. die prima Azymorum: quo agnum, vt occiderent ad vesperam, à Mose fuerat præceptum.

SECVNDI TOMI CAPITA.

tum eius, vt antiquitus fama obtinet, vixit) reuersi essent, orationíque & precationi vacarent, paulò pòst, quum eò centum & viginti conuenissent homines, Petrus concione habita, primus duodenarium Apostolicæ electionis numerum supplendum esse arbitratur: & ex septuaginta illis, qui & sermone & opere illustres essent, duos producit, vt ex eis alter pro Iuda, qui suum ipse ꝓdiderat Magistrum, locum ministerij sortiretur. Iustus & Matthias delecti isti erant. Quum autem sortes missæ essent, adhibita congruenti oratione, vt, qui idoneus Verbi ministerio esset, cœlesti suffragio & iudicio declararetur, sors in Matthiam peruenit. Ita sacratus ille numerus suppletur, Matthiásque impositione manuum duodecim Apostolis adscribitur.

Matthias in locum Iudæ proditoris surrogatur.

CAPVT II.

ET iam decima, ab ascensione: quinquagesima autem ab resurrectione aderat dies, omnésque vnà in cœnaculo congregati erant. Quum derepentè tertia diei hora sonitus ingens, tanquam vento subito & vehementi flante, exauditur, totámque is complet domũ: & linguæ igneæ pari cum discipulis numero dispertitæ, in vniuscuiusque vertice cõsidere videntur. Itaque illi sanctissimo Spiritu pleni, variis linguis gloriã Dei loquuntur, diuinitatémque Iesu eis qui confluebant, deprędicant. Accurrebat enim, inquit, multitudo ad fulminis sonitum, & circum domum eam currebat, varietatem audiens linguarum. Aderãt quippe tum ibi propter diei celebritatem, ex omni propè orbe, Parthi, Medi, & Elamitæ, Syri simul & Arabes, Romani & Iudæi, Phryges & Cappadoces, &c. Et illi vsqueadeò miraculo eo sunt consternati, quòd quidam loquentes intelligerent, quidam verò minus, vt ebrietatem quoque eis probrosè obiicerẽt, & vario multiplicíque percũctantium colloquio conuiciarentur. Ad quos diuus Petrus, diuino aperto ore, causam varietatis linguarum indicans, non vinum id, sed Spiritum sanctum esse dicebat, qui† per spectatorem Dei Iohel promissus esset: Extremis videlicet diebus, eum à Deo super carnem omnem effusum iri. Oraculúmque id allegans, firmissimis ser-

Ipso die Pẽtecostes Apostoli Spiritum sanctum accipiunt.

Concio Petri ad multitudinem.

† διὰ θεόπτου.

monibus Seruatoris res gestas confirmabat: omnésque cohortabatur, vt per pœnitentiam resipiscerent, in salutifero Iesu nomine baptizarentur, & spiritum acciperent. Ipsis enim, liberisq; eorum, & quos præterea Dominus vocasset, promissionem peculiarem esse, confirmabat. Et confestim ad tria millia hominum ad diuinum accedunt baptismum, qui etiam inde per communionem in doctrina simul & oratione, atque etiam mẽsæ participatione cũ Apostolis perseuerabant. Et quum multa miracula per diuos apostolos ederentur, timor animum omnem occupabat. Multi porrò facultates suas vendentes, ad Apostolorum pedes ponunt: & quæ ad necessarium vsum essent, duntaxat capiunt. Communia quippe omnia erant omnium, & vno viuebant in loco: neque cuiquam dicere licebat, se quicquam habere proprij. Quod sanè quum Ananias & Saphira audendum sibi putarent, vt qui diuino mentiti essent Spiritui, repentina morte tolluntur. In templo quoque conueniebant, laudibus Deum vehentes, & cibum cordis simplicitate communem habentes. Quamplurimi autem ad diuinum admittebantur lauacrum, & diuina vis atque virtus Apostolos cõsequebatur, nihil prorsus erat malorum, quod non præsentia & attactu illorum celerrimè diffugeret. Itaque pro foribus & sub dio in plateis deponebantur, qui diuturnis cõfecti erant morbis: vt saltem vmbræ Petri participes facti, ab ea qua premebantur ægritudine, liberarentur. In quibus ille quoque fuit, qui à natiuitate sua claudus, ad templum decumbebat. attactu enim Apostolicarum manuum, artubus recuperatis exilire est visus. Inde verò contra eos inuidia exoritur, quæ nomẽ Iesu profundo silentio premendum hortabatur. Illis autem id haudquaquam tolerãdum fuit. Quum ergo multa cum libertate Verbum publicitùs prædicarent, in publicam coniiciuntur custodiam. Cæterùm per angelos inde educti, & templum ingressi, idem quod antea facere pergunt. Deinde ab Anna & Caipha cõcilium cogitur. & qui facilè apud eos princeps erat Gamaliel, non prohibẽdum Apostolorum opus esse suadebat: hortabatúrque, coalescere & obtinere id necessariò oportere, si ita Deo visum es-

Ea cõcione tria millia hominũ ad Christum conuersa.

Cœnobium Christianorum.

Ananiæ & Saphiræ horrendũ fatum.

Miracula per Apostolos edita.

Christianorum persequutio.

Gamaliel verus & sincerus consiliarius.

* μὴ θεομαχεῖν.
Rebellio contra censum & descriptionẽ vindicata.
Septem diaconorum ordinatio.
a Iacob⁹ frater Domini, primus Hierosolymis Episcopus eligitur.
b Epiphanius aduersus Nazaræos scribit Iacobũ hũc primogenitũ filiũ Iosephi, nõ ex Maria virgine matre, sed ex cõiuge alia susceptũ & sanctificatum fuisse: Eidẽq; fratres addit Iosẽ, Iudam & Symeonem. itidẽ vt Hippolytus.
Hoc ipsum quoque Epiphani⁹ scribit aduersus

set: etiámque atque etiam videndum eis esse dicens, * ne bellum contra Deum susciperent. Theudam quoq; quendam, & Iudam Galilæum in medium afferebat, qui censui & descriptioni primæ, multitudinis manu coacta, restitisset: &, quòd contra voluntatem Dei conatu suo venisset, periisset. Tum illi Apostolos plagis mulctandos curant: & absolutis, nequid posthac in nomine Iesu vel dicerent, vel facerent, præcipiunt. Sed enim quum ingens magis magísque ad fidem confluerer multitudo, indignatio in ea & murmur Græcorum exoritur, quòd viduæ eorum despicerẽtur. Ita Stephanus, & cum eo sex viri, diuini participes spiritus, precatione & manuum impositione ad ministerium publicum delecti ordinãtur. Ipsi verò Apostoli soli sibi verbo vacandum esse statuunt.

CAPVT III.

Sanè quidem & [a] Iacobum, qui frater Domini dicebatur, quòd sponsi Iosephi filius is, & mater Iesu spõsa Iosephi esset, propter excellentem eius virtutem & præcipua alia ornamenta, Iustum ab omnibus cognominatum, primum Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopum creant. Testatur hoc Clemens contextor in sexto Dispositionum libro, ad hunc modum scribens: „ Petrus & Iacobus & Ioannes, quos Dominus pręcipuo „ dignatus fuerat honore, post ascẽsionem eius, gloriam „ non affectarunt: sed Iacobum Iustum episcopum Hie„ rosolymorum legerunt. In septimo autem eiusdem ar„ gumenti libro hæc quoque de eo commemorat: Iaco„ bo Iusto, & Ioanni, & Petro post resurrectionem Do„ minus cognitionem & scientiam tradidit. Hanc illi „ reliquis Apostolis, atque ij rursum aliis septuaginta, „ quorum vnus quoque Barnabas fuit, tradiderunt. [c] „ Duo autem fuère Iacobi: alter Iustus, qui ex templi „ pinnaculo deiectus, & à fullone fuste ad necem vsque „ cæsus est: alter autem, qui capite est ab Herode plexus. „ Iusti porrò istius & Paulus mentionem facit, scribens: „ Alium autẽ ex Apostolis quenquã non vidi, pręter Ia„ cobũ fratrẽ Domini. Porrò diuinus Euodius, qui & ipse „ Apostolorũ successor fuit, in cõmentariis suis, pręcipuè

autem in Epistola quam [d] Lumen inscripsit, hæc quoq; posuit Christus, inquiēs, manibus ipse suis Petrum tantūmodo baptizauit. Petrus porrò Andræā, & filios Zebedæi. Ii deinceps reliquos Apostolos. Septuaginta autem illos Petrus & Ioannes Theologus dictus baptizarunt. Adiicit is præterea illa. A baptismo vsq; ad passionem Christi intercessisse annos tres: à passione verò, resurrectione & ascēsione ei' in cœlos, vsq; ad lapidationem Stephani, annos septē: à Stephani deinde martyrio, vsque dum Paulū lux circumfudit, menses sex. Inde vsq; ad sanctæ Dei genitricis decessum, annos tres. Cæterūm tēpus omne à natiuitate Christi, vsq; ad Dei genitricis migrationem, annos fuisse dicit quadraginta quatuor. Totius autem vitę eius, annos quinquaginta nouem. Siquidē trimula quum esset, in tēplum est præsentata, & ibi in sanctis sanctorū traduxit annos vndecim. Deinde verò sacerdotū manibus Iosepho ad custodiam est tradita: apud quē quum mēses peregisset quatuor, ab angelo Gabriele lætū illum accepit nunciū. Peperit aūt Mūdi ipsius Lucem, annū agens quindecimū, xxv. die mēsis Decemb. Deinceps annos peregit triginta tres, quos etiā æternū & ante seculare Verbū, & filius eius in terris exegit. Post crucis autē suppliciū illud; in domo Ioannis annos impleuit vndecim: vt ætatis eius anni simul collecti, sint quinquaginta & nouem. In ea ipsa Ioānis domo primum Pascha mysticum cōuiuium Dominus cū discipulis instituit. Inde hymno dicto in montem Oliuarū exierunt, ad villam Gethsemani. Ibidem propter metum Iudæorum discipuli claudebātur. Ibidem etiam foribus clausis, quum resurrexisset, ab ipsis est visus: quum in faciem quoq; eorum inspirauit, & Spiritum eis sanctū dedit. Ibi octauo pòst die Thomæ fides est cōfirmata: eò Spiritus sanctus specie linguarū, ipsa Pentecoste aduenit. Ibidem Iacobū Iustum primum Hierosolymorū episcopū Apostoli suffragiis suis designarunt, & Stephanum cū reliquis sex Diaconis legerunt. Hanc porrò domū Ioannes fertur comparasse post mortem patris sui Zebedæi, qui quidē propriæ nauis rector fuisse perhibetur, celebris inter Galilææ incolas vir. Decedens autē in Galilæa, filiis ambobus Ia-

Antidicomarianitas.

c Iacobi duo.

d φῶς.

e Ex Euodio quodā, ad historiā Euāgelicā illustrādā pertinētia.

Virginis matris ætas & vitæ totius anni.

Dom' Ioannis Euāgelistæ Hierosolymis ad montem Sion sita.

ἰδιοναύαρχος.

cobo & Ioanni hæreditatem reliquit. Ioannes igitur partem suam, quæ ex hæreditate ei cesserat, Caiphę eius anni Pontifici vẽdiderat. Quapropter per venditionis eius addictionem, notus quoq; ei erat: sicuti ipse in Euangelio suo dicit. Alienata autem ad eum modũ, quę ei obuenerat in Galilæa, possessione, aliam domũ Hierosolymis ad sanctam (ita enim dicta erat) Sion, sibi comparauit, in qua deinde purissima mater Christi, ad extremum vsque diem suũ vitam peregit. Consimiliter verò & frater Iacobus fecit. nam & is bonis suis in Galilæa alienatis, Hierosolymis fuit, atq; ibi salutare Verbum duodecim tribubus Israël prædicauit. Nõ importunum equidem, vt puto, fuerit, prę senti inserere historiæ, quæ diuinus Hippolytus Portuensis episcopus, de

πόρτου τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπίσκοπος.

Ex Hippolyto Portuensi episcopo, de Ioseph sponsi Mariæ ex priore cõiuge sua Salome liberis.

„ Iacobo fratre Domini memoriæ mandata reliquit: Io-
„ seph, inquiens, faber ex vxore sua Salome (quę quidem
„ filia fuit Aggæi, fratris Zacharię prophetæ, eiusdémque
„ Ioannis Baptistæ patris: Zacharias verò & Aggæus fi-
„ lij erant Barachiæ sacerdotis) quatuor suscepit filios,
„ Iacobum, Simeonem, Iudam, & Iosen: & itẽ filias duas,
„ Ester & Thamar. ita vt Salome ipsa, & Ioannes Bapti-
„ sta, duorum fratrum liberi fuerint. Etenim Aggæus fi-
„ lius quidem est Barachiæ, patruus autem Ioãnis. Similiter & Zacharias frater quidem Aggæi, patruus autem Salomæ Iosephi coniugis. Salomen porrò dico, non illam in Bethleem obstetricem (illa enim Bethleemitica, cõsobrina Elizabethæ erat, & item sanctę virginis Mariæ, vt hoc sacrum Lucæ Euãgelium indicat.) Siquidem tres fuere sorores Bethleemiticæ, filiæ Matthan Sacerdotis, & Mariæ coniugis eius, sub Cleopatræ & Casoparis Persę regno, ante Herodis Antipatri filij regnum. Primæ Mariæ, secundæ Sobæ, tertiæ Annæ nomen erat. Nupsit prima in Bethleem Maria, & peperit Salomem obstetricem. Nupsit quoque secunda itidem in Bethleem Sobe, & genuit Elizabetham. Nupsit postremò & tertia Anna in terra Galilæa, & protulit Mariam Dei genitricem, ex qua nobis exortus est Christus, ipsa veritas. Ita vt Salome ista obstetrix, & Elizabeth, & Dei mater, trium sororum reperiantur filiæ. Proinde Ioannes Baptista, & Iesus verus Deus noster, consobrini esse di-

De cognatione beatæ Mariæ virginis.

Maria virgo diuæ Elizabethæ consobrina.

Christus itẽ Saluator & Ioãnes Baptista consobrini sunt.

cuntur. Iosephi verò filius Christus esse dicitur, quòd filiorum eius frater esset, propter cõseruationem familiarem & cognationem Aggæi, fratris Zachariæ sacerdotis. Atque hæc quidem Hippolytus.

** Iacobus, qui appellatur frater Domini cognomẽto Iust⁹, vt nõnulli existimãt. Iosephi ex alia vxore, vt aũt mihi videt̃, Mariæ sororis matris Domini, cui⁹ Ioã. in lib. suo meminit, fili⁹ Hieron.*

CAPVT IIII.

EGo verò etiam, qui Pontifices, ab ipso Aaron incipiens, ad Iacobum istum fratrem Domini, & ad captam vsq; vrbem fuerint, historiæ huic attexam. Iacob ipsius tertius filius fuit Leui, huius autem Caath, huius rursum [a] Abraham alter, ex quo Moses & Aaron geniti sunt. Et Moses quidẽ dux profectionis populi Israël ex Ægypto fuit. [b] Aaron autem primus Pontifex à fratre Mose est vnctus. Primus itaq; Aaron, secũdus Eleazar, tertius Phineas, quartus Eliezer, quintus Bochchi, sextus Ozi, septimus Eli, octauus Achitob: sub quo vates Samuel, simul ꝓpheta & sacerdos & iudex populi fuit. Nonus Abimelech, quem vna cum sacerdotibus, Saül, propter Dauidẽ benignè ab eo acceptũ, occidit. Decimus Abiathar, qui vnus ex cæsis illis sacerdotib. saluus supfuit. Vndecimus Sadoc, sub quo tẽplum à Salomone constructum est. huic successit Achimaas, illi rursum tredecimus Azarias. Hunc sequutus Ioram: illũ Iodas, qui annos cẽtum & triginta vixit, & Godoliam Dauidis genus extinguere volẽtem interemit. Huic ordine successerũt Axioram, Phadæus, Sudæus, Iculus, & vigesimus Ioathamus: hũc sequutus Vrias, qui temporibus Achaz & Ezechiæ sacris præfuit. illum Neri, Ioas, Selã, Chelcias, qui sub pio Iosia pontificatum administrauit. Post hunc fuit Sareas: deinde Iosedec, sub quo populus à Nabuchodonosor captiuus est abductus: postea Iesus Iosedec filius, sub quo Iudæi è captiuitate à Cyro liberi dimissi sunt. is vnà cum Zorobabel Iudæorum genti præfuit. Huic successit Ioachim, sub quo Esdras leges recognouit. Hunc sequutus tricesimus Eliaseph. Illi † Ioachaz, in quẽ res ipsi Ester & Mardochæi inciderũt.

a Amram us dicitur. Exod. 6. Num. 3.

b Catalog⁹ Põtificum, Iudaicorũ, et Hierosolymitanorũ, vsq; ad Iacobũ fratrẽ Domini, initio ab Aarone sũpto.

c Post Ioãnem istum alij Iudam summũ sacerdotẽ posuẽt, qui Iesum fratrẽ suũ germanũ Hierosolymis in tẽplo interfecerit.

† Hũc alij Iudã vocãt Ioseph. lib. 11. cap. 8.

d Hic Iustus appellatus.

e Apud alios Onias, iste nõ recẽsit, sed Manasse Simõ substituit.

Dei Ade fuerunt [c] Ioannes, Iadæus, quo tempore templum in Garizim ædificatum est, Onias [d], Simon Eleazar: sub quo sacra Biblia de Ptolemæi secundi consilio à septuaginta duobus interpretib. in Græcum sunt trãslata sermonem. Manasses, [e] Onias, Simon. Quadragesimus numero Onias, [f] Iesus, & Onias alius: quo tẽpore populus ab Antiocho Epiphane grauiter est afflict⁹. [g] Alcimus, quem quũ non esset ex tribu sacerdotali genitus, Antiochus, Onia cæso, pontificẽ constituit. Post hunc fuit Onias, Oniæ filius, qui in Ægyptum profugiens, templum ibi Hierosolymitano simile in Heliopolitarũ agro extruxit. Post hunc quadragesimusquartus ex Asamonæi filiis, Iudas Machabæus: cui ordine successerũt, Ionathas frater, rursus Simon frater: Ioannes, qui & Hyrcanus dictus: Aristobulus, qui primus diadema sibi imposuit: Iannæas, cui etiã Alexandri nomen fuit. Quinquagesimus porrò fuit Hyrcanus, sub quo Põpeius Romanus dux vrbe vastata, sacra quoque templi donaria inspexit. Quinquagesimus primus Antigonus, [h] qui Parthos propter Hyrcani inimicitias aduersus templum adduxit, & ab Herode pontificatu deiectus est. Quinquagesimus secũdus Anaelus ab Herode, quum non esset sacerdotalis generis, põtifex creatus est. Quinquagesimus tertius Aristobulus, quem Herodes, Anaelo reiecto, substituit: idémque rursus Aristobulo dolo cæso, Anaelum restituit. Anaelo Iesus [i] Phabi filius succesit. deinde Simon Herodis † socer Põtifex fit: post hunc Matthias, deinde Iosephus, cui Iozarus succesit. Sexagesimus porrò fuit Eleazar⁹, sub quo Herodes pesimè periit. Ei verò ordine successerũt, Iesus Sex filius, [k] Ananus Caiphæ socer, Ismaelus filius Phabi, Eleazarus Anani filius, Simon Camythi filius. Sexagesimus septimus fuit Caiphas, qui etiã Iosephus dictus est, sub quo pro nobis salutiferam mortem Dominus obiit. [l] post hunc Ionathas Anani filius, Theophilus eius frater, Simon Boethi filius, deinde Ionathas Anani filius, post hunc frater eius Matthias, mox Elinæus: rursum Iosephus Camæ filius: quem insequutus est [m] Ananus Anani filius, qui Iacobum fratrem Domini, primum Hierosolymorum episcopum interemit.

f Hic etiã Iasõ dict⁹. Huic Antiochus sacerdotium abstulit, & id Oniæ, id et Menela⁹ dictus, concessit. Vnde seditio mota, propter Iasonem, et Menelaum fratres.

g Alchym⁹ à Lysia sũm⁹ sacerdos cõstitutus.

h Pacorus Parthorũ rex Iudæis bellũ indixit. Antigonus à Parthis, victis & captis Faselo & Hyrcano, rex cõstituitur. Fasel⁹ sibi mortem consciuit. Antigonus Hyrcano aures præscidit. Egesi. li. 1. Ioseph. lib. 14. ca. 24.

Huic quoque, magna dicẽdi libertate vsus Paulus: Percussurus est te Deus, dixit, paries dealbate. Ei porrò successit Gamalielis filius Iesus, huic Matthias Theophili filius: sub quo, octauo Claudij Cæsaris anno, bellum contra Romanos susceptum, initium habuit. Postremus omnium Phinęus fuit, sub quo vrbs, templum, & gens cuncta à Tito capta, omnésque & templi & legis res prorsus extinctæ corruerunt.[n] Atque hæc quidem sic se habent. Nos verò ad Apostolicarum rerum historiam ex diuerticulo redeamus.

CAPVT V.

STephano plurima Spiritus gratia erat, multáque is prodigia edebat, & quum eloquentia multũ valeret, concionaríq; non cessaret, omnibus Seruatoris & Domini cultum suadens, furore Iudęi accẽduntur.[a] A quibus ingenti vi lapidum obrutus, primus ipse pro Christo mortuus, στέφανον, hoc est, coronam accepit. Cæterùm quum adhuc spiraret, diuina illustratus gloria, cœlos apertos, & Seruatorem ad dextram Dei stantem, séque confirmantem vidit. Itaque ipse anima tota ad desideratum illũ anhelans, pro percussoribus suis, ne eorum peccata Deus in rationẽ aliquam cõputaret, orans, ita ad Deũ migrauit. Maxima verò inde & prima à Iudæis Ecclesiæ Hierosolymitanę coorta est persequutio. Porrò discipuli omnes, extra duodecim illos, per Iudæam & Samariam dispersi sunt. Quidam etiam eorum ad Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam vsque peruenere, nondum illi gentibus ipsis fidei Verbum communicare ausi, solísque tantum Iudæis id annunciantes. Tum Paulus quoq; Tarso ciuitate ortus, quum in legẽ patria (pharisæus enim erat) accuratè & diligẽter à pręceptore Gamaliele eruditus esset, æmulatione legis flagrans, eámque Apostolico marte admodum cõcuti videns, multum detrimenti Ecclesiis afferebat. Ac primùm quidem cædis Stephani suasor fuerat, eorúmque vestes, qui lapides in illum iecerant, seruauerat. Deinde in domos fidelium impetu, tanquam agrestis quæpiam & immanis fera, faciens, viros simul & fœminas vinctas trahebat, & in carcerem coniiciebat. Sed is

i Alij habẽt, Sabetis fil.

† κυνθισίς. Ananũ Cyrenensi summũ Põtificẽ cõstituit. Ioseph. lib. 18. cap. 5.

k Ismaelẽ Iabi filiũ, Valerius Gratus Anano amoto pontificem creauit, vt suprà lib. 1. cap. 29.

l Sed non Põtificat' huius tẽpore. Nã hic in annum à Christi natiuitate 22. ĩcidit. Anno porrò Christi 33. idem Cayphas pontifex fuit, quũ Christus pro nobis, &c.

m Pro Anano in Euang. legit Annas, & ĩ Act. apo. Ananias.

n Initium belli Iudaici, & finis.
a Stephani martyriũ.
Persecutio Ecclesiæ Hierosolymitanæ.
Saul⁹ Christianorum persequutor primarius.
Idem vas electionis.
Conuersio Pauli.
Insidiæ Iudæorum Damascenorũ aduersus Paulum.
Eas Paul⁹ è muro demissus effugit.
Idẽ ab Ecclesia Hierosolymitana suscipitur.

postea, serius aliquanto, ingentes admodum minas spirãs, epistolásq; à sacerdotibus, impunè ei fore quidquid aduersi, arbitrio suo, in Ecclesiam Damascenã contulisset, petens: Electionis vas, non ex hominibus, neque per homines, sed per reuelationem Iesu Christi & Dei patris, qui illum ex mortuis suscitauit, maximúsq; Apostolus designatur. Quum quidem cœlesti lumine oculi eius perstricti atque extincti, & voce cœlitùs ab instituto suo retractus esset, Saul, Saul, dicente, quid me persequeris? Hic, quum ei Ananias per Arcanam reuelationem manus imposuisset, visum recipit: & in animo suo longè etiam magis illustratus, confestim, quã antea contra nos ferociter spirabat, tã acriter pro nobis stare incipit, ita vt celerrimè omnibus qui cum eo sermonem sererent, astrueret, atque ex scripturis probaret, Christum verum esse Deum. In tantam autem apud populares suos, qui in perplexibili oratione summam & ineuitabilem defensionem collocabant, peruenit inuidiam, vt per dolũ occultè cædem ei struerent, eáque de causa ad portas ciuitatis Damasci in insidiis excubarent. Sedenim discipuli techna ea cognita, è muro eum in sporta dimiserunt. Qui quum Hierosolyma peruenisset, periculúmque, vt ei cum discipulis conuenire liceret, fecisset, fraudulenter cum illi agere credentes, auersabantur, neque persuaderi poterant, eadem eũ cum ipsis sentire. Certò quippe sciebãt, quàm aduersus illos fuerit, qui veluti ignem prorsus contra Ecclesias spirarit. Ac nisi Barnabas, clarus in septuaginta illorum ascripto ordine vir, oratione sua, vera esse, quæ ille præ se ferret, cõfirmasset, & quæ illum facientem vidisset, testificatus esset, re infecta abiisset. Itaque Barnabæ suasu admittitur: qui deinde, eadem quæ alij faciens, Hierosolymis disputabat, argumentísq; Christum verum Dei filium esse confirmabat. Cæterùm quum Græci ei aduersarentur, cædémque homini molirentur, discipulorum prouidentia Cæsaream deducitur. Inde porrò Tarsum mittitur, Christi Ecclesiam adaugens, & aliquos illi credentes semper adiiciens. Sed de his postea.

CAPVT VI.

PErsecutione in primis contra Stephanum excitata, Philippus ex his vnus; qui cum Stephano ad diaconatum erant electi, per dispersionem eam in Samaria erat edendorũ miraculorum vi oppidò quàm pollens. Siquidem tantum ab ea virtute valuit, [a] vt & Simoni, arti suæ nunciũ remittere persuaserit, qui magicis præstigiis longo tempore populum seduxerat. Vsque adeò enim imposturis & incantamentis homines ceperat, & tam celebrem ea ætate magica arte famam consequutus fuerat, vt Simonem illi magnam virtutem Dei esse arbitrarentur. Is igitur Simon talis quum esset, mirificis tamen Philippi rebus, quas supra opinionem fidémque hominum edebat consternatus,[b] baptismum vnà cum reliqua Samaria subit, & verbotenus professionem & fidem in Christũ egregiè simulat:[c] id quod & alij, qui abominandam eius sectam † erant complexi, faciebant, fraude & dolo autoris sui venenum pestiferũ in ipsis occultatum, quoad possent, eis qui id suscipiebant, communicantes. qui tamẽ postea, quum malitia peruersitásque eorum deprehensa esset, meritò sunt reiecti. Quemadmodum & Simon iste à Diuo Petro, qui impositione manuum Spiritum cõtribuebat, manifestò deprehensus est, gratiam eam venalem esse arbitrari: eóque nomine, vt nulli rei homo reprobatus atque repulsus est. Itaq; ille æmulatione percitus, contra Apostolos eorúmque doctrinam se armauit. Porrò, quum diuina prædicatio instar incendij per omnẽ iam serperet terrã,[e] Candaces Æthiopũ reginæ (patrio quippe more gens ea à muliere regebatur) Satrappa, diuina dispositione, primitiæ ex gentibus in Christũ credentibus fit. Quum enim in Philippum iter ex visione faciẽtem incidisset, & per vnicum Esaiæ prophetæ oraculũ, arcanis sacrorum nostrorum mysteriis ab eo initiatus & baptizatus fuisset, in patriam ipse suam reuersus, primus in Æthiopia hominibus Dei Seruatorísque nostri cognitionem læto attulit nuncio. Per quem prophetia illa reipsa est adimpleta:[f] Æthiopia prior porriget manus Deo. Atq; in iis quidẽ res Pauli, quas paulò antè perstri-

a Philippus diaconus Simonẽ Magũ cõuertit ĩ Samaria.

b Simon baptizatur, & fidẽ Christianã se colere egregiè fingit.

c Simonis istius hæresis quã hypocritæ omnes & simulatores consectãtur.

d Omnesquò quoquomodo adulterãt Veritatẽ & præconiũ Ecclesiæ lædũt, Simonis Samaritani magi discipuli & successores sunt.

† Simonis hypocrisis à Petro deprehensa:

e Candaces Æthiopum reginæ Eunuchus à Philippo ad christianismum perducitur.

f Æthiopia præueniet manus eius Deo, hoc eſt filij Æthiopiæ current ad expãdendum manus ſuas in oratione coram Deo. Pſal. 67.

Αἰθιωπία. προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ.

Diui Petri res.

Gẽtes quoq; ad cõmunionẽ Euãgelij & pœnitentiam receptæ.

ximus, conſiſtebant. Petrus autem Lyddam & Aſſaronẽ veniens, Æneam triginta octo annos lecto affixum, verbo ſolo ſanat ac reſtituit. Ioppę autem quũ eſſet, cúmq; inopes & viduæ circunſtantes, pro defuncta Tabitha, veſtes aliáſque res, quas eis Dorcas, pro eo atque debebat, dederat, oſtẽdentes ſupplicarent: dicto citius illam quidem reſuſcitat, multitudinem autem eam omnem ſacro initiat lauacro. Deinde Cæſareæ centurioni Cornelio officium ſuum præſtat, quum linteũ illud à quatuor partibus ſupernè demiſſum vidiſſet. Ita Cornelio, & qui cum eo erant, per doctrinã initiatis omnibus, gratia Spiritus ſancti superuenit, & linguarũ varietate gratia ea manifeſtò apparet. quibus ad eum modum mirificè peractis, diuinum deinde illi per aquam cõſequuntur lauacrum. Enimuerò Petro reuertenti, qui Hieroſolymis ex circunciſione erant, gratiam ipſam non ſatis intelligentes, maximopere ſuccenſebant, quòd ſalem diuinum arcanáque myſteria, viris præputio obductis communicaſſet. Qui ſanè rem eam edocti ſtatim conquieuere, animis eorum admiratione cõſternatis, quòd Deus etiam gentibus pœnitentiam conceſſerit ad vitã. Qui verò paſsim diſperſi erant in Phœnicia, & Cypro, & Antiochia, fidem ſolis Iudæis prædicabant. Cyprij tamen quidam, & Cyrenij, Antiochiæ, diuina eis opitulante manu, multitudinẽ ingentẽ numeróq; ſuperiorẽ, ad fidem adduxerant. Quod quum Eccleſiæ Hieroſolymitanæ innotuiſſet, Barnabam Antiochiam mittere properat, qui ſanè diuina refertus gratia, Tarſenſi conquiſito Paulo, cum eo Antiochiam proficiſcitur. Atque ibi anno toto docentes, innumerabilem ad Chriſtum pertrahunt multitudinem. Ibíque primùm diſcipulos Chriſtianos vocari debere ſanciunt. Sedenim Agabus, vnus ex his qui cum eis erant prophetis, famem futurã prædicit. Paulus porrò & Barnabas fratrum miniſterio ſubſeruituri, propter famem ingruentem, paſsim in loca omnia mittuntur.

Fideles primũ Antiochiæ Chriſtiani nomen inceperũt

Prædictio famis futuræ.

CAPVT VII.

NEceſſarium quoque, vt ſciatur, illud eſt, quòd Seruatoris noſtri diuinitas, & operum ſupra fidem &

opinionem omnium effectrix virtus, per terram vniuersam decantata: multos quoq; ex longinquissimis regionibus, sanationis incurabilium morborum spe permouerit. Vnde Toparcha Augarus ditionẽ suam vltra Euphratem cum laude administrans, eo quòd incurabili, torqueretur morbo, quum nomen Iesu celebre per terram increbrescens audisset (testificabatur nimirum fama & res ipsa) supplex ei per epistolam fit, liberationem à morbo eo rogans. Ille verò ad eum quidem venire subsedit, per epistolam tamen manibus suis scriptã ei respondit: Oportere se, commemorans, quũ quæ ei à Patre imperata essent perfecisset, ad eum reuerti. Profectione verò ea confecta, ex sectatoribus suis vnũ Taddæum nomine, ad illum missurum, qui cùm morbũ illum sanaturus, tum vitæ sibi suísque melioris administer futurus esset. Itaq; post resurrectionem à mortuis, & ascensionem in cœlos, Thomas ex duodecim vnus, diuino quodã motu, Taddæum, qui ex septuaginta illis esse cognitus est, ad Edessam, præconem & Euangelistã mittit, vt per eum quæ Christus promiserat, omnia exitum suum consequerentur. Atque ibi Taddæus quum esset, Tobiæ cuiusdam hospitio exceptus, omnem curabat valetudinem. Quod vbi audiuisset Augarus quæ ei à Iesu per epistolam scripta fuerant, in memoriã reuocans, statim illum accersit: cuius quum faciem conspexisset, & ad splendorem inde emicantis lucis obstupuisset, in conspectu primariorum circa se virorum procidens, adorationis reuerentiam Taddæo præstat, diligẽtérq;, an eius qui epistolam ad se misisset Iesu, discipul⁹ esset, inquirit. Tum ille, eius se esse dicit: proptereàque venire, vt † fidei fide digna præstaret. Quod si in priore perseueraret sententia & fide, maiora eum visurum, & optata cordis eius ad debitum finem suũ peruentura. Augarus verò: Ea est, inquit, fides & persuasio mea, vt etiam non dubitarem, exercitu coacto, contra eos qui illum in crucem egerunt, bellum suscipere: nisi à Romanis, * quibus colla ipsi submittimus, metus & periculum immineret. Taddæus verò: Dominus noster Iesus, inquit, manu & auxilio humano non indiget, qui voluntate Patris sui cõpleta, ad ipsum est reuersus. Au-

Agiographum hoc Euseb. lib. 1. cap. 13.

Augarus Edessenorũ priceps morbo incurabili detentus, ad Christũ scripsit.

Christi ad eũ respõsum

Taddæ⁹ vn⁹ è septuaginta, iuxta Christi promissum, à Thoma Edessã mittitur, ibiq; Augarũ & filium eius Abdum sanat, & sacris Christianorum initiat.

† τῆς πίστε πιστᾶ δοῦναι.

* ἐκεί νοις τὸν ἀυχένα κλινάντων.

garus rursum: Sed ego, ait, ipsi patríque eius, quæ fidei sunt rependerem. Si hoc ita est, infert Taddæus: En tibi in nomine Iesu Christi manum meam impono. Simúlque cum attactu, & morbus profugiens euanescit: & ipse breui momento, qualis ante morbum fuerat, agnoscitur. Ac nō ipse modò, verumetiam Audus filius eius pedum morbo laborans, multíque præterea alij ciuitatis eius, variis cōflictantes morbis, oratione simul & attactu, celeriter grauamine omni liberantur: Post hæc cōuocata ad concionem ciuitate omni, Apostolus obitam salutis nostræ Seruatori Christo † functionem omnem exponit, perfectiorib9 eos sacris imbuit, ad sacrum admittit lauacrum, sacerdotes, quos opus erat, creat: alia omnia ritè & ordine constituit, vrbémque omnē Deo consecrat. Quum verò ab Augaro ad Apostolum deinde pecuniæ mitterētur, accipere eas renuit. Si enim, inquiens, nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena? Porrò Augari epistola ad Christum, quam per Ananiā expeditum & celerē cursorem misit, * quoad crassiore modo concipi potuit, verbis suis hanc complexa est sententiam. Quum de te curationibúsque tuis audirem, te sine remediis & herbis, solo verbo, cæcis visum, claudis pedes suos, leprosis corpus mundum, & qui diuturnis premuntur morbis congruentē valetudinē, & quidē gratuitò præbere, aliáq; multa virib9 nostris maiora efficere opera, in mentem mihi venit, alterum te duorum istorum esse arbitrari: vel Deum, qui cœlis relictis ad nos secesseris: vel saltem Dei filium, res tantas supra fidem & opinionem omnem gerentem. Itaque te hoc scripto oro, vt ne molestum tibi sit, ad me venire, méque, qui iam dudum affligit, inueterato morbo liberare. Persuasum porrò habeo, quū Iudæi iniquo erga te sint animo, non optima eos de te capere consilia. Mihi verò oppidum est modicum quidem illud, nec admodum celebre, vtrique tamen nostrûm percommodum. Postquàm autē Augar9 scripto suo persuadere ei quod voluisset non potuit, desperato Iesu, propter respōsum acceptum, aduentu, quid caperet consilij incertus, eo tamen quo in Christum tenebatur desiderio perculsus, pictorem eximium ad eum misit, eíque vt diligenter & accu-

Est hoc summissionis Orietalium populorum Græcorum, & Ruthenorum.

† οἰκονομίαν.

Ciuitas Edessenorum per Taddæū Christianismū suscipit.

* ὡς ἐν τύπῳ καταλαβεῖν.

Epistola Augari toparchæ ad Christum.

& accuratè facié eius in pictura effingeret, imaginémque pro desiderato illo sibi afferret, imperauit. Et ille quidem venit, atque in loco sublimiore stans, pingere Christi vultum, vt decebat, conabatur. Quum verò cœptum opus non succederet (diuinus quippe splendor & gratia in vultu eius coruscans impediméto erat) re ea cognita Saluator textum lineum petit, in eóque prius loto faciem suam exprimit, & ad Augarum mittit. Dicitur quoque Persarum rex, manu ingenióque promptum pictorem misisse, & per hunc, feruenti fidei desiderio, simul & ipsius Christi, & quæ eum diuino modo genuit, matris, quàm celerrimè imaginem depictam accepisse. Atque hæc quidem ex tabulariis & archiuis ciuitatis Edessæ, quæ tum regia administrabatur potestate, sunt desumpta. Fuerant enim in publica librorum monumenta relata. Et libri de Augari rebus conscripti, hæc quoque complectebantur, ex Syrorum lingua translata. Quæ à me etiam rectè hoc loco opinor esse exposita.

Augarus pictorem ad Christum, qui ei' formã depingat, mittit. Christ' imaginẽ suã in lineũ textũ impressam, picturã scilicet αὐτόματον, ad illum remittit.

Ad Persarũ quoque regẽ Christi & matris eius effigies perlata.

CAPVT VIII.

ET iam vbique terrarum, mirifico Verbo disseminato, sermonibus omnium resurrectio, ascensio, & alia diuinam potentiam testantia miracula publicè ferebantur. Consuetudo autem iam inde à plurimis annis obtinebat, vt qui præfecturas aut prouincias sortiti essent, res nouas, quæ sub eis accidissent singulas, summum Imperium habenti Cæsari significarent, vt illum nihil prorsus rerum omnium latêret. Itaque de resurrectione ex mortuis, aliísque prodigiis Iesu Christi, Tiberio Cæsari scribens Pilatus: quũ res eius plerasque, tum, quòd ex mortuis rediuiuus, sibíque ipsi superstes, Deus iam à multis, & quidem præcipuus inter alios Deus esse crederetur, renunciauit. Quam rem Tiberius ad Senatum Romanum retulit. Senatus autem, non esse deliberandum de ea censuit, sub illo quidé prætextu, quòd ille non priùs, veteri more, ipsius Senatus sententia, in Deos esset relatus: re autem ipsa, quod diuinæ doctrinæ disciplina humano prorsus non indigeret auxilio. Sed enim etiamsi senatus ad eum modum verbum de Ser-

Tiberi' Cæsar per Põt. Pilatum de rebus Iesu Christi certior factus eũ etiã contra Senatus Rom. sententiam in deos retulit.

uatore reiecisset. Cæsar tamen in sententia sua persistit, salutaríque prædicationi impedimento non fuit. Scriptum hoc nobis reliquit Tertullianus, vir insignis, accuratáque legum & actorum Romanorum peritia clarus, in ea quæ ab ipso latina quidem lingua scripta, in græcam verò translata est, pro Christianis Apologia. in qua hæc quoque commemorat, ita scribens: Vt de origine aliquid retractemus eiusmodi legum, vetus erat decretum, ne quis Deus ab Imperatore consecraretur, nisi à Senatu comprobaretur. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum introiuit, annunciatam sibi ex Palęstina veritatem dogmatis istius (ibi enim prima initia sumpserat) ad Senatum retulit, cum prærogatiua suffragij sui. Senatus, quia ipse non probauerat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus mortem Christianorum accusatoribus. Cœlesti nimirum prouidentia, per ordinationem atque dispositionem competentem, hoc illi suppeditante, vt nullo obstante impedimento, Euangelij Verbum per terras passim omnes cursum suum teneret. Sic scilicet vi & efficacia cœlesti salutare Verbum, quasi quoddam solis lumen, vniuersum habitabilem orbem prorsus illustrauit. Confestim nanque, iuxta diuinarum scripturarum præscriptum, in omnem terram exiuit sonus diuinorum Euangelistarum & Apostolorum eius, & in fines orbis verba eorum. Proinde per vrbes & vicos omnes, copiosissimæ messis instar, frequentissimæ numerosissimæque passim Ecclesiæ sunt constitutæ: & qui maiorum suorum successione, veterísque erroris & idolorum superstitionis contagione, animis suis erant infecti, diuina Christi vi atq; virtute intercedente, per sectatorũ discipulorúmq; eius doctrinam, simul & miracula, tanquam à grauibus molestísque dominis liberati, vinculísque durissimis soluti, omnem illam diabolicorum deorum multitudinẽ conspuerunt, vnúmque & solum Deum esse confitentes, qui omnia condidisset, eum ipsum veræ pietatis legibus, diuinóque & sobrio cultu, per Seruatorem nostrum generi humano illato, coluerunt.

Tertulliani testimoniũ.

Promulgatio Euangelij libera per vniuersum orbem.

CAPVT IX.

TIberius autem annis viginti duobus cum dimidio, Imperio administrato, Caio moriens id reliquit. a Hic confestim Agrippæ diademate imposito, regem eum Iudææ creat. Philippi quoque & Lysaniæ tetrarchias eidem tum attribuit. neque ita multo post Herodis quoque regnum, qui Ioannem occiderat, addit: Herode ipso vnà cum Herodiade vxore, plurimis de causis, b vt & Iosepho videtur, perpetuo in occidente exilio mulctato. Ea ætate & Philo floruit, vir non tãtum apud nostros, verumetiam apud profanos philosophos celebris. Generis is Iudæus fuit, inter ciues & magistratus Alexandrinos clarus. Quantus ille quidẽ in patriis disciplinis fuerit, quantóve in eas labore incubuerit, ipsa res declarat. Quantus verò etiam in liberalibus externæ philosophiæ artibus, quid attinet dicere? Platonis nanque & Pythagoræ institutum summoperè æmulatus, omnes sui temporis philosophos longè superasse dicitur. Hic res Iudaicas sub Caio quinque libris est complexus, in quibus etiam vesanam eius dementiam & quæ ille contumeliosissimè improbissiméque in Imperio suo egerit, & quas sub eo Iudęi pertulerint calamitates, persequitur. Illorum nimirum gratia orator quoque Romam venit, quum apud c Caium pro Iudæis patriísq; eorũ legibus & moribus orationẽ haberet, risum inde, & prętere a nihil retulit. Parum verò abfuit etiam, quin de vita quoq; ibi periclitaretur, quemadmodum eius in decimooctauo historiarum libro circa finẽ d Iosephus meminit. Seditione, inquit, Alexãdriæ inter Iudæos ibi incolentes & Græcos orta, terni ab vtraq; factione oratores lecti, apud Caiũ aderant. Vnus horũ Appion fuit. e Is quũ multa acerbè in Iudæos dixisset, tũ illud quoq; adiecit, ꝙ Cæsaris negligerent atq; despicerent honores. Quũ enim alij populi omnes, qui sub Romano essent Imperio, aras & templa Caio cõstruerẽt, rebúsque aliis omnibus, vt Deum, ve-

C. Caligulæ Imperiũ.
a Agrippã Cai⁹ Cæsar è vinculis liberatum, regem tetrarchiæ Philippi & Lysaniæ fecit. Ioseph. lib. 18 cap. 15. de bel. Iud. li. 2. cap. 5.
b Lib. 9. cap. 7.
c Fuit is Romæ apud Caium pro Iudæis Alexandrinis orator: sed parũ ab eo est humaniter acceptus
c Initio Caligula se popularẽ ostẽdit, animósq; et studia hominũ in se incendit. Deinde verò luxu, incõtinentia, atrocitate auaritia & vitiis omnib⁹, monstrum exhibuit.

d Iosephi ea de re testimonium. e Iudæi iussi à C. Cæsare effigiem eius in templo locare, arma potius sumpsere. quem motum, Cæsaris mors diremit. Tacit. lib. 21.

χρῆ θαῤῥεῖν, χαῖς μὲν αὐτοῖς ὠργισμένος, ἔργῳ δ' ἤδη τοῦ ϑεοῦ ἀντιπαρεξάγοντος.

g Propter innocentißimũ Christi cædẽ maximas quasq; Iudæi pertulere clades.

h Seian[9] Iudæis infensus.

Perstringũtur calamitates Iudæorũ quas sub Tiberio & Caio pertulerũt, extremi excidij vrbis Hierosolymitanæ procemia.

Tumultus Iudæorũ ingẽs propter Cæsaris statuas in templũ à Pilato inductas.

Iosep. de bello Iud. li. 2. cap. 3. Egesip. li. 2. ca. 5. De hoc capi. seq.

nerarentur: solis Iudæis absurdum videri, statuis eum honorare, aut per nomen eius iurare. Hæc aliáq; multa quum Appion dixisset, quibus Caium, pro ingenio eius vt par erat, elatum iri sperabat, Philo princeps legationis Iudæorum, magna gloria vir, & philosophiæ non imperitus, Alexandri Alabarchi frater, per defensionem obiecta disertè refellit. Explosit autem eum Caius, abire à se statim iubens. Atque ille ira percitus videbatur graue quiddam in eos decreturus esse. Philo porrò contumeliosè reiectus, exiit & ad eos qui secum erant Iudæos, f Fidendum esse, inquit, animumque sumendum. Caium enim iratum quidem eis esse, reipsa autẽ Deũ aduersus illũ iam auditorẽ adesse, & deliberatorem. Hæc quidem Iosephus. Sed & ipse Philo singillatim quæ in legatione illa acciderunt, commemorat: ex quibus equidem alia prętermittã, & illa tantum oratione persequar, per quæ perspicuum fiat, quæcunque non multo pòst Iudæis accidere g propter piacularem temeritatem, quam in Christo necando exhibuerunt, accidisse. Itaque ille primum refert, h Seianum quendã, qui plurimùm apud Imperatorem Tiberium autoritate valuit, illud in primis studuisse, vt funditùs tota gens Iudæorum deleretur. Deinde Iudęę præsidem Pilatum, sub quo piaculũ illud in Christum est cõmissum, stante adhuc Hierosolymis templo, nouum quiddam atque insolens contra leges, sanctiones, moresque eorum fecisse, eósque per id in magnam conturbationem & motum coniecisse. Post Tiberium autem idem memorat, Caium Imperio suscepto, quùm plurimis Iudæorum gentem contumeliis iniuriisque affecisse, tum maximis etiam detrimentis atque cladibus afflixisse. Quæ vt omnes ex ipsius oratione intelligerent, commodius esse duxi, eũ hic referre. Verba eius hæc sunt: Tanta morum
„ Caij erga omnes, præcipuè verò in Iudæorum gentem,
„ quibus grauissimè erat infensus, fuit peruersitas, vt in
„ plerisque vrbibus, ab Alexandria exorsus, oratoria eo-
„ rum signis & statuis imaginis formęque suæ complens,
„ sibi ipsi arrogaret atque dicaret. Quæ enim ab aliis sa-
„ crata erant, concupiscens ipse vi occupabat. Templum
„ autem sanctæ ciuitatis, quod sacrosãctum, inuiolatum,

† & à direptione omni liberũ permanserat, improprium mutaret & transformaret delubrum, Iouis id illustris, noui Dei, Caij nominari iubens.

Caius tẽpla Iudæorum statuis suis impleuit.

ἄψαυστον, δουλείας ἐλευθέρωμένον.

CAPUT X.

INnumerabiles insuper alias calamitates orationem omnem superantes Iudæis Alexandrinis accidisse, idẽ Philo, sub eo quem diximus Caio, in secundo libro, cui titulus est, De virtutibus, * sermone asimulato commemorat, cui & Iosephus consentit: itidem à Pilati, & in Seruatorem commissi piaculi temporibus, calamitates Iudæorum initium sumpsisse memorans. Qualia igitur & is in secũdo Iudaici belli libro scribat; audire est operæpræciũ: Pilatus, inquit, à Tiberio procurator in Iudæam missus, noctu velatas tectásque Hierosolymam infert Cæsaris statuas: signa eæ vocantur. Qua rei nouitate interdiu maxima à Iudæis turba est excitata. Qui enim propius assistebãt, ad conspectum earum consternati sunt, tanquam apertè legibus eorũ proculcatis: quippe simulachrũ aliquod in ciuitate habere, illis religio erat. Hæc si quis Euãgelicis addat verbis, veritatem ipsam inueniet, celeriter enim eos vindicta est consequuta, propter eam, quam apud Pilatum insolenter edidere vocẽ: non alium se, clamantes, habere regẽ, præterquàm Cæsarẽ. Paulò pòst alia quoq; calamitate pressos, idẽ Iosephus scribit. Post hæc, dicens, aliam quoq; turbã conciuit Pilatus, sacro thesauro (cui nomen Corbona) in aquæ ductus constructionem con sumpto, qui quidem ad trecenta dirigebantur stadia. Ægrè ferebat eam indignitatem multitudo, & præsente Hierosolymis Pilato, tribunal circumsistentes vociferabantur. Ille porrò, quòd Iudæorũ præuidisset tumultum, turbæ eorũ milites armatos, qui militaribus operti essent vestibus, immiscens, ferro quidẽ petere nunquam prohibuit, fustibus autem vociferantes pulsare præcepit: eiúsque rei causa signũ, vti cõuenerat eis, pro tribunali dedit. Quapropter Iudæi ad eũ modũ verberibus cæsi, multi plagis sunt interempti, multi etiã à suis inter tumultũ protriti interierũt. Multitudo porrò ipsa ad cladẽ eã exanimata conquieuit. Alias item innume-

* ἐν ὑπερῴῳ λόγῳ.

Sacer tẽpli thesaurus à Pilato in aquæductũ ædificationẽ cõsumptus.

rabiles, nouãdis rebus, excitatas calamitates, idẽ Historicus persequitur, per quas astruit atque probat, quod à perpetrato in Saluatorẽ piaculo, nũquã & in vrbe ipsa, & in Iudæa omni, esse desierint seditiones, tumultus, pugnæ, aliorúmq; intolerabiliũ cladium aliæ super alias incursiones, donec postrema omnium vrbis sub Vespasiano obsidio eos inuasit, ac prorsus extinxit. atq, eorum quæ Iudæi in Christum commiserunt, talẽ illi diuinitus sunt experti vindictam, sensim eos carpentem. Verùm enimuerò & ipse Seruatoris iudex Pilatus, quũ sub Tiberio (quòd Maria Magdalena Romam adierat, & Seruatoris res ibi retulerat) maximis affectus esse dicitur contumeliis, tum Caij tẽporibus postea extrema calamitate oppressus esse fertur: quemadmodũ id tradunt, qui Græcorũ Olympiadas, quæq; in eis acta sunt, composuere. Ad eas enim necessitatis angustias variis aduersisq; casibus est redactus,[b] vt manus ipse sibi attulerit, & sui ipsius vindex ipse factus sit: vltione diuina (ita enim coniicere oportet) breui eũ consequente. Id quod & de Anna, & de Caipha, aliísq; itẽ scribis & Pharisęis dicitur: qui & ipsi dignas variásq; dederũt pœnas, eius, quam Christo intulerunt, iniquæ & iniustæ necis.

Seditiones populares, diuinæ vindictæ sunt.

b Pilat⁹ vltione diuina man⁹ ipse sibi attulit.

L. Vitellius Syriæ præfect⁹, Pilatũ propter Iudæorũ accusationẽ Romam ire iussit, & Marcellum Iudæis præfecit. Ioseph. lib. 18. ca. 11. Reliqui etiã Christi Saluatoris persequutores malè disperierunt.

CAPVT XI.

DEinde nondum quatuor prorsus exactis annis, Caius, qui tum Imperiũ tenebat, furore correptus, & vsq; adeò est effœminatus, vt vestimentis, plicaturis, aliísque ornamentis mulieribus vteretur. † quapropter in balnæis cæsus, Claudio successori Imperiũ reliquit. sub quo ingens illa fames fuisse scribitur, quam etiam Agabus prophetiæ dono clarus futurã prædixerat. Eáq; de causa Barnabas quoq; & Paulus ex Antiochia fratribus per ministeriũ suũ victũ summittebant. Quo tempore etiã Adiabenorũ gẽtis regina, Helena nomine, Iosepho teste, ingenti pecunia frumento in Ægypto comparato, indigentibus id transmittebat. Huius sanè Helenæ, cuius, quẽ modò dixim⁹, historic⁹ meminit, statuæ illustres in suburbanis Æliæ locis lõgo post tẽpore sunt visę. Itidẽ Iosephus & Theudæ imposteris & malefici de quo in Actis quoq; Apostolorũ mẽtio fit, meminit hisce

Caij cædes. De ea histo rici variãt. ἐν τῷ βαλανείῳ ἀναιρεθείς.

Fames ĩ Iudæa, &c. sub Claudio

Helena Adiabenorum regi-

verbis. Quum Fadus Iudææ præesset, impostor quidam Theudas nomine, persuadet ingenti hominũ multitudini, vt facultatib⁹ suis secũ receptis, ad Iordanem fluuium se cõsequerentur: dicebatur enim propheta esse. Is, quòd se iussu suo fluuium eum diuisurum, facilèque eis transitum præbiturum esse polliceretur, multos seduxit. Cæterùm Fadus eos ea vesania non diu frui passus est. Turmam enim equitum in eos immisit, qui illos ex improuiso oppressos, partim trucidant, partim captiuos abducunt. Ipse quidem Theudas viuus in eorum peruenit potestatem, eiúsque necati caput Hierosolyma perlatum est.

na inopia pauperũ in Iudæa, subuenit.

De Theuda impostore seditioso, ex Iosepho.

Exemplum vindicatæ seditionis & rebellionis.

CAPVT XII.

HVic deinceps historiæ idem Iosephus magnam illam famem addit, sicuti & Lucas in Actis, ea ipsa fame, Apostolorúmq; ministerio exposito, illud deinde infert: Eo autem tẽpore, sub Claudio videlicet, Herodes rex (quem Agrippam Iosephus nominat, Lucas autem Herodem vocat, quòd fortasse binominis fuerit) manus in nonnullos ex Ecclesia, vt eos affligeret, iniecit. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. De quo Clemens quoque στρωματεὺς, seu contextor, memoria quiddam dignum in septimo Dispositionum libro, ex maiorum commemoratione acceptum scripsit: Quod is, qui illum ad martyrium ducebat, quum eum generosè admodum, & magna cum constantia ad supplicium ire videret, se quoque Christianum esse professus sit. Vterque igitur, inquit, simul abducti sunt. Atque inter eundum, noxam sibi ille à Iacobo remitti rogauit. Iacobum porrò paululum deliberasse: móxque ad illum, Pax tibi, dixisse: osculúmque ad vocem eam addidisse, & sic vtrunque capite truncatum esse. Herodes autem, vt sacra inquit Scriptura, quum gratam esse Iudæis Iacobi cædem videret, Petrum itidem comprehensum, grauíque catena vinctum, in custodiam coniecit, eidémque supplicium itidem capitale molitus est. Et perfecisset ille impiam illam cædem, nisi angelus noctu adueniens, vinculis illum liberasset, & in pristinum prædicandi verbi ministerium

Iacobi Apostoli martyrium.

Spiculator qui Iacobũ ad suppliciũ duxit, Christian⁹ factus, & cum eodem decollatus est.

Petrus per angelum è carcere liberatus.

reduxisset. Atque equidem res diuinæ dispositionis de Petro, sic se tum habuere. Cæterùm vindicta conatum Herodis in Apostolos nefarium persequutura, minimè cessabat: sed quæ aliàs vt plurimum tardior esse consueuit, tum præstò statim affuit.

CAPVT XIII.

Claudius Agrippæ regnũ confirmauit, omne Herodis imperiũ & Lysaniæ addens. Herodem Agrippæ fratrẽ Chalcidis regem cõstituit, Ioseph. li. 19. cap. 4. de bel. Iudai. li. 2. ca. 4. Idẽ Herodes sacerdotiũ & tẽpli administrationem à Claudio impetrauit. Ioseph. li. 20. ca. 4. Eodẽ mortuo, regnum eius Agrippæ iuniori Claudius tradidit, qui id vsq; ad vastationem

QVum etenim post eum, qui dictus est, in Apostolos susceptum conatum, Cæsarẹam venisset, celebri quodam die, splendida ornatus veste, magna vocis contentione vehementius copiosiúsque pro tribunali ad populũ verba fecit. Ad cuius orationem quum plebs acclamasset, Dei vox, non hominis: confestim, vt sacræ literæ inquiunt, Angelus occulta plaga eum mulctauit: [a] vnde etiã à vermibus corrosus atque consumptus, animam egit. Enimuerò præter alia, illud quoq; mirari mihi in mentem venit, quòd Hebræorum historicus [b] Iosephus, in vniuersum diuinæ scripturæ cõsona scribere videtur. Qualia nanq; de Herodis obitu in decimonono Antiquitatũ libro[c] memoret, verbis ipsius referre libet. Tertius, inquit, annus, ex quo totam Iudęam regebat, peractus fuerat, quum is Cęsareæ, quæ antea Stratonis turris vocata fuerat, esset: ẹdebat ibi in honorẽ Cæsaris, pro cuius salute, festos quosdam instituerat dies, spectacula. Cõfluebat tum ex ea prouincia, eorũ qui magistratus & honores gerebãt, ad eum multitudo. Porrò secundo spectaculorũ die, vestem ex argento miro artificio cõtextam induit, & in theatrum cum prima luce venit. Ibi primis solariũ radiorum ictibus argentũ illustratum, mirandum in modum coruscabat, metuendũ atq; horrendum quiddam inspicientium oculis splendore suo inferens.[d] Itaque assentatores hinc & inde, vocibus ne ipsi quidem bono futuris, acclamabãt: Deum enim appellabant, & vt beneuolus propitiúsq; eis esset, rogabãt: Si hucusque eum vt hominem veriti essent, de cætero humana natura superiorem præstantiorémque professuros esse, pollicentes.

Hierosolymorũ obtinuit. Ibid. cap. 9. a *Horrenda miserãdaq; Herodis mors.* b *Iosephi testimoniũ.* c *Cap. 7. de bell. Iud. lib. 2. cap. 4.* d *Illustre exemplum perniciosæ impudentiũ adulatorũ*

Non increpuit eos rex, neque tam impiam assentationem est amolitus. [e] Sed paulo pòst inflatū caput suum sustulit, [f] & angelum funiculo cuidam insidentem conspexit. * Statim hunc ex malis illis esse, qui aliquando boni fuissent, cognouit. Itaque immensus illius pectus dolor, ventrémque cruciatus, cum vehementia summa inuasit. & ad amicos conuersus: En ego, inquit, Deus vester, vitam relinquere cogor, Parcis ipsis derepentè ementitas in me voces vestras coarguentibus: & qui modò à vobis immortalis sum dictus, nunc ad mortem abducor. Sed accipiendum venit, quod Deo est visum, fatum. Non obscuram tamen nos, sed felicioris splendidiorísque sortis exegimus vitam. Hæc vbi dixisset, dolores cum intensiores cruciabant. Quapropter magna celeritate in regiam est deportatus. Et fama apud omnes passim increbuit, paulo pòst eum omnino moriturum esse. Tum multitudo omnis vnà cum coniugibus & liberis, sumptis patrio more saccis, locísque omnibus fletu & luctu repletis, Deo pro salute regis supplicarunt. Et quum in sublimiore cubiculo is decumberet, & inde homines supinos procumbentes prospiceret, ne ipse quidem lachrymas continere potuit. ac quinque continuos dies ventris doloribus confectus, vitam finiuit: ætatis quinquagesimū quartum, regni septimum agens annum. Quatuor quidem ille sub [g] Caio regnauit annos, tetrarchia Philippi trib. annis administrata, Herodis autē quarto anno recepta. Tres porrò reliquos annos sub Claudij imperio cōsumpsit. Dignus certè quidem est Iosephus iste admiratione, qui sic diuinis consona literis scribat.

assentationis.

e Sub Herodis nomine Lucas Agrippæ senioris necē in Actis describere videtur. Act. 12.

f Herodes angelū videt.

** τοῦτον εὐθὺς ἐνόησε τῶν κακῶν εἶναι, τὸν καί ποτε τῶν ἀγαθῶν γενόμενον.*

g Claudius postea Agrippæ iuniori Philippi tetrarchiam Traconitidem concessit.

CAPVT XIIII.

QVum ad eum modum persuasio & fides in Seruatorem per omnem propagaretur terram, antiquus ille generis salutísque nostræ hostis, arte quadam vrbem eam, in qua tum summum esset imperium, præripere atque occupare contendens, Simonem vico Githon ortum, qui antea Orientem peragrans, incantamentis eum atque imposturis compleuerat, eò mittit, ibíque ille breui ciues (paucis exceptis) magica sua ar-

Simō Magus Romā venit. Diuini honores ei ibi attributi.

te ſeducit. Eò autē impietatis peruenit, vt quum Deus eſſe crederetur, tum ſtatua magnifica in flumine Tiberi inter duos pontes honoraretur, cum inſcriptione tali: Simoni Deo ſancto. Atque ita Deus non tantùm apud Samaritanos, verùm in aliis quoque nationibus† princeps Deus colitur. Quin & Helena quædā comes eius, quæ Tyri Phœnicū, ante hac in lupanari corpore proſtituto quæſtum fecerat, parem cum eo honorem conſequuta,* principis intelligentiæ nomen obtinet. Hæc ſic in defenſione profeſſionis noſtræ ad Antoninum, philoſophus idémque martyr Iuſtinus commemorat. Quibus ſimilia quoque ſcribit in primo ſuo cōtra hæreſes libro, Irenęus Lugdunenſis epiſcopus. Vterq; autem non longè poſt Apoſtolorum tempora vixit: de quibus ſuo loco, quæ par eſt, exponem⁹. Hæreſum porrò omnium dux & princeps Simon iſte habetur. Vnde in hodiernum vſq; diem, qui eius ſunt ſectæ & opinionis, ſobrium, & ſincerū Chriſtianæ philoſophiæ inſtitutum egregiè aſsimulantes, renunciaſſe quidem idolorum errori videntur: nihilominus tamen eam retinere contendunt, ſimulachra & imagines Simonis & Helenæ iſtius erigentes, libationibúſque & cęremoniis eos colere ſtudentes. Horum res turpiſsimæ, ſtuporem & conſternationem mentis hominibus afferunt. Quippe quæ tales ſint, vt tantū abſit, vt ſtylo ſcriptis rectè mandari poſsint, vt propter obſcœnæ fœditatis exuberantiam, nullum eas modeſtum & pudicum os eloquatur. Quicquid enim extare aut cogitatione cōcipi poteſt, quod turpitudine quauis ſit impurius, id omne hæreſis iſta omniū ſceleſtiſſima atque nefandiſſima longè ſuperauit, hominibus miſeris, peccatíſque oneratis mulierculis imponens. Tantum parentem, autorem, & ducem, aduerſarium magnis Chriſti diſcipulis, iam inde ab initio humanæ ſalutis inſidiatrix verſuta illa vis obiecit. At diuina è diuerſo gratia & inexpugnabilis virtus, miniſtris ipſa ſuis ſedulò aſsiſtens, tantorum malorum facem vbiq; incendiū ſpargentem, quàm celerrimè extinxit, ſublimitatē omnem quæ ſe aduerſus cognitionem Dei efferret, diſijciens atq; peſſundās. Quapropter nihil eorum quæ tum tēporis ſuccreſcere cœperunt malorū,

† πρῶτος θεός.

Helena comes eius. Nonnulli hanc Selen vocant.

* πρώτη ἔννοια.

Simon iſte hæreſiwnom niū autor.

Hæreſis eius ſpurciſſima & fœdiſsima, q̄ Chriſti nomine tanquā obtētu & prætextu quodam ad flagitia & probra omnia tegēda abutitur.

Deus Simoni iſti magnos Apoſtolos oppoſuit, & Petrum præcipuè.

ad statum & vigorem suum peruenit. Veritatis enim ipsius lux mirificè resplendés, coruscabat, & recens cœlitùs relucens ineluctabile vigebat verbũ, Apostolorum concionibus & institutis magis magisq; inualescens. Proinde & magus iste, gratiam miser venalem esse existimans, primùm in Iudæa à diuo Petro, tanquam luce clariore, mẽtis oculos perstrictus, maxima eáq; maritima profectione suscepta, ex Oriente Occidenté versus migrat, Romanámq; vrbé pręoccupat. Atque ibi quum cœptis suis maximè suprema inseruiret potestas, breui admodum tempore vsque adeò res ex sententia succedunt: vt quum sibi incantationibus & præstigiis totam conciliaret vrbem: tum statua posita, vt dictum est, diuini ei tanquam Deo exhiberentur cultus & honores. Sedenim non diu illi fraude ea vti concessum est. nam sub eodem Claudij Imperio, quæ omnia sapiẽter propter summum in genus humanũ amorem dirigit Prouidentia, quasi antesignanum & insuperabilem atque inuictum fidei propugnatorem, * qui virtutis ardorísque gratia primas inter Apostolos diuinitùs est consequutus, Petrum, perinde atque contra feram agrestem & perniciosam, excitauit. Is non secus atque fortis & generosus Dei dux, diuinis instructus armis occidentalibus ex Oriente supercœleste perfert lumen, arcanum scilicet de Christo mysterium, & regnũ cœlorum læto promulgat nuncio. Atque ad hunc modum quum in Occidente Euangelica reluceret lucerna, ilicet Simon ipse vnà cum fraude & seductione sua, confestim extinctus euanuit.

Petr' Apostolorum princeps.

τὸν κρατερὸν καὶ μέγαν τῶν ἀποστόλων, τὸν ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἁπάντων προήγορον, Πέτρον.

CAPVT XV.

TAntum autem in auditorum animis pietatis reliquit lumen Petrus, vt auditis contenti esse, & in iis quæ sine scripto, de diuino verbo addicissent, permanere non possent. Quam ob causam Marcum, qui tum Apostolum consectabatur, magna animorum cõtentione obtestantur, vt monumentum aliquod traditæ sine scripto disciplinæ, in literas relatum, eis relinqueret: neque prius inde discederet, quàm id quod rogatus esset, perfecisset. Quo cognito Apostolus,

Rogatu auditorũ Petri, Marc' sectator ei' Euangeliũ scripsit, à Petro deinde comprobatum.

Roma figuratè à Petro Babylon dicta.
Marc⁹ idē ĩ Actis Ioannes.
Marc⁹ primus in Ægypto Euāgeliū prædicauit, et monasticē ibi instituit.
Philo cum Petro Romæ collocutus.

diuini instinctu spiritus, perquàm est tā eximia eorum virorum delectatus voluntate & cupiditate: proindéq; scriptum id iudicio suo cōprobauit, & vt in Ecclesiis legeretur, cōstituit. Hanc quippe causam scripti à Marco Euāgelij extitisse, Clemens in sexto Dispositionū tradit. Atque his cōsona Hierapolitanus cōmemorat Papias. Proptereáq; Petri, quòd secūdum Marcum est, dicitur Euāgelium. Meminit porrò Marci in priore epistola sua Petrus, quā Romæ agēs cōposuisse fertur, in qua etiam figuratè Romā Babylonem nominat, ita inquiēs: Salutat vos ea quæ in Babylone est, coëlecta, & Marcus filius meus. Quem Lucas quoq; in Actis Ioannē vocat. Dicunt præterea diuinū hunc Marcum, primùm in Ægyptum & Alexādriam missum, Euangelium quod conscripsit prædicasse, Ecclesias ordinasse, atq; ei quæ ibi est Christianorū monachorū solitariæ vitæ leges dedisse. Tanta autem virorū & mulierum à primo statim initio cōfluxit multitudo, vt exercitij studiíq; eorum philosophiam, institutum, mores, vitā, rationémque conuersationis omnē, in scriptū retulerit, in vtroq; philosophiæ genere celeberrimus Philo: quē ad colloquiū Petri, Romæ diuinū Verbum concionantis, fama est peruenisse.

Philo de monachis Christianis in Ægypto scripsit
** περὶ βίου θεωρητικοῦ.*
† περὶ ἱκετῶν.
Iesus hebraico sermone Curator dicitur siue medic⁹ et Saluator. et ab hoc fortasse noīe Iessæi, prius dicti sunt. quàm Christianorū cognomē fideles obtinuerūt. Ab

CAPVT XVI.

NOn tantum verò is quasi numine afflatus, prosequitur institutum eius tēporis Apostolicorum ex Iudæis, vt videtur, progenitorum virorū: sed id quoque iudicio suo cōprobat, quanuis etiam tum plurimę veterum Iudæorum cōsuetudines obtinerēt. Asseuerat quoque verbis disertis, nihil se veritate ducere prius aut antiquius, neque quidquā ex seipso rei ipsi addere constituisse. Quaproptcr scriptum id, canones & regulas, quæ etiamnum in Ecclesia seruantur, liquidò continet. Inscriptio autē libri est, & titulus * De vita contēplatrice, siue † de supplicibus. Eos autē qui vitam eiuscemodi amplexi essent, θεραπευτάς, hoc est, cultores seu curatores vocat. vel quòd ita tū appellarentur, nondum Christianorum nomine latè diffuso: vel propter purū sincerúmque Dei cultum: vel quòd tanquā medici, exercerēt, curarent, atque colerēt eorū qui ad eos venissent, animos,

omni eos vitiorum perturbatione liberantes: vel aliam quamcũque ob causam. neque enim de eo contendere necessarium est [c]. Hos à principio, quũ Christiana philosophia initiarētur, dicit, rem familiarem facultatésq; suas relinquere solitos esse: ac deinde nuncio omnibus vitæ huius curis & solicitudinibus remisso, extra muros in semotis aliquibus agris & hortis, aut etiã montibus, versari atque viuere, dissimiliúmq; omnium consuetudinem tanquã perniciosam auersantes, vitam propheticam flagrãti atque feruenti fide meditari atque æmulari. Non solùm autẽ eo in loco, verùm etiam alibi in orbe hoc genus fuisse scribit. Decebat quippe summi boni & Græciam & Barbariam participes fieri, in Ægypto tamen & maximè circa Alexandriam institutũ hoc frequentari. In vnaquaque autẽ solitaria, inquit, mãsione sacram domũ reperias, quam [d] σεμνεῖον hoc est, honestatis grauitatísq; locum, & monasteriũ vocãt: in quo scilicet ab aliis seiũcti & solitarij, † honestæ sanctæq; vitę mysteriis imbuuntur. Eò nihil infertur vel frumẽti, vel potus, vel etiã alterius rei ad necessariũ corporis vsum pertinẽtis. Sermones tantũ & leges, dictáq; prophetarũ atque hymnos diuinitùs inspiratos ibi meditantur, atq; etiam alia quibus doctrina & pietas augescens, * summum cõsequitur bonum. Interuallũ porrò temporis ab ipso diluculo ad vesperam vsque, in exercitio eos cõtinet. Sacris enim incũbentes literis, in patria sedulò desudant philosophia. Ac quasi fundamentũ primum iacientes ipsam continẽtiam, reliquas ei superstruũt virtutes, neque ante solis occasum, alicui ex eis panem aut potum sumere licet. Virtutis enim studiũ luce dignum, ita vt par est: contrà autẽ ad tenebras pertinere eas, quæ ad necessarium corporis vsum sumũtur, curas iudicãt [e]. Sunt autẽ qui post tres aut plures dies demũ cibi reminiscuntur, quibus videlicet maior doctrinæ inest cupiditas. Nõnulli etiam ita lætãtur, deliciísque affluũt cir-

Antiochia nãq; sicuti veritatis argumẽtũ habet, discipuli et ecclesiæ Dei vniuersæ, Christiani dici cœperũt. Reperias eius rei argumẽtum si Philonis cõmẽtarios legeris in libro eius quẽ de Iessæis inscripsit.

Qui horum vitæ cõsuetudinẽ & laudes exponens, & monasteria quæ in regione circa Mariæ lacũ habuere commemorãs, non de aliis quàm Christianis primis, historiã texuit, lucis eis peragratis. Epiph. 9. De Nazareis.

*c Christianorũ, nõ solũ Monachorum hominum, instituta & mores. d σεμνεῖα, non solùm Monachorum, sed hominũ Christianorum omniũ oratoria. † τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια μυοῦνται. * τέλος ἄριστον. e Ieiunium. Sacrarum literarum studium.*

ca sapiētiæ epulas, plurimas suppeditātes doctrinas, vt duplicatū etiam id tēpus se abstineant, & sexto vix die de necessario alimento participare cōsueuerint. Expositiones porrò sacrorū oraculorum per allegorias arcanas occultásq; sentētias, & anagogas siue contēplatrices & mysticas intelligētias instituunt. Studiū siquidē, & quasi lex philosophorum istorū animanti persimile est, cuius corpus dictum literæ, anima autem sit abstrusa in ea atque inuisibilis mēs & intelligentia. Sūt quoque apud eos & mulieres solitariæ, θεραπευτίδες, hoc est, cultrices dictæ quæ sacrā hanc vitam & institutū sectātur: quarū pleræque modesta & sobria senectute ornatæ, puritatem & virginitatem nō necessitate, sed spontanea animi destinatione colūt, nullámq; corporis voluptatum curam aut rationē habentes, non mortaliū, sed immortalium liberorum gignēdorum cupiditatem obtinent, quales liberos sola ex seipsa Dei amās anima procreare potest. Verùm enimuerò quum duo sint hominum vitæ instituti genera: vnius nimirum, eiúsq; inferioris coniugalis cōsuetudinis: alterius autem supermundanæ & angelicæ, Deo videlicet dilectæ virginitatis, ac solitariæ puriorísque conuersationis: si quis legitimum ac impollutum sequatur matrimoniū, longè ille quidem à reprehensione abest, sed pauciora ei contingunt charismata & dona. Sobriè enim pudicéque & is viuere dicitur, & trigecuplum virtutis fert fructum, difficulter certè quidem sexagecuplum. Cui verò sincerè Angelicam vitam degere sit datum, etiamsi ea aspera sit & ardua, facilè tamen ei fuerit sexagecuplum, atque etiam centuplū ferre fructum, certò scilicet ad perfectionem & summum bonum collimanti. Scripta autem iis esse dicit veterum, qui autores & duces professionis eorum extitere, & multa monumēta ideæ & formæ eius quæ allegoriis delectatur post se reliquerunt, virorum: iis illi quasi archetypis, primísque exemplaribus vtentes morem modúmque eum imitātur. Ea porrò monumento, diuina Apostolorum Euangelia, & Pauli Epistolas esse puto, interpretationem antiquarum scipturarum rectam continentes. Non solùm autem, inquit, contemplationi vacant, sed nouos etiam

Antiquus Asceriarū status.

Collatio cōiugalis & cœlibis vitæ.

Libri Christianorū & Monachorū sanctorum.

Nouū testamētum, veteris est expositio.

hymnos,carmina,& laudes in Deum omni genere grauiorum numerorũ atque rhythmorum componũt. Videbitur fortasse cuipiam, Philonem non hæc de Euangelicæ vitæ institutis dixisse,vt quæ aliis quoq; accommodari queant : sed is certum indubitatúmque esse sibi persuadeat, nostram illum depinxisse viuẽdi consuetudinem. Quum ad hodiernum vsque diem, non apud alios quàm apud nostros homines regulas tales viuendíque mores cõseruari compertum sit: conuentus scilicet in vnum, & seorsim quidem mulierum, seorsim etiam virorum, frequẽtatas cõuersationes, solitáque & stata exercitia,quæ etiam nunc nos soli,& maximè vnà cum inedia cibíque abstinentia, cum precibus, & cum diuinorum oraculorum meditatione, & peruigiliis & orationibus,salutiferæ Passionis feriis,atque etiam antè eas ferias celebrare consueuimus. Addit insuper Philo & illud: Solere apud nos ita cantari hymnos, vt quũ vnus certis cõseruatis numeris,ritè atque decenter præeat, reliqui tacitè illum audiẽtes, hymnorũ tandem extremas partes concinãt.Præterea tẽporibus suis illos humi in herba stipadio iacere solitos,vinum prorsus,vt ipsius verbis vtar,non attigisse,neq, quidquam sanguinei gustasse refert. Potũ quippe illis fuisse aquam tantum,cibum autem cum pane salem & hysopum. Adhæc morem quoque Ecclesiis præsidentium magistratuum describit: atque in iis, quũ cæterorum ministrorũ munia, tum summæ omnium Episcopalis dignitatis sublimitatem. Quod verò hæc Philo de primis pietatis præconibus & traditis ab eis antiquitùs moribus scripserit, satis ei persuasum fuerit, qui diligenter & accuratè, quam diximus,historiam eius viri legere voluerit.

Nõ de aliis q̃ Christianis hominibus canones hos Philo scripsit.

Peruigiliũ Christianorum in paßionis Christi etc. feriis.

CAPVT XVII.

PHilo porrò ipse & verbis est copiosus, & sententiis diffusus: exponendis autem per arcanã & mysticam interpretationẽ diuinis scripturis altus & sublimis,plurifariã sacrorũ oraculorũ texens enarrationẽ.Ostendit id partim in cõmentariis suis in Genesim, quibus titulum indidit, Sacrarũ legum allegoriæ:partim in distinctionibus, ambiguitatibus, & solutionibus earum scri-

θεωρίαις.

Philonis lucubrationes.

pturarum, quæ in quæstionem trahũtur, ſummatim & per capita relatis. Sunt præterea alia quoque eius ſeorſim editæ lucubrationes. De agricultura duæ. De ebrietate totidem. Alia item variorũ titulorum ſcripta: quale eſt, Quas res mens ſobria per orationem vel precetur, vel deprecetur. Item de linguarũ confuſione *. De rebus expetendis & fugiẽdis. De natura & inuẽtione. De his quę in diſciplinis ſimul cũuenire debeãt, ſiue de Encyclopædia & diſciplinarum orbe. Alius præterea liber, Quis ſit rerũ diuinarũ hæres, vel de ea quæ fit in ęqualia aut inęqualia ſectione. Item de tribus virtutibus. Itẽ de iis quorũ mutantur nomina, & quibus ex cauſis mutantur: in quo ſe quoque ſcripſiſſe de teſtamẽto priore & poſteriore teſtatur. Cõpoſuit etiã librum de receſſu & vita ſapientis. Alium quoque de Gigãtibus, de rebus Moſæ: & quòd ſomnia diuinitùs accidãt, libros quinq;. Atque hæc equidẽ ſunt, quæ in Geneſim ab eo ſcripta, ad nos peruenerunt. In Exodũ verò, quæſtionum ſolutionúmq; quinque libros eius eſſe cognouimus. Vnum de tabernaculo, vnũ de Decalogo. De iis quæ ſub ſpecie legum lata ad Decalogũ referũtur, libros quatuor. De ſacrificiis animalium, & quæ ſint ſacrificiorũ genera, librum vnũ. Item de propoſitis in lege præmiis, honoribus ſcilicet & pœnis. Inueniuntur etiam ſinguli eius libri: vt de Prouidẽtia, Contra Iudæos, * de Republica: Alexander, ſiue de animãtibus irrationalibus rationem habẽtibus. Item, ſeruos eſſe malos omnes. Et qui hunc conſequitur, Omnibus modis bonos liberos eſſe. Secũdum hos, † de vita contẽplatrice, ſeu de ſupplicibus eſt cõpoſitus: vnde ea trãſtulimus, quæ de Apoſtolis & primis Chriſtianorũ inſtitutis & moribus ſuprà diximus. Hebraicorum quoq; nominum in lege & prophetis interpretationes eius, eſſe perhibẽtur. Itaque Philo iſte, Caio imperãte, quum Romam veniſſet, libros de Caij amentia & vecordia cõpoſuit, quos per † vrbanitatẽ & ironiam, De virtutibus inſcripſit. Eos deinde Claudij tẽporibus quum in Senatu ibidem recitaſſet, tanta fuerunt in admiratione, vt digni iudicati ſint, qui in bibliothecam Palatinam referrentur.

* περὶ συγχύσεως καὶ αἱρέσεως.

* ὁ πολιτικός.

† *Suidas, philonis recenſens lucubrationes, huic libro tit. dat,* περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν χριστιανῶν.

† μετὰ ἤθους εἰρωνείας.

CAPVT

CAPVT XVIII.

EOdem porrò ſeculo, paulò pòſt & Ioſephus floruit, & ipſe vir Iudæus genere, & ex ſacerdotibus ortus. Tantum autem diſciplinarum doctrina excelluit, vt ſummã & patriæ & Græcę linguæ peritiã ſit cõſequutus. Multa is quoq; volumina reliquit. Machabæorũ certè libros, eius eſſe ferũt: potiſsimúmq; eũ qui inſcriptus eſt, †Animũ rationémq; eſſe, quæ ſummũ in homine obtineat imperiũ. Antiquitates Iudaicas vigĩti libris eſt cõplexus. Septẽ autẽ de bello Iudaico Hieroſolymorúmq; euerſione cõpoſuit, quos fama fert, Titũ Cæſarẽ * manuũ ſuarũ deſcriptione cõprobatos, publicari vbique, atque etiã in Romana bibliotheca reponi iuſsiſſe. Edidit etiã alios duos de Antiquitate libros, in quibus Hebræos primos hominũ omniũ extitiſſe, ſcriptáq; eorũ cęteris vetuſtiora eſſe ait. Prętere a cõtra Appionẽ grammaticũ, qui tum orationes aduerſus Iudæos inuectiuas ſcripſerat: & cõtra alios itidẽ, qui patria Iudæorũ gentis inſtituta & mores calũniari auſi fuerant, refutationes. In quarũ refutationũ oratione prima numerũ teſtamentariorũ ſeu canonicorũ veteris, quod dicitur, inſtrumenti librorũ iniens, * qui apud Hebræos maiorum traditione recepti ſint, & citra ambiguitatem atq; controuerſiam omnem pro legitimis veriſque habeantur, hiſce verbis docet: ª Non multa voluminum « nobis ſunt millia, diſſonãtium inter ſe atq; pugnãtium: « Sed viginti tãtum & duo libri, acta tẽporum omnium « complectentes, qui quidem iuſtis de cauſis, diuino afflatu « ſcripti eſſe creduntur. Horum quinque ſunt Moſæ, « legéſque ipſas atque humani generis propagationem « atque ſucceſsionem ad illius obitum vſque continent, « quod tempus non ita multum à ter mille annis abeſt « b. Deinceps verò à Moſæ morte vſq; ad Artaxerxis, qui « apud Perſas Xerxi ſucceſsit, regnũ, qui poſt Moſem fue « runt, prophetæ, res tẽporibus eis geſtas, ſunt perſequuti « libris tredecim. Qui verò ſunt reliqui quatuor, hym- « nos & laudes in Deum compoſitas, & præcepta homi- « num vitæ habent. Ab Artaxerxe autem ad noſtram vſ- « que ætatem perſcriptæ quidem ſunt res vniuerſæ: ſed «

Ioſephi lucubrattiões.

† τὸν περὶ τοῦ αὐτοκράτορος λογισμοῦ.

* ἰδίαις γεγραφότα χερσί.

Infrà li. 3. cap. 11.

Veſpaſian⁹ Iot. pata ꝑpido ſubacto, Ioſephum cepit, eũ Romam ad Neronẽ mittere ſtatuit.

At ille imperiũ Rom. ipſi Veſpaſiano et Tito deberi poſt Neronẽ diuinãs, eis pſuaſit, vt captiuũ ſe in caſtris ſecũ retinerent.

Apud quos deinde Romæ in magno fuit honore. Statua etiã ei, ꝓpter hiſtorici ſtyli nitorẽ, ibi pu-

» non eam libri tales, quam illorum qui eos præcesserũt,
» apud nos meruerunt fidem: propterea quòd non tam
» certa atque explorata prophetarũ posteriorum sit suc-
» cessio. Satis porrò res ipsa declarat, qua religione nos
» libros nostros adire atque versare soleamus. c Quum
» enim tot iam secula prætererierint, nemo vnquam inuen-
» tus est, qui vel addere quidquam, vel detrahere, vel mu-
» tare denique in sacrosanctis oraculis ausus fuerit. Om-
» nibus quippe, ab ipso ortu, Iudæis ingenitum est, diui-
» nitus proditā & editam eam esse doctrinam credere, in
» eáque constāter perseuerare, atque adeò, si opus sit, pro
» ea etiam nō grauatè ipsam adire & perferre mortē. Ad
» finem autem vigesimi Antiquitatum libri indicat, quatuor se cōpositurum libros de Deo: quæ Iudæorum de eo sint patriæ opiniones, De substantia eius, & de legibus: Quapropter apud eos quædam permissum sit facere, quædam verò sint prohibita. Alia insuper à se edita esse idem ipse in operibus suis asseuerat. Verùm in fine Antiquitatum, in Iustinum quendam ex Tiberiade, qui de eisdem, quibus ipse temporibus & rebus, minus vera scripsit, stylo inuehens, quum alia permulta ei vitio dat, tum hisce vtitur verbis: Non equidem, in-
» quit, itidem atq; tu, de mea solicitus sum historia. Sed
» imperatoribus ipsis scripta mea obtuli, quum res ipsæ
» gestæ propemodum adhuc cernerentur. Conscius enim
» ipse sum mihi, me veritatis consectandæ præcepta con-
» seruasse. Cuius quum me testimonium consequuturum
» sperarem, non me fefellit opinio. Quum multis nan-
» que aliis historiam meam legendam exhibui, ex quibus
» nonnulli in bellum ipsum etiam inciderunt, quēadmo-
» dum Agrippa rex, & quidam cognati eius: tum Impera-
» tor Titus, adeò per scriptorũ meorum monumēta tantummodo rerum gestarum cognitionem in homines vulgari voluit, vt manus suę annotatione historiā consignatam publicari præceperit. Rex præterea Agrippa sexaginta & duas scripsit epistolas, quibus fidei atq; veritatis historiæ meæ perhibet testimonium. Ex quibus duas quoq; apponit. Tantopere autem historico, rebus gestis ad imitationem Thucydidis scribendis, stylo enitet, vt neminē in ea laude primas ferre patiatur. Siqui-

blicitus est posita Suida Ioseph. de Canonicis veteris testamenti libris.

b Euse. li. 3. cap. 10. Theodorus Bibliāder à mūdo cōdito ad Mose obitum, numerat ann. 2488.

Librorum eorum sinceritas.

Ioseph⁹ veritatē ī primis est in historia scribenda consectatus.

Hic Agrippa vsq; ad Hierosolymorum excidium durauit Herodis Agrippæ (de quo Luc. ī Act. circa finem scribit) filius.

Iosephi stylus.

dem nouis ſubinde gaudens argumentis, cum facilitate multa, nihil de artis vigore remittés, ſuauis admodum & lætus incedit: & quũ mirifica eius eſt eloquutio, tum in cõcionibus gloriam & laudé meruit ſingularé Philo certè quidem philoſophiæ plurimum operæ nauaſſe, at Ioſephus oratorum ſacra magis coluiſſe videtur Et ille ad Platonem, hic ad Thucydidem reſpexit. Sed de Philone & Ioſepho ſatis. Ad ordinem enim & contextum actorum Apoſtolicorum redire nos conuenit, vt per compendium ſummatim ea percurramus.

Collatio Philo is & Ioſephi.

CAPVT XIX.

POſteaquam Paulus & Barnabas miniſteriũ fratrum cõpleuere, & Hieroſolyma reuertére, à Spiritu ſancto ambo deſignantur atque deligũtur, ad quod vocati fuerãt opus Ac per Seleuciam, in inſulam Cyprum, ipſámq; Salaminem veniunt, Iudęis Diuini Verbi Euãgelium annunciantes: Ioãne, cui & Marci nomen fuit, eis inſeruiente: qui deinde à Perga reuerſus eſt Hieroſolyma. Paphi autem Helymas magus, qui idem Barieſus eſt, increpatione acriore Pauli oculos ad cæcitatem vſque perſtringitur. Et proconſul Sergius concionibus Pauli credit. Iudæ porro Antiochiam Piſidiæ peruenit, & in Synagoga ſalutiferum verbũ prædicat. Et iam ex gentibus ad fidei profeſsionem accedunt non pauci. Opportuno autem tépore oblato, Paulus rurſum concionatur. Ad quem quum infinita cõflueret turba, æmulatione maligna Iudæi accéduntur, & Paulo aduerſantes reſiſtunt Ille verò ardoris & zeli melioris plenus, auerſari quidem ipſos, & ſe ad gentes cõuertere dicit Itaque ingés coorta eſt lætitia, quæ ita recipiebantur, gentium. Iudæi autem techna quadam, multitudinem eorũ qui honores gerebãt, primariorum virorum concitant, lapidibúſq; Apoſtolos petere atque perſequi perſuadent. Quare Apoſtoli inde Iconium, deinde Lyſtram, mox Derben profugiunt. Poſtea reuertũtur Lyſtram, & Iconium, & Antiochiam. Peragrant inde Piſidiam & Pãphiliam, & ex Perga deinceps Antiochiam maiorem perueniunt, atque ibi fratribus gẽtium fidem exponunt. Poſtmodum Iudæi quidam exoriuntur, ex

Acta Pauli & Barnabæ.

Serg. Paulus Procõſul. à Paulo ad Chriſtum conuerſus.

Gentiũ ad fidem Euãgelicam receptio.

præſcripto legis Moſaicæ, eos ex gentibus ad fidei profeſsionem accederẽt, primũ circũcidi, atque ita demum in Christum credere, totámq; Moſæ legem ſeruare debere, contendentes. Barnabas igitur & Paulus Hieroſolyma petunt, quæſtionem eam ad maiorem gentium Apoſtolos relaturi. Atque ibi in cõuentu multorũ, Petrus legis iugum deprecatur: & Iacobus cõcionans edicit, non eſſe faceſſendã moleſtiam eis qui ex gẽtibus fidem ſuſciperẽt: ſed per epiſtolam illis ſignificandum, vt ſe à cõtaminatione eorũ quæ idolis eſſent ſacrificata, à fornicationẽ, & à ſuffocatis abſtineant. Ita cum Paulo & Barnaba, Iudas qui etiam Barſabas dictus eſt, & Silas ad fratres Antiochenos legantur: eiſdémque, quę Apoſtoli Hieroſolymis decreuiſſent, per epiſtolam inſinuant. Neque ita multa pòſt, Antiochia illi rurſum diſcedũt. Porrò Paulus & Barnabas † offenſa & exacerbatione intercedẽte ſeiunguntur: & Barnabas quidem Marco aſſumpto in Cyprũ traiicit, Paulus autẽ Sila ſibi adiũcto Syriam petit: Lyſtrámq; & Derben peragrans, Timotheum quoque ſuſcipit, Græci quidem patris, fidelis autem Iudææ matris filium. Quem ſanè propter Iudæos, conſilium pro tempore capiens, & illorum ſe ingeniis accommodans, quum ipſe circunciſionem abrogaret, nihilominus tamen circuncidit. Omnes namque ex Iudæis fideles, patrem eius Græcũ hominẽ eſſe ſciebant. Itaque illi ciuitates paſsim adeunt, & Apoſtolica decreta promulgãt. In Phrygia autẽ & Galatia, atque etiã in † Myſia, quum verbum prædicaſſent, in animo habẽt prouinciam quoq; Bithyniam adire: ſed quo minus id faciant, Spiritus eis obſiſtit. Cæterùm Troade quum eſſent in ſomnis Paulo admonito, Macedoniam inde petũt. Et naui egreſsi per Samothracẽ & Neapolim, & in primã Macedonicæ oræ ciuitatẽ Philippenſium coloniã perueniunt. Inde porrò Theſſalonicam, & finitimã ei Berrhœam, mox quoq; Athenas adeunt: ac deinceps occidentẽ verſus, Euangeliũ annunciantes, proficiſcuntur. Enimuerò epiſtola illa quæ Hieroſolymis ad eos qui Antiochiæ ĩ Syria & Cilicia, locíſq; aliis omnibus ad fidem ſe ex gentibus cõtuliſſent, per Silam „ miſſa eſt, in hæc verba eſt concepta. Quandoquidem

Diſceptatio an fideles ex Gentibus obſeruãda legis onere grauãdi eſſẽt.

Deciſio eius.

† παροξυσμοῦ γινομένου.

Offenſa inter Paulũ & Barnabam.

οἰκονομίᾳ χρώμενος.

Exemplum Apoſtolicæ diſpẽſationis.

† κατὰ τὴν μυσίαν εἰπόντων τὸν λόγον θέμενοι.

audiuimus, quòd quidam venientes vos turbarint, di- "
centes, oportere vos circũcidi, legémq; seruare, quibus "
id non mandauimus: visum est Spiritui sancto & nobis "
vnanimiter congregatis, nihil vobis vltra imponere o- "
neris, præterquam hæc necessaria, vt vos abstineatis ab "
immolaticiis simulachrorum, & sanguine, & fornica- "
tione, & suffocato. A quibus vos custodiẽtes, bene age- "
tis: Valete. Misimus autẽ Iudam & Silam, primarios ex fratribus viros, cũ Barnaba & Paulo, dilectis nobis fratribus hominibus qui animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi deuouerunt, vt verbis hisce vos consolarentur.

Epistola apostolorũ et presbyterorum Hierosolymis Antiochiã ad fideles ex Gẽtibus data. Act. 15.

CAPVT XX.

PORrò quum Philippis essent, purpurę venditrix è ciuitate Thyatirorũ fœmina ad diuinũ accedit lauacrum. Et spiritus Pythonis, iussu Pauli ex puella profugit. Cuius dominis, quũ spes quæstus eius quẽ ex ea capiebant, esset præcisa, ilicet plagas & vincula Apostolos arripiunt, & catastæ pedes eorum admodũ cõstringũt. Sedenim intẽpesta nocte preces ab eis fiũt, quas qui in eodem carcere vincti erant, exaudiũt. Ac Deus quidem terrã mouet & cõcutit: fores autem, claustra, & vincula omnia soluuntur. Custos porrò carceris fores omnes apertas conspiciens, ipse sibi attulisset manus, nisi eum voce sua Paulus cohibuisset, omnes adhuc intus esse dicens. Ita custos lucerna arrepta, carcerem ingreditur, & quid sibi faciendum sit, rogat. Tum illi ei Verbum deprædicant, & ipse recentes eorum vibices sub calida lauat aqua: pro qua ab illis diuinũ sumit lauacrum. Itaque is cum suis omnibus lætus Christo sese dicat. Deinde illi bene manè magistratus primariorúmque virorum iussu carcere emissi, per Amphipolim & Apolloniam, Thessalonicam perueniunt. Ibi Iudæi infideles tumultum in vrbe mouent, & Iasoni, qui eos benignè hospitio exceperat, negocium facessunt. Nec minus & BerrhϾ similia eis accidunt. Sed Paulus à fratribus ad mare deductus, Athenas venit. Eam vrbem simulacrorum cultui deditam cernens, sermones & cum eis qui ex synagoga erãt Iudæis & cum philosophis Epicuræis simul & Stoicis confert. A quibus tãquam † nugigeru-

Pythonis spiritus à Paulo ex puella pellitur Philippis.

Paulus in carcerem coniicitur.

Custos carceris cũ suis baptisatur, et in Christũ credit.

Acta Pauli Athenis.

σπερμολόγος.

lus,inaniúmque verborum sator,& peregrinorum deorum annũciator,conuiciis grauiter exagitatur:& comprehẽsus,in supremũ ibi iudicium, Areopagũ,seu Martis vicum nominant,producitur,atq; ad iudicum subsellia sistitur Nouem ij erant,sapientia,virtute,genere & opibus omnibus aliis præstantiores habiti , & ad iudicium munus obeũdum , prout quisque eorum visus est optimus, ad tribunal lecti . In medio horum cõsistens, superstitionem eorum , aræq; eius quæ apud eos Ignoto Deo consecrata erat, annunciat: séque eius apostolum & legatum esse asserit,quem & Dominum & creatorem cœli & terræ,quòd scilicet per eum consistant omnia, ipséque nullius rei indigens, & nulli omniũ materiæ similis sit, laudat . Illi insuper addens , nulla eum alia re quam piis bonorũ operibus , & veritatis cognitione coli: & peccata quidem,per ignorantiam huc vsque à nobis commissa, eum dissimulare atque remittere, de cætero autem resipiscendum , & verbis fidei cedendum esse. Ac iudicandi quoque eum potestatẽ propterea recepisse dicit, ipsum scilicet Iesum Christũ, qui diuinis prorsus factis & operibus Deus perfectus , & idem perfectus (citra tamen peccatum) homo declaratus,pro omnibus crucifixus sit, & à mortuis resurrexit, omnibúsque spectantibus ad suum in cœlũ redierit patrem,rerum nimirũ vniuersarum Deum. Quibusdã itaque,quòd resurrectionẽ ab eo audirẽt,res tota ludibriũ & fabula videtur . quidam autem verbis eius credẽtes, eum sectantur . In quibus & Dionysius Areopagita ille fuit , vnus ex sapientibus illis & delectis viris . Tanta autem fuit in Christum fides , vt non modò dignus diuino lauacro esset, sed etiam ipsius Pauli manibus Atheniensium designaretur episcopus , mirificis prorsus atque diuinis charismatibus & donis pollens : Vixit is etiam familiarius cum diuino viro Hierotheo:quorum vtrique res summas Paulus , vt eis , in tertium vsq; cœlũ & paradisum ipsum raptus,initiatus fuerat,de Theologia , Deique Verbi ratione scilicet ; necnon cœlesti hierarchia , rerúmque omnium absolutissima dispositione atque ordinatione,cõmunicans tradidit,quas res Dionysius postea etiã in scripta retulit. Qui porrò, ver-

Areopagita.

Sũma concionis Pauli apud Areopagitas Athenis.

Dionysius Areopagita.

Hierotheus.

Dionysii martyriũ.

bo pietatis verique cultus magnificè prædicando, magna vsus est libertate, multósque annos in partibus occidentalibus Christum glorificans, ad multam peruenit senectutem, & pro ipso martyrij corona est cohonestatus. Ferunt autem eum, caput suum, quod gladio resectum fuerat, in manibus gerentem, ad duo millia passuum tulisse: ibique id, in quam inciderat, mulieri tanquam depositum tradidisse. Quæ autem ille scripta, sublimi rerũ diuinarũ contemplatione, sententiis, & eloquutione, admiranda prorsus & excellentia, longéq; ab iis quæ pro hominum captu edita sunt, dissita composuerit, sic se habent. Primum quidem opus de Diuinis nominibus conscripsit, tredecim capitibus: in quo ad centum quoque alia capita sunt adiecta diuinę sapientiæ plena. Secundus ab eo liber scriptus est, cui titulum fecit, De cœlesti † hierarchia, capita habẽs quindecim. Tertius de Ecclesiastica hierarchia, capitum septem. Quartus de arcana seu mystica Theologia, quinque capitum. reliquit etiam epistolas decem, quarum postrema Euangelistæ Ioanni, qui supra pectus Domini recubuit, est scripta. Atque hæc quidem eius scripta hodie quoq; circunferuntur: Ipse autem aliarum quoque lucubrationum suarum mẽtionem facit, quales sunt, quæ ab eo Theologicæ dispositiones sunt nominatæ. Item symbolica Theologica. præterea de Angelicis proprietatibus & ordinibus. Commentarius de Anima. De iusto, & diuino iudicio. De diuinis hymnis. Itẽ de iis quæ vel intelligentia vel sensu deprehenduntur. Commentarij autem isti omnino visi non sunt, neque nobis, neque iis qui ante nos fuerunt, cogniti. Sed de Dionysio operibúsque eius hæc satis sunt.

Et in eodẽ martyrio insignis ſeqviũ insigne. *Dionysij Areopagitæ scripta.* *† Qui Hierarchiã nominat, vno verbo summatim rerũ sacrarũ: im dispositionẽ ordinatã absolutãq; dicit. Et qui hierarchiã vocat, numine afflatum diuinũq; verũ; sacræ cognitionis peritũ significat. Diony. Areopag.*

CAPVT XXI.

EO tempore,[a] quum Claudius quintum imperaret annum, & immaculatam Dei Verbi matrem mortẽ obire oporteret (quandoquidem & filius eius, verum se hominem esse probans atque confirmans, † ad grãdiorem exoletæ senectutis ætatẽ non peruenit) vnde sexagesimum illa agens annum, nuncium à filio, per Angelum,[b] de migratione & aduẽtu ad se eius, ita vt ant-

a Agiographum. *† οὐκ ἐξώρος ἦν.* *b Migratio et assũptio Dei genitricis in cœliũ.* *b Hier. 9. Faulum et Eustochiũ. Ne si venerit vestris ĩ manib' illud apocry-*

ea quum ipse ad eam venturus fuerat, accipit. Itaq; migratione sua ad * hunc modum cognita, immensa repletur lætitia, (quid enim dulcius ei quàm vt cum filio & rege suo esset, contingeret) lumen ad eam infertur, domus purgatur, genere propinqui, vt par erat, accersuntur, ritéque & ordine quæ ad transitionem eam pertinent, præparantur: nuncium etiam illa, quem acceperat, iis qui cū ea erant, exponit: & preterea victorię mortis tropæum (erat autem palmæ ram⁹) monstrat. Etiam tempus instabat, quum in Sion super humiliore lecto reponitur, aderat Ioannes, qui eam domi suæ fouerat: & præterea quidquid Hierosolymis erat fœminarum celebriorum, quæ vel amoris necessitudine, vel generis propinquitate ei coniunctæ essent. Tum virgini discipulo & itidem aliis ipsa virgo præcipit, vt duas eius tunicas vicinis viduis, quæ præter cæteras propensiore erga eam amore atque pietate fuissent, donent. Sub hæc vis lachrymarum ingens ex oculis omniū profluit, orbitatem suam migratione illi⁹ complorantium. Deinde cœlitùs filius eius, cum innumerabili angelorum exercitu descendit, animam illius sanctam prorsus & diuinam assumpturus: & tonitrus atque nymbi sonitu confestim ex finibus omnibus suos congregat discipulos. Hæc quū immaculata prorsus virgo sciret, vnicuiq; quæ optaret, precatur, benedictione omnes dignatur, † & extremis illos vocibus compellat, Vale dicens: migrationémque suam non luctu eos, sed gaudio potius prosequi iubet: & quæ ad exequias sepulturámq; eius pertinerent, suauiter & lætè exponit. Deinde Petrū ad se venire iubet, mox reliquos etiam Apostolos vocat, ardentes habentes faces & mirificè exultans, labiâque aperiens, gratias filio agit: atq; in lectum rursum reposita, man⁹ reuerenter & grauiter, ita vt illa decebat, eleuat, & venerandum prorsus soléq; ipso purius corpus pulchrè componens atq; conformans (videbat enim illum angelorum gloria circumcirca tanquam satellitio stipatum) cum voluptate & miraculo: Fiat mihi rursum secundum verbum tuum, inquit, atque ita in charis illius manibus, perinde atque obdormiens, beatam deponit animam.

p̄ hū de trāsitu Mariæ beatæ gloriosæ semperq; virginis, dubia p certis recipiunt. quod multi Latinorum pietatis amore studio legēdi charius amplectuntur præsertim cum ex his nihil exprimi pōt pro certo, nisi quòd hodierna die migrauit à corpore.

Morti & funeri virginis matris Apostoli Christi affuerunt.

† τὰ ἐξ ἐσχάτια τέλους αὐτοῖς προσεφθέγγετο.

CAPVT XXII.

CÆterùm ne temerè videar conuentus Apostolorum in dormitione Dei genitricis meminisse, necessarium esse duxi,[a] proferre ea quæ Dionysius Areopagita, in tertio capite ad Timotheũ Ephesium episcopũ scribit, quod caput tales habet inscriptiones: Quæ precations sit vis, de beato Hierotheo, & de religione atque Theologica historia. Verba eius hæc sunt de Hierotheo: Congressus etiam est cum hierarchis diuino « numine afflatis, quum & ego & ipse, aliiq; multi ex san« ctis fratribus nostris, ad spectaculum [b] diuini illius & « salutiferi corporis conuenissemus. Aderat ibi Iacobus « quoque frater Domini, & item [c] Petrus theologorum « coryphæus & princeps. Deinde post id spectaculum, vi« sum est, vt hierarchæ omnes, pro se quisque vt posset, « hymno cantato, infiniti potentem diuinæ virtutis boni « tatem concelebraret. Meministi tu satis, vt ibi secun« dum theologos ipsos, omnes alios sacros mystas longè « superarit, totus à seipso secedens, totus mente extra se« ipsum degens, & prorsus conuenientia eis quæ canebat « patiens,[d] ita vt à quibus audiebatur & conspiciebatur, « simul & non cognosceretur: numine afflatus, & diuinus « hymnorum cantor iudicatus. Sed quid tibi de iis, quæ « tum sancti illi viri theologati sint, dicam? Quum, nisi « mei quoque ipsius sim oblitus, meminerim, me multos « hymnos & partes quasdam diuinitùs inspiratarum illa« rum laudum, te canente audire? Hæc Dionysius. Apo« stoli autem, & qui præterea ibi aderãt, viri egregij, lectũ corona circũdantes, reuerenter illam exosculantur. Ad quam deinde quàm plurima fiũt miracula. cœci nanq;, præter spem expectationémque omnem, oculis suis solem cernunt, surdis auditus suus datur, claudi gressus recipiũt: & vt semel dicam, omne morbi genus attactu solo prorsus cedit & profugit. Deinde cereis ardentibus prælatis, & vnguentis floribúsque sparsis, atq; Angelis cœlitùs [e] pheretrum vel præeuntibus, vel stipan-

cto corpore. Hierony. [e] *Epiphan. aduersus Antidicomarianitas, non se posse affirmare & dicere scribit, de genetrice Dei, vel quòd immortalis permanserit, vel quòd vitam morte commutarit.*

a Testimoniũ Dionysij Areopagitæ.

b ζωαρχικοῦ καὶ ζωοδόχου σώματος.

c καὶ πέτρος ἡ κορυφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης

d Monstratur sepulcrũ eius cernentibus nobis vsq; ad præsens ĩ vallis Iosaphat medio, quæ vallis est inter mõtẽ Siõ et montẽ Oliueti posita, ĩ qua sepulta fuisse ꝑdicatur. Sed nũc vacuũ esse mausoleũ cernẽtib9 ostẽditur. Hæc idcirco dixerim, quia multi nostrorũ dubitant vtrũ assũpta fuerit simul cũ corpore, an abierit reli-

tibus,vel etiam consequentibus, diuinis patrib᷒& Apostolis mirifica quædam carmina [f] concinentibus, intellectualis illa atque spiritualis arca, ex Sion in Gersemani, apostolicis eam gestantibus manibus fertur. At enim in hanc tantam lætitiam, molestum & durum quiddam incidit, quod silentio prætereundum non sit. Quum enim diuinũ illud tabernaculum, ita vt dictum est, ad Getsemani portaretur, vbi Dei genitrix sepeliri se mandauerat: Iudæi inuidia tabescentes, quum occultare non possent, eum qui in mentibus eorum fouebatur, liuoris affectũ produnt. Inter quos aliis quidã confidentior, furibundúsque magis, (erat autem ex sacerdotum ordine) quum sacrum tabernaculũ portaretur, impetu quodam præter rationem percitus, in id ferebatur, humi prosternere sacram illam arcam, atque pessundare in animo habens. Sed enim vindicta nequaquam moratur. [f] Nanque ab vlnis manus illius recisæ, ex pheretro dependent. At quæ diuina natiuitate sua, lætitia habitabilem orbem omnem repleuerat, ne in obitu quidem cuipiam molestiæ aut ærumnæ alicuius causa futura erat. [g] Porrò is cui hoc contigerat, quum malus quidem, sed tamen non prorsus desperatus & incurabilis esset, pœnitentiæ ritè prætendit remedium: & quoniam man᷒ quas non habebat, protendere nequit, lacrhymas profert, & simul cum ea resipiscẽtiæ disciplina, cura quoque adest. Pheretrum enim consistit, & manus ad resectionem, vnde deciderant, accõmodatæ (Petri id iussu factum) confestim pristinum statum suũ recuperant. Vbi autem ad Getsemani peruentũ est, sepulturæ quidem illa, filium imitata, traditur: [h] per illũ autẽ ad diuina tabernacula, ad ipsum scilicet Paradisum, vbi & vitæ arbor consita est, ratione ea, quam qui hæc fecit, Deus nouit, transfertur.

f Ex Iudæis sacerdoti cuidã pheretrũ Dei genitricis ĩpetuose inuadenti, manus decidunt, & ex pheretro dependunt.

g Man᷒ eidẽ mox, per pœnitẽtiam resipiscenti, restituũtur.

h Corpus diuæ virginis diuinitùs in paradisum trãslatum. Quod quia Deo nihil est ĩpossibile, nec nos de beata Maria factũ abnuimus. Cõfirmatur id autoritate Iuuenalis episcopi Hierosolymitani.

CAPVT XXIII.

PОrrò vitalis & salutiferi tabernaculi huius translationem, quum multi alij disertis verbis clarè deprædicant, tum omnium maximè Iuuenalis Hierosolymorum episcopus: magnus sanè diuinóq; afflatus numine vir, ex vetusta traditione, rem hanc sic gestam, scriptis

ſuis cum fide confirmat. Dicit enim, totum triduū Apoſtolos ad monumentū id, diuinorū hymnorū carmina audientes, perſeueraſſe. Accidit autem rurſum, vt Thomas ab eis abeſſet: videlicet vt nota perſpectáque diuæ genitricis fieret aſſumptio, itidem vt antea filij eius, pro eo atq; decebat, poſt diem tertium reſurrectio ingenti afficiebatur dolore, neque quieto animo eſſe poterat Thomas, q̄ppe qui tāti boni nō fuiſſet particeps. Sacer autē ille chorꝰ, iniquū eſſe iudicans, ſi ille quoq; diuinū virginis matris corpꝰ nō ſpectaret atq; complecteretur, aperiri monumentum iubet. Quod quidē vbi ita eſt factū, deſideratū illud corpus non comparuit. Sepulcralia tantum lintea ritè compoſita loco ſuo manebant: itidem vt filij quoque eius in ſepulcro relicta. Quæ & ipſe, & qui cum eo aderant, cum veneratione exoſculati, incredibilíq; voluptate, odorı́ſq; ſuauitate repleti, ſepulchrū quidē ad priſtinum conformant modū: miraculū autem ipſum quaſi per manus ſubinde poſteris traditū, ad nos quoq; trāſmiſerunt. Quòd verò diuinū hoc Dei genitricis tabernaculū reſurrecturū fuerat, ꝓpheta quoque Dauid prędixit: Exurge īquiés, Dñe, tu & arca ſācti ficationis tuę. Inde fama eſt, nō ita pridē ſāctiſſimę virginis quoq; ſacra primū celebrari cœpta eſſe. Mores aūt formęq; & ſtaturę eius modꝰ, talis, vt inquit Epiphaniꝰ, fuit: Erat in rebꝰ omnibꝰ honeſta & grauis, pauca admodum éáq; neceſſaria loquens, ad audiēdū facilis, & perq̄ affabilis, honorē ſuū & venerationē omnibꝰ exhibens. ſtatura mediocri: quāuis ſint, qui eā aliquantulū mediocrē longitudinē exceſsiſſe dicant. Decenti dicēdi libertate aduerſus homines omnes vſa eſt, ſine riſu, ſine perturbatione, & ſine iracundia maximè. Colore fuit triticum referente, capillo flauo, oculis acribus, ſubflauas, & tanquā oleæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, & decēter nigra: naſus longior, labia florida, & verborū ſuauitate plena: facies non rotunda & acuta, ſed aliquāto lōgior, manus ſimul & digiti lōgiores. Erat deniq; faſtus omnis expers, ſimplex, minimeque vultum fingens, nihil mollicici ſecum trahens, ſed humilitatem præcellentē colens. veſtimentis, quæ ipſa geſtauit coloris natiui cōtenta fuit: id quod

Quāquā propter cautelā ſalua fide pro magis de fide opinari oporteat, quā in cōſultè defi nire quod ſine periculo neſciens. Hierony.

Quō Maria ſancta vnà cū carne regnū cœlorū nō cernat, quæ neq; laſciuierit, neq; fornicata fuerit neq; adulteriū cō miſerit, ſed neq; aliquod infādū carnis opꝰ patrauerit, ſed īpolluta permāſerit? Epiphaniꝰ aduerſus Marcion.

† τιλετὴρ. *Poteſt hîc etiam legi* τελευτὴρ *.i. finē obitū, aſſumptionem.*

Diua Dei

genitricis mores. Statura & forma.

etiamnũ sanctum * capitis eius velamen ostendit. Et, vt paucis dicam, in rebus eius omnibus multa diuinitùs inerat gratia. Aetas autem eius sic se, vt antea dixi, habuit. Nunc ad Apostolica acta reuertamur.

* μαφόριον

CAPVT XXIIII.

Acta Pauli. Aquila Priscilla.

PAulus Athenis discedens, Corinthum venit. Ibi in Aquilam aulæorum textorem, & Priscillam coniugem eius, qui nuper admodum Roma venerāt, incidit. Edicto enim Claudij, omnes ex Italia Iudæi eiecti erāt. Cum iis Paulus diphtheras faciebat. Iudæi autẽ Pauli doctrina audita, ei resistunt. Quapropter is ira percitus: Sanguis, inquit, vester super vos: à quo ipse purus, ad gentes proficiscār. Ibi quoque synagogæ princeps Crispus, vnà cũ coniuge & liberis, diuinum suscipiunt baptismum. Annũ porrò integrum cum dimidio Corinthi Paulus fuit, & Gallio Achaïæ procōsul à tribunali Iudæos repellit. idémque, quum Sosthenes verberaretur, pro nihilo eam rẽ habuit. Paulus verò inde profectus, in Syriã nauigat. Ephesum autẽ quum venisset, manere quidem ibi tẽpore aliquo cogebatur: festũ autem diem proximum Hierosolymis peragere cupiens, inde abiit, & mari Cæsaream Palęstinæ peruenit. Inde Hierosolyma profectus mox Antiochiã Syriæ rursum tendit. Vnde deinde egressus, Galatiam & Phrygiã, ecclesias visitans, peragrat. Apollos verò quidam, patria Alexãdrinus, eloquentiæ vi pollens, argumentis demōstrationibúsque certis neq; firmis omnibus demonstrabat, Christum eum esse qui ab ipsis expectaretur. Hic Epheso profectus, Corinthum appulit, atq; ibi magna cum libertate fidei verbũ deprædicauit. Interea Paulus ex terra Syria Ephesum venit: & qui ibi adhuc Spiritũ sanctum esse nesciebant, cũ manuum illius impositione abundè suscipiunt, peregrinísq; sermonibus & linguis loquuntur. Biennium totum in Asia Paulus peregit in cuiusdã schola, cui nomen Tyranno erat. Ibi omnes & Iudæos & Græcos ad Verbũ audiẽdum pertraxit. Fama porrò inauditorum antea miraculorũ eius increscebat, adeò vt sudaria quędam & semicinctia (tenues videlicet fasciæ) quæ corpus eius attigissent, quum morbos

Apollos.

Miracula Pauli.

curarent, tum dæmonibus formidolosæ essent. Erant pręterea Sceuæ cuiusdam sacerdotis filij septé, qui nomine Pauli dæmones adiurare & expellere audebant: qui ita fugati, Paulum se quidé scire, illos autem minimè nosse, dicunt: atq; cum impetu in illos insilientes, eos cōuulnerant. Quapropter res ea audita, omnibus timorem incutit. Mox etiā qui* ex curiosis artibus viuebant, libros suos vendentes, preciū eorum ad quinq; † myriades denariorū redigunt. His porrò ita actis, in animo habebat Paulus per Macedoniā petere Achaīā, & inde reuerti Hierosolyma, deinde Romā etiam videre. Quum auté adhuc in Asia esset, Timotheum & Erastum in occidenté misit. Ibi tum Demetrius faber argentarius, quòd aurei, quos faciebat, dij, Paulo illos despicere persuadente, negligerentur, tumultum non paruum Ephesi excitat: Actum esse de Diis, periclitaríque etiam tēplum, quæ apud ipsos colebatur, Dianæ, quiritans. Vulgus itaque furore & indignatione percitum, Magna, Ephesiorū Diana: & impetu beluino quosdam ex Pauli sectatoribus cōprehendit. Ac nisi Alexander scriba cōsistens, sublata in altum manu, suauibus multitudinem demulsisset verbis, fortasse Paulum ipsum etiam interemissent. Qui Epheso discedens, in Macędoniā proficiscitur, Ecclesias cōfirmans. Atque inde in Græciam venit. Cęterùm quum ibi à Iudæis ei struerentur insidiæ, rursum per Macedoniam reuertitur. Sequebantur eum Sopater, Aristarchus, & Timotheus. Tychicus auté & Trophimus Asiani, qui pręcesserant, Troade eos expectabant. Paulus porrò vnà cum Luca (erant tum Azymorū dies) Philippis Troadem & ipse venit. Ibi die Sabbatorū vna, quum Paulus cōcionem longam haberet, & oratio in mediā noctem produceretur, adolescens quidā Eutychus, qui in fenestra quadā sedebat, verborū suauitate delibutus, & in somnū profundiorem delapsus, ex tertia cōtignatione decidit, & moritur. Ei verò Paulus incumbens, bono animo esse, miniméq; eos tumultuari iubet, esse adhuc in homine animam dictitās. Ita iuuenis incolumis & saluus, multum eis qui cōgregati fuerant, præbuit lętitiæ & iucunditatis. Et colloquio ad auroram vsque producto, inde

Marginal notes:

* ἐν περιεργίαζῶντες.

† Quinquaginta milia argenti.

Eutychum mortuum Troade, Paulus in vitam restituit.

Cõcio Pauli quã Mileti ad Episcopos Ephesios habuit.

abit,atque Mitylenem, mox Samum venit & Trogyllij quum mansisset,inde Miletũ adit, Hierosolymitanum iter vrgens.Miletũ porrò sacerdotesEphesiorũ ecclesiarúmq; episcopos accersit,morémque & vitam eis suam commemorat, vt videlicet nihil eis earum rerum quæ profuturæ fuerant,indicare intermiserit,pœnitentiámque & fidem in Christum priuatim & publicè testificatus docuerit. Proinde eis hortatur, vt & se & greges, in quibus eos Spiritus sanctus Episcopos constituissent, attentè curarent, vt vigilarent, sedulóque cohortationum præceptorúmque suorum, quæ eos triennio toto docuisset,meminissent,& vt lupos ecclesiis graues iamiam aduenturos cauerent. Multísq; præterea cõmodis atque vtilibus rebus expositis, cum multo planctu, vix tandem ab eis auellitur: & cum ingenti desiderio, ipse simul & † præbens & excipiẽs oscula, in nauem deducitur. Itaq; in insulam Coo defertur. Deinde Rhodum, atque inde per Patara in Phœnicem secundis ventis peruehitur. Relictáque ad sinistram Cypro,rectà in Syriam nauigat. Tyrum porrò quum applicuisset,rursum naui Ptolemaidem,ac inde Cęsaream Palæstinæ venit. Hic hospitio Euangelistæ Philippi,qui vnus ex septem diaconis erat,excipitur. ei quatuor filiæ fuêre,quas Deus oraculari & prophetico dono dignatus erat. Apud hũc quum plures dies maneret Paulus, eò etiã Agabus propheta ex Iudęa venit, corrigiísque zonæ Pauli, manus pedésque vinciẽs suos, numine afflatus: Hæc, inquit, Spiritus sanctus prædicit: Ad hunc modũ virum hunc Iudæi in Hierusalem ligabunt,& in manus gentiũ tradent. Quapropter quum Paulum multi à profectione Hierosolymitana dehortantes distinerent,tantũ abfuit vt ille persuaderetur, vt nõ modò vinciri vellet,verùm etiam mortem obire pro nomine Iesu Christi paratum se esse contenderet. Eis autem qui cum eo erant,vt voluntas Domini fieret,inferentibus,dimissus ille Hierosolymam venit.

† φιλῶν καὶ φιλούμενος.

Philippi euãgelistæ quatuor filiæ prophetissæ. Agabus propheta.

Paulus Ephesi in carcerem coniectus.

CAPVT XXV.

VErùm enimuerò qui profectiones Pauli descripserunt,quum quamplurima alia eum simul & fecisse,

& passum esse, tum hoc quoque quum Ephesi esset, de eo memoriæ mandarunt. Quum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cũ libertate Paulus est cócionatus. Quare Hieronymus ille bene quidem & disertè dicere, sed orationẽ eius non esse eorum tẽporum, testatus est. Plebs quidem certè, per insolentiam & furorem, Paulo cõpedibus iniectis, carceri cum includit, vt leonibus vorãdus obiiceretur. Ibi tum Eubula & Artemilla, clarorũ Ephesi virorum cõiuges, fidem edoctæ à Paulo (noctu enim ad eum veniebãt) diuini lauacri gratiã ab eo petunt. Itaque virtute diuina atq; angelici satellitij ministerio, caliginẽ noctis, exuberantia splendoris illustrãte, Paulus ferreis cõpedibus liberatus, illas diuino baptismo ad littus maris initiat: & quum id nemo omniũ, quibus custodiæ cura mãdata fuerat, sensisset, ad vincula rursum sua, in quibus leonibus esca asseruabatur, redit. Sedenim ingẽti magnitudine & robore intolerãdo, leo, cõtra ipsum immissus, in arenã quidẽ ille procurrit: sed mox ad pedes Pauli consedit. Et quum itidẽ aliç immanes feræ immitterentur, ne tãgere quidem vlla sacrum corpus ad orationem erectum atque cõpositũ, sustinuit. His ita actis, derepẽtè fragore multo vehemens quædam supra † naturç ordinem grando decidens, multorũ simul & virorũ & ferorum animalium cõminuit capita, ipsiúsque etiã Hieronymi aurem amputat: qui deinde cum suis per Paulum Deo cõciliatus, salutiferum suscipit lauacrũ. Leo autem ille profugus, in mõtes proximos euadit: & Paulus inde in Macedoniam & Græciam trãsmittit: mox rursum per Macedoniã vadens, Troadem & Miletum contendit. Atque inde tãdem Hierosolyma proficiscitur. Mirandum verò non est, Lucam hãc Pauli cum beluis pugnam reliquis eius actis non inseruisse. Nam etiam si ex Euangelistis solus Ioannes Lazari resuscitationem commemorat, minus tamen de fide veritatéque eius ambigendum. Scimus enim, non omnes omnia scribere, credere, & nosse. Sed vti vnicuique largitus est Dominus, & vt cuilibet diuidit & dispensat Spiritus, ita etiam intelligit, credit, & scribit spiritualiter ea quæ sunt Spiritus.

Eubulã ibidem & artemill. im cũ miraculo baptizat.

περιομαχία hoc est, pugna cũ feris, Pauli, de qua 1. Corin. 15. † ὑπὲρ φύσιν Lucas hãc Pauli cum bestiis pugnam reliquis actis eius nõ inseruit.

CAPVT XXVI.

QVum ad eum modum Paulus ab Hierosolymis omnem circumcirca regionem ad Illyricum vsque peragraret [a], Claudius Iudęos Roma exigit. Qui quum adhuc sceptra Romani imperij gereret, ipsis Paschæ feriis Hierosolymis tanta seditio & tumultus in plebe extitit, vt eorũ tantum Iudęorum, qui vi ex tẽplo exire volentes, circa fores eius se inuicẽ premebant & collidebãt, myriades tres proculcatæ inter se & enectę sint. [b] Quapropter festum id populo omni in ingentem est cõuersum luctum, & ferè ad domos omnes dolor is & planctus peruenit. Multa quoq; præterea Iudæi eo tẽpore experti perpessíq; sũt mala. [c] Hisce porrò de reb⁹ Iosephus quoque scribens, ad hunc modũ refert: Claudius autem Agrippam Agrippæ filium, Iudæorũ regem creat, & Felicem regioni omni Samarię & Galilęæ, & eius insuper quæ extrema seu trans Iordanem dicitur, procuratorem cõstituit. Qui Claudius imperio tredecim annis & mensibus octo administrato, decedit, & Neronem filium successorem relinquit. Neronis porrò tẽporibus [d], Fœlice Iudęæ prędidente, idem Iosephus in xx. Antiquitatũ libro, de ciuili inter se sacerdotum factione atq; seditione, propemodũ hisce verbis commemorat [e]: Exoritur autem & Põtificum seditio contra sacerdotes & primores plebis Hierosolymitanę. Atque quilibet temerariorum nouãdarúmq; rerum studiosorum hominũ coacta manu, dux erat. Itaque cõgressi inter se, quum cõuiciis atq; maledictis alij alios proscindebant, tum lapidibus quoq; se inuicem petebant. Neque qui hæc prohiberet, quisquã aderat. sed hęc omnia quasi in vrbe, tutore magistratúq; omni carẽte, per vim impunè fiebant. Tanta porrò Põtificibus incessit impudentia & audacia, vt non vererentur seruos suos ex vrbe in prędia & villas, decimas eas quę sacerdotibus

a Clades et calamitates Iudæorum graues & varia sub Claudio.

b Seditio ĩter Iudæos et Samaritas exorta: vnde latrocinia prouenerũt. Quadratus seditionis principes ĩ crucẽ egit. Ioseph lib. 20. ca. 11. & 12. Tacit. lib. 12.

c Hoc sic itidẽ reperitur apud Euseb. lib. 2. cap. 19. Initiũ tantum tumultus eius allegatur. Seditio aũt ipsa sicuti à Iosepho cõmemoratur, nõ adducitur.

d Fœlix Iudææ præfectus Drusillã Agrippæ sororẽ Azizi Amasorũ regis cõiugem, vxorẽ duxit. Ioseph. eodẽ cap. 14. Antonius Felix Claudij libertus, in Iudæa per omnẽ sæuitiam ac libidinẽ ius regiũ seruili ingenio exercuit: Drusilla Cleopatræ & Antonij nepte in matrimonium accepta. Tacit. lib. 21.

e Seditio Hierosolymitana ĩter Põtifices et sacerdotes sub Nerone.

debebantur,

debebantur, direptum mittere. Quapropter euenit, vt ex sacerdotibus nõnulli ad eam penuriam redigerẽtur, vt inedia in cõspectu multorum morerentur: vsq; adeò factiosorum vis & iniuria iuri & æquitati omni præualuerat. Idem ipse historicus, rursum eisdem tẽporibus exortum prędonũ quoddam genus refert, qui (vt ipse inquit) interdiu atq; i media vrbe obuios interimebãt. Potissimũ enim diebus festis se mediæ plebi immiscentes, & sicas sub vestibus tectas habentes, † aduersarios cõfodiebant. Deinde eos quoq; qui ad cædem eã illos subornarant, per speciẽ ægrè eam indignitatem ferentium, aggrediebantur. Itaq; factũ, vt eo prætextu bonę fidei habiti, deprehendi nõ possent. Primùm equidem illi Ionathan põtificem trucidauere, & post eum quotidie cõplures: & periculo ipse periculi timor grauior erat, quum pro se quisque, sicuti in bello, in horas mortẽ expectaret. Deinde illa quoque infert: Maiore insuper calamitate Iudæos affecit propheta Ægyptius. Adueniens enim in regionem eorum homo pręstigiator, & qui prophetæ sibi fidem arrogaret, ad triginta millium, quos seduxerat, hominũ multitudinem cogit. Eos ex solitudine in mõtem qui Oliuarũ est dictus, ducit. Ex eo loco † in animo habeat Hierosolyma vi capere: superatóque Romanorũ præsidio, tyrannidem sibi in populo, satellitio eo, quod secũ impetum in vrbem facturum esset, fretus vendicare. Sedenim conatũ eius præuenit Felix. nam is Romanorũ copias vnà cum Hierosolymitanæ plebis auxiliis, contra eum ducit: & pugna commissa, Ægyptius statim in fugam vertitur, & quàm plurimi in exercitu eius vel cæduntur, vel capiuntur. Hæc Iosephus in secundo de captiuitate Iudaica historiarum libro refert. Huius autẽ Ægyptij & acta Apostolorũ mentionem faciunt, vbi Iudæorum multitudo seditionem cõtra Paulum excitat. Dicit enim ad eum tribunus: Non tu Ægyptius ille es, qui paucis ante diebus tumultu per seditionem cõcitato, in solitudinem ad quatuor millia hominum sicariorum eduxit?

Alius Hierosolymis sicariorũ publicè & impunè grassantiũ horrendus tumultus.

† διαφόρους, plurimos, varios.

Ionathas pontifex cæsus.

Ægyptius pseudopropheta perduellis opprimitur.

† οἷος τε ἦν poterat.

CAPVT XXVII.

Simõ Magus Romæ præstigiis homines seducit.

NErone autem imperãte, Simon Magus Romæ miracula per imposturas & pręstigia edebat. Canenũ

autem maximum pro forib' catenis vinctum habebat, per quem ad se venire volentes, si ei minus placuissent, arcebat. Aduenit porrò magnus ille Petrus ad Simonem visendũ: qui canem eum efferatũ & horrendum in se ferri videns, quum autorem eundẽ ante aduentum suum, mortis permultis fuisse, qui ingredi voluissent, intellexisset, vinculis eum soluit, atq; humana voce annunciare hero suo, Petrũ Christi seruum adesse, iubet. Canis porrò quo iussus fuerat modo, nũcium perfert. Ad eam rem, qui tum cũ Simone erant, consternati obstupuerunt. Quibus ille: nihil noui esse, se quoque eadem facere posse dixit. Itaq; canem exire, & Apostolum ad se vocare iubet. Petrus accitus ingreditur. Ibi in colloquio mutuo multa inter se verba faciunt. Miraculis equidem & variis prodigiorum operibus Simon longè superatur. Quapropter multi ex illis ad Christum accedunt, atq; baptismum subeunt. Enimuerò & Simon ipse, dæmonũ ei inseruientium opera, multa admiranda faciebat. Nam vt statuæ mouerentur curabat, & in ædibus vasa atq; instrumenta domestica se sponte propria hinc inde transferebant, & ipse flãmis circundatus non vrebatur. Ferebatur quoque volans in aëre. Ex lapidibus, fuco hominibus obiecto, panes faciebat. Draconis quoq; formam induebat, & in varias animantium species mutabatur: duplici facie indutus cõspiciebatur, in aurum sese totum trãsformabat, fores vectibus & claustris probè cõmunitas & occlusas dicto aperiebat, vincula ferrea disrũpebat, in conuiuiis omnifariàm formularum simulacra exhibebat, vt plurimæ ante eũ præcederent vmbrę efficiebat, quas defunctorum dudum esse animas nugabatur. Nec ipse modò, ad quã velles, trãsformabatur speciem: verùm etiam alios quos voluisset, in variarum animantiũ formas mutabat. Quosdam autem, quum planum eum & scurrã esse coarguere & cõuincere tentarent, amicitiæ prætextu simulato, bouem sacrificans ad epulas inuitabat, & inde multiformibus eísque incurabilibus morbis & immanibus dęmonibus subiiciebat. Hæc atque his similia, quum diuus quidem Petrus verè ac reipsa, Simon autem falso & imposturarum fuco facerent, Nero vtrũque euocat: & quum,

Canis pro forib' eius excubãs humana voce loquitur.

Colloquiũ Petri cum Simone. Itidem inter se miraculis edendis certant.

Impostura & præstigiæ Simonis Magi, perinde atque Protei cuiusdam.

quod melius esset dispicere posset, tum quidem, vt insolentium prodigiorum non effecto res, ambos, tanquam errones & scurras, Roma expellit. Postea autem animum ad impostorem & impurum Simonem, quippe & ipse impius, maximè confert.

Nero vtrũque Roma exigit.

CAPVT XXVIII.

EIsdem temporibus, Paulus vnà cum discipulis suis, clitellis iumentis impositis, Cæsarea ascendit Hierosolyma: & die sequenti ad diuum Iacobũ hierarcham & presbyteros veniens, eos salutat, & quæ Deus per ipsum apud Gentes effecisset, exponit. Illi porrò gloriam primùm Deo ferebant: deinde Paulum admonebant, quàm plurima esse Iudæorum fidelium millia, qui legis zelo & æmulatione perciti, de eo certiores facti essent, quasi omnes doceret à lege deficere, circuncisionẽ abolere, & patrios mores negligere. proindéque autores suasorésq; ei erant. vt cõsilio† ad tempus accõmodato, purificaretur, & ex legis præscripto caput traderet, ne scilicet legẽ abrogare videretur. Atque ille quidem ita purificatus, tẽplum ingreditur: Iudæi autem Asiani eo conspecto, ira vehementiore ducti, manus ei inferunt, & alius alium cohortati, tãquam eum qui templũ prophanaret, inde extrahunt, & occidere moliuntur. Cæterùm cohortis Tribun⁹, tumultu eo ciuitatis audito, magna cum celeritate accurrit, & Paulum ex percussorum manibus raptum, grauibus duabus catenis vinctum, in castra ducit, & quòd eum Ægyptium illum esse, de quo paulò antè diximus, opinaretur, idipsum inquirit. Ille autem Tarsensem se ex Cilicia esse dicit. Deinde quum eum in gradus statuisset, causam dicere iubet. Ibi Paulus stans, de rebus suis commemorat, quòd spectatum scilicet satis esset, zelo se & æmulatione patriæ legis flagrantem, apud Gamalielem cæremonias eius accuratè & diligenter didicisse: acceptísque à senioribus epistolis, Damascum, vt ibi in vincula, qui Christum prædicassent, coniiceret, contendisse. Immẽsam verò tum cœlitùs lucem circum se coruscasse, vocémque inauditam antea ad se delatam esse: excœcatũ inde circuisse, visum postea rursus ab Anania recepisse,

Paulus Hierosolymã venit.

† οἰκονομίᾳ χρώμενος. Dispẽsatio apostolica.

A Iudæis Asianis ibi in templo p tumultum capitur.

Causam apud Iudæos dicit.

denique baptiſmo conſignatum, Ieſu Chriſto nomen dediſſe. Hæc omnia quum referret, magis etiam magiſque tumultuari multitudo incipit: tollendū eum eſſe, neq; talem hominem viuere debere, clamitās. Tum tribunus Paulum flagris cædit. At ille, quum Romanum ſe ciuem eſſe diceret, plagis liberatur. Deinde, cum prima luce Tribunus, rem omnē certius cognoſcere volēs, Pontifices & conſiliū euocat: atq; ibi, quum Paulus rurſus concionaretur, ab Anania in os verberatur. Quem Paulus Pōtificem eſſe neſciens, quum parietē eum dealbatum vocat, tum illegitimū iniquúmq; ei iudiciū obiicit. deinde† cōſilio quodam pro tēpore capto, Phariſeū ſe nominat: & quòd mortuorū reſurrectionem prædicet, propterea ſe in ius trahi dicit. Hoc modo, Phariſeorum ſibi, nihil eū criminis admiſiſſe credentiū, conciliat ſtudia: & Tribunus veritus, ne quid multitudo, quod minus deceret, faceret, eū abducit. Noctu verò Chriſtus Paulo aſsiſtēs, forti animo eſſe iubet: eúmq; ſicuti Hieroſolymis, ita Romę quoq; de ſe teſtificaturū eſſe dicit. Erant autē quidam qui iuramento cōfirmauerant, perſuaſuros ſe quidem ſacerdotibus, vt Paulum è ciuitate producerent, ipſos verò ad eū necandum paratos fore. Quod quum Paulus cognouiſſet, (nā id ad eum ſororis eius filius detulerat) Tribuno ſignificat. Ille porrò, Claudius ſcilicet Lyſias (ita enim vocabatur) duobus centurionibus, ducentíſque haſtatis, & ſeptuaginta equitibus diuinum committit Apoſtolum, vt noctu iumentis vehentem, Cæſaream cum epiſtola ad Felicem ducerent. Et ille, quum eos qui Hieroſolymis veniſſent, excepiſſet, expectaturúmque ſe, qui eum accuſarent, dixiſſet, in Herodis prętorio aſſeruari illum iubet.

† μεθόδῳ τινι.

Cōſpiratio quorūdam Iudæorū in necē Pauli.

Paulus Cæſaream ad Felicem ducitur.

CAPVT XXIX.

Accuſatur apud Felicē Paulus.

Paulus ſe defendit.

Qvinque dies interceſſere, quum ſeniores Hieroſolymis eò veniunt, Ananias pontifex & orator quidam Tertullus nomine: qui quum alia multa Paulo accuſans, nugis ſuis & loquentiæ conuenientia obiicit: tum vt peſtiferū & ſeditioſum hominē conuiciis proſcindit, prophanantem ſanctū ſanctorū, & templū ipſum. Inſuper etiam, magni & grauis crimi-

nis loco adiicit, antesignanũ hunc esse Nazarenorum sectæ. Paulus verò facilè criminib⁹ aliis oratione suaui confutatis, colere se Deum, iuxta eam quã illi dixissent sectam: neq; se iis quæ in lege prophetis sint, dictis refragari: neq; aliter quàm accusatores conuiciatorésq; suos credere constituisse. annũciare etiam mortuorum qui vel piè, vel impiè vixissent, resurrectionẽ, qua de re potissimũ in presenti causa iudiciũ sit, profitetur. Quibus auditis, Felix iudiciũ ad Lysiæ tribuni aduentũ cõperendinat. Qui tribunus quãprimùm venisset, causam se iterũ auditurum dicit. Paulum autem in custodiam mittit, neq; quẽquam ad eũ adire, quæq; ei vsui essent, subministrare volẽtem, prohibet. Ceterùm paulo pòst Felix vnà cũ Drusilla vxore accersitũ Paulum, de salutifero Verbo cõcionantem audit. Itaq; metu ex cõcione eius concepto, Felix paulatim eũ absoluebat. Professionem verò fidei suscipere volens, pecunias se ab eo accepturum sperabat: eámq; ob causam frequenter cum eo accito, familiarius libentiúsq; sermones cõferebat. Enimuerò biennio exacto, Portius Festus à Nerone successor Felici mittitur: qui quum Cæsarea Hierosolyma ascenderet, Ananias põtifex, Paulum vt eò vocaret, rogat, eo nimirũ consilio, vt in itinere clàm ferro ille à coniuratis trucidaretur. Festus petitionem eã reiiciens, eos Cesaream, vbi cõtrouersia decideretur, venire iubet. Eò quum Festus & presbyteri venissent, Paulus pro tribunali crimina sibi ab eis obiecta, tanquam aranearũ telam soluit, nihil se vel in legem, vel in templũ admisisse pulcherrimè demõstrãs. Ac Festus quidem, vt Iudæis gratificaretur, Hierosolyma Paulũ venturũ esse dicit. Id verò ille deprecatur, ad Cæsaris tribunal se staturum attestans. Nemini quippe fas esse, hominem ad Cesarem prouocãtem, Iudeis per gratiã donare. Ad hũc modũ quum Paulus techna quadam Festũ constrinxisset, ille re in consiliũ relata atque deliberata, tandem: Cæsarem, inquit, appellasti, ad Cesarem ibis.

Felix pecuniam apud Paulum captat.

Portius Festus causam Pauli audit.

Paulus suspectũ Festi iudiciũ habens Cesarem appellat.

Agrippa rex cũ vxore Bernice Cæsaream ad Festum venit.

CAPVT XXX.

INterea Agrippa rex, vnà cũ Bernice coniuge Cæsaream ad Festũ venit. Atq; ibi quum plures dies mora-

retur, Festus causam Pauli regi exponit, vt scilicet is victus à Felice relictus fuerit, & vt presbyteri & põtifices, officium iudicis aduersus eum implorarint: vt denique pro tribunali hominem accusatoribus præsentibus statuerit, atq; ibi nihil criminis in reo, quantũ suspicari licuerit, cõpertum sit, præterquam quòd quæstiones quędam de religione ipsorũ, & de quodam Iesu defuncto, quem Paulus viuere assereret, & ab accusatorib9 ei obiicerentur. Et quum ipse dubius ancépsque de iudicio hoc fuerit, Paulum ad cognitionem Cæsaris prouocasse. Hic Agrippa: Peruelim, inquit, & ipse virũ audire. & Festus: Cras audies, ait. Itaq; maximo cũ † apparatu prima luce Agrippa cum Bernice frequens conuocat auditoriũ. Et aderant ibi etiam Festi iussu, quicunq; in ea vrbe fuere viri clari. Itaque Paulus vinctus adducitur, Tum ibi Festus sermonem exorsus: Agrippa rex, & quicunq; in conuentu hoc adestis, inquit, hic ille est, quem Iudæorũ multitudo, tumultu ingenti cõcitato, ad me veniens è viuis tollendũ esse omnibus modis contendit. Ego verò, quum nihil eum morte dignum cõmisisse animaduerterim, & ipse iudiciũ Augusti appellauerit, eò mittendum esse duxi. Quum verò nihil certi, quod de eo scribam, habeam, ad iudiciũ tuum produxi, rex Agrippa: vt causa cognita, tandem habeam, quid de eo Cęsari significem. Admodum enim absurdũ mihi videtur, vinctum quenquam mittere, & non simul causam vinculorum indicare velle. Tum Agrippa ad Paulum: Permittitur tibi, inquit, de te ipso quod visum est, dicere. Ibi Paulus consuetudine fortasse quadam, manu extẽta, verba fecit. Et primùm arte quadã prudenter Agrippam, vt virum iustum, consuetudinúmque & quæstionum Iudaicarum egregiè peritum, laudare non omisit. Deinde felicem se eo nomine, quòd in talem auditorem causæ suæ incidisset, iudicauit. atque huiusmodi præfatione præmissa, res suas exponens: Ab ineunte ætate, inquit, accuratè & diligenter in patria Pharisæorum secta educatus & doctus sum. Ac ne nunc quidem alia de causa ad tribunal sto, quàm quòd mortuorum resurrectionem futuram esse doceo, quam Deus olim patribus promisit. Quod qui-

† φαντασίᾳ

Paulus apud Agrippã de rebus suis verba facit.

Nero Agrippæ, Galilææ partẽ donauit. Ciuitatẽ quoque Iuliadem cũ vicis XIIII. concessit.

Aristobulo Herodię

dem ad nomen Iesu Nazareni pertinet, zelum & defensionem patriarum legum spirãs, multa quæ non decuerunt admisi, eáq; omnia apertè facere sum visus. Testatur id vniuersa Hierusalem: permulti enim à me, qui potestatem eam à sacerdotibus acceperam, in custodias sunt coniecti. Tantum auté in me furoris exuberauerat, vt etiam in longinquiores vrbes sim profectus, persequens, omníque (quod dicitur) fune moto, euertere sectam hanc contendens. Itaque Damascum quum iter facerem, meridie ipso lux sole illustrior cœlitus me circunfulsit. Cuius splendoris magnitudine oculos perstrictus, & proinde caligine obsitus, in terram decidi. Ad hæc vox de cœlo audita, quæ Christum persequi vetabat, & mox vt exurgerem iubebat: eam ob causam visionem mihi talem oblatam esse indicans, vt me testem produceret, earum, quas sciret, quásque paulò pòst indicaturus esset, rerum: vt scilicet cæcorum aperirem oculos, & homines à tenebris ad lucem, & à potestate atque imperio Satanæ ad Christum conuerterem, remissionem peccatorum, hæreditatémque inter sanctificatos, per eam quæ in ipsum est, fidem & persuasionem recepturos. Visioni porrò tali, quæ naturam omnem longè supergrederetur, nõ moremgerere, religio erat. Itaque Iudæi simul & Gentibus, vt per resipiscentiam & pœnitentiam ad Deum conuertantur, dignáque pœnitentiæ opera perficiant, annuncio, nihil prorsus extra prophetas & ipsum Mosen docens, nimirũ quòd Christus, qui passus sit, & primus ex mortuis resurrexerit, lucem Gentibus, vitámque & salutem æternam proprio suo denunciet populo. Hæc quum Paulus cum diserta facilitate diceret, Festus, vtpote animalis quidam homo, qui nõ satis ea quæ spiritus sunt assequeretur, stultitiámque adeò & insaniam esse suspicaretur, tanquam per multas literas mente captum, neque satis quæ diceret intelligentem, cum conuicio Paulum ridebat. Cui ille, non insanire se, sed veritatis & sobrietatis verba loqui asseuerat. Quemadmodum id regi ipsi, ad quem hæc liberè diceret, probè cognitum esset: quem nihil earum rerum latêret, omnibus quæ prophetæ annunciarunt credentem. Ibi ad eum Agrippa perhumaniter:

Chalcidis regis filio Armeniam minorẽ permisit. Ioseph. li. 20. cap. 15.

Sũma prædicationis Paulinæ.

Modica ex parte, inquit, mihi, vt Christianus fiam, persuades. At ille: Mihi verò in primis apud Deum in optatis est, non solùm modica, verũetiam maxima ex parte, non te solùm, verũetiam qui orationem meam hodie audierunt omnes, tales fieri, qualis ego sum: extra vincula dũtaxat ista, quibus & obstrictus sum, catenarum.

CAPVT XXXI.

Agrippa autem, & qui cum eo erant ex consessu statim consurgentes, & seorsim cõsistentes, Nihil (inquiunt) homo iste, quod vinculis aut morte dignũ sit, facit. Ad quod Agrippa adiicit, absoluẽdum eum fuisse, nisi Cæsaream appellasset. Ea porrò de causa in Italiam ei nauigãdum esse, decernitur. Ita Iulio cuidã ex cohorte Augusta cõmittitur. Nacti autẽ nauem adramyttinã, in eam cõscẽdunt. Porrò cum Paulo erat Lucas, & Aristarchus ex Macedonia Thessalonicẽsis. Inde Sidonem sunt delati. mox progrediẽtes, iuxta Cyprum nauigãt: & deinceps Ciliciæ & Pãphiliç mari transmisso, ad Myra Lyciæ appellunt. Ibi Alexandrina naui in Italiã tendente, inuenta, Iulius vinctos in eam imponit. Et ad Gnidum quum propius accessisset, præter Cretam, iuxta Salmonam vehitur. Dehinc ad oram, cui Boni portus nomen est, deferuntur, à quo non longè oppidum erat, Lasæa dictum. Et quũ periculosa esset nauigatio, Paulus nauem tẽpestate ad iacturam vsque, vectorésq; de vita ipsa summè periclitaturos præmonẽs, nõ transmittendum inde suadet. Sed Cẽturio in eo gubernatorem nauis, magis quàm Paulum audiebat. Quapropter inde, quòd portus ad hyemãdum non satis idoneus esset, discedunt: & Noto spirante, Asso superata, Cretam præteruehuntur. Mox ventus exoritur typhonicus & turbulentus, quem procellosum Eurum, seu Euro aquilonem vocant. Itaque naui ab eo rapta, quum contrà niti non possent, tempestati aliquantũ cedentes, feruntur. Et ad insulam quãdam paruam, quæ Clauda dicitur, cursu directo, vix scapham consequuntur. Eáque in nauim sublata, nauim ipsam quàm possunt firmissimè contra incursiones & procellas fluctuum cingentes, instruunt & cõmuniunt. Deinde ne in Syrtes, quæ dicuntur, inciderent veriti, velo laxato vehuntur. Et turbu-

Paulus Romam nauigat.

lentiſsima coorta hyeme & tẽpeſtate, tertio demum die iacturam faciunt, & manibus ipſi ſuis omnia nauis armamenta in pelagus proiiciunt. Quum autem diebus pluribus neque ſol neque aſtra in cœlo cõſpicerentur, immaníſque præterea immineret tẽpeſtas, omnis ſpes ſalutis præciditur. Eáque de cauſa vectores cibi abſtinentia & inedia longiore macerantur. Atque ibi Paulus: Decebat, inquit, vos mihi morem gerere, & è Creta non ſoluere. Sic enim tẽpeſtatis huius iniuria & iactura careretis. Sed nunc quoque quieto vos bonóque eſſe iubeo animo. Præter nauim enim nulla vectorum intercidet anima. Hac enim ipſa nocte Angelus Dei quẽ colo, mihi aſsiſtens, timorem me abiicere iuſsit. Oportet enim, dicens, apud Cæſarem te ſiſti. Et quòd † gratioſus apud Deũ es, vectores ſimul omnes tibi ille donat. in inſulam autem vos quandam eiici neceſſe eſt. Quartadecima deinde ſuperuenit nox, & illi in Adriatico affligtantur mari: atque altitudinem inquirẽtes vndæ, ad viginti paſſus inueniunt. Et ne in aſpera inciderent loca metuentes, quatuor è puppi anchoris proiectis, diem * à Deo precibus optant. Tum demum nautæ ſcapham è naui in mare proiiciũt, & fugæ conſilium capiunt. Centurio autem Pauli ſuaſu, funes ſcaphæ incidi iubet, eámque ventis auferendam committit. Et priuſquam illuceſceret, Paulus omnes, vt cibum capiãt, hortatur, ne capillum quidem vnicum è capite eorum omnium deciſurum pollicens. Ipſéq; primus Deo quas decebat gratiis ſacratis, cibum ſumit: quòd itidem vectores reliqui, qui ducenti & ſeptuaginta ſex erant, faciunt. Vt autem dies illuxit, terram quidem dinoſcere nequeunt: ſinum verò conſpiciunt littus habentem. Subductis itaque ancoris, gubernaculorúmque remiſſis iuncturis, & artemone aliquantulum ſublato, ſpirantis venti vi ad littus tendunt. Et prora quidem integra permanet, puppis autem fluctuum violentia ſoluitur. Milites porrò illud conſilij capiunt, vt vinctos omnes interimant, ne ex eis quiſquam natando euadat. Centurio autem, propter Paulum, cædem eam inhibet: & pro ſe quenque, vt poſſet, cõſulere ſibi iubet.

† χάριντε σοὶ πλοτῆρ εἰδῶς.

* ἡμέραν γινέσθαι ἐθεοκλύτουν.

Naufragium.

ῥεύμναρ ἀνακρούεσθαι, hoc est, puppim impellere, est sensim retrocedere, nauigio non inuerso. Qui enim se ita cedens recipit, puppim remigando impellit. id quod propterea facit, ne propalã fugere, dum se paulatim subducit, videatur, et ne tergũ hostibus obuertat. Prouerbialiter autem est, sententiam pristinam sensim mutare. Suid.
b Paul⁹ cũ reliquis vectoribus in Melitã īsulã enatat.
c Vipera venenosa ictu suo

CAPVT XXXII.

ET confestim omnes[a] in littus euadunt. Insulę nomen [b] Melita erat: cuius incolę barbari quidem illi, non parum tamen curæ & benignitatis naufragis exhibent. Itaque propter imbrem copiosiorem, & frigus vehementius, pyram illi ingentem accendũt, & circumcirca consident. Ibi quum Paulus multa sarmenta congesta pyræ imponeret, & [c] vipera, quæ in dumis eis latebat, calore eo excitata prореperet, manum eius illa mordicus arripit. Quod vbi Barbari, ita scilicet feram eam ex manu illius depẽdere, conspiciunt, non bonum eum esse virũ, sed homicidam, & immanem quempiam, qui etiam si sæuæ tempestatis vim euasisset, præsentem tamen à venenoso serpente ictus, ne diutius viueret, vindictam sentiret, suspicantur. Sedenim nihil inde periculi Paulo accidit. nam serpentem excussum in flammam coniicit. Illi verò existimantes eum euestigiò vel ex incensione arsurum, vel exanimatum pessum iturũ, improba venenati morsus contagione: vt aliter rem euenire viderunt [d], puppi, quod dicitur, ad inhibendum citatiorem cursum impulsa, longè diuersa de eo loqui incipiunt, diuinísque eum prosequuntur honoribus. Agri & prædia insulæ eius, Publij, primum ibi tenentis locum, erant: qui per triduum ad summam hospitalitatem nihil faciẽs reliqui, benignè eis facit. Cæterùm copiosam is humanitatis eiusmodi reportat gratiam. vehementes enim febres, & dysenteria, quæ mala Publij patrem dudum vexauerant [e], attactu Pauli pelluntur. Alij præterea quàm plurimis afflicti morbis, dolore & cruciatu statim omni, pristinæ restituti valetudini, leuantur. Vnde magnus Paulo honor prouenit, vectoribúsque quæ ad nauigandi vsum pertinerent, abundè subministrantur.

CAPVT XXXIII.

IBi verò etiam aliud nauigium Alexandrinum, Castoribus, diis falsis, quorum imagines præ se ferebat, consecratum hyemabat. Quemadmodum enim Christianam pietatem colentes nauium gubernatores, naues suas sanctis quibusdam dedicant, inscriptionéque id testantur: itidem olim, pro eo atque volebant, falsò

crediτis diis,picturis eas inſcribebant. Hac igitur naui, tertio pòſt menſe,diuus Paulus conſceſa, Syracuſas,deinde Rhegium , atq; inde perendino die Puteolos perfertur . Ac poſtremò ſaluus Romam peruenit . Verùm enimuerò fratres quidam Pauli aduentu cognito , vſque ad Appij forum & Tres tabernas (quæ loca extra vrbem Romam ſunt ſita) obuiam ei proceſſerãt. Romę porrò Centurio cæteros quidem vinctos,quibus oportuit,tradit: Paulũ verò ſecum ipſe retinet. Triduo pòſt Paulus primoribus Iudæorũ ad ſe vocatis,oratione cõfirmat, nulla in re patriam legem ſe præuaricatum eſſe: cæterùm quũ vinctus in Romanorum manus eſſet traditus,illíq; cauſa cognita, ſe abſoluendum iudicaſſent, populares autem ſui vehementius eum perſequuti eſſent, neceſſariò ſe eò deſcendiſſe , vt Cæſarem appellaret: Non equidem,inquit,quòd gentem meam in quopiam accuſem: ſed potius, vt vos viderem atq; alloquerer. Quam enim circũdatam mihi cernitis, propter ipſam Iſraëlis ſpem gero catenam. Qui ipſi quoq; ſuſpicionem amouentes, nihil ſe quidquam mali vel ſermonibus vel literis de eo accepiſſe : paratóſque eſſe,res,de quibus dicturus eſſet,audire, teſtantur : ſcire ſe, vbique ſectæ Chriſtianæ contradici , allegãtes . Deſignatur ergo dies, & illi omnes adſunt.Tum ibi die integro Paulus de Chriſto, atq; eius regno orationem habet:atque ex lege & prophetis,ad locum quemque congruentem afferens teſtificationem,probationes adducit. Illi porrò partim quidem obſequuntur,paulatímque ſermones eius complectũtur:partim verò,vt dictis eius fidem haberent , non adducuntur , & ſic in diuerſas opiniones ſciſſi diſcedunt . Deinde Feſti literis Neroni redditis, Paulus ad tribunal eius ſiſtitur : & defenſionibus diſertis , admodúmq; prudenter ad perſuadendum accõmodatis, variam illam & verſutam feram,non ille quidem populares ſuos perſtringens , ſed crimina tantum ſibi obiecta refellens,effugit.Ex eo tempore biẽnium Paulus Romæ permanſit,mercede operis ſui viuens:omnes quæ,ad ſe venientes perhumaniter exceptos,duplici, in primis tamen diuina & cœleſti alimonia fouens. Atque ad hunc modum cum magna ſimul & animi & linguæ

Paulo non nocet.

d πρύμναν κρουσάμενοι τἀναντία λέγοντες ἆσαν.

e *Miracula à Paulo in Melita edita.*

Paul⁹ Romam peruenit.

Idem ibi apud Iudæos de doctrina Euangelica diſſerit.

Idẽ priore Neronis iudicio abſolutus.

Euãgelium toto biẽnio Romæ prædicat.

libertate regnum Dei, & Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, nullo interueniente impedimento, prædicans, Euangelium omnibus annunciauit.

CAPVT XXXIIII.

HActenus sacer & diuinus Apostolus & Euangelista Lucas historiam actorum Apostolicorum scripsit. Deinceps porrò ecclesiasticorũ aperta vestigia sequentes, reliquas historiæ nostræ res, Deo confisi, exponem⁹: & Spiritus sancti instinctu, quæ supersunt, adiiciemus. a Ac tũ quidem absolutus à [b]Nerone Apostolus, ad concionum ministerium rursum est profectus. Quum autẽ iterum in vrbem Romanam venisset,[c] martyrio ibi vitam finiisse creditur. Non mirum quippe erat, Neronem, quòd ab initio humanitate quadam prædit⁹ esset, facilè Pauli pro doctrina institutæ defensioni acquiescere: postquam autem idem in impia atq; nefaria flagitia tanquam in scopulos impegisset, ad alias aliorum cædes quoque Apostolorũ adiicere. Itaque tum primùm, sicuti dictũ est dimissus,[d] priorem ad Timotheum scripsit epistolam, [e] quem episcopum antea Ephesi constituerat. In hac tanquam † in forma adumbrata, rationẽ & vitam Hierarchicam copiosè exprimit, qualibus moribus esse conueniat eos, qui Christianis sacris præesse volunt, spiritus afflatu scribens. Non solum autem Timotheo, & per illum ecclesiis Christi omnib⁹, sed etiam sacro Tito aliam epistolam scripsit: quem ánte hac insulæ Cretæ episcopũ ordinatum, ibi reliquerat, vt si quid in Euangelica prædicatione sua adhuc deesset, ille adimpleret. Ad Corinthios etiam, Ephesios, Galatas, Colossenses, Philippenses, Thessalonicenses, præterea ad Iudæos, & Romanos, & plerosq; alios, quos eum adire Spiritus sancti vis & gratia iusserat, quósque per fidem in Christum Euangelicam magnificè regenuerat, quæ pręsens oratione sua dilucidè docuerat, eadem per compendium absens in memoriã reuocans, epistolas dedit. Ita verò ea quoque, quæ secretioris mysterij, magísq; abstrusa antea silẽtio pterierat, postea per sacra scripta sua, aut grãdioris sapientiæ verbis accuratè & dilucidè declarauit: aut saltẽ (vt ita dicam) parabolarũ more &

a Secundo imperantis Neronis anno primùm Paulus Romam venit. À quo etiã tũ est absolut⁹, intra quinquẽniũ illud, quo tolerabilis Tyrãn⁹is fuisse dicitur.

b Tredecimo Imperij Neronis anno.

c Romã Paulus iterũ venit, & martyrium ibi subiit.

d Epistola prior ad Timotheum.

e E Laodicæa phrygiæ Pacatianæ metropoli.

† ἐν τύπῳ.

f Alia eiusdẽ epistolæ.

Consilium Pauli in epistolis scribendis.

ſpecie, tanquam per ænigmata adumbrauit: neque propter eos qui ad res diuinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans: neque propter ineptos atque indignos, dilucidè prorſus & apertè, ad contemptum euitandum exponens. Quum autem denuò, vt dictum eſt, poſt longam variámque profectionem & curſum, Romam venit, morte ibi pro Chriſto eſt mulctatus: quo tempore quum adhuc vinctus eſſet, poſteriorem ad Timotheum compoſuit Epiſtolam: in qua, quum priorem defenſionem ſuam oſtendit, tum eam quæ iam ſibi imminebat, martyrij conſummationem declarat. In prima enim, inquit, defenſione mea nemo mihi affuit, ſed omnes me deſtituerunt, ne id illis imputetur. Dominus autem mihi præſtò fuit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleta perficeretur, eámque omnes gentes audirent: & liberatus ſum ex ore leonis. Neronem ita, propter ſæuum & ferocem eius animum deſignans. Et quum in ſpiritu ſciret, iamiam ipſius pro Chriſto adeſſe mortem; ſimile quiddam infert: Et liberabit me Dominus ab omni opere malo, & conſeruabit in regnum ſuum cœleſte: martyrium impendens ſignificans. Id quod ſignificantius in eadem ipſa, diuino inſtinctu, prædicit Epiſtola. Ego enim iam, inquiens, delibor & offeror, tempúſque reſolutionis meæ inſtat. Indicat porrò in hac poſteriore vltimáque ad Timotheum epiſtola, Lucam ſibi affuiſſe: in priore autem defenſione, ne eum quidem ipſum. Vnde colligi rectè poteſt, Apoſtolorum acta diuum Lucam vſque ad id ipſum tempus perſcripſiſſe, hiſtoriámq; omnem & acta eorum magnificè, tantiſper dum Paulo prius adfuit, proſequutum eſſe. Atque hæc quidem recenſui, illud oſtendere volens, Paulum teſtimonium ſuum, quod Lucæ perhibet, non ad id quod ille de aduentu Pauli Romam in actis ſuis ſcripſit, ſed in poſterius * tempus referre. Toto enim ferè orbe peragrato atque triginta & quinque annis Euangelico pro Chriſto certamine peracto, quum poſtremò iterum Romæ eſſet, & in coryphæum præcipuúmque Apoſtolorum Petrum incideret, vnà cum illo ſibi immortalitatis coronam accepit.

Epiſtola ad Timotheũ poſterior.

Lucas acta ſua Apoſtolica ad priorem Pauli in vrbẽ Ro. aduentũ cõtinuauit.

** Quo ſcilicet tempore poſteriorem ad Timotheũ dedit epiſtolã, & vinculis à Nerone cõſtrict⁹ fuit.*

CAPVT XXXV.

NOn minus etenim Petrus quoque orbe peragrato, & iis qui ex circuncisione erant, omnibus, in Palæstina & Syria & vbique ferè terrarum prædicatione promulgata, quum sub Neronis imperio Romam, propter detestandum illum Simonem, qui publicis inscriptionibus Deum se vocare, prædicationémque Christi euertere est ausus, venisset, factísque illum simul & sermonum vi coarguisset: atque Romanorum Ecclesiæ, primùm quidem Lino, deinde Anacleto, & post hos tertiò, ad mortem vadens, sapientissimo Clementi claues commisisset, ad Deum migrauit. Is porrò vnà cum Simone, tanquam prodigiorum effector, à Nerone Roma pulsus, Hierosolyma rursum & Orientales ciuitates petiit: & orbem miraculis illustrans, in Faustinum & Faustinianũ, siue Nicetã & Aquilam incidit, qui filij quidẽ clarissimi viri Fausti Romani, Cæsarem genere attingentes, fratres autem Clementis erant. Hos quum ab Simonis præstigiis prodigiosis abduxisset, ciuitates visebat, Simonis semina vbique radicitùs euellens. Deinde verò etiam sacrum Clementem ad se pertraxit, eúmque sibi ad arcanas obscuráque illius de anima & restitutione hominis, aliísque rebus ingentibus quæstiones, per appositas solutiones ritè & præsenti animo respondens, atque insuper miraculis multis, & secretioris sapientiæ vi familiarius coniunxit. Multis verò deinceps annis & Matthidiam, nobilem matrem eorũ, quam in insula quadam ex naufragio ærumnosè viuẽtem reperit: quippe quæ Roma Athenas liberorũ suorum doctrinę gratia vnà cum illis nauigans, naufragium passa fuerit: quum illi quidem alius aliò diuina prouidentia incolumes euasere, ipsa verò in insulam eiecta, in seruitute vitam egit. Hanc diuus Petrus ibi inuentam, quum ad spectandas vitiferas columnas diuertisset, eúmque (quos diximus) liberi illius tres sequerentur, matrémque suam præter spem & expectationẽ omnem cognoscerent, diuino regenerauit baptismo. Vt autem & pater eorũ Faust⁹ Roma ad vxorem & liberos quærendos profectus, Ægyptúmque, Syriam &

Petrus & Paulus Romæ martyrio coronati.

Primi Ro. Ecclesiæ episcopi.

Diui Petri acta.

Clemẽs Ro. episcopus.

Pater eius & fratres.

Mater eiusdem.

Diuus Clemens cũ duobus fratribus, et deinde parẽte vtroq;, comes & socius Petri, prædicãdi in orbe Euangelij fuit.

Phœnicem peragrans, diuino quoque nutu in Petrum suósque incidit & itidem vt illi, sacrũ suscepit lauacrũ, vnà cum illis Apostolum per orbem comitatus est. Ita illi longo tempore veri certíque rerum eius gestarum præcones fuere, simúlq; cum eo Christum prædicarunt. Petrus porrò ad eum modum per orbem habitabilem passim vadens, ecclesias vbique constituit. Et Romanũ, quos suprà diximus, successoribus commisit: Lino videlicet, Anacleto, & tertio sacro Clementi. Ipse quidem Clemens se à Petro in obitu eius lectum dicere, & à Petro secundum numerare videtur. Alij autem quartum eum à Petro esse referunt, in quibus etiam est Eusebius Pamphili. Alexandrinæ autem Marcum præfecit: in cuius sacro ministerio, Nerone octauum imperante annum, Anianus succesit. Porrò Antiochenam primùm Euodio, deinde reuera * numine afflato Deúmque ferente Ignatio regendam tradidit: quem Ignatium tenellum etiamnum, tanquam simplicem & integrum, manibus suis sublatum Christus exhibuit: atque simplicitatem integritatémque discipulis ostendere & cõmendare volens, Nisi ei ipsi similes fierent, nequaquam illos in regnum, quod tum prædicabatur, peruenturos esse dixit. Siculorum verò ecclesiæ Pancratium: aliisque regionibus, insulis & vrbibus Episcopos alios, qui ab eo sacram Christi disciplinam accepissent, præposuit. Ad hunc modum ipse in Palæstina, Syria, Phœnice, Ponto, Galatia, Cappadocia, Bithinia, breuiter in totius Asiæ & Europæ oris, omnibúsque adeò qui in dispersione erant Iudæis & Græcis Euangelio Christi virtute & vi verbi (signis & miraculis accedentibus) promulgato, extremis Neronis temporibus Romam, vrbium omniũ reginã, quum ibi quoque Paulus esset, peruenit.

Primi episcopi ecclesiæ Rom.

Alexandrinæ.

Antiochenæ.

* θεολήπτῳ καὶ θεοφόρῳ.

Siculæ.

Postremis Neronis tẽporibus Petrus Romã peruenit.

CAPVT XXXVI.

Sed enim quũ ibi mirificis amborum miraculis tanta ad Christianismum conflueret multitudo, vt numerus eius iniri nõ posset: Nero penes quem summa rerum erat, ad improba impiáque delapsus flagitia, ea re cognita, contra ipsam diuini cultus armatur pietatem: & percussoribus dispositis, tot fideles ferro necat Romanos,

Persequutio Christianorum sub Nerone.

vt etiam Senatus admodum iam propter paucitatem sui ordinis hominum imbecillis, alias super alias accumulatas cædes ægrè ferret. Inde Simoni admodū Apostolos persequenti, aditus liber ad Senatum & Neronem datus. Atq; is omnem (vt in prouerbio est) mouet funem, vt illorum etiam nomina è medio tolleret, tanquam qui cædis tātæ multitudinis autores fuissent. Itaque Nero Apostolis infensus, planum Simonē ipse quoque planus est complexus. Quum igitur Petrus Simoni resistens, cum eo sæpe conflictatus esset, tumórque impietatis in malefico illo supra modum excreuisset, postremò quàm licentiosissimè in conspectu omnium Romæ ad Petrum, Tu verò quid ais? inquit: proptereáne Christus tuus magnus est, quod à terra cœlos conscendit? quin & mihi id facere procliue est. Et confestim manibus extensis, sursum versum, dæmonibus eum, quibus se permiserat, ducentibus, ferebatur. c Petr⁹ autem admodum anxius esse, & cum Deo in corde per precationem colloqui: & tandem spiritu plenus, potestates illas quæ nefarium hominem in sublime attollebant, increpare & vt ab eo discederét iubere. At ille statim præceps deorsum versum fertur & humi allisus, mortuúsq; rumpitur. Ibi ex populo qui antea Simonem diuinos vsurpantem honores laudibus celebrauerát, subito ita prostratum videntes, laudésque pristinas per palinodiam recantantes, ingenti claráque voce, Vnus est magnus Deus, acclamant, quem Petrus & Paulus apertè & clarè prædicant. Locus sanè ipse, in quem luctuosum hoc spectaculum incidit, ad hodiernum vsque diem, Simonium vocatur etiamnum Simonis Antichristi perniciem & interitū declarans. d Et erant ibi nonnulli, qui eum reuicturum esse opinarentur, & ob id diutius in publico

Simon magus Romæ modis omnibus agit, vt Apostoli è medio tollātur.

c Petri oratione Simō dæmonum ope in cœlos euolans, humi sternitur & moritur.

d Dicat Simon qui se magnā virtutem Dei, & meretriculam suā spiritū sanctū appellauit, quomodo tempore certo Romæ debitū naturæ per successionem ad se delatum persoluerit, quando in media ipsa vrbe cōcidēs extinctus est? Epiphan. aduersus Simoniā. hæresim. Cùm Simon se Christū diceret, & tanquā filiū ad patrem se volādo assereret posse conscēdere, atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset, tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominū, & precatione sancta vicit magicā leuitatem, & velut vinctum illum de sublimi aëre deposuit & præcipitio in saxo elidens crura eius

crura eius confregit, &c. Augustinus in sermonibus de sanctis. Idem Aug. epist. 86. de ieiunio diei Sabbati agens. Est quidem, inquit, et hæc opinio plurimorum, quamuis eam plerique fal sam perhibeant, quod Apostolus Petrus Romæ cum Simone mago die Dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum pridie cum eiusdem vrbis ecclesia ieiunauerit, & consequuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitatæ sint nonnullæ occidentales Ecclesiæ.

iacuit. Cæterùm vbi iam cadauer diffluere, maléq; olere cœpit, re desperata, in occultis illum sepeliere locis. Nero autem certior factus à Petro & Paulo Simonẽ peremptum esse, Petrum quidem pedibus * sursumversum sublatis (nam id ita petierat: simul quòd se indignum reputaret, qui itidem vt magister suus, recto corporis statu pateretur: simul vt leuior expeditiórque ei in cœlum esset cursus) [e] in crucem egit. Paulum verò gladio feriens occidit, eodem tempore, eodémque die. Sepulti autem sunt in Ostiensi, quæ dicitur, via, trigesimo & septimo post salutiferam Christi passionem anno. Ferunt autem Paulum Neroni antea testatum esse, se illi tertio à cæde sua die viuum repræsentaturum. Quod vbi est factũ, in consternationem illum coniecit. & quũ post mortem Paulus, ita vt prædixerat, [f] certò & verè illi assistens, liberè Christum verum esse Deũ profiteretur, neque veram salutem in alio quàm Iesu nomine esse ostenderet: illum quidem dicunt conatum esse, minimè autem (quòd visio ea repentè euanuerit) comprehendere Paulum potuisse.

κύμβαχος

e martyriũ Petri & Pauli.

f Paul^9 tertio à morte sua die Neroni apparuit.

CAPVT XXXVII.

ET diui quidem Apostoli ita martyrij cursum perfecere. Nero autem quo magis Imperij eius creuere vires, eo deterior factus, ad nefandissima quæque scelera est prolapsus, armis etiam contra eam quæ Deo prę statur pietatem sumptis. Illius verò improbitatem, morúmque importunitatem percurrere, nequaquam præsentis videtur esse operæ. Quicunque autem hominis peruersitatem, apertúmque furorem perspicere velit, is monumenta historiarum, quæ multa à multis de rebus eius cum fide & cura sunt composita, consulere poterit.

Perstringitur paucis flagitiosissima & probrosissima Neronis vita.

Quum enim permultorum interitus autor extitisset, adeò se cędium piaculis contaminauit, nihil rerum omnium cum ratione & modo faciẽs, vt postremò ne charissimis quidem capitibus parceret : & citharæ musicísque carminibus operam nauans, atque indecentibus prorsus, infamibus & meretriciis motibus ludens ridiculéq; prorsus in theatro publicè saltans, neque quidquam omnium quæ Deo ingratæ inuisæque sunt, rerũ intentatum relinquens, primus ipse acerbissimus Verbi veræ pietatis hostis extaret: & denunciatis ei quæ contra illum structæ erant insidiis, matrem ipse suam, fratrem & coniugẽ ferro sustulerit: & innumerabiles præterea ex clarissimis Romanæ vrbis ciuibus, qui etiam genere sibi propinqui essent, variis suppliciorum generibus perq̃ crudeliter interemerit. Ad quæ omnia illud etiam addidit, vt primus ipse Imperatorum omnium, impietatis eius quæ aduersus Deum suscepta est, primitias tulerit. Itaque ad summam eius insaniam hoc fuit reliquum, vt mente per intemperias captus, manus tandem ipse sibi afferret: quatuordecim annis, præter paucos admodum menses, Imperio cum ignominia & probro summo administrato. Cuius etiã Tertullianus, Romanus scriptor, mentionem facit hisce verbis: consulite commentarios vestros : illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maximè Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ etiam gloriamur. Qui enim illum scit, intelligere potest, non nisi aliquod bonum à Nerone damnatum. Ad hunc modum primus isteDei oppugnator renunciatus, ad cædem Apostolorum est actus. Et Paulus quidem Romę capite plexus, Petrus autem crucifixus esse, eodem tempore traduntur. Rem hanc confirmat Petri & Pauli hucusque etiam obtinens in eodẽ ibi cœmiterio monumentum. Atque hæc quidem, quem paulò antè allegauimus, Tertullianus. Sed non min⁹ & alius scriptor Ecclesiasticus, Caius nomine, qui Zephyrini Romani episcopi tẽpore viuens, contra Proclum Cataphrygas hæresis ducem scripsit, de locis vbi sacra tabernacula eorum Apostolorũ reposita sunt, hæc refert. Ego verò Apostolorũ tropęa demõstrare possũ.

Obitus Neronis.

Primus is inter Rom. Imperatores Christianorũ fuit persequutor

Eodẽ tẽpore Romæ Petrus & Paulus martyriũ cõsummarunt.

Festus apostolici nobis

Si enim in Vaticanum aut Ostiensem viam ire velis, Apostolorum qui ecclesiam hanc fundarunt, tropęa inuenies. Quod autèm eodem tempore ambo martyrium subiere, dudum Dionysius Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens, ita astruit: Sed & vos per talem doctrinam & cohortationem, plantationem Romanæ & Corinthiæ Ecclesiæ à Petro & Paulo consitam, contẽperastis. Ambo enim & Corinthi apud nos verbum serentes, eadem docuerunt: & isthic in Italia apud vos, quũ eadẽ simul promulgassent, † eodem tempore martyrio sunt perfuncti. Cæterùm hæc propterea sunt adducta, vt certiore fide res Apostolicæ historiæ cõfirmarentur. Non enim ignoro, esse quosdã qui dicunt, vno exacto anno, die eodẽ, martyrio Paulũ quoq; finem vitę cepisse. Staturam autem & corporis formã diui Apostoli, quantum per descriptionem simplicioreḿ assequi licet, talem habuere. Petrus equidem non crassa corporis statura fuit, sed quæ aliquanto esset erectior, facie subpallida & alba admodũ: capilli & capitis & barbæ crispi & densi, sed non admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguine respersi & nigri, supercilia propè euulsa: nasus autem longior ille quidem, non tamen in acumẽ desinens, sed pressius, simúsq; magis. Paulus autem corpore erat paruo & contracto, & quasi incuruo, atque paululum inflexo, facie candida, annósque plures præ se ferente, & capite modico: oculis multa inerat gratia, supercilia deorsum versum vergebant: nasus pulchrè inflexus, idémque longior: barba densior, & satis promissa: eáque nõ minus quàm capitis coma, canis etiam respersa erat. Ambo autem Christi discipuli, quum inspicerentur, diuinum quiddam præ se ferebant: Spiritu sancto & diuina gratia ita referti, vt qui eos viderent fideles, ex aspectu solo arcanam quandam & latentem conciperent gratiam, moreśque & vitam vnà cum fide ritè conformarent, & in melius conuerterent.

reddit hic dies triumphi. Pauli atque Petri nobilis cruore. Unus vtrũq; dies, pleno tamẽ innouatus anno. Vidit superba morte laureatũ. Prudẽtius.

† ὑπὸ τὸν αὐτὸν καιρόν.

Statura & forma diui Petri.

Item diui Pauli.

CAPVT XXXVIII.

SEd hæc, de primoribus Christi discipulis sint satis, quorum martyriis expositis, quum ad hunc locum peruenerimus, consequens esse videtur, & reliquorum

Propositio dicẽdorum.

decem, vitæ finem in secundo hoc Tomo perstringere: non quòd eodem tempore beatum felicémque exitum omnes sint consequuti, sed id fieri oportere duximus, vt & * compendiosa & dilucida nobis constet historia. Deinde qui eorum cõiugium sint complexi, quíque sincera eccesiæ scripta reliquerint, memoraturi, finémque ita secundo huic sacræ Historiæ volumini imposituri: vt scilicet post primum, qui Christi res omnes continet, secundum hunc de duodecim Apostolorum actis absoluamus librum: quamuis longius nobis instituta excrescat historia. Sedenim post Petri & Pauli obitũ, Iacobi, qui frater Domini est nominatus, & Ecclesiam Hierosolymitanam primus ab ipso Seruatore Christo, seu (vt quidam volunt) ab ipsis postea Apostolis sibi commissam administrandam suscepit, Obliásque, † hoc est, Iustus appellat' est, mortem exponam. Quod enim diuus Paulus Iudæorum dolum, per Festum & prouocationem ad Cæsarem, effugisset: illi quæ in Paulum structæ non processerant, eas in Iacobum conuertunt insidias. Qualem autem is habuerit finem, Hegesippus qui primæ successionis Apostolorũ temporibus vixit, in quinto Cõmentariorum suorũ libro ad hũc modum recenset. Suscipit autem ecclesiam vnà cum Apostolis administrandam, frater Domini Iacobus, qui ab omnibus Iustus cognominatus est, ab ipsius Domini ad nostra vsque tempora. Plures equidem hoc nomine fuere Iacobi: sed iste ex ipso matris suę vtero sanctus fuit, vinum & sicerã non bibit, neque de animante quopiam comedit, nouacula super caput eius non ascendit, oleo vnctus non est, balneo quoque minimè vsus. Huic vni in sancta sanctorum ingredi fas erat: neque vestem laneam vllam, sed lineam tantum gestabat. Solus quãdoque in templum ibat, ibíque in genua procumbere, & pro remissione peccatorum populi orare comperiebatur. „ Genua quidem eius cameli instar per callum induruerant, „ propterea quòd semper ea inflecteret, orans ad „ Deum. Quum itaque multi etiam ex principibus fidẽ „ amplecterentur, tumultus concitatus est à Iudæis, scri„ bis & pharisæis: qui eò periculi rem deuenisse dicebãt, „ vt populus omnis Iesum pro expectato illo Christo

ἀνυπόστατον σύγγραμμα (margin)

Martyriũ Iacobi fratris Domini.

† Dict' etiã Oblias hoc est, munimentum populi & iustitia.

haberet. Quare ad Iacobum conuenientes, inquiunt: Cohortamur te, vt cohibeas populum, qui de Iesu ipso seductus est. Christum eum esse existimans. Dissuade, quæsumus, iis qui ad diem Paschæ huc venêre, opinionem & fidem de Iesu, Tibi enim paremus omnes, & cũ populo vniuerso testificamur te iustum esse, neque personarum rationem habere. Persuade ergo multitudini, ne de Iesu erret. Cunctus enim populus & omnes nos tibi obtemperamus. Consiste in templi pinnaculo, vt quum ex superiore loco omnibus sis conspicuus, tum verba tua ab omni exaudiantur multitudine. Propter festum enim Paschæ conuenerunt tribus omnes, vnà cum gentibus. Statuerunt igitur, qui dicti sunt scribæ & pharisæi, Iacobum in pinnaculum templi, & vociferati sunt dicentes: O Iuste, tibi omnes obtemperare debemus: & quandoquidẽ populus fide sua de Iesu crucifixo seductus errat, annuncia nobis, * quod sit Iesu ostium. Ille verò voce magna respondit: Quid me de Iesu filio hominis interrogatis? Ipse sedet in cœlis, ad dextram magnæ virtutis & potestatis, venturúsque est in nubibus cœli. Ibi, quum multis de certa indubitatáque fide satisfactum esset, gloriabantur læti de Iacobi testimonio, & dicebant, Osanna filio Dauid. Scribæ autem ipsi & Pharisæi inter se dicebãt: Malè fecimus, qui tantum Iesu procurauimus testimonium. Verùm age ascendamus, & deiiciamus eum, vt populus conterritus, non credat ei. Et simul exclamarunt dicentes: O, ô, & Iustus ipse per errorem seductus est. Itaque pinnaculũ ascendẽtes, Iustum ipsum pessum dederunt, & alius ad alium dixit, Obruamus eum lapidibus: & inceperunt eum lapidare. Quum autẽ lapidibus ictus nõdum mortuus esset, sed conuersus genua posuisset, dicẽs: Obsecro te Domine Deus pater, remitte ipsis, nesciũt enim quid faciunt: sic, inquam, quum lapides in eum iacere pergerent, vnus ex sacerdotibus, filiis Rechab, de quibus testificatus est propheta Hieremias, exclamans: Desistite (inquit) quid facitis? Iustus ipse pro vobis orat. Et fullonũ quidam, ligno quo vestes complanabat arepto, caput Iusti comminuit. atque ille ita martyrio est defunctus, anno septimo Imperij Neronis: & sepultus est in

* τίς ἡ θύρα τοῦ Ἰησοῦ.

Quidã cædem Iacobi ĩ tertiũ Neronis Im-

perij annũ referunt: secũdũ scilicet, postquã Paulus vinctus Romã est abduct⁹. Fuere, qui candẽ eã causam Hierosolymitanæ expugnatio nis fuisse dixerint.

» loco quodam iuxta templum, monumentúmq; eius adhuc ibi manet. Verus is testis Iudæis simul & Græcis fuit, Iesum esse Christum. Postea statim Iudæorũ oppugnatio, vrbísque Hierosolymitanæ obsidio cœpit. Tã mirificus autem iustitiáque clarus fuit Iacobus, vt etiã prudentiores apud Iudæos viri, in piaculum aduersus eum perpetratũ, causam Iudaici belli ex professo referant. Quemadmodum id ipse quoque Iosephus scriptis suis testatur, alicubi ita dicens: Iudæis autem hæc acciderunt, propter Iacobum Iustum, qui frater erat Iesu, qui dictus fuit Christus, vltione diuina vindicandum. Eum, quum iustissimus esset, Iudæi interemerunt. Sed in vigesimo Antiquitatũ, mortem eius hisce verbis exponit: Cæsar Festi morte audita, Albinum in Iudæam præfectum mittit. Ananus autem iunior, quem Pontificatum iniisse diximus, moribus confidens, & audax admodum, ex secta Saducæorum erat, qui in iudiciis supra omnes alios Iudæos sæui sunt, & crudeles. Talis itaque quũ esset Ananus, oportunum idoneúmque tempus se, Festo defuncto, quum adhuc Albinus in itinere esset, nactum esse existimans, Iudicum consilium cogit: & fratre Iesu, qui dicebatur Christus, Iacobo ei nomen erat, quibusdámque aliis in iudicium productis, & actione legum præuaricatarum instituta, vt lapidarentur effecit. Quicunq; autem in vrbe æquiores legúmque peritiores videbantur esse, grauiter id tulere. Et ad Imperatorem clàm legatos misere oratum, vt ille ad Ananũ, ne talia faceret, scriberet: eũ quippe nec antea rectè fecisse asseuerãtes. Nõnulli etiã Albino obuiã processere, Alexãdria iret faciẽti: eũq; docuere, nõ licuisse Anano, citra eius sententiã & voluntatẽ, consiliũ iudicij faciẽdi gratia cogere. Albin⁹ porrò verbis eius persuasus, ad Ananũ animo cõmoto scripsit, pœnásq; se ab eo sumptu rum minatus est. Quin & Agrippa rex, eã ob causam põtificatũ ei, quem tres administrauerat menses, ademisse, eũq; Iesu Damnæi filio dedisse videtur. Et Iacobi quidẽ res sic se habuere. Huius esse creditur prima inter Catholicas epistola, ad omnes Ecclesias: vt ipsius quoque Iudæ, magnificè cum libertate multa scripta, quamuis vtriusque vetustiores mentionem nullam faciant.

Albin⁹ Iudææ præfectus.

Ananus, siue Ananias, mortis Iacobi author.

Anano Põtificatus abrogatus. Iesum hunc filiũ Gamalielis fuisse, dixit suprà eodẽ cap. 4.

CAPVT XXXIX.

POſt hunc & Andreas, coryphæi Petri frater, qui primùm Dominum Ioannis indicio cognouit, germanúmque ſuum ad eundem adduxit: ritè verò, & vt decebat prorſus, à prima vocatione vſque ad Christi in cœlum aſcenſionem, veſtigiis eius inſiſtens, officio ſuo functus eſt. Et cœlitùs in ſpecie ignearum linguarum Spiritus ſancti gratia accepta, ſorte quoque ei prouincia ea obtigit, vt ad Gẽtes mitteretur: in Cappadociam ſcilicet, Galatiam & Bithyniam: Quibus ille peragratis, ad eam quoque acceſsit quæ Anthropophagorum dicitur, & ad Scytharum ſolitudines, ad vtrunque Pontum Euxinũ, oráſq; ſeptentrionales & auſtrales, ad ipſum quoque Byzantis ſolum. Vbi eccleſiæ à ſe primùm inſtitutæ, primum epiſcopum diuum Stachyn pręfecit. Deinceps Thraciam, Macedoniam, Theſſaliã, & Achaiam peragrauit. In quibus prouinciis omnibus, longo tempore, ſermonib⁹ diuinis, ſigníſque, & prodigiis mirificis Chriſtum glorificans, tandem à proconſule Aegęato in crucem quoque eſt actus: illo ei crimine obiecto, quòd coniugem eius Maximillam, fratrémque Strartoclem, impietatem eius deteſtari docuiſſet, & ad Chriſti fidem adduxiſſet. Philippus autem, & Bartholomęus, Syriam & Aſiam ſuperiorem ſortiti ſunt. Atque in eorum locorum ciuitatibus omnibus, fidei fundamentis iactis, templa conſtruxerunt, ſacerdotéſque & epiſcopos eis præfecerunt, Philippus etiam Aſiæ vrbibus peragratis, Hierapolim Phrygiæ peruenit, ciuitatem opulentem atque celebrem, † nominíque ipſa ſuo reſpondentem. Adeò autem idolis addicta erat, vt etiam viperam, impuram venenoſámque feram, ſacrario incluſam, tanquam Deum magnifico pręcipuóque cultu veneraretur, ſacrificiíſque quibuſdam foueret, & tota illi mirificè addicta eſſet. Sedenim quum eò Apoſtolus perueniſſet, vnà cum ſorore ſua Mariamna, quæ eum, quum dudum vitam per virginitatem ſibi exigendam ſtatuiſſet, comitabatur: ſtatim idolorum cultus in ea regione extinctus, & inſolentia incolentium ibi dæmonum eſt labefactata. Siquidem viperinus ille Deus, quem diximus, ex domicilio ſuo erupit:

Andreæ Apoſtoli acta, & martyrium.

Philippi & Bartholomæi.

† οὐκ ἀμοιροῦσαρ. Solẽne hoc ætate noſtra etiam fuit in Liuonia & Samogitia.

Mariãna Philippi.

& quasi ab ardente igne profugit. Ilicet, qui illum tanto studio coluerãt, pudore affecti sese occultant. Cæterùm quum quamplurima à Philippo & Mariamna miracula ederentur, seditio in multitudine exoritur. Partim enim Bartholomæi & Philippi Deo adhęrebant (ex propinquo enim Bartholomæus Philippo à Domino auxilio missus fuerat) partim verò dęmoniacæ, per anticipationem conceptæ præsumptioni intenti permanebant: qui etiam coniuratione & coitione facta, cum impetu prorsus in Apostolos irruunt, eísque arreptis, Philippum quidem tanquam victimam quãdam in columna capite suspendunt, Bartholomæum autem directum in lignum sub crucis forma agunt. Atq; illi talibus affecti suppliciis, ad preces conuertuntur. Cedebat autem statim locus, in multam altitudinem subsidens, simúlque multitudo demergebatur, atque ita in summum tota vrbs decidit periculum. Ibi, qui reliqui erãt, sentientes perniciem & cladem, eam vindictã esse eius, quæ in sacros Christi ministros contumeliosè patrata fuerat iniuria, cõfestim omnes fidẽ Christi suscipiunt: & Bartholomæus ab eis vinculis soluitur, qui Philippo sanctè fortitérque tum martyrio defuncto, sepulturæ honore præstito, & vrbe tota illustrata, Christóque dicata, aliquanto pòst tempore Vrbanopoli prouinciæ Ciliciæ in crucem rursus actus, ad vnicè desideratum Christum migrauit.

Martyriũ eorum Apostolorum.

CAPVT XL.

Diui Thomæ acta.

QVomodo autem Thomæ, qui & Didymus dictus est, vehementissimum in Christum amorem prętereamus? qui Æthiopes & Indos sortitus, à profectione ea abhorrens, sese subducebat; nigrósque & deformes earũ gentium vultus, prætereáque caliginosas atq; intractabiles earum mentes auersans, iter ad eos suum differebat. Apertè igitur & clarè ei, is qui pulchritudine & forma præstat, assistit, eúmq; ad ministeriũ suum capessendũ cohortatur. Et vt certum sęcurúmque redderet, cum eo se per vitam omnem futurum, auxiliúmque in certaminibus laturum pollicetur. Quin etiam cuidam ex Aethiopibus, quibus ex mercatura lucris in-

ſeruiens eſt vita, vt vendatur effecit, atque ita ei aditum ad Aethiopes facit. Inde in notitiam Smindæi, regionis eius principis, regnum illi cœlorum ſtudioſiſſimè parás, peruenit: & miraculis prodigiíſque maximis Parthos, Medos, Indos, ipſóſque Æthiopes in admirationem adducit. Adhæc, quicunque in extrema Orientis ora, & ad vltimum Oceanum colunt: inſulam quoque quam Taprobanem vocant, gentémq; Brachmanum, prædicatione verbi illuſtrat. Templíſque vbique maximis, aliíſq; pro eo atque decebat rebus omnibus ſanctè ordinatis, poſtremò lanceis latus confoſſus, ad eum cuius ipſe pertrectauerat latus, peruenit. Porrò Iacobus etiã Alphæi filius, & ipſe ex duodecim illis vnus, iuxta eius, qui eũ regebat ſpiritus ſancti voluntatem & ductum, ab Apoſtolorum corpore ſeiunctus, Gazę primùm, deinde Eleutheropoli, & in vicinis ibi eorundem populorum ciuitatibus verſans, maxima quæq; miracula edit: & cœleſtibus ſpiritus ſancti ſermonibus ab eo pacata quadam & inermi vi ad gentes delatis, teſtimonium regni Chriſti maxima incrementa capit. Poſthæc ad Aegyptios extremámque eorũ regionem perueniẽs, & Chriſtum Seruatorem & Deum eſſe annuncians, ad vrbem tandem cui Oſtracinæ nomen eſt, adit. Atq; ibi quum ſatis longo tempore vixiſſet, periculíſque & certaminibus plurimis cõflictatus eſſet, tandem ad confirmandam eorũ quos docuerat ſalutem, cruci ipſe quoq; à quibuſdã, qui Verbo fidei aduerſabantur, affigitur: vt & in ipſo non ita multũ imitatio mortis Magiſtri ſui abeſſet. Operæ preciũ etiam fuerit, Simonem Cana Galilææ ortũ, qui propter flagrantem in Magiſtrũ ſuum ardorem, ſummámq; Euangelicæ rei per omnia curam, Zelotes cognominatus eſt, hic referre. Accepto enim is cœlitùs adueniente ſancto ſpiritu, Aegyptũ, Cyrenem, & Aphricã, deinde Mauritaniam, & Libyam omnem, Euangeliũ deprędicans percurrit: eandémq; doctrinam etiam ad occidentalem Oceanum, inſuláſque Britanicas præfert. Permultis verò ſignorum & prodigiorum miraculis, diuináq; doctrina Chriſtũ, ita vt debuit, celebrãdo, innumerabilibúſque inſuper ęrũnis & afflictionibus obuiam eundo, poſtremò & ipſe incredibili qua-

Martyriũ eius.

Iacobi Alphæi res.

Cædes eiuſdem.

Simonis Zelotæ res.

Martyriũ eiuſdem.

dam lætitia mortem per crucem ſubiens,ad Magiſtrum ſuum tranſiit. Non minus & diuus Iudas, non Iſcariotes ille, ſed alter, cui duplex cognomen fuit, Thaddæi ſcilicet & Lebbæi, filius quidem Ioſephi, frater autem Iacobi, qui è pinnaculo tẽpli deiectus fuerat, Iudæam primùm & Galilæam, Samariam & Idumæam, deinde Arabiæ ciuitates,nec nõ Syriæ & Meſopotamiæ regiones, ſagena Euangelij cepit. Poſtremò Edeſſam peruenit, Augari ciuitatem, vbi antea alter quoq; Thaddęus ex ſeptuaginta illis vnus Chriſtũ docuerat. Atque quũ ibi, ſi quid adhuc ex alterius illius miniſterio deeſſet, pulcherrimè expleuiſſet, Chriſtúmque,ſimul & diuinis concionibus & operibus admirandis glorificaſſet,morte pacifica & quieta ad illum commigrauit. Matthias porrò,qui iacturam duodenarij Apoſtolorũ numeri ſarſerat, primam Aethiopiam adiit, atque ibi à feris infeſtis,immanibúſque gentibus multa pertulit.Quum verò, quæ oportuit, & verbis & factis diuino Euangelio annunciando præſtitiſſet, & Chriſto magnam hominũ multitudinem accumulaſſet, animo intrepido & forti martyrij coronam † ſuſcepit.

Iudæ Thaddei acta. *Mors eiuſdem nõ violenta.* *Matthiæ res.* *Martyriũ eiuſdem.* *† Lapidib' penè obrutus ad poſtremũ ſecuri pcuſſus.*

CAPVT XLI.

MAtthęus autem, ex publicanis aſſumptus, ignea lingua non minorem quàm primarij Apoſtoli gratiam cõſequutus, ſacrorũ Euangeliorum hiſtoriam primus Hebræis ſcripſit. Is quoque ſanctus Apoſtolus, profectionibus multis ex alia regione atque gente in aliam ſubinde migrans, Euangelio prædicando perfectis, ad poſtremum Spiritus ſancti ductu ad Antropophagorum terram,in ciuitatem cui nomen eſt Myrmenæ, peruenit: in qua Platone, ſectatore ſuo,Epiſcopo declarato, ipſe in quendam ciuitati proximum collem conſcendens,vt ſibi gentis eius ſalus reuelaretur, orat. Hoc ita agenti Apoſtolo,Dominus Ieſus formoſi pueri ſpecie aſſiſtens, quum pacem illi precatur, tum virgam in manus ei dat. Eam,quum deſcendiſſet,in vrbe ad eccleſiæ, quam ipſe & Andreas conſtruxiſſet,portam plãtare iubet, in arborem magnam & excelſam ilico euaſuram, fructúmque plurimum magnitudine ſimul & ſapore aliis longè ſuperiorem laturam:fontem pręter-

Matthæi acta. *Antropophagi.*

ea copiosum & pellucidum, cum leni susurro, ex radice eius erupturum esse pollicitus. in quo quicũque Antropophagi lauissent, eorũ simul & vultus ad formam decentiorem compositum, & corda agresti feritate posita, ad placabilitatem & lenitatem conuersum, prorsúsque eos in melius mutatum iri. Descendenti igitur, ciuitatis eius Princeps vnà cum coniuge & Filio (Fuluianorum patri & filio, Fuluianæ autem matri nomina erant) obuius fit. Malignis autem illi excruciabantur spiritibus. Quibus quum manus statim imposuisset, dæmones illi turbatores profugerunt. Pangit verò & virgam illam, & confestim ea in arborem excrescit: simúlque à radice vndam, quum aspectu amœnam, tum potioni commodam, scatentem profert. Hoc tam insigni miraculo multitudo consternata, quum eò confluerct: ille è superiore loco, patria eius gentis lingua, salutiferũ eis annunciat Euangelium. Et statim ex intimo animi affectu, in eo ipso fonte, sacro lauantur baptismo: fructúq; itidem arboris illius gustato, omnium pulcherrima illa mutatione perfruuntur. Fuluianus verò statim pœnitẽtia ductus, & ꝙ multitudinem ad Apostolum cõfluere videret, æmulatione sinistra accensus, grauiter id ferre, manúmq; militarem ad eũ comprehẽdendũ mittere. Quæ quum re infecta rediret, ipsemet quamplurimis secũ ductis, contra Apostolum it: atque inter eundum plaga inuisibili ictus, visum amittit. Ibi multis precib⁹ Apostolo exorato, oculorũ quidem vim pristinam recipit, cor autem eius induratum cæcúmq; permanet. Nulla enim interposita mora, Apostolum claüis longis terræ affigi iubet, picique & bitumini ministri eius multa superaccumulantes sarmenta, materiámque aliam facile ignem corripientem iniicientes, ab inferiore parte eam accendũt. Verùm ea res pręter spem & expectationẽ in roris euadit refrigeriũ. Quod vbi multitudo vidit, Matthæi Deo aggregatur. Princeps autem ediuersò præstigias esse, quæ Apostolo accidebant, credens, & ita exardescens, quos ex argento & auro habebat facticios Deos (duodecim autem erant) efferri iubet: eísque circum Matthæi pyram dispositis, vt videlicet eorum ope ignis officium suum *Martyriũ Matthæi.*

faceret, incendere illam præcipit. Ita sarmenta quidem flãmam corripiũt, incendiũ autem aduersus Deos conuertitur, eósq; cõminuit diffluentes. Vnde simulachrum tanquam serpẽtis ardentis prosilit: & à tergo Principis prorepens, cum ingẽti sibilo eum persequitur, ita vt nõ facilè illi esset in regiã suam cõfugere. Quapropter desperatis rebus omnibus, ille denuò ad Apostolũ cõuertitur, eúmque, vt ab impetu consequentis eũ serpentis liberetur, obsecrat. Apostolus autem, quòd hora iã instaret, qua ad desideratũ sibi Christum transiret, rebus omnibus postpositis, ignẽ increpat, atq; is repentè extinguitur, & serpẽs ille euanescit. Principi autem extremis, quæ oportuit, mandatis expositis, omnibúsque precatione confirmatis, in pace emittit spiritũ, & ad Christum transit. Cuius quidem sacrum tabernaculum in aureo repositum lecto, splendidisque inuolutum vestibus, palatio Fuluianus infert. Idque arcæ ferreę, plumbo insuper probè communitæ inclusum, demittere in mare iubet, hoc sic cogitans: Si is, qui illud ab igne conseruatum tutatus esset, ab vndis quoque vt in ferrea vrna positum supernataret, vindicaret, se diis suis omnibus repudiatis, vni quem ille prędicasset Deo, per pietatis cultum seruiturum. Quum ergo ita in mare proiiceretur, statímque diuina id cœlitùs gubernante manu in littore rursum exponeretur: populus vniuersus vrbe effusus, Platone episcopo prætereunte, hymnis laudibúsque à Matthæo prædicatum cõcelebrat Deum. Fuluianus verò rebus omnibus posthabitis, sacrum suscipit baptismum, & Matthæi sibi nomen arrogat, occulto quodam arcanóque Apostoli ductu. Simúlque, qui eius imperio subditi erant, omnes patriam superstitionem reiicientes, diuinum complectuntur lauacrum. Deinde post annos tres, episcopus quoq; Plato ad sempiterna conscendit tabernacula. Porrò Fuluianus adhuc viuente episcopo, alij regnũ concessit: & ipse summissę humilitatis habitu assumpto, quũ secretioribus Christianorũ initiatus est sacris, tum presbyteri dignitatẽ à diuo suscepit Platone. Post cuius ex hac vita decessum, ab sancto Apostolo per nocturnam visionem admonitus atq; consecratus, Episcopalem quoq; assumpsit honorem. Et quũ

Miraculum in corpore eius defuncto.

ritè sacro ministrasset Euãgelio, multósq; p fidẽ lucrifecisset Deo, vitam quoq; hanc meliore alia cõmutauit.

CAPVT XLII.

SVperest nobis Ioãnes dilectus ille, quíq; supra * pectus Magistri recubuit, discipulus: cui⁹ profectiones, in eísque miracula diuináq; opera edita, mirificósq; & arcanos de Deo sermones, sicuti & aliorum discipulorũ & Apostolorum res gestas, singillatim exponere, præterquam ꝙ virium nostrarũ non est, ab instituto quod in manibus habemus, operæ alienũ etiam esse arbitror. Sedenim historiarũ monumẽta produnt, diuinissimum hunc Euangelistam, post Iesu in cœlum ascensum, cum matre Dei in ea quam ad Sion fuisse scripsimus, domo sua vixisse, vsque ad illius ad Dominũ migrationẽ. Postea autem in Asia Christũ per Euãgelium promulgasse, ibíq; templũ Dianæ solo æquasse. Cæterùm persequutionis sub Domitiano tẽpore exilio damnatũ, & in insulam Patmũ relegatum: decimoquarto Imperij illius anno, Spiritu sancto plenum, Euangeliũ ibi suum sublimem in modũ intonuisse, sacrámq; & diuinitùs inspiratam Apocalypsim protulisse. Qui deinde post Domitiani obitũ Ephesum in Asiam reuersus, quæ ibi fuêre ecclesias rexit, templa cõstruens, clerũ omnem docens, ecclesiarúmq; sacros ministros instinctu Spiritus sancti ad perfectionem instituens. Et quũ aliquando in ciuitate quadam esset, adolescentémq; vultu quidem liberali & honesto, animo tamen & ingenio feruido conspexisset, Episcopũ loci eius intuitus, Hunc (inquit) tanquam depositũ tibi cura & diligentia summa, sub Christo atque Ecclesia eius teste, cõmendo. Atque ille quidem illũ, nihil se in eo excolẽdo rerum omniũ prætermissurum pollicitus, suscepit. Ioannes autem Ephesum rediit. Episcopus porrò ille adolescẽtem domi suæ fouebat, & ad cognitionis & doctrinæ lucẽ ducebat. Procedente autem deinceps tẽpore, attentiorem illam diligẽtiam & curam remittit, perinde atq; supremũ & perfectum Christi signaculũ ei iam impressisset. Ille autem quũ ante tempus potestati suæ permissus esset, atq; insuper ab æqualibus suis ocio corruptis, præfractis, malísque artibus imbutis, & disciplinæ omnis impatienti-

** ἐπιστήθιος.*

Acta diui Ioãnis Apostoli & Euãgelistæ.

Quindecim is imperauit annis.

Exemplum notabile, quantũ vel ad impietatem intermissa, vel ad religionẽ sincerã obseruata disciplina ecclesiæ valeat.

Ioãnes episcopo certo iuuenem liberalis ingenij instituendum cõmẽdauit.

Iuuenis is à seipso per Episcopi negligentiã degenerat, et dux tandem prædonum fit.

bus corrũperetur, primùm propter illicita intempestiuáque cõuiuia prædatũ ab eis dicitur, ac mox iterum ac tertio ad perpetrãda maleficia mutat. Deinde verò quo lõgius, eo quoque magis sceleribus atq; flagitiis assuefactus, perinde atq; equus robustus frenis ruptis in barathrum fertur. Et quem iã spe omni meliore excidisset, salutémq; ipse suam cõplorasset, latronũ prędonũq; cõplectitur vitam, ipséque adeò maleficorum manipulo tanquam dux præest: & alios feritate, cædiúmq; immanitate longè superans, impetum subinde in viatores ex improuiso factitat. Intercedũt anni aliquot, & Apostolus rursum ibi adest. Qui ad Episcopum: Age, inquit, quod tibi, Christo teste aduocato, credidi, mihi depositum redde. Ibi ille obstupescit, pecuniámq; à se, quam non accepisset, per sycophãtiam exigi putat. Fidem certè quidem Ioanni dicẽti non habere, prorsus non licebat: neque rursus ad ea credẽda, quorũ sibi conscius nõ esset, induci poterat. Vt autem adolescentem ille, animámq; eius flagitabat, altè admodũ suspirio ducto illachrymãs: Iamdudum, inquit, ille mortuus est. perditus enim, & modis omnib. perniciosus homo erat: & vt caput tibi malorũ eius indicem, prędo. nã Ecclesia relicta, & monte quodã occupato, prædonũ ducit manum. Tũ Apostolus veste scissa, & capite suo cũ eiulatu & plãctu multo pulsato: Egregium sanè custodem, inquit, animæ fratris constitui. Sed equus mihi detur, & dux itineris aliquis adsit. Cõfestim itaque ex eo loco ab ecclesia ire pergit: & quum ad regionem designatam peruenisset, ab exploratoribus illius comprehenditur: neque fugere cupiens, neq; quicquam deprecãs. Quinimò ea de causa venisse se dicit, séque ad ducem eorũ deduci petit. Ille porrò tum ita fortè, vt armatus erat, in via stabat. Vt autem Ioannem paulatim ad se venientem cognouit, quàm celerrimè potest retrocedit. Ioãnes autem senectæ suæ, rerúmque aliarũ omnium oblitus, illum consequitur, ingenti voce clarè inclamans: Quid me fugis, iuuenis senem, patrem tuum fili, nudum atque inermen armatus? facessat metus: adhuc tibi vitæ spes est reliqua. Ego pro te Christo rationem reddam: ac si opus fuerit, ipse pro tua animam meã statim proiiciam. Consiste,

Reuocatur atque reducitur ad frugem bonam iuuenis perditus.

méq; à Christo missum tibi crede. Tum ille, his auditis, primùm consistit, oculis in terrã demissis: deinde arma deponit, ac tremore multo correptus acerbissimè lamẽtatur: accedentémq; cõplectitur Apostolũ, & lachrymis, quod potuit, noxam deprecatur, genibúsque flexis dextram ad sinum Apostoli extendit. Tũ Ioannes, iureiurando addito, salutem, noxæq; remissionem illi à Seruatore pollicetur: dextrã eius per pœnitentiam iam expiatam deosculatur, eúmq; in Ecclesiã reducit. Ibi frequentibus orationibus, ieiuniísq; continuis cũ eo vacans, suauíq; verborum Syrene tumorem animæ illius tanquam incãtatione curans, nõ prius ex eo loco abiit, quàm valentem illũ & firmũ prorsus Ecclesiæ restituit. Magnũ mediusfidius ille hoc Ecclesiis pœnitentiæ specimen pulcherrimúmq; regenerationis exemplum, atq; adeò tropæũ resuscitationis atq; restitutionis ante cõmunem illam resurrectionẽ cõstituit. Quod sic Clemẽs ὁ στρωματεὺς, seu contextor, in cõmentario eo qui inscriptus est, Qui diues saluus fiat, ad memoriã posteritatis scriptũ reliquit. Verùm enimuerò, quum ad hũc locum peruenerimus, necessariũ esse duxi, sacram quoq; translationem diui istius Apostoli persequi. Quũ enim dudum trãsitionem suam ad Deum, diémq; & horam eius præuidisset, presbyteris ministrísq; ecclesiæ & præterea quicũq; flagrãti essent fide fratrib. assũptis, extra Ephesiorum vrbẽ progreditur: & cũ eis in vicinũ quendã tumulum, quò frequẽter ire precationi operã daturus solebat, cõscẽdit: ibi vehemẽtius orans, Ecclesias Deo cõmendat. mox sarculis quibusdam & ligonib. celeriter sepulchrũ sibi fodi præcipit: deinde eos qui tum aderãt, arcanis de Deo verbis & præceptis optimis de fide, spe, & potissimũ dilectione (quippe dilectus ipse) erudit. Et corda eorũ confirmãs, Seruatori Verbo cõmendat. Postremóq; illis in Domino saluere & valere iussis, vbi se crucis signo cõmunisset, in monumentum descendit: operculúmq; ei imponere, & id firmius cõmunire, deniq; reuerti eos postea, sepulchrũ aperire, diligentérque perspicere mandat. Hoc modo quum ille, vt vestib. sepulchralibus amictus erat, in fossam descendisset, séque ad obitum cõposuisset, statim eo, qui iustis debetur, sopi-

Eximium resipiscẽtiæ exemplum.

Pœnitẽtiæ veræ formula.

De migratione Ioannis Euãgelistæ ex hac vita.

tur ſomno: quum quidem ad multam ſenectutem poſt paſſionem Seruatoris Chriſti ſexageſimooctauo anno perueniſſet. Oportet enim nos ipſi, ac potius Chriſto, & ſapienti credere Chryſoſtomo, ad teſtificādam mortem eius illud adducenti: Et non dixit ei Ieſus, illũ moriturum nõ eſſe: ſed, Si illum volo manere donec veniã (Hieroſolyma videlicet euerſurus: vixit enim ad id vſq; tempus, atque etiam aliquanto, ad Traiani ſcilicet ætatem, longius) quid ad te? Et Ioannes quidem ita diem ſuum obiit. Dei autem ineffabilis atque inueſtigabilis gloria, ea quam ipſe ſolus nouit, hora illuceſcens, corpus eius terrenũ & corruptibile in immortale & incorruptibile (ô miraculum ingens) tranſmutauit, & in diuinum paradiſum, itidem vt omnib. laudib. celebrãdam Dei genitricem, quæ per gratiam mater eius fuit, recepit. Decebat quippe & ipſum, qui matris loco incorruptam, ſempérque virginem habuiſſet, & dilectus in primis mirificè Chriſto fuiſſet, fratérque adeò immortalitatis promptuarij extitiſſet, paulatim quodãmodo immortalitatis participem fieri. Porrò die ſequẽti, quibus id cõmiſſum fuerat, ita vt pręceptũ acceperãt, ad monumentũ venerũt: operculóq; eius auulſo, nihil ibi aliud q̃ ſepulchralia lintea repererũt. Atq; hæc quidẽ de Ioãne.

Exponitur locus ille, Si volo eũ manere donec veniã: Ioan. vlt.

De diuorum Apoſtolorũ Petri, Pauli, Ioannis martyriis, Tertull. de Præſcriptionib. hæretic. Felix, inquit, eccleſia, cui totã doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderũt: vbi Petrus paſſioni Dominicæ adæquatur, vbi Paulus Ioãnis exitu coronatur: vbi Apoſtolus Ioãnes, poſteaquã in oleũ igneum demerſus, nihilq; ibi paſſus, in inſulã relegatur. Loquitur autem de Eccleſia Romana.

Nonnulli aſtruere volũt, Virginem Mariam iam reſuſcitatam beata cũ Chriſto immortalitate in cœleſtibus veſtiri. Quod & de beato Ioãne Euãgeliſta eius miniſtro, cui virgini à Chriſto virgo cõmiſſa eſt, plurimũ aſſeuerant, quia in ſepulchro eius (vt fertur) nõ niſi mãna inuenitur, quod & ſcaturire cernitur. Verumtamen quid horũ verius cenſeatur, ambigimus. Melius tamen Deo totũ, cui nihil impoſsibile eſt, cõmittimus, quàm aliquid temerè definire velimus authoritate noſtra, quod non probamus. Hieronymus.

CAPVT

CAPVT XLIII.

CÆterùm Marcum quoq; & Lucam, etiamsi inter Septuaginta illos numerētur, adiūgere tamen istis visum est, quòd alter quidē Petri, alter autē Pauli fuerit discipulus. eósq; vt Euāgelistas, maximis duobus Euangelistis cōnumerare cōuenit. Sedenim de Marco, eiúsq; in Ægypto prædicatione, in hoc ipso libro antea à nobis satis est dictū. Is enim Petri * ex sorore nepos, imperāte Tiberio, Ægypto & Libiæ Barbariæq; vniuersæ, Christi verbū euangelizans annunciauit, Euangelium suum dictante atq; cōprobante Petro scripsit, apud Cyrenæos & Pentapolitanos quàm plurima admirāda fecit, ecclesias cōstruxit: clerum & episcopos, atq; alia insuper quæ opus erant, ritè & ordine constituit. Et tandem Alexādriam est reuersus: vbi cum quibusdam fratribus, in loco cui Buceli nomen erat, habitauit, liberè Christum deprædicans. Atque tum ibi cultores idolorum repentè impetū in eum faciūt, funibus pedes constringunt, atque ita crudelem in modum per vrbem raptant. Itaque corpus eius saxis allisum, admodum conscinditur, & sanguis ex eo abundè profluit. Deinde carceri virum sanctum includunt. Ibi ei apparet Dominus, futuram illi gloriam renuncians. Denuò autem ex carcere extractum, per plateas immanissimè trahunt. Atque ad hūc modum raptatus, tandem spiritū Deo commendat: corporis ingentibus gratiis, animæ virtutibus mirificè collucētibus atque correspondētibus. Fuit autem is staturæ & * ætatis statæ, atque semicanus. Lucas autem Antiochiæ, quæ in Cœlesyria est, ortus, medicus simul & pictor egregius, Thebis, quæ vrbs septem habuit portas, ad Paulum venit: atque ibi nuncio errori patrio remisso, ad Christum accessit, pro corporum curatore animarū medicus factus. Euāgelium is suū Paulo præeunte scripsit, atq; itidem Apostolorū acta. Cum Paulo autem Romæ quū fuisset, in Græciam est reuersus, plurimósque ibi diuinæ doctrinæ & cognitionis luce illustrauit, & tandem à diuini verbi contemptoribus * ex fructifera oleæ arbòre suspensus, quòd aridi ligni vnde crux fieret, copia non esset, Deo spiritū commendauit: quū octuaginta, vt dicitur, annos natus esset. Vbi

Acta sancti Marci euangelistæ.

* ἀδελφιδοῦς.

Martyriū eiusdem.

* μεσῆλιξ καὶ μιξοπόλιος.

Diui Euāgelistæ Lucæ res.

Martyriū eiusdem.

* ἐπὶ καρποφόρου ἐλαίας ἀναρτηθείς.

autem corpus eius inter alia cõplura monuméta sepultum esset, fideliũ oratione est indicatum. Salubria enim Deus collyria cœlitùs in monumentum eius demisit: ad indicium, vt opinor, curæ sanationisque eius. Vnde etiam sepulchrum eius à fidelibus omnibus est cognitũ. Fertur is quoq; primus, Christi, & quę eum ita vt Deum decebat, genuit, matris atque item principum Apostolorum effigiem pingendi arte adumbrasse. vnde in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum & preciosum opus est illatũ. Reliquias quidem certè eius, honore quouis dignas, Constantius, Constantini magni filius, per Artemium, maximum illum martyrem, Thebis, sicuti etiam qui primus ad Apostolatum est vocatus, Andreæ, Patris ex Achaia, & itidem Timothei Apostoli ex Asiæ Epheso, in cognominem patri suo vrbem translatas, templo sanctis Apostolis sacro intulit. Verùm de diuinis Christi discipulis hæc dicta sufficiãt. In tertio enim deinde libro, de reliquis Apostolis, eorúmque successoribus, & quæ quisque eorum reliquerit scripta, historiam texemus. In præsentia illa persequenda veniunt, quinam fuerint Christi Apostoli: qui ex iis coniuges fuerint, qui rerum à Christo gestarum monumenta ediderint, qui etiam epistolas: quæ item scripta, vt irrefragabilia & testamětaria, Ecclesia receperit: quæ etiam vt spuria & adulterina eiecerit.

Lucas Christi, & matris ei9, Petri quoq; & Pauli Apostolorũ effigies depinxit.

Diuorum Lucæ, Andreæ et Timothei corpora, Cõstãtinopoli perlata.

CAPVT XLIIII.

ATque equidem duodecim fuerũt Apostoli: septuaginta autem discipuli. Et præter hos, innumerabiles alij. Quandoquidẽ verò multi, qui fuerint Apostoli ignorant, faciendum putaui, vt sacra eorũ nomina scripto huic insererem. Coryphæus itaq; & princeps chori eius, est Petrus. Secũdus, frater ei9 Andreas. Tertius, Iacobus, qui Zebedæi est dictus. Quartus, Ioannes frater eius, dilectus ille, & virgo, qui supra pectus Magistri recubuit. Quintus, Philippus. Sext9, Bartholomæus. Thomas, septimus, deinde Euangelist. Matth. octauus. Nonus post hos, Iacobus Alphæi filius: non alter ille frater Domini. Decimus, Iudas, qui item Taddæus, atq; etiam Lebbæus est dictus: is filius quidẽ fuit Iosephi spõsi, frater autẽ Iacobi quem fratrẽ Dei dixere. Vndecim9 ho-

Apostoli 12.

rum, Simon Zelotes. Duodecimus, proditor Iudas: qui quũ inexplebili auariciȩ cupiditate crepuisset, Matthias duodenariũ expleuit numerũ. Et ij quidem sunt reuera Christi discipuli. Paulus verò, electionis vas, neque inter duodecim, neq; inter septuaginta recẽsetur: sed in oĩbus is est, & ante omnes, & cũ omnib. quippe qui cœlitùs vocatus sit, & supra omnes præcipuè diuino Euangelio propagãdo laborauerit. Ex his coniugiũ sunt amplexi, vt quidẽ Clemens cõtextor, in tertio lib. eorũ cõmẽtariorũ quos στρωματεῖς inscripsit, tradit: in oppugnatores nãque cõiugij acrius inuehẽs, sic verbis hisce vtitur: An isti tandem Apostolos quoq; reiicient? Petrus siquidẽ & Philippus liberis creãdis operã dederũt. Philippus porrò filias etiam suas viris in matrimoniũ locauit. Paulus quoque non veretur in epistola quadam * comparem suã salutatione cõpellare: quam quidem ille propterea secũ non circumduxit, vt facilius ei expeditiúsque esset Verbi ministerium. De diuo sanè Petro, in septimo quoq; eorũ quos diximus, libro: Beatus Petrus, inquit, quum vxorem suam ad mortem abduci videret, simul & ingenti est voluptate affectus, * propter vocationem eam, reditúmq; in patriam eius. & pulchrè admodũ eam alloquutus atq; cohortatus est, ac de nomine quoque ita compellauit: Memineris, ô mea, Domini obsecro. Et talis quidem beatorũ hominum coniugij fuit status: tam perfecta eorũ qui sibi essent charissimi inter se, animorum affectio. Sed & Polycrates, ecclesiæ Ephesiorũ episcopus, ad Victorem Romanum episcopum scribẽs, Philippi, filiarúmq; eius, atque Ioannis Euangelistæ meminit, hisce quodãmodo verbis: Etenim in Asia magna professionis nostræ conquiescunt & dormiunt * initia, quæ restituentur atque resuscitabuntur die extremo aduẽtus Christi, in quo cum gloria è cœlo veniet, & sanctos omnes resuscitabit: Philippus videlicet, ex duodecim Apostolis vnus, qui Hierapoli dormit: & duæ item filiæ eius, quæ virgines consenuerant. Et alia præterea filia eius, quæ in spiritu sancto vitæ cursum peregit, Ephesi quiescit. itidémque Ioannes qui supra pectus Domini recubuit: quíq; quòd sacrorũ antistes esset, * insigne Episcopale gestauit, testis

Quinam ex Apostolis coniuges fuerint.

* τὴν αὐτοῦ σύζυγον.
* τῆς κλήσεως χάριν, καὶ τῆς ὑπ' οἶκον ἀνακομιδῆς.
* στοιχεῖα.
* πέταλον,

† Suprà dictum est, translatum eum esse in cœlestia.

& doctor egregius, Ephesi † dormit. Quin & Caius, cuius paulo antè meminimus, his similia ad Proclũ quendam ita scribit: Post hũc, prophetissę quatuor, Philippi filiæ, Hieropoli in Asia fuere: vbi earũ, patrísque etiã est sepulchrum. Mentionem itidem in actis Apostolicis diuus Lucas facit alterius Philippi, non Apostoli, filiarũ, vt prophetici illæ spiritus gratia fuerint condecoratæ, quũ Cęsareæ Palęstinæ adhuc cũ patre suo essent in hęc verba scribens: Venimus Cæsaream, & ingressi in domum Philippi euangelistæ, vnius ex septem, apud eum mansimus. ei erant filiæ quatuor prophetantes. Multis autem, eísque magnis apud nos viris, non videtur Paulus coniugem habuisse: idque ex verbis eius, quibus virginitatem & cœlibatum commendat, colligunt, quum dicit: Peruellem equidem omnes esse, vt ego sum. Illud verò, Salue mihi & tu compar: nõ mulieri, sed viro cuipiam, ita fortasse nominato, dictum putant.

An diuus Paulus cõiũx fuerit.

CAPVT XLV.

De legitimis et Canonicis Apostolorum scriptis.

HVcusque de duodecim Apostolorũ nominibus, & qui inter eos mariti fuere, diximus. De iis verò qui scripta post se reliquerunt, quę legitima & testamentaria habētur, & de sacris quatuor Euãgeliis, ac diuinis Apostolorũ actis; tum autem de epistolicis catholicis, simul & aliis, insuper & de ordine earũ, atque etiam quæ Ecclesia vt notha & illegitima repudiauerit, reliquum est vt scribamus. Ac primùm quidem de diuinis Euãgeliis est dicẽdum. Itaque de rebus Seruatoris & Domini nostri, duos ex duodecim Apostolis t[illegible]ntum, historiam scripsisse scimus, Matthæũ & Ioãnem. Et ex septuaginta illis itidem duos, Marcum & Lucam. Omnes autem isti necessitate quadam ad scribendum adducti esse videntur. Statim enim primus Matthæus publicanus, Hebræis salutifero Verbo prædicato, quandoquidem aliò ad gẽtes ire maturabat, sermone patrio Euangeliũ suũ, quindecimo post Christi ascensionẽ anno scripsit: atq; id eis relinquens, absentiã suã profectus scripto pręsenti cõpensauit. Lõgo deinde intercedẽte tẽpore, Marcus & Lucas euãgelia sua, iussu Petri & Pauli cõposuerunt. Ioannes autẽ, qui prius sine scripto verbũ deprædicasset, post triginta sex à Christi ascẽsione annos, postre-

Euãgelium Matthei hebraicè scriptum.

mus o[illegible] iũ creditur ad ſcribendum deſcendiſſe, tali ei præbita cauſa & occaſione. Trium priorũ Euangeliſtarum libri paſsim iam publicati erãt. Qui quũ in Ioãnis quoque manus peruenissent, recipiẽdos eos eſſe cenſuit, fidem illis veritatis atteſtatus: deſiderari tamen in eis quædam dixit, quæ Seruator initio prædicationis geſsiſſet. Etenim tres illi, res tantũmodo Chriſti vnius anni, à vinculis Ioãnis exorſi, ꝓſequũtur: id quod in principiis ſcriptorum ſuorũ indicant. Siquidem Matthæus poſt expoſitũ quadrageſimale ieiunium, & quæ id conſequuta eſt tentationem, ab eo tẽpore ſcriptum ſuũ texit. Audiẽs enim, inquit, Ieſus, quòd Ioãnes traditus eſſet, reuerſus eſt ex Iudæa in Galilæam. Conſimiliter & Marcus ſcripſit: Poſtquàm autem traditus eſſet Ioãnes, venit Ieſus in Galilæã. Itidem porrò & Lucas priuſquã res Chriſti narrare incipit, de Ioanne & Herode, quomodo is illũ in carcerem coniecerit, cõmemorat: ac deinceps Chriſti acta exponit. Proinde Apoſtolus Ioãnes, rogatus, tempus quod Ioãnis vincula pręceſsit, & res in eo à Seruatore actas, in euangeliũ ſuum retulit. Atq; id ipſe diſertè & variè oſtendit, aliquando quidem dicẽs: Hoc initiũ miraculorum ſuorũ fecit Ieſus. Nonnũquã autem inter medias Ieſu res, Baptiſtæ tantum faciens mentionem, pluribúſq; eas perſequens, vt ibi, Quũ ille adhuc baptizaret in Ænon ciuitate prope Salim: & alibi item, quum illud infert: Nõdum enim Ioannes coniectus erat in carcerem: hoc apertè cõfirmat. Satis igitur conſtat, Ioannem quidem res Chriſti ante Baptiſtæ vincula vt plurimùm proſequutum eſſe: reliquos autem tres, quę poſt id tempus ab eo ſunt actæ, ſcripſiſſe. Quapropter quibus iſta accurata ratione obſeruabũtur, minimè diſsidere inter ſe Euangeliſtæ videbuntur: ſi hic quidem priores Chriſti res, quas illi prætermiſerant, complectitur, illi autem poſteriores commemorant. Oſtendit id ſatis, quòd Ioannes quidem Seruatoris genealogiam carnalem præteriit, à Matthæo & Luca antehac expreſſam. Theologiam autem & diuinam generationem eius, tanquã illa longè præſtantiorem, & ſibi à Spiritu ſancto reſeruatam, ab initio Euãgelij ſui explicat. Fortaſſe autẽ & alias quaſdã cauſas afferre quis poſſit,

Qua ratione Ioannes ad Euãgelium ſuum ſcribendum ſit adduct⁹. Epiphani⁹ cõtra Ebionitas ſcripſit. Euangeliũ Ioannis etiã ex Græco in Hebræum ſermonem tranſlatum in Gazophylacis Iudæorum aſſeruatum eſſe apud Tiberiadẽ.

quare Ioãnes Euangelium suũ scribendi consilium cœperit. Quòd enim illi præcipuũ illud resuscitati Lazari miraculũ, maximũ futuræ resurrectionis specimen omiserunt, neq; veram illã Theologiã principióque carentem generationem, tũ autem neque suprema morituri Saluatoris mãdata, testamenti instar obtinentia attigerunt, satis causę habuisse videtur, quur ad illa tria euangelium suũ adderet. Marcus autem, qua adductus causa suum quoque scripserit, paulò antè in quindecimo libri huius capite retulimus. Quũ enim Petrus aduersus Simonem fortiter rem gereret, vastitatíque illius obuiam iret, ac simul occidẽtali oræ lucem inferret, tantũ concionum suarũ in animos auditorum immisit desideriũ, vt viua voce contẽti esse non possent. Quamobrem illi Marcum, qui tum Apostolum comitabatur, rogarunt, vt conciones à Petro habitas, in monumentum scriptis relatas, ipsis relinqueret. Delectatus est Apostolus tam propenso illorum desiderio, & Marco euãgelium dictauit, atq; vt id in Ecclesiis deinceps legeretur, sanxit. Talem causam euangelij secũdum Marcum recenset Clemens, in sexto Dispositionum libro: atque itidem Hierapolitanus episcop9 Papias. Lucas porrò in initio statim scripti sui consilium, quo ad scribendum peruenerit, exponit. Dicit enim: Plures quidem, de quibus ipse certò edoctus esset rebus, temerè scribere ausos fuisse: se autem dubiis ancipitibúsque libris reiectis, & sermonum veritatis certitudine percepta, quippe qui cũ Paulo & cæteris Apostolis vixerit, illorúmque hisce de rebus colloquiis, conuictu, & familiari consuetudine sit adiutus, necessariò ad conscribendum euangelium adductum esse. Hæc germana sunt & natiua Apostolorũ euangelia, iã inde ab initio promulgata, & quæ indubitatæ certæq; fidei in Ecclesia habẽtur. Lucas verò & Actorum Apostolicorũ cõposuit librum, Pauli (vt aiunt) iussu. Atque equidẽ duo ex duodecim, & duo itẽ ex septuaginta discipulis & Apostolis, quatuor euãgeliorum scripturam absoluerunt. Porrò Diuus Iacobus, frater Domini, duodecim tribubus vnam Catholicam conscripsit epistolam: duas itidem Petrus, & tres diuinus Ioannes: vnam autem Iudas, Iacobi, fortasse autem &

Qua occasione Marcus Enãgelium suum scripserit.

Quo cõsilio suũ quoque Lucas ediderit.

Acta Apostolorum à Luca etiã composita.

De epistolis Catholicis.

Domini dicendus, frater. quas numero septem vniuersas, vt germanas atque natiuas, dudum Ecclesia recepit, & in numerum Noui testamenti vernaculorum librorum quàm maximè retulit: sicuti etiam quatuordecim diui Pauli epistolas, qui simul & verborum, & sententiarum apparatu instructissimus, nihil sibi præterea scribendum esse duxit, quum quidem innumeros de rebus arcanis & ineffabilib⁹ potuisset cõponere libros, quippe qui in tertium vsque cœlum raptus, & in paradisum diuinis voluptatibus affluentem sublatus, maximas ibi, quæ dicere non est, res audiuerit. Deinde & Ioannis Apocalypsim nouimus Ecclesiæ postremùm traditam. Alia autem, præter hæc, omnia illegitima sunt, & adulterina. Ordo autẽ librorum simul, quũ causam editionis autorésque eorum exponerem, à me recensitus est.

Item Paulinis.

Apocalypsis Ioannis.

CAPVT XLVI.

QVandoquidem verò apud antiquos quidam, ex eis libris quos retulimus, Ecclesiæ certò traditos, obelisco quosdam cõfoderunt: de ea quoque re vbi pauca dixerimus, & quæ Eusebius Pamphili tradiderit adduxerimus, secundo huic tomo finem imponemus. Ac de quatuor quidem quæ dicta sunt Euangeliis, nemo adhuc ad hunc vsque diem cõtrouersiam mouit, omnésq; ea germana & natiua esse sunt professi. Idẽ quoque de Actorum libro dicendum. De quibus autem addubitatum sit, hæc sunt. Prima inter Catholicas Iacobi, fratris Domini: & septima Iudæ, fratris eius: item posterior Petri epistola. De his enim anceps apud antiquos fuit opinio. Præterea ex tribus quæ dicuntur esse Ioannis, extra primam, reliquis duabus aliquandiu non integra data est autoritas. nam alterius Ioãnis presbyteri esse creditæ sunt, qui Ephesi post Ioannem Ecclesiæ præfuerit: vt Papias Hierapolyta dicit, duo monumenta Ephesi esse memorans, vnius atq; alterius Ioannis: quorum vnius, Presbyteri dicti, discipulum seipsum nominat. Recensens enim Apostolorum seniores, & duorum istorum meminit, ita inquiens: Quod si quando quispiam, qui seniorum Apostolorum sectator fuisset, aduenisset, illorum requirebam verba &

De scriptis Canonicis noui testamẽti, quorũ authoritas in dubiũ est vocata.

Duo Ioannes.

ſententias, quid ſcilicet Andreas dixiſſet, aut Petrus, aut Philippus, aut Iacobus; aut quid Ioannes, Matthæus, aut alius quiſquam Domini diſcipulorum: quæ item Ariſtion, aut Ioannes preſbyter. Non enim libris tantum me, quantum viua voce adiuuari credebam. Eius igitur preſbyteri eccleſiæ Epheſiorum ſecundam & tertiam epiſtolam, & Apocalypſim inſuper, nonnulli eſſe * ſomniarunt: Pauli autem epiſtolarum, prætérquam quæ ad Hebræos eſt, omnes indubiæ, certæque permanſere autoritatis. Et Clemens Romanus, quum mentioné eius ipſius epiſtolæ facit, tũ authoritatibus etiam locorum quorundam qui in ea ſunt, decenter vtitur. Vnde ſatis apparet, non nouam eius eſſe editionem, rectéque inter reliqua Pauli ſcripta cenſeri. Cauſa quidem, quod de eius autoritate ſit addubitatũ, illa eſſe videtur: quòd non itidem, vt in aliis ſuis epiſtolis fecit, diuus Paulus nomen ei ſuum præfixerit. Id verò factũ, ne in ipſo ſtatim proœmio, tanquam ab eis deſciuiſſet, eos perturbaret. Quapropter rectè nomen ſuum omiſit, præſertim quũ ſermone patrio ad Hebræos eã Apoſtolus ſcriberet. Quam deinde alij quidem à Luca Euangeliſta, alij verò à Clemente, quod veriſimilius eſt, verſam eſſe aſſerunt. Perſimilis enim eſt epiſtolæ ad Hebræos ſtylus per omnia, Clementis epiſtolæ. Sententiæ præterea vtriuſque non admodum inter ſe differunt. Sedenim libri ij, tametſi cõtrouerſi ab antiquis ſint habiti, poſtea tamen in omnibus quæ ſub cœlo ſunt Eccleſiis, autoritatem ſacroſanctam & irrefragabilem obtinuerunt, & tanquam principia atque elementa pietatis noſtræ ſempiterna permanſerunt. Cæterùm illegitima & adulterina omnino ſcripta eſſe, ſcire debemus: Prædicationem, quæ dicitur, Petri, & quod ſecundum eũ eſt Euangelium: Actorum item eius librum, & quæ ſub nomine eius circumfertur Apocalypſim. Accepim⁹ verò inter ambiguæ quoque autoritatis ſcripta eſſe, actorum Pauli librum: & eum qui Paſtoris habet titulũ, quem Hermæ quidam aſcribunt ei, cui in epiſtola ad Romanos Paulus ſalutem nũciari iubet. Nonnullis autem is admodũ videtur eſſe neceſſari⁹, eis præcipuè qui prima pietatis diſcũt rudimenta, multũ afferens maturi

* ἐφαντάσησαν.

De epiſtola ad Hebræos

Hebraicè ea ſcripta.

Illegitima & adulterina ſcripta.

fructus & vtilitatis. Nõ pauci quidem certè apud antiquos eo sunt vsi. Inter adsciticia etiã est Barnabæ, quæ circumfertur, epistola: & quæ dicuntur Apostolorum doctrinæ. Eodem quoque loco habendum, secundum Hebræos Euangelium: quo in primis, qui in Christum ex Hebræis crediderunt, sunt delectati. Verùm enimuerò necessitas quædam nobis imposita erat, vt mentionem inferremus librorum eorũ, qui vel ex professo per veram constantémq; traditionem ab Ecclesia accepti, vel controuersæ quidem fuere autoritatis: plurimorum tamen temporum vsu & præscriptione comprobati, in testamentariorum atque canonicorum scriptorum numerum relati sunt: vt scilicet norimus, quæ legitimæ & propriæ sint Ecclesiæ scripturæ, & quæ item ab ea quæ falso nominatur scientia, in primariorum referuntur Apostolorum nomina, Petri puta, & Thomæ, & Matthiæ, & fortasse aliorum etiam quempiam, Euangelia & acta Apostolorum complectentes: quales sunt, quæ Andreæ & Ioannis præferunt nomina: quarum nullus Apostolicorum successorum, aut Ecclesiasticorũ deinceps scriptorum mentionem facit. Stylus quoque earum longè ab eloquutione & more Apostolico abest. Et institutum etiam atq; sententia earum, expectationi ei quam titulus promittit, minimè respondet, & à recta ipsius veritatis doctrina lõgissimè excidit. Vnde astruere licet, scripta talia à viris dæmonum malorum intemperiis agitatis esse conficta. Quam ob causam ea vt adsciticia & adulterina, attingenda non sunt, sed omnino potius detestanda, & modis omnibus quàm maximè fugienda, atq; aliis illis tantùm, vt diuinitùs inspiratis incumbendum, atque simpliciter ita vt etiam scripta sunt credendum. Diuini siquidem Apostoli, sanctitate vitæ supra naturæ captũ conspicui, & omni genere virtutis in animis suis exornati, quamuis alioqui ore rudi sermonéq; incompto, fiduciam tamen ex concessa eis cœlitùs vi & gratia spirantes. Magistri sui doctrinam oratione ad persuadendum composita promulgare neque sciuerunt, neq; adeò tentarunt. Sed Spiritus sancti res longè maximas efficiente virtute, & miraculorum operib⁹ demonstrationũ & probationum loco vtentes,

Simplici & rudi sermone atque stylo in doctrinis & scriptis suis vsi sunt Apostoli.

& artificiosæ vel loquutionis vel scriptionis rationem nullam habentes, cœlestem disciplinam annunciarunt, Idque ita fecerũt, quòd se maioricuidã, quàm quod hominem assequeretur captus, ministerio inseruire scirent. Cæterùm de Clemente & Deifero Ignatio, Polycarpo, & Iustino, aliisque Apostolorum successoribus, & quæ scripta ij Ecclesiæ reliquerint, in sequenti commemorabimus historia. Atque equidem acta Apostolorum & obitus, quo ex duodecim illis quisque ad Deũ transierit, scriptáque eorũ germana & canonica, sic se, vt diximus, habent. Finem verò iam secundo quoque tomo huic, qui necessariò in tantam à decimonono Tiberij, vsque ad quartumdecimum Neronis annum, quo Apostolorum principes Petrus & Paulus martyrij receperunt coronã, euasit magnitudinem, impono. Continet autem annos triginta septem: quum quidem à mundo condito quinquies millesimus quingentesimus septuagesimus * quintus, à Christi autem natiuitate lxx. omnino peractus esset annus.

Quot annos liber hic cõplectatur.

** Secundũ recentiores Chronicos 4048.*

Annus à natiuitate Christi Saluatoris 70. incidit in tempus Imperij Cæsarum Ser. Sulpit. Galbæ mensium 7. M. Syluij Othonis mens. 3. dier. 5. & A. Vitellij mens. 8. dier. 10.

TERTII TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Tertius.

CAPVT I.

RECTE equidem, vt puto, nobis ſecundus tomus eſt abſolutus, qui Apoſtolica acta & ſcripta, ita vt decuit complexus,* ſecũdo loco primas præ reliquis tulit. In tertio auté, qui nunc nobis in manibꝰ eſt, primam illorũ ſucceſſionem exponemus: quomodo ſcilicet diuini Verbi prædicatio per vniuerſum orbem increbuerit, & qui viri maximis quibúſq; eccleſiis pręfuerint. Continebit is quoque eã, quæ totam vbique Iudæorum gentem, metropolímq; eorum Hieroſolyma ſuſtulit, internecionem: necnon eccleſiaſticos ſcriptores atque doctores, qui poſt occidionem eam floruerunt, & qui ex illis çertamine fortiter & generoſè peracto martyrij tulerũt coronam, quíve rurſus falſo nominatæ ſcientiæ pręierunt duces. Itaque diui Apoſtoli, ſicuti diximus, per omnem diſperſi terram, prouincias orbis ad Euangeliũ prædicandum ſorte partiti ſunt. Petrus quidé Hieroſolymis primùm, deíde Galatiæ & Bithyniæ, nec nõ Aſiæ ſuperiori, Cappadociæ & Italiæ cunctæ verbum prędicauit. Ioannes autem in Aſia annis pluribus quum docuiſſet, diem tãdem ſuum obiit. Andreæ porrò, quæ ſunt ad Euxinum oræ, Scythia vniuerſa, Byzantium, Macedonia, & Græciæ continens, prouincię fuere. Thomas verò Parthis, Indis, & inſulæ Taprobanę Euangelium promulgauit. Ægyptum & Lybiam alius, alius item extremas Oceani regiones & inſulas Britanicas ſortitus eſt. Quas prouincias propè omnes tanquam cœleſtis quędam volucris,

* ἐκ δευτέρου τὸ τῶν ἄλλων πρωτεῖον κτησάμενος.

Dicendorũ propoſitio.

In quibus orbis terrarũ partibus ex Apoſtolis quiſq; Euãgelium prædicauerit.

Paulus orbem habitabilem circumcirca peragrãs, peruolauit: & ab Hierosolymis exorsus, vsq; ad Illyricum summa cura & fide veræ pietatis doctrinam disseminauit, firmissimáque ecclesiæ fundamenta iecit. Horum autem * æmulatores adeò multi fuere, vt eos numerare facile non sit, qui nimirum abundè satis & de Verbo & de Spiritu quum percepissent, vt fundatas ab illis ipsi construerent ecclesias, idonei iudicati sunt, qui Domini pascerent gregem, atque in Apostolorum succederent locum, accuratè probéque ab illis ipsis Apostolis eruditi. Quapropter ij quoque magno animo salutifera regni cœlorum semina passim seuerunt. Acri enim vehementíque veræ philosophiæ amore perciti, primùm iuxta salutare præceptum egenis substantiam facultatésque suas distribuêre: ac deinde pia quadam ambitione ducti, aliis quoque inobedientibus adhuc fidei verbo gentibus, diuinorum oraculorum prodidere doctrinam. Atque vbi in recens iactis fundamentis, ecclesiísque institutis, pastores ordinassent, aliò ipsi se contulere. Et gratia Dei miraculis vberrimè diffusa, † nationes simul totas ad fidem pertrahebat. Longum autem esset omnes, quicunque primæ Apostolorum successionis tempore, per habitabilem orbem pastores ecclesiarum Apostolicam & Euãgelicam suscepêre functionem, singillatim recensere. Satis autem fuerit ex multis paucos referre, quos etiam monumenta Apostolicæ ecclesiæ indicauere. Prim⁹ equidem diuus Paulus, complurium in Epistolis suis meminit, quos & cooperarios & commilitones vocat. Sed & Lucas non paucos nominatim laudat: qualis Timotheus ille est, qui primus Ephesi sortitus est ecclesiam, sicuti & Titus Cretæ, qualis etiam Barnabas, & Lucas ipse, Marcus & Crescens, qui in Galliis ecclesiam rexit. Præterea ex Areopagitis sapientissimus Dionysius, qui etiam Athenis metropolitanæ pręfuit ecclesiæ. Linus item, & sacer Clemens, diuinus Ignatius, admirandus Apollos. Item septuaginta illi omnes, atque etiam alij, quos oratione recensere facile non est.

Successores Apostolorũ

* ζηλωταί.

† αὔτανδρα πλήθη.

CAPVT II.

QVi verò magnarum ecclesiarum pręsides fuère, ijsunt. Post Petrum Romę primus episcopatum suscepit Linus: cuius Paulus in ea quam Roma ad Timotheum scripsit epistola, mentionem facit. Hic quum annis duodecim Episcopale administrasset ministerium, Vespasiano filióq; eius Tito imperantibus, Anacleto id relinquens, vita excessit. Secundo porrò imperij Titi anno, Anacleto, qui totidem annis magnificè Ecclesiam ibi gubernauerat, succesit sapiens ille Clemens, illustri genere clarus, & ad Cęsarum gentem ortum suum referens: de quo paulò pòst plura. Hunc cooperarium suũ fuisse, ad Philippenses scribens testatur Paulus: Cum Clemente, inquiens, & reliquis cooperatiis meis, quorũ nomina in libro vitæ conscripta sunt. In Alexandrina autem ecclesia, post diuum Marcum euangelistam, Episcopatum primus obtinuit Anianus. Quarto autem imperij Domitiani anno, quum viginti duos annos ecclesia pręfuisset, vita est defunctus. Post hunc Abilius sedem eam recepit: qui quum eam tredecim ritè gubernans annis obtinuisset, Cerdoni eã successori reliquit. Antiochenam autem, post Petrũ & Lucam, primus Euodius gubernauit. Ab hoc secũdus fuit Ignatius. is quum annos nouem Episcopatum decenter omnino ibi administrasset, Romæ tertio Traiani anno bestiarum dentibus est cõmolitus. Huius successoris, numero ab Apostolis tertij, nomen erat Heros. In Hierosolymitano verò episcopatu, quẽ frater Domini Iacob triginta annos tenuerat, post Hierosolymorum euersionẽ, Simeõ Cleopæ filius, qui* patruelis Seruatoris fuisse dicitur, illi successit. Tertius ibi ex ordine Iustus, eorũ qui ex Iudęis tum crediderãt vnus, episcopus fuit. qui quidẽ Episcopi ad Traiani vsq; tẽpora functionem suã perduxerũt, quum adhuc in viuis esset dilectus ille discipulus. Quo tempore & Polycarpus Smyrnæ in Asia floruit, ab eo ipso Ioãne episcopus creatus. Papias quoq; tum Hierapolita, in sua ipse patria Episcoparus magistratu est functus: vir quũ eloquentia clarus, tum sacrarũ literarũ quàm maximè peritus. Sed & Quadratus ea ætate prophetico dono, vnà cũ Philippi filiabus

Petri successores in Ecclesia Romana.

Successores Marci in Ecclesia Alexãdrina.

Petri & Lucæ ĩ Antiochena.

Iacobi fratris Domini in Hierosolymitana.

* ἀνέψιος. *Cleopã fratrẽ fuisse Iosephi sponsi virginis matris, Egesippus cõtestatus est. Infrà cap. 9.*

Polycarpus Smyrnæ episcopus.

Papias Hierapolitan⁹.

Quadratus propheta.

enituit: & alij prӕterea plures, Apostolica gratia illustres atque cõspicui, Apostolorúmq; successionem sortiti. Verùm de Clemente, Ignatio, Polycarpo & Papia, quӕ par erit, deinceps in hoc ipso libro narrabimus. In pręsentia enim ea tantũ, quӕ ad primam Apostolorum successionem pertinent, ostendere instituimus.

CAPVT III.

Clades Iudæorũ sub Nerone, impendẽtis eorum excidij quasi procœmia.

a Lib. 20. cap. vlt. de bel. Iudai. li. 2. ca. 13.

b Seditio et intestinum bellũ obortũ in singulis ciuitatib⁹, loca omnia in Iudæa sanguine & cadauerib⁹ ĩpleuit. Ioseph. de bel. Iud. lib. 4. c. 9. Ægesip. lib. 4. cap. 6. Taci. li. 21 de auaritia & crudelitate Cestij Flori Iudææ pcuratoris.

NVnc verò operӕ preciũ est referre, quomodo Iudęorum aduersus Romanos motũ sit bellum: quӕ causӕ simul & prodigia Hierosolymorum pręcesserint euersionem: & quomodo tandem ea vrbs perpetratę in Christum impietatis, insanӕq; vecordiӕ pœnas luens, sit euersa Atque equidem quӕ sub imperio Neronis, & ante id Felice post Pilatũ Iudęam prouinciam obtinẽte, Iudęis acciderint clades, quum Põtifices ciuilibus ar mis cõtra se inuicem & aduersus primores ciuitatis armarentur, & vnusquisq; eorum ad res nouas spectans, ducẽ se ipsum cõstitueret, nemine id prorsus prohibente: quúmq; summa esset, & Antistitum impudentia, & rebellium sicariorũ licentia: tum autem quum Põtifex Ionathas & multi insuper alij pręclari viri clàm occiderentur, denique quum pseudopropheta Ægyptius quàplurimis seductis triginta millia hominum perderet, & reliqua in perturbato ciuitatis statu, nemine vel imperandi vel parendi officiũ pręstante, committerentur, in proximo exposuimus libro. Decimo sanè imperij Neronis anno [a] maximũ exortum esse bellum, magnámq; vniuersӕ Iudęorum gẽti [b] accidisse calamitatem, Iosephus cõmemorat: & pręter plurima alia detrimẽta, circiter decem millia eorũ qui honores magistratúsque apud Iudęos gesserunt, flagris concisos Hierosolymis, & tandem in crucem actos à Floro: grauẽ pręterea tumultum cõtra Iudęos per omnem Syriam motum esse tradit, quum ex vniuersa gente pleriq; à ciuitatum incolis non aliter atq; ab hostib⁹ tam crudeliter cęderentur, vt passim in ciuitatibus loca omnia cõspicerentur iacentium insepultorum cadauerũ plena, puerorum simul & senum, mulierum quoque, quarũ ne pudendӕ quidem partes contectę fuissent. Et quanuis tota ea prouincia innumeris esset referta cladibus, omnem tamen casum

atque

atque calamitatem[c] longè superabat, quæ propter perpetrata cuiq; scelera, per minas denunciata fuerat euersio. Hæc quidem bellũ præcessisse, Iosephus scribit. Sed enim quum Iudæi apertè Romanis rebellarent, Nero contra eos ira exarsit[d]: & Vespasianũ filiúmq; eius Titum ex Achaïa & Italia cũ exercitu valido & insolenti aduersus Hierosolyma, vrbis eius obsidione illis mãdata, misit. Vespasianus porrò ex plerisque, quas à Iudæis retulit victoriis, gloria parta, bellum id magis magísq; prosequutus est[e]. & Iudæi non tantũ cõtra Romanos, verumetiam cõtra Christũ ipsum arma sumpserant. Et quum innumeras Romanis tetenderunt insidias, tum Christianorũ cædibus sunt lętati. Id quod satis indicauit Stephanus ipse, Zebedæi filius Iácobus, eiq; cognominis ipsius Domini frater, atque alij quamplurimi. Si qui verò adhuc erãt reliqui, persequutione eorũ Iudęa sunt expulsi[f]. Quinimò plebs Hierosolymitanæ ecclesiæ vniuersa, arcanis quibusdã & diuinis responsis, quæ probatis quibusdã ibi viris per secretã reuelationẽ reddita sunt, admonita, ante ipsum bellũ ciuitate excessit: & in oppidum quoddã cui Pella nomen erat, ita vt iussa fuerat, cõmigrauit: vt scilicet à piis diuinísque viris omnibus derelicta ipsa Hierosolymorũ ciuitas, tanquam cathedra & primaria metropolis, finitimáq; ei Iudęa, quòd contra Christũ diuinósque eius Apostolos malæ quamplurima perpetrassent[g], diuinam exciperent vindictam, vniuersáque eorum natio ex hominũ numero tolleretur *. Annis sed enim quadraginta post ascẽsionem Seruatoris in cœlos, Iudæi aperto bello oppugnati non sunt[h]: quòd Deus illis pœnitentię tẽpus pręberet, eósque ad resipiscendum vita, doctrina, admirãdísq; operibus diuorum Apostolorũ inuitaret. Quum autem minimè vt cõuerterentur, curarẽt, tanquã claustro quopiam & obice sublato, diuinitùs ingruẽtẽ sibi interne-

c μείζονα δὲ τῶν ἑκάστῳ τετολμημένων τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπειλουμένοις ἀνάστασιν.
d Vespasiano Iudæa cura à Nerone commissa.
e Rebellio Iudæorũ aduersus Romanos, & Deũ ipsum
f Christiani diuinitùs admoniti Hierosolymis, ante eius excidiũ Pellã cõmigrãrunt.
* Regnũ ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit: et gẽtem Iudæorũ coercitã liberi Herodis quadripartitò rexere: Sub Tiberio quies, C. Cæsaris mors motum Iudaicũ diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicũ redactis, Iudæã prouinciã equitibus Rom. aut libertis permisit. Durauit tamen patiẽtia Iudæis, vsq; ad Cestiũ Florũ pcuratorẽ: sub eo bellũ ortũ. Tacit. lib. 21. g Diuina vltio in Iudęos, h Lõganimitas Dei frustra Iudæos ad pœnitentiam inuitauit.

cionē, iusto iudicio Dei, in seipsos pertraxerunt[i]. Enimuerò annos centū sub aduenis fuerūt regibus[k]. Herodes enim primus annis triginta septem eorum regnum tenuit, post hūc Archelaus filius eius annos nouem: cui frater eius† Herodes succedens, is qui Baptistam gladio sustulerat, viginti quatuor annos regnauit. Deinde Agrippa, qui & Herodes* nominatus est, & Iacobū interemit annos septem: atq; huius successor filius eius fuit Agrippa & ipse, iunior scilicet, appellatus: apud quem liberè pro se Paulus causam dixit. Viginti autem & tres annos is regnū administrauit, quoad vsque occidione Hierosolyma prorsus interiere.

i Quādiu sub aduenis regibus Iudaa fuerit.

k Regū eorum catalogus.

† Antipa.

** Prisc.us.*

De bel. iud. Hierosolymitanū excidiū Petr⁹ quoque & Paulus apostoli in sermonib⁹ suis predixerūt Lact. li. 4. cap. 21.

Portēta et prodigia excidiū Hierosolymitanum designantia.

Euenerant pdigia, quæ neq; hostiis neque votis piare fas habet, gēs superstitioni obnoxia, religionib. aduersa. Visæ per cœlum concurrere acies, rutilātia arma

CAPVT IIII.

CÆterùm signa mirifica apertis quibusdā indiciis cladem iāiam aduenientem prędicabant, vt etiam Iosephus in sexto Historiarū libro ostendit. „Miserandam igitur plebem, inquit, seductores illi à Deo longè „aberrantes, tum suadendo decipiebāt, certísq; & claris „indiciis desolationē & vastitiem futuram apertè indi„cantibus, nec animum adhibebant, nec fidem habebāt: „sed tanquā fulmine afflati atque consternati, qui neque „oculos, neque mentem haberēt, prędictiones Dei contemnebant. Sed quęnam tandē ea fuere signa? Stella equidem crinita gladio persimilis, anno toto supra vrbem lucere visa est. Die Azymorū quodam, Aprilis mēsis nono, hora quoq; noctis nona, lucis splendor aram & templū ipsum itaillustrauit, vt dies clara esse videretur: atq; is splendor ad dimidiā durauit horam. Porta vrbis ad Orientē spectans, ex solido ære facta quę propter ponderis magnitudinē vix circa crepusculum à viginti clausa erat viris, ferreis suffulta vectib⁹, altissimísque in solo firmata palis, circiter horam noctis sextam sua spōte visa est aperiri. Ante solis quoq; occasum in nubibus sublimes currus & acies emicantes, vrbésque obsidentes apparuere. Die etiam quodā apud illos festo, Scenopegia vocant, quum sacerdotes noctu more suo ad sacrū ministerium suum obeundum irent, fragorem & motū quendam sensisse, ac deinceps vocem ingentem audisse tradūtur, quę migrandū inde esse denūciaret. Quarto ante bellum anno vir quidam nomine

Iesus, agrestis admodum, & infimæ sortis homine (cui Anani nomen erat) prognatus, quum ingēs pax & trāquillitas in vrbe esset, derepentè in templum ingressus: Vox, inquit, ab Oriēte, vox ab Occidēte, vox à quatuor ventis, vox super Hierosolyma & ipsum templum, vox super spōsos & sponsas, vox super populū omnem. Die autem noctúq; hæc vociferans circuibat. Quapropter nōnulli tam ingrato sermone eius cōmoti, comprehensum eum plagis mactarunt. Ille verò minimè mouebatur, neque quicquā de seipso verebatur, & verba ea iam sibi consueta inclamare pergebat. Quinetiam ad Romanum præsidem adductus, quum itidem ibi verberaretur, nō aliud proloquutus est verbū, neque etiam lachrymas emisit: sed miserandum tantū in modum lamentans, ad plagam vnamquamque, Væ væ Hierosolymis, exclamauit. Bos quoq; Azymorū die festo ad sacrificium in medium adducta tēplum, spectantibus omnibus agnum edidit. Idem ipse Iosephus aliud quiddam magis admirandum refert. Oraculum videlicet quoddam in sacris templi monumentis inuentū esse, eo ipso tempore * ex popularibus eorū quendam vniuerso orbi imperaturum. Et Iosephus quidem responsum id ad Vespasianum imperatorem retulit. Sed ille Romanæ tantum vrbis, non vniuersi terrarum omnium orbis imperium obtinuit. Rectius itaque oraculum tale Seruatori & Domino nostro accōmodetur, ad quem & illud Psalmi responsum à Patre refertur: Postula à me, dicēte, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Cuius etiam discipulorum vox in omnem exiuit terram, & ad terminos orbis verba eorum. Atque his ita præmissis, ad historiam ipsam deueniamus.

patuit, prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellarunt: cæsóque præposito, legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentem rapta aquila fugauerunt. Suet. in Vespas.

Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore vt valesceret Oriens, profectíque Iudæa rerum potirentur. Quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Tacitus.

& subito nubiū igne collucere tēplū. Expassæ repentè delubri fores. Et audita, maior humana, vox: Excedere deos. Simul ĩgēs motus excedētiū, quæ pauci ĩ metum trahebāt. Tacit. vt suprà,

* ἐγχώριός τις.

Oraculū in tēplo Hierosolymitano de Christi imperio repertum.

Percrebuerat Oriēte toto vet' & cōstans opinio, esse in fatis, vt eo tēpore Iudæa pfecti rerū potirētur. Id de imperatore Romano, quantū euētu postea

CAPVT V.

Galbæ, Ottonis, & Vitellij Imperium.

Vespasiani Imperium.

NEro quum quatuordecim annos imperasset, Galbæ, Ottoni & Vitellio turpiter Imperio relicto, vitam finiuit atque ij etiam vnius anni & mensium sex tẽpore, cæsi disperierunt & Vespasiano, qui tum contra Hierosolyma magna gloria victor bellum gerebat, imperium reliquere. Vbi à militaribus copiis imperator renunciatus, filio Tito bellum Iudaicũ mandauit: ipse autem, quanta potuit celeritate, Romam contendit. Porrò quanta in omnes Iudeæ partes mala peruenerint, quibúsve cladibus vbique gens Iudæorũ sit cõflictata, quàm varia etiam mortis specie, in primis verò fame & ferro multa millia omnis ætatis hominũ interierint, & quæ seorsim oppida obsessa fuerint: postremóque, quum vndequaq; omnes ipsa Hierosolyma tãquam in propugnaculum inexpugnabile confugissent, †† quæ auditu quoque tolerabilia nõ sunt, pertulerint. Item, qui belli totius fuerit apparatus, aut quæ seorsim cuique tum dura atq; acerba acciderint: denique vt desolationis abominatio, pro eo atque dudũ à prophetis prædictũ fuerat, in celeberrimo illo templo, quod quidem incendio fœdè vastatum est, steterit: ea omnia ex Iosephi historia peti possunt. Illud certè, quidem modis omnibus indicare cõuenit, eundem ipsum historicum alicubi referre, †ad ter centenas myriades hominũ multitudinis ex vniuersa Iudæa, ipsis Paschæ feriis Hierosolyma confluxisse, atque eam ibi perinde atque in

Obsessorũ Iudaeorum Hierosolymis numerus.

† ἀμφὶ τριακοσίας μυριάδας, hoc est, tricies centena millia hominũ.

†† *Hierosolymorum vrbem munitißimam fuisse, testatur Tacitus li. 21. Sed vrbem arduã situ opera molesq; firmauerãt, &c. Alia intus mœnia regiæ circumiecta, conspicuóque fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Tẽplum in modũ arcis, propriiq; muri, labore & opere ante alios. Ipsæ porticus, queis templum ambiebatur, egregium propugnaculũ. Fons perennis aquæ, &c. Prauiderant conditores ex diuersitate morum crebra bella: inde cuncta, quamuis aduersus longius obsidium. Et à Pompeio expugnatis metus atq; vsus pleraq; monstrauerat. Atque per auaritiam Claudianorum temporũ empto iure muniendi, struxere muros in pace tanquam ad bellum magna colluuie & cæterarum vrbium clade aucti. Hæc Tacit. vt suprà.*

custodia & carcere circunclusam & obsessam esse a Æquum enim erat, eis ipsis diebus, quibus tãto studio ad Christi Seruatoris benefactorísque omniũ cędem furibundè acti fuerant, virúmque sanguinariũ & homicidam summis illius beneficiis pręposuerant, regnũ quoque eius (Cæsari addicti) proteruè reiecerant, propter eum quem in Seruatorem euomuerant rabidũ furorẽ, diuinam experiri vindictam, extremúmque subire exitium, atque ita cõdignam factis suis reportare gratiam & compensationem. Atque equidem prætereundum etiã esse duxi, quas illi vel à ferro, vel ab aliis belli tormentis acceperint clades: & eas tantum persequar calamitates, quas rerum omniũ inopia & fame sunt perpessi. Sic enim abundè satis, qui historiam hanc aliquãdo legent, omnibus ostendam, non ita diu* parratę †in Seruatorẽ vesanæ & proteruę procacitatis, condignam cunctatam esse vindictã. Porrò calamitatem eã planè Tragicam, nobis in quinto libro Historiarũ suarũ Iosephus clarè exponit, hisce propemodum verbis.

a *Multitudinẽ obsessorũ omnis ætatis virilis ac muliebris sexus, sexcentena millia fuisse accepimus. Tac. vt suprà.*

* τῆς ἐς σωτῆρα παροινίας.

† *Eo quod exultauerint super amãtissimũ & probatissimum Dei filiũ. Lactan.*

CAPVT VI.

OPulentioribus sanè quidem, quòd in vrbe manserant, exitio fuit. Nõ pauci enim sub prætextu initi de fuga consilij, propter opes suas trucidabantur a: & vnà cũ fame seditiosorum crescebat vęcordia. Et indies vtrisque adaugebantur calamitates In publico equidem nullum erat frumentum. Quare impetu in domos facto, eas scrutati, farra inquirebant. Quæ, siue inuenissent, possessores tanquam ea pernegassent, verberabant: seu nõ inuenissent, nihilominus tamen veluti ea maiore cura & diligentia occultassent, torquebant. Indiciũ autem vel habere, vel non habere eos frumenta, corpora ipsa miserorũ faciebant: quæ quicũque adhuc robustiora haberent, abundare alimentis videbantur: qui autem iam contabuissent, præteribantur. Ac pręter rationem esse prędones iudicabant, si eos ferro necarent, qui primo quoquo tempore penuria essent interituri Multi clàm possessiones suas modio vno, siquidem ditiores essent, tritici: sin indigentiores, hordei permutabant. Deinde in abditissima quæque ædium

a *Fames summa Hierosolymis in obsidione.*

b *Simon, Ioãnes, & Eleazarus, intestini belli duces, tẽplũ arcẽ & ciuitatẽ sanguine & cæde ciuiũ replerũt. Ioseph. lib. 6. bel. Iud. c. 5. Tac. li. 21.*

Peruicacissimus quisque illuc p[ro]fugerat eoq; seditiosius agebat. Idem

Multi tempore captiuitatis Iudaica principes extitere, q[ui] Christos se esse dicerent, in tantum, vt obsidentibus Romanis Hierosolymam tres intus fuerint factiones. Hieronymus.

πλεονεκτοῦντων.

conclauia sese abdentes, quidam propter famem summam, frumentũ ipsum inelaboratum edebant. Quidam verò, prout necessitas extrema timórq; cohortabãtur, id in panis formam redigebant: neque vspiam mensa proponebatur, sed ex igne ipso extracta, adhuc incocta & cruda frumenta rapiebant. Miserãdæ profectò tales fuere epulæ, & dignũ lachrymis prorsus spectaculum. Potentiores nanque abũdabant, superioráq; omnia habebant: imbecilles autem & inopes lugebant, & lamẽtabantur. Fames porrò quum reliquas omnes antecellit ærumnas, tum pudorem etiã tollit. Nam quæ in rebus aliis obtinet verecundia, ea in famis & inediæ miseria proculcatur. Siquidẽ mulieres ex virorum, liberi ex patrum, & quod omniũ luctuosissimum est, matres ex infantũ ore cibum rapiẽtes, extrahebant. Et quum dulcissima in manibus earũ pignora marcescerent, extremas tamen illis vitæ sustinẽdæ reliquias auferebãt. Ac ne sic quidẽ cibum furtim capiẽtes latère potuerũt. Passim enim ipsis, raptísq; eorũ cibis, seditiosi prędones imminebant. Vbicunq; enim illi ædes clausas cõspexissent, sumpto inde indicio, cibũ intus capi existimantes, statim foribus perfractis, cũ impetu in eas insiliebãt: & tantũ non ex ipsis faucibus miserorũ minutissima frusta excutiẽtes, reddere cogebant. Verberibus afficiebãtur senes, epulas suas propugnãtes: capillis raptabantur mulieres, cibos quos habebãt occultantes. Nulla caniciei, nulla teneræ ætatis erat cõmiseratio: sed puellos vnà cum ciborũ frustis, quos in ore habebant, in sublime sublatos, solo allidebant. Si qui autem impressionem atque impetum eorum præuenissent, & id quod illi rapturi fuerant, deglutiissent, tum illi tanquam iniuria affecti, ferociores crudelioresque fiebant, & grauissima ad cibum inquirendum tormentorum cruciatuúmque genera excogitabant *. Meatus nanque pudendorum calamitosis hominibus eruo immisso obturabant. Quibusdam in arcana sedium loca (id quod auditu horrendum est) perticas acutas per vim immittebant, vt vel panem vnum, vel occultatæ farinæ pugillum indicarent. Carnifices autem illi non omnes egebant: & iniuria violentiáque eorum, propter

* ὀρόβοις ἐμφράττοντες τῶν αἰδοίων πόρους. ἧττον ἄνομον ἦν τὸ μετ' ἀνάγκης.

necessitatem, iuris æquitatísque locũ obtinuissent, sed væcordiam suam palàm prę se ferentes, alimentum tanquam viaticum sibi rapinis in futurum tempus parabãt. Ac si qui noctu ex vrbe clàm in Romanorum castra & munitiones, ad olera herbásq; agrestes colligẽdas prorepsissent, quum miseri illi se hostiũ custodias fallẽdo euasisse crederẽt, in latrones eos incidebãt, qui eis quod attulissent, diripiebãt: & quum sæpe miserrimi illi mortales, horrendo Dei inuocato nomine, prædonibus ad pedes eorũ prouoluti supplicarent, vt minimam saltem partem pabuli, quod extremo adito periculo attulissẽt, eis redderẽt, nihil prorsus recipiebant. Quin bene etiã secum agi putabant, si ad eum modum dispoliati, non contrucidarentur. His deinceps alia subiungit, dicens: Iudæis porrò & exitus ad fugam omnis præclusus, & spes salutis prorsus præcisa erat. Fames autem inualescens, passímque per domos & familias populum depascens crescebat. Domus mulierum & infantum cadaueribus plenæ erãt. In angiportubus passim senes mortui iacebant. Pueri autem & adolescẽtes intumescentibus corporibus, tãquam idola & simulachra in foro circumeũtes, vbicunque quenque casus occupasset, concidebant. Sepelire verò genere sibi aut necessitudine alia coniũctos, imbecilli non poterant: valentiores autem horrebant, quum propter cadauerũ multitudinem, tum quòd ipsimet de vita sua incerti essent. Multi verò etiã eis quos sepeliebant, immoriebantur. Multi in loculos suos & sepulchra prius descẽdebant, quàm extrema adesset necessitas. Neq; planctus vllus, neque eiulatus in eiusmodi cladibus erat: sed fames affectiones tales prępediens † redarguebat, siccis oculis & ore hianti, * qui ægrè moriebãtur, alios se in morte præuenientes inspiciebant. In vrbe altũ erat silentium, & noctu plurima mortis imago: veruntamen tantis ærumnis & cladibus prædones longè erant grauiores. Sepulchra enim effodientes, cadauera spoliebãt: & detractis illorũ vestibus, cum risu etiam progrediebãtur. Gladiorum acies in cadaueribus experiebantur: quosdã etiam qui humi strati iacebant, atq; etiam tum paululũ spirabant, enses periclitaturi confodiebant. Si qui verò supplices, illos, vt

† ἐλέγχει.
* δυσθανατοῦντες.

„ sibi præ famis intolerantia mortem inferrent, obsecra-„ rent, eos cõtumeliosè relictos præteribant. Et qui tam „ miserè expirabant, ad templũ ipsum continuè cum do-„ lore, viuos relinquentes seditiosos, respectabāt. Ac pri-„ mùm quidẽ publico sumptu cadauera, propter intole-„ randum fœtorem, sepeliebantur: quum verò iam tumu-„ landis eis libitinarij nõ sufficerẽt, è muro in fossas pro-„ iiciebant. Quas Titus aliquãdo circumiens, quum cor-„ poribus repletas, & redundantem ex diffluentibus illis „ mixtum tabo & sanie cruorẽ cerneret, suspirauit: & ma-„ nibus sublatis, Deũ est testatus, non se tãtæ cladis auto-„ rem esse. Sub hæc quædam alia in medio cõmemorans, „ illa deinde infert. Committere omnino nequeo, quin „ quod animus iubet, proferam. Ita enim iudico: si Ro-„ mani bello vindicare nefarios homines cũctati essent, „ vrbem ipsam aut hiatu terræ, aut inundatione interitu-„ ram, aut certè Sodomæ fulmina experturã fuisse. Multo „ enim, quàm qui talia olim sunt perpessi, tulit gentẽ de-„ teriorem, & impiam magis, propter cuius væcordiã po-„ pulus simul vniuersus interiit. Rursus in sexto libro ad „ hunc modum scribit; Innumerabilis prorsus eorũ mul-„ titudo fuit, qui fame in vrbe perierant, quibus incredi-„ biles dictu acciderũt ærumnæ. In qualibet enim domo, „ vbi vmbra saltem aliqua ciborum appareret, bellũ ge-„ rebatur: & qui arctissima inter se amoris necessitudi-„ ne erant coniuncti, manus conferebant, sibi inuicem „ calamitosas miseræ vitæ reliquias eripientes. Cæterùm „ ne morientibus quidem, quòd nihil escarum haberent, „ fides habebatur. Nã prædones, animas quoq; iam agẽ-„ tes, excutiebant, ne quis eorum, cibi quicquã in sinu ha-„ bens, mortem assimularet. Illi porrò † præ inopia in-„ saniẽtes, sicuti rabidi hiantésque canes, in ædes insilie-„ bant, & huc atque illuc currentes ferebantur. Et fores, „ ebriorum hominũ more, identidem impellentes, * pro-„ pter impotẽtiam animi, vna eadémque hora bis, quan-„ doque ter, in easdem irrũpebant ædes. Atque quũ iam „ necessitas eos fruges omnes consumere coëgisset, col-„ lectis etiam rebus eis, quę impurissimis quibusque ani-„ mantibus ad cibum accommodæ non sunt, vesci susti-„ nuerunt. Siquidem ad postremũ ne à cingulis quidem

Titus Imperator cladem Iudæorũ ex animo miseratus est.

Extrema Iudæorum impietas à Deo vindicata.

Iosephi iudicium de Iudæorum exitio.

† ὑπ' ἐνδείας λυσσῶντες.

* ὑπ' ἀμηχανίας.

& calciamētis abstinuere, & pelles scutis detractas macerarunt & comederunt. Nonnullis etiam veteris fœni reiectamenta escæ fuere. Et fuere qui collectas quisquilias parui ponderis quatuor Atticis vendiderint.

Fames sæuissima impurissimis rebus Iudæos vesci coegit.

CAPVT VII.

SEd quid ego famis inuerecundā impotentiam in rebus inanimis persequor: ac non potius factū tale cōmemoro, quale neque apud Græcos, neq; apud Barbaros vnquam est animaduersum, horrēdum quidem dictu, horrendum verò & auditu? Atq; equidem, ne prodigia quædam hominibus aliis recensere viderer, libens profectò tā calamitosum facinus præteriissem, nisi innumeros eius apud populares quoq; meos haberem testes. Et tenuem sanè frigidámq; à patria mea inirē gratiam, si verbis nō prosequerer, quod illa reipsa perpessa est, malum. Mulier quædam erat, quæ trans Iordanem habitauerat, Maria nomine, Eleazaro patre nata, in vico cui nomen Bathechzor (significat id hysopi domū) & genere & opibus clara. Hæc, quū Hierosolyma cum reliqua multitudine confugisset, ibidem est obsessa. Facultates eius alias tyranni rapuerant, quas * vasis collectis patria excedens, secum in vrbem tulerat. Si quid autem ex rebus repositis preciosioribus ei fuerat reliqui, & si quam præterea habuerat annonam, id omne sanguinarij illi satellites, qui quotidie in domiciliū eius impetum faciebant, abstulerāt. Itaque grauis indignatio mulierculæ incessit: & quum persæpe raptores conuiciis proscidisset, dirísq; deuouisset, postremò in seipsam acerbius est commota. Quúmq; non esset qui eam vel per iracundiam, vel per commiserationem interimeret, difficiliórque ei aliquid frumenti aliis conquirendi labor fieret, (ægrè enim id iam ex omni parte inueniebatur) & fames p viscera & medullas omnes magis grassaretur, faméque ipsa grauius etiam ira excādesceret, animi indignatione vnà cum vrgente necessitate in consilium assumpta, † contra ipsam naturā infesta fertur. Nam filio, qui adhuc lactens erat, arrepto, O te infantem, inquit, bello, fame & seditione intestina miserum, ad quā te spem reseruabo? Siquidem apud Romanos, si sub eis sit viuendū, seruitus te manet: seruitu-

Historia horrēda de muliere Iudæa, quæ suum ipsa filium in ea famis angustia assū comedēs cōsumpsit.

* ἀνασκευασαμένη.

† ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρει.

De pertinacia obsessorū Hierosolymis Iudæorū. Tacit⁹: Arma inquit, cūcti qui ferre possent, & plus q̄ pro numero audebāt. Obstinatio vi-

,, tem autē ipſam præuenit fames. Quibus calamitatibus ,, duriores etiã ſunt ſeditioſi iſti prædones. Itaq; age, mi- ,, hi matri tuæ eſca, prædonibus vindex Erinnys, & * vitæ ,, mortaliũ fabularũ ſermonúmq; materia eſto: quæ vna ,, adhuc Iudæis reſtat calamitas. Vix hæc fuerat eloquu- ,, ta, & filiũ necat, eiúſq; ad ignem aſsi partem dimidiam ,, edidit: partem alterã occultatam ſeruat. Nulla interce- ,, dit mora, & latrones illi adſunt, & nidorē infandũ ſen- ,, tiunt. Quapropter ei, niſi quamprimũ quod paraſſet ci- ,, bi proferret, cædem minãtur. Illa autē partem ſe eis bo ,, nã reſeruaſſe dicit: & reliquias ſimul filij affert. Illi porrò * horrore cõfeſtim & mentis cõſternatione occupati, ad conſpectũ talem obſtupeſcũt. Atq; illa: Meus hic eſt, inquit, natiuus germanúſq; filius: meum hoc opus: manducate. nã & ipſa iam manducaui: neq; vel molliores fœmina, vel * miſericordes magis matre ipſa ſitis. Quod ſi vobis pietas obſtat, meámq; propterea auerſamini victimam, maneãt apud me cibi eius, quo iam paſta ſum, reliquiæ. Sic illi tremẽtes abeunt, ad hoc vnum facinus timidi: & ægrè de epulis eiuſmodi matri ipſi cedunt. Repleta ilico tota eo piaculo vrbs: & ob oculos quiſq; eo ſcelere ſibi poſito, tanquã à ſeipſo patratũ eſſet, exhorreſcebat. Proinde ad mortem eo procliuius, qui fame premebãtur, properabant: beatóſq; eos vocabant, qui prius deceſsiſſent, q̃ tantum audiuiſſent & vidiſſent malũ. Deinde Ioſephus numerum multitudinis eius quæ vel fame vel ferro occubuit, colligens, [a] centũ myriadas hominum interiiſſe: factioſos autem & prædones, qui ex clade fuerunt reliqui, à ſeipſis inter ſe poſt vrbem euerſam interēptos: quicunq; autem ex iuuentute proceritate & forma corporis præſtitiſſent, ad triumphum reſeruatos: reliquã turbam eorũ qui decimũſeptimum exceſsiſſent annũ, vinctam ad Ægypti opera miſſam: plurimos quoq; in prouincias, vt in theatris & ſpectaculis vel ferro necarentur, vel beſtiis obiicerentur, diſtributos: qui verò intra decimumſeptimum annum fuiſſent, captos, & ſub corona venditos eſſe: Iſtorúmque tantum numerum, præter eos quos diximus, * ad nouem myriadas perueniſſe dicit. Atque hæc ita acta ſunt, ſecundo imperatoris Veſpaſiani anno.

ris fœminiſq; que par. Ac ſi transferre ſedes cogerentur, maior vitæ metus quã mortis.

* τῷ βίῳ μῦθος.

* φρίκης καὶ φρενῶν ἔκστασις ἥρει.

* συμπαθέστερος.

a *Euſeb. li. 3. ca. 8.* μυριάδας ἑκατὸν καὶ δέκα *hoc eſt, vndecies cẽtena millia: alij tantũ cẽtũ myriades, hoc eſt, decies cẽtena millia habent, vt Ioſeph. ipſe lib. 7. cap. 26. & hic Nicephor⁹, qui Ioſephũ ex primario exemplari allegat.*

* *Hoc eſt, ad nonaginta millia.*

CAPVT VIII.

HÆc iniuriarum atque contumeliarũ Seruatori illatarum præmia fuere, & autoramenta. Quod si quis historici eius narrationi, oracula Seruatoris nostri Iesu Christi adiecerit, admirãda ei res videbit. Veram enim clarámq; fuisse prędictionem, diuinámq; pręcognitionem, eorũ quæ virtute diuina prænũciata fuerant, reperiet. Quæ enim futura erant, ea tanquam præsentia prędidit atq; prædixit. siquidem illachrymãs aliquando, sicuti sacrorum Euangeliorum scripta testãtur, ad Hierosolyma conuersus, hæc dixit: Si cognouisses & tu, in die hac, ea quæ ad pacem tuam sunt: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quoniam venient dies in te, & circunducent tibi inimici tui vallum, & circundabunt te, & comprimet te vndiquaque, & solo ęquabunt te, & liberos tuos. Et alibi rursus de populo: Erit enim, inquit, necessitas ingens in terra, & ira aduersus populum hunc: & cadent in ore gladij, & captiui ducentur ad gentes omnes, & Hierusalem conculcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gẽtium. Et rursum: Quum videritis circumdatam ab exercitu Hierusalem, tum scitote quòd appropinquauerit vastities & desolatio eius. Et iterum: Væ autem gestantibus vterum, & lactantibus, in diebus illis. Orate verò, ne fuga vestra incidat in hyemem, neq; in Sabbatum. Erit enim tum afflictio magna, qualis antea à mundo cõdito hucusque non fuit, neque postea futura est. Verùm enimuerò, quanuis hæc Seruator noster ita prædixerit, plurifariámque medio tẽpore amoris erga genus humanum sui bonitatem exhibuerit, & non breue pœnitẽtia tempus cõcesserit, vt meliora cõsilia & rationem rectiorem sequuti, per resipiscentiã vindictam procacis, qua illum affecere, contumeliæ effugerent: atque insuper Apostolicam viuẽdi rationem & doctrinam magnificam cum admirãdorum prodigiorum signis dederit, eámque bonitatem ad quadraginta extenderit annos: internecionem denique eam populo antè, eis quæ diximus ostentis, portẽderit: illi tamen lõgè etiam peiores facti, non tantum Seruatorem cognoscere per contemptum noluerũt, verũ etiam de prima lege ipsa minus rectè sense-

Clades & exidiũ vrbis Hierosolymitanæ à Seruatore Christo certò prædicta.

Lõganimitas Dei Iudæos plurimis annis variè ad resipiscentiam alliciens, nihil apud eos egit.

Iudæorum internecio, & panolethria.

πανώλεις τῷ ἀφανεῖ τῆς κακίας βυθῷ παρεπέμφθησαν.

runt, nihil prorsus ex iniquitate & peccata omni relinquentes, quin id nudo (quod dicitur) capite patrarent. Quapropter longanimitate Dei repudiata, † internecione omnes in profundum malitiæ & perditionis demissi sunt barathrum. Hæc omnia qui volet, facilè cognoscere poterit, si diligenter animum ad res quasque à Iosepho historico cum multa gratia & venustate scriptas attenderit. Ego verò in primis, omnia rectè dispo nentis atque administrantis * Dei magnitudinem admiror, qui hominem ex infidelib' Iudæum ita excitauerit, eidémq; disertam suauémque linguam concesserit, vt ille, ita vt oportuit, Iudaicam historiam quàm rectissimè memoriæ mandaret: videlicet, vt ne quis contra testimonium eius venire posset: & præterea, quod quidem est maximũ, vt ex hostibus etiam extaret aliquis, qui consona Christi prædictionibus attestaretur. Quis autem Iosephus iste fuerit, quos libros scripserit, quo genere, quáve institutione fuerit, in proximo satis exposuimus libro. Et Iudæorũ quidem res hunc habuere exitum. Nobis autẽ, vt ad reliquas quæ supersunt propositæ historiæ res reuertamur, tempus esse videtur.

** Deus ipse Iosephũ historicũ, Iudæum infidelem, tanquam locupletem classicũ quę testem ad veritatem Euangelicam confirmandam produxit.*

CAPVT IX.

IAcobus frater Domini, ita vt antea est dictum, martyrio pro ipso est functus. [a] Quum verò Hierosolyma sunt euersa, à mundo condito quinquies millesim' quingentesimus septuagesimus nonus, ab ascensione Domini autem quadragesimus agebatur annus. Tum discipuli & Apostoli, qui adhuc in vita erant, idem sequuti consilium, ex locis omnibus vnà cum iis qui genere iuxta carnem, Christi propinqui essent (multi autem adhuc supererant) conuenerunt, & quemnam Iacobo successorem apertè surrogarent, cum cura deliberarunt. Atque equidem omnes in [b] Simeonem filiũ Cleopæ, cuius etiam sacrum meminit Euangelium, oculos coniiciunt, eíque episcopalem sedem committunt, quem Simeonem Egesippus [c] patruelem Iesu fuis-

a Capta, exusta, & solo æquata est Hierosolymorum vrbs, anno Domini 73 Septembris mẽsis die 8. Joseph. lib. 7. cap. 26. Tit', adperdomandam Iudæã relictus, nouissima Hierosolymorum oppugnatione septẽ propugnatores totidem sagittarũ confecit ictib', cepítque eã natali filiæ sue, &c. Trãquil. in Tito. Secundũ neotericos Chronographos, Hierosolyma capta est anno mũdi 4050. à natali Saluatoris 72

b Simeõ Cleopæ fili' Hierosolymorũ Eps eligitur. c ἀνεψιός.

ſe memorat: [d] Cleopas enim ſponſi Ioſephi frater fuit. Enimuero [e] Veſpaſianus Hieroſolymis captis, ne quis ex tribu regia clàm profugeret, quicũque à Dauide genus deducerent, diligenter inquiri iuſsit. Vnde rurſum non exigua perſequutio aduerſus Iudæos eſt coorta. Et ea calamitas longius proceſſit. Nam & [f] Domitianus Veſpaſiani filius, qui poſt Titum Romanis imperauit, multos ex illuſtribus ſummóque loco natis Romanis ciuibus, pręter rationem omnem occidere, & bonis omnibus mulctare, & exilio damnare eſt aggreſſus. Atque [g] is poſt Neronem ſecundus Deo bellum mouit, perſequutionémque grauẽ aduerſus Chriſti fideles, quũ quidem Veſpaſianus pater eius nihil acerbius in nos ſtatuiſſet, excitauit. Quo tempore & [h] Apoſtolus Ioannes adhuc in terris verſans, propter pietatẽ cultúmq; Chriſti, ab eo in inſulam Patmũ circumſcriptus eſſe memoratur, vbi ille ſacram illam Euangelij ſui detonuit vocem, & ſimul ipſam ſcripſit Apocalypſim. [i] De qua Apocalypſi Irenæus Lugdunẽſis epiſcopus in quinto aduerſus hæreſes libro, eo loco vbi de calculo nominis Antichriſti, qui ibi fertur, tractat, hæc ſcribit: Si temporibus iis palàm nomen illius promulgari deberet, per hũc profectò qui Apocalypſim ipſam & reuelationẽ vidit, dictũ eſſet. Non enim ante multa tempora, ſed noſtra probè ætate, circiter Domitiani imperij finẽ, reuelata eſt. Non modò autem profeſsionis fideiq; noſtræ homines, ſed multo etiam magis, qui alieno à nobis ſunt animo, acerrimam illam ſub Domitiano perſequutionẽ, & eos qui tum maximè floruerunt homines, teſtificationémque & martyrium eorum conſcripſerunt, ſatíſque certò & tempus ipſum indicarũt. Nã poſt plures alios, * quinto decimo imperatoris eius anno, [k] Flauiam etiam Domicillam, † Flauij Clementis Romanorum conſulum vnius ex ſorore neptim, propter eius de Chriſto teſtificationem, in inſulam quandam Pontiam relegatam eſſe commemorarunt.

** Qui & vltimus fuit. [k] Flauia Domicilla propter Chriſtum in inſulam ſub Domitiano deportata. Eutrop. lib. 9. in fin.*

† Flauij Clementis, qui patruelis Domitiani fuit, Tranquillus

d Hic suprà li. 1. cap. 33. Cleophas dictꝰ. Et aliꝰ hic Simeon fuerit ab eo qui suprà eſt noĩatꝰ Ioſephi filiꝰ Iacobi Iudæ et Ioſæ frater.

e Veſpaſianꝰ ad cædẽ poſteros Dauidis requiri iubet.

f Perſecutio Chriſtianorũ ſub Domitiano.

g Primꝰ Domitianꝰ, dominũ ſe & Deũ appellari iuſsit: dominꝰ et Deꝰ noſter ſic fieri iubet Trãquil. Vxorẽ itẽ ſuã, Auguſtã Eutro.

h Ioãnes euãgel. ab eo ĩ iſulã Patmũ relegatꝰ

i Irenæꝰ de Apoc. Ioãn. & calculo nominis Antichriſti.

in Domitiano meminit: sicuti & persequutionis Christianorum, sub Iudaici fisci nomine: Præter cæteros, inquit, Iudaicus fiscus acerbißimè actus est, ad quem deferebantur, qui velut professi Iudaicam intra vrbem viuerent vitam: vel dißimulata origine, imposita genti tributa non pependissent, &c.

CAPVT X.

VT autem eos quoque [a] qui ex Dauidis genere ortũ habebant, interficere decreuit: traditum memoriæ est, ex hæreticis quosdã nepotes Iudæ, eo nomine quòd genus ex Dauide ducerent, in ius traxisse. Fuerat autem Iudas frater Domini, secundum carnem: Iosephi quippe filius. Qua de re Egesippus ita scribit: supererant adhuc generis & familię Domini † nepotes ex filio Iudæ, qui frater Domini iuxta carnem dictus est. Eos, quòd gẽtis Dauidis esse delati fuissent, Euocatus ad Domitianum adduxit. Metuebat enim, ita vt antehac Herodes, aduentum Christi. Itaque eos ille, essẽntne familiæ Dauidis, [b] rogat. Quod quum essent professi, rursus ab eis, quæ eorum essent opes & diuitiæ, quærit. Atq; ei illi respondent, non amplius eis esse quàm nouem millium denariorum patrimonium commune, quod diuisum ex parte dimidia ad quemque eorum pertineret: neq; id in pecunia numerata, sed in ęstimatione & precio vnde quadraginta agri iugerum consistere. Vnde quum tributum penderent, tum ipsi † manibus suis opus facientes, sumptus tolerarent. Deinde manus suas ostendunt, vt corporis duritia & callis continuò labore ductis, operas * suas comprobarent. De regno autem Christi, quale id esset, vbi & quando habiturum esset initium, interrogati: Non mundanum id, neque terrenum, sed cœleste & angelicum fore testantur, in seculi consummatione: quum adueniens ille cum gloria viuos & mortuos iudicaturus, & cuique iuxta studia & facta sua præmiũ redditurus esset. Sed enim re ita comperta, Domitianus ipse illos non condemnat: sed tenuitate illorũ contempta, simul & liberos eos dimittit, & edicto proposito persecutionem ecclesiarum inhibet. Ita illi absoluti, ecclesiis, vt testes simul & agnati Domini, præfuerunt: & pace reddita, vsque ad Traiani tempora peruenerunt.

a Posteri Dauidis vt ĩterficiãtur à Domitião inquirũtur.

† υἱωνοὶ ἀδελφα.

b Domitianus agnatos Seruatoris reptos, propter inopiã cõtẽpsit & absoluit. Inter Iudæos quoq; acerbitate tormentorũ et cruẽtißimæ quæstiõis exq̃ri gen⁹ Dauid atq; ĩterfici p̃ceptũ est: quasi adhuc futur⁹ esset ex semine Dauid, dũ p̃phetis sanctis et ĩuidetur et credit qui regnum poßit adipisci. Eutrop.

† αὐτουργοῦντες.

* αὐτουργίαν

Hæc Egesippus. Sed & Tertullianus Domitiani mētionem facit: Tentauerat, inquiens, & Domitianus, portio Neronis de crudelitate, eadé quæ ille facere. Sed, vt opinor, aliquid habens rationis & prudentiæ, maturè destitit, reuocatis etiam iis quos in exilium egerat.

CAPVT XI.

IMperante autem Vespasiano, [a] ingentem pestilentiā Romæ grassatam esse dicunt, ita vt diebus plurimis quotidie supra decem hominum millia extinguerētur. Quo tempore fama etiam fert, Rhodios colossum ęreū centum & viginti septem pedum Ioui in vrbe sua dedicasse. Romæ capitolium, quod conflagrauerat, Vespasianus restituit: qui imperio annis decem administrato, morięns filio Tito id reliquit. Sub hoc mons Vesuuius rupt⁹, tantū euomuit incendij, vt regionem proximam ciuitatésque vicinas prorsus sustulerit. Maximopere is contendebat, Romam breui tempore beatam reddere, & felicem: studium enim sapientię, liberaliúmque artiū disciplinam plurimùm amauit. Iosephum, vt virū egregium & præclarū, in summum habuit honorē. Cuius etiam libros † manibus suis descriptos, [c] in Romanam bibliothecam reposuit. Sedenim quum annos duos imperium tenuisset, & æstiuo tempore interdiu iter faciens, plurimum è naribus sanguinem emisisset, atque inde animo defectus fuisset, Domitian⁹ frater eius imperandi cupiditate victus, [d] veneno eum sustulit, atque adhuc spirantem in loculos funeri paratos imposuit. Hic porrò impiè, &, vt paucis dicam, [e] improbè prorsus imperium administrans, & seipsum secundū à Nerone veræ pietatis studiosorum hominum persequutorem constituens, non paucos necauit: vt paulo ante dixim⁹. Sub huius enim imperio [f] & Timotheus, & Onesimus, & Dionysius Areopagita, cursum suum pro Christo in martyrij stadio absoluerunt. [g] Eius ætate ✻ Apollonius quoque Tyanæus vixit, quem historiæ produnt

a Pestilētia sæuissima sub Vespasiano.

b Mōtis Vesuuij ī Cāpania cōflagratio, sub Tito.

† ἰδίαις γράψαι ταῖς χερσίν.

c Tranquillus scribit, Titū velocissimè notis excipere solitū cū amanuēsib⁹ suis per iocū ludūq; certantem, imitari chirographa quæcūq; vidisset: ac pſ. teri ſæpe, ſe maximū falsariū esse potuisse. Nō mirum itaq; fuerit si libros ipse septem Iosephi de bel. Iudai. manu sua descripserit.

d Titi Vespasiani mors. e Crudele Domitiani imperium. f Cædes Christianorum. g Apollonius Tyanæus impostor.

✻ Hunc cùm Domitianus punire vellet, repentè is in iudicio disparuit. Lactan. libro quinto cap. 3.

Roma Byzantium venisse, atque ibi dæmoniacis quibusdam præstigiis atque incantationibus magnam vim serpentum & scorpionum fugasse, & præterea ferocissimos quosque equos frenasse, aliáque multa prodigiosa fecisse. Hunc, quòd Neruæ charus esset, Domitianus, quum prius totondisset, mox coniecit in custodiam. Sed quum Domitianus per quindecim annos imperium gessisset, à coniuratis occisus, [h] Neruæ id inuitus reliquit. Itaque Senatus actis eius abolitis, exules reuocauit, eísque bona sua restituit. [i] Tum quoque Ioannem Apostolum ex Patmo, quò relegatus fuerat, Ephesum rediisse, atque ibi ecclesias rexisse ferunt. Sed enim & Nerua quum anno vno & paulo diutius imperasset, defunctus k Traianum habuit successorem: sub quo adhuc discipulus ille, qui supra pectus Domini recubuit, in Asia vixit. Testantur hoc Irenæus Lugdunensis Episcopus, & Alexandrinus Clemens contextor, qui ambo fidei verbum admodum promulgarunt. Horum alter in secundo aduersus hæreses libro, hæc verba facit: Et omnes presbyteri, quæ cum Ioanne discipulo Domini in Asia sermones contulerunt, testes sunt, hæc à Ioanne tradita esse. Mansit enim cum eis vsque ad Traiani tempora, & verus est certúsque testis earum quæ ab Apostolis traditæ sunt rerum. Clemens verò, in capite eo cuius titul⁹ est, Qui diues salu⁹ fiet, tẽpore disertè iudicato, & historia, quam antea narrauimus de prędone per resipiscentiam seruato, exposita, hæc quoque infert ita scribens: Audi fabulam, non fabulam, sed orationem veram de Ioanne Apostolo nobis proditam, & memoria conseruatam. Posteaquam enim tyranno (Domitianum autem prorsus dicit) defuncto, ex insula Patmo Ephesum rediit: & quæ sequuntur.

h Neruæ imperium.

* *

i Ioannes Apostolus ab exilio reuocatus.

k *Imperiũ Traiani.*

** * Nerua omnes qui impietatis in Deos rei fuerãt, Christianos scilicet, absolui voluit. Et edicto vetuit, ne serui deinde dominos criminarentur, néve liceret aut impietatis (Christianismi) aut Iudaicæ sectæ quempiam dehinc insimulari.* Dionysius.

Nerua pueros & puellas egenis parentibus natos, sumptu publico per Italiam ali iussit: Eutrop.

CAPVT

CAPVT XII.

SVb eodem imperio, post Simonem illũ Magum, insignem diabolicæ operationis & efficaciæ armaturam exhibuit Menander, discipulus eius, Samaritanus itidem vt ille, imposturis certè & carminum præstigiis longè magistrum post se relinquens. Sibi ipsi enim Seruatoris nostri vendicabat honorem, séque è cœlo salutis hominum ergo demissum esse nugabatur. Illud etiã docens: neminem vnquam aliter ex certamine cum mundi architectis angelis congressum, victorem abiturum, quàm si disciplinam magicarum præstigiarũ suam omnem probè teneret, & quem ipse tradidisset baptismum, subiret. Quo baptismo si quem dignatus esset, eũ expertem senectutis, sempiternam & immortalem vitã victurum esse dicebat. Meminit huius, quem modò nominauimus, Irenæus, & item ex philosophis martyr & testis optimus Iustinus, Simonis illius atque Menandri huius mentionem faciens, atque ita dicens: Menãder quidam, & ipse Samaritanus in vico Caparatensi ortus, Simonis discipul⁹, nõ minus quàm ille dæmoniorum furore afflatus, permultos Antiochiæ viuẽs magica arte seduxit, qui etiam sectatoribus suis nunquam eos morituros esse persuasit. Extant etiamnum illius discipuli nonnulli, qui hoc idem profitentur. Verùm enimuerò diabolicæ planè hoc erat solertiæ, per tales Magos, qui Christianorũ sibi, prætextus gratia, nomen sumpsissent, ingenti diuinæ pietatis mysterio magicarũ præstigiarum inurere calumniam, atque Ecclesiastica de animarum immortalitate & mortuorũ resurrectione dogmata traducere atque euertere.

Menander Simonis Magi, hæresisq; eius discipulus, & successor.

Baptismus Menandri.

Diabol⁹ p Simonis & Menandri hæresim vehemẽtissimè Christianismum oppugnauit.

CAPVT XIII.

ATque illi quidem ita homines seducebant. Alij porrò, quũ homines à professione & fide in Christum filiũ Dei omnino abstrahere non possent, tenuiorem de eo opinionem induxerunt. Hebionæos hos, maiores nominarunt: dignos prorsus qui appellationẽ eam obtinerent, directè & certò mentis eorũ inopiã & mendicitatem declarantem. ita enim apud Hebræos mendicus vocatur. Siquidem purum amantem hominem Christum esse docuerunt, morũ proficiente accef-

Ebionis hæresis.

Per solā fidē hoc est, sine carемoniis legis iustificatio est per contrariā rationē. *Duplex Ebionitarum secta.*

sione iustificatū : qui ex Maria genitus primùm extiterit, & ex congressu Iosephi initiū sumpserit: & præterea, quòd non facilè quisquam per solam fidem in Christum saluus fieret, nisi etiam legis cęremonias seruaret, & eam viuendi rationem sequeretur. Hæresi hac & secta in duas partes dissecta, alteri quidem, quæ modò diximus, senserunt: alteri autem admiserunt quidem illi, ex Spiritu sancto & Maria virgine Christū natum esse: eundē autē quòd antea ab æterno fuerit, Verbū & sapiētiam principio carentis & æterni Dei esse pernegarūt. Proindéq; & ij in eadem cū alteris illis versati sunt impietate. Itidem enim vt illi, legis cultum & obseruationem plurimum complectebantur. Ilicet & Apostoli epistolas omnes, apostatam & desertorem Paulum appellantes, reiiciebant: & soli quod secundum Hebræos erat, Euangelio adhærere perseuerabant. & quum Sabbatum aliámque eorum obseruationem omnem ex æquo cum illis seruarent, nihilominus & nobiscum Dominicos dies ad Christi resurrectionis memoriam colebant.

CAPVT XIIII.

Hæresis Cerinthi:

EAdem ætate & Cerinthum quendam alterius hæresis ducem fuisse, scriptor Ecclesiasticus Caius commemorat, ita dicens: Sed & Cerinthus per reuelationes velut à magno Apostolo scriptas, verborum portenta nobis tanquam per angelos ei tradita mentitus inducit, post resurrectionem astruens terrenum futurū Christi regnum: & carnem tum primas obtinentem, denuò cupiditatibus in Hierusalem inseruituram. Atque quū sacrarum Dei scripturarum sit hostis, seducere homines volens, mille tamen annorum nuptiarum celebritatibus destinatum refert. Eius etiam Dionysius Alexandrinus in II. Promissionum de Ioannis Apocalypsi libro meminit: Cerinthū, dicens, qui & à se nominatam Cerinthianam hęresim instituit, condignum idoneúmque figmento suo nomen sibi vulgo arrogare voluisse. Disciplinæ quippe eius illam fuisse doctrinam: Terrenum Dei regnum fore: & quarum rerum ipse, qui corporis sui amans & admodum carnalis esset, cupiditate teneretur, ventris videlicet, & earum quæ sub ventre

Regnum Christi ī terris, mille annorū post resurrectionē. *Chiliastarū siue Millenariorum origo.*

ſunt partium voluptatis & exuberãtiæ, in eis tanquam in ſomnis vitam peractum iri:hoc eſt,in epulis,compotationibus, coniugiis, & quibus hæc plauſibiliora gratioſioráque fore largiúſque prouentura putauit,diebus feſtis,ſacrificiis,& victimarũ mactationibus. Hæc Dionyſius.Irenęus autem , quum alia etiam plura vertiginis plena deliramenta eius in primo contra hæreſes libro propoſuit , tum in tertio eiuſdem operis de eo memoria dignam hiſtoriam recenſet, quam per traditionem Polycarpi Smyrnæi Epiſcopi ſe accepiſſe dicit. Quũ nanque aliquando Ioannem Apoſtolum balneo vti oporteret,atque is futurum cognoſceret eò quoque Cerinthum ingreſſurum, quanta potuit celeritate inde refugit,ne ſub eodem quidem tecto vnà cũ illo manere iuſtum eſſe opinatus.Quod etiam iis qui cum eo erant perſuaſit: Fugiamus,inquiens,ne balneum concidat,in quo veritatis inimicus Cerinthus lauat. *Ioannes Apoſtolus præſentiam & cõſpectũ Cerinthi maximè fugit.*

CAPVT XV.

PRæter has, quarta quoque à Simone breui tempore, quæ Nicolaitarum dicitur hæreſis, viguit: cuius & Ioannes in Apocalypſi meminit. Autor eius fuit Nicolaus, eorum vnus qui vnà cum Stephano ad pauperum curam & miniſterium in Actis Apoſtolicis ſunt delecti.Is,vt Alexandrinus Clemens in 3. Contextio.lib.ait, quũ formoſam haberet vxorem,eíque poſt Seruatoris aſſumptionem, ab Apoſtolicis zelotypiæ crimen obiectũ eſſet, in mediũ productam , quicunq; vellet,ducere eam iuſſit,eíq; facto congruens quoq; adiecit dictũ, * Abutendũ eſſe carne, inquiens. Quo quidẽ ille verbo, vt ego puto,nõ aliud,quàm carne ad illegiti- *Nicolaitarũ hæreſis.* * ὅτι παραχρᾶσθαι δεῖ τῇ σαρκί. ** *De vero abuſu carnis*

** *De carnis huiuſmodi abuſu illuſtris eſt etiam ſententia apud Cice.lib.1.de Leg. Quum anim' cognitis perceptíſque virtutibus à corporis obſequio indulgentiáque diſceſſerit, voluptatémq; ſicùt labem aliquã dedecoris oppreſſerit, omnémque mortis doloríſque timorẽ effugerit, ſocietatémque carnis eiecerit, tum omnibus ſe naturæ coniunctum duxerit, cultúmque Dei & purã religionem ſuſceperit, & exacuerit illam vt oculorum ſic ingenij aciem ad bona deligenda, & reiicienda contraria, quæ virtus ex prouidendo eſt appellata prudentia, quid eo dici aut cogitari poterit beatius?*

egregia doctrina & exemplum.

† χωρὶς τινὸς βασάνου.

* ἐν ἀφθορίᾳ.

* ἀποβολὴν πάθους.

* τῷ παραχρῆσθαι, &c.

Matthiæ Apostoli præceptum optimum.

mas voluptates non vtendum, neque appetitui libidinũ eius indulgẽdum esse insinuauit. Qui autem hæresim eius complexi sunt, factũ simul dictũmque eius † sine iudicio sequuti, impudenter fornicatione vtuntur. Sedenim Nicolaus, cũ nulla alia muliere quàm coniuge sua consenuit: & ex liberis quos genuit, fœminæ quidem in virginitate cõsenuerunt, filium autem in * incorrupto cœlibatu quoq; permansisse scimus. Quæ quũ citra controuersiam ita se habeant, satis apparet, ꝙ ille vxorem, propter quã zelotypus visus esset, in medium Apostolorum produxit, id velut * repudiationem affectionis carnalis fuisse: eúmque * per abusum carnis, continentiã, & accuratam voluptatũ compressionẽ docuisse. Quippe qui iuxta Seruatoris preceptum, duobus heris, voluptati scilicet & Domino, inseruire noluerit. Ferũt autẽ & Matthiam docentem ita tradidisse: Expugnandã quidem esse carnẽ, alitérque ea q̃ ipsa fert vtendum, neque ei quicquam ad voluptatem indulgendum: animam autem per fidem & cognitionem veram alendam atque augendam. Hæc de illis, qui à principio veram & sinceram fidei doctrinam adulterare quum conati essent, statim tamen diffluxerunt, compendiosè diximus: suo loco etiam de reliquis dicturi.

CAPVT XVI.

Persequutio Christianorum sub Traiano.

* συννυμφον

Martyriũ Simeonis episcopi Hierosolymitani.

NEro quidem primus persequi Christum est exorsus, Domitianus secundus, tertius Traianus: sub quo & priuatim & publicè, per vrbes vniuersis insurgentibus populis, antiquitùs traditum est, ingentem contra nos concitatam fuisse persequutionem. Quo tempore Simeonem quoque, patruo Iesu Cleopa, & Maria coniuge eius, quam & sororem (quippe veluti * consponsam, atque adeò filiam) Dei genitricis fuisse dicunt, non ex Anna & Ioachimo, sed ex Salome & Iosepho editam, vt dictum est, progenitum martyrij cursum absoluisse constat: cui etiam post Iacobum Hierosolymitanæ ecclesiæ sedes commissa fuerat. Simeon iste à quibusdam hæreticis, velut vnus posterorũ Dauidis (nam ad id vsque tempus inquirebantur) & regalis tribus Iudæ, ipsiúsque adeò Christi agnatus, delatus est: & propter eum, quòd liberè pulchram pro-

fessionem profiteretur, grauis ęmulatio & inuidia Principibus incessit. Hic quum diebus pluribus dura verbera, quæ ei Atticus per tormenta inferebat, fortiter pertulisset, pari cum Christo supplicio est affectus. Nanque in crucem sublatus, ad illum moriens transiit: quũ quidem centum & viginti peregisset annos: Scribit sanè Egesippus, quum eo tempore Iudæi regiæ stirpis & tribus inquirerentur, ipsius quoq; Simeonis accusatores, quòd videlicet ex eis essent, captos esse. Quod si quis veræ rationi atque obseruationi insistat, rectè profectò Simeonem hunc ex illis fuisse dicat, qui Dominũ suis ipsorum oculis viderint, & auribus audierint. Apertum nimirum indicium est, longæuitas ipsius: & quod diuinorum Euangeliorum scriptura, Maria Cleopæ, ex quo hunc prognatum esse suprà diximus, mentionem facit. Idem historicus & aliorum quorundam, qui ab agnato Seruatoris fratre vno, cui Iudæ nomen fuerit, progeniti sunt, meminit, quos ad eam quoque ætatem vixisse dicit: post id, quod antè exposuit, quorundam sub Domitiano pro fide in Christum peractum martyrium. Scribit autem ad hunc modum: "Venerunt igitur & præfuerunt ecclesiæ omni, velut martyres & testes, † gentiles quoq; Domini: & pace ecclesiis reddita, vsque ad Traianum Cæsarem manserunt: donec etiam, quem diximus, Simeon Cleopæ filius, Domini patruelis frater, per calumniã ab hæreticis eodem modo apud Atticum consularem delatus est. Qui dies multos tortus, ita martyriũ obiit, vt omnes atque ipse etiam Atticus, mirarentur, hominem centum & viginti annos natum, tantum perferre tormenti, & is tandem in crucem agi est iussus. Paululum autem historicus digressus, vbi ea quæ commemorata sunt dixit, deinde, & illa addit: "quòd ad ea vsque tempora, Ecclesia pura & incorrupta permãserit virgo, in locis obscuris & caliginosis adhuc, si qui tum extiterunt qui sanam doctrinam salutiferæ prædicationis corrumpere sunt conati, delitescentibus. Postquam autem sacer Apostolorũ chorus diuerso mortis genere vitam finiit, generatióq; eorũ præteriit, qui auribus ipsi suis diuinã sapientiam audiuerant: tum primùm impiorum seductorum, per * peregrinorum do-

Simeon iste annos 120. vixit.

† οἱ ἀπὸ γένος κυρίου.

Ecclesia vsq; ad tẽpora Traiani, pinde atque virgo, ab hæreticis incorrupta fuit.

* ἑτεροδιδασκάλων.

Hæreticorũ origo.

ctorũ deceptionem, coitio & conſpiratio initiũ cepit. Qui deinde nullo iam ex Apoſtolis reliquo, nudo (vt dicitur) capite contra veritatis prædicationem, falſò nominatam cognitionem promulgare ſunt auſi. Et hæc quidẽ Egeſippus. Nos porrò reliquum Traiani imperiũ hiſtoriæ huic ſubiungamus.

CAPVT XVII.

Plinius Iunior de Chriſtianorum perſequutione.

PErſequutio igitur tum ad ſummum peruenerat: adeò vt etiam Plinius Secundus, inter prouinciæ rectores præcipuus, quòd tantã martyrũ eſſe videret multitudinem, ad imperatorem ſcribendũ, & turbã tantam eorum qui pro fide cæſi eſſent, ei ſignificãdam duxerit. Illo etiam addito quicq̃ non ſceleris contra leges Chriſtianos cõmittere, præterquam quòd cũ primo diluculo conſurgentes, Chriſtum tanquã Deum laudibus celebrent, à ſceleratis omnibus flagitiis alieniſsimi. Quibus verbis Traianus flexus, ei reſcripſit: Chriſtianorum quidem gentem nõ inquirendã eſſe, oblatos verò puniri debere. Proinde vis & perſequutio ea aliquatenus quidem cohibita eſt: non tamen res Chriſtianorum, ab inſidiis eorum, qui illos affligere conſtituiſſent, tutæ prorſus fuere. Alicubi enim populus ipſe, alicubi verò & præſides locorum contra nos inſurgebant. Et quanuis * publicè in vniuerſum perſequutio mandata & promulgata nõ eſſet, ſeorſim tamen per prouincias ea exercebatur, vt ſic quoque quamplurimi fierent martyres. Hæc Tertullianus in defenſione ſua, quã Romana conſcripſit lingua, commemorat hiſce propè verbis: Atqui

Reſcriptũ Traiani de eiſdem.

** προφανῶς καθολικῶς.*

» inuenimus, inquiſitionem quoq; in nos prohibitã. Pli-
» nius enim ſecundus, quũ prouinciã regeret, dãnatis qui
» buſdã Chriſtianis, quibuſdã gradu pulſis, ipſa tandem
» multitudine perturbatus, & quid de cætero ageret ne-
» ſcius, conſuluit tunc Traianum imperatorem, allegans,
» præter obſtinationem non ſacrificãdi, nihil ſe ſcelerari
» de eis comperiſſe. Inſinuans quoq; & illud: Surgere at-
» que cõuenire ſummo mane Chriſtianos, & Chriſtum
» tanquã Deũ carminib⁹ laudare: & ad conſeruandã eorũ
» diſciplinã, homicidiũ, adulterium, fraudẽ, perfidiam, &
» cętera ſcelera prohibere. Ad quæ Traian⁹ reſcripſit, Chri
» ſtianos inquirendos non eſſe, oblatos autẽ puniendos.

CAPVT XVIII.

EO tẽpore adhuc Romæ Clemens enituit, & Ignatius ecclesiam Antiochenam rexit. Papias autẽ Hierapoli scriptis edendis operam dedit. Vixit etiam Pancratius, & Smyrnensiũ antistes Polycarpus. quorum illi quidem Petri discipuli: Polycarpus autẽ, eius qui supra pectus Domini recubit, sectator fuit. Clemens porrò Romæ illustri loco natus, genúsq; suum ad imperatores Romanos referens, † Fausti cuiusdã & Matthidiæ filius, variis Græcorũ disciplinis eruditus, atque in omni genere scientiarum summè exercitatus, Apostolorum principis familiaris fuit, sicuti antea à me dictum est: à quo arcana Christi sacra edoctus, Euangeliũ promulgauit. Quum autem imperata Traiani non faceret, in ciuitatem quandã obscuram & desolatam * Chersoni vicinam est relegatus. Multísq; casibus propter Christi confessionem cõflictatus, tandem ancora ferrea è collo eius suspensa, in altũ mare proiicitur. De quo, supra opinionem præsentis memoriæ quiddam accidit. Siquidem mari diebus septem ad tria millia passuum diuiso, multi eò eunt, & martyris corpus exosculantur, templo diuina virtute excitato. Et quum aliquãdo mare, vt assolet, diuisum esset, populúsque stata ibi sacra peregisset, atque inde rursus reuerteretur: euenit, vt per parentum obliuionem illic puer quidam relinqueretur. Atq; vbi mare in sese rediit, puer tenellus etiãnum vndis est obrutus. Deinde quum rursum fluctus recessissent, parentes eò accessere, & puellum saluum & validũ loculis sancti martyris asidentem repererunt. Qua re cognita, intellexerunt, eum per inhabitãtem ibi gratiam fotum, & citra nocumentũ à feris marinis conseruatum esse. Quapropter Apostolo, quem decuit atque oportuit, honore habito, cum puero suo domum sunt reuersi. De Clemente hoc antea quoque diximus. Epistolam huius nomine editam, magnam & admirandam, Eusebius Pamphili attingit: quam Romanæ ecclesiæ nomine, Corinthiis, quum apud eos tum seditio esset, scripsit.

Clementis Romani martyriũ.

† Alij habent Faustini.

****

** τῇ χερρωνι παρακειμένην. Chersonensem alij vocant. Miraculũ ingens de corpore Clemẽtis defuncti.*

Clementis Romani scripta.

*** Clemens iussu Traiani in insulã est deportatus: in qua duo millia Christianorũ ad secãda marmora dãnatorum inuenit.*

eam & antiquitùs & ſuo tempore publicè in eccleſia lectam dicit, in qua multis ſententiis epiſtolæ Pauli ad Hebręos vtitur. Fuit & alia ſub huius nomine epiſtola, priori illi longè impar: quam veteres ignoraſſe, idem Euſebius ſcribit. qui porrò & exigua eius ſcripta, quæ Petri & Appionis eſſe ait dialogum reprobat, quæ nimirum ſinceram certámque Apoſtolicæ orthodoxiæ formam retinere negat. Ego verò illi, ſi de eis quæ nūc apud nos Clementina dicuntur, ſentit, non aſſentior: ea enim Eccleſiæ recepta ſunt. Si verò præterea aliqua ſint alia, nihil refragor. Hunc autem & Apoſtolicarum conſtitutionum, & ſacrorum quoque canonum, autorem eſſe credimus. Cæterùm de epiſtola ad Hebręos anceps eſt opinio, hiccine an Lucas Euangeliſta eam transtulerit à Paulo, cuius natiua & propria eſt, primùm dictatam.

Canones apoſtolici Clementis. De epiſtola ad Hebr.

CAPVT XIX.

DIui Clementis res ſic ſe habuere. Ab omnibus autem celebratus Ignatius, ſecundus in Antiochena eccleſia Petri ſucceſſor, quum Traiani, qui tum Antiochiæ erat, non deſineret reprehendere ſuperſtitionem, vinctus Romā vt ibi leonibus eſca obiiceretur, ſi fidem Chriſti non abiuraret, miſſus eſt: & Aſiam cū firma militum cuſtodia vinctus peragrās, eccleſiáſq; oppidatim adiens, ſermonib' familiaribus & cohortationibus cōfirmabat. Et quoniā tum primū hæreſes paulatim liberius ſe proferre auderent, vt ſibi ab eis cauerent, doctrinæq; Apoſtolicarum traditionū conſtanter inſiſterent, admonebat. Quod vt illis certius perſuaderet, in literas cohortationes ſuas referēdas eſſe duxit. Itaq; Smyrnæ quum eſſet, vbi Polycarpus eccleſiā regebat, epiſtolam vnam ad Epheſiorū eccleſiam dedit, Oneſimi paſtoris mentionem faciens. Aliam autē Magneſiæ ad Mæandrum ſitæ ſcripſit, in qua Epiſcopi cuiuſdā Damæ meminit. Aliam item ad eccleſiam quæ Trallis fuit, miſit, cui tū Polybius præfuit. Quartam porrò ad Romanam ſcripſit eccleſiam, cū ampla exhortatione, ne quod martyrio eius obiicerent impedimentū: néve propter animorū imbecillitatem quicquam agerent, vt ipſe concepta optatáq; ſpe ſua excideret. Operæprecium verò eſt,

Ignatij Antiocheni epiſcopi res.

Epiſt. eius.

verba aliqua linguæ illius, ad fortitudinis & fidei eius magnitudinem declarandam, historiæ huic apponere. Scribit enim ad hunc modũ: Ab ipsa Syria Romam vsque, terra maríque, diu noctúq; cum bestiis mihi depugnandum est, cũ decem videlicet leopardis: hoc est, militari manipulo, qui beneficiis affecti longè etiam deteriores fiunt. Verùm iniuriis eorũ magis etiam magísque erudior. Veruntamen ea de causa iustificatus non sum. Quàm velim mihi iam adesse, quæ in me destinatæ paratæq; sunt bestiæ, quas etiam vt quàprimum reperiã opto. Eas per assentationem & palpationẽ demulcebo, vt me quàm celerrimè deuorent. Atque etiam si id facere nollent, ego eas vim illis inferẽs incitabo. Date mihi quæso hanc veniã. Quid mihi expediat, noui. Nũc enim demùm discere incipio, nihil optare aut desiderare rerũ omnium & inuisibilium & visibilium, nisi vt ad Iesum Christum veniam. Ignes, cruces, bestiarum cohortes, dissipationes ossium, mẽbrorum concisiones, totius corporis commolitiones, & diaboli tormenta & supplicia in me progrediãtur, vt modò ad Iesum Christum perueniam. Atq; hæc Smyrnæ scripsit. Quum autem Troade esset, per literas cum Philiadelphiæ ecclesia colloquutus est. Epistolã quoque ad Smyrnæos dedit, & aliam item seorsim ad episcopũ eorum Polycarpum, simul & vt virũ diuinum honorans, & velut Apostolico pastori (quippe & ipse pastor bonus) gregem cõmendans: additis quoq; precibus, vt curã illius habere, & quæ optima essent, eum docere vellet. In epistola ad Smyrnęos, verbis quibusdam insignibus de Christo vtitur: quæ vnde desumpserit, nõ satis scio. Ego verò etiã post resurrectionẽ in carne, inquit, eum vidi, credóq; eum esse. Et quum ad Petrũ & eos qui cũ eo erant venit, eísq; dixit, Accipite, cõtrectate, & videte me nõ esse dæmoniũ incorporeum: statim eũ tetigerunt, & crediderunt. Sed & ipse Irenęus martyriũ eius nouit, & epistolarũ eius Polycarpus mẽtionem facit. Irenęus de eo sic scribit: Quemadmodũ nostrorum quidã dixit, propter professionem atque testificationem de Deo ad bestias condemnatus: Frumentum sum Dei, & per bestiarum dentes commolor, vt purus sincerúsque inueniar

Pect' martyrij cupidissimum.

Praeclarum exemplum τῆς πειθαρχίας, hoc est, obedientiae quae magistratibus debetur.

Locus sanctorũ post obitum.

,, panis. Polycarpus autem in epiſtola ſua ad philippenſes, hiſce verbis, eius meminit: Obſecro igitur vos omnes, vt magiſtratibus obediatis, & omnem patientiam exerceatis, quam ad oculum vidiſtis, nõ ſolùm in beatis viris Ignatio & Rufo & Zoſimo, ſed etiam in aliis noſtræ profeſſionis hominibus, atque adeò in ipſo Paulo, & reliquis Apoſtolis: illud perſuaſum habentes, quòd illi omnes non in vanũ cucurrerint, ſed in fide & iuſticia: & quòd in debito deſtinatóque eis loco ſint apud Dominum, cui etiam cõpaſsi ſunt. Non enim pręſens complexi amauerunt ſeculum, ſed eum qui pro nobis mortuus eſt, & qui propter nos à Deo eſt reſuſcitatus. De epiſtolis eius ita ſcribit: Scripſiſtis mihi & vos, & Ignatius, vt quum quis in Syriam ierit, literas ad vos perferat. quod quidem curabo, opportunum nactus tempus. Et rurſum: Epiſtolas Ignatij ab eo ad nos miſſas, & alias item, quas nobiſcum habuimus, ita vt iuſsiſtis, ad vos miſimus. Quæ quidem literis hiſce noſtris ſunt adiunctæ, quib[9] multum adiuuari poteritis. Complectuntur enim fidem, & patientiam, & ædificationem omnem, quæ ad Chriſtũ noſtrum refertur. Romæ porrò quum prius varia tormenta pertuliſſet, neque quicquam de conſtanti decentíque ſua ſententia remiſiſſet, poſtremò in medio theatro duobus leonibus obiectus, martyrio eſt defunctus. & carnes quidem eius atq; oſſa teneriora beſtiæ deuorarunt: quæcũque autem firmiora reliqua fuere, multo deinceps tempore Roma Antiochiam ab ſodalibus ſectatoribúſque eius ſunt perlata. Hæc de ipſo diuino Ignatio.

Ignatij martyriũ.

CAPVT XX.

Papiae Hierapolitani antistitis res De verbis Domini. libri eius.

PApias verò Hierapolitanus, & ipſe vita Apoſtolica clarus fuit, multáque Eccleſiæ ſcripta reliquit: quorum quinque tantum, quæ Dominicorum ſermonũ expoſitionem inſcripſit, circunferuntur. Eorum Irenęus ,, quoque mentionem facit, ita inquiens: De iis Papias, Ioannis quidem auditor, Polycarpi autem ſodalis, vir priſcus, ſcripto teſtatur, in quarto voluminis ſui libro. Quinque enim compoſuit. Papias porrò ipſe, in procœmio ſcriptorum ſuorum, ſe oculis ſuis Apoſtolos non vidiſſe, ſed fidei profeſsionem ab eis qui illis noti atq;

familiares fuerint, addidisse, hisce verbis innuit: Non „ grauabor enim, inquit, quæcunque à presbyteris rectè „ didici, ac rectè memini, veritatem eorum interpretatio „ ne cõfirmans, tibi exponere. Minimè enim iis sum, vt „ multi, delectatus, qui multa dicerent, sed qui vera docerent: „ neque qui aliena, sed qui à Domino, & ab eis qui- „ bus cum ipsa veritate consuetudo fuit, de fide tradita „ pręcepta cõmemorarent. Quod si quãdo aliquis presbyterorum sectator adueniret, eorum ipsorũ requirebam sermones, quid scilicet Andreas, quid Petrus dixisset: quid Thomas, aut Philippus, aut Simon, aut Iacobus: aut quid Ioãnes, aut Matthęus, aut quid alius quisquam Domini discipulorum: aut quid etiam Aristion, & Ioannes presbyter, & ipsi discipuli Domini dicant. Non enim tantum me libris adiuuari, quantum viua & pręsenti voce, arbitratus sum. Notandum porrò est, bis eum in scripto hoc Ioannis nomine vti: primò quidem vbi Apostolorum nomenclaturam instituit, vt dilectum illum intelligere liceat: secũdo autem loco, Aristionem & Ioannẽ adiicit, & presbyterũ vocat. Cuius quidã ignorantes† cõmune cum Apostolo nomen, posteriores duas Ioannis epistolas, & Apocalypsim, Apostolo ipsi adscripserunt. Ephesi nãque presbyter quoq; iste vixit, vbi etiã nunc duo extare dicũtur monumenta, quæ eodẽ nomine Ioannis feruntur. Quandoquidẽ autem idem Papias quoq; admiranda quędam in libris suis refert, à decessoribus suis per manus sibi tradita, agedum de eis quoq; pauca dicamus. Statim enim Philippum, eum qui Hierapoli fuit, & filias prophetissas, vt antea dictum est, habuit, vnum ex duodecim Apostolis, non ex septem illis diaconis, quos in Actis recenset Lucas, fuisse memorat: & se cum filiabus eius colloquutum esse ait, vnde intellexerit ætate ea mortuum quendam resurrexisse. De Barsaba sanè quidem, qui Iustus cognominatus in Actis dicitur, illud refert: quòd veneno pestifero hausto, nihil senserit per Domini gratiam detrimenti. Sed & alia plurima ex maiorum sine scripto traditione accepta, vt parabolas & doctrinas Seruatoris quasdam, & item alia fabulosè quodammodo commemorat. Mille quoque annorum

† τὴν ὁμωνυμίαν.

Philippus Apostolus filias pphetantes quoq; habuit.

post mortuorum resurrectionem fore dicit Christi regnum, corporaliter in hac terra producẽdum. quod illum ignorantem promissiones arcano quodam mysterio esse editas, ita crassius accepisse credo: quippe qui mente acri non fuerit, id quod ex oratione eius coniicere licet. multos tamen in eandem æmulationem, vetustatem viri admiratos, pertraxit: sicuti Irenæus, & si quis præterea alius eiusdem cũ illo est sentẽtiæ & opinionis, ostendit. Quin alias etiam se, ab eis qui dicti sunt, Aristione & presbytero Ioãne, traditiones habere dicit: ad quas studiosos reiiciẽs, quæ de Marco & Matthæo euangelistis tradit, necessariò hîc persequẽda esse putaui. Ita enim scribit: Hoc quoque Ioãnes presbyter dixit: Marcus, quòd Petri esset interpres, quæ memoriæ commendauerat, certò & diligenter conscripsit, nõ tamen seruato dictorum factorumq; Christi ordine. Nõ enim audiuit, neque consectatus est Dominũ: sed posterius, vt dixi, Petri discipulus fuit: qui quidem ex vsu auditorum doctrinam suam promulgauit, nõ ordine sermones & oracula Domini cõmemorauit. Quapropter minimè hallucinatus est Marcus, sic pleraque scribens, vt ea memoria fuerat consequutus. Vnum enim hoc sibi in scribendo proposuerat, ne quid eorum quæ audisset, omitteret, néve à veritate aberraret. Matthæus verò sermone Hebraico librum suũ composuit: quem deinde, vt quisque potuit, est interpretatus. Vtitur idẽ Papias testimoniis & autoritatibus ex priore Ioannis, & itidem ex priore Petri epistolis. Addit prçterea * historiam aliam, de muliere, quæ multis criminibus apud Dominum per calumniam sit delata. Et Papiæ quidem scripta ad hunc se habent modum.

Mille annorũ Christi in terris post resurrectionem regnum. Qui opinionis & hæresis eius sunt, χιλιασταὶ, hoc est, millenarij dicuntur.

Eam Euãgeliũ secundum Hebræos continet. Euseb. lib. 3. cap. vlt.

CAPVT XXI.

Quadratus et Aristides viri Ecclesiastici.

FLoruit autem eo tempore diuinus quoq; Quadratus: cui nihil eorum donorum, quç Apostolicos decent successores, defuit. Itidem verò & Aristides, vir ætate ea ingẽti fidei nostri æmulatione & ardore flagrãs. Ambo doctrina, feruore, & vitæ Christianæ moribus pares: ambo etiam orationes ad Ælium Hadrianũ, qui Traiano in imperio successit, quibus Christianũ dogma defendunt, cõposuerunt, quũ improbi quidam ho-

mines ecclesias vrgere atq; persequi aggrederentur. In quibus orationibus videre est, non exigua eorum virorum splendidæ mentis Apostolicæq; & rectæ doctrinæ indicia. Quadratus quidem certè priscã sinceritatem & fidem suam satis declarat, iis ipsis quę sequuntur verbis: Seruatoris autem nostri opera semper præsto fuere. Ingens est enim eorum qui ab eo sanati sunt, multitudo. Multi qui à mortuis resuscitati sunt, non solùm quum curarentur & exuscitarentur, sed postea etiam viuentes continuè apparuerunt: & non tantùm quum Saluator in terris versaretur, verùm post discessum quoque eius longo vixerunt tempore, adeò vt nõnulli etiam ad nostram durauerint ætatem.

CAPVT XXII.

AC res quidem nostræ ita florebant, quotidianúmque incremẽtum capiebant, radicibus Apostolicorum virorũ, qui tum multi in vita erant, doctrinæ altè actis, & sanctorũ martyrum sanguine vbertim rigatis. Iudęorum autẽ natio frequentibus, aliísque super alias accumulatis cladibus admodũ accidebatur. Decimusoctauus imperij Traiani agebatur annus, quum Iudæorum rursus excitatus est motus: qui quod reliquum eius populi fuit, sustulit. Quum etenim grauis & seditiosus eos afflasset spiritus, qui iram vindictámq; vehementius cõmouit, tumultum aduersus ciues suos Græcos in ciuitate Alexãdrina, in Ægypto, & vicina ei Cyrene conciuerunt. Quo deinde paulatim gliscente, qui proximè consequutus est, anno, maximũ conflarũt bellum *. Tenebat tum cũ imperio prouinciam Ægyptũ Lupus. Et primùm quidem Iudæi superiores esse: Græci autem ex turpi & fœda fuga congregati, ex improuiso Iudæos, Alexãdrię adoriri, & partim ferro cædere, partim captiuos abducere. Itaq; qui Cyrenæ erãt, subsidio tali amisso, cunctam percurrũt Ægyptũ, quam Lupus adhuc ad-

Christianismus florens.

Noua Iudæorũ clades sub Traiano apud Alexãdriã & Cyrenẽ, atq; in Ægypto.

Iudæi hic ducẽ habuerunt Andream.

Lupus Ægypti præfectus.

Martinus Turbo.

** In motu isto Iudæi cædibus contenti non fuerunt, sed humanis carnibus vesci cœperunt. Cypry etiam ab eis ingenti clade, duce Iudæorum Artemione, sunt affecti. Iudæi conspiratione facta, passim ducentena & quadraginta millia hominum contrucidarunt. Dionys. Oros.*

Itẽ in Mesopotamia. Lucius Quintus Iudaeæ præfectus. a Traiani principis æquitas. b Ego quidem in me, si omniũ vtilitas ita posceret, etiam præfecti manum armaui. Traian⁹ apud Plin. iuniorem in Panegyrico. Traian⁹ quoque ad amicos dixit: Talem se esse imperatorem priuatis & ciuib⁹, qualem sibi ipse imperatorẽ priuat⁹ optasset. Idem fiscũ lienem vocauit: quòd eo crescẽte, reliqui art⁹ tabescerẽt. c Decebalo

ministrabat:& quam possunt,impunè inferunt cladem. Ea re permotus Traianus, Martiũ Turbonem eò cum valido mittit exercitu, qui cũ Iudæis cominus congrederetur:& classem maritimam, peditũ equitúmq; cõsequuntur auxilia. Martius porrò breui multis variísque certaminibus cõmissis,bellóq; fortiter confecto, plurimas myriadas Iudæorum, non Cyrenaicorũ solùm,verùm Ægyptiorũ quoq;,qui regi suo Lucæ (ita enim dicebatur) auxiliaria tulerãt arma,cõtrucidat. Verit⁹ autẽ Traianus, ne illi quoq; qui in Mesopotamia erant,pari modo popularibus suis bellũ inferrent: Lucio Quinto mandat, vt prouinciã suam Iudæis oppressis repurget. Quapropter ille occultè copiis militaribus cõparatis, illos aggressus, tantã eorum ferro concidit multitudinem, quãta non facilè sub numerũ cadere possit. Eámque ob causam Lucium prouinciæ Iudææ præfecit imperator: sicuti id quoque prophani Annaliũ scriptores memoriæ prodidere.

CAPVT XXIII.

TAm studiosus autẽ fuisse fertur [a] Traianus iuris & iustitiæ,& tam ab improbitate alienus,vt aliquando ensem strictum præfecto vrbi in conspecto omnium dederit,atq; dixerit [b]:Cape ferrũ hoc,& siquidem rectè imperiũ gessero,pro me:sin aliter,contra me hoc vtere. Idem Dacos vicit, & de eis triũphauit [c]. Sub eo quoq; Persæ ad Antiochiã vsque excurrerant:eíq; vrbi per pacis conditiones captæ,tributum simul & pręsidium imposuerant. Continuò suis auxilium fert imperator: & quum ad fines eorum venisset, † per notas illis scribẽs, clàm significat, vt præsidiũ quod ibi Persarum rex reliquisset, necarẽt se ad auxilium eis ferẽdũ,Persicúmque metum tollendũ,præstò adesse. Illi,quod iussi fuerant, faciunt [d]. Et ipse cum Persis prælio congressus,rege eorum cęso,clarissimáq; reportata victoria,quẽ voluit eis regem dat. Et inde in eã vrbem victor ingressus, multis eam ędificiis exornat,multos etiam Christianos interí-

eorum duci pacem dedit. † ἐν ἀποῤῥήτοις ἐμήνυσε. *d Traianus Antiochiam à Persis captam recuperauit. e Martyrium quinque virginum Antiochia.*

mit. In quibus,[e] & quinque virgines fidem palàm profitentes comburit,& ossibus earum ad summũ combustis, cineribúsq; æri cõmistis, ahena quædã & alia vasa fieri curat, eáq; publico lauacro,quod ipse magnificentissimè construxerat,dicat. [f] Verùm enimuerò quicunque eò lauatum ingrediebantur,quãprimùm calidas attigissent aquas, caligine simul & vertigine correpti, cũ impetu inde procurrebant & concidebant. Causa verò eius mali cognita, Traian⁹ vt alia ex ære puro vasa balneo parentur, mandat: priora autem illa in fornacibus conflata,in quinque trãsformat statuas,eásq; virginum combustarum forma & habitu pro balneo collocat.

CAPVT XXIIII.

VNdeuiginti annis,& mensibus sex,Traianus imperium administrauit: & moriẽs,is Hadriano [b] sororis suę viro reliquit.Publica is statim ciuitatibus remittit debita, & vectigalia multa Romanis donat, vnde ei in vrbe diuini decreti sunt honores, Nicæã & Nicomediam,quæ motu terræ multum detrimenti cœperãt,firmo circundat muro. Leges quoq; ad Draconis & Solonis Atheniensium legislatorũ imitationem promulgat. Rebellasse etiam sub ipso Iudæos, & templum Hierosolymis restituere voluisse,dicũt.Qua de causa Hadrianus [c] quinquaginta & octo myriadas eorũ vno die interfecit:& quæcunq; ex vetustis ædificiis reliqua adhuc fuerant,diruit prorsus, [d] & solo ita æquauit,vt ne lapis quidem super lapidem permaneret,& oraculum Seruatoris ad exitum suum perductum, verborũ eius certitudinem corroboraret. ciuitatísq; totius pomeriis plurimùm contractis,denuò eam suo sub nomine excitauit: & appellatione sua ei imposita,[e] Æliam vocauit, atque in ipso templi adyto statuam ipse suã collocauit.Quam si quis non ineptè abominationem desolationis nominet, in loco sancto, iuxta Seruatoris dictum, stantem, minimè is iudicio meo errarit. Solis autem Græcis incolendã eam dedit. Idem Hadrianus tẽplum etiã Cyzici extruxit,maximum & celeberrimum: & item vrbem eam quæ hodie quoq; nomẽ eius obtinet, [f] Hadrianopolim. Quæ verò & Aristõ Pellæus de postrema Iudęorum obsidione literis prodiderit, commodum fuerit ex

f Miraculum de earũ cineribus.
Ælij Hadriani imperium.
b neptis ex sorore sua. Dion.
** Hoc est, quinquies centena & octuaginta millia.*
c Extremũ Hierosolymorũ excidiũ, & gentis Iudæorũ internecio sub Hadriano.
d Iul. Seuerus in Iudæã missus ab Hadriano, arces 50. diruit, & vicos 980. ferro & igni vastauit: Dionys.
Oros. li. 7. ca. 13. Ariston Pellæ⁹ historiarũ scriptor.
e Recidiua Hierosoly-

ma Ælia dicta.
f Hadrianopolis condita.
Barchochebas pduellis iste, Iustino philosopho & martyre teste, apud Euseb. lib. 4. cap. 8. Christianos solos, nisi Christum abnegassent, atque blasphemiis incessérent, ad grauissima supplicia trahi iussit. Habuit ætas quoque nostra ĩ Germania suũ Barchochebam, stellæ insignibus superbum.
Romani Pontifices.

verbis eius cognoscere. Porrò rebellione atq; defectione Iudæorum longius rursum progressa, Rufus Iudææ præfectus, acceptis ab Imperatore militaribus copiis, & vęcordia eorum, pro occasione bene gerendæ rei, subinde vsus, infestis cõtra eos signis est progressus: & plurima passim millia virorũ simul & fœminarũ, atq; etiã puerorum cõcìdit, belliq; iure loca eorũ direpta in potestatem suam redegit. Dux Iudæorũ tum Barchochebas, quod nomen stellã significat: cætera vir sanguinarius & prædator: ex nomine autem suo perditis mancipiis prodigiosè persuaserat, cœlitùs se lucem demissum esse, quæ afflictos atq; oppressos illustraret. Quam maximè autẽ bello flagrante, decimooctauo imperij Hadriani anno, ad Bitheram ciuitatem munitissimam, nec ita longè à Hierosolymis sitam, quum diuturnior obsidio instituta, rebelléisque & rerũ nouarum studiosi, fame ac siti ad extremum exitiũ redacti essent, & qui eis tantæ væcordiæ autor fuisset, dignas per vindictã dedisset pœnas, gens tota ex eo tempore, vicinam in circuitu Hierosolymis regionẽ prorsus attingere prohibita est. ídque sic constitutione & sanctione Hadriani factum: qui hoc sic iussit, vt illi ne aspicere quidẽ ex loco quopiam editiore patrium solũ possent. Ad hũc modũ vrbs Hierosolymorũ Iudaicũ populum, antiquissimos suos colonos, internecione summa amisit, & postea ab aduenis culta atq; inhabitata, vt Romana planè ciuitas, in Imperatoris Ælij Hadriani honorem Ælia est appellata. Ac sic, quidem etiã sub hoc Iudæi extremũ contra Christum per furorem perpetrati piaculi luêre supplicium. Nos autem rursum ad diuinorum virorum descendamus successionem.

CAPVT XXV.

DVodecimo imperãtis Traiani anno, quum Euarestus põtificatum Romæ octo annos gessisset, Alexander quintus à Paulo & Petro successor ecclesiam regẽdam suscepit. Qui tertio Hadriani imperij anno, decennio in Episcopali functione expleto, Xysto eã concessit. Duodecimo porrò Hadriani anno, quum Xystus decennium itidem ecclesiæ præfuisset, Telesphorus ei successit. Verùm & hoc vndecimo põtificalis ministerij

sui

ſui anno, vita per martyrium defuncto, vt Irenæus inquit, Hyginus prouinciá eius eſt ſortitus: primo imperij Antonini, qui pius eſt dictus, anno. Hygino porrò poſt quartum annũ mortuo, Pius ſucceſsit. Atq; huic rurſum Anicetus, vigeſimo imperantis Pij anno. Anicetus autem vndecim annis eccleſia Romana adminiſtrata, Soteri eam reliquit. Cui poſt annos octo Eleutherus eſt ſuffectus, duodecimus à Petro ſucceſſor, quũ decimumſeptimũ annũ M. Antoninus cũ filio Romanum regeret imperium.† In Alexãdrina eccleſia Primus, quartus ab Apoſtolis Epiſcopus fuit. Ei, quum duodecim annos põtificale obiiſſet munus, Hadriano tertium imperante annum, Iuſtus eſt ſurrogatus. Circiter duodecimum autem eiuſdem imperij annum, anno præterea vno & menſibus aliquot intercedentibus, eccleſiæ eius adminiſtrationem Eumenes eſt ſortitus, quum quidẽ Iuſtus vndecim ei præfuiſſet annis. Eumenes verò tredecim annis epiſcopatum tenuit. Cui Marcus ſuccedens, decem annis curá paſtoralem geſsit. Marco Celadion ſuffect⁹, qui quatuordecim annis epiſcopatu functus, ſucceſſorẽ habuit Agrippinum, nonũ eccleſiæ eius ab Apoſtolis epiſcopum. * Apud Antiochenos poſt Heronem eccleſiam rexit Cornelius. Huic quinto Apoſtolicę ſucceſsionis gradu Eros ſucceſsit, deinde ſextus Theophilus, & poſt hunc ſeptimus Maximinus. Hieroſolymitanorum autem epiſcoporũ tempora literis mandata nõ ſunt, quos breuis admodum æui fuiſſe conſtat, quindecim ex ordine, vt quidem memoria ſiue ſcripto eſt proditum, Hebraici generis omnes, rectéq; officio ſuo functos, quòd Chriſti doctrinã & profeſsionem probè tenuerint. Quæ res effecit, vt ad epiſcopatũ eum ab eccleſia Hieroſolymitana, quæ ab Apoſtolorum tempore ex fidelibus Iudæis ferè tota conſtabat, & vſque ad extremam obſidionem perdurabat, ſint delecti. Eorum itaq; epiſcoporũ qui ex circũciſione Chriſtianam profeſsionem ritè ſunt cõplexi, & mutuis Iudæorũ ſeditionibus atque veſaniæ fuerunt reliqui, catalogum à primordio exponere cõuenit. Primus itaque fuit Iacobus, frater Domini dictus: ſecũdus, Simeon: tertius, Iuſtus, quartus,† Zachæus: quintus, Thobias: ſext⁹ Beniamin: ſepti-

Pius annis 15. cathedram obtinuit.

† Alexandrinæ eccleſiæ epiſcopi.

M. Ælius Antoninus philoſoph⁹, & L. Æli⁹ Commodus Verus, Diui fratres æquo iure imperiũ adminiſtrarunt annis 11. M. Antonin⁹ ſolus annis 4 cũ Commodo filio itidẽ annis

Antiocheni epiſcopi.

Hieroſolymitani.

† Alij Zachariã nominant.

mus, Ioannes: octauus, Matthias: nonus, Philippus: decimus, Seneca: vndecimus, Iustus: * Lebes, duodecimus: Ephrem, tredecimus: quartusdecimus, Ioseph: & quindecimus, Iudas. Quibus post euersionem vrbis, ex gẽtibus successit Marcus. Tot Hierosolymis ab ipsis vsq; Apostolis, ad eum quem diximus Iudam, ex circuncisione fuerunt episcopi. Totidem, vt exposuimus, aliarum maximarum ecclesiarum gubernatores.

** Alij Leui vocant.*

CAPVT XXVI.

HAc ipsa ætate Hadriani, Iustinus etiã ex philosophis martyr, inter præcipuos est habitus, germanus & sincerus veræ philosophiæ amator, & in Græcorum disciplinis egregiè exercitatus. Sedenim quis qualísve fuerit, & quẽadmodum à Græcorum erroribus ad germanã philosophiam transierit, cõmodissimum fuerit ex ipsius verbis recognoscere. Quum enim aduersus Grecos & gẽtiles pro Christianis orationes scripsit, quibus repugnare atq; refragari illi non potuerint: tũ Romæ, vbi vitã degebat, Antonino Pio Imperatori & Senatui Romano pro nobis Apologiam exhibuit, ita eam inscribens: Imperatori Tito Ælio Hadriano Antonino Pio Augusto, & Verissimo filio Philosopho Cæsari, & Lucio Philosophi Cæsaris, & Pij adoptione filio, amatoribus doctrinæ, sacróq; Senatui & pop. Rom. vniuerso, pro eis qui ex omni hominũ genere iniquissimè inuidia laborant & affliguntur: Iustinus † Priscus Bacchij filius, Flauia noua ciuitate Syriæ Palæstinæ oriundus, orationem atque deprecationem hanc obtuli. Et in eadem oratione se nõ temerè, sed iudicio ad Christianam professionem peruenisse, ita refert: Ego quidem, qui Platonicis delectarer disciplinis, quum Christianos calumniosè deferri audirem, viderémq; eos impauidos interritósq; esse ad mortem, & quæcunque horrẽda mortalibus videtur: cõsideraui ipse mecũ, fieri omnino non posse, vt illi in flagitiis deliciísq; viuerẽt. Quotus enim quisque voluptatis consectator & libidinosus, quíque humanarũ carnium dapibus delectetur, bono sibi mortem esse putet? vt per eã cupiditatibus deliciísque suis priuetur: & non potius illud agat, vt semper hanc vitam viuat, magistratúsque & leges fallat, nedum seipsum ad

Iustini philosophi & martyris res.

Apologia eius pro Christianis titulus.

† alij legũt, Prisci Bacchij filius.

Martyrum cõstantia et fortitudine ad Christianismũ adductus est Iustinus.

cædem offerat? In Apologia ea illud quoque scribit: Nõ absurdum verò fuerit, Antinoi quoque hic meminisse, qui non ita pridem decessit, quem omnes veluti Deum per timorem colere sustinuerunt: quum quidem omnes probè sciuerint, & quis fuerit, & vnde prouenerit. Antinoi eius & Egesippus mẽtionem infert, qui & ipse eisdem tẽporibus florens, permultas Apostolicas traditiones in historiis suis, quarũ quinque reliquit libros, recenset, simplici dicẽdi genere clarè doctrinã Apostolicam exponẽs. In quibus, quũ tempora quib. enituit ostendit, tũ de iis qui primùm idola & simulachra statuerint memorat. ac deinceps ad hũc modum infert: Quibus cenotaphia, sepulchrorúmque simulachra, & tẽpla, ad hoc vsq; tẽpus construxerũt. Quorũ vnus etiam est Antinous, Hadriani Cæsaris seruus. Huius sunt ludi agonales, Antinoij dicti, & ætate nostra acti. Vrbẽ quippe cognominem ei Hadrianus cõdidit. Tẽporibus quoque eis, pari cum iis quos diximus vitæ instituto, paríq; in ecclesiam ardore, Sardianus episcopus Meliton fuit: quẽ satis patet, ea quoq; ętate floruisse. Indicat id defẽsio ei⁹, quã pro Christiano dogmate ad Verũ scripsit, luculentã admodũ & vtilẽ, orationis vrbanitate & psuadendi virtute auditorẽ maximè mouens atq; afficiens.

Antinous eximiæ formæ puer Hadriano in deliciis fuit. Et i Ægypto mortuo, princeps is vrbẽ Antinoiã cõdidit. Tẽplũ quoq;, statuas, & sacerdotes instituit, stellã se ei⁹ vidisse asseuerãs: Dion. Agones Antinoij. Antinoũ istũ, secundum quosdã autores, Hadrianus in magicis sacris Diis suis sacrauit.

CAPUT XXVII.

MEmoriæ mãdauit sapiẽtissimus Iustinus, Hadrianum pro Christianis literas à Graniano Serenio ad se scriptas accepisse: periniquũ esse, quòd illi vociferationi populi donarẽtur, nullóq; iusto prætextu indicta causa necarẽtur. Quapropter rescriptũ is ad Minutium Fũdanum Asiæ proconsulem miserit, neminem de cætero occidi iubens, nisi legitima iustáque pręcessisset accusatio. Rescriptúmque id in librum suum de verbo ad verbũ retulit, hęc præfatus: Possumus hoc à vobis ex rescripto maximi & illustrissimi Cæsaris Hadriani patris vestri, qui ita vt per supplicẽ libellũ rogauimus, iudicia exerceri iussit, petere: idq; non tam ꝙ ab Hadriano mandatum sit, quàm quòd iustam esse petitionem nostram sciamus. Subiecimus autem epistolæ Hadriani exemplum, vt hac quoq; parte, veritate nos niti co-

Melto episcopus Sardian⁹ Apologiã quoq; pro Christianismo scripsit. Rescriptũ Hadriani Imperato-

ris p Christianis.

gnoſcatis. Quæ epiſtola ex Romana in Græcam linguam tranſlata, hanc complectitur ſententiam. Hadrianus Cæſar Minutio Fundano: Literas à Serenio Graniano, viro clariſſimo, cui tu in prouincia ſucceſsiſti, accepimus. Inquirẽda nobis res prorſus eſſe videtur, ne homines innocentes opprimantur, néue calumniatoribus occaſio graſſandi præbeatur. Quòd ſi prouinciales tui, perſequutiones aduerſus Chriſtianos ſuas, proceſſu legitimo pro tribunali probare poſſunt, vnã eam ſequantur viam, neque ſolis petitionibus atque vociferationibus vtantur. In primis enim cõuenit, ſi qui ad accuſandum accedere velint, te cauſam legitimè cognoſcere. Itaq; ſi quis eos detulerit, atq; probauerit cõtra leges quicquã cõmiſiſſe, tu pro delicti qualitate ita ſententiam aduerſus eos feres, vt mehercules, qui calumniæ cauſa crimen cuiquam intendiſſe cõpertus fuerit, pro maleficij grauitate, in eum modis omnibus animaduertas. Reſcriptum Hadriani pro nobis editum, tale fuit.

CAPVT XXVIII.

POſtquam verò is vno & viginti annis imperio adminiſtrato, naturæ debitum perſoluit, Antoninus Pius ei ſucceſsit: ad quem, & ad Senatum Romanũ Iuſtinus apologiam ſuam Chriſtianos defendens cõſcripſit. A quo ille, & ſimul ab aliis quãplurimis fratribus qui à prouincialibus in Aſia conuiciis & iniuriis grauibus cõtumelioſiſsimè exagitabantur, permotus, literas publicè ad Aſię populos dedit, quas itidẽ inſerere hiſtoriæ noſtræ eſt viſum. Imperator Cęſar Marcus Aurelius Antoninus Auguſtus, Armenicus, Põtifex maxim. Trib. poteſt. xv. Coſ. iij. Aſiæ populis ſalutem. Equidem ſcio, diis quoq; ipſis curæ eſſe, ne tales homines lateãt. Multo enim magis illi vindicauerint eos qui ſacrificare illis nolint, quàm vos, qui cõtra eos tumultum cõmouetis: opinionem quoque eorũ quam de vobis conceperunt, vt atheos vos, nullorúmque prorſus deorũ criminentur, confirmãtes. Quibus præſtabilius etiã eſt, dum accuſari arguíque videntur, pro Deo ſuo mori potius, quàm in vita manere. Proindéque victores euadũt, animas ipſi ſuas citius proiiciẽtes, quàm vt à vobis perſuaſi, quod vos vultis, faciant. De terræ motib. autem, qui

Reſcriptũ Antonini Pij Imperat. pro eiſdem.

vel fuere, vel adhuc fiunt, non importunum fuerit, vos, qui ea de causa animos despõdistis, admonere, vt scilicet res vestras cũ rebus illorũ conferatis. Atq; illi quidem liberioribus maioribúsq; erga Deum sunt animis: vos autẽ toto hoc tẽpore, quo causas eorum ignorare videmini, Deos & res alias negligitis, & Christianos à cultu immortalis Dei quẽ illi venerantur, arcetis, & ad mortem vsq; persequimini. Cęterùm de iis antea quoq; multi ꝓuinciarũ rectores diuo Patri nostro scripserũt. Quibus ille rescripsit, nihil molestiæ facessendũ esse illis, præterquã si quid contra Imperium Romanũ moliti esse deprehenderentur. Quin & ad me multi de eis literas dederunt: quibus de Patris mei, quẽ mihi imitãdum esse duxi, sententia rescripsi. Si verò quispiam perseuerauerit cuiquam Christianorum, quòd talis sit, negociũ exhibere, delatus quidem crimine absoluetur, quamuis talis esse cõpertus sit: delator autem ipse pœnas dabit. Proposita est hæc epistola Ephesi, in conuentu publico Asiæ. Hæc sic & Antoninus pro Christianis rescripsit.

Infideles, casus mundi fatales Christianis adscribere solebant.

CAPVT XXIX.

ANtequam autem eiusmodi edẽrentur literæ, permulti dicũtur egregiè certamen pro Christo pertulisse: quorum vnus etiam fuit victoria clarus martyr Eustathius. Is sub Traiano prætoriam gerẽs dignitatẽ, Placidas dicebatur, & genere & opibus illustris. Quum verò plurimis eniteret ornamentis, postremò cœlesti quoq; vocatione est cohonestatus. Etenim in solitudine quadã venanti Christus cerui cornibus insidens apparuit, eúmq; arcanę sapientię cõsilio ad se pertraxit, & simul quæ ei euentura essent prædixit. Itaque baptizatus cũ tota domo sua, Christo se dedidit. Verùm enimuerò occulta & arcana exploratione atque excussione, rebus oĩbus statim est nudatus. Nã opibus honoribúsque omnibus proiectis, vxore etiã & liberis lõgo tẽpore caruit. Atq; ita ærumnis ferẽdis, veluti alter quidam Iob factus: postea, quẽadmodum & ille, Seruatoris dispositione, vnà cũ vxore & filiis Agapio & Theopisto, ad pristinã restitutus est felicitatẽ & gloriã. Multis deinde victoriis ab hostibus reportatis, quib⁹ magno terrori erat, quũ Romæ esset apud Hadrianũ, qui de rebus

Diui Eustathij martyrium.

multis eum est perconctatus, quòd dæmonibus sacrificare recusaret, in æreum taurū igne candētem vnà cum coniuge & liberis cōiectus, vitā ibi morte cōmutauit: quum quidem illis sic martyrio defunctis, ne pilū quidem ignis consumpserit, nec detrimentum aliud attulerit. Ea ipsa ætate præstāti virtute iuuenis Eleutherius, in Illyrico erat. Romæ is quoque ortus, matre Anthia, quam magnus ille Paulus ad professionem Christianam perduxisse fertur. Illa verò filium quoque religionis eius hæredem fecit, & Aniceto Romano episcopo tradidit: à quo sacras literas edoctus, sacro cleri numero inseritur, & quintodecimo ætatis anno diaconi gradum consequitur: mox triēnio pòst presbyter creatur. & deinde xx. natus annos Illyrici episcop⁹ deligitur, vita priore signis miraculisq; ingētibus edendis trāsacta. Vbi verò quamplurimis ad Christum perductis, ab Hadriano accersitus, fidem Christi cōstantissimè defendit, primum in lectū ferreum ignitum reponitur, deinde in ahenum oleo & aruina feruenti plenum cōiicitur, atq; mox in foco igne cōferto collocatur. Quum autem his tormentis omnibus superior esset, in fornacem igne ad summum calefactum, qui † primum Ceraborem opificem eius, quòd Christi complexus esset fidem, exceperat, protruditur. Porrò Eleutherius ex custodia deinceps extractus, indomitísque equis alligatus, huc atque illuc trahitur: & vi diuina vinculis eius solutis, mōtem quendam cōscendit, atque ibi aliquādiu versatur, cum feris quas cicures reddebat habitās. Atque quū Dei præcepta promulgasset, & quingētos ad diuinū perduxisset lauacrum, rursum in conspectū Imperatoris pertractus, bestiis obiicitur: & quum ab iis quoque saluus conseruaretur, ex militibus duo impetum in eum faciunt, atque occidunt. Mater etiam filio vitam finienti circumfusa, itidem vt ille, martyrij coronam excipit.

Sancti Eleutherij martyriū.

Is ante iustam ætatem cleric⁹, diaconus, presbyter, et episcopus propter insignem virtutē et pietatē creat⁹.

πρῶτον κεράβορα τὸν κατασκευάσαντα ὑποδεξάμενον.

† alij Coreborū vocāt.

Matris eius Anthiæ martyriū.

CAPVT XXX.

ADhuc Anicet⁹ Romæ ecclesiā gubernabat, quū Polycarp⁹, Irenæo referente, propter quandā q̄ de Pascha te inciderat q̄stionē, Romā venit, atq; ibi cū Aniceto familiariter est colloquut⁹. Sed & alia Irenæ⁹ de Polycarpo cōmemorat: q̄ præsenti operi adiūgere piū esse iudico: i tertio eī cōtra hæreses libro, hæc ita de eo re-

Polycarpus Romæ apud Anicetū fuit.

fert. Polycarp⁹ verò nõ modò ab Apostolis istitut⁹, cum multis eorũ vixit, q Dñm ipsi viderũt: sed etiã p Apostolos, Smyrnẽsi ecclesię i Asia Episcop⁹ ordinat⁹ est. Quẽ & nos i prima nostra ætate vidim⁹. diuti⁹ eñi vixit, & in multa senectute cũ magna gloria magnificẽtissimè martyrio obito, è vita excessit, ea sẽper docẽs q̃ ab Apostolis didicerat, & q̃ ecclesia tradit, q̃ videlicet sola sũt vera. Testãtur hoc ecclesię Asianę oẽs, & q ad hũc vsq; diẽ in Polycarpi successere locũ, quod fidei maioris certiórq; veritatis testis fuerit, q̃ Valẽtin⁹ & Marciõ, & itẽ alij insanarũ opinionũ autores. q quũ Romã sub Aniceto peruenisset, multis ex eis q dicti sũt hæreticis psuasit, vt ad ecclesiã Dei redirẽt, vnã & solã hãc veritatẽ, quã ecclesia tradiderit, se ab Apostolis accepisse pdicãs. Extãt adhuc q ex eo audiuerint, Ioannẽ Dñi discipulũ Ephesi lauatũ aliquãdo iuisse: Cæterùm quũ i balneis Cerinthũ vidisset, illotũ inde pfugisse, atq; dixisse: Fugiam⁹ obsecro, ne balneũ, i quo Cerinth⁹ veritatis inimic⁹ est, cõcidat. Ipse quoq; Polycarp⁹, quũ ei Marciõ in cõspectũ veniret, & diceret, Nosce nos: respõdit, Nosco, iquiẽs, nosco primogenitũ Satanæ. Tãta Apostoli & discipuli eorũ religiõe fuerũt, vt ne verba quidẽ cõmunicarẽt cũ quopiã eorũ, qui veritatẽ adulterãt atq; deprauãt. vt Paul⁹ etiã dixit: Hęreticũ hominẽ post vnã atq; alterã admonitionẽ deuita, sciẽs ꝙ subuersus est, q eiusmodi est, & delinqt, proprio iudicio suo cõdẽnat⁹. Est aũt & epistola Polycarpi lõgissima ad Philippẽses scripta, ex qua, q voluerit, quiq; salutis suæ curã gesserint, simul & specimẽ fidei illi⁹, & doctrinã veritatis discere poterũt. Hæc de eo Irenę⁹. Multis autẽ testimoniis prioris epistolæ Petri Policarpus, in ea ipsa quam modò diximus, epistola sua vtitur.

Egregium de Polycarpo Irenæi testimonium.

Pius Christianus cum hæreticis nihil est cõmercij.

CAPVT XXXI.

ANtonin⁹ Pius 23. imperauit annos: & imperiũ Romanũ decedẽs Marco Ælio filio, & ipsi Antonino dicto, & Lucio fratri eius reliquit. Pius porrò iste Alexãdriæ, Antiochiæ, & in multis aliis celebrib⁹ vrbibus lauacra, aliáque plurima publicitùs ędificia, Romæ quoq; magnũ aquæductũ cõstruxit.ª Atq; abrogata veteri C. Iulij Cęsaris lege, qua Senatorio viro de bonis suis testari nõ permiserat, nisi dimidiã eorũ partẽ, q ei pro tẽpore futur⁹ esset, Principi relinqueret: omnibus, per cõstitu-

Antonini Pij acta quædam.

T. Aurel. Antonin⁹ Pius, Hadriani gener, ab eodẽ in filiũ adoptatus fuit.

sicuti & ab hoc M. Antoninus gener. L. autẽ Annius Antonin⁹ nepos Antonini Pij fuit. M. Antoninus, qui & philosophus dict⁹ L. Annium Antoninũ Verũ imperij sociũ sibi adsciuit. Et tũ primùm Rom. resp. duob⁹ æquo iure imperãtib⁹ paruit, quũ antea singulos semper habuisset Augustos. Vtrunque Hadriani iussu Antonin⁹ Pius adoptauit.

tionem, liberã dedit potestatẽ de facultatib. suis, ita vt vellent, disponendi. Marcus aut filius eius iustam illam legẽ tulit, qua parentibus liberi ab intestato succedũt. Idémque sanxit, vt filio, qui in testamento præteritus, à parentibus * debitã gratiam non retulisset, quadrãs paternæ † hæreditatis detur. Non diutius autem quàm vndecim annis [b] Lucius in imperio vixit. Antoninóque philosopho id reliquit, qui & ipse octo propè annis imperauit: & quum vnũ & sexaginta circiter ætatis annos expleuisset, [c] ad Vendobonã decessit. Iis imperantibus, multi & apud Græcos præclari extiterunt poetæ: oratores quoque & Medici, omnis denique Philosophiæ periti viri. in quibus Hermogenes rhetor, & Aristides orator nobilis, Galenus, Oppianus poeta, Alexandrinus Apollonius, eiúsque filius Herodianus, Grammaticæ artis autores, atque item alij fuere, quos longum esset in præsentia enumerare. Illud scire conuenit, [d] Marcũ Antoninum filio suo institutionis Imperialis librum à se compositum reliquisse, omnis generis profanorum exemplorum & disciplinæ plenum. Non apud Græcos verò tantum insignes tum, verumetiam in professione nostra plurimi maximíque, de quibus in sequenti agemus historia, floruere viri.

*a Lex de Senatoriorum testamentis * ἀχαριςόυμενος. † Hodie legitima dicitur. b L. Verus apoplexia interiit inter Altinum & Concordiam, cum fratre in vehiculo sedens.*
c M. Philosophus in Pannoniis obiit ad Vendobonam, quam nonnulli Viennam esse volunt.
d Magna hunc diligentia curáque educauit, accitis vndique viris doctrina claris, maximáque proposita mercede, vti mores pro se quisque filij ingeniumque excollerent. Herodianus.

CAPVT XXXII.

EO tempore adhuc Iustinus, cuius paulò antè fecimus mentionem, enituit. & quum, quos diximus, Principibus aliam etiam pro dogmate nostro defensionem obtulisset, & contra oppugnatores Græcos & Iudæos in faciem eorum Christianę professioni patrocinatus esset, atque etiam hæreticorum vanam linguæ

loquacitatem,nocentémque mentis insaniam luculentis orationibus retudisset, fidem nostram firmis adamantinísque propugnans rationibus, abundéque veritatem certitudinémque eius demonstrans, corona martyrij seipsum exornauit. Cui Crescens quidam philosophus,vita morúmque æmulationibus Crescentem, quòd pleraque perperam faceret,falsóque in professionem nostram criminans inueheretur, Iustinus conuicisset, cum improbis quibusdam qui magistratus gerebant; atque itidem cum aliis,ille conspiratione contra Iustinum facta, tormentis quamplurimis eum affecit, & postremò gladiis etiam confecit,verę prorsus sapientiæ sectatorem. Ita ille ad desideratum sibi Christum transiit. Quæ autem passurus fuerat,ea antea quoque in ea,quam diximus, posteriore defensione diuinans prædixit,ad hunc modũ scribens: Ego quidem insidias & † fustuarium expecto à quopiam,qui alicuius sit nominis, vel ab ipso etiam Crescente insipiente, * arrogantiæ quippe magis quàm sapientiæ amante. Indignus namque est, qui philosophus & sapientiæ amator dicatur:propterea quòd publicè de rebus quas ignorat, videlicet, quòd Christiani athei prorsúsque sine Deo & impij sint, asseuerat,ad gratiam & libidinem eorum qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens. Si enim doctrinam Christi, quam non attigit, reprehendendō proscindit,improbissimus est:idiotis atque indoctis hominibus multo deterior, qui sæpe de rebus quas ignorant,loqui, & falso testificari supersedent. Sin Christianam professionem didicit, aut amplitudinem eius nō intellexit: aut certè intellexit, & ne Christianus esse suspectus fiat, nos criminatur. itaque lōgè adhuc est importunior,nihil ingenui & liberalis ingenij habens, vtpote inepta & absurda opinione vir, timoríque sordido obnoxius. Hæc Iustinus. Quod autem iuxta suam ipsius prædictionem à Crescente, qui autor initæ contra eum coniurationis fuit, sublatus sit, Tatianus satis testatur, vir egregius, qui primam ætatem Græcorum disciplinis docendis cõsumpsit, magnámq; in eis laudē est consequutus,quíque non pauca memoria digna nobis etiam scripta reliquit. Is itaque in oratione sua ad

Iustini Philosophi martyrium.

Idē martyrium suum præuidit, & prædixit.

† ξύλῳ ἐντινα γῆναι.

* ἀφιλοσόφου καὶ φιλοκόμπου.

Vtinam hoc de idiotis seculi nostri dicere liceret.

Crescēs philosophus Cynicus Iustino mortis causa fuit.

Græcos ita ſcribit: Et Iuſtinus admiratione omnium dignißimus, rectè eos de quibus diximus, perſimiles eſſe prædonib⁹ exclamauit. Deinde aliis quibuſdam, de philoſophis, rebus expoſitis, infert: Itaque Creſcens ab ineũte ætate in magna verſatus vrbe,† laſciuia quidem in pueros, omnes exuperabat. Auaritię autem valde deditus erat. Qui verò aliis mortis contemptum ſuadebat, ita eam ipſe metuebat. Vt Iuſtino mortem, veluti magnũ aliquod malũ, concinnauerit: propterea quòd ille veritatem prædicans, philoſophos helluones atque impoſtores eſſe coarguit. Atque hæc quidem Iuſtino martyrij cauſa fuit.

† παιδεραστία.

CAPVT XXXIII.

Mulier ipudica marito nequam con iũcta, ſimul atque Chriſtiana eſt facta, & maritus ad frugem bonam perduci non potuit, improbitati iuxta et marito ipſi nũciũ remiſit.

IDem verò in Apologia ſua, aliorum quoque ante ſe martyrum meminit. & argumento propoſito percõmodè ſubſeruiens, illud etiam addit: Mulierculam rerum malarũ vſu temerariam, viro itidem luxurioſo iũctam fuiſſe. Vt autem ea myſticam Chriſti profeſsionem alicundè perdidicit, quum ipſam moderatam con tinentémque vitam complexam eſſe, tum idem quoque marito ſuaſiſſe: propterea quòd illi æternũ illum ignẽ, quæ impudicis & voluptuariis paratus ſit, indicaret & ſubinde promiſſiones quoque æternorum bonorũ proponeret. Sedenim quum multa ſæpe dicendo, nihil apud eum efficeret, & ille in procaci petulantia ſua permaneret, mulierem improbis moribus ſuis à ſe alienauit. Illa enim impium eſſe iudicans, cum tali deinceps viro conſueuiſſe, qui præter naturæ leges modis omnibus per libidines varias voluptatem conſectaretur, ſecedere ab eo conſtituit. Vt verò eam propinqui, pro autoritate ſua, ab eo cõſilio ſunt dehortati, ſpémq; ei fecerunt, virum in melius mutatũ aliquando iri, manere cũ eo eſt coacta. Poſtquam verò maritus Alexandriam profectus, longè etiam deterior factus eſſe dictus eſt: mulier verita, ſi de cæterò eodem cũ illo lecto eadémque menſa vteretur, ne impietatis quoque eius fieret particeps, miſſo illi repudij libello, ab eo ſeiuncta eſt. Ille porrò quum coniugis ſuæ cauſa lætari debuiſſet, quæ ſcilicet priori ſuæ vitæ nuncium remiſiſſet, ſimúlque ebrietatem, laſciuiam, &(vt vno verbo dicam) im-

probitatem omnem, vt amplius cum seruis aliísque turpis quæstus gratia impudicis non cogrederetur, nec in libidinum cœno volutaretur, valere iussissent, ipsi quoque vt meliora sequeretur suasisset: tantũ abest vt id fecerit, vt ab ipsa statim discessione, accusationes libellũ, Christianam eam esse, Imperatori obtulerit. Mulier porrò citata, supplici quoque libello Principi dato, petiit sibi permitti, vt rem familiarem suam primùm constituere, ac deinde accusationi ei respondere posset. Quod quum illa impetrasset, maritus accusatione abolita, illam quidem dimisit: ad Ptolemæum autem quendam, qui illam pietatis professionem docuisset, est conuersus. Eum dolo aggressus, vt in vincula coniiceretur, effecit. Centurioni enim cuidam sibi amico persuasit, vt Ptolemæum arreptum, hoc tantum interrogaret, an Christianus esset. Illum quippe veritatis amantem, miniméque fraudulentum aut mendacem, statim se Christianum esse professurum. Itaque in vincula ille coniectus, longo tempore à centurione est tortus. Postremò, vbi ad Vrbicium præfectum adductus, & ab eo interrogatus est, propterea quòd Christi doctrinam consectatus, bene sibi esset conscius, diuinæ virtutis doctrinam est professus. Qui enim neget, vel quia professionem damnet, id faciat: vel quia indignum se & alienũ à re tanta esse sciat, non profiteatur. Neutrum autem veri Christiani est. Vrbicius igitur propter eam professioné duci Ptolemæum iussit, Lucius autem quidem, & ipse Christianus, tum ibi astabat: qui improbato atque damnato iniquo Vrbicij iudicio, Quæ malùm ratio hæc est? inquit. Nunquid infamis maleficij vir hic admisisse cõuictus est? An, quod Christiani nomine tantum is gaudet & gloriatur, propterea ad puniendum eum commotus es? Non hoc decet Imperatorem Pium, non Imperatoris filium Philosophum. Non ita, vt sacro Senatui cõuenit, iudicas Vrbici. Et ille non aliud ad Lucium dixit, quàm eũ quoq; talem sibi, qui hactenus latuisset, videri. Idque ille quum maximè asseuerasset, abduci eũ simul præcepit. Cui se gratiam quoq; ille debere professus est: à malis quippe dominis se liberari, & ad deum patrem & regem optimũ transire. Ad quos tertius alius itidem

Ptolemæus mulieris eius catechistes, deferẽte marito martyrio afficitur

Christianus homo veritatẽ loquitur, & Christianismum nõ tegit.

Ptolemæo martyri Lucius martyr adiungitur. Spectatũ ingenuæ & Christianæ libertatis dicendi exemplum.

Tertiꝰ quoque superioribus duobus additur martyr.

accessit, in quem supplicio quoque est animaduersum. His ita commemoratis, Iustinus ea quæ suprà exposuimus, subiicit verba: ego quidem insidias & fustuarium expecto, &c. Multa verò is quoque diuina probè instructus doctrina, edidit scripta, cœlesti sapientia supremáque scientia referta. De quibus in eo qui sequitur Tomo, commodè dicemus.

CAPVT XXXIIII.

MVltos verò & alios martyres in Asia fuisse cõstat, priusquam M. Aurelius Antoninus Iustini aliorúmque Christianorũ libellis permotus, epistola, quam paulo antè retulimus, ad Asiæ populos missa, persequutionem cohibuit: quo tẽpore in maximis Asiæ motibꝰ & ingenti tumultu, Apostolorum sectator Polycarpus martyrio est defunctus: qui post Bucolum admirandorum operum effectorem, Smyrnæorũ ecclesiæ præfuit. Martyriũ verò eius, in scripto hodie quoque circunfertur, quod in persona eius quam in Asia rexit ecclesiæ, ad ecclesias Põti editum, extremum eius vitæ actũ clarè exponit. Vnde aliqua nostro quoque operi inserere placuit. Verba eius hæc sunt. Ecclesia Dei quæ Smyrnæ est, ecclesiæ Dei apud Philomelium, omnibúsq; vbique sanctæ Catholicæ ecclesiæ parœciis, misericordia, pax, & charitas Dei patris, & Domini nostri Iesu Christi multiplicetur. Scripsimus vobis fratres de martyribus, & beato Polycarpo: qui veluti signo suo fidei professioni impresso, per martyriũ suum persequutionem cohibuit. Et initium scribendi faciunt ante Polycarpum, de martyribus aliis, quorũ egregia admirãtur certamina, quibus illi spectatores ad admirationem extitere. Quidam eorũ ita flagris ad interiores vsque venas & arterias sunt cæsi, vt in abditis sinubus secreta corporis mẽbra & ipsa viscera cõspicerentur. Quidam humi testis marinis aliisq; acutis spiculis cõstratis, super ea collocati, atq; hinc & inde raptati sunt. Et mox plurimis omnis generis pœnis, tormẽtis & cruciatibus afflicti, postremò bestiis sunt obiecti. In primis verò martyrio enituisse dicunt Germanicũ, qui diuina adiutus gratia, insitum corpori mortis metum superauit. Quum enim proconsul subducere eum ex reliquorum

Martyriũ sancti Polycarpi.

Scriptũ ecclesiæ Smyrnæorum ad ecclesias Põti.

Supplicia aliorũ martyrum.

Germanicꝰ iuuenis & martyr generosissimꝰ.

martyrum numero vellet, parcendum esse ætati florenti & formæ excellẽti præ se ferens, nihil id moratus est adolescens, sed magna animi cupiditate bestiam in seipsum pertraxit, eam tantũ non per vim irritans atque cõcitans, vt scilicet quàm celerrimè ab improbis impiorum hominũ liberaretur moribus. Tam fortiter certè & pulchrè per mortẽ propter Christum martyriũ suum absoluit, vt eũ multitudo demiraretur, & ad virtutem totius Christianorũ gentis cum stupore cõsternaretur. Requirebatur autem Polycarpus.

CAPVT XXXV.

QVod quum ille cognouisset, cõstantiam robúrq; animi retinens, manere in ciuitate sua, & expectare eos qui illum abducturi erant, cõstituit. Sedenim presbyterorũ ecclesiæ, quas multas prętendebant, precibus victus, in agrum quendam non longè ab vrbe situm cõcessit: atque in eo cum paucis habitans, continuè ieiuniis & orationibus incũbebat, pacem omnibus per orbem ecclesiis optans: id quod ei aliàs quoq; semper diu noctúque facere in more erat. Ibi triduo antè quàm cõprehenderetur, noctu somniũ, seu potius visionem vidit: orante scilicet eo, culcitram, quã capiti supponere solebat, ignem derepenrè cõcipere, omnémque cõflagrare. Quo viso cõsternatus, è lecto surrexit, & rem eis qui secũ erant, exposuit: debere se certò per ignem, vita posita, ad Christũ migrare, dicens. Magno autem studio inquirebatur: & qui cum eo erant, intima animi amorísq; erga eum actione expugnati, in alium eum abducunt agrum. Confestim verò etiam qui eum persequebãtur, ad mansionis eius locum adsunt. Et iam vespera erat, & ipsum superior ædium locus habebat: vnde facile in domũ aliam trãsire, & insidias persequutorum effugere poterat. Sed id facere noluit, verbũ illud vsurpans: Fiat voluntas domini. Itaque læto hilaríque prorsus vultu descendit, suauíq; sermone, ac composito blandóq; more & gestu, liberaliter illos ad cœnam inuitat. Illi porrò haud aliter quàm si amici essent, cibo copioso, somno deinde & quiete laxiore, ex itineris labore fessi, se recreant. Ipse autem sine timore omni, Christi gratia plenus, orationi intentus erat: ita

Polycarpus in somnis videt, quo supplicij genere martyrium sit obiturus.

vt multi ex illis qui eum audiebant, ſtupentes mirarentur, pœnitentiáq; afficerentur, ſi autores ipſi fierent, vt tam venerandus & pius ſenex occideretur. De quo, id
,, quod diximus ſcriptũ hæc ſic infert. Poſtquam tandem
,, precationem finiit, in qua omniũ qui aliquando ſecum
,, vixiſſent, humiliũ & magnorum, clarorum & obſcuro-
,, rum hominũ, omniúmq; adeò in orbe toto Catholica-
,, rum eccleſiarũ fecit mentionem: quum iam proficiſcẽ-
,, di adeſſet hora, aſino eum impoſitũ, in ciuitatem duxe-
,, runt, quum quidem magnũ eſſet Sabbatum. Proceſſe-
,, runt autem ei ſtatim obuiã, † Irenarcha Herodes, & pa-
,, ter huius Nicetes, qui in vehiculum ſuum ei tranſlato
,, aſſidentes, ita ſuadebant: Quid rogo mali eſt, ſi dicas,
,, Domine Cęſar: & ſi ſacrifices, ſaluúſq; ita maneas? Ille
,, autem primùm eis non reſpondit. Inſiſtentibus autem
,, amplius: Non ſum, inquit, facturus quod ſuadetis. Tum
,, illi, quòd ei quæ vellent non perſuaſiſſent, grauibus vi-
,, rum increparũt verbis, & cum impetu ex vehiculo de-
,, turbarũt, quo caſu, in crure eſt grauiter læſus. Nihil au-
,, tem reb⁹ omnibus cõmotus, aut cõmutatus, in ſtadium
,, ſuum eſt progreſſus. & progredienti è cœlo vox into-
,, nuiſſe fertur: Fortis eſto, & viriliter age Polycarpe. At-
,, que qui hanc edidit vocem, inuiſibilis quidem ille fuit:
,, ſed plures ex hominibus noſtris, qui tum ibi aderant,
,, eam exaudierunt. Vt autẽ eò peruenit, an ipſe Polycar-
,, pus eſſet, primùm à Proconſule eſt interrogatus. Qui
,, cum etiam, quaſi cum eo paciſcens, cohortatus eſt, vt
,, ætatis ſuæ haberet rationẽ, per Cæſaris fortunas iura-
,, ret: ea quæ antea feciſſet, per pœnitentiã aboleret: ac
,, ingenti voce exclamaret, Tolle atheos Deorúmq; con-
,, tẽptores. Quum autem ad ea verba nõ permoueretur,
,, neceſſitatem ei imponere Procõſul perrexit, vt fortunã
,, & honorẽ Cęſaris, quẽ diminuiſſet, reſtitueret, & Chri-
,, ſtum conuiciis inceſſeret. Quod ſi feciſſet, ſtatim eũ li-
,, beratũ iri ꝓmiſit. Tum ad ea Polycarpus dixit: Octua-
,, ginta & ſex annos ei inſeruio, neq; vlla ab eo ſum af-
,, fectus iniuria. Quomodo ergo animũ inducere poſſim,
,, vt per blaſphemiã ei maledicam, qui me ſaluum fecit,
,, Regem meum? Quod ſi diſſimulas, me quis ſim, noſſe,
,, Chriſtianũ me eſſe ſcito: atque ſi ſtudio habes profeſ-

εἰρηνάρχης. Irenarcha, huius officij eſt, trãquillitatem publicã ſeruare, & viatoribus ſecuritatem præſtare. L. munerũ. ff. de muner. & honor. Hi etiã delicta notoria, quæ vbique fierẽt præſidibus denunciabãt. Tales in Principibus curiis Curioſi dicuntur C. de curioſ. et ſtationar.

ſionem noſtram cognoſcere, da locum & tẽpus opportunũ, eámq; addiſce. Hic Proconſul: Plebi hoc, inquit, perſuade. Et rurſus Polycarpus: Te equidem, ait ✝ ægrè veneratione aliqua dignor. Præceptũ enim habemus, magiſtratui & poteſtatibus debitũ exhibendi honorẽ, ſiquidem diuinæ pietatis cultui non aduerſetur. Cum plebe autem, quæ nulla ratione ducitur, quæ mihi eſt cõmunio? Deinde Proconſul: niſi reſipiſcere vellet, beſtiarum ei furentẽ impetum minatus eſt. Ad quem ille: Accerſe, inquit, eas: nunquam enim reſipiſcentiam eſſe, mihi ſatis probabitur, à melioribus ad deteriora tranſitum: ſed eam quæ à pernicioſis ad iuſta & ſancta opera fit, mutationem. Ibi rurſum iudex igne eum terruit. Et ille: Qui mihi (inquit) ignem, qui hora vna extinguitur, minabundus infers, prorſus ignorare videris, eum qui in gehenna impietatis ſectatoribus pręparatus eſt ignẽ ſempiternũ. His atque aliis quãplurimis hinc atque inde prolatis dictis, fiducia ſtatim vir ſanctus repletur, vſqueadeò vt iudex ipſe ſtupeſcens, lætum illius vultũ atque impauidum animũ admiraretur. Atq; ille pręconẽ ter ad populũ proclamare iuſsit, Polycarpũ magna cum libertate ſe Chriſtianũ profiteri. Tum cũcta multitudo Gręcorũ, & Iudęorũ maximè, qui Smyrnã incolentes, in eiuſmodi turbis admodũ tumultuantibus ſubſeruire cõſueuerant, vociferationib⁹ cõfuſis & obſcuris acclamarũt: Pater Chriſtianorum, qui Deos noſtros aboler, quíq; nec ſacrificia nec adorãdi atq; colendi honorẽ eis pręſtare iubet, ad ignẽ cõdemnetur. Eamq; ſententiam Philippum† Aſiæ rectorẽ, vt ferre maturaret, rogarunt. Oportebat nãq; virũ prophetici ſpiritus, viſione ſua nõ excidere. Ac quũ id ille annuẽs permiſiſſet, dicto citius res ad exitũ ſuum eſt perducta. E veſtigiò enim ex populo ocioſa & inutilis turba, tumultuariis actionib⁹ gaudens, & pręterea Iudæorũ Smyrnenſiũ gens, Chriſtianorum inimicis quam prõptiſſimè extrema etiam quæque ſubminiſtrans, ex propinquis officinis & balneis, ligna, ſarmenta, aliámq; omnẽ quæ incẽdio idonea atq; accõmoda eſt materiã, rapientes, cõgerunt atq; accendunt. Poſtquam flãma multum iam excreuiſſet, veſtibus poſitis Polycarpus, calceamenta quoque detrahere ſibi

Præceptũ πειθαρχίας & obedientia magiſtratibus debita.

Vera pœnitentia.

† τὸν ἀσιάρχην. *Rufinus vertit munerarium.*

Exemplum domesticæ disciplinæ & honoris eius, qui senioribus debetur, &c.

Oratio Polycarpi extrema, rogũ cõscensuri.

tentat: quod quidem antea non fecerat, præpeditus scilicet atque prȩuentus semper à suis. Optimo enim viuendi instituto atque disciplina, etiam ante caniciem à familiaribus cohonestatus atque cultus fuerat. Ne verò corpus eius tum attingerent, quicunque superfuere fidelium, corporis ea parte quã oportuit à seipso velata ac tecta, in ignem est progressus: insignis alicuius arietis instar, sicuti victima & holocaustũ quoddam è magno grege Deo productus, talia ferè ad verbum prius precatus: ô Deus & Domine omnipotens, dilecti & benedicti filij tui Iesu Christi pater, per quem cognitionem tui accepimus: Deus angelorũ atque potestatum, vniuersæq; creaturæ, ac totius generis iustorum, qui in cõspectu tuo viuunt: Benedico te, qui dignatus me sis die hac & hora, vt reciperem partem in numero martyrum, de calice Christi, in resurrectionẽ vitæ ȩternæ cum anima & corpore, in immortalitate & incorruptione Spiritus sancti. In quibus martyribus suscipi me optarim in cõspectu tuo hodie, velut hostiam pinguem & acceptam: quemadmodũ prȩmanifestans atq; adimplẽs præparasti, Deus verax, & fallere nescius. Quapropter te de omnibus laudo & benedico, & glorifico per sempiternum pontificem Iesum Christum, dilectum filium tuum, per quem tibi sit cũ ipso in Spiritu sancto gloria, honor & laus in secula: Amen. Deinceps ea quæ sequuntur, epistola illa, quam diximus, infert: Vt ignem homines accenderunt, & ingẽs illuxit flamma, miraculum visum est ab eis quibus id quidem videre datum est: ex quibus aliqui seruati sunt, qui ea quæ accidissent, reliquis annunciarent. Etenim ignis fornicis seu cameræ speciem prȩbuit, qui quasi velum nauigij vento inflatũ corp⁹ omne circũdedit martyris. Præterea verò & odor suauis, ceu thuris, alteriúsve preciosi aromatis fragrantis ad nos est perlatus. Ad extremũ, quum homines viderent ignem nullam habere vim in martyris carnem, prȩceperunt cuidã, vt ab exteriore parte cuspide virum sanctũ confoderet: quo facto, tanta vis sanguinis effluxit, vt ignis violentiã omnem extingueret. Permultos sanè stupor admirantes inuasit, tantum interesse inter prophanos & sanctos viros: quorum vnus hic fuerit, admira-

admiratione dignus, Apostolicus planè & propheticus vir. Ille porrò qui bonis semper insidiatur, quum tam celebre martyrium esse,& virum eum ab ineunte ætate irreprehensibili viuẽdi ratione vitam transegisse,& postremò victoriæ coronam & brabiũ retulisse cerneret, quàm potuit maximo studio laborauit, vt sacro illius corpore nos excideremus. Quidam enim Niceten Herodis patrem, fratrem autem * Darcæ subornarunt, vt præsidi persuaderet,ne ita martyris cadauer integrũ relinqueret: periculum esse dicentes,ne crucifixo illo relicto,isti hunc tandem colere inciperent.Ita suggestione Iudæorum corpus igni traditur. Sectatores autem illius, collectis ossium reliquiis, auro quouis preciosioribus,sibi eas,quo decuit atq; oportuit loco, velut thesaurum conseruarunt. Et ab eo tempore, cum exultatione memoria eius est celebrata. Et res quidem celeberrimi Polycarpi talem habuerè finem, vnà cum duodecim illis ex vrbe Philadelphia martyrib⁹, qui sacrum itidem strenuè compleuere certamen.

al. Dalca.

XII. Martyres Philadelpheni.

CAPVT. XXXVI.

EAdem hac ætate apud Smyrneos & alia diuersa martyria fuisse,epistola sæpius allegata declarat:in quibus & Metrodorus quidam Marcionis errorem sequutus, presbyter autem esse iudicatus, viuus cõbustus est. Præterea insignis ille martyr Pionius,cuius quidem vel priuatam professionem, vel publicam in mediis populis dicendi libertatem,& fidei defensionem,præterea tempore persequutionum hospitalem benignámq; eorum qui ad se cõfugerent exceptionem,& quum in carcere esset, pauidorum plenas cõsolationis cohortationes, tormenta etiam,clauorum fixuras,ignis cruciatus, omnísque generis pœnas & excarnificationes, denique sempiterna memoria dignam mortem, qui cognoscere velint, eos ad eam quæ sæpe dicta est testificationem remittimus. Non enim nobis vacat,cyatho vno certaminum sanctorum martyrum mare metiri. Eodem ipso anno & Pergami Carpum episcopum, & Papylum diaconum, & mulierem Agathonicen, morte pulchra cum aliis quàm plurimis martyrio perfunctos esse, memoriæ proditum est.

Metrodor⁹ Marcionis sectæ martyr.

Pionius celeberrimus martyr.

Martyres Carpus, Papylus, Agathonice.

CAPVT XXXVII.

Iudæus in locis aridis cũ Christianis iter faciens, ꝑpter extremam valetudinis necessitatẽ, arena pro aqua baptisatus.

ADhuc autem M. Aurelio Antonino imperium administrante, quod tum accidit, non prætereundum est silentio. Iudæus enim quidam in solis aridísque locis iter faciens, communiter cum viatoribus Christianis psalmos canebat. Quum verò morbo repẽtino ita affligeretur, vt crederetur moriturus, atque ibi in locis illis permansurus esse, magna contentione viatoribus suis obsecrando institit, ne eum ita præsidio omni destitutum relinquerent, sed vt diuini lauacri participem facerent, ac deinde abirent. Vt autem illi, neque qui præstare hoc posset, (sacerdote enim opus erat) neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perficiendo, & consuetudine antiqua, & lege certa & inuiolata requirerentur, causati sunt, & propterea in tantarum rerum penuria petitioni eius non annuerunt: Iudęus porrò in sententia sua permansit, & iureiurando eos, vt sibi satisfacerent, adegit. Illi itaque detractis homini vestib⁹, arena quæ ibi erat, pro aqua vsi, in nomine patris & filij & spiritus sancti, tertiùm arena in eum cõiecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam & admirandam sacrorum mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tanquam vinculo quodã is solutus, longè melius quàm illi validus iam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reuersi, rem eam ad Dionysium Alexandriæ episcopum retulerunt. Ille verò admiratione stupens, ecclesiam de ea consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum modum initiatum, iuxta ecclesiæ traditionem abluendum esse: vt ita, quod sacro ei deesset, sarciretur. Simile quiddam accidisse etiam sub Athanasio Magno, historiæ tradunt. Verùm æuo etiam nostro idem factum esse nouimus. Christianorum pueris Hebræus puer familiaris erat: & quum eis ad mare colentibus natandi incessisset cupiditas, consequutus est eos Iudæus. Hunc per ludum pueri nudum ad mare stantem baptizarunt, principiò statim non inuitum: posteaquam verò & tertiam diuini numinis appellationem nominarunt, & simul tertiam mersionem peregerunt, extrema lineæ vestis textura discissa, & qui circa hæc frequentatur, imaginario amictu facto, in capite

Idẽ post talem baptismum conualuit.

In Iudæo eo aqua baptismus additus.

Nicephori ipsius ætate puer Iudæ⁹ per ludũ à pueris Christianis cum cæremoniarũ omnium obseruatione baptizatus. Cæremonia circa baptismum obseruari solitæ.

eius arcanam mysticámque galeam adumbrarūt: deinde pro cereo dextram ligno tenui armantes, quæ eius sacri & ritus sunt, mysteria omnia absoluerunt: postremò & circum vicinum templum psallentes obambularunt. Vt verò etiam templum ingresi sunt, diuinam receperunt † remunerationem. Idem porrò ex æquo, qui ita baptismo initiatus erat, fecit. Quam rem per diligentem inquisitionem cognitam, qui ibi sacris præfuit, ad ecclesiam Constantinopolitanam renunciauit. Eò puer etiam est accitus: quum quidem Iudæi, ne id fieret, multa molirentur. Atque ibi quoque decretum, vt etiam in illo quod deesset, iuxta mysterij exequutionem compleretur atque id ita est factum Qui puer, vbi ad iustam ætatem peruenit, in sacerdotij ordinem est allectus: & * æditus seu custos maximi templi factus, etiamnum ibi viuit. Hoc loco finem quoque tertio huic historiarum libro impono, qui annos continet centum & duos: initium quippe sumpsit à Galbæ & Otthonis & Vitellij imperio: exitum autem ad Marci Veri, filij Antonini primi, imperij finem habet: quum à mundo condito, quinquies mille † sexingenti & septuaginta septem: à diuina autem Domini incarnatione & natiuitate, centum & septuaginta duo anni præterissent.

† ἀντίδωρον

Puer is denuò baptisatus.

* νεωκόρος.

† *Iuxta recentiores Chronicos,* 4149.

QVARTI TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Quartus.

CAPVT I.

Verus Antoninus hi, & preterea Diui fratres in Iure ciuili dicũtur.

PRIMA quidem Apoſtolorũ ſucceſſio in diuino Polycarpo, vſque ad Antonini poſterioris tempora, qui & Philoſophus nominatus eſt, & Lucij Veri frater & in Imperio cõſors fuit, durauit. Ac diui Apoſtoli ſimplici in docendo oratione vſi, ſtupeſcẽdis miraculorũ factis orbem terræ, ita vt decuit, ſibi ſubdidere, cœleſti vi atque virtute, & ſpiritus demonſtrationibus omnia efficientes. Qui verò eis ſucceſſere, aliquanto illis inferiores, virtutem eorum aſſequuti nõ ſunt: propè tamen vitæ ſplendore ad eos acceſſere, nõ ita ſimplicem, vt magiſtri eorum, orationem cõſectantes. Et primus ſanè Hiſtoriæ huius liber, ſicuti par fuit, Chriſti res omnes expoſuit. Secũdus, Apoſtolorum & diſcipulorum eius, quantũ licuit, geſta proſequutus eſt. Tertius, primam illorũ ſucceſſionem cõpendioſè recenſuit. In quarto ho :, qui nobis eſt in manibꝰ, cõmemorabimus, qui poſt illos improbi & impoſtores, noſtra abuſi doctrina, gregi Chriſtiano plurimùm attulere detrimẽti. Eis nimirũ veluti pernicioſis animarũ inſtrumentis & perditionis adminiſtris, honeſti pietatiſq; inimicus ille, quum ſe cõtra eccleſiã, aliud eius impugnandæ ſtratagema aggreſſus, armaret, eſt vſus. Et quos ediuerſò Dei ꝓuidentia illos oppoſuerit viros, qui contra impias illorum hæreſes fortiter rem gerentes, verbiſque veritatis pugnantes, facilè cœpta eorum compreſſere: nomináque eorum doctorum, & ſcripta, & cum qua quiſque hæreſi ſit cõgreſſus, quæue

Antea dictorũ breuis repetitio.

Dicendorũ in hoc libro propoſitio.

præterea memoratu digna Ecclesiæ reliquerint monumenta, apponam. Deinde illustria sanctorũ Martyrum certamina exequar. Et quem finem, quæstio antiquitùs de festo Paschę orta acceperit: præterea de aliis quibusdam viris, Apostolicis dotibus claris, commemorabo. Et sic, Deo adiuuante, extremam quoque huic libro imponam manum. Initium porrò inde sumendum.

Quibus rebus in orbe propagata sit.

CAPVT II.

Euãgelica doctrina.

οἱ γὰρ διωγμοὶ καὶ φαιδροτέραν μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν εἰργάζοντο.

IAm verbum salutis per omnem peragrabat terram, orbémq; ipsum, quoad eius fieri potuit, occupabat. Et fidei doctrina altius in piorum hominũ cordibus radicibus actis, firmum habebat fundamentum, ex Apostolica videlicet doctrina & vita, & quæ inde profluxerunt miraculis: tum autẽ ex Apostolorum successorũ sermonibus & libris, qui propter veritatem eorũ inexpugnabilem refelli non potuere: insuper verò ex generosorũ etiã martyrũ certaminibus, & luctis. † Persequutiones enim lætiorem quoque & florẽtiorem reddidere ecclesiam. Cõmunis autem pietatis & religionis nostræ aduersarius & hostis, quietus esse nõ potuit: Quum enim cerneret, per omnes passim regiones ecclesias luminarium instar clarè atq; splendidè, per eã quæ est in Seruatorem & Dominum nostrũ Iesum Christum fidem, relucentes admodũ florere atque vigere, saluti hominũ [a] inimicissimus, quum iamdudũ omnes expertus artes, externis persequutionibus funditùs eas esset extirpare conatus, vbi cœptum suum fortiter repulsus & martyrum sanguine propè suffocatus, frustra esse vidit, alia rem via tentãdem esse existimans, dolum talem excogitauit, vt viri seductores & impostores, Christianum sibi vsurpãtes nomen, simul & quos cepissent fideles in foueam perditionis impellerent: & qui technas illorum ignorarent, eis sani & salutaris verbi discendi studium & desiderium corrumperent & deprauarent. [b] Primùm igitur contra nos excitauit Simonem: deinde Menandrum, Cerinthum, & Nicolaum, de quibus in superioribus diximus libris. Paruo deinde interuallo, tẽporibus eis quæ iam commemorauimus, monstra alia exhibuit. A Menandro namque, ambiguę bicipitísque contagionis vipetina vis exorta, duarũ hæresum progenuit du-

a Diabolus, quum tyrãnorum crudelium persequutione Euãgelium opprimere nõ posset, fraude & versutia hæreticorum euertere id est aggressus.

b Primi in ecclesia hæretici, crassi, ac potius Epicuri & impostores manifesti.

ces,[c] Saturninum & Basilidem. quorum hũc Alexãdria, illum Antiochia produxit: & alter in Ægypto, alter autem in Syria exosas Deo aperuere scholas. Irenæus Saturninum, eadem quæ Menandrũ, emẽtitum esse dicit: Basilidem autem portentosas confinxisse fabulas, & arcanarum ineffabiliúmque rerum præ se ferẽtem scientiam, latentem earũ sensum & inuentionem in infinitum extẽdisse. Et quũ eo tempore quamplurimi Ecclesiastici viri obuiã illis, à recta ratione petitis argumentis, euntes, Apostolica obtinerent decreta: fuere quoq; inter eos, qui in libris suis cõtra insidias taliũ hæresum † præseruatiua præcepta reliquerint. In quibus & Castor Agrippa, reprehensionem Basilidis importunitatis edidit: præstigiásq; eius & arcana proferens, in Euangelium viginti & quatuor libros eum cõposuisse ait: Barcab ámque & Barcoph prophetas, * qui in rerum natura nunquam fuerint, ad barbarorum hominum terrorem sibi constituisse, Pythagoricũ silentium induxisse, & res † nullo in discrimine ponere docuisse: perinde atque tempore exigente, absque exceptione omni præcisè fidem abiurare, & gustare quæ idolis sint mactata, liceret. Atque equidẽ de Basilide Irenæus itidem agens, [d] pudendum errorem eius pulchrè in apertũ produxit. Æqualem cuius idẽ fuisse refert [e] Carpocratem, eorum qui Gnostici appellãtur [f], autorem & ducem: quem nõ puduit propalàm artem magicam exercere, quam pater eius Simon clàm & subdolè professus fuerat.[g] Gloriam is aucupabatur, & sese efferebat artibus curiosis, per eos quos ipse conficiebat amores, per somniorum visiones,

c Saturninus & Basilides hæretici.

Saturnin⁹ etiã Christum phantasmate passum esse docuit, & resurrectionẽ negauit. Tertull. de de hæres.

Castor Agrippa aduersus Basilidẽ scripsit.

† προφυλακτικὰς ἐφόδους.

* ἀνυπάρκτους.

† ἀδιαφόρων.

d Basilides, inter cætera deliramẽta, Christum non à Deo, qui creauit omnia, sed ad Abraxas, in phãtasmate, nõ in substantia carnis missum: nec à Iudæis cruci affixum, sed Simonem eius vicem passum, & proinde crucifixum non adorandum esse, blaterauit. Tertull. e Carpocrates hæreticus, impurus, impudẽs, & voluptuarius. f De Gnosticis Irenæus lib. 1. cap. 24. aduersus hæreses. Alij ex ipsis signãt cauteriãtes suos discipulos in superioribus partib⁹ extãtiæ dextræ auris, &c. Gnosticos se autem vocant, &c. g Idem Carpocrates, vnam dixit esse in superioribus virtutem principalem, ex hac prolatos angelos: Christum non ex virgine, sed ex semine Ioseph hominem genitum, virtute & iustitia aliis præstantiorem: & solam eius animam in cœlum receptam. Tertullianus.

& per assessores dæmones. Docebat quoque, omnẽ eos oportere perpetrare turpitudinẽ, qui ad perfectionem arcanorum sacrorum suorum peruenire vellent: neque fieri posse, vt quispiam eos effugeret, qui mundi principes apud eos appellarentur, nisi infandis fœditatibus omnibus satisfecisset.

CAPVT III.

ATque ij sub Hadriani imperio extitere. Sub Pio autẽ Antonino, ecclesiæ Romanæ Hygino præsidente, idẽ Irenæus a Valentinũ & Cerdonem hæresum suarũ autores fuisse scribit: qui Marcionis quoq; erroris duces extiterint, & Romæ vterq; domiciliũ inuisi Deo dogmatis cõstituerint. Scribit autem ad hunc modum. b Valẽtinus enim venit Romam sub Hygino, inualuit autem tẽporib. Pij, durauitq; vsque ad Anicetũ. c Cerdon verò, qui ante Marcionẽ fuit, & ipse sub Hygino, qui in vrbe Roma nouus erat episcop. in ecclesiã venit, & pietatẽ profitens atq; resipiscens, ita ibi mãsit, vt aliquando * occultè doceret, aliquãdo autẽ rursus se pœnitere confiteretur: nonnunquã etiam coargueretur de his quæ perperã doceret, atque etiã à fratrum cœtu excluderetur. Hæc in tertio aduersus hæreses lib. In primo autem, de Cerdone etiã ita refert: Cerdon verò quidam, à sectatoribus Simonis impietatis suæ occasionibus sumptis, Romã venit sub Hygino, nonũ locum episcopalis successionis ab Apostolis sortito: ibiq; docuit, eum qui à lege & prophetis prædicatus est Deum, non esse patrẽ Domini nostri Iesu Christi. hũc quippe nosci, illum esse ignotũ: & alterum quidem iustum, alterum autẽ bonum esse. Cui Marcion succedẽs, doctrinã eam adauxit, sine pudore & verecũdia omni blasphemans. Valentini autẽ immẽsum & profundũ pelagus Irenæus facile emensus, intimis obscuræ & erroneæ populique seductricis syluæ spelũcis incubantem imposturarũ ser-

a Valentinus hæreticus.

c Itẽ Cerdon.

* λαθροδιδασκαλῶν.

Itẽ Marcion Cerdonis discipulus.

b Valentinus, vsque ad triginta æonũ fœtus, tanquam Æoniæ scrofæ examen diuinitatis effudit: & Christum in substãtia corporis nostri fuisse negauit. Tertull. Cerdon duo introduxit initia, id est, duos deos. vnum bonum, & alterum sæuum, &c. Christum item verum hominem, & verè passum esse negauit. Idem.

pentem, vbi dudũ abſtruſus latuerat, extraxit, & nudum in apricũ produxit locum. Quo tẽpore Marcum etiam fuiſſe dicit, nequitiæ magicæ peritiſsimum. Quorũ deteſtãda ſacra talib. oſtendit verbis: Etenim quidam eorum thalamũ nuptialem conſtruunt, & arcanum quoddam initiãdi genus celebrãt, adiectis nõnullis ſuper eis qui initiantur votis & precationibus: & ſpirituales nuptias, quas faciunt, eſſe dicũt, ad ſimilitudinem ſupnorũ coniugiorũ. Alij ad aquã eos ducũt, & baptizantes hæc verba addũt: In noĩe ignoti patris omnium, in veritate matre omniũ, & in eo qui deſcendit Ieſu. Sunt etiã qui Hebraica inſuper afferunt nomina, ad eorum qui initiantur terrorem, & conſternationem maiorem.

Item Marcus.

Spirituales ei⁹ nuptiæ.

Eiuſdẽ baptiſmus.

CAPVT IIII.

POſt Saturnini & Marcionis, Encratitarum hæreſim cõflatam eſſe tradũt: cuius princeps fuiſſe fertur Tatianus, qui diſcipulus Iuſtini martyris fuiſſe perhibetur. Sed tantiſper dũ cum illo erat, nihil rerũ huiuſmodi protulit. Poſtquam verò ille martyrio eſt defunctus, tumore diſciplinæ inflatus, tanquã aliis ſcientia ſuperior, peculiarẽ cœpit promulgare doctrinam: itidem vt Valentinus, ſecula inuiſibilia producens: & eadem quæ Saturninus & Marcion de nuptiis, corruptione, & fornicatione, nugando effutiens: à ſe ipſo quoque cauſam nouam ſalutis Adæ eſt commentus. Cuius ſucceſſor Seuerus, hæreſim illius magis etiã adaugens, cauſam arripuit, quur ſectatoribus illius ad ſe pertractis, à ſuo ipſe nomine Seuerianos eos vocaret. Legem quidem, prophetas, & ipſa Euangelia ij quoque recipiunt: propriis quibuſdã interpretationibus, prout eis eſt viſum, ſacras ſcripturas accõmodantes. Apoſtolũ autem Paulũ maledictis & conuiciis proſcindẽtes, Epiſtolarum eius librum, & item Apoſtolorũ acta prorſus reiiciũt. Tatianus porrò iſte quatuor Euangeliorũ conciliationem & concordãtiam fecit, eiq; libro nomẽ διὰ τεσσάρων impoſuit, qui longo etiam durauit tẽpore. Ferunt eum quoque quædam Apoſtoli trãſtuliſſe atque immutaſſe loca, vt ſcilicet inelaboratam eloquutionis expoliret ſimplicitatem. Magnam præterea librorum vim is reliquit: inquibus maximè celebratur, quæ ad Græcos ſiue gẽtes

Tatianus, Encratitarum hæreſis autor.

Encratitæ autẽ dicuntur, quaſi continẽtes.

Exemplum ſcientiæ inflantis.

αἰῶνες Valentini.

Primi hominis ſal⁹.

Ii poſtea à Seuero Seuerini dicti.

Alia eiuſdẽ ſcripta.

Cõcordantia quatuor Euãgeliorũ Tatiani Quaternionem dicere Latinè poſſes.

ſcripta ab eo eſt oratio. In ea, veterum temporum memoriam ac priſcos perſequens, omnium antiquiſſimum fuiſſe Moſen oſtendit: ſicuti & me legere memini. Hæc de ſecta Tatiani, ſeu mauis Seueri, dicta ſufficiant.

CAPVT V.

AD hunc modum tẽporibus illis hæreſes ſuppullularunt: & per eas vetus generis noſtri hoſtis, hæreticos quidem miſerabiliter in ius ſuum & perditionem pertraxit. Apud gẽtes autem, ſuis ipſe portẽtoſis turpibúſque fœditatibus, maximam cõtra Chriſtianum nomen, & ſalutiferi Verbi doctrinam, grauiſsimæ infamię calumniam induxit: vt qui nõdum ac fidei noſtræ profeſsionem eſſent pertracti, impiam admodum de nobis conciperent ſuſpicionem, quaſi nefandis libidinibus, matribus ſororibúſque noſtris commiſceremur, impuróque prorſus ſceleratæ vitæ genere contaminaremur. Sed non diu hæreticos tulit, qui ſalutis noſtræ curam gerit Deus. Nã adulterina eccleſiæ dogmata, quæ paulatim emicuerant, breui ſunt extincta, & à ſeipſis inter ſe abolita, quum alij ſuper alios nouis rebus ſtuderent, atque inter ſe conflictarentur: non aliter quàm fluctuum commotiones inſurgentes ſubinde, atque decidentes, in varias multiplicéſque abeũt formas, & poſtremò vt nihil eorum appareat euaneſcunt. Contrà, veritatis ipſius cauſa tum incrementa ſua capiebat, magíſque indies augebatur, acceſsionem quandam & robur certum ex hæreticorum inſultu ſumens. Semper enim ſibi conſtabat Eccleſiæ catholicæ ſplẽdor & ſtatus: & grauitas eius, modeſtia, libertas, diuinus vitę morúmque diſciplinæ ordo, doctrinæque ſinceritas, apud Græcos ſimul & barbaros mirificè relucere cernebatur. Atque illis vt † inobſequẽtibus tempore diffluentibus, ſimul etiam coorta in doctrinam noſtram inuidioſa calumnia diffluxit: ſoláque quam nos profitemur fides & doctrina, ſincerorúmque dogmatũ philoſophia, in graui ſimul & moderato ſtatu ſuo pulchrè atque decenter perſtitit, vt deinceps nemo facile per calumniam cõtra eam infame quicquam & indecorum proferre auderet. Quam rem veteres, ſi qui aliquando aduerſus eccleſiæ Catholicæ doctrinã inſurgerẽt, in primis ſtudio habue-

Veterũ omnium antiquiſsimus Moſes.

Diabolus per impuras, impudentes & impias hæreſes, Chriſtianiſmum admodũ apud infideles traduxit.

Prouidẽtia diuina hæreſes per ſeipſas, vnà cũ infamia Chriſtiano nomini iniuſta, extinctæ.

Eccleſia florens.

Optima abolendarũ hæreſium ratio, quam noſtra etiã ætas vtinã ſeruaret.

ἀνυποτάκτων.

Veteres eã ſedulò retinuerant.

κενοφωνίαν
runt, propter impurorum & prophanorum hominum ✱ vaniloquentiam. Et hoc quidē sic ipsa gratia & prouidētia Dei multis, ita vt decuit, modis efficiebat: nihilominus tamen illa alios quoque, qui eiusmodi deliramenta oppugnarent, in medium produxit, cum perniciosis illis & consceleratis pedem collaturos, & non tantū editis libris, verumetiam sine scripto firmissimis demonstrationum atque rationum probationibus, impiarum hæresum mendacia debellaturos. In quibus post Clementem, Ignatium & Polycarpum, primus Iustinus ex philosophis martyr fuit. de quo in proximo, qui hunc præcessit, libro diximus. Post eum Egesippus laudem multam obtinuit. Ab hoc terti' Dionysius, Corinthiorum episcopus. Quartus, Antiochenus Theophilus. Deinde Philippus, & Modestus, Meliton, Apollinaris, & Musanus. Secundum hos duodecimū locū cōsequutus est Bardesanes Syrus. Qui sanè omnes plurima variàque reliquerunt scriptorū monumenta: de quibus, quantum poterim', in præsenti dicemus tomo. Sicuti in reliquis quoq; faciemus: nec memoriam illorū qui hosce sunt subsequuti, intercidere patiemur. Faciemus etiam deinceps mentionem Pantæni, & Alexandrini Clementis, qui à volumine suo cognominatus est στρωματεύς, seu contextor: præterea Rhodonis, & Miltiadæ, Apollonij & Serapionis, Irenæi & Hippolyti, & cæterorum vsque ad ipsum doctissimum Origenem: qui orationis virtute, doctrina monumentísque librorum plurimùm professioni Christianæ contulerunt momenti. De Papia quidem, Quadrato, Aristide & Castore antea diximus. Nunc de Iustini libris agamus.

De' etiam hæresum oppugnatores excitauit.

Catalogus primorum ecclesiasticorū virorū, qui monumenta scriptorum post se reliquerunt.

CAPVT VI.

PErmulta is quidem edidit scripta: quæ autem ad nos peruenerunt, hæc sunt. Ad Antoninū Pium & liberos eius, Romanúmq; Senatum, pro fide nostra oratio. Altera quoque eiusdem argumenti, ad Marcum Verum Antonini successorē defensio. Oratio itē alia ad Græcos scripta, in qua multa de natura dæmonum facit verba: quæ sanè diu multúmque, & apud Græcos sapientes, & apud nostros agitata est quæstio. Liber rursus alius ad Græcos editus, cuius titulus est, ⁎ Confutatio. Item li-

Iustini philosophi & martyris scripta.

⁎ἔλεγχος.

ber de monarchia Dei, cuius argumenta & locos non ſolum ex noſtrorum, verumetiam profanorum autorum libris decerpſit. Præterea liber qui inſcribitur, Pſaltes. Scholium de anima, in quo quęſtionibus variis Philoſophorum Græcorum expoſitis, opiniones quaſdam apponit, aduerſus quas rationes ſuas ſe aliquando producturum, ſententiámque ſuam alio commentario expoſiturum pollicetur. Liber contra Marcionem Ponticum compoſitus, in quo, ſicuti & in oratione ad Antoninum Imperatorem, hæc quoque ſcribit: Marcion Ponticus hodie quoque ſectatores ſuos docet, alium quendam maiorem eo qui creauit omnia, eſſe Deum, qui etiam per omne genus hominum, dęmonum fretus auxilio, permultis perſuaſit, vt blaſphema dicerent, & pernegarent factorem totius huius vniuerſi patrem eſſe Chriſti, ſed alium quendam iſto maiorem hunc creaſſe profiterentur. Atque omnes qui ab iis prouenerunt, quemadmodum diximus, Chriſtiani vocantur: haud aliter quàm, quũ philoſophis non ſint communia dogmata, quod tamen Philoſophiæ dicitur, commune omnibus eſt nomen. Quibus verbis poſtea illud addit: Eſt autem nobis contra omnes hæreſes volumen compoſitum, quod vobis, ſi voletis, legendum dabimus. Edidit quoque ad Iudæos dialogum, quem Epheſi quum eſſet, Tryphoni, celebri apud Hebræos viro, quem etiam in eo ſecum differentem introducit, dicauit. In eo clarè profitetur, diuina gratia ſe ad fidei noſtræ profeſsionē eſſe pertractum: proindéque quũ multum ſtudij in philoſophorum diſciplinis conſumpſiſſet, animo ſe percupido ad veritatis inquiſitionem decurriſſe. Dicit quoq; multa Iudæos contra Chriſti doctrinam inſidioſè molitos eſſe, huiuſmodi ad Tryphonem verbis vtens: Non modò autem non egiſtis, ſuper eis quæ malè feciſtis, pœnitentiam: ſed viros eximios delectos Hieroſolymis in omnes orbis partes miſiſtis, qui Chriſtianam ſectam vt atheam & deos abolentem, impietatíſque manifeſtæ cōpertá eſſe dicerent: eáq; omnia de nobis, quę qui nos ignorant, loquuntur, recenſerent. Quapropter non vobis tantum ipſis, verùm aliis etiam prorſus omnibus hominibus iniquitatis eſtis auhores. Scribit præterea,

Iuſtinus de Marcione hæretico.

Marcionis hæreſis.

Per diuinā gratiam Iuſtinus à Philoſophia ad Chriſtianiſmum perductus.

Teſte Iuſtino, Iudæi plurima cōtra Chriſtianos ſunt machinati.

Prophetica dona in ecclesia, Iustini tempore. *Apocalypsis Ioannis Apostoli est.* *Iudæi è Biblijs dicta de Christo quædã sustulerunt.* *Præclarè dicta Iustini.*

ætate sua dona prophetica in ecclesia Dei inituisse. Asserit etiam, Apocalypsim ex professo Ioannis esse. Redarguit denique Triphonem acriter, quòd Iudæi multa prophetarum dicta, manifestè de Christo vaticinantia, sustulerint. Aliæ quoque plures eius extiterunt lucubrationes. Adeò autem scripta eius veteribus in precio fuere, vt Irenæus in quarto aduersus hæreses libro, „ dicta quædam eius referat, dicens: Rectè verò Iustinus „ in libro aduersus Marcionem inquit: Quin Domino ip„ si fidem non haberem, si alium quàm rerum condito„ rem Deum promulgaret Rursus in quinto eiusdem o„ peris: Rectè Iustinus dixit, Quòd ante Domini aduen„ tum non ausus fuerit Satanas blasphemare Deum, quip„ pe qui nondum condemnationem suam sciret. Iustini scripta sic se habent.

CAPVT VII.

Egesippi scripta.

EAdem ætate & Egesippus viguit Quinque is libris integram & simplicem Euangelicæ professionis reliquit doctrinam: in quibus satis indicat, multos se cõuenisse, quum Romam proficeretur, episcopos, à quibus vnam eandémque doctrinam acceperit. Mentionem etiam facit Clementis ad Corinthios epistolæ cuius loca quædam recenset. Commemorat quoque, vt in episcopi eorum primi colloquium peruenerit: atque inde Romam traiecerit, quum episcopatum ibi Anicetus teneret. Cuius diaconum Eleutherum memorat, qui Soteri successit, sicuti is Aniceto. In vrbibus porrò omnibus sanã se testatur inuenisse prædicationẽ, quemadmodũ scilicet lex, ꝓphetæ, & Dominus ipse docuerit. Meminit „ itidem initiorum hæresum quarundam, ita inquiens: „ Posteaquam Iacobus Iustus Martyrio est defunctus, si„ cuti & Dominus idem ob verbum: in locum eius, patrui „ eius Cleopæ filius Simeõ est suffectus, quem omnes Do„ mini fratrem † patruelem secundum esse retulerũt Pro„ pterea autem Ecclesiam vocauerunt virginẽ, quòd nõ„ dum esset inanibus, & vanis corrupta doctrinis. Primus „ eam deprauare cœpit, quòd in petitione episcopat⁹ re„ pulsam tulisset, * Thebutes, vnus è septem hæreticis, & „ † plebeius: à quibus & Simon est, vnde Simoniani dicti: „ & Cleobius, vnde Cleobiani: & Dositheus, vnde Dosi-

Egesipp⁹ de quibusdam primis hæresibus. *† ἀνεψιὸν δεύτερον.* *Ecclesia adhuc incorrupta et virgo* ** al. Thebulis* *† ἐκ τῶν λαῶν.* *Septem primæ hæreses.*

theani: & Gorthæus, vnde Gorthæani: & Masbothæus, «
vnde Masbotheni. Ab iis autem & Menandriani, & «
Marcionistæ, & Carpocratiani, & Valentiniani, & Ba- «
silidiani, & Saturniniani. Hi pro se quisque, proprias seorsim induxerunt opiniones. Ab iis Pseudochristi, pseudoprophetæ, pseudoapostoli, qui vnitatem Ecclesiæ diuiserunt, perniciosis sermonibus aduersus Deum & aduersus Christum eius. Scribit verò de Iudæorum quoque hæresibus, dicens: Fuerunt autem variæ quoque in circuncisione inter filios Israel aduersus tribum Iuda & Christum ipsum, sententiæ & sectæ: videlicet Hessæorum, Galilæorum, Hemerobaptistarum, Masbothęorum, Samaritanorum, Saducæorum, Pharisæorum. Scribit insuper alia plurima, quorum partem antea suo quæque loco adducentes retulimus. Atque in iis quædam ex Hebræo & Syriaco Euãgelio, & de Hebraica lingua affert. Tum autem satis indicat, à Iudæis se ad Christianismum peruenisse. Mentionem quoque aliarum rerum facit, ex Iudaica sine scripto traditione. Et virtute omni refertam sapientiam Prouerbia Solomonis vocat: non ipse verò tantum, sed & Irenæus, & plerique omnes qui vetustate sunt insignes. De iis autẽ libris qui Apocryphi dicuntur, dicit ætate sua ab hæreticis quibusdã ea quæ sũt cõficta, illis esse clàm inserta.

Hæreses Iudaicæ.

Euãgelium Hebræum.

Egesippi & antiquorum de pverbiis Solomonis iudiciũ. Itẽ de libris Apocryphis.

CAPVT VIII.

Dionysij Corinthij scripta.

AB hoc ad Dionysium Corinthium oratio cõuertenda, qui ecclesiæ eius loci præfuit: & non solùm pio & sancto labore eis qui curæ eius fuerant cõmissi, sed etiam qui in longinquis essent regionibus. plurimùm profuit, omnibus seipsum facilem præbens, & epistolas Catholicas ad eos scribens: quarum vna ad Lacedæmonios est, catechesim & institutionem orthodoxiæ rectiorísque doctrinæ cõtinens: cuius titulus est, De pace & vnitate. Secundam ad Athenienses dedit, qua eos ad sinceram fidem cõplectendam excitat, cum legitima obiurgatione: quòd parum essent ad accuratũ Euangelicæ doctrinæ & vitæ institutum intenti, quippe qui prorsus ferè à professione Christiana disciuerint ex quo in eorũ tẽporũ persequutione Publius episcop' eorũ è vita martyrio cõsignata excessit. cui Quadratũ

succeſſiſſe eccleſia gubernanda, commemorans, ſtudio diligentiáque eius cõuentus fidelium denuò agi cœpiſſe,& fidei igniculos rurſus excitatos eſſe,dicit. In ea epiſtola quoque indicat,Pauli cohortatione Dionyſium Areopagitam epiſcopatum eccleſiæ Athenienſium ſuſcepiſſe. Scripſit aliam quoque ad Nicomediæ eccleſiã, in qua Marcionis hęreſim vehementer impugnans,eccleſiaſtico canoni inſiſtit atque innititur. Ad Gortinios etiam,& reliquas per Cretam eccleſias alia circũ-
„ fertur, in qua, quum epiſcopum eorum Philippum,
„ quòd eccleſiam ſuam fortitudinis & virtutis omnis lau-
„ de florentem ritè gubernauit, commendat:tum in fine eos hortatur, vt ſibi à fraude & peruerſitate hæreticorum caueant.Amaſtridi porrò & Ponticis eccleſiis ſcribens,Bacchilidæ,& Elpiſti,qui eum ad ſcribendum ſint cohortati,& Palmæ epiſcopi mentionem infert. In ea epiſtola, multas ſcripturarum ſolutiones & declarationes exponi:multa de caſtitate & coniugio refert. Iubet etiam omnes qui à quacunque hæreſi,delicto & peccato, per pœnitentiam conuertantur, ad eccleſiam benignè recipi. Has conſequitur,quæ ad Gnoſios, eſt data epiſtola: in qua epiſcopum Pinytum admonet, † ne cœlibatus onus tanquam neceſſarium fratribus imponat, ſed infirmitatis multorum rationem habeat. Ad quam ille reſcribens, quum virum eum admiratur, laudat,& cõplectitur: tum ab eo maturiores firmioréſque petit literas, quibus illis meliorem ſolidorémq; cibum impertiat, ne puerilibus innutriti alimentis, in lactis

Peccatores vẽs pœnitentiam agẽtes in eccleſiam recipiendi. De cœlibatu locus notandus.

† μὴ τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ἁγνείας, ὡς ἐπαναγκὲς, ἐπιτιθέναι, τοῖς ἀδελφοῖς, τοῖς δὲ τῶν πολλῶν ἀσθενείας καταστοχάζεσθαι.

De onere cœlibatus diui Ignatij extant ſentẽtiæ. Si quis poteſt in caſtitate manere, ob carnis Dominicæ honorem, citra gloriationẽ maneat. Docet autẽ & nubentes & nuptas de ſententia Epiſcopi coniugium inſtituere, vt nuptiæ iuxta Deum contrahãtur, non ſecundum fœdam libidinem. Cœlibatus iugũ nemini impoſueris. Eſt enim res periculoſa, & cuſtoditu, cùm obtinetur, difficilis, quando ex neceſſitate ſeruatur. Iuuenibus nuptias permitte, priuſquam meretriciis amoribus corrumpantur. In Gnomologico Græco, libro primo, cap. 14.

nutrica-

nutricatione consenescant. Per quam Epistolam non modò Pinytus orthodoxam rectámq; fidem, sed & eloquentiam, diuinámque prudentiam & curam suam, quã de gregis sui profectu & vtilitate gessit, satis declarat. Sed ad Soterem quoque Romanæ vrbis episcopum epistolam dedit, ex qua perpauca hîc inserere placuit, de consuetudine ecclesiarum, quæ vsque ad persequutionem durauit. Eam quum ipse quoque approbet, ita refert: Iam inde ab initio hæc vobis est consuetudo, " vt fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis: " & ecclesiis multis, quæ passim sunt in vrbibus, subsidium mittatis: per quod iamdudum & egenorum penuriam recreatis, & fratres in metallis opus facientes alleuatis, morémque Romanum à maioribus acceptum Romani retinetis. Quem non modò conseruauit, sed adauxit etiam, beatus episcopus vester Soter, quum liberaliter munera sanctis summittendo, tum fratres ad nos redeuntes, vt filios suos pater amantissimus, sermonibus beatis cohortando. In ea ipsa epistola, & Clementis ad Corinthios epistolæ meminit, superioribus temporibus more antiquo in ecclesia eam legi solitam significans. inquit: Hodiernum transegimus Dominicum diem, quo epistolam vestram legimus, quam etiam deinceps semper cohortationis institutionísque nostræ gratia legemus: itidem vt alteram illam à Clemente ad nos scriptam. Insuper & de epistolis ipse suis, tanquam callidè deprauatis, ita scripsit: Epistolas enim fratrum rogatu scripsi, sed eas diaboli apostoli zizaniis compleuerunt, quædam quidem expungentes, quædam autem inserentes, quibus Væ illud est repositum. Non mirandum certè, si etiam Dominica scripta nonnulli corrumpere sunt ausi: quando nostris, etiam illis longè dissimilibus, insidias struxerunt. Est etiam epistola eius ad Chrysophoram, fidelem sororem: cui ille conuenientia scribens, rationali eam exatiauit alimento. Hæc de Dionysio.

Pinyt⁹ episcopus Gnosius.

Vet⁹ Romanæ Ecclesiæ consuetudo, Ecclesiis & afflictis Christianis eleemosynã mittendi.

Epistola Clementis Romani Corinthi in ecclesia lecta.

Epistolæ Dionysij Corinthij adhuc viuentis ab æmulis deprauata.

CAPVT IX.

Theophili Antiocheni scripta.

THeophili autem Antiochiæ episcopi ad † Autolycum tres feruntur Institutionum libri. Et aduersus Hermogenis hæresim liber, in quo multis vtitur testi-

† Alij habent Anatolium.

moniis ex Ioannis Apocalypsi. Extant eius quoque scripta alia, diuinis referta doctrinis. Cæterùm ea tempestate, quum hæretici zizaniorum more, in sincera & pura semente Ecclesiæ, valdè succrescerent, ecclesiarum per orbem Episcopi illos perinde atque syluestres feras propellendo arcebant, aliquando quidem scriptis ad fratres exhortationibus & præceptis, nonnunquam verò etiam sola verborum vi in faciem hostibus ad eos euertendos congressi: quandoque libris editis, densis atque certis confutationibus eos persequentes. Ex quibus etiam vnus est, de quo nunc agimus, Theophilus, fortis sanè propugnator: quem contra Marcionem strenuè rem gessisse, errorémque eius & fraudem in publicum produxisse, ex libris eius qui adhuc circunferũtur, satis apparet. Sed non is modò contra Ponticum Marcionem depugnauit: sed & Philippus, quem Paulo antè ex Dionysij verbis, episcopum Gortynæ fuisse didicimus, luculentum aduersus eundem edidit librũ. sicuti & Irenæus: & Modestus, qui præ cæteris maximè imposturas eius & deprehendit, & redarguit. Quin & plures alij certamen contra eum susceperunt: quorũ monumenta ad hoc vsque tempus à studiosis sunt conseruata.

Libri eius aduersus Marcionẽ.

Itẽ Philippi Gortynæ episcopi.

Irenæi.

Modesti.

CAPVT X.

EIsdem temporibus Melito quoque Sardensis, & Apollinaris Hierapolitanæ ecclesiarum episcopi, eloquentia simul Apostolicáque doctrina in primis floruere: qui ambo seorsim apud Marcum Antoninum iuniorem, Christianam defendentes religionem, orationem habuere. Melito sanè duos de Paschate composuit libros, in quorum principio, quo tempore eos conscripserit, ostendit hisce verbis: „Sub Seruilio Paulo Asiæ Procõsule, quo tempore Sangaris martyrium obiit, quæstio magna Laodiceæ, de Paschate, quod tẽpestiuè in eos, incidit dies, est exorta, hæc quoque à me sunt perscripta. Istorum librorum Clemens quoque Alexandrinus meminit, in suo de Paschate opere, quod se propter Melitonem composuisse testatur. Præterea Melitonis liber circũfertur, de Politia & prophetis, item de ecclesia, ali9 de die Dominico, alius de Natura & figmẽto

Scripta Melitonis & Apollinaris

hominis inſcriptus. Item de Obedientia fidei:de Senſibus,eorúmq; ſedibus. Alius præterea de Anima & corpore.Rurſus, de Lauacro & veritate.De Fide,& de natiuitate Chriſti. Inſuper de Prophetia & de Hoſpitalitate.Item is qui dicitur Clauis. De Diabolo,de Apocalypſi Ioannis. de Incorporato Deo. Ad hos accedit liber Antonino oblat⁹,in quo de rebus noſtris talia quędam memorat. Quod antea nũquam eſt factũ,id nunc tandem fit,vt cultores Dei affligantur, & edictis propoſitis per Aſiam proſcribantur.Impudentiſſimi enim ſycophantæ,& qui alienis bonis animum per cupiditatẽ & auaritiam adiecere, occaſione ex principum conſtitutionibus arrepta diu noctúque propalàm excutiunt & rapiunt eos qui nihil admiſere mali. Ac ſiquidẽ hæc iuſſu tuo fierent,probarẽtur ſanè. Iuſtus enim princeps nihil iniuſti ſtatuerit vnquam: & nos æquo libentíque animo cædium eiuſmodi ferremus honorem. Et te illud modò rogaremus,vt ipſe prius rem diſpiceres,autoréſque tantæ pertinaciæ inquireres, atque ex æquo & bono decerneres ſuppliciόne & morte,an ſalute & quiete ſint digni. Sin autem te quoque ſciente conſtitutio & ſanctio hæc eſt promulgata, vt nouo prorſus more, igne & laceratione in corpora ciuiũ ſęuiatur,quod antea ne aduerſus barbaros quidem hoſtes facere decuit: multo magis obſecrandus nobis es,ne nos in tam aperta & publica violentia & direptione deſpicias. Poſthæc etiam illa refert: Philoſophia noſtra antea quidem inter barbaros viguit.Et quũ in Romani imperij prouinciis ex maioribus tuis,Auguſto Cæſare rerum potiente, efflorefceret,admodum imperio tuo commodauit. Ex eo nanque tempore in immenſum res Romana creuit: cuius tu ſucceſſor optatus factus, diutiſſimè imperium adminiſtrabis, ſi vnà cum filio tuo, philoſophiam iſtã, quæ cum imperio quaſi ſimul nutrita, & cum Auguſto incrementa ſua cepit, cõſeruaueris. Ea quippe & à maioribus tuis,præ cæteris religionibus ,eſt habita in precio.Profeſſionem porrò noſtram Reipublicæ bono eſſe,illud in primis indicat,ꝙ vigorem ſuum habere cœperit vigente maximè imperio:& quòd in Auguſti rerũ adminiſtrationem nihil aduerſi inciderit, ſed e diuerſo

Defenſio Melitonis pro Chriſtianis ad Antoninum imperatorem.

Chriſtiana religione promulgata Romanũ imperiũ ad ſummum florem ſub Auguſto principe peruenit.

Nero & Domitian⁹ Christianorum persequutores.

prospera omnia & præclara ex arbitrio & voto omniū successerint. Soli reperti sunt Nero & Domitianus, qui ab inuidis & malè conciliatis quibusdā hominibus persuasi professionem nostram calumniæ expositam esse voluerunt. A quibus, more iniquißimo, per illos impudentis sycophantiæ profluxit mendacium. Sed enim pij parentes tui, imperitiam illorum correxerūt, multis sæpe rescriptis eos obiurgantes, qui de nobis præter leges & æquitatem, quicquā statuere, aut tentare fuissent ausi. Inter quos auus tuus Hadrianus, quum ad alios plures, tum ad Fundanū Asiæ procōsulem, ea de re scripsit. Pater quoque tuus, tecum imperij res administrans, in edicto eo quod ad ciuitates, nominatim verò ad Larissæos, & Thessalonicenses, & Græcos omnes, ne quid rerum nouarū fieret, dedit, de nobis scripsit. Te verò amplius etiam, qui de religione nostra eandem quam illi, immò verò humanitati & philosophiæ accōmodatiorem obtines sententiam, facturum esse persuasum habemus, quę petimus, omnia. Hęc ille in oratione ad Antoninū. In eis autem, quas scripsit, Eclogis & scripturarū cōpendiis, statim à principio, Onesiphoro cuidā eo opere inscripto, veteris instrumenti extra cōtrouersiam positos libros recenset. Eum autem virū laudibus vehit, q̄ & fide probata fuerit, & multū studij in scripturis addiscendis posuerit. Hierosolyma autem se ea gratia profectum esse asserit, vt certa ibi de libris eis comperiret. Itaque numerum & nomenclaturam eorum proferens: Quinque, inquit, sunt Mosæ libri, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Iesus Nauæ, Iudicum, Ruth, Regum quatuor, Paralypomenon duo, Psalmorum Dauidis liber: Salomonis Prouerbia, siue Sapientia: Ecclesiastes, Canticum canticorum, Iob: Prophetarum, Esaiæ, Hieremiæ, & duodecim prophetarum liber: Daniel. Ezechiel, Esdras. Deinde infert: Ex quibus Eclogas selectásque sententias & doctrinas collegi, in sex libros digestas. Hæc de Melitone.

Melito de Canonicis veteris testamenti libris.

Apollinaris libri.

CAPVT XI.

Hæresis Cataphrygas.

Apollinaris autem, quum multa alia, tum hæc quoque feruntur. Ad Antoninum pro fide oratio.

Quinque libelli, in quibus cum Græcis seu Gentilibus agit. De veritate liber vnus & alter. Ad Iudæos item libri duo, & quæ præterea cõtra Phrygum hęresim cõposuit: quæ nõ longè pòst res nouas in ecclesiam induxit, tum primùm autem pullulare cœpit, ex quo Mõtanus cum pseudoprophetissis suis à vera fidei via declinauit. De Apollinari Hierapolitano tantum. Musani autem, cuius antea meminimus, pulcherrimus extat Dehortatorius liber, ad quosdam fratres ab eo compositus, qui pręter rationem ad sectam Encratitarum deflexerant: quæ eis quoque temporibus exorta, nouã perniciosámque hæresim & opinionem in orbem intulit. Ducem eius & autorem fuisse, historia nostra antea Tatianum, Iustini Martyris auditorem, propagatorem autem Seuerum, indicauit. De Encratitis Irenæ' quoque ita scribit: " A Saturnino & Marcione Encratitæ nominati, cœlibatum docuerunt, simul & primam Dei creationem reiicientes, & tacitè eum qui ad hominum propagationem masculum & fœminam creasset, accusantes. Iidem quoque abstinendũ esse ab eis quæ ipsi animata dicunt, instituerunt: † malam referentes gratiam, qui cuncta creauit, Deo. Pernegant etiam primi hominis salutem. Hæc quoq; de Musano. Ea ipsa tempestate, quum Phrygum aliorúmq; etiã hæreses in Mesopotamia exundarent, Bardesanes Syrus, quum linguarum aliarum, tum Syri sermonis peritissimus, præterea verò hæreticis refellendis exercitatissimus, aduersus Marcionem & alios quosdam, quinque variantium inter se dogmatum autores, strenuè cum eis cõgressus, Dialogos, & insuper alia plurima scripta, sermone suo vernaculo edidit: quæ, ꝙ fortiter fidei verbũ propugnarent, plures eius auditores in Græcã transtulere linguam. In iis liber est, quem ad Antoninũ de fato cõscripsit, satis in eo Patrem Verbi exprimens, Sed & alia opuscula cum occasione ex persecutione accepta, edidisse ferũt. Atq; hic quidẽ Valentini primùm sectator fuit: quem quũ improbasset, fabulosasq; eius doctrinas & opiniones satis refellisset, ipse quidem sibi ad perfectionem & finem rectæ fidei peruenisse est visus; nõ omnino tamen veteris opinionis suæ, quę in habitum abierat, sordes abstersit.

Montanus hæreticus.

Musani Ecclesiastici doctoris scripta.

Encratitarum hoc est cõtinentiũ hæresis, prohibentiũ nubere, iubentiũ abstinere à cibis, &c.

1. Timo. 4.

† ἀχαριστοῦντες θεῷ.

Primi hominis salus.

Bardesanis Syri scripta Ecclesiastica.

Hic ex Valentini, cui' discipulus fuit errore, per cõtagionẽ nõnihil ægritudinis contraxit.

CAPVT XII.

SEd & alij plures Christiano planè animo pro fide nostra decertarunt,& aduersus hæreses depugnarũt, ecclesiæque statu & moribus receptis, aliisque quæ vel scriptis, vel sine scriptis à maioribus accepissent, in literas relatis,libros plurimos,posteritati reliquerũt. Quibus [a] Caius & Tertullianus meritò sunt annumerandi, qui plurima certè & pulcherrima ediderunt scripta:quę singillatim recensere, præsentis instituti nõ est. [b] Tertullianus portò iste presbyter fuit, Patre centurione natus cuius lectione Cyprianus plurimùm est delectatus. [c] Et, quòd eloquentia admodum polleret, multos sub Seuero imperatore cõposuit libros. Sed postea propter cleri Romani inuidiam, ad Montani est delapsus dogma. Et libros aliquot aduersus ecclesiam, Montani opinionem defendens, edidit. Scripsit etiam de cõtinentia, de persequutione, de ieiunio, de monogamia, de ectasi libros sex: cõtra Apollonium septem, & plures alios. Quibus apologiam pro fide ad Senatum Romanum addidit, in qua cõmemorat: [d] Quum Marcus Antoninus bellum cõtra Germanos & Sarmatas gereret, aciémque aduersus hostes strueret, exercitum eius omnem, propter sitim grauem & diuturnam ad rerum omnium inopiam & desperationem peruenisse, ac legionem nostram in genua more nostro procubuisse, precantem, atque Dei opem implorantem: eámque rem vt nouam & solitam, hostibus terrorẽ ingentem incussisse. Atque illis ad eum modũ orantibus, aliud insuper maius, præter opinionẽ & expectationẽ, accidisse. Quũ enim frequentibus fulminũ ictibus hostes pulsos: tum qui ea sunt subsequuti, multa densorũ imbriũ vi, exercitũ iamiam siti & aquæ penuria interiturum, recreatũ & restitutum esse. Tam efficaces scilicet nostrorum fuisse preces. Hanc rem † profani etiam historici tradidere, qui de Romanis imperatoribus scripserunt: non illi quidem precibus nostrorũ miracula tanta adscribẽtes,

a Cai⁹ scriptor. Ecclesiasticus.
b Tertullianus.
c Magistrũ eum appellare solitus.
d Milites Christiani sub M. Antonino merẽtes, pluuiam in summa siccitate, & victoriã in vltima ppè desperatiõe, à Deo precatione sua ĩprecaru it, ea victoria Antoninus Marcomãnicũ bellum confecit, & Pannonias, Marcomannis, Sarmatis, Vandalis simul & Quadis extinct⁹, liberabit. Oros. lib. 7. c. 15. Iul. Capitoli. Eutr.

† ἀπὸ τῶν ἀκακούστων. Vnã legionẽ Christiani nominis id ĩpetrasse, Dionys. autor est. Suidas rẽ oẽm in Iulianũ quẽdã mysten cõtecisse videtur.

(quomodo enim id faceret, qui alienis prorsus à nobis sunt animis?) sed qui partiũ nostrarum sunt, aut nobis fauent, nulla deprauati affectione, † simpliciter & verè hominib⁹ id factum nostris tribuunt. Ex quibus Apollinaris memoriæ mãdauit, Imperatorem statuisse, vt legio ea quæ ex Christianis cõstaret militibus, * prærogatiua quadã principem in exercitu obtineret locũ, aliisq; semper præiret copiis. cui idẽ etiam imperator nomen † Ceraunoboli, hoc est, fulminatricis imposuit. Sed & Tertullianus satis idoneus & locuples eius rei fuerit testis, qui scribit: Marci prudentissimi imperatoris etiam tum literas extitisse, quibus illam Germanicam sitim, quum iamiam aquarũ penuria exercitus periturus esset, Christianorum militum precationibus impetrato imbri discussam cõtestatur. Eundémq; imperatorem capitis quoq; pœnam, & quidẽ tetriorem constituisse dicit Christianorũ accusatoribus. Ac deinceps subiungit: Quàm igitur sunt iniqui iudices isti, qui in nos solos inquirunt, impij, iniusti, crudeles? quos Vespasianus † seruari nõ iusserit, quanuis Iudæorũ victor? Ob quos Traianus ex parte leges frustratus sit, vetando inquiri Christianos? Quos neq; Hadrianus, quanquam curiositatum omnium explorator, neque qui appellatus est Pius, prosequendos sanxerit? Caius autem sub Zephyrino, aduersus Proclum Montani studiosum, dialogo composito, in quo temerariam eius audaciam taxat, ꝙ nouam induxerit prophetiam, maximam est consequutus laudem & gloriam.

† κεραυνοβόλου.

† οὐκ ἐφύλαξε. *Seruari hic dictũ sicut apud Teren. Me infensus seruat. Caij scriptum.*

† *Fulmen de cœlo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluuia impetrata, cùm siti laborarent. Iul. Capitolinus in Marco philos.*

* *Diui fratres tanti Christianæ legionis beneficij memores, per rescriptũ etiam Christianam religionem confirmarunt, Christianos accusari vetuerunt, & eiusdẽ conditionis cum cæteris esse in honorib⁹ adipiscendis cõstituerunt. Cõstitutio eorum perstringitur l. generaliter. §. final. ff. de decuri. Eis, qui Iudaicã superstitionẽ (Christianam professionem intellige) sequuntur, Diui Verus & Antoninus, honores adipisci permiserunt: sed & necessitatẽ eis imposuerunt, qui superstitionem eorum non læderent. Vlpianus.*

CAPVT XIII.

CÆterùm Irenæus Lugdunensis ciuitatis, quã Rhodanus prȩterfluit, episcopus, Pothini, qui nonaginta annos natus cum reliquis in Gallia martyribus, de quibus paulo pòst agemus, vitam finiit, successor: in tenera sua ætate Polycarpi auditor fuit, & multa variáque memoria digna reliquit monumenta. Sed quinque eius extant libri, quibus titulum fecit, Confutatio & Euersio falso nominatæ † scientiæ. In secundo porrò libro disertè astruit, adhuc suo tempore in ecclesiis plurima extitisse diuinæ & admirandæ virtutis indicia. Ita ,, enim inquit: Tantum abest vt exuscitãdorum mortuo- ,, rum dono, per orationem, quemadmodum ipse domi- ,, nus & Apostoli fecerunt, careant, vt persæpe, necessita- ,, te interueniente, inter fratres, ecclesia eius loci omni ,, orante, & ieiunio accedẽte vberiore, spiritus in corpus ,, defuncti reuersus, homóq; precibus sanctorum dona- ,, tus sit. Et rursum: Quod si per phantasiam tantum, & ,, quasi fuco obiecto, hæc Dominũ fecisse dicent, ad pro- ,, phetica illis scripta deductis, ostendemus, omnia ista ita ,, de eo prædicta, proindéq; etiam certò facta esse, ipsúm- ,, que solum Filium esse Dei. Quapropter in eius quoque ,, nomine veri germaníque eius discipuli, accepta ab eo ,, gratia, aliis hominib⁹ benignè facere, sicuti ab eo quis- ,, que donum est cõsequutus, perseuerant. Nam quidam ,, dæmones profligant: aliqui futura prȩnunciant, visio- ,, nésque & respõsa habent prophetica. Nonnulli ægro- ,, tis subueniunt, & manuum impositione eos restituunt. ,, Iam verò, sicuti diximus, mortui etiam resuscitati sunt, ,, qui satis diu inter nos fuerunt superstites. Quid enim ,, dicam? quum numerum donorum Dei inire non sit, ,, quæ per orbem terrarum omnem Ecclesia à Deo acce- ,, pta, in nomine Iesu Christi, sub Pontio Pilato cruci- ,, fixi, quotidie populis benefaciendo exhibet & prȩstat? ,, neque quempiam defraudans, neque argentum emun- ,, gẽs. Sicuti enim gratuitò à Deo accepit, ita etiam gra- ,, tuitò ea dispensat. Similia quoque alio loco profert: ,, Sicuti multos audimus fratres in Ecclesia prophetica ,, dona habentes, variis per Spiritum linguis loqui, ho- ,, minúmque occulta in lucem, vtilitatis eorum gratia,

Irenæus Polycarpi discipulus.

Eiusdẽ lib.

† Gnosticorum hæreticorũ videlicet.

Tẽpore Irenæi in ecclesia adhuc virtutes diuinæ & miracula viguere.

proferre, & mysteria arcanáque Dei consilia declarare. Hæc hactenus.

CAPVT XIIII.

FAcit is etiam sacræ scripturæ mentionem, & testamentariorum eius librorum, primo loco quatuor Euangelia recensens, ita ferè sicuti nos in fine secundi Tomi exposuimus. In quinto autem argumenti eius quod dictum est libro, Ioannis quoque Apocalypsis, epistolæq; eius, & itẽ Petri epistolæ meminit. De apocalypsi verò & hæc scribit: Hæc sic habent, atq; in omnibus emendatis & antiquis exẽplaribus numerus iste inuenitur. Testificantur hoc etiam illi qui Ioannem de facie viderunt: verbáque insuper ipsa declarant numerum nominis bestiæ, iuxta Græcorũ calculum, per eas quæ in ea sunt literas esse expressum. Et rursum: Nos equidem non periclitabimur de nomine Antichristi quicquam certo asseuerare & cõfirmare. Quod si enim hac ætate nomen eius propalàm prædicatum oporteret, per eum id indicatum fuisset, qui Apocalypsim & reuelationem ipsam vidit. Non ita dudum nanque is visus est, nostra propè ætate, circiter Domitiani imperij finem. Mentionem etiam Irenæus facit Sapientiæ Solomonis. Recipit quoque eum qui dicitur Pastoris librum, cuius illo vtitur testimonio & autoritate: Rectè igitur scriptura dicit: Crede in primis vnum esse Deum, qui omnia creauit & perfecit. Meminit item Presbyteri cuiusdam Apostolicæ vitæ viri, cuius nomen non exprimit. Ego autem Ioannem alterum esse puto, qui Ephesi fuit, Presbyter ita cognominatus: cuius etiam enarrationes & dicta memorabilia multa scriptis suis inserit. Meminit preterea Clementis, & Iustini, eorúmque loca quędam allegat. Quæ is autem de Septuaginta interpretum trãslatione diuinitùs inspiratarum scripturarum scribat, æquum visum est ipsius verbis refer-

Canonici noui testamẽti libri.

De Apocalypsi Ioãnis.

* *De reuelatione Antichristi.*

Sapientia Solomonis.

Autoritas ex Pastore.

* *In Ireneo, de inquisitione numeri & nominis Antichristi timidè simul & sollicitè agente, circa finẽ libri quinti, illud maximè obseruandũ, quòd fatidico spiritu exempli gratia tria ista nomina numerum 666. repræsentantia lectori proponit, λατεῖνος, τειτάν, ευανθας. Non enim hæc insigni carent mysterio.*

,, re. Itaque Deus homo factus est, & ipse Dominus saluauit nos, virginis signo exhibito. & nõ sicuti quidam dicunt, perperam transferre scripturam ausi: [a] Ecce adolescentula vterum gestabit, & pariet filium: ita vt Theodosion Ephesius, & Aquilas Põticus, Iudæi Proselyti ambo verterunt: quos consectati Ebionitæ, ex Iosepho eum prognatum esse dicunt. Et paulo pòst inquit: Priusquam Romani imperium in Iudæos haberent, & Macedones adhuc Asiam obtinerent, [b] Ptolemæus Lagi bibliothecam, quam Alexandriæ magnificè instruxerat, ingenti studio omnis generis bonorũ librorum copia exornare cõtendens, à Hierosolymitanis petiit, vt sibi habere liceret in Grecam linguam eorũ scripturas translatas. Tum illi, quòd Macedonibus adhuc subiecti essent, ex senioribus suis, scripturarũ sacrarum & vtriusq; sermonis peritissimos septuaginta viros ad eum miserunt, Deo hoc sic disponente. Ptolemæus autem, de quolibet eorum [c] seorsim periculum facere volens: simúlq; timens ne ex conuentione, per versionem suam, scripturarũ veritatem celarent & supprimerent, seiunctos eos, eundem librũ omnes vertere iussit. Idq; in omnibus voluminibus fecit. Deinde quum illi apud Ptolemeum cõuenirent, & versiones suas inter se conferrent, simul & Deus est glorificatus, & scripturæ eo modo ad noticiam & cognitionem hominũ peruenerunt. Euenit enim, vt omnes omnium translationes à principio ad finem vsque, eisdẽ loquutionibus & verbis sint cõceptæ: adeò, vt hodie quoq; gentes omnes persuasum habeant, de cõsilio Dei ipsius versas esse scripturas. Neque mirandum est, Deum hoc ita ordinasse, qui etiam scripturis in populi captiuitate sub Nabuchodonosor amissis, quum post annos septuaginta Iudæi in terram suã, Artaxerxis Persarum regis temporibus, reuersi essent, Esdræ sacerdoti è tribu Leui inspirauit, vt omnes qui interciderant prophetarum libros denuò cõponeret, & leges Mosaicas populo restitueret. Atq; hæc quidem de diuinis scripturis dixit, Cap. 15. In tertio autem aduersus hæreses libro, per catalogum episcopos Romanos recenset, vsque ad Eleutherum, qui Soteri successit. Eleutherum porrò duodecimum per

Alma.
a De loco illo Esaiæ, Ecce virgo cõcipiet, & pariet filiũ Esa. 7.
b De septuaginta interpretibus historia.
c Hieron. in præfat. ĩ Pentateuchum, Vna basilica interpretes Septuagĩta congregatos contulisse scribit, non pphetasse: Aristeæ & Iosephi sequutus autoritatem.
Esdras Mosæ & aliorũ libros sacros restituit.

successionem ab Apostolis facit. Enumerat autem eos, sicuti nos quoq; prius in nomenclatura eorum recensuimus. Vbi verò de Clemente pluribus agit, seditionis etiam Corinthiæ, & epistolæ Clementis meminit. Per lõgam enim, inquit, ecclesiæ Corinthi epistolam ecclesia Romana scripsit, ad pacem & concordiam dissidentes reducens, fidémq; eorum, & quam ab initio ab Apostolis accepisset traditionem, renouans. Vnum porrò, post Clementem, ex Romanis episcopis Telesphorum, magna gloria martyrium subiisse inquit. & postremò infert: Nunc autem duodecimo loco ab Apostolis episcopatus sortem ordine & doctrina sua obtinet Eleutherus, & Apostolorum in ecclesia traditio & veritatis prædicatio ad nos quoque peruenit. Quo autem ardore erga fidem diuinámq; professionem fuerit Irenæus, abundè testatur epistola, quam Viennenses & Lugdunenses martyres, quum adhuc in carcere inclusi affligerentur, ad Eleutherum Romæ episcopum, & Irenæum, qui tum presbyteri dignitate fulgebat, commendantes dederunt. Cõmendatio ea sic habet. Saluere te, rebúsque omnibus semper lætari optamus, pater Eleuthere. Literas hasce nostras vt ad te perferret, fratri & participi nostro Irenæo persuasimus. Quem rogamus, vt tibi commendatum habeas, egregium scilicet testamenti Christi æmulatorem. Quod si sciremus, ex loco & honore aliquo iusticiæ laudem cuiquam parari, vt presbyterum ecclesiæ, qui ipse est, eum in primis tibi cõmendaremus. Fit & aliorum Irenæi pulchrorum operum mentio, vt sunt quædam ad Blastum, & Florinum, & Marcianum scripta: & disputationum liber. Et item qui ab eo inscriptus est De scientia, ad Græcos, admodum necessarius liber. Et ea quę de Paschate ab eo sunt dicta: de quibus postea loco suo dicemus. Hæc de diuino Irenæo.

Clemens & Telesphor⁹ Ro. episcopi martyres.

Cõmendatoriæ literæ viennensiũ martyrũ ad Ro. episcopũ pro Irenæo.

CAPVT XVI.

QVandoquidem autem Irenæi & Viennensium a Gallicanorúmque martyrum fecimus mentionem, æquum visum est, de constantia fortitudinéque eorum pauca referre. Decimusseptimus agebatur imperij Antonini Pij annus, quum in omnibus terræ

a De martyrib⁹ sanctis, qui in Gallia fortißimè pro christo mortẽ cruciati-

partibus turbulento persequutionis Christianæ spirãte vento, populísque per vniuersum orbem præcipiti audacia aduersus nos insurgẽtibus, plurima martyrũ millia propter Christum mortem obiere: sicuti hoc facilè est ex iis quæ apud certas gentes sunt facta, coniectura assequi. Testantur id quoq; scripta ea, in quæ tam egregia illorũ æternáq; memoria digna certamina sunt relata. Verùm enimuerò alius quisquam, historia scribenda, ad memoriam posteritatis, stylo indulgens, trãsmittat victorias & triumphos ab hostibus deuictis reportatos, Imperatorias ducũ artes, consilióque simul & manu res prudẽter & fortiter gestas, ac strenuorum militum pro cõiugibus liberis & patria ipsa certamina obita, sanguinémq; pro salute eorum multis præliis abundè profusum. Oratio autem nostra de moribus & institutis vitæ & religionis Christianæ suscepta, impressiones aduersus veritatẽ factas, & pacatissima egregiarum animarum prælia, admirandámq; & omnem naturæ captum superãtem fortitudinẽ & virtutem eorũ qui magis pro pietate veróq; Dei cultu, quàm pro charissimis sibi capitibus rem strenuè gesserũt, tropæáque & victorias aduersus inuisibiles hostes partas, coronásq; triumphales persequetur: atque ea omnia veluti in columna, non ærea illa, aut marmorea, sed adamãtina prorsus insculpet, ad memoriã posteritatis omnis sempiternam. Eximium porrò ea tẽpestate martyrij tãquam stadium Gallia prouincia erat: in qua præter cæteras duæ sunt metropolitanæ vrbes, Lugdunum & Vienna, quas reliqua eorum locorũ regione emensa, fluuius Rhodanus perstringit. Martyriorũ autem eorum cõmentariũ, vrbium earum ecclesiæ illustres, ecclesiis quæ in Asia & Phrygia fuere, miscere, tali præfatione vsæ. Qui Viẽnæ & Lugduni in Galliis habitant, serui Christi, in Asia & Phrygia eandẽ nobiscum redẽptionis fidem & spẽ habentibus fratribus, Pax, & gratia, & gloria à Deo Patre & Domino Iesu Christo, Domino nostro. Deinde præfationi eiusmodi, aliis quibusdã verbis additis, tale scribendi initium faciũt. Afflictionum ærumnarumq; nostrarũ magnitudinem, & tantã gentium aduersus sanctos iram, atq; eas quas beati martyres sustinuerũt ca-

[Margin: ...bus magnis obiere. Alij hæc martyria in tẽpora diuorum fratrũ Veri & Antonini, oriente bello Marcomãnico, ad quod se ambo imperatores parabant, referunt.]

[Margin: Scriptũ ecclesiarum Gallicanorum ad ecclesias Asiæ et Phrygiæ, de earum martyriis.]

lamitates, ad plenum perscribere, neq; nostræ est facultatis, neque id à quoquã fieri posse putamus. Omnibus enim suis copiis in nos irruit aduersarius: & in initio statim ipso apparuit, nihil fore terrori nobis † præsentiam eius. Expertus est genus omne persequutionis & afflictionis, assuefaciens atque exercens suos aduersus Dei ministros. siquidem nõ ædibus tantum, balneis, & foro nobis, sed publico quoq; prorsus, necubi nostrûm quisquam appareat, interdixerunt. Verùm contra eos pro nobis gratia Dei depugnãs, infirmos quidem confirmauit, stabiles autem eis opposuit columnas: eos videlicet homines, qui per tolerãtiam omnem, mali illius impetum in seipsos pertraherẽt: quíque conferre pedẽ, omne cõtumeliæ & supplicij gen⁹ sustinere, & quę plurima essent, ꝑpauca & exigua esse ducere possent, & ita ad Christũ venire festinarẽt: rebus ipsis ostendẽtes, indignas esse passiones tẽporis huius, ad futuram gloriã. Primùm quippe cõfertim vniuersi, quę eis à multitudine inferrẽtur, pertulere, contumeliosas inclamationes, verbera, volutationes, rapinas, lapidationes, & carceres: omnia denique alia, quæ ferocienti multitudini contra inimicos & hostes facere in mentem venire solent.

Diabolus persequutionis piorũ hominum autor.

† παρουσίαν.

Veti⁹ Epagathus egregi⁹ iuuenis.

Decẽ Christiani à martyrio abhorruerunt.

CAPVT XVII.

DEinde scriptum id exequitur, sanctos ad tribunum abductos, atque ibi interrogatos, in carcerem coniectos esse. Atque inter eos Vetium quendã Epagathũ, quum ætatis flore vigentem, tum fide omníque bonorum operũ genere pollẽtem, tantam multitudinem abduci ægrè tulisse, & se ad defensionem eorũ obtulisse, atque ob tam pulchrã professionem cum aliis simul abreptum esse. Decem verò periculi magnitudine victos, martyrio renũciasse: & sanctis timorem ingentem reliquisse, admodũ metuentibus propter dubium futuri casus exitum, ne scilicet de eo quoque periclitarentur, vt Christo exciderent. Eorũ tamen numerum alios paulatim expleuisse. Optimos quosq; ex vtraque ecclesia delectos, & cũ martyribus ipsis ex gẽtibus seruos vnà cõprehensos, eósq; flagrorũ vi & necessitate coactos, contra nos ementitos esse Thyestis cœnas & Oedipi cõcubitus, aliáque item plurima vulgasse, quæ neque auditu

Eorũ vicẽ sancti martyres doluerunt.

Serui infideles, vt de christianis fœdissima quæq; flagitia confiterẽtur, torti. Eo modo christiani in infamiã & odium publicum coniecti.

" neque dictu credibilia essent: neque etiam vnquam post " homines natos, quę facta essent, fidē obtinuissent. Quarum rerum infamia vulgò iactata, omnes (inquit) contra nos sunt efferati. Et qui hactenus propter familiarem cōsuetudinem & humanitatem moderatiores fuerant, grauem in nos fremebundi acceperunt animum. " Quapropter cruciatus orationis vim omnem superātes " sancti martyres pertulerunt, satana summo studio contendente, vt ab eis quoque blasphemiæ quicquam proferretur. Præcipuè autem multitudinis ipsius & militum & Præsidis furor incubuit in Sanctū ecclesię Viennensis diaconum: in Maturum, recens quidem illum illuminatum, sed generosum & fortem decertatorem: in Attalum Pergamenū genere, columen & firmamentum Gallicorum Christi fidelium: & in Blandillam, quæ statu quidem serua fuerat, ingenium autem & animum habuit perquàm liberalem. In ea nimirū exhibuit atque repræsentauit Christus, quæ apud homines vilia, ingrata, nulliúsque adeò precij habeantur, ea apud se in maximū esse honorem, propter egregiam in se piorum animorum affectionem & amorem. Quum enim omnes metuerent, heráque etiam eius carnalis * maximopere de ea esset anxia & solicita, (aderat nanq; & ipsa, fortiter certamini pro Christo incumbens) ne illa naturæ imbecillitate, vel solam liberiorem professionē non perferret, tanto eam animi robore confortatam esse tradunt, vt tortores, qui sibi inter se succedentes à matutino tēpore ad vesperam vsque virgis & fustibus eam ceciderant, animos desponderēt, victósque se profiterentur, quid rerum deinceps de ea agerēt dubij. Obstupescentes etenim, mirabantur spiritum prorsus in ea remanere, cuius corpus circunquaq; cōscissum & apertum esset. At illa, perinde atque ab ineunte ætate certaminibus esset exercitata, perdurabat: laxamentúmq; ei, & (vt ita dicam) † indolentia plagarum & cruciatuū erat, quòd subinde [a] Christianā se esse proclamaret [b]. Sanctus verò & ipse tanta animi præsentia, & tam generosè & fortiter se carnificibus opposuit, plurimámq; eorum sæuitiam & pœnis incutiētis feritatem adeò superauit, vt ab illis interrogatus, non gentem suam, non

Primarij martyres: Sanctus Diaconus, Maturus, Attalus, Blandilla.

* ἀγωνιώσης.

Admirāda Blandillæ in perferēdis omnis generis tormentis tolerantia.

† ἀναλγησία.

a Maximopere pij sanctique hoīes Christiani noīe sunt gloriati, & delectati.

b Mirifica etiā ipsius Sancti patientia.

patriam, non nomen, non aliud quicquam, ſed vnicum «
hoc in certamine & lucta tormẽtorum omni, Chriſtia- «
num ſe eſſe diceret: quum quidem illi ſe ex eo, propter «
tam graues ac intolerabiles cruciatus, degenerem ali- «
quem nobíſque infauſtam atque ominoſam vocem au- «
dituros ſperarent. Itaque contentione illa cruciatuum «
ſummorum inferendorum fracta, ad poſtremum æreas «
ſquamas candentes molliſsimis & tenerrimis quibuſq; «
martyris membris aſperſerunt, & agglutinarunt. Atque «
ita ex illis quidem ſic aduſtis, nidor & aruina proflue- «
bat: ipſe verò conſtans & immotus permanebat, fidé- «
que ſtabilis, & aqua vitæ ex cœleſti fonte promananti «
conſperſus atque recreatus, magis magíſque conforta- «
batur.* Ac corpus totum inter ſe membris congruens, «
martyr erat: vnum totum vulnus, vna totum cruenta «
vibex, contractum prorſus, & ab humana ſpecie, exte- «
riore ſua parte, alieniſsimũ. In quo ipſemet CHRI- «
STVS patiens, gloriam & laudem ingentem perficie- «
bat, & aduerſarium proculcabat. Apertum quippe re- «
liquis omnibus exhibuit exemplum, nihil ibi eſſe terri- «
bile & metuendum, vbi adſit Dei patris dilectio: nihil «
ærumnoſum atque dolendum, vbi Chriſti gloria. Ad- «
uerſarij ſanè quidem incredibili animorum tumore & «
incenſione laborantes, ita demum ſe ſuperiores fore «
ſunt opinati, ſi ex interuallo deinceps eadem inferrẽt «
tormenta. Martyres enim ipſos vel cruciatibus tantis «
victos in impietatem eorum conceſſuros: vel ſuppliciis «
immanibus immortuos, grauem reliquis allaturos eſſe «
timorem & terrorem exiſtimarunt. Quod vbi facere «
ſunt aggreſsi, adeò ſunt ſpe ſua fruſtrati, vt ille corpo- «
re tormentis doloribúſque omnibus releuato, confe- «
ſtim reſtitutus, vſum membrorum formámq; integram «
ita receperit, vt quæ ei iterum ſunt illatæ pœnæ, non «
excruciatio, ſed ſanatio atque reſtitutio eſſe videren- «
tur, cœlitùs videlicet ei allato auxilio. Cæterùm Biblia- «
dem etiam quandam produxerunt, cámque flagris cru- «
delem in modum conſcindentes, perſuadere illi cona- «
bãtur, vt ſacra noſtra deteſtãdum piaculum eſſe diceret. «
Illa autẽ veluti è ſomno excitata, lõgè aliud, diuerſúm- «
que magis quàm ipſi expectantes volebãt, profeſſa eſt, «

** τὸ δὲ σωμάτιον μάρτυς ἦν τῶν συμβεβηκότων.*

quod etiam sic verti potest: Ac corpusculũ ipsum crudelitatẽ tantã testabatur: vel, Earũ rerũ quæ acciderant, testis erat.

Christ⁹ ipse in sanctis martyrib⁹, vt membris suis patit.

Corp⁹ Sãcti à tortoribus fœdißimè excarnificatũ, formæ suæ diuinitus restitutum.

Bibliadis generositas.

illud insuper adiiciés: Quomodo verò homines isti infantes vorét, qui etiam ab animãtium ratione carentiũ sanguine abstineant? Ac talia quum & pateretur & diceret generoso admodum animo, ordini martyrum est allecta. Enimuerò postquã quæsitores isti & carnifices, virtute Christi ad hunc modum infirmiores esse cõperti, atque martyrum impressione & tolerantia prostrati sunt, vt in carcere eos affligerét, consilium ceperunt. Ita illi terra horrẽtiũ tenebrarũ caligine & pedore excruciantur, & pedũ distractio ad quintum vsq; fidicularum foramen extẽditur. Quapropter multi in vinculis sunt suffocati: multi ægrè viuentes, spiritũ cum dolore traxerunt, omni prorsus humano destituti auxilio. Fuerũt etiam, qui simulatque in carcerem sunt cõiecti, q grauem eius squalorem non ferrent, decessere, CHRISTO IESV variis Martyres modis glorificante. Pothinus autem † Lugdunensis ecclesiæ episcopus, vir imbecillus, vt qui nonaginta supergressus esset annos, & naturali quidem infirmitate ægrè corpori vitalem auram suppeditaret, spiritu autem propter obeundi martyrij desiderium esset validissimus, ad tribunal est pertractus, corpore tenui & soluto, perinde atque vasculo quopiam animã vix retinens. Atque ibi consistens, quũ pulchram professus esset professionem, à tribuno, quisnam esset Christianorũ Deus, interrogatus: Quũ Christianus, inquit, fueris, scies. Quapropter violentius quoque statim acceptus, plagas tulit. Qui enim propius ei astabant, manibus pedibúsq; in eum insiliẽtes, summa contumelia canos eius affecerunt: qui verò longiùs remoti fuerãt, quæcunque locus subministrabat tela, in eum coniecerunt. Omnes quidem certè flagitium se & piaculum cõmittere existimarunt, si quid insolẽtię peruicacis & petulãtiæ proteruæ in eum intermitterét: eóque modo se deos suos vindicare putauerunt. Deinde, quum ægrè iam spiraret, in carcerem est demissus. vbi biduo post, spiritum Deo decedens cõmendauit. † Porrò qui Christum abnegauerãt, vt malefici in martyrum custodiam cõiecti, quod viderent illos quidẽ iucundius relucere ac lętius florere, hilarésq; gloria & gratia abũdantes, nec non suauitatem odoris Christi redolentes,

Martyres in carcere squalore & pedore excruciati.

Pothini episcopi martyrium.

† ὁ τὴν διακονίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Λουγδούνῳ πεπιστευμένος.

Euseb. li. 5. cap. 1.

Nonagenarius martyr.

† *Christi negatores fide Christiana abiurata, tãquam malefici in carcerẽ cõiecti,*

vnguento

vnguento ſcilicet quodam, ſicuti nõnullis viſum eſt, ita " delibutos, vt vincula eorũm quaſi cõptorum ſpõſorum " ornatum decẽtem præ ſe ferrent: ſeipſos autem deformes ac malè olentes probríſque obſitos, vindicémque " intra ſe & carnificem conſcientiam in animis gerẽtes. " qui videlicet vt illiberales parúmque viriles homicidij " ſibi ipſis crimen impingentes, omnium præſtãtiſſimum " nomen reieciſſent: ex martyrum conſpectu confirmabantur, ſéque ab eis recipi rogabant. Atque illi eos non " grauatè, nullam prorſus ſuſpicionem reliquam facientes, ſuſceperunt. Ex eo tempore martyria variè ſunt diuiſa, atque diſtincta. Ex multiformibus nanque & verſicoloribus floribus coronã illi texentes, Chriſto eam " obtulerunt, & maximũ illud immortalitatis præmiũ receperunt. Maturus quidem, & Sanctus, Blandilla & Attalus, in publicum producti, & in amphitheatro beſtiis " obiecti, eoſdem ſunt angores experti: plurimíſque tormentis ſuperatis, tandem in ſedili ferreo, cui ignis eſſet " ſuppoſitus, ſunt collocati, vbi ex corporibus eorum aduſtis nidor ingens redditus, carnifices compleuit. Qui " tantum ex conſtantia martyrum cõcepere dolorem, vt " patientiam illorũ tãquam furiis agitati exuperare contenderent. Ac Sanctus quidem & Maturus certamine " tanto obito, eo die curſum ſuum abſoluerunt, & gladio " cæſi, veluti victimæ Deo ſunt oblati. Blandilla autem " in ſtipite diſtenta, beſtiis eſca eſt propoſita: faciémque " ſupplicij eius qui pro ea eſt crucifixus referẽs, magnum " concertatoribus ſuis præbuit deſiderium, in ſorore ſua " habitum & formã exoptati illius inſpicientibus. Quare illud quoque exhibebat, ac veluti perſuadebat, qui " pro Chriſti gloria patiatur, eum paſſionibus participem " eſſe viuentis Dei. Sedenim quum beſtiæ eam nõ attingerent, ad alium reſeruata eſt agonem, vt ſimul & multis variiſque colluctationibus deuicto perplexo illo ſerpente, certum cõſtantis fortitudinis exemplum fratribus fieret, vilis ipſa & imbecillis, & inuictũ habens propugnatorem CHRISTVM, diuerſiſq; aduerſarium certaminibus debellans, immortalitatis coronam " reportaret. Secundum hanc, Attalus in theatrum ducebatur, cui tabella præferebatur, cum inſcriptione hu-

quum martyrũ optatã ſortẽ admyrantur, tũ vicem ipſi ſuam miſerantur.

Conſciẽtia carnifex.

Nõ grauatè iſti à Martyrib⁹ in gratiam et conſortiũ recepti.

Sanctus et Matur⁹ in Domino obdormiũt.

Blãdillæ agon.

Attali certamen.

" iusmodi: Hic est Attalus Christianus. Erat autem is ex " clarorum virorum ordine, firmam sanámque obtinens " conscientiam, atque in certaminibus pro Christo suscep" ptis probè exercitatus, vt constans veritatis testis. Quo " producto, quum petulantius plebs tumultuaretur, Præ" ses eum, vt ciuem Romanum, in custodia asseruari ius" sit, donec Cæsaris de eo atque aliis explorasset senten" tiam. Interea qui antea negatione mortui fuerant, spi" ritum vitæ resipiscentia receperunt: & quos extinctos " eiecerat, eos reuiuiscentes mater est complexa. Ij dul" ciore doctrina accepta, ab eo qui nõ vult mortem pec" catoris, virtutem & robur ad perpetiendum assumpse" runt. Nã allato à Cæsare rescripto, quicunque ex Chri" stianis Romani essent, gladio sunt cæsi: cæteri bestiis " sunt obiecti, aut aliis grauibus suppliciis affecti. Pri" mi autem omnium, qui antea pœnitentia vsi fuerant, " inquirebantur. Spes quippe quæsitoribus erat, eos de" nuò captum iri. Verùm illi partim martyrum aggre" gati sunt ordini, partim perditionem sequuti: illi nimi" rum, qui indigni parúmque firmi fuerant, & de reli" gione nostra minus rectè senserant. Martyrum cata" logo ascriptus etiam est Alexander, artis medicæ peri" tus, & in Galliis omnibus notus. erat enim multa dicen" di libertate præditus, & Apostolicæ gratiæ non expers. " Et tribunali assistens, ac nutu martyres cohortans, de" prehensus & ipse est veluti certamina parturire. Itaque " iudici delatus, & capitis damnatus, vnà cum Attalo be" stiarum feritati est obiectus. Sed quum nihil aduersi ab " eis sensissent, pluribus defuncti certaminibus, postre" mò & ipsi vt victimæ sunt cæsi: Alexander quidem, ni" hil proloquutus. Attalus autem, quum in ferreo sedili " vreretur, nidórque ab eo prodiret, illud tãtum Roma" na lingua præfatus, En hoc ipsum est humana vesci car" ne, quod vos facitis: nos verò neq; homines voramus, " neque præterea mali quidquam facimus. Interrogatus " etiam, quod Dei esset nomen? respondit, Deus nomen " non habet, vt homo. Post hos omnes, vltimo † gladia" torum die, cum Pontico puero quindecim propè annos " nato, generosa Blandilla est producta. Ij per simula" chra deorũ iurare iussi, non paruére. Quapropter mul-

Negatores Christi ab ecclesia matre resipiscentes suscipiuntur.

Ex Martyrib⁹ Ro. ciues gladio iugulati, alij bestiis obiecti.

Nonnulli denuò Christum abiurarunt.

Alexander medicus. Martyr.

Attali cædes.

† τῶν μονομαχιῶν.

titudinis animis aduersus eos efferatis, permultis sunt excruciati tormentis. Et puer quidem suppliciis tantis cedens, reddidit spiritum. Blandilla verò postrema, veluti mater generosa, excita, quæ liberos victores ad regem suum præmisisset, festinabat & ipsa per mortē exultans, veluti ad nuptiale conuiuium: & non ad bestiarum, quibus obiicienda erat, lacerationem. Itaque post flagra, post bestias, post ahenum, ad vltimum reticulo inclusa, tauro agresti & feroci est obiecta: & quum diu multúmque à belua ea esset iactata, tandem & ipsa est magnificentissimè iugulata. Cuius tantā demirati fortitudinem immanissimi illi persequutores, haud vnquā apud eos visam esse mulierem tot & tāta supplicia perpeti, testati sunt. His ita peractis, denuò contumeliosa iniquissimorum hominum iniuria sæuire in martyrum corpora cœpit. Quòd nanque ab illis essent superati, id in maiorem euasit iram. Proinde & eos qui in carcere mortem obierant, & eos qui variis & exquisitis suppliciis excruciati fuerant, ne quis eorum sepulturæ honorem sortiretur, canum nocturnis simul & diurnis tradiderunt custodiis. Præterea quæ à bestiarum feritate & ignis violentia superfuerant reliquias, comminutas illas & in carbones redactas, capita quoq; & resectamenta eorū per dies plures asseruanda diligentius militaris manus excubiis mandarūt. Ac impij milites partim dētibus in eos stridebāt, vt per furorem defunctorum quoq; reliquiis insultarent: partim in ludibriū cadauera vertebāt. Si qui verò viderētur esse aliis æquiores, probrosè, vbi De⁹ eorū esset, quídve illis religio eorum, cui animas ipsi suas posthabuissent, prodesset, requirebant. Grex autē fidelium in magno fuit mœrore & luctu, ꝙ humare martyrū cadauera non liceret. Neq; enim ad hoc eis nox profuit, neq; auro ea redimere potuerunt: nedū precibus vllus locus esset apud eos, quibus id maximum lucrum est visum, si illa sepultura arerent. Sub hæc scriptum, quod diximus, infert. Itaque corpora sanctorum illorū omni genere ludibrij & probri traducta, & sex diebus sub dio iactata, postea autem combusta atque in cineres redacta, ab iniquis hominibus in Rhodanum fluuiū ibi præterlabentem sunt spar-

Item Pontici pueri.

Item Blādilla.

Tortores ipsi à Martyribus victi.

Cadauera sanctorum martyrum inhumaniter tractata.

Sepulturæ honor martyribus denegatur.

Corpora eorū in cineres redacta, & in amnē Rhodanū disiecta.

Ea crudelitate tyrãni Christianos à spe resurrectionis absterrere sũt conati.

ſa, vt nihil prorſus eorũ in terris amplius eſſet reliquũ. Et hoc ſic fecerunt, perinde atque Deum deuincere, aut regenerationem eorum præpedire poſſent: vt ne quam (ſic illi dicebant) reſurrectionis ſpem habeant, qua ipſi adducti, peregrinam nobis & nouam inducunt religionem, & dura acerbáque omnia deſpiciunt, prõpti prorſus & parati cum gaudio adire mortem. Videamus nũc, an ſint reſurrecturi, & ſi poteſt eis opem ferre Deus eorum, & è manibus noſtris eos eripere? Atque hæc quidem commentarius ille refert. Facili autem coniectura & ratione cõuenieṫi colligere licet, quę in reliquis etiã prouinciis ſint acta, quantáve tum martyrum extiterit vbique multitudo.

Alcibiades martyr duriorem cõfectãs vitã, ab Attalo martyre in carcere admonitus, de ſeueritate ea remittẽs, ciborũ delectũ reiecit. Exemplum memorabile. Admirãda ſanctorum martyrum ſummiſſio & humilitas, nomen martyrũ repudiãtiũ. Chriſt⁹ verus eſt fidelis martyr. Memoria defunctorũ Martyrũ. 1. Pet. 5.

CAPVT XVIII.

„ IN commentario eo aliud quiddam memoratu dignũ
„ traditur, quod ad multorũ vtilitatem, ſi hiſtorię huic
„ inſeruiſſem, minimè ad inuidioſum mihi fore duxi.
„ Alcibiades quidã martyrũ choro adſcriptus, ſqualidam
„ planè & duram agebat vitam, & ſolo pane & aqua vi-
„ ctitans, à cæteris cibis omnibus abſtinebat. Quem mo-
„ rem quum in carcere quoque ſeruare pergeret, Attalo,
„ qui & ipſe poſt primũ obitum certamen eò coniectus
„ fuerat, res ea eſt reuelata. Is porrò illũ admonuit, non
„ rectè facere, qui creaturis Dei non vteretur, & multis
„ exemplum ſcãdali atque offendiculi fieret. Proinde Al-
„ cibiades poſthac nullo diſcrimine, omne genus cibi, ci-
tra ſatietatẽ tamen cœpit: & gratias Deo egit, qui quod
„ ei defuiſſet, ita expleuiſſet. Minimè nanque ab eis abe-
„ rat gratia Dei, ſed ſpiritus ſanctus erat cum eis, omnia
„ conſulens atque dirigens in melius. De eorundẽ mar-
„ tyrum æquitate atq; humanitate, ſcriptura ea quam di-
„ ximus, talia memorat: In tantum videlicet æmulatores
„ fuiſſe Ieſu Chriſti, vt quum in tãta eſſent gloria, ſępiúſ-
„ que martyrij agonem obirent, Chriſtíq; adeò ſtigmata
„ circũferrent, neque ſeipſi martyres vocarent, neque no-
„ bis permitterent vt eos nomine eo compellaremus.
„ Quòd ſi quis noſtrûm vel in epiſtolis, vel in ſermoni-
„ bus martyres eos nominaſſet, acrius id reprehendebãt:
„ perlibenter martyrij appellationem cedentes Chriſto,

vero & fideli martyri atque testi, eidémque primoge- « nito ex mortuis, & duci autoríq; vitæ Deo. Addit præ- « terea illud, quòd etiam defunctorum memoriam cele- « brarint: illos scilicet esse martyres, quos Christus ad se « traxisset: se autem viles esse, & nullius rei homines, di- « centes. Orationes quoque pro se fieri petierunt, vt & « ipsis certamine cum laude defungi liceret. Qui quũ li- « bertate multa freti, rebus ipsis martyrij virtutem præ- « starent, nomen tamen sunt deprecati: timore Dei sub « potẽti manu eius humiliati, à qua satis deinde sunt ex- « altati. Et ipsi quidem defenderunt omnes, accusarunt « autem neminem. Soluerunt itidem omnes, ligarũt ne- « minem: atq; pro eis qui se summis affecisset malis, sunt « precati, ita vt id antea fecerat Stephanus. Deinceps scri- « ptum id hisce de eis vtitur verbis. Maximum illis bel- « lum contra aduersarium fuit, per charitatis sinceritatẽ, « vt belua illa strangulata, quos prius sibi deuorasse vide- « batur, viuos redderet. Nõ enim gloriati sunt super de- « linquẽtium casu: sed quibus ipsi abundarunt gratiis & « donis, de eisdem indigẽtibus cõmunicarunt. Et mater- « na prorsus habentes viscera, multas pro eis ad patrem « profuderũt lachrymas. Vitam petierũt, & dedit eis, quã « proximis suis impertierunt. Et omnes victores ad Deũ « transierũt. Pacem semper cõplectentes, & pacem nobis commendantes, in pace ad Deum peruenerunt. Nõ laborem aut dolorẽ matri, neque seditionem aut bellum fratribus: sed gaudiũ, pacem, cõcordiam & charitatem relinquẽtes. Hæc addidi, tum propter sinceram piámq; sanctorũ illorum virorum erga lapsos affectionem: tum propter inhumanum immisericordémque eorum animum, qui postea superbè & crudeliter membris Christi insultarunt, nullámque eorum per cõpassionis virtutem habuerunt rationem. Qui sanè etiamsi tum quidquam aut officiosè fecerunt, aut rectè statuerunt, non continuò tamen sibi placeant, vel supercilia erigãt. Cęterùm quum iam tũ primùm apud Phryges Montanus, & Alcibiades, & Theodotus, prophetarũ opinionem passim fama obtinuissent (quòd enim ea quoque tẽpestate varia dona Dei in multis florerent Ecclesiis, multis illi visi sunt charismatum eorum participes esse, proindéque

Absoluta & perfecta Christianæ professionis exosculãda exẽpla: quæ vtinã præstarent nostri æui Euãgelici homines.

O sanctissima & Christianissima præstãtissimarum animarum pectora.

Aduersus eos qui sanctitatis sibi gloriã arrogãtes supbè lapsos auersantur, & ab Ecclesia arcent.

Gallicani martyres ex ipso carcere iudiciũ de Mõtano & prophetia eius suũ in Asiam et Phrygiam perscripserunt.

prophetiæ fidem meruere) & sententiæ plurimorum de eis variarent, qui in Gallia fuere fratres, pium rectúmque de eis iudicium suũ, in scriptũ, quod sæpe diximus, retulerũt, eidémque quasdã eorũ qui cõmemorati sunt martyrum epistolas inseruerunt, quas illi ex vinculis & carcere ad fratres in Asia & Phrygia de nõnullis Ecclesiasticis quæstionib⁹ dederũt. Atq; hæc quidẽ hactenus.

CAPVT XIX.

M. Antoninum 19. annis imperasse, scribit Euseb. lib.5.ca.9.

Episcopi Romani. Euseb.li.5. cap.vlt.

Alexandrini.

Antiocheni.

Hierosolymitani ab vrbe iterũ euersa ex gẽtibus lecti. Euseb. lib.5.c.12.

ANtoninus autem Veri frater, septem annis & quatuor mẽsibus Romano administrato imperio, Cõmodo id reliquit. Cuius decimo anno, Eleutherus Soteris successor Romæ episcopatum tenuit. Cui deinde, quũ tredecim præfuisset annos, Victor est surrogatus. Hic ecclesiã ibi decem gubernauit annis: & successorẽ Zephyrinũ habuit, nono imperij Seueri anno, Zephyrino, qui decem & octo annis ecclesiam Romanam rexit, Callistus est suffect⁹: qui eã quinque annis administratam, Vrbano successori reliquit. In Alexãdrina ecclesia Agrippinus duodecim annos episcopatũ gessit. Ei Iulianus successit: qui decem annis munere sacro obeũdo expletis, Demetrium successorem recepit. Apud Antiochenos post Maximinum, qui vndecim annis ecclesiæ gubernator fuit, Serapion episcopus creatus est, octauus ab Apostolis successor. Qui satis diu cum laude ecclesiæ præfuit, & eam Asclepiadi regẽdam reliquit. Eisdem temporibus Hierosolymis, in sancta Sion,* adhuc admirandus ille Narcissus sacrosancto fungebatur munere, quindecimum obtinens successionis locum, à secunda, quę sub Hadriano facta est, eius vrbis euersione: ex quo, post eos qui ex circũcisione ibi fuerunt, episcopos, Marcum primũ ex gentibus regendæ ecclesiæ præ-

** In persequutione sub Seuero, Narcissus episcopus Hierosolymitanus annos aliquot in solis locis latuit. Quo tempore interim ei ordine substituti sunt, Dius, Germanion, Gordius, vt infrà libro quinto, cap. 10. scribitur, vbi alia huius secessus affertur causa. Alij autores in hoc catalogo Symmachum & Caium alterum non recensent. Eáque ratione Narcissus, quũ è solitudine reuersus Episcopatum recepit, à Marco quindecimus, ab Apostolis trigesimus fuerit Hierosolymis episcopus.*

fectum esse, antea diximus. Cui Cassianus, sicuti successiones eius ecclesiæ tradunt, est suffectus. Huic autem Publius, Publio Maximus, Maximo † Iulianus. cui ordine successerunt: Caius, Symmachus, Caius alter, Iulianus item alter, Capito, Valens, Dolichianus, & ab Apostolorum successione trigesimus Narcissus. Cæsareæ porrò Palęstinæ episcopale munus tum habuit Theophilus. In Græcia autem, Corynthi Bacchylus episcopus fuit, Ephesi verò Polycrates, & alibi alij, vt par erat, quàmplurimi, Cōmodo, ac deinde Seuero Romanū imperiū administrantibus. De iis nunc satis.

† Alij Iuliū habent. Episcopus Corinth. Item Ephesius.

CAPVT XX.

HÆresibus autem, quas diximus, diuinorum, quos retulimus, virorum virtute & doctrina prorsus euulsis, zizaniorum sator alias insuper seminare nō cessauit. Sed & priorū illarum multi adhuc restabant surculi, puræ agrorum Christi sationi officientes, multæ etiam derepentè tum primùm initium sumentes producebantur. [a] Omnes tamen à Simone & Saturnino, atque ab absurda & importuna scientia Cerinthi ortum traxerunt. Artemon & Montanus tum primùm pullulabant, & tanquam serpentes rubetæ interitū spirantes, venenatorum reptilium more, per Phrygiam in Asia prouoluebantur. Marcionis autem secta dissecta atque diuisa erat. Quidam etiam Romæ vigebant, vt Florinus & Blastus, qui & ipsi nouas opiniones de vero veritatis Verbo induxerunt. Et Florinus quidem, quòd in petitione presbyterij repulsam tulerat: Blastus autem non ob dissimilem quoque causam. Quilibet verò eorum officina seorsim contra veram pietatem instituta, permultos ex ecclesia in errorem suum pertraxit. Sed enim contra Artemonem, eiúsque successorem, Theodotum Byzantium coriarium, qui illius errorem multū prouexit, beatus [b] Victor depugnauit. Redarguit quoque importunitatem eorum liber, qui paruus Labyrinthus dicitur, quem nonnulli ab Origene compositum esse autumant: sed eos stylus & eloquutionis forma refellit. [c] Montano porrò tanquam inexpugnabile propugnaculum Deus obiecit Hierapolitanæ ecclesiæ antistitem Apollinarem, virum eximium, qui ad

a Primi hæresū autores Artemon et Mōtanus hæretici in Phrygia. Marcion. Florin⁹, & Blastus. b Victor Ro. episcopus, Artemonem & Theodotum refutauit. Paruus Labyrinthus. c Mōtanū Apollinaris impugnauit & alij.

diuinæ doctrinæ cognitionem profanas etiam disciplinas adiecerat. Aduersus hunc quod scripserunt Miltiades, Apollonius, Serapion Antiochenæ ecclesiæ episcopus, & alij complures: sicuti & contra [d] Proclum, eiusdem hæreseos antesignanum, Caius; quem antea quoque nominauimus. [e] Marcionis autem opinioni, eiúsque diuisioni, sapientissimus restitit Rhodõ. Ad Florinum autem, & Blastum, qui Romæ schismatis & dissidij duces fuere, sæpe nobis nominatus Irenæus cohortationes scripsit: vt nuncio vanis atque inanibus sermonibus & cõcertationibus remisso, Apostolicis inhærerent traditionibus. Enimuerò rectè me facturum esse puto, si perniciosorum eorum hominum illegitima & adulterina dogmata exposuero, & quantum licebit eis præclaros illos viros opposuero, qui validis atque inuictis diuinorum oraculorum argumentis, superfluas & inutiles illorum nugas & deliramenta fortiter confutarunt.

d Proclum Caius.

e Marcionis sectam Rhodon.

Florinum et Blastum Irenæus.

CAPVT XXI.

ARtemon igitur, qui & Artemas dictus est, eadẽ quę nos, de Deo vniuersitatis huius sensit, conditorem eum esse rerum omnium dicens. Dominum autem nostrum Iesum Christum asseruit merum esse hominem, ex virgine natum, & virtute prophetis præstantiorem. Atque eadem hæc Apostolos quoque prædicasse asseuerauit, perperam exponens atque deprauans diuinarum literarum sensum. Successores autem eorum diuinitatem tribuisse Christo, quum antea Deus non fuerit, dixit. Coriarius verò quidam Byzantius Theodotus nomine, discipulus eius, alterius sectæ princeps extitit, & multo adhuc peiora est cõmentus. Præclaram autem rem se facere existimauit, quòd autoritatem diuinitùs inspiratis literis abrogauit, & eas quas ipsemet recepit, corrupit. His Victor episcopus Romanus veluti doctrinam fidei adulterantibus generosè restitit, coriariúmque ab Ecclesia proscripsit. Qui paruum Labyrinthum composuit scriptor, hos redarguit, asserentes se eiusmodi doctrinam ab Apostolis & successoribus eorum accepisse, veritatémque vsque ad Victoris tempora, qui decimus tertius à Petro Romanæ vrbis episcopus

Hæresis & deliramẽtũ Artemonis.

Theodoti Byzantij sutoris.

Aduersus hos ex paruo Labyrintho refutatio.

fuit obtinuisse, & à successore eius Zephyrino corruptam fuisse. Verba eius sic habent. Et fortasse id quod « illi docebant, verisimile fuisset, nisi eis refragarentur « primùm diuinæ scripturæ, deinde fratrum quorundam « Victoris tempore presbyterorum libri, quos illi & ad « gentes & aduersus hæreses pro veritate scripserunt: « Iustini inquam & Miltiadis, Tatiani, Clementis, & a- « liorum complurium, in quibus omnibus diuinitas Chri « sto tribuitur. Nam Irenæi, Melitonis, & reliquorum, « quis ignorat scripta Christum Deum eundémque ho- « minem deprædicare? Psalmi etiam & carmina quæcúq; « iam inde à principio à fidelibus sunt composita, Verbū « Dei Christum laudibus celebrantia deitatem ei tri- « buunt. Quomodo igitur ecclesiastico dogmate à tot « annis deprædicato defendi potest, vsque ad Victoris « tempora doctrinam hanc, vt ipsi dicunt, in ecclesiis « obtinuisse? Quomodo etiam non erubescunt, hæc con « tra Victorem ementientes? quum certò sciant, Theo- « dotum coriarium, qui post Artemonem, pater & prin- « ceps huius diuinitatem negantis defectionis fuit, & « Christum primus purum hominem esse dixit, à Vi- « ctore esse à cōmunione repulsum? Si enim Victor ea- « dem quę illi sensisset, (sicuti illorum docet blasphemia) « quomodo is Theodotum hęresis eius inuentorem reie- « cisset? Ad hæc, illa adiicit: Scripturas quidem sacras abs- « que timore & pudore omni adulterarūt, antiquos fidei « canones abrogarunt, Christū ignorarunt. Nec illi quid « diuinæ literæ dicant quærunt, sed Euclidem fortasse & « Galenū adorant. Et paulo pòst: Propter eā causam sci- « licet diuinis literis manus iniecerunt, emendare se & « castigare eas dicentes: & subdola improbitate simplicē « sacrarum scripturarum vim & sententiam deprauarūt, « sapientiores seipso spiritu sancto iactantes. Memoriæ « etiam prodidit, nō vno consensu hoc eos fecisse. Aliter « enim Theodotum, aliter Asclepiadotum, aliter quoque Hermophilum, Apollonidem rursum aliter scripsisse. Quemlibet etiam illorū castigationem propriorū scriptorum edidisse: idque variantium & dissidentium inter se exemplariū discordantiam indicare. Quosdam etiā istorum refert, non deprauasse scripturas: sed lege &

Hæretici isti successores Apostolorū primùm Christo diuinitatem tribuisse, & scripturas Apostolicas deprauasse nugati sunt

prophetis prorsus abnegatis & abolitis, per iniquam & impiam planè doctrinam, sub † gratię obtentu, ad extremum perditionis delapsos. Idem scriptor, qui librum eũ aduersus illos edidit, de eis quiddã etiam cõmemorat, quod huic operi inserere est visum. Natalem enim quendam ex generosis & intrepidis confessoribus vnũ, dicit ab Asclepiodoto, & Theodoto, alio quodam argentario, qui Theodoti illius, post Artemonem sectæ eius ducis, discipuli fuere, deceptum persuasúmque esse, vt mercede cõdicta, (factum id propter confessionis eius laudem & celebritatem) sodalitati eorum præesset, eósque illi centũ & quinquaginta † denarios diurnos daturos pollicitos esse. Itaque quum in eorum hæresi esset, in somnis ei aliquoties Christus, vetus animarum medicus assistens, vt se à tali errore & seductione alienaret, hominẽ est cohortatus. Minimè enim illum, quòd passionum suarum testis & martyr fuisset, ab ecclesia segregatum perire voluit. Illo quoque adiecto, non illum pro istorum opinionibus, sed pro Euangelicis dogmatibus, strenuè decertasse. Minus tamen ille visioni obsecutus est, honore eo, quem se, quòd deceptis atque seductis hominibus præiret, habere credidit, captus: & fortasse lucri quoque splendore, vt homo, inescatus. Itaque noctu rursus ei saluator insistens, graues per angelos flagris intulit plagas. Tum demum ille experientia edoctus, quantum malum sit, † se Deo opponere: sacco sumpto, & cinere cõspersus, quàm celerrimè cum ipso diluculo ad ecclesiam cõfugit, & ad Zephyrini ecclesiæ Romanę præsidis pedes prouolutus, orationem atque deprecationem pro se ad Deum generis humani amatorem fieri rogauit: publicè in media plebe vibices, quas acceperat, plagarum ostentans. Eum verò ita eiulantem & quiritãtem miseratus ille, manu porrecta ad pœnitentiam facile quidem recepit, ægrè tamẽ ad communionem admisit.

† προφάσει χάριτος.

Theodotiani isti Natali, egregio Christi cõfessori, pecunia expugnato persuaserunt, vt eorum hæresi præesset.

† καθ' ἑκάστην *Nicep.* μηνιαῖα δυνάρια, *hoc est, mẽstruos Euseb. li. 5. cap. vlt.*

Natalis in somnis ea de causa vapulat, & a Christo semel atq; iterũ ad pœnitentiam inuitatur.

† τὸ ἀντιτίθεσθαι θεῷ.

Insigne resipiscẽtiæ eius exemplum. θριαμβεύων

CAPVT XXII.

MOntanus autem, vico quodam cui nomẽ est Ardaba ortus, hæresim quæ dicitur Cataphrygas inuenit: & ambitione honoris atque dignitatis percitus, & arrogantia cupiditatéq; primatus transuersim actus

Hæresis Mõtani Cataphrygas.

(ô absurdam & importunam blasphemiam) Paracletũ se & diuinum spiritum nominauit. Mulierculas duas, coniuges suas, Priscillam & Maximillam, prophetissas suas vocauit, earúmque scripta propheticos libros esse dixit. Maligno autem spiritu plenus, sicuti & duæ illæ mulieres, noua quædam & insolentia dicere cœpit: insania apertè, & dæmonum intemperiis actus. Cæterùm vt adulterinus ille spiritus fidẽ sibi pararet, quędã per illos,* cõiecturis ductus, prædicebat & diuinabat, seducens plerosq;, & à recta via auertens promissionúmque tumẽti magnitudine inflans: beatósque eos pronũciãs, qui de se quáuis absurdè, magnificè tamen sentirent. Non admodũ tamen multis ex Phrygibus fuere, qui ab eo erant seducti. Vniuersalẽ porrò & quæ sub cœlo est ecclesiã omnẽ, omni pudore abiecto, impudentissimus ille dæmon calũniis proscindere non cessauit. Ea hæresi passim vulgata, qui in Asia fuere fideles, sæpe multis in locis regionis eius cõuentꝰ egere, recens exortã peregrináq; inquirentes doctrinã: & tandẽ sectam eã, vt impiã & execrandam damnatã, è Catholica ecclesia eiecerunt, atque à cõmunione propulerunt. Idem Mõtanus nouorũ quoq; ieiuniorũ, præter ecclesiæ consuetudinẽ, autor fuit: & de soluendis dirimendísque coniugiis legẽ tulit. De diuina autem Trinitate, & mundi creatione eadem nobiscum docuit. Nonnulli tamen ex sectatoribus eius postea, tres diuinitatis subsistẽtias vnũ esse sunt opinati: eũdẽ esse patrẽ & filium, & spiritũ sanctũ, dicẽtes vnde etiã Sabelliũ ex Lybia principia hæresis suæ sumpsisse ferũt. Porrò qui Mõtani disciplinam secuti sunt, Mõtanistæ ab eo dicuntur. Vocatur quoque Cataphrygas, seu secũdum Phryges hæresis, ab ipsa gẽte scilicet. Appellãtur etiã Pepuziani, à vico quodã, quẽ ille Hierusalem vocare solitus erat. Priscillæ verò & Maximillæ prophetiam, fide & veneratione sacrosancto præferũt Euangelio. De quibusdam sanè eorũ mysteriis nõnulli non pauca vulgarunt, quæ illi non agnoscunt, sycophanticè ea aduersus se excogitata esse affirmantes.

Priscilla & Maximilla prophetissæ.

* στοχαστικῶς

Mõtani diuinatio.

Hæresis eius excõicata.

Mõtani noua ieiunia.

Cõiugiorũ solutio.

Sabellij Libyci hæresis ortus.

CAPVT XXIII.

LVculenter sanè, id quòd antea retulimus, cõtra hãc sectam scripsit Apollinaris Hierapolita, qui statim

Apollinaris Mōtanistarum refutator.

in principio scripturæ suæ, se aduersus eam argumentis quoque & confutationibus sine scripto depugnasse ostendit. Librum autem eum ad Aberciū quendam scripsit, talem exorsus præfationē: Charissime Aberci Marcelle, Mandato à te, vt aliquid Aduersus Alcibiadis, fortasse autem dicendū, Montani hęresim, cōponerem, aliquandiu deliberabundus & hæsitans me cōtinui: non equidem, quòd minus mendaciū redarguere, veritatíq; patrocinari possem: sed ꝙ veritus sim & cauerim, ne cui viderer scripto & lucubratione mea aliquid ad Euangelij & noui testamēti libros addere: quibus certè, qui sibi ex pręscripto Euangelij vitam degendam cōstituit, neq; adiicit, neq; adimit quicquā. Quum aut nuper Ancyrā Galatiæ, & in ecclesiā eius loci, quæ nouæ istius, nō vt ipsi dicūt, Prophetiæ, sed potius, vti ostendetur, pseudoprophetiæ nomine est decantata, venissem, pro virili mea, Domini gratia suppeditante, de eis ipsis, & quæ ab eis obiicebantur omnib⁹, diebus pluribus ecclesiæ, omnia disputans disserui. Quod quidem, aduersariis repugnantibus, ecclesię pergratū accidit. Ostendit pręterea, quod rogatu quorundā, dialogum & disputationem tū ibi habitam in scriptum retulerit, Zotici cuiusdā Ostreni presbyteri mentionem faciens. Deinde post breuem digressionem, res Mōtani, qui fuerit, vnde prodierit, & quę delirans nugatus sit, exponit: ad eum ferè modum, sicuti nos de eo paulo antè scripsimus. Atq; hæc quidē, fraudem seductionémque eius arguens, in primo libro disserit. In secundo autē, de obitu eius ita refert. Quandoquidem verò † propheticidas nos vocant, quòd immensas prophetiarū eorum ambages nō recipimus (eos se nanq; iactant esse, quos populo missurū se Dominus promisit) respōdeant nobis, per immortalem Deū: Estne quispiam, ô viri boni, ex omnibus iis qui à Mōtano, eiúsq; vxoribus prouenientes docere cœperunt, qui persequutionem à Iudęis passus, & à legis transgressoribus occisus sit? Sed neq; quisquam eorum cōprehensus, aut pro lege ipsa crucifixus, neque in Iudęorum synagogis flagellis cęsus est. Aliam autē mortem obiisse Mōtanus & Maximilla dicuntur. A spiritu nanq; vesano vterque agitatus, seipsum seorsim suspendit, eóq; modo ad in-

Veteres timidè, verecūdè, & piè de rebus diuinis scripserunt.

Zoticus Ostrenus presbyter & Iulianus Apamenus, spiritū Maximillæ cohibere sunt aggressi.
Euseb. lib. 5. cap. 16.
† προφητοφόντας.
Interitus Mōtani, Maximillæ, & Theodoti.

ſtar Iudæ proditoris vitam finiit. Sicuti etiam primus prophetiarum eorũ defenſor, admirandus ille Theodotus, quum ſe ſeductionis ſpiritui cõmendaſſet, poteſtatíque eius permiſiſſet, iactatus, atq; ſublatus in cœlum, ac rurſum delapſus peſsimè periit. In eodem libro aſtruit, diuinos quoſdam viros periculum feciſſe, vt Maximillæ ſpiritũ malignum redarguerent, vanitatíſq; conuincerent: ſed ab aliis impeditos eſſe, qui dęmoni ei ſubſeruierunt. Progrediens deinceps, ex ipſo tẽpore prophetias eiuſdem falſas fuiſſe oſtendit. Tredecimum, dicẽs, pręteriiſſe annũ, nihílque earum rerũ quæ ipſa diuinauerat, accidiſſe. Neque enim vel in vniuerſo orbe, vel in regione aliqua bellum fuit: ſed & Chriſtianis ex miſericordia & gratia Dei, pax & tranquillitas data. In tertio porrò libro, gloriantes eos, quòd plures apud ſe ſint martyres, ídque certum eſſe indiciũ prophetici, ſicuti ab eis dicitur, ſpiritus refellit. Hoc verò ipſum longè omnium, inquit, eſt falſiſſimum. Siquidem & aliarũ hæreſum nõnullæ quamplurimos habent martyres, nõ ideo tamen pedibus in illorũ imus ſententiam. Ac primi ſtatim à Marcionis ſecta Marcioniſtæ dicti, plurimos habere martyres feruntur: veruntamen Chriſtum ipſum, iuxta varitatem nõ profitentur. Et paulo pòſt: Proinde quum Chriſtiani ęx eccleſia, ad martyriũ & profeſſionem veræ fidei & pietatis, vnà cum eis martyribus qui Phrygum hæreſis dicti ſunt, vocantur, ſeorſim, nec aſſentientes eis, neq; cum eis cõmunicantes, moriũtur, propterea quòd nolint in Mõtani mulierculárũmque eius ſpiritus ſententiam cõcedere. Id autem verum eſſe, quod noſtro quoq; æuo Apamęæ, quæ ad Meãdrum fluuium ſita eſt, accidit, exemplum declarat, in Caio & Alexandro ab Eumenia martyribus, qui de recta fidei ſententia & opinione decertarunt.

Maximillæ pphetia falſa.

Mõtaniſtæ plures ſe martyres habere iactitarunt.

Catholici martyres cõiungi cũ hæreticis martyribus noluere.

** περὶ σὺμενίας μαρτυρήσασι. Niceph. ἀπὸ σὺμενίας, Euſeb. lib. 5. cap. 16.*

Pſeudopropheta, qui neque timore neq; tremore ducitur in conſternatione animi ſiniſtra, à nõ voluntaria incipit inſcitia, & in voluntariam deſinit animæ inſaniam. Euſeb. lib. 5. cap. 17.

CAPVT XXIIII.

IDem ſcriptum Miltiadis ſcriptoris quoque meminit, qui & ipſe contra eandem hęreſim doctè ſcripſerit,

Euseb. li. 5. cap. 17.

Prophetæ ĩ ecstasi nõ diuinant, iuxta Miltiadem. Prophetæ noui testamenti.

†τῶν πνευματοφορηθέντων.

**τὴν ἐν φιλαδελφίᾳ ἀμμίαν.*

dicta quędam eius ad hunc propè modum citans. Hæc quum in cõmentario quodam Miltiadis fratris, in quo asserit & probat, prophetas nõ in ecstasi & cõsternatione loqui oportere, inuenissem, in epitomen & cõpendium redegi. Progrediens deinde oratione sua, noui testamenti prophetas enumerat, in quibus etiam Ammiã quandam, & Quadratum recenset. Talem autẽ prophetam ex omnibus eis qui vel in veteri, vel in nouo testamento, † spiritu sunt acti, nullum indicare poterũt: neque vel Agabum, vel Iudam, vel Silam, neq; etiam Philippi filias, aut * Philadelphensem Ammiam, aut Quadratum, aut quosdam alios quicquam ad se pertinere gloriabuntur. Paulo pòst deinde: Ac siquidem post Quadratum & Ammiam, sicuti iactitant, Mõtani mulieres donum propheticũ acceperunt, quinam alij post Montanum & eius vxores per successionem id acceperint, ostendant. Oportere enim charisma propheticum in omni ecclesia esse, vsq; ad supremum Christi aduentum, Apostolus arbitratus est. Sed quem nobis indicẽt, non habent. Decimusquartus nanq; iam agitur annus, ex quo Maximilla mortua est. Hæc quidem is scriptor.

Miltiadis scripta. Apologia eiusdẽ pro Christianis

Miltiades autem iste, alia etiam nobis studij diligentiæq; suæ de rebus sacris reliquit monumenta. Vnum siquidem librũ ad Græcos, alterum verò ad Iudęos perquàm eruditè cõposuit: sed & tertium scripsit ad principes, defensionem pro ea quam complexus est philosophia instituens.

CAPVT XXV.

Apollonius contra Mõtanum.

VErùm enimuerò & Apollonius, scriptor ecclesiasticus, orationibus editis hęresim Cataphrygas tum vigentem oppugnauit, quum falsas eorum prophetias ad verbum refellens, tum vitam & mores autorum eius erroris traducẽs his, quæ sequuntur, verbis. Hic ille est, qui matrimonia dirimere docuit: hic, qui ieiunia legibus latis sanxit: hic, qui Pepuzam & Tymium, parua Phrygiæ oppida, vbi quos vndequaque ad se pertraxisset homines cõtrahere & congregare voluit, Hierusalem nominauit: hic, qui ęruscatores & pecuniarum exactores instituit: qui sub prętextu & nomine oblationis, auaritiæ sordes & munerũ emunctiones, arte qua-

dam inuenit: qui salaria verbum eius prędicãtibus numerauit, vt per ventris curam doctrina eius inualesceret atque cõfirmaretur. Atque hæc de Montano. deinceps, quæ etiam de prophetissis eius dicat, audi. Ostendimus igitur has ipsas primarias prophetissas, ex quo spiritu sunt repletæ, à viris suis profugisse. quî ergo fit, vt tam impudenter Priscam virginem appellãtes, mentiantur? Deinde hæc quoq; addit. Non tibi videtur scriptura omnis prohibere, ne prophetæ munera & pecunias accipiant? Quum itaque egregiam istam prophetissam aurũ, argentum, & vestem pretiosam accipere viderim, quomodo eam nõ detester & abominer? Et paulo pòst, de quibusdam cõfessoribus eorũ hæc dicit: Prętetera Theomison inexplebilis auariciæ vir, qui quòd * professionis sigillum proferre nõ potuit, magna pecuniæ vi vincula sua redemit: quo ille nomine, quũ summissius se gerere deberet, gloriosius pro martyre venditauit. Ausus is etiam est ad imitationem Apostoli, Catholicam ad vniuersos cõscribere epistolam: in qua, si diis placet, eos docet qui melius q̃ ipse de fide sunt persuasi: & vaniloquentiæ verba defendit, simúlq; blasphema & impia in Dominũ & Apostolos sanctámq; ecclesiam verba effundit. Sub hæc quendam apud eos martyrem Alexandrũ redarguit, qui vt prędo captus, & * domini appellatione solutus atque dimissus, familiariter eisdem in ædib9 cum prophetissa vixit, eíque pecuniam ingentem quæsiuit. Cuius, inquit, prędas & latrocinia, aliáque audacia facinora, propter quæ est excruciatus, non opus est nos cõmemorare, quum ea in acta publica relata, * Curia habeat. Itaque istorũ quis cui noxam remitteret? vtrum prophetissa martyri latrocinia, an martyr prophetissæ auariciæ lucra? Rursum de prophetis, quorum nomine ipsi sibi gloriantes placent, hæc infert: Quòd si negant prophetas suos munera capere, illud cõfiteantur, si conuicti fuerint eos dona recepisse, non esse prophetas: & innumerabilibus id exẽplis probabimus. Pernecessarium autem est, omnes prophetæ fructus explorare & excutere. Dic rogo mihi, num propheta cerussa fucatur? propheta stibio linitur? propheta formam excolit? propheta tabulis & talis

Ornantur virtutibus suis prophetissæ Montani.

Theomison Mõtanista falsò se confessorẽ Christi iactitauit.

* ὁμολογίας σημεῖον, hoc est, martyriũ. Similiter & Alexander.

* τοῦ κυρίου ἐπικλήσει.

* ὁ ὀπισθόδομος.

ludit? propheta fœnerat,& lucro studet? Ad hęc idem Apollonius in opere suo illud indicat,quòd quadragesimo pòst anno scriptum id cōdiderit, ex quo Montanus assimulatam & dęmoniacam prophetiam instituit. Memoriæ quoq; tradidit, Zoticū Ostrenum, cuius antea quoque mentionem fecimus, quum iam Maximilla prophetare apud Pepuzam cœpisset,dęmoniū id convincere instituisse:prohibitum tamen ab eis esse,qui sectæ illius addicti fuere. Meminit quoque Thraseæ cuiusdam martyris. Pręterea ex veterū traditione se accepisse scripsit, Christum Apostolis pręcepisse, vt ne ante duodecimum annum Hierosolymis discederent. Vtitur quoque in multis locis testimoniis ex Apocalypsi Ioānis petitis,quem etiam mortuum exuscitasse Ephesi dicit. Scribit insuper alia quędam, fraudem & errorem eiusmodi hęresis explanans.

Zoticus Ostrenus exorcista. Thrasea martyr. Apostoli post Ascensionē Christi, 12. annis Hierosolymis mā sere. Ioānes apostolus mortuum resuscitauit.

CAPVT XXVI.

IDem hic Apollonius,in omni genere doctrinæ & sapientiæ clarus,Romæ martyrij perfecit cursum.Nam sub Cōmodo per vniuersum orbem pax & trāquillitas religioni nostrę data est, & salutiferum verbū omnem animam ex omni genere hominū ad verum Dei cultum perduxit: & Romę totę domus & familię simul ad fidē sinceram peruenerunt. Quomodo autem id ferret is, qui pulchris sanctísque rebus semper insidiatur? Quapropter quum multa alia cōtra nos fraudulenter excogitauit,tum scelestum quendam, [a] ad suam ipsius fraudem propensum instigauit, vt Apollonium ad tribunal protraheret, accusationémq; cōtra eum institueret. Is porrò delator, quòd nō legitimè actionem intendisset, Perennio sententiam ferente, cruribus eius fractis, debitas luit pœnas:ex cōsuetudine quadam,quę cōtra eos Romæ inualuit,qui res tales ad iudices deferrent.[b] Ipse autem martyr,quum in Senatu Romano,iudice ita statuente, rationem professionis fidei suæ oratione luculenta reddidisset,de sentētia Senatus * capitali affectus

Apollonius Romæ martyrio defunctus sub Cōmodo. a Secundo huic nomen fuit: Hierony. de viris illustr. qui Apollonīū Senatorem vrbis Rom. fuisse scribit. Perennius præfectus multos nobiliū interfecit. Lāpri. Herodian. b Supplicium delatorum: quod vtinā apud nostros etiā pricipes seruaretur.

** Eo quòd lex Romæ esset, non debere absolui hominem Christianum, qui pro tribunali causam dixisset, nisi propositum mutaret. Eusebius lib. 5. cap. 21.*

supplicio,

ſupplicio,è vita migrauit. Qui verò certius accuratiúſque res eius cognoſcere velit, eum ad martyrium eius, quod in literas relatum eſt, reiicimus.

CAPVT XXVII.

SCriptorum verò quę Apollinaris cõtra hęreſim Cataphrygas cõpoſuit,etiam Serapiõ,quem Antiochiæ ad Orontem Maximini in epiſcopatu ſucceſſorem fuiſſe indicauimus,meminit in epiſtola quadam † ad Cariconem & Põtium ita ſcribens: Vt verò intelligatis,quę in toto orbe eſt fraternitatem, deteſtari efficaciam ordinis & ſectæ eius, quæ nouę prophetię dicitur, literas beatiſſimi Claudij Apollinaris Hierapolitani in Aſia epiſcopi ad vos miſi. In eadem Serapionis epiſtola & annotationes, ſiue ſubſcriptiones pluriũ epiſcoporum recẽſentur, quorũ quidam ita ferè manu ſua ei ſubſcripſit: Aurelius Cyrenius martyr,opto vos valere.Quidã hoc modo: Ælius Publius Iulius,Debelti colonię Thraciæ epiſcopus:Viuit Deus,qui in cœlis eſt,quòd beatus Sotas,qui eſt Anchiali,dęmonium Priſcillæ eiicere voluit:ſed hypocritę id nõ permiſere.Et alij cõplures Epiſcopi calculo & ſententia ſua literas eas cõprobantes, ſuis ipſorum manibus eis ſubſcripſerunt. Et Montani quidem atque Cataphrygas hęreſis,ſic ſe habuit.

Serapion Antiochenus. *† Euſeb. Caricũ habet, lib.5. ca.19. Itẽ Ponticum. Alij etiam Carinum habent.* *Sotas exorciſta.*

CAPVT XXVIII.

MArcion autem Põticus, cuius antea quoque meminimus, Cerdonis impietatem adauxit,& quatuor ſubſtantias ingenitas verborũ portentis cõfinxit. Ex quibus vnum quidem bonũ, eundémque incognitum appellat, & Patrem Chriſti dicit: ſecundum verò iuſtum & cõditorem, prauum tamen nominat. Prętetea materiam malam dicit: & ab alio malo perfectam atque abſolutam. Et cõditorem malo ſuperiorem,materiam accepiſſe,& cõdidiſſe omnia:& quidem ex puriſſimo quoque cœlũ & alia excolantem feciſſe refert, ex craſſiore autẽ parte paradiſum, atq; ex gleba eius Adã: cui ex propria ſubſtantia animã indiderit, vnde † perpetua illa pugna inter corpus& animã extet.Meliorem verò etiã ſerpentem creatore ipſo fingit,ipſúmq; adeò ſerpentẽ honore etiam proſequitur Blaſphemiis & impiis verbis inuehitur in Patriarchas & Prophetas. Ex

Marcionis hæreſis. *† διαμάχη.*

x

Euangeliis solum id quod secundū Lucam est, reiecta tamen Genealogia, recipit. Nouem tantū Apostoli epistolas probat, atq; in iis resecat loca quàm plurima. Vetus Testamentū & Prophetas abiicit omnino, veluti ab alieno editos Deo. Christum phantasia tantū & specie hominem fuisse nugatur. Tollit etiam è vita resurrectionem. Idem, Caim & Sodomitas Salutem cōsequutos esse scribit, ꝙ ad Christum apud inferos accesserint. Abel autem, Enoch, Noë, Patriarchas, Prophetas, & reliquos iustos, quòd ad illum nō venerint, apud inferos manere. Sed & alia quamplurima, cōtra Deum, per insaniam mentis elatrauit: quæ silentio commendanda duximus. Sectatores autem eius in multas diuisi sunt sectas. * Apelles enim quidam, illius quatuor ingenitis, alium addidit igneum: & libro à se cōposito, Philumenæ propheria, nomen indidit. Christo autem corpus tribuit non humanum, sed † ex eius qui apud ipsos est mundi substantia.

** Igitur de calcaria, ꝙ dici solet, in carbonariā à Marcione ad Apellē: hoc est, à malo præceptore ad eiꝰ discipulū. Tertullianus.*

Appelles Marcionista.

† ἐκ τῆς τοῦ παρ' αὐτοῖς κόσμου οὐσίας.

CAPVT XXIX.

Rhodō aduersus Marcionistas.

† ἀσύστατου γνώμης ἀντιποιούμενοι.

Contra hôs, eorúmq; varias sectas, Rhodon Asianus genere, Tatiani, de quo antea dictū est auditor, librum cōposuit: quùm impietatem eorū refellens, tum autores eorū dissectionis accuratè recensens. Propterea, inquit, discordes inter se sunt, quòd sententiam † quæ cōsistere atq; extare nequaquam potest, tuentur atque defendunt. Ex cohorte enim eorum progressus Apelles vita ipsa & senio venerationem quandam cōsecutus, vnum principiū profitetur: Prophetias autem ab aduersario prouenire spiritu dicit, dictis atq; responsis virginis a dæmonio agitatæ, cui nomē Philumena fuit, persuasus. Alij autem, sicut & ipse Marcion, duo principia inducunt: ex quibus sunt Potimus & Basiliscus: Pōticum illum Lupū secuti, qui nudis verbis, ac sine omni demōstratione atque probatione, duo principia cōstituit: Synerus verò tria posuit. Scribit itidem Rhodon, se cum Apelle cōgressum atque colloquutum esse. Apellem námque prouecta iam ætate, quum se Catholicis Christianis immiscuisset, multa perperam dixisse. Atque etiam asseruisse, omnes homines in crucifixū † credentes saluos fieri, si modò bonis operibus explorati pro-

Philumena Pythonissa Apellis. Apellis secta & opinio.

† Euseb. li. 5. cap. 13. ἠλπικότας, hoc est, sperantes. Idē

batiq; sint. Deinde omnem eius opinionem recensens: ita infert. Quum autem ei dicerē, Vnde hanc habes demonstrationem seu finitionem? aut quomodo vnum principiū esse asserere potes? Dic nobis. Tum ille: Prophetiæ, inquit, quæ nihil prorsus verè dicant, seipsas refellunt: quippe disidentes inter se, falsæ, & sibi ipsis aduersæ. Quomodo autem vnū sit principium, nescire se, ac tātummodo sic moueri & adduci, dixit. Deinceps iuramento eum, vt verū diceret, adegi. Et ille iuratus, vera se dicere, inquit: ignorare autē, quomodo sit vnus ingenitus Deus: sed tamē se ita credere. Itaq; eum risi, & reieci, quòd pro doctore se gereret, & doctrinā suam cōfirmare & defendere non posset. Rhodon iste, in libro quem ad Callistionem scripsit, Romæ Tatiani se discipulum fuisse significat. A quo opus editum esse cōmemorat, in quo tectos & obscuros diuinarum literarum locos se illustraturum expositurúmque pollicitus sit. Ipséque Rhodon, proprio quodam scripto, se problematum & propositionū illius solutiones explanaturum promittit. Feruntur etiam varij eius libri in Hexaemeron. Apelles autem, quem diximus, multa etiam cōtra Mosaicam legem composuit, plurimum studij ad eam euertendam collocās. Hæc Rhodon aduersus diuisionem Marcionis opinionis conscripsit.

Apelles dixit, prorsus opus nō esse rationem fidei inquirere, sed i sua quemq; persuasione perseuerare debere. Idem ibidem.

CAPVT XXX.

CÆterum aduersus Florinū & Blastum, Romæ rei ecclesiasticæ hostes iudicatos, qui casu quodam à petitione presbyterij excidentes, zelotypia quadam & æmulādi studio, Marcionis errori inuoluti, & ecclesiasticas sanctiones deprauare conati sunt, Irenęus adhuc superstes duas scripsit epistolas: & alteram ad Blastum, de schismate & dissidio: alteram ad Florinum, de Monarchia, siue Deum non esse autorem malorū, inscripsit, quòd is propugnator eius erroris fuisse sit visus. Qui deinde propter variantem sententiæ instabilitatem, etiam in Valentini hęresim protractus, causam Irenæo prębuit, vt is aliud cōponeret opus, cuius titulus est, de Ogdoade seu octonario: in quo opere se primam apostolorum successionem attigisse ostendit. Ad finem

Irenæi ad Florinū et Blastū scripta.

verò eius libri, annotationem ſanè quam ſcitam adiecit, quam hoc loco referre nō intempeſtiuum eſſe iudicaui. Verba eius hæc ſunt. Adiuro te, qui hunc librū deſcripſiſti, per Dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, & per glorioſum aduentū eius, qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos, vt cōferas quod tranſcripſiſti, & caſtiges ad exemplar vnde deſcripſiſti, accuratè: & iuramētum hoc, vt itidem deſcribas, & exemplo tuo apponas. Non ocioſe ſanè hoc ſic adiecimus, vt ſcilicet exemplū propoſitū habeamus, qua cura & prouidentia ſacri illi & boni viri cauerint, ne veterū ſcripta deprauarentur.

Cautio Irenæi ne ſcripta eius à notariis deprauarentur.

In epiſtola verò ad Florinum cōuerſationis ſuæ cū Polycarpo meminit, ad hunc ſcribens modū. Hæc dogmata, Florine, vt parcè & modeſtè dicam, nō ſunt ſanæ ſententiæ. Hęc dogmata diſſona & diuerſa ſunt ab eccleſia, quæ eis obſequentes in maximam cōiiciunt impietatem. Hæc dogmata, ne illi quidē, qui ab eccleſia ſunt excluſi hæretici, vnquā promulgare ſunt auſi. Hęc dogmata, qui ante nos fuere, quíq; cum Apoſtolis conuerſati ſunt presbyteri, tibi nō tradidere. Vidi enim te, quum puer adhuc in inferiore Aſia apud Polycarpū eſſem, ſplendidum habere locum in Imperiali aula, & famam laudémq; apud eum aucupantem. Melius namque eas res, quàm quæ proximè acciderūt, memoria teneo: † ꝙ res quas à pueris didicimus, cum anima coaleſcentes, eidem prorſus vniuntur. Itaque dicere poſſum locū in quo conſidens beatus Polycarpus diſſeruit: progreſſus quoque & ingreſſus eius, vitæ modū, & corporis formam: orationes etiam quas ad multitudinem habuit: pręterea familiarem cōſuetudinem, ſicuti ipſe narrauit, quæ ei cū Ioanne & reliquis qui Dominum oculis ſuis videre, interceſſit: quomodo etiam dicta eorū, & item Domini ipſius, quæ illi ex eo audierant, recitarit: item, quæ de virtutibus & doctrinis eius dixerit: vt denique Polycarpus omnia à ſpectatorib⁹ ipſis vitæ Verbi accepta, & ſcripturis cōſonantia memoriter referre ſolitus ſit. Hæc tū per eam quæ mihi cōceſſa eſt Dei miſericordiam, diligēter & ſtudioſè audiui, memoriæ mandans, non in charta, ſed in corde meo: quæ etiānum ſemper per gratiā Dei ſincerè in intimo verſo atque reuoluo

Irenæus auditor Polycarpi αἱ γὰρ ἐκ παίδων μαθήσεις, συναύξουσαι τῇ ψυχῇ, ἑνοῦνται αὐτῇ.

Antiquitùs ſancti viri hæreticorū ipſas voces audire nō ſuſtinuerunt.

animo. Et profectò affirmare & testari possum in conspectu Dei, quòd si quid tale audiuisset beatus ille & Apostolicus presbyter, exclamãs, & aures obturans, frequentiúsque vsurpatũ illud sibi verbum vociferans, dixisset: O bone Deus, in quæ tempora me cõseruasti, vt hæc sustineam? ex eo etiam profugisset loco, vbi vel sedens, vel stans huiusmodi audiuisset sermonem. Sed & ex epistolis eius quas vel ad vicinas ecclesias, eas cõfirmans, vel ad fratres quosdam, eos instruens & docens, dedit, puritas doctrinæ eius colligi potest. Hæc de iis qui Romæ ecclesiam oppugnarunt, ab ea segregati.

CAPVT XXXI.

TEmporibus Seueri Hippolytus etiam † Portuensis episcopus, floruit. qui quùm alia plurima scripta prudenter & doctè edidit, tum de Paschate librum cõposuit, in quo descriptione tẽporum & veluti Fastorum inita, & Canone annorũ sedecim de Paschate proposito, rationem tẽporum vsque ad primum annũ Alexandri deducit. Catalogus librorũ eius sic habet. Liber in Hexaemeron: & alter post Hexaemeron, refutatorius cõtra Marcionem: in Canticum canticorum, in partes Ezechielis, de Paschate, Opus cõtra hęreses omnes lõgè vtilissimum, de aduentu Antichristi, de resurrectione, & alia plurima: in Zachariam, de Psalmis, in Esaiam, in Danielem, de Apocalypsi, de Prouerbiis, de Saul & Pythone: de laudibus Domini nostri Iesu Christi, in quibus cum Origene colloquitur. Quædam porrò scripta eius quum †reprehensione nõ careant, martyrio postea pro Christi nomine absoluto, ignorantiæ eius maculam detriuit atque detersit. Vnde Origenem aiunt initium cõmentariorum in sacras scripturas scribendorũ sumpsisse. Hæc de * Hippolyto.

† ὁ πόρτου τῆς ῥώμης ἐπίσκοπος.

Hippolyti Portuensis episcopi scripta.

Hippolyt⁹ in visiones Danielis Cõmentariũ scripsit, & in Prouerbia Solomonis. Suid.

† ἐπιλήψιμα.

* *Huius paßionem hymno prolixiore prosequutus est Prudẽtius.*

CAPVT XXXII.

PAntęnus etiam sapientia clarus, sub Cõmodo, diuinæ apud Alexandriam præfuit scholæ, iam inde ab antiquo sacrarũ ibi literarum studio florenti: quod sanè ad multa etiam durauit tẽpora, multis inter se in omni genere disciplinarũ æmulatione concertantibus. Inter veteres illos Pantęnum hũc in primis celebrem fuisse ferunt, qui scilicet ex Stoicorũ philosophorũ fa-

Pantænus Theologicæ scholæ Alexandrinæ præfectus.

milia ad nostram transierit professionem. Tam studiosus autem propagādi diuini verbi fuit, vt Christū etiam Orientalib. populis prędicauerit, & ad Indos vsq; peruenerit. Permulti sanè eo tēpore extiterunt viri generosis prorsus animis, qui cum magna laude diuino & Euangelico semini vbique terrarū serendo & amplificando incubuerūt. In quibus & hic noster fuit, qui tam longam atq; difficilem profectionem non detrectauit. Refert is, apud quosdā fideles Matthæi Euangelium ibi inuentū esse, à Bartholomęo Hebraico sermone expositum: quod in multa tēpora formas literarum eius, qui id primum scripsit, illęsas cōseruarit. Hic multis præclarè ad finem vsq; vitæ actis illustris, sacræ Alexandrinæ scholæ pręiit, simúlq; & viua voce & doctis cōmentariis diuinorum dogmatum scripturas explicuit.

CAPVT XXXIII.

Clemēs Alexandrinus presbyter, eiusdem studij consectator.

EOdem temporum curriculo & Clemens presbyter, qui στρωματεὺς seu Cōtextor cognominatus est, Alexandriæ eidē studio cum Pantęno incubuit, eundémq; cursum & viuendi instituto & docendi cōsuetudine renuit. Patrem certè librorum suorum, in Dispositionib⁹ quas vocat, suis, Pantęnum memorat. Et in primo libro στρωματέων, seu contextorum, obscurè hunc mihi designare videtur, quum præclaros Apostolorum successores enumerat, sic scribens: Libri porrò qui à me scribuntur, nō sunt ad ostentationem instituti sed monumenta memoriæ gratia ad senectutem cōposita, vt sint obliuionis remedium, simulacrúmque euidens, & adumbratio dilucidæ & viuidæ illius doctrinæ, quam dignatione Dei audiui & didici à beatis illis & præstātibus viris: quorum quidem alius in Græcia Ionicus fuit, alius autem in magna Græcia, alius rursum in Cœlesyria, tu verò in Ægypto, alius alij porrò in Oriente. Ibíque alius in Assyria, alius in Palæstina Iudęus à maioribus suis. In vltimum deinde incidi, qui reliquorum omnium vi atque virtute princeps fuit in Ægypto: atque ibi, quæ antea latuerant repertis, alia inquirere desiit. Illi siquidem veritatem diuinæ doctrinæ cōseruarunt, & traditionē statim à Petro & Iacobo & Ioanne & Paulo, sanctis illis Apostolis, * velut filij à

Præceptores Clementis.

** παρὰ δόσιν παῖς παρὰ πατρὸς ἐκ δεξάμενος.*

patribus succeſsione per manus acceperũt, eandémque † Deo ducente, ad nos quoque tranſmiſerũt, apud nos itidẽ maiorum ſuorũ ipſorúmq; Apoſtolorum ſemina deponẽtes. Pantæno Clemens ſuccedens ſcholam rexit, quam etiã eo tẽpore Origenes adhuc puer frequẽtauit. In volumine Cõtextorum, primũ librũ vſque ad Commodi obitũ deducit, tanquam annales cõſcribens. Contextorum verò octo ſunt libri: totidem, quos Diſpoſitionum, ſeu informationum vocat, vbi magiſtri ſui, ſicuti dictũ eſt, Pãtæni mẽtionem facit, dictata quędã eius & traditiones recenſens. Scripſit quoq; ad Græcos ſiue gentes librum exhortatorium, & tres alios libros, quos Pædagogos nominat. Alium item lectu dignũ, & doctè compoſitũ, cuius titulus eſt: Qui diues ſaluus fiat. Præterea ſcriptum aliud, in quo de Paſchate diſſerit. Item homilias de ieiunio, de obtrectatione. Rurſum cohortationẽ ad patiẽtiam. Aliũ quoq; ad recẽs illuminatos. Inſuper eũ qui Eccleſiaſticus canon ab eo eſt inſcriptus: & quem contra iudaizãtes ad Alexandrũ epiſcopũ edidit. In Contextorum libris nõ ſolùm pleraque ex diuinis literis ſternit atque cõtexit, verũetiam ſi quid apud Græcos eſt ſcitu dignum, affert. Et ſimul Græcorum atque barbarorũ dogmata, nec nõ falſo nominatæ ſcientiæ hæreſiarcharum & philoſophorũ opiniones explicans, multiiugam omnis generis doctrinæ exhibet inſtitutionem. Quapropter ex varietate materiæ, meritò illi talẽ ſortiti ſunt inſcriptionem. Vtitur in eis teſtimoniis Eccleſiaſtici Sirach, nec non Barnabæ, & Clementis epiſtolæ. Mentionem etiam facit libri Tatiani ad Græcos, & Caſsiani, qui & ipſe annales temporúmq; rationes ſcripſit: ſicuti etiam Philonis, & Ariſtobuli, & Ioſephi, & Demetrij, & Eupolemi, Iudaicorũ ſcriptorum. Ex quibus aſtruit & probat, Moſen antiquiſsimis quibuſq; Græcorum vetuſtiorẽ eſſe. Omnes certè libri viri eius, eruditione & doctrina vtili ſunt referti. Indicat quoq; in libro primo, ſe proximè ad Apoſtolorum ſucceſsionem acceſsiſſe, & ſimul commẽtarios ſe in Geneſim relicturũ pollicetur. In libro de Paſchate, coactũ ſe eſſe à quibuſdã dicit, vt quas à ſeniorib9 presbyteris acceperat hiſtorias & traditiones, ibi exponeret: Melitonẽ no-

† σὺν θεῷ.

Clemens Pantæni in ſchola Alexãdrina ſucceſſor.

Scripta eius.

Libri στρωματεῖς, hoc eſt variè cõtexti aciniosa & varia diuerſitate cõpoſiti.

Moſes antiquorum omniũ antiquiſsimus.

Canonici libri noui testamenti iuxta Clementem. Euseb. addit Iudæ et Catholicas epistolas. De epistola ad Hebræos.

minans, Irenæum, & alios quoſdã, quibus etiam quædã dicta ſua aſcribit. In libris verò Diſpoſitionum, totius ſcripturæ teſtamẽtariorum ſiue Canonicorũ librorum, vt breuiter dicã, compẽdioſam inſtituit enumerationẽ: non prætermittẽs etiã, quibus contradicitur, ſcripturas; vt Petri Apocalypſim, & Barnabę epiſtolã, Epiſtolã ſanè ad Hebræos Pauli eſſe cẽſet, Hebræis Hebraico ſermone ſcriptam: à Luca autem ambitioſa ſplendidè verſam lingua, Græcis eſſe expoſitam. Ac rectè quidem illũ dicit, qui mos ei in aliis fuerat, Pauli nomen epiſtolæ ei non præfixiſſe. Quòd enim Iudæi tum præſumptione quadam ſuſpectũ eum haberẽt, ne ſtatim in ipſa præfatione illorũ à lectione abſterreret animos, prudẽter feciſſe, qui nomen ſuũ prætermiſerit. Quapropter eũdem eſſe inquit orationis ductũ in epiſt. ad Hebr. & ĩ Apoſt. Actis. Alibi quoq; ſcribit: Porrò ſicuti beat⁹ dixit preſbyter, quãdoquidẽ Dominus Apoſtolus Omnipotentis ad Hebræos eſt miſſus, humilioris ſummiſsionis gratia Paulus, vt qui ad gentes legatus eſſet, non ſcribit ſe Hebræorum apoſtolum, honore eo Domino cedẽs: ſuperfluum præterea eſſe ducẽs, quum gentiũ præco & apoſtolus eſſet, etiã ad Hebræos epiſtolam dare. De Euangeliorum ordine autem, ſicuti à vetuſtioribus accepit, primùm ea edita eſſe dicit, quę genealogias perſequuntur. Marci autẽ Euangeliũ, eiuſmodi † diſpoſitióne atque occaſione ſcriptum. Quũ Petrus Euangelium viua voce prædicaſſet, ſectatores eius & familiares, qui plures fuere, Marcum; comitem eius ſedulum, dictorúmq; eius vim & virtutem tenentem, hortatos eſſe, vt conciones illius in ſcriptũ referret: id eum ita feciſſe, librúmq; eũ illis dediſſe. Petrum porrò quum id reſciuiſſet, neq; impediiſſe vt is vulgaretur, neque admodũ præcepiſſe. Ioannem autẽ poſtremũ, quũ animaduertiſſet, ꝙ ab aliis quibuſdam in Euangeliis corporalia ſatis eſſent expoſita, diuino ſpiritu vehemẽtius agitatum, vt ſpiritualia, & quæ Theologiæ atq; diuinitatis propria ſunt, accuratè proferret, ſuũ cõpoſuiſſe Euangeliũ. Hæc de Clemente.

Ordo quatuor Euangeliorum.

† οἰκονομίᾳ.

Tertullianus & eius ſcripta.

CAPVT XXXIIII.

Eadem tempeſtate & Tertullianus, quẽ anteà diximus, preſbyter poſt Victorem & Apolloniũ Roma-

nis accenſetur: Carthagine in Africa ortus, patre cẽturione Proconſulari. Hic acris & ingenioſus admodum ſub Seuero maximè floruit, & multos condidit libros. De quo & Paulus à Concordia, Italus, memoriæ mandauit, vidiſſe ſe etiamnum iuuenem, Romæ beatiſsimi Cypriani notarium ſuperſtitem, iam grandęuum: atque ex eo audiuiſſe, nullam ferè diem præterire paſſum eſſe Cyprianũ, ſine Tertulliani lectione: idẽtidem verba iſta vſurpantem, Cedo magiſtrum, Tertullianum videlicet deſignãdo. Is ad ſtatam mediámque ætatem, in eccleſia catholica presbyter, plura aduerſus Mõtani dogma cõſcripſit. Poſtea verò in illius delapſus errorem, plures rurſum libros pro illo cõpoſuit. In quibus nouæ etiam prophetiæ mentionem facit, eámq; ob cauſam & peculiarem cõtra eccleſiam Catholicam librum edidit. Scripſit alium quoq; † de pudicitia. alium de Monogamia. Item de perſequutione. aliũ de ieiunio, præterea de Ecſtaſi ſeu conſternatione libros ſex: ſeptimum aduerſus Apollonium, & plures alios. Vixit autem ad ætatem decrepitam. Floruit quoq; ſub Zephyrino Romæ epiſcopo Caius, Antonino Seueri filio imperante. Is aduerſus Proclum, Montani ſtudioſum, diſſertationẽ copioſiſsimam compoſuit, temerariæ audaciæ & nouæ prophetię nomine eum arguẽs: in quo volumine tredecim tãtum diui Pauli epiſto. numerat. Quæ enim ad Hebręos eſt, decimã quartam, negat eſſe Pauli germanam: illud addẽs, eam etiã à Romanis vſque ad præſens non eſſe pro Paulina habitam. Hæc quoque de his dicta ſufficiant.

Huius lectione Cyprianus eſt delectatus.

Mõtaniſta factus Tertullianus.

† De exhortatione caſtitatis.

Caij ſcripta.

Epiſtolam ad Hebræos non eſſe Pauli.

CAPVT XXXV.

MVltorum pręterea Eccleſiaſticorum virorũ commentarij, qui vetuſtate facile primas obtinuerũt, egregium de fide & vita Chriſtiana ſpecimen & ſtudiũ complectẽtes, ſũnt celebrati, quum aliorũ quorundã tũ eius qui eo tẽpore cum reliquis enituit, Iudæ hiſtorici, qui in hebdomadas Danielis plurimum operæ collocauit, & optimũ de eis opus à ſe cõpoſitũ reliquit. Siquidem veluti hiſtoriam inſtituens, ſcripturam eã vſque ad decimum Seueri annum producit. In eo libro apertè præ ſe fert, in ea ſe fuiſſe ſententia, vt decãtatum Antichriſti aduentum, tẽporibus eis in expectatione eſſe, &

Iudæ hiſtorici in hebdomadas Danielis lucubratio.

Aduentus Antichriſti ſub Seuero expectat°.

Ecclesiastici scriptores, Heraclit⁹, Maxim⁹, Candidus.

appropinquare crederet. Auxit verò eã opinionẽ, multorúmque mentes vt rem tãtam expectarent conturbauit, acerrima quæ tum mota est persequutio. Nõ pauca etiã Heraclitus vir diuinus cõposuit, qui primus enarrationes sibi in Apostolum scribendas duxit. Maximus autem, super quæstione illa, quæ hæreticis in ore est, Vnde sit malicia & viciositas: & item de eo quòd materia creata sit, solutiones atq; decisiones irrefragabiles edidit. Sed & Cãdidus, quùm plurima alia elaborauit, tũ in Hexaemeron cõmentarios scripsit: in quo argumento itidem Appion magno studio est versatus. Sextus quoque resurrectionem scriptis suis cum magna laude cõprobauit: & Arabianus insuper in aliis quibusdam sacris argumẽtis multùm laboris & operæ posuit. Multorum præterea aliorũ scriptorum plurima & maxima literarum monumẽta sunt vulgata, quorũ neq; tempora, neque argumenta singillatim (nã id instituto præsenti, historiæq; nostræ non admodũ conuenit) cõmemoranda duximus. Atque ij quidem ante Origenem scriptores ecclesiastici, quùm sacram historiam doctrinámq; ordine per successionem cõtinuarunt, tum in eos qui nugis ac deliramentis deprauare rectam fidei doctrinam in animum induxerãt, cominus atque in faciem illis congressi, quasi diuina tela coniecerunt: ita rerũ omnium Deo id prouidentia sua disponente, vt post Apostolos eorundémq; successores, rursum martyrum sanguine & doctrina, nec non sanctioris vitæ splendore, res Christianæ confirmarẽtur: & ad summum, vt immotæ & inexpugnabiles essent, stabilirentur. De iis satis.

Appion. Sextus. Arabian⁹.

CAPVT XXXVI.

Quæstio de tẽpore celebrandi Paschatis, inter Asiaticas & Occidentales Ecclesias.

ENimuerò circa finem Imperij Cõmodi, inter Oriẽtales & Occidentales ecclesias non parua incidit quæstio. Ecclesiæ nãque Asianæ ex traditione vetusta, quæ ad eas vsque ad id tẽpus trãsmissa erat, quartum decimum diem lunæ obseruandum esse necessariò duxerunt: quãdo & Iudæi ex præscripto legis agnũ mactare, & Pascha suũ manducare soliti sunt. Perinde atq; necessitas prorsus quædam imposita eis esset, in quemcunq; diem hebdomadis incidisset, eo ipso die stata cõsuetáque soluerentur ieiunia, & (vt semel dicam) vnà

cum Iudęis,apud ipſas quoque,ſacrum noſtri Paſchatis myſterium celebraretur. Reliquæ verò per Oriẽtem,& item per Occidẽtem eccleſiæ, nõ licere id ita facere aſſeuerabant: ſed potius obtinẽte tum, quam antiquitùs ex Apoſtolorũ traditionib. cõtinuatam accepiſſet,conſuetudine ſtandũ eſſe. Non enim decere alio,quàm reſurrectionis Dominico die,† ieiunio reiecto,Paſcha celebrare. Hoc verò modo cõtrouerſia & diſsidio multò maximo in eccleſiis vſque adeò exorto, vt inter ſe ſibi, aduerſariorum partes; vtrinq; antiquitùs traditã conſuetudinem obtinere debere contendẽtibus,ſumerent, conuentus Epiſcoporum variis in locis ſunt acti. Vbi quũ in eandem conceſsiſſent ſentẽtiam, poſtea omnib. vbiq; eccleſiis decretum ſiue edictũ ſcriptũ promulgarunt & propoſuerũt,vt de cætero, nõ alio quàm Dominico die,tremendum reſurrectionis & Paſchatis myſterium,ieiunio tum ſoluẽdo,celebraretur. Circũferuntur etiamnum celebratarum eo tempore Synodorũ literæ, quæ variarum hinc & inde eccleſiarum epiſcopos deſignant: Romanæ ſcilicet Victorem, Hieroſolymitanæ Narciſſum, Cæſareæ Palæſtinæ Theophylũ, Tyriæ Caſſium,Ptolemaidis Clarum. Eædem literæ,Põti eccleſiis tum præfuiſſe indicant antiquiſsimum Palmam:Galliç autem & regionum quæ ad Rhenum flumen ſunt, Irenæum: Corinthi autem, Bacchylum: & prouinciarum aliarum alios,qui vno ſuffragio & ſentẽtia omnes,Dominico die Paſcha celebrandum ſanxerunt, Narciſſus ſanè,& Caſsius,Palęſtini:& Clarus à Ptolemaide,& qui præterea in eandẽ cõuenere Synodum, quum primùm quãplurima de traditione,quã initiò ab Apoſtolis ſumptam vſque ad tempora ſua cõſeruarant, expoſuiſſent, circa finem Synodalis decreti,hęc quoq; addidere. Epiſtolæ huius noſtræ, facite vt ad eccleſias omnes exempla mittantur:ne ſcilicet rei atque participes ſimus eorum, qui facilè animas ſuas decipiunt atque ſeducunt. Certiores autẽ vos facim⁹, eodẽ prorſus die Alexãdriæ, quo apud vos,Paſcha celebrari. literas namque ea de re ad illos dedimus, atq; illi itidem ad nos ſcripſere, ita vt vno cõſenſu ſimul ſanctum hunc peragamus diem. Ad oẽs igitur vnum hoc præſcriptũ & regula eſt diuulgata.

† τὴν νηστείαν ἀποθεμένης. *Tum enim ieiunare christiani desinunt.*

Decisio ei⁹ quæstionis, vt ipso resurrectionis Christi die, Pascha Christiani celebrent.

CAPVT XXXVII.

Asiani recepto more Pascha 14 Martij mẽsis sibi celebrãdũ esse putant.

† μεγάλα στοιχεῖα.

Polycratis Ephesij antistitis verba ad Victorẽ R. episcopũ. Sãcti homines in Asia sepulti.

* συγγενῶν.

† *Euse. li. 5. c. 24* ὅταν ὁ λαὸς ἤρτυε τὴν ζύμην. *Niceph. addit,* ὁ λαὸς τῶν ἰουδαίων. *Legẽdũ tamẽ* ἄζυμα *pro* τὴν ζύμην *puto. Et apud vtrũque autorẽ notarios* τὴν ζύμην *pro* ἄζυμα *scripsisse credo, ad Græcorum sententiam*

ASiani autem sententiam adhuc suam retinebant. & se ad finem vsque traditiones Apostolicas defendere oportere opinabantur. Sententiæ eorum primarius potissimum propugnator erat Polycrates, ecclesiæ Ephesiorum antistes. Hic magnus & apostolicus vir habitus, traditionem & autoritatem Apostolicam ad tempora sua durantem, Victori episcopo & ecclesiæ vrbis Romanæ declarans, ad hunc modum scripsit: Nos profectò diem hũc intemeratum atque inuiolatum, neque addẽtes neq; auferentes quicquam, peragimus. In Asia nanque † ingentia primordia dormiunt ac cõquiescũt, quæ quidem resurgent in aduentus Domini nostri die: quo die cum gloria è cœlis veniet, & exuscitabit omnes sanctos: Philippus videlicet ex duodecim Apostolis vn⁹, qui Hierapoli obdormiuit: duæque filiæ eius, ad decrepitam vsque ætatem virgines: & alia præterea filia eius, in Spiritu sancto cursu vitæ absoluto, Ephesi quiescit. Itidem & Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit, quíque sacerdos creatus Pontificium insigne, petalum scilicet, siue auream in fronte laminã, martyr simul & doctor gestauit, Ephesi obiit. Pręterea Polycarp⁹ Smyrnensis episcopus & martyr, item Thrasæas Eumeniæ episcopus, idémque martyr, Smyrnæ morte sopiti sunt. Quid Sangarim episcopũ & martyrem dicam, qui Laodiceæ mortuus est? Præterea beat⁹ Papyrius, & Meliton eunuchus, qui per Spiritum sanctũ vita peracta Sardis humatus est, visitationem è cœlis expectans, in qua à mortuis resurget. Isti omnes retinuerunt & seruarunt decimumquartum diem Paschatis, iuxta Euangelium, nihil transgrediẽtes, sed præscripto canonum fidei insistentes. Ego quidem vestrûm atque adeò omnium minimus Polycrates, iuxta * cognatorũ meorum, ex quibus quosdam sum consectatus (septem nanque cognati mei Episcopi fuere, ego octauus sum) traditionem ambulo. & cognati mei semper diem hunc † quando Iudæorum populus azyma cõdiit, celebrarunt. Ego, inquã, fratres, sexaginta & quinque annos natus in Domino, qui cum totius orbis fratribus hac de re contuli, & scripturam sanctam omnem perlegi, nihil moueor

aut perturbor minacibus denunciationibus & terroribus. Nam qui me longè maiores fuere, plus obediendū esse Deo quàm hominibus edixere. In fine porrò, episcoporum omnium qui sententiæ suæ cōsentientes affuerunt, meminit, sic scribens. Possem quidem episcoporum, qui mihi affuere, edere nomina, quos ita vt voluistis, accersens euocaui: sed eorum nomina si asscriberem, multitudo eorum in immensum excresceret. Illi autem tenuitatis meæ probè conscij, epistolam sententia sua comprobarunt: non ignorantes me non frustra canos circumferre: tum autem vitam me semper in Iesu Christo egisse sciunt.

astruēdam, qui ī eucharistia pane fermentato vtuntur.

CAPVT XXXVIII.

VIctor verò literis eiusmodi acceptis, extēplò Asiæ, eíque finitimas ecclesias, veluti alienum atque diuersum dogma propugnantes, reiicere, & ab vnitate Catholica arcere in animo habebat. Quam ob causam & subitò literas conscripsit, quibus illos publicè notabat, omnésque simul à communione prohibebat. Atque ille quidem eiuscemodi sumpserat consilium. Verùm id aliis, qui cum eo erant, Episcopis minus placuit. Itaque illum sunt adhortati, vt benignius per consilia pacata de eis qui idem fidei prædicarent dogma, statueret: neque tam facilè, * re intentata, proximorum abiiceret & posthaberet vtilitatem. Sensim id & doctrina & tempore aliquando corrigi ac perfici posse. Et acrius seueriúsque cum illo, qui gloria eos anteiret, egerunt: inter quos & Irenæus erat, vt quidē ex eo scripto, quod Gallicarum ecclesiarum, quas regebat, nomine ad Victorem dedit, apparet. Astruit quippe & ipse, debere quidem omnino Dominico die Pascha peragi: nequaquam tamen Victori permittit, vt tantam ecclesiarum multitudinem ab ecclesiastica vnitate segreget: ídque, quum vetustæ & Apostolicæ consuetudinis obseruent traditionem. Multa sanè præclarè, & vt par fuit, Irenæus de pace & vnitate ad Victorem scribens, hæc quoque refert. Operæprecium enim est, sicuti modò de Polycrate fecimus, verba eius perutilia & necessaria ecclesiæ futura, adducere.

Victor Ro. episcopus Asianos excōmunicare statuit.

Victorē ab ea sentētia, episcopi alij Occidentales abduxerunt, inter quos fuit Irenaus.

** ἀπραγματεύτως.*

Locus animaduertendus.

Præclara Irenæi ad Victorem verba.

CAPVT XXXIX.

Varietas in obseruatione ieiunij.

IRenæus ita scribit: Non modò enim de die, verumetiã de ieiunij specie controuersia & quæstio est. Quidam nanque existimant, vnum ipsos oportere diem ieiunare, quidam duos, alij etiam plures. Nonnulli autem quadraginta horis diurnis & nocturnis diem metiuntur. Atqui varietas, hæc obseruationum nõ ætate nostra exorta est, sed lõgè antea apud maiores nostros extitit: qui ita vt decuit, accuratè conseruatam per simplicem sinceritatem consuetudinem ad posteros transmisere. Nihilominus tamen isti omnes pacem tenuere, atque etiamnum pacem inter nos retinemus, * & ieiunij dissensio fidei consensum confirmat. His verbis historiam annectit, dignam profectò quæ hîc quoque inseratur. Enimuerò qui Soterem præcesserunt presbyteri, & ecclesiam quam tu nunc gubernas administrarũt, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, & Xystum: neque ipsi ita Pascha & ieiunium obseruarunt, neque eos qui cum illis fuere, obseruare permiserunt. Sed nihilominus ipsi non obseruantes, pacem tenuerunt aduersus eos qui ad se ex ecclesiis, quæ ita obseruarent, venerunt. Atq; equidem maximopere inter se ista, obseruare, scilicet, & non obseruare, dissidebant. Nunquam tamen eam ob rem aliqui sunt reiecti. Quin ipsi non obseruantes, qui ante te fuerunt presbyteri, aduenientibus ex ecclesiis obseruantibus Eucharistiam miserunt. Ac quum beatus Polycarpus peregrè Romam sub Aniceto venisset, & aliquantulum illi inter se de reb. non magnis dissiderent, eis statim compositis, deinceps nihil quicquam controuersiæ inter se de hoc capite mouerunt. Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere potuit, vt non ita obseruaret, quippe qui id post IoannemDomini nostri discipulum, & reliquos Apostolos cum quibus vixerat, semper obseruasset: neque Polycarpus Anicetum, vt obseruaret, induxit consuetudinem eorum qui nos præcesserũt presbyterorum retinendam esse allegantem. Quæ quũ ita se haberent, communionem inter se celebrarunt. Et in ipsa ecclesia Anicetus Eucharistiæ ministerium Polycarpo honoris ergò permisit. Atque ita inPace per di-

ἡ διαφονία τῆς νηστίας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι.

Eucharistiæ cõmunis participatio, cõmunionis charitatis et vnitatis Ecclesiæ certißimũ symbolum.

cessum sunt seiuncti: pacem quoque ecclesiis, siue obseruarent, siue non obseruarent, retinentibus. Quapropter egregius, vt aptissimo nomini suo responderet, pacificator Irenæus fuit, qui sic intercessione sua pacē ecclesiæ conciliarit, & non modò cū Victore, sed etiam aliis permultis ecclesiarū antistitibus, congruentia cōuenientiáque eis quæ diximus, de proposita quæstione afferendo, egerit. * Quod verò ratio non persuasit id dies postea perfecit. Nam hac in re Asia vix tandem cessit: & vbique terrarū in orbe decretum est, vt non cum Iudæis, sed ipso Dominico die mysterium Paschæ peragatur. Quamuis adhuc in Asia reliquiæ quædam maneant, consuetudinem eam in paucis prorsus inuiolatam retinentes. Vnde etiam Quatuordecimani cognominati sunt, consuetudinem eam, & alia quædam ex illegitimis & ab ecclesia reiectis libris decerpta seruantes, & nominibus quorundam magnorum Apostolorum ea in re abutentes. Porrò de Paschate quæstio ita est decisa, cum qua & nos finem quarto huic libro afferimus: ex quo Commodus quidem post tredecimum imperij annum vitam finiit. Seuerus verò post Pertinacem nondum prorsus menses sex in administratione eius transegit. Continet verò hic liber annorum non integrorum viginti quatuor tempus: initiúmque habuit * ab Antonino Veri fratre, finem autem cum ipso Commodi & Pertinacis imperio: quum à mundo condito quinquies millesimus septingentesimus & primus, à diuina autem natiuitate centesimus nonagesimus † sextus expletus esset annus.

** *Concedere Roma Debuit, aiebat, potius quàm rumpere pacem, Humani quæ iuris erant, modò salua maneret Lex diuina, fides Christi doctrina, Senatus. Quā prim⁹ tulit ore suo, quia tradita ab ipso Christo erat humana docere & lumine vitæ. Nec curandus erat morem consensus in vnum. Vsque adeò, dixit, &c. Baptista Mantuan. lib. 1. Fastor. de S. Hilario. Et hæc certissima est de Adiaphoris omnib. regula. Ob quā ætate nostra multi mortales cœlum terræ miscere intendunt.*

Isti autē Diui fratres æqua simul potestate imperium admini-

**

ὁ λόγος οὐκ ἔπεισε, τοῦτο χρόνος ὕστερον ἔδρασε

Quatuordecimanorum in Asia hæresis.

Libri hui⁹ anni.

* *Hoc est, ab eo tempore, quo defūncto L. Vero, M. Antoninus Philosophus solus imperare cœpit.*

Secundum neotericos Chronologos 4173.

† *Quintus potius.*

ſtrarunt annis 11. L. Vero mortuo, M. Antoninus ſolus 4. cũ filio Commodo 5. Ita vt imperij M. Antonini tẽpus 19. propè annos cõplectatur. Nicephorus autem in ea fuit ſentẽtia, vt crediderit, L. Verum tantum 6. annis cũ Marco imperaſſe, & poſtea Marcum annis 10. & aliquot inſuper mẽſibus. Sed nos aliorũ ſcriptorum autoritatẽ verſione noſtra ſequuti ſumus. Sedenim poſt cadẽ Cõmodi, Pertinax imperij menſe 2. die 25. Didius autẽ Iulianus menſe 2. die 5. ſunt interẽpti. Et L. Septimius Seuerus aduerſus Peſcennium Nigrum ab exercitu Syriaco Antiochiæ Imperatorem creatum, copias ſuas duxit. Hoc ſic propterea annotatum eſt, vt Nicephoro numerus & ratio annorum conſtet.

QVINTI TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIAE NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Quintus.

CAPVT I.

AGEDVM quæ reliqua ſunt, his adiungere pergamus, vt ſerie ſua oratio noſtra progrediatur integrúmque ſacræ hiſtoriæ corpus contextatur. Ac primum quidem librum voluminis huius rectè ſanè, & vt par fuit, capiti omnium Chriſto dedicauimus. Secũdum ſectatoribus eius, ſacris autorib', ducibúſque noſtris, itidem meritò cõſecrauimus. Tertium primi eorum ſucceſſores ſortiti ſunt. In quarto autem eos commemorauimus, qui vel certaminibus egregiis martyres, vel eruditis ſcriptis doctores, erroris munitiones atque falſo nominatam ſcientiam expugnarunt: qui etiam eccleſiaſtici fuerint ſcriptores, quibú ſue illi poſt ſe relictis commentariis deceſſerint: tum autem, quænam de quæſtione Paſchatis acta atque decreta ſint. Quintus porrò liber iſte, res erudítiſſimi Origenis, qui & Adamãtius dictus eſt, pleniſsimè expediet: quos ille pro vera pietate adierit labores: vnde, & qui fuerit: & vt quàm plurimum ſtudij ad res diuinas conferens, permultos ad certamen pro Chriſto obeundum excitauerit: quàm itẽ multos amatores atq; ſectatores ſtudioſos duplicis philoſophiæ ſuæ habuerit: quæ in ſeipſo auſus ſit, cœlibatum atque virginitatem conſeruare volens. vt denique ad poſtremum ſeductori dæmoni obſequutus, & à recta via aberrarit, & à ſana doctrina exciderit. Cõplectetur præterea alia quoque: grauem videlicet illam ſub Decio perſequutionem, eccleſiarúmq; ſacrarũ antiſtites, & quę in eis acciderint res inopinatę

Dictorum breuis repetitio.

Dicendorũ propoſitio.

& admirandæ. Initium autem inde ſumendum.

CAPVT II.

COmmodo imperium adminiſtrante, res Chriſtianæ pacatæ † tranquillæque fuere. Poſtquã autem ille ex inſidiis cæſus eſt, & Pertinax breui admodum tempore imperauit, atque huic (ſicuti diximus) Seuerus ſucceſſit: tum quoque ſatis bono loco res noſtræ fuêre, indiéſque fidei profeſſio augmenta ſua cæpit, eorum quos recenſuimus eccleſiaſticorum doctorum ſcriptis atque doctrinis illam prouehentibus, ídque in maximis quibuſque potiſsimum vrbibus, nimirum Alexandriæ, Antiochiæ, Æliç, & per Palæſtinam omnẽ, Epheſi, Cæſareæ, & occidentem verſus Theſſalonicæ, Athenis, Corinthi. in Galliis, & Romæ maximè. * Vniuerſæ enim multitudines & domus totæ ad finẽ accedebant, quiduis facere & pati paratæ, quàm vt quidquam contra religionem noſtram agerent, aut nouarẽt. Quod vbi Seuero minimè tolerãdum eſt viſum, inſignem ſtatim cõtra eccleſiam omnem mouit perſequutionem. Et ſubitò per omnem terrarum orbem eximia inſtituta ſunt martyria, maximè verò in Ægypto & Libya atq; Thebaide. Alexandriæ porrò veluti ſtadium veræ pietatis conſtitutum, vbi fortiſsimi quique & optimi delecti martyres, variis atque exquiſitis tormentorum generibus mirificíſque impreſsionibus exceptis, à Deo, cui chari fuere, præmia & coronas acceperunt. Quo tempore & Leonidem, Origenis patrem, obito pro Chriſti nomine martyrio è vita exceſsiſſe tradũt, gladio videlicet cæſum, quũ filiũ admodum adhuc puerum relinqueret. Quantus autem Origenes fuerit, & quo ſtudio animiq; deſtinatione in ſacras literas incubuerit, citra inuidiã exponi poſſe puto: non ſolũ ꝙ celebris is vir apud nos ſit, veruetiã ꝙ ingentẽ, vita ſua, quãuis ad finẽ nõ integra prorſus, famã & gloriam poſt ſe reliquerit. Verũenimuerò ſingulari ocio opus eſſet, ad vitam ei⁹ omnẽ literis memoriæ mãdandã. Sed nos è multis quæ de eo ſunt tradita, plurima reſecantes, aliqua tantũ hiſtoriæ huic inſeremus. vt res tãti viri ſtudioſis incognitæ non ſint: quæ ſanè iudicio multorũ dignę viſç ſunt, vt vel ab ipſis incunabilis repetitæ, memoriæ traderentur.

† Propter Diuorũ ſcilicet fratrũ reſcriptum.

Eccleſia Chriſtiana florens.

*ἀντανδρα-πλῆθη.

Perſecutio ſub Seuero imperatore. In Ægypto potiſsimum.

Leonides Origenis pater martyr.

Origenis res.

CAPVT III.

STatim nanque ab initio, tenera exacta ætate à patre diuinis imbutus est literis. Cui illa prima cura fuit, vt filius * non succisiua, sed iusta opera, vnà cum Cyclicis disciplinis eas addisceret. Quapropter ante earum disciplinarum exercitium, quotidie ab eo, ex sacris scripturis promissiones & certa loca, quæ memoriter didicerat, requirebat: quæ res minimè præter iudicium & voluntatem pueri fuit. Mirifica enim cupiditate magis in hęc studia, quàm in Græcorũ artes ferebatur: vsq; adeò, vt nó contentus esset ex sacris oraculis, quæ simplicia & non ita difficilia sunt, discere: * sed curiositate vteretur, & abditos eorum sensus scrutari conaretur, subindéq; quidnã arcani sensus in litera lateret, percũctãdo patri negocium facesseret. Is porrò apud seipsum ea de causa cum admiratione stupebat, & valde gaudebat, quòd Deus se patrem tali dignatus esset filio. Et quandoque priuatim simulabat se eũ acrius obiurgare, ne quid supra ætatẽ suam & simplicẽ sensum scrutaretur admonẽs. Tãtopere verò admiratione eius est cõsternatus, maximas se datori bonorũ Deo gratias debere professus, vt sæpenumero dormienti assisteret puero, pectúsque eius nudatum * cum veneratione multa deoscularetur, perinde atque in eo diuinus Spiritus domicilium suũ haberet. Beatúmq; prorsus se tam † felici prolificatione iudicabat. Quæ res magnã præbuit causam & occasionem, vt puer fidẽ sacrásque literas ab ineunte ætate assequeretur, & rectè admodũ educaretur, eundem & patrem & præceptorem habens, magnámque de se præbens expectationem. Hæc atque item alia his similia de puerili ętate Origenis sunt prodita.

Postquam verò decimo Seueri imperantis anno, Lætus Ægypto præfectus est, & Demetrius Alexãdriæ Iuliano in Episcopatu successit, ecclesiarúmque persequutio admodum inualuit, ac multis certaminibus magno animo obuiam euntes, coronas reportarunt: tantam dicunt martyrij cupiditatem Origeni incessisse, quum in iuuenili admodum adhuc ætate esset, vt exultãs iam ardore quodam incredibili, pericula pro Christo tolleranda adiret. Et finiuisset ille iam tum martyrio vitam,

ἐν παρέργως. — *Exemplum puerilis institutionis pulcherrimum.* — *πολυπραγμονεῖν ἀσεβεῖσθαι.* — *σεβασμίως.* — *† εὐτεκνίᾳ.* — *Eundem habuit puer Origenes et educatorẽ et præceptorẽ, patrem.* — *Lætus Ægypti Proconsul. Origenes adolescẽtulus martyrium affectans.*

nisi alia diuinæ prouidétię ratione, vtilitatis multorum gratia, mater eius intercessisset. Illa enim in cubiculum eius ingressa, supplex ei fuit, vt ne, materno suo erga eũ animo & amori parcens, ægram se ita relinqueret, & intolerabili luctui, & mœrori obiicere perseueraret. Vbi verò pater eius captus & in vincula coniectus est, maior eum etiam amor acriúsq; martyrij desideriũ inuasit, indíes id (vt ita dicã) ardore & igne nouo excitãte atq; accẽdente. Quapropter quũ ita animatum Origenem esse mater videret, omnem eius vestem recondidit, necessitatémq; ei domi manendi imposuit. Hic quũ aliud facere non posset, alipten & vnctorem certaminis se patri præbuit, & frequenter cohortatorías ad illum literas scripsit, inter alia verba ista vsurpans: Sustine, & ne quid alterius sententiæ aut consilij nostra causa capias vide. Atque hoc primũ sit euidẽtissimum, à primis (quod dicitur) carceribus, germanæ fidei, sinceríq; eius erga Deum animi, specimen atque indicium.

Cursum ad martyrium eius mater inhibuit.

Patrem in carcere Origenes ad martyriũ animauit.

CAPVT IIII.

PAtre eius, sicuti diximus, vita per Martyrium pro Christo defuncto, nondum prorsus sedecim annos natus, quum apud matrem cum aliis sex natu minoribus liberis esset, & [a] quod patrimonium eius omne imperiali fisco illatum fuerat, vnà cũ suis ærũnose in magna rerum necessariarum angustia & penuria viueret, [b] Diuino ei succurrente numine, incredibile consecutꝰ est auxilium. Siquidem, mulier quædam ingentibus diuitiis & copiis clara, & aliter quoque Alexandriæ celebris, magni nominis virum Antiochenum genere, & inter hęreticos Alexandrinos primarium, consectans, atque cõplectens, adoptato sibi filij loco Origene, quum maximi eum fecit, tum ei suísque omnibus ad quotidianum vsum liberaliter & copiosè omnia suppeditauit. Familiariter ergo cum [c] Paulo (hoc enim nomen mariti eius mulieris erat) viuens, nunquam à consueta sibi deflexit precatione, communicare preces cum Paulo hæretico nolẽs: ecclesiasticásque sanctiones accuratissimè seruans: quũ quidem ad Paulum permulti frequentarent, non solum qui ex Græcorum essent superstitione, sed etiam nostri homines. Græcorum porrò

a Patrimoniũ eius fisco illatum.

b Paupertatis eius diuinitùs subsidiũ venit.

Origenes à fœmina locuplete Alexãdriæ adoptatus.

c Apud Eusebium lib. 6. ca. 3. est, Paulũ istũ à fœmina adoptatũ, et Origenem cũ eo apud illam versatum fuisse.

disciplinis iampridem à patre imbutus, magis etiam in Pauli schola proficiebat. [e] Proinde postea ex earum doctrinarum disciplina, cui præibat, abundè res familiaris ei suppetebat. Posteaquam autem persequutionis timore omnibus expulsis, nullus Alexandriæ sacrorum, oraculorum enarrator fuit, multi ex gentibus ad Origenẽ accedentes, Verbum Dei sunt professi: multique illorum patria sacra detestati, partim vt familiariter cũ eo viuerent, partim vt semper ei adessent, præ rebus omnibus studio sibi habuerunt. Ex iis primus esse perhibetur [f] Plutarchus, quum vitæ sanctitate, tum martyrij corona clarus. Alter ab hoc Heraclas recensetur, Plutarchi ipsius frater: qui tantum de se verioris philosophiæ studij specimen præbuit, vt postea in ecclesia Alexandrina Demetrio successor sit surrogatus. [g] Porrò decimumoctauum agens annum Origenes, scholæ Catechistes in vrbe Alexandrina est præfectus. Et quũ ibidẽ sub [h] Aquila præfecto persequutio maximè exundans incrudesceret, magnum consequutus est nomen apud eos qui Christi nomine censentur: quòd & notos sibi & ignotos familiariter excipiens cõplecteretur: & qui in vinculis erant, sedulò visitaret, alacritatem eorum excitans & augens: tum autem, eos qui ad mortem raperentur, cum multa fiducia & libertate produceret atque exoscularetur. [i] Quapropter sæpe est factum, vt ex gentibus plebes furore correpta, lapidibus eum obruere contenderit. Sed illum præter expectationem, cœlitùs dextra Dei præsenti ope est tutata. quẽadmodum etiã sępe aliàs, propter summã alacritatẽ libertatẽmque diuini verbi docẽdi, insidiis expetitũ cõseruauit. Tãtus porrò aduersus hominẽ extitit motus, vt plebe ethnica procurante, non contemnenda militum manus, in ea vbi habitabat domo versaretur, & turbam eorum qui ab illo in sacris disciplinis instituerentur, seruaret. Deniq; vsque eò persequutio aduersus eum inualuit, vt per vrbem omnem, domũ domo mutãs, clàm circuiret, multitudinis eius gratia, quæ doctrina eius adducta ad diuinã accesserat professionẽ. [k] Siquidem non verba solum, sed facta etiam eius certissimum grauissimæ philosophiæ eius fuere indicium. Prorsus nanq;, orationi vita

d Idem cũ hæretico habitans, ecclesiastica istituta seruat.
e idem mercede doctrinæ sumptus tolerat.
f Familiares & discipuli eius. Plutarchus martyr. Heraclas frater eius.
g Origenes scholæ Christianæ catechistes, 18. agẽs a nnũ.
h Aquila Ægypti præfectus.
i Persecutionem grauẽ Alexãdriæ sustinet Origenes.
k οἷον τῶν τὸν λόγον, τοιόνδε φασὶ τὸν τρόπον: καὶ οἷον τὸν τρόπον, τοιόνδε καὶ τὸν λόγον ἐπιδείκνυτο.

congruens respōdebat. Quam ob causam etiam vi & ope diuina auxiliante, multos ad se pertraxit, innumerosque habuit imitatores.

Itaque ille qualē orationē talem quoque vitam: & qualem vitam, talem etiā orationē exhibuisse dicitur. Euse. li. 6. cap. 3.

CAPVT V.

ENimuerò vbi quamplurimos ad se discipulos confluere, munere Catechistæ vnà cum schola ea à Demetrio sibi cōmissa, vidit, absurdum (ita vt par erat) arbitratus, [a] prophanarum literarum eruditionem sacræ cōmiscere doctrinæ, illicò externarum artium studium posthabuit: quippe quæ tātopere vtiles esse nō possent, & diuersa sacris oraculis afferre solerent. Deinde generoso & virili, planéq; (vt amplius quiddam dicam) philósopho animo, ne externo quopiam subsidio indigere videretur, quæcunq; ei erant, Grçcorū librorum summa elegantia & venustate concinnata volumina, venalia proposuit, & quatuor obolorum in diem quemuis precium sibi ab emptore pendendorum est stipulatus. Vnde plurimo tempore ad eum modum philosophari perseuerabat: causam & materiam omnem, quæ allicere eum ad res nouas & illicitas posset, atque cōcupiscentiam indecentem longe à se propellens. Et die sudoribus vt plurimum peracto, noctu etiam multo incumbebat labori, maximam eius temporis partem meditatione diuinarum scripturarum consumens. Si quando etiam somnus obiter degustandus esset, non in strato aliquo, sed in nuda humo iacens, eo parcissimè vtebatur, ieiuniis plurimùm aliisque philosophicis exercitiis cōstantissimè semper intentus. Ex Seruatoris præceptis illa maximè seruanda esse iudicabat, quæ prohiberent duas habere tunicas, aut calceamentis vti, aut animum futurarum rerū cura & sollicitudine macerare vetarēt. Eáque ipsa seruauit accuratè, in frigore & nuditate, etiam prçter ætatem, vitam exigens. Illis quoque rebus animi sui prōptitudinem & ardorem satis declarauit, quòd regiones multas temporibus multis peragrans, nullis vsus sit calceis: vinóque prorsus, aliisque rebus, extra necessarium alimentū, abstinuerit: vsque adeò, vt periculum & perniciem corpori suo cōciliarit. Atq; hoc modo viuēs, exemplóq; suo optimū viuendi institutum ostendens, in admirationem quidem sui extulit omnes.

a Idē pfanas literas repudiat.

Vita doctrinæ i Origenes respōdēs.

Et libros Græcarum artiū vēdit

Christiani philosophi vita.

Præceptorū Christi simplex iuxta literā obseruatio.

Eos autem qui dare aut cõmunicare quicquam cum eo volebant, familiares suos, auersatus est.

CAPVT VI.

Ex sectatoribus Origenis martyres.

COmplures sanè ex sectatoribus suis, atque etiam ex eis qui adulterinæ erant doctrinæ, ad eundem philosophandi amorem excitauit. In quorum intimis animis ita diuinũ fidei verbum inseuit, vt maturũ vberémq; deinceps caperet fructum: in tantum, vt ex eis quidam, persequutionum temporib9 martyrij coronis sint illustrati. Primus quidẽ, quem diximus, Plutarchus fuit: qui quum ad supplicium duceretur, parum abfuit quin Origenes quoq; ab illius occideretur ciuib. vt qui autor necis illius dictus esset. Idque factum profectò esset, nisi eum rursum (quæ res eius omnes dirigebat) diuina Prouidentia custodiuisset. Secũdus ab hoc martyr fuit Serenus, qui ex schola illius ꝓfectus, spectatam fidei constantiam in igne apertè exhibuit. Heraclides porrò tertium obtinuit locũ, quum adhuc in sacra institueretur doctrina, vtpote catechumenus. Quartus Heron, * symbola adhuc & signa diuinæ lucis [a] circũferens, vtrique ij gladio sunt percussi. Quintus ordine, scholę illius alumnus, priori illi cognominis, Serenus alter, post quamplurima tormentorum discrimina, per capitis resectionem, ꝓ veræ pietatis pręmio, diuinam gloriæ suscepit coronam. Sextus deinde Basilides, qui decantatam illam Potamiænam, ex cõmiseratione ab impudicorũ multorum petulanti iniuria vindicauit.

Plutarch9.

Serenus.

Heraclides

Heron.

** In sacro baptismo suscepta.*

a Neophit9 videlicet

Serenus alter.

Basilides.

CAPVT VII.

Rais catechumena.

Baptismus per ignem.

Potamiæna,

EX fœminis autem septima est Rais, quæ adhuc de fide & sacris nostris instituebatur, & baptismo (sicuti alicubi ipse dicit) per ignem suscepto, martyrium cõpleuit. Octaua porrò Potamiæna, cuius adhuc celebris est apud populares suos fama: vt scilicet plurima, cõtra amatores, pro pudicitia & virginitate sua tuenda, subierit certamina, (accedebat enim in ea ad florentis animæ pulchritudinem, etiam forma, & vigor vultus ingenui & liberalis summus) & constanti generositate sua, post intolerabilia tormenta satis ostensa, ad postremùm vnà cum matre Marcella, in ignem coniecta mortem obierit. Fertur equidem, Aquilam iudicem,

Marcella mater eius.

quum corpus eius primùm grauiter flagris fustibúsque cecidisset, minatum ei esse, iuuenibus petulantibus se eam ad cõtumeliam daturũ: eámque, quidnam ex propositis cõditionibus per optionem eligeret, interrogatam, paululum secũ tacitam deliberasse, & perquàm generosum animo pręsenti respõsum dedisse: * per quod, moribus eorum, impium quiddam proloquuta visa est. Itaque, quum illico sententia damnationis contra eam lata, à Basilide ad locum supplicij abduceretur, & multitudo conuicia atque impudica verba per iniuriam in eam coniiceret, Basilides per cõmiserationem humanius erga eam affectus, turbam iniuriosorũ hominum arcens, ab ea remouit ac propulit. Ibi illa curã officiúmque tale gratum habens, Basilidem confidere, & bono animo esse iussit: breui se ad Dominum suum euntem, cõdignam ei relaturam gratiã. Hęc quum ita dixisset, pix ignita per totũ eius corpus diffusa, vitam ei ademit. Non multum deinde intercessit temporis, & à Basilide iuramentum nõ vili de causa inter commilitiones suos exigebatur. Ille verò, non licere sibi prorsus iurare, asseuerauit: Christianũ enim esse, & id se propalàm omnibus profiteri. Cõmilitones porrò primùm eum ludere, & ad contumeliam nostram ea verba proferre sunt opinati. Vt autem id perseueretur cõfirmauit, ad Aquilam est productus: apud quem vbi idem disertis verbis est professus, ilicet in vincula est coniectus. Ad quem quum fratres quidam visendum irent, & cum stupore tam repentinam eius mirarentur mutationem: ille eis retulit, vt Potamiæna, tertio antè die, læto planè & liberali animi corporísq; statu sibi insistens, & capiti suo coronam imponens, dixerit: deprecatam se esse pro eo Deum, neque preces eas frustra fore, breuiq; se eum secum habituram. Itaque fratres *sigillum ei Christi circumfuderunt: postridiéque eius diei gladio percussus, martyrium pro Christo absoluit. Non ipse verò tantum, sed & multi alij cõfertim Alexandriæ, in ea quæ dicta est persequutione, ad Christum transiisse, memoriæ sunt proditi: quum quidem eodẽ quo Basilidi modo, Potamiæna eis in somnis apparens, ad meliora eos esset cohortata. Et ij quidem ab Origene catechista eo

* ὡς καὶ νενομισμένην δόξαι τῷ δικαστῇ, Nice. δι᾽ ἧς ἰδόκει νενομισμένον τι αὐτοῖς ἀσεβὲς ἐπιφθέγξασθαι. Euseb. li. 6 cap. 5.

Basilidi carnifici suo martyrium prædicit moritura Potamiæna.

Christiani olim nõ iurarunt.

Eiusdẽ Basilidis martyrium.

Potamiæna ei apparuit.

Græci christiani baptismum σφραγῖδα, signaculũ dixere. Alius itidem martyribus. τὴν ἐν χριστῷ σφραγῖδα.

Signaculũ crucis, aut baptiſmum potius intel lige.

tempore de fide inſtituti, diuinum ſic cõſecuti ſunt immortalitatis præmium.

CAPVT VIII.

QVum ad hunc modũ Origenes Adamantius Alexandrinæ fidelium ſcholæ præiret, rem quandam aggredi auſus eſt, imperfectæ quidem illam & iuuenilis mentis, ſed fidei caſtitatíſq; firmitatem & ſtabilitatem ſatis declarantem. Quoniam enim adhuc iuuenis, non ſolum viris, ſed & mulieribus docendo ſalutare prædicabat verbum, volens calumniã omnem fœdæ ſuſpicionis pręcidere, & ſimplicius dicto illo Saluatoris intellecto, Sunt eunuchi quidam, qui ſeipſos caſtrarunt propter regnũ cœlorum, adimplere id re ipſa in animo habens, ſeipſum caſtrauit: ſumma cura & diligentia familiares ſuos id factum celare ſtudens, quod tamen difficile factu erat. Permultis enim ea res innotuit. Quam vbi etiam loci eius epiſcopus Demetrius reſciuit, quùm facinus tale eſt admiratus, tum feruorem tantæ fidei nõ improbandum eſſe ducens, bono eũ eſſe animo, nihílque eam ob rem metuere iuſſit. Atque tum quidem tali erga eum animo fuit epiſcopus. Procedente verò deinceps tempore, quum hominem vbique celebrari laudaríque videret, humano quodam affectu ſeductus, ad epiſcopos ſcribens, premere atque obſcurare famam eius eſt conatus, cœptúmq; huiuſmodi abſurdum in literis ſuis expoſuit. Cæterùm quum in Palæſtina, Hieroſolymorum & Cęſareæ epiſcopi, gloria & dignitate cæteris pręſtabiliores, Origenem maiore dignum duxiſſent honore, eáque de cauſa per manuum impoſitionem in presbyterorũ ordinem cooptaſſent, ex eo tempore gloria eius creſcente, nominéque & laude virtutis atque ſapientiæ apud omnes ferè homines maximè inualeſcente: Demetrius, quia non haberet quod in tanto viro reprehenderet, id quod ille aliquãdo per iuuenilem imperitiã fecerat, ad grauem traxit calumniam: & aliquãtum etiam eos qui illum dignitate preſbyteri ornauerant, notauit. Verùm ſerius hæc Demetrius eſt exorſus. ille enim impigrè cum omnib' qui ad ſe venirent, doctrinam cõmunicabat, tempus omne & ſtudium diſcipulis ſuis impertiens. Interea Seuerus de-

Origenes ſe ipſum propter regnũ Dei caſtrauit.

Id factum Demetrius Alexandrinus epiſcopus primũ nõ ægrè tulit.

Poſtea aũt gloriæ Origenis inuidens, quum is in Palæſtina preſbyter creatus eſſet, ſcriptis traduxit.

cem & octo annis imperio flagitiosè administrato, Antoninum Caracallam filium suum successorem habuit.

CAPVT IX.

EA tempestate Alexander, ex illis vnus qui plurima in persequutione sub Seuero provera pietate sustinuerant, à Deo seruatus, administrationē ecclesiæ Hierosolymitanæ suscepit: Narcisso, qui ibi munus id gesserat, adhuc superstite. De quo Narcisso eius loci homines quùm multa alia admiranda opera memorant, tum hoc etiam in literas relatum tradunt. Dicunt enim, ad vesperam Paschæ oleum ad vsum lucernarū defecisse: quod quum populus ægrè ferret, Narcissum mandasse, vt eius rei ministri ex propinquo puteo aquā haurirēt, atque ad se afferrent. Hoc sic facto, illum precatū esse, aquæ benedixisse, & germana certáque fide, vt in lucernas infunderetur, iussisse. Quare vt iusserat peracta, diuina vi & efficacia aqua derepentè in olei naturam colore & qualitate versa, igni nouam quādam clariorémque lucem prębuit. Ex quo tempore id oleum à multis miraculi gratia diutissimè est seruatū. Plura præterea de vitæ eius instituto memoratu digna referūt, in quibus & illud pręclarum est. Homines quidam mali, qui per flagitia omnia & scelera innumera vitam exegerāt, cōstantiam & seueritatem viri nouerant. Itaque iudicium eius timentes, ne in fœdo deprehensi facinore, quas meriti essent, luerent pœnas, fallaciam quandam anteuertentes cōminiscuntur, & grauem ei impingunt calumniam. Atque vt opinionem se vera dicere apud homines consequerentur, sycophantiam periurio cōfirmant: diris quoque sese, si fallerent, deuouentes: primus quidem, vt igni cōflagraret: secūdus, vt sontico detestabiliq; morbo periret: tertius verò, vt oculis priuaretur. Et quanuis illi calūniam iuramēti & execrationis obtentu cōtexissent, nemo tamen eis fidē habebat: quippe omnibus Narcissi castitas & virtus spectata erat. Ille autem, quum improbitatem tantam hominū eorū ferre nequiret, alitérq; à negociis semotā, quietam, philosophicāq; vitam persequeretur, multitudine, arte quadam decepta, profugit, atq; annis multis non cōparuit. Et ille quidem ita vitam, ac deinde discessionem insti-

Antoninus Caracalla Seueri in imperio successor.

Alexander Hierosolymis Narcisso in episcopatu coadiutor datur.

Narcissus episcopus aquā in oleū vertit.

Eidē flagitiosi quidā homines calumniā intendūt, eāq; certo suo malo, iuramento cōfirmant.

Narcissus Hierosolymis profugiens, annis pluribus latitat.

Exemplum periurij diuinitùs vindicati, in Narcißi calumniatoribus.

fuerat. Cæterùm magnus ille vindictæ oculus nequaquam cűctabatur, sed quàm celerrimè pestiferos & perniciosos illos homines comprehensos, malis eis quibus seipsos iuramento interposito obstrinxerant, maximè deuinxit. Primus igitur nulla propè de causa, scintilla vnica à lucerna prosiliente domo succensa, vnà cũ omnibus genere sibi propinquis, atq; etiam cum substãtia omni, miserabiliter præter opinionem omnem cõburitur. Secundus morbo grauissimo, qui totũ eius corpus inuasit, corripitur. Tertius porrò, quũ tã grauem & durum in illis exitũ rei videret, & celeritatem omnia speculantis diuinæ vindictæ cõsideraret, quæ communiter inter se, per dolum & maliciam, cõtra virum optimum confinxissent, statim est professus: neque luctus lachrymarúmque prius modum fecit, quàm vnà cum illis oculorum vim & aciẽ diffluere sensit. Sic illi dignum periurij tulere precium.

Absente Narcisso Episcopi Hierosolymis creati. Dius, Germanion, Gordius. a Narciß' rursũ episcopatũ suũ reuersus accipit. Idem 106. ann. natus. b Alexãder ei coepiscopus et collega adiũgit. c Profectio Hierosolymitana precatiõis ergò suscepta ab Alexandro Cappadocũ Antistite. d εὐχῆς χάριν καὶ ἱστο-

CAPVT X.

QVum verò Narcissus profugus longo tẽpore non appareret, ecclesiarum antistitibus visum est, alium suffragiis creare episcopum. Ita illi Dium quendam Hierosolymorũ præficiunt ecclesiæ: cui, quòd non multo pòst decessit, Germanion successor sufficitur. Atque huic rursum tertius succedit Gordi'. Sub quo Hierosolymis subitò, veluti ex quadam reuiuiscẽtia præstò adest [a] Narcissus, episcopatúmq; ecclesiæ ibi, fratribus plurimùm cogentibus, recipit. Multũ porrò venerationis ei accesserat, ex philosophico illo secessu: & præter alia plurima bona, etiam ex vindicta illa nefariorũ hominum, qua eum etiã absentem Deus fuerat dignatus. Quandoquidem autẽ propter ætatem decrepitam (iam enim centum & sex annos vixerat) ministeriũ suũ obire nequibat: [b] Alexandrum, quem diximus, alterius ecclesiæ episcopum, vnà cum Narcisso, prouidentia & dispositio diuina Hierosolymitanæ ecclesiæ præficit, noctu per visionem ei designans omnia. Qua etiam ille, veluti diuinũ aliquod oraculum perficiẽs, ex ipsa Cappadocia, vbi episcopatum gerebat, excitus, [c] Hierosolymitanam profectionem [d] precationis ergò, atque vt res ibi peractas cognosceret, suscepit. Itaq; fratres Hie-

tosolymis, affectione amica & pia, Alexandrum domũ redire passi nõ sunt: ex alia videlicet, quæ eis noctu fuerat oblata, & idem bonis ibi omnib. denũciauerat, reuelatione. Acceperant etiam, quũ extra portas obuiam ei honoris ergò progressi fuissent, cœlitus vocem, dicentem: e Quem vobis gratia diuina misit, eum vltrò suscipite episcopum. Hoc vbi sic factũ est, finitimis episcopis etiam, qui circũcirca ecclesias regebant, designationi ei acquiescendum esse visum est. Quamobrem cogẽtes, vt ibi maneret, ei necessitatem imposuerũt, annuẽte etiam ipso Narcisso. Eiusmodi cõmunis cum Narcisso episcopatus administrationis, Alexãder quoq; ipse in epistola ad f Antinoitas ab ipso scripta, circa finem hisce verbis meminit. Salutat vos Narcissus, qui ante me locũ episcopatus huius tenuit: & nunc ad centum & sex annos vita extracta, orationibus mecum incumbit, cohortans vos mecũ vt cõsentientes idem sapiatis. Mentionẽ etiã g Alexander Asclepiadæ facit, qui Antiochiæ Serapioni succeßit, cuius paulo antè quoque in hæresi secundum Phryges meminimus. Verba eius sic habent: Alexander seruus & vinctus Iesu Christi, beatæ Antiochenorũ ecclesiæ in Domino salutem. Facilia mihi & leuia Dominus custodiæ meæ tempore, vincula effecit, quũ intellexissem, sanctæ vestræ Antiochenæ ecclesiæ Episcopatũ, diuina prouidentia, Asclepiadæ propter eximiam fidem maximè idoneo, demandatũ esse. Eam epistolam p Clementem, quem etiã commẽdat, se ad eos mittere, hisce verbis indicat. Literas hasce, domini fratrésque mei, ad vos misi, cum h Clemẽte presbytero beatißimo insigni spectatáque virtute prædito viro, quem vos nouistis, atque etiam amplius cognoscetis. Is quum hic esset, per prouidentiam & * visitationẽ Domini, cõfirmauit atq; auxit ecclesiam Dei. Idem Clementis quoq; & Pãtęni, vt familiarium sibi virorum in epist. ad Origenem meminit, ita scribens: Hæc enim voluntas Dei, vt scis, fuit, vt quæ à maioribus nostris ad nos pueruenit amicitia, sarta † tecta, seu potius feruentior firmiórq; esset. Patres siquidem agnoscimus beatos illos, qui nos præcesserũt, viros: cum quibus nos breui fore peruelim, Pantænum dico, illũ verè beatum & dominũ: & sacrũ Clementem

ρίας τῶν ἐκεῖσε ἱερῶν πεπραγμένων.

Is Hierosolymis inuit⁹ retinetũ, & episcop⁹ diuina ordinatiõe creatur.

f *Antinoεα* ἀντινόος. *Ægypti vrbs, ĩ honorẽ Antinoi, vt sup. dictũ est, ab Hadriano Imper. condita. Vocatũ etiã Antinoia, et Hadrianopolis.*

g *Asclepiades episcop. Antiochiæ.*

h *Clemens presbyter. Alexandrinus.*

* ἐπισκοπῆς.

Pantænus.

† ἄσυλος.

Alexãdri Hierosolymitani episcop. episto.

dominum meum, & benè de me meritũ: & si quis præterea fuit eiuscemodi, per quos omnibus modis optimum Dominũ & fratrem meũ cognoui. Scripsit quoque aliã ad Antiochenos epistolam, aliã itidem ad Origenem, & rursum aliã contra Demetrium pro Origene: quòd videlicet Origenem, Demetrio bonum ei perhibente testimonium, presbyterũ crearit. Sed & aliæ eius ad alios circũferuntur epistolæ. In persecutione autem sub Decio, Alexãder rursum ad Præfecti productus tribunal, causam dicendo iudicij periculũ subiit, graui & propè decrepita senectute venerandus: Cæsareámq; ductus, atque ibi aliquandiu in carcere seruatus, coronam martyrij reportauit.

Eiusdem martyriũ.

CAPVT XI.

ORigeni autem Romanæ vrbis visendæ, quum ibi Zephyrinus ecclesiã regeret, cupido incessit. Vbi quum non ita diu mansisset, & inde Alexandriam rediisset, doctrinæ atque institutioni, vt catechistes, ibi præfuit: Demetrij rogatu adduct⁹, vt eo maiore studio operi ei incumberet. Quum verò animaduerteret, abstrusiori se scripturæ sensui scrutando atque eruendo, ita vt volebat, vacare non posse, quòd ne respirare quidem liberius ei liceret, per eos qui quotidie à sole orto ad vesperam vsq; scholam eius frequẽtabant: faciendum sibi putauit, vt tantam multitudinẽ diuideret: & Heraclam, ex sectatoribus suis præcipuum, virũ doctissimũ, qui in disciplinis philosophicis & sacrarũ literarũ eruditione plurimũ collocauerat studij, sibi in instituendo socium & adiutorem ascisceret. Ita factum, vt primũ laborem eorũ docendorum, qui fidei elementa nuper assequuti essent, illi demãdaret: sibi ipsi verò prouinciã eos instituendi qui perfectiores essent, diuinámq; doctrinã velut in habitũ deduxissent, reseruaret. Vsq; eò autẽ accuratam sacrorum oraculorem inquisitionem & studium produxit, vt Hebraicam etiam addisceret linguam, & Hebraicos libros ad prima exemplaria descriptos conquireret: insuper etiã omnes trãslationes eorum qui sacras scripturas verterũt, & à vulgata interpretatione discesserunt, inuestigaret: Aquilæ denique, Symmachi & Theodotionis editiones, ex occultis abstrusisque terræ

Origenes Romæ etiã fuit.

Idẽ socium sibi & cooperariũ doctrinæ in schola Alexandrina assumit Heraclã.

Origenes Hebraicè addiscit.

recessibus, vbi lõgissimo latuerant tẽpore, in lucẽ proferret. Ex quibus omnib. opus quòd ab eo Hexaplum siue Sextuplũ inscriptũ est, cõposuit: Cuius operis quæ vis & ratio sit, ex sequentibus intelligetur verbis. Trãslationes sacræ scripturæ, quæcunque extarent, collegit. Primam quidem septuaginta interpretũ, deinde eorum qui post Christum natũ fuere, Aquilæ Iudæi cuiusdam, qui eam Græcè vertit, post hũc Symmachi, aliam rursus Theodotionis, & aliam deinceps innominati atque incerti cuiuspiã autoris: qui sanè omnes Hebraici & Græci sermonis egregiè periti fuêre. Quarum trãslationum quandã se * Nicopoli, quę septẽtrionem versus sita est, atq; aliam alio loco inuenisse scribit. In Psalmorũ autem Hexaplis, post quatuor celebriores editiones non quintã solum, sed & sextam, atq; adeò septimam trãslationem se apposuisse ostẽdit, Hierichunte in dolio, tẽporibus Antonini Seueri filij, repertas. Hasce igitur interpretationes atq; editiones veterũ inter se compositas, atque in vnaquaque pagina vnà cum Hebraici exemplaris annotatione digestas, proposuit. Vnde certus scripturæ sensus, trãslationúmque consensus vel dissensus certò intelligi queat. Et sic ille nobis hexapla, siue sextupla reliquit exemplaria: quũ quidem antea seorsim Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & Septuaginta interpretum trãslationem in volumine * quod Tetrassum, siue quadruplum nominauit, composuisset.

Trãslationes sacræ scripturæ inquisiuit.
Opus Bibliorũ Hexaplum.
* τῇ προσαρκτίῳ νικοπόλει.
Nice. τῇ πρὸς ἀκτίῳ νικοπόλει.
Euseb. lib. 6. cap. 17.
Est enim ad Actium promõtoriũ ab Augusto Cæsare extructa Nicopolis. Est itẽ non longè ab Euxino sita eiusdem nõis ciuitas.
* ἐν τοῖς τετρασσοῖς.

CAPVT XII.

SCiendum porrò, Symmachum interpretem Ebionitarum sectæ fuisse, quæ (sicuti in superioribus exposuimus) inopes quasdã & mendicas opiniones de Christo induxit: illũ scilicet purũ esse hominẽ, & ex Ioseph & Maria principiũ & ortũ sumpsisse, legémq; Iudaico more obseruari oportere confirmans. Edidit quoque Symmachus in sacrum Matthęi Euangelium commentaria, ex quo hæresim suã astruere & stabilire videtur. Ea verò cõmentaria Symmachi vnà cum eiusdem scripturarum versione, Origenes scripsit se à quadam fœmina Iuliana recepisse: quæ quidem fœmina eos libros ab ipso authore acceptos, apud se reseruauerit. Interea & Ambrosius quidã hæresi Valẽtini admodũ infectus,

Symmach⁹ interpres Ebionitæ fuit.
Ambrosiũ quendam à Valentini errore Origenes ad orthodoxiam perduxit.

Plurimi eius sectatores & discipuli. ab Origene conuictus, veritatísq; luce mentem illustratus, ad sinceram fidei doctrinã transiit. Et alij verò permulti, quorum aures oratione doctrináq; sua Origenes permulserat, vndiquaque ad eum cõueniebant, periculum de perfecta eius doctrina facturi. Atque in iis non pauci quoq; ex hæreticis, pleriq; verò etiã ex viris præclaris & illustribus, qui vtranque philosophiã purè addidicissent, magno studio ad eum confluebant. *Eos pro captu cuiusq; in liberalibus etiam artibus exercuit.* Et quos ille idoneos esse ad mathematicas disciplinas percipiẽdas videbat, eos ad Geometriam, Arithmeticam, aliásq; liberales artes producebat. Insuper autem & ad philosophorum sectas cognoscẽdas instruebat, dogmata eorum illis exponens, & commentarios in res quasuis edẽs: ita vt apud philosophos quoq; magnus haberetur. *Artes eiusmodi ad Theologicã doctrinam vtiles.* Quod si qui essent paulò rudiores, eos artes Cyclicas docebat, magnam inde vtilitatẽ comparari ad sacrarum disciplinarũ doctrinam perhibẽs. Proindéq; & seipsum necessitate quadã ad prophanas literas discẽdas descẽdisse testatus est. *Origenes apud Philosophos etiã magnus habitus.* Cõfirmant hoc qui eo tẽpore cum eo enituere philosophi, in quorũ libris multa eius inuenitur mentio. Quandoque etiã illi libros ei suos dedicarunt, nõnunquam autem eos iudicio eius summiserũt.

CAPVT XIII.

Porphyrius Christianorũ insectator. ET quid opus est aliis? quãdo & Porphyrius * Siculus, qui plurimũ studij ad id cõtulit, vt in Christianos inueheretur, & literas diuinas perinde atque nihil essent, reprehenderet & aboleret, mẽtionem inferẽs eorum qui in eis elaborarunt, earúmque secretiorem sensum exposuerunt, quũ nihil argumenti & verborũ inopia haberet, quod cõtra nostra dogmata criminando afferret, ad conuicia se conuertẽs, & enarratores eorum carpens, inter eos Origenem, quem in tenera ætate viderat, proscindere conatur. Qua tamen in re cõmendationem illius legitimã vel ingratis affert, nunc quidem vera memorando, quum scilicet aliud quicquam dicere non posset: nunc verò mendacia confingẽdo, vbi se latẽre & fallere posse speraret. Siquidem eũ vt Christianum criminatur: rursum verò, quũ philosophicè viuentem describit, admiratur. *Verba eius de Origen.* Verùm quæ de eo commemoret, rectius ex ipsius verbis intelligentur. Flagitiosę improbitatis

** ἐν Σικελίᾳ καταστάς. Euseb. li. 6. c. 19.*

probitatis Iudaicarum literarum nõ abrogationem, sed «
solutionem quidã se inuenturos sperantes, magna ani- «
morũ alacritate ad expositiones & enarrationes se cõ- «
tulerunt, absurdas illas, ineptas, & scripturis ipsis mini- «
mè cõgruentes, & nõ tam defensionẽ peregrinæ disci- «
plinæ, quàm quæstũ & laudem autoribus ipsis afferen- «
tes. Magno enim fastu, apud Mosen, pleraque obscurè «
dicta, atq; ænigmata prorsus esse, prę se ferẽtes: & diui- «
norum oraculorũ, quę arcanorũ sensuum & mysteriorũ «
sint plena, autoritatem eis tribuentes, iudicio eorum «
arrogãtiæ præstigiis fascinato, enarrationes eiuscemo- «
di instituũt. Et paulo pòst. Huius verò absurditatis au- «
thor est Origenes, in quem ego adolescẽtulus admodũ «
incidi, magna tũ gloria virum: sicuti etiamnum magnũ «
eius est, propter ea quę post se reliquit librorum monu- «
menta, apud eos præcipuè qui talia docẽt homines, no- «
men. Quum enim Ammonij, qui ætate nostra in ma- « *Ammonius*
ximo fuit precio, auditor esset, plurimùm in eloquẽtia « *Origenis*
& disciplinis omnib. apud eum magistrum est progres- « *preceptor.*
sus: viuendi autem instituto, cõtrariam illi sequutus est «
viam. Ammonius namque Christianus, & à Christianis
parẽtib. educatus, postquã sapere cœpit, philosophiám-
que attigit, illico ad legitimam viuẽdi rationem se con-
tulit. Origenes autem Græcus, & Gręcis eruditus disci-
plinis, animum ad barbaram appulit temeritatem, in
qua seipsum * doctrinámque suam ad quæstum expo- ** τὴν ἐν*
suit: Christianè quidẽ ille & legitimè ex instituto pro- *τοῖς λόγοις*
fessionis eius viuẽs, in persuasione autem religionis at- *ἕξιν ἐκαπή-*
que in studiis lucubrationibúsq; suis Gręcos consectãs, *λευσε.*
& Græcorum dogmata peregrinis subiiciens fabulis.
Semper enim versatus est in Platone, Numenio, Cro-
nio, Apollophane, Longino, Moderato, Nicomacho.
Plurimum etiam operæ in eorum libris posuit, qui in-
ter Pythagoricos excellũt. Vsus quoque est Chæremo-
nis Stoici & Cornuti libris, ex quibus allegoricũ eorũ *Exiguntur*
quæ apud Græcos sunt mysteriorum enarrandi morem *ad verita-*
didicit, & scripturis Iudaicis accommodauit. Hæc Por- *tis examen*
phyrius, in tertio eorũ quos contra Christianos scripsit *verba im-*
librorum, refert. In quibus ea quidem quæ de multiiu- *pij Por-*
ga viri eruditione commemorauit, vera sunt: alia verò *phyrij.*

apertiſsimè mētitur. Quid enim ille, more ſycophantę, non comminiſceretur, qui cōtra Chriſtianos ita eſt debacchatus? Auſus quippe eſt, Origenē affirmare à Græcorum ſuperſtitione trāsfugiſſe: Ammonium verò contrà à veræ pietatis inſtituto ad peregrinam religionem tranſiiſſe: quum Origeni Chriſtiana profeſsio patria prorſus fuerit, ſicut de eo ſtatim à principio retulimus: Ammonius autem ad extremum vſque ſpiritum conſtanter perſuaſionem fidei in Chriſtū retinuerit. Quēadmodum id lucubrationes eius, quibus magnam laudem & gloriam eſt cōſequutus, manifeſtò teſtātur: præcipuè verò cōmentarius eius, qui de Moſæ & Ieſu conſonantia inſcriptus eſt: ac deinde alij, qui eiuſdem generis apud ſtudioſos aſſeruantur. Atque hæc propterea adduxi, vt ſimul & ſycophantiam calumniatoris refellerem, & quantus in externis diſciplinis Origenes fuerit oſtēderem. Quo nomine, ꝙ ſcilicet nimium in eas operæ & ſtudij collocaret, quum à nonnullis reprehenſus eſſet, talibus ad eos in quadam epiſtola vſus eſt verbis.

Ammonij ſcripta.

,, Poſteaquàm totus diuinarum literarū doctrinæ incubui, famaq; de iudicio ac ſtudio meo increbuit, proindéq; frequenter ad me aduenerūt, nunc quidem hęretici, nunc autē Græcarum literarum ſtudioſi, & philoſophi in primis, viſum mihi eſt, & hæreticorum dogmata, & philoſophorum, quæ ſe de veritate afferre pollicentur, placita perſcrutari. Qua in re imitati ſumus, qui nos præcedens multis plurimum attulit vtilitatis, Pantænum, non parū artibus profanis inſtructum: & qui nūc in ordine eſt Alexandrinorū presbyterorū, Heraclam, quem ego operam talibus literis nauantem apud philoſophiæ magiſtrum reperi: quum quidem quinque annis ille prius ſectator philoſophi eius fuiſſet, quàm ego diſciplinis talibus vacare inciperem. Quam ob cauſam quum antea communi veſtitu vſus fuiſſet, eo depoſito, poſtea philoſophi habitum ſumpſit, quem etiam ad hūc vſque diem gerit. Hæc de ſtudio Græcarum artium ſuo Origenes refert.

Qua cōſilio Origenes philoſophicas & prophanas literas magno ſtudio ſit conſectatus.

Heraclas presbyter philoſophicū habitū geſsit.

CAPVT XIIII.

Origenes in Arabia verſatur.

PORrò quū ex Arabia literę venirent, vt verbi doctrinam cum principe regionis eius cōmunicaret, pro-

fectus est eò, ea ipsa de causa. Sed non diu ibi moratus, Alexandriam rediit. Atque inde rursus propter motus bellicos secedens, Ægyptúmque itidem propter armorum discrimen suspectam habés, in Palæstinam se recepit. Ibi quum Cæsareæ degeret, episcopi Palæstini legatione quoque ad eum missa, ei permisere, vt de sacris literis dissereret, & publicè eas in ecclesia interpretaretur, quanuis nondum presbyteri honorem esset consequutus. Id quod comprobatur ex scriptis eis quæ Demetrius malè erga Origenē affectus, vt paulo antè meminim⁹, episcopis Palæstinis misit. in quib. scriptis, præter alia, illud erat: Nunquam antè auditū, nunquam factum esse, vt præsentibus Episcopis laici concionarentur. Quapropter illi, & potissimū Alexander Hierosolymitanus & Theoctistus Cæsariensis antistites, defensionem eius rei ad eum scripserūt, nō vera illum dicere asseuerātes. Vbi enim, inquiunt, reperiuntur idonei homines, qui doctrina sua prodesse fratribus possint, si illi sanctorum episcoporū iussu & permissione per cohortationes ad populum verba faciant, id offendiculo non est: sicuti apud Larādos Euelpis à Neone, Iconij Paulinus à Celso, Synadæ Theodorus ab Attico, omnib. illis beatis fratribus inuitati fecerunt. Verisimile autem est in aliis quoq; locis, quod nos ignoramus, itidem esse factum. Tanto in honore Origenes non solùm apud ciues & prouinciales suos, sed etiam apud externos episcopos fuit. Cæterùm quū ei aliquando Demetrius scripsisset, Alexandriam reuersus, docendi ibi munus laborémq; solitū obiuit. Sedenim ad ea vsq; tépora quāplurimi alij eloquentia & doctrina viri clari floruere, quorum scripta & epistolas in bibliotheca apud Æliam, ad ætatem suam conseruatas esse, Eusebius Pamphili memoriç prodidit: vnde sibi argumentum & materiam ecclesiasticæ historiæ componendç suppeditatam esse ait. Eam bibliothecam idem refert instructam esse ab Alexandro, qui ibi vnà cum Narcisso, ex diuino responso, episcopalem administrauit prouinciam.

Itē in Palæstina.

Ibi ab episcopis rogatus nondū presbyter sacras literas ī ecclesia docuit.

Defensio eius rei.

Origenes Alexādriā ad munus suū obeundū reuers⁹.

Multi eo tēpore docti et eloquētes viri.

bibliotheca īsignis Hierosolymis ab Alexādro instituta.

Beryll⁹ Bostrēsis scriptor ecclesiasticus.

CAPVT XV.

VErùm enimuerò quū pmulti libris edēdis eniterēt, plurimáq; ecclesiæ cōponerēt monumēta, in quib⁹

* ἱππόλυτος ἑτέρας πού καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος παροικίας. *Euse. li. 6. cap. 21.*

Origenes cōmētarios in Sacram scripturam edit, Ambrosio ei notarios & sumpt⁹ suppeditante.

* ταχύγραφοι, καὶ καλλίγραφοι.

Eiusdem scripta.

contra hæreses maximè decertarunt: inter quos etiam Beryllus Bostrensis Arabs, qui elegantia vtiliáq; scripta post se reliquit, & * Hippolytus Portuensis episcopus, & Caius, scriptores ecclesiastici fuere, quorū antea quoque nobis facta est mentio: Origenes etiá ipse ad enarrationes scripturæ componendas animum cōtulit, Ambrosio quodam eum ad id studij & laboris excitāte. qui sanè non admonitionibus verborum & cohortationibus tantum est vsus, sed liberaliter etiam sumptus congruentésque impēsas ei suppeditauit. Septem etenim ei attribuit * celeres notarios, qui certis designatis horis, in scribendi opera sibi inuicem succedebāt. Ad hos totidē addidit alios, qui dictata illius * formis pulchrioribus in libris accuratè describerent. Aderant etiá puellę in scribendo probè exercitatæ, quibus omnibus Ambrosius ex facultatibus suis quotidie abundè sumptus præbuit. Quinetiam aliis pluribus modis ille alacritatem viri, in tali diuinarum literarum studio, sedulò auxit, vt libētius prolixiúsque, sic inuitatus, in editionem cōmmētariorum suorum incūberet. Æquum autē esse puto, quæ studiorum suorū monumenta reliquerit, in præsentia recensere. Alexandriæ quidem conscripsisse dicitur in Euangelium Iānnis libros sex.† In totum Euangelium, libros viginti duos. In nono autem eorum quos in Genesim scripsit libro (duodecim autē edidit) eos qui nonum præcesserunt, Alexādriæ etiam cōmentatum se esse dicit, sicuti & expositiones in vigintiquinque primos Psalmos. Præterea in Threnos tomos nouem: in quibus duorū librorum de resurrectione mentionem facit. Libros itidē de principiis, & quos inscripsit στρωματεῖς, seu cōtexta (sunt autem decem) Alexandriæ quoque composuit. In enarratione autem primi Psalmi, numerum sacrorū librorum veteris Testamenti hisce verbis recenset.

† εἰς ὅλον τὸ εὐαγγέλιον, *Niceph.* εἰς τὸ πᾶν εὐαγγέλιον, *Suid.* εἰς τὸ πᾶν εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τοῦτο. *Euseb. lib. 6. cap. 24. Vbi in sexto in Ioannem commentario, quinque Alexādriæ eū edidisse, qui sextum præcesserunt, & in totum Ioannis Euāgelium tantūmodo 22. tomos in manus hominum peruenisse dicitur.*

CAPVT XVI.

SCire peropus est, testamẽtarios libros, vt Hebræi tradiderũt, esse viginti duos, ita vt is numerus cum elementis literarum eorum conueniat. Deinde infert. Sũt autẽ apud Hebræos viginti duo libri isti. Qui apud nos inscriptus est Genesis, apud eos à principio titulum habet, Beresith, quod est, in principio. Exodus, Velle semoth: hoc est, Hæc nomina. Leuiticus, Vaicra: hoc est, Vocauit autẽ. Numeri, Vaiedaber: hoc est, Locutus est. Deuteronomium, Ellehaddebarim: hoc est, Hæc sunt verba. Iesus filius Naue, Iehosua Ben Nun: hoc est, Iesus filius Nun. Iudicũ, Sophtim. Ruth, apud ipsos Iosaphatim. Regum, Melachim primus & Secũdus, siue Samuel: hoc est, à Deo vocatus. Regum, Melachim tertius & quartus, seu regnum Dauid. Paralipoménωn primus & secundus, Dibræ haiamin: hoc est, sermones dierum. Esdræ primus & secũdus, Esdras: hoc est, auxiliator. Liber Psalmorũ, Spharthelim. Prouerbia Salomonis, Misle. Ecclesiastes, Coheleth. Canticum canticorũ, non autem (vt quidam putant) Cantica canticorum, Sirasirim. Esaias, Hieremias cum Threnis & epistola, Daniel, Ezechiel. Duodecim Prophetarum liber, Thereasar, Iob, Esther. Præter hos sunt libri Macchabæorum, qui apud eos inscribuntur, Sarbeth Sabanaiel. Atque hæc in eo quem diximus cõmentario exponit. In primo autem in Euangelium secũdum Matthæum libro, ecclesiasticum seruans canonem, quatuor tantummodò Euangelia se nosse, sic quodãmodo testatur: Vt quidem ex traditione didici de quatuor Euãgeliis, sola ea sunt certæ autoritatis, & irrefragabilia in ecclesia Dei quæ est sub cœlo. Primũ scriptũ est ab olim publicano, postea verò Apostolo Iesu Christi, Matthæo, & fidelibus Iudæis sermone Iudaico traditum. Secũdum à Marco, sicuti à Petro illi est dictatũ, quem is in Catholica epistola sua, eã ob causam filium agnoscit, inquiẽs: Salutat vos in Babylone electa, & Marcus filius meus. Tertium secũdum Lucam, à Paulo laudatũ est Euãgelium, quod is gentibus scribi curauit. His accessit, id quod secũdum Ioannem est. In quinto porrò in Euãgelium Ioãnis Enarrationum libro hæc etiam de epistolis Apostolicis refert:

Origenes de Canonicis Bibliorum libris.

Noui Testamenti libri.

„ Qui verò dignus iudicatus est minister fieri noui Te-
„ stamẽti, nõ literæ,sed spiritus,Paulus,qui cursus Euan-
„ gelij ab Hierusalem & circũcirca vsq; ad Illyricum ab-
„ soluit,non ad omnes quas docuit,etiã scripsit ecclesias.
„ Ad quas autem scripsit, perpaucis vsus est versibus. At
„ Petrus, † super quo ædificatur Christi ecclesia, aduer-
„ sus quam neque inferorum portæ præualent, vnam ci-
„ tra controuersiam reliquit epistolam. Verùm sit eius
„ etiam altera, quæ tamen in dubiũ vocatur. Quid verò
„ de eo dicendũ, qui supra pectus Iesu recubuit, Ioanne?
„ qui Euangelium vnũ ad posteros transmisit, tot se ede-
„ re posse professus,quot vniuersus non caperet mundus.
„ Scripsit quoque Apocalypsim, iussus tacere & non scri-
„ bere septẽ tonitruũ voces. Reliquit idem admodũ pau-
„ corum versuum epistolam: sed sit eius & secunda, atq;
„ etiam tertia,quas non omnes germanas esse putant, &
„ vtraq; centum versus non excedit. Ad hæc de epistola
„ ad Hebræos, in eiusdem homiliis hæc refert: Stylus &
„ eloquutio epistolæ ad Hebræos inscriptæ, non redolet
„ genuinum & rudiorem Apostoli ductum: qui seipsum
„ rudem esse professus est sermone, hoc est, eloquutione.
„ At epistola ea verborum cõpositione maiorem habet
„ Græci sermonis venustatem. Id sanè, quicunque de e-
„ loquutionum differentiis iudicare potest,profitebitur.
„ Rursum, quòd sententiæ eiusdem epistolæ admirandæ
„ prorsus sint, & à scriptis eis quæ ex professo Apostolica
„ habẽtur, minimè secundæ,& id qui attẽtè in Apostoli-
„ ca lectione est versatus,nõ negabit. Deĩde illa subiũgit:
„ Ego quidẽ iudicium meum declarãs dixerim, sentẽtias
„ prorsus Apostoli esse: eloquutionem autem & contex-
„ tum alicuius qui Apostolica dicta memoriæ gratia in-
„ scriptum retulerit,& verba magistri in commentarium
„ annotans redegerit. Itaque si quæ ecclesia epistolam
„ eã pro Paulina habet, meritò ea isto nomine benè au-
„ diat. Nõ frustrà enim veteres eã Paulo adscripsere. Qui
„ verò autor eius scripti sit,solus id certò nouit Deus. At
„ enim quæ ad nos pũuenit memoria rerũ, partim à Cle-
„ mente Romano episcopo, partim à Luca qui Euange-
„ liũ & Apostolorũ Acta scripsit,editam esse tradit. Atque
„ hæc quidem Origenes Alexandriæ composuit. Quæ

† ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ χριστοῦ ἐκκλησία.

Euseb. lib. 6. cap. 25.

De Epistola ad Hebræos.

verò in Palæstina, aut alibi versatus, lucubrans ediderit, paulo pòst recensebimus.

CAPVT XVII.

POst Antoninū,[a] qui annos sex & mēses sex Romanæ rei præfuit, Macrinus [b] eam administrauit: qui nondum integro exacto anno extinctus, alteri Antonino imperij summam, quatuor tantùm annos retinendā reliquit. Cui[9] successor imperator Alexāder fuit. Huius Alexandri mater Mammæa nomine, celebritate famæ Origenis permota, explorare atque cognoscere in diuinis rebus ab omnibus laudatā cognitionem & prudentiam eius (piè enim diuina colebat, moribúsque, si quæ alia, & ipsa maximè castis & modestis erat) cupiens, quum Antiochiæ esset, virum eò ad se honesto militaris manus satellitio, & comitatu accersiuit. Ibi ille satis diu mansit. [c] Quúmque eam doctrina sua, ita vt par erat, ad diuini verbi Christianæque disciplinæ amorem excitasset, eidémque Dei in rebus omnibus sibi concessam gratiam exhibuisset, ad consuetum sibi inde scholæ suæ laborem est reuersus.

a Antonin⁹ Caracalla à veste talari gallica quā militi & populo dedit, sic dict⁹, fratrē Getam Cæsarem in sinu matris occidit, & nouercā Iuliam vxorē duxit.

b Opilius Macrinus, Antoninus Heliogabalus, Aurel. Alexāder Seuerus, imperatores Romani.

c Origenes Antiochiæ cum Mammæa fuit.

CAPVT XVIII.

HVius imperatoris tēporibus, ecclesiasticis quibusdam laboribus flagitantibus, [a] in Græciam transmissurus Origenes Palæstinam adiit: ecclesiasticóque ibi presbyterij honore, per impositionem manuum eius loci episcoporum, Alexandro autore, Cæsareæ Philippi ornatur. [b] Verùm quæ simultas ea de causa inter ecclesiarum antistites sit exorta, & quantum operæ atque laboris ipse viuida adhuc ætate in sacras literas collocauerit, quòd alterius sint historię atque lucubrationis, ex aliis ea scriptoribus cognoscere volentibus petere permittimus. Quum autem Alexandria discedens, in Palęstinā se cōferret Origenes, duodecimo imperij [c] Alexā-

a Couincēdorū hæreticorū gratia: Rufin.

b Idem Cæsareæ Palæstinæ, cum magna quorundā inuidia presbyter ordinat⁹

c Imperator iste Aurelius Alexāder Seuerus doctißimos integerrimosq; viros, Papiniani viri sanctißimi discipulos à consiliis habuit eosq; plurimos. Lāp. Eorū responsis libri Pādectarū iuris ciuilis referti sunt. Tutore habuit Domitiū Vlpianū iurisc̄ōsultū. Bello aūt Germanico ī tumultu militari vnà cū matre Māmæa, nō lōgè à Mogūtia, ad oppidū Viceliam, siue Vesaniā (Vesalia hodie dicitur) cæsus est: vbi quoque mater eius iacet sepulta.

d Heraclas Alexãdriæ in schola Theologica Origenis successor. Heraclas episcop⁹ Alexãdrinus. Dionysius Heraclæ in schola administranda successor.

dri anno,[d] Heraclam scholæ suę, in qua diuinum docuerat verbum, successorem reliquit. Qui non diu sacræ ibi doctrinæ præfuit. Breui enim Demetrius episcopus Alexãdrinus, quum quadraginta tribus annis munus ecclesiasticum ritè administrasset, decessit: cuius locum in episcopatu eo Heraclas recepit. Dionysius autem, qui postea Heraclæ in episcopali dignitate successit, tũ quoque pro eo scholæ sacræ Catechistes est creatus, quinto ab ipso Pantæno successionis ordine, loco. Pantænus enim primus fuerat: post eum Clemens presbyter, contextor ille, secundus: Origenes, tertius: Heraclas, quartus: quintus, Dionysius: & post eum sextus Athenodorus. de quo paulo pòst dicemus.

CAPVT XIX.

a Opera Origenis in Palæstina edita, b Idem dictare primũ tachygraphis cœpit sexagesimũ egressus annũ. Supra cap. 15. eod. c Persecutio Christianorũ sub Iulio Maximino Alexander in larario, hoc est, domestico sacello, Abrahami & Christi Seruatoris statuas habuit

PORRÒ[a] in Palæstina quum Origenes esset, lucubrationes in Esaiam & in Ezechielem cõposuit. Quas in partem tertiam Esaiæ, vsque ad visionem quadrupedum in solitudine, scripsit, triginta tomis absoluit. In Ezechielem autem, quinque & viginti. Porrò in Canticum canticorum ad quintum vsque tum progressus est cõmentariũ: qui quidem omnes decem sunt numero. Professione autem fidei nostræ magis ac magis, ita vt conueniebat, incrementa sua capiente,[b] quum iam sexagesimum Origenes egressus esset annum, maximámque sibi & expeditissimam ex diutina meditatione & assuetudine comparasset eruditionem, docendi atque differendi virtute ad summum progressa, quæ in medium proferebat præcepta & documenta, quod antea non permiserat, celeribus notariis excipienda dictauit. Quo tempore etiam contra Celsum Epicureum, qui maximo studio in diuinam doctrinam inuectus fuerat, præclaros illos conscripsit libros. Quinque verò alios in Euangelium secundum Matthęum, alios item plures in duodecim Prophetas. Est etiam in manibus hominum, ad imperatorem Philippum epistola: & præterea ad Seuerã cõiugem eius data altera: & ad alios quosdam aliæ. Scripsit etiam ad Fabianum ecclesiæ Romanæ episcopum, & ad multos alios aliarum ecclesiarum Antistites: quæ omnia rectam fidei professionem docent.[c] In persequutione autem sub Maximino Cęsare:

maximum enim is, odio eius qui eum præcesserat, Alexandri imperatoris, qui magna fuit in Christianos beneuolentia, omnésque ferè in aula sua nostræ professionis familiares & ministros habuit, contra nos excitauit tumultum: potissimúmque in ecclesiarum rectores, veluti doctrinæ euangelicæ autores, in quos solos capitalibus suppliciis sæuire iussit, est debacchatus. Eo itaque tempore præclaram illam orationem, qua ad martyrium cohortatur, composuit, eámque [d] Ambrosio & Protocteto Cæsariensibus presbyteris inscripsit. magna enim eis solicitudo & anxietas propter persequutionis eius vehementiam incesserat. In qua oratione ambo illi rationes explicatas habuerunt, vt fortiter in martyrij stadio certamen pro Christo sustinerẽt atque perferrent. Sed quid opus est certum scriptorum eius viri numerum inire, quum ea res peculiari indigeat ocio & labore? Atqui Eusebius Pamphili, Pamphilum ipsum martyrem dignis prosequens laudibus, summúmque eius in rebus diuinis studium celebrans, [e] nomẽclaturã & tabellas cũ Origenis aliorúmq; ecclesiasticorũ scriptorũ monumentorũ in bibliotheca sua repositorũ, sex libellis explicuisse scribit, in quo scripto de epistolis quoque eius Eusebius hæc refert: Quarum, inquit, quascunque apud plures variis in locis sparsim seruatas conquirere potui, singillatim in tomos suos digestas, vt ne interciderent, supra centum collegi. Reperias quoque librorum eius catalogum in sexto libro eius, quam pro viro eo scripsimus, Apologiæ.

d Ambrosi & Protocteus Cæsarienses presbyteri, martyres Pamphilus martyr.

e Apud Suid. scriptũ est, Origenẽ ꝓpterea quod tã multos cõposuerit libros συνταχτικὸν vocatum esse, quasi dicas cõpositorem: quæ eis res causa hallucinandi, vt magnoperè, erraret, fuit.

* *Alexander Seuerus Christianos esse passus est. Christo templum facere voluit, eúmque inter Deos recipere. Quod & Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus ciuitatibus sine simulachris iusserat fieri: quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, quæ ille ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est ab his, qui consulentes sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato euenisset, & templa reliqua deserenda. Alexand. Seuerus sententiam illam Christianam, Quod tibi non vis, alteri ne feceris: vsque adeo dilexit, vt & in palatio, & in publicis perscribi iuberet. Nomina eorum quos publicis præficiebat muniis, proponebat, hortans populum: vt si quis quid*

haberet criminis, probaret manifestis verbis: si non probasset, pœnam capitis subiret. Dicebátque graue esse, cùm id Christiani facerent in prædicandis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur, & capita. Æl. Lamprid.

CAPVT XX.

Discipuli Origenis in Palæstina: Theodorus Palæstinus Athenodor⁹ & frater ei⁹ Gregorius Mirificus. Theodorus Palæstinus apud Euseb. nō recēsetur † θαυματουργός. Euseb. lib. 6. cap. 30.

MVltos verò etiam Cæsareæ Palæstinæ docens a Origenes habuit discipulos, non incolarum modò, sed aduenarum quoque, qui patriæ dulcedinem, doctrinæ consuetudiníque eius viri posthabuere. Inter quos præclariores fuere: Theodorus, qui in Palæstina cum magna gloria sacerdotio est functus: & Athenodorus: atque huius frater Theodorus, qui etiam Gregorius, atque insuper † mirificus est cognominatus. De quo loco suo dicemus: nam postea episcopatum Neocæsareæ in Ponto gessit. His Græcarum & Latinarum disciplinarum maximè studiosis, omnémq; in eis operam ponentibus, quum Origenes verioris philosophiæ venustatem ac pulchritudinem ostendisset, facilè persuasit, vt cum ingenti desiderio priora studia sua meliore doctrina commutarent. ij quinquennio solo opera in sacris literis apud eum nauata, tantum profecerunt, vt eis ambobus adhuc iuuenibus regendarum in Ponto ecclesiarum cura rectè demandaretur. Vnà cum his etiam Dionysius fuit, qui Alexandriæ non solùm diuinā scholam Catechistes, sed etiam ecclesiā Episcopus rexit. Tanta scilicet Origeni disciplinis tradendis inerat facilitas & elegantia, tantúmq; celebris eius fama plerosque ad spectandam doctrinam & sapientiā eius pertrahebat. Nec tantū qui studiosi essent discendi aliarúmq; artium, verumetiam qui præclarum iā in eis nomen erant consecuti, ad eum veniebant. Firmilianus quoque Cæsareæ Cappadocum episcopus, tanti hominem fecit, vt aliquando internuncium ad eū miserit, per quem eū ad se, ecclesiarū suarū emolumenti caussa inuitaret. Cęterùm quū ille morarum subinde caussas necteret, ipse in Iudæam profectus, atque ibi aliquādiu cū illo versatus: tandē multos quàm antea fuerat, sacrarū literarū peritior ad suos rediit. Sed & Alexāder Hie-

Dionysius Alexandrinus.

Firmilian⁹ Cappadox.

Alexāder Hierosoly-

rosolymorum & Theoctistes Cæsareæ Palæstinæ episcopi, semper ferè ibi cũ eo vt magistro, qui in sacris doctrinis maior quàm humana natura fert, esset, fuere, operam ei nauantes: & propalam, quæ vel ad ecclesiasticam doctrinam vel ad sacrarum literarum interpretationem pertinerent, ei concedentes..

mitanus Theoctist⁹ Cæsariẽsis.

CAPVT XXI.

Eodem tempore cum Origene etiã [a] Iulium Aphricanum vixisse, historiæ tradunt: qui & illius fuerit sectator & diligens annalium scriptor, quos libris quinq; est cõplexus. In eis porrò scribit, se pręclara fama [b] Heraclæ excitũ: profectionẽ Alexandrinam suscepisse. Aphricanus iste, librorum eorũ qui inscribuntur Cesti, autor perhibetur. Dedit is quoque ad Origenem epistolam, in [c] qua historiam Susannæ, veluti adulterinum scriptũ, ex Daniele reiicit. Ad quẽ rescribens Origenes, eam non illegitimam, sed germanam potius esse scripturam, quæ scilicet plurimùm afferat vtilitatis, ostendit. Circũfertur & alia Aphricani ad Aristidẽ epistola, de ea quæ videtur esse, quũ non sit, [d] dissonantia genealogiæ Christi apud Matthæum & Lucam: in qua, ex historia quadã, quã à veteribus acceperat, Euangelistas magis inter se consentire, quàm dissonantiam aliquam apud eos esse, probat. Eã volumini huic nostro, loco suo in primo Tomo inseruimus. [e] Atq; hæc quidẽ Origenis gloria apud omnes fuit, hoc ipsius in sacris disciplinis studium: in hac quoque Episcoporum fuit admiratione, quibus eisdẽ etiã vsus est discipulis. Quant⁹ autẽ eidem fuerit ardor, cõtra eos qui peruersa & peregrina induxerũt dogmata, deinceps ostẽdere pergem⁹.

a Iulius Aphricanus.
b Fortè hic pro Heraclæ legendũ Origenis.
De Cestorũ libris Suidas in dictione Ἀφρικανός.
Scripta Aphricani.
c De historia Susãnæ
d Cõcordantia genealogiæ Christi apud Matthæum & Lucam.
e Origenes egregius hæreticorũ cõfutator.

CAPVT XXII.

Beryllus, quem paulo antè Bostrensem in Arabia diximus fuisse episcopum, nouas quasdam, & ab ecclesiastico Canone alienas protulit opiniones. Asseruit nãque Dominum nostrum Iesum Christum non prius † propriã essentiæ subsistentiam habuisse, quàm ad nos venerit: neque propriam obtinuisse diuinitatem, solam autẽ paternam subsistentiã & Deitatem in eo apud nos versante extitisse. De nouo hoc & maligno dogmate, multi cum homine ecclesiarum antistites per disputa-

Erroneum Berylli Bostrensis episcopi de subsistentia & diuinitate Christi dogma.
† ὑπόστασιν οὐσίας ἰδίαν

tiones cōgressi, auertere ab eo tam impiam sententiam sunt conati. Verùm ille quam semel cōcepisset, pertinaciter retinuit opinionem. Posteaquam autem à multis excitatus, ad eum clarissimus peruenit Origenes, primùm sermone cum eo collato, quænã haberet, quæve doceret dogmata, ab eo quæsiuit. Vt verò rem omnem satis cognouit, firmis atque irrefragabilibus argumentis eum nõ rectè sentire conuicit: & vix tandem demōstrationib⁹ certis persuasum, sensim & humaniter cum eo agens, ad sinceram veritatis reduxit doctrinam, pristinúmq; ei sanæ sentẽtiæ restituit habitum. Monumẽta Synodi episcoporũ propter Beryllum coactæ, longo tempore sunt asseruata, quæ ipsius atque Origenis quęstiones simul & solutiones ordine continent. Hæc de Berylli resipiscentia.

Per Origenẽ is ad veram doctrinam reductus.

CAPVT XXIII.

QVa tempestate alij quoque in Arabia extiterunt, qui adulterinis opinionib⁹ ecclesiam turbarũt: animam hominis ipsam vnà cum corpore in præsentia mori atq; interire, & aliquando tandem in resurrectione futura, vnà cũ corpore suo reuicturã esse, ac de cętero ad immortalitatem cõseruatum iri arbitrantes. Hęc quum illi sic per inaniloquentiã iactarent, conuentus episcoporum sunt acti: in quibus, quum efficere nihil possent, Origenes est euocatus. Atque ille nulla interposita mora affuit. Et verbis hinc & inde factis, quæstionéque in mediũ proposita, ita ibi vir ille disseruit, eáque ex scripturis in cõsessu illo attulit argumenta, vt aduersarij deinde quod cõtrà proferrent, non haberẽt. Itaque statim ita sunt cõuersi, vt se ipsos erroris condemnarent, pœnásq; à se ipsi exigerent.

Arabũ hæresis de animarũ mortalitate.

Eã quoque Origenes redarguit.

CAPVT XXIIII.

POst has alia illis longè perniciosior, Helcesae quòdam autore, exorta est hæresis: quæ prius est extincta, Origene aquis eam repente ex scripturarum torrentibus haustis obruente, quàm in apertum maligni spiritus auris exuscitata prodiret. Helcesaitæ nanque isti vndecunq; fabulis collectis, portentosum sibi quendam cõposuere errorem. Et quidem de rerum omnium principio nobiscum cõsentiunt. vnum siquidem & ipsi

Helcesaitarũ hæresis.

rerum omnium conditorem asserunt: nō vnum autem Christum, sed plures & diuersos. Ac vnum quidem sursum esse, alium autem deorsum: quem in multis antea inhabitasse, deinde verò etiam in Mariæ filio Iesu incoluisse dicunt. Iesum verò aliquando ex Deo esse, aliquando matrem habuisse virginem referunt: nōnunquam autem ne hoc quidem aiunt. Spiritum porrò ipsum quoq; trāscorporari, atque in diuersa ingredi corpora, & vnoquoque tempore variè exhiberi sentiunt. Vtuntur inuocationibus atq; incantamentis dęmonū, atque item baptismis * in elementorum professione. Astrologiam & Mathematicū errorem complectuntur, prognosticos & ariolos se nominantes. Diuum Apostolum, eiúsque scripta, inducunt prorsus & abolent. [a] Librum quendam, quem ipsi cōposuere, de cœlo delapsum esse prodigiosè iactitāt. Quod si quis dignus inuentus sit vt eum audiat, eum aliam quā Christus dederit, peccatorū cōsequi remissionem. Aduersus hanc & [b] Alcibiades Apamęnus Syrus plurimū depugnauit: Origenes verò ea cōuincenda primas tulit. Eius hæresis, ad populum pro concione verba faciens, in octuagesimo secundo Psalmo hisce verbis meminit. Aduenit quidā hoc tempore vir arrogans & elatus, qui sententiam flāgitiosam prorsus & impiam, quæ dicitur Helcesaitarū, promulgat, nuper admodū in ecclesias inductam. Ea q̃ perniciosa profiteatur, exponendum vobis putaui, ne quos ad quædā fidei nostræ dogmata abroganda, transuersos abripiat. Vtitur vniuersæ scripturæ veteris & Euangelicæ autoritatibus. Apostolū in ordinem redigit, atq; adeò prorsus abolet. Docet quoque * liberum permissúmq; esse, fidem abnegare: quòd qui fidem stabilem in animo cōceptam habeat, ore quidem necessitate adductus abiuret, corde verò minimè. Et librum circūferunt, quem è cœlo decidisse aiunt: audientémq; & credētem ei, noxarū remissionem, aliam ab ea quam Christus Iesus instituerit, accipere affirmant. Hæc hactenus. Innumera præterea alia memoria digna de Origene cōmemorantur, quæ perinde atq; non essent pręsentis operis, breuitatis etiam causa prætermittere est visum. Ac quę necessaria esse vt huic historiæ insereren-

ἐν τῇ στοιχείων ὁμολογίᾳ.

Mathematicus error, qui tāquā maleficus ꝑhibitus est. C. de malefic. & mathemat.

a Fraudem hāc deinde imitatus est Mahometes

b Eā heresim refellit Alcibiades Apamen⁹, & Origenes.

ἀδιάφορον

Horrẽdus Origenistã ta doctrina & sanctitate viri, lapsus.

tur putaui, rectè (opinor) & ordine collegi atque cõtexui. Superest vnum de Origene dicendum, inuidia eius qui malorũ omnium est autor, virum tantum, qui simul & verbis & factis eò magnitudinis, continuis studiis suis, in certiore atq; absolutiore philosophia processit, à recta quoque via per errorem esse digressum, peruersisq; inuolutum dogmatibus, præsentem simul & futuram cotaminasse gloriam. Sed non in prẹsentia. Vbi enim, tum eorũ qui imperio, tum eorũ quoq; qui maximis quibusq; ecclesiis præfuerũt, catalogũ prius texuero: deinde insana quoque dogmata, & mortem eius impiam persequar: & sic finem quoq; Quinto huic libro, vt potero, faciam. Nunc ergo de imperiis dicam.

Imperatorum Rom. successiões. Persequutio sub Maximino. Maximin⁹ cum filio apud Aquileiã occisus. Mox quoq; Maximus Pupien⁹ & Balbinus imp. lecti, militari tumultu iugulati. & Gordianus iunior solus ĩperauit. Philipp⁹ prim⁹ ex imperatorib. Ro. christian⁹. a Episcopalis libertatis exẽplũ, Fa-

CAPVT XXV.

SEuero, qui decem & octo imperauit annis, Antoninus filius succeſsit. Huic, septem annis & mensibus sex rerũ potito, Macrinus. Macrino autem, ante integrum annũ in imperio exactum, defuncto, Antoninus id alter, Heliogabalus cognominatus, obtinuit: quod is quatuor annis administratũ, ad Alexandrum Mãmẹæ filium trãsmisit: quam fœminam religionis diuinæque pietatis perquam studiosam fuisse antea diximus. Alexander autem tredecim annos in imperio exegit, atque in eius locum Maximinus Cæsar succeſsit. Quem Alexandri odio, quòd in eius domo plurimi fuerint fideles, ecclesiarũ antistites solos sedere iusiſſe scripsimus. Post Maximinum, qui tribus annis imperiũ gessit, Gordianus imperator factus: cui nõ totis sex annis repub. ab eo administrata, Philippus vnà cũ Philippo filio est surrogatus. Hunc primum aiunt ex imperatoribus ad Christi fidem acceſsisse: cúmque vltimo Paschatis peruigilio, de reliquiis orationum in ecclesia participare voluisse. non prius tamen in cõuentum fidelium accedere, interceſsione & impedimento eius qui tum ecclesiæ prẹfuit episcopi, permissum esse, [a] quàm confiteretur, & pœnitentium numero, qui ordine & loco suo segregati, disciplina certa explorabantur, aggregaretur: quòd non aliter licere ille diceret, nisi hoc fecisset, propter multas eius noxas, cum ecclesiæ multitudine conuentus eius festi participem fieri. Eum verò rebus ipsis

timorem diuini numinis religionémque debitam ritè atque sincerè declarantem, [b] obsequutum illi esse ferunt. Philippi, qui * septem imperauit annis, Decius Christi persequutor, successor fuit. Atq; is biennio in imperij culmine trãsacto, Gallo rerũ summam, annum vnum & menses octo obtinendam reliquit.

bian' Rom. Antistes.
b Exẽplum Prĩcipis, ecclesiasticæ disciplinæ sese submittẽtis, Philippus imp.
** Entropi' quinque annos habet.*

CAPVT XXVI.

QVi verò sub his imperatoribus ecclesiis præfuerunt, ij sunt. Romæ Alexandro imperãte, Vrbano, qui octo annis ecclesiæ ministeriũ ibi gessit, Põtianus successit. Hic annis sex sub Gordiano episcopatu ritè functus, Anteroten successorem habuit. Quo post mensem vnũ in episcopali munere mortuo, diuinitus sacra administratio ad Fabianum est delata. quem dicunt post Anterotis mortem ex agro Romam venisse, atq; ibi cum aliis versatũ esse. Quum verò Romæ episcopi & fratres omnes in ecclesia ad episcopum creandum cõuenissent, atque suffragia deligentium, de multis præclaris & illustribus viris, quibus eam dignitatem collatum iri hominũ opinio erat, variarent, affuit etiam Fabianus: & quãuis de eo nulli episcoporum in mentem veniret, derepentè tamen aliũde aduolãs columba, ac capiti eius insidens, eum designauit, & spiritum in eo acquiescere significauit, in columbæ specie apparere solitum: quemadmodum olim certum Seruatori perhibuit testimonium, vocem cœlestem super ipsum Verbum pertrahens. Qua re tam admiranda vniuersus populus delectatus, eadem alacritate, atque eodem simul ore omnes dignum eum esse & idoneum acclamauerunt, & continuò in episcopali throno collocarunt. Atque is in persequutione sub Decio spiritualem verticem martyrij corona exornatus, episcopatum ad Cornelium successorem transmisit. Alexandriæ autem, Alexandro Mammeæ filio imperante, post Iulianum Demetrius, qui quadraginta trib' annis sacratum ecclesiarũ regendarum munus obierat, Heraclã philosophum, primariúmq; Origenis discipulũ, successorem habuit. Sed & huic, quum post annũ tredecimũ episcopatus sui decessisset, magnus Dionysius successit, Gordiano tũ imperante. Rursum Antiochiæ sub Alexandri

Pontifices Romani.
Canonica episcopi Ro. electio.
Fabian' columbæ auspicio Antistes creatur. Euseb. li. 6 cap. 29.
Fabianus martyr annis 12. cathedrã Ro. tenuit, Cornelius annis 3.
Episcopi Alexandrini.
Antiocheni Babylas martyr Antiochenus.

imperio, in episcopali functione Asclepiadæ suffectus est Philetus. cuius deinde Zebenus successor fuit. Cæterùm eo quoq; sub Gordiano defuncto, Babylas sacer martyr ecclesiæ gubernacula ibi suscepit: qui sub Decio post cõfessionem fortiter obitam, in vinculis decessit, ecclesiámque* Fabio regendã reliquit. Porrò Hierosolymis post decantatũ illum Narcissum, seu potius cum Narcisso (Dio, Germanione, & Gordio interuenientib⁹) pastorali munere in ecclesia functus est Alexander: de quo in superioribus multa fecimus verba. Is Origenem per impositionem manuum in presbyterorũ ordinem legit. Et quum antea in prioribus persequutionibus cõfessionem pro Christo cũ laude fortiter pertulisset, post episcopalem dignitatẽ, qua Hierosolymis est functus, multa iam & propè decrepita senectute venerandus, rursus Cęsareæ Decio plurimum aduersus fideles sæuiente, ad iudicũ subsellia pro Christo tractus, egregiè martyrium obiit, atq; in carcere decessit. Quo tempore & * Babylas apud Nicomediam pro Christo fortiter decertauit. Alius hic Babylas est ab eo qui Antiochiæ sub Numeriano pulchram professus est professionem. Hierosolymis post Alexandrũ episcopus fuit Mazabenes, cui postea Hymenęus grandæuus admodum successit. Hæc de eorum temporũ profanę simul & sacræ ditionis successionibus. Nunc denuò ad historiam nostram reuertendum.

** Alij hũc Fabianum vocant.*

Hierosolymitani.

Alexander martyr.

** Babylas martyr apud Nicomedienses.*

CAPVT XXVII.

DEcius ad imperialem euectus dignitatem, propter Philippi odium, qui Christianismũ fuerat complexus, grauissimam cõtra Christianos persequutionem excitauit. In qua multi quidem sacrũ pro Christo obiere certamen: in primis tamen ecclesiarũ præsides, & quicunque alios apud nos eloquentia & sapientia antecellerent, infanda crudeliáq; tormenta tolerantes vitam reliquerunt. Sicuti Romæ Fabianus, in Palęstina Hierosolymis Alexander, Antiochiæ autem Babylas (cuius in episcopatu Fabius successor fuit) bonũ certamen decertantes episcopalem stolam sanguine multo

Sub Philippo, Millesimus Ro. vrbis annus, ingẽti ludorũ apparatu celebratus est. Persequutio Deciana.

***

** Sæpe etiam magicum cantamen inire per sepulchra, Quo geniali tori ius solueret æstuante nupta. Luxuriæ rabiem tantæ cohibet*

hibet repentè Christus. Discutit & tenebras de pectore, pellit & furorem, Implet amore sui, dat credere, dat pudere facti. Prudentius in hymno de sancto Cypriano, quem ipse sub Valeriano & Galieno passum scribit.

imbuerũt. Accesit ad hos Carthagine in sapiẽtia clarus Cyprianus, qui olim magicis libris incubuerat. Quum verò animum per amorem ad Iustinam, eximia formæ pulchritudine præstantem puellam adiecisset, cupidinémq; suam dęmoni cuidam * carnali & libidinoso & ad amores illicitos conciliandos industrio credidisset, neq; tamen optatis amorib⁹ perfrui posset, ꝙ puella virginitatem suam antè Deo cõsecrasset, & tùm (ita vt par erat) ieiuniis, precationib⁹ atq; aliis fidei armis castitatẽ tueretur: errorem suũ agnouit & propalauit, fraudémque & seductionem diutinam, libris magicis in ignem cõiectis, Vulcano dicauit: & per eam virginem Christo pulcherrimè desponsatus, sacráque Christianorũ complexus, mox in presbyterorum ordinem templi custos cooptatus, ac tandem toti Aphricæ sacrorum Antistes præfectus est. In qua functione sermonibus scriptísq; suis cohortatoriis permultos ad certamen pro Christo fortiter perferendum cõfirmauit: atque ad postremum ipse quoque, vnà cum admiranda illa Iustina, in Deciana persequutione, multis prius exploratus cruciatibus, dignitatem episcopalem capitali supplicio cohonestauit. Quo tẽpore etiam Christophorus martyr, & Ephesij pueri, & alij propè innumerabiles, certaminibus pro Christo peractis, cum magna laude innotuere.

Cyprianus martyr.

* φιλοσάρ-κῳ.

Exemplum virginitatis & castitatis conseruandæ.

Fidei arma.

Christophorus martyr.

Ephesij pueri.

CAPVT XXVIII.

EIusdem persequutionis tempestate, quum Alexandriæ etiam in Christianos maximè sæuiretur, martyrium ibi quoque obibat ecclesiæ Antistes Dionysius, quem post Heraclam ad munus Episcopale prouectum esse diximus. Verùm illum, diuino nutu & prouidentia, multorum vtilitatis & ædificationis gratia, cœptis conatibúsque persequutorum superiorem ostendit Deus. Primùm nanque, qui ad eum inquirendum missi fuerãt, cæcitate afflicti, quãuis domi is esset, aduentúmque eo-

Dionysium Alexãdrinũ à martyrio cõseruauit Deus.

rum expectaret, studio tamen & conatu suo potiti non sunt. Deinde autem, quum sua spōte se illis, rebus omnibus domi suę per eos direptis, vt se abducerent, obtulisset, & quidem id factū fratrib⁹ * in nuptiis noctu peruigilantibus renūciasset, illico cōfertim vno impetu omnes cōsurgentes, celeri cursu cū iubilo & vociferatione cōtinua ad locum eum contenderunt. Atque ibi custodibus in fugam versis, Dionysium crassiore linea veste indutum, & in lecto non strato repositum, exurgere, & se quamprimum sequi coegerunt. At ille ad pedes eorum prouolutus, obsecrat, vt vel abirent, séq; ibi relinquerent: vel caput eius milites, qui eum captum abduxissent, auferre paterentur. Quem illi quanuis multa orantem atque obtestantem, ne audire quidem sustinuerunt: sed manibus pedibúsque protractum, & clitellarum instar asino nudo impositum, in episcopalem domunculam reduxerunt. Ac de Dionysio quidem hęc sic sunt acta. postea autem impij milites in domos, qui rem eam denunciauerant, Christianorū propalàm audacissimè magno impetu irruētes, † res eorum preciosas atque sepositas diripuerunt: eis verò quæ viliores essent, nec facile cōprehēdi aut ferri possent, fractis, abierunt. Quæ sanè militum licentia & impunitas, faciem vrbis ab hostibus captæ prębuit. Vbique luctus erat, vbique direptiones, militibus de spoliorum & rapinarum immanitate inter se cōcertantibus. Non iter, non via, non angiportus exitum & fugam admittebat: diu noctúque clādes ea durabat. Pręcones per vrbem totam ibant, & magnis clamoribus vociferabantur: vt si quis Christū infaustissimis impurissimísque quibusque verbis non proscinderet, is passim raptaretur: atque ita fœdissimè raptatus, tandem igni cōbureretur.

Margin notes: * γάμῳ διαπαννυχίζουσιν. *Exēplum insignis omniū in pastorem suū amoris.* — † κειμήλια. *Tumultus Alexandrinus aduersus christianos immanissimus.* — *Miserāda facies Alexandriæ Christianorū quorundā martyrij metu Christum abiurantium.*

CAPVT XXIX.

Itaque permultos tum videre erat pallidos, timoréq; perculsos, & prorsus consternatos, neque sui compotes, ad impura sacra & impia sacrificia accedere, non illos tanquam sacrificaturos, sed veluti idolis ipsis sacrificādos: adeò vt impij illi homines, sannis & ludibriis, eos qui ita animos despondissent, prosequerentur.

Quidam promptius citiúsque quàm iuberentur, ad aras accurrebant, & magnis animis, se ignorare, quidnam Christianus esset, asseuerabant. Atque ij quidem raptores sequebantur alij fugiebant, alij capiebantur, nonnulli etiam vsq; ad carcerem & vincula progressi, prius fidem abiurarunt, quàm ad tribunalia protraherentur: nonnulli autem aliquantum cruciatibus & tormentis toleratis, suppliciis, quæ subsequutura erant, renunciabant. Qui verò firmi stabilésq; erant, totúmque Christum in pectoribus suis gerebant, ab eo confirmati, & cõdignum inexpugnabilis fidei & constantiæ suæ robur consequuti, præclaros atque illustres se regni eius exhibuerunt testes & martyres. Sedenim in pręsentia omnes eos qui tum pro Christo martyrio vitam finierunt, recensere, ac tempus, locum, & modum tam insiguium certaminum exponere, tàm id fieri non potest, quàm arenam maris numerare non est. Itaque perpaucas tantum, memoriæ gratia, quas à maioribus nobis traditas accepimus, martyrũ luctas hoc loco rectè exequemur: quæ fortasse nón eam fidem & opinionem in ecclesia, quam traditio tulit, sunt consequuturæ. Et faciemus id breuiter, & cõpendiosè. Quæ autem memoriam nostram subterfugere, eas secreto diuinæ scientiæ & opinionis relinquemus. Et sic agonibus huiuscemodi paucis commemoratis, ad ea quæ supersunt progrediemur.

Egregia martyrum cõstantia.

CAPVT XXX.

SEd primus omnium admirandus ille senex deprædicetur Metras, quem beluæ illæ crudelissimè raptum, ea dicere cogebant, quæ ad summam iniuriam, contumeliam, & blasphemiam in Christum nihil facerent reliqui. Vt autem ille minus eis est obsequutus, totum corpus eius sæuissimè fustibus diuerberarunt, faciem arundine acuta consciderunt, oculos confoderunt, interiora quoque & latentia corporis loca laniarunt: atque ad vltimum, immanitati suæ quasi renunciantes, ingenti vi lapidum eum obruerunt Quintam verò, fœminam quandam, ad simulacrum adductam, adorare illud iusserunt. Quod quia illa facere detrectabat, alligatis atq; suspẽsis ex pedibus eius funibus, per mediam

Metra. Alij hunc martyrem Metranũ nominant.

Quinta.

eam distraxere Alexandriam. Deinde durioribus atque accliuibus locis raptatam, tandem in eundem, quo paulo antè Metram, locum perductam, itidem vt illum, lapidum corona oppresserunt. Post hanc admiranda adducitur Apollonia, virgo senectute iam venerabilis, esca bestiis asseruata: quæ quum lapidum ictibus simul & maxillas & dentes omnes amisisset, quòd ad aram sacrificare prorsus nollet, in pyrã, quæ idolis parata fuerat maxima, accensam ingenti alacritate prosiliuit: longè præstantissimum esse ducens, vt sic ipsa Deo victima offerretur. His accessit Serapion, patria Ephesius: cuius quum membra omnia magna flagrorum vi cõcidissent, articulósq; corporis locis sedibúsque suis dimouissent, postea præcipitem eũ ex superiore loco deiectum enecarunt. Tum quoq; Iulianus, ita pedibus æger, vt neque ambulare neque mouere se posset, cum duob⁹ aliis, qui eum sublimem sustinebant adducitur. Quorum alter statim ad tantam malorum immanitatem animum despondit, fidem abiurauit, & liber dimissus est: alter autem, cui Ischyrionis nomen, * Euni autem cognomen fuit, reipsa satis eas appellationes cõprobrans, & persequutoribus fortiter repugnãs: quippe * sexcéties potius mori, quàm quicquam de bona professione remittere paratus: ipséq; Iulianus, qui in eadem causa erat: camelis sublimes impositi, atque ita per mediam vrbem vecti, flagris cæsi sunt, donec à plebe ferocius insultante in ignem cõiecti conflagrarunt. Sed & Besas ibi hoplomachus, seu armatus miles, * victor ope Christi egregius, quòd se in veræ pietatis professionis optimatem spectatum præbuerit, capitis resectionem sustinuit. Macarius quoque, † verum hoc obtinens nomen, in Libya ortus, quum plurimis esset ad negatiónem allectus modis, ipse autem immotus permaneret, viuus est combustus. Præterea Epimachus & Alexander, posteaquam carcerem, vincula, & super alia nouaculas ferro acuminatas pertulissent, postremò in calcem ardentem proiecti, grauissimè sunt exusti.

Apollonia. *Serapionis.* *Iuliani podagrici.* * εὔνȣ. *Ischyrionis Euni.* * μυριάκις. *Besæ.* * καλλίνικος *Macarij.* † φερώνυμος. *Epimachi. Alexãdri.*

CAPVT XXXI.

MVlieres quoque à tam pulchro certamine nõ aberant, quæ virilem habentes animum, sanè quàm

fortiter depugnarunt. Quarum prima fuit Ammonaria, abducta enim est promissionem suam constanter cõseruans: qua se nihil facturam receperat, quod iudex variis tormentorũ generibus cum ea cõtendens, eámq; expugnare studens, iussisset. Post hanc & admiranda illa Mercuria: nec nõ multorũ liberorum mater, & quod maius est Dei amans Dionysia, quum quidem quæsitorem ipsum iam puderet, quòd in immensis carnificinis suis à mulierũ cõstantia vinceretur, ferro sunt necatæ. Deinde Heron, & Aster, & Isidorus, & Dioscorus qui nondum decimũ quintum expleuerat annum, Ægyptij omnes, producti: & cæteri quidem igni sunt cõbusti, adolescentulum autem iudex dimisit, absurda quadã de eo cõcepta opinione, quòd illum nondũ satis firmum, necdum virũ, fraudi & seductioni idoneũ esse putaret: morámq; & tẽpus in eo cõpleturum diceret, quòd ætati deesset. Hos cõsequutus est Nemesion, Ægyptius & ipse, atq; inter prędones educatus, quo nomine in iudicium fuerat pertractus: postquã autem causa dicta, crimen id à se est amolitus, deinceps vt Christianus in vinculis est detentus. Quæsitor porrò iniquissimus, magis etiam in hũc quàm in illos sæuiens, martyrẽ inter prædones mediũ igni exussit. Turma deinde succedit militum: Amon videlicet Zeno, Ptolemæus, Ingenuus, & quidam affecta ætate Theophilus, pro tribunali apparentes: qui agonem decertantiũ martyrum spectantes, si quem viderẽt ad abnegationem propẽsum, indignationem præ se ferentes, ringebantur, & aliquando quidem illis innuebant: quandoq; verò manus suas extendentes, corpora illorum ad decentem habitũ pulchrè cõponebant. Quod cũ ita facere in flagranti facto deprehensi essent, ilicet ad quæsitoris tribunal sunt abrepti: vbi tanta fiducia Christianismum sunt professi, vt Præfectus ipse & assessores eius vehementer conturbarentur, & incredibili timore corriperentur: quum illi contrà fortitudine animi magis implerentur, maioréq; quàm quæ verbis explicari possit exultarent lætitia, & tam magnifico triũpho victoriæ susciperent coronas. Nec minus interea in pagis & villis plurimi ab infidelibus sunt malè accepti. In quib⁹ & Ischyriõ ille fuit, cui

Ammonariæ.

Mercuriæ.

Dionysiæ.
Heronis.
Asteris.
Isidori.
Dioscori pueri.
Eusebius, Dioscorũ à tyranno primũ verbis ad Christũ abiurãdum illectũ, deinde verberibus coercitũ, illi minimè cessisse, lib. 16. ca. 41. scribit.
Nemesionis.

Amonis, Zenonis, Ptolemæi, Ingenui, Theophili, militum.

Ischyrionis quem herus su⁹ necauit.

à claro quodã eius loci viro, villæ procuratio mandata fuerat. Eum dominus sacrificare ad aram deorũ iussit. Et quum id ille recusaret, cõtumeliis primùm, deinde etiam cõuiciis in eum est inuectus. Sedenim quum adhuc in sententia Ischyriõ persisteret, Scipione maximo cõprehenso, per interiora eum ille viscera transfossum occidit. Sed quid opus est turbam eorũ recensere, qui in solis locis & mõtibus oberrantes, partim fame, partim siti, quidã acriore frigore aut morbo, nõnulli etiam à prædonibus oppressi, aut à bestiis discerpti interiere? Quorũ omnium, qui ex eis superstites fuere, idonei extitere testes. De iis, ex pluribus vnũ saltem exẽplum referre necessariũ esse duxi. Chęremon erat, eius quæ Nilopolis dicitur, episcopus, vir multa senectute admodũ venerandus, is vnà cũ * coniuge sua, quum in montem, qui Arabicus dicitur, profugisset, nunquã inde est reuersus, neq; cuiquam eorũ postea apparuit: sed neq; quónã corpora eorũ peruenerint, cuiquã est deinceps cognitum. Quin multi quoq; alij in Arabico eo mõte, ab eis qui illũ incolunt barbaris capti, vel pecunia ab eis sunt redẽpti, vel propter ęris inopiã miserè ibi perierũt. Atq; hæc quidẽ Alexandriæ & in Ægypto acciderunt aduersa. Cęterùm nõ minores luctę & certamina in Palęstina fuere. Sic passim plurimi martyres cohortatoriis Origenis orationibus viriliter agones pertulerunt.

Fuga & dispersio Christianorũ in solitudine.

Chæremon episcopus Nilopolitanus.

** συμβίῳ Episcopus coniunx.*

CAPVT XXXII.

ET ille quidem permultos fecit martyres, sed quum omnibus suis copiis hostiliter Satanas bellum ei moueret, omníque vi & conatu aduersus eum duceret, & acrius ei tum quàm aliorum alicui, infestiúsque immineret, perfecta & absoluta virtute est destitutus: nimirum qui virtutum omnium parente summisione & humilitate, & quæ per illam prouenit immobili & recta animi constitutione atque * indolentia excidisset. Aiunt enim, Deciana persequutione & ipsum comprehensum esse, & vinculis constrictum. Primùm itaque tormentis grauibus corpore toto afflictus, mox deinde in acerbisimũ demissus est carcerem. Ibi ingentis põderis ferramentum eum distringebat, & insuper supplicium ignis ei intendebatur: aliáq; mala partim iã tum

Origenes martyrium non pertulit.

Virtutum omnium parẽs Humilitas, ταπεινοφροσύνη.

** ἀπαθείας.*

inferebantur, partim paulo pòst imminebant, ac diebus pluribus * quatuor vinculorum catasta pedes eius distinebantur. Quæ omnia generoso & forti animo pertulit. Et ille quidé mortem obire paratus erat. Quæsitori auté contētiosa quadā crudelitate aliter visum est, hominem à sententia desiderióq; suo abducere. Ac gladio quidé in ipsum animaduertere noluit, aliis verò ærumnis paulatim vita eum priuare constituit. Ad postremū, quum se tormentis victū ab illo intelligeret, ad diabolicum prorsus consilium animum adiecit. Quòd enim philosophicū plané animum castitatémq; viri nosset, ea parte oppugnare eum decreuit. Itaq; è vinculis quidem eum dimisit, sed ad arā, apud quam obscœnū impudicúmq; Æthiopem collocarat, sacrificare, & thura adolere iussit: quod nisi, vt faceret, animum induceret, fore minatus est, vt * re detestāda dirísq; omnib. execranda, corp⁹ eius ab impudico illo cōtaminaretur. Et ille quidem hæc ei intētauit. Origenes verò optione atq; electione rei deterioris, abiurare fidem maluit, † animo præter vtilitatem omnem cōspurcato, q̃ sordes aliquas corpore excipere. Atque inde à diuina sentētia & gratia delapsus, alienas opiniones, Satana instigante, induxit: per quas multis à saniore sententia seductis longo pòst tēpore ab ecclesia Christi per excōmunicationem est proscriptus. Quales autem (Eusebius inquit) postea reliquerit voces, easq; plures, ad eos qui auxilio & vtilitate indigerent receptionis in gratiam, quàm plurimę eius testantur epistolæ, veritatem ipsam certò satis cōplectentes. Ego verò non grauatè faciam, & verba eius apponam, per quæ manifestè arguitur, eum finibus & constitutionibus apostolicis non perstitisse. Atque vt alias eius absurdas opiniones & blasphemias omittam, harum tātum verbis ipsius meminero. Sic enim scribit:

*** Origenis nonnulla opuscula, quæ vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus. Reliqua autem omnia cum autore suo dicimus esse renuenda. Dist. 15. Sancta Rom. ecclesia.*

CAPVT XXXIII.

Mentes, inquit, à principio erant, absque omni numero & nomine, ex vnitate principium ducenti-

** ὑπὸ τέσσαρσι ξύλου διεσμοῖς τοὺς πόδας ἐντεινόμενος*

Eusc. li. 6. cap. 26.

Quæsitor Origeni stuprum per impurū & impudicum Æthiopem cōminatus est.

Eadem de Origene. Suid.

****

Origenes fidem abiurat.

** μυσαρωτάταις ὁμιλίαις.*

† τὸν νοῦν ἀχρείως καλιδωθείς.

Errores abominandos īducit.

Excommunicatur.

Eusebius Pamphili, sicuti et alij multi patres, benignius de Origene senserunt.

Absurdæ et

viros sanctos, qui preces ad Deum pro pacata tranquillitate & valetudine eius secũda fundebãt, afflixit. Quapropter in eis viris simul etiam vota, & quæ pro eo fiebant orationes est persequutus. Sic duo isti statim, anno vno & mensibus quatuor imperio administrato, decesserunt. Quibus succedens Æmylianus, quatuor imperauit menses, & rerũ summam ad Valerianũ & Gallienum moriens trãsmisit. Gallo sedenim post Decium imperante, Origenes vndeseptuaginta annis peractis, miserabiliter infelix obiit. In quo & nos conuenit finem suum libro huic imponere: cui quidem bonũ initium Origenes præbuit, quáuis finis eius principio non responderit. Habet autem hic tomus annos sexaginta & duos, cuius exordium à primo Seueri anno incœpit, finis autem in Valeriani & Gallieni imperium incidit: anno à mundo condito quinquies millesimo septingẽtesimo sexagesimotertio, à natiuitate verò Christi ducentesimo quinquagesimo octauo.

pibus & republica orant.

Successiones Rom. imperatorum.

Origenis mors.

Anni libri istius. Secundum Chronicos nostros 4236.

Origeni industria & curiositas causa vt fœdè laberetur, & multis præterea offendiculum exitiique occasio fuit. Quum enim nihil non in sacris literis exponere vellet, seipsum in errorem cõiecit. Vnde multa nefanda & exitiosa protulit verba. Ex quibus Arius, sectatorésque eius inæqualem patri filium esse asserẽtes: & reliqui impij hæretici dogmatum suorum materiam sumpserũt. Profiteri enim est ausus, vnigenitum filium cernere patrem non posse, neque spiritum sanctum ipsum filium: sicuti neque angelos spiritum, neque homines angelos. Et filium non esse ex substantia patris, sed creaturam: eúmque gratia tantum filium dici, & animas hominum præexistere. Atque alia item absurda, blasphema, & impia. Non ille Salomonem audiit dicentem: Fili, caue multos componas libros, & ore tuo properes. Cor tuum non sit velox ad proferẽdum sermonem coram Deo. Deus nanque in cœlo sursum, & tu in terra deorsum. Proinde verba tua pauca sint. Multa enim verba multiplicãt vanitatem. Noli esse iustus multum, nec plus sapias quàm necesse est. Iustus enim disperit in iustificatione sua. Ab ecclesia porrò proscriptus, contumeliam eam non ferẽs, Alexandria relicta in Iudæam est profectus. Et Hierosolyma quum venisset, ab ordine sacerdotali, vt verba in Ecclesia faceret (erat enim presbyter) rogatus primùm, deinde etiam coactus,

surrexit, & verba illa tantum recitauit: Peccatori verò dixit Deus, Quidnam tu annũcias iustificationes meas, & vsurpas testamentum meum in ore tuo? Libróque complicato, cum lachrymis & eiulatu multo consedit, omnibus vnà cum eo plorantibus. Sepultus est autem Tyri. Suid.

SEXTI TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Sextus.

CAPVT I.

Dicendorũ propositio.

QVINTVS liber Origenis, & alias præterea quæ ætate eius accidere, complexus, vnà cum morte eius, finem quoque suũ accepit. Sextus autem, qui nobis est in manibus, argumentũ habebit, magnum Alexandriæ episcopum Dionysium: scriptis eius quæ post se reliquit, per proprias eius voces, materię satis suppeditantibus. Exponemus quoque in eo, quæ post Seueri, Maximini & Decij persecutiones, in Ecclesia sint acta. Vnde etiam Nouatus progressus, seipsum nouæ hæresis * Catharorum siue purorum ducem promulgarit. Præterea quomodo is reiectus sit: & illi qui in persequutione lapsi fuerant, in ecclesiam recepti. Itẽ de diuino lauacro, quod nonnulli post persequutionẽ inducebant: & de aliis hæresibus. Item de tyrannorum Ægypti & Palæstinæ actis. Mentionem quoque faciemus quorundam prodigiorum: item Dionysij epistolarũ: adhęc, Nepotis, Pauli Samosateni, & peruersæ Manichæorũ opinionis. Postremò diuinos recensebimus viros, qui ea tempestate vsque ad Diocletianũ & Maximianum, qui quidẽ acerbissimè ecclesias oppugnarunt, enituere. Initium autem inde sumendum.

* καθαρῶν.

CAPVT II.

IN persequutionibus, quas recensuimus, multi Christianorum fortiter per martyria cum hostibus congressi, debitũ victoriæ præmium reportarunt. Plurimi etiam propter animorum imbecillitatem, obuiam quidem illi periculis sunt progressi: sed quum ea perferre

non possent, simul & idolis sacrificarunt, & veræ pietatis cultum abiurarunt. Ij verò, persecutionis motu & ærumna conquiescente, quum in animis secum ipsi suis quonam miseriæ calamitatis peruenissent, perpenderet, grauiter afflictis vehemens incessit dolor & pœnitentia. Itaque ad ecclesiarum eius temporis Antistites se contulerunt, pœnitere se atque resipiscere, paratósque esse quidquid illis imperatū esset facere, profitétes. Porrò diuini illi viri, humanitatem & clementiam Dei imitati, non grauatè eos susceperunt, & complexi sunt: & quum legitima atque competenti pœnitentia inuitatos in ecclesiam produxerunt, tū tempore * quoque suo stationem & locum eis inter fideles, interueniente solummodo oratione, vnà cum manuum impositione, dederunt: id quod ita ex consuetudine longa in Ecclesia obseruabatur. Quam consuetudinem primus Cyprian⁹ Carthaginensis pastor mutandū esse * * censuit: non aliter & lapsos, quàm per lauacrum expiādos, & quoscunque ex qualicunque hæresi resipiscentes, admittendos esse arbitratus. Atque ecclesiarū quidem episcopi ita se gerebant, & quotidie propalàm perlibenter quoscunque reuertentes suscipiebant.

Christiani, qui fidē in persecutionibus abiurauerant, ad pœnitentiā confugiunt.

Pœnitentes in ecclesiam recepti.

** Exomologesi peracta scilicet.*

Pœnitentiæ formula.

Cyprianus lapsos & ab hæresi reuersos denuò esse baptizandos censuit.

** * Placuit hoc etiam plerisque omnibus Africæ, Numidiæ, Mauritaniæq; episcopis. Ipsum etiam beatū Hilarium aliquādo huius sententiæ fuisse, vt ab Arianis baptizatos non reciperet, nisi rursus ab orthodoxis baptizarentur, palàm scribit Hieronymus. Ab hoc dogmate hodie dissentit Ecclesia & iterationē baptismi prohibent imperiales constitutiones. Nec satis esset tutum eā aperire de sacris ceremoniis fenestram, vt sacerdos impius nihil agere credatur. Quam opinionem obtinuere Donatistæ. Sed enim in Polonia nunc quoque Episcopi, homines ab Orientalibus sacerdotibus, quales sunt in Moscouia & Russia omni, baptizatos denuò tingunt, illis adiectis verbis, Si nō es baptizatus, Assui ipse oblationi huiusmodi susceptor.*

CAPVT III.

Romæ autem eis temporibus presbyter erat Nouatus nomine. Is fastu & iactantia inani sublatus, omnem (vt in prouerbio est) mouerat lapidem, vt Ro-

De Nouato & eius hæresi.

manæ ecclesiæ gubernationem consequeretur. Vbi autem omnia expertus, nihil egit (erat enim tumore, ambitione, & gloriæ cupiditate immensa correptus) in desperationem incidit: & tandem aliud quod faceret non habens, ab ecclesia seipsum segregans, proprios cœtus cogere, & nouam quandam hæresim per defectionem instituere cœpit: secessionis suæ obtentum illum prætexens, quòd episcopi eos qui Deciana persequutione diis sacrificassent, per condignam pœnitentiam in gratiam recepissent. Breui sanè tempore permultis seductis, suum sibi constituit conuenticulum: & eorum qui propter sordes † Cathari siue puri nominantur, ducem se fecit.

† Per antiphrasim videlicet.

Quum autem eum episcopali dignitate, quam tantopere dudum adamauerat, potiri oporteret, per duos quosdam sectæ suæ homines, qui salutem suam prorsus iam desperarant, tres ad se Romam obscuri nominis ex Italia episcopos, eósque simplicibus atque adeò rusticis moribus, ad simulandum & dissimulandum scilicet minimè idoneos, pertrahit: illo splendido prætextu vsus, vt ipsi partibus suis interpositis, mediatores inter se & episcopos, veteres simultates & inimicitias componerent.

Nouatus frauduleter episcopus creatus.

Illi porrò, propter animorum simplicitatem nihil tale veriti, ad eum venere. Ibi eis in conclaui conclusis, quidam ex eius sodalitate, per animorum crapulæ & ebrietatis grauedinem, vim afferunt, & * imaginaria manuum impositione episcopalem dignitatem homini conferre cogunt. Quod sanè illi, vel inuiti, vi atque necessitate adducti, fecere. Et Nouatus honorem eum, quem tam sceleratè, vt videbatur, consequútus fuerat, vsurpabat, eundémque contra obtrectatores defendere parabat: homo, in quo Satanas domicilium habens, * Christi nomen & fidem ad prætextum saltem vteretur. [b] Quum enim ab exorcistis de fide institueretur, morbo est correptus graui: [c] quúmque iam in expectatione mortis esset, aquam petiit, qua in ipso lecto, ita vt decumbebat, perfusus, [d] baptizatus scilicet est: siquidem tinctionem huiusmodi baptismum vocare licet. Sed enim ille postea reliquis ecclesiæ [e] symbolis atque cæremoniis, quibus ad eum modum tincti iuxta ecclesiæ san-

** εἰκονικῇ ἐπιθέσει.*

** τὸ εἰς Χριστὸν πιστεῦσαι πρόφασις ἦν*

b Nouatus demoniacus

c Tales olim Clinici dicti.

d Nouatus æger in lecto baptizatus

e Symbola & cæremoniæ baptismi. Euseb. lib. 6. c. 43.

ctiones vti solent, minimè dignus est habitus: † neque quum conualuisset, signaculum ab episcopo deinde recepit. * Porrò quum mystica huiusmodi symbola nō sit sortitus, quomodo spiritū sanctū est assequutus? Sed & persequutionis temporibus, per timiditatem presbyteri honorem abiurauit. Postquam enim à diaconis rogatus est, vt periclitantibus fratribus, in tormentorum discrimine maximè auxilio indigētibus, ita vt sacerdotem deceret, præstò adesset: tantum abest vt illis sit obsequutus, vt cum indignatione magna se subduxerit, & de cætero presbyter esse noluerit, aliud scilicet philosophiæ genus sequutus. Aliam quoque absurdam admodum rem in se admisit. Quum enim * oblationes offerret, qui mos sacerdotibus est, & iam ad distributionem panis peruenisset, data cuilibet parte sua, pro eo quòd cum gratiarum eam actione percipere debebant, [f] iurare miseros coëgit: [g] vtranque enim percipientiū manum comprimens, non prius eas remisit, quàm iuratum ab eis esset: (vtar autem verbis eius conceptis) Adiura mihi per sanguinem & corpus Domini nostri Iesu Christi, nunquam te à me discessurum & ad Cornelium (Romanus hic fuit episcopus) rediturum esse. Miseri autem illi non prius quos acceperant, degustarunt, quàm se illi deuouerunt: & pro eo quod Amen, reuersuros scilicet se ad Cornelium profitentes, dicere debebant, minimè se redituros dixerunt. Huius fraudem, malignitatē, & cacoëthes hæresis, Maximus presbyter, & Vrbanus, qui bis liberrimè pro Christo decertarunt, & ingentem ex confessione fructum tulerunt, præterea Sidonius & Celerinus, qui in eodem stadio decurrerūt, primi deprehenderunt: primíq; cum eo congressi, de eo triumphum in ecclesia egerunt. Ex eis autem qui suffragio & cōsecratione sua Nouatum episcopum ordinarant, vnus non longè pòst ad ecclesiam reuersus, crimine per pœnitentiam & luctum abolito, receptus quidem, sed laici tantum ei concessa sors est, ac in episcoporum eorum locum alij sunt suffecti.

† οὐδὲ ὑπὸ ἐπισκόπου ἐσφραγίσθη ὕστερον. *Cōfirmationem hoc nunc vocamus.*

* τούτων δὲ τῶν μυστικῶν μὴ τυχὼν πῶς ἂν ἁγίου πνεύματος ἔτυχεν. *Nicepho.* τούτου δὲ μὴ τυχὼν πῶς ἂν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔτυχεν. *Eusebius.*

* ποιῶν προσφορὰς.

f *Nouatus factionis suæ populares iuramento, vt sibi adhærerent, in perceptione Eucharistiæ obstrinxit.*

g *Ea tempestate laicis etiam Eucharistia in manus dabatur: quod postea ī ecclesia est mutatum.*

h *Episcopis, qui Nouatū episcopū crearunt, dignitas adempta. Eorum autem vnus, vbi pœnitentiam egit, ab ecclesia in ordinem laicorum est receptus.*

CAPVT IIII.

De lapsis, si pœnitētiā agāt in ecclesiam recipiendis.

Pœnitentes ī ecclesia ad cōmunionē cibi & præcationis sūt loco suo admissi: ad Eucharistiæ autē perceptionē non statim, &c.

Dionysius Alexādrin' fraternè Nouatū ab errore in viā reuocat, & ad resipiscētiā inuitat.

HÆresi ea longè latéque vulgata, ingens erat tumultus: & multi orationibus scriptis, multi etiā aliis modis aggressi sunt fundamēta eius erroris euertere. Quæ verò in epistola quadam Alexandrinus Dionysius scripserit, audiamus. Diui ipsi apud nos martyres, Christi nunc assessores, regníque eius participes, participes etiam iudicij, & pro tribunali cum eo sedentes, lapsos quosdā fratres sacrificiorúmque crimen sustinentes receperunt: conuersionémque & pœnitentiā eorū videntes, atque acceptam gratámque fore ei existimantes, qui non vult mortem peccatoris, explorata eà atque comprobata in ecclesiam admiserunt, & ad eum modum receptis locum suum dederunt, orationéque simul & cibum cum eis communicarūt. Quodnam igitur, fratres, nobis de eis consilium datis? quid faciendum putatis? suffragatorésne & subscriptores illorum sententiæ erimus, iudiciúmque & gratiam eorum seruantes, benignos nos erga eos, quorum illi miserti sunt, exhibebimus? an iudicium eorum veluti iniquum reprobabimus, atque in sententiam eorum inquiremus, benignitatéq; contristabimus, & quod bene est constitutum & ordinatum retractabimus, Deúmq; ipsum exacerbabimus? Hæc Dionysius, de eis qui per infirmitatem persequutionum temporibus lapsi fuerant, scripsit. Qualia verò & ad ipsum Nouatum ecclesiam Romæ perturbantem scripserit, æquum est vt hic proferatur. Quum enim ille sub obtentu quodam, in nonnullos fratres schismatis & dissidij causam, perinde atque ab illis ad consilia cœptáque eiusmodi, per vim descendere coactus esset, conferret, vide quæso quibus ad eum vtatur verbis. Dionysius Nouato fratri salutem. Si inuitus, vt inquis, hoc consilij cepisti, idipsum si voluntate & sponte tua in viam redieris, declarabis. Et non minoris martyrij laudis & gloriæ fuerat, imò meo iudicio etiam maioris, Ecclesiam non scindere, quàm idolis non sacrificare. Hac enim parte alicui de vna, eáque sua ipsius anima suscipitur certamen: in illa autem de ecclesia vniuersa martyrij subeundus est agon. Proinde si vel persuaseris, vel coēgeris fratres ad

concordiam

concordiam redire, * illustrior tibi ipso lapsu fuerit " *μεῖζον ἔσται
resipiscentia: & quum erratum tibi vitio minimè ver- " τοῦ σφάλματος τὸ κατόρθωμα.
tetur, tum castigatio maximè laudi erit. Quod si illos "
parùm tibi obsequentes, in potestate tua non habes, "
tuam saltem ipsius animam seruans seruato. Valere te, "
quatenus, pacem consectaris, in Domino, opto. "

CAPVT V.

NOuatus autem animi arrogantia transuersim actus, propalàm & impudenter magna libertate prædicans docebat, nullam esse salutis spem reliquam eis qui persequutionũ temporibus lapsi essent, quamuis omnia quæ ad legitimam & veram pertinent conuersionem & confessionem perfecerint. Nec contemnendam ad se pertraxerat atque collegerat multitudinẽ, & plures ex viris celebribus eius sequebantur errorem: per inflatas eorum mentes, Catharos & puros seipsos vocabant, à duce & imperatore diabolici examinis Nouato * turpiter & impurè ducti. Talem autẽ ecclesiæ cladem latius serpentem, quũ ecclesiarum antistites, in primis verò Romanæ Cornelius, & Carthaginensis † Cyprianus, (nondum enim sacro martyrio coronatus fuerat) episcopi viderent, ille quidem Romæ, hic autem Carthagine Synodos & conuentus maximos egere: in quibus * sexaginta fuere episcopi, presbyteri autem & diaconi longè plures. Celebrata quoque alia seorsim in multis locis & regionibus consilia: quorum omnium calculo vno decretum est, Nouatum quidem, adhærentésque ei episcopos, & quicunque præterea inhumaniore sententia opinionem illorum comproba-

* ῥυπαρῶς στρατηγούμενοι.

* *Hoc tantũ de Ro. concilio refert Euseb. li. 6. ca. 43.*

* * *Nouati hæresis in pluribꝰ prouincialibus Synodis damnata.*

† *Rectè ergo Prudentius Cyprianum sub Valeriano & Galieno passum scripsit.*

* * *Hippolytus Portuensis episcopus & martyr cũ ad suppliciũ raperetur, vt est apud Prudentium, Respõdit, fugite ò miseri execrãda Nouati Schismata, Catholicis reddite vos populis. Vna fides vigeat, prisco quæ condita templo est, Quam Paulus retinet, quãq; cathedra Petri, Quæ docui, docuisse piget venerabile Martyr Cerno quod à cultu rebar abesse Dei. Insigne retractationis seu reuocationis exemplum.*

rent, ab ecclesia proscribendos prorsus: lapsos autem fratres admittendos, humaniterque tractandos esse, condignos pœnitentia exhibentes fructus. Satis hoc ostendunt Romanæ Synodi, atque etiam eorum qui ante eam in Italia & Aphrica (in qua sacrorum antistes, vt diximus, Cyprianus fuit) coacti sunt conuentuum acta & decreta: nec non Cornelij Romani episcopi, atque etiam Cypriani, aliorúmque qui cum eo fuere episcoporum latinè composita scripta: certò confirmantia, omnibus tum visum esse, vt & lapsis in persequutione subueniretur, debitúmque auxilium impertiretur: & autor hæresis, ita vt par erat, vnà cũ omnibus sectatoribus suis per excommunicationem proscriberetur. Extat aliud quoque scriptum Cornelij, in quo copiosè conuentus consulta exponũtur. Aliud item, quod ad Fabianum Antiochenum episcopum est datum, in quo res Nouati vnà cum ipso describuntur. Vnde etiam pleraque de ineptiis & detestationibus eius in nostram hanc transtulimus historiam.

Nouatiani excommunicati.

Pars epistolæ eius est apud Euse. vt sup.

CAPVT VI.

AD * Fabium eum, in Nouati sectam aliquantulum inclinantem, quem modò diximus, diuinus vir Dionysius scribens, plurima de pœnitentia disserit: & martyrum certamina iam inde ab initio discernens, sicuti & nos exposuimus, atque alia multa afferens, admiratione quiddam dignum memorat, quod hoc quoque loco tempestiuè referendum duxi. Vnum tibi, inquit, exemplum quod apud nos euenit, exponam. Serapion quidam nobiscum fuit senex fidelis, & qui sine crimine ad multum vixisset tempus, persequutionis autem tempestate lapsus esset. Is sępe quidem vt reciperetur obtestatus fuerat, sed nemo illi aduertit animum. Idolis enim sacrificauerat. Morbo verò deinde oppressus, tres continuos dies sine voce & sensu iacuit: paululum verò viribus recuperatis, quarto die nepotem ex filia ad se vocauit: &, Quandiu me tandem, inquit, ô fili, distinetis? accelerate quæso, & me quamprimum absoluite, presbyterorúmque aliquem tu ad me voca. His dictis, rursum obmutuit. Puer cursu ad presbyterum contendit: erat autem nox, & ille æger decumbebat. Qua-

** Alij Fabianum nominant.*

Serapion, qui ĩ persecutione diis sacrificauerat, pœnitentiã egit: & quum in ecclesiam plenè receptꝰ nõ esset, mori sine eucharistiæ cõmunione nõ potuit.

propter quum ad senem venire nō posset, mandatúmq; à me haberet, vt è vita decessuri, si opus esset, & maximè si antehac suppliciter precibus id flagitassent, vt scilicet eo meliore spe satis concederent,[a] absoluerentur: paululum puero † Eucharistiæ dedit, infundere atque instillare id in os seni iubens. Puer redit: quum non longe abesset, priusquam ad illum ingrederetur, erigens se rursum Serapion, Venisti, inquit, fili? Presbyter quidem venire ad me non potuit: at tu celeriter quod iussus es perfice, & me dimitte. Instillauit ei puer Eucharistiā, & simulatque ori eius infudit, atque ille paululum id glutiendo demisit, confestim reddidit spiritum. An nō apertè conseruatus eò vsque in vita permansit, donec absolueretur, * peccatísque per multa quæ egit bona opera extinctis, confiteri posset? Hæc de Serapione. Idem porrò Dionysius epistolam aliam de pœnitentia ad Ægyptios scripsit, in qua iudicium suum de lapsis, ordines eorum & discrimina persequens, exponit. Aliam rursum, eandem inscriptionem de pœnitentia habentem, ad Cononem episcopum Hermopolitam. Aliam præterea cohortatoriā ad ecclesiam Alexandrinā. Est itē eius alia epistola ad Origenem, de martyrio, alia ad Laodicenses, quorū episcopus fuit Thelymidris: sicuti alia etiam de pœnitentia, ad Armenios, quorum ecclesiæ præfuit Meruzanes. Scripsit quoq; ad Corneliū Romæ episcopum, quum ab eo aduersus Nouatum accepisset epistolam. Cui etiam significat, rogatum se esse ab Heleno Tarsi Ciliciæ, & à Firmiliano Cappadocū, nec non à Theoctisto Palæstinorum episcopis, vt Antiochenam Synodum adiret, vbi nonnulli obtinere atque confirmare Nouati hæresim conabantur. Indicat eidem illud quoq;, Fabium quidem obdormiuisse, Demetrianū verò pro eo ecclesiæ Antiochenæ præfectum esse. De Hierosolymitano autē episcopo, ad eum hisce

a ἀφιέσθαι.

Olim morituris quoq; eucharistiæ communio permissa.

** καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐξαλειφθείσης ἐπὶ πολλοῖς οἷς ἔπραξε καλοῖς.*

Dionysij Alexandrini scripta.

† *Audio q̄ dicāt, mysticā benedictionē, si ex ea remanserint in sequentem diem reliquiæ, ad sanctificationē inutilē esse. Sed insaniunt hæc dicentes. Nō enim alius fit Christus, neque sanctū eius corpus immutabitur, sed benedictionis virtus & viuifica gratia perpetua manet in illo. Cyrillus ad Calosyrium Episcopum.*

verbis ſcribit: Admirandus ille Alexander in carcere feliciter eſt defunctus. Deinde & alias duas ad Romanos ſcripſit epiſtolas, alteram de pace, alteram de pœnitentia. Aliam item ad eos qui ibi fidẽ ſunt cõfeſsi, Nouati opinioni adhuc adhærẽtes: & ad eoſdem rurſum, quum ad eccleſiá eſſent reuerſi, alias duas. Ad alios quoq; plures literis datis, plurimùm omnibus attulit vtilitatis.

CAPVT VII.

Cyprianus ab hæreſi reſipiſcẽtes, rebaptizãdos cenſuit.

† μὴ παρὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος νεωτερίζειν.

Huic reſtitit Stephan⁹ Ro. põtifex

Dionyſius Alexãdrinus ad Stephanũ epiſcopũ Ro. de cõcordia Eccleſiarũ.

Idẽ ad Xyſtũ Ro. epiſcopũ, de hæreticorũ reſipiſcẽtium baptiſmo.

POrrò quum Cornelius Romæ poſt tertium annum Epiſcopatus ſui deceſsiſſet, Lucius ei eſt ſuffectus: qui non integris ſeptem menſibus eccleſia adminiſtrata, Stephanum habuit ſucceſſorem: ad quem Dionyſius primam de baptiſmo ſcripſit epiſtolam. Cyprianus quippe Apher primus opinatus eſt, oportere eos qui ab hæreſi conuerterentur, lauacro expiari & recipi, Stephanus contrà, † nihil ea in re præter receptam conſuetudinem nouandum eſſe duxit: ſufficere ſcilicet in eis veteri more orationem ſolam, cum manuum impoſitione. Itaque ad eum ęgrè diſſenſionem eam ferẽtem, Dionyſius plurib. ſcripſit: & poſtremò certiorem eum facit, perſequutione ſopita, eccleſias omnes nouis rebus Nouati repudiatis, pacem inter ſe habere. Verba eius hæc ſunt: Scito nunc, frater, Orientales, atque etiá vlteriores eccleſias, quæ antea diſsidebant, ad vnitatem eſſe redactas, omnéſque vbique earum Antiſtites vnanimes & conſentientes ſupra modum de pace & concordia, quæ præter expectationem accidit, lætari. Demetrianum in primis Antiochenum, Theoctiſtum Cæſarienſem, Mazabanem Ælienſem Alexandri defuncti ſucceſſorem, Marinum Tyrium, Heliodorum Laodicẽſem, qui in locum Thelymidris ſurrogatus eſt, Helenũ Tarſenſem, & eccleſias Ciliciæ omnes, Firmilianum, & Cappadociam omnem: præcipuos enim Epiſcoporum nominaui, ne epiſtola longior fiat, néve multis verbis ſim moleſtior. Sed & vniuerſę Syriæ & Arabiæ: quibus ſemper aliquid ſuppeditatis doctrinæ, & nunc etiam ſcripſiſtis. Meſopotamia ipſa, Pontus, Bithynia, & (vt ſemel dicam) exultant vbique omnes, concordia & fraterna charitate glorificantes Deum. Hæc Dionyſius ad Stephanum. Ad Xyſtum autem, qui illi ſucceſſit,

ſecundam de baptiſmo epiſtolam idem dedit, Stephani & reliquorum iudicium in ea oſtendens. Scripſerat náque Stephan⁹ prius de Heleno & Firmiliano, omnibúſque finitimis populis, ſe cum illis non communicaturũ, eam ipſam ob cauſam, quòd hæreticos rebaptizarent. Et conſidera, inquit magnitudinem rei. Certum enim eſt, de ea in maximis Epiſcoporum conuentibus, vt audio, decreta eſſe facta, videlicet: vt qui ex hæreticis per pœnitentiam cõuertuntur, primùm de recta fide per catechesin inſtituantur. deinde abluãtur, veteris & impuri fermenti deponentes ſordes. Et paulo pòſt: Quin & dilectis noſtris cõpreſbyteris Dionyſio & Philemoni, qui antehac ſuffragatores Stephani fuere, quũ ad me de hiſce rebus ſcripſiſſent, prius quidem paucis, nunc autem pluribus reſpondi. Et de baptiſmo nunc hactenus. De hæreſi autem Sabellij, quę tum emergebat, mentionem faciens. De dogmate, inquit, quod Ptolemaide, quæ vna ex quinque ciuitatibus eſt, recens orto, impio prorſus, quippe quòd multam blaſphemiam in omnipotentem Deum, patrem Domini noſtri IeſuChriſti, multam infidelitatem in vnigenitum eius filium, primogenitum omnis creaturæ inhumanatum Verbum, inſenſibilitatem autem Spiritus ſancti continet, quum * vtrinque ad me perueniſſent, & decreta, & fratres diſputaturi, quædam ſcripſi pro virili mea, Deo ſuppeditante, explanatius exponens omnia.

Idem de Sabellij hæresi. Negauit is Christum filium Dei, & primogenitũ omnis creaturæ esse simulq; spirit⁹ sancti itellectũ ademit.

* ἐλθόντων ἑκατέρων πρὸς ἐμὲ καὶ προγραμμάτων καὶ τῶν διαλεξομένων ἀδελφῶν.

CAPVT VIII.

IN tertia epiſtola de baptiſmo, quam ad Philemonẽ preſbyterum Romanum ſcripſit, hæc refert. Ego verò etiam in ſcriptis & traditionibus hæreticorum lectione verſatus ſum, opinionibus eorum impuriſſimis aliquantum animum meum polluens: vtilitatem autẽ illam ab eis capiens, vt faciliùs eos apud me ipſum refellam atque repudiem, magíſque etiam execrer ac deteſter. Atque equidem frater quidam preſbyter, ab eis legendis me arcebat, quòd vereretur, ne in cœno maliciæ vnà cum illis inuoluerer, néve anima mea noxam & perniciem contraheret. Eúmq; quũ vera dicere ſentirem, viſio quædam diuinitùs exhibita, & vox me confirmauit. Diſertè náq, & clarè mandauit, dicens: Omnes

Dionysius etiam in hæreticorum libris versatus.

versato, quos in manus acceperis, libros. disquirere enim, castigare, & explorare omnia potes, quæ tibi etiam ab initio fidei complectendæ causa fuit. Visionem eam accepi Apostolicæ voci congruentem, quæ firmioribus dicit: † Estote spectati atque probati trapezitæ. Deinde quum quædam de hæresibus omnibus dixisset, talia infert.

Ea in re visione est cõfirmatus.

† γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται.

Eusebius lib. 7. cap. 7. Omnia legite, quæ bona sunt tenete. Rufin. Vtile est hæreticorũ nosse opiniones.

CAPVT IX.

HAnc ego regulam & formã, à beato nostro Papa Heracla accepi. Ille siquidem quosdam ab hæresibus reuertentes, quòd ab Ecclesia defecissent, seu poti' non defecissent, sed quòd conuenire & cõmunicare quidem nobiscũ viderentur, indicati autem fuerant * quẽdam aliena docentem consectari, qua de causa ab ecclesia erant repudiati, obtestantes eos non prius admisit, q̃ publicè quæ ab aduersariis audiuissent, omnia exposuissent.[a] Et tum primùm ad ecclesiam eos perduxit, nihil prorsus in eis opus esse baptismo alio iudicans: sacrum enim id lauacrũ antehac ab eo obtinuerant. [b] Ac quæstione hac pluribus tractata, ita infert. Didici illud quoq;, non solũ nunc Aphricanos hoc perperã induxisse, sed & ab eis qui dudum ante nos episcopi in frequẽtissimis ecclesiis fuere, in cõuentib' fratrũ Iconij & Synadæ, & præterea apud multos ita decretũ fuisse. Quorũ consiliũ reiiciens, in contentionem & rixandi studiũ eos coniicere supersedeo, Nõ enim mouebis, inquit, terminos proximi tui, quos constituerunt patres tui. Quartam autẽ quã ad Dionysiũ Romanum de baptismo dedit epistolam, quum adhuc is in presbyterorum ordine esset, scripsit: quem Dionysium Romanum eximium & admirandum quoque fuisse, satis ex nostri istius Dionysij scriptis colligitur, Porrò in epistola quam ad eum dedit, sic etiam Nouati meminit: Nouatum iustis profectò de causis odimus, qui Ecclesiam discidit, fratrésque quosdam ad impietatem & blasphemias pertraxit, & impurissimas de Deo doctrinas inuexit. Nam benignissimumDominum nostrũ Iesum Christũ, vt immisericordem, more sycophantæ traducit. Adhæc, sacrum

ἐπιφοιτώντων καλούντων. [margin Greek, partly uncertain]

a Inde est, q. hucusque resipiscẽtes ab hæresi propalàm in ecclesia per recantationẽ, siue reuocationem, errorem suũ cõfitentes exponunt.

b Improbat Dionysius resipiscẽtiũ hæreticorũ anabaptismum.

Nouatus Christũ Iesum ĩmisericordẽ facit.

abolet lauacrum, fidem Christianam & confessionem euertit: & Spiritũ sanctum ex hominũ cordibus, si qua spes esset vt vel in eis maneret, vel ad eos reuerteretur, prorsus propellit. In quinta verò epistola ad Xystum Romanũ data, dum multa cõtra hæreticos scribit, eiuscemodi quiddã sibi accidisse, hisce verbis refert: Sedenim, frater, cõsilio indigeo, & sententiam iudiciúmque tuum requiro, posteaquã huiusmodi quædam apud nos res accidit: vereor enim, ne hallucinet. Fratribus quippe cõgregatis, fidelis quidã iamdudum ante meã etiam, imò quoq; (vt opinor) ante beati Heraclæ electionem habitus, quũ in cœtum nostrũ venisset, & eos qui tum baptizarentur videret, interrogationésq; & responsiones eorum audiret, accessit ad me flens, seipsúmq; complorans, atque ad pedes meos prouolutus: cõfitens quidem & abiurans baptismum, quem ab hæreticis susceperat, non talem eum esse prorsus, neque quidquam cum hoc habere communionis dixit, quin etiã blasphemiis illum refertum esse asseuerauit. Animam verò suam admodũ compunctam esse, séque non audere oculos suos ad Deum, propter nefariam impuritatem scilicet dictorum factorúmque illorum quibus initiatus esset, tollere dicens, obtestabatur vt reciperetur, & ad purissimum baptismi nostri lauacrũ gratiámq; admitteretur. Quod sanè ego facere non ausus, dixi sufficere ei tam diuturnam nobiscum communionem, qui gratiarum actionẽ exaudita, simul nobiscum Amen accinuerit: quiq; mensæ asistens manus ad exceptionem sancti alimenti porrexerit, & id susceperit, corporísque & sanguinis Domini nostri Iesu satis lõgo tempore particeps fuerit. Proindéq; minimè faciendum putaui, vt hæc denuò à principio retexerem atque renouarem. Bono autem animo eum esse iussi, & confidere, firmáque fide & conscientia bona ad communionem sanctorum mysteriorum accedere. Ille autem neque luctui modum fecit, neque præ timore & tremore ad mensam accessit. Atque ægrè tandem eò est cohortationibus perductus, vt orationibus assistere sustineat. Alia quoque extat ad Xystum epistola, in qua multa de hac quæstione verba facit. Itidem & alia de Luciano, & de quæstione eadem ad Dionysium

Frater quidam nõ ritè ab hæreticis baptizat᷑, vt rebaptisaretur, à Dionysio petiit: sed id non obtinuit.

In manus olim cõmunicantibus Eucharistia data.

Romanum Episcopum data. De Dionysij epistolis in causa baptismi, satis.

CAPVT X.

Lici. Valerianus Galli Hostiliani successor, Christianorum primum fautor eximius.

VAlerianus post Gallum imperio suscepto, primùm clemẽs & bonus visus est, atque erga homines Dei beneuolus atque benignus. Neque enim alius quisquã, qui ante eum fuerant Imperatorum, in illos propensior humaniórque fuit, ne illi quidem qui manifestò Christianismum erant complexi. Adeò se ab initio mitem & placidum nobis præbuit. Tota namque domus eius, diuini numinis cultoribus plena erat: eáq; prorsus nihil aliud quàm Dei ecclesia esse videbatur. Sedenim magorum Ægyptiorũ sectæ princeps & doctor imposturas & præstigias magicas docẽs, ei persuadet, vt sanctos viros nõ tantum domo sua exigat, & quàm longissimè repellat: sed ferro quoque tollat, vt qui artibus incantationibúsque illorũ obstarent & resisterent. Restabant enim adhuc, qui perniciosorũ pestiferorũmque dæmonum actiones visas tantum aut auditas reprimerent. Talibus igitur cõsultoribus vsus, Christum confitentes crudelissimè persequutus est: & ad sceleratissima sacra animum adiiciens, impias obtulit victimas, pueros miseros occidens, infelicium parentum liberos inhumanissimè sacrificans, recens edita viscera diuidẽs, & creaturas Dei in minutissimas partes cõcidens. Atque his rebus felicem se & beatum fore est opinatus. Quapropter & Ecclesiæ hostis factus est, & indignũ se benignitate Dei effecit. Ita scilicet magnam is quoque cõcitauit persequutionem. Et qui temporibus eis, certaminibus obeundis sunt cõflictati, si ad plenum omnes referri deberent, peculiari illi indigerent historia. Tum sanè & Dionysius, quem diximus, malo eo inualescente, quum Æmilianus præfectus Aegyptum prouinciam teneret, pro tribunali causam dixit: & cum eo Maximus presbyter: præterea duo diaconi, Faustus & Eusebius: & cũ Chæremone alter * quidam. Et quum ij vnà cũ Hierarcha suo sacrificare iussi essent, renuerũt id primùm, deinde Christianos se esse, fieriq; omnino non posse vt Deũ alium vel timerent vel colerent, professi sunt. Hũc namque esse qui cœlum & terram con-

Seduct⁹ deinde à magis Ægyptiis, ad nefãda est delaps⁹ sacra.

Humanæ victimæ.

Idem acerrimus Christianismi hostis & persequutor.

Æmilian⁹ Ægypti præfectus.

** Fuit is ex vrbe Ro. frater. Eufeb. li. 7 ca. 11*

Dionysius.

diderit: & qui principibus, designatis certísque temporibus, in terris potestatem & imperiũ concedat. Hæc atque alia quum ab eis afferrentur plurima, Æmilianus in sententia perstitit: & quum se hoc illis persuadere non posse videret, nulla interposita mora, Dionysium, quantũuis morbo correptum, in solos quosdã & à frequentia hominum longè dissitos locos in Lybiam relegauit. Ad quem permulti ex vrbe, nõ paucissimi verò etiam ex Aegypto cõuenerunt, atq; ibi cum eo doctrinam fidei eius addiscentes manserunt. Deinde verò ad longè duriorem grauiorémq; ærumnam, in regionem cui nomen est Cephro, & locũ Colythium dictum, exul est deportatus. Porrò beatus Dionysius aduersa omnia magno fortíque pertulit animo. Nec minus & fratres quidam cõtinua consuetudine sua loci asperitatem lenierunt, cõsolationísque pietatem ei præstiterũt. Qui verò accuratius cognoscere volunt, quæ ea persequutionis tempestate, nõ ipse tantum Dionysius, sed alij etiam innumeri fratres aduersa pertulerint, ij legere poterunt, quæ ipse ad tẽporis sui episcopum quendam, nomine Germanũ, obtrectatorem eius, scripsit, ita exorsus. Stultus sanè atq; insanus fuerim, si necessitatem eam mihi imponam, vt admirandam de me Dei curam atq; dispositionem scriptis persequar. Sedenim quum (sicuti scriptura ait) arcanum regis celare pulchrum sit, opera autem Dei deprædicare gloriosum, ad narrationem rerum propius accedam: & cætera.

cũ quibusdã fratrib' apud eũ præfectum causam dicit.

Idem semel atque iterũ relegatur.

Fratres, exilij eius comites & socij.

Reperitur hoc scriptũ apud Euse. li.7.ca.11.

CAPVT XI.

VAleriana autem persequutione plurimi quidem alij martyrij coronam tulerunt. Cæsareæ autem Palæstinæ, tres fortiter cum laude magna confessionem Christi perferentes, in diuino decurrére stadio, ad bestias damnati. nomina eorũ sunt: Priscus, Malchus, & Alexander. Ij dicuntur in agro habitantes, seipsos vt segnes & ignauos, in re omniũ pulcherrima accusasse: quòd scilicet diuinis propositis præmiis, per socordiam ea arripere negligerent: martyrij coronam designãtes. Itaque re sic pulchrè deliberata, confestim festinabundi Cæsaream contenderunt, & apud iudicem de professione Christi, quæ opus erant, dixerunt: ac mox be-

Martyriũ Prisci, Malchi, Alexãdri.

Fœminæ item Marcionis hæresim sequutæ

ſtiis obiecti, felicem ſunt conſequuti finem. In eadem vrbe fœmina etiam quædam Marcionis ſequuta hæreſim, vt fertur, eodem eſt certamine defuncta.

CAPVT XII.

Valerianus in Rhetia à militib⁹, Galienus eius filius Romæ à Senatu, Augusti creati, æqua poteſtate imperiũ obtinuerunt.

Galieni pro Christianis reſcriptum.

πάγματος, Nicepho. πράγματος

Euſeb. lib. 7. cap. 13.

Cœmiteria Christianorum.

a Macrianũ ſiue Matrianum deſignat.

b Galienũ

c Aureolũ.

„ Valerianus autem ad eum modum tranſuerſim raptus, non diu perſequutionem cõtinuauit. A barbaris enim captus,* & in ſeruitutem redactus, imperium ad filium Galienum tranſmiſit. Qui pro humanitate ſua ſtatim edictis promulgatis, Christianorum perſequutionem inhibuit, liberiúſq; Verbi antiſtitibus ſtata ſolitáque officia ſua peragere permiſit. Literæ eius in hæc ferè verba ſunt cõceptæ. Imperator Cæſar, Publius Licinius Galienus, Felix, Pius, Auguſtus: Dionyſio, Pinnæ, & Demetrio epiſcopis. Officium & benignitatem liberalitatis meæ per terrarũ orbem omnem produci imperaui, vt ex locis omnibus, in quib. piè diuina coluntur, decedatur. Quapropter & vos reſcripti mei exẽplo vti poteſtis, vt ne quiſquam vobis ſit grauis & moleſtus: & id quoad eius fieri poteſt, à vobis adimpleatur, quod à me dudum eſt permiſſum. Itaque Aurelius Cyrenius ſummi † ordinis præfectus, cõſtitutionem à me promulgatam ſeruabit. Circumfertur etiam alia eius cõſtitutio ad Epiſcopos alios data, per quam, vt Chriſtiani loca cœmiteriorũ ſuorum reciperẽt, permiſit. † Talis quidem Galienus fuit. De quo Dionyſius hæc quoq; refert. Atque ille [a] eorũ qui ante ſe fuerunt Imperatorum, [b] hunc quidem deſerens atq; deſtituens, [c] illũ verò

* *Valerianus in Meſopotamia à Perſarũ rege ſuperatus, mox etiam captus, apud Parthos in ſeruitute cõſenuit. Et quàm diu vixit, rex eius prouinciæ, ceruici eius inſiſtens, equum cõſcendere ſolitus eſt. Eutrop. Idem Tamuerlanes Scytha in Baiazethe Turca fecit.*

Galienus imperauit annos ſex cũ patre Valeriano, nouẽ ſolus. Eo tẽpore multi in diuerſis prouinciis per ſeditionẽ creati imperatores. in quib⁹ Macrinus fuit, qui in Illyrico vnà cũ filio eſt interfectus. Odenatum autẽ ipſe Galienus cõſortem imperij fecit, &c.

† *Macrianus, Galieno negligentius rẽpub. adminiſtrante, imperium in Oriente arripuit: deinde in Illyrico cũ Aureolo, qui & ipſe contra Galienum imperium ſumpſerat, duce Domitiano*

manum cõseruit. Sed victus cum filio Macriano est, & exercitus omnis Aureolo deditus. Vterque etiam & pater & filius casus, sicuti & alter filiorum eius ab Odenato in Oriente est interemptus. Iul. Capitol. in Galieno.

cum impetu inuadens, cum omni genere suo funditùs statim disperiit. Declaratus autem, cõmunibúsque suffragiis ab omnibus renũciatus est Galienus, vetus simul & nouus Imperator. Quum enim ante eos fuisset, post eos quoq; existit. Iuxta id quod ad prophetã Esaiam est dictum: Quæ à principio fuere, ecce veniunt, & noua sunt quæ nunc exoriuntur. Quemadmodũ enim nubes radios solis subiẽs, & ad breue tempus eum vmbra obiecta obscurat, & præ eo prominet: deinde vel prætereunte vel euanescente nube, sol siue subortus seu præortus resplẽdet: ita Macrinus imperiũ Galieni, cui præfectus fuerat, per tyrannidem inuasit. Atq; ille quidem nunc nõ extat, quandoquidem nihil erat: hic autem itidem, vt antea fuit, cõstat: & imperiũ eius, perinde atque seniũ deposuisset, & adhærens sibi vitiũ repurgasset, floridius etiã nunc viget, longiúsq; multo vbiq; spectatur, auditur, frequentatur. Hæc de illo Dionysius.

CAPVT XIII.

Martyriũ Marini militis.

Spartianus in Hadriano. vitẽ pro Cẽturionatu accipit. κλῆμα τοῦτο ἐκάλουν: Nicep. τιμή τις ἐστὶ παρὰ ῥωμαίοις τὸ κλῆμα, οὗ τοὺς τυχόντας φασὶν ἑκατοντάρχας γίνεσθαι, τόπῃ σχολάζοντος Euseb. lib. 7. cap. 19. Theotecnus episcop⁹ Ma

EO tempore, quum pax vbiq; esset, Cæsareæ Palæstinæ Marinus quidam opibus, genere & dignitate clarus, pro Christo capite plexus est, per talem causam. Vocabat eum disciplinæ militaris ordo ad honorem, Romanorum more, maiorem, gradúmque dignitatis altiorem. † (vitem vocabant: & eam qui consequebantur, Centuriones fiebant) Et iam honorem talem recepturus erat, quum alius æmulationis studio ad tribunal procedit, miniméq; conuenire criminando asserit, vt is Romanam dignitatem consequatur, qui Christianus sit, & Imperatorib⁹ non sacrificet: proindéque ordinem eum sibi potius deberi cõtendit. Ibi Acheus iudex id iniquè tulit, Marinúmque an in sententia perseuerare pergeret, interrogauit. Atque vbi constantem eius in Christum animũ, firmámque affectionem vidit, tres ei ad deliberandũ extra iudicium concessit horas. Atque cũ sic exeuntem, Theotecnus eius loci episcopus

Marinum ad martyrium pulcherrimè, sine oratione, libro Euangelico exhibito, cohortatur.

manu apprehensum, in ecclesiam deducit, sermonésque cum eo quos opus erat, cõfert. mox etiam in sacratiorem templi locum admittit; tunicáque eius diducta, ensem quo accinctus erat, ei demonstrat, simúlq; sacrum Euangelij librum productũ in medio proponit: optionémque ei vt vtrum vellet, acciperet, permittit. Porrò, postquam ille statim dextram ad librũ ipsum accipiendum extẽdit, precatione martyrem armatum producit, eúmque vt magis Deo obtẽperando quàm hominibus adhæreret, cohortatur. Facile enim eum ab illo cõfortatum, quæ maximè desideraret, cõsequuturum esse. Illúmque sic cum pace dimittit. Atq; vbi cõstitutum vocaret tẽp⁹, & præco martyrẽ rursum citaret, assistẽs ille, maiorémq; q̃ antea pro Christo alacritatem ostẽdens, extemplò inde ad mortem est abductus, & truncatus.

CAPVT XIIII.

Asterius Senator Ro. corpus Marini magnificè sepelit.

VErumenimuerò Asterius, vir apprimè Dei amans, Senator Romanus, claro loco natus, copiosus, & magno ab Imperatoribus in precio habitus: proindéq; propter nobilitatẽ & opes nemini ignotus, morti martyris affuit: & mox preciosis allatis vestibus, sacrum illud tabernaculum in humeros sublatum, & (sicuti decebat) inuolutum, sanè quàm splendida & magnifica dignatus est sepultura. Huius viri alia quoque plura sunt memoratu digna facinora. Quod verò is Cæsareæ Philippi, quam Phœnices Paneadem vocant, fecit, referre in historiam nostrã non intẽpestiuum est visum. Propinquum ei vrbi montem esse ferũt, qui Panius dicitur. ad radices eius fontes sunt vberiores, vnde etiam Iordanem profluere dicunt. In eos fontes, patrio quodam more accolę celebri festóque die congregati, victimam dæmoni nescio cui proiicere solebant. quæ quòd mirificè derepẽtè vi & opera efficacis illius dæmonis disparebat, pro miraculo ingenti vbique ea res est celebrata. Et quũ aliquando ibi adesset Asterius, simúlq; id quod fiebat videret, hominésque eo consternari animaduerteret, miseratus primùm errorem eorũ: deinde sublatis in cœlũ manibus, rerũ omnium Deum inuocat, vt quũ seductorem populi dæmonem illum aquis innatantem dispelleret, tum fraude & errore tanto miseros illos li-

Idẽ Asterius Cæsareæ portẽtosum dæmonis miraculum cohibet & abolet. Iordanis fontes.

beraret. Et ille quidem sic orabat: cõfestim verò hostia illa subnatãs emersit. Ita miraculum id, hominúmque de eo portentosa opinio, adeò est sublata, vt deinceps nihil quicquam eiusmodi in eo loco sit factum.

CAPVT XV.

QVandoquidem autem Paneadis meminimus, nec aliam quandam historiam prætermittendam esse duximus, dignam illam quæ sit in ore omnibus. Ex hac enim vrbe fama fert ortam fuisse mulierem illam, quam sanguinis profluuio laborantem, fimbriæ Christi adtactu sanationem rapuisse, diuinorum Euãgeliorum testatur scriptura. Ibi domus quoq; eius magnifica adhuc visa est, simúlque admirãdum tropæum & monumentum collati in eam beneficij Seruatoris permansit. Pro foribus nãque domus eius in columna quadã æreæ duæ statuæ stabant sublimes: quarũ altera, genibus flexis, manibúsq; protensis, fœminæ habitu, supplicãtis faciem præ se tulit: altera autem ex aduerso collocata, directo viri statu, diploide cum decenti quadã grauitate amicti, manum inclinatæ fœminę porrigere visa est. Ad huius pedes in statuæ ipsius basi herba excrescere, quæ quum ad fimbriam æreę diploidis pertigisset, non altius progrediebatur: eámque veluti sacram fimbriam tãgẽs illa, præsens aduersus omne genus morborũ auxilium habuisse dicta est. Statuam porrò istã à muliere illa sanguinis profluuio laborante, ad Christi formam & habitum conflatam esse, vera certáque, quę ad nos peruenit, historia tradidit. Atque ea ad Iuliani vsque tẽpora perdurauit. Neque adeò mirum videri debet, qui aliquid beneficij olim à Seruatore nostro accepere, eos p eiusdi monumẽta grati erga eũ animi memoriã reliquisse.

Mulier sãguinis profluuio laborans in Euãgelio Cæsariẽsis fuit. Ea monumentũ et statuã Christo Cæsareæ pro ædium suarũ foribus erexit. Sub ea statua herba ἀλεξιφάρμακος excreuit. Euse. li. 7. cap. 14.

CAPVT XVI.

QVum etiam sanctorum Apostolorũ Petri & Pauli, ipsiúsq; adeò Christi, & quæ eum supra naturæ captũ mirificè genuit Virginis matris, coloribus adumbratas imagines, plurimas ad hunc vsque diem conseruatas esse norimus. Ac Lucas quidem Apostolus primus ipsas accuratè, opus id exorsus, manibus suis depinxit: deinde verò ex veteribus alij quoque viri, pro eo atque par erat, veluti seruatores suos in signis &

Vsus sacrarũ imaginum.

Lucas eas primus pinxit.

picturis seruantes, idem fecere: ethnica quidem illi fortasse consuetudine ducti, & morem eum colere soliti, absq; tamen necessaria * obseruatione obtinere id tradiderunt. Sed ecclesia inde acceptũ magis ac magis adauxit, (prouidentia Dei curante atque disponente) non modò effigies & statuas, verũetiã vestes, baculos, & lectos sanctorum illorũ virorũ conseruãs, ad memoriam eorum sempiternam. Sicuti & Iacobi thronũ ad multa tempora seruatũ esse scimus, quem fratrem ipsum Domini, primũ Hierosolymorum episcopũ, ab ipso Christo & Apostolis creatum esse, sacra monumẽta tradidere. Venerati sunt enim hunc successores eius, asseruatũ: satis apertè declarantes, quo cultu & studio Deo dilectos viros sint prosequuti. Quemadmodum id ad nos quoque est trãsmissum, apud quos multa etiam memoriæ gratia asseruantur. Verùm de his hæc dicta sufficiãt.

CAPVT XVII.

GAlieni temporibus simul & doctrina & miraculis ingentibus floruit Gregorius, cum fratre Athenodoro ecclesias in Ponto gubernans. Ipsi autem Neocæsariẽsis obtigerat episcopatus, & ab efficacia miraculorum edẽdorum cognomen * Mirifici. Græco autẽ patre genitus, in fide maximè profecit: & Alexãdriæ Origeni operam dãs, sacras atque profanas literas summè addidicit. Vbi meretricula, quæ calumniæ causa ad eũ venerat, à dęmone correpta, per orationem eius sanationem est consequuta. * * ecclesiæ autem præfectus, quũ Phędimus ei Amasænus episcop. manus imposuisset, rupem ingentem collis instar, quũ ad eam esset perductus, oratione sola mouit, & in alium transtulit locum. Deinde sacerdotem profanũ templi custodem, † eiecto atq; recepto dæmone, ad Christi fidem pertraxit. Et lacũ quẽdam, de quo fratres duo ingenti contentione decertabant, siccum aridúmq; reddidit. [a] Præterea Lyci flumi-

Euseb. lib. 7. cap. 25. Rufi. interprete. [a] *Quum ecclesia in quodam loco arctißimo inter montem & fluuiũ posito construi deberet, & spacium sufficiens nõ esset, ipso sancto in orationibus pernoctante, mane facto, inuenta est rupes tanto spacio loco cesßisse, quantum erat competens pro ipsa ecclesia fabricanda. Hieronymus de viris illustribus.*

* ἀπαραφυλάκτως οἷα σωτῆρες. *Niceph.* ἀπαραλλάκτως.
Eusebius, vt suprà.
Vsus defũctorũ sanctorum monumẽtorũ.
Thronus Iacobi fratris Dom.
Gregorius episc. Neocæsariensis Mirificus.
* θαυματουργοῦ.
Mirifica eiusdẽ facta.
* * ἐπεὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τεθεὶς, φαιδίμου αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος, &c. ἐπεὶ πρὸς αὐτὸν ἤγετο λίθον, &c. *Niceph.*
† τῇ τῶν δαιμονίων ἐκβολῇ τε καὶ εἰσβολῇ.

nis vndas perniciosas repressit, scipione suo defixo, qui hucusque in ingentem excreuit arborem, & à viatoribus ibi cernitur. Iudęū quendam, qui mortuū se esse simulauerat, reuera mortuum effecit. Et quum eum aliquando quidam persequerentur, in arborem transformatus, ita orationi intēdens cōstitit, vt à nemine videretur. Pestilentiam infidelibus conciliauit: & fœminam quandā, quæ ad fidē accesserat, à morte liberauit. Huic Dei mater apparens, per Ioannem Euāgelistam, professionem fidei nostræ, [b] quātum ad Theologiam & diuinitatis rationem pertinet, scriptam exhibuit. Ad multā autem peruenit senectutem, & ad Diocletiani vsq; [c] tēpora durauit, gratiarum actionis voces edere solitus, quòd vrbem frequentissimam, & infidelitatis plenissimam, ad contrarium professionis fidei redegisset statū. Quantum enim ibi eorum adueniēs repererat, qui ante se fidem receperant, tantum eorum qui in infidelitate perseuerarent, moriens numerū reliquit. Hæc breuiter & compendiosè de admirando Gregorio sint dicta.

b Theologia hæc reperit apud Rufi. Eccle. hist. Euse. li. 7. cap. 25.

c Imò alia etiam eius miracula sub Cōstātino Magno referuntur infrà lib. 8. cap. 15.

CAPVT XVIII.

Dionysii Paschales epist.

DIonysius autem Alexandrinus, nōdum pace ecclesiis à Galieno reddita, ad eas quas diximus de pœnitentia & baptismo, alias quoque de Paschate † festas composuit epistolas. Quarum vnam quidem ad * Flauianum dedit: aliam ad Didymum & Domitiū, in qua etiam octo annorū canonem exponit, nō aliàs q̄ æquinoctio verno Pascha celebrari oportere astruēs. Aliā rursus ad Presbyteros Alexādrinos, atque diuersas alias ad alios scripsit. Pace porrò exorta, ab exilio Alexādriā rediit. Ibi seditiōe & tumultu ciuili excitato, quoniā Episcopali munere suo fungi nō potuit, fratrib. scilicet in alterutrā partē factionis inclinatis, ipsis Paschę feriis ex ipsa Alexādria veluti exul per literas cū eis est collocutus. Dedit quoq; ad Hieracem Ægyptium episcopū festas siue Paschales literas, in quibus seditionis Alexandrinæ mentionem faciens, ad hunc modum scribit.

† ἑορταστικάς.

** Euseb. Flauiū habet, lib. 7. cap. 20.*

Idem, post æquinoctiū vernum, μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν. Ibid.

Idē ab exilio Alexādriam reuersus.

CAPVT XIX.

Paschalis Dionysii ad Hieracē

QVid ego admirer difficile esse, cū eis qui magna locorū intercapedine à nobis sunt dissiti, per epistolas agere? quum in dubiū venerim, quomodo ipse

episcopum Ægyptium epistola, de calamitatibus Alexādrina vrbis, propter seditionem ciuilem.

mecum colloquar,& ipse animæ meæ cōsulam? Ad ipsa enim viscera mea, hoc est, ad fratres qui eiusdem sunt contubernij, eiusdem animi, eiusdem vitæ instituti, & eiusdem ecclesiæ,epistolis opus est,eásq; quomodo perferri curem,durū & propè impoßibile est. Facilius nanque aliquis non dico in longinquum exilij locum, sed ab Oriente ad Occidentem transierit, quàm Alexandriam ex ipsa Alexandria peragret. Longè quippe solitudine illa deserta atque inuia, quam duabus ætatibus seu generationibus filij Israel pertransierunt,periculosior & impeditior est mediæ ciuitatis via: & mari item illo, quod illi diuisum,& in parietum formam redactū, latè habuerunt peruium, in quorum etiam quasi publica via Ægyptij sunt submersi,quieti & trāquilli portus nostri facti sunt procellosiores : ita vt frequenter propter eas quæ in illis fiūt cędes, rubri maris speciem prębeant. Qui verò per vrbem ipsam profluit amnis, aliquando quidem solis illis & inaquosis locis, per quos Israel incedens vsque adeò siti est pressus, vt ad clamorem & vociferationem Mosæ,ab eo qui solus admirāda facit,ex altißima & durißima rupe vnda proflueret,visus est multo aridior sicciórque. Aliquando autem in tantum exundauit,vt vicinam regionem vniuersam,viásque & agros omnes diluuio obruerit, eámq; quæ sub Noë fuit, se aquæ inundationem adducturū esse minatus sit. Semper equidem cruore,cædibus; ciuiúmq; submersorum suffocationib.infectus fluit,& cōtaminatus: qualis ille Pharaonis per Mosen in sanguinē cōuersus, & sanguinem olens fuit. Quæ verò fluminis eius quod repurgat omnia,reperietur expiatrix vnda? Quomodo etiam immēsus & hominibus impermeabilis Oceanus, huic superfusus, amarum hoc deteret atq; abolebit pelagus? Aut quomodo ingens ille fluuius ex Edem, in quatuor ad quæ est designatus regna profluēs, si in vnā terram Gęon traducatur,cruētam abluet saniem? Quomodo denique aër, à cladium vbique tantarum impurißimis exhalationibus infectus atque pollutus,purgabitur? Tanti à terra vapores,à mari venti,à fluuiis auræ, à portubus craßiores nebulæ feruntur, vt tabescētibus ac diffluentibus, in omnibus subiectis elementis, cadaueribus,

Cædes in vrbe & portubus.

Nilus exsiccatus.

Idem diluuio exundans.

Idem sanguinolētus.

Aëris infectio.

ueribus, cruore roret. Et admirantur adhuc & dubitant, vnde cōtinuæ proueniant pestilētiæ, vnde graues morbi, vnde omnis generis calamitates, vnde tot & tā varij hominū interitus? Quid ita tam ampla ciuitas, nō tam frequentes iam habeat incolas, si eos ab infantibus ipsis vsque ad senes decrepitos recēseas omnes: quàm antea eorum tantum, quos [a] crudæ senectutis vocabat, fouit? Aliorum porro à quadragenariis vsq; ad septuagenarios tāta antehac fuit multitudo, vt illorū numerum nunc non suppleant, quum eis accenseantur & attribuantur, ad publicā percipiendā annonam, qui quatuordecim annorū sunt, vsq; ad octogenarios. Sic qui olim erant decrepiti, eorum nunc quasi [b] æquales sunt facti, qui [c] vultu maximè sunt iuuenili. [d] Et quum in terris semper diminui atque consumi genus hominum cōspiciant, internecione omnium indies gliscente atq; grassante non contremiscunt.

Pestilētia. a ὠμογέροντας. Hominū Alexādria mira paucitas. b ἡλικιῶται. c οἱ ὄψει νεώτατοι. d καὶ οὕτω μειούμενον ἀεὶ καὶ δαπανώμενον ὁρῶντες τὸ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων γένος οὐ τρέμουσιν, αὐξομένου καὶ προκόπτοντος τοῦ παντελοῦς αὐτῶν ἀφανισμοῦ.

CAPVT XX.

POst seditionem autem pestilentia admodum in vrbe sæuiit. Et quum Paschalis dies pro forib. esset, ad fratres scripto verba faciens, contagiosi morbi ærūnas huiusmodi ornauit verbis. Aliis equidē hominib. vt nūc se res habent, non videatur esse festi diei celebrādi tempus. Neque adeò illis est vel tale, vel aliud quodpiā, non †luctuosum dico, sed quod & sit & videatur maximè lætum. Nunc sanè lugent omnia, mœrent omnes, & resonant per vrbem eiulatus, propter tātam mortuorū & quotidie morientiū multitudinem. Sicuti enim de primogenitis Ægyptiorum scriptū est, sic nunc quoq; ingens est clamor. Non enim est domus, in qua nō reperiatur mortuus. Atq; vtinam nō reperiretur. nam & eis quæ hæc præcesserunt temporibus, permultas & graues perpessi sumus calamitates. Et quum soli nos ab omnibus affligeremur & necaremur, nihilominus tamē tum quoq; festos egimus dies: & omnis cuiuslibet cladis locus, conuentus agendi nobis præbuit commoditatem: ager, solitudo, nauigiū, publicum diuersorium, carcer. Omniū autem lætissimum Pascha egerūt, perfecti, qui in cœlo conuiuātur, martyres. Post eas clades bellum & pestilētia irruit, quæ vnà cū gentibus pertulimus mala.

Infidelibus nullum est dierū festarū celebrādorū tēpus. † ἐπίλυπον. Christiani in persequutionibus & ærūnis suis quouis etiā loco status dies festos celebrarūt. Idē cladiū quas sibi

C

infideles ipsi crearūt, p seditionem participes. *Perfecti martyres.* *Pax Christi.*

Et soli nos quidē, quæ nobis sunt illata detrimenta sustinuimus: vnà cū illis autem, quæ inuicem ipsi inter se vel fecerūt, vel perpessi sunt, per tumultum scilicet, tolerauimus dispendia. sed Christi rursum exhilarati sumus pace, quam solis nobis concessit. Quum verò paululum admodū & nobis & ipsis datū esset, vt respiraremus, contagiosa hæc lues vrbem inuasit: res metu omni illis horribilior, & ærumna quauis calamitosior: &, vt quidam eorū dixit historicus, [a] clades vna opinione & spe omnium ** maior: nobis verò haudquaquā talis, sed non minus atque alia, exercitium atque exploratio. Non illa quidē à nobis abstinuit, verùm multò maximè in gentes est grassata. Deinceps hæc infert: Plurimi itaque fratres, pro excellēti suo amore & fraterna charitate, sibi ipsis non parcentes, & alius ab alio inuicem animis depēdentes, sine metu omni ægrotos visitarūt: & magno studio & cura illis in Christo inseruiētes, vnà cum illis mortui sunt, perquàm libenter aliorū dolore seipsos implentes, morbúmq; proximorū in se pertrahentes, ac non grauatè cruciatus deuorantes. Multi curantes atq; confirmantes alios, ipsi decesserunt, mortem illorum in seipsos transferentes. Ita vulgatū illud verbum, quod † comitatis solius & beneuolētię semper visum est, factis tū adimplerunt, dum ad eū modum decedentes, se * peripsema omniū esse declararent. Hoc pacto optimi apud nos fratres, presbyteri etiā quidam & diaconi, & ex plebe laudatissimi quique, ex hac vita emigrarunt: vt iam id genus mortis pietate multa & fide roboratum, nō multum videretur abesse à martyrio. Et

a πρᾶγμα μόνον δὴ τῆς πάντων ἐλπίδος κρεῖττον γενόμενον.
a Pestilētia & ærumna alia infidelib⁹ pro extremis malis sūt; Christianis aūt, patientiæ exercitiū, et pietatis probatio.
Thucyd.
b Quales se olim Christiani pestilētiæ tēpore inter seinuicē gesserīt.
† φιλοφροσύνης.
** ἁπάντων αὐτῶν πάντων περίψημα.*

*** Pestis ista & lues, quæ horribilis & feralis videtur, explorat iustitias singulorum, & mētes humani generis examinat, an infirmis seruiant sani, an propinqui cognatos piè diligāt, an misereātur seruorum languentium Domini, an deprecantes ægros nō deserant medici: an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces auaritiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis extinguant, an ceruicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus charis vel sic aliquid diuites largiantur & donēt sine hærede morituri? Exercitia sunt nobis ista, non funera, dant animo fortitudinis gloriam, contemptu mortis preparant ad coronam. Cypri. in Ser. de mortalit.*

ſanctorum cadauera illi ſupinis manibus & ſinu excipere, oculos repurgare, ora claudere, in humeros tollere, componere, ad ſe applicare, cõplecti, lauare, veſtibus funeralibus exornare, & paulo poſt ęquali ſorte potiri, ſuperſtitéſque eos qui pręceſſerant ſtatim ſubſequi. Gentes porrò contrà omnia fecerunt, eos qui ægrotare cœpiſſent propellentes, & chariſsimos quoſq; refugientes, ſemimortuos in vias ſternẽtes, mortuos inſepultos proiicientes, ſucceſsionémq; & cõmunionem mortis auerſantes, quam tamen quantũuis multa molientibus euitare facile non erat. Deinde quum iam ea in vrbe pacatiores eſſent res, Dionyſius ad fratres in Ægypto Paſchalem epiſtolam, & rurſus aliis alias ſcripſit. Circumfertur etiam eius de Sabbato ſcriptum, & aliud de exercitio: & ad Hermanionem fratréſque Ægyptios literas ſcribens, inter alia de Decio & Gallo, prauiſque eorum moribus pleraque commemorat: & tranquillitatis quæ ſub Galieno fuit, mentionem facit.

c Quales quoque infideles.

Dionyſii ſcripta.

** Veteres vrbium expiationes anniuerſarias facientes, homines ſacros, hoc eſt, qui peſte alióve morbo expiando iis immolabantur, & Catharmi atque Pharmaci vocabantur, in victimarum morem redimitos, è loco præcipiti in mare deiiciebant, Neptuno immolantes, cum ſolennibus hiſce verbis, περίψημα ἡμῶν γίνου, ἤτοι σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις: Sis pro nobis peripſema, hoc eſt, piaculum, luitio, redemptio noſtra, & ſeruatrix vrbis victima. Suidas, & Nicolaus Leonicus de Varia hiſtoria libro 3. cap. vlt. Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema: hoc eſt, Nos tanquam piacula mundi facti ſumus, & ſuccidaneæ pro populo victimæ. 1. Cor. 4.*

CAPVT XXI.

AD hæc duos libros de promiſsionibus compoſuit, quibus argumẽtũ præbuit Nepos: qui Ægypti epiſcopus, Iudaica opinione, quæ in ſcripturis ſanctis Chriſti promiſſa ſunt, ſenſu corporali craſsius intelligẽs, ea ad præſens ſeculum, & deſignatam quandam mille annorum vitã referebat. Et quòd is ex Apocalypſi Ioannis opinionem ſuam ſe cõfirmaturum eſſe opinaretur, librum compoſuit, cui titulum Confutationis indidit. Cui Dionyſius in eis quos diximus libris reſpondens, in

Dionyſius de hæreſi Nepotis. Error & Iudaica fabula Chiliaſtarum.

priore quidem ſententiam ſuam de illius dogmate exponit, in poſteriore autem de Apocalypſi Ioannis agit pluribus. Quādoquidem, inquit, ſcriptum quoddā proferunt Nepotis, quo valde nitūtur, veluti certò & irrefragabiliter oſtēdente, atq; probāte, regnum Chriſti in terris futurum: in aliis quidē multis Nepotem recipio & cōplector, propter fidem, tolerātiam laboris, ſcripturarū lectionem, & frequētes pſalmodias, quibus huc vſque multi delectātur fratres, hominémq; ipſum obſeruo. Deinde progreſſus infert. Sedenim ſi quid rectè dictū ſit, laudare id cōuenit. Rurſum verò, ſi quid ſecundum ſanam doctrinā nō ſit ſcriptum, id caſtigare oportet. Ac ſi quidē ipſe adeſſet, ſatis eſſet rationum in colloquio, per interrogationem & reſpōſionem, ad perſuaſionem, & cōciliationem eorum quę inter ſe opponuntur. Quum autē ſcriptum eius ſatis ad perſuadendum cōpoſitum, in hominū ſit manibus, quo ſcripto legi & prophetis cōuiciatur, Euangelia nihil eſſe ducit, & Apoſtolicos libros tāquam nullius precij eleuat: ipſum autē perinde atq; occultū & arcanum myſterium celebratur, ſimpliciorū fratrum animos nihil permittens magnum & ſublime de certa, vera & glorioſa apparitione Chriſti, aut de noſtra à mortuis reſurrectione, atq; ad ipſum aggregatione & aſsimilatione, ſed humilia quædam & caduca, qualia præſentis vitæ ſunt, ſapere & ſentire: perquam eſt neceſſarium, vt veluti cum pręſente fratre noſtro Nepote differentes agamus. Deinde cōmemorat, ſe † in Arſenoite fuiſſe, vbi huiuſmodi emerſit hæreſis: ibíque omnib. Eccleſiaſticis atque aliis item viris præſentibus, tribus cōtinuis diebus de Nepotis doctrina, libro eius propoſito, diſſeruiſſe. * Fratrúmq; ſtabilem ac decentem morem admiratur, qui ritè atq; ordine reſponſionibus aſſenſiones approbationéſque ſuas accommo-

ἐν ἀρσενοΐτῃ.

Dionyſius apud Arſinoen oppidū de Nepotis dogmate diſſeruit, hæreſímq; eam refellit.

Optim⁹ de reb⁹ ſacris, in conuentu publico diſputandi proceſſus.

Euſe. li. 7. cap. 14.

* ἔνθα καὶ τὸ εὐσταθὲς καὶ φιλαληθὲς καὶ τὸ εὐπαρακολούθητον γάσον καὶ συνετὸν ὑπερηγάσθην τῶν ἀδελφῶν.

† *Authore Plin. lib. 5. cap. 9. inter reliquas multas Ægypti præfecturas, quas nomos vocant, Arſenoites numeratur: ab Arſinoe oppido ſic dictus, quod Ptolemæus Philadelphus ſub nomine ſororis ſuæ, quæ ita nominabatur, condidit. Idem amnem qui Arſinoen præterfluit, Ptolemæum appellauit. Plinius lib. ſexto, capite 29.*

darint:neque cõtentiosè defendere perseuerarint, quæ semel apud se constituissent : neque obiectiones legitimas intermiserint, veritatem illi cognitam (quod pudore quodam aliqui,quum conuincuntur, non faciunt) profitentes:bonáq; consciẽtia,quæ authoritate diuinarum literarũ probata essent, citra simulationem & dissimulationem,cordibus ad Deum simpliciter cõpositis, suscipientes. Addit præterea, vt etiam eius loci doctor Coracion dictus, vocibus eis quæ cõtra illius opinionẽ prolatæ fuerant persuasus,præsentib. omnib.receperit, veritate iam abundè satis perspecta,sibi de cætero nihil futurum cũ Nepote negotij, neque mentionem se eius facturum, neq; doctrinam promulgaturũ. Alios quoq; fratres dicit lętatos delectatósque esse dissertationibus eis, atque communi omnium conciliatione & cõsensu.

CAPVT XXII.

DEinde de Apocalypsi Ioannis sententiam suã profert,quæ omnia quamuis sint longiora,tamen necessariò verbis ipsius cõmemorãda putaui. Nõnulli eorum,inquit,qui eos præcesserũt,aboleuerũt, & restituerunt rursum librũ ipsum, atq; eũ per capita omnia corrigentes,in eã formam redegerunt,vt cognosci nõ posset,& nulla ratione cõposit⁹ esse videretur.Falsam quoque inscriptionem habere dixerũt : neq; enim Ioannis esse,neq; reuelationẽ vllã habere,qui tã magno & crasso obscuritatis velo coopertus esset: & non modo non ab Apostolo quopiã,sed ne à sancto quidem aut Ecclesiastico viro editũ esse. Cerinthum autem, qui eius quæ ab eo Cerinthiana dicitur hæresis autor est,voluisse celebri nomine fide dignã autoritatem figmento suo parare.Hoc enim esse professionis suę dogma,regnũ Christi terrenũ futurum : & quas ipse corporalis admodũ & carnalis concupiuerat res, in eis spem esse,vitam veluti in somnis traductum iri, in ventris scilicet & eorũ quæ sub ventre sunt libidine & vbertate:hoc est, cibo,potu, cõnubio, & (vt absurditatem tantam speciosis ornaret verbis) dieb⁹ festis,sacrificiis,& victimarũ mactationib. Ego verò abrogare librũ eum, quem fratres multi studiosè legunt,nõ ausim: maiorẽ autem quàm pro tenuitate mea decet,de eo cõcepi opinionem. Nã etsi nõ in-

Dionysius de Apocalypsi Ioannis.

Cerinthus φιλοσώματος ἐτ φιλόσαρκος. *Cerinthi hæresis.*

Verũ sinceri Theologi

iudicium. Hoc ætate nostra etiã Laici non faciunt.

telligo, suspicor tamen altiorem secretiorémq; in verbis eius latêre sensum, eúmq; lõgè sublimiorem, quàm vt à me percipi queat. Id ꝙ non arbitrio meo iudico, sed fidei magis tribuo. Non reiicio quidẽ quæ non perspicio, magis autẽ admiror quod nõ intelligo. Posthæc scriptura reuelationis omni diligentius & exquisitius perpẽsa, fieri non posse demõstrat, vt facile quis sententiam eius assequatur, ac deinde refert: Absoluta verò, vt ita dicam, prophetia vniuersa, beatos propheta renunciat, qui eã seruauerint, séq; adeò ipsum. Beatus enim, inquit, qui seruat verba prophetiæ libri hui⁹: & ego Ioannes, qui hæc & vidi & audiui. Vocari quidẽ Ioannem eum, & Ioãnis esse scriptũ id, nõ repugno. Et sancti alicuius ac diuinitùs afflati viri esse assentior: nõ facile tamen Apostoli esse cõcesserim, filij Zebedæi, fratris Iacobi, cuius Euãgelium est quod secũdum Ioannem inscriptum est, & epistola Catholica. Cõiecturam autẽ facio, ex vtrorũque scriptorum more & indole, ex verborum forma, & ex ipsius libri ductu, illius non esse. Ac Euãgelista quidem nusquam nomen suum ascribit: neque seipsum vel in Euangelio, vel in epistola deprædicat. Et paululũ progressus, rursum inquit: Ioannes quidẽ nusquam, neque tãquam de alio, neque tãquam de seipso. qui verò Apocalypsim scripsit, statim à principio seipsum præponit: Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus, palàm facere seruis suis celeriter, & significauit mittẽs per angelum suũ seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit Verbo Dei, & testimoniũ eius quæcũque vidit. Deinde etiã epistolam scribit: Ioãnes septem ecclesiis in Asia, Gratia vobis & pax. Euãgelista autem, neq; in Catholica epistola nomen suũ præmisit, verùm † ineffabili quodã modo ab ipso statim arcano mysterio diuinæ reuelationis est exorsus: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris. Cui⁹ reuelationis noĩe etiã Domin⁹ beatũ deprædicauit Petrum, inquiẽs: Beatus es tu Simon Bariona, quoniã caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus cœlestis. Quin neque in secũda, quæ fertur, neq; in tertia Ioannis, quantũuis breuibus epistolis, Ioannes nominatim pręponitur: sed sine adiectione nominis, presbyter scri-

† ἀπορρήτως.

bitur. Iste porrò non satis habuit, vt semel nomine suo edito, cōsequentia exponeret: sed id repetit identidem, Ego Ioannes qui vidi & audiui ista. Deinceps indicat, Ioannis quidem esse scripturam eam, illi cognominis, sed non dilecti illius: & per coniecturam esse arbitratur Asiatici Ioannis qui cognominatus est Presbyter, de quo prius diximus, videlicet quòd duo monumenta, idem Ioannis nomen habentia, Ephesi mōstrentur. Multi enim, inquit, propter suā in Apostolos † propensionem & affectionem, nomina eorum libris suis imponebant.

† σχέσιν.

CAPVT XXIII.

Apocalypsim Ioānis Euāgelistæ non esse.

OStendit quoque ex compositione dictionis, sententiis, & verbis ipsis, alium esse, quàm Ioannem Euangelistam, eius libri autorem, ita scribens. Consona enim sibiipsis sunt Euangelium & Epistola, & simile habeāt initium. Illud enim dicit, In principio erat Verbum. hæc autem eadē † pauxillū mutata: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectarunt de Verbo vitæ, & vita manifestata est. Hæc enim verba veluti* præludens præmittit, contra eos contendens, sicuti in sequentibus ostendit, qui dicebant, Dominū in carne nō venisse. Quapropter accuratè & appositè cōnexuit, Et quod vidimus & annūciamus vobis: ex seipso nimirum cōtinuè dependens, & à proposito non digrediēs. Et sic, per eadem rerū capita & nomina, omnia persequitur: quorum aliqua nos compendiosè cōmemorabimus. Qui verò attentè ea leget, in vtrisque inueniet, multam vitam, multam lucē, detestationem tenebrarū, perpetuā veritatem, gratiam, gaudiū, carnem & sanguinem Domini, iudicium, remissionem peccatorū, Dei in nos dilectionem, fraternæ inter nos charitatis mandatum, præceptorum omniū obseruationem, redargutionem mūdi, diaboli, Antichristi, promissionem spiritus sancti, adoptionem filiorū Dei, fidem quæ per omnia à nobis exigitur. Et quòd pater & filius vbique designentur, quódque omnino per omnia eos vnum atque eundem spectandum cognoscendúmque literis suis proponunt & adumbrant. Euangelij quidem & epistolæ formæ & ideæ propositæ sunt.

† παρηλλαγμένα.

** προανακρούεται.*

Cōsonantia Euangelij & epistolæ catholicæ Ioannis.

Eorundem materia & argumentū.

Peregrina autem & aliena prorsus ab his est Apocalypsis, neque illis cohærens, neq; proximè ad ea accedens, ex aliqua parte. Quippe quæ, vt ita dicam, ne syllabam quidem communem cum eis habeat. Sed neque mentionem vllam, neque sententiam, vel epistola Apocalypsis (omitto enim Euangelium) vel Apocalypsis epistolæ habet: quum quidem Paulus, aliquid etiam in epistolis suis de reuelationibus suis ostendat, quas tamen ipsas in scriptum peculiare non retulit, Præterea discrimen elocutionis Euangelij & epistolæ ad ipsius Apocalypsis ductum colligere & notare licet. Hęc enim nõ solum non viciosis, iuxta Græcorum sermonem, sed etiam exquisitis & egregiis verbis, syllogismis, compositionibus, & interpretationibus scripta sunt. Tantum scilicet abest, vt barbaram in eis vocem aliquam, aut soloecismum, aut omnino rusticitatem reperias. vtrunque enim, vt videtur, habuit donum, & sermonis & intelligentię: vtraque ei à Domino & sapiẽtiæ & cognitionis concessa gratia. Hunc autem reuelationes quidem vidisse, scientiámque & prophetiam accepisse, non eo inficias: cæterùm in oratione sua eum sermonem Græcum accuratè seruare non video. Nam & rusticis barbarismis, & soloecismis alicubi vtitur. Quæ quidem ego, ne quis id existimet, non conuiciandi & reprehendendi animo, neque adeò necessariò, sed vt dissimilitudinem tantum scripturarum istarum indicarem atque expedirem, dixi. Atque hæc in posteriore libro Promissionum, cum nepote cõgressus, de Ioannis Apocalypsi, Dionysius scripsit.

Apocalypsi nihil cũ eis commune.

CAPVT XXIIII.

SVnt & aliæ plurimæ diuini eius viri epistolæ: vt contra Sabellium, ad Ammonem Beronicensem episcopum, itẽ quæ ad Telesphorum & ad Euphranorẽ, & rursum quæ ad Ammonem & Euporum est scripta. Composuit præterea in eodem argumento libros quatuor, ad cognominem sibi Romanum episcopum. Insuper aliæ plures sunt epistolæ, & orationes prolixæ inter epistolas cõnumeratæ: sicuti quas Timotheo puero conscripsit, inscriptionem habentes, De natura. Sicuti etiam est ea, quam ad Euphranorem cõposuit, De ten-

Alia Dionysij scripta.

tationibus. Ad Basilidem auté ecclesiarum Pentapolitanarum episcopum scribens, ab initio commentarios se composuisse indicat, in Ecclesiastem. Diuersæ etiam ad ipsum datæ epistolæ. Scripsit itidem contra Paulum Samosatenum, & Manetem, qui eo tempore extiterũt. De eis autem postea dicemus. Quum auté ad multam peruenisset senectutem, duodecimo imperij Galieni anno mortuus est, quo tempore contra Paulum Samosatenum Antiochiæ Synodus est coacta. Quæ verò de Dionysij libris Basilius magnus ad Maximum philosophum scribat, addendum hisce putaui.

CAPVT XXV.

Quæ inquiris, inquit, Dionysij scripta, plurima ad nos peruenere. Quòd auté librorũ eorum copia nobis non est, propterea ad te non misimus. De quibus sic nostra est sententia. Non omnia eius viri admiramur opera. Sunt etiam nonnulla quæ prorsus abrogamus. Ferè enim impietatis istius, quæ tantopere nunc celebratur, eam dico quæ κατὰ τὸ ἀνόμοιον, siue de inæqualitate est, quantum ego scio, ipse primus seminarium præbuit: non ille quidem improbitate mentis & sententiæ, sed quòd vehemétius acriúsque oppugnare Sabellium voluerit. Quem ego cõparare solitus sum insitori, qui quũ incuruũ tenellæ arboris statum sedulò corrigere studeat, deinde immodica attractatione peccet, & modò excidat, plantámque ipsam in contrariam diuersámque deducat formam. Simile quiddam enim & in hoc viro factum esse deprehendimus. Ille enim acrius impietati Libyci hæretici congressus, non sensit, nimio contentionis studio se in cõtrarium ferri malũ. Cui satis fuerat ostendere, nõ idé esse † subiecto ipso patrem & filiũ, & per hoc * victoriç laudé à blasphemo illo reportare. Ipse auté vt apertè admodum & prolixè illum conuinceret, nõ tantùm diuersitatem subsistériarũ, verũetiam substantiæ differentiam, & potestatis veluti † remissioné, & gloriæ * mutationem affert. Ita vt cũ per hoc contigerit malũ ipsum malo alio cõmutare, & à recta doctrina aberrare. Itaq; in scriptis suis varius est. Nonnunquã enim τὸ ὁμόυσιον siue consubstantiale collit, per eum, quo ad substãtias abrogandas malè vti-

Iudiciũ Basilij Magni de Dionysij Alexãdrini scriptis.

† τῷ ὑποκειμένῳ.

* τὰ νικητήρια.

Errores Dionysij.

† ὕφεσιν.

* παραλλαγήν.

" tur,librũ. Aliquando autẽ id admittit,in eis ſcilicet quæ
" pro defenſione eius ad ſibi cognominem cõpoſuit ſcri-
" ptis. Tum autem de ſpiritu etiam ſancto voces emiſit,
" ſpirituali viro minimè congruentes,ab ea quæ adora-
" tur,eum diuinitate proſcribens,& veluti in infimum or
" dinem creatæ & miniſtræ naturæ redigens. Ac talis hic
" quidem vir fuit.

CAPVT XXVI.

SAbellij autem paulo antè meminimus. Nunc verò & quis fuerit,& quæ eius fuerint blaſphemiæ, clarè exponam. Et ille quidem Libycus genere fuit, Pentapoli eius regionis ortus. Docuit autem,vnam ſubſiſtẽtim eſſe patrem & filium & ſpiritum ſanctum, vnámq; trinominem perſonam. Et in veteri quidem Teſtamento, veluti patrem legem dediſſe: in nouo autem,quaſi filium hominem factum eſſe:vt Spiritum ſanctum verò,ad Apoſtolos aduenisſe. Huic Dionyſius,ſicuti à magno illo patre Baſilio dictum eſt,reſiſtens,in contrariũ delapſus eſt malum. Hæc de Sabellio paucis.

Sabellij hæretica opinio.

Suprà cap. 7. Eodem.

CAPVT XXVII.

EO tempore, Demetriano epiſcopo [a] Antiochiæ defuncto, Paulus Samoſatenus thronum eius accepit,quum Zenobia * eius loci regnum obtineret. Perſæ enim Romanis victis,adminiſtrationẽ ei Syriæ & Phœniciæ tradiderant. Paulus porrò iſte,curare eam in religione Iudaizantem volens,plurimúmq; operæ & curę in ea rectè inſtituenda atque conuertenda ponens, [b] in Artemonis hæreſim impegit. Nimis enim humilia atq; humi ſerpentia de Chriſto docuit. Communem quippe hominem natura fuiſſe, neque quicquam præcipuum præ nobis habuiſſe,& diuinæ ſubſtantiæ expertem extitiſſe, atque in eo perinde atque in propheta filiũ Dei inhabitaſſe,& rurſum ab eo diſceſſiſſe, nõnulláque hiſce ſimilia contra Eccleſiaſticam doctrinam cẽſuit. Quod vbi tum eccleſiarũ paſtores cognouerunt, nõ deſpiciẽdam ſerpentem iam tantá contagionẽ iudicarunt: præ-

** τοπαρχούσης.*

a In Oriẽte Odenatus Perſas vicit, Syriam defendit, Meſopotamiã recepit vſq; ad Cteſiphõtẽ peruenit. Deinde verò cũ filio Herode, Sapore victo (fuit aũt Palmirenorum princeps Odenat⁹, & à Galieno in ſocietatem imperij adſcitus) inſidiis conſobrini ſui occiſus eſt. Cuius vxor Zenobia cum Heremiano & Timolao filiis regnum obtinuit.

b Pauli Samoſateni hæreſis.

cipuè quum piaculum id domicilium & tanquam adiutricē, tam magnam nactum esset vrbē.[c] Atque Dionysius quidem Alexandrinus, vir celebris, propter ætatem affectam, & grauem imbecilitatem, proficisci eò distulit. Literis autem & ipsum ad officium est cohortatus, & eos qui ad eum confluebant, ad ardorem & æmulationem veræ pietatis exacuit, iudiciúmque suū & sentētiam de proposita quęstione ad eos misit. Reliqui verò ecclesiarum antistites, veluti ad vastantem & perniciosam feram conficiendam,[d] Antiochiam vndiquaque alius posthalium congregabantur, resplendentes enses & cuspides, vera ecclesiæ dogmata, præ se ferentes. Eorum primi nominis & maximè celebres, sicuti stellæ radiantes præfulgebant: Gregorius magnus ille, miraculis edēdis decantatus: & Athenodorus, sentētiis, verbis & factis, fraternè illi coniunctus: Ponticarum ecclesiarum episcopi, Firmilianus Cæsareæ Cappadocum antistes, vir præclarus, & vtriusque generis literarum summè doctus: Helenus metropolis Tarsi Ciliciæ episcopus: præterea Nicomas Iconij, Hymenæus, Hierosolymorū, & Cæsareæ Palæstinæ Theotecnus episcopi. Maximus insuper, qui fratrib. Bostræ præfuit: Theophilus, Proclus, Helianus, Paulus, * Babylian⁹, Protogenes, Hierax, Eutychius, Theodorus, Malchion, & Lucius, diuersarū ecclesiarum præfecti. Hi omnes, & alij quamplurimi, vnà cum presbyteris & diaconis, in eam quam diximus ciuitatem conuenerunt. Quum igitur in vnum cōgregati essent, sæpe multúmque sermones conferebantur, & in quolibet concessu quæstiones plures proponebantur. Ibi Paulus obumbrare, & quantum posset, hæresim suā tegere & occultare laborabat. Illis autem illud maximè studio fuit, vt illa proferretur, & tanta in Christum blasphemia omnibus propalam nota fieret. Quapropter suadendo primùm & consulendo, conati sunt Paulum à concepta opinione abducere, & in contrariam sentētiam pertrahere. At quum ille, iuramento interposito apertè errori ei renunciaret, neque se quidnā eiusmodi sentire, sed Apostolicis finibus & doctrinis adhærere, eísque insistere confirmaret: tum quidem illi, communem Seruatorem Deum de ecclesiarum consensu &

c Dionysius eam oppugnauit.

Eam Aurelianus nō lōgè ab Antiochia, magis p̄lij terrore, quàm p̄lio, cœpit: quæ currum eius triūphātis Ro. præcessit. Eutrop.

d Episcopi Antiochiæ aduersus Paulū Samosatenum congregati.

** Alij, Bolanus.*

Samosaten⁹ orthodoxum se esse iurat.

Conuentus episcoporum soluitur.

concordia quum laudibus cõcelebrassent, Synodũ soluerunt, & pro se quisque ad greges suos redierunt.

CAPVT XXVIII.

SEdenim temporis processu, quum rursum vbiq; fama spargeretur de Paulo, qui ita à veræ fidei professione degenerans desciuisset, celeberrimi illi viri ne tum quidem statim ad illum deturbandum sunt progreßsi, sed literis scriptis, vulnus eius curare sunt conati, lethalem se eo modo doctrinam oppressuros esse opinati. Dionysius equidem epistolã dedit, autorem erroris eius ne alloquutione quidem dignãs, sed populum ecclesiæ Antiochenæ instruens tantũ & confirmans. Firmilianus autem Cappadox Antiochiã venit: sed statim dolo ab eo repulsus, resipiscentiam & cõuersionem denuò pollicente, inde decesit. Postea verò quum rursus cum eo congredi deberet, vt qui toties Deum negãtis audaciæ eius periculũ fecisset, è vita excesit. quo tempore etiam Dionysius Alexãdrinus est mortuus, duodecimo, vt dictum est, Galieni imperãtis anno, quum quidem decem & septem annis rem Ecclesiasticam administrasset. Atq; huius successor Alexandriæ Maximinus fuit. Cæterùm quum Galienus quindecim iam annis rerũ potitus esset, Claudius ei succesit, qui bienniũ tantum imperio administrato, Aureliano id reliquit: sub quo vltimus est cõtra Samosatenum, quamplurimis episcopis cõfluentibus, cõuentus peractus. Postquam enim illi multa ad monendo, cohortationes adhibendo, & priorum promißsionum atq; cõuentorum pacta in memoriam reuocando, in inficiatione eum persistere viderũt, & accusatores eum cõfutaturi instíterunt, concilium est coactũ. Hic Malchion quidã, qui prius Antiochiæ Sophisticæ scholę gręcarum disciplinarũ præerat, & postea propter egregiam eius in Christũ fidem, singularémq; virtutẽ, ad dignitatẽ presbyterij euectus fuerat, cum eo in publico colloquio congressus, celerib. notariis, qui verba omnia chartis exciperent, dispositis, illum cõuicit: & tectum latentémq; eius sensum fraudulenta seductione plenum, ita in lucem protulit, vt eũ alij quoque manifestò deprehenderent. Itaque aliena opinari atque docere cõuictus, & vt hæresis dux & autor, à catholica &

Samosatenus in errorẽ relapsus. Processus contra hæreticum legitimus. Aliquoties Episcopi ꝓpter Samosateni hæresim conuenere. Fl. claudi⁹ Galieni in imperio successor. Claudij, Valerius Aurelian⁹. Vltimus episcoporum aduersus Paulũ Samosatenum cõuentus. Malchion presbyter Paulum redarguit. Paulus excõmunicatus.

vniuersali, quæ sub cœlo est, Ecclesia proscriptus, non solum fideli cleri ordine motus, sed etiam ecclesia est eiectus: & Domnus pro eo ecclesiæ Antiochenæ gubernacula suscepit.

Dõnus episcopus Antiochenus.

CAPVT XXIX.

Romani episcopi prærogatiua, Euseb. li. 7 ca. 30. Pauli proscriptionẽ Aurelian⁹ Imper. idololatra, sententia sua cõprobat.

SEdenim quum Paulus cõtrà niteretur, ecclesiæq; administrationem retinere conaretur, & in Synodi decreto acquiescere nollet, audacia eius ad Aurelianum tum imperatẽm est delata. Is sanctissimè de ea re cõstituit, eis scilicet Episcopatũ mandari iubens, quos Italici & Romani episcopi literis suis cõprobassent. Etiamsi enim dæmonũ cultui deditus esset, tum tamẽ quod iustum esset iudicauit, vt qui in fidei professione consentientibus respõsaret, decretúmq; eorum contemneret, ab illorũ sodalitate & collegio resecaretur. Ita Paulus ab ecclesia, non tantũ à sacra & ecclesiastica, verũetiam à profana & mundana potestate turpiter est pulsus. Aurelianus autem, tum quidem tam æquum se erga nos præbuit. Procedente verò, vnà cũ tempore, imperio eius, vt alio in nos esset animo, à quibusdam persuadebatur: paulatímque vt & ipse persequutionem aduersus Christianos moueret, incitabatur. Et iam nõ minimus rumor de ea passim increbrescebat. Quúmq; vix tandem suadentibus cederet, & subscribere literis eis, quæ cõtra veram pietatem editę fuerant, deberet, derepentè diuina affuit vindicta, quæ vnà cum ipso cubito improbi scribæ manus inhibuit: † omnibus satis declarans, non semper eis qui in nos cõmouentur, facile esse aduersus ecclesias eius quod cõstituerint perficere: nisi illa arcano occultóq; iudicio, quo ei visum est tempore, explorationis, castigationis, & cõuersionis nostræ gratia, id permiserit. Porrò Samosateno ad eum modum

Aurelianus & ipse persequutionẽ cõtra Christianos molitur. Prim⁹ hic apud Romanos diadema capiti innexuit, gẽmisq; & omni aurata veste, quod ad id tẽpus Romanis moribus incognitũ fuit, vsus est. Eutro. Aureliani cœptum Deus inhibuit, qui tẽpore suo castigari suos permittit.

† *Aurelianus quum persequutionem aduersus Christianos, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eũ magno circunstantium pauore ruit. Ac non multo post inter Cõstantinopolim & Heracleam, Mnestei notarij sui fraude, qui ad quosdã militares amicos eius, nomina eorũ annotata pertulit, falso manũ illius imitatus, perinde atq; Aurelianus eos interficere cõstituisset, occisus est. Eutrop. Fl. Vopiscus.*

reiecto, Ecclesiarum pastores conuenientes, ad Dionysium Romanũ & Maximinum Alexandrinũ episcopos, cõmunem conscripserunt epistolam, eámq; ad omnia terræ loca miserunt: in qua plenissimè Synodi acta, videlicet eximiũ studium suum, & Pauli morum improbitatem, disputationésque & cõfutationes publicas, atque impuram impudicámque hominis vitam exposuerunt. Vnde pauca quædam huc afferre placuit.

CAPVT XXX.

De improbis Pauli Samosateni moribus.

ET alia quidem prætermittam: quę verò mores eius, veluti in colũnam incisa, declarant, percurram. Ea sic habent. Postquam à canone & regula sinceræ doctrinæ digressus, ad illegitima & adulterina dogmata desciuit, nihil opus est actiones eius extra Ecclesiam recensere: neque, quum prius pauper fuerit & mendicus, quippe qui neq; à parentibus patrimoniũ aliquod creuisset, neque arte aut studio quopiam quicquam parasset, quod ad immẽsas opes, per fraudes iniquissimas & sacrilegia peruenerit: neq; etiam quæ fratres excutiens exegerit, pręmia ab eis quos iniuria affecit capiens, & mercede se eis opem laturum pollicens, quos tamen ipsos fefellit: frustráq; vberes fructus percipiens, ex propensione & prõptitudine eorum qui negociis impliciti eo nomine illi dederunt, vt molestia litium defungerentur, † prouentũ atque vectigal Dei cultum esse ducens: neque vt ille superbierit, sublatúsq; fuerit mundanis dignitatibus, * ducenarius potius quàm episcopus vocari volens: neque vt per forũ superbè incesserit, simúlq; & epistolas legerit & dictauerit, cum satellitio publicitùs ingrediens, magno numero his præcedenti-

Episcopus æruscator.

† πορισμὸν ἡγούμενος τὴν θεοσέβειαν.

Vtinã hoc probè perpẽdant Antistites nostri.

** Ducenarius princeps officij fuit, vel apud Præfectũ Augustalem, vel apud Comitem Orientis, vel etiam apud alios prouinciarũ præfectos, adscitus ex Schola agentiũ in rebus, qui adorata clementia Principali cũ insignibus exibat. Is sub se habebat Corniculariũ, Adiutorem, Cõmentariensem, Ab actis, Numerarios, Exceptores, &c. Scotus de insignibus magistratuum. Ducenariorũ mentio fit in L. Matriculã, de agent. in rebus. 12. lib. Cod. Temporibus nostris, Ducenarii pares esse videntur apud Reges & principes, Cancellarij.*

bus,illis ſequentibus: vel vt propter faſtum & arrogãtiam cordis eius, fidem odio habuerit & execratus ſit. Non etiã in Eccleſiaſticis cõuentibus monſtroſam eius ſuperbiam, quam aucupatione famæ & gloriæ, & oculorum præſtigiis, fucorúmq; meditatione eſt molitus, quibus rebus ſimpliciorũ animas conterruit,&conſternatione impleuit, gradũ quidem & thronum altiorem ſibi cõſtruens,non vt Chriſti diſcipulus, [a] ſecretum verò ſicuti mundi Principes & habens & nominans: ſubindéq; femur manu pulſans,& ſuggeſtum pedibus quatiens. Quòd ſi qui hæc non laudarent,& quod in theatris fieri ſolet, faſciarum tenuium iactatione & cõcuſſione non applauderent, quíve non acclamarent atque itidem vt qui circa ipſum ſtabant factionis eius exilirent,ab eis ſibi iniuriam fieri putabat. Sic enim & viri mulieres concionantem indecorè admodũ audiebant. Atque in eos qui, vt in domo Dei, ſtatu corporis ad grauem decentémque habitum compoſito ſederent, acerbius cum contumelia inuehebatur. Doctores etiam & enarratores verbi, qui ex hac vita migraſſent, petulanter proſcindebat. Grauis & moleſtus in publico, & magnifica de ſeipſo prædicans, nõ vt epiſcopus,ſed ſophiſta & impoſtor. Pſalmis porrò de Domino noſtro Ieſu abrogatis, tanquam recentibus, & à recentioribus compoſitis,in media eccleſia, magno die Paſchæ de ſeipſo mulierculas laudes cantare inſtituebat,quas nemo ſine horrore audiuerit. Quemadmodum etiam, vt de ſe pro concione ad populum dicerent, ex finitimis agris & oppidis, per aſſentationem ſibi adulantes epiſcopos & presbyteros ſummiſit atque diſpoſuit. Filium quidem Dei, non vult nobiſcum profiteri, è cœlo deſcendiſſe: vt aliquid earum rerum quæ poſtea ſcribentur, prœoccupantes afferamus: ídque non nudis à nobis dicetur verbis, ſed ex commentariis, quos ad vos miſimus, omnino probabitur. Non minus verò etiam alicubi dicit, Ieſum Chriſtum è terra ortum habuiſſe. Qui autem in populo pſalmis & laudibus impium hũc hominem celebrãt, angelum eum & magiſtrum ad ſe è cœlo deſcendiſſe canunt. Et hæc ille ſuperbiſſimus non prohibet,ſed ea canentib. adeſt. Quid autem mulieres

Senſib⁹ hæc imis, res eſt non parua, repone, Deſcribitur epiſcopus ſuperbus auarus, vanus & plane ſecularis.

a σίκρητορ. Vnde ſecretarÿ, & à ſecretis dicuntur.

Hæreſis Samoſateni impia.

** Cap. 3. Niceni cõcilÿ: Interdixit per omnia ſãcta ſynodus, nõ epiſcopo, nõ presbytero,*

eius * subintroductas? vt Antiocheni nominant: quid eius presbyteros & diaconos? quibus & hoc delictũ, & alia immedicabilia peccata permittit, eámq; cũm illis celat, cõscius sibi eorum, & simul illos de eis arguens, vt sibi obnoxios habeat, dicamus? Quib⁹ in rebus, verbis simul & factis eis est iniurius, quòd accusare eum, sibipsis timentes, non audeant. Sed eos ille quoq; collocupletauit. Quapropter ab eis qui talia cõsectantur, amatur, & in admiratione habetur. Quid hæc inquã scribamus? scimus autẽ, dilecti, episcopũ & sacerdotalem ordinem omnẽ, multitudini exẽplo esse debere bonorũ operũ omniũ. Ne illud quidẽ ignoramus, perquã multos, qui sibi mulieres subĩtroduxissent, grauiter lapsos esse.

nõ diacono, nõ subdiacono, nõ alicui omnino qui in clero est, licere subintroductã habere mulierem. nisi fortè aut matrẽ, aut sororem aut amitã, aut etiã eas idoneas personas quæ fugiant suspiciones. Distĩ. 32. Nullus missam audiat presbyteri, quẽ scit concubinã indubitanter habere, aut subintroductam mulierem. συνεισάκτους

* *συνείσακτοι, hoc est, subintroductæ, neque vxores, neque concubinæ, sed tertij cuiusdam generis mulieres sunt, quas secum presbyteri, &c. non creãdæ sobolis, neq; libidinis gratia, sed pietatis studio, aut certè pietatis prætextu fouebant. De quibus præclara extat Chrysostomi homilia. Rufinus in Canonibus Nicenæ Synodi in Eccl. histo. li. 10. cap. 6. extraneas mulieres vertit. Sicuti etiam extraneæ dicũtur in L. eũ qui C. de episc. & cler. Gregorius theologus ad virgines Deo dicatas, contra subintroductos:*

Ζωὴ καὶ θάνατος οὐδὲν ἔχουσι μέσον
Τοὺς δὲ συνεισάκτους, ὡς δὴ φάσκουσιν ἅπαντες,
Οὐκ οἶδ' εἴτε γάμῳ δώσομεν, εἴτ' ἀγάμους
Θήσομεν, εἴτε μέσον τι φυλάξομεν, &c.
Ἄρσενα πάντ' ἀλέεινε, συνείσακτον τε μάλιστα,
Μερρᾶς πικρὸν ὕδωρ, παρθένε πείθεό μοι.

Item.

Παρθένε παρθένος ἴσθι καὶ ὄμμασι καὶ κρυφίοισι,
Μηδὲ συνεισαγάγης ἄρσενα κηδέμονα,
Χεῖρον ἔχεις ἀγαπητόν, &c. *Hoc est.*

Num medij quidquam vitáque mórsque ferat?
Nempe sudinductos, quos dicunt, an ne maritis
Iungemus lectis cœlibibúsue magis?
An medium quiddam ponemus, &c.
Quisque vir, in primísque subinductus, fugiendus.
Marra, crede mihi, potus amarus aqua. *Item.*
Pectore sis virgo, non tantum lumine, virgo:

Martin

Marem conducas sub tua tecta caue,
Est tibi dilectus Christus, tibi Christus amator, &c.

Multos in fœdam suspicionem peruenisse. Atque vt concedamus, vnum aliquem in tali re nihil turpe atque impudicum committere: suspicionem tamen, quæ ex eiusmodi conuictu nascitur, vitare oportet, ne quem offendat, aut ad imitationem malæ consuetudinis incitet. Quomodo namque alium obiurgabit, vel instituet, vt videat ne frequenter cum muliere conueniens labatur, sicuti scriptum est: qui vnam quidem iam repudiarit, duas autem ætate florentes & forma præstantes apud se foueat, atque etiam, si quopiam eat, secum ducat, lasciuiens, atque deliciis diffluens? Cuius rei gratia pij omnes secũ grauiter suspirãt, & lugent. Adeò autem impotentem eius tyrannidẽ reformidarunt, vt nullus accusare eum auderet. Atque hæc quidem, sicuti diximus, quisquã emendauerit in viro qui catholicæ esset sententię, & ordini nostro cõnumeraretur. In eo verò qui tacenda enunciauerit, mysteriúmque prodiderit, & detestandam hæresim Artemonis (cur enim tandem parentem eius non ostendimus?) producendo iactarit, non oportet rationem talium delictorum requirere. Deinde in fine epistolæ, epilogi loco hæc adiiciunt: Quapropter quum is tantopere Deo repugnaret, nec cedere vellet: ea nobis est imposita necessitas, vt homine isto excommunicato, alium pro eo, non sine Dei, sicuti persuasum habemus, prouidẽtia, ecclesiæ Catholicæ prẽficeremus: beati Demetriani, qui ecclesiam eam ante hunc præclarè administrauit, filium Domnum, omnibus episcopalibus donis ornatum. Hoc ideò vobis scripsimus, vt ad eum communionis literas detis, & rursum ab eo accipiatis. Samosatenus autem ad Artemonem epistolas scribat: & cum eo etiam, qui Artemonis sententiam probant, communicent. Res Samosateni sic se habuerunt.

Artemonis qui ab Euseb. Artemas dicitur li. 7. capite 30. hæresim Samosaten. renouauit.

Dõnus episcopus Antiochenus, episcopi filius. Episcopus cõiunx.

CAPVT XXXI.

NOndum ea procella satis sedata fuerat, quum rursus alia, priore multo sæuior, coorta irruit, ingentes fluctus secum trahens, atque acrius insultans.

** Manetis, eiúsq; sectatorũ Manichæorũ hæresis.

Manetem hunc quidã etiã Manichẽ dixere, vndè Manichæi dicti, quod verbũ Græcis quodãmodo significat insaniã fundentes. Id verò ipsi Manichæi nomẽ fugiẽtes, Mãnichæos sese vocitarũt, quasi mãna fundentes, vt verbi lenocinio rudiores ad se homines ptraherent.

Is Manes erat, mente prorsus captus, & insaniens: qui pro deprauatæ mentis peruersitate, lingua etiam armata, verbis diabolicæ hæresis venenatis, se in multorum animos ad eorũ perniciem insinuauit. Fuit autem Persa genere, iugúmq; seruitutis longo traxit tempore. Ac quum derepentè heræ suæ ex testamento hæreditatem adiisset, nõ contentus fuit molliore & affluentiore, quæ ei præter spem obtigerat, vita: & gratiam eam largitori talium se debere sciẽs, instrumentũ se, tãtus quantus esset, veritatis inimico præbens, ad impias fabulas diuertit. Et duo ingenita esse dixit, Deum & Materiam: quorum illum Lucem, hanc Tenebras appellauit. & Lucem quidem bonam, Tenebras malas: vtrunque autem arbores nominauit, cõgruentes ferentes fructus. Deum longè abesse à Materia, & Materiam rursus longius à Deo. Deum etiam orientalem, septentrionalem, & occidentalem obtinere plagam: Materiam, australem. Et multis postea seculis Materiam seditionẽ mouisse aduersus fructus suos: commissóque prælio, hos quidem fugasse, illos autem fugisse: eámq; cõtentionem & persequutionem vsq; ad Lucem peruenisse. Et Materiam cum dæmonibus & igne & aqua impetũ fecisse in Lucem dicit: Deum autem tam repentina exercitus eius impresѕione cõterritum, non habuisse quo tãtam vim vindicaret. Itaque illum partem Lucis arreptam, veluti quandam inescationem, cõtra Materiam misisse. Hanc verò vulneratam, partéque ea lucis absorpta grauidam

** *Manes, qui & Scythianus dictus est, Brachmani fuit genere, & præceptorem habuit Buddã, antea Terebinthũ nominatum. Buddas in Græcis disciplinis Empedoclis hæresim est sequutus, qui duo principia inter se cõtraria esse dixit, Cõtentionem et Amicitiam. In Perside Buddas è virgine se genitũ, & in mõtibus educatũ, mentitus est. Quatuórque cõposuit libros, quibus nomina indidit, Mysteriorũ, Euangelij, Thesauri, Capitulorum. A dæmone autem tortus interiit. Eius libros cũ reliqua hæreditate Vrbicus, qui se Manetem postea nominauit, ab ea fœmina cõsequutus est: & pro suis venditauit: quæ fœmina Buddam fouerat, & Vrbicum septem annos natum ære & libra emit, libertatéque deinde donatum hæredem instituerat. Suidas.*

esse factam. Qua re adactum Deum, mundum condidisse, vt concertationem talem solueret, & ad pacem, ea quæ inter se pugnarent, reduceret, Lucémque Materię mixtam paulatim in libertatem redigeret. Hominem porrò nō à Deo, sed à † principe materia Seucla fictum esse: & Euam similiter, sed inanimatam creatam, & immobilem. Adam verò † forma feræ, aliáque hisce similia nugatus est. Solem & Lunam diuinū quiddam esse putauit, ac de eis multa silentio digna portentosè confinxit. Diabolum nunc materiam, nunc materiæ principem vocauit. Coniugium diaboli legem & constitutionem esse dixit. Dominum autem neq; animam neque corpus recepisse, sed hominem tantum visum esse, nihil humani habentem, asseuerauit: perpessiones verò ei † per speciem tantum & fucū accidisse. Resurrectionem corporū veluti fabulam repudiauit: nullam enim materiæ particulam dignam salute iudicauit. Animarum autem † transitiones è corpore in corpus, & quidem etiam in volucrum & pecorum & ferarum corpora, docuit. Cuius sectatores etiam elemēta omnia animata esse arbitrantur. Vtūtur variis imposturis, * nefariáque & execranda peragūt mysteria. Quapropter doctrinæ eorum ineluibilis habetur: dæmonum incantationibus animas hominum, qui ea sunt initiati, obstrictas tenentibus.

CAPVT XXXII.

MAnes autem quum tres haberet sectatores, Addam, Thomam, & Hermam: ex iis Addam ad Syros, ad Indos autem Thomam misit, præcones. Qui reuersi, quum se dicerent multa dura passos esse, neque quenquam doctrinam eius recipere voluisse, ausus est omnium hominū importunissimus, seipsum Christum nominare, & Spiritum sanctum, aliúmq; Paracletum missum esse dicere. Et duodecim secum ducens discipulos, in Mesopotamiam peruenit, Persarúmque regnum peragrauit, ac temerario impotentíque animo regis ibi filium se curaturū est pollicitus: qua re maiorib' se obiecit malis. Posteaquam enim inde est, vt manifestus Dei cōtemptor, repulsus, quum eò rediisset, à rege com-

ὑπὸ τοῦ ὑλάρχου Σιύκλα.
† θηριόμορφον.
Sic & Basilides ab Abraxa Christū in phātasmate carnis missum esse blaterauit. Tertul. Ita enī sibi hæretici monstrosa cōfingunt vocabula.
† φαντασίᾳ.
† μετενσωμάτωσις
* ἐναγεῖς καὶ νυκτερινὰς καὶ παρανόμους μίξεις, καὶ ἀρρητοποιίας, *hoc est, execrandos, nocturnos, & illegitimos cōcubitus, & flagitia infanda. Suidas.*
τώσεις.
Manetis interitus.

prehensus [a] Persicum sustinuit supplicium. Detracta enim cute, ita nudus canib⁹ esca est obiectus. Atque talem impius ille cõsequutus est finem. Quod si quis nugamenta eius persequi velit, cõpluribus is opus habeat libris. Et falsa hæc & impia dogmata, ex innumeris iãdudum extinctis hæresibus congessit atq; accumulauit, eáq; ex Perside in orbem nostrũ veluti quoddam mortiferum venenum euomuit. Tales doctrinas hominum animis versutissimus inspirauit serpẽs, talibúsque antesignanis ordinúmq; ductoribus aciem cõtra veritatem struens vsus est. Verùm enimuerò facile Dominus mẽdacium coarguit, & cohortem patronorum eius, sicuti araneæ telam, soluit. † Aduersus hanc hæresim strenuè libris cõpositis depugnarunt, Titus Bostræ, & Diodorus metropolis Ciliciæ, episcopi. Scripsit etiam contra eam Gregorius Laodicensis, vir qui hæresim quidem Arianã defenderit, sed philosophicis disciplinis ab ineunte ætate apprimè eruditus fuerit. Prętereà Phœnix Eusebius. Hæc de hæresi [b] Manentis, à quo multis adhuc nomen Manichæorũ adhęret. Ego porrò ad reliqua istius historiæ descendam. Imperatorũ enim, magnarúmq; ecclesiarũ antistitum successionibus recensitis, mox etiam quæ monumenta tum ecclesiastici scriptores ediderint, & qui ex eis vsq; ad impiorum tyrannorũ persequutionem ecclesiarúmq; oppugnationem vitam produxerint, exponam.

a Persarũ rex eum viuũ excoriari iußit, vt filij sui necis authorẽ. Ægrũ nãque illũ, cõtra omnem omniũ medicorũ opẽ & operã se sanaturũ curaturumq; esse pollicit⁹ est. Quum itaq; medici, in quorũ cura regius puer erat, dimißi fuissent, breui ille mortuus est. Vetus testamẽtũ, perinde atq; nõ boni Dei esset, Manes quoque reiecit: & nouum, tanquã boni approbauit. Christũ autẽ opinione tantum & phantasia, apparuisse, omniaq; per fucum gessisse, asseruit. Idẽ. Suidas. † *Qui contra hæresim eã scripserint ecclesiastici viri.* τοῦ μανέντος. *b* μάνης, *Manes, genitiuum facit Manetis. Sed quia is prorsus insaniit, affinitate vocis Nicep. lusit.* μανὲν *eum insaniẽs,* μάνεντος *genitiuũ habet:* τὸν μανέντα, *Manentẽ, hoc est, insaniẽtẽ dixit.*

CAPVT XXXIII.

POst [a] Decium Gallus duobus imperauit annis. Ab hoc ad Valerianum & Galienum imperium peruenit. Valerianus autem bello cõtra Persas moto, quum ad Edessam exercitus eius fame magis quàm ferro occideretur, Persæ aciem contra eum struxerunt. Cuius ille gentis impetum quòd se sustinere non posse vereretur, conflicturum se cum hostibus assimulans, ad eos

a Successiones i Rom. imperio.

transfugit, pacem cum eis pacturus, exercitúmq; suum proditurus.[b] Quod Romani quia animaduerterũt, fuga sibi, non paucis amissis, cõsuluerunt. Ibi ergo apud Barbaros & Saporem regem seruitutem seruiit, & tandem iugulatus imperiũ ad Galienum filium transmisit. Ij quindecim annos imperatores fuere, & Claudiũ successorem habuere. [c] Et hic annũ vnum & mẽses decem rerum summa administrata, potestatem eam Aureliano reliquit. Quum autem is per insidias in nouo quodam * castello fraudulenter cęsus fuisset, imperiúmq; annos sex tenuisset, Tacitus ei successit: qui sex tantũ menses in imperiali sublimitate trãsegit. Sub eo magnũ illum Charitonem, confessionem suam peregisse ferunt. Post Tacitũ Florianus imperator factus, mẽses tres rem Romanam administrauit. [d] Vtriq; ij ferro trucidati sunt, & cæde eorũ imperium ad Probum translatum est. Hic annis sex & mensibus quatuor eo potitus, atque in Sirmio occisus: [e] Caro, eiusdémq; filiis Carino & Numeriano, potestatem summã reliquit. Sed & ij, non totis tribus annis imperiũ tenuerunt, & ab eis rerum summa ad Diocletianũ peruenit. Enimuerò quum Cari filius Numerianus Antiochiam, quæ ad Orõtem est, venisset, in ecclesiã Christianorũ ingressus esse dicitur: & quum ibi liberè quasi per trãsennam inspicere arcana eorum mysteria vellet, Babylas episcopus magno animo in faciem ei cõsistens, id prohibuit: non licere dicens, eum cruore ex idolorũ sacrificiis pollutum, in domum Dei tam præcipitanter ingredi, & diuina mysteria cõtaminatis oculis spectare. [f] Quare Numerianus offensus, excruciatũ illum necauit. Et Carus quidem, quum tẽtoriũ eius fulmine ictum esset, vnà cum eo cõflagrauit: Numerianus autem à socero ipse suo† interemptus est: Carinus etiã, quòd turpiter se in imperio gereret, à populo est * cæsus. His ita sublatis, Diocletianus genere Dalmata, iamdudum Senator, & cõsulatu gesto clarus, quíque plurima manu egregia fecerat facinora, & bello strenuus, & consilio promptus, ab exercitu imperator Romanorum est renunciatus.

plum episcopalis libertatis. † *Apro scilicet.* * *Tribuni eius dextra, cuius coniugem polluerat. Entrop.*

b Alij historici nõ casũ esse, sed ĩ fœda seruitute cõsensisse Valerianũ scribũt.

c Post Fl. Claudij mortẽ, Quĩtili⁹ frater eius à militib⁹ imperat. lect⁹ & 17. imperij die iugulatus est. Eutrop.

** Castelli nomen est Cænophrurium.*

d Sic Vopisc. Oros. Sed Eutro. Tacitũ intra ducẽtesimũ imperij diẽ, apud Tarsũ febre ĩteriisse: Florianũ incisis à semetipso venis obiisse, dicit.

e Charito confessor.

f Martyriũ Babylæ apud Antiochiã. Exẽ-

CAPVT XXXIIII.

HÆc de mundano imperio. Nunc etiam nomina eorum qui maximas quasq; ecclesias sacra administratione gubernarunt, recenseamus. Et Romæ quidem post Cornelium, qui Nouatum suis satis ornauit laudibus, & tribus annis ecclesiam rexit, Lucius episcopus creatus est. Lucius non integris octo mensibus ministerio ecclesiastico obito, sortem locúmq; suum Stephano reliquit. Et hic duobus annis episcopatu gesto, Xystum habuit successorem. Atq; ij sub Valeriano fuere. Galieno autem imperante, Xystus episcopale munus vndecim annis tenuit: eique Dionysius successit: qui episcopatu annis octo est functus. Felix autem successor eius annis quinq; ecclesiæ Romanæ pręfuit, eámque Eutychieno gubernandam reliquit. Is vix octo mensibus episcopali munere functus, Caium successorem habuit. Et hic annis quindecim sacrã potestatem tenuit, & Marcellino eam reliquit, in quem ecclesiarum persequutio incidit. Alexãdriæ porrò, Dionysio illi magno, qui post Heraclam decem & septẽ annis ecclesiam gubernauit, duodecimo Galieni anno, † Maximinus successit. Post hunc, quum decem & octo annos ecclesiæ pręfuisset, Theonas eam regendam suscepit. Hic decem & nouem annis episcopus fuit, & Petrũ successorem habuit. Qui quidem duodecim annis optimè munere suo est functus. Nam tribus, ante persequutionem, faciliorem, reliquis autem duriorẽ vitam per grauia certamina exegit, cõmunem ecclesiarum vtilitatem quàm maximè procurans. Et nono tandem persequutionis anno capite plexus, magnificè martyrij coronã est consequutus. Verùm in ecclesia Antiochena, episcopatu gerendo, Fabio Demetrianus, atq; huic Paulus Samosatenus succesfsit. Post eum loco suo pulsum, Domnus Demetriani filius ministerio eo functus. Hic Timęum, atq; is rursum Cyrillum, Cyrillus Tyrannũ successorem habuit. quo tempore maximus ille aduersus ecclesias exortus est motus, Hierosolymis autem in ecclesia sacram functionẽ post Hymenęũ † Zabdas obiit: qui quidẽ post annos plures, somno eo qui iustos decet, obdormiuit, & ecclesiæ clauũ gubernandum ad † Hermonem

Episcopi Romani.

Alexandrini.

† Alij Maximum vocant.

Antiocheni.

† Alij Labdas.

Hierosolymitani.

† Alij Thermone legũt.

transmisit:atque hic ecclesiam eam, vita in annos multos producta, egregiè Apostolicam sedem tutatus, vsque ad persequutionem administrauit. Ij sunt, qui vsq; ad maximam illã Diocletiani & Maximiani persequutionem, primi nominis ecclesias, ordine per successiones gubernarunt.

CAPVT XXXV.

QVum verò in aliis quoq; parœciis sapiẽtes & magnanimi viri fuerint, de eis etiã q̃ fieri potest breuissimè dicamus. Ac de Gregorio illo miraculis claro, & de Athenodoro eius fratre, præterea de Firmiliano qui Cappadocũ ecclesiis præfuit, atq; etiam de Theotecno Cæsareæ Palæstinæ episcopo, quæ op⁹ fuit, antea retulimus. Dorotheus autem eo tempore Antiochiæ, † Tyranno ibi episcopatũ gerente, presbyter, in omni genere artiũ liberalium apprimè eruditus floruit. Qui adeò studiosus pietatis fuit, vt diuinarũ literarum gratia Hebraicam linguam egregiè perdidicerit. Fuit is natura ex ipsa natiuitate eunuchus. Quam ob rem illũ etiam imperator, vt nouum & insolitum quiddam habentem, familiarius complexus, honorem ei detulit, vt Tyri tingendæ purpuræ præesset. Docuit autẽ populum res sacras pro cõcione, eiúsque auditorem se fuisse dicit Eusebius Pamphili. Alexandriæ verò clarus fuit & celebris Pierius presbyter dignitate, & quũ diuitiarũ contemptu, philosophiæque & Græcarum disciplinarum scientia: tum sacrarũ literarum studio & peritia, publicisque scripturæ enarrationibus & disputationibus admirationem omniũ meritus. Episcopatũ ibi tum administrauit Theonas. Et vnà cum Pierio, Achillas quoque in presbyterorum cathedra laudem magnam est consequutus, sacrarum scripturarũ doctrinæ præpositus: qua prouincia rectè obeunda multũ ei profuit philosophiæ studium, quæ sincera Euangelij dogmata & instituta clarissimè in apertum protulit. In Ponti autem regionibus Melitius magni nominis fuit: quem, qui Græcam consectantur sapientiam, mel Atticæ cognominarunt. De eo illud nobis necessariò dicendum est, vt si quis in omnib. præclaris studiis perfectissimũ aliquem hominem describere velit, ei tanquam absolutum exemplar

Aliarum quoq; ecclesiarũ illustres episco.

Dorotheus presbyter Antiochenus.

† *Euseb. Cyrillo. li. 7. cap. 32.*

Idẽ eunuch⁹ natus.

Idẽ purpuræ tingẽdæ Tyri præfectus.

Pierius & Achillas presbyteri Alexandrini.

Profanæ literæ Theologis vtiles.

Melitius Ponticus.

Mel Atticæ.

Vir absolutissimæ in omni disciplinæ genere eruditionis, & virtutis sũmæ.

gno ſunt documẽto. Primus ei Cæſareæ Palæſtinæ epiſcopus Theotecnus manus impoſuit, epiſcopúmq; creauit, eccleſiæ ſuæ ſucceſſorem eum deſignans atque deſtinans. Sed ambo non ita diu eccleſiæ ei præfuerunt. Nam quũ & hunc Synodus cõtra Paulum coacta euocaſſet, & ipſe per Laodiceã iter faceret, nupérq; admodum ibi pietatis nomen referens epiſcopus Euſebius è vita migraſſet, à fratribus detentus, eccleſiæ ei eſt præfectus. Anatolio huic, quũ poſt annos cõplures deceſſiſſet, poſtremus ibi fidelium epiſcopus, ante perſequutionis tempora, ſuffectus eſt * Stephanus: ſatis ille quidem profanis artibus inſtructus, ſed non itidem vt deceſſores eius in diuinis literis inſtitutus. Declarauit id perſequutionis tempus, quòd virum hunc † meticuloſum, ad ſimulationémque & diſsimulationem cõpoſitum, alienum eſſe etiam à philoſophia indicauit. Quod ſi talis ille fuit, quid mirum eſt, eccleſiam quoque eius poſtea à recta fidei ꝓfeſsione deceſsiſſe? Sedenim, Deo opitulante, ſe illa erexit atque confirmauit. Theodotus nãque poſt illum epiſcopale mun⁹ ſortitus, nomini ſuo factis ipſis reſpondit: & operibus, qualem eſſe oporteat epiſcopum oſtendit, animabus ſimul & corporibus rectè curandis nemini ſecundus, humanitatéque ſingulari, ſi quiſquã alius, & ipſe præditus. Sic ille affectionum accommodatione & † condolentia, ſtudium officiúmq; paſtorale temperauit: atque vtilitatem eorum qui ſe conſuluere, in hac vel in illa medicatione diligenter & fideliter procurauit.

CAPVT XXXVII.

IN eccleſia Cæſarienſi Palæſtinæ poſt Theotecnum, Agapius magnopere eſt laudatus: quem bonum fidelémq; epiſcopũ fuiſſe, doctrina ſimul & vita ipſa declarauit. Rectè enim piéq; populo ſuo præiit, & munifica liberalíque manu benignè egẽtibus facultates ſuas impertiit. Eodem tẽpore, eruditione iuxta & vitæ inſtituto philoſophum Chriſtianum, & presbyteri dignitate auctum, diuinũ Pãphilum floruiſſe ſcimus. Cuius vitã & actiones omnes, celebrẽ etiam quã ibi inſtituit profanæ diuinæque philoſophiæ ſcholam, prӕterea cõſtantem in variis perſequutionibus confeſsionem, & cer-

* ἐν τῇ τοῦ βρουχίου πολιορκίᾳ, Nicepho. ἐν τῇ κατ' ἀλεξάνδρειαν τοῦ πυρουχίου πολιορκίᾳ, Euſeb. vt ſup.

* Stephan⁹ Laodicẽſis epiſco. profanarũ artium quàm ſacrarũ literarũ doctior.

† δειλίας καὶ εἰρωνείας ἀνάπλεων.

Succeſſor eius Theodotus, corporũ ſimul & animarũ Medicus.

† συμπαθείᾳ.

Agapius Cæſarienſis epiſcopus.

Pamphil⁹ presbyter martyr.

Scholæ Cæſariẽſis inſtitutio.

tamina egregiúmque pro Christi nomine martyrium, Eusebius sororis eius filius, eidémq; adeò charus, vt nomen illi suum imposuerit, copiosè peculiari scripto est prosequutus: ad quem eos qui accuratius hæc cognoscere voluerint, reiicio. Eusebius iste disciplinis omnib. perceptis, sacrarum maximè literarum, in quibus conquieuit, scientia enituit: & ad Constantij vsque tempora vixit. Et quũ Christianæ professionis studiosissimus esset, egregiámque pro Christi honore æmulationẽ spiraret, vndecim tomis Euangelicam præparationem, & decem aliis Euangelicam demõstrationem est complexus. Et primus ipse manum pręsenti argumento admouit, primúsque libros eos Ecclesiasticam historiam appellauit, decémq; eam tomis absoluit. Est & aliud eius volumen, in quo temporum certam accuratámq; rationem digessit, Chronicorũ seu Annalium. Scripsit quoq; de Constantini vita libros quinque. Edidit & alium ad eundem, quem † Tricénalem inscripsit. Ad Stephanum item alium de iis quæ in Euangeliis in dubium seu disputationem vocãtur. Sed & alia varia reliquit scripta, quæ multum ecclesiæ afferunt vtilitatis. Verumenimuerò etiamsi talis fuerit, in multis tamen eum apparet Arij sentẽtiam comprobrasse, vt qui filium (sicuti id ex eius scriptis colligere licet) creaturam vocet. Quanuis Socrates, qui & ipse ex Nouatianis res ecclesiasticas scripsit, in secũdo tomo maximopere persuadere contẽdit, rectè eum virum sentire, eundémq; sycophãticè eo nomine à nonnullis impeti. Atque vt id magno animo certius comprobet, in defensione sua, dicta illius quædam, ambiguitatem tamen complectentia, cõtexit: eundémque primæ Synodo affuisse, atq; vnà cũ aliis suffragio suo & calculo εἰς τὸ ὁμοούσιον, siue in consubstantiale consensisse refert. Ego verò, si ille quidem sine scripto rectam cõplexus est opinionem, Socrati non refragor: sin autẽ ex scriptis illius, quę legi, res sit diiudicãda, multũ abest, vt sanã sincerámq; eius de fide sententiã fuisse putem. Verùm de hoc etiam hæc satis sint. Et continet hic quoq; huius historiæ liber annorum triginta duorum tempus: qui initium sumpsit à primo Valeriani anno, finem autẽ accipit ineunte Diocletiani imperio: à

Eusebius Pamphili, et eius scripta.

† τριακονταετηρικὸν.

Eusebius iste Nicephoro Arianismũ redolere videt.

Mundo cõdito quinquies millesimo † septingẽtesimo nonagesimoquinto, à diuina autẽ Domini nostri Iesu Christi natiuitate * ducentesimo nonagesimo anno.

† *Secũdum Neotericos Chronologos 4265.*
**Al.* 287.

SEPTIMI TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIAE NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Septimus.

CAPVT I.

FACILIS hucuſq; nobis fuit labor, leuíque & plana via ſacra decurrit hiſtoria. Quãuis enim antea quoque grauiter aduerſus nos malignus ſpirauerit ſpiritus, ſimplex tamen & vniformis ea fuit calamitas. Deiceps verò horret progredi ſtylus. Interrumpitur nanq; & quodámodo ingẽti & violento variarum cladium impetu inhibetur: atq; ei inundatione ſanguinis martyrũ, pelagi prorſus inſtar fluctis, curſum tenere nõ permittitur. Sedenim qui ſemel operi huic manus admouerimus, procedẽdum nobis eſt neceſſariò. Itaq; qui, vt potuimus, priora expoſuimus, in hoc libro etiam res ſub Diocletiano, eíſq; quos ille ſibi in imperio adoptione adſciuit geſtas perſequemur. Sub iis enim maxima omnium perſecutio eſt excitata. Et non ita multis, quæ certis in locis accidêre calamitates, attingemus. Quaſdam etiã ſingillatim memorabimus. Tũ autem, quomodo tyranni ſæuiſſimi, qui ſupra modum crudelitatem in nos exercuerunt, ad palinodiam & tyrannidis ſuæ recantationem ſint redacti, poſtremóque internecione interierint. Præterea vt maximus ille Conſtantinus, Deo annuente, ſalutari inſtructus armatura, inuictæque Crucis ſigno armatus, regiones & terras omnes à prædonibus repurgarit tyrannis, ſuperſtitionémque Græcorum nefandam extirparit, & res noſtras oppidò quàm inclinatas, ruinámque iam minantes, auxiliari adhibita manu reſtituerit, atque in perpetuum diuini numinis nutu permanſuras con-

Dicendorũ propoſitio.

firmarit, referemus. Et res sic habet.

CAPVT II.

ERat aliquando tempus, quum Christiana professio pulchrè staret, gloriáque sua & libertate clara haberetur: Græcis iuxtà & barbaris, quòd diuini verbi prędicatio vbique terrarum vigeret, grata & accepta. Hui' rei certa documēta sunt, quum magnorum Principum erga homines nostros egregia beneuolentia & humanitas, ac gentes quædā, quarum prouinciæ Christianis administrandæ datæ sunt: tum imperatores ipsi Romani, & maximi quique magistratus, qui res aulicas & domesticas suas nostris curādas commiserunt. Eos quippe propter egregiam spectatámque fidem præesse aliis, atque honore dignitatéq; præcellere oportere iudicarūt. Satis id declarauit Dorotheus ille, qui neminem honore ex magistratibus & pręfectis omnibus, propter bonę mentis integritatem & fidem, habuit parem: & præclarus Gorgonius, atque alij ei pares: qui etiam ad supremum cœlestis regni honorem sunt assumpti, propter fidei sinceritatem. Ac per eiuscemodi viros in locis passim quibusque ecclesiarum Antistitibus non parum accidit opis & cōsolationis. Ostendunt id quoque plurimorum milliū hominū in oratoriis domibus cœtus & cōuentus habiti, quę oratoria, quū propter angustiam, confluentem tantam multitudinem non caperent, cernere erat, ex paruis initiis & fundamentis, in augusta, amplitudine & magnitudine admiranda, in locis omnibus, excitari atque construi templa. Quæ ipsa temporis processu deinde incrementa quoque ampliora cepere, quum qui ea ædificari atque augeri prohiberet, aut per fascinantem inuidiam aboleret, nemo esset. Sic ea cœlestis manus custodiuit, atq; extra insidiarum omnium aleam posita esse voluit. Posteaquàm autem per multā libertatem nostram, in molliciem & lāguorem professionem fidei cōuertimus: atque inuidia stimulati, armari ipsi contra nos cœpimus: orationibúsque & scriptis pro hastis & spiculis vsi, turpiter fœdas seditiones excitauimus, proindéq; * simulatio quędam & dissimulatio quàm potuit maximè in ecclesia inuolauit, & malitia vires maiores accepit, ocul' Dei more suo benignè nos

Florens rei Christianæ status.

Dorotheus & Gorgonius aulici & idē Christiani, ecclesiæ multum profuerunt.

ἐυκτήρια.

parua in tēpla ingētia mutata.

Rebus secūdis se Christiani ad ignauiā dedere.

Dissidia eorundem intestina.

* ὑπόκρισις καὶ εἰρωνεία.

castigando visitauit, & paternè coercuit. Ac primum quidem ærumnæ à fratribus castra & militiam sectantibus incœpere. A quarum sensu quum adhuc longius abessemus, tantum abest, vt de placãda iusta Dei in nos ira cogitaremus, vt etiam insuper omne genus malitiæ & peccatorum aliorum, ad pristina delicta accumularemus: perinde atq; nõ esset qui hæc consideraret atq; speculaietur, quive rationẽ istorum omnium flagitaret. Cæterùm qui sibi religionis nostræ columnæ esse videbantur, & munus pastorale gerebant, diuinis sanctionibus & legibus abiectis, ad contentionis studiũ prolapsi, & vehementius inter se ardore quodam concitati, dissidium ex dissidio seuêre, ac mutua odia magis ac magis adauxere, ambitionem & cupiditatẽ dominandi vindicantes, & tyrannorum more cõtentiosè ad se pertrahẽtes. Tũ scilicet euenire ea, quæ scriptura refert, vidim9: » obscurauit in ira sua Dominus filiam Sion, & disiecit è » cœlo in terram gloriã Israël. Destruxit omnes macerias » eius, & euertit testamentum serui sui. Et profanando » prostrauit in terram, per ecclesiarum vastationem, san» ctificationẽ eius & quæ sequuntur. Tẽpla nãq; ex ipsis » reuulsa fundamentis, solo æquata sunt. Et sacrosancta scripta in medio foro cõflagrarunt. Qui verò honore inter nos excellebãt, hinc & inde cursitãtes, fuga saluti suæ cõsuluerunt. Alij porrò in fuga excepti, ludibrium fuere eorũ qui nobis insultant. Quũ etiam, iuxta alium » Prophetam, effusus est cõtemptus in principes: & errare » fecit eos in inuio, & non via. Verùm hæc persequi oratione, nostrum non est: præterquam vt diuinum indicium indicemus, eiq; iusticiæ laudem tribuamus, quòd videlicet certa & æqua ratione procedit in omnes. Sed his nunc omissis, ad sacra martyrũ certamina, breuiter ea expostituri, procedemus. Primùm autẽ, quomodo se Romani imperij res habuerint, dicemus.

Afflictio & coercio Christianorum diuina

CAPVT III.

Diocletian9 cõsortem sibi ĩperij legit Maximianum Herculium

Diocletianus vti dictum est, imperio accepto, quum contra Christum quãtum antea nunquam fuisset, bellum mouere constituisset, martyrũ Christi magnitudinem animi, robur & fortitudinem satis perspectam habens, quòd cum tam eximiis bellatoribus sibi certamen

tamen fore videret, in primis curandum sibi putauit, vt seipsum confirmaret, atq; ita demum confidentius prælijs iniret: homine pari secũ ingenio & crudelitate †Maximiano Herculio reperto, eum sibi vt æqua potestate imperium administraret, adsciuit. Quo tam eximio tyrannorum pari, accommodato sibi prorsus & proprio, maximè vsus fidei nostræ hostis, tanquam volucris supra eam quæ sub cœlo est terram volitauit, omnes in potestatem suam redigere, & Christi nomen ex ipsis quod dicitur fundamentis eruere satagens. Atque equidem primùm non vno statim impetu persecutionem contra nos, sed insidiosè, atque vt ita dicam, clandestinè est aggressus. A principio igitur Christianis affligendis, consilij sui in exercitu & castris periculum fecit. Facile enim ex sententia cœptum sibi successurum putauit, si illos sensim quodammodo & arte circunuentos vicisset. Et multi sanè ex ordine militari, propter insignem erga diuinum numen pietatem, vitam priuatam honoribus quibuscũque prætulerunt. Postquam enim lustrator & repurgator exercitus, idémque persecutionis autor, optionem militibus Christianis illam obtulit, vt vel ipsi obsequentes ordinibus ducendis honoribúsque gerẽdis cum aliis participes fierent, vel constitutionum imperialium autoritate contempta militiam relinquerent: quamplurimi tum Christi milites eã quæ videbatur esse felicitatem abiecerunt, parati non dignitatem & honorem tãtùm deponere, sed etiam mortem, si aduersarius illis acrius instaret, obire. Id quod à principio in vno atq; in altero est perspectum. Rarius enim id insidiosi cœpti autor est ausus. Certamen nãque cœptum vsque ad sanguinis fidelium effusionem producere, simúlque bellum contra omnes excitare, adhuc quadã quasi desidia distulit. Vt autem seipsum nudauit, totúsque in persequutionem incubuit, oratione nulla explicari potest, quanta vbique per omnia ferè loca & oppida fortissimorum Christi martyrum multitudo sit exhibita. Primùm quidẽ vbique circunferebantur & proponebantur imperialia edicta, vt templa solo æquarentur, diuinæ scripturæ comburerentur, magistratus & honores gerentes cum ignominia in ordinem redigeren-

† Al. Maximianum vocant.

Christianorum persecutio à castris ĩperatoriis grassari incipit.

Edicta imperialia aduersus Christianos.

Vt hoc eodẽ tẽpore feriis

paschalibus vbiq; fieret, institutum mādatumq; fuerat.

tur, serui Christianismū abiurantes libertate donarentur. Deinde verò paruo interuallo alia sunt edicta proposita, quib' imperabatur, vt ecclesiarum præsides, vbicunque locorum essent, vincirentur: vtque eisdem, quibuscunque fieri posset modis, necessitas diis sacrificandi imponeretur.

CAPVT IIII.

Varij eorūdē cruciat'.

IBi tum videre erat, multos ex eo numero incredibiles tormentorum cruciatus constantissimè perferre. Erāt etiam qui animorū torpedine infirmiores, ad primum cederent terrorem. Et varia sanè pœnarum proponebātur genera. Hic enim flagella corpore toto perferebat, ille autem constrictus torquebatur, & vngulas altè penetrantes tolerabat. Cui supplicio quidam etiam immoriebantur, & alij aliter cum cruciatibus luctabantur. Quidam etiam per violentiam protracti, & ad impura sacrificia adducti, quum non sacrificassent, sed tamen veluti sacrificassent, liberi dimittebantur. Inueniebantur quoque, qui execranda sacra ne conspexissent quidem: sed quòd ab aliis sacrificasse iam dicerentur, silentio fraudem eam & sycophantiam tegentes abibāt. Aliquis adhuc spirans & decedens, tanquam iam mortuus omnino proiiciebatur. atque eum ipsum alij pedibus tractum, perinde atque cum aliis sacrificaturum corripiebant. Aliquis rursum ingenti clamore vociferans, dolúmque & sycophantiam à se amoliens, minimè se sacrificasse, affirmare perseuerabat. Nonnulli ornamento erat, quòd Christianum se esse, acclamare pergebat. Alius se neque sacrificasse, neque vnquam sacrificaturum esse, constanter cōtendebat. Verùm ne illi quidē malorum expertes erant. milites enim pugnis os, maxillas & facies eorum diuerberantes pulsabant, atq; eos silere iussos repellebant. Adeò non solùm si quod volebant perfecissent, sed etiam si id perfecisse viderentur, † pestes illæ plurimi ducebant. Sed hæc aduersus veros & germanos pietatis propugnatores atque decertatores locum non habebant: quorum cōstantiæ & fortitudinis accuratā plenámque commemorationem, nulla profectò potest exequi oratio.

Pulcherrimus sanctorum martyrum sacrificare diis nolentium agon.

† ἀλάστορες.

CAPVT V.

EX celebrioribus viris quidam, magnis defunctus honoribus, vbi Nicomediæ edictum contra pietatem legi audisset, ardore diuino cõfirmatus, atque æmulatione vehementi in animo suo incensus, scriptum id vt dirum & execrandum, sicuti publicè propositũ erat, arripuit atq; ĩ minutissimas partes cõscidit, quũ quidẽ ea in vrbe vterque imperator adesset. Quo cõmisso facinore, perinde atque in audacissimo atq; maximo crimine, grauissimas * vt par erat, pœnas pendens, ad extremum vsque spiritum, propalàm in summis exquisitissimísque cruciatuum tormentis, liberum illum quem prius habuerat, generosúmque & constantem animum magnificè ostendit. Secundum hunc, imperatorum domestici & familiares, Petrus, Dorotheus, Mygdonius, & Gorgonius, omnium qui vnquam apud Græcos & barbaros celebrati sunt, fortitudinis laude maximè prę stantes, quum abundè gratia & existimatione apud heros suos ita pollerent, vt illis nõ minus quã † germani filij chari essent, pro nihilo tamen ea omnia reliquámque vitæ huius vmbram duxere, præ eo vt pro Christo paterentur, & ad nouos carnificum cruciatus nouam etiam animorum afferrent promptitudinem & alacritatem. Petrus nanque cõprehensus, per mediam Nicomediam est tractus: atque vbi simulacris sacra offerre renuit, denudatus, atque in sublime suspensus, crudelissimè est diuerberatus, vt vel inuitus & tantis tormentis adactus, quod recusauerat, facere cogeretur. Sedenim quum etiam tum fortiter in sententia persisteret, & iam ossa flagrorum fustiúmque ictibus nudata apparerent, salem aceto mistum tortores in mẽbra diffluentia infuderunt atq; intriuerunt. Sed & hoc tormentũ quum ille superasset, ignis est constratus, & craticula posita: super hanc ille collocatus, sic carnes ipsius, aliarũ eduliũ carniũ instar, paulatim igni tostæ atque frixæ sunt. Et carnifices non prius se remissuros quicquã de tantis suppliciis, q̃ ille imperata fecisset, confirmabant. Ille autẽ quum totus in eo esset, vt fortiter illis resisteret, in ipsis tãtis cruciatib⁹ * victorię corona ornat⁹ decessit. Ac ille quidẽ martyrio ita est defunctus. Reliqui autẽ nõ min⁹

Martyriũ viri præclarissimi, qui edictũ imperiale contra Christianos propositũ cõscidit.

* οἷα ἦν εἰκὸς παθών, Niceph. τοιαῦτα οἷα καὶ εἰκὸς ἦν ὑπομείνας. *Euseb. lib. 8. cap. 5.*

Martyres imperatorũ domestici: Petr⁹, Dorothe⁹, Mygdonius, Gorgonius.

† βασιλικοὶ παῖδες. *Id.*

Illustrissimũ Petri martyrium.

* στεφανίτης ἀνέδραμε.

Martyriũ reliquorũ.

fortaſſe tormẽtorũ pertulere, quæ breuitatis cauſa prætermittimus: & illud dũtaxat adiicim⁹, eos poſt multos inſuſtẽtabileſq; cruciatus poſtremò laqueo vitã finiiſſe. Qui omnes exequiarũ quidẽ & ſepulturę iuſta cõſequuti, deinde verò effoſsi, in mare ſunt cõiecti: vt ne, ſicuti dicebatur, in ſepulcris poſiti, dij eſſe iudicarentur.

Martyriũ Dõnæ virginis, & Indæ eunuchi.

CAPVT VI.

POſt hoc Domna virgo, & Indes eunuchorũ fideliſſimus, in iudiciũ ſunt producti. Poſtquam enim Anthimi Nicomediæ epiſcopi inſtitutione & opera diuinam conſequuti fuerant gratiam, quicquid habuerant in imperiali aula fauoris, id omne fouendis curãdiſque pauperibus inſumpſerãt. Et quũ Diocletian⁹ expeditionẽ bellicã aduerſus † Æthiopes ſuſcepiſſet, * præfectus eunuchorũ, cui ciuitatis cura mãdata fuerat, cognita in Christum fidei profeſſione Indæ, & Dõnæ, quæ in aula Principũ ſacerdos idolorum fuerat, in carcerem eos demiſit. Ibi Dõna vultu in ſpeciẽ diſtorto, à dæmonio ſe correptã eſſe aſſimulauit: & ob eam cauſam [a] Anthimo epiſcopo, cuius eximia erat ingentis aduerſus dæmones poteſtatis fama, tradita eſt. Reuerſus eò imperator, vbi eã rẽ cognouit, eunuchum ſtatim ſecuri percuti iuſſit: furorémq; ſuũ omnem cõtra aſceteria emiſit, & perſequutionẽ ab omni humanitate alieniſſimã in nos cõcitauit. Quo tẽpore puellæ multæ, quæ ibi piis ſtudiis * virginitatem cõſeruare ſtudebant, in martyrij ſtadio conſtantiſſimè decurrerunt. Cum quibus & Glycerius, inter preſbyteros primas tenens, quum varia tormenta egregiè viciſſet, totóq; corpore neruis bubulis conciſus fuiſſet, igni tãdem eſt exuſtus. Permulti quoq; Senatores, & qui ordines in exercitu duxerant præclari viri, ſunt iugulati: quibus omnibus non aliud quàm veræ pietatis crimẽ eſt obiectum. Verumenimuerò quum natalis Christi feſtus adeſſet dies, & multitudo ætatis omnis, quæ Christi nomine cenſetur, in templo natalem eum celebratura conueniſſet, tyrannus veluti opportunum tempus & lucroſam occaſionem nactus, per quam veſaniam & furorem ſuum adimpleret, miſit eò qui templũ clauderent, & ignem circũcirca accẽderent. Aderat ibi præco, qui voce clariore promulgabat, vt

† For. legẽdũ Ægyptios. Ægyptũ enĩ inuaſit Diocletian⁹ & Achilleũ incubatorẽ ĩperij Alexãdriæ vicit.

** ἀρχιευνοῦχος.*

a Anthim⁹ Nicomedięſis epiſcopus egregius extreiſta.

** παρθενίαν ἀσκουμένων.*

Perſecutio Aſcetriarũ puellarũ, earũdẽq; martyria. Item Senatoriorũ virorũ. Viginti millia martyrũ in eccleſia Natalem Chriſti celebrantium holocauſtũ Deo offeruntur.

qui viuere vellet, ex templo exiret, & in proxima Iouis ara thura adoleret: alioqui nisi hoc fecisset, vnà cum domo ipsa conflagraturus. Tum verò in templo ipso quidam pro multitudine ea omni, cum libertate insigni propalàm respondit, & pulcherrimam illam edidit vocem: Omnes nos Christiani sumus, vnum cúmque solum Deum & regem credimus esse Christum: & ipsi, Patríque eius, & Spiritui sancto sacrificare, atque nos omnes vnà offerre facilè parati sumus. Vix hæc ille dixerat, & ignis est accensus, qui in temporis veluti momento ecclesiam omnem cōplexus, illos omnes viginti millium numerum explentes, in cinerem redegit. Deinde etiam beatæ Domnæ, post supplicia multa fortiter tolerata, gladio caput resecatur. Diuinus autem Anthimus primùm quidem crudelissimè cęditur, subulis igne candentibus talos perforatur, super fractis testis reponitur, baculis conuerberatur, crepidas æreas ignitas induitur, fidiculis aliísque tormentorum instrumentis excruciatur, facibus aduritur, & ad postremum securi percutitur.

Dñā capite plectitur.

Anthimi episcopi martyrium.

CAPVT VII.

HÆc sic apud Nicomediam in initio persequutionis gerebantur. Non minus autem in Melitina † vrbe tyrānis grassabatur. Idē in Syria fiebat. Circūferebātur enim imperialia scripta, quę ecclesiarū pastores carcere includi iubebāt. Et erat vbiq; miseranda & grauis rerū facies, ꝙ plurima millia passim traherentur atq; raptarentur. Et quæ antea percussoribus, homicidis, & sepulchrorū violatoribus erant præparatæ custodiæ, hæ presbyterorū, diaconorū, aliorúmq; ei⁹ ordinis sanctorum virorū choro replebātur: vt iā maleficis, prędonib⁹, aliísq; cōdemnatis hominibus locus in carcere non esset. Nec lōgè post, aliæ superueniunt literæ: vt qui in custodiis diis sacrificarent, liberi abirent: qui id facere recusarent, omni malorum genere affligerētur. Sed enim quis tandem, qui talia legat, tantam martyrum turbam dinumeret? qui per prouincias omnes strenuè decertarunt: maximè autē in Aphrica, & Mauritania: itē Thebaide, & in Ægypto, vnde nōnulli etiam in alias diuertentes vrbes, ibi fortitudinem suā pro Christo, & con-

Generalis martyriorū plurimorū multis in locis exhibitorū descriptio.

† χώρᾳ, regione. Euseb.

Quędā isto rū martyriorū in Palæstina & Tyri in Phœnice vidit ipse. Euseb. li. 8. ca. 7.

Feræ martyres qui eis obiecti erant, non laniarunt.

ſtantiam exhibuerunt. Quorū quis non, ſi videat, cum ſtupore admiretur alacritatem, ſuppliciáque numero longè ſuperiora? potiſſimum autem, poſt hæc omnia, cum agreſtibus feris colluctationem? Pardi nanque, vrſi, apri, & tauri ſylueſtres, ferro & igni ad feritatem excitati, grauiſsimè in eos immittebantur. In quibus omnibus, admirandum ſpectaculum erat, tanta generoſorum & nobilium martyrum conſtātia & fortitudo. Verùm & illud maximo fuerit miraculo, quòd feræ illæ carnibus humanis veſci ſolitæ & longa fame efferatæ, ab illis abſtinuerūt, neque martyrum corpora attingere auſæ fuerunt: ſed in alios, eos videlicet, qui extra arenā ſtantes, illas contra pios Deóque charos homines prouocabant & concitabant, ſtridore & impetu multo irruerunt, ſacroſanctos athletas, nudis conſiſtētes corporibus, eáſque manibus in ſe adtrahentes, minimè lædentes. Quod ſi aliquæ etiam incurrere in eos cœperant, quum quàm proximè ad eos acceſſiſſent, derepentè ibi tanquam vi quadam repulſi, retrocedebāt. Quod ſanè factum, conſternatione homines impleuit. Quippe quū in vnum martyrem ſæpius multæ immitterētur beluæ, infectis tamen ab eis rebus ferarū ductores abirent. Non minorem admirationem mouit ſtrenuorum illorum martyrum animus infractus, & quorundam in imperfecta adhuc ætate ſenilis conſtātia. Vidiſſes enim ibi iuuenem nondum viginti totis expletis annis, vinculis liberum, manibus recto ſtatu in crucis ſpeciē extentis, intrepido immotóque corde tacitè precibus ad Deum vacātem, neque vel ſe mouentem, vel genua inclinātem: quum quidem circa eum feræ crudelitatem ſpirarent, grauitérque rugirent, & iam penè diuinas illius carnes inuaderēt & laniarent: cœleſtibus autē frenis ora earum obturarentur, & veluti catenis in eos qui poſt illos ſtabant retraherentur. Vidiſſes alium tauro obiectū, qui aliis quidem, ex ſpectatoribus infidelibus cornibus in ſublime iactatis, quum plurimam vitæ partem ictibus diſieciſſet, minacius autem & ferocius martyri appropinquans, ne ſtringere quidem eum poſſet, ſed ſenſim tantummodo cornu peteret, linguáque pedes lamberet, & religiosè quodammodo diſce-

deret. Et quum ad eum modum multæ bestiæ in martyres immissæ essent, idémq; omnibus accidisset, postremò carnifices ipsi animos despondentes, post plurima supplicia, aliámque grauium tormentorũ vim illis illatam, ferro crudeliter omnes iugulabant, & in profundum mare deiiciebant. Atque hæc quidem sunt nobilissimorum Ægyptiorum athletarum, quæ Tyri decertarunt, certamina.

CAPVT VIII.

Martyria Ægyptiaca.

QVi verò in patria sua martyrium obiere, quis vel eorum numerum inire, vel tot & tam varia tormentorum genera explicare queat? Quandoquidem quamplurimi vnà cum coniugibus & liberis propter Christum vitam ipsam prodidere, variásq; mortis species adiere. Quorũ aliqui post vngulas, flagella, & fidiculas, aliósq; cruciatus, ad quorũ mentionem solam animus exhorrescit, fortiter præsenti robore toleratos, tandem igni sunt consumpti. Alij, & quidem innumerabiles, scaphis impositi, in alto submersi pelago. Nõnulli etiam resecare volentibus caput magno animo, iugulum prębuerunt. Multi fame enecti sunt, plures in crucem acti: & alij quidem eodem quo malefici modo, supplicio affecti: alij autem † inuersi, pedibus videlicet in sublime sublatis, vitam diu grauitérq; traxerũt, donec in cruce ipsa ita suffixi fame perierunt. Thebaide porrò quæ sancti martyres pertulerint, oratione persequi facile nõ est: Corpora enim eorum testis vngularum vice tantisper dum vita illis superesset, tortores dilaniabant. Et machinis quibusdam mulierculas in sublime pede vno, capite dependente tractas, victimarum more suspendebant, * neque ea quæ natiuus pudor occulta esse voluit contegentes, & omnibus summæ inhumanitatis & crudelitatis præbentes spectacula. Quidam arborum frondibus alligati, miserabiliter excarnificabantur. Rami enim robustiores vi & arte quadam contracti martyrum crura diducta vinculis distringebant: ac deinde illis in naturalem statum suum redire permissis, subitò membra, vt cuiq; erant alligata, sæuissimè discerpebant. Atque hæc omnia non breui tempore sunt patrata, sed annis pluribus malum hoc dura-

† τοὔμπαλιν κύμβαχοι προσηλωθέντες.

Martyria Thebaidis crudelissima.

** μήτε τῆς ἐπ' αἰδῶ σκέπης μεταλαγχάνοντα.*

uit. Ad decem namque, & triginta, & bis totidem, atque etiam quandoque ad centũ quotidie viri, iuuenésq; admodum & mulieres suppliciis variis occidebantur, cõfertim veluti vna plaga internecionem sustinentes: ita vt ferri quoq; acies continua sanguinis tinctura hebetior fieret, & scindere amplius non valeret: carnificésque defatigati, infirmiorésque facti, successores alios acciperent. Animaduertere verò erat in hominib⁹ nostris alacritatem, & fidei in Christũ ardorem viuidum: quum enim vix cõtra priores sententias condemnationis à iudice prolata esset, alij aliunde confluentes, Christianos se esse cõfitebantur, pro tribunali ipso exultantes, neq; tormentorũ acerbitatem respicientes: sed interrita prorsus libertate pro Christo decertantes, cum magna animorum lætitia libentissimè supremam excipiebant sententiam: vsque adeò, vt cum gratiarũ actione ad finem vsq; perquàm † decenter hymnos laudésque Deo canerent.

Diuina martyrum alacritas.

† ἰυρύθμως.

CAPVT IX.

ET omnes quidem eximij veræ pietatis propugnatores digni sunt admiratione: multo tamen excellentiores, qui diuitiis, genere, gloria, & sapientiæ studiis, præclaram cõsequuti famam, omnia ea Christi desiderio posthabuere. Qualis Philoromus ille fuit, qui primariam dignitatem ab imperatore apud Alexandrinos consequutus, cum splendido militum satellitio, pro dignitate sua, Romano more quotidie tribunali, caussam dicens, astabat. Et Philæas Thmuitarum ecclesiæ Episcopus, qui quum muneribus ciuilibus ritè & decẽter obeundis clarus fuit, tum maximè philosophicis artibus excelluit. Quum igitur propinqui, amici, & familiares, & alij magnas gerentes dignitates, ipse quoque iudex eos obtestarentur, vt sibi ipsis parcerent, coniugúmque & liberorũ per misericordiam rationem haberent, nullo modo adduci potuêre, vt vitæ suæ consulerent, & cultum Christi abiurarent. Itaque illi, constanti sapientiæ, seu potius Dei amantis animæ robore iniurias tormentáq; à iudice eis illata, & postremò generosè admodũ & fortiter etiam capitale supplicium sustinuere. Quandoquidem autẽ Philæam paulo antè dixi-

Martyriũ Philoromi & Phileæ.

mus eloquentiæ vi longè alios antecelluisse, ipsemet prodeat, simúlque & Alexandrina martyria exponat, & ipse sibi verbis suis certum præbeat testimonium, quæ verba ipse ex vinculis prius ad ecclesiæ suæ plebem scripsit, quàm extrema in eum est & capitalis lata sententia. Quum enim prolixè martyres, de egregia eorum in Deum æmulatione & Christi imitatione laudasset, hæc deinceps infert: Itaque æmulantes maiora illa dona " Christiani martyres, labores omnes & omnigenas pœ- " narum species non semel, sed aliqui etiam bis pertule- " runt. Et omne genus minarũ, quum quidem militares " satellites cum illis ambitiosa ferocitate contendentes, " eas non verbis modò, sed etiam factis intentarent, de " concepta eos sententia minimè deterruit, propterea " quòd charitas perfecta timorem eiiceret. Quorum vir- " tutem, & in cruciatibus omnibus cõstantiam, quænam " valeat cõmemorare oratio? Siquidem omnib⁹ qui eos " conuiciis iniuriísque afficere vellent, potestate permis- " sa, quidam fustibus verberabantur, aliqui virgis, non- " nulli flagellis, alij loris, alij rursum funibus. Et tormen- " torum varium spectaculum plurimum laboris & ærum- " næ habuit. Hi nanque manibus post terga ligatis è li- " gno suspendebantur, & machinis quibusdam membra " eorũ omnia distrahebantur: deinde in corpora ad hunc " modũ distenta carnifices ex iudicis præscripto atq; mã- " dato, non quemadmodum aduersus homicidas fieri so- " let, in latera solum, sed etiam in ventrem ipsum, in su- " ras, & maxillas tormenta variè & crudeliter ingerebãt. " Illi verò ex fornice manu vna alligati pendebant, qui- " bus cruciatu omni grauior erat articulorum membro- " rúmque omniũ distensio. Alij porrò ad columnas, vul- " tu ad eas verso, ita alligati erant, vt pedibus non insi- " sterent. Vnde fiebat, vt corporũ mole deorsum vergen- " te, vincula quoque ipsa magis cõstringerentur, grauio- " rémque illis afferrent dolorem. Atque hæc non tan- " tum, quum verba cum eis conferrentur, aut præses ip- " sis instaret, sed tantum non diebus integris sustinebãt. " Quum enim ille ad alios progrederetur, apud priores " cum potestate sua alios relinquebat, qui eis vicẽ suam " adessent, sicubi aliquis tormentis victus de sententia "

Phileæ Thmuitæ episcopi de Alexandrinis martyribus scriptum.

,, decedere videretur. Iubebat ille quoque vinculis eos
,, acriter cõstringere, ac deinde anima defectos, atque in
,, terram repositos, hinc & inde trahere. Ita autem erant
,, in nobis discruciandis in partem omnem solliciti, eáq;
,, tormenta excogitarunt & adhibuerunt, vt nequaquam
,, hæc secũdas ferrent partes, præ eis quæ aliquando qui-
,, dam crudelissima aduersus hostes inuenissent. Fuerunt
,, qui post cruciatus in catasta supra quatuor foramina
,, pedibus vtrisque distenderentur, & necessariò supini ia-
,, cere in catastæ ligno cogerentur: quum toto corpore à
,, tot plagis recentia adhuc haberent & intima vulnera,
,, nec substratas sibi testas ferre possent. Alij verò in so-
,, lum ab omnis generis tormentorum vi proiecti, iace-
,, bant, grauiorémq; etiam cruciatibus ipsis spectantibus
,, speciem prębebant: varia quippe & multiplicia pœna-
,, rum genera corporibus præ se ferentes. Et quum cru-
,, delitas ipsa ad hunc modum sæuiret, quidam inter ipsa
,, tormenta decedebant, cõstantia sua aduersariis pudo-
,, rem incutientes: quidam semineces in carcere inclusi,
,, post dies paucos doloribus constricti emoriebantur.
,, Nonnulli verò à tormentis medicorum cura restituti,
,, diutiúsq; in custodiis detenti, animosiores etiam fie-
,, bant. Itaque quum imperatum esset, optione proposita,
vt vel cõtactis diris illis sacrificiis molestia omni care-
rent, libertatémq; quam à seipsis habebant, ab illis cõ-
sequerentur: vel si non sacrificarent, capitalem senten-
tiam exciperent: illi nihil morati, perlibentes ad sup-
plicium ibant. Sciebant etenim, quæ nobis in diuinis
literis sunt proposita atq; præscripta oracula: Nam qui,
inquit, diis aliis sacrificat, exterminabitur. Et rursum:
Non erunt tibi dij alij, præter me. Hæc Philæas,† non
minus Dei quàm sapientiæ amator, sic recenset: eccle-
siam suam, vt veram pietatem * tenacissimè retineret,
cohortans.

Contra idololatriam.

† οὐχ ἧττον φιλόθεος ἢ φιλόσοφος.

* ἀπρὶξ ἔχεσθαι.

CAPVT X.

SEd quid opus est singillatim Deo dilectorũ martyrũ
fortiter facta & noua certamina, quæ per orbem om
nem obiere, referre? Quum alia afferre liceat, per quæ
facilius quum ipsorũ tyrannorum efferatam crudelita-
tem, tum egregiorũ victorum incredibilem erga Chri-

ſtum affectionem & pietatem probare poſſimus. Non enim vnũ & alterum, aut etiam plures cateruatim, ſed oppidũ † totum Phrygiæ quoddam, ciues ſcilicet vnà cum cõiugibus & liberis vniuerſos, milites armati circũuallantes, igne iniecto exuſſerunt. Crimẽ erat, quòd & præfectus magiſtratúſq; & populus eius omnis Chriſtum inuocarent, eiſque qui idola colere eos iuſſiſſent, minus obſequentes eſſent. Vir etiam quidam Adauctus nomine, omnibus honoribus functus, illuſtríque apud Italos loco natus, quíque per magiſtratus & dignitates, quas plurimas geſſerat, ad ſublimitatem Magiſtri officiorum peruenerat, pietate autem & confeſsione Dei facilè omnes antecellebat, in eo ipſo munere martyrij coronam accepit.

Oppidum quoddam phrygiæ totũ propter Seruatoris Christi cõfeſſionẽ incendio conſumptum.

Adauctus martyr.

Magiſter officiorum Catholic⁹.

CAPVT XI.

SEd quid attinet ſingillatim martyres ipſos recẽſere, aut etiam numerũ eorum inquirere, ſuppliciorũ denique tam varias ſpecies ſtylo perſequi? Quum eorum pleriq; ſecuri percuſſi, quod eis in Arabia accidit: nonnullis crura fracta, ſicuti in Cappadocia factum: aliqui pede altero ad caput alligato, in ſublime ſublati, molliore igne ſuppoſito, fumo ex materia viridiore proueniente ſint ſuffocati, quod in Meſopotamia eueniſſe legimus. Quibuſdã nares, labia, aures, manus etiam & pedes amputati, & ipſi veluti quędã victimæ in carnes diſſecti: quod Alexãdria vidit. Quis verò Antiochena ſupplicia memoret? vbi ignes & craticulæ fiebant, nõ confeſtim mortẽ accelerantes, ſed ſenſim martyrũ corpora torrentes, ſuppliciáque & pœnas in longũ extrahentes. Fuerunt ibi etiam, qui dextras citius igni ardenti cõburendas immitterent, quàm execranda ſacra & ſacrificia attingerent. Reperti quoque ſunt, qui prius ſe ex locis ſuperiorib⁹ præcipites darent, quàm periculum tormentorũ adirent: mortem potius citã obire, quàm vt impiorum laqueis caperẽtur, ꝓperãtes. Horrenda verò prorſus ſunt, & auditu intolerabilia, quæ in Põto martyres ſunt paſſi. Quibuſdam enim in ſummis digitis præacutis calamis vngues perfodiebantur. Alij verò plumbũm igne liquefactum, picémque bulliẽtem ſcapulis & dorſo excipiebant. Nonnulli partibus eis quæ honeſtè non

Varia martyrũ ſupplicia.

Martyria Antiochena.

Pontica.

nominantur, cruciatus fœdos silentióq; tegendos perferebāt: quos nobiles illi & fortes viri philosopho planè animo & pia quadam ambitione sibi contra recens inuenta tormēta, exuberantem abundātiam constantię esse ostenderunt, generosam quādam contētionem nouis prçmiis aduersus spurca & inhonesta supplicia instituentes. Postquam verò victi immaniū tormentorum noui artifices, cædibúsq; fatigati sunt, adimpleti iam ad satietatem vsque torrētium instar proflu ēte martyrum sanguine, tādem ad adumbratam & fucatam bonitatem sunt conuersi, vt scilicet amplius tam inhumaniter atq; crudeliter nobiscū agere non viderētur. Non enim popularium cruore ciuitates cōtaminari, neq; inhumanitate imperatorū benignitatem calumniis obiici debere, sed potius imperialis potestatis beneuolētiam atque clemētiam in vniuersos extēdendam esse dicebāt. Quapropter edicto cautum est, ne Christiani neci dederentur: quòd perinde id esset, atq; si pœnis suppliciísq; modus finísque imponeretur. Imperatū verò, vt oculi hominibus nostris effoderentur, & pedū alter abscinderetur. Ita enim fore, vt inhumanitas ipsa humanior, & ad vindictam lenior esse videretur. Factū sanè per eiuscemodi † humanā inhumanitatem impiorum hominum, vt iam verbis cōplecti non sit, quāta multitudo eorum quibus dextri primùm oculi ferro excisi sunt, deinde ignis in vulnus ipsum iniectus, veluti errabunda hinc inde circumierit: aut quāta vis fuerit eorū qui sinistros pedes ignito ferro violentius adusti, eos post se trahebant, quasi telluris inutile pondus facti: præterea eorum, qui inhumanissimè per prouincias ad metalla, non illi quidem necessitatis aut vsus alicuius gratia, sed vt ibi summis ærumnis vexarētur, sunt damnati. Alij porrò aliter afflicti perdurarunt: quos referre, quia luctæ certationésque eorum omnem superāt orationem, perquam est difficile.

Virtute & constantia martyrum carnifices victi.

Cædes Christianorum prohibetur, mutilatio membrorū in eisdem præcipitur.

† ἀπάνθρωπον τὸ φιλάνθρωπον.

CAPVT XII.

NEc viri tantùm, sed multo etiā magis mulieres virilibus animis præclarè se gesserūt. Qualis Antiochena illa fuit, propter virtutem aliáque eximia ornamenta apud omnes admodū celebris. Quæ filias duas

Honesta Antiochenæ viduæ filiæ, ne se stupro

forma & ætatis flore excellentes habens, quum ad euitandam inuidiam clàm in lóginqua terra latés aliquandiu mansisset, & in patriam reuocata esset, à militum manu, vnà cum illis capta est. Atq; vt de seipsa & puellis itidem spem omnem abiecit, quęq; expectádæ essent ærumnæ atque calamitates secū ipsa in animo considerauit, & ab improbis illis violétísque hominib. de fornicationis periculo ea quæ nec summis auribus feréda esse viderentur audiuit, quū filias ad virginitatem vsque ad vitæ finem inuiolatam cōseruandam est adhortata, tum verò idolorū cultum quauis pernicie, ipsáq; adeò morte deteriorē esse illis persuasit: vnū esse vtriusq; mali effugium sapienter asserés, si ad Dominū perfugerét. Puellę porrò, quum ambæ in matris sentētiam discederent, corporib. suis ritè atque decenter eo habitu quem tum tēpus suppeditabat amictis, quia in medio erāt itinere, paululū à via digressæ, custodibus deceptis in fluuium qui ibi præterfluebat se coniecere. Aliud quoque in eadem vrbe sororum par, non minus q̄ illæ virginitatis dote, vnanimi cōsensu, pulchritudine vultus, animorum generositate claræ, diuitiis quoque & præclari nominis fama illis nō inferiores, studio etiam & æmulatione pares, eodem decurrentes stadio, vt tamen non sola terra eiuscemodi obtineret ornamēta, in sinū maris seipsas præcipitarunt. Hoc enim ita eas facere, quorum incomparabilis esset improbitas, persequutores simul & impudici homines cogebāt. Addam quoq; aliud grauis & pudicæ virginis, sanctum quidem illud, sed festiuum etiam atque facetum factum.

& idololatria contaminarent, matris suasu se ī amnē præcipitāt.

Euse. li. 8. cap. 12. Aliæ quoq; duæ Antiochenæ virgines sorores eadē de causa ī mare se coniecere.

CAPVT XIII.

Puella Nicomediēsis, quod diis sacrificare nollet, ad prostibulū damnata, arte quadā ī pudicitiam cōseruat, & martyrium subit.

ALia quædam puella, perpulchrum & inuiolatū testimonio omnium virginitatis ornamētum, quia comprehensa deorū cultum vt summum malū auersata fuerat, impotentibus & impudicis viris ad ludibrium & turpem libidinē tradita est. Et illa iam ita abducebatur: quū ei casu quodam, inter eundū Antistes ecclesiæ Nicomediensis Anthimus obuius fit. Ibiq; ab illa interrogatus, vtrum sibi è duobus æqualibus malis magis eligendum videretur? respondés ille: Filia, inquit, Euphrasia, pulcherrimū quidem est castæ virginitatis donum,

» ſed maius præſtantiúſque fidei præceptum. Quãdoqui-
» dem enim, ſi caſus aliquis aut neceſsitas ita ferret, mul-
» to magis pallam ipſam prȩſtaret, quàm corpus diripien-
» tibus dare: in præſentibus quoque malis & tẽtationibus
» eodẽ modo rem diſpicere cõuenit. Et ſi permiſſum non
» eſt vt vtrũque retineas, vt ſaltem animam incõtamina-
» tam cõſerues, faciendum tibi eſſe duco: vt ſcilicet mẽte ipſa per fidem confirmata, carnem iniuriis & contumeliis improborũ permittas. Cõſilio viri eius cognito, animo etiamnum in vtrãque partem fluctuante, tãdémque ſe vt vtrunque ſaluum retineret, cõfirmante, quò abducebatur ſequitur. Atq; vbi iam in eodem eſt conclaui cum improbo iuuene clauſa, techna quadam illũ circũuenit, veneficam ſe eſſe profitetur, mercedémq; ingentem conſeruatæ pudicitiæ pollicetur, quȩ eũ à morte conſeruet: pharmacum ſcilicet, quo ille perunctus, in bellorũ certaminibus & præliis nullo prorſus telo aut ferro violari aut cõfici poſſet. Quod ſi de tali remedio, inquit, periculum facere vis, illico id tibi manifeſtò exhibebo. Ille id ſtatim parari permittit. Tum illa verè ſapiens, ceram oleo liquefactam, manibúſq; ſubactã collo ſuo circũcirca inungens illinit: quod vbi perfecit, petere eum iugulũ ſuum enſe quibus poſſet virib. adacto, remediíque eius vim & efficaciam experiri iubet. Atque ille, quàm potuit validiſsimè enſem in eam demiſit, capútque eius ictu vno reſecuit. † Cõſimiliter huic virgo alia libidinoſis ad turpem concubitum data, ad eam venientibus, putridum contagioſúmque vlcus ſe in tectis membris occultíſq; locis habere dixit: eoſdémq;, vt ſibi ipſis parcerẽt, ne ſcilicet conſuetudine Venerea ſe quoque eo malo contaminarẽt, rogauit: dilato fœdi cõgreſſus tempore, quàmprimũ integram valetudinem recuperaſſet, ſe in poteſtate eorum futurã pollicita. Ad hunc modum inſanis amatoribus deceptis, Deus pudicitiam eius tali arte conſeruauit, & ſe illa ab illis abſoluit. * Alius enim iuuenis quidam, ſub libidinis & petulãtiæ prætextu meretricularũ curatorem lenonem accedens, noctem puellæ eius quinque nũmis aureis mercatus, & ad eam ingreſſus, tunicam quidem ipſe ſuam ei iniecit, eámque vt agnoſci non poſſet, probè contextam exue

Nã et proximè ad lenonẽ dãnãdo christianam potius quàm ad Leonẽ confeſsi eſtis labẽ pudicitiæ apud nos atrociorẽ omni pœna et omni morte reputari: nec quicquã tamen ꝓfuit. Tertull. 9.

† Puella alia caſtitatẽ quoq; ſuã pia techna, quũ ĩpudicis hominibus ad cõtumeliã data eſſet, conſeruauit.

** Iuuenis pius puellæ eius pudicitiam morte ſua redimit*

iussit: ipse autem vestibus illius amictus, & deprehẽsus, capitis pœnam dedit. Eodem tempore Ascetes quidam, castitatem & virtutes alias piis studiis sedulò meditans, æquali decertauit agone. Is quum expugnari omnino non potuisset, nullámque aduersariis vincendi spem reliquisset, post innumera tormenta in lecto vinculis ligatus reponitur: & mulier impudica ad eũ immittitur, quæ illum cõplectens, exosculans, manúsque petulanter ad membra secreta adhibens, procacißimè ad rem illicitam, nihil prorsus lasciuiæ & illecebrarum prætermittens, concitat. Ille aliud quod faceret non habens, linguam ipse suam morsu cõcisam, dẽtibúsque comminutam, in faciem meretricis expuit. Qua re sibi ipse quidem pro voluptate acres dolores, impudicæ autem illi probrum atq; stuporem cum acerbitate, tam vehementibus illis illecebrarum insultationibus superior, conciliauit. Et sicuti in certamine pudicitiæ aduersus eã victor fuit, ita paulo pòst vitã martyrij sigillo cõfirmauit.

Monachus inter impudica mulieris illecebras, linguã suam mordicus conscindit.

CAPVT XIIII.

EAdem tempestate & Pantaleon, qui & Pãtaleemon dictus est, enituit, verbísq; & factis miraculorúmq; prodigiis Christũ exaltãs magnificauit. Factis quidem, quibus ille insustentabilibus cruciatibns fortiter restitit: depugnauit enim cum ferro secãte, plumbo feruente, & rota membra comminuẽte: atque in æquore maris innatans, lapidem molarem perinde atque leuẽ volucrem suum traxit, in mediis vndis non aliter atque in sicco pauimento subsiliẽs: bestiis quoque & gladiis, vnà cũ Hermolao episcopo, Hermippo & Hermocrate superior fuit: & ita corpore solutus, spiritu coniũctus, cõpactus atque vnitus est. Verbis autem, quibus Dei mysteria & virtutem deprædicans, aduersarium ipsum pudefecit. Hoc ipso anno & Clemens Ancyranus episcopus, cum Agathangelo excellentißimũ martyrium suũ est exorsus. Viginti octo nanq; annis pro Christo splẽdidißimum absoluit cursum. Siquidem post mundum conditũ quicunq; pro Christo certamen igne, ferro, lapidibus, lignis obierunt, quíve cũ bestiis depugnarũt, & diuturnis vinculis afflicti sunt: preterea qui diuersis modis in terra, in aëre, in aquis, cum suppliciis sunt collu-

Martyriũ Pantaleemonis.

Hermolai episcopi, Hermippi, Hermocratis. Item Clemẽtis Ancyrani episcopi, & Agathãgeli.

ctati: tum autem qui vel frigore, vel calore nimio sunt consumpti, aut qui aliis quibuscunq; pœnis & tormentis vitam amiserunt, eos omnes meo quidem iudicio sanctus ille Clemens, & cum ipso Agathangelus longè superauit: primùm quidem Romæ, deinde Nicomediæ, quũ feritate & crudelitate aliis præstantes tortores, eis excruciandis, vices per successionem mutãtes, ab omni iam tormentorũ specie destituerentur: ad postremũ autem gladio percussi, vitam hanc immortali illa cõmutarunt. Quomodo verò Eustratium, † comitésque eius prætercam? qui ex Arabracis regione Armeniis finitima ortus, in Græcarũ quidem disciplinarũ scientia nemini erat secũdus, professionem autẽ nostram occultè discẽs, propalàm Lysię Orientis præfecto inseruiuit: qui ibi impiorũ imperatorum iussu, cædes piorum hominũ patrabat. Enimuerò Eustratius scriniarius, siue Ducalis ordinis scriba factus, quum mirificam nobilium martyrum constantiam vidisset, æmulationémq; eorũ in animo concepisset, non alios expectat accusatores, sed seipsum ipse defert. Nam impiorũ amentiam & vanitatem coarguens, in sublime extensus, acriter verberatur, igne viscera eius aduruntur, sale & aceto perfunditur: ad hæc fragmentis testarum ita obteritur, vt totus ipse vnũ videretur esse vulnus. Vt autẽ diuino nutu, corpus fortissimi martyris veluti squamis ab eo delapsis, ad pristinum formæ statum est reuersum: idem stadiũ eiusdem cum eo animi Eugenius ingreditur, & item Auxentius, Lysia autem Nicopolim proficiscente, martyres crudelem in modũ tracti atq; raptati sunt. Ibi etiam Mardarius est productus. Et Auxẽtius quidẽ capite est plexus: Mardarius autem per talos in sublime suspensus, subulísque ignitis perforatus atque dispũctus, & facibus insuper exustus, vitam finiit. Cæterùm Eugenius, quòd in impietatem inuectus esset, lingua abscissa, deinde manibus atque pedibus eius fractis, decessit. Sapiẽs verò Eustratius, cum Oreste, ad Agricolaum Sebastiam abductus, per ignẽ vterque holocaustũ Domino sunt oblati. Multiplices quoque & variæ torturæ Eulampij & Eulampiæ in vrbe Nicomediẽsi: Anastasiæ etiã, quæ Romę mẽbris est mutilata: alteriúsque ei cognominis, quam post

Eustratij. † συνοδίαν. *Eugenij, Auxentij, Mardarij. Orestis. Eulampij. Eulampiæ. Anastasiæ. Anastasia alterius.*

post supplicia alia tolerata ignis tandem cõsumpsit. Insuper Agapæ, Irenæ, & Chioniæ, nobilissima martyria silentio prætereunda non sunt. Sicuti neque Sergij & Bacchij, egregiorũ sanè victorum, ad finem vsque conseruata fortitudo: quorum alter fustium lethalibus verberibus, alter gladio interemptus est. Aliorum verò innumerabilium, quis vel saltem ipsa nomina, vel martyriorum genera recensere queat? *Agapæ. Irenæ. Chioniæ. Sergij. Bacchij.*

CAPVT XV.

Eisdem quoque tẽporibus, Georgius ille, magni inter certatores istos nominis & agminis martyrum coryphæus, laborum pro Christo toleratorũ veros percepit fructus. Hic in Cappadocia adhuc adolescẽs, forma prestanti, & qui nondũ primam produxisset lanuginem, fortissimè certaminibus pro Christo perferendis martyriũ obiit. Captus enim, ꝙ in dæmones acriter inuectus esset, Imperatorúmque impietatem derisisset, supra naturæ captum perquàm acerbos sustinuit cruciatus. Nanque post carcerẽ & vincula, vngulæ acutæ eum excepere: mox calce ardenti est adustus, fidiculísq; rursum distractus, mucronib. mẽbratim dissectus, plurimísque aliis pœnarum tormentorúmq; machinis attritus, generosam animi sui constantiam, firmúmque mentis suæ robur satis declarauit. Adhæc Glycerij impostoris † bouem euertit ac sustulit, & Alexandram reginã iamdudum defunctam oratione sola ab inferis reuocauit: tandémque vt virum decet, gladio percussus, ex hac vita migrauit. Nobilis quoq; ille Procopius Cæsareę Palæstinæ natus, inter martyres eodem tempore illustris maximè fuit, cũ Diocletianus Ducalem quidem in Oriente sublimitatẽ dedit, Christus autẽ cũ è cœlo ad se veluti Paulũ vocauit. Et is quidem illa accepta, inexpugnabili verò crucis armatura perinde atq; generosus & fortis miles armatus, primùm aduersus eos qui sensu percipiũtur, deinde etiã in eos qui mente sola perspiciũtur hostes depugnauit. Aureis nanq; & argenteis, quos sibi fieri curauerat, diis cõminutis, eorúmque precio in pauperes expẽso, mox etiam cum eis qui friuolos adulterinósque deos propugnabant, bello congressus, illorúmq; infirmitate p infamiam notata, ipsius verò Iesu

Georgij. † βοῦν χαλκα. *Procopij.*

Christi immensa naturámque supergressa potentia magnificè laudata, quas non ille pœnas fortiter tolerauit? quæ illum fidiculæ & torturæ prætericre? quibus vngulis cutis eius concisa non est? quos ignes quásve faces mēbra eius experta non sunt? quorũ ferramētorũ mucronúmque corpori eius intentatorum acies hebetatæ non sunt? Per quæ atque his similia tormenta, quāplurimis ex primis intimísque imperatorum consiliariis ad Deum præmissis, postremò & ipse gladio percussus, cum incredibili lætitia ad dudum sibi desideratũ Christum cōcessit. Herculius autem, quũ Thessalonicam venisset,

Demetrij. Demetrium quidem Christi martyrem, primarium eius loci virũ, ciuitatísque adeò ipsius præfectum, quòd ei Christum profiteri delatus esset, custodiri iubet. Ciuitati autem certamina & ludos equestres exhibet. Atque in iis luctatorem & pugilem nobilem atque inuictum, roboréque & viribus corporis insustētabilem, artis militaris & bellicæ peritum, cuius fortitudine Maximianus gloriari etiam solitus fuerat, nomen illi erat Lyæo,

Lyæus pugil. in harenam producit. Quũ itaque is in medium processisset, neque quisquam esset qui cum illo congredi auderet: iuuenis quidā Thessalonicēsis ciuis, aspectu pulcher, morib. autē humanus & gratiosus, ac martyri Demetrio maximè charus,

Nestoris. Nestor nomine, celeriter ad Demetrium currit, ab eóque petit, vt quum ei cũ pugile illo cōgredi permittat, tũ oratione sua robur viresq; augeat. Demetrius ei benedicit, &, Lyæum (inquit) vinces, simúlque pro Christo martyrium sustinebis. Ille in certamen progressus, Lyæum, in mucrones, qui in terra sursum versum defixi fuerāt, prostratum occidit. Sed & ipse illico, imperatoris iussu, qui ira contra eũ exarserat, occiditur. Deinde quoque Demetrius, ꝙ illũ precatione confirmasset, hastis per latera pluribus cōfossus, è vita excessit: & in proximũ coniectus puteum, ad hũc vsque diem iugem vnguentorum profert fontem. Hęc de celebribus illustribúsq; martyribus. Qui verò reliquorum multitudinem cognoscere vult, is diligenter Eusebij Pamphili volumen legat, quod de cœtu martyrum cōposuit, in quo ineffabilis Christi virtutis & potestatis clarissima indicia atque testimonia ostenduntur.

Eusebij Pāphili de martyribus liber.

CAPVT XVI.

NAm vnūquenque eorū nominatim recensere,non modò difficile mihi esse, sed neque omnino fieri posse videtur. Vt autē simplicius præclarisſimos quosq; referamus,primus veluti in publica verę pietatis columna illuſtrique loco proponatur Nicomediæ episcopus Anthimus, capitis supplicio defunctus. Secūdus sit,qui vitā omnem ſanctisſimè peregit Antiochenus Lucianꝰ, ecclesiæ vrbis eius presbyter: qui verbis iuxtà & factis Nicomediæ in pręsentia imperatoris bonam professionem consummauit. Tulit quoque Phœnicia spectatos martyres,rationalisque gregis Christi præclaros pastores,ecclesiæ Tyri episcopum Tyrannionem, & Sydonis presbyterū Zenobium. Syluanus autem, Emesenæ ecclesiæ antistes optimus, cū quibusdam aliis, belliis obiectus,inter martyres cœlestibus perfruitur gaudiis. Antiochiæ porrò duo præcipui, fortisſimè mortem perferentes,Deo victimam seipsos obtulerūt, alter in vndas maris proiectus,alter (erat is Zenobius, medicorum optimus) laterum tormentis immortuus. In Palæstina apud Gazam Syluanus episcopus, cū aliis vndequadraginta,ad + Phænæ æris metalla gladio est cōfectus. Peleus & Nilus, Ægyptij episcopi, cum quibusdam aliis non paucis,igne sunt cōbusti. His accenseatur magnus ille & admirandus Cæsariensis Pamphilus, cuius filius (sicuti fertur:vt autem alij putāt,sororis eius filius) fuit Eusebius, ecclesiasticus historicus. Alexandriæ verò & in Ægypto omni,atque etiā Thebaide, primas fert episcopus Alexādrinus Petrus,certisſimus episcopalis functionis canō & regula. Cū quo eodē stadio decurrerūt, Faustus,Didymus,& Ammonius. Prętereà autē Phileas, Hesychius,Pachomius, & Theodorus, Ægyptij episcopi: & innumerabiles insuper alij satis celebres, qui in literarum monumenta nō relati,ab eis apud quos martyrio sunt defuncti hominibus magnis ornantur laudibus. Eorum verò labores & certamina historię huic inserere, quod præter institutum nostrum sit, visum non est. Restat nunc, vt palinodiam & recantationem perpetratæ in nos crudelitatis adtexamus. Fuere quidē antea nobis à Roman. imperatorib. res quietę & trāquil-

Anthimus episcopus.
Lucianus presbyter.
Tyrannio martyr.
Zenobius.
Syluanus.
Martyr ἀνώνυμος.
Zenobius.
Syluanus cū 19. sociis.
+ ἐν Φαινοῖ. Euseb.
Peleus.
Nilus.
Pāphilus.
Petrꝰ Alexandrinus episcopus.
Episcopi Ægyptij.

Pax ecclesiarum ante Diocletianum.
a Repentina sub Diocletiano Christianorum persequutio.
Diocletianus & Herculius biennio toto continenter Christianos afflixerunt. Persequutionem aut reliquam annis octo tyranni successores sunt exequuti. Infr. c. 22.
** Nonnulli Maximianum vocant.*
De Diocletiano et Maximiano eorumq; liberis & generis.
Constantem alij Constantium vocant.
† Per filiam nepoti. Eutropius.

læ, quo tempore professio Christiana omnibus modis quàm maximè floruit: ita vt totis decem atque etiã viginti annis splẽdida pacatáq; serenitate plurimum fulgente, frequentissimos ageremus conuentus, iucũditatibúsque ac deliciis frueremur, & pace secura quasi diffueremus, libertate nostra magis ac magis gliscẽte, atque incrementa sua indies capiente. a Ecce autẽ de improuiso imperatores sententia mutata, citra clarigationem atrox illud & irreconciliabile contra nos bellum mouent, quod propè perpetuũ durauit bienniũ. Quum verò nouũ insolitúmq; quiddam autori & duci importunitatis eius & malitiæ accidisset, rursum id mutauit omnia, & ad statũ inopinatũ adduxit, rebus imperij in duas partes diuisis: quod ante id tẽpus ad eum modum factũ esse non legitur. Ego verò mutationẽ eam altius ab ipso initio repetens, quantum potero, exponam.

CAPVT XVII.

Diocletianus ipse viginti duob. omnino annis imperium tenuit: & quarto imperij sui anno, cũ ęqua potestate, Maximianũ Herculium sibi adsciuit. Horum Diocletianus generum sibi in filia Galleria legit * Maximinum, qui etiam Gallerius est cognominatus. Maximianus Herculius autẽ Theodoram priuignam Constanti, cui etiã Proceri & Chlori cognomen fuit Claudij, qui ante Aurelianũ imperauit, † Amitino tribuniciam tum obtinenti dignitatem, in matrimoniũ locauit. Generi porrò isti, ambo vxores antea habebat, sed eas in imperatorum gratiam repudiarunt. Theodoræ porrò frater erat Maxentius, qui, sicuti deinceps dicemus, in Miluio ponte interiit. Ex ea Constans duos suscepit filios: Constãtium, qui impij Iuliani & Galli pater fuit: & Anibalinum, qui Dalmatius quoq; dictus est, iunioris Dalmatij patrem: & filiam Constantiam, quæ Licinio postea Cæsari renũciato nupsit. Gallerius Maximinus Diocletiani gener, duos quoque habuit filios: Maximinũ, qui Orientale tenuit imperiũ, sub quo Basilij Magni paterni parẽtes, propter eius sæuissimã psequutionẽ, in solis habitarunt montib. & Seuerũ, Romæ Cæsarem declaratũ: cuius in locũ deinde Romani suffecerunt Licinium, Constantino gratificati, coniugia

filius fratri, qui tum in Galliis & Britannia cum imperio fuit. Constans enim Chlorus, alium quoq; ex beata Helena sustulit filiũ Constātinũ: cui etiã imperiũ, quòd Christianam ritè suscepisset fidẽ, reliquit: reliquis, quos ei Theodora genuit, filiis (propter segnitiem) abdicatis. Constantini eius ortus sic habet.

Diocletiani } *gener* { *Maximinus Galerius*
Maximiani } *gener* { *Constans Chlorus*

Idem Constans ex Helena, vxore priore, sustulit Constantinum.

{ *Maximinum*
{ *Seuerum.*

ex { *Galleria* / *Theodora huius frater fuit* / *Maxentius.* } *suscepit* { *Constantiũ patrẽ* { *Galli* / *Iuliani* }; *Dalmatiũ patrẽ Dalmatij iunioris, Cõstãtiã, Licinij vxorẽ.* }

CAPVT XVIII.

TYranni, quos diximus, quũ irreconciliabilem prorsus furorem in Christũ suum satis ostẽdissent, continuò variæ grauésq; diuina vindicta plagæ imperium Romanum obruerunt. Nã Persæ, Parthi, Sarmatæ quoque, & plerique alij finitimi populi, Varacho duce, Romanam ditionem vastarunt. Ad quem per fœdera pacta placandũ, qui tũ rerum potiebantur imperatores, Constantem Roma legatũ misere, vt quum pacem cum eo cõponeret, tum annua ei dona, redimendi scilicet belli gratia polliceretur. Is ab occidẽte orientem versus nauigans, ad locum qui † Drepanum dicitur, applicat. Situm autem est Drepanum ad Nicomediæ sinum in altum mare lõgius prominẽs. Ibi Constãti desideriũ concubitus incessit. Quod vbi cognouit hospes eius magnificẽtia & splẽdore cohortis eius regio permotus, filiam ei suam, venusta forma ætatísq; flore iam nubilem puellã conciliat. Ille cũ ea rem habet, cõcubitúsq; mer-

Constans ad Persas legatur.

† Ab aliis Drepana nominatur.

Drepani Constãs filium Constantinum creat.

ἐκμάλιον. † φωσφόρον. Constantius Chlorus, Maximinus Gallerius, Cæsares. Iidē A A. De Helena Cōstantini matre historiæ variāt. Græci eam nationis suæ arrogāt. Latini Britonū regis filiam fuisse scribunt. Pater quippe Cōstantini Cōstās Galliæ & Britanniæ imperauit. † Posteriore potius. Cōstātinus ī aula Diocletiani educatus. Domestici scholarum, quales etiā nūc in Prīcipum aulis aluntur regij pueri. a Achilles incubator.

eedem peplum ei purpura intextū donat. Nocte ea Cōstanti mirifica visio est oblata, quæ eū timore quodam perculit. Quapropter & puellæ patrē est cohortatus, vt filiā, quæ insigne quoddā * donarium gereret, impollutam diligētius asseruaret: & quod ex ea natū esset, accuratius educaret. Vidisse quippe se ea qua dictū est nocte aiebat, in tabernaculo suo, præter naturā ab occidētali oceano orientē † solē. Cæterùm legatione rectè obita, Constās alio itinere Romā reuersus, vnà cum Gallerio Maximino Cæsar est creatus: nec ita lōgè pòst, vterque Augustus factus. Et Diocletianus Herculio imperatore Romæ relicto, ipse Nicomediam se recepit. Accidit deinceps, vt Oratores alij ad Parthos mitterētur, qui & ipsi Drepanum diuerterūt. Et qui Constāti ex hospitis filia Helena progenitus erat infantulus, puerilem ludens ludum, à quodā ex Oratorum comitū numero offēsus, admodū ei succensuit, & obiurgationes illius indignissimè tulit. Ibi tum mater, Constantis eum puerum esse indicauit: eámque rem, peplum illud purpura exornatū proferens, confirmauit, & facies ipsa indoléſq; generosa filium illius esse satis testabatur. Ea re Cōstans ex legatorum sermone cognita, postea comitatu regio puerum vnà cum matre Romā adduci curauit: Veritus autem, ne illis absurdi quidquam à Theodora † legitima vxore sua per zelotypiā & coniugalem æmulationem accideret, Constātinum filiū Nicomediā ad Diocletianum, qui ibi cū Gallerio Maximino genero erat, misit. Atque ibi ille benignè susceptus, in palatio apud Imperatorē vixit: & īter domesticos scholarū adscit⁹, Græcas disciplinas addicit, simúlq; Christianismū est cōplexus.

CAPVT XIX.

QVum autē videret illos Christiano gaudere sanguine, abhorrere ab eorum cōsuetudine & cōtubernio cœpit. Illi porrò Deorū superstitioni, vt nulli alij, quàm maximè dediti, auguribus auspicibúsque consultis, occultè cognouerūt, Constātinum nō modò toto Romanorū imperio potiturum, verùm etiā Græcorum idololatriæ euersorem, ac Christi & Christianorum eximium amatorem futurum. Itaq; Diocletianus illū Alexādriæ in Ægyptia a Achillis rebellione, quan-

nis egregia manu edentem facinora, interficere est conat⁹: & Gallerius in Palæstina ei insidias struxit.[b] Quibus ille compertis, nutu Dei, qui omnia rectè & sapienter dirigit, Nicomedia soluens, ad patrē in Gallias traiecit: qui illum etiā, Christianorū sacra piè colens, & propediem testamento iam condito moriturus, ad se commodùm euocauerat: quo maiore etiam animi voluptate & lætitia aduenientem eum excepit. Assurgēs igitur in lecto, aliis abdicatis, quum ei ipsi liberi, Senatus, populúsque vniuersus, & aduenæ quoque permulti adessent, [c] insignia Imperatoria & coronam auream Constantino imposuit, præconis munus ipse pater in filio adimplens. Hæc enim ad Senatum & filium ipsum est loquutus: Nunc mihi mors vita ipsa dulcior est futura: nunc optatus adest obitus. Teneo siquidem maximum Epitaphium, sepulchraléque monumentum, meum filium. Et quod in terris Imperatorem relinquo, qui Deo bene iuuāte, Christianorum lachrymas abstersur⁹, & patratam ab impiis tyrannis crudelitatém vindicaturus est: id ego summæ mihi felicitatis loco esse duco. [d] Deinde ad multitudinem conuersus, bono animo esse omnes iussit, qui à vera in Christum pietate non desciuissent, quem deinceps cū Constantino in armis fore dicebat. Constans nāque in crapula illa impietatis sobrietate conseruauerat, & Christi religionem obtinere plurimùm studuerat, atque in ingenti illa iniquitatis eluuione igniculus inextinct⁹ permāserat. Quum etenim plurimum esset vbique piaculorum, & cædes ciuiles per orbem vniuersum grassarentur, quæcunque sub eius ditione erant vrbes, immunes ab ea contaminatione & clade erant. Et imperium eius veluti tutissimus portus erat pietatis Christianæ, in quem, quicunque propter Christum affligerentur, rectissimè perfugiebant, ibíque conseruabātur. Constans, Constantino Imperatore fa- *

phricæ imperium suscipere recusauit, Britannia & Gallia contentus. Pomp. Lætus.

* *De Constante isto Eusebius lib. 1. de vita Constantini memorat, percharum eum ciuibus & subditis suis fuisse, quos nul-*

impe:rij Alexādriæ per menses aliquot obsess⁹ et in potestatem redactus, feris à Diocletiano obiect⁹. Achilleū alij hunc vocant.

Cōstātin⁹ parta ex Sarmatis egregia victoria, veritus ex ea laude gliscentem inuidiam, ad patrem transfugit. Bapt. Egnatius.

b Insidias sibi structas Cōstātinus deuitat.

c Cōstātin⁹ à patre Cōstāte successor Imperij instituitur.

d Constans Christianis sēper fauit.

Constās natura mitissimus, Italiæ & A-

lis exactionibus grauarit. Et cùm aliquando siue Diocletianus siue Maximianus per legatos pecuniæ ei penuriam obiiceret, illum opulentissimos quosque, vt se pecunia ad necessarios vsus præbenda adiuuarēt, euocasse: Hi verò magna animi alacritate ingentem vim auri & argenti, de occasione principi suo gratificandi sibi gratulantes, ad illum eis qui dicti sunt legatis præsentibus attulerunt. Tum Constans ad legatos conuersus, nunc demum sibi dixit repræsentatum thesaurum esse, qui dudum apud ciues suos seruatus fuisset: legati renunciare hoc Augusto iussi, cum admiratione discessere. Et Constans ciuibus suis pecuniam eam omnem restituit.

e Apud alios reperitur Olympias 272. & hoc rectius.

f Constantii obitus.

Eutro. Eroci Almanorum regis præcipuè ope & opera Constantinus imperiū arripuit.

cto,[e] primo anno ducentesimæ primæ Olympiadis feliciter [f] decessit, ætatis quinquagesimo sexto, Imperij autē vigesimo tertio: quod ita cū magna gloria administrauit, vt à Romanis quodammodo in deorum numerum referretur. Natura namque fuit maximè leni & clementi, nec vnquam quidquam contra nos egit: imò nos ille semper fouit & seruauit, sicuti est dictum. Quapropter dignam etiam tali vita est consequutus mortem, tam moderato & pio filio successore & imitatore absolutissimo sibi constituto, defunctus. Hæc de Constantino, qui ita diuini numinis prouidentia ad Imperatoriam sublimitatem est euectus, satis sint. Nam hac de re deinceps quoque dicemus.

CAPVT XX.

a Diocletian9 Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram eodē die posuere. Ei9 rei caussa excutitur.

NOn multum intercessit temporis, & Diocletianus vnà cum imperij sui consorte Herculio Maximiano, ex constituto Salonę conuenêre: ibíque inter se constituêre, vt die vno ambo Imperiali potestate deposita, priuatorum vestem sumerent: vt quidem Eusebius Palæstinus ait, quod mente capti, desipere cœperint: vt reliquî verò scriptores referunt, quod Græcorum philosophorum vitam sibi degendam legerint. Quum etenim satis diu imperio gerendo summa potestate vsi, & deliciis affluxissent, & gloriam magnam sibi comparasse visi essent, generos etiam suos in locum suum surrogassent, ad philosophandum se etiam per excellentem & superbam ambitionē contulerunt: vt scilicet, quod se imperium optimè administrasse existimarent, ex philo-

ſophica quoque vita gloriam aliquam apud poſteros conſequerentur. Atque Herculius quidam fune ſuffocatus, vitam finiit. Diocletianus cùm ad extremam propè perueniſſet ſenectam: miſerè quoque periit. Galler. [b] Maximinus autem diuinis expetitus plagis, toto primum corpore tumorem ingentem concepit: quo deinde variè diſrupto, lentè ita emarcuit, vt blaſphema eius & impia lingua, quæ iniquitatem in altum euomuerat, intra fauces ipſas verminum vim proferret, qui ex ore illius prorepẽtes fœtore peſſimo locum habitationis omnem replebant. Poſtremò autem, more † canis quàm maximè latrans, ſcelerata & nefariam cum quadam violentia exhalauit animam. Gelaſius porrò Cæſareæ Cappadocum epiſcopus, literis memoriæ mandauit, eos imperio depoſito poſtea pœnitentia ductos, id recuperare voluiſſe: ſed ſenatuſconſulto necatos eſſe. Sunt qui dicũt, per furorem & inſaniam aduerſus Chriſtum eos imperium abieciſſe: quòd propter viriles nobiliũ & generoſum martyrum & conſtantes animos, illius nomẽ extirpare, & tollere non potuiſſent. Verùm enimuerò illis ad eum modum extinctis, & Conſtante Conſtantini patre in Domino defuncto, [c] in Orientalibus partibus Nicomediæ Gallerius Maximinus imperium tenuit, in Occidente autẽm in Galliis Conſtantinus ſummam rerum adminiſtrauit. Apud Perſas tum * Saborius regnauit, & Romæ poſt Miltiadẽ Syluester eccleſiæ præfuit. Eo tempore Romæ à militibus. [d] Maxentius Herculij filius, Auguſtus renunciatus eſt. Gallerius autem duos filios ſuos, Maximinum & Seuerũm, Cæſares dixerat: atque illi Orientis, huic Italiæ imperium deſtinauerat. Vterq; verò eodem periit tempore: [e] Seuerus morbo † extinctus: Maximinus in Cilicia, quum paternam

Diocletianus post triũphũ de Perſis actum, adorari voluit. Et fratrẽ ſe ſolis et lunæ vocari pedéſque ſibi oſculari, auro & gẽmis calceamẽta exornans, præcepit. Pomp.

b Mors Maximiani & Diocletiani

De morte Diocletiani Egnatius ſcribit: obiit duodeoctoginta natus annos vel alienatione mentis, vel veneno hauſto, veritus Liciniũ ac Conſtantinũ qui illũ tanquam Maxentij fautorẽ grauiter increpuerant.

*† Genitalibus putreſcẽtibus, vitæ tedio vim ſibi gladio intulit. Egnat. c Gallerius Maximinus in Oriẽte imperat. Cõſtãtinus in Gallia. * alij Sapores. Saborius rex Perſarũ. d Maxentius Auguſt⁹, e Maximini et Seueri obitus. Licinius Cæſar. e Seuerus à Maxentio fuſus, Rauennæ captus & cæſus eſt. Oroſ. Ad tres tabernas extinctus eſt. Eutrop. † A factione Maxentij Romæ intra Tabernas oppreſſus. Egnat.*

f Maximinus à Licinio superat' Tarsi viscerum interno rum morbo piit. Euse.
g Herculi' imperiū repetit, sed frustra.
h In Illyrico vlcere inguinibus innato, et vermibus vndique erūpentib'. Egna.
i Memoria eiusdem abolita.

ad seditionem pertrahere conatus esset, turpiter [f] vita defunctus. Quare Licinius Constantiæ sororis Constātini maritus, à Maxentio & sacro diuinóque Constantino Cæsar est factus. Id verò pessimè [g] * Herculium † Maximianum habuit, qui tum adhuc tantū Cæsar dicebatur. Quòd nanque natura tyrannicus esset, dignitate Imperatoria arrepta, seipsum postea Augustum creauit: & potestatem, quam antea deposuerat, védicare sibi rursum volens, insidias quas filio Maxentio struxerat, perficere, militibus qui Romæ erant impedientibus, nō potuit. Qua re desperata, ad Constantinum generum insidiis & ipsum circumueniendum atque tollédum se conuertit. Sed consilio eius à filia Fausta Constantini coniuge deprehenso, ex Romani Senatus decreto est interemptus. Mortem eius [h] fœdá mox ignominia alia est subsecuta.[i] Imagines enim eius & statuæ in locis omnibus omnes, tāquam impiæ & piaculares, euersæ atque abolitæ sunt. Atq; vt eò vnde digressus sum redeā, tyrannis illis sublatis, Constantinus ditionem paternā in Gallia & Britannia tenuit. Gallerio Maximino Nicomedia & Oriens paruit. Maxentius Herculij filius Romam atque Italiam ipsam cum imperio habuit: & cum eo Cæsar Licinius.

** † Maximiani Herculij coniunx Eutropia fuit, vnde Maxentium & Faustam suscepit. Eutrop.*

CAPVT XXI.

a Maxētiꝰ sub ꝑtextu Christiani nominis sū-mā fœdissimāq; exercet tyrānidem. Oderunt, quem metuunt.

M[a]Axentius vt se primùm populo Romano arte quadam per assentationem insinuaret, pietatem adsimulauit; & apud eos qui eius imperio erāt subiecti, Christianorum persequutionem edictis propositis inhibuit: fidémque & religionem præ se ideo tulit, vt sub eo obtentu decessores suos multis modis flagitiis superaret. Nequaquam enim talem se rebus ipsis exhibuit, qualem esse finxit. Et ad impura atque impia scelera delapsus, ad summam turpitudinem & fœditatem nihil reliqui fecit. Nam potestate sua abutés, vxores à maritis suis per diuortium segregatas corrupit, & corruptas illis remisit: talibúsque iniuriis viros primæ dignitatis, qui in consilio eius erāt, affecit. Quam ob causam omnium bonorum vniuersique populi, vnà cum metu, in-

gens in eum est concitatum odium. Grauissimè enim crudelissima tyrannide vexabantur, neque spes quæpiá, vt finem aliquando sæuitia tanta caperet, reliqua erat. Per quamuis siquidem occasionem satellites suos immittens, maximam vim hominum iugulabat. Et iam cæsorum ea erat multitudo, vt numerus eorum iniri non posset, in iis non pauci fuere Senatorij, quorũ bonis insidię struebantur. Malorũ verò talium coronis tandem in magicas imposturas & incantiones euasit. Aliquando nanq; mulieres grauidæ sunt discissæ. Nõnunquam tenellorum infantiũ viscera perquisita. Leones insuper mactari. In bellis quædam euocationes & expiationes dæmonum peractæ, quibus ille victoriam sibi conciliari est arbitratus. Et Maxentius quidẽ talis fuit, tyrannorum crudelitatẽ lõgè supergressus. Sub quo Romæ tãta rerum necessariarum fuit penuria, quanta nũquam antea fuisse memoriæ proditum est. Maximinus autem Tyrannus Orientis, eadem faciens, contentione quadã illius fœdissima scelera vincere, primásque in flagitiis ferre studuit: apud quem magi, & id genus præstigiatores præcipuos tulere honores. Et quum superstitionis esset quàm maximè studiosus, atque in idolorum cultu & errore prorsus immersus, nullã rem vnquam vel minimã facere est aggressus, quin vates & auspices consuleret. Ita scilicet est factum, vt persequutionem aduersus nos susceperit multo acerrimam, ac templa Deorũ passim construxerit, sacerdotésque per oppida & loca omnia constituerit, & per prouinciam quamlibet Pontificem eis præposuerit, celebrem quempiam & præclarum virũ, qui se satellitio militari venditaret atque circumferret. Præstigiatoribus aliisque nominibus impiis hominibus, veluti Deorũ amicis, idem maximas quasq; concessit dignitates. Exactiones pecuniarum innumerabilium instituit. Populos subiectos grauissimis oppressit & antea inauditis oneribus. Locupletum domos vel minima de causa & prætextu vndecunq; petito cõpilauit, bonáque eorum adulatoribus & mimis suis est largitus. Vino autem multo deditus, ad summam cõtumeliam, petulantiam & crudelitatem, quæ ex ebrietate proueniũt, nihil fecit reliqui. Quapropter per sobrietatis

Maximini in Oriente tyrannis.

Idolomania eiusdem & Christianorum persecutio.

tempus, graui de flagitiis per vinolentiam admissis, sæpe pœnitentia est actus: & quòd prolixissimè crapula se ingurgitaret, nihil sceleris intentatū reliquit, familiaribúsque suis omnibus turpitudinis magister fuit. Disciplina militari soluta, autor fuit, vt exercitus ad deliciarum & rapinarū studia delaberetur. Ordinum militarium duces, & prouinciarū rectores, perinde atq; tyrannidis eius socij, auariciæ artibus se collocupletarūt. Fœditates porrò quas libidine incitatus perpetrauit, stupráq; & adulteria eius, quis quæso exponere possit? Ciuitatem præterire potuit nullam, quin pleræque mulieres vitiarentur atq; raperentur. Nec in nos solos, sed in omnes etiā subditos suos res tā graues exercuit. Apud nos quidem in Oriente iuxtà & Occidente, non viri tātum propter veram in Deū pietatem, aduersus ignem, ferrum, gladios, maris vndas, famem, æstum & algorem, & cōtra bestias, membrorúmq; concisiones depugnarunt: sed & mulierculæ diuino confortatæ verbo, eadem hæc perferre sustinuerunt. quæ, quum * ad corruptionem, stuprū, & pudicitiæ contaminationem ducerentur, vitam citius quàm corpus prodiderunt. Id quod egregiè ostendit Alexandrina illa mulier, opibus, vitæ instituto, virtute, & in primis castitatis gloria celebris, quæ libidinosum eius animū fortissimè superauit. Quū namq; cum illa obtestaretur, vt vitam sibi potius quàm pudicitiam adimeret, quòd cupiditate magis, quæ eū in magnam spem voto suo potiendi sustulerat, quàm ira grassaretur: precibus eius nō acquieuit, sed eius in perpetuum actæ exilium substātiam omnem inuolauit, sibíque vendicauit. Multæ preterea aliæ in plerisq; locis, ne summis quidem auribus de stupro se cōpellari patientes, durissima queq; ad mortem vsq; pertulere mala. Quæ quidē admirandæ sunt omnes, illa tamen preclara maximè nobilissima in vrbe Romana anima. Maxentius namque, qui libidine Maximinum æmulari in animum induxerat, eadem in rebus omnibus quę ille, veluti propinquus atque frater, & sentiēs & faciens, in ædes eius fœminæ ad ministros stupri miserat: maritúsque eius præfecturam vrbis gerens, timore perculsus, abduci eam iusserat. Ipsa autem domo egressā, quum

τὰς φθοράν

Fœminæ egregiè de pudicitia conseruāda decertantes. Alexandrina mulier, bon. omnia amittere & exulare, quā castitatē perdere, maluit. Rufinus, eam Dorotheā nominat. Mulier Romana eandem ob causam sibi ipsi

paululum admodum processisset, dolosis blanditiis à productoribus suis impetrauit, vt sibi in ædes ad habitum vestitúmq; cultiorem sumendũ redire liceret. Atq; ibi quum sola esset, cultro seipsam cõfodit. Sic illa cadauer eis suum reliquit: facto autem tali satis declarauit, * rerũ omnium maximè inuictã atque inexpugnabilem Christianorũ virtutem, nihílq; esse animo firmo & constanti violentius. Tantus vitiorũ flagitiorúmque omniũ vno eodémq; tempore per Orientem Occidentémque simul, sub duobus hisce tyrannis, fraternos in sceleribus omnibus animos obtinentib⁹, prouectus fuit. Affirmare medius fidius certè possum, quòd illi breui postea in tantũ sunt coniecti discrimen, nihil aliud in causa fuisse, quàm eam quæ cõtra nos excitata est persequutionem. Ea verò vigoré statúmq; suum firmiorem est cõsequuta, quum nos consuetam libertatem & constantiam nostram recepimus.

manus attulit.

* *Sophroniã Rufinus vocat.*

μόνον χρημάτων ἁπάντων ἀνάλωτον καὶ ἀκατάληκτον ἡ παρὰ χριστιανοῖς πέφυκεν ἀρετὴ καὶ οὐδὲν ἐρρωμένου λογισμοῦ βιαιότερον.

Propter christianorũ persequutionẽ in maximas clades tyrãni inciderant.

* *De Sophronia huius casu Prudentius scripsisse videtur:*
Aut si nupta torum regis conscendere iussa,
Cœperat impurum domini oblectare furorem,
Morte maritalis dabat indignatio pœnas.

CAPVT XXII.

QVum iam decimus persequutionis ageretur annus, nihil illi quoq; vel ad occultas insidias, vel ad apertum inter se bellum pertineret, omiserunt. Bellum enim inter duos istos tyrannos gestũ est, & mare infestum atque innauigabile fuit. Quod si id à quopiam nauigaretur, eum quòd vtrinq; alios alij captos abducerent, fidiculæ, flagra, tormẽta varia, cruces, & postremò ignis suppliciũ manebant. Apparabantur vbique thoraces, cuspides & hastæ: præterea triremes, classes, & instrumẽta belli omnia in prõptu erant, temporéq; eo toto in locis & prouinciis omnibus nihil aliud vel audiebatur vel expectabatur, quàm hostiles incursiones, cędes, rapinæ. Quibus cũ malis fames quoq; irrupit & pestilentia, de qua suo loco dicemus. Hæ tot & tantę clades circiter decimũ persequutionis annum, Deo opitulante, prorsus cõquieuerunt, finémque suum habuerunt, quum quidem post octauum cessare cœpis-

Bellum ciuile inter duos istos tyrannos.

Calamitates publicæ.

Persequutio cõquiescit. *Palinodia tyrannorũ.* *Diuinitus finis psecutioni impositus.* *Permißiõe diuina Christiani afflicti.* *Vindicta diuina in grauißimũ morbũ Maximinus incidit.* *Eusebij de eo morbo verba.* *Agnoscit & confitetur impietatem suã se-*

sent. Quod namque diuina visitatio pro clementia & benignitate sua nos viseret atque respiceret, seu potius respicere inciperet, qui tum rerũ summam obtinebant, sententia sua mutata, palinodiam & recantationẽ cecinerunt, & perquã humanis literis excitatum quàm maximè cõtra nos incendium persequutionis extinxerũt. Quæ res profectò sic non humano cõsilio euenit. Quî enim ab hominibus prouenire potuit? quî, quum quotidie crudeli quadam ambitione ducti, noua aduersus nos tormenta inuenirent, sibi ipsis tamen nõ satisfaciebant? Manifestũ porrò est, opem eam à diuina bonitate nobis accidisse, quæ populũ ipsa suum clementer respexit, autorémq; malorum perculit, ac vehemẽtiorem, &, vt ita dicam, meraciorem irã suam duci persequutionis grauissimæ exhibuit. Quòd si hoc etiam vt tantopere in nos sæuiretur, iudicio & dispositione atque adeò permissione diuina factũ esse concedamus, diuinum tamen oraculum: Væ, inquit, ei per quem scãdalum & offendiculum venit. Cõfestim siquidem in eũ Dei irruit vindicta, à carne quidem illa incipiens, sed quę dęmonum intẽperiis agitatam animam eius quoq; pertingeret. Qualis autem ea vindicta fuerit, Eusebium cõmemorantem audiamus: Circa media enim rectorũ occultorúmque membrorũ loca, corporis abscessus, & suppuratio repẽtè extitit, quæ mox deinde in fistulosum altè radicibus actis hulcus euasit. Id incurabili & proserpẽte cõtagione, interiora etiam viscera depascebatur. Inde incredibilis vermiũ vis scaturiẽs, lethalem fœtorem à tota corporis mole excitauit: quæ moles ex nimia edacitate illius, etiã ante ipsum morbũ, ad summum vsq; multa aruina obducta fuerat: eáque tum marcescendo diffluens, horrendũ maximè & intolerandum accedentibus prębuit spectaculũ. Et medici partim ne sustinere quidem summam tam fœdi odoris grauitatem potuerunt: partim quòd tam corpulenta moles magis etiam intumesceret, spe salutis omni abiecta, nihil auxilij, exploratis reb. omnibus tulerũt. Itaq; crudelem in modũ sunt interfecti. Ille porrò cum tantis cõflictans malis, aliquando tandem nefariam suã erga pios homines temeritatem atque sæuitiam agnoscit, ac re secũ ipse de-

liberata, primùm rerum omniũ Deo flagitia sua confitetur: mox præfectos familiarésque suos ad se vocat. quibus celeriter aduenientibus suadet, vt Christianorũ persequutione tandem supersedeatur, cõstitutionéque & edicto Imperiali nobis permittatur, ecclesias cõstruere. Addit præterea mandatum, vt statas solitásque pro Imperatore preces ad Deum funderemus. Talibus iussis illico ad rem collatis, per vrbes passim omnes Imperialia mandata proposita sunt, quæ palinodiã patratæ in nos persequutionis eiuscemodi verbis cõtinebant.

ra pœnitentia. Maximinus Persequutionẽ Christianorũ inhibet. Christianorum semper olim fuit, seduiò pro principũ salute orare.

CAPVT XXIII.

IMperator Cæsar Gallerius Maximinus, Inuictus, Augustus, Pontifex Maximus, Thebaicus Maximus, Sarmaticus Maximus, Germanicus Maximus, Ægyptiacus Maximus, † quinquies Persarũ Maximus, bis Carporũ Maximus, sexies Armeniorum Maximus, Medorũ Maximus, Adiabenorum Maximus, Trib.pot.xx. Imperat. xix. Cos. viij. Pater patriæ, Procõsul: & Imperator. Cæs. Flauius Valerius Cõstantinus, Pius, Felix, Trib.pot.v.& * Imperator Cæsa. Valerius Licinius Trib.pot.iiij. Imper.iij. Cos. Pater patriæ, Procõsul, Prouincialibus suis salutẽ. Inter alia quæ ex vsu & vtilitate reipu. promulgauimus, cõsilium quoq; illud antea cœpimus, vt secundum veteres leges & publicam Romanorũ disciplinam ritè omnes viuerent. Prouidere præterea & efficere voluimus, vt Christiani qui à maiorum suorum institutis desciuissent, mentem meliorem reciperent. Tanta nãq; cõsilio nescio quo eos cupiditas inuaserat, & tanta dementia cœperat, vt ea quæ dudũ à maioribus promulgata, & fortasse prius etiam à patribus eorum instituta sunt, reiicerent: & ex sententia sua, prout cuique visum esset, leges ipsi sibi cõderent, easdem seruarent, & variis in locis varios cogerent cõuentus. Et quum edictũ eiusmodi à nobis esset propositũ, vt ad instituta maiorum colenda se accõmodarent, quamplurimi eorum extremo adito periculo, ærũnísque & cruciatibus toleratis, omnis generis supplicia pertulere. Nos verò, quòd mul tos videamus in concepta dementia persistentes, neque cœlestibus diis debitum prẽstare honorem, neque etiam ipsa Christianorum sacra colere, humanitatem

† πεντάκις περσῶν μέγισος.

* *Aliter hæc reperiũtur apud Euseb. li. 8 ca. 17. vbi Licinius nõ additur.*

nobis perpetuámq; consuetudinem nostram cõseruandam esse duximus, per quam ignoscere, veniámque cõcedere omnibus hominibus libentissimè solemus. Itaque gratiam eam nostrã ad id genus hominũ quoque extendere est visum, vt scilicet rursum Christiani sint, & in domibus suis conuentus solitos ita agant, vt nihil cõtra disciplinam publicam cõmittant. Per alias autem literas iudicibus, quid eos obseruare oporteat, indicabimus. Quapropter quum hoc illis permittamus, meritò illi Deo suo supplicare debent, pro nostra, reipublicæ, & sua ipsorũ salute, vt modis omnib' & publicæ res incolumes sint, & ipsi in domibus suis citra solicitam curam & anxietatem viuere possint.

Edicto hoc promulgato, Galler. Maximin' miserè diem clausit extremum. Eutr. Oros. Pomp.

CAPVT XXIIII.

ET palinodia quidem sic se habuit, literæq; Imperatoriç per Asiam vulgabãtur, & passim in prouinciis & vrbibus legebantur. Maximinus verò Orientis tyrãnus, qui præ aliis superstitioni deorúmque cultui deditus, bellum cũ rerum omnium Deo perpetuum gerere constituerat, scriptũ eiusmodi non approbauit. Itaque prçfectos familiarésque suos verbis tantũmodò reprimere iussit susceptum cõtra nos bellum. Et quod sententiæ eorũ, qui potestate & opibus eum antecellerent, repugnare nõ posset, in ditione sua literas eas ne lectio ne quidem & recitatione dignatus, edicto sine scripto promulgato, dolosè persecutionem inhibuit. Sabinus verò summũ apud eum prçfecturæ magistratum, gerẽs, populorum prçfectis Principis sui voluntatem publicè per literas insinuauit: Iamdudũ cõstitutum decretúmque esse, vt qui peregrinas cõsuetudines consectari viderentur, diis cultum suum prçstarent: & pertinaciam quorũdam multum excitasse discriminis. Quamobrem Principibus visum esse, si quis Christianorũ gentis suæ sacra colere cõperiretur, vt is extra periculũ esset, eámque ob causam tormentis nõ subiiceretur. Longo iam eos tẽpore ea de se documenta prçbuisse, vt à destinata sua cõstantia non declinent. Scriptum id Sabini aliis quoque magistratibus demandabat significari, non debere amplius eos de Christianis esse solicitos: qui sanè iussa ea veritate niti arbitrati, per epistolas publicè

Maximin' scriptũ hoc iuditiõe sua publicè nõ pponit. Sed sine scripto per edictũ persequutionem Christianorum inhibet.

Sabinus P. P. nomine eius literis suis, magistratibus reliquis eã rẽ insinuat. Euseb. li. 9 cap. 1.

Principis

Principis sententiam omnibus declararũt. Et non verbis tãtum literísque hæc ita acta, verũ etiam ipsi statim quos in custodiis propter diuinum verbum clausos habebant, in publicum productos liberos dimiserũt, & ad metalla damnatos absoluerunt. Quod quum ita facerent, gratificari se Imperatori suo existimarunt. Sed ea in re admodũ sunt falsi. Hęc rerum facies quum sic exhibita esset, statim ex altissimis tenebris ingentem lucem exortam esse homines viderunt. Ecclesiæ frequentabantur, conuentus numerosissimi cogebantur, & ex gentibus hæc quisq; cernens obstupescebat, mirificámque rerum mutationem admirabatur, solum Christianorum Deum magnũ esse acclamans. Nostrorum autem hominũ quicunque generosè & fortiter agonem pertulissent, publicè cum ingenti libertate in veneratione erant. At qui per animorũ imbecillitatem infirmiores in malorum colluctatione fuissent, lapsus suos per pœnitentiam sarcire & curare festinabant, dextras eorum qui fidem saluam cõseruassent prensantes, eosdémque summisso & sordidato habitu & spiritu cõtrito, vt Deum precibus suis propitium sibi redderent, orantes. Ad metallum damnati liberabantũr: lætíque atque hilares cum libertate multa, incredibili atque ineffabili gaudio pleni, in patriam suã redibant. Itinera publicæque viæ triũphalibus hymnis & carminibus, viatoribus Deum de inopinata libertate glorificãtibus, resonabant. Et qui paulo antè violenter patria sua exacti erãt, eos vultu iucundo ad focos penatésq; suos reuerti vidisses: & qui antehac cõtra nos rugierant, insperatam rerum mutationem cernentes, nobiscum congratulantes exultabant.

Edictũ exequutioni mãdatur.

Christiani reddita sibi quiete exultant.

Pœnitentia lapsorum Christianorum.

Christianorũ Pæanes.

CAPVT XXV.

IN hac porrò sententia Maximinus Orientis tyrãnus non bene sex mẽses perdurauit. Quomodo enim ille qui honestatis omnis inimicus, sæuus, & aduersarius Christi esset, tantopere augeri lætaríq; Christi gregem pateretur? Ilicet quæ tum esse videbatur pacem dissoluturus, primùm quidem cõuentus nostros in cœmiteriis prohibuit: deinde verò techna quadã, ipse ad seipsum Antiochenorũ nomine per ciues eorũ legatione mísit,

Post patrẽ suum Maximinus persequutionẽ Christianorũ renouat.

Technã per assimulatã

legationẽ instituit, vt Christiani Antiochia exigantur.
† τὸ πᾶσ τῶν τ' οἰκεῖσθαι ἀφιστάντας.
L. Curator C. de mod. mulct.
Theotecnus Logistã Antiochenꝰ idolomania & persequutiõis Maximini administer.
** Ζεὺς φίλιος.*
Simulacrũ & oraculũ Iouis Amici erigitur.
Iupiter amicus, Christianorum inimicus, Antiochia eos eiicit urbes.

id agens,vt ne cui Christianorum eam vrbem incolere permitteretur : maximámq; illos à se gratiam inituros illis significauit, si hoc ipsi aduersus Christianos † per assimulationẽ facere viderẽtur. Sed aliis quoq; idem vt facerent,suggessit. Quorũ præcipuus Theotecnus erat, vir impostor,& ingenio deprauatissimo prẹditus,nominéq; suo indignissimus, Logistæ siue curatoris & rationalis munus ea in regione gerens. Multa autem veluti dux quidã contra nos molitus,sycophãtiísq; plurimum vsus,id studio habuit, vt nos tanquã fures & prædones abigeret . Quapropter quum multis autor & minister cædis fuisset , postremò simulacrũ quoddam * Iouis amici incantationũ & imposturarum ergò erexit , & sacrificia,initiationes,aliaq; detestãda,& impuras impiásque expiationes & purificationes instituit.Quæ res vnà cum eius idoli respõsis ad Principem etiã ipsum peruenit Theotecnus porrò per illiberalem fœdámq; assentationem veluti speculatorem Imperatoris cõstituere volens, simulacrũ ipsum aduersus Christianos concitauit. Dixit enim, eum Deũ iratum, Christianos perinde atq; perpetuos& irrecõciliabiles hostes ex vrbe & agris circumiacentibus quàm lõgissimè expelli iubere.Posteaquam hæc Imperatori perplacuére,aliarũ quoque vrbium duces & præfecti gratificari illi studentes, eadem contra nos cõstituerunt,populisq; & ciuibus suis denũciarunt. Nec ita multum tẽporis intercessit, & tyrãnus ipse calculum & sententiam quoq; suam ad decretum huiusmodi adiecit Itaq; acris aduersus nos excitata est persequutio.Et sacerdotes aliis hominibus celebriores per vrbes passim, Pontifices præterea, qui existimationem & gloriam summã consequuti fuerant, deorúmq; cultui maximè studebant, Maximinus cõstituit : atque insuper summa ipsius superstitio subditos suos populos omnes,qui gratificari illi contendebant, ita contra nos cõmouit , vt sæuitiam eorũ quam in nos exercuerunt,verbis persequi non li:eat. Maximas quippe se ab eo vtilitates consequuturos arbitrabantur, si nouarum contra nos rerum insolentiúmq; iniuriarũ inuentores extitissent & administri . Quo maiore diligentia in id studium, vt nobis incõmodarent,incubuere.

CAPVT XXVI.

COmpositis sanè quidem & cõfictis, qui rerum talium architecto & autori nõ displicerent, blasphemiam & maledicentiam omnem exsuperantibus commentariis, interrogationes scilicet Pilati & Seruatoris nostri cõtinentibus, in ditiones eos suas miserunt: epistola quadam, vt scriptũ id omnibus publicaretur, præfixa. mãdatum etiam additum, vt literatores librum talem pueris omnibus, in quo primis rudimentis se exercerent, tenerámq; memoriam veneno tali imbuerent, legendum proponerent. Hæc quum ita fierẽt, alius quidam quem Romani ducem vocare solent, circa Damascum Phœniciæ, mulierculis quibusdam circunforaneis & flagitiosis cõprehensis vim afferẽs, plagas minitatus est, nisi testimonio scripto confiterentur, se aliquando Christianorũ sacris initiatas, cõsuetudinem stupri cum eis qui primæ apud nos fuissent dignitatis habuisse, nefariáq; † flagitia in sacris ædibus nostris fieri solita. Atque item alia plura hisce similia, quib. doctrinam professionémq; nostram calũniarentur, excogitarunt. Voces etiam eiuscemodi in scriptum relatas ille ad Principem misit, quæ deinde de cõsilio eius in ciuitatibus & locis omnibus publicè sunt propositæ. At non multo interueniente tempore, calũniarum talium artifex dux ille, digna iniuriarũ Christo contumeliosè illatarum, sibi ipsi manus afferendo, præmia tulit. Nobis verò sub eo paratæ persequutiones, fugæ, populorúmq; insultationes, & alia prioribus illis cõsentanea, adeò vt nonnulli claro loco geniti magni viri capti, citra recusationem nõ grauatè vltima mortis pertulerint supplicia.

Libellus actorũ Christi & Pilati cõmentitiorum.

Pueri ĩ hoc prima in scholis rudimenta addidicerũt. Muliercula quadam vi adacta, sũmas Christianis fœditates falso impingunt.

† ἀθέμιτα ἐν τοῖς κυριακοῖς ἀνερ...

Noua Maximini aduersus Christianos persequutio.

CAPVT XXVII.

TVm quidem Emesæ, quę Phœniciæ ciuitas est, tres Christũ profitentes bestiis sunt obiecti: quorum vnus Syluanus episcopus fuit, iã decrepitus, vt qui quadraginta annos pastorale munus obiisset. Eodem tempore & Petrus Alexandrinus antistes, diuinũ prorsus episcopalis functionis exẽplar, virtutis causa, & quòd ab ineunte ætate in diuinorum oraculorum literis exercitatus fuerat, correptus, nulla ei iusta obiecta causa (nam id Maximinus ita statuerat) capitis supplicium

Celebria sanctorum multorum martyria.

Suprà cap. 16. eodem.

ſubiit & cum eo alij pręterea Ægyptij epiſcopi multi. Lucianus quoque presbyter, qui propter vitæ cõtinentiam,& ſacrarũ literarum peritiam, Nicomediã ductus fuerat. Ibi ille, quod in præſentia Imperatoris fidem, pro qua decertabat,mira cum libertate defendit, in carcerem cõiectus,atq; necatus eſt. Tam grauia in nos impius Maximin⁹ facinora edidit. Viſus certè quidem eſt maiorem etiam priore perſequutione contra nos cõcitaſſe motum. Cuius etiam tanta fuit mentis vecordia, quanta nunquã antea extitiſſe memoriæ pdita eſt. Decreta enim vrbiũ,& Imperialium cõſtitutionum reſcripta æreis inſculpta colũnis, terrendorũ Chriſtianorum cauſa in mediis vrbibus publicata: & pueris in ludum literarium ad magiſtros euntibus, nihil aliud toto die in ore erat,quàm Pilatus & Ieſus,aliáq; eius generis ad cõtumeliam noſtram tum primùm conficta & excogitata: per quę omnia ſummũ Maximini in Deũ odium, arrogantiſsimúmq; ſceleroſæ eius animæ ſupercilium perſpicere licuit. Quam ob cauſam † diuina etiam vindicta eſt obſtupefacta, quæ excubare cõtinua quadam vigilia ſuper impiorũ malitia, eoſdémq; in veſtigio cõſequi ſolet. Ab hac ille perculſus, non multo pòſt lege ſcripta,priori pacificationi cõtrarium prorſus de nobis ſtatuit. Vt autẽ impietas eius manifeſtò probetur, partem quandam cõſtitutionis eius quam in columnã incidi curauit, hiſtoriæ huic inſerere eſt viſum. Res ſic ſe habet. Iam tandem imbecilla humanæ mentis audacia ſeductionis erroriſque obſcuritatẽ atq; caliginem depulit & diſcuſsit: qui quidem antehac pernicioſis ignorantiæ tenebris,ita non tam impiorũ quàm miſerandorum hominũ ſenſus inuoluit, vt rem veritatémque ipſam cognoſcere nõ potuerint. Sed ſingulari benignáq; Deorum immortalium prouidentia, infidũ atque iniquum(vt ita dicam)libræ momentũ,ad iuſtam rectáque ſtateram eſt reductum, vt res omnes vobis gratę,ſuaues & iucundæ eueniant,& vt iam maximum certiſsimúmque noſtræ de Diis ipſis opinionis ac pietatis extet iudicium. Sed neque antehac cuiquam ignotum fuit,quibus cęremoniis & ſacris dij immortales à vobis ſint culti, quos non nudis atque inanibus fidei verbis, verùm

Vindicta diuina Maximinum pſequitur.

† τὴν ἱερὰν ἐκπλαγῆναι δίκην, ἄγρυπνον ἐπὶ ταῖς τῶν ἀσεβῶν πονηρίαις καὶ κατὰ πόδας ἀπεξιοῦσαν.

Edictũ Maximini contra Chriſtianos.

admirandis preclarísque operibus perpetuò venerari & magnificare cõuenit. Rectè profectò ciuitas vestra deorum immortalium, propter cultum timorémq; eorum, sacrarium & domicilium vocari queat: & multis indiciis satis cõstat, eam cœlestium Deorũ presentia florere. Itaque vrbs vestra quùm rebus omnibus illi peculiariter cõducibilibus posthabitis, tum etiam prioribus quæ cepit detrimentis cõtemptis, quamprimùm rursus homines execrãdę vanitati deditos latè serpere & propagari, ac veluti neglectam atque sopitam auram facibus vim ignémq; suum per eam recipientibus, vastum incendium differre ac dilatare sensit, nulla interposita mora cõfestim ad pietatem nostram perinde atque ad sacrorum cultúsq; Deorum omnis metropolim vrbémque principem cõfugit, opem & auxilium implorans. Et cętera quæ sequuntur, consimilis impietatis plena, professionémque nostram perstringentia: tanquam diuinũ numen propter nos iratum, quidquid est in aëre, in terra & in aquis mali, hominibus immittat.

Idololatræ casuũ fatalium clades Christianis adscribere soliti. Euse. lib. 9. ca. 7 qui scriptũ hoc Tyri propositum videt. Persequutionem istam plurimæ publicæ cõsequũtur calamitates.

CAPVT XXVIII.

EIusemodi literis contra nos publicatis, spes rerum meliorum omnis quantum in nobis situm est, præcludebatur: & electi quoq; inter nos, vt est in sacro oraculo, non in mediocre delabebãtur scandalum & offendiculum. Verumenimuerò omnibus tam inexpectata rerum mutatione cõsternatis, quum adhuc passim in itineribus decreta ea essent, & ad multas vrbes nõdum perlata fuissent, qui omnia solo nutu & voluntate sua facit & mutat Dominus, gloriosam tyranni superbiam veluti strangulans, derepentè auxiliũ cœlitùs tulit. Statim enim solitæ pluuiæ hyberno etiam tẽpore in nubibus ipsis vinctæ sunt & retentæ: fames mox cõsequuta, & deinde pestilẽtia. Accessit ad eas clades, qui propter colorem igneum carbunculus vocatur, hulcus odoris pessimi, mẽbra corporis admodum cõtrahens, & quod latius serpens ingens crearet periculum, occupatísque oculorum angulis viros simul & mulieres quas occupasset luminibus orbaret. Bellum insuper Maximino ab Armeniis illatum, qui antea socij Romanorum fuerant. Belli causa erat, Christiana fides & religio. Quòd

Siccitas. Fames. Pestilẽtia. Carbunculus.

Bellum Armeniorum.

enim homines inducere atq; persuadere illis voluit, vt quem Christo pręstabant, idolis offerrent cultum, ex amicis hostes eos habuit. Quæ mala omnia eodem tẽpore coaceruata, tyranni audaciã furorémq; contra diuinum numen cõceptum, satis coarguerũt. Et quum per iactantiam gloriosè eo quòd Christianos persequeretur, atque idolorũ cultum propagare studeret, sibi polliceretur, non famem, non pestem, non bellum imperij sui ditionem inuasurum esse: clades eæ cõfertim cumulatæ, quùm ineptam iactantiã & audaciam eius represserunt: tum * euersionem interitúmq; eius iamiam affuturum, certò satis indicarunt. Et ipse quidem expeditione bellica cum copiis suis cõtra hostes suscepta, quotidie viribus amissis inferior abibat. In vrbibus autem & locis Imperij sui reliquis, pestis fami implicata sęuissimè grassabatur. Tanta porrò annonæ erat & rerũ necessarium penuria, vt medimnus vnus tritici bis mille & quingentis Atticis cõpararetur. Permulti sanè etiam in vrbibus cadebant. Rusticorum autem qui in agris mortui sunt, multitudo numerari non poterat. Et ferè eos omnes sæua cõsumpserat pestis. Nonnulli res sibi charissimas locupletiorib' paruo panis frusto diuendebant. Alij possessionibus suis apud creditores depositis, ad summam inopiam redigebantur. Erant qui fœni reiectamenta ruminantes, & perniciosas herbas adiicientes, emoriebantur. Mulieres honesto loco natæ, inopia rerum omniũ ad inuerecundam redactæ necessitatem, in foro obãbulantes stipem mendicabant, pudore quodam & vestitu mundiore pristinam deliciarum affluentiam & libertatem tacitè quodãmodo præ se ferentes. Quidam pallidi & summè macillenti, perinde atque simulacra quędã, rerum omniũ egeni, hinc & inde oberrantes atq; lapsantes, proni in triuiis ipsis cõcidebant, subsidij omnis expertes: & ad hoc vnum ægrè firmi, vt fame se premi testarentur, miserãdáq; voce à prętereũtibus cibi frustum sibi præberi suppliciter peterẽt. Locupletiores porrò propter mendicantiũ multitudinem desperantes, quum multa eis largiti essent, tandẽ & ipsi in ęquam famis indigentiam perueniebãt: & quum eadem quæ indigentes paterentur, non satis humaniter

* καταστροφήν.

Fames sæua.

Miserrima famis ærũna.

eam sortem ferebant. Plurimis ergo diebus nuda cadauera passim iacentia, miserrimum adhuc viuẽtibus præbuere spectaculum. Iam nonnulli etiam canibus esca erant: cuius rei gratia frequens canum cædes fiebat, ꝙ metus esset ne illi in rabiem acti, humanæ carnis cibo assuefierent. Pestilentia verò domos ipsas peragrans, omnes carpebat, atque in primis ditiores conficiebat. Et quos fames non enecauerat, eos contagiosa pestis lues tollebat. Itaq; suspiriis omnia plena esse, dom⁹, plateæ, fora, luctus vbique, & væh, cum solitis doloris vociferationibus & planctibus, exaudiebatur. Et duabus hisce quasi armaturis, fame & peste, mors ipsa depugnans, generationem & populũ eius temporis ferè omnem sustulit. Eadémq; die quamplurima efferebãtur cadauera, & innumera quotidie fiebant sepulchra. Hæc autoramenta & præmia, edicta cõtra nos proposita gloriosi & arrogantis Maximini sunt consequuta. Qua tempestate multi nostrorũ hominũ egregia veræ pietatis suæ edidere documenta. Humanitatem enim suam declarãtes, cadauera quæ passim insepulta iacebãt (erant ea quamplurima) cũ cura sepeliebant: quos verò fames vexasset, eis congregatis panes alimentáque alia præbebant, pro facultatum scilicet copia. Vnde longè lateq; fama celebris de nobis vulgata, quæ ex omnibus aliis hominibus veræ pietatis cultúsque diuini laudem nobis tribuit, & Christianorum inspectorem curatorémq; Christũ magnificè laudauit. Cladibus istis peractis, salutis Deus, tutor & propugnator noster, ostensa satis & exhibita ira & indignatione sua, per eas quas cumulatè immiserat calamitates, propter petulantem temerariámque ei illatam iniuriam, susceptásque aduersus nos inimicitias, prouidentia sua lætiora nobis affulgere tempora fecit, & post densas tenebras lucem ineffabilem pacatæ tranquillitatis præbuit. Eo profectò tempore certò declaratum est, Deum ipsum spectatorem & moderatorem esse rerum nostrarum, qui quidem flagello in afflictionibus, conuersionis castigationísq; suorum gratia, vtitur: coërcione autem & quasi disciplina, pro eo atque decet & expedit, peracta, perhumaniter & paternè eos respicit, qui spem salutis firmam in eo collocatam ha-

Pestilentiæ lues.

Omnes ppè hoĩes cladibus hisce extincti.

Christiani pestis & famis tẽpore mortuos piè sepeliũt, & esurientib⁹ cibum præbent. Eam ob causam apud gẽtes Christiani benè audiunt.

Post iteratam afflictionem, Christianis læta diuinitùs aduenit consolatio.

Diuina prouidẽtia paternè simul castigamur, & erigimur.

bent. Quemadmodum autem id sapienter prorsus disposuerit & fecerit, dicere constitui.

CAPVT XXIX.

Cōstātinus iniurias Christianorum in Maxentio tyrāno persequitur & vlciscitur.

ROmæ ciues suos fœdissimis, quæ diximus, facinoribus atterebat Maxentius, Herculij filius. Quod vbi Constantinus (frequentes nāque ad eum Roma veniebāt oratores, ne vrbem eam Imperatorum matrem despiceret, néue ita à sæuissima fera vastari pateretur, orantes) cognouit, admodum est ira commotus, grauitérque tantæ indignitatis famam tulit. Nam qui ex præscripto & voluntate Dei viuunt, aliis illatam, suám esset reputant iniuriam. Ac primùm per literas admonere & persuadere Maxentio, vt à tam nefariis sceleribus se abstineret, cœpit. Vt autem ea re nihil egit, arma sibi sumenda esse, & iniuriam afflictorum quoad posset vindicandam iudicauit. Itaque exercitu parato, in Italiam contendit: nō tam apparatu belli quàm omnigena Dei armatura instructus. Id vbi Maxentius intellexit, nefandis magicarū artium imposturis magis quàm ciuium beneuolentia confisus, ne extra vrbem quidem progredi primùm est ausus. Insidiis autem collocatis, locísque Imperij sui plerisque circumcirca armatorum hominū præsidio imposito, copias alias aduersus Constantinum misit. Ille porrò vno atq; altero prælio contra tyranni exercitum victor, in Italiam lōgissimè progressus, ad vrbem Romam propius accedit. Ne autem vnius Maxentij causa cum Romanis omnibus bellum gerere necesse haberet, inenarrabili quadam potentia Deus tyrannum longius extra vrbis portas produxit. Ille nanque ponte ex nauibus super eo flumine quòd vrbem præterfluit, in quo etiam alius pons qui Miluius dicitur constructus est, arte quadam & fallacia cōfecto exercitum eduxit, & cum magno impetu aduersus Constantinum est progressus. Constantinus porrò de euentu belli solicitè cogitabat, & quémnam sibi adiutorem aduocaret, considerabat. Hæc illi meditanti, in mentem venit, Diocletianum quidem qui Græcorū superstitione diis plurimis fretus fuerit, nihil adiutum esse: patrem verò suum Constantem longè felicius vitam egisse, qui maturè Græcorum religioni nuncium remi-

Bellum inter Maxētium & Constantinum.

Pons Miluius.

ſerit. Quapropter paternũ Deum, vt ſe reſpiceret, dextrámque ſibi in periculis imminentibus porrigeret, ex intimo animi affectu humilimè inuocauit: id quod ad rem ſtatim eſt collatum. Meridiano enim tempore iter ei cum exercitu ſuo facienti, ſole iam occidentem verſus vergente, miraculum maius quàm dici poſsit, oblatum eſt: ignea ſcilicet columna, & lucis fulgor in aëre crucis formam referens, quæ ſtellis æqualibus in Latinarum literarum figuram expreſsis, Conſtantino clarè † in hoc vince, oſtendebat. Qua re conſternatus, quòd de viſione ea ſecum ipſe ambigeret, amicos qui ſecum erant, an ipſi quoq; idem viderẽt, percõctatus eſt. quod illi quum affirmaſſent, nocte proxima Chriſtus ei vnà cum horrendo illo ſigno apparens, tale quiddam eum facere, atque in bellis præferre iuſsit: fore enim, vt per id omnes vinceret hoſtes. Et quamprimum dies eſt exorta, viſioni ei obſequens, ex auro ſignum tale fieri curauit: quod ad hũc vſq; diem in Imperatorio & aulico inſtrumento à tot ſeculis aſſeruatur. Id paucis deſcribere, non fuerit intẽpeſtiuum. Haſta lõga ex auro elaborata, cornu obliquũ habet, in crucis formam compacta: in cuius ſummitate corona mediam Græcam literam P * decuſſatã contrahans, primariis literis Chriſti nomen obſcurè refert. Ex obliquo autẽ cornu, quod per haſtã eſt impactum, velum aureum ſublime dependet, in quo imago aurea pectore tenus pij Imperatoris liberorũq; eius pulchrè eſt expreſſa. Huiuſcemodi quiddam pro tempore tum repentè factum ſanxit vt in bello præferretur. Quo etiam fretus, alacriter ad conflictum proceſsit. Cæterùm prælio commiſſo, Maxentius magna vi eſt deuictus, & ex hoſtibus quãplurimi per crucis armaturam ferro cæſi. Maxentius verò, quem Conſtantinus Imperator fugientem perſequebatur, ſuo ipſius (quod dicitur) laqueo eſt captus. Põte enim diuina virtute rupto, nauibúſq; quibus flumen cõſtratum fuerat ſolutis, tranſitus ipſe peſſum iit, & ſcaphæ ſubitò cũ hominib. omnibus in vndis ſubſedere. Ipſéq; miſer primus cum propugnatoribus ſuis in flumine merſus & ſuffocatus eſt, ſicuti olim cũ vniuerſo exercitu Pharao: ita vt fluuius ille, ad eũ qui Miluius dicitur põtẽ, equis & aſcen-

Crucem victricem medio die in cœlo Conſtantinus videt.

† ἐν τούτῳ νίκα.

Labarum, ſeu vexillũ crucis exercitum Conſtãtini præit. Euſeb. li. 1. de vita Conſt.

* χιαζομένην.

Victoria Cõſtãtini.

Maxentij tyranni, Pharaonis alterius interitus.

ſoribus refertus viſus ſit. Tum verò ea quæ olim cantata fuerant, ad oculum repręſentata videre licuit: Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: electos aſcenſores ſatellitéſque ſubmerſit in mari rubro. Deſcenderunt in profundum quaſi plũbum, cum aquis vehementibus. Æquum ſanè fuerit, ad exemplum magni illius ſerui Dei Moſæ, qui victoriam Deo acceptã tulit, itidem vt ille fecit, nos quoq; lætos contra impiũ iſtum tyrannum hymnũ concinere: Cantemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt. Equum & aſcenſorẽ coniecit in mare: auxiliator & protector factus eſt mihi in ſalutem. Iſte Deus meus, & glorificabo eum: Deus patris mei, & exaltabo eum. Quis ſimilis tibi in diis Domine? quis ſimilis tibi? Glorificatus in ſanctis, admirandus in gloria, faciens mirabilia?

ἐπινίκιον, carmen in victoria Cõſtãtini.

Prudentius:

Teſtis Chriſticolæ ducis aduentantis ad vrbem
Miluius, exceptum Tiberina in ſtagna tyrannum
Præcipitans, quánam victricia viderit arma
Maieſtate regi, quod ſignum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarint ſtemmate pila.
Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis crux addita criſtis.

CAPVT XXX.

HÆc porrò, atque his ſimilia, Cõſtantinus tam mirificam conſequutus victoriam, Deum celebrando canens, & voce clariore triumphando iubilãs, vrbem Romanam eſt ingreſſus: ciuibus omnibus hilaritate & lætitia ſumma animis eorum exultantibus, cum plauſu felicíque omine & acclamatione eum tanquam ſeruatorem & liberatorem ſuum, victorię tropęum ferẽtem, quum quidem * prius vrbem totã coronis obſediſſent, producentibus atque excipientibus. Conſtantinus autem veram erga Deum pietatem à natura ſibi quodammodo inſitam habens, nequaquam applauſu tali commotus, vt qui à Deo ſecundum rerum ſuarum ſucceſſum proueniſſe ſciret, ſtatim crucis ſignum in ſublimi

Conſtantinus victor vrbẽ Romam ingreditur.

* στεφάνοις πρότερον τὴν πόλιν πᾶσαν διειλημμένων.

loco ſtatui iuſsit. Nec mora vlla interpoſita eſt, & ſtatua ad formam ſimilitudinémq; eius ex ære fabrefacta eſt, quæ dextra manu ex eadem materia crucis ſignum elaboratum teneret. Eam ſtatuam, crucem ita magnifico lętóq; habitu tenentē, Romę in loco maximè celebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit, cū huiuſmodi Latina inſcriptione: Hoc ſalutifero ſigno, & vero fortitudinis documento, vrbem veſtram iugo tyranni ſolutam liberaui. Senatúmq; & populum Romanum antiquo ſplendori & amplitudini reſtitui. Romana vrbe in poteſtatem ſuam redacta primùm omniū vt ſanctorum reliquiæ collectæ, iuſtæ ſepulturę mandarentur, cōſtituit. Deinde illud curauit, vt ab exilio proſcripti reuocarentur. Edictum denique propoſuit, vt ne quis Chriſtianos perſequeretur, vt captiui & vincti ſoluerentur, vt bona publicata legitimis poſſeſſoribus ſuis reſtituerētur. Ad hæc in primis maturauit eccleſias Dei reſtaurare, eáſq; donariis exornare: ſimulachrorū verò aras ex ipſis prorſus eruere fundamentis, atque igni cōburere: ac ſi quos illæ habuiſſent prouētus, eos diuinis cōſecrare tēplis. Quæ omnia mira celeritate ſunt confecta. Totis autē ſeptē diebus ciuitas Romana celebrē ob victoriam eam egit cōuentum: ſimul & autorem illius Deum, triumphalémq; crucis armaturam, & victorem ipſum Conſtantinū laudans, honoribúſque dignis proſequēs. Septimus tū à morte patris Imperij Cōſtātini agebatur annus. Et quū ille vnà cū Licinio, qui nōdum inſanire atque furere contra Deum cœperat, debitum Deo pręſtitiſſet cultum, ambo cōſentientibus ſententiis conſtitutionem optimam pro Chriſtianis edidere. Præterea quæ à Deo eis præter ſpem & opinionem omniū accidiſſent res mirificas, & vt Maxentius deuictus eſſet, tum autē & cōſtitutionem eam ad Maximinū Oriētis tyrannū, amicitiā adhuc erga eos præ ſe ferētē, verbis ampliſsimis perſcripſerunt. Ille porrò factum id grauiter ferēs, vt arte quapiā, ne illis obnoxi⁹ eſſe videretur, effugeret, (nam edictū ad ſe m ſſum reiicere, ꝙ illos vt potētiores & maiores metueret, nō facile ei erat) quídnā excogitauit? Simulauit ſcilicet & finxit, ſe cōſilio ꝓprio motū, de Chriſtianis benignius ſtatuiſſe, & ad

Statua Cōſtātini Imperatoris cū vexillo Crucis Romæ collocata.

Statuæ eius inſcriptio.

Pia Cōſtātini in vrbe Roma opera.

Supplicationes propter victoriā Romæ peragūtur.

Edictum Conſtātini & Licinij pro Chriſtianis.

populos sibi subditos pro eis literas, res nonnullas cõmemorans quas nũquam fecerat, dedit. Itaque consultò seipsum fallens atque decipiens, mentitus est. Quæ autem scripsit, erant huiusmodi.

CAPVT XXXI.

Edictum Maximini pro Christianis per hypocrisim ementitum, & vi ab eo extortum.

IOuius Maximinus Augustus Sabino. Et fortitudini tuæ, & hominibus omnibus notum esse, persuasum habeo, Dominos nostros & parentes Diocletianum & Maximinũ, quum viderent mortales penè omnes Deorum relicto cultu, se Christianorum genti adiungere, rectè constituisse, vt omnes qui à Deorum immortalium religione desciuissent, coercione & vindicta publica ad eorundẽ Deorum cæremonias redire cogerentur. Posteaquam verò ego primum feliciter & auspicatò in Orientem perueni, atque cognoui, in quæ loca quamplurimi homines, qui reipub. commodi & vtiles esse potuissent, à iudicibus & pręfectis, ob eam quam dixi causam, in exilium acti fuissent: iudicibus eis omnibus mãdaui, ne quisquam eorum posthac crudelius quicquam de prouincialibus statueret, sed potius blandiore cohortatione eos ad Deorum sacra reuocaret. Quapropter quũ ita iudices, vt par erat, iussis meis obsequerentur, euenit, vt nemo prorsus in Oriẽtalibus partibus vel † in exilium mitteretur, vel iniuria atque contumelia afficeretur. Et plerique, quod nihil grauius duriúsque in eos constitueretur, ad Deorum religionem rediere. Postea verò quum anno proximo Nicomediã feliciter ingressus essem, ibique manerem, venerunt ad me eius vrbis ciues cum Deorum simulacris: & me magnoperè rogarunt, vt modis omnibus curarem, ne genti ei in patria eorum domicilium habere permitteretur. Quibus respondi, me quidem eorum petitioni perlibenter gratificari velle, sed non ab omnibus ex æquo preces eas apud me fieri. Quod si qui in superstitione eorum perseuerarent, liberum id eis, pro vniuscuiusque arbitrio & voluntate esse: neque tamen eos, si ad Deorum religionem agnoscendam redire vellent, prohiberi. Sedenim & Nicomediensibus & aliarum vrbium ciuibus, quæ & ipsę eandem petitionem, videlicet vt ne quis Christianorum ciuitates incoleret, magno studio &

† μήτε ἐξόριστον μήτε ἐξύβριστον γενέσθαι.

contẽtiòne apud me interposuêre, necessitate quadam benignè respondi: me quoque, quoniam idipsum etiam antiqui Imperatores omnes seruassent, & diis ipsis, per quos omnes homines cum ipsa rerum publicarum gubernatione cõsistunt, placuisset, petitionem eiusmodi, quæ de diuinorum numinum cultu causam ad me referret, confirmare. Proinde etiamsi antehac deuotioni tuæ potissimum per literas significatum, & per iussiones itidem mandatum est, vt ne quid cum prouincialibus præfecti, quibus tot tantorúmque populorum cura est iniuncta, durius seueriúsue agant, sed clementer, moderatè & patienter eos ferant: nunc tamen visum quoque est, scripto isto fortitudinem tuam admonere, vt illi neque à beneficialibus, neque ab aliis quibuscunque iniuriis afficiantur, vexẽtur, excutiantur: sed potius vt humanis benignísque exhortationibus Deorum curam & cultum agnoscere persuadeantur. Itaque si quis iudicio ipse suo Deorum religionem suscipiendam duxerit, eum complecti decet: si qui verò cæremonias suas seiunctim sequi malunt, arbitrio potestatíque suę relinquendi sunt. Dabit ergo deuotio tua operam, vt quod mandatum ei est, seruetur, & vt nemini posthac prouincialium nostrorum à religione sua reuocãdorum facultas permittatur. Porrò vt iussa hæc nostra ad noticiam subditorum nostrorum perueniant, constitutione à te publicitùs proposita curare debębis.

CAPVT XXXII.

HÆc quum ita non ex sententia, sed necessitate adductus mandasset, minimè visus est vera dicere, eis qui in animis suis considerabant, paulò eum antè per iudicij sui inconstantiam, longè alia ac diuersa constituisse. Quapropter nemo publicè cõuentus cogere, nemo liberè quæ legitimi cultus nostri sunt peragere audebat. Neque id rescriptum ipsum volebat, quòd securitatem tantum nobis ab iniuriis & contumeliis concedebat: minimè autem conuentus agere, diuinas domos extruere, & alia quæ solita consuetáque nobis sunt facere permittebat: quũ quidem ea omnia veræ pietatis pacísque nostrę dux & autor Imperator Constantinus, vnà cum Licinio, literis suis ad eum omnésque ditioni

Parum edictum hoc Christianis nemo profuit.

Maximin' ad imperandum parum commodus. Constantini & Licinij laus.

& imperio eorum subiectos populos datis, permisisset. Cæterùm impio illi hæc displicuere: quamuis postea diuina vindicta coactus, vel ingratis eadem quę illi cō- » stituerant, sancire necesse habuerit. Præcipua autem e- » ius vecordiæ causa erat, quòd magnitudinem Imperij » quod ei obtigerat, ferre atq; sustinere non posset: quã- » obrem cogitationibus & consiliis stultis actus, ineptè » & perperam res gerebat. Iam & inani in animo suo in- » flatus arrogantia, per tēmeritatem & confidentiam op- » ponere se ausus est Imperatoribus, qui eum multis at- » que incomparabilibus modis longè antecellebant, ge- » nere, educatione, institutione, prudentia, dignitate, ve- » ra erga Deum pietate, atque in rebus omnib. officiosa, » decenti & moderata animi constitutione: quæ virtu- » tes in eis vt præcipuæ & maximè illustres, præ aliis mi- » rificè elucebant. Ac primùm quidem in solitis quæ pu- » blicè fiebant acclamationibus & votis, primo loco se » renunciari curauit: deinde autem amentiam in insaniã » vertens, fœdera cum Licinio antea pacta rupit. Et quũ » in animo secum ipse reputaret, quæ per vim & efficaciã » crucis Maxentio acciderant, non solum cōtra impera- » tores, verumetiam aduersus crucifixum Christum arma » sumpsit. Et terrore correptus, paulatim rursus persecu- » tionem in Christianos permisit. Quo tempore multi » sanè admirandi & fortes viri in martyrij stadio strenuè » cursum peregere.

Maximin' aduersus Liciniũ res nouas molitur

Christianos denuò persequitur.

CAPVT XXXIII.

Cōstātinus de bello Maximino inferendo cogitat. Actus beati Syluestri apostolicæ sedis præsulis, licet eius qui scripsit nomen ignoremus,

» HÆc quum diuus Imperator Constantinus audiuis- » set, atque in primis cognouisset, vt ille apertam ad » uersus Christianos persecutionẽ renouarit, quod à pue- » ro malitiam & flagitia omnia odisset, animum despon- » dit, seque ipsum curis macerauit, sedulò cogitans quo- » modo hunc quoque è medio tollere posset. Atque eum » talia meditantem, quum nondum sacro tinctus fuisset » lauacro, ex improuiso grauissimè ęgritudo quędam oc- » cupat, plaga certè ingens & prodigiosa, quæ per cor- » pus totum serpens, atque idipsum exulcerans, ac veluti » vnum vulnus efficiens, anhelitum eius, quem acerbè & » grauiter ducebat, frequẽter atque adeò continuè rum- » pebat, & paulo pòst in lepram radicibus altè actis cor-

pore toto euadit. [a] Ad quam curandam multi magi & incantatores, multi etiam ex Perside aderant impostores. Hi tantùm abest vt quicquam ei profuerint, vt morbum etiam ipsum adauxerint. His etiam superueniunt [b] Græci, qui Imperatoris in religione mutationem ægreferentes, per morbum eum, tanquam opportunum quoddam auxilium oblatum, illum imposturis suis ad partes suas pertrahere conātur: & monstrosè ostendūt, in Capitolio lacum siue piscinam fieri oportere, in qua innocentium puerorum sanguine, eóque recenti adhuc & vaporante repleta, si Imperator lauaret, facile eum curatum, corpúsque eius purgatum iri. Aliter verò, vt à tali lepra mundetur, fieri non posse. Ea re tam noua quum illi homines decepissent, derepentè infantes plurimi congregantur. Et iam tempus adest, carnificésque se ad illorum cædem expediunt. Adest iam & imperator ipse. Ecce autem matres puerorum adueniūt, capillis passis, mammillas decenter quodammodo subostendentes, lactis copia angustiá & dolorem illis parientes. [c] Hæ vlulatu & planctu cœlum complent. Porrò Imperator causa tanti luctus cognita, misericordia commotus, mulierculis cōdolet, & pro humanitate sua summa sententiam mutat: potiúsque æger esse vult, quàm per tam abominandū scelus conualescere. Itaq; prolixè illacrymans: Romani, inquit, imperij dignitas & amplitudo fontem atque radicem veram habet pietatem. Vt igitur ex ea me prouenisse omnibus liquidò ostendam, valetudinem meam innocentium puerorum vitæ posthabeo. His verbis dictis, solida prorsus beneficentia acerbissimum matrum dolorem solatur & aufert: simúlque domum reuertitur. Enimuerò nocte proxima bonitatis eius fructum percipit amplissimum. Petrus enim & Paulus Apostolorum principes, ei apparent & dicunt: Constantine, nos sumus Petrus & Paulus à Domino Deo ad te missi, vt signū tibi & indicium salutis exhibeamus. Deinde eum hortantur, vt Antistitem sa-

c Id propter pietatem Constantinus reiicit. Imperatoria eiusdem vox Constantinus à Deo pietatis mercedem capit.
Petrus & Paulus ei apparent, & remedium morbi indicant.

" *à multis tamen in vrbe Ro. Catholicis legi cognouimus,*
" *et pro antiquorsu multa hoc imitantur Ecclesiæ. Sed cum huiusmodi scripta ad Catholicorum manus peruenerīt, beati Pauli apostoli sententia præcedat: Omnia probate, quod bonum est tenete. Gelasius Papa dist. 15. Sācta Rom. ecclesia.*

a In leprā incidit.

b Sanguinarium remedium Græci contra lepram Imperatoris instituunt.

crorum eius vrbis Syluestrem inquirat, apud quem piscina sit, in qua si lauaret, celeriter morbũ omnem cessurum: idque ea gratia, quòd innocentibus & incorruptis infantibus vitam donasset. Porrò vt eum somnus reliquit, medicum adstantem longissimè à se repellit, non iam arte aut ope humana se indigere dicens, auxilium deinceps & salutem ab altissimi manu aduenturã. Itaque medicus ab eo discedit. Vt autem Syluester accitus affuit, & ea qua decuit obseruãtia & veneratione considere iussus est, haberet ne deos Petri & Pauli appellatione, diligenter eum Constantinus est percunctatus. Ibi Syluester: Nobis, inquit, ó Imperator, dij multi nõ sunt, sed vnus, cuius opus est vniuersum hoc. Petrus verò & Paulus, quos dixisti, dij prorsus nõ sunt, verùm serui & Apostoli Dei: qui quòd præcipuè propter egregiam fidem, charitatísque ardorem & desiderũ Deo chari gratíque fuere, sanctitatis arcem occuparunt, primũ inter sanctos locũ obtinentes. Primi quippe ipsi gentibus omnibus diuinitatem Domini nostri Iesu Christi annunciarunt, atq; ab ipsis ecclesiæ omnes initia sua sumpserunt. Atque illi opere & cursu suo completo per Martyrium ex hac vita migrarunt, & nunc amici sunt Omnipotentis. Vbi verò sacras quoque illorum effigies requisiuit, & Hierarcha eas illi exhibuit: tum re certius cognita, eos ipsos esse quos vidisset, confirmauit. Itaque pro purpura saccum sumit, & diebus septem ieiunio & orationi vacat, idolorum templa claudit, carceres aperit, per misericordiam multam liberaliter omnes muneratur, & tandem ad sacras vndas procedit. Vehemens autem & intensa ab ecclesia omni, ita vt Syluester iusserat, oratio fiebat. Antistes porrò ad aquam baptismi respiciens: Hæc (inquit) Imperator, aqua diuina virtute per inuocationem † viuificæ Trinitatis concepta, sicuti extrà corpus hominis abluit, ita etiam animam intra à sorde & inquinatione omni mũdificans, splendidiorem radiis solaribus efficit. Et iam oleo vnctus lauacrum ille ingreditur, atque more recepto sanctissimæ Trinitatis fit inuocatio. Et ecce lucis inenarrabilis splendor alicũde emicans, locum eum illustrat, & sonus quidam admirandus veluti psalterij & lyræ

Colloquium Cõstantini & Syluestris Ro. Pontificis.

Pia Cõstãtini ante baptismum opera.

Ecclesiæ oratio pro eo.

† ζωαρχικῆς

Vis aquæ baptismi.

Baptismi caremonia.

& lyræ absoluta harmonia & concentu redditus exauditur. Egreditur deinde imperator optimus è lauacro, totus saluus & incolumis, perinde atque carne recenti indutus, quibusdam quasi piscium squamis in vnda relictis. Atque ibi beato quoque Syluestri dixit, se quũ adhuc in sacris esset vndis, manus cuiusdam veluti è cœlo missæ attactum sensisse. Vnà cum ipso autem Crispus etiam filius eius diuinum participauit lauacrum, & ambo candidam vestem induerunt.

Cõstãtinus in baptismo lepram abiicit.

CAPVT XXXIIII.

MOx deinceps legem primùm fert, vt qui posthac per blasphemiam Christo maledicere, aut quenquã qui eius cẽsentur nomine, iniuria afficere auderet, dimidiam bonorum suorum partem amitteret. Et manibus ipse suis ligone accepta, in palatio suo quod Lateranense dicitur primus terram fodere, & ecclesię formã in nomen Domini nostri Iesu Christi describere cœpit. Deinde promulgauit, quicũque egerent, & Christianorum sacra colenda susciperent, eis sumptus & vestitũ ex Imperiali ærario præbitũ iri. Et multi, quib⁹ hoc pij & religiosi viri testarentur, gratiã eam & munus consequebãtur. Anno eo supra duodecim millia, qui baptizati sunt, virorum, extra mulieres & pueros, in rationem regenerationis sunt relata. Et grex quidem Christi quotidie incrementa sua capiebat: simulacrorum autẽ cultus paulatim diffluxit ac disparuit. Porrò Senatu in basilicam quæ Vlpia dicitur conuocato, sincera mente sanxit, ne de cætero dij esse vel dicerentur, vel crederentur: non deos hominum esse, sed potius homines deos illorum esse dictitans. Et quum se ipsum ea in re apertum manifestúmque haberent exemplum, vt Dominum nostrum Iesum Christum vt Deum verũ certúmq; in cœlis regnantem adorarent & colerent. Et ne quis aliquid veteris erroris apud se hærere suspicari posset, sinceritatis suæ indicium, templum in Palatio suum ostendit. Populus porrò huiusmodi Imperatoris dictis applaudens, quadragesies Christianorum Deum verum Deum esse exclamauit. Constituit præterea, voluntarium & non coactum baptismum esse: neque metu humano ad Christianorum cultum quenquam accede-

Constãtini leges & actiones pro christianis.

Tẽplũ Seruatoris in Lateranẽsi palatio à Cõstantino conditum.

Idẽ seipsum Christi fidelibus exemplar, quod imitentur, viuum proponit.

Voluntaria Christianorũ reigio.

re, verùm volentem casto maturóque consilio, sacro illorũ numero aggregari debere. Itaque incredibilis in populo fuit lætitia, lege ea publicata: quòd nemo contra animi sui sententiam, ad aliam religionem pertraheretur. Cum ecclesiis ipsis monumenta sanctorum exornabantur, gratáq; & accepta in exiliũ actis præmia constituebantur: & quicunque Christum profiteretur, is amicus Imperatoris esse promulgabatur.

Monumẽta sanctorum.

CAPVT XXXV.

QVòd autem Romæ à Syluestre sacratus & diuus Constantinus baptizatus sit, post Maxentij oppressionem, qui fortissimè sub signo crucis est deuictus, satis ostendit baptisteriũ, quòd ad hoc vsque tempus, eius rei gratia in testimonium certissimũ Romæ asseruatur: sicuti hoc de viris natu grandiorib⁹, qui veritatem maximi faciunt, auditur. Nemini verò mirũ videri debet, quòd ante baptismum laudatissimus Princeps tanta gratia dignus iudicatus sit, vt diuinam vocẽ ad se delatam audiret, vt venerandam crucis formam in cœlo videret, vtque honorandas diuorum & sacrorũ apostolorum Petri & Pauli imagines spectaret. Dudum enim antea moribus Christianus fuerat, & nomen eius in cœlis scriptum erat. Et non infidelibus tantum, sed & credentibus signa exhibentur. Qui in Oriente olim Arianæ sectæ fuere, Constantinum Nicomediæ ab Eusebio eius vrbis episcopo iam moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt: propterea eũ sacrum lauacrum distulisse dicentes, quod id in Iordane fluuio perficere voluerit. Id verò ex eo facilè refellitur, quòd Ecclesia à Syluestre eum Romæ baptizatum esse certò prædicat. Quapropter testatũ omnib⁹ esse volo, vt hoc sic etiam ipsi tutò & opinẽtur & credant. Ariani enim malè sentientes, animo & cõsilio diabolico hoc confinxerũt, nõ Romæ baptizatũ eũ esse asserentes, aut fortasse eadẽ cũ illis sensisse astruentes, perinde atq; ab ipsis propterea baptismi gratiã susceperit: quod absurditatis & mẽdacij plenũ est. Quod si enim nõdũ sacri lauacri particeps fuit, consequitur eũ neq; in Nicęna Synodo cũ patribus cõgressum esse, & cũ eis diuina mysteria nõ participasse. Quomodo verò aliter benedictione eorum dignus

Constantinus Romæ baptizatus

De eius baptismate vti variant autores, sic cõstãti fide, quæ de imperij donatione circũferũtur, vti minus similia veri, nõ probant. Egnat.

reputatus esset,& communis mensæ particeps fuisset? sicuti historia tradit. Verùm Ariani quidem hæc sic ludant, nos verò ad historiam reuertamur. neque sanè ignoro, quæ etiam Græci per sycophantiam & calumniam crimina Constantino impingant. Dicunt enim illi, Constantinum, quòd quosdam sibi propinquitate & sanguine iunctos interemisset,& Crispum filium suũ manu sua occidisset, quem Fausta nouerca, quasi illam de incesto stupro compellasset, apud patrem detulerit, pœnitentia ductum, cum Sopatro philosopho, qui tum Plotini scholæ præerat, de lustralibus purgationibus contulisse, illúmque respondisse, neminem prorsus tantarum inquinationum reliquisse expiationem. Quúmque ea de causa in maxima esset solicitudine & anxietate, in Christianorum episcopos eum incidisse, qui illi polliciti sint, per baptismum se non ea tantũ, sed multo etiam grãdiora piacula purgare posse. Itaque quòd voti sui compos factus esset, vehementer eum lætatum, Christianorúmque sacra admiratũ esse: datóque Christo nomine, subditis suis eam necessitatem imposuisse, vt Græcorum religionem adiurarent. Verùm hæc manifesta sunt figmenta, quibus Christianorum fidem & pietatem veluti per comœdiam traducere studuerunt. Crispus enim vigesimo imperij eius anno decessit, propter quem illi expiatione eum opus habuisse dicunt. Is quoque multas pro Christianis superstes adhuc cum patre leges tulit, vt qui secundum in imperio locum haberet,& Cæsar esset: sicuti hoc hodie quoq; tempora legibus ipsis subiecta satis indicant. Vbi verò Sopater in Constantini colloquium venit? qui soli ei oræ quæ ad Oceanum & ad Rhenum est, præfuit. Quum autem aduersus Maxentium bellum gereret, & in Italia ageret, rebus Romanorum tum dissidentibus, non facile erat se Gallis & Britãnis immisere, apud quos constat Constantinum Christianorũ religionem suscepisse, prius etiam quã contra Maxentium pugnauerit, & Romam atque in ipsam Italiam venerit: id quod etiam & tempora & leges quas pro nobis sanxit, certò testificantur. Et vt concedamus, Sopatrum facile cum illo colloqui, aut per epistolam agere potuisse: non ta-

Refutatio calũniæ qua Græci idololatræ Cõstãtinũ expetiere.

Sopater philosophus.

Plotini schola.

Crispus Cõstantini filius, et Licinius iunior Cõstantini ex Cõstãtia sorore nepos Licinij senioris fili⁹, plurimíque nobiles & [il]lustres viri, 20. Cõstantini ĩperij anno, Faustæ Cõstãtini cõiugis dolo interfecti sũt. Põp Oros. Cõstãtinus ĩperij sui 22. anno Faustã interfecit in balneas ardentes coniectam. Entrop.

Herculis post parricidia patrata lustratio. Mysteria Cereris.

men credibile videatur, philosophum tãtum ignorasse, quod Hercules post liberorũ suorum necem, & Iphiti amici & hospitis cædem, Athenis mysteriis Cereris expiatus atque purgatus sit. Satis porrò fuerit ostendisse, Græcos etiam ipsos fœdorum flagitiorum lustrales expiationes promittere solitos: eósq; qui ista cõfinxere, Sopatri magis accusatores esse. Non enim persuaderi possum, tam clarum in sapientia virum talia ignorasse. De his satis.

CAPVT XXXVI.

Iudæorum & Christianorũ episcoporum de religione in vrbe Rõ. colloquium.

IMperatoris mater Helena in prouincia tũ Bithyniæ agebat. Ibi Iudæi Imperatoris mutationem secũ ipsi reputantes, matri eius suadent, vt ad filium scribat, eúmq; admoneat: Rectè quidem fecisse, quod ab idolorũ cultu discesserit: non rectè autem, quod nouam Nazarenorum religionẽ sit cõplexus. Quod illa ita fecit. Constantinus verò acceptis à matre literis, ei id quod decebat rescripsit: & ex Iudæis quosdam Romã euocauit, vt cum presbyteris Christianorũ sermones per colloquium conferrent, & quæ pars meliora afferre reputaretur, vt ea necessariò pars altera sequeretur. Et iam quartùm, curante ac prȩeunte Constantino, conuentus in Romana vrbe cogebatur, in quo Romanorũ quidẽ episcoporũ viginti quatuor erant: Iudæorũ verò sacerdotes centũ & viginti, in quib' duodecim reliquis prȩibant. In cõuentu & colloquio eo, Syluester princeps erat: aderat in eo & Imperator ipse, & mater eius Helena, attentè & diligenter vtrósque audientes. Quum autem sacratissimus Syluester eloquẽtiæ vi multis modis illos ita superaret, vt eum magna cum admiratione delecti illi Iudæi hianti ore stupentes audirent, efficaci responsionum eius persuasione consternari: quúmque postremò taurum ille veneno enecatum, inuocato Christi nomine restitueret, omnes ad pedes eius sunt prouoluti: cultúque suo proiecto, idem de religione cum Syluestre senserunt, ita vt qui eo animo venerant vt alios caperent, ipsimet sint capti. Hoc factũ etiam beatæ Helenæ, vt de filio melius iã sentiret, persuasit. Quin & ipsa patriæ religionis cultu relicto, ad Syluestris procidit pedes: ab eóque sacra fidei nostræ mysteria edo-

Iudæi per Syluestrem ad Christianismũ adducuntur.

Helena Cõstantini mater Christiana fit.

cta, vera tandem tot tantísque virtutibus præditi filij mater esse apparuit, eodem cum illo ardore & fide in Christum concepto.

CAPVT XXXVII.

HÆc quum cognouisset Maximinus Orientis tyrannus, non potuit non impatienter ferre. Quamobrem bellum irreconciliabili odio * maximũ mouit, breuíque res omnes miscuit & turbauit, exercitum collegit, ingentes innumeræ multitudinis copias contraxit, & ad pugnam se quàm maximè potuit instruxit, spe & fiducia dæmonum, nec non armatorum plurima turba seductus. Itaque etiam Imperator celeberrimus, vnà cum Licinio Cæsare, Roma terra maríque Orientẽ versus est profectus, cum exercitu forti & robusto: quo tamen ille non tantum, quantum ipsius crucis armatura, confidebat. Et posteaquam in Bithyniam ad locum qui Astacus dicitur, ventũ est, contra sceleratum hostẽ signa infesta iam inferentem, maxima cum fiducia acie instructa progreditur. Iusserat autem Constantinus magnus crucis signũ præferri, quod à Romanis antea Labarum dicebatur, signis militaribus aliis longè præstantius, quod id à militibus † præferri & adorari lege cautum fuerit. Quam ob causam etiam Constantinum puto, celeberrimum Romani imperij vexillum in Christi signum mutasse, vt frequenti eius spectaculo & cultu subditi in desuetudinem pristinæ superstitionis venirent, eúmque solum Deum esse arbitrarentur, quem imperator & duces eius colentes, propugnatore aduersus hostes vterentur. Hoc igitur signum præferri, & laborantibus periclitãtibúsq; cohortibus adesse, atque à satellitib. per vices in humeris gestari, ordinésque cum eo circuire iusserat. Salutifera hæc armatura quum sic Constantini aciem præiret, Maximinus suis præcepit, vt quicũque collimare certóq; iaculari possent, in signũ id tela coniicerent, atq; in ipsum confertim cũ impetu ferrentur. Quapropter is qui id ferebat (dicitur autem Græcæ superstitionis fuisse) metu perculsus, alij portãdũ tradere festinauit. Atq; ibi alter quidã patre martyre prognatus alacriter admodũ prosiluit, thoracem & galeã longè à se abiecit soláq; tunica tectus signũ Crucis

Bellum aduersus Maximinũ gestum.

** pactis violatis quæ cũ Licinio inierat. Euse.*

Labarum, præcipuum Ro. signorũ vexillũ, in crucis formam mutatum.

† καθηγεῖσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι.

Panopliæ siue armaturæ victricis Crucis efficacia.

arripuit. Porrò ille qui ſibi à telorum ictibus cauerat, lethali vulnere accepto concidit. Qui verò ſacratum crucis ſignum ferebat, quamuis denſæ niuis inſtar tela in eum conijcerentur, à nullo tamen eſt vulneratus. Nam præter opinionem omnem diuina quadam virtute tela ab hoſtibus emiſſa, haſtæ ſigni illiſa atque impacta, ab eo qui id ferebat in medio armorum diſcrimine verſante auolabant. Dicitur præterea, atque à Dei amantibus viris creditur, nec alio vnquam tempore qui ſignum id tulerit, in ſiniſtrum aliquem decidiſſe caſum, aut vulneratum captúmue eſſe. Sedenim prælio commiſſo, tyrannus, qui deteſtandis magorum impoſturis fretus fuerat, interiore quoque tunica abiecta, militaríque habitu ſumpto, cum paucis admodum qui ei bene volebant euadens, quàm celerrimè quò eum pedes ferebant profugit, & vicum aliũ alio mutans, vix ſe ex hoſtiũ manibus ſubduxit: reipſa verum eſſe oſtendens diuinum illud oraculum, quod dicit: Non ſaluatur rex per multas copias ſuas, & Gigas non ſaluabitur in multitudine fortitudinis ſuæ: & quæ in Pſalmo ſequuntur. Poſtquã verò ex turpi fuga in ditionem ſuã peruenit, irã furorémq; omnem in ſacerdotes & vates ſuos emiſit, quorũ magicis incantationibus & impoſturis adductus, tantum ſuſceperat bellũm: collectóſque ex iis clariſsimos quoſque, veluti præſtigiatores ac ſeductores iugulauit. Chriſtianorum autem tutelari Deo, nõ qualem antea, ſed perfectam iam integrámque pro eis conſtitutionem propoſuit: nec ita longo pòſt tẽpore, præter fatum fœda morte vitam finiit. Conſtitutionem eã his annectendam cenſui.

Maximin⁹ victus profugit.

Idẽ magos, qui eum ſeduxerant, iugulat.

Maximini mors.

CAPVT XXXVIII.

Rufinus habet Galleri⁹ *Idẽ ſuprà Iouius nominatus.* *Maximini ſerum pro Chriſtianis edictum.*

„ IMperator Cæſar Caius † Valerius Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, Felix, Pius, Inuictus, Auguſtus.
„ Omnibus nos modis cõtinuæ prouincialium noſtrorũ
„ cõmoditati prouidere, eáq; eis præſtare velle, quæ omnium maximè fructuoſa ſint, & quę ad vſum vtilitatẽq; omniũ communem faciant, reíque publicæ cõueniant, atq; animis omnium chara gratáq; accidant, neminem ignorare: ſed vnumquemque hominũ, ad rem ipſam recurrentẽ, noſſe, perſuaſúmq; habere credimus. Quan-

doquidem autem manifestum antea vobis est, propterea quòd à diuis parétibus nostris Diocletiano & Maximino præceptum fuerat, cõuentus Christianorũ tollẽdos esse, permultos à beneficialib. excussos spoliatósque esse bonis suis, id quòd in futurũ quoq; sic contra subditos nostros, quorũ nos, quod ita facultates eorum & possesiones diriperentur, curam maximè gerere decuit, procedere debuerat: datis proximo anno ad cuiusque prouinciç præfectos literis constituimus, si quis cõsuetudini tali aut obseruationi cultus eiuscemodi adhærere vellet, vt is nullo interposito impediméto propositũ suum teneret: neque à quopiam, quo minus facile absq; timore & superstitione omni, quod cuique placuisset faceret, prohiberetur. Cæterùm ne nunc quidem latêre vos potest, iudices quosdã iussiones nostras non rectè † accepisse: quapropter factũ, vt de eis homines nostri * dissentire cœperint, lentiúsq; ad religiones eas quas ipsi probassent, accesserint. Sedenim vt deinceps omnis metus suspicio & dubitatio præcidatur, constitutionem presentem proponere voluimus, vt omnibus sit notum ac manifestũ, quicunque sectã religionémq; istam cõplecti volunt, licere id eis, vt ad numinis cultũ hunc quem sibi moribus sequendũ sumpserunt, se conferant, ex liberalitate & gratia legis huius facere. Quin & κυριακά atque tépla sua eis exstruere cõceditur. Vt autem maior sit liberalitas hæc nostra, illud quoque sanciendum esse duximus: Si quæ sunt domus & prædia, quæ antea iuris Christianorũ fuerint, & parentum nostrorũ iussionibus in ius fisci cesserint, aut à ciuitate aliqua teneantur, siue venditio seu donatio aliqua intercesserit, vt ea omnia in antiquum Christianorũ ius reuertantur, vt in eo quoq; pietatis & prouidétiæ nostræ percipiãt fructũ. Hæc ille postea scripsit, fortasse etiam vt Cõstantinum mitiorem sibi redderet. Edictum porrò istud propositũ est nondum integro exacto anno, ex quo iussiones eius aduersus nos columnis incisæ fuerant. Et quibus antehac apud eum nõ dico regionem aliquam, sed ne solitudinem quidem incolere permissum fuerat, verùm vt impij Deóque prorsus carétes, ex locis omnibus eiecti, omnibúsq; malis expositi, atque

† παρένθυμοῦντο.

* Διισάζειν, ambigere.

Hinc credibile certum qs adeò est, Germanos ecclesias kirchen appellare.

Diuersum hoc prorsus ab priore est edictũ.

arripuit. Porrò ille qui ſibi à telorum ictibus cauerat, lethali vulnere accepto concidit. Qui verò ſacratum crucis ſignum ferebat, quamuis denſæ niuis inſtar tela in eum conijcerentur, à nullo tamen eſt vulneratus. Nam præter opinionem omnem diuina quadam virtute tela ab hoſtibus emiſſa, haſtæ ſigni illiſa atque impacta, ab eo qui id ferebat in medio armorum diſcrimine verſante auolabant. Dicitur præterea, atque à Dei amantibus viris creditur, nec alio vnquam tempore qui ſignum id tulerit, in ſiniſtrum aliquem decidiſſe caſum, aut vulneratum captúmue eſſe. Sedenim prælio commiſſo, tyrannus, qui deteſtandis magorum impoſturis fretus fuerat, interiore quoque tunica abiecta, militaríque habitu ſumpto, cum paucis admodum qui ei bene volebant euadens, quàm celerrimè quò eum pedes ferebant profugit, & vicum aliũ alio mutans, vix ſe ex hoſtiũ manibus ſubduxit: reipſa verum eſſe oſtendens diuinum illud oraculum, quod dicit: Non ſaluatur rex per multas copias ſuas, & Gigas non ſaluabitur in multitudine fortitudinis ſuæ: & quæ in Pſalmo ſequuntur. Poſtquã verò ex turpi fuga in ditionem ſuã peruenit, irã furorémq; omnem in ſacerdotes & vates ſuos emiſit, quorũ magicis incantationibus & impoſturis adductus, tantum ſuſceperat bellũm: collectóſque ex iis clariſsimos quoſque, veluti præſtigiatores ac ſeductores iugulauit. Chriſtianorum autem tutelari Deo, nõ qualem antea, ſed perfectam iam integrámque pro eis conſtitutionem propoſuit: nec ita longo pòſt tẽpore, præter fatum fœda morte vitam finiit. Conſtitutionem eã his annectendam cenſui.

Maximin⁹ victus profugit.

Idẽ magos, qui eum ſeduxerant, iugulat.

Maximini mors.

CAPVT XXXVIII.

Rufinus habet Galleri⁹ Idẽ ſuprà Iouius nominatus.

Maximini ſerum pro Chriſtianis edictum.

„ IMperator Cæſar Caius † Valerius Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, Felix, Pius, Inuictus, Auguſtus.
„ Omnibus nos modis cõtinuæ prouincialium noſtrorũ
„ cõmoditati prouidere, eáq; eis præſtare velle, quæ omnium maximè fructuoſa ſint, & quę ad vſum vtilitatéq;
„ omniũ communem faciant, reíque publicæ cõueniant,
„ atq; animis omnium chara gratáq; accidant, neminem
„ ignorare: ſed vnumquemque hominũ, ad rem ipſam recurrentẽ, noſſe, perſuaſúmq; habere credimus. Quan-

doquidem autem manifestum antea vobis est, propte- "
rea quòd à diuis parẽtibus nostris Diocletiano & Ma- "
ximino præceptum fuerat, cõuentus Christianorũ tol- "
lẽdos esse, permultos à beneficialib. excussos spoliatósque "
esse bonis suis, id quòd in futurũ quoq; sic contra "
subditos nostros, quorũ nos, quod ita facultates eorum "
& possesiones diriperentur, curam maximè gerere de- "
cuit, procedere debuerat: datis proximo anno ad cuiusque "
prouinciæ præfectos literis constituimus, si quis cõ- "
suetudini tali aut obseruationi cultus eiuscemodi ad- "
hærere vellet, vt is nullo interposito impedimẽto pro- "
positũ suum teneret: neque à quopiam, quo minus faci- "
le absq; timore & superstitione omni, quod cuique pla- "
cuisset faceret, prohiberetur. Cæterùm ne nunc quidem "
latêre vos potest, iudices quosdã iusiones nostras non "
rectè † accepisse: quapropter factũ, vt de eis homines "
nostri * dissentire cœperint, lentiúsq; ad religiones eas "
quas ipsi probassent, accesserint. Sedenim vt deinceps "
omnis metus suspicio & dubitatio præcidatur, consti- "
tutionem præsentem proponere voluimus, vt omnibus "
sit notum ac manifestũ, quicunque sectã religionémq; "
istam cõplecti volunt, licere id eis, vt ad numinis cultũ "
hunc quem sibi moribus sequendũ sumpserunt, se con- "
ferant, ex liberalitate & gratia legis huius facere. Quin "
& κυριακά atque tẽpla sua eis exstruere cõceditur. Vt au- "
tem maior sit liberalitas hæc nostra, illud quoque san- "
ciendum esse duximus: Si quæ sunt domus & prædia, "
quæ antea iuris Christianorũ fuerint, & parentum no- "
strorũ iussionibus in ius fisci cesserint, aut à ciuitate ali- "
qua teneantur, siue venditio seu donatio aliqua inter- "
cesserit, vt ea omnia in antiquum Christianorũ ius re- "
uertantur, vt in eo quoq; pietatis & prouidẽtiæ nostræ "
percipiãt fructũ. Hæc ille postea scripsit, fortasse etiam "
vt Cõstantinum mitiorem sibi redderet. Edictum por- "
rò istud propositũ est nondum integro exacto anno, ex "
quo iussiones eius aduersus nos columnis incisæ fue- "
rant. Et quibus antehac apud eum nõ dico regionem "
aliquam, sed ne solitudinem quidem incolere permis- "
sum fuerat, verùm vt impij Deóque prorsus carẽtes, ex "
locis omnibus eiecti, omnibúsq; malis expositi, atque "

† παρέντθυο μοῦντο.

* διισάζειν, ambigere.

Hinc credibile certum q; adeò est, Germanos ecclesias kirchen appellare.

Diuersum hoc prorsus ab priore est edictũ.

» ferro,igni,beſtiis, & innumeris ſuppliciorum, mortiſq; » generibus obiecti, tormenta & cruciatus omnes ſuſti- » nuerant: ij tãdem religionem ſuam habere, & ædes ſa- » cras conſtruere iubentur, iuribúſque ſuis illis vti frui » permittitur.

CAPVT XXXIX.

Euſeb.li.9 cap.10.

ATque hæc poſt fugam, quaſi inſigni quopiam beneficio in ea affectus,& aliquid noſtra cauſa,quanuis non ita vt cõmeruerat,paſſus,perinde atque id propalàm cõfiteretur,ſcripſit. Quum autem ſecundo nobiſcum cõflictu congrederetur, vitam amiſit: ſed non ita vt decuerat decertans, neque cũ laude & gloria fortiter cadens. Namque acies quidem eius in loco plano ſtructa cõſiſtit. Ipſe autem domi ſe cõtinens,& tela effugiens, veluti qui manus aduerſus Deum ſuſtolleret, diuino in toto corpore ſuo affligitur flagello.Cõfeſtim ſiquidem dolore ex anxietate ſumma correptus, in lecto voluebatur, & inedia tabeſcebat. Incenſio autem intra viſcera exorta, habitũ & formam omnem corrũpebat:extrinſecus etiam ſpecimen eius deformabat,ita vt breui nihil in eo eſſet reliqui,quã os aridum, ſimulacro perſimile,quod horrorem timorémque ſpectãtibus incuteret, & vt corpus eius tanquam animę ſepulchrũ, aut culeus quidã altius eam in ſe defoſſam cõtinẽs, eſſe videretur. Et quum cerebrũ omne exuſtum eſſet, oculorum orbes loco ſuo moti exciderunt, eúmq; excæcarunt. Ipſe porrò doloribꝰ maximis excruciatus, Deóq; confeſſus, mortem ſibi accelerari orauit: poſtremóque omniũ condignas ſe pœnas,pro flagitiis ac cõtumeliis, quibus proteruè & petulãter Chriſtum eſſet perſequutus,dare teſtatus,execrãdam tãdem illam egit animam. Verùm enimuerò hoc quoque ad hunc modũ, qui tyrannorum omniũ acerbiſſimus fuerat,è medio ſublato, eccleſiæ ſtatim ex ipſis fundamentis excitantur, fidei verbum liberius quàm antea prædicatur,idolorũ furor potius quàm cultus ignominioſè intercidit.Et ipſe Maximinus primùm vt Deo inuiſus & tyrãnus,literis vbique propoſitis,publicíſq; inuectiuis declaratur. Statuæ eius & imagines,quæcunque in vrbibus in illius honorem erectæ fuerant,illę quidem ex locis editioribus de-

Maximini morbus horrendus.

Mors eiuſdem.

Hic Cæſar quadriẽnio, Auguſtus triennio per Orientem fuit. Diac.

Tyranno hoc ſublato, Chriſtianiſmus in Oriente refloreſcit. Sta-

iectæ cōminuuntur: hæ autem in facie fuligine coloréque atro oblinuntur, ludúsq; & ludicrum illudere ei volentibus proponuntur. Et honores alij veritatis inimicorum abolentur. Deinde etiam qui eadem cũ illo senserant, partésq; eius sequuti fuerant, & superbius sacris nostris illuserant, amici & familiares eius, iustas ferunt pœnas. Qualis Peucentius ille fuit, in magna apud illum veneratione habitus, & amicorũ omniũ intimus, tertiùm ab eo cōsul creatus, aliísque etiam† honoribus gestis clarus. Lucianus quoque, omni itidem dignitate ac potestate præcipuè ab eo exornatus, qui sanguine Ægyptiorum, Christianorũ honores sibi & magistratus parauerat. Plurimi præterea alij, per quos potestatem Maximinus summam, vt omnibus terribilis videretur, cōsequutus fuerat. Comprehendit quoq; Theotecnum vindicta nō diu morata, propter scelera ea quę aduersus Christianos commentus fuerat. Quòd enim propter nouum illud simulacrũ & figmenta contra nos excitata, honore auctus fuerat, ad dignitates quoq; primarias est euectus. Et postquam Licinius Antiochiam peruenit, & magorũ atque impostorum turbam ad interitum adegit, affuere ibi recentis illius simulacri sacerdotes, tormentísque affecti causam imposturæ suæ edere sunt coacti. Atque illi vbi Theotecni fraudem prodidere, primùm Licinius Theotecnũ occidit, deinde impostoribus illis dignam inflixit pœnam. Ad hoc Maximini liberi, & qui vel genere vel amicitia ei coniuncti erant, adiecti, paríq; cōtumelia & pœna affecti, cæsi sunt. Quoniam non susceperunt disciplinam, neq; intellexerunt vt non cōfiderent in Principibus, in filiis hominum in quibus non est salus: In die ergo illa perierunt omnes cogitationes illorum.

tuæ Maximini deiiciuntur, & memoria eius damnatur. Amici eiusdē malè accipiũtur. Lucianus: Euse. Culchianũ, Rufin. Quintilianũ habet Peucētius. Catholicus rationũ omniũ præfectus ab eo cōstitutus. Theotecnus rationalis. Sacerdotes Iouis Amici.

Liberi Maximini.

CAPVT XL.

TYrannis Deo inuisis ita sublatis, res imperij totius firmæ atque incōcussæ ad Cōstantinum & Liciniũ peruenêre: qui pessimis illis oppressis, satis certò vim diuini auxilij experti, fidei suæ generositatem, & ad virtutem omnem propensionem, pro Christianis omnia mouendo atque agendo, & leges pro eorum salute & securitate promulgando, abundè ostenderunt. Itaque

Ecclesia christiana florens.

læta admodum & serena prorsus, nulla interueniente nube, vbique illuxit dies, & diuinus quidam mirificúsq; ecclesias per orbem omnes splendor illuminauit, & res nostræ tutæ atque extra inuidiá omnem positæ fuerũt. Abundè quilibet eius quæ à Deo immissa factáque fuerat, pacis particeps factus est: & dominatione iniusta depulsa, liberalem vnusquisq; cõspexit solem, solum verum Deum piorũ propugnatorem laudib' vehens. Omnibúsque ingẽs incessit lætitia, res omnes quasi reuiuiscentes cernentibus, quæ dudum pestifera clade & calamitate interierant. Itaque magnifica tẽpla amplitudine & sublimitate ingenti, & lõgè quàm antea venustate & splendore maiore cõstructa: & quod omniũ nobis est optatissimũ, festi dies encæniorum nouarúmq; dedicationũ splendidè acti, sacræ ædes recẽs fundatæ, Episcoporũ vndique conuenientium cõuentus celebrati: & Christi mẽbra amanter aliud aliunde cõfluentia, rursus ad vnam harmoniá corporísq; cõstitutionem decenter cõpacta, atque, vt cum Propheta dicam, os ad os, & harmonia ad harmoniá contracta: & quæ prȩterea per oraculum diuinũ prȩdixit verbũ, impleta ea sunt. Vna diuini spiritus vis per omnes peragrare cognita est, omnium vna anima, & idem studiũ: omnibus in ore fuit, & ab omnibus exauditus est hymnus vnus, diuinitatem verbi Dei cõcentu pulcherrimo celebrans, cultúsq; numinis purus, & sincerũ sacrificium, sanctiones & cõstitutiones ecclesiarum, psalmorũ cantus, frequentati. Ad hæc diuini verbi prædicatio, atque arcana mysticáque ministeria piè sanctéq; peracta, & salutiferæ pasionis † inenarrabilia symbola & signa sumpta. Ætas quoque omnis, & omnis generis homines, orationi & gratiarũ actioni incumbentes, cõciliatorem & autorem tam subitorum bonorũ laudarunt. Conciones orationésq; ad populum, pro eo atque tẽpus derepentè argumentum suppeditabat, in cõuentibus habitȩ. Atq; aliquis in tam frequenti ecclesiæ concione humanus atque modestus piúsque vir, in plurimorũ hominum & aliquorum episcoporum præsentia, decenter & placidè aures præbentium, orationem domi cõpositam in medium produxit. Qualis illa fuit, quam ad Paulinum Tyri episcopũ qui-

Pulcherrimus ecclesiæ Christianæ trãquillis secũdísq; reb' status.

† σωτηρίου πάθους ἀπόῤῥητα σύμβολα.

Extat hæc oratio apud Euseb. lib. 10. cap. 4.

dam optimè cõſcripſit & recitauit. Paulinus porrò iſte apud Phœnices clarus, multa magnificè Tyri tẽpla conſtruxit. Atque hæc quidem ſic tum agebantur. Mihi verò minus moleſtum erit, conſtitutiones eas quas Deo charus imperator pro nobis publicauit, in opus hoc referre. Primo autẽ loco eam ponam, quam is cõmuniter cum Licinio, qui nõdum in rabiem actus fuerat, pro rebus Chriſtianorum conſcripſit: quæ ſic habet.

CAPVT XLI.

"QVum re probè deliberata, libertatem religionis "non denegandã, ſed vniuſcuiuſq; arbitrio & vo- "luntati, vt pro ſuo quiſque iudicio ſacra coleret, permit"tendã eſſe exiſtimaremus: Chriſtianos quoque profeſ"ſionis ſuæ ſectam, cultúmque diuinũ ſeruare iuſsimus. "Quandoquidem autem multę ac diuerſæ † opiniones, "in eo ipſo reſcripto, in quo eis talis eſt permiſſa pote"ſtas, verbis diſertis additæ eſſe videbantur, factũ fortaſ"ſe eſt, vt quidam paulo pòſt ab huiuſcemodi obſerua"tione religionis cõplectenda reſilirent. Quum igitur "ego Conſtantinus, & ego Licinius, Auguſti ambo, feli"citer Mediolanum veniſſemus, atque ibi in cõſilio quæ "ad vſum & vtilitatem reipublicæ præcipuè pertinerent, "inquireremus: inter alia plura, quæ cõmoda eſſe omni"bus, ſeu prima potius viſa ſunt, conſtituenda atque or"dinanda eſſe duximus, ea videlicet, quibus honor & cul"tus diuini numinis continetur: hoc eſt, vt etiam Chri"ſtianis liberum prorſus concedamus arbitrium, religio"nem quam velint conſectandi. Vt quidquid tandem eſt "diuini & cœleſtis numinis, id nobis & qui ſub poteſta"te & ditione noſtra degunt, omnibus propitium beni"gnúmque eſſe poſſet. Itaque ſententiam hãc noſtram "ſana atque recta deliberatione in edictum retulimus, "vt nemini prorſus poteſtas pręcideretur, quouis tempo"re Chriſtianorum obſeruationem & religionem com"plectendi: & quem animo ſuo cõmodum cõgruentém"que eſſe crederet cultum, ſequẽdi, vt diuinum numen in "rebus omnibus propenſum atque benignũ nobis eſſet. "Æquum ſanè eſt, vt hoc ſic nobis placere, reſcripto iſto "noſtro nũc ſignificemus: vt hæreſibus omnino ſubla"tis, quæ in prioribus ad * deuotionem tuã datis literis

Cõſtantini & Licinij p Chriſtianis edictum.

† αἱρέσεις, *Sectæ.*

* καθοσίωσιν.

» nostris de Christianis continebantur, si quæ sunt insu-
» per sinistra prorsus & à clementia nostra aliena, ea in-
» ducantur. Proinde quilibet liberè & apertè, qui Chri-
» stianas cęremonias obseruandas sibi esse duxerit, eas si-
» ne pturbatione & periculo omni tutò obseruet. Quod
» ita solertiæ tuæ plenissimè indicatũ voluimus, vt scias
» nos liberam absolutámque potestatem Christianis re-
» ligionis suæ colendæ decreuisse. Et quum deuotio tua
» animaduertat, tam absolutã ipsis esse datam facultatẽ,
» aliis quoque ad sacra ea & cæremonias trãsire volenti-
» bus id facere sciat esse permissum. Id quod trãquillitati
» temporum nostrorum conuenire manifestũ est, vt po-
» testas vnicuique sit, pro eo atque velit, diuinum colẽdi
» numen. Factum id à nobis, ne cui diuino honori aut
» cultui quidquam per nos diminutũ esse videatur. Itaq;
» & hoc in personã Christianorũ decernẽtes statuimus,
» vt loca eorum in quibus antea conuenire soliti fuerãt,
» (de quibus, prioribus etiam literis nostris alio tempore
» ad deuotionem tuã datis, formam & modũ alium con-
» stitueramus) si ea aliqui vel à fisco nostro, vel à quopiã
» alio, emptione interueniente cõparauerint, ipsis Chri-
» stianis absque pecunia & absque repetitione vlla precij
» dati, citra omnem cunctationẽ & deliberationem resti-
» tuant. Quod si qui talia loca dono à quopiam accepe-
» rint, aut etiã ex liberalitate & munificentia nostra con-
» sequuti fuerint, ij ad præfectũ cuiusque loci iudicis lo-
» cum obtinentem adeant, vt ipsorũ per benignitatẽ no-
» stram ratio habeatur. Atque ea loca omnia, nulla inter-
» posita mora, corpori Christianorũ omnino reddi cura-
» bis. Et quoniam Christianos ipsos nõ solùm ea in qui-
» bus conuentus agere soliti sunt, sed & alia loca habuis-
» se constat, nõ priuatim ad quẽquam illorum, sed ad ius
» corporis eorum, hoc est, Christianorum pertinentia, ea
» quoque omnia qua diximus lege citra ambiguitatẽ o-
» mnem Christianis ipsis, hoc est, corpori ipsorũ, & cui-
» libet eorum conuentui restituenda iubebis: eo quẽ di-
» ximus seruato modo, vt videlicet qui ea absque restitu-
» tione precij, sicuti dictum est, reddiderint, indemnitati
» eorũ à benignitate nostra prouideatur. Quibus in re-
» bus omnibus Christianorum, quod diximus, corpori

Restitui iubentur loca & bona sua Christianis.

operam studiúmque tuum, quoad poteris, præstare debebis, vt iussa nostra primo quoque tempore impleantur: & vt per bonitatem liberalitatémq; nostram, communi & publicæ quieti cõsulatur. Ita enim futurũ est, quemadmodum prædiximus, vt diuina erga nos gratia & benignitas, quam multis iam in rebus sumus experti, perpetua nobis firmáque maneat. Cæterùm vt eiuscemodi liberalitatis & constitutionis nostrę sententia ad notitiam omnium perferri queat, consequens est, vt literis tuis præfixis, decretum hoc nostrum passim in locis omnib. proponas, & in noticiam omnium deducas, ne quempiam munificentiæ nostræ lex latère possit.

CAPVT XLII.

Eorundem constitutio de bonis ecclesiæ catholicæ Christianorum restituẽdis.

Hæretici nõ gaudent catholicorũ priuilegiis Cõstãtini. L. Priuilegia. C. de hæret. & Man.

SEcundam verò hanc quæ sequitur constitutionem promulgarunt, in solam catholicam ecclesiam liberalitatem talem collatam esse significantes. Salue Anyline, plurimùm nobis honorãde. Liberalitatis benignitatísque nostræ modus hic est, vt quæ alieni iuris sunt, non solùm non violẽter inuolari, verumetiã restitui velimus, Anyline reuerẽdissime. Quapropter præcipimus, quamprimùm literæ hæ nostræ ad te perlatæ fuerint, vt quæcunque bona ad ecclesiam catholicam Christianorum, vel in vrbibus vel in locis aliis pertinẽtia, siue à ciuibus, seu à quopiam alio occupata detineantur, confestim ecclesiis ipsis restituantur. Prorsus enim constitutum nobis est, vt quas antea ecclesiæ habuerunt possessiones, in ius earum redeant. Quum itaque deuotio tua mandati huius nostri iussionem clariorem perspiciat, operam dare debes, siue horti siue ædes, seu quidlibet aliud ad ius ecclesiarũ pertinuit, vt hæc omnia eis quáprimùm reddantur, vt videlicet te iussionibus hisce nostris cum cura & fide paruisse intelligamus. Vale Anyline, nobis admodum honorande. Aliam quoque constitutionem ad eundem scripserunt, in qua ecclesiarũ ministros & præsides, à ciuilibus muneribus liberos & immunes esse iubent, in hunc modum: Salue Anyline reuerendissime. Posteaquam rebus multis constat, neglectam contẽptámque religionem, per quam summa sanctissimi cœlestis numinis obseruãtia & reuerentia conseruatur, ingentia rebus publicis intulisse pericula: eam-

Cõstitutio de immunitate clericorum. L. Iuxta sãctionem. C. de episcop. & cleric.

„ démque ipsam legitimè atque sanctè receptam & cultam, maximam Romano nomini felicitatem, plurimáque omnibus hominib. beneficia, diuina benignitate suppeditante, conciliasse: placitū nobis est, viros eos qui debita sanctitate & pręcipua talium sacrorum cura ministeriis suis per egregium sacræ religionis cultum funguntur, laborum suorum digna referre præmia. Quam ob causam qui intra prouinciam tibi creditam in ecclesia catholica sunt, cui Cecilianus præest, functionémq; & operam suam sanctissimæ religioni præstant, quos Clericos nominare solét, eos ab omnibus prorsus muneribus immunes conseruari volumus, vt ne errore aliquo aut lapsu sacrilego, à cultu qui summo numini debetur, abstrahantur: sed potius citra omnem perturbationem, religioni sacrísque suis inseruiant. Qui sanè si cultum suum, qui longè maximus est, Deo ritè exhibeant, plurimum rebus publicis videntur afferre commodi & emolumęnti. Vale Anyline, plurimum nobis & honorate & desiderate. Edidit præterea Constantinus quartam quoque constitutionem, in qua ecclesiis pecunias donat, ad Cecilianum episcopum Carthaginensem ita scribens: Constantinus Augustus Ceciliano episcopo Carthaginis. Quandoquidem visum nobis est, per prouincias omnes Africę, Numidiæ, & Mauritaniæ, certis quibusdam ministris legitimę & sacrosanctæ catholicæ religionis, aliquid ad sumptus tolerandos largiri, literas ad Vrsum Catholicum Africæ dedi, eíque significaui, vt ter mille pholles dinumerandos tibi curaret. Quapropter vbi quam diximus pecuniæ summam recipiendam mandaueris, omnibus eis qui in breui ad te ab Hosio misso designati sunt, distribui eam iubeto. Ac siquidem deesse quidquam cōpereris ei summæ, quo minus liberalitas quam erga omnes eos præstandam statuimus, impleatur: ab Heraclide possessionum nostrarum curatore, nulla interueniente dubitatione, quod opus esse videris, petere debebis. Ei enim, quū mecum esset, iniunxi, si quid pecuniæ ab eo exigeres, vt id absq; ambiguitate omni tibi expensum ferret. Et quoniá audiui, quosdam non satis compositæ aut sanæ mētis homines populum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ, praua

Constitutio de donatione Cōstantini.
Catholicus Africæ.
De Pholli Alciat. de prætorib. et honor. prætur. lib. C. 12. Imperatoris possessionum curator.
Coercio hæreticorum.
Vicarius præfectorū.

quadam & ſubadulterina fraude peruertere velle: ſcito " me Anylino procõſuli, atq; etiam Patricio Vicario præfectorum, quũ vterq; præſens adeſſet, eiuſcemodi mandata dediſſe, vt inter alia omnia, ad hanc quoque rem, " quam par eſt maximè, conferant curam: neque ſi tale " quidquam accidat, negligendum ſibi putent. Itaque ſi " aliquos eiuſcemodi homines in ea ipſa væſania perſe- " uerare videris, ſine omni procraſtinatione ad eos qui " dicti ſunt iudices accedes, & rem ipſam eis propones, vt " illos quemadmodum præſentibus eis præcepi, caſtigent " & coerceant. Diuinitas magni Dei te in multos con " ſeruet annos. "

CAPVT XLIII.

INſuper quintam etiam compoſuit conſtitutionem, " conuentũ epiſcoporum agi præcipiens, vt concordia " fieret, cõſenſúſq; vnus eccleſiarũ ad hunc modũ ſcri- " bens: Cõſtantinus Auguſtus Miltiadi epiſcopo Roma- " norum, & Marco, &c. Quãdoquidem plures libelli à cla- " riſsimo viro Anylino procõſule Africæ ad me ſunt miſ- " ſi, in quibus refertur, Cecilianum Carthaginenſis vr- " bis epiſcopum à quibuſdam eius collegis, qui in Africa " ſunt, de rebus multis argui & accuſari: mihíque id gra- " ue & moleſtum accidit, in prouinciis ſcilicet iſtis, quas " deuotioni meæ diuina prouidentia ſuo ipſius arbitrio " ſuáque ſponte mandauit, & in quibus frequens eſt po- " puli multitudo, turbam aliquam & motum deteriorem " ad ſeditionem concitandam reliquum eſſe, diſsidiúmq; " inter epiſcopos extare: placuit mihi, ipſum Cecilianum " vnà cum decem epiſcopis, qui eum reum agere viden- " tur, & alios præterea decem, quos ipſe ſibi ad cauſam " ſuam neceſſarios eſſe arbitratur, Romam in nauim im- " poſitos mittere, vt ibi vobis, & item Reticio, Materno, " & Marino, collegis veſtris præſentibus, quos eius rei " gratia Romam properare iuſsi, audiãtur. Vt verò cau- " ſam totam ad auguſtiſsimã legem accommodare, atq; " pleniſsimè de re hac omni certiores fieri poſsitis, exẽ- " pla ſcriptorum Anylini ad me datorum literis meis ad- " iuncta, ad eos quos dixi collegas veſtros miſi: quibus " firmitas veſtra perlectis cognoſcet, quomodo ea quæ " dicta eſt cauſa ritè atque ordine ſit decidẽda, atque ex "

Conſtãtin⁹ cauſam Ceciliani epiſcopi Carthaginenſis antiſtiti Ro. & aliis quibuſdam epiſcopis decidendam committit.

Non vult imperator pius, aliquod esse inter episcopos catholicos dissidium.

Commissio imperialis de cõponendis intèr dissidentes episcopos cõtẽtionib.

æquo & bono finienda. Neque enim sedulitatem diligentiámque vestram latet, ea me veneratione sanctam catholicam Ecclesiam prosequi, vt nullum prorsus dissidium aut seditionem in loco aliquo relictam velim. Diuinitas magni Dei vos plures annos conseruet, reuerendissimi. Aliã itidem constitutionem vulgauit, vt alter quoq; conuẽtus cogeretur, in quo dissidium omne ex sacro presbyterorũ ordine tolleretur. Eius verba hęc sunt. Constãtinus Augustus Chresto episcopo Syracusano. Iãpridem antea quum nonnulli prauè & peruersè à sancta religione virtutéque cœlesti & catholica secta secessionem facerent, præcidere volentes eiuscemodi eorum contẽtionem & rixandi studium, constitueramus, vt accitis quibusdam ex Gallia episcopis, euocatísque ex Africa iis qui inter se hostilem in modũ peruicaciter & obstinatè contenderent atque certarẽt, pręsente quoque Romano episcopo, id quod in cõtrouersiam & cõcertationem venisset, in præsentia eorum diligenti cura & iudicio decidi cõponíque posset. Quandoquidem verò, sicuti fieri solet, quidã salutis suæ cultúsque & obseruantiæ, quæ sanctissimæ sectæ debetur, obliti, odia atque inimicitias amplius exercere non desinunt, neque rei iudicatæ acquiescere volunt, per exceptionem obiicientes, perpaucos quosdam sententiã tulisse, qui etiam prius ad decisionem celeriter & cupidè ferendam accelerarint, quàm omnia quæ inquiri opus fuit, diligẽter & accuratè excusissent. Quibus ex rebus omnib. illud euenit, vt simul & illi quos fraternã concordiam & vnanimitatem obtinere decuit, turpi quodam, seu potius detestando more, per secessionem inter se dissideant: & hominibus qui à sanctissima religione alieno sunt animo, occasio ridendi atque obtrectãdi sit præbita. Itaque prouidendum mihi est, quod dudũ post sententiam latam spõtanea transactione compositum oportuit, vt id nunc tandem multis præsentibus finem debitum consequatur. Posteaquã igitur ex diuersis plurimísque locis episcopos in Arelatensem ciuitatem intra Calendas Augusti conuenire iussimus, tibi quoque scribendum esse cẽsuimus, vt accepta à viro clarissimo, Latroniano † Agitatore Siciliæ, publicæ vecturę tessera: duo-

Propter dissidia christianorum apud infideles professio nostra malè audit.

† κουρήκτορος.

ra: duobúsque aliis ex secundo ordine, quos ipse eligendos putaueris, tibi adiuncti, & pueris tribus qui in itinere vobis inseruiunt assumptis, intra eam diem in eum quem diximus locũ peruenias. Vt per firmitatem tuam, reliquorúmque qui ibi cõuenient, vnanimem & cõsentientem prudẽtiam, controuersia quæ hucusque nõ rectè per fœdam intestini dissidij contẽtionem durauit, omnibus quæ hinc & inde ab iis dicentur, qui inter se dissident, quos adesse ibi etiam præcepimus, auditis, vel nunc tandem ad debitum cultum professionem, concordiámque fraternam reduci queat. Incolumem te Deus omnipotens multos conseruet in annos.

Publica vectura principe permittente olim episcopi in profectionibus ecclesiæ causa susceptis vsi sunt. Tãta illorum scilicet fuere opes & copiæ.

CAPVT XLIIII.

HViuscemodi ille tum leges cõstitutionésque ferebat, quum vberrimè nobis Deus pacem, cœlestísque gratia libertatem prolixissimè dedisset. Cæterùm id ferre non potuit antiquus ille generis nostri hostis. Continuò enim Licinium occupauit, eúmque à recta sententia abductum, ad inimicitias aduersus Cõstantinum suscipiendas permouit: quem ille, ꝙ magnam in bello cõtra Maximinũ gesto gloriam cõsequutus fuerat, quum imperatoris nomine decorauit, tum ei Nicomediæ, * Heracleæ quæ ad Thraciam est, atque Orientis ditionem permisit. Licinius autẽ, quum ea quæ prioribus tyrannis acciderant, nosset, (quæ quidem eum vt saniora sequeretur consilia, abundè satis admonere poterant) & quum sororis Constantini maritus esset, dignitatéque & gloria ab illo secũdas obtineret, imitatione eius abiecta, tyrãnos, quorum euersionem atque interitum, si quis alius, & ipse maximè viderat, æmulari maluit. Quapropter quum alia omnia paruipẽdit, tum affinitatem etiã & fœdera iureiurãdo confirmata contempsit, varios aduersus Constantinum dolos struens, & benefacta mala gratia compensare studens. Ac primùm quidem insidias occultans, & amicitiam simulãs, sæpe fraudibus illum aggressus, nihil tamen egit. Inexpugnabili enim vi, vtpote Deo charus, munitus erat: & quæ hostis ipse in cordis latebris alia super alia struebat, facilimè ipse in lucem producta coarguebat atque opprimebat. Tam præsens illi diuini cultus & pietatis

Licinij cõtra Cõstantinum res nouæ.

** Hæc antea Perinthus dicta.*

armatura auxilium ad salutem attulit. Atque ipse quidem, qui in tanta apud Deum esset gratia, occultos illius conatus ad hunc modum effugit. Ille autem quòd insidiæ clandestinæ ei minus ex sententia succederent, Deo illas in apertum pertrahēte, citra dissimulationem propalàm se aduersus Constātinum, fortasse autem dicere licet, etiam aduersus rerum omnium Deum, quem ab eo coli sciebat, armauit. Primùm igitur paulatim Christianos, qui sub ditione eius erant, premere atque oppugnare est aggressus. deinde mente ab insita sibi insania captus, manifestam contra ecclesias commouit persequutionem: futurum ratus, vt Constantinus, religione periclitante, summo afficeretur mœrore. Neque eum latebat, ecclesias pro illo orare, atq; studere vt sub illius essent imperio. In primis verò delectu instituto, † Christianos omnes è domo familiáq; sua exegit: militésque qui dæmonibus sacrificare nollent, honore dignitatéque spoliatos exautorauit. Mox leges illegitimas & iniquas tulit, in custodiis conclusis misericordiam omnem claudens: & Christianis deprehensis, easdem quas maleficis pœnas decernens. Quid ego nūc dicam, quæ ille prius inaudita de coniugiis statuerit? quæ

Licinius christianos psequitur.

Fœda eiusdem tyrannis.

† *Confeßio Auxentij ex Suida. Erat hic in palatio Licinij inter subscribas, quos Latini notarios vocant, illustri loco. In imperiali autē quadā domo fons aquæ fuit, & super eo fonte Bacchi simulacrum: tum autē vitis ampla, quæ locum eū omnem tegēs, multa cū amœnitate obumbrabat. Huc quū Licinius veluti deambulans, Auxentio, & multis præterea aliis cum officij gratia comitātibus, venisset, & botrum ingētem & maturum è palmite pendentem conspexisset, Auxentio vt eum decerperet, mandauit. Auxentius nihil prorsus subesse doli suspicatus, pugione quē ex femore suspēsum gestabat stricto, botrum resecuit. Tum Licinius ad eum, Ad pedes Dionysij vuas depone, dixit. Auxentius verò: Minimè gentium, inquit, imperator. Christianus enim sum. Licinius rursum: Itaque ex aula, ait, confestim abibis, dignitate posita. Alterum tibi duorum istorum necessariò faciendum. Enimuerò Auxentius, nulla interposita mora, cingulum perquàm libenter solutū posuit, & aulæ discedens valedixit. Hunc aliquanto pòst, episcopi Mopsuestiæ antistitem legerunt.*

nouo quodam modo in defunctos admiserit? quantam auri & argenti vim à ciuibus exegerit? vt nouas agrorum mensiones instituerit? aliásq; adinuentiones excogitarit?& delationes illustri loco natorū & magna gloria virorum receperit? quorum vxores per repudium ab eis separatas, impotentibus atque impudicis ad ludibrium dedit. Quid etiam dicam, quibus ipsemet in extrema etiam senecta vel virginibus vel cōiugibus quotidie libidinosissimè illudens, exsatiare tamen impotētem suam petulantiam non potuerit? Sedenim quæ sequuntur flagitia eius, parua hæc & nihili quæ diximus esse coarguunt. Postremò nanque furori suo lōgè maximo quasi victus cedēs, vim omnem in episcopos conuertit, quos ministros Dei esse sciebat. Horū præclarissimos quosq; clàm fraudulenter enecauit, cædísque nouus planè & insolitus modus fuit. Ac quæ in Pōto & in vrbibus circū Amaseam is peregit, sæuitiam atq; crudelitatem omnem lōgè superant. Ecclesię nanq; partim à radicib. ipsis euulsæ & solo ęquatæ, partim clausæ prorsum sunt. Sacerdotes autē magno cum contemptu perinde atque malefici quidam, grauiora etiam quàm homicidæ, propter innumeros eis illatos cruciatus passi, tandem ferro in minutas partes dissecti, in mare vt piscibus esca fierent, proiecti sunt. Nam aliorum piorum cædes quis enumerare queat? Solitudines etiam tum & montes inculti pro vrbibus frequentabantur. Atque ad eum modum quum animatus esset, quocūque se cōferret, diripiebat omnia & vastabat. Quo tempore etiam exercitus dux Theodorus martyrio est defunctus, spectata fortitudine vir, qui Heracleæ in Ponto habitans, Mariandynorū genti præerat: & quòd euocatus ad Licinium non venisset, hospitem ipsum habuit, eiúsque Deos comminutos egentibus dedit. Hunc Licinius etiamsi egregiè charum habuerit, multis tamen affecit cruciatibus. Nam & in crucem eum egit, & subulas in meatus secretiores corporis eius immisit, postremóque capite truncauit. Cuius corpus postea in patriam eius Euchaitem magnificè deportatum, & ibi insigni tēplo cohonestatum est. Alius hic est à tyrone illo, qui in Amasea ciuitate sub Bringe Maximiani pręfecto holo-

Licinij in episcopos sæuitia.

Theodori ducis martyrium.

Theodorus tyro martyr.

caustum factus, supplicium ignis fortiter pertulit. Sicuti & ille, qui Pergæ in Pamphilia crucifixus, vitam hāc finiit. Quanuis omnes ij corpus vnū & spiritus vnus in Christo fuerint. Post Theodorū & Basileus Amasenus episcopus, quum prius intolerabilia tormenta esset perpessus, capitale subiit suppliciū. Sebastia quoq; vrbs in stagno suo quadraginta illos egregios & diuinos viros per frigus & vndā mirificè Deo totos holocausti instar oblatos vidit, quum Lysias adhuc & Agricolaus satellites propugnatorésq; eius superstites essent, inueniēdísque aduersus martyres nouis cruciatibus apprimè pollerent. Illorum porrò cōiuges, quæ & ipsæ quadraginta numero fuere, Heracleam Thraciæ abductæ esse feruntur: atque ibi cum Amone quodā diacono tormentis, quæ quisquam exprimere possit maximis, generosè & fortiter toleratis, cum pulchra professione, per gladium victimæ Deo sunt oblatæ.

Itē Theodorus Pergensis. Basileus Amasenus episcop. Sebastiēses 40. martyres. Coniuges eorundem itidem 40. martyres. Amon martyr.

CAPVT XLV.

AD extremam ergo dementiam ruens, ita vt cœperat, defectionem suam à fide in apertum proferre perrexit: & ad manifestam idololatriam conuersus, sacrificiis & victimis mactatis, se facilius rectiúsque bellū eo modo expediturum arbitratus, dæmones euocauit. Dicunt quoq; seductum eum à quibusdā qui victoriam ei pollicebantur, Mileti oraculum Apollinis Didymæi siue gemelli consuluisse: eíque de belli euentu percontanti, à dæmonio responsum esse versibus hisce: *

Licinius Apostata oracula de belli euentu consulit.

* ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί,
σὴ τι βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ἱκάνει.

Te grandæue pater iuuenilis pugna fatigat,
Et tua fracta iacet senio grauiore potestas.

Constantinus porrò imperator Deo charissimus, verecundia quadam singularíque humanitate & modestia præditus, talia quū de eo audiret, seipsum primùm continuit, vicémq; eius qui indignus erat cūi quispiam cōdoleret, admodū est miseratus. Postquam verò ad conatus illius hostiles nihil superesset, rabiésque contra Christum suscepta magis magísque procederet, moderatam pro consuetudine sua aliquantum contrahens mentem, & humanitatem iusticia temperās, subuenien-

Pius planè Constātini animus.

dum eis esse qui ab illo tã crudeliter vexarẽtur, statuit: illud certum cõpertúmque habens, fructum pietati suæ, victoriam, cœlitùs contra hostes suos propositum esse. Quam ob causam honestatis virtutísque amori malitię vitiorúmq; odio misto, vnà cum pio filio Crispo, cõtra Licinium salutari armatura duce & auxiliatrice processit. Et tandem ambo acie structa, ad Chrysopolim Bithynię vrbem cum illo prælium commisere: omnibúsq; rebus eis ritè atque feliciter cedentibus, victoriam ab hoste fortissimè retulere, peditatu illius omni naualíq; subsidio in fugam verso. Ille porrò quum quid faceret non videret, seipsum victoribus dedit: ille inquam, qui paulo antè minas ferociter spirauerat, atque omnia potestati suæ subiicere contẽderat. Imperator sanè more suo solito vsus, vitam quidem illi donauit, eúmque sub custodia esse Thessalonicæ mandauit. Vbi verò ille à moribus suis consuetis non discessit, & fraudulẽter insidiosa consilia captans, barbarorúmque multitudinem mercede cõducens, vt bello restaurato cladem acceptam sarciret, ad res nouas rursum spectare deprehẽsus est: Imperatoris iussu vitam ferro cæsus amisit, idem scilicet quod priores tyranni passus. Quandoquidem enim illorum malis & aduersis rebus edoctus ad frugem & officiũ nõ rediit, eandémq; quam illi impietatem sequus est, non immeritò in easdem quoq; fœdas calamitates decidit. Statuæ quoque, & quæcunque imagines eius in muris positæ atq; insertæ fuerant, euersæ, erutæ atq; abolitæ sunt. Atque ille quidẽ ita victus occubuit.

Victoria Cõstãtinò aduersus Licinium.

Licinius se Constãtino dedit.

Licinij cædes.

Memoria eiusdem damnata.

Licinius literis adeò infestus fuit, vt virus ac pestem publicam eas appellaret, illarum tam expers vt ne decretis quidem subscribere posset. Illud in eo non reprehendendum, quod spadonum aulicorúmque insolentiam mirè compescuit. Egnat.

CAPVT XLVI.

TOtus autem Oriens simul & Occidẽs sub Cõstantini imperium peruenit: quas ille regiones, omnésque circũcirca prouincias, necnon septentrionales atque australes oras, tranquilla pace, metu omni depulso, repleuit. Itaque magnifici vbique conuentus celebrari,

Tyrannorũ internecione, summa tranquillitas & felicitas ad Christianos peruenit.

lætis alius alium oculis respicere, feruentiúsque subridere, mœrore pristino tristitiáque eiecta, noua luce loca omnia relucere: in vrbibus & vicis omnibus pæanes & hymni, primùm quidem in rerum omnium Deum, deinde etiam in tantæ prosperitatis subministratorem cani, memoria malorum aboleri, obliuio impietatis induci, omnes præsentibus bonis vbertim vti frui, maior etiam meliórque rerum futurarum spes esse, legum videlicet & constitutionum humanitatis plenissimarum, bonorúmque aliorum quæ tum liberè & propalàm iactabantur, donationum quoque amplitudinem pietatis declarantium: quarum multitudinem quænam oratio enumerare queat? Siquidem publicitùs omnes Imperator ipse cohortatus est, vt in primis diuinũ numen piè colerent. Ita enim fore, vt omnia eis abundè prorsus suppetant, omniáq; cœpta cum spe optima feliciter cedant: sin à pietate tali & veri Dei religione aberrarent, nihil eos & pace & bello q̃ res aduersas expectare debere confirmans. Atque hæc quidem non per iactantiam gloriabundus, sed gratiam Dei agnoscens & profitens protulit. Ita ille cõmodum se Deo ministrum præbẽs, terras omnes ditioni suæ subiecit, vt Christianorũ religio q̃ maximè augeretur: & qui in ea colẽda constanter perseuerarẽt, illustres maximè dignitatibus & honoribus fierent. Talibus igitur consiliis fretus, quæcunque iam inde ab initio cõtra nos decreta fuerãt abrogauit, exules reuocauit, honores illis & bona sua, siue militaris dignitas, seu possessio fortè cuiquã adempta fuerat, restituens. Ecclesias ampliores publica pecunia cõstruxit, immunitatem ministris Dei concessit, cõuentus fieri permisit, aliáque peragere iussit, quæcunque ad Christianum pertinent cultũ. Postquam ad hunc modũ omnes in pristinã reuocauit libertatem, eísq; honores solitos bonáq; sua restituit, si qui sentẽtia capitali dãnati vitam finiuissent, genere proximos, si qui essent, adire illorũ hæreditates iussit: si nõ essent, loci eius ecclesiam in bona eorum siue priuata seu publica essent, succedere lege lata præcepit. Atque hæc quidem sic imperator rectè constituit, legitiméq; cõfirmauit: præterea verò christianis omnes profanos magistratus gerere pmisit.

Per pietatẽ verã res secundæ consistunt.

Christianismi mirifica propagatio.

Festos autem Græcorum dies, simulacrorum victimas & orgia, incantationes, & sacra dæmonũ prorsus prohibuit & interdixit. Multa etiam ex prisca consuetudine ĩ melius ab eo mutata. Apud Ægyptios enim cubit⁹ non amplius in Græcorum delubra, sed in sacras nostras ædes deportatus, atque ibi dedicatus est, quo incrementũ exundantis Nili mẽsum dignoscebatur. Spectaculum singulari certamine concertantium gladiatorũ Romæ frequentari solitũ, ex eo tempore prohibitum. Phœnices, qui Libanum montem ad Heliopolim incolebant, virgines suas ante legitimas nuptias ad stuprũ prostituere desierũt, quod lege antea apud eos fieri receptũ erat. Templa altitudine & latitudine ampla extructa. Quæ verò antehac iam ædificata fuerant, instrumento Ecclesiastico & donariis exornata. Nonnulla etiam ex ipsis fundamentis excitata sunt. Ad quæ omnia imperator liberaliter impensas contulit, Episcopis eam rem curantibus, magistratibúsque iussu illius pecuniam ex publico præbentibus. Sauromatæ quoque & nationes Istrũ accolentes, imperio eius subditæ, quæ gẽtium aliarũ victrices, solos Romanos qui eis resisterent, habuerunt. Eas Constantinus miraculorum nocturnorúmq; insomniorum denunciationibus deuicit. Quoscunque autem populos bello superauit, perinde atq; cũ Christo de gloria contenderet, gratiam in se collatam, propagãdæ religionis studio rependit. Omnes nanque homines ad hanc solam colendã excitauit, & in omnibus prouinciis partẽ aliquã publicorum vectigalium ecclesiis tribuit, donationémque eam ratam esse temporibus seculísq; omnibus sanxit. Atque vt memoria continua milites Christum colere assuefacerent, arma eorum signo crucis exornauit. Et quum, sicuti dictũ est, in imperiali palatio suo templũ cõstruxit: tũ † portatilem ecclesiam aliam fieri sibi curauit, quæ vbicunque locorum esset, & maximè in bello circumferri posset, vt ne in solitudine quidem agens, vbi opus esset, Deúmq; colere & diuina mysteria participare deberet, ædibus sacris careret: ad quam veluti ad tabernaculum semper præstò fuere sacerdotes & diaconi, sine intermisione ministeria diuina, iuxta statas ecclesiæ cæremonias, ob-

Idolomaniæ abolitio.

πῆχυς, cubitus Nili. Plin. lib. 5. ca. 9. L. vnic. C. de glad. li. 11.

Prostitutio virginũ apud Heliopolim sublata.

Sarmatæ à Cõstantino victi.

Donatio Cõstãtini.

† μεταφερητῇ. Portatilis ecclesia.

L. Omnes iudices. C. de feri.

euntes. Diem eum quem Iudæi primum numerarũt, & Græci soli dicarunt,* Dominicũ appellauit, eúmque festum & feriatum esse omnibus lege lata statuit: similiter & eum qui Sabbatũ præcedit, vt in iis precationib[us] vacaremus, supplicationibúsque Deum exoraremus: alterum quidem, quòd in eo Christus resurrexit: alterum autem propter crucem, à qua plurimum sibi bonorum prouenisse variis modis expertus fuerat. Quam etiam ob causam eam summopere in veneratione habens, in numis suis & imaginibus omnibus insculpi inscribíque fecit, Testantur hoc imagines eius, habitu eo & forma propositæ, Supplicium crucis quod Romanis ex lege frequens maximè & vsitatum fuit, ex iudiciis sustulit. Et quum diuini cultus augendi studiosus fuit, tũ ferendis etiam legibus laudẽ & gloriam est consequutus. Nã impudicos illicitósque concubitus, quos ante eum nemo inhibuerat, ipse coercuit: sicuti hoc ex constitutionibus eius legibúsque latis patet. Absurdas etiam illas apud Romanos leges, ne cœlibes in adeunda hæreditate coniugibus æquarentur, néve præterquam genere propinqui quicquam ex testamento lucrarentur; præterea vt qui liberos non procreassent, dimidia bonorũ parte mulctarentur, abrogauit: ne scilicet qui cœlibatum cõplecterentur, quòd deteriore maritis essent conditione, minus eam sectarentur vitam, quæ se in studiis Deo placitis sedulò exercet. Quin vt ij qui per continentiam in cœlibatu vitam degunt, præcipuum quiddam præ illis haberẽt, sanxit: vt cœlibes scilicet omnes, etiã impuberes, pro eo atq; eis visum esset, testari possent: contra consuetudinem quæ olim apud Romanos obtinuerat, qui leges tales tulerãt, vt vrbem seditionibus bellísque ciuilibus ante eiusmodi sanctionem* exhaustam, ciuibúsq; orbatam, matrimoniis liberorúmq; procreatione frequentiorem redderent. Qua verò imperator Constantinus obseruantia erga professionem fidei nostræ fuerit, abundè illud quoque testatur, quòd clericos omnes constitutione lata immunes liberósque esse permisit: iudiciúmque & iurisdictionem in eos episcopis, siquidem ciuilium iudicum cognitionem declinare vellent, mandauit: & quod episcopi iudicassent,

κυριακήν. *Nec illud omiserim, mutata dierũ istorum nomina in quæ nunc à Christianis vsurpãtur, autore Cõstantino principe, sicut in illius Græca laudatione meminit Nicephor[us]. Angel. Politian. Miscel. cap. 8.* *Crux in numis Cõstãtini ĩpressa* *Crucis supplicium abolitum.* *Illiciti cõcubitus phibiti.* *Cœlibatus honoratus.* *Veteres leges de cõtrahendis matrimoniis.* *Immunitas ecclesiastica.* *Forũ cleri.*

id robur & autoritatem sententiæ omnem habere debere decreuit. Firma quoque & immutabilia esse voluit quæ in Synodis constituta essent. Et quæ ab episcopis iudicata forent, vt ea à magistratibus respublica administrantibus militaríque quæ sub eis esset manu exequutioni mandarentur, atque ad rem collata perficerentur, constituit. Libertatem quoque ecclesiæ lege lata concessit, & vt libertate sacerdotibus testibus donati ciuium Romanorum numero ascriberentur. Quæ omnia tempus quoque ipsum ad hunc vsque diem, consuetudine probata plurimorum annorum præualente, confirmat. Atque ille quidem magno studio leges eiusmodi condidit, rebus autem ipsis cultum diuinum sedulò propagauit. Sed & ipsa religio per seipsam admodum viguit, propter eorum qui eam colebãt virtutem: quòd multi adhuc persequutione sopita superessent confessores. Et præter eos alij quoque tum extitere magna gloria boni Apostolicíque viri, operibus simul & doctrinis fidem maximè exornantes, de quibus loco suo dicetur.

Decreta Synodorum.

Libertas ecclesiæ.

L. 1. & 2. C. de his qui in eccles. manum.

Confessores Christiani.

CAPVT XLVII.

POstquam verò & belli & religionis res ei feliciter successerunt, Orientis simul & Occidentis regiones in ditionem eius peruenerunt, & ipse solus Romanorũ imperator factꝰ est, Christianismus indies magis ac magis propagatus est, & pax tranquilla per omne Romanum imperium fuit. Et tum quidem Crispus maximus natu filius eius, diem suum obiit. Ipse verò reliquis filiis Cæsaribus dictis, & Constantino natu tum maiore Romam misso, contra Byzantios est profectus. Byzas namque quidam genere Græcus, temporibus Manassæ Iudæorum regis vrbem paruam sub nomine suo construxit, quam antiquitùs homines barbari incolentes, propterea quòd suis liberè vterentur legibus, & agrestiores essent, Romanorum imperio subiicere se prorsus renuerunt. Itaque post bellum in Bithynia contra Licinium gestum, Nicomedia soluens Constantinus, bellũ eis intulit. Byzantij porrò quum ceruicem ei submittere, & tributum pẽdere nollent, pertinacitérque Romanæ seruitutis iugũ excuterẽt, res ad manus peruenit:

Crispi mors

Oppidũ Byzãtiũ liberæ cõditiõis antea Ligos dictũ. Pli. li. 4. ca. 11.

Bellũ Constãtini contra Byzãtios.

ac prælio cōmiſſo, ſex millia primò in Conſtantini exercitu, deinde cōflictu altero tria rurſum millia hominū ſunt cæſa. Quo fortunæ ſucceſſu Byzantij ſublati, vt copias Romanorū omnes conciderent, diſpiciebant. Pauci nanque eo tempore cum imperatore milites erant, omnibus ferè, exiguo excepto numero; ad præſidium Romanæ ditionis, quòd de Perſarum expeditione & incurſione renunciatum eſſet, miſsis. Veſpera diei erat, & imperator languidus & mœſtus inopia conſilij continuè oculos in cœlum intendit: atque ibi rurſum, itidem vt Romę, quum cōtra Maxentium bellum gereret, ſcripturā ſtellarum ordine atque diſtinctione conformatam vidit, hoc ſic ſignificantem: Inuoca me in die tribulationis tuæ, & liberabo te, & glorificabis me. Stupore igitur percitus, rurſum oculos in cœlum ſuſtulit, atque iterum Crucem ſtellis ſicuti antea effigiatam in cœlo, & inſcriptionem circum eam conſpexit, cuius hæc verba erāt: In hoc ipſo ſigno hoſtes omnes vinces. Et cōfeſtim in memoriam ei quæ antea acciderant, venère. Poſtridie ergo claſsicum canere iuſsit, prælíumq; rurſus cū Byzantiis cōmiſit: & q̄ tropæū & ſignū Crucis præferri in acie mādaſſet, fortiter illos vicit, ſimúlq; vrbem ipſam cepit. Victoriæ autem eius tropæū & ſignū eo loco ſtatuit, vbi nunc porphyretica eius columna in magnam altitudinem ampliter excurrit.

Videt iterū ſignū crucis in cœlo Cōſtantinus.

Cōſtantini victoria.

CAPVT XLVIII.

AD tantam ſublimitatem quum imperium eius maximum pertigiſſet, vrbem aliam Romanæ honore & magnitudine æqualem conſtruere, ſuúmque ei nomen imponere ſtatuit. Erat tum iuxta Helleſpontum, planicies ſub Ilio, ad Aiacis ſepulcrum, vbi olim Achæi bellum cum Troianis gerentes, ſtationem naualē habuiſſe dicuntur: ibi vrbis forma quæ ei videbatur deſcripta, quibus locis portas extrueret, circumſpiciebat. Hoc ſic eum in animo agitantem, noctu apparens Deus oraculo admonuit, exaduerſum Chalcedoni circum Byzantium quod conſtituiſſet opus cum perficere debere. Ille porrò iuſsis obſecundans, locum eum omnem circumiens occupat, ſyluam repurgat, ciuib⁹ benignitatem gratiámq; ſolitam atq; decentē ex-

Cōſtantin⁹ vrbem Conſtantinopolitanā cōdit.

hibet: naturáque regionis & cœli temperata clementia & situ loci sublimioris maximoperè delectatus, maximis eum mœnibus circundat, & de nomine suo Constantinopolim vocat: Regiam magnificè ad mare, variis omnigeníſque ornamentis ex Oriente omni decoratam, construit. Iuxta hanc ἱππικὸν seu circum equestrem instituit: & † porticus duas coctili latere in vsum viatorũ, vt sub eis ambularent, proiicit: aliáque insuper multa ędificia animo simul & manu liberali ambitiosè circũcirca excitat. Addit lauacra, & fontes copiosarum & pellucidarum aquarum. Et quum † originarios loci eius magnitudini tantæ vrbis minus sufficere videret, ædes maximas per plateas passim extruit, viríſque & opibus & fama celebribus incolẽdas attribuit, quos vel ex veteri Roma, vel aliis ex gentibus eò pertraxerat. Tributáque & ad structuram ciuibus, in alimenta colonis, vt copiis omnibus vrbs ea abundaret atque cresceret, designat. Amplam quoque curiam Senatui ædificat, vrbémque ipsam nouam Romam, & † imperialem, nulla re ab altera illa differentem, nominat. Et maxima profectò illa cepit incrementa, tum conditoris pietate atque insigni erga Deum amore, tum ciuiũ ipsorum religione, singularíque ad benignitatem & commiserationem propensione. Tanta certè quidem ei inest ad persuadendum, & ad Christi fidem pertrahendum, vis & illecebra, vt omnes ferè & Iudæos & Græcos ad complectendum Christianæ vitæ institutum alliciat. Et ex quo veram pietatem semel colere cœpit, nunquam aras, sacrificia & cultum simulacrorum est experta, præterquam sub impio Iuliano: quæ tamen macula pauxillulum progressa, statim restincta diffluxit.

† Δύο ἐμβόλους εἰς σκιϖὴν εἶναι τῶν ὁδοιπόρων.

† αὐτόχθονας.

† βασιλεύουσαν.

Laus vrbis Cõstantinopolitanæ, ꝓpter sincerũ veræ religionis cultum. Sed eam, proh dolor, à Turcis anno Domini 1453. capta amisit.

* * *Ad reliquam felicitatem accedit, quòd mare Constantinopolim pulchriorem situ reddit, circa eam se insinuans quàm maximè, & in pelagus vastum exundans, admodum eam exornat, & tranquillos portus nautis præstat. Duo namque maria, Ægeum & Euxinum, ea parte qua ad Orientem vrbs spectat, confluunt, fluctuúmque mutua collisione commoditatem & amœnitatem plurimam ex parte omni illi afferunt. Procop.*

CAPVT XLIX.

Ornamẽta vrbis Constantinopolitanæ.

a Sunt autores, qui ꝓpter malũ istud aureũ à Turcis Cõstantinopolitanã vrbem Aureũ malum dici putant.

Statua Cõstantini.

In futuro Christi iudicio nec ab fidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ adhibebuntur.

August.

Põs saxeus in flumine Istro.

Tertiò crucem in cœlo Constãtin⁹ videt.

Lateranẽse palatium Romæ.

Scythæ Paristrij subacti.

Templa à Cõstantino condita.

VRbem porrò recens conditam, quum multis aliis decorauit ornamentis, tum præcipuè varij generis simulacris & statuis: quas ex Grçcorũ templis, ideo solo æquatis, vt obliuionem erroris illis induceret, huc transtulit. His adiecit lapides luculentos, tectorum fastigia, porticus, columnas, aliáque quæcũque spectaculo digna essent. Multa prætereа opera arte naturã ipsam æmulantia, ad ea quæ ibi fiebant, aliunde eò misit. Multæ etiã vrbes religione mutata, templísq; deorum direptis, simulacra, vt imperatori gratificarentur, Constantinopolim perferenda curarunt. In foro autẽ, quod nunc quoque Cõstantini dicitur, Porphyreticam & maximam illam colũnamRoma aduectam statuit, in qua statuam suam ex ære factã collocauit, quæ dextra manu ingens [a] aureũ malum continet: atque ipsi malo veneranda crux ab eo infixa, cũ tali inscriptione: TIBI CHRISTE DEVS VERBVM HANC COMMENDO. Quatuor autem solidis firmísque absidis pulchrè circuncirca basi colũnę fundata, sub ea ipsa basi duodecim cophinos & septem sportas, necnon reliquias septẽ panum, quibus benedictione cõsecratis Christus multitudinem pauit: pręterea dolabrã Noæ, qua ille arcam construxit, manibus ipse suis imperator, sigillo suo ea omnia obsignata, reposuit. Quæ ad nostra vsque tẽpora etiamnum vrbi ipsi intactus inuiolatúsq; thesaurus permanent. Istrum fluuium, qui Danubius quoq; dicitur, ponte saxeo iunxit: eóq; trãsito, Scythicã gentem, quæ vltra id flumẽ coluit, sibi subiugauit. Quo tempore ei denuò in cœlo salutifera illa armatura apparuit, victoriámque eam, sicuti & antea cõciliauit. Templa porrò, quæ vbique terrarũ ædificauit, quid attinet enumerare? Primum quidẽ manibus ipse suis, quemadmodum diximus, Romę in Lateranensi palatio describendo cõformauit. Quod sanè palatium ipse quoq; ingentibus impensis magnificè cõstruxit, & CHRISTO sacrauit. In vrbę Nicomediensi, loco illustri, cui Brachiæ nomen fuit, tẽplum viginti millium martyrũ splendidum excitauit. Sicuti etiam Antiochiæ κυριακὸν seu Dominicum octogonũ. Drepani item, vbi genitus est, in honorem

Luciani martyris delubrum aliud extruxit: eámque vrbem, matri honorem deferēs, Helenopolim cognominauit. Tria quoque Constantinopoli maxima templa SERVATORI CHRISTO cōstructa dedicauit: sanctæ Sophiæ siue Sapientiæ, sanctæ Pacis, & sanctæ Virtutis. Insuper celeberrimus Apostolis templum quoq; suum condidit. Eáque omnia deinceps etiam à successorib⁹ imperatorib⁹ magnificè sunt instructa atq; ornata. Diuo itidē Mocio, & Acacio, & Agathonico, & Menæ, martyrib⁹, splēdida martyria seu delubra ædificauit.

Drepanū, seu Drepana, Helenopolis dicta.

Ecclesiæ ἁγίας σοφίας, εἰρήνης, δυνάμεως.

CAPVT L.

Sed & † traiectu, & in loco eo qui Sosthenīū vocatur, ecclesias duas archangelo Michaëli extruxit: ** in quibus splendidè exornandis, ad Imperialem magnificentiam nihil omisit. Mihi verò molestum non fuerit, historiæ huic inserere earū structurarum causam, & vnde loco ei Sosthenij nomen sit impositū. Memoriæ nāque proditum est, Argonautas Græcorū quum ad eum quoque locū peruenissent, prędari atque diripere regionem eam cœpisse: & ab Amyco, qui ibi rerū tum potiebatur, in fugam versos, palantes in quendam nemorosum & incultum, propter dēsitatem arborū, locum profugisse: ibique eis latitantibus, virtutem cœlitus aduenisse, viri specie, alas veluti aquilę in humeris habentis, victoriámque aduersus Amycū oraculo denunciasse. Illos porrò id sequutos, cum illo cōflixisse, victoriam reportasse, ipsum vnà cū copiis suis concidisse. Atque vt gratiam visioni ei referrent, fanum eos & statuam, ea

** † ἐν τῷ ἀνάπλῳ.

Sosthenīū locus traiectui Cōstātinopolitano, qui dicitur, eregione opposit⁹.

Diuus archangelus Michael Argonautis apparuit.

** *De duobus hisce sancti Michaelis templis, Procopius Cæsariensis sic scribit: Littus vtrunque ad Cōstantinopolim singulari pulchritudine exornauit Iustinianus. Templa duo archangelo Michaeli, alterum ex aduerso alteri, ad fretum constructa fuere. Alterum in regione quæ dicitur* ἀνάπλους, *hoc est, transitus, siue traiectus, in parte dextra Euxinum pontum nauigare incipienti. Alterum autem in littore huic opposito, quem locum veteres* πρόχθους, *hoc est, promontorium: propterea opinor quòd lōgius à littore in fretum procurrit, appellarunt. Hæc ipsa templa imperator Iustinianus vi temporis deformata denuò ex ipsis fundamentis restituit, structura admiranda.*

quæ eis apparuerat forma, in loco eo excitasse: nomenque regioni Sosthenium indidisse, quòd scilicet robore ibi accepto salui euasissent. Eam statuam laudatissimus princeps Cõstantinus, quum in eam oram necessaria de causa diuertens vidisset, familiaribus comitibúsq; suis rem talem exposuit: regionémq; eam cum stupore admiratus, ibi mansit. Somni porrò capiendi tẽpore assistens illi visio statuæ eius similitudine: Ego, inquit, sic† sum Michael archidux Domini Sabaoth virtutũ, Christianorum fidei tutor: qui tibi cõtra impios tyrannos belligeranti, fideli & germano illius ministro, auxiliaria arma contuli. Itaque è somno excitatus, regionem eam pulcherrimè excoluit, & ara imperiali, magnificáque manu & liberalitate in parte Orientali cõstructa, celeberrimũ id templum ciuibus simul & aduenis reddidit. Maximè tamen sacrã eam ædem apparitionib⁹ suis illustrauit Archangelus. Nullus enim graui quopiã casu, aut ineluctabili periculo, aut ægritudine incognita, morbo denique incurabili circũuentus,† qui ibi Deum orans implorauerit, non facile opem & auxilium inuenit. Et certò satis creditur, diuum Michaelem Archangelum apparere ibi solitum, salutiferũ eum efficere locum: cuius rei gratia, ab antiquis etiam Michaelium est vocatus. Sed enim quod antiquitùs eo loco Probiano accidisse, qui medic⁹ in imperatoria cohorte militauit, audiui, dicam. Graui is correptus erat morbo, ex pedibus admodũ laborans, iuncturis cõnexionibúsque eorum lõgo tempore distortis. Cæterùm ægritudine tali, visione diuina in eo templo prorsus est liberatus. Hic porrò, ꝙ Græca superstitione imbutus, ad Christianam pietatem transierat, alia quidem religionis nostrę quodammodo credibilia atq; probabilia esse dicebat: Crucem autem diuinã salutis causam esse, omnino nõ admittebat. Atq; in hac illi sententia periculosè satis perseueranti, Archangeli visio assistens, Crucis signũ, quod in sacro Ecclesiæ eius altari collocatũ fuerat, exhibuit: dissertísque verbis ostendit, ex quo tempore Christus sit crucifixus, nullam esse rem quæ opitulari generi humano priuatim & publicè, finémq; debitum & effectum consequi, absque augusti huius ligni virtute posit, ne-

† οὕτοις.

Diuus Michael Cõstãtino quoque apparet.

Apparitiones sancti archãgeli.

† ἐνταῦθα ἐνξάμενος θεῷ.

Sostheniũ etiã Michaeliũ dictũ.

Probianus medicus imperialis podagric⁹ ibi sanatus.

Signi sanctæ crucis virtus seu crucifixi Christi potius.

que apud Angelos, neque apud pios sanctósque, quicũque veri in Deum amoris testimonium obtinerent, homines. Qua persuasione saniorem ille mẽtem recepit. Hæc hactenus. Ora autem hæc, ad dextram partem, ex Ponto Cõstantinopolim nauiganti, cõsistit, circiter stadia triginta quinq; ab ea, maritimo itinere: septuaginta verò insuper pedibus fretum, quod in medio, est circumeunti distans. Eandem vim & gratiam quoque habet Archangeli delubrũ, quod in ipso, quem diximus, traiectu est. Verumenimuerò Argonautæ, vt in Põtum Euxinum peruenere, Æetem propter† vellus aureum direptum fugientes, non eadem qua prius vsi erant nauigatione, in Græciam rediêre: sed mari quod supra Scythas est transmisso, per flumina quæ ibi sunt, ad Italiæ fines appulere: atque ibi hybernantes, * Emum oppidum cõdiderunt. Æstate deinde proxima, adiuuantibus eius regionis incolis, machinis quibusdã Argo nauem ad quadringenta stadia terra trahẽtes, ad fluuium cui Acylis nomen erat, Eridanum influentem, perduxerunt. Eridanus verò ipse in mare, quod Italiam alluit, prouoluitur. De his autem satis. Quamplurima sanè alia quoque templa vbique Constantinus construxit, aliáque omnis generis veræ pietatis opera perfecit: illud maximè studio habens, vt Christianæ religionis professio per terras omnes quas sol illustrat, propagaretur. Id quod ei ex sententia succedere perspectum est. Pax certè optata Christianorum rebus, scandalis impedimentísque omnibus celerrimè sublatis, affulsit. ** Sed iam tempus est, vt suus quoque septimo huic

Margin: † χρυσόμαλλον δέρας.

Argonautarũ in Græciam reditus.

Optimus Christianorum status sub Cõstantino.

* *Plinius libro tertio, cap. 18. Argo nauis flumine in mare Adriaticum descendit, nec procul Tergeste. Nec iam cõstat quo flumine. Humeris traiectam Alpes, diligẽtiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Æmonam Alpésque exorienti,*

** *Vtcunque Cõstantinus optimus princeps & Christianissimus fuerit, de eo tamẽ à quibusdam sic memoriæ proditũ vt decem primos annos præstantissimus diceretur, duodecim sequẽtibus latro, decẽ nouissimis pupillus, ob immodicas largitiones. Egnat.*

Anni huius libri. libro historiarum imponatur finis, viginti & sex complectenti annos: quorum sanè viginti Diocletianus & Maximianus Herculius in imperio peregerunt, reliquis sex Gallerius Maximinus, Maxentius, & Licinius tyrannidem exercuerunt. Quibus etiã magnus Cõstantinus in Galliis nondum Augustus salutatus, & in vrbe Roma rerum summæ præfuit. Quos annos nõnulli Diocletiano tyranno cõtribuunt: alij verò potius diuo Cõstantino, sicuti & nos, adscribunt. Atq; iis subtractis, reliqui fiunt viginti sex anni eius, quibus post tyrannorũ euersionem solus ipse & vnus Princeps sincerè ac ritè imperium administrauit. Et Occidente relicto, in Orientis, quod Nicomediæ fuit, imperiale palatiũ est profectus, & deinceps magno etiam studio vrbem sibi cognominem cõdidit. Quo tempore à condito orbe fuit annus quinquies millesimus octingentesimus, vigesimusprimus: à Christi natiuitate trecentesimus, sedecimus.

Secundum alios viginti duos.

Anni imperij Cõstantini Magni.

Secundum neotericos, 4294.

Licinio postremùm oppresso, Constantinus solus imperauit annis 26. Cum Licinio & Maximino (Maxentium omitto) circiter annos 6. Ante hos Constans Chlorus, Constantini pater, & Gallerius Maximinus, postquam Diocletianus & Maximianus purpuram posuere, annos ferè 4. Duo isti simul 6. Diocletianus solus quatuor annos.

OCTAVI TOMI CAPITA.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Octauus.

CAPVT I.

† ἰσαποστόλε

Res gestæ † Apostolis ipsis cōparandi Cōstantini, postquam hostiliter cum impio Licinio bello est congressus, vsque ad conditum atque in ampliorem vrbem redactum Byzantium, sic se habent. Quandoquidem verò admodum absurdum mihi esse videtur, tam illustrem imperij administrationem, veræque in Deum pietatis, vt ita dicam, fundamentum simul & fastigium, impiissimorū tyrannorum catalogo & historiæ ita insertam (quod quidem necessariò prorsus factum est) relinquere: facere nō possum, quin eam, quoad eius fieri potest, ab illis seiunctam, proprio persequar libro: quum scilicet tam ampla sit, & rebus omnibus excellens. Quapropter quæ antea Tyrannorum temporibus cōiuncta exposui, quàm potero breuissimè oratione perstringam, de patre nimirū eius, de natiuitate, de educatione, quomodo ad rerum administrationem peruenerit: mox etiam veteris Romæ imperium cōsequutus sit, vt triumphale victoriæ signum in cœlo cōspexerit, per quod etiam exitiales & execrandos illos tyrannos deuicit: deinde quomodo diuino Romæ lauacro sit ablutus, quæ pro Christianis & Ecclesiis ipsis peregerit: quibus cōstitutionibus pro religione nostra promulgatis effecerit, vt res nostræ breui magna acceperint incrementa: vt postremùm Licinium attriuerit: deniq; Byzantio capto, prędonibúsq; inde pulsis, cognominem sibi vrbem magnificè excitarit, eandémq; sacris & profanis ædibus, porticibus, † proiectis, statuis, aquis,

Dicendorū propositio.

† ἐμβόλοις.

aliisq; publicis intra & extra mœnia ædificiis exornarit. Hisce omnibus, quæ antehac latius sunt explicata, breuiter repetitis, quæ sequuntur fusius cõmemorabimus: res scilicet impiissimi Arij, primámq; Oecumenicam & vniuersalem Nicęnã Synodum: & vberem, qui tum floruerunt, diuinorũ virorum prouentum, quę gẽtes, & quomodo professionem fidei nostræ susceperint, Arianorũ post Synodum improbitate reiecta: quæ Antiochiæ, Tyri, Æliæ, Alexandriæ, & Cõstantinopoli cõtra Eustathium & Athanasium veræ pietatis illustratorem acta sint. Deinceps de reb⁹ beatæ Helenæ, quomodo ea Hierosolymis preciosam venerandámq; Domini crucem inuenerit, quibus rebus ibi pulcherrimè sacrosancta excoluerit loca, & quomodo tandem diem suum obierit. Multa præterea alicubi inserentur, videlicet de Asterio & Marcello Melitianis, de Nouatianis: & quomodo Arius crepuerit, libello prius verioris pietatis exhibitio. Post hæc omnia felicissimam Cõstantini mortem, magnificásq; & tali principe dignas exequias, qui innumera deinde miracula & ꝓdigia ediderit, referemus. Sedenim manũ operi admouentes, commodè id tali initio ordiemur.

CAPVT II.

DIuo Constantino pater fuit Cõstans, cui * Proceri, ab aliquibus etiam Chlori seu virentis cognomen impositũ. Illustri is admodũ loco natus, genus ad imperatorum familiam retulit. Claudij enim, qui ante Diocletianũ & Aurelianum ipsum Romæ imperauit, † ex filia nepotem fuisse cõstat. Posteaquàm autem Persæ, Sarmatæ, & insuper Parthi, Varacho cõcitãte, aduersus Romanos bellum mouere: Diocletianus, qui tum imperiũ obtinebat, Cõstantem oratorem ad barbaros cõponendę pacis gratia misit. Hic ex Hesperiis in Orientem profectus, ad locum cui Drepani nomen erat, appulit. Ibi hospes, comitatus eius & cohortis regiæ splendore captus, filiam ei suã viuida & nubili iam ętate puellam subiicit. Cõstans amoris concubitúsq; mercedem, pallium mulieri, regia purpura intextũ atq; exornatum, donat: & puellę patrem, quod illa procreatura esset, tollere atq; educare iubet: nouum & id admiran-

* χαυύνπεροs.

Parentes & ortus Constantini.

† *Alij ex filia Crispi, qui fuit frater Claudij, patre Eutropio genitũ tradunt.*

Cõstans dicere solitus fuit, Opes publicas melius à pri-

natis pluribus haberi, quàm intrà vnũ Principis claustrũ reseruari. Eutrop.

† ταινίαις.

† δυσεμβολα καὶ δυσπρόσοδα χωρία.

Cõstantin' in aula Diocletiani educatus.

dum quiddam fore arbitratus, ex eo quòd cum puella dormiens, in Occidente, circum ipsum lectum, solem illucescentem se vidisse in cubiculo, dixit. Cęterùm legatione sua ritè defunctus, domum rediit: ibíq; egit. Interea Diocletianus, postquam ad imperium peruenerat, quarto administrationis eius anno, Maximianum Herculium sociũ sibi imperij adsciuerat. Constans verò & Maximinus Gallerius, Cęsarum † insignibus decorati sunt. Quorũ hic Galleriam Diocletiani, ille verò Theodorã Herculij filiam vxorem duxit: quum quidẽ vterque quam antea habuerat cõiugem, propter eam quam erga imperatores gerebant animi affectionem & propensionem repudiasset. Constanti Britannia, Alpes & Gallia superior prouincia obuenit, † inaccessæ & nõ ita multorũ vectigalium regiones. Annis aliquot intercedentibus, quò ipse antea legatus missus fuerat, oratores quoque ire iubet, viros genere claros. Cęterùm & illi, quum Drepanũ delati essent, hospitio matris Cõstantini excipiuntur. Vbi puer ludens, ab vno oratorũ ad animi acerbitatem per obiurgationem est cõmotus. Cuius verba ille ægrè impatientérq; ferens, lachrymis profusis ad matrem querelam defert. Tum illa rem omnem de puero in medium producit, Regij asseuerans sanguinis esse. Et verba ea facile cõfirmabant, quum pueri facies, quæ Cõstantis vultum apprimè referebat, tum purpura illa infecta vestis, quam ex arca mulier protulit. Atque ij quoque legatione ex Cõstantis sententia confecta, in patriam reuersi, quum alias muneris sui res illi exposuere, tum de puero etiam Cõstantino retulere, formosum eum ingeniosúmque adolescentulum gestus edere regios, & vultum cõstitutionémque eius ferè omnem egregiè referre. Quam ob causam Cõstans filium statim vnà cum matre ad se adducendum curauit. Quum verò metueret, ne quid vel puero vel matri ab vxore sua, per zelotypiam & coniugalem æmulationem accideret, Helenę ipsi, sicuti decebat, prospexit, puerum autem aliquanto pòst Nicomediam ad Diocletianũ misit. Ibi ille in imperatorio palatio, perinde atque pignus quoddam degebat, inter domesticos scholarũ cooptatus. Et fortia manu peragens facinora, Christianorum

ſacra ſenſim & occultè eſt complexus: & imperatores, qui tantopere vanæ ſuperſtitioni dediti eſſent,& plurima martyrũ cæde oblectarẽtur,deteſtatus. Porrò vt incantationib⁹ diuinationibúſq; quibuſdã, Diocletianus cognouit, ipſum Cõſtantinum ſolum ſumma rerum & imperio potiturum, idolorúmque cultum ſublaturum, odio erga eum eſt accenſus,conſiliúmq; occidendi eius cepit. Qua re cõperta, Conſtantinus ad patrem ſe contulit: quem iam ſupremum propè trahentem ſpiritum, & circa teſtamentum condendum occupatum reperit: in quo illi Chriſtianorum religionem conſectanti, imperium poteſtatémque ſuam reliquit: reliquis, quos ex Theodora ſuſceperat liberis,præteritis: ipſe quoq; manibus ſuis, in Britãnia coronã imperialem ei impoſuit, quinquaginta & ſex ætatis, tribus [a] verò & viginti imperij, exactis annis:quum quidem omnib.qui verã pietatem colendam ſtatuiſſent,tutus & tranquillus, fuiſſet portus & perfugium. Eo modo Cõſtantinus paternum eſt cõſecutus imperiũ,ducenteſima ſeptuageſima quinta ineunte Olympiade: qui annus eſt à mundo cõdito, quinquies milleſimus octingenteſimus quintuſdecim⁹.

Cõſtãtinus Conſtantij ſucceſſor. a 19. vt Cæſar. 4. vt Auguſtus. Apud alios chronicos ſcriptores inuenio Olympiadem 272. Annũ mũdi cõditi 4271. Annũ Domini 310. Bibliander ponit annũ mũdi conditi 4289. Et annum Domini 311.

CAPVT III.

DIocletianus autem & Maximianus, viginti annis in imperio adminiſtrando completis,propter certas cauſas,& quòd dura quædam perpeſsi eſſent, poteſtatem eam ſua ſponte ſibi ipſis abrogarũt. Qualia autem vel cõtra nos, vel etiam pro nobis propoſuerint edicta,& quot martyrũ millibus ſtrenuè pro Chriſti nomine decertantibus, ipſi ſimul & Maximinus ſucceſſor eorum necis cauſa extiterint, pleniſſimè à nobis paulo antè eſt explicatum. Maxentius porrò Romæ,& Maximinus Nicomediæ, hic in Oriente, ille in Occidẽte tyrannidem exercentes, eiſdem detinebantur ſtudiis, ciuium ſubditorum bona diripientes,matrimonia aliena violantes, & cædes innumeras quolibet propè die subornantes. Aduerſus hos,oppreſſorũ legationibus pluribus excitus è Galliis Cõſtantinus, primùm Maxẽtio ad vrbem Romam bellum intulit. Quo tẽpore aleã Martis prælio aduerſus eum experturus, paternum inuocauit Deũ.Et derepentè in cœlo ſalutiferũ Crucis ſignum

Bellũ Cõstãtini aduersus Maxentium.

longius distentum, Orientem versus, meridiano tẽpore, splendore solem ipsum superante, apparuit: circum quod, in orbem, stellis itidem, vt in cruce literarũ latinarum formam referentibus, inscriptio hisce verbis est visa, IN HOC VINCE. quod signũ cõfestim ex auro & lapillis preciosis, ad militaris vexilli instar fieri curauit: & simul Maxentium fortissimè deuicit, in ponte submersum, & Romam in potestatem suam recepit. Deinde deorum simulacra cõminuens, in cinerem redegit, eorũdémque delubra solo æquauit. Mox, manibus ipse suis, Seruatori in Palatio Romæ templum sarculo descripsit & excitauit. Leges pro Christianis tulit, aliáq; magno studio pro eisdem egit, quæ paulo antè recẽsuimus. Et quum eum morbus inuasisset, & medici infantum sanguine id malum discuti purgaríq; posse renunciarent, abhorruit resiluítque ab eo facinore Deo charissimus imperator, luctu & eiulatu matrum permotus. Intercedit nox, & principes Apostolorum se ei spectandos exhibent, Romanęq; vrbis Antistitem accersere iubent, piscinam apud eum esse ostendentes, cuius lauacro ablutum illũ saluum subitò & incolumem fore dicunt. Aduenit ille, quæ opus sunt refert, imperatorem baptizat: & morbus ipse aquis innatat, squamarum in morem, non ab oculis, verùm à carne ipsa decidẽtium. Itaque ille melius habet, vsque adeò vt miraretur ipse, is ne esset, qui antea fuerat Constantinus. Postea Iudæorum turba existit, qui imperatoris matrem adeuntes, Constantini quidem ab idolorum cultu defectionem laudant & admirantur, sed transitionem eius ad Christum valde arguunt & criminantur. Et literæ ea de re ab Helena ad filium datæ. At ille firmis nixus fundamentis efficit, vt illi ipsi Iudæi cum Syluestre Romanæ vrbis Episcopo congrediantur, sermonésque cõferant. Atque is magna eloquentiæ vi cum illis agens, facilè eos conuincit. Mox cum Maximino prælio congressus, tropæum Crucis inferri in hostem iubet, aduersus quod quum ille iacula emittere iuberet, victus succumbit. Quo è medio sublato, magis etiam res Christianorum sunt auctæ. Itaque encænia, innouatarúmque rerum feriæ, tranquillitate vbique à Deo concessa, ce-

Signũ Crucis ei in cœlo apparet.

Cõstãtinus Romæ baptisatur.

Maximinum opprimit.

Christiani Encænia vbique celebrant.

lebratæ: aliáque omnia peracta, quæ in eiuſcemodi mutationibus & Dei diſpoſitionibus, moribus fieri receptum eſt. Sub hæc conſtitutiones in ſcripto & ſine ſcripto, quæ pro eo atque deceret, res Chriſtianorum ordinarent, editæ. Templa quædam de integro conſtructa, quædam in ampliorem decétiorémque formã mutata. Leges latæ, immunitatem miniſtris Dei cõferentes, libertatémq; & magnificas donationes templis ſacríſque ædibus largientes. Aliæ prætere a, ſynodos & conuentus fidelium in vnum cogentes: atque item aliæ concordiam eccleſiarum conciliantes. Atque hæc quidem tum ad eum modum ſe habebant. Licinius autem, qui Conſtãtiam Conſtantini ſororem in matrimonio habebat, Orientémque ad Nicomediam cum imperio adminiſtrare iuſſus erat, quòd magnitudinem Imperij moderatè perferre non poſſet, rebellionem exitiúmq; aduerſus eum, à quo ſumma acceperat beneficia, molitur: conatúmque ſuum, occultè Chriſtianos, quorum ille magnus amator erat, occidens, ac multos ex eis in rationem martyriorum referens, declarat. Apud quem quum Conſtantinus neque cohortando, neque ſuadendo, neque adeò territando, vt à cœpto deſiſteret, aliquid efficeret, poſtremò bello eum aggreſſus, ad Chryſopolim Bithyniæ prælium cum eo committit. In quo ſuperatus ille, in poteſtatem quidem Conſtantini peruenit: vitam, victore donante, recipit, & Theſſalonicæ ſub cuſtodia ſeruatur: vbi verò tum quoque ad nouas res reſpectare deprehẽſus eſt, ipſe in ſeipſum ferrũ pertraxit. Quam ob rem ſecuri percuſſus, ſibi ipſi quidẽ vitę finẽ, tyrãnnidi verò & idololatriæ bellicum motum creauit.

Licinium imperij ſocium Conſtantinus primùm in Pannonia, deĩde ĩ Macedonia, rurſũ ĩ Thracia, poſtremò in Aſia vicit, fugauit, et p deditionẽ cœpit: literarũ acerrimum hoſtẽ, Dacia oriũdũ, parẽtib. armentariis: vnde ei etiã Armẽtarij cognomen inditum.

Cauit Cõſtantinus Licinio cedẽdo, ne illẽ is tentaret, quod Maximianus Herculius imperio, quod depoſuerat, repetendo fecerat.

CAPVT IIII.

Rebus cõtra Licinium proſperè geſtis, vrbem quoque vt ſub nomine ſuo condat, circumſpicit. Byzantij quidam erant ſæui admodum, armíſque ſibi barbaro more plurimùm arrogantes. Hos armis adortus, belli iure vincit: eorúmque vetuſto caſtello diruto, ingentibúſq; & magnificis tributis cõportatis, magnam conſtruit vrbem, nihil prorſus rerũ omnium, quæ ad eã illuſtrandã ſpectarent, omittens, ædes præclaras ſtruẽs, ex ipſa Roma aliíſque populis incolas eò alliciens:

Cõſtãtinopolis cõſtruitur & exornatur.

ἱπποδρομόμ τι καὶ ἐμβόλους. πορφυροῦμ κίονα. *Constātini statua equestris.* ἐν τῷ ἀνάπλῳ. *Apparitio sancti Michaelis.* οἰτηρέσια. βασιλίδα. *Noua Roma & vrbs Imperatrix* *Terminus Orientalis & Cōstātinopolitani imperij.* *Tēpus Cōditæ vrbis Cōstātinopolitanæ.* *a Si scilicet aut intra tredecimum annū perfecta, aut quinto imperij eius anno ædificari cœpta esset.* *Auguriū auspicatissimum con-*

† circum equestrē,porticus,proiecta, aquæductus, fontes,statuas,imagines,& quæcūque essent præcipuæ artis opera,fieri,cóque cōportari,vt splendida ornatáq; redderet omnia, curans . Ad hæc,templa Deo,Apostolis & martyrib. & maximam illam * Porphyretici marmoris columnam construens, in qua statuam quoque suā collocauit,in polo seu vertice mūdi crucem infixam manu tenentem . Quo ille symbolo indicauit, virtute inuicti eius tropæi & signi, terram omnem & mare ipsum à se esse subactum.In regione etiam ea quæ Sostheniū dicitur,& * in traiectu, ex apparitione archangeli Michaelis,tēpla condidit,aliáq; plura opera perfecit, quæ illius diuina mente & prudētia,atque etiam in rebus omnib. magnificentia digna erant . De cognomine ei vrbe dicitur, non lōgè ab Ilio, circa Græcorū naualem stationem,eam illum excitare cœpisse. quòd autem noctu oraculo diuino admonitus,circum Byzantium,è regione Chalcedoni extruere iussus esset, responso ei morē gerentem, amplis ita mœnibus ibi circundedisse : rebúsq; omnibus & ornamētis atque honoribus præcipuis Romæ parem extruxisse,curiam atque Senatum, sumptus, * tesseras frumentarias,dignitatisque genus omne,Imperatoria prorsus munificentia ciuibus largitū esse.Atque ita omnib. rebus ritè atque ordine dispositis, Constantinopolim & nouam Romam appellasse,eadémque cum illa potestate,eisdem moribus atque institutis,eisdémque legibus esse iussisse, & insuper † Imperatricem vrbem declarasse, populorum omnium qui Romanum imperium agnoscentes,Septentrionem,Austrum,& solem Orientem versus, & quod in medio est mare colūt ab eis quæ ad Istrum extructæ sunt vrbibus , & ab Epidamno,quæ non longè ab Ionio sinu est sita , vsque ad Cyrenen & proximam Libyam , per totū, quod dicitur Boreale clima & regionem Arctoam. Et vrbem eā condi cœpisse,à mundo creato quinquies millesimo octingentesimo vigesimoquinto,Imperij eius decimo:absolutam autem prorsus esse,eiusdem Imperij vigesimooctauo anno,qui incidit in conditi Mundi annum quinquies millesimum octingentesimum quadragesimū tertium,siue,vt alij tradunt,trigesimumoctauū.[a] De ea il-

lud quoque memoriæ est proditum: vt Imperator ipse pedibus, hastam manu tenẽs, ambitum mœniáque eius definiens circumiit: quòd comitibus eius vlterius quàm conueniret, pomeria vrbis proferre videretur, quędam ex eis ad eum accessisse atque rogasse, Quò vsque tandem here? illúmque disertè respondisse: Eò vsque, dum qui me præcedit ductor, constiterit. Vnde satis constabat, cœlestem quampiam ei præiisse virtutem, quę eum, quod fieri deberet, instrueret. Eam tam magnificè fundatam, almam quoque Romã vocauit, quod verbũ Romanis † gloria præclaram significat. Constantinus sanè nunquam non pro Christiana pietate aliquid agẽs, non Byzantij tantum, sed & vbique terrarum, pulcherrima ædificauit tẽpla, potissimúmque in metropolitanis sedibus, sicuti Nicomediæ in Bithynia prouincia, Antiochiæ ad Orontem, in veteri Roma, & Hierosolymis ipsis. De quibus, quę ibi opera perfecerit, postea dicemus. Quum verò res omnes ei ex sententia cederent, etiam apud exteras nationes, finitimas simul & longinquiores, vel iure belli, vel fœderibus pactis pacatas: altissima annis plurib. pax & tranquillitas in orbe Romano floruit, & professio fidei Christianæ vbique terrarum est propagata. Multæ quoque feræ nationes sacra nostra sunt complexæ: & mirificum vitæ institutum in ecclesiis, & apud multitudinem ipsam, denique in montibus etiam & solis locis resplenduit, quòd nuper admodum Monachi pullulare cœpissent, & quòd martyres adhuc & confessores superstites essent, sacerdotésque insuper Apostolicis donis & miraculis, vitæque simplicitate vigerent. Per quos cœlestem prorsus vitam in terris cernere erat, religione ipsa indies semper & in rebus omnibus argumenta sua capiente: & Constantino studio omni in hoc incumbente, vt apud omnes ea vbiq; confirmata stabiliretur, & ad ampliorem magnitudinem excresceret: vtque per ipsum, adiuuante Deo, Christianismus in serena certáq; tranquillitate & altissima pace consisteret. Atque vt simpliciter dicam, ea tempestate res nostræ lætissimæ, iucundissimæ, & florentissimæ fuere: aduersarij autem contrà, in tristicia, summissione, & mœrore summo vixere.

dita vrbis Constantinopolitana. Alma Roma.

† ἐνδοξον.

Iustinian. Constantinopolim nouã Romam Deo propitio, meliorib. quàm veterẽ conditam esse auguriis censet, l. Deo authore C. de veter. iure. enucl.

Christianism⁹ vbique florentissimus.

CAPVT V.

† λῆροι. *Tráquillũ florentemq; rei ecclesiasticæ statũ ĩportunitate sua hæretici perturbarunt.*

* ἀλάστωρ παμπονηρὸς, καὶ παλαμναῖος. *Diabol⁹ idololatriæ autor et propagator.*

Religio nostra quum in tanta esset gloria & flore, pacem & quietem tantam intestinum turbauit bellum. † Nugæ namque & disputationes contentiosæ, veram pietatem perfectámque diuini numinis cognitionem prætexentes, de quibus antea inquisitum nõ fuerat, ea in quæstionem deduxerũt, eáque re ingentes turbas in ecclesiis concitarunt. Siquidem generis nostri * pestis, improbúsq; prorsus & exitiosus hostis, nauim ecclesiasticam tam placidè secundis ventis ferri, & ab vniuersitatis huius Deo gubernari videns, ferre id non potuit: & graue molestúmque sibi esse putauit, nisi submergendam eam curaret, quæ tam securum citra prauorum dogmatum fluctus & procellas teneret cursum. Vt enim Græcæ superstitionis præstigias proculcari, dolosósque laqueos eius in apertum protrahi, & manifestò argui atque conuinci, & creaturam quidem (vt antehac) amplius non coli, creatorem verò eius, sicuti conuenit, laudibus vehi & adorari animaduertit: apertum rursum contra Deum mouere bellum posthabuit, & dolo rem clandestinè admodum & fraudulenter aggressus est. Repertis nanque quibusdam, qui Christianam quidem profiterentur fidem, arrogantia autem inaníque vanæ gloriæ ambitione & dominandi cupiditate quasi intemperiis quibusdam agerentur, eis ipsis veluti instrumentis adinuentionis fraudísque suæ vtẽs, alio quodam modo rem in priorem reduxit errorem & seductionem, vt conditor scilicet rerum omnium Deus, creaturis ipsis exæquatus & connumeratus, creatura rursus quemadmodum antea adoraretur, cultúsque diuinus adorationi † illi⁹ similis fieret. Verùm vnde, quóve modo, & per quem zizania hæc sata sint, re altius repetita, vt potero, exponam. Alexandriæ, quæ primaria & præcipua inter Ægypti, Thebaidis & Libyæ vrbes, ciuitas est, amplissima sanè & populosissima, post Theonem, vt antea diximus, Petrus eximius veræ pietatis propugnator, ecclesiam gubernauit: qui certaminis sacri cursu splendidè sub impiis tyrannis peracto, Achillam breui habuit successorem. Atque huic, ecclesiæ clauo dirigendo Alexander suffectus est, Apostolicæ do-

† ὡς ἰσοῤ εἶναι τῇ ἐκείνου προσκυνήσει.

Tumultus Ecclesiastici initium.

Alexandrini Episcopi.

ctrinæ generosus defensor: qui in ea, quam diximus, tranquillitate & pace, diuinis institutionibus quotidie ecclesiam exhilarauit. Ea tempestate Arius quidem erat, in rationem quidem ille sacri ordinis relatis, sed qui iam inde ab initio studium suũ super dogmate suo satis declarauerat. Melitio nanque nouas res molienti primùm adhæsit: atq; eo relicto, se pòstea ad diuinum, quem diximus, Petrum contulit, à quo etiam Diaconus est factus, sed ab eodẽ rursum ecclesia exactus, eò quòd Petrus Melitium sectatorésque eius excommunicauit, & baptismum eius non * recepit, propter nonnullas quidem causas, potissimum autem quòd ille persequutionis periculo non perlato, cultum diuinum abiurarit, & dæmonibus sacrificarit. Eius quippe rei gratia in ordinem redactus, neque aliam quampiam ob causam, quæ probari aut defendi posset, ab ecclesia proscriptus Melitius, iniuria se affectum esse dictitans, conuiciis & maledictis Petrum proscidit. Et quũ sectatores multos haberet, hæresiarcham se & ducem eorum constituit: & [a] Episcopali dignitate sibi arrogata, in oppido † Lyco, quod ad Ægyptum est, quæcunque sunt Episcopalis muneris, citra pudorem timorémque omnem peregit, Petro prorsus præ se contempto. Itaque vnà cum aliis Melitio fauentibus, Arius quoque quiescere nolens, in Petrum est inuectus. Vbi verò Petrus accepta martyrij corona, vitę cursum finiit, [b] ab Achilla successore eius Arius veniam impetrauit: & rursum Diaconi ministerio fungi permissus, [c] postea in Presbyterorum quoque ordinem est allectus. Apud Alexandrum quoque, proximũ ab Achilla episcopum, honesto loco fuit: & quod cauillationum dialecticarum non imperitus, atque in eiusmodi disciplinis probè exercitatus esset, scripturarũ interpretatio credita ei fuerat. Enimuerò quum non benè ferret Alexandrum Episcopi dignitatem obtinere, † quòd non ritè is quoque, neque

Arius Melitij sectator.

Melitius hæresiarcha à Petro antistite Alexandrino excommunicatus, & cũ eo Arius.

* μὴ προσιεμένου, nõ admisit: hoc est, non passus est eũ sacramentũ baptismi administrare.

a Melitus sibi ipsi Episcopalem dignitatem sumpsit.

† *Deinde Ptolemais, & Panopolis, ac Veneris oppidum iterum. Et in Libyco Lycon, vbi montes finiunt Thebaidem. Plin. libr. 5. cap. 9.*

b Arius ab Achilla Episcopo Alexandrino in Ecclesiam erroris gratia impetrata receptus c Arius presbyter & sacrarum literarum doctor Alexandriæ ordinatus.

† ὑπόψηφος γὰρ καὶ οὗτος ἐτύγχανεν.

ordine lectus esset, dissidia aduersus eũ latenter & contentiones mouit. Quúmque non haberet quod in vita moribúsque Alexandri carperet, neque per sycophãtiam facile quicquam confingere posset, ea quidem in parte quietus fuit: [d] quæ verò ille in ecclesia pro concione rectè piéque doceret, in eis repugnare illi instituit. Episcopus nanque, filium cum patre, ὁμότιμον, hoc est, eiusdem honoris, atque eiusdem substantiæ, æqualémque per omnia eidem qui eum genuit, esse ex diuinarum scripturarum sententia & traditione docuit. Arius autem inter presbyteros primas tenens, verbóque veritatis prorsus repugnans, creaturam facturámque patris filium vocauit, in absurdas opiniones prouolutus. Ex nõ existentibus siquidem genitum esse: & fuisse aliquando tempus quum non fuerit, meráque sentẽtiæ & † arbitrij libertate vitij & virtutis capacem esse; aliáque eiuscemodi censuit, quæ opinari eum par erat, qui sibi de huius generis rebus disserendum atque inquirendum esse constituisset. Et quum existimaret episcopum Libyci Sabellij dogma asserere, contendendi & aduersandi studio in errorem ex diametro illi contrarium decidit. Sanè quidem permultos ad nouas eius dogmatis res pertraxit, & ex parui igniculi scintilla ingens est & altum exortum incendium. Ab Alexandria enim doctrina hæc progressa, Ægyptũ, Libyam, & superiorem Thebaidem percurrit, mox etiam ad alias prouincias & vrbes peruenit: Quæstione tali iam in controuersiam vocata, Alexander dissuadere eam est conatus. Sed iam non pauci Episcopi, & plurimi ex clero rectè dicere Arium affirmabant, sententiámque eius complectentes comprobabant. Postquam autem inter se non consenserũt, seu potius Arius † furiis correptus propalàm impietatem docuit: Alexander illum, & cum eo qui partes eius sequerẽtur, clericos omnes excõmunicauit, & sacro ordine mouit. Sẽtiebant porrò cum eo in Alexandrina parœcia, Aithalas, Achillas, Carpõnas, Sarmates, & alter Arius, presbyteri: & Euzoius, Macarius, Iulius, Menas, & Helladius diaconi, multam etiam populi partem secum trahentes. In quo alij idem sibi de Deo sentiendum atque credendum esse quod E-

d Contentio Alexãdri episcopi, & Arij presbyteri, de doctrina Christianæ professionis.

Arij hæresis.

† αὐθαιρετιό-τητι γνώμης

Et longè latéque grassata.

† κορυβαν-τιῶν.

Alexãder episcopus Arium cũ popularibus suis ab ecclesia pscribit, Scinditur incertũ studia in cõtraria vulgus.

piscopus arbitraretur, putabant: alij verò, sicuti multis euenire consueuit, istos miserabantur, veluti iniuria affectos, & indicta causa ab ecclesia proscriptos. Sunt qui dicunt, contentionis huius alium, ante Arium, autorem fuisse: Alexandrum, secundo ab Ario loco presbyterum, Baucalim cognomine qui nomen id adeptus fuerat, ex supercrescentis carnis pondere in dorso eius collecto, testacei vasis forma, quod Alexandrini vernaculo sermone baucalam nominare solent: hunc inquã, secundas in ministerio sacro ferentem, dissensionis causam extitisse putant. vnde postea inter Alexandrum & Arium contentio commota, & τοῦ ὁμοουσίου, hoc est, consubstantialis promulgatio exorta sit. Quod nanque Baucalis prælatum sibi honore Arium ægreferret, nouationem dogmatis istius illi adscripsit. Alexander verò episcopus, vtrũque à contentione abducere volens, ad disputationes sermonúmque collationes eos inuitauit, persuasione potius quàm violenta iussione controuersiam sopire, conducibilius esse ducens. Et quũ multoties disputando congressi essent, sicuti fieri assueuit, contentione inter quospiã mota: Episcopus nunc huic, nunc illi beneuolè & commodè adhæsit: postremo verò tandem & ipse coæternum & consubstantialem patri filium, ita vti antea semper senserat, disertis verbis pronunciauit, Ariúmque idem sentire iussit. Quod vbi ille, vt faceret, in animum inducere non potuit, sacris ædibus est ab eo eiectus.

Alexãder Baucalis, presbyter et ipse Alexãdrin', dissẽsionis huius autor à quibusdam habitus.

CAPVT VI.

EO tempore Romanæ ecclesiæ Syluester præfuit, Miltiadis successor, qui post Marcellinum egregiè in persequutione ipsa certamine defunctum, sacri muneris suscepit administrationem. Alexandriæ autem post Theonem & Petrũ, Achillas, ac deinde quem dixi Alexander, ecclesiasticam tenuit præfecturam, Antiochiæ, Tyranno in ecclesiastico ministerio Vitalis suffectus, pace primum ecclesiis reddita. Is à tyrannis ecclesiam dirutam denuò excitauit: cuius structuram reliquam Philogonius perfecit, qui ex causidico episcopus factus illi successit, Liciniíque temporibus, vti virum fortem decet, ardorem æmulationémq; suam pro vera

Primariarum in orbe Christiano ecclesiarum Episcopi.

pietate ostendit. Porrò Hierosolymis post Hermonem Macario sacrum munus creditum, digno tali nomine viro, vt qui omnibus bonis & ornamentis floruerit. Constantinopoli verò, post Metrophanem, Probi Imperatoris ex fratre nepotem, Alexandro sacrorum cura sorte cesserat. Verùm enimuerò hoc loco faciendum mihi omnino videtur, vt altius ab ipsis Apostolis repetitos Byzantios episcopos recenseam, & veluti sacram quandam inscriptionem historiæ huic adiiciam. Andreas Domini apostolus, Thraciam, Macedoniam, & Euxinũ, prouincias sortitus, Byzantij Christum prędicauit. Et quum à Zeuxippo, tyrannidem tum ibidem tenente, ad cædem quæreretur, Argyropolim transiit, atque ibi biennium conuentus agens, permultos ad Christi fidem pertraxit. Cæterùm sacra eo loco fundata æde, & Stachy Apostolo episcopo creato, Synopen cõcesit. Stachys sacro eo munere annis sedecim administrato, ibidem sepultus, Onesimum habuit successorem. Onesimus quatuordecim annos ecclesiam eam gubernauit, eíque Polycarpus surrogatus: qui decem & octo annis munere suo cum laude functus, Plutarcho id reliquit. Hic sedecim annis ecclesiæ præfuit, cámque moriens Sedecioni concessit: quo post annos nouem defuncto, Diogenes quindecim annis eam rexit. Illi Eleutherius suffectus: qui septem annis episcopali munere obito, Felicem habuit successorem. Felix quinque annis sedem Episcopalem tenuit, cámque ad Polycarpum transmisit. Qui sanè omnes, propter infidelium incursiones, in eo quod memorauimus Apostoli oratorio synaxes & conuentus celebrarunt. Deinceps Athenodorus functione ecclesiastica suscepta, quatuor eam annis obtinuit: ecclesiámque aliam, in loco cui nomen erat † Olea construxit, ibíque synaxim peregit. Eam ædem postea Constantinus Magnus splendidissimè auxit & ornauit. Athenodori successor Euzoius, sex annis Episcopatum gessit, cui Laurentius succedẽs, vndecim annis ecclesiæ præfuit. Post hunc Alypius tredecim annis sacrum magistratum administrauit. Istius successor Pertinax, vir Cõsularis, nouem annis Episcopalem dignitatem obtinuit: qui quum locupletior esset, ecclesiam

Catalogus Episcoporũ Byzãtiorũ ab ipso apostolo Andrea vsque ad Alexandrum, cuius precibus Arius est pessundatus.

† ἐλαία. Olea Cõstãtinopolis regio.

ecclesiam aliam ad mare, in loco quem * ficos nominabant, excitauit, eámque pacem appellauit. Eum locum Christiani perpulchris & continuis ædificiis in oppidi formam redegerunt. Quapropter eum etiam mœnibus eximiis, magna virtutis gloria pollens Constantinus est dignatus, quòd in eo scilicet Pacis esset templum. Post Pertinacem, Olympianus vndecim annis sacrorũ antistes fuit: rursum post hunc Marcus, annis tredecim. Post Marcum Cyrillianus sedecim. Post Cyrillianum Constantinus, septem. Hic primo episcopatus sui anno, intra Byzantium in parte septentrionali templum ædificauit, atque id Euphemiæ martyri, quæ tum sacrũ peregerat certamen, consecrauit. Ad quod templum reliquo vitæ tempore transacto, episcopale munus Tito reliquit: qui id supra triginta & quinque annos administratum, ad Dometium Probi imperatoris fratrem transmisit. Atque huic Probus filius successit. Et Dometius antistitis honorem viginti quatuor, Probus duodecim annos gessit, cuius Metrophanes frater successor fuit. Hic annis decem cum ingenti laude Episcopale ministeriũ cohonestauit. Sub quo etiam Constantinus semper Augustus, cognominem sibi vrbem magnificè condidit. Metrophanis porrò successor fuit Alexander, Apostolicis donis præclarus. Hæc de Episcopis. Sed enim Alexandriæ episcopus Alexander, quũ Arium videret † dominandi furore flagrantem, priuatim illegitimos conuentus agere, & turbam motúmque ingentem concitare: non modò ad sacros ecclesiarum præfectos, verùm etiam ad fideles passim in vrbibus omnes, de blasphemia eius publicitùs literas dedit. Ex quib[9] partes certas operi huic intexã, vt mihi verior narratio rerũ cõstet, & nemini confingere quidquã videar, Adiiciam prætereà alia, quæ veritati sunt cõsona, historiámque omnem dilucidiorem reddere possunt.

Item, Fici Pacis templum.

** συκάς.*

Christiani ad hoc templum oppidum cõstruxerunt.

Probi imperatoris frater, et ex fratre nepotes duo, Byzãtij episcop.

† φιλαρχίας οἴστρῳ πυρόμενον.

Alexandri Alexandrini episcopi ad Alexandrum Constãtinopolitanũ episcopũ, de rebus in doctrina ecclesiæ nouis Arij, scriptum.

CAPVT VII.

Alexander itaque iste Alexandrinus, ad cognominem sibi Alexandrum Constantinopolitanum hæc scripsit. Reuerendissimo & vnanimi fratri Alexandro, Alexander in Domino salutem. Prauorum hominũ, qui dominandi libidine & pecuniæ cupiditate

ducuntur, institutum, semper quæ ampliores eis esse videtur, insidiatur ecclesiis: qui vario sanè prætextu pietatem ecclesiasticam inuadere solent. Siquidem tanquā
» stimulis quibusdam, ab eo qui in illis efficax est, diabo-
» lo, ad propositam sibi voluptatem incitati, religione
» omni proiecta, iudicij Dei timorem proculcant. De
» quibus necessitas mihi imposita est, multa ab eis pas-
» so, vt ad pietatem vestram scribam, vt eiusmodi ho-
» mines caueatis, ne quis eorum se in parœcias & eccle-
» sias vestras subinsinuare audeat, prouideatis. Instructi
» enim sunt per simulationem & dissimulationem, ad
» fraudem & seductionem, impostores isti, vt siue per se-
» ipsos, seu per literas per assentationem & venditatio-
» nem falsam arte quadam cōpositas, transuersos agant
» simplicem atque sinceram fidem cōsectantes homines.
» Quandoquidem Arius & Achillas, coniuratione nuper
» facta, Colluthi † dominandi cupiditatem, longè etiam
» deterius quàm ipse ille, sunt æmulati. Ille nanque ac-
» cusatione aduersus hos istos instituta, maligni consi-
» lij sui aliquem reperit prætextum. Isti verò, * ærusca-
» tionem illius sub Christi nomine susceptam videntes,
» ecclesiæ amplius subiecti esse non sustinuerunt: sed ex-
» tructis sibi ipsis latronum speluncis, cōtinuos ibi pera-
» gentes cōuentus, diu noctúque se in calūniis aduersum
» Christum & nos excogitatis, meditando exercent, at-
» que omnes pias & Apostolicas sentētias reprehendētes,
» Iudaico prorsus more, Christi persecutricem instituunt
» officinam, diuinitatem Saluatoris nostri pernegantes,
» omnibúsque eum parem esse docentes, & voces saluti-
» feræ eius œconomiæ & administratiōis, nostráq; causa
» summissionis colligentes, congerere ex illis impietatis
» suæ dogma contendunt, verbáque diuinitatis initióq;
» simul & fine carentis Paternæ gloriæ eius auersantur.
» Quapropter impiam Græcorum & Iudæorum de Chri
» sto opinionem corroborantes, laudem ab illis, quàm
» maximè possunt, venantur: omnia ea quibus illis ludi-
» brio sumus, subornātes atque procurantes, seditionés-
» que & persequutiones quotidie contra nos excitantes:
» & quùm iudicia aduersus nos, impudicis mulierculis,
» quas ipsi dolosè seduxerūt, interuenientib⁹ instituētes:

Colluthus. † φιλαρχίαν. * χειρεμπορίαν. *Et Colluthus quadā peruersa docebat, sed nō durauit eius hæresis: nā statim disparuit. Epiphan. cōtra Ariomanitas. Ariana hæresis. Hæreticorū ferè cœpta apud plebē et infideles homines plausibilia.*

tum Christianismum ad obtrectationem traducentes, ex eo quòd per plateas & vicos omnes, nouæ eorum, adulterata pietate, res temerè vulgantur. Quinetiam indissolubilem Christi tunicam, quam ne carnifices quidem illi diuidere voluerunt, scindere ipsi ausi sunt. Itaque nos ea quæ moribus improbísque & apertis conatibus illorum congruunt, adhibentes remedia, communibus suffragiis nostris, illos ab ea quæ diuinitatem Christi adorat ecclesia proscripsimus. Consilium illi quoque cœperunt, vt nos fraudulenter circumueniant, & ad consentientes nobis collegas furtim transire, sub obtentu pacis atque vnionis, deprecationem quidem præ se ferentes, re ipsa verò aliquos ex illis in contagionem morbi sui pertrahere, per † blandiloquentiã satagentes, & vt captiosis argutísque ab eis acceptis literis, habeant, quas à se in fraudem abductis perperam legãt: eósque impietati iam assuefactos, prorsus à pœnitentia & fuga errorum, quibus sunt seducti, abstrahãt, perinde atque suffragantes sibi & consentientes haberent Episcopos. Non illi sanè, quæ apud nos malè & docuerũt & egerunt, (quam ob rem etiam excommunicati sunt) confitentur, sed aut silentio ea committunt, aut confictis atq; compositis verbis & scriptis adumbrantes tegunt, hominésque decipiunt, atque † ad persuadendum comparatis insidiosisque sermonibus pestiferam suam occultantes doctrinam, seductioni & fraudi expositos abripiunt. Sed & pietatem quoque nostram, passim apud omnes sycophanticè carpere non omittunt. Quapropter illud euenit, quum nonnulli literis eorum subscribãt, vt in ecclesiam illi recipiantur & * collegæ, qui id permittere audent, vt equidem puto, graui calumniæ crimine non careant: qui scilicet non solum id faciunt, quod Apostolicus canon eis non permittit, verùm etiam diabolicam, quæ in illis est, contra Christum efficaciam succendunt & augent. Eam ob causam nihil cunctatus, dilecti, meipsum excitaui, vt taliũ hominum vobis ostenderẽ infidelitatẽ. Deinde Blasphemias illorum singillatim exponit, eísque copiosè ex diuinis scripturis refutationes obiicit, impietatem ipsorum redarguens: & longius stylo progressus, infert. Multa, di-

Indissolubilis Christi tunica.

Arianorũ proscriptio & communicatio.

† χρηστολογίαν.

Hæreticorũ consilia & cœpta fraudulenta.

† πιθανωτέραις καὶ βωμολοχικαῖς ὁμιλίαις.

* συλλειτουργοί.

» lecti, quũ dicere possem, prætereo: molestæ arrogantiæ
» esse ducens, eadem sentientes doctores, pluribus admo-
» nere. Nam vos ipsi † à Deo docti estis, minimè ignorã-
» tes, doctrinam hanc Ebionis ipsius, & Artemæ, & Pau-
» li Samosateni esse, quorum isti impietatis fecibus hau-
» stis, nobis nunc, ex non existentibus, illorum clam * vi-
» uiradices producunt: Arius nimirum ipse, & Achillas,
» & quod cum eis est malignantium conciliabulum: &
» tres præterea illi in Syria nescio quo modo creati epi-
» scopi, de quibus iudicium arbitrio vestro permittimus.
» Deinceps declaratis summissioribus scripturæ vocibus,
» quas Saluator † adsciticias nostra causa per exinanitio
» nem salutarémque passionem suscepit, itidémque eis
» locis relatis atque expositis, quibus extra initiũ omne
» principium ac Deitas, naturalísque gloria & diuinitas
» eius exprimitur, hæc prosequitur. Quis verò quod scri-
» pturus sum mirabitur, dilectissi cõtra me, & piissimam
» plebem nostram, ementitas eorum calumnias exposue-
» ro? Qui etenim aduersus diuinitatẽ filij Dei aciẽ struere
» ausi sunt, cõtra nos quoque * cum nulla prorsus gra-
» tia, probra & conuicia dicere non verentur. Qui e-
» tiam ex veteribus nullos esse dignos putant, qui cum
» eis cõferantur: neque eis æquari se patiũtur, quibus nos
» à pueris præceptoribus vsi sumus: sed ne ex omnibus
» quidem qui passim sunt, collegis & presbyteris, quéquã
» ipsis comparari volunt, solos se sapientes possessionum
» contemptores, & dogmatum repertores esse iactantes:
» vt quibus vnis reuelatum sit, quod nemini omnium qui
» sub sole sunt hominum in mentem venerit. O tumo-
» rem impium, & furorem immensum: ô opinionem in-
» sanam, & Satanicum planè sensum. Sub hæc aliis qui-
» busdam memoratis, & dogmate fidei eorum fusius ex-
» posito, circa finem epistolæ hæc adiicit. Hosce igitur a-
» nathematis fulmine, de fideliũ fratrũ cõsensu, ictos, ne-
» mo vestrûm recipiat, neque vel dicta vel scripta eorum
» sustineat. Qui enim mẽtiri omnia cõsueuere, imposto-
» res, veritatem certè non proloquentur. Vrbes illi cir-
» cumeunt, nibil aliud agentes quam vt amicitiæ obtẽtu,
» per hypocrisim & adulationem, literas dent & accipiãt,
» quibus seducant, ab ipsis iam deceptas paucas mulier-

† θεοδίδακτοι.

Hic etiam Artemon suprà dictus.

* μοσχεύματα.

† ἐπακτήτους

Hæreticorũ arrogantia.

* ἀχαρίστως παροινίας.

culas peccatis oneratas: Et quæ sequuntur. Hosce itaq; « talia contra Christum ausos, & qui Christianismum « quùm publicè ad populum traducunt, tum in iudiciis « magno studio & cõtentione probris manifestis exagi- « tant: qui persequutionem temporibus pacatis, quãtum « in eis situ est, aduersus nos cõcitant: qui ineffabile Chri « sti natiuitatis mysteriũ eneruãt: hosce, dilecti, auersan- « tes, vnanimi nobiscũ cõsensu & suffragio, calculis quo- « que vestris furibundam eorum audaciam iugulate: ex- « emplo collegarum nostrorum, qui in illorum excom- « municatione acquiescunt, literis contra eos ad me da- « tis, libellóque damnationis subscripto, quem per filium « meum Appionem Archidiaconum misi per Ægyptum « omnem, Thebaidem, Libyam, Pentapolim, Syriam, Ly- « ciam, Pamphiliam, Asiam, Cappadociam, & alias cir- « cumcircà regiones. Ad horum sanè exemplum, à vobis « etiam eum confirmatum iri, persuasum habeo. Multũ « quidẽ certè opis à me in eos qui ab illis sunt detrimen- « to affecti, est collatum: sed illud maximum fuerit depel « lendorum à seducta plebe malorum auxilium, si colle- « garum nostrorum concordi consensu illa persuasa, ad « pœnitentiam decurrere studuerit. Salutate vos inuicẽ, « eius quę apud nos est cõsentiẽtis fraternitatis nomine. « Valere vos in Domino opto, dilecti. Vtinam fructum a- « liquem vestrorum tantopere Christi amãtium animo- « rum percipiam. Deinde anathemate excommunicatos, « in epistola recenset, quos & nos suprà retulimus. In « eandem sententiam, Philogonio Antiochiæ, Eustathio Berrœæ in Syria, atque aliis etiam aliarum ecclesiarum antistitibus scripsit, quos Apostolicam doctrinam comprobare sciebat. Arius porrò neque ipse sibi cessandũ esse putauit. Quapropter necessitate quadã ductus, occupare Episcoporum beneuolentiam voluit: & culpam deprecans, de fide sua ad eos scripsit: simúlque petiit, si rectè quidem crederet, vt & ipsi autoritate sua id confirmarent: & Alexandro, ne sibi suísque molestiam exhiberet, significarent: Sin minus, vt quemadmodum credẽdum esset, ritè doceretur. Nec parũ ea res Arij partibus profuit. Opinione nanque tali vbique ferè apud Episcopos vulgata, communis omnium de ea quæstio

Scriptũ hoc integrũ reperitur apud Theodoritũ Eccle. suæ historiæ lib. 1. ca. 4.

Cap. 5. eod.

Arius quoque causam suam per literas apud Episcopos agit.

Episcoporũ variãtes de Ario sententiæ.

fuit. Itaque alij ad Alexandrum scripserunt, nequaquã prius Arium recipiendũ esse, quàm solenniter blasphemiæ suæ nũcium remisisset: alij contra, illum vt pium, & nihil in fidei doctrina nouantem potius, defenderũt. Alexander porrò, quum cerneret multos tum, per speciem sanctimoniæ & grauitatis, Arianos ad se admittere: multos etiam instigare, vt ipse ad recipiendũ, in gratiam Arium persuaderetur: maximè verò Eusebium Nicomediẽsem, virum præclarum, atque in vtraque disciplina summè versatum, & in Imperiali palatio plurimùm honoratum (Diocletianus enim Nicomediç, & qui ante eum fuere principes, Imperatorum domicilium cõstituerãt) seipsum excitat, atque illis rescribit, Arianos se ad communionem non recepturum. Admodum autem literis suis Nicomediensem Eusebium perstrinxit, quæ sic habent.

Eusebius Nicomediẽsis episcopus Arij fautor.

CAPVT VIII.

Socrates Eccle. histo. li. 1. cap. 6. Eiusdem Alexandri Alexandrini antistitis ad omnes episcopos catholicos de Ariani epistola.

† χριστομάχοι.

" CHarissimis & reuerendissimis, qui vbique sunt, per catholicam Ecclesiam, collegis, Alexãder in Domino salutem. Quum corpus vnum sit ipsa catholica ecclesia, præceptumque extet in diuinis literis, vt vinculum cõcordiæ & pacis retineamus, peræquum est, vt alij aliis inuicem, quæ apud quosque accidunt, perscribamus: vt siue doleat seu lætetur membrum vnum, ipsi inter nos vel condoleamus, vel cõgratulemur. In ecclesia sanè nostra exurrexerunt nunc viri iniqui & † Christi inimici, defectionem docentes, quam rectè quisquam præcursorem Antichristi existimauerit atque dixerit. Cõstitueram equidem id silentio committere, vt fortè inter solos desertores malum hoc cõsumeretur: neque in loca alia progressum, simplicium quorundam aures cõtaminaret. Quandoquidem verò Eusebius, qui nũc Nicomediæ est, in se ecclesiæ res sitas esse existimãs, (quoniam in eum, quòd Beryto relicta, oculis cupiditatis in Nicomediensem ecclesiam adiectis, eam affectatus est, legitimè vindicatum nõ est) præire desertorib⁹ istis, & ad loca quæuis scribere, eos commẽdãs, cœpit, ne fortè ignorãtes aliquos ĩ extremã & Christinimicam hæresim pertrahat, necesse habeo, id quod

in lege ſcriptum eſt memoria tenens, amplius non ſilere, ſed vobis rem eam omnib' annũciare, vt & defectores ipſos atque inauſpicata eorũ verba cognoſcatis: & quum Euſebius ſcripſerit, animũ ad literas eius non attendatis. Dudum nãque maleuolentiam ſuam tempore occultatam, nunc tandem per hos renouare volens, pręſe fert ille quidem tanquam pro his ſcribat, reuera autem pro ſeipſo id ſe ſtudioſè facere declarat. Et deſertores quidẽ ſunt, Arius, Achillas, Aithales, Carponas, alter Arius, Sarmates, Euzoius, Lucius, † Iulius, Menas, Helladius, Caius, & cũ eis Secũdus, & Theonas, aliquãdo Epiſcopi dicti: quæ verò cõtra ſcripturas adinuenta docent, hæc ſunt. * Nõ ſemper Deus pater erat, ſed erat quum Deus pater nõ erat: non ſemper igitur Dei verbum erat, ſed ex non exiſtentibus factũ eſt. Qui enim erat Deus, eum qui nõ erat, ex non exiſtente fecit. Itaq; aliquando erat, quum nõ erat: ſiquidem creatura & factura eſt filius. Neque verò æqualis ſubſtãtia eſt patri, neq; verum & naturale verbũ patris eſt, neque etiam vera ſapientia eius: ſed vnus quidem ex creatis & genitis eſt, † abuſiuè autem verbũ & ſapientia factus. Et ipſe * in proprio ſeu natiuo Dei verbo, & in Dei ſapiẽtia eſt, in qua & omnia, & ipſum quoq; fecit Deus. Propterea etiam mutationi & alterationi natura obnoxius eſt, ſicuti omnia quoq; rationalia. Peregrinũ quoque & alienum ſegregatúmq; eſt verbũ à ſubſtantia Dei. Et inenarrabilis eſt pater filio: neque enim perfectè cernere poteſt verbũ patrem, neq; perfectè & certò eũ cognoſcere. Etenim ſuam ipſius quoque ſubſtantiam, vti eſt, filius non nouit: propter nos namque factus eſt, vt nos per eum, veluti inſtrumentũ, crearet Deus: neq; is ſubſtitiſſet, niſi nos Deus creare voluiſſet. Rogauit igitur eos quidam, poſſet ne verbũ Dei mutari, ſicuti diabolus mutatus eſt? atque illi reſpõdere non reformidarunt, poſſe. mutabilis enim naturæ eſſe, generationi & mutationi obnoxiũ. Hæc dicentes, atque his impudẽter ſeſe venditantes Arianos, ſectatoréſq; eorum, nos quidem cum Ægyptiis & vicinis Libycis centũ numero epiſcopis, cõuentu acto anathemate iugulauimus. Euſebius verò receptos cõplexus eſt, qui mendacium veritati &

Euſebius Arianus.

† *Alij Iulianus.*

Arianorũ impiũ dogma.

* οὐκ ἀεὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν, οὐκ ἀεὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, &c.

† καταχρηστικῶς.

* ἐν τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ.

Ariani in cõuentu prouinciali cẽtum Epiſcoporũ excommunicati.

,, impietatem pietati commiſcere ſtudet. Sed nihil aget.
,, vincit enim veritas. Nulla enim eſt cõmunio luci cum
,, tenebris, nulla cõcordia Chriſto cum Belial. Quis enim
,, vnquam audiuit talia? quis ad rem tam peregrinam &
,, inſolentem, eam audiens, nõ obſtupeſcit? aurésq; obtu-
,, rat, ne verborũ iſtorum ſordes auditũ pertingant? Quis
,, Ioannem audiens dicentem, in principio erat verbum:
,, non damnat hoſce aſſerentes, Erat aliquãdo quum non
,, erat? Aut quis audiens in Euangelio, vnigenitus filius:
,, &, per ipſum facta ſunt omnia: nõ auerſabitur ſonan-
,, tes, vnum eſſe creaturarũ filium? Quomodo verò par
,, eſſe eis poteſt, quæ per ipſum facta ſunt? aut quomodo
,, vnigenitus, qui, iuxta eorum ſententiam, omnibus con-
,, numeratur? Quomodo porrò ex non exiſtentibus ſit,
,, quum pater dicat, Eructauit cor meũ verbum bonum:
,, &, Ex vẽtre ante luciferũ genui te? Quomodo inęqua-
,, lis ſit ſubſtantiæ patris, qui eſt imago perfecta, & ſplẽ-
,, dor patris: quiq; dicit, Qui me videt, videt patrẽ? Quo-
,, modo, ſi verbũ & ſapientia eſt, filius Dei, erat aliquãdo
,, quum non erat? Perinde enim eſt, atq; ſi dicant, irratio-
,, nalem & inſipientem aliquando Deũ. Quomodo mu-
,, tationi aut alterationi ſubiectus eſt, qui de ſeipſo dicit,
,, Ego in patre, & pater ĩ me: &, Ego & pater vnũ ſumus?
,, Per Prophetam verò: Videte me, quòd ego ſum, & non
,, mutor. Etiamſi enim in patrem dictũ hoc referri queat,
,, cõmodius tamen rectiúſq; in præſentia de Verbo dica-
,, tur: quòd etiamſi homo factũ, nõ tamen eſt mutatum:
,, ſed ſicuti Apoſtolus inquit, Ieſus Chriſtus heri & hodie,
,, idem & in ſecula. Quid verò eis, vt dicerent, ſuaſit, pro-
,, pter nos factum eſſe, quum Paulus ſcribat: Per quem
,, omnia, & ꝓpter quem omnia? De blaſphemia quidem
,, eorũ illa, quòd filius non nouerit patrem, non eſt quod
,, miremur. Quum enim ſemel Chriſtum oppugnare ho-
,, ſtiliter conſtituerint, fraudulenter & calumnioſè etiam
,, voces eius deprauant, dicentis: Sicut cognoſcit me pa-
,, ter & ego cognoſco patrem. Si igitur ex parte Pater
,, cognoſcit filium, videlicet & filius ex parte cognoſcit
,, patrem. Sin hoc dicere nefas eſt, & pater perfectè no-
,, uit filium: certũ eſt & manifeſtum, quemadmodum pa-
,, ter nouit verbũ ſuum, ita etiam verbum nouit patrem

Erroris Ariani cõfutatio.

ſuum,cuius etiam eſt verbum. Atque equidem nos hęc differentes,& diuinas ſcripturas explicantes,ſæpenumero eos cõuicimus: ſed rurſus veluti chamæleontes mutati ſunt, certamine quodam in ſe pertrahere cõtendẽtes illud quod ſcriptũ eſt: Impius quum venerit in profundum malorum, cõtemnit. Verùm enimuerò, multæ ante eos extitere hæreſes, quæ longè plura quàm deceret aut oporteret tentare auſæ, in ſtulticiam decidere. Iſti verò omnibus verbis ſuis abolere verbi diuinitatem aggreſſi,* iuſticiæ illas laude, prout ipſi ſunt,ornauere, quippe Antichriſto propinquiores. Quapropter etiã ab eccleſia proſcripti, & anathemati ſubiecti ſunt. Dolemus quidem nos perditionem & interitum eorũ: & maximè,quod & ipſi aliquando ſacra myſteria eccleſiæ didicerint,& nunc ab eis deſciuerint.Non miramur tamen, qui nihil noui accidere eis ſcimus. Idem enim etiam Hymenæo & Phileto euenit, & ante eos Iudæ Seruatoris primùm ſectatori, poſtea verò proditori & deſertori. Et de iis nobis nõ deſunt documenta & pręcepta,ſed ipſemet Domin⁹ pręԁixit: Videte ne quis vos ſeducat: multi enim venient in nomine meo,dicentes, Ego ſum,& tempus propè eſt,& multos ſeducent,ne ſequamini eos. Et Paulus eadẽ à Seruatore edoctus ſcripſit, quod in extremis temporibus deficient quidam à fide ſaniore, intendentes ſpiritibus erroris,& doctrinis dæmoniorũ, auerſantium veritatem. Itaque quum & Seruator atque Dominus noſter Ieſus Chriſtus per ſe nobis præceperit,& per Apoſtolum de iſtis ſignificauerit, ritè ſanè & ordine nos, qui auribus ipſi noſtris impietatem illorũ audiuimus, eos, ſicuti antea diximus,anathemati ſubiecimus, & alienos prorſus ab eccleſia & fide Catholica declarauimus. Idque propterea pietati veſtræ,chariſſimi atq; reuerendiſſimi collegæ,ſignificauimus, vt neque ex eis quenquã, ſi per temeritatem ad vos accedere auſi fuerint, ſuſcipiatis: neq; Euſebio,aut alij cuipiam de eis ſcribenti,credatis.Cõuenit enim vobis,vt Chriſtianis, omnes qui cõtra Chriſtum vel dicũt vel ſentiunt,veluti Dei hoſtes,& animarũ peſtes, auerſari,& ne ſalutatione quidem dignari,ne quãdo ſcilicet participes peccatorum eorum fiamus: ſicuti beatus an-

Hæretici ſunt veluti chamæleontes.

Ariani reliquis hæreſibus improbiores.

** ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας.*

Hæretici cauendi.

„ nunciauit Ioannes. Salutem dicite, qui apud vos sunt „ fratribus. Vos, qui mecum sunt, saluere iubent. Hæ literæ ad loca omnia perlatæ, maiorem etiam cõtentionem peperêre, malúmq; propter dissidendi studium adauxêre. Qui enim Alexãdro sunt suffragati, eis subscripsere: alij autem, cõtra eas venêre, in primis verò Eusebius Nicomediensis in cõtrariam sentẽtiam est raptus, quòd admodum se in eis perstrictum esse intellexerat. Permulti autem partes eius sequebantur. Atque is crebras ad Alexandrum dedit literas, vt Arianos, quæstione posthabita, reciperet: quem ad hoc maximè literis suis excitans, induxit Arius. Ex quibus aliqua adducam, vt simul & participes eius impietatis manifesti fiant: & Alexandri fides, qui nihil perperam contra eos statuerit, ostendatur. Scribit igitur ad Eusebium Nicomediẽsem Arius in hæc verba.

Dissidium ecclesiarum per Alexãdri literas auctum.

CAPVT IX.

Arij ad Eusebium Nicomediẽsem episcopum literæ.

DEsideratissimo domino, viro Dei, fideli, orthodoxo, Eusebio: Arius, qui iniustè persequutionem ab Alexandro Papa, propter omnia vincentem veritatem, quam & tu propugnas, patitur, in Domino salutẽ. Proficiscente Nicomediam patre meo Ammonio, rectè me facturum esse putaui, si per ipsum te cõpellarem, simúlque insitam tibi charitatem, & quam erga fratres propter Deum & Christum eius geris affectionem admonerem, magnopere persequi me & oppugnare, omnémque aduersum nos funem mouere Episcopum: vt nos perinde atq; sine Deo homines vrbe eiiciat, propterea quòd non cõprobamus voces eius, publicitùs dicẽntis: Semper Deus, semper filius: simul pater, simul filius: coexistit * ingenito Dei filius, † semper genitus est, * ab ingenito genitus est, neq; nutu neque momẽto aliquo præcedit Deus filium, semper Deus, semper filius, semper Christus, ex ipso Deo est filius. Et propterea quòd Eusebius frater tuus Cæsariensis, & Theodotus, & Paulinus & Athanasius, & Gregorius, & Ætius, & Orientales omnes dicunt, † Deum qui sine principio est, præexistere filio, anathema facti sunt: excepto solo Pilogonio & Hellanico & Macario hæreticis, nulliúsq; doctrinæ hominib⁹. Ex quibus, filium quidam eructatio-

Queritur se iniustè ab Alexandro oppugnari.

** Ingenito filius Deo. † ἀειγεννής, * ἀγεννητογενής.*

Arianorum quorũdam nomina.

† ὅτι προϋπάρχει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἀνάρχως, Deũ præexistere filio sine prĩcipio.

nem, aliqui germen, nonnulli coingenitũ dicunt. Quorum impietatem ne audire quidem possimus, etiãsi decies mille mortis cruciatus nobis minentur atq; intentent hæretici. Nos verò quid dicimus & sentimus? docuimus & docemus? Quòd filius nõ est ingenitus, neque pars ingeniti vllo prorsus modo, neque † ex subiecto quopiam: sed quòd voluntate & cõsilio substiterit ante tempora & sęcula, plenus Deus, vnigenitus, immutabilis: & priusquam gigneretur, aut crearetur, aut designaretur, aut fundaretur, non fuerit: ingenitus enim non erat. Affligimur autem, quòd diximus, principium habere filium, Deum autem esse absque principio: propterea inquam persequutionem patimur. & quòd diximus, ex non existentibus eum esse. Idque ita diximus, quòd neque pars Dei, neque ex subiecto quopiam est: hanc ob causam affligimur. Reliquum ipse nosti. Valere te in Domino, memorémque tribulationum nostrarum esse opto, * Collucianista, verè pie Eusebie. Porrò qui hîc enumerantur, sunt: Eusebius Pamphili, dictus Cæsareæ Palęstinæ episcopus: Theodotus Laodiceæ, Paulinus Tyri, Athanasius Anazarbi, Gregorius Beryti, Ætius Lydæ, quæ nunc Diospolis vocatur. hi Arianarũ partium fuere. Aduersarum autem nominat Philogonium Antiochenum, Hellanicũ Tripolitanum, & Macarium Hierosolymitanum, quos sycophanticè hæreticos vocat, quòd coæternum & antesæcularem, † eiusdémque honoris & eiusdem substantiæ cũ patre filium esse docuerunt. Hoc scripto permotus Eusebius, quùm plures alios venenum hæresis euomens incitauit, tum ad Paulinũ Tyriæ ecclesiæ antistitem literas dedit, quas audire conuenit.

† ἐξ ὑποκειμένου

* συλλουκιανιστά.

† ὁμότιμον, ὁμοούσιον.

Eusebij Nicomediensis ad Paulinũ Tyri episcopũ epistola.

** Collucianistam Eusebium vocat, quasi condiscipulum, qui secum Lucianum presbyterum Antiochenum martyrem, sacras literas Antiochiæ docentem, audierit.*

CAPVT X.

Domino meo Paulino Eusebius in Domino salutem. Neque egregium Domini mei [a] Eusebij pro verbo veritatis, de quo ad nos est renũciatum, studium: neque tuum eadem de re silentium, Domine, tacitum

a Eusebiũ Pamphili Cæsariẽsem antistitem intelligit.

» apud nos est. Itaque pro eo atque conuenit, de domi- » no quidẽ meo Eusebio lætamur: de te autem dolemus, » tanti viri silentio causam nostram damnari existiman- » tes. Quapropter te, qui nosti prudenti viro minimè o- » mnium cõuenire, vt aliena & absurda sentiat, veritatẽq; » obticeat, hortor, vt spiritu mentẽ tuam ad scribendum » redintegrante, scribere tãdem de rebus iis incipias, quę » & tibi & auditorib. futuræ sunt vtiles: præcipuè, si con- » sentanea scripturæ, vestigiis verborum & sentẽtiarum » eius insistẽs, scribere animum induxeris. Neque enim » duo ingenita audiuimus, neque vnum in duo diui- » sum, sed neq; † corporeum quid perpessioni obnoxium » didicimus aut credidimus, domine: verùm vnũ quidem » ingenitum vnum verò ab ipso verè, non autem ex sub- » stantia eius * factum, prorsus naturæ ingeniti nõ par- » ticeps: neque quod ex substantia eius sit, sed factũ pla- » nè sit, aliud natura atque virtute, ad perfectã similitudi- » nem dispositionis & virtutis factoris ipsius factũ. Cu- » ius principium nõ verbo tantũ inenarrabile, sed neque » mente, non dico hominum, sed eorum quę supra homi- » nes sunt, omnium, comprehensibile esse credimus. Pro- » indéque non nostris ipsorũ rationibus freti, sed sacræ » scripturæ autoritatibus edocti, dicimus, cõditum esse & » fundatum & genitum substantia, & immutabili atque » inenarrabili natura & similitudine ad factorem ipsum, » sicuti ipse dicit Domin⁹: Deus creauit me in initio via- » rum eius, ante omnes colles genuit me. Si verò ex ipso, » hoc est, ab ipso erat, ceu pars eius, aut ex defluxu sub- » stantiæ, non iam creatus, neque fundatus esse diceretur: » id quod ipse quoque, domine, profectò non ignoras. » Quòd enim ex ingenito existat, cõditum iam ab alio, » vel à seipso, fundatúmue non sit, vtpote ab initio inge- » nitum existens. Si verò genitum id esse dicatur, † indi- » cium quoddã de se præbeat, veluti ex paterna substan- » tia genitum, & ex natura eius * ęqualitatem habẽs. Sci- » mus autem, quod non de eo solo genitum esse, scriptu- » ra, verum etiam de aliis, illi per omnia natura dissimi- » libus, loquitur. Nam & de hominib. dicit: Filios genui » & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Et, Deum qui ge- » nuit te, dereliquisti. Et in aliis quid dicit? Qui genuit

[Margin notes:]
...ά τι ...νθὲς, ...Niceph. ...fl. σωμα- ...ικόρ τι πι ...νθός.

Sententia Eusebij de persona filij Dei Ariaꝛisans.

...γονός.

† ὑπόφασίν τίνα παρέ- χει.

Alij habent ὑπόβασιν, hoc est, di- minutionẽ, decremẽtũ.

* ἀιδιότητα, identitatẽ.

guttas roris: non naturam ex natura, sed cuiuslibet rei quæ generatur, ex voluntate eius, generationem deducens. Nihil enim est ex substantia eius: verùm omnia voluntate eius, pro se quodque, genita sunt, sicuti genita sunt. Atque ille quidem Deus, hæc verò ad similitudinem eius † ratione sua similia futura, & tamen omnia ex Deo. Quæ tu accepta & elaborata, pro ea quæ tibi diuinitùs adest gratia, ad dominum meum Alexãdrum perscribe. Persuasum enim habeo, si ad hominem scripseris, te eum permoturum esse. Saluta omnes in Domino. Valentem te, & pro nobis orantem, diuina gratia conseruet, Domine.

† λόγῳ.

CAPVT XI.

Talia & isti scripserunt, aduersus veritatem bellum instituentes. Postquam autẽ diu multúmque scribentes, persuadere Alexãdro quod volebãt nõ potuere, perinde atque iniuria affecti essent, ægrè id ferẽtes, magno studio in hoc incubuere, vt Arij dogma obtineret. Et in Bithyniæ primaria vrbe, impietatis instituta officina, Eusebius ad plerosque orbis Christiani Episcopos literas dedit, vt Ariũ sectatorésq; eius ad cõmunionem admitterent. Sic enim futurum, vt ingẽtem de dogmate consequerẽtur gloriam: & Alexãdro, vt idem faceret, autores fierent. Vt verò nihilo magis cœptum eorum ex sentẽtia processit, quòd Alexander in eis quæ semel decreuisset, cõstãter perseueraret: desperata ea re Arius, internuncios ad Paulinum, & Eusebium Pãphili & Patrophilum Scythopolitanum, & ad illorũ collegiũ misit, vt sibi sectatoribúsque suis populi sui in ecclesia cogendi, sicuti antea fecissent, potestas fieret, petẽs: quippe qui longo ipse iam tẽpore ordinem locúmque suum inter presbyteros haberet, & ex consuetudine antiqua vnus quidẽ omnibus præesset episcopus: presbyteri autem suas ipsi regerẽt ecclesias, atque in eis populũ congregatum pro concione docerent. Illi legationem hominis suscipiunt, & cum aliis in Palæstina cõuenientes, petitionémque eius adimplentes, decretũ in scriptũ referunt: Arium quidem, vt antea, cõuentus cogere posse: Alexandro autem subditum esse, deprecaríq; & suppli-

Alexander Alexãdrinus vt Arium ad cõmunionem admittat, persuaderi non potest.

Arius vt presbyter, conuẽtus in ecclesia sua cogẽdi potestatẽ petit. Permissum id Ario, quatenus Alexãdro episcopo morigerus esset, Palæstinis episcopis sta-

care ei, quo in gratiam vnionémq; eius peruenire posset, debere. Sed & alia quoque in Ægypto Synodus hac de re acta. Ario Melitius etiam, sectatorésq; eiusdē fauerunt, cúmque maximè iuuerunt: qui & ipsi non ita pridem ab ecclesia desciuerāt, & malè erga Alexādrum animati erant. Quis autem Melitius iste fuerit, iam antea diximus. Cæterùm hæresi hac per Ægyptum, & alibi passim in ecclesiis vulgata, dissidium vbiq; implacabile excitatum est. Et vulgus iudicium earum rerum sibi sumebat. Agebatur de his publicè in foro, aliis ad hanc, aliis ad illam partem animi affectione inclinātibus. Eáque rerum facies risum prorsus, tragicúmq; præbebat spectaculū. Siquidem nō peregrini & aduenæ ecclesias oppugnabāt, sed ciues ac tribules quotidiana cōsuetudine inter se cōiuncti, bellum intestinum gerebāt, linguis pro hastis vtentes, & seipsos inuicem mordētes. In eam sanè indignitatem res euasit, vt publicè Christianismus, ad iocum & ludibrium omnibus expositus esset. Iuueniliter nanque inter se decertantes, legationes circummittebant, vtra pars maiorem ad se pertraheret hominum frequētiam. Et quamplurimę epistolæ, inter se cōtrariæ, passim mittebātur ab eis, qui vel Alexandrum vel Arium opinionib. suis assentiri cupiebāt. Vnde deinceps, quæ sequutæ sunt hæreses Arianorum, Eunomianorum, & si quæ sunt aliæ, dissidij & conflictationis occasionem sumpsere.

tuentibus. Melitiani Arij fautores. Vulgus etiā sibi iudiciū ecclesiasticarum cōtrouersiarum sumit. Id quoque ætate nostra vsitatū est.

Hæresum plurium ex contentione eiusmodi ortus.

CAPVT XII.

QVæ contentio quū ad Imperatoris quoq; aulam peruenisset, non mediocriter, ea audita, laudatissimus permotus est atque indoluit Princeps. Et graui in animo concepto mœrore, propriam eam reputauit esse calamitatem. Confestim ergo flammam accensam extinguere, & quàm celerrimè malorum fontem obturare studuit. Verebatur enim, quòd nuper admodū religio vigere cœpisset, multos eiusmodi opinionū dissensione adductos, fidem auersaturos esse. Itaq; literis scriptis, & Arium & Alexādrum obiurgās, vicio eis vertit, quòd quæ latére potuerit, quæstionem in mediū attulerint: & nimia ad cōtendendum inclinatione, ea perperàm vulgarint, quæ neque mouere, neque prorsus in

Cōstātinus per literas Alexandrū & Arium ad cōcordiā est cohortatus.

animum admittere, aut certè, si admisissent, silentio tegere, neque ita inter sese dissidere, quamuis illis tum de dogmate non cõueniret, debuissent. Omnium quippe maximè necessarium vnum esse putauit, vt de diuina prouidentia consentiamus & omnes eandem fidem seruemus. Exquisitè verò de eiusmodi reb⁹ inquirere,† secundarum esse partium. Quod si ambiguæ emergerent sententiæ, rectius eas in recessibus mentis, tanquam in vmbra, tegi. Quapropter vt à talibus contentionis nugis alienissimi, idem sentirent, eos est cohortatus. Ægrè sibi esse quàm maximè testatus, homines tales & vrbes Orientales, quamuis vsu publico id flagitante, ipsámque adeò Alexandriam, tanto sibi eius dissidij impedimento obiecto, visere. Talia quædam obiurgatione & suasione temperata, Alexandro & Ario sapientissimus scripsit Imperator. Grauiter etiam admodum tulit, quòd audisset, quosdam in Oriente festum Paschæ diem non eodem tempore, quo reliquos omnes Christianos, celebrare: eósque quum singulare quiddam sibi vsurpare, atque à destinato receptæ ab aliis cõsuetudinis instituto recedere, tum ferias eas Iudaico quodam more peragere. Quapropter fieret, vt tam lætus & festus Christianorum conuentus obscuraretur, & dissensione deprauaretur. Itaque cõsentientem statum ecclesiis conciliare volens, vtraque in re inhibere mali currentem impetum, priusquam latius ad plures perueniret, & seditionem ad cõcordiam reducere studuit. Eius rei gratia, virum & vita & doctrina insigni præditũ, qui quum aliis in rebus præclarus esset, tum in tuenda fidei professione paulò antea magnam sibi gloriam comparasset, quiq; in maxima apud Imperatorem veneratione & honore præcipuo esset, nomine Hosium, ciuitatis Cordubæ in Hispania episcopum, ex omnibus familiaribus suis delectum, cum literis ad eos qui in Ægypto inter se dissidebant conciliandos, & ad concordiam reducendos: & item ad eos qui in Oriente, ecclesiis aliis se Paschali die celebrando non accõmodabant, ad consentientes nobiscum cæremonias pertrahendos, misit. Literarum earum partem aliquam non incommodum fuerit hoc loco inserere. Epistolam enim totam, Euse-

In fidei professione omnes consentire debemus.

* ἐν δευτέροις τίθεσθαι.

Quæstiones ecclesiasticæ non temerè promulgandæ.

Cõtrouersia de tẽpore Paschatis celebrandi.

Ad dissẽsiones eiusmodi cõponẽdas Constantinus Hosiũ Cordubensem episcopum in Ægyptũ & Asianum misit.

bius libro secundo eorum quos de Cōstantino scripsit, de verbo ad verbum retulit. Cuius capita quædam sic habent.

Euseb. lib. 2.

CAPVT XIII.

Epistolæ Cōstantini ad Alexandrum & Ariū particula.

Dolet Ecclesiasticam vnionē diuisam esse.

VIctor Constantinus, Maximus, Augustus, Alexandro & Ario. Quæstionis præsentis exordium à vobis isthinc extitisse intelligo. Quum enim tu Alexāder à presbyteris requireres, quid quisq; eorum sentiret de quodam loco scripturæ, seu potius de cuiusdam partis inani quæstione interrogares: & tu Ari, quod vel prorsus in animum non admissum, vel certè admissum silentio mandatum oportuit, improuidè respōdendo exponeres, excitata inter vos dissensione, cōuentus quidem solennis quibusdam denegatus, sanctissimus autē populus in partes scissus, cōmunis corporis apta & cōsentiente vnione excidit. Itaque vterque vestrûm ex æquo sentētiam animúmq; animaduertens, ad quod vos conseruus & collega vester legitimè ac iustè cohortatus fuerit, id suscipiat. Quid verò hoc ipsum est? Neque interrogare de eiusmodi rebus à principio, neque interrogatum respōdere, æquū erat. Eiuscemodi enim quæstiones, quas non aliqua legis & religionis nostræ necessitas iniūgit, sed inanes inutilis * ocij nugæ proferunt, etiāsi naturalis alicuius exercitationis gratia proponantur, tamen intra abdita mētis nostræ continere, neque vel facilè in publicos cōuētus producere, vel incautè omnium auribus credere debemus. Quotus enim quisque est, qui res ita magnas & difficiles admodū, aut certò perspicere, aut ritè exponere queat? Quod si quis id sibi facere procliue esse ducat, cui parti plebis id persuadebit? aut quis tādem erit, qui contra tales tātarum rerū argutias & subtilitates, sine periculoso lapsu consistet? Quam ob rem inhibēda est in talibus † disputatio lōgior, ne quo modo, si vel naturæ nostræ imbecillitas, quod propositum sit, exponere non valeat: vel discentium auditorū hebetius ingenium, id quod exquisitè dictum sit, assequi nō possit: in alterius istorū, blasphemiæ scilicet, aut schismatis atque dissidij necessitatem populus incidat. Itaq; & interrogatio incauta, & responsio improuida, æquam sibi inuicem in vtroque veniam

* ἱεροχεɩλία.

Quæstiones de religione nō necessariæ nō facilè pferēdæ.

† πολυλογία.

veniam concedant. Neq; enim de præcipuo aliquo legis nostræ præcepto occasionem cõcertandi sumpsistis, neque nouum aliquod à vobis de cultu Dei institutum est inductum, sed vnam eandémq; habetis propositam rationem, sicuti communionis etiam tesseram. Et quum de rebus minimis inter vos contẽtiosè decertetis, minimè omnium decet, per dissensionem, vos tantam populi Dei multitudinem pro arbitrio vestro ducere. Quod neque decorum, neq; prorsus fas esse creditur. Sedenim, vt prudentiam vestram paruo exemplo cõmonefaciam, non ignoratis sanè, philosophis etiam ipsis de vno omnibus conuenire dogmate, & persæpe eosdem de parte aliqua sententiarum aut breuium dictorum dissentire: sedenim etiam si scientiæ virtute discordent, corporis tamen vnione inter se conspirant. Quod si hoc sic habet, quomodo non multo iustius fuerit, vos qui magni Dei ministri, in tantæ religionis instituto collocati estis, vnanimes inter vos esse? Verùm age, deliberatione maiore consideremus, & cogitatione prolixiore quod dictũ est animaduertamus, an rectè propter paucas & vanas verborum inter vos rixas, fratres fratribus aduersentur, & solennes conuentus impia dissensione per vos segregẽtur, qui de paruis admodum & minimè necessariis rebus mutua contẽtione decertatis. Vulgaria hæc sunt, & puerilibus mẽtibus magis conueniẽtia, quàm sacrorum & prudẽtium virorum sapiẽtiæ cõgruentia. Decedamus nostra sponte à diabolicis tentationibus. Magnus ipse Deus & Saluator omniũ nostrûm, commune omnib. protulit lumen: per cuius prouidentiam, cœptum hoc mihi, illius longè † potẽtioris famulo, ad finem debitum perducere permittite, vt * per vos illius populos, mea admonitione, ministerio, & cohortationis contẽtione ad conuentus communionem reducam. Est enim, quemadmodum dixi, vna quædam in vobis fides, vna instituti vestri sententia, & legis ipsius præceptum, omnibus suis partibus in vnum animę propositum & voluntatem omnia concludit. Hoc ipsum quod vobis inter vos contẽtionem peperit, quandoquidem nõ ad totius legis vim refertur, nequaquam apud vos seditionem aliquam & secesionem faciat. Atq; hęc

Exhortatio ad concordiam.

Petit Constãtinus, vt sibi permittatur, excõmunicatione Arianorũ abolita, " Christianũ " populum ad " vnanimes " in ecclesia " conuentus " reducere.

" † τοῦ κρείττονος, Dei scilicet.

" * id est, vestra pace.

Propter quæstiones nõ ita magni mométi vnio & cõmunio ecclesiastica non scindenda.

» dico, non vt omnino necessitatẽ vobis istam valde pue-
» rilem atque incautam, aut qualemcunque tãdem quæ-
» stionem sopiendi imponam. Potest enim à vobis since-
» rè solénitas cõuentus retineri, & communio omnium
» seruari, quãuis maximè in parte quapiam inter vos ali-
» qua sit de re minima dissensio. Siquidem non omnibus
» nobis, in rebus quibusuis, eadem voluntas est, neque
» vna apud nos natura aut sententia obtinet. Itaque de
» prouidentia Diuina, vna in vobis sit fides, vna sentẽtia,
» vnus de Deo consensus. Ea verò quæ de minimis istis
» quæstionibus inter vos exquisitè inquiritis, tametsi ad
» eandem sentẽtiam non deducãtur, cõuenit intra cogi-
» tationem retinere, atq; in animi penetralibus cõserua-
» re. Itaque facite, vt ineffabile illud & præcipuum com-
» munis amicitię & charitatis sacramẽtum, & veritatis fi-
» des, Deíque cultus, & religionis atq; legis nostrę honor
» & reuerentia, constans & firma apud vos permaneant.
» Redite ad mutuam charitatem & gratiam, reddite v-
» niuerso populo suos amplexus: & vos ipsi veluti ani-
» mas vestras expiantes, rursus alter alterum agnoscite.
» Iucundior namque persæpe, post depositas inimicitias,
» recõciliatione interueniente, fit amicitia. Reddite mi-
» hi quoque serenos dies, & noctes securas, vt mihi sua-
» uitas aliqua puræ lucis, & tranquilla vitæ lætitia dein-
» ceps seruetur. Quod si nõ fit, illa mihi necessitas incũ-
» bit, vt suspiriis & lachrymis totus extenuer, & neque
» vitæ huius tempus placidè sustineam. Si enim tot Dei
» populi, hoc est, conserui mei, tam iniqua & detrimẽto-
sa inter se decertatione dissideãt, quomodo fieri potest,
vt ipse deinceps animo cõsistam? Cæterùm vt summum
meum hac de re mœrorem amplius intelligatis, illud
sic habere: Nuper adeò, quum Nicomediæ essem, dere-
pente nescio quo vrgẽte, in Orientem cogitaui. Et pro-
perantem me ad vos, quum maiore iam ex parte vobis-
cum essem, nuncius huius rei perculit, & consilium cœ-
ptúmque meum disturbauit, méque retrocedere coë-
git, vt ne oculis conspicere cogerer, quæ auribus quo-
que intoleranda esse iudicaui. Aperite mihi deinceps,
per concordiam vestram, Orientale iter, quod mutuis
vestris cõtentionibus clausistis. Date mihi hoc, vt cele-

Cõstãtinus insuauẽ sibi vitam fore putat, nisi res ecclesiastica ad pacẽ & tranquillitatem reducatur.

In Oriẽtẽ, Nicomedia proficiscens, Cõstãtin⁹, in itinere de dissidio ecclesiarũ certior factus, retrocessit.

riter vos, omnésque alios populos lætus videre, & pro communi omnium concordia & libertate, orationibus auspicatissimis faustissimísque verbis, debitam gratiam Deo agere possim.

CAPVT XIIII.

ET Imperator quidem prudenter hæc ita scripsit. Dissidium antē magis inualescebat: res omnis præter spem in deterius vergebat, & cōtentio impotens reconciliationi locum nō relinquebat. Neque enim tam pium Imperatoris studiū, neque excellens oratoris virtus, quidquam effecit. Et tātum abest, vt ad gratiam redintegrandam homines persuaderētur, vt amplius etiā ad vindictam sint excitati. Quapropter infectis rebus ad Imperatorem rediit, qui ad pacem cōponendā missus fuerat, Hosius. Itaq; Imperator, malum id ad summum excrescere cernens, decantatissimam illam in Bithynia Nicænam Synodum promulgat: & literis locorum omnium Episcopos ad constitutam diem eò euocat. Illos publica vehebant vehicula & iumenta, publici equi & muli: nec ipsos tantum, sed etiam qui eos ministerij gratia comitabantur. Cōuenere eò ferè ex omnibus prouinciis & vrbibus patres: quorū nomina vnà cum vrbibus, quib. Episcopali administratione præfuerunt, magnus Athanasius in Synodali suo libro recensuit. Episcopi fuere circiter trecenti decem & octo: nec pauciores sacerdotes & diaconi, eorum comites. Apostolicas sedes tū tenuere Alexādriæ ad lacum Maræoticum sitæ, Alexander: Antiochiæ ad Orontem, ecclesia iam tum Eustathio cōmissa fuerat, Philogonio non ita pridem ad Deum recepto, & ad meliorem vitam translato. Hūc Eustathium inuitū admodum & reluctātem, vi plurima allata prouinciales episcopi, sacerdotes, cōmunísque Domini populus, ex Berrhœa ad eum thronum pertraxerunt. Hierosolymis episcopatum gessit, suo respondens nomini, Macarius: Romæ Iulius, Constantinopoli Alexander. Et Romanus antistes, propter ætatem decrepitam: Constantinopolitanus verò, propter multam imbecillitatem, in sedibus suis remansere: sed eorū nomine bini presbyteri missi sunt, à Iulio quidem Vitus & Vincentius, ab Alexandro autem duo

Hosius orator infectis rebus ad Cōstātinū rediit.

Cōstātinus Nicænam indicit Synodum.

Paupertas Episcoporū veterum.

Numerus Episcoporū qui ad Synodum eam cōuenerūt.

Primariarum ecclesiarum antistites.

Legitima antiquitus Episcopi electio seu postulatio.

Mādatarij Romani &

Constantinopolitani episcoporũ. alij,& vita & eruditione plurimùm excellentes. Habebant ij ab illis mandatum & cautionem, vt in conuentu locum illorum obtinerẽt, & quod ibi ritè atque ordine actum decretúmq; esset, comprobarent. In Synodo ea, multi Apostolicis donis pollebãt: non pauci etiã, propter Christianam cõstanter obitam confessionem, stigmata & notas in carne circunferebãt: præsertim ex

Episcopi sanctitate vitæ, miraculis, & confeßione Christi spectati. episcopis, Paphnutius superioris Thebaidis, & Spyridon Cyprius Trimythuntis, & Hosius Cordubæ, & Iacobus Nisibis, (sic enim Antiochia Mygdoniæ antea vocata est) qui etiam mortuos resuscitans in vitam reduxit, & innumera alia miracula edidit: Meletius Sebastiæ, Basileus Amasææ, Nicolaus Myrorum, Gregorius maioris Armeniæ, Paulus Neocæsareæ in Euphratis ripa conditæ: qui ambarum manuum vsu, Licinij improbitate, ignito ferro venis atque neruis, quibus vis mouẽdi inest, perustis, orbatus fuerat. Et alij, quibus partim alter oculus stridenti ferro ademptus erat, partim poplites dextri cauterio mutilati, pedes ad gradiendum inutiles reddiderant. Inter quos & Paphnutius Ægyptius affuit: de quo, sicut & de Spyridone, postea dicemus. Atque, vt simpliciter dicam, martyrum planè populus in

Laici etiã docti & pij ad cõuentũ Nicænum venere. vnum conuenit locum. Affuere ibi etiam plurimi alij, ex præstantibus & laicis, docti & eloquẽtes, in primísque sacrarum literarum, nec non prophanarum quoque disciplinarum peritia præclari viri, alterutri parti momẽtum afferre alacriter parati. De eis porrò qui ibi conuenere, Eusebius Palæstinus in tertio ad Constãtinum libro hæc refert:

Eusebius Pãphili de Nicæno Episcoporum conuentu. ,, Ex ecclesiis omnib. quæ per Eu-
,, ropam, Libyam, & Asiam omnem sunt, ministrorũ Dei
,, columnæ cõuenerunt in vna oratoria æde, perinde at-
,, que à Deo amplificata: Syri & Cilices, Phœnices & Ara-
,, bes, Palæstini, eísque vicini Ægyptij, Thebæi, Libyes, &
,, qui à Mesopotamia venerãt: quin & ex Perside Episco-
,, pus aderat. Neque Scytha in eo choro desiderabatur.

Hosius videlicet. ,, Pontus quoque, Asia, Phrygia, & Pamphylia, delectos
,, suos & præcipuos viros eò miserant. Aderant quoque
,, Thraces, Macedones, Achæi, & Epirotæ. Quin & qui

† χαριτογραφ. ,, iis longinquiores remotioréſque sunt, aduenerant. Ab
,, ipsis quoq; Hispanis, † celeberrimus ille vnà cum aliis,

ibi cõsidebat. Imperatoriæ ſanè vrbis Antiſtes propter ætatem ſenilem aberat, ſed presbyteri eius pręſentes vicem eius implebant. Solus profectò & vnus Imperator Conſtantinus poſt ſæcula cõdita, Chriſto ſeruatori ſuo, corona pacis vinculo contexta, de victoria cõtra hoſtes parta, eiuſcemodi diuinum † gratiarum actionis conſecrauit donarium, & præclarum hoc Apoſtolici chori apud nos exhibuit ſpecimen. Quãdoquidem ad exemplum illius, conuentus coactus eſt ex gentis omnis quæ ſub cœlo eſt, viris religioſis: in quibus erant Parthi, & Medi, & Elamitæ, & Meſopotamiam incolẽtes, Iudęam quoque, & Cappadociam, Pontum & Aſiam, Phrygiam & Pamphiliam, Ægyptum, & partes Libyæ quæ eſt ad Cyrenem, aduenæ Romani, Iudæi & proſelyti, Cretes & Arabes. Præterquàm quòd illic non omnes ex Dei miniſtris conuenerant: in præſenti verò choro, Epiſcoporum turba trecẽtorum numerum exceſsit. Qui verò eos comitati ſunt, presbyterorum diaconorum, acoluthorum, aliorúmq; plurimorum, neque numerum inire erat. Inter eos autem Dei miniſtros, alij quidem ſapientiæ ſermone, alij autem vitæ morúmque firmitate, & patientiæ conſtãtia enitebant: alij rurſum mediocrib. dotibus ornati erant. Nõnulli porrò ætate prouectiore venerationem merebantur, nõnulli iuuenilibus annis, animorúmque vigore florebant. Quidam etiã non ita dudum functionis ſuæ ſuſceperant munus. Atq; his omnibus quotidie Imperator ſumptus liberaliter præberi curauerat. Hæc Euſebius.

Apoſtolicus Epiſcoporũ chorus.

Liberalitas Imperatoris in Epiſcopis alendis.

Epiſcoporũ ſanctorum paupertas.

CAPVT XV.

PLurimi ſanè Arij partibus addicti erãt, maximéque opinionem eius cõprobabant: Euſebius olim Beryti, poſtea verò Nicomediæ antiſtes: Theognis Nicææ ipſius, & Maris Chalcedonis Bithyniæ, epiſcopi. Quibus cum fortiter congrediebatur Athanaſius inter diaconos Alexandriæ primarius, ipſique epiſcopo Alexandro percharus: quippe præclara doctrina & virtute pręditus, & diſputator grauis & acutus, non minima ſanè conſilij Synodi eius pars, Imperatori ipſi & familiaribus eius egregiè notus. Quamobrem, magnum contra ſe Arianorum concitauit odium: ſicuti hiſtoria pro-

Epiſcopi Arianiſantes.

Athanaſius archidiaconus Alexãdrinus.

Præludium diſputationis Nicænæ.

cedente postea indicabimus. Prius autem quàm omnes episcopi in publicum coirent conuentum, pro eo atq; fieri consueuit, qui artium differendi periti erant homines, quasi præludentes certamina, de sententiis quas sequebantur, & contentiones inibant. Et quum quidam disputationis voluptate longius producerẽtur, ex confessoribus Laicis aliquis, simplici prudentia ornatus, qui ibi aderat, Doctrinam, inquit, nostram non verborum fraude, aut differẽdi aliqua arte, † primi eius autores atque adeò spectatores ꝓdidere, sentẽtia & fide nuda bonísq; operib. simpliciter & apertè fundatã. Arianis idẽ suasit, ne quid de fide ab initio tradita nouarent, sed inexploratò sentẽtiam de numinis diuini cultu cõplecterentur. At illi nõ oportere, dixerunt, antiquorum, nisi inquisita re, recipere sentẽtias. Verùm nonnulli quidem cõsilium confessoris minimè contemnendũ esse iudicarunt: nonnulli autem, ꝙ vera eum dicere scirẽt, sermones cum eo tum non cnoseruerũt. Sed & multi ex Græcorum philosophis, disputationibus se immiscuerunt: alij quidem, vt quęnam esset religio nostra discerẽt: alij verò, quòd indignarẽtur, per Christianismũ nuper admodũ ortum, Græcæ superstitionis imposturas supprimi & perire. Atq; ij professionem nostram in contentiosam controuersiam trahebant, vt propter intestina dissidia pessum iret, minúsq; multis grata esset. Horum quidam, arte dicẽdi sese ambitiosè venditãs, sacerdotibus nostris insultabat, & nugas ac deliramẽta dicta eorum esse, cum reprehensione obiiciebat. Eius tam arrogantem superbiam, simplex quidam senex nõ ferens (creditur autẽ celebris ille & magnus Spyridon fuisse) cũ eo disputatione est cõgressus. Et temerariis quidem ea res risui fuit: qui verò æquiores humanioresq; erãt, verebãtur, ne ab homine arte multa instructo, vir Græcarum disciplinarũ prorsus expers, ludus fieret, & tamen dignitate tanta spectatum inhibere reformidabãt. Itaque quum id ei permissum esset: In nomine Iesu Christi, Philosophe, inquit, audi: Vnus est Deus, cœli & terræ, visibiliúmque & inuisibilium omnium conditor, qui vniuersa hęc virtute Verbi ꝓduxit & sustinet, & sanctitate spiritus eius stabilit & cõfirmat. Id Verbũ, quod à

Christiana doctrina nõ est dialectica arte suffulta.

† Christus videlicet, et Apostoli eius.

Laici confessoris scitum dictũ, eiusdémque consiliũ piũ Arianis datũ. Philosophi etiam infideles de professione Christiana disputant, sed consilio improbo. Spyridon simplex & grãdæuus Episcopus Philosophũ argutum paucissimis verbis ad religionem Christianã adducit.

nobis filius Dei nominatur, errorem & seductionem humani generis miseratum, natum est ex muliere, & humanum substantialiter recepit corpus: mortuum etiam est pro nobis, & resurrexit. Et veniet primo quoque tempore, factorum cuiusque quæsitor & iudex. Hæc sic se habere, citra curiosam inquisitionem credimus. Nec tu, quomodo hæc sint, quære: neque rationem eorum arguere aut explorare aude. Superant enim hæc rationem, & cognitionem omnem longè præcellunt. Et paululum conticescens: Credísne, inquit, hæc? responde. Ad hæc primùm hianti ore consternatus Philosophus: deinde, Credere se, dixit: victúmque esse statim professus, eadem quæ diuinus ille senex sentiret, se quoque sentire constituit: atque vt & alij eundem reciperent animum, operam dedit, iureiurando cõfirmans omnibus, nõ sine diuino numine religionem cõplexum, sed arcana quadam vi ad sacra Christianorum se traductum esse. Idem postea Alexandro episcopo Constantinopolitano accidisse dicũt. Vix dum post Synodum Constantinus Byzãtium venerat, quum quidam Græcorum philosophi accedentes, eum reprehenderunt, quòd si illegitimo religionis cultui dedidisset, ac res diuinas nouasset, sacra alia quàm maiores eius coluissent, & tot seculorum tempora tulissent, sectatus. Et vt periculum eis de noua opinione facere, atque cum episcopo sermones cõferre liceret, rogarũt. Atque ille, tametsi inexercitatus & artium disserendi imperit⁹, vitæque tãtum integritate fretus, (erat enim, vt vix alius quisquam, honestus & bonus) tamen imperatore iubente, colloquij cõgressum nõ detrectauit. Et quum permulti Philosophorum cõuenissent, vt ex omnibus aliis præstantissimus vnus ad disputandum deligeretur, aliíque taciti & quieti sedentes auscultarẽt, petiit. Ita vni ad certamẽ progresso: In nomine Iesu Christi, Alexander inquit, tibi, vt ne loquare, impero. Atque ille vnà cum hoc verbo lingua ei⁹ impedita obmutuit, eo, quod sibi acciderat, facto, reliquos per nutum admonẽs atq; exterrẽs. Et quum signis manuúmq; gestu, credere se significasset, cum lingua soluta simul vocem recuperauit. Sic scilicet ille experientia ipsa vim & docu-

Idem ĩ alio philosopho Alexãder Cõstãtinopolitanus antistes fecit.

mentum myſterij cepit. Atque hæc ſic geſta.

Sanctorum in ſacro Nicæno cõcilio Patrum ſeſſio.

CAPVT XVI.

Sanctis Patribus Cõſtãtin⁹ aſſidet.

Conſtantinũ meritis ornant laudib⁹, Euſtathius Antiochenus, & Euſebi⁹ Cæſarienſis epiſcopi.

Cõſtãtinus epiſcopis concordiam ſuadet.

Supplices criminatio num libelli à multis Epiſcopis Imperatori offeruntur.

Eos Cõſtãtin⁹ recipit, & criminationibus ad iudicium Chriſti relatis, in cõſpectu Epiſcoporum comburit.

IMperator ipſe quoque, vbi feſto die propter victoriam à Licinio reportatã peracto, Nicæam venit, maximum in Imperiali palatio ædificiũ exornauit, & ſubſellia ſediliáque ſatis multa, qui conuenerant ſacris viris, parietibus quoq; productis, fieri curauit: & vnicuiq; congruenti habito honore, ordine eos omnes ingredi iuſſit. Quum verò ei videretur, vt & ipſe in conſilium prodiret, poſtremus omnium cum paucis ingreſſus eſt, digna prorſus admiratione corporis proceritate, vultúq; læto cõſpicuus, & nouam quãdam gratam atque decentẽ, quæ in facie eius inſidebat, præferens venerationem. Et ſummiſſiore, quàm amplitudo eius ferret, throno, qui ei paratus fuerat, poſito: non prius ſibi conſidendum putauit, quàm id ei ab Epiſcopis permitteretur. Tanta in Imperatore humanitas cum reuerẽtia, qua viros illos proſequebatur, cõiuncta inerat. Et tãdem primus ipſe in cõuentu admonitus cõſedit, & cũ eo ſimul ſacer ille chorus. Ibi, quũ altum eſſet ſilentium, primus Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus Euſtathius, orationis laudibus, perinde atque recens decerptis floribus, Imperiale illius caput exornauit, ſpectatúmque diuinis rebus curandis ſtudium eius legitimo honore & fauſtis omnibus compenſauit. Itidem & Pamphili Euſebius aſſurgens egit. verba enim ad eum, quibus virtutes eius laudibus vehebat fecit, & per eum gratiarum actiones & hymnos Deo ſacrauit. His finitis, ſilentio rurſus facto, Imperator ex ipſa cathedra exhortatione vſus eſt, qua illos ad concordiam excitauit: & quem quiſque priuatim haberet dolorem, eum in pręſentia poſtponere iuſſit. Permulti nanque alius alium accuſauerant: ac tempus datum eſſe putantes, quo, quod cuique ægrè eſſet, auerti curaríque poſſet, de quibus rebus inter ſe conflictabãtur, de eis libellos Imperatori obtulerãt. Quos quum non grauatè recepiſſet, ad certum diẽ poſtea de eis ſe deliberaturum dixit: atque in præſens, ad id quod de fide propoſitum eſſet, agendum, procedere iuſſit. Multi ſiquidem, qui libẽter diutinas, & acres etiam inimicitias gererent, Epiſcopos quoſdam criminabantur,

& querelas suas scriptas Imperatori dabât. Quibus ille omnibus colligatis, sigillum annuli sui impresit, eósque diligenter seruari præcepit. Post conuentionem eam, dies constitutus quum venisset, libellos omnes in manibus tenens: Hæ, inquit, querelæ accusationes magno illi Iudici decidendæ remittuntur, statúmque tempus extremi iudicij sit dies: cui iudicio occulta etiam manifesta sunt. Mihi quidem homini, errori obnoxio, nefas esse videtur, ecclesiasticorum virorum accusationes recipere & audire. Neque etiam omnino conuenire puto, Dei ministros tales se præstâre debere, vt vel à me vel ab alio iudicentur. Si nanque sacerdotum delicta plurimis innotescant, maxima præbetur eis offendiculi occasio, qui impunè nullo timore peccare constituere. Quapropter agite, CHRISTUM æmulati, per mutuam veniam alius alij commissa remittamus. Oportere siquidem remitti ab eo debita, ille dicit, qui ipse gratiam delicti petat. His verbis dictis, libellos in conspectu eorum combusit: iuratus nihil se prorsus, quæ in eis scripta essent, legisse. Addidit & illud: Si in Episcopum incideret, alienum coniugium violantem, se purpura sua piaculum id obtecturum esse, ne tam fœdum facinus spectatoribus occasionem mali crearet. Atque hæc quidem sic ante communem conuentum acta. In consessu autem patrum, oratione ad concordiã eos cohortans, de dogmatibus fidei consultare, & sententias per suffragia dicere iussit. Quæ verò tum ad eos dixit, in summa hæc sunt: Gratias quidem, inquit, rerum omnium causa, sed huius potissimum conuentus nomine, ago Deo, Patres & fratres charissimi. Rectè enim sic vos appello, quando hanc mihi communis Seruator omnium nostrûm concessit gratiam, vt felicius etiam mihi, quàm votis optare sim ausus, res ceciderit. Tantam nanque sacerdotum Dei, in consilio & couentu vno frequentiam, illo concedente intueri, an non ingentis felicitatis loco habendum? Sed peruelim vos omnes, eadem cogitantes, & animorum consensu in eadem sententia consistentes, videre. Rebus enim ma- « lísque adeò, quæ quis eloqui possit omnibus, longè « deterius mihi esse duco, quod ecclesiam Dei seditioni «

Episcopos vt alius alij noxã remittat, fraternè admoneat.

Episcoporũ delicta propter offendiculum sedulò tegenda.

Summa orationis Constãtini, quã in primo patrum cõsessu ad eos habuit.

Exhortatio ad cõcordiã & vnionem

,, bus inter se dissidenté, & cõtrariis hostiliter sententiis ,, conflictantem cerno. Quandoquidé auté (quod sanè fa ,, ctũ nollem) quæ ad me relata sunt, omnibus iam inno- ,, tuere: quo dolore animum meum perculsum esse puta- ,, tis, quũ seditionibus inuolutos esse vos audirem? Quod ,, minimè omnium à vobis factum oportuit, qui Dei mi- ,, nistri & pacis præcones designati estis. Quis iam aliis ,, quieta consilia sequi persuadebit, quando vos tam ho- ,, stiliter arma sumitis, & inter vos depugnatis? Quam ob ,, causam, hanc sacram coëgi Synodum, qui Imperator & ,, & conseruus vester sum. Et hanc à vobis peto gratiam, ,, quam quum me à vobis accipere, tum vos mihi dare est ,, æquum, vt rebus quæ seditionem hanc peperere in me- ,, dium prolatis, controuersiisque quietis cõsiliis decisis ,, ad pacem pro ea quæ vobis inest gratia, cunctos rediga ,, tis, & doctrinæ concordiam reducatis. Sic enim futurũ ,, est, vt ego quum tam frequenti & sacro cœtu vestro, ,, contra inuidum dæmonem, commune statuam tropæũ. ,, Qui pestiferis illis tyrannis, quorum opera in rebus o- ,, mnibus est ex sentẽtia vsus, quàm celerrimè è medio ,, sublatis, rerum suarũ satagens, intestinum hoc commo ,, uit bellum, inuidens semper, & rebus nostris prosperis ,, imminens. Quod ego vos, tanquã Deo præsente, oro, vt ,, pro se quisque, ea quæ animum eius angit molestia ab- ,, iecta, se ad communis concordiæ commodum adiũgat. ,, Neque enim quisquam vestrûm putet rempublicam ri- ,, tè administrari posse, si vos ita seditionibus & dissidiis ,, digladiabimini. Et profectò grauè admodũ & absurdũ ,, fuerit, hostibus iam victis, quum nemo contrà niti au- ,, deat, vos armis inter vos cõtendere, causámq; inimicis ,, ea re præbere voluptatis & ironici subdolíque risus: id- ,, que de rebus diuinis differentes. Quos doctrina spiri- ,, tus apertè, quid sit faciendum, docet: Sacrorum nanque ,, Euangeliorum scriptura, & Apostolorũ diuinitùs in- ,, spirata verba, adhæc prisca quoque Prophetarum ora- ,, cula, manifestè nos, quæ de Deo & dicere & sentire o- ,, porteat, erudiũt. Itaque, quæ sacrũ hoc bellũ excitauit, cõtentione q̃ longissimè missa facta, diuinis doctrinis cõtrouersiam inquiramus decisionem. Quod sanè com modum nobis, & inuentu facile erit, si voluerimus.

Intestinis Ecclesiarũ dissidiis ho- stes Euange lij delectan tur.

CAPVT XVII.

HÆc ille, aut certè hisce similia, veluti pius filius, ad Episcopos, tanquam patres, dixit. Alia quoque addidit, quibus disputationem de doctrina moueri permisit, Apostolicam cōcordiam inducere studēs. Et productus est in medium Arius, atque de eis quæ ab ipso in quæstionem deducta fuerant, diligens & accurata disquisitio facta. In primis verò cauebatur, ne temerè atque pręcipitanter in alterutram partem sentētiæ proferrentur. Quæ porrò hisce de rebus in tertio ad Constantinum libro Eusebius memoret, referenda censui. "Plurimis sanè argumētis à parte altera prolatis, ac multa primùm disputatione hinc & inde instituta, patiēter admodum omnia audiuit imperator, & intenta diligentia propositas quæstiones sustinuit. seorsimque deinde quæ ab vtraque afferebantur parte excipiens, paulatim eos qui ardore cōtentionis acrius ferebantur, conciliauit, & placidè cum vnoquoque agēs, atque Græco sermone vtens, quòd & huius imperitus non esset, suauem & iucundum se exhibuit. Et his quidem persuadens, illis verò sermone silentium imponens, necnon recta dicentes laudans, omnes autem ad concordiam excitans, in eandem opinionem & sententiam de rebus in controuersiam deductis omnibus omnes perduxit, ita vt in professione eadem fidei consentirent, & eodem tempore omnes se salutiferum festum celebraturos profiterentur. Decreta quoque communia in scriptum relata: & vniuscuiusque subscriptione roborata. Hæc propterea hic inserui, vt professionis fidei testimonium etiam ab hostium cōfessione momentum & pōdus aliquod habeat. Ne quis obiicere aut cauillari queat, idiotas & indoctos prorsus fuisse: qui eam in scriptum retulere. Eorum enim, inquit Eusebius, qui Nicææ conuenerunt, seruorum Dei, alij quidem præcelluerunt sapientiæ sermone, alij vitæ grauitate. Et imperator ipse præsens omnes ita ad cōcordiam producens, cōsentiētes effecit. Sed enim professio fidei à trecentis & decem & octo Episcopis in scriptum relata, atque ab eisdem, & simul à sapientissimo Constantino annotationibus, confirmata, quæ etiam nunc ecclesiis olim tradita ob-

Processus Concilij Niceni.

Imperator Synodo præsidens.

Euseb. quoq; Cæsariēsis subarianisans vt Nicep. videtur decretum Synodi Nicenæ laudat.

Decretum seu symbolum fidei Christianæ Nicænum.

tinet, de verbo ad verbum sic habebat. Credimus in vnum Deum, patrem omnipotentem, visibilium & inuisibilium omniũ factorem. Et in vnum Dominũ Iesum Christum, filium Dei, genitũ ex patre, vnigenitum: hoc est, ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine: Deum verũ de Deo vero: genitum, non factum, cõsubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, descendit, & incarnatus est, homo factus & passus. Et resurrexit tertia die, Ascendit in cœlos, & venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctũ. Qui autem dicunt, fuisse aliquando quum non esset, aut non fuisse priusquam genitus sit, aut ex nõ existentibus factum esse, aut ex alia subsistentia vel substantia fuisse, aut creatum, aut mutationi alterationíve obnoxiũ: eos anathemate ferit catholica & apostolica ecclesia Dei. Ad hunc modum omnibus inter se cõuenit, vt consubstantialem patri filium esse decernerẽt, & sanam fidem complecterentur.

Arianorum cõdẽnatio.

CAPVT XVIII.

Episcopi Ariani, qui vocẽ & sententiam τῦ ὁμουσίου reprehenderunt.

AT pauci admodum Arij laudarũt opinionem. Paulò pòst tamen & ipsi fidem eam approbarunt: (excepto Secundo & Theona) qui etiam ὁμουσίου & cõsubstantialis vocem reprehenderunt. Erant autem hi, Eusebius Nicomediæ, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theonas Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis, Menophãtus Ephesi, Patrophilus Scythopolis, Narcissus Neroniadis (quæ secundæ Ciliciæ ciuitas est, nunc Irenopolis vocata) Episcopi. Dicebant nanq; ὁμούσιον cõsubstantiale esse, quod ex aliquo sit † per partitionem, aut per germinationem, aut per fluxum. Ac per fluxum quidem, vt paterni liberi: per germinationem, vt ex radicibus surculus: per partitionem autem, vt ex massa aurea ramenta duo vel tria. At quia iuxta nullam talium modorũ rationem ex patre filius esset, propterea editam fidei professionem reiicere instituerunt. Et quum ὁμουσίου cõsubstantialis vocem prorsus non receperũt, tum subscribere decreto ei, quo dignitas sacerdotalis Ario est abrogata, noluerunt. Quæ res Synodo causam prębuit, vt Arium, atq; vnà omnes qui eius adhærerent senten-

† μερισμὸν, προβολὴν, ῥεῦσιν.

Ariani isti formulã fidei Nicænã reÿciũt, & Arÿ exauthorationẽ improbãt.

Arius & sectatores

tiæ, excõmunicatos anathemati ſubijceret, ac ne quis eorum Alexandriam ingredi auderet, ſanciret. Eadem anathema in voces quoq; hæreſis eius, & librũ quem ille cõtra pietatem compoſitum† Thaleiam inſcripſerat, quaſi floridum & viridantem, cuius ſtylus & eloquutio, ſicuti ex ſcripto ipſo cognoui, ſimplex & diſſoluta, Sotadíſque poëtæ cãtilenis perſimilis fuit. Ac præterea, ſi quod aliud eius aut ſectatorũ eius inueniretur ſcriptũ, vt id igni mandaretur. Quin capite quoq; Cõſtantinus ſanxit, ſi quis quidquam eorum preſſum occultaſſe, nec ſtatim exuſſiſſe cõpertus eſſet. Multas inſuper epiſtolas per vrbes paſſim cõtra Arium, & qui ſectæ eius erant, miſit. Euſebium & Theognidem ſedibus ſuis exegit. Et Nicomedienſes ad cõplectendam à trecentis proditam rectam fidem, alióſq; Epiſcopos qui rectè ſentirent legendos, * Euſebiúmq; obliuioni mãdandum, eſt hortatus. Qui verò cum Ario ſenſuri, aut opinionem eius laudaturi eſſent, in eos ſe grauiter animaduerſurũ eſſe, eſt minitatus. Quibus literis etiam ſignificauit, aliam ob cauſam inuiſum ſibi Euſebiũ eſſe, vt qui antea Licinij partes ſecutus fuerit. Itaque nõ ſolùm illi ſunt proſcripti, ſed alij quoque in eorũ locum lecti. Pro Euſebio enim Nicomediæ Amphion, pro Theognide autem Nicææ Chreſtus, epiſcopi facti, ambo ſincerioris pietatis quàm maximè ſtudioſi. Illud ſcire oportet, Euſebiũ & Theognidem, quíq; præterea factionis eius erant alios, fidei ſuæ doctrinam in ſcriptũ relatam ſeorſim Synodo obtuliſſe, eámq; vt adulterinam & impietatis plenam diſcerptam eſſe. Quam ob cauſam, quòd ingens turba excitata, atq; omnes propter manifeſtam impietatem aduerſus eos cõmoti eſſent, ipſi quoque, præter Secundum & Theonam, Arium quidem * anathemati

eius vnà cũ libris ſuis anathemate iugulati.
† Θαλεία.
Hæreticorũ libri ad ignem dãnantur.
Euſebio Nicomedienſi & Theognidi Nicæno epiſcopatus adempti.
Exequutio ſynodalium decretorũ.
Alij Nicomediæ & Nicææ epiſcopi. Arianorũ profeſſio fidei ĩ cõcilio publicè diſcerpta.
Euſeb. Nicomediẽſis, Theognis Nicen' & quidã alij Ariãi, Nicænis decretis, extra Arij abrogationẽ, dignitatis, ſubſcribunt, metu adacti. & c.
* ὑπεύθυνος.

* *Euſebius Nicomedienſis ad Conſtantinũ imperatorem, manu veſtem ſuam quam geſtabat demõſtrans, dicere eſt auſus: Etiã ſi hæc me inſpiciente rupta diuidatur, non tamen eiuſdem ſubſtãtiæ eſſe dixerim vtrunque.* εἰ τοῦτο τὸ ἱμάτιον ἐμοῦ θεωμένου διαιρεθείη, οὔποτ' ἂν φαίνην τῆς αὐτῆς οὐσίας ἑκάτερον. *Qua blaſphemia permotus Cõſtantinus, eo procliuius in proſcriptionem eius conſenſit. Sozom. lib. 2. cap. 21.*

subiicere: exautorationiq; illius subscribere nolentes, fidei professioni subscripserunt: quod tamen† simulanter & insincerè fecerunt, ab exilio reuersi, sicut postea ostendemus. Testificabuntur id quoque res eorũ aduersus pietatis defensores actæ, & quæ ipsi de rebus his reliquerunt scripta, quæ itidem recensebo. Eusebius sane alter, cui Pãphili cognomen inditum, affuit & ipse concilio, dubiúsq; etiam atque etiam secũ considerauit, an promulgatæ fidei professioni assentiri deberet: atq; aliquantulum assensione retenta, eam tãdem approbauit, & subscriptione sua confirmauit. ecclesiæ quoque suæ quærenti, professionem & definitionem eã misit, in qua vocem quoq; τȣ̃ ὁμȣσίȣ consubstantialis declarat: ne cui suspectus fieret, tanquam tardius aut neglectim, nulla adhibita cura, illi subscripsisset.

† ἐκθαιρέσει abrogationi, abdicationi, degradationi.

Euseb. Pãphili tardiusculè eadẽ approbauit

CAPVT XIX.

FIdei dogmate ritè atque ordine cõfirmato, rursum cõuenere, ac de sacris Paschæ feriis disceptarũt. Placuítq; omnibus, vt eodem tempore ab omnibus festus is dies celebraretur. Tertio porrò cõgressu, de eo quem antea diximus, Melitio hæresiarcha, eiúsque sectatoribus, atque rebus per eum in Ægypto nouatis, inquisitum atque decretum, vt omnes illi Lyci essent, nudum Episcopatus nomen retinentes, & ne cui eorum postea imponendæ manus potestas esset. Quos autem antea manuum impositione dignati essent, vt illi in ministerio suo, quod sortiti fuerant, permanerent quidem, & absque metu omni cõmunicarent, dignitate autem & honore ab aliis cuiuscunq; ecclesiæ episcopis secundas ferrent: atque vt in defunctorũ locum deinceps recens apud eos cooptati surrogarentur, siquidem suffragio digni viderentur, episcopo Alexandrino legente: ipsi verò legendi arbitrio suo potestatem nõ haberent. Ac rectè sanè & cõmodè hoc sic Synodus cõstituit, vt Melitij sectatorúmque eius temeritas atque celeritas manuum imponendarum compesceretur. Tam præfracta nanque audacia fuit Melitius, vt persequutionis temporibus quum fugeret atque latitaret, manus imponendę potestatem, ad celeberrimum illum Petrum Martyrem pertinentem, sibi raperet atque vẽdicaret. Quare illud

Dissensio Paschatis celebrandi ad cõsensionẽ reducta.

Decretum synodale de Melitio & popularib⁹ eius, satis benignum.

Melitius p pagãdæ hæresis suæ causa, temerè & illegitimè sibi manus imponẽdæ authoritatẽ rapuit.

euenit, vt tantopere ſchiſma & factio eius per Ægyptũ inualeſceret. His ita peractis, moribus conformandis Concilium leges poſtremò tulit viginti: Canones nominare ſolent. De quibus quum cõſultaretur,† reliquis quidem cõſtituendum eſſe viſum eſt, vt quicunque ſacrum aliquod ſortiti eſſent miniſteriũ, præterquam Lectores, de cæterò cum vxoribus ſuis non cõcumberent, quas ante initum ſacrum magiſtratum duxiſſent. Solus autem Paphnutius, ſuperiorũ Thebarum epiſcopus, de quo antea nobis facta eſt mẽtio, interceſsione ſua rem eam impediuit: veneratione dignum eſſe matrimoniũ, neque caſtitate & pudicitia ſua id carere dicens. legitimúmq; inſuper ius eius ſubiiciens, Synodum rogauit, vt legem eam nõ perferret: grauem enim vtriſque, ſacerdotibus ſcilicet & cõiugibus eorum, atq; etiam fortaſſe vitæ parum pudicæ cauſam fore. Quapropter, inquit, pro eo atque antiquitùs ſeruari ſolitum eſt, deinceps quoque obtinere oportet, vt qui ſacerdotalem ſuſceperint dignitatem cœlibes, poſtea quoque à cõiugio abſtineant: qui verò vxore ducta in ordinem ſacrum cooptati ſint, vt à cõiugibus ſuis non ſeparentur. Hæc Paphnutio, qui vxorem nũquam duxiſſet, ſuadente, Synodus cõprobauit atq; de hac re, quam arbitrio cuiuſlibet reliquit, nihil ſanxit. De aliis autem, vt ei eſt viſum, ritè atque ordine leges tulit, ad quarum præſcriptũ conuenit res eccleſiaſticas geri. Quæ ſanè leges propoſitæ omnibus ſunt, & à quouis, ſi velit, facilè legi poſſunt.

Canones Nicænæ Synodi de cõformatione morum cleri.

† 22. reperiũtur apud Ruff. Eccl. hiſt. li. 10. cap. 6.

Paphnutij Thebæi epiſcopi de cœlibatu ſacerdotũ in cõcilio Nicæno ſentẽtia. Socr. li. 1. ca. 11. hiſt. Eccleſiaſt.

In ſentẽtiã Paphnutij iſtã Honorij & Theodoſij AA. lex eſt ſcript. l. Eũ qui. C. de epiſco. & cleri. quæ hodie quoq; in Oriẽtalibus eccleſiis ſeruatur.

CAPVT XX.

Cæterùm Imperator Dei amantiſſimus, de cõmuni concordia ſolicitè cogitans, Aceſium quoque Nouatianorum epiſcopum ad cõcilium euocauit, eíque & de fidei dogmate, & de die feſto decretum Synodi oſtendit: interrogauítque adeò eum, an ea rectè ſic ab Epiſcopis eſſent cõſtituta. Qui quum ea laudaſſet, neq; noui quidquam definitum eſſe dixiſſet, ſe enim & idem dogma fidei à maioribus accepiſſe, & nunquam aliter Paſchæ feſtũ celebraſſe: Imperator, Qui igitur, inquit, quum in eadem ſis nobiſcũ ſententia, a communione noſtra tantopere abhorres? Ibi ille diſſidij, quod inter Nouatum & Cornelium Romanæ vrbis epiſcopum

De Synodi Nicænæ decretis Cõſtãtinus Aceſij quoq; Nouatiani epiſcopi ſententiã audit.

Dissidiũ inter Corneliũ Ro. episcopum, & Nouatum presbyterũ de pœnitentibus in ecclesiam recipiendis.

Dicendorũ propositio.

ſub Decio imperatore fuit, meminit: Nouatum videlicet, eos qui poſt baptiſmum peccatũ ad mortem patraſſent, ac diis ſacrificaſſent, à cõmunione diuinorum myſteriorũ reieciſſe: ſolius Dei, & non ſacerdotum poteſtatem eam eſſe dictitans, talibus hominibus remiſsionem delicti cõcedere. Ad quem ex tempore imperator: Scalas, inquit, admoue Aceſi, & ſolus in cœlos aſcende. Quo dicto, non Aceſium ille laudauit, ſed potius, quòd immunem à peccatis ſe fortè exiſtimauit eſſe, perſtrinxit. Ac res quidem Concilij, ſicuti breuiſſimè expoſuimus, ſunt geſtæ. Mihi verò graue aut moleſtũ non fuerit, ad fidem dictorum certius cõfirmandam, quæ de dolo furentium Arianorũ Euſtathius & Athanaſius veræ pietatis propugnacula ſcripſerunt, allegare: quæ item Euſebius Pamphili, de Synodi cõſtitutionibus ſuæ ſignificauit eccleſiæ: præterea quæ à patribus vniuerſis ſunt cõmuniter decreta: denique quæ Deo charus Cõſtantinus ad quoſcunque abſentes epiſcopos, de fidei dogmate, de Paſchate, de Ario eiúſq; ſectatoribus, & de ipſo Euſebio Nicomedienſi ſcripſit. Ex iis enim maximè Synodi acta cognoſcentur. Et primùm Euſtathij Antiocheni epiſcopi verba exponam, quibus Arianorũ blaſphemiam redarguit, & rem geſtã docet: atque inſuper dictũ illud, Dominus creauit me ab initio viarum ſuarum, interpretatur. Qui ſic ſcribit:

CAPVT XXI.

Euſtathius Antiochenus de Synodi Nicænæ actis.

Euſeb. Nicomedienſis cũ formula fidei ſua nõ pulchrè in Synodo ſtetit.

„ AD rem ipſam, vt geſta eſt, progredior. Quid igitur
„ eſt? Poſtquàm eas ob cauſas Nicææ Synodus coa-
„ cta eſt maxima (cõuenerunt enim eò ducẽti, & ſeptua-
„ ginta ferè præterea epiſcopi: certum enim numerum,
„ propter tantam multitudinis turbam, referre nequeo,
„ neque id adeò magno ſtudio ſum ſcrutatus) vbi de fidei
„ ratione eſt quæſitum, perinde atq; manifeſtum argu-
„ mentum atq; indiciũ blaſphemiæ, Euſebij ſcriptum eſt
„ productum, quod in præſentia omnium lectum, quum
„ variũ auditoribus motum, propter peruerſam deprauá-
„ tionem, tum authori ipſi probrũ attulit maximum. Po-
„ ſteaquam autem conatus fraudulẽtus Euſebij manife-
„ ſtò eſt deprehenſus, & ſcriptum iniquiſſimũ in cõſpectu
„ omnium diſcerptũ, ex compoſito nonnulli pacificatio-
„ nis

nis nomen præ se ferentes, effecerũt, vt qui optimè sententias dicere soliti fuerant, silerent. Ariani verò metuentes, ne tam frequentis Cõcilij decreto damnati relegarentur, priores ipsi sentẽtia sua abrogatum dogma anathemate iugularunt, & cõsentientibus annotationibus professioni fidei manibus ipsi suis subscripserunt: & episcopatibus suis per ambitionem & circũcursationem maximam manus plerorũque prẽsantes, quòd excidere dignitatibus debuerint, retentis: postea, nũc quidem clandestinè, nunc autem propalàm dãnatas docuere opiniones, & variis ea in re vsi sunt argumẽtis & insidiis. Et quum pangere vellent zizaniorũ plantas, ab hominibus peritis sibi metuentes, Episcopos ipsos deuitarunt, & alios veræ pietatis præcones atque professores fraudulenter expugnarũt. Non credimus autem, impios atq; sine Deo homines diuino numine vnquam fore superiores. Etiamsi enim rursus inualescãt, rursum tamen vincentur, iuxta grãdiloquum & graué prophetam Esaiam, &c. Hæc magnus ille Eustathius. Qui verò eo vel virtute vel pietatis æmulatione inferior nõ est, celebratissimus Athanasius, ad Aphros scribens, hęc infert: Episcopi qui cõuenerant, quum abolere ab Arianis excogitatas impietatis voces illas (ex non existentibus creaturá esse, & facturam filium, & erat aliquãdo quum non erat, & quòd mutabilis sit naturæ) atq; eas quæ ex professo in scripturis sunt, promulgare vellẽt, quòd scilicet ex Deo filius natura vnigenitus est verbũ, virtus, sapientia sola patris, Deus verus, vt Ioannes dixit: & vt Paulus scripsit, resplendescentia gloriæ, & expressà imago subsistentiæ patris: Eusebiani à propria insanę opinionis persuasione trãsuersim acti, inter se sunt colloquuti: † Pactũ feriamus, nã & nos ex Deo sumus. Vnus enim est Deus, ex quo omnia: & vetera prætererũt, ecce noua facta sunt omnia, ex Deo auté omnia. In mentem quoq; eis venit, quod in pastore scriptum est: Primùm omniũ crede, vnum esse Deum, qui omnia creauerit & perfecerit, atq; è nihilo in substantiam deduxerit. At episcopi, vbi versutiam illorũ atquè impietatis malignam fraudem animaduerterũt, dilucidandũ esse, quod ex Deo dicitur, rati, † ex substantia Dei esse filium scri-

Fraus Arianorũ in suo ipsorũ dogmate damnando.

Athanasius de eorũdem improbitate.

† συνθώμεθα

Fraudulẽtis cauillationibus Arianorũ pulchrè obuiã eũt Patres.

pſerunt: vt creaturæ quidem, quod à ſeipſis abſq; autore ſubſtantiam nõ capiant, ſed principiũ creationis ſuæ ex Deo habeãt, ſic ex Deo eſſe perhibeantur: filius autem ſolus æternus, ſubſtãtiæ patris eſſe dicatur. Hoc etenim peculiare & propriũ vnigeniti & veri verbi patris. Ac ſcriptionis quidẽ eius quæ eſt, ex ſubſtantia patris, occaſio & cauſa hæc fuit. Epiſcopis porrò rurſus paucos, vt tum videbantur, illos interrogãtibus, an filiũ dicerent nõ creaturam, ſed virtutem ſapiẽtiámq; ſolam patris, atque imaginem ſempiternam, nõ variãtem, neque differẽtem per omnia à patre, & Deũ verum: deprehenſi ſunt Euſebiani ſibi inuicem innuere atq; dicere, hæc in nos quoque cadere, quòd & nos imago & gloria Dei dicamur. Ac de nobis illud dictũ eſſe, Semper enim nos qui viuimus: &, Virtutes multæ ſunt: &, Exiuit omnis virtus Dei ex Ægypto: &, Erucã atq; locuſtam dici virtutem magnã: &, Dominus virtutũ nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob. Sed & peculiares nos Dei eſſe, non ſimpliciter dici, verùm fratres etiã vocari. Quod ſi verũ quoque Deum filiũ nos dicamus, nihil eos id perturbare: qui quum factus ſit, verus ſit. Hęc ſanè eſt Arianorum peruerſa ſentẽtia. Quapropter epiſcopi etiam, dolo eo perſpecto, ex ſcripturis collegerũt, pręter ſubſiſtentiam, reſplendeſcẽtiam, fontem, fluuium, expreſſam imaginem, &, In lumine tuo videbimus lumen: &, Ego & pater vnũ ſumus. luculentiúſq; deinceps & cõpendioſius ſcripſerũt, † ὁμούσιον cõſubſtantialem patri. Quæ verba † ſcripturæ non eſſe, Euſebius Cæſarienſis epiſcopus nouit: ſed ab eis ſtultè reprehendũtur.* Pręter ſcripturam enim & ipſi impietatis autores erant. Minimè nãque ſcripturæ verba ſunt, Ex nõ exiſtentibus: &, Fuit aliquando quum non eſſet. Itaque illi verbis nõ ex ſcriptura quidem petitis, ſed piè tamen inuentis, conuicti ſunt & dãnati. Ipſi ſiquidem veluti è ſtercore erutis vocibus, planè è terra loquuti ſunt. Epiſcopi autem non ipſi ſibi verba cõfingentes, ſed patrum de eis teſtimonium habentes, ea in ſcripto ſuo vſurparunt. Veteres enim epiſcopi ante annos propè centum & triginta, & in magna Roma, & in noſtra vrbe, eos reprehenderũt, qui filium creaturam, & non cõſubſtantialem patri eſſe

Filius ex ſubſtantia patris.

† οὐσία ſubſtantia ſiue eſſentia dicitur. & hoc illo ſignificantius eſt verbum.

Ego verò ĩ vertẽdo pro eſſentiæ ſubſtantiæ verbo vti malui, propter cõſubſtantialis verbũ Eccleſiæ etiãnum vſitatiſſimũ.

† ὁμούσιος, hoc eſt, conſubſtantialis patri.

** ἄγραφοι λέξεις.*

Euſebij mẽtio, hic non fit apud Theodoritũ ca. 8. lib. 1. hiſtoriæ ſuæ Eccleſ.

Etiã veteribus Theologis vox τοῦ

dixerunt. Id quod cognitum est Eusebio Cæsareæ episcopo, qui prius * quidem Arianæ fuit sectator hæresis: postea verò ipsi Nicænæ subscribés Synodo, ad suos literas dedit, & cóprobauit, ex priscis quoq; doctos quosdam & præclaros Episcopos & scriptores in patris & filij diuinitate nomine τοῦ ὁμουσίου cósubstátialis esse vsos. Isti igitur morbo suo suppresso, quòd tantam episcoporum multitudiné metuerent, in ea quæ decreta sunt, pedibus ierunt, propheticam in se reprehensionem pertrahentes. Ná & ad eos huius vniuersi Deus exclamat: Populus iste labiis me honorat, corde autem lógè abest à me. Theonas porrò & Secundus, quòd idem facere nollent, ab omnibus suffragiis cósentientibus, sunt excómunicati, vt qui Arij blasphemiam veritati Euangelicæ anteferrent. Hæc Athanasius.

ὁμουσίου quā tūnis ἄγραφος vsurpatu.

** πρότερον μὲν συντρέχων τῇ ἀρειανῇ αἱρέσει.*

Aßimulata plerorumq; Arianorum in decretum Nicænum assensio.

Theonas & Secūdus excōmunicati

** Stultè Ariani verba Catholicorum, Ex substantia patris, & Consubstantialis, quòd in scripturis non inueniantur, reprehendunt: quum Arianarum præstigiarum nec voces, nec sententiæ, in eisdem reperiantur.*

CAPVT XXII.

Sedenim quæ etiam Eusebius Pamphili, ex ipsa Nicæa ad quosdam Arianos, qui proditionem nó iniuria ei obiecerant, scripserit, audire conuenit. Ea sanè rabiem quoq; eorum manifestò arguunt. Rectius autem cósilium intentionémque eius epistola ipsa indicabit, quæ sic habet: Quæ de ecclesiastica fidei professione, in frequenti Synodo Nicææ celebrata, sint acta, aliúnde etiam credibile est vos cognouisse: quòd fama plerúnque certam accuratámq; rerum gestarum cómemorationem præcurrere solita sit. Cæterùm ne rumoribus huiusmodi rei veritas aliter ad vos quàm est acta, perferatur, necessariò vobis misimus, primùm à nobis propositam de fide scripturam: deinde etiam alteram, quam ad voces nostras accessionibus quibusdam adiectis ediderút. Scriptum sanè nostrum in præsentia Deo dilecti Imperatoris nostri recitatum, ac rectè probéque conceptum esse iudicatum, ad hunc se habet modum: Professio fidei à nobis exposita, sicuti eam à decessoribus nostris episcopis, atque in prima * rerum sacrarum institu-

Theodorit. li. 1. ca. 11. & 12.

Euseb. Pāphili de Synodi Nicænæ actis.

Profeßiōis fidei christianæ formula ab Eusebio Pāphili Synodo oblata.

** ἐν τῇ πρώτῃ κατηχήσει.*

tione, & quum sacrum subiimus lauacrum, accepimus, & sicuti ex diuinis dicimus scripturis, atque simul & in presbyterio & in ipso episcopatu professi sumus & docuimus, ea est talis. Credimus in vnũ Deum, patrem omnipotentem, rerum omniũ visibilium & inuisibilium factorem. Et in vnum Dominũ Iesum Christum, Dei verbum, Deum de Deo, lumẽ de lumine, vitam de vita, filium vnigenitũ, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia sęcula ex patre genitum, per quem & omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus, & inter homines versatus, & passus est: & resurrexit tertia die, & ascendit ad patrem, venturus rursum in gloria ad iudicandũ viuos & mortuos. Credimus etiã in spiritum Sanctũ: horum quémq; esse & subsistere credentes, patrem verè patrem, & filium verè filiũ, & spiritum Sanctum verè spiritũ Sanctum: quemadmodum & Dominus noster discipulos suos ad prædicãdi munus mittẽs, inquit: Euntes, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomen patris, & filij, & spiritus sancti. Quæ sic se habere, & nos sic sentire, sic etiã olim obtinuisse, nósq; adeò de tali fidei professione vsque ad mortem decertaturos esse, etiã atq; etiam cõfirmamus: anathemate ferientes omnem impiam, † Deóq; carentem hæresim. Hæc nos sic ex corde & animo, iam inde ab eo tempore, quo nos ipsos nouimus, sensisse, atq; etiam nunc sentire & profiteri verè, omnipotẽtem Deũ & Dominum nostrum Iesum Christum testamur. Declarare quoq; certa & fideli probatione, & persuadere vobis possumus, prioribus etiam temporibus nos sic & credidisse, & prædicasse. Hęc à nobis exposita fidei professione, nullus erat cõtradicendi locus. Et ipse Dei amãtissimus imperator, noster Princeps, quum rectissimè eam cõceptam esse testatus, tum ita seipsum sentire professus est: atq; vt omnes ei assentirentur, subscriberent, & voce vna suffragarẽtur, admonuit: vno duntaxat adiecto τοῦ ὁμοουσίου cõsubstantialis verbo, quod verbũ etiam interpretatus est dicens, non iuxta corporum perpessiones ὁμοούσιον cõsubstantialem dici, neq; iuxta diuisionem, neq; iuxta refectionem ex parte subsistere, quòd materiæ prorsus expers intellectualis & incorporea natura corporalem quam-

† ἄθεον.

Formula hæc à Cõstãtino laudata.

Ei verbum ὁμοούσιος adiectum.

Expositio eius vocis per Constantinum, &c.

piam perpeſsionem ſuſtinere nequeat: diuina verò & ineffabili ratione debere talia in animo cõſiderari. Atque ſapientiſsimus quidem & piiſsimus noſter imperator ad hũc modum eſt philoſophatus. Illi verò per occaſionem & prętextum adiectionis τοῦ ὁμοουσίου cõſubſtantialis, aliam fidei profeſsionem cõpoſuerunt (quã paulo antea hiſtoriæ adieci.) Ea porrò recitata, quomodo ab eis, & Ex ſubſtantia patris, & Cõſubſtantialis patri, eſſet dictum, minimè indiſcuſſum atque inexploratum reliquimus. Interrogationes nanq; & reſpõſiones interpoſitæ, ratióq; & ſententia dictorũ inquiſita. Atque equidem illud, Ex ſubſtantia, illi profeſsi ſunt ſignificare, ex patre quidem eſſe, ſed nõ vt partem exiſtere patris. Cui ſententiæ, quũ recta eſſe videretur, aſſenſimus: pia quippe doctrina dictãte, ex patre eſſe filium, nõ patrem ſubſtantiæ eius eſſe. Quapropter quum ſententiã eam approbauimus, tum vocem quoque ipſam nõ repudiauimus, quòd †pacis ſignũ nobis ob oculos poſitũ haberemus: & præterea, ne à recta ſententia excideremus. Eadem ratione &, Genitum, non factũ, admiſimus. Quandoquidem verbũ Factum, cõmunem appellationem eſſe dixerunt reliquarum creaturarum, quæ per filium ſunt cõditæ. Earũ quippe nihil habere ſimile filium: propteréaq; non eſſe eum facturam, eis quæ per ipſum factæ ſunt, ſimilem: pręſtãtiorem autẽ quàm creaturam omnem obtinere ſubſtãtiam, quam ex patre genitam eſſe diuina docẽt oracula: quum quidem modus ipſe generationis omni genitæ naturæ ineffabilis ſit, & incõſiderabilis. Similiter verò ratio probè diſquiſita, Conſubſtantialem patris eſſe filium aſtruit, nõ quidem corporum more, neq; ad animantium morti obnoxiorũ inſtar: neque etiam iuxta diuiſionem ſubſtãtiæ, neq; iuxta reſectionem: ſed neq; iuxta perpeſsionem quampiam, aut verſionem, aut mutationem patris virtutis: ꝙ aliena prorſus ab his omnib⁹ ſit ingenita patris natura. Sed ꝙ conſubſtantialis patri dicatur, illud ſignificat atque infert, nullam omnino ſimilitudinem ad creaturas cõditas filium Dei ferre: ſed qui eũ genuit, patri tãtum modis omnibus eſſe ſimilem, & nõ eſſe ex alia quapiã ſubſiſtentia vel ſubſtãtia quàm patris. Cui verbo, eo pacto

Cap. 17. eod. Expoſitio verbi, ex ſubſtantia patris.

† εἰρήνης ἑνωτοῦ.

Item, Genitum, non factum.

Item, Conſubſtantialem patri.

semper & saluatore, potentia omnia existente, sempérque * secũdum eadem & similiter se habēte. Hęc vobis, charissimi, necessariò perscribenda putauimus, vt quæ disquisitionem & assensionem nostram subsequuta sint decreta declararem, & pulchrè primum quidem ad vltimam vsque horam stetisse nos intelligeretis, quum nos ab aliis aliter scripta offenderent: deinde verò contentionis studio abiecto, ea quæ nos nihil perturbarēt cōplexos esse, quũ nobis benignè verborũ sententiam inquirētibus, manifestum habere cõsensum viderētur cũ eis, quæ in fide à nobis prius proposita professi fueramus. Verùm enimuerò Consubstantialis vocem nõ nouam, aut ab episcopis Nicææ tum congregatis primùm proditam, sed à multis antea annis à sapientibus inuentam, vsurpatámque patribus esse, apertè ostendit Eusebius. Tum autem τὸ ὁμόυσιον Consubstantiale, communi consensu concordíque calculo ab omnibus comprobatum, paulò antè ipse exposui: id quod Eusebius quoque in vita Constantini luculenter astruit.

* κατὰ τὰ ἀυτὰ κὴ ὡσάυτως.

Verbũ Cōsubstantialem, nõ nouum, aut tũ primùm inuentum.

CAPVT XXIII.

CÆterùm quod in subscriptione sancti symboli insigne accidit miraculum, id non intempestiuũ fuerit commemorare. Priusquam acta Synodi perficerentur, euenit, vt duo episcopi è vita antè discesserint, q̃ professionis fidei scripto annotationē subscriptionéq; suam apposuissent. At reliqua patrũ turba ad cõmunem sepulturæ & dormitionis locum venere, & monumēto illorum assistentes, scriptúmque in manibus habentes, tanquam ad viuentes & audientes: Bonum certamen, dixerunt, diui patres nobiscum decertastis, cursum peregistis, fidem seruastis. Si igitur obtinere debere id censetis, quod à nobis est actum: quoniam nunc, nullo interposito obstaculo, Trinitatis splendore illustrati, clarius id perspicitis, peropus est vos nobiscũ libello subscribere. Hæc illi dixêre, & libellum obsignatum ad tumulum deposuere, noctémq; totam insomnem egere. Postridie verò ad locũ cũ rediere, signa inuiolata inuenere, & libello explicato subscriptiones illorũ reliquis insertas cognouere, recētes adhuc in hæc verba conceptas: Chrysanthus & Musonius, qui cũ patrib. omnibus,

Synodi Nicænæ decreto, miraculo ingenti, duo etiã defuncti episcopi subscripsere.

ἀμίσωρ.

„ in sancta prima œcumenica Nicæna Synodo consensi-
„ mus, quanuis corpore translati, manu tamen propria
„ nos quoque libello subscripsimus.

CAPVT XXIIII.

Synodalis cõcilij Nicæni ad Alexãdrinos & Ægyptios epistola.

„ SYnodus autem acta sua Alexandriæ, Ægypto, Libyæ,
„ & Pentapoli, literis ad hunc modũ perscripsit: San-
„ ctæ & magnæ Dei gratia Alexandrinorum Ecclesiæ &
„ qui in Ægypto, Libya, & Pẽtapoli sunt, dilectis fratrib.
„ qui Nicææ congregati, magnam & sanctam celebrarunt
„ Synodum in Domino salutem. Quandoquidem diui-
„ na gratia & Deo dilectissimo imperatore Constantino
„ suffragante, omnino necessarium visum est, sacram Sy-
„ nodum ad vos dare literas, vt intelligere possitis, quum
„ quæ ibi in quæstionem & disquisitionem venere, tum
„ quæ decreta sancitáque sunt. Itaque scitote, primò om-
„ nium inquisitũ esse in impietatem & præuaricationem
„ Arij, sectatorúmq; eius: & in præsentia Dei amãtissimi
„ imperatoris Constantini, cõsentientibus omnium sen-
„ tentiis placitum, vt anathemate impia eius opinio &
„ voces atque verba blasphema cõdemnarentur, quibus
„ ille filiũ Dei blasphemans vsus est, ex non existentibus
„ illum esse dicẽs, & fuisse aliquando quum non fuerit, &
„ arbitrij libertate vicij virtutísq; capacem esse filiũ Dei,
„ creaturam eundem & facturam nominans. Quæ omnia
„ sancta Synodus anathemati subiecit, ne audire quidem
„ impiam opinionem, mentis væcordiam, blasphemáque
„ eius verba sustinẽs. Atque equidem res eius quem con-
„ sequutæ sint exitum, aut iam audiuistis, aut certè audie-
„ tis: ne insultare nos homini videamur, qui peccati sui
„ condigna tulit præmia. Tantoperè autem inualuit eius
„ impietas, vt simul cum eo pessum ierint Theonas Mar-
„ maricæ, & Secundus Ptolemaïdis, episcopi. nam & hi
„ factionis eius sunt. Sedenim quum per gratiam Dei
„ peruersa illa opinione, impietate, & blasphemia, nec
„ non hominibus eis qui seditionem atque discessionem
„ ausi sunt concitare in populo antea pacato, AEgyptus
„ sit liberata: & temeritas Melitij, atque eorum qui ab eo
„ sunt in sacrum ordinem cooptati, adhuc reliqua fuerit:
„ quæ etiam super hac re Synodus decreuerit, vobis, fra-
„ tres dilecti, significamus. Constituit nanque, vt Meli-

Acta Synodi.

Arius cum doctrina sua damnatus.

Veterũ patrum pia modestia.

Itidẽ Theonas & Secũdus damnatus.

tius (in quem illa quidẽ humanius affecta fuit,† summo enim iure nullã prorsus merebatur veniam) in ciuitate sua maneat, potestatem autẽ nullam habeat vel eligendi, vel manus imponẽdi: & vt neque in regione, neque in vrbe alia, huius saltem rei gratia appareat, nudúmque dignitatis nomen retineat: & qui ab eo in sacrum ordinem lecti fuerant, vt arcanioribus sacratioribúsque suffragiis cõfirmati, ad communionem admittantur. Præterea vt liceat eis quidem honorem simul & functionem ministerij obtinere: secũdum autem prorsus locũ, ab omnib. cuiuscũque parœciæ & ecclesiæ exploratis, ac per reuerẽdissimum fratrem & collegã nostrum Alexãdrum lectis atque designatis episcopis, ferant. Cæterùm vt nulla eis sit facultas, quos visum sit designãdi, aut nomina eorum subiiciendi, aut omnino faciẽdi quidquam, præter Catholicæ Ecclesiæ episcoporum, qui sub Alexãdro sunt, sententiam. Qui verò per gratiã Dei & precationes vestras, i nulla dissidij factione reperiãtur, sed integri atque impolluti in Catholica ecclesia cõsistant, eis potestas permissa est & designãdi, & nomina dictãdi, eorum saltem qui clero digni sint: & omnia prorsus faciendi legibus cõstitutionibúsque ecclesiasticis. Quod si quẽ corũ qui ecclesiæ præsunt, decedere contingat, tũ in defuncti locum & honorẽ prouehi quisquam ex recẽs cooptatis debet, vt modò idoneus sit, & à populo eligatur: ita tamen, vt ad electionẽ eiusmodi calculus, suffragium, & confirmatio episcopi Alexandrini accedat. Atque hoc quidem omnibus aliis concessum est: in persona autẽ Melitij non idem cõstitutum, propter priorem inordinatum eius morem, celeritatémque & præcipitãtiam sentẽtiæ & consilij, vt ne qua sit ipsi vel potestas vel authoritas, homini scilicet, qui rursum temeritatem ordinis negligẽtem inducere possit. Hęc sunt quæ pręcipuè ad AEgyptũ & ecclesiam Alexãdrinam pertinẽt. Si quid verò prӕterea vel canonibus vel decretis est cõstitutum, reuerẽdissimus dominus, frater, & collega noster Alexãder, certius ad vos reuersus perferet, quippe & autor & particeps actorum omnium. Lætũ insuper vobis afferimus nũcium, de sanctissimi Paschatis celebrãdi cõsensu. Nam & hæc res,

Melitius coercitus.

† κατ' ἀκριβῆ λόγον.

Episcopalis electio.

ἀταξία *ordinis cõfusio cauenda.*

Decretum, vt vbique codẽ tẽpore Pascha agatur.

„ precibus vestris rectè constituta atque ordinata est: fra-
„ trésque Orientales omnes, qui antea cum Iudæis fece-
„ runt, ex hoc ipso tépore cum Romanis & nobiscum, o-
„ mnibúsq; adeò aliis, qui antiquitùs nobiscũ Pascha ce-
„ lebrarunt, id se cõcorditer acturos consenserunt. Gau-
„ dete igitur de rebus ecclesiasticis ordinatis, de pacis cõ-
„ sensu & concordia restituta, & de hæresibus omnibus
„ excisis: atque maiore cum honore prolixioréque chari-
„ tate suscipite, collegam quidem nostrum, Episcopum
„ autem vestrum Alexãdrum, qui nos profectò præsentia
„ sua exhilarauit, plurimúmque in hac ætate sua, vt pax
„ quoque apud vos esset, laboris sustinuit. Orate pro o-
„ mnibus nobis, vt quæ à nobis rectè sunt constituta, fir-
„ ma stabiliáque maneant, per Deum omnipotentem, &
„ Dominum nostrum Iesum Christum, cũ sancto Spiri-
tu: cui sit gloria in sæcula, Amen. Nõ ipsa verò Synod⁹ tãtum, sed & celeberrimus Cõstantinus, ad populum Alexãdrinum eius generis dedit literas: quibus ostendit, nõ simpliciter, temerè, aut neglectũ finitionem professionis fidei editam, sed exploratione multa atq; disquisitione accurata adhibita, quæcũque dogmata consentanea essent, in medium producta: primúmque inuestigatione diligẽti obseruata, quæcũque occasionem dissidij & seditionis creare possent: ea ita reiecta, vt contrà dici quidquam nõ posset: & sic deinde † finitionem ipsam promulgatã esse, & postremò, Dei sentẽtiam cõcordem episcoporum Synodi sentẽtiam vocat, atque Spiritui sancto tot patrum cõsensum acceptum refert, per quem illi à vera & certa sententia non exciderint.

Cõmẽdatio episcopi Alexãdrini.

Cõstãtinus quoq; ipse ad Alexandrinos de eisdem rebus scripsit.

† ὅρον.

CAPVT XXV.

IDem & ad Episcopos qui ad cõuentum venire nõ potuerunt, & ad omnes vbique ecclesias, quę acta ibi essent declarãs, ad hunc modum scripsit:
„ Experientia
„ edoctus, per rerum publicarum prosperitatem, quãta sit
„ diuinæ potestatis gratia, illũ mihi propositum esse de-
„ bere finem iudicaui, vt à beatissimis catholicæ ecclesiæ
„ populis fides vna, & sincera charitas, cõsentiénsque in
„ Deum pietas seruetur. Sedenim quũ aliter omnino fieri
„ nõ posset, vt † ordo stabilis & firmus cõstitueretur, nisi
„ simul omnes, aut certè plures episcopi cõuenirẽt, & de

Cõstantini imperatoris de reb⁹ Synodi Nicænæ ad Ecclesias quasque literæ.

† τάξις.

re qualibet ad sanctissimam religionem pertinente di" *Sacrarum* iudicarét: eius rei gratia, quàm fieri potuit plurimis coactis, " *Synodorum* me quoq; perinde atque vno aliquo ex vobis (nõ enim " *vtilitas.* negauerim, quo maximè lætor, conseruum vestrum me " esse) præsente, vsque adeò omnia in debitam sunt dis- " *Imperialis* quisitionem vocata, quousq; † rerum omniũ inspectori " *humilitas* Deo placita sententia, ad consentiẽtis vnitatis concor- " *&* *summis-* diam stabiliẽdam, in lucẽ est protracta, ita vt nihil iam " *sio.* quod ad dissentionem aut professionis fidei ambigui- " *† τῶν πάν-* tatem facere posset, sit relictum. Vbi quũ de sanctissi- " *των ἐφόρῳ.* mo etiam Paschæ die quæstio esset exorta, sentẽtiis o- " *Hæreses* mnium decretum est, cõuenire, vt id eodem tẽpore ab " *sublata.* omnibus vbique peragatur. Quid enim nobis esse po- " test vel pulchrius, vel grauius, quàm si is dies festus, vnde spẽ " immortalitatis percepimus, vno ordine & celebri ritu " ab omnibus certò & inuiolabiliter peragatur? Ac pri- " *Celebrandi* mùm quidem indigna res fuit, sanctissimum eum diem " *Paschatis* imitatione atque consuetudine Iudæorum celebrare, " *consensus.* qui manibus suis nefario flagitio cõtaminatis, nõ iniu- " ria quoq; animis sunt excæcati, homines scelerati. Quid " *Infensus* ni enim liceat, gẽte ea reiecta, rectiore vererióq; ordi- " *Iudæis Cõ-* ne, quẽ à primo passionis die hucusque seruauimus, ad " *stãtini ani-* futura quoque sæcula obseruationis huius ritum trans- " *mus.* mittere? Itaque nihil vobis cõmune sit cum infestissi- " ma Iudæorũ turba. Aliam siquidem à Seruatore acce- " pimus viã. Propositus est sacratissimæ religioni nostræ " suus cursus, & legitima quæ illam deceat regula: quam " vnanimi cõsensu complectentes, nos ipsos à fœda illa " cõscientia & societate retrahamus, fratres reuerẽdissi- " mi. Et profectò omnium absurdissimum est, illos glo- " *De Iudæo-* riando iactare, hisce obseruandis nos sufficere nõ posse, " *rũ cæcitate.* absq; illorum doctrina & præscripto. Quidnã verò illi " rectè sentire & sapere possunt, qui post illã Domini cæ- " dem mentibus capti, nõ ratione aliqua, sed impotenti " *Paschæ fe-* impetu, quocunque eos insitus impellit furor, ducun- " *rias mini-* tur? Quam ob causam, quum in hac quoque parte ve- " *mè cũ Iu-* rum nõ perspiciant, sed, vti semper, affectu vicioso trãs- " *dæis cele-* uersi rapiãtur, potius quàm errorem corrigant, eodem " *brãdas esse* anno bis Pascha peragunt. Qua igitur de causa eos se- " *suadet.* quemur, qui graui errore se implicatos esse confitẽtur? "

" Bis equidem eodẽ anno Pascha celebrare haud vnquã
" sustinuerimus. Atque etiamsi hæc vobis non exponerentur,conueniret tamen, vos,pro mentis vestræ sagacitate, semper & studere & optare,ne cuiuspiam similitudine & exemplo,puritatem animarum vestrarum polluereris,néve hominum modis omnibus malorum consuetudinem imitari videremini. Ad hæc illud quoque considerandum venit,in re tanta,& tam solennibus religionis nostræ feriis,dissentionem extare aliquam,longè esse impiissimum. Vnũm nanque nobis libertatis atque redemptionis nostræ diem, sanctissimæ scilicet passionis suæ, Saluator noster dedit. Vnam esse catholicam suam Ecclesiam voluit: cuius tametsi partes in multis variísque sunt disperse locis, vno tamen spiritu, hoc est,diuino arbitrio fouetur. Consideret porrò sanctitatis vestræ solertia, quàm graue sit & indecorum, per eosdem dies, alios quidem ieiuniis intentos esse, alios verò conuiuiis vacare: & post Paschæ dies,hos quidem feriari & conquiescere, illos autem statis ieiuniis macerari. Quapropter hanc rem, pro eo atque decet corrigi, atque ad vnum institutum formámque perduci, diuina vult prouidentia:quantũ equidem † extra omnem affectum positus perspicio. Itaque quum hoc sic corrigere conueniat, ne quid nobis cum Domini percussoribus sit commune, & decens extet ordo,quem omnes Occidentalium, & Meridionalium,Septentrionaliúmq; habitabilis orbis partium ecclesiæ, & quibusdã quoq; in locis Oriẽtales obseruãt,ea de causa in præsentia omnibus cõuenire visum est,ipséq; adeo id solertiæ vestræ placiturũ esse recepi,vt quod per vrbẽ Romanã, Italiã,Aphricã omnẽ, Ægyptũ,Hispanias, Gallias, Britannias Libyam, cunctam Græciam, Asianã atq; Ponticã ditionẽ,& Ciliciã,vno atque consentienti seruatur consilio, id libenter quoque prudentia vestra suscipiat: secum ipsa perpendens, non modò ampliorem esse ecclesiarum in eis quæ diximus locis numerum, verùm etiam idẽ cõmuniter omnes sentire & velle, esse quàm sanctissimum. Quin & strictior ipsa atque exactior ratio flagitare videtur, ne qua nobis sit cum Iudæorum periurio communio. Et vt tandem summam rei breui-

Idẽ viuificæ passionis & resurrectionis Seruatoris nostri dies.

Vna in toto orbe Catholica ecclesia

† ἀπαθῶς συνορῶ.

terdicam: Communi omnium iudicio placuit sanctissimas Paschæ ferias, vno eodémque die peragi. Minimè nanque decet in re tam sancta aliquã extare dissensionem. Et pulchrius est eam sequi sententiam, in qua nulla sit alieni erroris & peccati contagio. Ac quum ita se res habeat, libentibus animis cœleste hoc & verè diuinum suscipite præceptum. * Quidquid enim in sanctis Episcoporum agitur conuentibus, id ad diuinã refertur voluntatem. Itaque eis quæ scripsimus omnibus dilectis fratribus nostris significatis, iam rationem hanc & obseruationem sanctissimi diei suscipere atque instituere debetis, vt quum in pietatis vestræ (quod dudum mihi fuit in votis) conspectum venero, vno eodémque die sanctas vobiscum ferias celebrare valeam, & rebus omnibus vnà vobiscum ex animo delecter, feritatem diabolicam per vim diuinam operibus nostris sublatam, vestrámque vbique fidem, pacem & concordiam vigentem cernens. Deus vos seruet, fratres dilecti. Æquum etiam est quæ contra Arium & sectatores eius, omnibus passim Episcopis & populis scripsit, cognoscere. Quum malignos & impios Arius sibi imitandos duxerit, par est, vt eandem cum illis ferat ignominiam. Quemadmodum igitur Porphyrius diuinę pietatis hostis, iniquis de religione compositis libris, condignam reperit mercedem, per quam omnium futuris sæculis probris obnoxius erit, plurimáque obruetur infamia, atque insuper impia eius abolita sunt scripta: ita & nunc placitum nobis est, Arium & Arij suffragatores, Porphyrianos quidem nominari, vt quorum imitati sunt mores, eorum quoque obtineant appellationes. si quod autem scriptum ab Ario cõpositum reperiatur, vt igni id tradatur volumus, vt non modò improba eius doctrina abrogetur, verùm etiam ne monumentum quidem aliquod eius relinquatur. Illud equidem prædictum volo, siquis libellum aliquem ab Ario conscriptũ celare, nec continuò igni comburere, deprehensus fuerit, supplicium ei mortis esse constitutum. Illico nanque in crimine tali comprehensus, pœnam sustinebit capitalem. Plures etiam alias aduersus eosdem ad loca omnia misit epistolas, † verbis per ironiam

* πᾶν γὰρ ὅ,τι ἂν ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται, τοῦτο πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν.

Constãtini de Ario, sectæq; eius populaꝛibus, & libris eorundem cõstitutio.

Arianos vult Porphyrianos vocari.

Arianos libros comburẽdos esse capitali supplicio constituto, sancit.

† εἰρωνικῷ λόγῳ.

Socra. li. I. histo. Eccle. Scripsit alias quoque contra Arianos literas.

„ ad simulationem compositis, eis illudens. Nicomedien-
„ sibus itidem, contra Eusebium & Theognidem scripsit:
„ Eusebium perstringens, veluti Licinio aliquãdo fauen-
„ tem, sibíque insidiantem, atque alium Episcopum lege-
„ re iubens: quod & factum est. Eas epistolas hoc loco
„ apponere, ne lõgior esse videar, minus conuenire puta-
„ ui. Ac de his quidem hactenus.

CAPVT XXVI.

Vicennalia sua Cõstãtinus agit, & Synodũ conuiuio excipit.

CÆterùm rebus ad hunc modum euntibus, commodum euenit, vt vicesimus Constantini imperij annus tum compleretur. Et Romani more recepto, decimo quoque Principis sui imperij anno, communem & publicum agebant conuentum diémque festum. Itaque & ipse decere id arbitratus, ad epulas Synodum inuitat: & toris plurimis ordine suo collocatis, eodem in loco excipit: multísque & sermonibus & donis honorificentiam & liberalitatem erga illos declarans, præclarissimos quosque eorum mensæ suæ adhibet. Quorũquidem, quum ille mutilata propter Christum cerneret membra, atque fidei eorum constantiam inde colligeret, labiis ipse suis cicatrices eorum exosculari & venerari dedignatus non est, gratiam se osculo eiusmodi & benedictione eorum percipere confisus. Posteaquã autem finem suum conuiuium id habuit, loco suo exurgens, supplicis more conuentum rogauit, vt qui tantum pertulissent laboris, perpaucos sibi dies dare, & recens fundatam vrbem, iam tum perfectam, adire non grauarẽtur, vt precationibus suis munitiones & muros eius firmarent. Atque illi statim, quod petierat faciunt. Constantinopolim veniunt, Encænia & consecrationis festum diem celebrant, † incruento sacrificio operantur, precibus votísque vrbem abundè prosequuntur & firmant, eandémque Dei ⁎ genitrici dedicant, nouam Romam, imperantémque Constantinopolim cognominantes, Alexandro tum Byzantij ecclesiam regente.

Stigmata episcoporum martyrũ exosculatur.

Inuitat Patres Byzãtium, ad Encænia ibi celebranda, & ciuitatem nouam consecrandam.

† τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες.

Cõstãtinopolis Virgini matri dedicatur.

⁎ θεοτόκος *Græcis Dei genitrix dicitur, quod verbum in solam virginem matrem Mariam cadit.* θεότοκος *autem accentu mutato, Deo genitus, qui vnus est Dominus noster* IESVS CHRISTVS. *Cui vrbem Constantinopolitanam recens*

extructam Constantinus dicauit atque commendauit. Suprà libro septimo, cap. 49. Vtrunque nomen eisdem compositum literis, sed accentu diuerso prolatum & scriptum, datiuum casum habet, θεοτόκῳ. Quapropter hic pro, Dei genitrici etiam verti posset, Dei nato CHRISTO, vt hic locus cum superiore illo concordet. Sed librarius in Græco exemplari τῇ θεοτόκῳ scripsit, cùm fortasse τῷ θεοτόκῳ scribere debuerit. Potest etiam esse autoris memoriæ lapsus. Qui tamen infra CHRISTO simul & matri eius vrbem eam dedicatam memorat.

Hic denuò illis epulo exceptis, alia dona obtulit: & literas ad prouinciarum præfectos dedit, vt in vrbe quaque diuino cultui addictis atque sacratis viduis virginibúsq;, ad sanctiora diuinorum tēplorum sacraria excubantibus, annonæ annuæ tribuerentur, quæ ad liberalitatem splendidam magis quàm ad vsum necessariũ pertinerent. Has Iulianus quidem postea † accîdit, successor autem eius * ex triente præberi curauit. Vbi verò iã pro se quisq; domũ redire pararet, cohortatus eos est, vt eandem omnes colerent fidem, mutuámque pacem & charitatem maximè consectarentur: atque vt absque seditione omni pacati atque tranquilli, rerum vniuersarum placerent Deo. Et quum multa, oratione longius producta, de communi concordia fecit verba: tum postremò vehementer eos admonuit, vt & pro se, pro liberis suis, & pro imperio Romano orarent, perpetuóque propitium sibi diuinum numen facerent, Synodíque decretis stabilem firmitatem conciliarent. Absentibus porrò ea quæ commemorauimus scribens, vt professionem fidei, diligenti atque accurata exploratione tot virorum disquisitam, & de sententia totius vniuersi Dei constitutam, suffragiísque tantæ Synodi patrum comprobatam, susciperent atque complecterentur, mandauit. Et illorum quisque tanto affectus honore, domum ad gregem suum rediit. Imperator autem supra modum lætatus, quòd vnam per vniuersum orbem Ecclesiam, eámque in dogmate consentientem cerneret, Deo, de omnium vbique Episcoporum vnanimi concordia † solenniter gratiarum obtulit actiones. E re studiosorum esset, Episcoporum ip-

Viduis virginibúsque sacris sumptus annuos Cōstãtinus ex publico abundè cōstituit.

† περιείλετο.

* τὸ τριτημόριον.

Pater dimittit cũ piis mandatis.

Absentibus episcopis scribit.

Deo solennibus sacris gratias agit.

ἀντὶ τοῦ τὰ χαριστήρια.

ſorum nomina, præfecturas vrbium, earúmque appellationes noſſe: eáque omnia in Synodali Athanaſij libro reperta appoſuiſſem, niſi tædium prolixioris orationis vitarem, proinde ea inquirere volentibus, permitto. Tempus portò Synodi, ſicut inuenimus, in menſis Maij vndecimam diem † indictionem vigeſimam tertiam, & conſulatum Paulini & Iuliani incidit: qui annus ſexcẽteſimus trigeſimus ſextus ab Alexandri Macedonis regno fuit, vigeſimus verò imperij Conſtantini, ex quo rerum in Britannia potiri cœpit: tertiusdecimus porrò, ex quo ad Byzantium venit. Synodus verò ipſa Nicææ annis tribus & paulo lõgius eſt acta. Et res Nicænæ talem habuere finem. Conſtantinus autem ex eo tempore prolixius etiam quàm antea religionis accenſus ardore, ad vrbes & populos Romani imperij omnes, epiſtolas dedit, vt priori quidem errori nuncium remitterent, Chriſtianam autem doctrinam & religionẽ amplecterentur. Epiſcopis porrò ſanè quàm liberaliter pecunias mittens, eos ad eccleſiarum ædificationes, excitauit, ſumptúſque ad id abundè præbuit. Libros itidẽ eccleſiaſticos manibus propriis deſcribere & concinnare iuſſit. Sed cõſiliũ animúmq; ſcribẽtis certius indicabit epiſtola eius, ad Euſebium data, quæ ſic habet.

Tempus Nicæni Concilij celebrati.

Anitius Paulinus, Ceionius Iulian. Camœnius Coß.

† *νείτας ἰνδι-χτιῶνος λ.*

Conſtantinus amplificandæ religioni Chriſtianæ tot' incumbit eccleſiis conſtruendis, et libris ſacris parandis.

17. *Imperij eius anno Syncdus celebrari cœpit: 20. autem finita eſt. Initiũ eius in annũ Domini 326. finis in 329. incidit.*

CAPVT XXVII.

Litera Cõſtantini ad Euſeb. Pãphili de ſtructura eccleſiarum

" VIctor Conſtantinus Maximus Auguſtus, Euſebio.
" Tantiſper dum ad hoc vſque tempus impietas &
" tyrannis, pro arbitrio ſuo, miniſtros Seruatoris Dei
" perſequuta eſt, credo atque adeò certò perſuaſum
" habeo eccleſiarum omnium opera vel per incuriam
" peſſum iiſſe, vel imminentis perſequutionis metu mi-
" nus eſſe quàm dignitas earum poſtularet perfecta, fra-
" ter chariſsime. Nunc verò libertate reddita, & ſerpen-
" te illo, Dei optimi maximi prouidentia, atque opera
" noſtra, à rerum publicarum adminiſtratione depulſo,
" ſatis in apertum productam eſſe arbitror apud omnes
" diuinam potentiam, eóſque qui vel metu vel incre-

dulitate

dulitate vel etiam peccato oppressi fuerant, eo qui † verissimè constat cognito Deo, ad verum rectúmque vitæ statum tandem peruenisse. Itaque quibuscunque vel ipse præes ecclesiis, vel alios passim episcopos, presbyteros, aut diaconos præesse nosti, eos admone, vt diligenter incumbant in opera Ecclesiarum quæ supersunt, vel restaurandarum, vel amplificandarum, vel vbi hoc necessitas postulauerit, recens extruendarum. Petes autem & ipse, & alij per te sumptus necessarios à præfectis & prouincialibus magistratibus. Diligenter nanque eis per literas est mandatum, vt quæ à sanctitate tua dicta fuerint, ipsi exequantur. Deus te seruet, frater dilecte. Hæc de ecclesiarum structuris, non ad hunc modò, sed & ad reliquos Episcopos scripsit. Quæ autem Eusebio Pamphili de librorum comparatione significarit, hisce subiungam.

† τὸν ὄντως ὄντα.

In eandem sententiam ad alios quoque episcopos scripsit.

Victor Constantinus Maximus Augustus, Eusebio. In cognomine nobis vrbe, seruatoris Dei opitulante prouidentia, maxima hominum multitudo sanctissimę Ecclesię nomen dedit, séque ipsam illi dicauit: vt omnibus illis plurimùm capientibus incrementi, faciendum omnino videatur, vt plures quoque ibi cōstruantur Ecclesiæ. Quapropter, quod iudicio nostro placuit (prudentiæ enim tuæ significandum duximus) id libentissimè accipe, vt comparatis quinquaginta membranarum codicibus, qui & ad euoluendum, & ad portandum commodi sint, à notariis pulchrè scribendi peritis, qui scilicet probè eam artem didicerint, describi cures diuinarum scripturarum libros, quorum * instaurationem & vsum ecclesiis maximè necessarium esse iudicaueris. Datæ enim sunt à mansuetudine nostra † ad Catholicum & dispensatorem generalem prouinciæ literæ, vt omnia quæ ad eam rem portandam commoda sunt, præbenda curet. Porrò vt quàm celerrimè codices describantur & concinnentur, procurationis tuæ id fuerit opus. Duorum autem publicorum vehiculorum accipiendorū potestatem, ad librorum deportationem, authoritas harum nostrarum literarum tibi merito præbebit. Ita enim pulchrè descripti codices, quàm facilimè ad nos perferri poterunt, ex Diaconis

Constātinꝰ ad eundem Eusebiū de libris ecclesiasticis comparandis epistola.

* τὴν ἐπισκευήν.

† πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικόν.

" ecclesiæ vno ministerium id ad implente: qui quum in
" conspectum peruenerit nostrum, benignitatem nostrá
" experietur. Deus te seruet, frater dilecte.

CAPVT XXVIII.

SEdenim quum facilè quis ex iis liquidò cognoscere Imperatoris erga res sacras studiū posit, tum id non minus ea etiam quæ de viuifico CHRISTI sepulchro Hierosolymis egit indicabunt. Quum nanque cognouisset eos olim, † qui idolorum errore tanquam furoris intemperiis acti fuerant, salutiferum monumentum defodisse, aggere multo molem altissimam excitasse, Caluariæ & resurrectionis vicinum circumcirca locum occupasse, & lapidibus ingentibus solum eius constrauisse, (vt obliuioni monumenta memoriæ sempiternæ mandarent) & templum præterea impudicæ deæ Veneris, statuámque eiusdem ibi collocasse, virgineo partui illudentes: vt qui eo loco debitum CHRISTO honorem sibi præstandum statuissent, simulachro ei exhibere viderentur, processúque temporis obliuio veram premeret atque occultaret causam: quòd nemini liberè eò commeare, aut aliis rem indicare fas futurum esset, funditùs templum ipsum eruere, aggerémque egestum quàm longissimè à ciuitate proiicere, vt qui sceleratis sacrificiis contaminatus esset, iussit: ac templum aliud pulchritudine præcipua amplissimum magnificentissimúmque extruere præcepit. Quod templum luculenter epistola ostendet, Macario Hierosolymitano episcopo, qui & ipse cum reliquis patribus Arij opinionem labefactauit, hisce propè verbis scripta: Victor Constantinus Maximus Augustus, Macario.
" Tanta est Seruatoris nostri gratia, vt nulla orationis
" vis præsenti miraculo digna suppetere cuiquam possit.
" Quod etenim monumentum sanctissimè illius passio-
" nis terra iamdudum opertum, tot annorum curriculis
" latuerit, donec per cōmunis & publici omniū nostrûm
" hostis oppressionem, ministris eius in libertatem vin-
" dicatis, erutum reluceret, omnem profectò stuporem
" & admirationem excellit. Nam etiamsi qui vbique ter-
" rarum esse videntur sapientes homines, in vnum cun-

† τὴν τῶν εἰδώλων πλάνην βεβακχευμένοι. Infideles in Caluariæ loco sepulchro Christi obruto, Veneris templum extruxere.

Eo tēplo diruto, ecclesiā sacrā Cōstātinus cōdidit et sepulchrū Christi restitutum ibi collocauit. Socrat. lib. 1. cap. 17.

Cōstantini ea de re ad Macarium Hierosolymitanū episcopū litera.

Miraculo magno monumētū Seruatoris in lucem prolatum.

démque conuenientes locum, dignum aliquid re tanta dicere velint, ne minimam quidem partem tamen eius eloquentiæ concertatione attigerint. Tantum enim miraculi huius fide naturam, quam humana ratio & cogitatio consequitur, omnem excellit, quanto rebus hominum cœlestia sunt efficaciora & potentiora. Eam ob causam ille mihi semper vnicus & præcipuus consiliorum actorúmque omnium propositus est finis, vt quemadmodum seipsam nouis miraculis veritatis fides exhibet, sic etiam animi omnium nostrûm castitate & consentienti promptitudine * alacriores reddantur. Quod quum omnibus manifestum puto, tum hoc maximè tibi persuasum esse volo, rerum omnium illud mihi summopere esse curæ, & sacratum locum, quem iussu Dei, accessione fœdissimorum simulacrorum, veluti quodam imminenti grauíque pondere leuaui, sanctum quidem iam tum ab initio illum iudicio Dei factum: sed sanctiorem etiam declaratum, ex quo salutiferæ passionis fidem in lucem protulit, ædificiorum pulchris structuris exornem. Conuenit igitur solertiæ tuæ, omnia sic disponere, & res quasque necessarias procurare, vt non modò basilica aliis quæ vbique sunt præstantior, sed & reliqua omnia ita construantur atque parentur vt quæcunque in quibuscunque vrbibus pulchritudine sunt † excellentia opera, à structura ista longè superentur. Atque equidem de parietum opere atque artificio, Dracilliano amico nostro, clarissimorum præfectorum munere fungenti, & prouinciæ rectori, à nobis mandatum esse curam scito. Præceptum enim à pietate nostra est, vt artifices, operæ, & quæcunque præterea sunt ad ædificationem necessaria, quum id ex solertia tua cognouerint, confestim per prouidentiam illorum mittantur. De columnis autem & marmore, quæ præstantissima & commodissima operis ipsius † forma summatim perspecta, existimaueris esse, ad nos fac scribas, vt quod & qualibus opus fuerit, quum ex literis tuis intellexerimus, ea vndequaque cóportari possint. Æquum enim est, locum totius mundi maximè admirandum, pro dignitate sua exornari. Basilicæ porrò camera, lacunaribúsne an alio quopiam ope-

Erga sanctã legem.

Institutionẽ ædificationis eius templi Macario antistiti committit.

† καλλιστεύοντα.

† ταύτῃ συνοφθείσης γενομένης.

„ re tibi fieri debere videatur: cognoſcere ex te cupio. Si „ enim lacunaribus extruenda erit auro quoq; illuſtrari „ poterit. Quod ſupereſt, ſanctitas tua quibus diximus „ magiſtratibus primo quoque tempore ſignificet, quot „ operariis artificibúſque, & quantis impenſis ſit opus. „ Quin & ad nos quoque vt celeriter referatur, da ope- „ ram, non modò de marmore & columniis, verùm e- „ tiam de lacunaribus, ſiquidem hæc pulchriora com- „ modioráque eſſe iudicaueris. Deus te conſeruet, fra- „ ter dilecte.

CAPVT XXIX.

Helena mater Conſtantino filio literis in cauſa pietatis Chriſtianæ edẽdis à Secretis fuit. Eadẽ religionis ergò Hieroſolyma profecta.

Literis porrò eis conficiendis, mater ipſa imperatoris beata Helena, quæ illum talem genuit, adminiſtra fuit. ipſo nanque Synodi coactæ anno, in ſomnis oraculo admonita, precationis ergo, locorúmque ſacrorum cognoſcendorum gratia, Hieroſolyma petierat: neque ſe ea in re vel itineris laborem, vel ſenectutis moleſtiam remorari eſt paſſa. Ad extremum enim iam vitæ peruenerat, & de rebus atque religione Chriſtianorum piè admodum ſentiebat. Plurimi porrò faciebat, vt crucis lignum & viuificum Chriſti monumentum inueniret. Et quantumuis difficulter, attamen ea tandem inuenit, vti quidem nõnulli dixere. Iudæo homine ex paterna quadam annotatione regionẽ indicante: re vera autem, vt equidem puto, Deo ſignis quibuſdam & viſionibus nocturnis oſtendente. Quum enim Deo viſum eſſet, res diuinas & occultas in lucem proferre, minimè opus fuit humanis indiciis. Enimuerò imperatoris iuſſu, contaminato illo templo diruto, aggeréque exportato, ex eo loco ſacrum illud reſurrectionis antrũ extitit, & tres ſparſim diſiectæ cruces: & tabula prętereà alba inuenta, in qua diuerſis literis Pilatus regem Iudæorũ ſcripſerat, eáq; ſupra caput Chriſti collocata † in morem colũnæ, crucifixũ illũ Iudæorum regem eſſę promulgarat. Cæterùm ꝙ literæ diffluxerãt, & tabula temerè iacta iacebat, difficilis adhuc diuini ligni inuentio erat, quòd ordine confuſo cruces diſiectæ fuerant. Quid nanq; curarent, qui ita illas temerè diſiecerant, vt loco ſuo quãque relinquerent? præcipuè quũ milites mortem propter ſabbatũ deproperarent: iidem-

Inuentio ſepulchri & crucis Domini.

† ἐν εἴδει ϛήλης.

que prætereà inauſpicatum eſſe crederēt, ad cruces morari virorum, qui per vim illatam mortui eſſent, quapropter alia aliò proiecta. Quum ergo incerta inquiſitio eſſet, dubia animi imperatoris mater Deum obſecrauit, vt ei indicium fieret. Atque illi ambiguitatem quodá diſſoluit modo, lignum demonſtrans, ad quod Dominicum affixum corpus fuerat, & quod diuini ſanguinis ſtillam defluentem exceperat. Mulier quædam honeſto loco nata, graui oppreſſa morbo, extremo laborabat periculo, ad hanc Macarius vnà cum Helena comitibúſque eius: & ſignum ille dedit, quæ ex crucîbus iſtis fœminæ ægrotæ impoſita periculum omnino diſcuteret, eam CHRISTI crucem eſſe: atque precatione facta, crucem quamlibet ſeorſim ille adhibuit. Et duabus admotis, in eodem nihilominus mulier diſcrimine manſit, vitæ iam deſperatæ. Vt autem verum ei impoſuit lignum, ſubitò illa reſpexit: viribúſque firmiter collectis lecto ſtatim exiluit. Dicunt quoque, poſtea mortuo prorſus crucem impoſitam, in vitam illum de repentè reuocaſſe. Hoc ſanè modo memoriæ proditum eſt, ſacrum in apertum productum eſſe lignum. Cuius partem maximam diuina Helena argenteæ ciſtæ incluſam, Epiſcopo ad memoriam poſterarum generationum reliquit: vbi etiam ſacram Exaltationem quotannis peragendam ſanxit. Partem verò ad filium imperatorem tranſmiſit. Quam illum quo animo quis ſuſcepiſſe dicat? quum fide ſecum ipſe reputauerit, vrbē eam ſeruatum iri, in qua tam ſacrum conſeruaretur † donarium. Quapropter eam partem ſtatuæ ſuæ incluſit, quam in vrbe à ſe magnificè condita, ſuper Porphyretica collocauit columna, in eo quod dicitur Conſtantini foro. Miſit illa etiam ed eum ex ſacris clauis quoſdam, quos tum ad monumentū repererat: illis porrò corpus CHRISTI transfixum fuerat. Quorum altero ille ſibi fertur galeam inſtruxiſſe, alterum equi frenis inſeruiſſe, vt in certaminibus tutus à vulneribus illæſúſque maneret, & ſit tempore ſuo prophetia Zachariæ impleretur: Erit, dicentis, in freno equi ſanctum Domino omnipotenti. Quæ prophetæ quidem ſancti olim cognouerunt, poſtea verò temporibus ſuis, quum

Miraculū quod veram Chriſti crucem indicauit.

Rufinus in Eccleſ. ſua hiſto. ca. 7. & 8.

Sacer Exaltationis ſanctæ Crucis dies.

†κειμήλιον. *Hæc ſe Socrat. hiſtori. ex aliorum relatiōe audita ſcribere, ait lib. 1. cap. 17.*

Claui, quibus Saluator cruci eſt affixus.

Sibyllæ oraculũ de sancta Cruce.

Deo visum est, euentum certum sunt consequuta. Atque id non admodũ est mirandũ, quãdoquidẽ & Græci diuinarum rerũ quædam prænunciarunt. Quemadmodũ quidẽ certè & illud Sibyllę vel ex aduersariis quisq; confitebitur, de sancta Cruce antiquitùs dictum:

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Ξύλον μακαριστόν, ἐν ᾧ θεὸς ἐξεστανύσθη.

Apud Ethnicos quoq; nõnullis futura de reb' sacris manifestata.

Plurimi nanque apud Græcos, qui cæteris pręstare sunt visi, multas nouerant prophetias, quas versibus grauioribúsque ad populum verbis veluti quędam oracula incluserunt. Et erat potestatis diuinæ, vt equidem iudico, ad futurarum rerum certiorem consensum, non solùm per peculiares ministros futura prædicere, verùm sensim quoque aduenis & alienis ad id vti: perinde atque musicus quispiam, gratum & iucundum decantans carmen, superuacaneas quoque percurrit plectro chordas: aut ornatus gratia, supra eas quæ ex vsu sunt, alias etiam adiicit. Hæc etiamsi per digressionem, commodè tamen dicta esse puto: quod à doctrina nostra alieni, † præstãtiore quadam Dei ordinatione, futura de CHRISTO prædicarunt.

† οἰκονομίᾳ κρείττονι.

CAPVT XXX.

Templũ in Caluariæ loco cõditum, noua Hierusalem dictum.

Tẽpla plura Hierosolymis à diua Helena extructa.

Plura in aliis quoq; Iudææ regionibus.

IMperatoris mater Helena, amplissimo templo in resurrectionis & Caluariæ monumento ita constructo, vt nulli prorsus, quæcunque vel pulchritudine vel magnitudine eximia sunt, cederet, nouæ Hierusalem nomen indidit, † exemplari scilicet veteris illius & iam soluti tabernaculi. Ipsa verò domesticis propriísque impensis alias duas magnificè sacras construxit ędes. alteram in Bethlehem, ad eam in qua CHRISTVS natus est speluncam, sexies mille passibus ab vrbe distantem: in cuius sanctiore sacrario humi, & præsepe, & speluncam sacram est complexa. alteram verò in oliuarum monte, ad verticem ipsum, vbi relictis discipulis CHRISTVS in cœlos est assumptus. Excitauit quoque mirificum aliud templum in Gethsemani prædio genitrici Dei, atque in sacrario ipso viuificum eius sepulchrum firmiter inclusit. Quum verò decliuis is sit locus, gradus marmoreos fieri curauit, viatores ex sancta vrbe Orientalem plagam versus ferentes. Multorum quoque sermonibus cir-

cumfertur, decliuiorem eum locũ, Vallem fletus, & torrentem Cedrõ, atq; etiam vallem Iosaphat dici. In propinquo etiam esse hortum illum, in quo proditus est CHRISTVS, & in quo orare solitus fuerat. Sanctis itidem infantibus, & vbi Angelus pastoribus lætum attulit nuncium, in eis ipsis locis † sacras extruxit ædes: infantibus videlicet ipsis, & † VERBI puerperæ, nec non aliam quoq; sponso Iosepho ædem. Inde Bethaniã progressa, Lazaro CHRISTI amico insigne ædificauit delubrũ: abest id Hierosolymis passuum milibus duobus. Deinde ad sacrũ Iordanem conuersa, circa speluncam, vbi olim domicilium Baptista habuit, perpulchram ædem illi erexit. Aliámq; † ad accliuitatem mõtis, Heliæ Thesbitæ. Atque inde quatuor dierum itinere emenso, Tiberiadem venit, vbi τὸ δωδεκάθρονον, hoc est, duodecim thronorum templum statuit, quo loco CHRISTVS quinque hominũ millia pauit. In ea regione est Capernaum, vbi miraculum illud in Cẽturione editum, & in paralytico, qui per tectũ demissus, statim salutem inuenit: deinde vbi mulier sanguinis fluxu laborans restituta est. Sistitur etiam in loco qui dicitur ἑπτάπηγος, hoc est, ad septem fontes: vbi ingẽs illud miraculum de septem panib' & paucis piscibus, Dominus fecit. Accesit ad Tiberiadis piscatum, & in locum vbi Magdalena sanata est. Et quouis loco diuersa Apostolis cõstruxit templa. Intra vrbem Tiberiadem, socrus Petri domo reperta, diuo Petro pulchrũ construit delubrum. Itidem porrò in mõte Thabor fecit: in quo Melchisedech Abrahamum dicitur benedictione prosequutus esse. In ipso autem trãsformationis loco, qui splendorem illum mirificum cõspexere, Apostolis trib' pulcherrimam extruxit ecclesiam. Quo loco multam etiam reliquit pecuniam, in subsidium eis qui ibi manerent, locúmq; ipsum excolerent. Inde Orientem versus descendens, Nazáreth peruenit: & * salutationis Angelicæ domo reperta, Dei genitrici peramœnum excitauit templum. Et in Cana Galilææ, vbi Simonis Cananæi nuptiæ celebratæ, & † ex occultis incertísque botris vinum factum, aliam quoque sacram ædem ædificauit. Cęterùm in vrbem sanctam reuersa, in Sion am-

Vallis Iosaphat.
† ἱερὰ φροντιστήριω.
† τοῦ λόγου λοχευτρία.
† πρὸς τὸ ἄναντες.
Ecclesia δωδεκάθρονος.
ἑπτάπηγος *regio.*
Mõs Thabor.
* χαιρετισμοῦ.
Simonis Cananæi nuptiæ.
† ἐξ ἀδήλων

Sepulchrũ Dauidis.

plissimum longè latéque construxit templum, in cuius postico domum circũclusit, in qua, foribus clausis, propter metum Iudęorum, discipuli fuerant cõgregati: in qua etiam sacra cœna peracta, sacráq; pedum lotio, nec non Spiritus sancti in cœnaculo aduentus, in qua primus quoque Hierarcha & episcopus Iacobus renũciatus est. In eo templo marmorea quoque fuit columna, ad quam quum flagellis cęderetur, alligatus est Seruator. In cuius parte sinistra, diui prophetæ Dauidis sepulchrum magnificè in sublimi collocatum. Sion ipsa ad Australem vrbis est sita partem,† superiorẽ eius sortita regionem, passibúsq; mille à Christi resurrectionis loco distat. Et in palatio Caiphæ, Petro apostolorum principi templum aliud cõstituit. Atque in fouea Hieremiæ, & ad fontem qui Siloë dicitur, mirifica cõstruxit opera. Postremò & agrum figuli apparari curauit, in aduenarum scilicet & peregrinorũ sepulturam. Sed & filij Constantini instinctu, ad arborem Mambræ, quæ nunc terebinthus dicitur, quindecim stadiis meridiem versus vicinam habẽs Hebrõ, Hierosolymis autem circiter ducẽta & quinquaginta stadia abest: vbi vera certáque fama est, vnà cum Angelis cõtra Sodomam euntibus, & filium Dei hospitaliter acceptum esse ab Abraham, ab eóq; Isaaci procreationem annũciatam, maximum ornatissimúmque tẽplum erexit. Intellexerat enim Constantinus sub ea arbore, veteres Gręcæ superstitionis aras cõstruxisse, Græcis sacrificiis istic operatos esse, vinum libasse, thura adoleuisse, bouem, hircum, & gallum sacrificasse, lucernas accensas oleo infuso apposuisse, placentas obtulisse: quosdam etiam numos & varij generis vnguẽta, in vicinum puteum cõiecisse, ita vt rerum cõiectarum ingẽti copia, aqua inutilis sit reddita. Quod sanè Cõstantini vxoris mater, quum fortè istàc transiret, visum generò ipsi renũciauit. Animaduerterat enim æstiuo tempore, loci incolas, lõginquiores etiam Palęstinos, Phœnices, & Arabes, annuas ferias in ea regione peragere. Et conuentus celebritásque ea grata fuerat omnibus: Iudęis quidẽ, quòd Patriarcham generísque sui principem iactarent Abrahamum: Græcis verò, propter Angelorum in eum locum aduentum;

† ὑψηλοτέρα τῇ ... προκομισθῇ τῆς ἀναφορᾶς.

Quercus Mambre.

In locis plerisq; idolorũ sacra et cultũ tollẽdũ, & sacras Christianorum tẽpliu magnificè extruendis cæremonias instituẽdas Cõstantinus curat. Sicuti in valle Mambre.

Sozomenus Eccle. hist. lib. 2. cap. 4. & 5.

Christianis porrò, quòd Deo dilecto illi, id prędictum fuerat, quod multis postea sęculis de Virgine futurum fuerat. Qua re Cõstantinus cognita, episcopis Palęstinis vitio vertebat, in primísque Eusebium Pãphili perstringebat, quòd sic tam sanctum locum despexissent. Itaque episcopis Phœniciæ mãdauit, vt ex ipsis fundamentis aræ euerterentur, simulachra igne comburerentur, ac templum ibi tantæ antiquitatis nomini conueniens extrueretur, in quo diuinum numen ecclesiæ recepto ritu coleretur, locúsq; de cœtero à cõtaminatione omni liber esset. Quòd si quis deinceps eiusmodi quidquam facere deprehensus esset, eum graui mulctatum iri pœna, cõstituit. Atq; imperata hæc ad rem collata, legitimum cõsequuta sunt exitum. Nec minus Heliopoli in Phœnicia aliam sacram ædem Constantinus ædificari pręcepit, eíque Episcopum suum, & sacrũ clerum dedit: veteri sublata lege, quæ cõmunes esse vxores, & aduenientibus hospitibus virgines suas prostituere iubebat, vt dubia & anceps apud eos soboles, nullúmque eius discrimen esset. Hoc tam abominandum scelus abolens, vt gentes familiæq; dignoscerentur, effecit. Simile quiddam etiam in * Aphacis fecit.

Itẽ Heliopoli Phœniciæ, vbi vxores cõmunes erãt, & virgines nupturæ pstituebãtur.

Templum nanque Veneris isthic ad Libanum montem demolitus, vnà quoque fœdos & indecentes, qui mixtim fiebant, cõcubitus prorsus sustulit. In Cilicia porrò Pythonicum euertit fanũ, atque incubantem ibi dęmonem eiecit. Non tãtum autem ecclesias è fundamentis terræ extruxit, verumetiam pro sua erga Christum flagrãti desiderio & amore, vt in solitudine quoque sancta haberet symbola, ædem sacram è variis linteis fieri curauit, eámque veluti priscus Moses, sicuti à me antea est dictum, secum circumtulit. Quin & plures ecclesias alias, in sanctis illis locis, supra triginta, amãtissima Dei fœmina imperatoris mater condidit: & ad charissimum sibi filium, in Occidentalibus post Synodum agentem partibus, est reuersa.

Item in Aphacis ad montẽ Libanum.

** Tripart. li.2 ca.10. Nicepho. ἐν φοινίκοις Æsculapij ad Ægas oppidum.*

Portatilis Cõstantini ecclesia.

CAPVT XXXI.

PErmulta quidem sunt, quæ illius in Deum amorem & pietatem testantur: non minus tamen eam virtutem, quod nunc dicturus sum, declarabit. Dicitur

Diua Helenæ pietatis opera.

Exemplum hoc imitātur magni Prīcipes ipsis Eucharisteriis.

siquidem Hierosolymis, sacris virginibus ad epulas vocatis, famulę pręstitisse officiū. Manibus enim ipsa suis escas illis apposuit, malluuium & aquam prębuit, aliáque omnia ministeria obiuit, quæ cōuiuis inuitatis exhibere moris est. Munera verò plurima & preciosa donaria, Orientalibus attribuit ecclesiis. Indigentibus res necessarias affatim largita est. Et multos in priorem reduxit statum, qui temporū difficultate euersi fuerant. Sic illa captiuorum vincula diuturniora soluit, ad metallum damnatos liberauit, & exules reuocauit. Quam ob causam condigna etiam à Deo accepit præmia. Etenim in præsenti hac vita, ea est consequuta, vt pręstantius quidquam nemo ei accidere potuisse putarit. Nam Augusta renūciata est, & numos aureos sub effigie sua procudit, imperialibúsq; thesauris in potestatem suam redactis, pro arbitrio suo est vsa. Quum autem ei finis vitæ instaret, cum celeberrima memoria Romæ decessit, vndeoctuagesimum agens annū: quum quidem in extrema illa alloquutione & valedictione, moritura, de piæ Christianæq; vitæ instituto, permulta mādata filio dedisset. Ingētes quoque ei post obitum tribuit honores: quales scilicet eam decebāt, quæ tam piè sanctéque vixisset. Extra vrbem Romanā sepulta, in templo rotūdo marmorea vrna deposita, atq; biennio post vnà cum vrna Cōstantinopolim deportata est: princeps ipse, in imperialia monumenta ædis sanctorū Apostolorum illata, lætísq; posthac atque etiam† nocturnis memoriis, vt par erat, est celebrata. Hierosolymis autem venerādæ illæ virgines, quibus veluti quædam ancilla inseruierat, præcipuis eam sunt memoriis solenniter prosequutæ. Quod si quis mundana hæc in aliquam bonarum vtiliúmq; rerum rationem referre velit, in eo quoque omnem longè superat obliuionem. Perinde enim atq; pignus quoddā futura secula habēt, ad memoriam eius sempiternam, in Bithynia vnam, * & in Palęstina alte-

Præmia pietatis eius in præsenti & futura vita †τοῖς ἐξιτηρίοις.

Helenæ mors.

Memoriæ defūctorū. † μνείαις παννυχίσι ρ

** Cōstantinus duabus ciuitatibus matris suæ Helenæ nomen imposuit.*

Idem Pōto quoq; nomē, vt Helenopōtus diceretur, imposuit. Iustī. de moderat. Helenopōti Nouel. 28.

* *Socrates lib. 1. cap. 28. scribit, Constantinum vicos multos amplificatos in formam vrbium extulisse, atque in primis Drepanam, seu Drepanum, à matris suæ nomine Helenopolim vocasse: & ciuitati cuidam ab eo auctæ in Palæstina, à sororis suæ appellatione nomen Constantiæ indidisse.*

ram vrbem: quibus imperator filius cõditis, memoriam illi tribuit immortalem. Admodum verò beatam Helenam regione & ſitu alterius delectatam eſſe ferunt, quę antehac Drepanum nominata fuerat: quum quòd ibi orta eſſet, tum quòd * Lucianum martyrẽ poſt martyrium obitum eò à delphine deportari contigerit. De quo martyre illud eſt decantatum: moriturum eum, quum vis tyrannica neque templi neq; ſacrarij copiam faceret, & vincula quoque atque plagæ motum prorſus denegarent, † in ſuo ipſius pectore diſcumbentem, horrendo illo operatum eſſe myſterio, ad eúmque modum & ipſum participaſſe de immaculato ſacrificio, & aliis vt itidem communicarent, ſuaſorem fuiſſe. Sacrum id in carcere perficiebatur, & eccleſiæ ſpecimem ſacer ille chorus, qui eum iam † morientem ſtipabat, repręſentabat. Aliam quoque ob cauſam ita ſacris operabantur, vt ſcilicet quæ à piis peragebantur, ab iis qui alterius eſſent opinionis, non cõſpicerentur. Huius diſcipulos eſſe dicunt, Euſebium Nicomedienſem, Marin Calcedonenſem, Theognidem Nicænum, Leõtium, qui deinde Antiochiæ epiſcopus fuit, Antonium Tarſi Ciliciæ antiſtitem, Numenium, Eudoxium, item Alexandrum, & Aſterium Capadocem, quos ad Græcorũ ſuperſtitionem deflexiſſe fama eſt, tyrannorum crudelitati cedentes: poſtea autem lapſui atque errori, opem ferente eis ad pœnitentiam pręceptore, renũciaſſe, quanuis iterum non idem ſibi cum magiſtro ſentiendũ eſſe delegerint, Arij opinionem ex profeſſo complexi. De beata Helena hactenus.

** Luciani martyris corpus à delphine Helenopolim Bithyniæ eſt delatum.*

† ἐν τῷ οἰκείῳ στέρνῳ ἀνακείμενον τὴν φρικτὴν ἐπιτελέσαι μυσταγωγίαν καὶ οὕτως μετασχεῖν τῆς ἀχράντου θυσίας.

Exemplum imaginaria perceptionis Euchariſtiæ.

† ἀποβιοῦντα.

Luciani martyris catholici plures diſcipuli Ariani.

CAPVT XXXII.

VErùm enimuerò Conſtantinus, quum vbique terrarum in illuſtribus vrbibus delubra, tum maximè in cognomine ſibi ciuitate, ea extruxit: quam ſtatuis & aliis admirandis operibus exornauit, ſicuti in fine proximi expoſuimus tomi. Quòd verò re ipſa ſanctæ Crucis vim & efficaciam expertus fuerat, ſummopere eam ſemper venerabatur atque admirabatur. Ac poſt Helenæ reditum tres immenſa magnitudine

Ter ſignũ crucis in cœ

lo Constantino apparuit.

cruces fabrefieri fecit, ad exemplum earum quas ter in cœlo viderat: primùm Romæ, contra Maxẽtium depugnans: secundò, quum cõmisso cum Byzãtiis prælio tropæum de eis statuit: tertiò autem, quum Istro põte iũcto, Scythas vltra id flumen subegit. Ad imitationem igitur triplicis istius visionis, tres ex ære fieri curauit cruces, eísque sacra hæc imposuit nomina, ἰησοῦς, χριστὸς, νικᾷ: IESVS, CHRISTVS VINCIT. Ex his, cui nomen IESVS inditum, auro per omnes partes diffuso ornata collocata est super fornicem seu arcũ triumphalem in foro, vt obscuriore significatione ardorem pietatis ipsius indicaret. Potentia nanque roboris eius Græcam superstitionem debellauit. Alteram verò venerandam sacrámque crucem, CHRISTI nomen præferentem, in Porphyretica Romana statuit columna, in loco qui φιλαδέλφιον, hoc est, fraternus amor dicitur. Tertiam, quam Constãtinus quidem νίκη, id est, victoriam vocauit, Heraclius autem, ἀνίκητον, hoc est, inuictã nominauit, in alta marmorea columna posuit, in loco cui nomen est ἀρτοπώλιον, id est, forũ panarium ad quam multæ etiam supra opinionem hominũ virtutes sunt editæ: atque in primis, si qui † rigore inflãmationis vexarentur, & oculorum doloribus & suffusionibus premerẽtur, sanati sunt. De qua factum quoddam, quod admodum in admiratione fuit, exponam. Ne verò quisquam narrãti mihi fidem nõ habeat: nihil enim tam præter opinionem & præter fidem est, quod Deus non perficiat: neque etiam quidquam quod Deus velit, impossibile est. Dicitur nanque, & verè dicitur, quum ad eam Angelus Domini ter quotannis per altissimum intempestæ noctis silẽtium, perinde atq; emicãs quoddam cœlitùs fulgur, cum splendore insustẽtabili venit, crucem eum circumire suffitum facientem: suauíq; voce quasi cuiusdam tenuis indicis, præsentiam suam illis qui puritate vitæ à vitiis abhorrentes, talia & videre & audire idonei sunt, insinuare: atque vbi cantu ineffabili diuinum carmen ter sancti hymni psallens cõcinuerit, rursum illum veluti stellam magnificè emicantem † ad omnia redire sua. Hanc sanè venerãdam Domini crucem, lõgo pòst tempore, decimum octauum annum

Tria crucis tropæa Cõstantinopoli à Cõstãtino locis celebribus statuta.

† ῥίγει φλογώσιος.

Sanationes ad crucis signũ mirificæ.

Miraculũ ad eandem crucem descendentis è cœlo Angeli.

† πρὸς τὰ οἰκεῖα ἤθη.

Mauricio imperante, quòd immenso terræ motu corruerat, ferreis quibusdam operibus Heraclius firmauit, & in basi eius huiusmodi incidit inscriptionem:† Opus Deo acceptum imperatoris magni Heraclius firmauit. Quæ inscriptio ad mea vsque tempora durauit. Hæc de tribus crucibus à Constantino constructis.

† ἔργον θεάρεστον βασιλέως μεγάλου ἡράκλειος ἥδρασεν.

CAPVT XXXIII.

QVi rerum omnium illud quàm maximè studuit, vt religio ampliora caperet incrementa. Neque se continere ea in re potuit. Vniuersos namque homines, quantum in manu eius id fuit, ad Christum adductos atque pertractos voluit, Apostolicam prorsus declarans mentem & studium. Quandoquidem autem homines Romano subditi imperio, præter rationem omnem, metum atq; superstitionem, propter conceptam de simulachris opinionem retinebant, ritus patrios complectebantur, & ex antiquitatis autoritate pendebant, inducendam esse cultus eius apud ipsos obliuionem putauit. Id verò nec aliter nec prius fieri potuit, quàm illi templa, & quæ in eis sunt statuas negligerent atq; contemnerent. Consiliúmque id ad exitum perduxit. Edictis enim Imperatoriis passim publicatis, populi metuentes ne de reb' sibi charissimis in periculum venirent, in officio fuere. Et templorum custodes sacerdotésque, quum quod agerent non haberent, res quæ antea apud eos in honorem fuerant, despexere: & quæ dudum in abstruso latentia à nemine conspecta fuerant, ex adytis arcanísque locis pertraxere: quæque solis ipsis cognita erant, omnium oculis exposuere. Simulacrorum materia, quæ quidem ingentis esset precij, igni adiudicata, & in minuta frusta concisa: quæ verò ex ære artificioso opere fabrefacta esset, propter pulchritudinem & præstantiam, in nouam Imperatoris vrbem comportata est: atque ibi per regiones certas, atq; in Hippodromo seu circo equestri, & alibi passim collocata. Abductus igitur est ex Pythij oraculi sede Apollo, ex Helicone Musæ, & Delphis sacer tripos: atque celebris ille Pan, quem Pausanias post Medicum bellum dicauerat. Templa porrò neglecta, prorsus ad ruinas sunt redacta. Omnino etiam tum & apud Ægas Æsculapij

Propagandi Christianismi gratia edictis propositis, idolorum templa negliguntur, & statuæ diruuntur, comminuuntur flantur, profanantur. Sacerdotes simulacrorum, superstitione eorum contempta, sua ipsi sacra prodidere. Quod vtinam in impari & diuersa prorsus causa, ætate nostra factum etiam non esset. Dij Ethnici turpiter stant.

Idololatria in contẽptũ venit.

C. lib. 11. tit. 45.

† Ἡλίνδορ ὁ μαϊϑμάς κέκληται.

Tota oppida idolorũ cultu pculcato, ad Christianismum se contulere.

Gazæorũ nauale, id Constantiæ nomen accepit.

Cõstãtina Phœniciæ.

Barbaræ quoque nationes Christianã passim suscipiunt religionem.

Religio nostra secum humanitatem & mãsuetudinem affert.

* in Syria, & apud † Aphacos ad Libanum mõtem Veneris delubrum sublatum. Vtrunq; autem veteribus & celebre & venerandũ habitum. Quæ quũ ita fierent, ex sentẽtia Imperatoris res procedebat. Et qui tẽpla deorum, quæ prius coluerãt, iacere, stipuláq; & storea complexa esse videbant, in contẽptum eorum veniebãt, maiorúmque errorem reprehendebant. Quidam nos sunt ęmulati. Alij Imperatoris ipsius gratia, oportere se Principis mores & instituta colere existimabant. Nonnulli porrò ab episcopis & Monachis, in quos diuinis quibusdam indiciis inciderant, edocti, satius esse Christianam suscipere religionem censerunt. Proinde populi multi & vrbes totæ ad Christianismũ se cõferebãt. Quemadmodum Gazæorum † nauale, quod Maiuma dictum erat, maximéq; antehac dæmonum cultui addictũ fuerat, totum se ad nos cõtulit. Cuius vt cõmunem & vniuersam transitionem remuneraretur, magnũ illi habuit honorem. Vrbem enim esse promulgauit. Constãtiámque cognominauit, propter religionem, locũ eum vnius „ ex filiis nomine cohonestans. Idem cõsequuta est quæ „ apud Phœnices Constantina est vocata: nam eãdem ob „ causam Imperatoris ipsius ei inditum est nomen. Mul- „ tæ quoque & aliæ vrbes sua sponte ad sacra nostra co- „ lenda sunt adductæ, quæ & simulacra sua libentes euer- „ terũt, & tẽpla in ecclesias Dei cõmutarunt. Talibus in- „ cremẽtis quum Ecclesia augeretur, professio fidei etiam „ per barbaras nationes peragrãs, omnẽ occupauit orbẽ. „ Non tãtum enim qui ad amnem Rhenum sunt populi, „ Christianam religionem susceperũt, sed etiam Galli & „ Celtæ, qui vltimi ad Oceanum habitant: Gotthi quoq; „ & finitimę eis nationes, ad Istrum colentes, nõ ita pridẽ „ fidem in Christũ cõplexæ, ex vita agresti, ad humanita-

* *Rectius suprà cap. 30. eodem in Cilicia. Sicuti etiam apud Sozomen. libro secundo, cap. 5. legitur. Lucan. Et extremæ resonant naualibus Ægæ.*

† *Hic die certo ad inuocationem & preces quasdam ex summo Libani montis iugo emicans ignis, perinde atque stella in vicino flumine, qui Adonis vocatur, submergebatur: Venerem cœlestem ciues esse dixere. Sozom. lib. 2. cap. 5.*

tem & mansuetudinem se composuerunt. Atque vt verum dicam, barbaris omnibus, vt Christianismum complecterentur, vna occasio fuit: inter Romanos & exteros populos bellum subinde gestum, sub Galieni imperio, & deinceps. Multitudo siquidem varia permista in Orientem transiens, eam orbis partem prædabũda peragrauit: atq; alij aliunde barbari idem facientes, in finitimos excurrerunt Romanos: atque ibi plurimã prædam agentes, multos quoque ex sacerdotibus captiuos abduxerunt. Qui apud eas nationes, quum morbos curarent, dæmonésque sola Christi inuocatione exigerẽt, & integros prorsus atque irreprehensibiles vitæ mores exhiberent, barbari passim viros eos propter virtutem & admiranda opera veneratione prosequẽtes, quid eos facere deceret, ab eis cognouerunt: Deóque per illos conciliato, cultum numinis meliorem sequuti, sincerámque doctrinam complexi sunt, ac postremò ecclesias quoque construxerunt.

Bella à Romanis cũ Barbaris gesta, causã propagãdæ apud illos religionis nostre prebuere.

Socrat. lib. 1. cap. 20.

CAPVT XXXIIII.

SIcuti & Iberi, gens barbara & bellicosa, Christiani facti sunt, Constantino Romanum imperium administrante. Habitat autem hæc natio in interiore Armeniæ parte, ad Septentrionem & Euxinum versus. Sunt autem Iberorũ in Hispania coloni. Pręiit eis in religione colenda captiua quædã mulier: quæ quùm aliàs semper pudicè castéq; vixerat, tum captiua quoq; nihil de pietate sanctioréq; instituto remisit. Nã diu noctúque pietatis exercitia exhibebat, ieiuniis plurimũ vacabat, cõtinuéq; precationib. insistebat. Itaque barbari nouo vitę instituto viso, eam admirari, & quanã de causa hoc sic faceret, percõctari. Illa porrò cãdidè & simpliciter, sic Christũ filium Dei coli oportere, dicebat. Tũ barbari & nomine & religione eius qui sic coleretur audito, obstupuerũt. Interea accidit, vt regis filius etiamnũ infãs, grauiter ægrotaret, & mater patrio quodam more ad alias eũ mitteret mulieres, quo facilius remedium mali reperiri posset. Vt autem puer à nutrice circũlatus est, neq; meliusculè habuit, tandem etiam ad captiuam illam est deportatus. Quæ in multorũ pręsentia, nihil sanè ex materia aliqua cõpositi remedij admouit, neque

Iberes Armeniæ populi, per mulierẽ captiuam ad Christianismum perducti.

De Iberib. Plin. li. 6. ca. 4. et 10.

Sozom. lib. 2. cap. 6. et sequent.

Fœmina ea regis Iberorum filium iam cōploratū, restituit, p̄ inuocationē nominis Iesu Christi.
Reginam quoq; ipsam ægrā sanat: Hanc ad Christianā religionem complectēdā exhortatur.
Donū sibi à rege oblatum non recipit.
Vbi Christus, ibi opes.
Regina regem suum ad Christianismum inuitat.
Rex ea de re ambigit.
Ambigenti in venatione tenebrarum densarum plaga offertur.

enim se quidquam eiusmodi scire affirmauit: sed puero in linteolo, quod ei è pilis contextum erat, iam lacerū, reposito, simplicem ei fecit medicinam, nomine Christi super eo inuocato. Et ecce qui in ea erat expectatione vt protinus moreretur, quāprimùm precatio est facta, liber à periculo fuit. Ex eo tēpore præclara eius mulieris fuit fama, matríque pueri & aliis fœminis innotuit. Nec ita multo pòst, & eam ipsam pueri matrem incurabili oppressam morbo, eodem restituit modo: eámque est hortata, vt deinceps ei diuinum præstaret cultū, gratiámque haberet, qui bonorū conciliator, veræque salutis, vitæ, & regni sit dator. Eum esse Christum, verum verbum. Et postea quotidie ad eam frequētans, salutaria ei veræ pietatis exhibuit medicamenta. Quapropter regina re ipsa dictorū veritate in se ipsa cognita, hominem in magno habuit honore. Sed enim rex quū à coniuge & celeritatem & rationē remedij intellexisset, donis mulierē mumerari voluit. At illa nihil sibi opus pecuniis esse dixit, cui abundè in Christo suppeterēt opes omnes: sibíq; ingentis muneris loco fore, si & ipsi eundem numinis cultum complecterētur. His illa dictis, munus satis grāde ad regem remisit. Quem deinde sensim quodāmodo vxor persuadebat, pulchrum errorē ei suadens, diuerso prorsus quàm olim Eua fuerit, animata modo. Colendum enim esse admonebat eum, quē mulier illa annūciaret Deum: magnū quippe illum, qui facilimè quæ vellet facere, regna in placido atque quieto statu conseruare, obscuros illustrare ac locupletare, humiles subitò magnificare, & quosuis in rebus aduersis saluare posset. Hæc quum sic vxor cōmemoraret, Iberiæ Princeps flectebatur ille quidem verbis, ambiguus tamen erat. Suspectas enim habebat res nouas, & præterea immutare verebatur patria instituta. Porrò venatum aliquando cum familiaribus suis est profectus, & ecce nebulæ densæ è mōtibus diffusæ, tenebras ingentes adduxere: opacitatémque syluæ cōdensantes, diem conuertêre in noctem. Perangusta venatio erat, & iter impeditum & imperuium. Metuebant sibi omnes, & quò quemque sors tulit, sunt dispersi. Nec minus & rex ipse solus pererrans, patrios inuocabat Deos. Vt autem nihil

nihil de ea calamitate est remissum, pro eo atq; fieri solet, quum homines inopinatis opprimuntur casibus, captiuę illius Dei in mẽtem ei venit: constituítq; adeò ipse secum, culturũ se eum decæterò, si malum tã subitũ sibíque prę̃ter expectationem oblatum discussisset. Hoc si decreto, caligo statim soluitur, & serenitas ampla radiis in syluã coniectis succedit. Itaque lætus domũ redit: vxori, quod acciderat, suauiter recẽset: mulierculam illam acciri statim iubet, séque ab ea de cultus eius ratione doceri ardentius petit. Atque illa, quũ quę par opúsque fuerat dixisset, confestim ipse suos conuocat: & orationem pro concione ad eos habens, beneficia quæ captiua illa in domũ eius contulisset, commemorat: & quamuis † nondum dogmate nostro initiatus, populis tamen suis voluntatem suã exponit. Et illi vniuersi simul cultũ Christi ámbitiosa alacritate complectuntur. * Ac primo quoq; tempore descriptione à muliere facta, ecclesiam sanè quàm celebrem erigunt. Atque ipse quidem viros, coniunx verò vnà cum captiua mulieres magno studio ad religionem adducebãt. Et iam parietes circuncirca exstruxerant. Postquam autẽ columnas quoq; funibus quibusdam sursum trahentes, locis suis collocabãt, vna quidem & altera columna facile sedem suã obtinuere. In tertia verò difficilis admodũ & laboriosa fuit collocatio. neq; enim ars conatui sufficiebat, neque robur trahentium quidquam proficiebat: & permulti erãt, qui illã machinis adtraherẽt. Supuenit nox, & alij omnes domũ quisq; petiere. sola autem captiua mulier in eo loco permansit, precibus Deum implorãs, vt facilis columnæ in basi sua redderetur repositio. Nã illa ad medium vsque erecta, obliqua consistebat, parte altera sublata, immobili prorsus permanente altera. Factum id, vt Iberibus priora incepta firmiora, & quæ deinceps de numinis cultu statuerent, certiora essent. Diluculo nanque proximo ad ecclesiam venientes, veluti miraculum & somnio prorsus simile quiddam viderũt.

Ibi ad Christianismũ animũ appellit.

Mox ciues suos ad eũdem cõplectẽdum cohortatur.

μήπω μυηθεὶς τοῦ δόγματος.

Ciues Prĩcipis sui cõsiliũ sequũtur. Ecclesiam construunt.

Fides eorũ inchoata p̃ miraculum ingẽs instructura ecclesiæ diuinitus exhibitum p̃ficitur atque confirmatur.

ἰγνάρσιοι.

* *Regis ad exemplum totus componitur orbis. Claudian. Vita Principis censura est, eáque perpetua. Ad hanc dirigimur, ad hãc conuertimur. Plin. Iun.*

Idē societate belli & pacis cum Cōstantino per legatos inita, presbyteros & fidei doctores ab eo impetrant.

Quæ etenim prius immobilis fuit colūna, directa paruo interuallo supra basim suā suspēsa persistebat. Et illa consternatis omnib. & Christum solū verum Deum profitētibus, in conspectu omnium paulatim sua sponte se demittēs, melius q̃ ars vlla efficere queat, loco suo est adaptata. Postea verò & reliquæ columnæ facilè collocatę atque firmatæ sunt. Atque Iberes deinde studio omni opus id absoluerunt: cohortante etiam ea ipsa captiua, legatos ad Constantinum misere, qui fœdus cum eo paciscerentur, societatémq; belli cum Romanis facerent, ac pro eis rebus genti ei sacerdotes atque Dei ministros dari orarent. Qui quū publicè quæ apud eos acta fuerant, & quàm paratus esset populus is vniuersus ad Christum colendum exponerent, mirandum in modū ea legatione delectatus est Imperator. Et quàm potuit celerrimè, rebus quas petierant omnibus ex eorum voluntate confectis, oratores ipsos domū remisit. Hoc modo, Iberes prædicationem Christi susceperūt, & tot annorum lapsu nunc etiam magis in religionis cultu acquiescunt.

Indi quoq; interiores inopinato modo ad Christianā fidem sunt conuersi.

CAPVT XXXV.

Christianismus non ab hominibus, sed à Deo venit.

Indi, Sabæi, Homeritæ.

Magna & felix Arabia.

Plin. li.6. cap.23.

Idololatria Indorum.

Meropius Tyrius philosophus ad Indiā visendā profectus cum duob⁹ adolescētibus.

SVb eiusdem imperio, & interiorum quàm qui ad nos vergunt, Indorum gens, quæ Bartholomæi doctrinæ expers permanserat, à sacro quodam Frumētio instituta, sacri dogmatis particeps est facta. Ne quis autē putet, Christianismum ab hominibus prouenire: id vel ex eis qui apud Indos fuere Christianis, facile est cognoscere. Indi autem Sabæi primùm, deinde etiam Homeritæ sunt appellati. Nationem eam ex Abraham & Cetura prognatam, regionémque eam quam Græci magnam & felicem Arabiam nominant, esse, extremúmque Oceanum fines eius pertingere dicunt: cuius metropolis & primaria vrbs est Sabba. vnde ad Salomonem, fama obtinet, aduenisse reginam illam Austri. Gēs ipsa circunciditur, ac Soli, Lunæ, aliisque eius regionis incolis dæmonibus sacrificat. Immixta ei quoq; est nō exigua Iudæorum multitudo. Hāc regionem philosophus quidam Meropius Tyrius, cognoscere & perspicere volens, veteres sapientes Platonem, Empedoclem, & Democritum, qui visendorum locorū gratia, lōginqua

vsi sunt nauigatione maximéq; propinquioré Metrodorum, qui Indos perlustrauit, imitatus, assumptis adolescentib. duobus genere sibi propinquis, & Græcæ linguę nō imperitis, (liberalibus enim artib. eos erudierat) eò est profectus. Atq; ibi quibus opus erat rebus perspectis, iá in reditu erat, Ægyptia vectus naue. Propter penuriam autem siue aquæ, seu alterius necessariæ rei, ad portum quendam appulere. Euenerat tum vt fœdus & pax inter Romanos & Indos pacta, solueretur. Atque Indi alicunde incursione in eos facta, quū alios plerosque, tum ipsum philosophū interemêre: adolescentulos autem captos regi suo dono abduxere. Et ille iuniorem quidé, Ædesij ei nomen erat, ministerio vini miscendi, Frumentium autem arcano regiarum literarū & pecuniarum curandarū muneri (ingeniosum nanque, & ad huiusmodi munia obeunda idoneum esse cognouerat) præfecit. Et quū annis plurib. egregiam ei fidem pręstitissent, moriés rex, vxore & tenero filio relicto, diuturnam illorū beneuolentiam libertate data compésauit, & quocunq; loco esse vellent, migrandis eis potestatem permisit. Itaq; illi Tyrū, quæ patria eis erat, redire properabant. At Indorum regina, quòd tener admodum filius eius esset, eos, vt aliquot adhuc ad tempus, pueri regníque curatores constituti, donec ille maior fieret, ibi manerent, rogauit. Obsequuntur illi. verebantur enim heræ optata reiicere: & Indorū regnum, quoad potuere, administrant. Et magis penes Frumentium summa rerum erat: qui, vt equidem puto, instigante Deo, si qui apud Indos Christiani, aut qui nauibus eò frequétaréť Romani essent, diligéter perscrutabatur. Eos iuuétos perhumaniter accepit, locísque Christianorum more, suis cū eis orauit. Atq; ea progressus via, orationis domum construxit: & quosdam ex Indis sacris nostris instituens, precationibus operari docuit, & religioné profiteri hortatus est. Et filius regis iam ephebus erat. Atq; illi quamuis, vt manerent, plurimùm cogerentur, attamen & cū regis & cū matris eius bona venia in patriá suam rediere. Et Ædesius quidé Tyri, propter propinquos suos, postea presbyterij assumpsit dignitaté. Frumentius verò Phœnicia relicta, Alexandriam se cōtulit:

Socra. li. 1. cap. 19.

Meroplus ī reditu capt⁹ ĩterficit.

Adolescétes Ædesius & Fruméti⁹ in regis Indorū ministeriū assumuntur.

Ij libertate donantur.

Mox pupulli Regis curatores cō stituuntur.

Per Fruméntium interior Indiæ Christiana sacra colere primū discit.

Ædesius & Fruméntius in patriam ex India reuertūtur.

Ædesius presbyter Tyri fit.

Frumēti⁹, suasore Athanasio episcopo Alexādrino, episcop⁹ ab eodē fact⁹, in Indiam propagādæ fidei Christianæ causa redit.

Episcopus corporū simul et animarum medicus.

προσύνη.

Armenij etiā Christū cognoscunt, per magnum et mirificum Gregoriū.

Homines in sues vindicta diuina cōuersi.

Idē p Gregorium pristinū statū recipiūt, et Christiani fiunt.

,, atque ad Athanasium quū venisset, qui nuper admodū ,, ad sacra ecclesiæ gubernacula peruenerat, res Indorum ,, ei exposuit, & vt procliues paratíq; ad Christianismū su,, scipiendum essent, ostendit. Et insuper, non despicien,, dam esse tam opportunè oblatam venationem, sed epi,, scopum eò & clerum illis quamprimum mittendū esse ,, supplicauit. Athanasius porrò verbis eis in animo suo ,, perpensis, Episcopis, qui tum Alexandrię aderant, aduo,, catis, non alium aptiorem magísque idoneum ad cultū ,, diuinum ibi adaugendum iudicauit esse, quàm eum ip,, sum, qui primus semina Christianorum communionis ,, apud eos iecisset. Atque ille persuasus, episcopatum su,, scepit: & in regionem Indorum reuersus, præco Euāge,, lij istic omnibus factus est. Tātopere verò eum laudatum esse ferūt, vt parem cum Apostolis laudem & honorem tulerit. Clarissimum enim eum Deus reddidit, prodigiis & miraculis insignibus exornans. Et locupletem nactus gratiam, plurima Deo constituit tēpla. Medicúsque animarū iuxtà & corporum incurabiliū diuturna sanauit vulnera. Hæc Rufinus memoriæ prodidit, qui se Ædesium Tyri conuenisse refert. Et ad hunc quidem modū † sacerdotalis dignitas & administratio apud Indos est instituta: vnde deinceps diuinum dogma finitimas quoq; regiones peruasit. Eisdem ferè temporibus, Armenios itidem Christianam religionē complexos esse audiui. Quū enim Gregorius ille, qui mira* culis edēdis clarus fuit, multa à Teridate propter Christum passus, & post multas variásque malorū species ad quatuordecim annos foueæ cœnosæ & caliginosæ inclusus esset, Teridates ipse eius gentis princeps, cū domo sua tota, & cum optimatibus, diuinæ iræ vindictam est expertus. Ad vitā enim simul & formā porcorū redacti, seipsos deuorabāt. Sedenim ex fouea illa extractus diuus Gregori⁹, vno signo omnib. Christū colere persuasit: & suilla forma atq; vita liberatos, institutū nostrum

* *Alium hunc Gregorium Mirificum fuisse aliquis putet, ab eo quem suprà Origenis discipulum, & episcopum Neocæsariensem in Ponto extitisse legimus. Sed, vnus & idem est. Sicuti colligere est infrà ex lib. 11. cap. 19.*

complecti coëgit, delubra eis cõstruxit, sacra arcani & mystici sacrificij celebrauit, & nouis miraculis incolas dæmones ex ea regione exturbauit. Sunt qui Gregoriũ vnà cũ Teridate ad Imperatorẽ magnũ Constantinum venisse tradũt, eúmq; tam mirãda & inopinata audientem magnopere lætatũ esse, & Gregorium ipsum totius eius regionis episcopũ ordinatũ, eũ misisse. Gregor. igit Teridatis suffragio cõprobatus, quũ idolorũ fana ibi euertit, tum Christo sacra tẽpla erexit, & miraculis præcipuis vniuersam gentem ad fidem nostram redactam baptizauit, atque ad Seruatorem Christum adduxit.

CAPVT XXXVI.

Origo & propagatio Christianismi apud Persas.

NOn lõgè pòst, per finitimos populos ad plurimos dogma nostrũ peruenit: à quibus & ad Persas doctrinam tum pertigisse existimo. Nonnulli etenim ex Persis, cũ Osroenis & Armeniis familiarius agẽtes, & cũ sanctis quibusdam viris verba cõferentes, paulatim virtutem illorum experti, ad vitę eorum æmulationem tacitè ferri, & Christianismum amplecti cœpere. Vbi autem cum tẽpore numerus eorũ est auctus, ecclesiæ constructæ, sacerdotum ordo institutus, aliáq; quę nostrorum sunt sacrorum peracta, non mediocrem ea res Magis attulit plagam. Ij enim antiquitùs veluti familia quædam ad quam sacerdotium pertineat, rem diuinam apud eos procurant. Quin & Iudæis qui ibi sunt, ægrè fuit, iamdudum odio atq; inuidia aduersus religionem nostram, nobis infensis. Ij Saporem, qui tũ regnum in ea regione obinebat, adeunt: & Symeonem Seleuciæ Ctesiphõtis, primariarũ in Perside vrbium, episcopum, per calumniam deferunt, veluti Romanorum Imperatori amicum, rebúsque Persarum infestum. Et rex fide illis habita, primùm Christianos vehementer vexauit, præfectos illis viros sæuos cõstituens, & tributa grauia imponens, vt scilicet egestate & exactorum crudelitate expugnati, religionem repudiarẽt: id quod ei magnopere studio fuit. Deinde sacerdotes atque episcopos, tanquam eorũ præfectos iugulare, ecclesias demoliri, sacra donaria publicare, & Simeonem perinde atq; religioni simul & regno Persarum insidiantem corripi iussit. Itaque magi Iudæis adiuuantibus, ecclesias statim solo æ-

Magis ibi & Iudæis, Christũ coli, dolet.

Ij Symeonẽ episcopũ Persidis calumniosè apud Saporem regem deferunt.

Grauis psequutio Christianorum in Perside.

Symeones cōprehenditur. quant:& Symeones ferreis cōpedibus vinctus,apud regem sistitur. Vbi sanè virum se honestū & bonū præstitit. Post multa nāque verbera introductus,nō amplius, vti cōsuetudo eius fuerat,adorare illum sustinuit. Quapropter ira percitus tyrānus,quid id tandem esset,quod nunc demum præter morem faceret,interrogat. Atque ille: Quòd nunquam antea,inquit sicuti nūc,productus sum,vi mihi illata,vt verū Deum prodam. Quū quidem nulla inter nos esset dissensio, quæ moris Persici sunt, feci: nunc autem nefas id esse duco. De veritate namque & fide nobis est certamen. Porrò Sapores illi, vt Solem adoraret, necessitatem imponit: quod nisi faceret,nō ipsum modò, verùm etiam omnem quæ ibi esset Christianorum gentem,interituram esse minatur. Sedenim quū neque minis illū territās, neq; promissis demulcens,quidquā proficeret, ac nulla spes esset reliqua, illum vel sacra sua proditurum,vel Solem adoraturum, vinctum remittit in custodiam. Quem,dum abducitur, Vsthazanes vetulus eunuch᾽,Saporis olim pædagogus, primam in aula regia obtinens dignitatem,assurgēs, vt martyrem adorat: tū enim fortè pro aulæ palatio considebat. Symeones verò ne verbo quidem eū dignatus, quasi iniuria affectus præteriit: illud in eo detestans, quod nō ita pridem † coactus Solem adorandū duxerit. Tū eunuchus oculos lachrymis suffusus ingemiscit,vestem splendidam ponit,pullam sumit,atque pro ædibus considens luctum gemitu & lachrymis mistū cōtinuat, talia subinde verba referens: O me miserū,qualem erga me futurū sperem, qui à me † nulla adhibita vi pernegatus est Christū? quando Symeones iste veteri consuetudine mihi coniūctus, ea de causa ne aspectu quidē me dignatus,præteriit? Hæc Saporem latêre nō potuerunt. Itaq; accito eunucho,nū quid domi suæ ei aduersi acciderit,rogat. Ille,nihil infortunij domi esse dicit: felicitatis quippe id esset, si quid domi esset mali. facilius namque id futurū fuerat, quàm tanta opprimi calamitate. Lugeo autem, inquit, ꝙ & viuo,& solem aspicio, iamdudum qui morerer meritus:propterea quòd nō ex animi sentētia,tua gratia,diuinū Soli exhibui honorē. Itaque vtroque nomine me mori debere iudico, tum

Ad regem vinct᾽ adducitur.

Regē legitima de causa non adorat, solita reuerentiæ obseruantia omissa, Symeones.

Idem Soli sacrificari iubetur.

Reducitur in carcerē.

Vsthazanes eunuchus, qui fidē abiurarat, ob eo despicitur.

† βιασθείς.

Adorare est,sūmissionis gratia se inclinare, aut incuruare.

Vsthazanis pœnitētis luctus.

† ἀβιάστως.

Vsthazanis publica apud regem Saporem

quòd tantopere desideratũ, rerũm lõgè pulcherrimarũ proditor factus, negauerim Christũ: tum quòd te quoque ipsum decepi. Atque his dictis, adiurat, haudquaquam se posthac mutaturum sententiam. Sapores ad tantam eunuchi mutationem consternatus, Christianis quàm maximè succenset, imposturis atque incantationibus talia ab eis agi existimans. Et propter familiarem consuetudinem gratiámque qua nutritium suũ prosequebatur, modis omnibus à proposito illum deducere tentat, crudelitatem mansuetudine temperans. Vt autem perficere, quod voluit, non potuit, Vsthazane non tam se esse simplicem aut stupidum dicente, vt pro factore & creatore creaturam colendam esse statuat: ira victus Sapores, caput ei amputari iubet. Enimuerò quum iam ille abduceretur, fidelissimum quendam ex eunuchis ad regem mittens, hæc renunciari ei iubet. Qua ab ineunte ætate, ô rex, beneuolentia in te, patrẽ tuum, & familiam omnem fuerim, alacriter vobis inseruiens, nihil mihi testibus opus esse credo: scire enim te omnia noui. Sedenim pro eo quòd semper gratificari vobis studui, vnam hanc peto gratiam: quam te quidem, qui multas acceperis, reddere est æquum. Grauiter enim moriturus fero, quòd perinde atque infidus, maléque de familia vestra meritus, pœnas pendam. Quapropter præconem publicè omnibus promulgare iubeto, Vsthazanem morte mulctari, non qui in regiã aut regnũ quidquam admiserit, sed qui sacra Christianorum professus, minimè regi parere voluerit, vt quem ardenter coluerit Deo negato pro illo Soli diuinũ ferret honorem, propterea supplicium sustinere. Atque internuncius hæc ita significat. Sapores autem petitionem implet. Rectè nanque promulgationem eiuscemodi casuram putabat. Etenim si Christiani cum animis suis reputarent, nulli de cæterò parsum iri, quando nutricius & tam charus regi vir necaretur, celerrimè eos Christum colere desituros. Præterea verò factũ id Vsthazani quoque commodum accidit. Quemadmodum enim, quũ timore adductus Solem adorauit, multos ex Christianis transuersos egit: ita imitatores eius rursum futuri fuerant illi, quum pro veritate religio-

peccati confessio.

Resipiscentia cõstans.

Vsthazanes à rege cõdẽnatus, ad suppliciũ capitale ducitur. Extrema Vsthazanis ad regem suum preces.

Nõ vult is vt malefic[us] sed vt Christian[us] mori.

Quod satis ad suppliciũ capitis fuit causæ, impetrat hoc à rege, cui cõtra Christianos id cõmodiũ visum est.

Commodius verò Vsthazani ad Christianos quos negatione sua offenderat, cõfirmandos fuit.

Vsthazanis martyrium.

" nis cæſum eſſe cognoſcerent. Atq; Vſthazanes quidem
" ita præclarè vitam ſuam finiit. Poſtera autem die Si-
" meonem quoque rex trucidari præcepit. Erat autem
" ea dies, quæ venerandam Dominicam reſurrectionem
" Chriſti præcedit. Quin & alios itidem centum vinctos,
" qui ex epiſcopis & alio ſacro ordine erant, tum iugula-
" ri iuſſit. Symeones igitur productus, neque ipſi regi, ne-
" que Soli adorationis cultũ exhibere volens, perquàm
" liberè & fortiter de dogmate ſuo decertauit. Maximus porrò Archimagus, ſiue magorum princeps, quum illos abductos, an viuere rem diuinã de regis ſui more facere vellent, interrogaſſet, atque id illi cuncti detrectaſſent, ad ſupplicium omnes condemnati ſunt. Symeones verò præſenti animo eſſe, & confidere, eos iuſſit: atque in memoriam eis reuocauit mortem ſimul & vitam ſempiternam, reſurrectionem quoq;, & veram pietatem. Et teſtimonia quędam ſacrarum literarum adducens, facile fidem faciebat orationi ſuæ: Mortem ſcilicet affirmans eſſe vitam. At ſi quis per timiditatem cultum Dei deſerat, id demum veram eſſe mortem. Neque ita multum abeſſe tempus, etiamſi nemo occidat, quin ipſa ſponte mors præſtò ſit: quippe quam nemini, qui genitus ſit, effugere liceat. Quæ autem futura ſint æterna, & æuum ipſum teſtem habentia, non omnes ex æquo prorſus conſequutura: ſed vnicuique certã quandam & exactam adhibitum iri, quę vitam hic actam examinet, amuſsim: accepturúmque quemlibet pro operibus ſuis bonis præmia immortalia, atque itidem rurſum ſupplicia pro malis perpetratis ſempiterna. Maximum eſſe prorſus vitam pro nomine Dei proiicere, atque apud nos bonorum omnium ſummũ & feliciſſimũ. Eiuſmodi verbis Symeones, veluti quidam bonus pædotriba, ad certamina diſcipulos ſuos inungens, ingẽti fiducia illos ad cædem progredi eſt cohortatus. Cœterùm poſtquam centum illi iugulati ſunt, poſtremò & ipſe Symeones gladio eſt percuſſus. Inter hos etiam fuere Abdechalas & Aninas, ſenes iã, & † ſeniores ſeu præſbyteri eccleſiæ eius. Trementi verò Aninæ, dum ad cædem præparatur, Puſices regiorum artificum præfectus: Conniue, inquit, paulùlum ò ſenex, & oculos

Symeonis et centũ Eccleſiaſticorũ virorũ ſplẽdidiſsimũ pridie Reſurrectionẽ Dominicæ martyrium.

Quibus verbis Symeones cõmartyres ſuos in extremo ſupplicio capitis ad cõſtãtiam & fortitudinẽ ſit exhortatus.

Martyres Abdechalas & Aninas.

† Al. Ananias.

πρεσβύτεροι ἢ πρεσβύτεροι.

claude, & fidenti animo ensem excipe: statim enim videbis magnum lumen Dei. Hæc cùm dixisset, correptus, ad regem tractus est. Vbi quum Christianum se professus esset, quòd liberioribus verbis doctrinam defendisset, & pro martyribus contra regẽ stetisset, quasi non opportunè aut decenter dicendi libertate vsus esset, nouo quodam modo ad mortem est condemnatus. Ceruice nanque perfossa, lingua inde eius est extracta. Præterea verò ex calumnia quorundam, filia quoque eius sacra virgo interfecta est.

Martyres Pusices Aulic⁹ ad animositatẽ cohortans, martyrio quoque ipse coronatur. Filia item eius virgo sacra.

CAPVT XXXVII.

ANno proximo, ipso * luculento Resurrectionis die, edictum Saporis Christianos morte mulctans, passim est propositum. Ibi tũ innumerabilis eorũ multitudo dicitur martyrio esse sublata, quod multi etiã ex regia aula sustinuere. Inter quos & Azades, apud Saporẽ maximè gratiosus, certamen pertulit: propter quem in magnũ coniectus mœrorem rex, multitudinẽ ipsam postea iugulari non sustinuit, solos autem religionis antesignanos gladio feriendos censuit. Simul quoque tum cõprehensa est sacra quædã virgo cũ famula eiusdem vitæ instituti sectatrice. Cui soror etiam fuit, quæ post mariti obitum nuptiis secundis renunciauerat. Tarbula porrò ea, quam cõprehẽsam esse diximus, erat episcopi Symeonæ soror. Erat autem per calũniam in vincula cõiecta, quòd Iudæi eã detulerant, propter fratrẽ Symeonem iratã cædis eius gratia veneficio insidia-

Martyriũ Azadis eunuchi. Multitudine martyrũ permot⁹ rex, ĩ antesignanes tantum primarios Christianorũ animaduertẽdũ esse statuit. Veneficiũ his obiectum.

* Κατὰ τὴν ἐπιλύχνιον ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, *Nic.* Κατὰ τὴν ἡμέραν ᾗ τὸ μὲν πάθος τοῦ χριστοῦ ἡ ἀνάστασις ἐπετελεῖτο, τῆς δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡ πανήγυρις προσεδοκᾶτο. *Sozom. Quibus verbis elegãter Parasceues et passionis Christi dies significatur.*

Ante constitutionem istam, alio Saporis edicto, innumeri Christiani in Perside gladio sunt cæsi, qui seipsos Magis quæstiones oppidatim agentibus obtulerunt, ne silentio Christum negarent, veriti. Sozom. lib. 2. cap. 11. Vno passionis Christi die ibi sedecim millia martyrum variis suppliciis sublatis esse: passim in locis multis scribit Hieron.

† παρὰ ἰουδαίων γεγενημένη.
Martyriũ Tarbulæ virginis, Symeonæ martyris & episcopi sororis Itẽ puellæ, & viduæ sacræ.
ὡς ἀπὸ τοῦ πατρὸς νόσου.
Iudæi maleficium piaculo nõ absimili amoliri ĩstituũt.
Tarbula quũ stupro vitam redimere posset, mori celebs maluit.
Magi per Persidẽ omnem edictõ regis adducti, in episcopos et clerũ sæuiunt.
Acepsimæ martyrium.
Iacobus presbyter cum Acepsima episcopo in eundẽ carcerem includi rogat.

tam esse reginę. Ægrotabat enim ea cũ extremo periculo, & calumniã perinde atq; vera esset, approbabat. Facilimè siquidem fidem habuit rebus detestandis, quę sic ærumna oppressa iaceret: præcipuè quum † ex genere Iudæorum esset, institutísque eorum viueret, eósque sibi sincerè & ex animo bene velle putaret. Quæ res illis satis præbuit occasionis, ad odium explendum. Itaque sacras illas virgines, in partes duas serra discissas, in crucem egerunt: reginámque ægrotam, vt per medias illas iret, † permouerunt, vt scilicet piaculum abominandũ in ipsas immitteret. Tarbulam hanc forma atque vultu valde venustam, quidam ex magis, amore eius ex conspectu antea captus, clàm ad se accitã, de concubitu cõpellauit: atque si se potestati eius cõmitteret, mercedẽ ei calũniæ eius abolitionem est pollicitus. Tantum verò abest vt illius cupiditati puella assentiretur, vt contumelia impudicam eius petitionem prosequuta sit, moríque potius decreuerit quàm virginitatis pudicitiã prodere. Saporis edicto passim promulgato vt cęteris quidem, sicuti suprà dictum est, parceretur, in duces autem religionis solos capitaliter animaduerteretur: magi, eorúmque principes ea re exultantes, incredibile dictu est, quanta cũ improbitate Persidem peragrantes, episcopos & sacerdotes occiderint. Potissimũ autẽ in regione Adiabenorũ crudelitatẽ omnem exhibuere. Est porrò ea Persica regio, Christum tota profitens. Eadẽ tempestate & Acepsimas episcopus ductus est, & cũ eo ex eius clero permulti. Atque alios quidem facultatibus eorum direptis dimiserunt: Acepsimam autẽ magi flagris multis verberatũ, ingenti vi ad Solem adorandum adigere sunt conati. Verùm vbi nihil egere, carceri eum incluserunt. Quem Iacobus quidam dignitate presbyter, sua sponte sequutus, magos orauit, vt in eundem cũ illo carcerẽ protruderetur. Ibi episcopo grandæuo subseruiit, ærumnásque eius sedulitate ministerij sui alleuauit. In eisdem vinculis fuere, Aithalas presbyter, † Ioseph, Azadanes, & Abdiesus, diaconi, plurima

† *Pro Iosepho Sozomen. habet Iacobum. Aithalas Ioseph, Azadanes, Abdiesus martyres.*

flagella propter doctrinam perpessi. Postea verò vbi Archimagus, re cum Sapore communicata, potestatem ab eo in illos, pro arbitrio suo, nisi Soli diuinos offerrent honores, animaduertendi obtinuit, regísque sententiã vinctis declarauit, atque illi in continenti Christũ abnegare, multóque magis Soli diuinam rem facere reclamarunt, multos crudeliter eis intulit cruciatus. Et tum quidem Arcepsimas constantis fortitudinis specimine edito, in flagranti certamine vitam finiit: cuius cadauer Armenij quidam, clàm sublatum, sepeliere. Reliqui verò, & quidem plures, loris corpora conscissi, pietate tamẽ nihilominus integri & salui, denuò in vincula sunt coniecti. In iis, Aithalæ, dum tortus neruis extenditur, adeò sunt brachia luxata, humerísque diuulsa, vt deinceps emortua, vsu nullo dependerent, neque ei ad cibum ori admouendum sufficerent. Quapropter aliorũ ea in re eum ministerio vti oportuit. Sed & complures alios sacerdotes, diaconos, monachos, sacras virgines, aliósque præterea singulari in doctrinam Christianam ardore præditos, magnóque labore in sacris ecclesiasticis versatos, excruciauit. Horũ numerũ inire non fuit. In quibus fuere episcopi, Barbasymes, Paul9, Gadiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Ioannes, Hormisdas, Papas, Iacobus, Romas, Maares, Agas, † Bocchoris, Abdas, Abdiesus, Ioannes alter, Abramius, Abdelas, Sapores, Isaac, & Dausas, in regione Zabdæa (hoc enim illi nomen erat) à Persis bello captus. Ea tempestate, vnà cum * loci eius episcopo Mareade, etiam mortuorum excitator Milas, cũ clericis ducentis quinquaginta numero, qui à Persis itidem captiui abducti fuerant, innotuit. Milas sanè Persicus miles fuerat, mutatóque viuendi more, Apostolicum sequutus est institutũ. Et oppidi cuiusdam in Perside episcopus factus, quũ sæpe multas grauésque sustinuisset plagas, vbi neminem Christianã religionem amplecti velle animaduertit, † dira incolis imprecatus, inde discessit. Non longè verò pòst, quũ primariũ ibi magistratum gerentes † maiestatem regiam læsissent, adducto eo exercitu longè maximo, Persa oppidum diruit, solúmque eius bobus aratro iunctis proscidit, & tanquam agrum conseuit. Milas autem

Aithalæ brachia in tormentis loco suo mota, & inutilia reddita.

Episcoporũ martyrũ in Perside catalogus.

† *Sozom. habet Bochras.*

* χωρεπισκόπῳ *Mareades episcopus.*

Milas, alij Milesiũ vocant.

Et 250. clerici martyres.

† ἐπηρεάσαντος τὴν πόλιν. *Insultauit oppido. Sozomenus.*

† ἐξαμαρτόντων εἰς βασιλέα.

Profectio Hierosolymitana religionis ergò.

Oppidum quoddã apud Persas contempto verbo Dei in crimẽ læsæ maiestatis apud regem suum, & deĩde in perniciẽ est collapsum.

ex eo oppido, sicuti dixi, discedens, sola pera in qua sacrum Euangeliorum librũ seruabat, accepta, Hierosolyma precationis ergò venit. Deinde Ægyptum, ad visendos ibi Monachos, petiit. Quantus autem vir is immẽsis miraculis edendis, mortuísq; adeò restituendis fuerit, Syri ipsi, qui vitam & res eius gestas in literarũ memoriam retulerunt, libris suis testabuntur. Mihi satis fuerit, hæc tantum de eo dixisse, eorúmq; duntaxat meminisse, qui apud Persas sub Sapore diuinũ sustinuere agonem. Aegrè enim quisquam numerũ inierit, & quinam, & vnde fuerit, aut quomodo, quæúe subierint supplicia. Varij namque, multorúmq; generũ cruciatuum apud Persas sunt modi: qui in eis etiam cũ ambitione quadam, laudem & gloriam maximè ostentãt. Quantum autem ratione complecti licet, eorum qui tum ibi martyrium absoluerunt, & alicuius fuere nominis viri & mulieres, extra multitudinem eam quæ numerũ excedit, ad millia sedecim fuisse dicuntur. Quorum nomina recensere operosum iudicantes, qui Edessæ sunt, Persæ & Syri Christiani, hoc tantummodo memoriæ commendarunt.

De numero martyrum Persarum.

CAPVT XXXVIII.

POsteaquam autem laudatissimus Imperator, Christicolas ibi ita affligi intellexit, ægrè id ferens, magnopere est perturbatus. Et paratus quidem ad opem illis ferendam erat: sed quod faceret vt illi eo quoque loco quietam ducerent vitam, non habebat. Sed enim accidit vt legati tum ex Perside ei adessent: quorũ optatis quum satisfecisset, rectè se facturum putauit, si Sapori de Christianis qui sub eius regno essent, quidquam etiam significaret. Itaque epistolam ad eum, dignam ,, profectò illam quæ maximè celebretur, dedit: maximã ,, se illi debiturum esse gratiam ostendens, si quietem eis ,, qui sacra Christi colerẽt, permitteret. Neque esse quòd ,, religionis eius cęremonias criminaretur: quippe illos ,, non victimis mactatis, quemadmodũ ipsos, sed incruen ,, tis gaudere sacrificiis: & preces ad Deum fundere, cui ,, nõ effusus sanguis gratus esset, sed anima virtutem sin ,, cerè exhibens, & dogmata veræ pietati maximè conue ,, nientia. Proinde laudandos eos esse magis, qui sibi ita

Cõstantini ad Saporẽ Persarũ regẽ pro Christianis epistola.

credendum, Deúmq; colendũ statuerent. Ad hęc Deum illum propitium habiturum esse recepit, si Christianorum pietati cõsulendum putaret. Atq; ad id indicandũ, Galienum illum & Valerianum, prætereà verò ea quæ sub ipso accidissent, produxit. Illos enim, tantisper dum Christianos quiescere passi essent, facilè imperij cursum tenuisse: eosdem autem, potissimùm verò Valerianum, posteaquam, sicuti reliqui Imperatores Romani, persequutioné aduersus Christianos excitasset, ab ipsis Persis victum, in discrimen diuinæ vindictæ incidisse, & apud eos captiuum miserè vitam finiisse. Sedenim sibi ipsi, propter fidem in Christum, Deum opitulatorem fuisse, omnémq; inde Romani imperij ditionem ab ipso vsq; occidentali Oceano, cũ bona Oriẽtis parte, in potestatem suam peruenisse: multa à se bella cõfecta, & de grauibus tyrãnis diuino nutu tropęa esse statuta. Ad quas res nihil sibi opus fuisse vel hostiarum mactatione, vel vatum ariolorúmq; prædictione: sed ad victoriam omnem satis fuisse, solam Crucis, quæ copiis suis præierit, armaturam, & orationem pręterea sanguinis prorsus expertem. Ad finem porrò epistolæ hęc etiam verba affert. Hoc hominum genere, Christianorũ dico (de his enim mihi est sermo omnis) quomodo me elatum iri læticia putes, si audiam, Persarũ quoq; res florẽtissimas, pro eo atque cupio, plurimùm exornari? vt res simul & tibi pulcherrimè, & illis itidem optimè, atq; ita vtrisque ex æquo feliciter eant, Sic namque vniuersitatis huius Deum clementem habiturus esses, & benignum. Hos igitur, quãdo ea amplitudine es, tibi cõmendo. Hos ipsos, quoniã pietate quoq; pręclarus es, tibi trado. Hos cõgruenti tibi humanitate & beneuolentia cõplectere, à te ipso simul, & à nobis, per fidem, immẽsam initurus gratiam. Tanta diuino huic viro, de omnibus qui vbiuis locorum in cognitionem Christi venissent, inerat solicitudo. Quapropter talis quum fuerit, abunde quoque diuina cura fretus, Europa, Libya, & plurimis Asiæ prouinciis ditioni suæ subiectis, subditis suis, qui perlibẽter ei paruere, beneuolis vsus est. Iam verò & ex barbaris plurimi, partim sua spõte, partim bello subacti, nõ grauatè eum coluere. Vbique deniq; tropęa excitata,

Exempla, Christi persequutoribus prĩcipibus res esse aduersas, defẽsoribus autẽ Christianorũ secundas.

Amplissimus pietatis Cõstãtini fructus.

Subditorũ beneuolẽtia

Barbararũ nationũ obseruantia.

Victoriæ insignes.

victorem Imperatorem eum promulgarunt.

CAPVT XXXIX.

Religio Christiana sub Constātino p seipsam quoque florens.

Propter Cōfessores adhuc superstites, & propter Monachos.

Describitur vera vita Monastica, qualis omnino etiā esse debet Christiana.

οὐ δὲ ἐπίδειξιν ἐθέλει ποιεῖν τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ πρᾶξιν μᾶλλον αὐτήν.

ATque ipse quidem eiuscemodi actionibus suis effliſtim religionem nostram auctam honestatámq; voluit. Sed & ipsa per se ipsam in magna fuit gloria, per eos qui tum ad virtutem aspirabāt, homines. Multi enim adhuc ex Cōfessoribus superstites erant, in ecclesiis enitentes. Quinetiam celebrem eam reddidere, fidémque ampliore gloria auxere, morū splendore, qui eo tempore monasticam solitariámq; consectabantur vitam. Nam veluti arcana & diuina quædam res, cœlitùs ad homines delapsa est hæc Philosophia: quippe quæ & disciplinarum artes, & disputationum nugas, vt quæ superuacaneæ sint, ociúmq; quod in studiis melioribus poni queat, sibi vendicēt, impedimentóque adeò ad puritatem vitę sint, prorsus negligat: soláque natiua vtens virtute, ea quæ ad illam perficiendam, & ad vitia tollenda faciunt, doceat & excolat: quæ verò inter hęc habentur media, eorū nullam ducat rationem, prorsus autem circa res versetur honestas: atque eos qui à vitiis longè absint, virtutem autem minus consectentur, prauos atque improbos cēseat. Non enim ostentationem, sed actionem virtutis admitti: nihili prorsus eam, quæ ab hominibus prouenit, gloriam faciens. Et quùm generosè fortitérque animæ perturbationes expugnat, tū necessarias naturæ res parum admodum curat, vilipendens etiam quascunque corporis imbecillitates. Viribus autem à diuina mente acceptis, ad immortalem illam mentem sublimis tollitur, nocte diéque illam cogitans atque intuens: mirificis etiam modis colens, continuísque precibus cōcilians. Puritate verò animi, bonorúmque operum factis, ad sinceritatem religionis grassans: externas expiationes, & quęcunque eius generis sunt, lustrationes despuit, & vnū piaculum esse peccatum ipsum putat. Atque ita rebus externis superior facta, imperiúmque (vt ita dicam) in eas obtinens neque ab inordinata vita, neque ab vlla necessitate, ab honesto debitóque proposito suo tranuersa agitur, neque contumeliis affecta perturbatur. Sed neque indignum quidquam patiens, vindictā meditatur. Tantū etiam abest,

vt vel motibus, vel rerum necessariarũ inopia, eam adurgens, de statu suo deturbet, vt talibus quoque ærũnis magis lętetur, generositatem & mansuetudinem suam declarans. Per vitam itidẽ omnem illud studet, vt quàm minimo indigeat, atque quantũ humanę naturæ captus permittit, proximè ad Deũ accedere nititur. † Transitum autem, siue diuerticulũ pręsentem existimans esse vitam, neque occupationibus negotiorũ irretitur, neq; prouidentia rerũ pręsentium tenetur. Et habitum hominis * succinctum expeditúmque, qui nullis sit superfluis rebus oneratus, laudans, ad futurã respicit beatitudinem, felicémque illam quietẽ expectat: omni quoq; erga Deum pietate, in animo suo, veluti in domicilio excepta, verborum fœditatem, vt rem ingratam, repudiat. Quas enim illa actiones à moribus suis lõgè proscripsit, earum neque mẽtionem verbis facere sustinet. Naturæ verò necessitates paulatim cõstringens, & carnem moderatione domãs, lasciuiam castitate comprimit, iniusticiam æquitatis amussi propellit, mẽdacium exigit veritate, cõposito viuendi more omnem accidit inæqualitatem. † Familiarius etiã pro societate humana se hominũ moribus accõmodando: & proximorum animis cõformando, bene viuendi institutũ confirmat: extraneorum simul & amicorũ, vt eis prouideat, curam habet: egentiũ res suas, & opes ducit esse cõmunes, & quæ cuique debentur tribuit. Gaudet illa cũ gaudentibus, mœrentibus nihil non adhibet consolationis. In summa, ad id † quod reuera summũ bonum est, studium omne conuertens, sermonibus castis & cogitationibus spiritualibus se ipsam erudit, cultum formæ superfluum prorsus negligit, maledicta magnopere auersatur: colloquia cum veneratione & honoris præfatione ingreditur, auditorem prius veluti medicamento curans. Longè ab ea abest iracundia, conuiciũ, iurgium. Quòd enim vera ratione prędita est, irrationalem omnem declinat motum: & vt semel dicam, perturbationum, quæ vel in anima, vel in corpore sunt, omnium domina existit. Verùm enimuerò autorem diuinæ istius Philosophiæ quidam laudant Heliam illum † æmulatorem, quidam verò Ioannem Baptistam.

† πάρεργον.

* εὔζωνον καὶ ἀπερίττον.

† τῷ κοινωνικῷ τοῦ ἤθους καὶ τῷ τοῖς πέλας ὁμονοεῖν.

† τὸ ὄντως ὂν ἀγαθόν.

† ζηλωτήν.

Philo Iudæus sub Iudæorũ quorũdam nomine, primo rum ad Alexandriã, et in Ægypto, Christianorum monachorũ institutũ descripsit.

Diæta monastica.

Philon autem ille, genere Hebręus, secta autem Pythagoreus, temporibus suis Iudęos quosdam, viros graues & venerandos, dicit in regione quadàm frequentes habente tumulos, circa lacum Marçoticũ ad Alexãdriam pertinentem, nouum philosophandi morem cõplexos esse: quorũ domicilia, vitæ consuetùdinem, aliáq; instituta omnia, talia aliquis esse ex descriptione eius colligat, qualia prisci apud Ægyptios Monachi sunt consectati. Nã vitæ id genus ingressi, possessiones suas propinquis relinquebant: ac rebus omnibus nũcio remisso, extra oppida viuebãt, atque in hortis quibusdã & agris solis habitabant. Erant autem eis & mãsiones, quę monasteria rectè dicantur, vbi solitarij cũ grauitate & sanctitate sacris initiabantur, carminibúsq; diuinis, hymnis & psalmis Deum laudabant atq; colebant. Nullus horum prius cibũ, quàm sol occidisset, capiebat. Fuere etiam, qui tribus aut pluribus quoq; diebus sine alimẽto perseuerarent: vino autem & sanguinolentis prorsus abstinerent, certísq; diebus cõsultò humi decumberent. Cibus eis erat panis, sal, & hysopum: potus, aqua. Prope eos mulieres etiam vetulas fuisse scribit, quę philosophiæ eius amore, eundem vitę cursum delegerint. Quapropter & † cõsilio voluntario cœlibatum consectatæ, vitã ita transigebant. Philon sanè in libro quem de Vita cõtemplatiua, siue supplicum, inscripsit, memoriæ hęc mandauit. Videtur autem eos significare, qui ex Hebręis tum nuper admodũ Christianismum susceperint, Iudaicis adhuc opinionibus pręditos, moréisq; eorum seruantes. In nulla enim gente alia, pręterquam apud nos, tale vitę institutũ inueniatur. Equidem ab illis Ægyptiis tantopere hoc viuendi genus inualuisse coniicio. Sunt verò qui dicunt, persequutionũ tempora huic instituto derepentè primùm causam prębuisse. Quum enim à tyrannis religio exagitaretur: qui sibi fuga cõsulebant, in montibus intonsis & saltibus quibusdam versabantur, in quibus ne deprehensi caperentur, de industria errabundi sedes mutabãt. Et quum ei vitæ assueuissent, paulatim deinceps institutũ id ad morem vsq; producebant: & ad magna incrementa, multis per æmulationem, cõuersationem talem & vitam subeuntibus,

Ascetriæ.

† γνώμῃ ἑκουσίῳ τὴν ἀγαμίαν ἀσκῆσαι.

Persequutionũ tẽpora plurimos Monachos fecerunt.

euntibus, transmittebant.

CAPVT XL.

SEd enim siue Ægyptij, seu priores illi, quos diximus, aut etiam alij quicunq; instituti huius autores fuere, & eiusmodi philosophia aliis præire, illud quidem certè nemo non cõfitetur, ad summum, & moribus ipsis, & accurata viuendi ratione, institutum hoc, ita vt opinio obtinet, exercuisse celebrem illum & magnũ Antoniũ: quem tum in Ægypti mõtibus viuentem, propter virtutis pręstantiam, germanum sibi amicum fecit clarissimus Imperator Cõstantinus, frequentibus ad eum datis literis hominem honorans, & vt † de institutis suis se certiorem faceret, rogans. Fuit autem is genere Ægyptius, [a] primas in patria sua partes ferens, in vico cui nomen erat Conia ortus, qui [b] finitimus est Arcadum, quæ apud Ægyptios est Heracleæ. In iuuenili autem ætate, relictus à parentibus orphanus, quidquid ei fuit agri, loci eius incolis donauit, reliquã substantiam egẽtibus distribuit. Ita enim decere existimauit, vt qui philosophari cõstitisset, non solum pecunias relinqueret, sed etiam pro eo atque deceret, inopibus eas expenderet. Sanè quidem qui tũ rebus pulchris vacarent, eis se coniungens, quæ in vnoquoque eorum præstantissima essent, ea est æmulatus. Quòd nanque sciret optimam quanque vitã consuetudine dulcem gratámq; fieri, quãuis grauis primùm sit & molesta, in † cõpendiosis perfectísq; se magis exercuit virtutibus. Et quotidie quasi principio iacto, magis ac magis in vniuersa animi moderatione proficiebat, nouam quandã & vigentem indies præ se ferens alacritatem. Et corporis quidem voluptates ęrumnis eius iugibus suppressit, animæ autem inordinatos impetus pertinacia propositi sui cõstrinxit. Semel autem interdiu post occasum solem cibum sumpsit. Persæpe verò biduum totum, quandoq; etiam triduum, escas non attigit. Cibus ei erat panis, obsoniũ simplex sal, potum pręterfluens torrens præbuit. Per totam autem semper, vt sic dicam, vigilans noctem, aliquam etiam diei partem precationibus dabat. Quod sicubi somnus ei obrepsisset, breuis is admodum fuit: humi verò in nudo solo plurimùm cubabat. Et omni-

Antonius magnus monachus.

† περὶ ὧν ἐχρῄζετο. *Nicepho.* περὶ ὧν ἐδεῖτο. *Sozo.* *hoc est, de reb⁹ quibus indigeret.*

a τὰ πρῶτα τῆς πατρίδος φερόμενος. *Nicephor.* τῶν γένει τῶν εὐπατριδῶν. *Sozo. lib. 1 cap. 13. hoc est, claro loco natus.*

b ὅμορος δ' αὕτη ἡρακλείᾳ, τῶν παρ' αἰγυπτίοις ἀρκάδων. *Nicep.* τοῖς παρ' αἰγυπτίοις ἄκρασι. *Sozo. hoc est, Ægyptiorũ montibus.*

Monasticæ Antonij politia.

Hesiod. sententia.

† συντόμους.

Fomenta mollitiei. no olei simul vnguini, & lauationis vsui renunciauerat: quòd illum non latêret, robustum quoq; & firmũ corporis habitum humidis sensim ad mollitiem & luxum conuerti. Haud vnquam eum à quopiam nudũ esse visum tradunt. Et quum literas ipse non didicit, tum neque earum peritos admiratus est. *Mẽti bonæ nil opus est literis.* Mentem verò bonam vt literis ipsis antiquiorem, taliúmque adeò artium inuentricem, valde laudauit. Quin neque iis quidquam opus esse dixit, si mens per se seipsam valida sit. Mitis porrò atque humanus, vt nõ magis alius quisquam, & in colloquiis gratiosus maximè, atq; item acutus† inuictúsque fuit. *† ἀκαταγώνιστος.* In disputationibus præcipuè, etiam si qui interdum cõtentiosè cum eo cõflictarentur, ne perturbaretur, seruabat. Præstantiori siquidem sapientia quadam, & nouo more, vnà cum diuina prudentia, temerè illatum contentionis studium facilè contrahere, & ad moderationem cõformare nouerat. *Antonius non magnũ esse putauit, futura præuidere & prædicere.* Vehementiam autem colloquutorum temperãs, mores eorum simul reddebat meliores. Diuinã inde cognitionem atque etiam præcognitionem cõsequutus nihil admodum esse iudicabat futura præuidere: vanúmq; etiam, quod in ea re collocaretur, studium esse dicebat. Neque virtutem vllam esse docuit diuinare: quòd è diuerso, neq; in vitio, cuius gratia pœnam quis metuat, fit, futurum nõ nosse. *Vera beatitudo.* Cæterum vnum illud beatitudinis esse existimabat, ritè Deum colere, legésq; eius & mandata inuiolata seruare. Si cui autem amor futura cognoscendi incessat, puram modò, inquit, habeat animam, & futuri perspectio eum consequetur, Deo veluti per speculum aliquod cognitionem futuri exhibente. *Optimum Christianæ atque etiam honestæ vitæ præceptum, Virgiliano viro bono consonum.* Socordiam autem detestans, omnes qui rectè viuere vellent, admonuit, vt opus facerent: & vt seipsum quisque in iudicium & rationem diu noctúque factorũ abduceret, atque si quid contra decorũ fecisset, vt id literis annotaret. Sic enim fore, vt seipsum vereatur homo, & deinceps ab absurdis animi motibus, ne multa annotata reperiat, abhorreat: fore etiam vt metuat, ne scriptura tali à quopiã deprehensa, improb⁹ ipse manifestò inueniatur. *Oppressorũ defensio.* Acriter quoque, si qui iniuriam accepissent, defendebat, eáque causa frequenter vrbes adibat. Multi namque cum acce-

dentes, calamitatésque suas deplorantes, cogebant vt vrbes ingrederetur, & pro eis precator atque intercessor apud magistratus fieret. Illi porrò plurimi faciebãt, si ipsum viderent, & Sirenem verborum eius audirent, quum populum principibus magistratibúsque obedire iuberet. Ipsi enim studio in primis fuit, latére, & in solis locis versari. Et quod eo esset animo, si quando in publicum prodiret, confecto quanta potuit celeritate, cuius gratia in vrbem venerat, negocio, rursum se in solitudinem recipiebat. Siquidem dicere solitus erat, lethalem esse piscibus extra vndas conuersationem: neq; minus Monachum in periculum cœlestis vitæ & professionis sanctioris amittendæ venire, si moras in vrbibus trahat. Et quum iucũdum se omnibus prębuit, tum ne summissus nimium & adulator esse videretur: prætere a ne ex eo quòd ab omnib⁹ honore afficeretur, quódque ei quos iussisset, morem gererent, fastu & arrogantia efferretur, curauit: Scribenti aliquando Cõstantino ad se vt veniret, mirificè enim hominem amabat, detrectauit id primùm dicens: Siquidem ad Imperatorem venero, Antonius ero: sin minus, abbas Antonius. atq; eo tandem modo ad illum adire sustinuit. Verùm hæc tanquam gustus quidam & exigua imago Antonij vitæ & instituti, sint exposita: vt ex his vniuersam eius, qualis fuerit philosophiam colligamus. Quam rebus omnibus optimus Athanasius, cui etiam fuit charissimus, copiosè memoriæ posteritatis literis mandauit: certaminibus eius contra dęmones, & artibus quas aduersus illos adinuenit, aliísq; vitæ prodigiis & rebus quibusuis cõscriptis, vt liber is monastici instituti ceu† finis quidã esset. Itidẽ vt idem Athanasius * in vita Syncletices fecit, vt, sicuti in hoc mulieres, ita in illo scripto viri, quod sequerentur institutũ, tanquam in cõmentario expressum, haberẽt. Habuit autẽ discipulos multos, probatos admodũ, & qui magistrũ vitæ institutione, sapiẽtiæ studio, & virtute reliqua satis feliciter retulerũt. Qui partim in Ægypto & Libya, partim in Palęstina, Syria & Arabia sunt philosophati. Pręstãtissimi sanè ij sunt, atq; itidẽ successores eorũ. Et ꝑfectò ingentis esset laboris, vel oẽs qui Deo vitã suã dicarint inquirere, vel faciẽda

πιθαλχίαι.

Quod piscis ĩ arido, hoc Monachus in oppido.

Moderatio animi.

Scitè Antonij dictum.

Athanasius vitã Antonij Monachi conscripsit.

† ὅρος.

* ἐν τῷ βίῳ συγκλητικῆς

In vitis patrũ, Syncletice inter sacras abbatissas allegatur.

Hieronym. Athanasiũ librũ de virginitate cõscripsisse tẽstatur.

Discipuli et

sectatores Antonij. Paulus Simplex.

† τύφῳ καὶ ἀλαζονείᾳ φιλοτιμίᾳ σοβοῦντες, καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐμπομπεύουσι.

ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην.

„ ab eis addiscere: præsertim quum illi magna cura, vt & „ ipsi & eorũ facta laterent, studuerint: non perinde sci„ licet, atque nostrorũ temporum Monachi, faciẽtes, qui „ † fastu & ambitione inani insolẽter per forum sese in„ ferentes venditant. Multi sanè spectati fuere sectato„ res eius: & in primis Paulus ille, qui ex virtute Simplex „ est cognominatus. Quem ferunt rusticã vitam agentem, & cum formosa coniuge habitantem, & posteaquã eam † in flagranti crimine cum mœcho concũbentem vidisset, grauiter subridentẽ, adhibito iureiurando, coniunctioni eius renunciasse: eáq; statim dimissa, ad Antonium peruenisse. Mitis verò admodum fuisse, & obedientiam præcipuè coluisse dicitur. Monasticis quoque studiis & certaminibus cum magistro contendit, omnem adhibente curã atque diligentiam, ne quid quod ab illo degeneraret, in imitatione eius deprehenderetur. Qui sanè testimonium ei perfectionis in optimo instituto, monasticáque philosophia perhibens, nihil ei deinceps præceptore opus esse dixit. Ipsum quippe per seipsum philosophari egregiè admodũ, iam senem: qui scilicet studium id non à puero esset meditatus, sed non ita pridem ad certamen tale descendisset. Sed & Deus cœlitùs, quæ de eo Antonius pronũciauerat, autoritate sua cõfirmauit: breuíq; ita clarum reddidit virũ, vt melior etiam pręceptore, ad dæmones lucta supplantãdos atque propellendos, esset.

CAPVT XLI.

Amõ Ægyptius.

EOdem tempore & Amon ille Ægyptius itidem viguit, qui à propinquis & familiaribus coactus, vxorem quidem duxit: cũ ea tamen coniugij more, vti viri consueuere, cõgressus non est. Quum nanque nuptiarum dies aduenisset, & sponsa, sicuti fieri assolet, in thalamum eius deducta esset, solus cum sola colloquutus, finem iam suum nuptias habere dixit: & magnũ quiddam fore, si virgines vitam exigerent, docuit: præmiáque cœlibatus cõmemorans, persuadere ei conatus est, vt solitariam pro se vterque sectaretur vitam. Et puella quidem verba eius laudibus extulit, segregari tamen ab eo prorsus noluit. Itaque Amon decem & octo an-

Sponsus & sponsa 18. annos cœlibes vnà vixerunt.

nos cum ea vixit, seorsim cubans, & quod secundum Deum est vitæ institutum colēs. Muliercula verò æmulatione illius, & ipsa spe animóque erecta, iniquum esse existimauit, sua causa tantū † virum in obscuro latêre: & vtrunque potius ab altero segregatū, pietatem exercere debere censens, separari à viro petiit. Atque ille relicta mulieri domo, ipse meridiem versus ad lacū Maream, in solitudine, circum Scetin & Netriæ montem, duos & viginti annos Monasticam est philosophatus, bis quotannis adire & visere mulierem solitus. Multos & hic veluti dux habuit sectatores, & multa diuina edidit opera. Multa dicta eius memorantur, quæ ab Ægyptiis monachis, accuratè talia & studiosè inquirere, veterúmque monachorū facinorib⁹, siue in scriptum sint relata, siue minus, delectari solitis, per tēporum successionem percepta, hodie quoque feruntur, auditoribus perquàm iucunda. Quorū vt gustum aliquem proponamus, hæc subiungere libet. Petebat magnus iste vir solitudinem quandam, cum discipulo suo Theodoro: quúmque fossam quandā vndis scilicet repletam traiicere opus haberent, ne vestes attollentes, alter alterius nuditatem cōspicere, retroducere paululum Theodorū iubet. Quum verò seipsum quoque nudū videre vereretur, diuino momento in sublime sublatus, in vlteriorem peruenit ripam. Vt autem Theodorus quoq; satis madens transgressus, vltra Lycum (sic enim incolæ fossam eam nominabant) venit, vestémque & pedes Amō siccos vidit, precibus senem fatigans, causam eius rei vt sibi diceret petiit. Ille tectum id, quidquid esset, tacitúmque esse voluit. Vt verò magis magísque Theodorus contendit, nihil se de petitione ea remissurum professus: Amon tandem pacto prius interposito, se viuo nemini id prolaturum, rem actam exponit. Quapropter is postea præstantioris cuiusdam naturæ virū eum esse credidit. Porrò quòd etiam præcognitionis diuinę plenus fuerit, id quod nunc dicemus, satis indicabit. Puer quidam parentum iniustorū à rabido cane morsus, in ea expectatione, vt quāprimùm moreretur, erat. Ille: Non ego, inquit, sed vos, siquidem voletis, eum curabitis. si enim, quem surripuistis bouem, dominis

Seiunguntur tādē q, vt rectius monasticā philosophiā colere posßīt

† τηλικοῦτον ὄντα οἴκοι κρύπτεσθαι δι' αὐτήν.

Verecūdiæ conseruatæ exemplum.

Amon diuina virtute vltra Lycū fossam trāsfertur.

Aliud Amonis miraculum.

suis restituere volueritis, statim malo omni puer liberabitur. Bos redditus est, & periculum omne cõfestim profugiens, vacuum ęrumnæ omnis puerum reliquit. Quum autem aliquo pòst tempore Amon decederet, animam eius Antonius dicitur in cœlum deduci vidisse, diuinis virtutibus eam comitantibus, venerationéq; & stipatione multa, atque etiam ineffabili quodã hymnorũ carmine prosequentibus. Et quum, qui tum cum Antonio erant, per consternationem in aerem suspiciente, & rei tantæ faciem admirante, causam ab eo requirerent: ille visum id haudquaquam occultum habuit. Et verba eius re ipsa sunt confirmata. Postquam enim à Sceti multi venere, & tempus obitus Amon indicauere, illud ipsum tempus esse, cognitum est, quum Antonius stupore correptus in cœlos suspexit. Vterque sanè meritò beatus habendus: Amon quidem, quòd sic è vita præsenti sit subductus: Antonius verò, quòd eum Deus visione ea sit dignatus: quum quidem inter vtriusque habitationis locum, magnum interuallum atque dierum aliquot intercederet iter. Atque hæc quidem de Antonio & Amon, memoriæ sunt prodita. Eodem verò tempore, & in Olympo Bithyniæ Eutychianus ille versatus, monasticæ philosophiæ nauauit. Tantopere siquidem per virtutem diuinæ gratiæ particeps est factus, vt miracula & prodigia plurima ediderit, morbósque incurabiles sanauerit. Quapropter Constantinus quoque Imperator magno studio amicitiam consuetudinémque eius ambiuit. Accidit tum, vt ex Imperatoris satellitio quidam, tyrannidis affectatæ suspectus, & circa Olympum occultatus, captúsq; in vincula sit cõiectus. Et quũ perquàm acerbè in carcere cruciaretur, propinqui & cognati eius Eutychianũ conuenientes, vt legationẽ precationémq; pro eo apud Imperatorẽ susciperet, atq; aliquo modo prouideret, vt interea vinculis liberaretur, ne scilicet ante legationẽ obitã acerbitate tormentorũ interiret, rogarunt. Atq; ille ad carceris custodes, vt hominẽ vinculis leuarẽt, oratũ misit. Vt verò illi petitioni eius nõ acquieuere, ipsemet ad carcerẽ venit. Et ecce custodiæ portæ sua spõte claustris fractis, ad viri pręsentiam statim patuere, & compedes

Antonius Amonis morientis lõgè ab eo dissitus animã in cœlũ ferri vidit.

Eutychianus monachus.

Socr. lib. 1. cap. 13.

Is vinctum & ad mortẽ cõdemnatũ liberat.

ferreæ, numellæ, vinculáque ceruicis vinctũ relinquentia, cum strepitu delapsa sunt, & huc atq; illuc dispersa. Deinde ad Imperatorem, qui tũ Byzantij erat profect⁹, illicò reum condemnatum supplicio liberauit. Nihil enim Cõstantino difficile aut molestũ fuit, quod vir ille peteret, quem vehemẽter amabat, & magno in honore habebat. Fama autẽ fert, Eutychianũ postea † ad Nouati hæresim desciuisse, & ea quæ ei inerat gratia excidisse. Et hæc quidem, aliqua ex parte, nobis de Monachorum instituto & philosophia sint dicta. Qui autem talia scrutari volet, multos inueniet libros, in quib. plurimi, qui ea ætate atq; deinceps integritate vitæ enituere, cõmemorantur. Potissimùm verò, quæ de iis Lausus Præpositus conscripsit. Multam quoq; & vtilem de eis historiã Sophronius Hierosolymitanus nobis reliquit, Prati & noui Paradisi titulo, scripto ei indito.

Lausus præpositus, & Sophronius Hierosolymitanus, de Monachis sũt is scripserunt.

ἄριστιν δὲ τὴν Ναυατιανῶν πρέσβειον θείας χάριτος μετέχει, &c. *Sozomen. li. 1. ca. 14.* hoc est, *Nouatianorũ hæresis quũ esset, gratiæ diuinæ particeps fuit. Hæc verba apud Sozomen. in principio narrationis de Eutychiano posita sunt. Nicephorus autẽ in toto hoc opere Nouatianis est iniquior.*

De Spiridone ouium simul & hominum pastore, rustico videlicet, & Trimmythuntis in Cypro episcopo, eiusque miraculis.

CAPVT XLII.

QVandoquidem verò & Spiridonis, & Nicolai mẽtionem me facturũ esse recepi, hoc loco fidem mihi liberandam esse duxi. De aliis nanque Cõfessoribus & Hierarchis, qui innumerabilia & mirifica passi sunt, & fecerũt, & quorum multi, quæ in eis fuit, gratiæ robore mortuos quoq; excitarunt, suprà exposuimus. Ipsi quidem diuo Spiridoni tanta diui spiritus incessit gratia, vt quæ de eo celebratur fama hoc quoq; tempore, virtutem eius astruere possit. Rusticus enim cũ esset coniugémq; in matrimonio, & liberos ex ea susceptos haberet, nõ propterea in rebus diuinis deterior aliquo fuit. Tanta nanque is sanctitate erat, vt & à pastorali vita non abhorreret (Trimmythus autem, quæ vna in Cypro insula vrbium * est, sorte ei obuenerat) à fastu tã alienus, vt eodem in loco & oues pabulo, & homines

* *Spiridonem istũ, cùm episcopus esset, oues pascere nõ puduisse, per summam humilitatem & simplicitatem, Suid. scribit. Quod in veterum episcoporum paupertate, non adeò mirum fuit. Eidem Deus ante tempus, promissam mortuorum resurrectionem, per filiam eius rediuiuam, exhibuit. Socrat. lib. 1. cap. 12.*

doctrina atque vitæ exéplo pasceret optimè. Quũ autẽ multa sint, quæ de eo liber in ipsius vitam compositus recenset, ne socordiæ sustineam crimen, néve rursus extra propositum longius digredi videar, duorum aut triũ egregiorum eius factorum meminero. Fures aliquando noctu irruisse dicuntur in sancti viri ouile, insidias gregi eius tendentes, & clàm oues aliquot rapere conãtes. Et quum nemo eis cõpedes iniiceret, derepentè diuinitùs vincti sunt, Aurora illuscente, magnus ille vir adest, manus eorum post terga redactas inuenit, subridet: vincula illa, quæ sub oculos non caderent, soluit: docẽs eos admonet, licuisse illis si quid petiissent, accipere: neque opus fuisse, cur noctu se ærumnosè fatigarent: mores eorum ad meliorem vitam, vt iusto quæstu vitam tolerarent, transformat: & postremò ærumnæ eorũ misertus, Abite, inquit, & arietem hunc accipite, ne noctem hanc frustra peruigilasse videamini: reprehensionémq; mihi, propter toleratos domi meæ labores, veluti qui vacui abieritis, impingatis. Vnum hoc est quod à Spiridone, non sine admiratione facetè est factũ. Nec illud quidem non admiratione dignum. Erat beato illi filia Irene, germana tanti patris puella. Apud hanc ex notis quidam magni precij gestamen atq; † ornamentum deposuit. Illa vt rem certam tutámque sequeretur, domi quidquid id erat defossum, terræ seruandũ credidit: nec ita multo post, nullo eius rei indicio post se relicto, è vita migrauit. Venit breui qui id deposuerat & nunc incusando, nũc orando, molestus erat Spiridoni. Vt verò gestamine tali diu multúmq; domi quæsito, id non inuenit, suam ipsius senex putauit esse calamitatẽ: hospitis, qui tantopere lugeret, capillum conscinderet, ac sese prorsus cõficeret, iacturam. Itaque, Agedum (inquit) ad filiæ sepulchrum eamus, eámq; interrogemus. Vbi eò ventum, nominatim filiam vocans Spiridon interrogat, quónam loco gestamen deposuerit? Ibi illa subitò apparens, beato illi rem omnem exactè exponit, & rursum sepulchrum subit. Spiridon porrò ornamẽtum, quo illa loco indicauerat, inuẽtum, homini reddit, eúmque dimittit. Alteri quoque indigẽti homini, & inopia magna circumuento, serpentem ad sepem & maceriam

Fures diuinitus p miraculũ vincti, ad meliorẽ frugẽ redacti.

† κόσμιον.

Filia Spiridonis Irene è sepulchro iam mortua patri, quo loco ornamentũ apud se ab hospite depositum recondiderit, ostendit.

Miraculũ huic propè simile de diuo Stanislao Cracouiensi apud Polonos episcopo fertur.

se voluentem, in aurum conuertit, eúmque illi dedit, vt " eo mutuam pecuniam sumens vteretur, penuriámque " suam solaretur. Cæterùm, quum se ille inopia depulsa " aliquantum locupletasset, Spiridon serpẽtem ita vt tum " erat, ad locũ suum circa sepem reposuit. Qui viri san- " cti precatione, pristina recepta natura, rursum reptans, ac sese circumuoluens, latebras suas intrauit. Verumenimuerò illud quoque factum eius vt memorem, cõuenire mihi visum est. Mos beato illi erat, sementem & fructus qui ei prouenissent, vendenti, partim pauperibus largiri, partim sine fœnore vtendos dare. Siue igitur daret, seu acciperet quidquam, nõ id per manus eius gerebatur: sed quæ ei erat repositoria cella, ad se venientibus cõmostrata, vel accipere eos, vel sui acceptum reponere iubebat. Quidam sanè qui mutuum ab eo acceperat, vt debitum redderet, ad eum venit. quum autem is more solito, cellæ rursus inferre quod acceperat, iussus esset, reponens id, sustulit potius. Non enim tantùm debitum non reddidit, sed insuper aliquid quoque harpagatum secum ferens abiit: ita tamen, quasi mutuum dissoluisset. Sedenim celare factũ nõ potuit. Aliquanto nanque tempore pòst rursus illum, mutuũ accipere volens, conuenit. Et ille ex cõsuetudine sua hominem ad loculos granarios mittens, metiri quantum vellet, iussit. Vt autem is nihil ibi frumenti inuenit, id patri significauit. Ibi ille: Mirum profectò, inquit, si vni tibi cella vacua videtur. Quapropter considerare conuenit, an quum prius nihil reposueris, recipere nũc quidquam conere. Sciens enim ẽsto, nisi fallaciæ quidquam subsit, voti te compotem fore. Vade ergo denuò cum certa, te inuenturum esse, fiducia. Atque ita ille demum deprehensus, veniam fraudis petiuit. Tale quiddam alij quoque, qui oues à viro sancto mercabatur, euenit. Cẽtum erant, quas emerat. At ille capram vnam insuper annumerauerat: quæ quum ab illo vi traheretur, ipsa minimè sequebatur. quodammodo enim resistens, balatu hominis iniquitatem traducebat. Et ille, quum nihil non ageret, in humeros tandem eam sustulit. capella autem & calcibus & cornibus ceruicem eius acrius petens, delapsa est, & in stabulum suum recurrit.

Serpens in aurum versus.

Infidus cõmodatarius miraculo in officio esse docetur.

Infidus itidẽ emptor.

Quòd vbi Spiridon cognouit, illi vt ritè metiretur & numeraret, suasit. Atq; vbi ille factũ statim cõfessus est, hic noxam remisit, caprámque sequi illam iussit: quod alacriter sanè illa faciens, sua sponte emptorem est sequuta, interdum etiam eundem properans præcessit. Pulchra quidem sunt hæc. Constantiam verò eius viri, ecclesiastico ritu seruando, simplicitatémque diuinis traditionibus colendis, quomodo silentio præteream? Conuentus aliquando agebatur, in quo Triphyllius ille quoque erat, † Ledrensis Episcopus, literarum artibus probè eruditus, & legibus discendis diu Beryti versatus. Hic episcoporum iussu populum docens, Spiridone pręsente, quum dictum quoddam referre deberet: quo Christus ad paralyticum est vsus, illud scilicet, Tolle grabatum tuum, & ambula: † pro grabato, lectum dixit. Quod molestè ferens Spiridon: Non tu * quidem, inquit, præstantior es eo qui grabatum dixit: quî igitur, malùm, pudor iste est, verbis illius cum decoro nõ velle vti? Atque his dictis, in conspectu omniũ episcopali sede exurgens, fastum & supercilium eorum qui oratione affectata sese efferrent, contrahere est conatus. Rectè enim id facere potuit, quanuis apertus omnino & simplex esset. Magna quippe dignitate gloriáque venerandus, propter mirifica quæ edebat opera, atque ætate prouectiore, sincere & grauiter episcopali munere gerẽdo clarus erat. Sed & quàm fuerit in amicis accipiendis dexter & humanus, ostendam. Magnum quadragesimæ ieiunium agebatur, & ex amicis quidam ad eum ex itinere longinquo venit, & quidam eo quo ipse ieiunaret tempore. Certis enim quibusdam diebus à cibo omni abstinens, postea vescebatur. Illum igitur sacratis eis diebus venientem, quum de itinere fessum videret, filiæ suæ vt pedes illius lauaret, mensámq; proponeret, præcepit. Atque illa vbi neque panem neque farinam domi esse, propter præsentem abstinentiam & ieiuniũ, dixit: precatione ipse facta, † succidiam ad fo-

Margin notes: † τὸν λεδρῶν ἐπίσκοπον. *Beryti olim præclara docendarũ legũ schola fuit.* † σκίμποδι ἀντὶ κραβάτου ἐχρήσατο. *Spiridon in accipiendo hospite benignus & officiosus. Magnum quadragesimæ ieiunium. Officia hospitalia.* † τῶν ἀπηωρημένων

* *Non tulit Spiridon, in cõuentu publico episcopum Triphyllium verba Euangelica per affectationem mutata allegantem. Quid hic Deus bone, hodie nostris faceret Theologis?*

eum pendenté recipere eam, & quàm primùm ad ignem torrere iussit. Et vt assa satis fuit, hospiti & ipse assidés, cibóq; manus admoués, comedit, & amicum vt itidem faceret est hortatus. Atque ille quum detrectaret: Christianum se esse dicens, neq; tali tépore eiuscemodi esca indigere confirmans: Spiridon illum, ne quidquid id esset cibi, pro ea rerum inopia aspernaretur, admonuit. † diuinum enim oraculum extare, quod mundis omnia múda esse declaret. Multa porrò alia hisce similia ab illo acta, institutũ nostrum cõmemorare non permittit, quæ Rufinus pŕimùm Romano exposuit sermone, aliáque præterea plurima ad rem Ecclesiasticam pertinentia. Et de Spiridone hactenus. Floruit etiam tum Nicolaus, apud Myra Lyciæ episcopus, Spiridoni, vita, morum simplicitate, naturæque conuenientia par: nec non miraculis, & accurata certáq; doctrinæ obseruãtia perquam celebris. Huic ea fuisse dicitur gratia, vt qui eum complecteretur, familiariúsque secum ex animo colloqueretur, diuini quiddam doni hauriret, momentúmq; inde aliquod reciperet, vitæ ad optima quæq; opera cõformandæ. Eius actiones veluti omnibus notas, prætermitto. Par istis etiam fuit Parthenius, vrbis vnius in Hellesponto episcopus, vitæ splendore, humanitate, & prodigiis ingentibus clarus, adeò vt accepta à Deo potestate, mortuos excitarit, dæmonibus imperarit, & variorum morborum curator gratuitus ac promptus fuerit. Ac de his hactenus. Ad hunc scilicet modũ, doctrina fidei in nationibus, solitudinibus, & vrbibus omnibus, magno consensu frequentata est: atque in ecclesia Dei indies incremétis suis eluxit, in cœlum vsque sublata. Cæterùm hisce dimissis, orationem ad ea quæ in ecclesia sunt, rursum conuertam.

ταρίχων κρεῶν τῇ ἱστιάτορι.

Succidiam ei hospiti edenda proponit.

Nicolaus Myrerũ in Lycia episcopus, alterius Nicolai Mirifici auũculus & decessor.

Partheni Hellespontiacus episcopus.

† *Penuria, charitas, & bona cõsciẽtia, de ciborũ delectu dispẽsat.*

CAPVT XLIII.

Laudatissimus quidem ipse imperator, omné mouebat funem, vt religio nostra magis ac magis augeretur, & incrementa sua caperet, quippe qui Apostolico cœlestíque prorsus esset animo. Inter ecclesiarum præsides, rerúmq; sacrarum magistratus tum erant, qui non

Acta Synodi Nicænæ in controuersiam retracta.

solum cum illo ædificandum, verùm etiam destruẽdum sibi, & ecclesiæ fundamenta funditùs euertendum statuerant: sicuti stylo progressi ostendemus. Arius enim Synodi ipsius atque Imperatoris calculo cõdemnatus. & exilio mactatus fuerat: atque itidem Eusebius Nicomediensis, sectatorésque eius, qui professioni quidem fidei subscripserant. Arij auté exautorationem sententiis suis comprobare noluerant. Et Arius non longè post Nicænam Synodum ab exilio quidem est reuocatus, Alexãdriam autem ire prohibitus. Cæterùm postea quoque ei ab Eusebio, post palinodiam & recantationem, reditus in eam vrbem impetratus est: id quod suo loco dicetur. Breui quoque & Eusebius & Theognis ecclesias suas receperunt: eis qui in eorum locum surrogati fuerant, Amphione Nicomedia, & Chresto Nicæa eiectis. Quum nanque pœnitentiæ libellum primariis episcopis misissent, Imperatoris iussu sunt reuocati. Libellus autem is de verbo ad verbum talis fuit: Quum quidem calculis * vestris ante iudiciũ factum, à pietate vestra damnati simus, silere debuissemus de pietatis vestræ decretis. Quandoquidem verò absurdum fuerit, silentio ipso sycophantiæ opinionem & indicium contra ipsos præbere: eam ipsam ob causam ad vos referimus, nos professioni fidei consensisse, sententiáque τὸ ὁμοσίου & consubstantialis explorata, pacatos prorsus fuisse, neque vlla ex parte hæresi adhæsisse. Certitudinis autem ecclesiarum causa, quæ nobis in mentem venerant, in medium protulimus. Atque ipsi tandem certò † persuasi, aliísque etiam quos oportebat itidem à nobis persuasis, fidei subscripsimus. Anathemati verò subscribendum non duximus, non quidem quòd fidem ipsam carperemus: verùm quòd eum qui accusatus fuerat, talem esse non crederemus. Ex epistolis enim eius ad nos datis, sermonibúsque in faciem collatis, certiores facti sumus, talem non esse. Quod si sancta vestra Synodus de eo sic persuasa est, nos nihil repugnamus. Cæterùm suffragium nostrum ad decreta vestra accommodantes, per hasce literas, † plena fide consensum nostrum confirmamus: non nos quidem grauiter exilium ferentes, sed suspicionem hæresis amolientes.

Arius ab exilio reuocatus.

Eusebius & Theognis ecclesias suas recipiunt.

Pœnitentia eorũ libellꝰ

* καταψηφισθέντες πρὸ κρίσεως.

Fidei formulæ Nicænæ ij subscripserunt.

† πληροφορηθέντες.

Arij condemnationi non itidem.

† πληροφοροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν.

Quod si dignabimini nos in conspectum vestrum admittere, vnanimes in omnibus habebitis, rebúsque vestris iudicatis stantes. Et quum pietati vestræ placuerit, eum qui * criminis huius nomine est delatus, humaniter reuocare: absurdum esse duximus, postea quã reus ipse reuocatus, de intenta sibi calũnia causam dixit, vt nos prorsus taceremus, cõtra nos ipsos reprehẽsionis occasionem exhibẽtes. Facite igitur, sicuti pietati vestræ Christianæ conuenit: vt Dei amantissimum Imperatorem admoneatis, preces eidem offeratis, & quãprimum quæ vos facere decet, de nobis statuatis. Post hanc palinodiam & recantationem, reuocati Eusebius & Theognis, ecclesias suas receperunt, eis qui illis suffecti fuerant repulsis: sicuti dictum est. Sic illi sub prætextu ouium pellibus amicti, lupos egerunt. Nam Imperatoris humanitate ad seductionis cõmoditatẽ abusi, & continuo Imperatoriæ aulæ aditu pristinã dominationem consequuti, quemadmodum deinceps dicemus, res pessimas admiserunt.

** αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀγόμενον. ... τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπεύθυνον ἀπολογησάμενον ἐφ' οἷς διεβάλλετο.*

Eusebius & Theognis imperatoris Cõstãtini bonitate abusi sunt: quẽ Synodo peracta, Socrates in Occidẽtales partes profectũ esse scribit, li. 2. ca. 13.

CAPVT XLIIII.

TVm temporis post quintum Synodi mensem, Alexander Alexandriæ antistes moriturus, sedis suæ successorem, diuini iudicij (sicuti coniicere licet) calculo, celebrem reliquit Athanasiũ. Quum nanque Athanasius refugeret atque reluctaretur, Alexandrum ferunt vim illi inferentem, vix tandem vt thronum susciperet, persuadere potuisse: sicuti id quoque Apollinaris Syrus ad hunc modum scriptum reliquit: Non desiit verò postea quoque belligerari impietas. Sed primùm quidem aduersus beatam viri huius magistrum, cui hic perinde atque patri filius, patronus affuit, arma sumpsit, deinde verò in hunc quoque ipsum, postquam ad episcopatus peruenit successionem, multa quidem ille vsus tergiuersatione, sed tamen consilio Dei productus. Sicuti beato quoque illi viro qui ei episcopatum quasi in manus tradidit, diuinis indiciis, non alium videlicet quàm hunc successorem fore, est significatum. Euocabatur nanque è vita, iámque adeo prope obitum erat Alexander, quum nominatim Athanasium vocauit absentem: atque ibi, quum qui tum aderat eiusdem nomi-

Athanasius Alexãdri episcopi Alexandrini in episcopatu successor.

Apollinaris de Athanasij in Alexãdrina ecclesia successione.

Vel inuitus ab Alexãdro Athanasius episcopus substituitur.

„ nis, vocationi audiens esset, ad eum, veluti quem non „ vocasset, conticuit, denuóque vocatione est vsus. Et „ quum id ab eo sæpius fieret, consiluit tandem Athana- „ sius præsens, declaratus est autem alter absens. Et prophetico demum spiritu beatus Alexander: Athanasi, inquit, effugiturum te credis, sed non effugies. Quo verbo ad certamen eum euocari ostendit. Hæc Apollinaris. † Arij autem tribules iactant, post Alexandri mortem communicasse consilia inter se, qui Melitium, quíque Alexandrum sequuti fuerant: conuenisséque in eundem locum, ab vtraque parte, ex Thebaide & reliqua Ægypto episcopos quinquaginta quatuor, & decretũ ab eis esse, vt cõmunibus suffragiis ab eis legeretur, qui Alexandrinæ præesset ecclesiæ antistes. Septem verò episcopos quosdam, iureiurando proculcato, præter sententiam & voluntatem omnium reliquorum, electionem Athanasij, ad id ab eo coactos, in ea quæ nominatur Dionysij ecclesia, furtim peregisse. Mihi verò magnus iste vir, non absque diuino numine ad episcopatum peruenisse videtur: qui sanè talis fuit, qualem ea flagitarunt tempora, ad intelligendum, dicendum, atq; etiam scribendum idoneus maximè: & qui quod telo peteret, tangere atque assequi posset, quíque ad resistendum insidiis structis esset firmissimus. Erat præterea vir admodum ecclesiasticus, & ad sacra peragenda aptissimus, atque (vt sic dicam) in rebus eiusmodi αὐτοδίδακτος, & à seipso doctus. Ferunt nanque, † quũ necdũ ad ephebos accessisset, à Deo eiusmodi quiddam in eo adumbratum & simulacro quodam repræsentatum esse. Alexandrini in vrbe sua festum quẽdam diem insignem agunt, quo die Petrus, qui apud eos ecclesiã rexit, martyrio est defunctus. Hasce ferias, vt moris erat, Alexander quoque, præfectus tum ecclesiæ, celebrabat, & sacris mysticisque cæremoniis operatus sedebat, eos qui cum eo assurrecturi fuerant, præstolans. Quum verò sederet sublimior, oculos ad mare coniecit, & pueros quosdam in arena ludentes vidit. Ludus erat, rerũ quæ in ecclesia peraguntur imitatio, & episcopi tandẽ electio. Atque aliquatenus quidem id nihil habebat periculi. Vt autem arcaniora mysteria, sacráque non tan-

† οἱ τῆς ἀρειου συμμορίας.

Ariani illegitimè electũ esse cauillati sunt.

Diuino nutu Athanasius episcop⁹ est lectus.

Sozomeni iudicio & Niceph. Athanasius episcopus αὐτοδίδακτος.

† οὔπω προ ἥβῳ γινομένῳ.

Athanasius per ludũ, nõdũ ephebus à pueris eps lectus, episcopalia munera obiit.

Sozom. lib. 2. cap. 17.

genda, pueri attigere, grauiter factum id tulit: accitísque cleri primoribus, pueros ostendit, eósque ad se adduci iussit. Illi vbi sunt adducti, de ludicro eos interrogauit: mox etiã quæ egerint, dixit. Pueri pudore simul & timore correpti, primùm quidem rem negarũt: deinde verò, vt verbera eis Alexander minatus est, actum omnem exposuerunt, vt scilicet Athanasius episcopi munus sortitus, multos baptizarit, & impositione manuũ in ordinem ecclesiasticum sacerdotes & diaconos cooptauerit. Inquisiuit etiam rem quamque Episcopus, quũ quid vmbratilis † episcopus per ludũ ritus sacros peragens dixerit, tũ quid responderint, qui sacris ab eo initiati essent. Atque vbi rem quamlibet iuxta ecclesiasticam traditionem seruatam reperit, cum episcopis qui ei tum aderant, re deliberata, non denuò baptizandos esse censuit, qui semel per simplicitatẽ diuina gratia digni effecti essent. Et tantummodo ea quæ sacerdotibus facere fas est, in mysterio adimplere iussit. Pueros autẽ eo quem in ludo cœperant ordine, ipsum Deum testem faciens, in ecclesiam induxit: & propinquis suis traditos, vt ab eis custodirentur, atque in imitatione ad progressus faciendos instruerentur, qui sic abundè institutionem puerilem assequuti essent, rogauit. Maximè verò id de Athanasio egit: quo deinde notario & familiari vsus, non ita longo pòst tempore eum in diaconorum ordinem euexit. Atque hic in grammaticis literis exercitatus, & apud Rhetores versatus, præterea verò etiam in sapientiæ studiis institutus, quum ex eis artibus tantum percepisset, quãtum ad hoc satis esset, ne ab eis qui in illis eximij sũt & clare percelleretur, Nicçã est perductus, vbi maximè decertauit: quippe qui propter firmitate sermonũ veritatis non minima ibi actionum omnium pars fuerit. Specimen, verò ille quoque in ætate iuuenili, sapientis spectati, & † senilis viri præbuit. Postquam autem Alexander mortuus, & ipse successor eius factus est, tum magis gloria eius enituit, virtute ipsius in rebus omnibus seipsam confirmante atque laudante. Quam ingentem quoque reddidit magnus Antoninus, quum optima quæque de eo testificans, tum etiam iussis eius morem gerens. Nam & eius causa ex

† ὁ τῆς παιδιᾶς ἱερεύς.

Etiam per ludũ baptisati, denuò baptisandi nõ sunt, sed cæremoniæ tantũ solennes in eis implendæ.

Athanasius Alexãdri notari⁹. Idẽ diaconus ordinatus.

Magnus eius in Nicæna Synodo vsus fuit

† διαβεβηκότος.

Præclara Athanasij gloria.

Ariani Athanasium illustrarũt.

montibus in vrbes frequentius venit, & in ecclesia cum eo est versatus. Tũ autem sententiæ eius quam de Deo habuit, calculum suum addidit: eis qui inimicitias contrà eum suscepissent aduersus, ipsius autem Athanasij amicus intimus & summus. Quin & Ariani Athanasium illustriorem reddidere, qui vnà cum Melitio Ægyptum motibus compleuerant. Insidias enim sine intermissione ei molientes, capere eum legitimè non potuerunt. Et nuper admodum Eusebius ab imperatore ab exilio reductus, nõ mediocrem sibi vsurpabat libertatem, ab illo in magno honore habitus, perinde atque à praua opinione ad rectæ pietatis sententiam transiisset. Quocirca libertate ea abusus, maiorem etiam in ecclesia turbã excitauit, per eam quæ ei inerat falsam opinionem, eásque quas aduersus Athanasium susceperat inimicitias, ex quo in Synodo in illum, veluti veræ pietatis propugnaculum impegit. Et primùm quidem electionem eius Eusebiani reprehendebant, tanquam neque legitimè neque ab idoneis, quæ fidem mererentur, personis factam. Vbi verò insimulationem eam refellit, magno animo pro fide Nicæna decertans, aliam illi texuere telam, eo cõsilio, vt Athanasio exiliũ struerent, atque Ario reditum in vrbem Alexãdrinam pararent. Ita enim facillimum ipsis fore putabant, vt ὁμοουσίου consubstantialis fidem eiicerent, & pedetentim impietatẽ suã pro ea inducerent. Tentauítq; adeò, ad Athanasium scribens Eusebius, vt ab illo susciperetur Arius. Sin minus, sine scripto per internuncium, magnum illi minatus est malum. postquam autem omnem mouens lapidem, persuadere id illi non potuit: eos qui in doctrina res nouas induxissent, nouámque hæresim instituissent, & eam ob causam à tã frequenti Synodo proscripti essent, minimè recipiẽdos esse cõtendenti: alio modo conatus est, vt Arius reciperetur, Alexandriámq; reduceretur, Imperatori persuadere. Id quod tãdem, sicuti suo loco dicam, ægrè effecit.

Euseb. Nicomediensis Athanasij aduersarius Eusebi⁹ modis omnibus apud Athanasium, vt Arius Alexandriam reducatur, agit.

Sed id ei persuadere nequit.

† *Διαβεβηκότες dicuntur, apprimè spectati, probati, perfecti, sublimes, & extra iudicij aleam constituti: qualem Grego. Theologus esse dixit Basilium Magnum. Homo Dei, inquit, & fidelis serue,*

serue, & vir desideriorum: sed spiritualium. Ita enim vocat scriptura τοὺς διαβεβηκότας: hoc est, eos qui ad summum euasere locum, & sublimes visibiliáque hæc supergressos.

CAPVT XLV.

TVm verò alia etiam turba inter coniunctos episcopos exorta, ecclesiam excepit, qui de verbo ὁμοουσίῳ consubstantiali † nimirum subtiliter inquirentes, cóque sese exercétes, intestinũ inter se ita cõmouere bellum, † vt concertatio eorum nihil à nocturna pugna differret. Neque enim alius alijs intelligebat in eis verbis, vnde sese inuicem blasphemiis experti putabant. Siquidem qui consubstantiale non probabant, opinabantur eos qui id reciperent, Montani & Sabellij sententiam sequi: blasphemósq; vocabant, velut qui filij Dei existentiam euerterent. Qui verò consubstãtiale complectebantur, illos auersabantur, ac si Græcismum pluresq; deos assererẽt. Potissimum verò de iis Eustathius Antiochenus, & Eusebius Pãphili, cõgressi decertarũt; atque vterq; in subsistentia filiũ Dei, atque vnum Deũ in tribus subsistentiis profitebatur. Et Eusthatius Eusebium * incusabat, quòd professionem fidei Nicænã nouaret. Atque hic rursum, acquiescere se in decretis Nicenis dicebat, illi autem Sabellij errorem criminando obiiciebat. Enimuerò ea de re Synodo Antiochiæ coacta, episcopatus Eustathio abrogatur, re quidem vera, quòd Nicænam fidem propugnans, Eusebiũ, Patrophilum Scytopolitanum, & Paulinum Tyrium, quorũ sententiæ Orientales episcopi astipulabantur, vt Arianos auersaretur: sicuti autem illi ipsi Ariani præ se ferebant, tanquam is qui cum Sabellio faceret, aliásq; item non optimas ob causas: quemadmodum de omnibus episcopis, qui exautorantur, multa dici, moribus est receptum. At res tota sycophantia erat, cum calumnia coniuncta. Veluti enim Episcopalem dignitatem impudicæ mulierculæ concubitu, fœdæq; voluptatis vsu turpiter contaminasset, sancto viro eam ademerunt. Nam meretriculam vultu venusto, formæ ætatísque florem cuiuis mercede prostituentem, conductam, vt linguam illis daret, verbísque subseruiret, permouere. Et cõuentu coacto, in quo ducẽti & quinquaginta erant, alios qui-

Cõtentio noua inter episcopos coniũctos de consubstãtiali verbo.

† ἀκριβολογουμένων.

† ὡς μηδὲν τῆς νυκτομαχίας διαφέρειν.

Ardor altercandi facit, vt contendentes se nõ intelligant.

* *Nicomediensem.*

Cogitur ea de causa Antiochiæ Synodus. Sozom. lib. 2. ca. 19. Eustathius Antiochenus episcopus ibi exautoratur iniquißimè.

Idem per calumniam stupri insimilatur, & cõdẽnatur.

dem omnes exire, mulierculam autem illam rerum vsu proteruam ingredi iussere. Progreditur illa, lactentem infantem in vlnis gerens, cúmque impudenter ex Eustathij consuetudine se concepisse & peperisse clamat. Eustathius, si quem alium facinoris eius testem conscium, aut qui tale quidquam nosset, haberet, rogat. Quæ quum id negaret, iusiurandum ab ea iudices acerbi postulant, quum quidé disertis verbis lex vociferetur, quæ de quopiam sinistrè vulgentur, ea duobus aut tribus testibus firmitatem obtinere: & Apostolus rursum, aduersus præsbyterum actionem recipi absque duobus aut tribus testibus, prohibeat. At illi nulla legis ratione habita, & nullis testibus, aduersus tantum virum iudicium instituere. Posteaquam enim illa, verba sua iurameto confirmauit, infantem videlicet Eustathij improbæ libidinis opus esse, ilicet illi veluti cõtra mœchum calculos produxerunt: Episcopis aliis, qui insidias structas ignorabant, frustrà contra nitétibus, & nó legitimè virum damnatum esse contendétibus. Porrò qui fabulã hanc concinnauerãt, nulla interposita mora imperatoré adeuntes, eiq; legitimè per sentétiam Eustathium damnatum esse persuadétes, Episcopatu hominem mouere atque exigere sunt conati: tantum nimirum veræ pietatis & castitatis defensorem, & quasi margaritum. Grauis autem, propter illius abrogationé, Antiochiæ coorta est seditio: vt parum admodũ abfuerit, quin eam prorsus euerti atq; aboleri contigerit: quippe quæ in duas discesserit partes, alterique factioni man' militaris opé ferret. quæ res plurimum Eustathio nocuit. Vbi enim imperator cognouit ecclesiæ seditionem, vehemẽter indignatus, Eustathium tanquam hominé factiosum eo nomine suspectum habuit: & quendam † honoraria militiæ illustris dignitate præditum eò misit, qui quũ tumultum ibi sedaret, tum Eustathiũ occultè inde abduceret. Itaq; ille per Thraciam in Illyricum est deportatus, perplacidè calumniã ferens, quòd hoc sic * præstare iudicaret, vir rebus omnibus honestus, bonúsq;, & orationibus componendis facundia iucunda & copiosa, sicuti id opera eius testantur: eloquutionísq; priscæ pondere, sententiarum castitate, verbo-

Meretricu-le subornatæ periuriũ. Iniquus iudicij corrupti processus

Obtinet id nũc quoque in quibusdã consistoriis, vt puellis vitiatis iuramentũ à iudicibus defeatur.

Seditio propter Eustathium Antiochiæ orta

† τῶν ἐν τέλει φανερῶς στρατευομένων.

Eã ob causam Eustathius iussu imperatoris in exilium abducitur.

* ἄμεινον εἶναι.

rum eleganti gratia, & pronunciationis vehementia præcipuè pollens. Deinceps verò infelix illa muliercula graui circumuenta morbo, sycophantiæ eius actum confessa, tragœdiam omnem, vt edita fuerat, exposuit. Dixit etenim, sacerdotes plurimos, qui eam pecunia corrupissent, flagitium id facere ausos: seipsam autem non omnino mendacem esse, quod scilicet ex Eustathio quodam † illiberalis artis opifice, puerũ concœpisset. Quum Arianorum phalanx Antiochiæ cõtra sanctum virum hæc admittere ausa fuisset, ita insuper ipsi secum rationem duxerunt & constituerunt, si imperatori notum quempiam atque eloquẽtia præclarum virum in Antiocheno throno collocarẽt, facillimè eos vniuersos in opinionem suam pertracturos. Proindéq; Eusebium Pamphili, aliis prelatum, traducere in eũ locum studuere. Quo decreto imperatori significato, illud præterea addidere, virum eum plurimi à populo Antiocheno fieri, gratiosúmq; ibi esse. Hoc sic præcipuè scripserũt, qui hostili erga Eustathiũ animo erãt. Ipse verò Eusebius decreto ei reluctatus, literas ad imperatorem, quibus Antiochenam sedem deprecabatur, dedit. Imperator verò consilium eius, qui sic Ecclesiasticum canonem seruaret, ab ecclesiáque quæ semel ei administranda credita esset, ad episcopatũ alium transferri renueret, admiratus: & populo, & ipsi Eusebio rescripsit, sententiam eius gratam habens, beatúmque eo nomine vocans: quippe qui non tantum Antiochiæ, sed vniuersi etiam orbis episcopatũ recipere dignus esset. Ad eundem modũ Synodo quoque scripsit. Et quòd sincera fide esse opinaretur presbyterum Cappadociæ Euphronium, & Arethusæ Georgiũ, alterum istorũ, aut alium certè quenquem, qué magis idoneum iudicarẽt, designare, & sedi Antiochenæ præficere præcepit. Atq; illi ante Eusebij electionem, Eulalium episcopum creauerãt: qui quum paulo pòst vitã finisset, tum demũ Eusebiũ transferre properauerant. Quod quia ille refugit, Imperatórq; translationem eam inhibuit, vacuã sedem

Eustathij egregia laus

Meretricula ea ta dẽ fraudẽ indiciũ detegit.

† βάναυσον μετιόντος τέχνην.

Ex opifice quodam ea puerum conceperat.

Arianisantes episcopi Eusebium Pamphili Cæsarea Antiochiã traductum voluit.

Eusebius id detrectat, imperatore consiliũ eius approbãte.

Nicænæ Synodi canon est de non transferendis ex vna ecclesia ĩ aliam episcopis. Socrat. lib. 1. cap. 24.

Arethusa Syriæ oppidum.

Sedes Antiochena octo annis vacat. Euphronius Phlacillus, episcopi Antiocheni Ariani.

Eusthathiani suos sibi coüẽt⁹ cogẽtes, Antiochiæ ab ecclesia secessionẽ faciũt

eam fuisse annis ordine octo ferunt: deinde Euphronium electum. Quo post annum & menses aliquot defuncto, Philacito eius ecclesię præfecturam commissam. Omnes autẽ Ariana contagione magnopere erant infecti: quamuis clandestinè eam fouere viderentur. Cuius sanè rei gratia multi ex clero & sacerdotum ordine, alij præterea qui nihilominus rectè sibi pietatem colendã statuissent, conuentibus in ecclesiis relictis, ipsi seorsum congregabantur. Habebãt ij Eustathianorum nomen, quòd ei post illius etiam discessum maximè fauerent. Ac quæ Antiochiæ de Eustathio accidere, hæc sunt.

CAPVT XLVI.

Episcopi Romani.

Hierosolymitani.

Duo eodem tẽpore Hierosolymis cõsentiẽtes episcopi; sicuti apud nos quoq; Coadiutores assumi solent.

Sozom. li. 2. cap. 20.

Pia Macarij de successore & posteritate sollicitudo.

Melitiani motus nõ recens in Ægypto causa est.

SYluestri autem in ecclesia Romana, ante quem prius eam Marcellinus, deinde Miltiades, nõ ita diu gubernauerãt, Iulius successit. Post Macarium verò sedẽ Hierosolymitanam obtinuit Maximus, qui antea in Diospolitana ecclesia, à Macario episcopatu accepto, tãdem à Hierosolymitanis est retentus. Quòd etenim superioribus temporibus confessor extitisset, aliterque vir bonus esset, populi suffragiis designatus fuerat, qui Macario vita functo, episcopatum eius reciperet. Vbi verò Diospolitani viro eo orbati, id ferre nõ possent, & certamen propterea moueretur, alium antistitem Diospolitanis legendum: Maximum autem Macarium, cũ quo vnà episcopalem gereret curam & functionem, retinendum: atque vbi ille decessisset, vt hic in locum illius surrogaretur censuerunt: illud porrò scire oportet, quòd qui hæc diligentius inquisiuere, de sententia Macarij multitudinem, quod de Maximo ingenti studio egerat, fecisse confirmant. Macarium nãque post illã Maximi electionem, haudquaquam pœnitentia ductum esse: atque cum animo suo considerantem, & ꝙ vir is rectè de Deo sentiret, & quòd multitudini propter strennè obitum confessionis certamen, valde charus esset, necessariò eum qui sibi succederet, retinendum esse censuisse. Non paruus enim ille animum eius subiit metus, ne ipso morte sublato, Eusebius & Patrophilus opportunitate temporis arrepta, alicui ex Arianis episcopatũ suũ concederẽt: quandoquidem, se adhuc superstite, nouas

res moliri cœpissent: & à se * excommunicati, nugas tandem suas repudiassent. Nondum verò, qui in Ægypto quoque coortus fuerat motus, sopitus erat. Arij nanque hæresis à Nicæna Synodo proscripta. Melitius verò eis quas suprà exposuimus conditionibus receptus erat. Et Alexandro in Ægyptum reuerso, Melitius quas extra ordinem non rectè tenuerat ecclesias, restituerat. Ipse Lyci agebat. Et priusquam Melitius decessit, Ioannem quendam, † qui eadem cum eo de Synodi Nicænæ dogmate sentiebat, in locum suum substituit: qui noui rursus motus in ecclesiis autor fuit. Quod vbi Ariani videre, neq; ipsi rerũ suarũ negligentes fuere. Et quod apud factiosos eiusmodi homines fieri assolet, hi quidem Arij opinionem laudibus ferebant: illis verò magis conuenire videbatur, vt ecclesiis Melitiani præessent, quibus etiam plerīq; magis erant addicti. Atque antea quidem vtrique ab alteris dissidebant. Vbi verò animaduertêre, multitudinem episcopos catholicæ ecclesiæ sequi, conuentu coacto, fœdus inter se pepigere, communéque aduersus pium Alexandrinæ vrbis clerum suscepere bellum. Et adeò criminationes simul & defensiones ex æquo communiter decertantes protulere, vt tempore procedente, Ariani vocarentur Melitiani, & Melitiani Ariani. Atqui Melitiani de ecclesiarum præfecturis tantum decertabant: Ariani autem malè sentiebant de Deo. Veruntamen quòd sibi communiter inimicitias contra nos sumpserant, consensum atque concordiã assimulabãt, vtrique arbitrati facilius sibi eo modo res ex sententia successuras. Cæterùm temporis processu propter perpetuos de rebus eiusmodi sermones & colloquia, ad eum peruenere habitum, vt idem vtrique de Deo sentirent. Sedenim deinde Melitiani, iuxta pristinam secesѕionem, ab Arianis sunt disiuncti. Simul nanque vtrorumque clerus & populus alij ab aliorum abhorrebant communione. Multásque vrbeis id peruasit malum, maximè verò Arianismus viguit in Bithynia & Hellesponto, necnõ in ipsa Cõstantinopoli. Inde adeò, quòd Eusebius Nicomediẽsis & Theognis Nicænus, arte quadam cum cui decretum Nicænæ Synodi asseruandũ commissum fuerat,

* ἀφορισθέντες.

† τῶν ὁμοδόξων περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐν νικαίᾳ συνόδου. *Nic.* τῶν αὐτῷ συνάθων παρὰ τὸ δογματῆς. &c. *Sozom. lib. 2. c. 21. hoc est, familiarem suũ contra Nicenæ Synodi decretum. Et rectius.*

Miletiani et Ariani inter se dissidentes, cõtra catholicos coniunguntur: et cõmunes inuicẽ actiones et defensiones ipsaq; etiã nomina fuciũt.

Iidẽ rursus disiũgũtur.

Euse. Nicomediẽsis. et Theognis Nicænus sub scriptiones suas in Ni-

... cano decreto fraudulẽter inducũt atque delent.

dicuntur circumuenisse, subscriptionésque suas deleuisse: atque liberè & propalàm docuisse, non oportere filiũ patri consubstantialem dicere. Ij quoque primi Athanasio autores fuere, earum quas pertulit ærumnarum. Multam nanq; ab imperatore consequuti potestatẽ & libertatem, Arium quidẽ, qui consentiens & amicus illis esset, Alexandriam reducere: illum verò veluti ex diametro eis repugnantem, abigere inde contenderunt. Et sanè vix tandem consilium id ad exitum suum perduxere. Quomodo autem id cõficere potuerint, & quo pacto imperator vt Arium reciperet, adductus sit, quàm potero breuissimè dicam.

CAPVT XLVII.

Qua fraude Ariani effecerint, vt Cõstãtinus Ariũ Alexandriã reducendum censuerit. Presbyter Arianus Constantia Constãtini sorori, iniuriam Ario factam esse persuadet.

PResbyter quidam ægritudine Ariana, quamuis ea occultior esset, occupatus, Constantiæ imperatoris sorori, quam Licinius in matrimonio habuerat, familiaris erat, & amicus. Is ex familiaribus colloquiis, quũ multa apud eam vteretur sermonum libertate, illata aliquando Eusebij mentione, de Ario quoque verba aspersit, minus rectè de eo statutum esse dicens: per inuidiam quippe & æmulationem Alexandri damnatum, simul & à patria exulem, & ab ecclesia extorrem, in miseria viuere, séq; indigna pati: neque ea esse, qua plerique credant, opinione. Hæc vera esse Constantia arbitrata, apud seipsam celauit. Nihil enim nouare audebat, cõfirmatum esse sciens, stabilémq; in Synodi decretis imperatorem. & quamdiu superstes fuit, rectam tacitámque opinionẽ eam habuit. At vbi graui est oppressa morbo, à fratre frequenter eam visente, supremam hãc petiit gratiam, vt presbyterũ, de cuius eximia pietate testificabatur, familiarem haberet: rectè eum sentire, sincerámque ei beneuolentiam conseruaturũ esse. Se quidem iam decedere. Ei verò, ne quid pateretur, admodum metuere affirmans, quod à nonnullis persuasus, viros graues perpetuo mulctasset exilio. Atque illa his dictis, fatis concesit. Presbyter verò libertate inde sumpta, paulatim eosdem apud imperatorem mouebat de Ario sermones, quos ad sororem quoque eius dudum retulerat: nihil scilicet cõtra Synodi decreta Ariũ sentire, venientem eum, si ipse iubeat, vera hæc esse: &

Idẽ Cõstãtino quoq; à Constantia moritura ei commendatus persuadet.

quòd præter rationem sycophãtia circumuentus sit, in faciem ostensurũ. Imperator, siue sorori gratificans, seu presbyteri dictis credẽs: Si Arius, inquit, † recipit, fidemque facit, se cum Synodo sentire, accipio hominẽ, cum honore omni Alexandriã eum remissurus. Ad hæc verba, literas quoq; eiusmodi ad illum addidit. Victor Cõstantinus Maximus Augustus, Ario. Iampridem firmitati tuæ, vt in † aulam nostrã venires, & conspectu nostro fruerere, significatũ est. Quod te illico non fecisse, valde miramur. Itaq; publico vehiculo cõscenso, ad nos venire propera, vt beneuolentia curáq; nostra adiutus, in patriam redire queas. Deus te seruet, dilecte. Datæ ante Quint. Cal. Decẽb. Hæc imperatoris est epistola. Mihi autem admirari in mentem venit, ipsius de vera pietate ardorẽ & æmulationem. Apparet enim ex iis quæ scribit, sæpius illũ ab eo ad pœnitẽtiam excitatum esse. Quapropter eum reprehendit, qui multoties literis admonitus, ad veritatem nõ redierit. Ille igitur literis eis acceptis, cũ Euzoio Cõstantinopolim venit. Erat autem Euzoius diaconus, & ipse ab Alexandro exautoratus, quum Ario presbyteri dignitas adempta est. Imperator in cõspectum suum admissos, an fidei promulgatæ assentirentur, rogauit. atq; illis id asseuerantibus, libellum eos offerre iussit, qui eorũ de Deo sententiam cõplecteretur. Tum illi declinata priore via, quã sentẽtiis quibusdã inueniendis inierant, simplicibus aliis notísque diuinitùs inspiratæ scripturę verbis, nouam formulam & expositionẽ texuere: iúreiurãdo confirmantes, ita se ex animo credere & sentire, neque aliter vnquam sensisse. Scriptũ id hisce verbis cõceptum fuerat. Piissimo Deiq; amãtissimo dño nostro Imperatori Cõstantino, Arius & Euzoius. Sicuti Deo grata pietas tua Imperator dñe pręcepit, ita in scripto exponimus fidei nostræ ꝓfessionem. Et corã Deo testamur, sic nos, omnésq; qui nobiscũ sunt, quẽadmodũ subiecimus, credere. Credimus in vnũ Deũ patrem omnipotentem. Et in Dominũ Iesum Christũ filium eius, ex eo ante omnia secula genitũ, Deum verbũ, per quem omnia facta sunt, quæ vel in cœlo, vel in terra sunt, qui venit, & carnem assumpsit: qui passus est, & resurrexit: qui reuersus est in

† συντίθεται

Euocatur à aulã imperialem Cõstantini literis Arius.

† στρατόπεδον

Socrat. lib. 1. cap. 25.

Benigna literarũ earum interpretatio.

Arius & Euzoius ad Imperatorẽ veniũt.

Libellus ꝓfessionis fidei Arij & Euzoij Cõstantino oblatus.

cœlos, & rursum veniet iudicaturus viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum, & carnis resurrectionem, & vitam venturi seculi, & regnū cœlorum: & vnam ecclesiam Catholicam Dei, quæ à finibus ad fines mundi est. Hanc verò fidei persuasionē ex sanctis Euangeliis accepimus, dicente Domino discipulis suis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen patris, & filij, & spiritus sancti. Quod si nō ita credimus, & verè recipimus patrem, & filium, & spiritū sanctum, sicuti cuncta Catholica ecclesia, & sanctæ scripturæ docent, pro eo atque omnino persuasum habemus, iudex noster erit Deus, & nunc & in venturo illo die. Itaq; pietatem tuā, Deo dilectissime Imperator noster, cohortamur, vt nos, qui ecclesiasti† sumus, fidémque & sententiā ecclesiæ & sacrarum scripturarū obtinemus, per pacificam & diuinam pietatem tuā, matri, videlicet Ecclesiæ, vnias atque cōiungas, quæstionibus, & quæ ex quæstionibus oriuntur superfluis, & ad rem non pertinentibus verbis accisis: vt & nos & Ecclesia per pacificationem inter nos conciliati, solitas preces pro pacifico & pio imperio, totáque familia tua cōmuniter omnes peragamus. Hoc scriptū nonnulli insidiosè compositum dicebant: Illos nanq; verbis quidem ecclesiæ cōciliari, nihilominus tamen prioribus opinionibus suis inhærere, verborū ipsorū significatione id satis declarāte, ambiguè in vtranque partem inclinantium, & ad ancipitem sensum vergentium. Imperator autem existimans eos Nicęnis decretis assentire, supra modū lætitia efferebatur. Veruntamen ante legitimam, pro recepto more, explorationē atq; inquisitionem eorū qui summam† rei ecclesiasticæ tenebāt, sibi hoc non sumpsit, vt illos ad cōmunionem admitteret: sed ipsos ad eos qui tum Hierosolymis cōuenerant, episcopos misit, quibus significauit, vt nouam illorū formulam expenderēt: humaniter perspicere iubens, siue illi rectè sentientes per inuidiā circumuenti insidias pertulerint, seu malè opinantes per pœnitentiam in rebus iudicatis tandem acquiescerēt. Eusebiani porrò † commodum nacti tempus, imperialium literarum prætextu,† Synodo nondum acta, ad communionem eos admisere. Atque hoc quum fecissent, Im-

Imperator Cōstātinus p credulitatis errorem formulam hāc fidei ecclesiasticæ concordiæ causa laudat: eámq; cōuentui episcoporum Hierosolymitano perpendendam mittit.

† τῶν κυρίων τῆς ἐκκλησίας.

Eusebiani ibi Arium & Euzoiū recipiūt, & aliis recipiēdos cōmendant.

† ἑρμαῖον καιρὸν, μήπω τῆς συνόδου γεγενημένης.

peratori rem eam insinuarunt: & ecclesiæ Alexãdrinæ, Ægypto, & Libyæ omni, episcopísque & clericis earum scripserunt, vt non grauatè eos reciperent: quorum & imperator ipse piam fidem esse testaretur, cuius etiam fidei formulam epistolæ suæ adiunxerunt, imperiali iudicio Synodi calculum addentes.

CAPVT XLVIII.

HOc modo Arius Alexandriá venit. At enim † mendacij molitio veritati succubuit. Tantum nanque abest vt eum sacer admiserit Athanasius, vt etiam perinde atq; piaculum aliquod sit auersatus. Arius ibi manens, hæresim rursus cõmouebat. Et Eusebiani Athanasio scripserunt, & imperatori quoq; vt scriberet persuaserunt, vt ita ille rem, quo Arius reciperetur, moderans administraret. Id verò Athanasius facere omnino recusauit, & ad ipsum imperatorem literas dedit, fieri nullis modis posse, vt ij ad cõmunionem admitterentur, quos tam frequens Synodus, propter veræ pietatis fidem proculcatam, anathemate notasset: præcipuè quũ non legitimè, pœnitentia ac cõuersione interueniente, resipuissent. Id imperator grauiter tulit: maximo enim studio ad farciendam ecclesiæ cõcordiam incumbebat. Itaque Athanasio rescripsit, ne quem ab ecclesia arceret. Ac si contemptim iussa sua acciperet, missurum se eò, qui illum inde exigerẽt, est minatus. Qua de re particulam epistolæ Cõstantini annectere scripturæ huic libet, quæ sic habet. Quum igitur voluntatem meã perspectam habeas, omnib' quicunq; intrare in ecclesiam volent, liberum præbe ingressum. Si enim cognouero quenquã à te ab ecclesia repulsum, aut ab introitu eius prohibitum esse, præsto ibi cõfestim erit, qui à me missus, iussione mea exautoratum te ex eis locis deportandum curet. In hanc sententiam Constantinus scripsit, vtilitatem publicã in consilio habens, & ecclesiam scissam videre nolens. Athanasius autem quum imperatori denuò scripsisset, non esse participãdam cum Arianis cõmunionem: rursum Ario imminens, Alexandria eum expulit. Tum demum Eusebiani animaduertentes, se voti sui impotes fore, nisi episcopatu Athanasius detrusus esset: exacerbatũ imperatoris aduersus illum animũ,

† ἀλλ' ἡ τοῦ ψεύδους κατασκευὴ ἥττων τῆς ἀληθείας ἦν: Nicep. οὐ μήν τοι κεκρατίσσων ἡ κατασκευὴ τῆς σιωπωμένης ἀληθείας ἐγένετο: Socrat. li.1.ca.27.

Imperator idignatur.

Exiliũ Athanasio minatur.

Benigna verborum Cõstantini interpretatio.

Arius ab Athanasio Alexãdria exigitur.

Eusebiani cõsilium, vt Athanasio

episcopatus abrogetur, capiunt. Calūniatores aduersꝰ eū apud imperatorem subornāt. Prima calumnia non procedit. a Al. Eusionem habēt. † ἐκ τοῦ παρα- κοντος. Niceph. τότε τυχηρῶς ἐν νικομηδίᾳ τυγχάνοντες Socrat. vt suprà. Neq; itē secūda, crimen maiestatis læsæ Athanasio intentans. Imperator honestè cū prolixa cōmēdatione Athanasiū à se Alexādriā remittit. Nouæ aduersus Athanasiū Arianorum & Melitianorū crimi-

in occasionem consilij desideriíq; sui perficiendi arripuerunt. Erant autem qui contra sanctum virum conspirauerant: Eusebius Nicomediæ, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Vrsicius Singidonis, & Valēs Mursorum, Pānoniæ episcopi. Quum verò non satis occasionis haberēt ad tantam calūniam, ex Melitianis quosdam accusatores eius pecunia clàm cōductos subornarunt. Ac primū apud imperatorem a Essione, Eudæmone, & Callinico, Melitianis episcopis calumniantibus, illam accusationem sustinuit, quòd Ægypto lineam vestem Alexandrinæ ecclesiæ pendendā imperasset, & tributum exegisset. Quam sanè calūniam apud imperatorem, quum eū † fortè fortuna aliam ob causam Nicomediæ cōuenissent, Alypius & Macarius presbyteri falsam esse coarguerunt. Imperator ergo delatores literis perstrinxit, Athanasiū autem ad se euocauit. Nondum autem ad Cōstantinum venerat, quum ei Eusebiani aliud crimen intendére: insidias eū clàm Principi tendētem, Philumeno cuidam arcam auro refertam misisse. Quam rem vbi imperator merā itidem esse sycophantiam manifestò deprehēdit, in Psamathia, quod ex suburbiis Nicomediæ vnū est, tum agens, cum ingenti honore Athanasiū Alexandriam remisit: literis datis, quibus omnia quæ in hominem dicta fuerāt, ementita esse ostendebat: & insuper testificabatur, perhumanū eum ac rectè credentem planéq; diuinū esse virum, qui propter inuidiam crimen sustinuerit, & superior tamen accusatoribus euaserit. Cohortabatur quoq; multitudinem, ne dissideret, sed modis omnibus cōcordiam cōsectaretur, & Deum suspiceret. Atque ille quidē talia scribendo, pacem conciliare studebat. Melitiani autem & Ariani crimina alia aduersus Athanasiū instituerunt. Quorum vnū erat, mysticum eum cōminuisse poculum, sacram mensam euertisse, & diuinos quosdā libros combussisse. Alterū verò, Arsenij cuiusdam Melitianorum hæresis episcopi, quam ei amputauerit, manū secum habere † per quam prodigia ederet. Arseniū porrò apud

nationes, sacrorū prophanatorū cædes & magicarū artiū. Ischyras sibi ipsi sacerdotalē arrogās dignitatem Athanasij accusator. † πρὸς μαγείας τινάς. Socrat. hoc est, Magiæ gratia.

presbyterum quendam Patrinem nomine in monasterio quodam cum cura & diligentia occultantes, humanitate benignitatéq; omni fouebant, vt tectus ibi maneret, & neutiquã in publicũ prodiret. * Res ** Arsenij huius Ioãnis etiã monachus criminator adornauit. Et autores rei istius technis insidiísque talibus structis, vbiq; obãbulabant, sermones serentes, & Athanasium traducentes. Vehemẽtius verò in eũ inimici eius inuehebãtur: & Ischyras ille maximè, qui in Mareote colebat, quæ regio Alexãdriæ est, plures frequentésq; habẽs vicos, in quib⁹ multæ & magnæ sunt ecclesiæ episcopo Alexandriæ subiectæ, cuius vrbis cẽsentur esse parœciæ seu viciniæ. Ibi agẽs Ischyras, † sua spõte & ex sese natus domo prodierat sacerdos: quod quidẽ facinus pœnam omnẽ longè supergreditur. Qua in re ab Athanasio deprehẽsus, quum in eũ inquireretur, fuga sibi cõsulens, Eusebianis Nicomediæ est iunctus. Atq; illi, pro eo quo aduersus Athanasiũ ardebãt odio, veluti presbyterum susceperũt, episcopali se eum dignitate ornaturos polliciti, si accusationem Athanasio intẽderet. Ille sanè †ea quæ dicta erãt, facile instituit. Imperator porrò his verbis auditis, * Cẽsori Dalmatio fratris filio res Antiochenas in Syria administrãti scribit, vt de eis rebus iudicet, iustásq; exigat pœnas. Mittit quoq; ad eũ Eusebium & Theognidem, vt eis assessorib⁹ iudiciũ de Athanasio perageretur. Quod vbi Athanasius ex Cẽsore, qui eum euocauerat, cognouit, secum ipse perpendens, quàm arduum sit causam dicere apud minus beneuolos & æquos iudices: illorum artibus aduersus eos concertat, & modis omnibus veritatem minimè oppressum iri sperat. Et quia difficile ei videbatur, rem omnibus probare, Arsenio non comparente: & ipse secum reputabat, non aliter se innocentiam suam declaraturum

† οἴκοθεν αὐτόματος ἱερεὺς ἀνεδείκνυτο.

Tales multos nostra tulere tempora.

† τὰ εἰρημένα ἐνχειρῶν ἐσκαιώρητι

Cõstãtinus nouarũ aduersus Athanasiũ institutarũ calũniarũ Dalmatiũ iudicẽ delegat, eidémq; Euseb. et Theognidẽ assessores attribuit.

* Παρεσκεύαστο δὲ πρὸς τοιαύτην κατηγορίαν καὶ ἰωάννης μόναχός τις ὁ γραφόμενος, *Sozo. li. 2. ca. 23. hoc est, Institut⁹ verò ad eiuscemodi quoq; criminationẽ est Ioãnes monach⁹ quidã accusator.*

** *Arsenium hunc Eusebius lib. 10. dicit aliquãdo Athanasij lectorem fuisse, & ob noxam quandam castigationem veritum profugisse, & latuisse. cap. 17.*

* *Legendũ puto Cæsari, ex Eutropio qui de Constantino scribit:*

Tricenalibus suis Dalmatiũ fratris sui filiũ Cæsarem legit. In Catalogo Consulũ Romanorũ, 25. Imperij Constãtini consul reperitur Dalmatius Cæsar.

Athanasius aduersariorum suorũ assessorum forũ declinat: & se prudẽter ad dicẽdam in legitimo iudicio causã parat, & probationes quærit, Cõstãtinus literis suis Athanasiũ absoluit.

† ἐυταξίᾳ. ἐυσεβίᾳ.

† τῷ λοιποῦ Niceph.

τίως, Sozom. vt suprà: hoc est, tum.

esse, nisi viuere eum ostẽderet, quem ipsi mortuum esse asserebant, ex familiaribus quendam diaconum in Ægyptum mittit, qui Arseniũ quærat. Ille postquam Thebaidem peruenit, vbi ageret cognouit: apud Patrinem scilicet, qui eum occultabat. Atq; ipsum quidem ibi nõ inuenit: aduentu enim diaconi cognito, in inferiorem transierat Ægyptum: Patrinem autem, & simul Eliam, qui illum aliò traduxerat, assumptum, Alexandriam adduxit. Qui ambo apud præsidem, viuere Arseniũ confessi sunt, qui ab ipsis antea occultatus, eo tempore in Ægypto esset. Hæc ad imperatorem quoque sunt relata. Is Athanasio scribit, suadens, vt cum cura episcopatum retineret atq; administraret, Melitianorum delationes non metueret. Et præterea dignas pœnas legib. persoluturos esse recepit, qui tam grauia auderent, & quiet[illegible]e quidem nollẽt, tumultus verò in ecclesia concitarent: eos scilicet homines, qui non modò bonis atque innocentibus per inuidiam insidias struerẽt, verùm etiam † ordini veræque pietati detrimento essent. Hæc quũ ad Athanasium scripsisset, publicè is epistolã recitari iussit. Melitiani in metum coniecti, † deinceps minas imperatoris vertentes, cõquieuerunt. Et ecclesia in Ægypto pacata est, quę à tanto Pontifice administraretur. Indies quoque ea augebatur, frequentiórq; fiebat: quòd multi ex superstitione etiam Græcorum ad fidem accederẽt, & populi toti ad Christianismũ aggregarent.

CAPVT XLIX.

NOn longè deinde pòst, aduersariorũ technæ rursum Athanasio negotiũ exhibuere, odiúmq; apud imperatorem creauere. Nam accusatorum turba coiit. A quibus vix tandem imperator permotus, Synodum Cæsareæ Palæstinæ cogi iussit. Quò euocatus Athanasius, ad menses triginta aduentũ suum distulit, eius qui ibi sacris præsidebat Eusebij Pamphili, & cognominis ei Nicomediensis, factionísque eorum dolũ suspectum habens. Atque eò quidem venire supersedit: postea ve-

Cogitur Cæsareæ Palæstinæ episcoporũ conuẽtus, Athanasij causa: sed is eò non venit. Conuentus eorum alius dedicandi templi Hierosolymitani gratia.

rò acriore ei adhibita vi, Tyrum venit. Imperator nanque ad dedicandum Hierosolymis templum, quod ipse construxerat, Synodum congregari iusserat: quò, vt † spectaculo essent, Eusebius, & qui factionis eius erãt, cum multo & regio apparatu ibant. Eam Synodum imperator ex itinere Tyrum diuertẽtem, prius Athanasij causam discutere iussit, vt iurgiis nugisq; omnib. è medio sublatis, pacatioribus animis tẽplo Deo cõsecrãdo, † mystica sacra perficerent. Tum autem trigesimus imperij Constantini agebatur annus. Et aderãt ex episcopis Orientalibus sexaginta numero, quos Dionysius Consularis coëgerat. Eò * ferreis catenis vinctus ex Alexandria Macarius presbyter, militari eum ducẽte manu, venit. Athanasius autem citatus, primùm quidẽ moras nectebat, non tam criminationes timens, quàm ne quid de fide aliter quàm in Nicæna Synodo decretum fuerat, nouaretur cauens. Veritus tamen imperatoris literas, quæ, nisi sua sponte veniret, inuitũ cum vi eò abductum iri minabantur, Tyrum venit. Dei autem prouidentia quædam, qui mortuus dicebatur, viuum Arsenium eò quoque ire impulit. Non enim rationem habuit vel acceptæ à sycophantis pecuniæ, vel eorundẽ de occultatione mandati, quin Tyrum ipse quoque clàm veniret, quemnam tandem finẽ res habituræ essent cogniturus. Porrò Archelai consularis ministri in caupona quadam vino & ebrietati vacantes, quũ ex quodam, cum qui interfectus esse dictus fuerat, Arsenium adesse, & in quadam domo latitare audissent, rem hero renunciarunt: qui eam statim inquisitam atq; cõpertam pressit, certámq; reddidit: & Athanasium secretò per internuncium fidelem, bono animo esse iussit, quòd viuens scilicet Arsenius adesset. Atque ille præsens, † quũ iam in potestate eorum esset, eum se esse pernegabat. Paulinus autem Tyri episcopus, qui hominem iamdudũ nouerat, ipsissimum eum esse profitebatur. Et prouidentia quidem rem eam disponens, sic est moderata. Athana-

Accusationum capita plura, quæ Athanasio sunt intentatæ, apud Sozomen. inueniuntur, lib. 2. cap. 25. Suspectum omni ex parte Athanasij iudicium.

† θέας χάριν. *Is Tyrum iussu imperatoris, vt ibi Athanasij causam discutiat, diuertit.*

† ἐμβατήρια.

Ita etiam Cereris Eleusinæ sacra mystica dicta sunt.

* σιδηροδέσμιος.

Macarius Alexãdrinus presbyter vinctus Tyrum adducitur.

Venit eò Athanasius.

Item Arsenius.

Athanasius Arsenium Tyri adesse, certior fit.

* ὑπὸ χεῖρα γενόμενος τοῖς πολλοῖς.

Socrat. lib. 1. cap. 28. hoc est, captus.

sius verò postquam citatus apud Synodum cõstitit, crimina sibi obiecta partim diluit: partim vt de eis amplius dispiceret, dilationem petiit, (valde nanque difficilis & impedita ei res erat, qui accusatores apud iudices gratiosos esse, testes multos ex Arianis & Melitianis, sentẽtias illorũ comprobantes, dispositos: & delatores in eis criminibus, de quibus ipse eos conuicerat, venia dignos iudicatos esse videret:) potissimum verò in accusatione de Arsenio: & rursum de muliercula quadã, quam muneribus datis inuitam noctu vitiasse arguebatur. Quas sanè ambas deinde ridiculas esse ostendit. Siquidem deinde, quũ mulier in medio consilio assistens Athanasiũ incusaret, presbyter quidam Alexandrinus Timotheus, qui ibi aderat, sicuti ei cum Athanasio clàm cõuenerat, causam scilicet perinde atque propriam in se recipiens: Itáne tandem, inquit, mulier à me tibi oblatum esse vitium dicis? atque illa, An verò non à te? (ipsum digito demonstrans) dixit: tempore quoque & modo, vt vis ei illata esset, adiecto. Et hoc quidem crimen, vt ridiculũ, sic facilè est refutatum. Deinde manus Arsenij producta: & accusatio nõ iam verbis, sed factis instituebatur. Ille verò dextrè admodũ & prudẽter criminationi obuiam iit. Interrogauit nanque, an ex præsentibus quisquam Arsenium nosset? Atque nonnullis, nosse se eum dicentibus: Arsenium in concilium adduxit, sub veste manum vtranque tegentem. Et tandem: En vobis, inquit, mortuus præstò adest. atque vna illius, mox quoque altera producta manu: En, ait, Arsenium habetis, manus duas habentem: tertiæ autem locum vbi quis inueniat, accusatores mihi ostẽdant. Deus siquidem conditor in principio hominẽ prorsus † trimanũ nõ creauit. Calumniis his apertè ad eum modũ confutatis, doli architecti rerum suarũ satagẽtes, turbæ se immiscuere, & fuga sibi cõsuluere. Et crimen quidẽ hoc à se Athanasius, Arsenij vita remouit. Deinde Ischyram † exceptione repulit, in primis quòd presbyter nõ esset. Insu-

Calumniã stupri pulchrè & sapiẽter Athanasius à se amolitur.

Arsenium quoq; viuũ exhibens, cædis crimẽ refellit.

† τρίχειρα.

† παραγρά-φετο.

Iudicium Ischyræ & Athanasij.

* *Ischyræ, seu Ischyrionis (ita enim eum Sozomenus nominat) causa in eo statu fuit. Arrogabat is sibi & vsurpabat sacerdotii dignitatem, & quæ presbyteri sunt munia obibat. Eũ verò quum*

Athanasius in facto flagrāti mysticis sacris operantem deprehendisset, mensam sacram euertit, calicem cōfregit, & impiam temerarij hominis audaciam inhibuit. Qua de re accusante Ischyra, Athanasius causam apud iniquos iudices dixit. Aetas nostra multos vidit Ischyras, Athanasium nullum. Porrò Athanasius ea quæ modò dicta sunt, per Macarium presbyterum Ischyra exautorando egit, qui & ipse è vinculis causam dixit.

per etiam, non debere quenquam ab inimicis iudicari, allegans, Eusebianos submouit. Et quum alia quoq; accusationis capita in mediū proferrentur, visum cōcilio est, Mareoten ire: vt † in re præsenti, quæ in controuersiam erant deducta, inquirerētur. Vt verò ad rem inuestigandā electi sunt, quos Athanasius per exceptionem iudices reiecerat (mittebātur enim eò, Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens, & Vrsicius) ipse reluctabatur, & apud vniuersum cōcilium, rem eam † insidiosam esse in molitionem, vociferabatur: ac si accusator vnà cum suspectis & inimicis iudicibus adesset, iniquum id † vniúsq; tantum partis iudiciū esse protestabatur. Hæc quū ille diceret, neque quisquam, ac ne Dionysius quidem consularis rationem eius haberet, atque insuper metueret, ne manus sibi per vim & cædem afferrent, ex consensu eo ad imperatorem profugit. Postquam qui Mareoten missi fuerant, rediere, atque † ad testationes vniformes, sub vna scilicet persona, vera esse quæ aduersus Athanasium accusator dixisset, confecere: Synodus primùm eum nullo defendente, † veluti contumacem cōdemnauit: deinde etiam sentētiam, qua ei dignitas Episcopalis abrogata est, tulit, in qua sentētia virū conuiciis multis vt seditiosum, & Ægyptū motibus turbulentis implentem prosciderunt: simul & de muliercula illa, & de Arsenij cæde probrum prætermittentes. Ad omnes quoque locorum omniū episcopos literas dedere, ne vel sermone vel vsu & cōmercio aliquo cum eo communicarent, néve ei Alexandriæ esse permitteretur. Verum quoque esse asseruerunt, mystici poculi comminuti crimen: & accusationum capita quæque attingētes, singulari quadā arte calumniam pertexuerunt, sycophantas conuictos silentio tegentes, &

† τοπικῶς.
Mittuntur ab episcopis Mareoten quidā, qui in re præsēti causæ statū īquirāt.
† σκευώριαν.
† ἐκ μονομεροῦς ἐδίκα.
Athanasius oīa in iudicio sinistrè agi cernēs, ad imperatorem confugit.
† ὑπομνήματα μονοπροσώπως.
† ἐρήμην τούτου κατεδίκασαν.
Testificatio suspecta.
Athanasius vt cōtumax damnatur.
Dignitas eidem abrogatur.
Iudicū corruptorum fraus & peruersitas.

Arsenius quoque ipse Athanasiũ sentẽtia sua iugulat.
Paphnuti⁹ Thebæus et Maximus Hierosolymitan⁹ episcopi, peruersum hoc iudicium damnant.

accusatores eius omnes laudantes. Ioanni quoque illi qui Melitio successerat, sectatoribúsque eius, aut quicunq; ex clero eius erant, honorem dignitatémque tribuêre. Ipsum etiam Arsenium, qui cæsus esse dictus fuerat, receperunt: qui tũ quoque Melitianorum sectator, & tanquã Hypselopolitarũ episcopus, iniquæ illi Athanasij abrogationi subscripsit. Qua in re illud nouũ mirũmq; visum est, quòd qui ab Athanasio iugulatus esse dicebatur, is viuens, quantũ in eo sitũ erat, Athanasium exautorando iugulauit. Hoc tam iniustũ insanúmque iudicium, multi etiam qui ibi affuere episcoporũ deprehendere. Nam Paphnutium cõfessorem tum presentẽ, dicunt, apprehensa Maximi Hierosolymitanæ ecclesię antistitis manu consurrexisse, atque vtrìq; minus cõuenire arbitratũ esse, qui confessores extitissent, oculósq; propter sermonem veritatis effossos, & articulorũ iuncturas mutilatas circũferrent, vt commune quicquam cum prauis improbísque hominibus haberẽt, & aduersus veræ pietatis propugnatores sententiam ferrent.

CAPVT L.

Episcopi Tyro Hierosolymã ire iubẽtur, ad templũ nouæ Hierusalẽ dedicandum.
Anniuersarius Exaltationis sãctæ Crucis dies.
Profectio Hierosolymitana religionis ergò.
Suprà cap. 47. eodem.

EO tempore, quo & trigesimus imperij Constantini annus cõplebatur, & templũ Hierosolymis in Caluariæ loco magnificẽtissimè absolutũ fuerat, quod magnum martyriũ dicitur: Marianus quidam ampla dignitate vir, ab imperatore cũ literis ad Synodũ venit, quibus quàm celerrimè Hierosolymam adire, propter sacri eius templi dedicationem iubebãtur. Atq; illi protinus vt potuere, Hierosolymã contenderũt, dissidio atq; discordia omni seposita, templúmq; ipsum dedicarũt, donaria simul & ornamenta ab imperatore missa maximi prorsus precij consecrantes: quæ longo sanè pòst tẽpore ibi fuere, stuporem & cõsternationem planè spectantibus conciliantes: tanta illorũ erat magnitudo, tãtum precium. Erat is decimusquartus mensis Septemb. dies, qui ab eo tempore in ecclesia Hierosolymitana quotãnis publicè ab omnibus festus & celebris agitatus est, octo ex ordine diebus conuentib. celebrandis. Quibus diebus ex omni terrarũ orbe homines eò cõueniunt, & ad festos conuentus concurrunt, arcana sacra peracturi, & loca sancta cogituri. Deinceps verò & decantatam

tatam illam ibi egere Synodũ, in qua Ariũ & Euzoium suscepere: Imperatoris videlicet literis adducti, quibus ille rectè eos de fide sentire significabat. Scripserũt illi quoque ad ecclesiam Alexãdrinam: multam esse, odiis discussis, ecclesiis pacem conciliatam: Arium resipuisse: eúmque, accepto ab homine pœnitẽtiæ libello, ritè susceptũ, prorsus in ecclesiæ potestate esse. Acta ea ad imperatorem etiã retulere. Atq; illi quidem hæc sic † egere. Athanasius autem Constãtinopolim contendens, de iniuriis quas acceperat, apud imperatorẽ est quiritatus. Et quum ibi nonnulli qui eum sentẽtiis suis damnauerant adessent, illud ab imperatore supplex petiit, vt rerum Tyri de se actarum in eius præsentia inquisitio & iudiciũ fieret. Porrò imperator Athanasium æquũ petere censens, ad episcopos qui Tyri conuenerant, eos ad se venire iubẽs, in hæc verba scripsit. Ego quidem quæ sint res à Synodo vestra per tumultum, & quasi procellam quandã iudicatæ, ignoro. Videtur tamen quodammodo tumultuanter per inordinatam consultationem veritas esse deprauata, quòd scilicet vos propter nugãdi aduersus proximos studiũ, quod quidem inuictũ esse vultis, ea quæ Deo placita sint, peruidere non possitis. Enimuerò diuinæ prouidentiæ fuerit, vt quum contentiosi ardoris vitium manifestò deprehensum discutiatur: tum apertè nobis declaretur, num in conuentu isthic vestro curæ vobis veritas fuerit, & res absque odio & gratia sint iudicatæ. Quam ob causam vt properè ad pietatem nostram veniatis volo, vt & rerũ à vobis actarum exactam rationẽ nobis exhibeatis, & de vobis ipsis satisfaciatis. Qua re autem, vt hæc ad vos scriberem, & vos per literas ad me euocarẽ, adductus fuerim, ex verbis sequentibus intelligetis. Ingredienti mihi iam cognominẽ nobis & modis omnibus felicem vrbẽ Constantinopolim, (accidit autem vt equo tũ veherer) derepentè Athanasius episcopus, cum aliis quibusdã quos secum habebat, in media publica via, ita præter expectationem obuius est factus, vt consternationis etiam præberet causam. Testem autem facio † inspectorẽ rerum omnium Deum, me illum primùm qui fuerit non nouisse: donec nostrorum quidam quis esset, indicarũt.

† Proscriptum esse Asium ob scuthanarê significantes. Socrat. li. 1. ca. 33.

Athanasij ad imperatorem Constantinum preces.

Constantinus cõuentũ Tyrium episcoporũ Constantinopolim ad se euocat.

Mens rixandi cupida, res diuinas perspicere nequit.

† ἔφορος.

" Atque quibusdam de iniuriis quas sustinuit eum per-
" cunctantibus, quæ æquum erat renunciauit. Ego qui-
" dem eo tempore cum eo verba non feci, neque collo-
" quutus sum. Vbi verò ille id postulauit, ego autem de-
" negaui, parum admodum abfuit quin eum reiici iube-
" rem: ille tamen cum multa libertate nihil peteret à no-
" bis aliud, quàm vt vos prçstò essetis, quò necessitate vr-
" gente, in præsentia vestra, quæ passus esset, satis deplo-
" rare posset, & ego id rationi & tempori cõuenire duxi,
" perlibenter hæc ad vos scribi prçcepi, vt omnes quicun-
" que conuentui Tyrio interfuistis, citra procrastinatio-
" nem, in * aulam mansuetudinis nostræ venire accelere-
" tis, & rebus ipsis iudicationis vestræ sinceritatem & ve-
" ritatem, me cognoscente, declaretis: quem sanè germa-
" num Dei famulum esse non negaueritis. Per meã cer-
" tè quidem erga Deum religionem, pacata sunt vbique
" omnia. Quin ipsi etiam barbari nomini Dei ritè laudi-
" bus benedicunt, qui hactenus veritatem ignorarunt.
" Manifestum autem est, † qui veritatem non norit, eum
" neque Deum nosse. Veruntamen, queadmodum modò
" dixi, & barbari per me germanũ Dei ministrum, Deum
" cognouerunt, & metuere didicerunt. Ipsúmq; me vbi-
" quç tutari, & rebus ipsis mihi prospicere senserũt. Vn-
" de maximè Deum norunt, quem illi quidem propterea
" quòd nos metuunt, colunt: vos autem, qui arcana sa-
" cra benignitatis eius * præferre (quid enim dicã † ser-
" uare?) videmini, vos inquam nihil agitis aliud, quàm
" quod ad discordiam & odium facit, & quod (vt simpli-
" citer dicam) ad generis humani exitium refertur. Ve-
" rùm properatè, sicuti dictũ est, & ad nos quamprimùm
" omnes venire maturate: illud persuasum habentes, o-
" mnibus neruis conaturos nos esse, vt iis quæ corrigen-
" da sunt, emendatis, in lege Dei omnia ritè seruentur,
" vtque eis neque probrum neq; praua aliqua opinio &
" suspicio inhærere posit: dissipatis nimirum, prorsúm-
" que attritis, atque adeò sublatis omnino legis inimicis
" qui quidem sub prçtextu speciosi nominis, varias atque
" omnigenas præbẽt blasphemias, & obtrectãdi occasio-
" nes. Talia imperator quũ scripsisset, alij quidem episco-
pi maximo territi metu, pro se quisq; domum redibant.

* στρατόπεδον.
Grauis & imperatoria cõtentiosorũ episcoporũ obiurgatio.
† ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγνοῶν, οὐδὲ τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει.
Deum sibi in rebus omnibus affuisse gloriatur Cõstantinus.
* προβάλλεσθαι.
† φυλάττειν.
Eusebiani tantũ episcopi Constantinopolim venerũt.

Eusebiani autem se in oculos imperatoris ingerẽtes, iustam esse Synodi sententiam asseuerarunt. Et multis in Athanasium conuiciis cõiectis, non iam de poculo fracto, aut mensa, aut viui hominis brachio, quòd vera ea essent, instabant: sed ad nouam aliam cõfugere calumniam. Minatum enim esse Athanasium dixerunt, inhibituros sua suasione Ægyptios esse, ne frumentum pro eo atq; Constantinus sanxisset, quotannis Alexandria Constãtinopolim subueheretur: eáque verba audiuisse Adamantium, Annubionem, Arbathionem, & Petrum, episcopos. Hæc allegãtes, causam calumniis obtinuere. † Sæpenumero nanque mendacium vincit, quum is qui calumniam struit, bonæ fidei opinionem consequitur. Confestim igitur imperator iracũdia correptus, in Galliam ad Treuiros virũ proscribit. Idque ita fecisse Constantinum opinio est, non tam quòd vera esse quę in eũ dicta fuerãt, crediderit, quàm vt ecclesiam ad vnitatem & episcopos ad cõcordiam perduceret. Quod quidem aliter fieri non potuit, nisi Athanasius relegaretur. Cõmunionem enim Arianorum omnino auersabatur. Atque ille ad eum quidem modum ad Treuiros in Galliam est abductus.

† ἰσχύει γὰρ πολλάκις τὸ ψεῦδος, ὅταν ὁ διαβάλλων τὸ ἀξιόπιστον ἔχῃ.

Athanasius calũniis nouis Eusebianorũ circumuentus Constãtino censente, ad Treuiros relegatur.

CAPVT LI.

Arius Alexãdriã reuersus contemnitur.

Idem Constantinopolim ab imperatore euocatur.

ARius autẽ Hierosolymis Alexandriam rediit. Quũ verò ecclesia Ægypti nihil sibi communionis cum eo esse vellet, ille cum sectatorib. suis denuò turbas ciere, & hæresim suam fraudulẽter serere cœpit. Plebs quũ ipsius reditum, tum pastoris sui exilium grauiter tulit. Ac imperator vbi Arij sententiam prauam esse cognouit, Constantinopolim hominẽ vocauit, peruersæ opinionis cœptorúmq; suorum rationem redditurũ. Constantinopoli populus in duas partes discesserat. Atque ij quidem nihil prorsus de Nicænis decretis mutãdum esse dicebant, alij autem Arium rectè profiteri contendebãt. Et maximo in vrbe motu excitato, homines plerique vt conuentus cogeretur, conabantur. Alexander porrò Constantinopolitanæ ecclesiæ antistes, qui dudũ Metrophani successerat, vir pręter cæteros Dei maximè amãs, vt motum eum sedaret, nihil non experiabatur. Quod vbi ei minus successit, in maximum se dimisit

Constantinopoli quoque in religione dissidetur.

Contentio Alexandri Constantinopolitani episcopi & Euseb. Nicomediẽsis, de Ario.

Constituitur Alexādro dies, quo Arium in communionem admittat.

Alexander ad preces confugit.

† τῷ θυσιαστηρίῳ προσφύντα.

Alexādri precatio cōtra Ariū.

a Precatus est Deū, vt vel animā suā susciperet, ne communione Arij contaminaretur: vel inopinatum quidquam faceret, quod & factum est. Epiphan.

b Arius Nicænis decretis apud Constantinopolim subscribit.

† σοφιστικῶς.

certamen. Et quū quod faceret aliud non haberet, pacem & cōmunionem cum Ario tum deprecatus est. Nefas enim esse, miniméque cōsuetudini ecclesiasticæ conuenire dixit, quæ ab ipsis atq; eis etiā qui ex terris omnibus quæ sub sole sunt, Nicæam concurrerant, decreta essent, abrogare. Euseb. autem post conuicia multa apertè minabundus grauia ei denunciauit, nisi ad certū diem Arium in cōmunionem admitteret. Absque eo enim si esset, ipsum quidem extorrem ab ecclesia futurū, successorem autem eius cum Ario communicaturum. Hæc vbi sunt dicta, tum quidem colloquio soluto discessere: Eusebius quidem etiam atq; etiam, vt quæ minatus fuerat, ad exitum perducerentur moliens: Alexander verò, ne ad rem conferrentur, quæ fremens ille denunciauerat, precationibus incumbens. Quem, non tātum vt ipse exautoraretur mouebat, quantū ne quid de doctrina mutaretur solicitabat. Pertimidum eū maximè imperator faciebat, qui quodammodo in aduersariorum verbis acquiescere videbatur. Itaque in ea solicitudine & anxietate trepidās diuinus senex, rebus omnibus posthabitis, & arti disserendi nūcio remisso, festinabundus † ad sanctius confugit sacrarium, ieiunio & orationi sese dedens: neque quidquam rerum earum remittens, quæ ad placandum exorandúmque Deū facerent. Et in ea ecclesia quæ Pacis cognomen obtinet, se clausit: & ore in sacram sanctioris sacrarij mensam procumbens & lachrymans, cōtinuè dies noctésq; orauit.[a] Cuius illa fuit oratio, vt siquidem opinio Arij vera esset, ne ipse constitutum conuentui & communioni videret diē: sin quam ipse coleret, sentētia maximè veritate niteretur, vt Arius dignas lueret pœnas, veluti malorum in professione fidei omnium autor. Sic episcopus Alexander precabatur. Sed & imperator periculum de Ario facere volens, in regiam suā eum accitum, num & ipse Nicænis decretis assentiretur, rogauit. Atq; ille, citra moram & deliberationem omnem, in conspectu Principis[b], decreto Synodi callida simulatione subscripsit. Factū id admiratus Constantinus, iureiurādo quæ scripserat, cōfirmare eū iussit. Quod & ipsum cōfestim † dolosa adhibita fallacia, sicuti eos qui de hac re me-

morant, dicere audiuimus, fecit. Quòd nanque suam de diuino numine opinionē Arius in charta descriptam sub axillis in sinu ferebat, ita se verè sentire, quēadmodum scripsisset, iurauit. Quare imperator persuasus, Alexandro, vt Arium reciperet, seuerius mandauit. Sabbathum erat, & postridie vt ad communionem admitteretur Arius, expectabat. Verùm vindicta nequaquam morata est, quæ vestigia eius qui tam † absurdis cauillationib. vsus esset, in pedibus ipsis est insecuta. Ex imperatoris palatio à quibusdam Eusebij satellitib. Arius deductus, per forum insolenter gradiebatur, & per mediam vrbem vēditans sese inferebat. Postquam ad Constantini forū ventum est, vbi ingens illa Porphyretica Constantini ipsius columna magnificè in altū excurrit (serum autem diei erat) timor derepentè ex cōscientiæ vulnere Ario incessit, eúmq; alui laxitas consequitur. Et vrgebatur eo casu maximè: proindéq; secessum publicum, qui in propinquo erat, petit. Ibi animo ei defecto, sua sponte incremēta effluunt: & † vi naturæ constringente soluta, sedes ipsa procidit, & multus sanguis effunditur, constitutio quoq; interna corporis omnis vnà cum intestinis epate & splene diffluit. Atq; ita ille perit. Quum autem inde non exiret, ingressi quidam propter diuturniorem eius moram, mortuum in fœdo subsellio reclinatum inuenere. Secessus is longo pòst tempore est ostensus retro forum & macelli porticum: perpetuáque loci eius & mortis Arij est memoria, quippe quē prætereūtes omnes digito semper designare soliti fuerint. Diu verò postea, fama est neminem subsellio eo vsum esse. Omnes enim locum eū fugerunt, pro detestando habentes, in quo videlicet Arius impietatis pœnas persoluisset. Postea autem Arianus quidam, vir perquàm opulentus, locum emit: & forma eius priore abolita, domum magnificam in eo construxit, vt obliuioni res ibi acta mandaretur, neq; amplius mors Arij sempiterna memoriæ successione, † veluti per Comicū ludum posteritati exhiberetur. Obitu verò eius publicato, variæ de eo hominum fuere opiniones. Quibusdam enim videbatur repentina ægritudine correptus, & per animi liberiorem relaxationem, vt cui res ex sen-

Subscriptionē dolo malo per iusiurandū confirmat.
Socra. li. 1. cap. 38.
Vindicta diuina cum cōsequitur.
† τοῖς σοφιστικοῖς ἀποτήμασι.
Constātini forum.
† φύσεως σφιγκτῆρος.
Repentina & horrēda Arij mors.
In loco eo vbi Arius interiit, ad abolendam mortis eius infamiam, magnificæ ædes ab Arianis constructæ.
† κωμῳδίᾳ.
Variæ de morte Arij opiniones.

tentia cecidisset, ex immensa, quę cor eius affatim offuderit, lęticia, subitò extinctus esse. Alij, impietatis dignum luisse supplicium putabāt. Familiares eius, ab obtrectatoribus ex insidiis per incantationem & veneficium necatum dicebant. Nō mediocris verò animi solicitudo Nicomediensem cepit Eusebium. Factum nanque istud nō vrbem modò, sed vniuersum propè orbem percurrit, fama de eo velociore passim increbrescente. Imperator sanè re ea maiorem in modū est delectatus, & propterea professionem fidei Nicænam perinde atque à Deo ipso dictatam, magis etiam defendit, Christianæ religioni mirificum in modum addictus.

Athanasius de Arij periurio & obitu.

Locus ipse postulare videtur, vt quæ magnus Athanasius de Arij rebus scripta reliquit referamus. Quæ sic habent. „ Nam & ipse Arius hæresis quidem princeps & „ antesignanus, Eusebij verò particeps & socius, studio & „ opera Eusebij & amicorum eius, vocatus à beato Con„ stantino Augusto, & ab eodem vt in scripto persuasio„ nem fidei suę exponeret flagitatus, in libellum eam do„ lo malo, impudentibus de impietate sua dictis suppres„ sis, retulit: verbáque scripturarum simplicia, sicuti in eis „ expressa reperiūtur, itidem vt diabolus assimulauit. De„ inde quum beatus Constantinus dixisset, Siquidem ni„ hil prętereą tectum in mente habes, veritatem testimo„ nio iurisiurādi confirma. Vlciscetur enim te, si falsò iu„ raueris, Dominus ipse, Iurauit miser, neq; habere se, ne„ que aliud quàm tū scripserit, quamuis dictum aliquan„ do ab eo sit, sentire: sed ilicò egressus, tanquam pœnas „ pendens concidit, & suspensus crepuit medius. Atq; o„ mnibus quidē hominibus communis vitæ finis consti„ tutus est mors ipsa: neq; cuipiam, etiā si is inimicus fue„ rit, qui vita defunctus sit, † insultare cōuenit: quòd in„ certum sit, an non idem sibi ante vesperam accidat. Sed „ Arij obitus quādo quidē non simplex fuit, dignus pro„ prerea est qui cōmemoretur. Quū enim Eusebius se eū „ in ecclesiam introducturum minaretur, episcopus qui„ dem Constantinopolitanus Alexander id futurum ne„ gauit: Arius autem vi & minis Eusebij cōfisus est. Sab„ bathum quippe erat, & postridie sperabat se ecclesiæ „ conuentui aggregatū iri, Certamen erat acre: his quidē

† οὐ δεῖ τινος ἐπεμβαίνειν. Nullius calamitatis insultādū. Nescis quid ser' vesper vehat.

minitantibus, Alexandro autem orante. Sed enim Dominus, iudicio suo interposito, aduersus homines iniquos iudicauit. Nondum enim sol occiderat, & necessitate eum in locum suum pertrahente, ibi pessum iit, vtróque simul, & communione & vita confestim orbatus. Beatus certè quidem Constantinus re audita, admiratus eam est, periurium eius vindicatum esse perspectum habens. Omnibus autem tum manifestum fuit, quum Eusebij minacem denunciationem, tum Arij spem & expectationem frustra fuisse. Declaratum quoque rursum, Arianum furorem ab ipso Seruatore exclusum esse à communione, & hic, & in primogenitorum ecclesia. Quis igitur non miretur, homines istos magno contentionis studio videns iustitiæ laudem ei tribuere, quem condemnauit Dominus? eosdémque cernens hæresim defendere eorum, quos excommunicatos esse conuicit Dominus, ducem eius Ecclesiam ingredi non passus? Hæc de Ario Athanasius.

CAPVT LII.

Nō persuadetur Cōstātinus, vt Athanasiū ab exilio reuocet.

EO tam fœda morte sublato, finem tamen nugamenta eius non habuere. Neque qui factionis eius, erant, vel ad breue tempus desierunt insidias eis struere, qui in diuersa erant sententia. Populus sanè Alexandrinus frequēter ad Imperatorem, qui ei de restitutione Athanasij mirabiliter supplicarunt, misit. Et ad eundem scripsit multa virtute pollens Antonius, ne omnino Melitianis fidem haberet, sed potius vt sycophantiā omnino esse intentatam Athanasio accusationem, crederet, orans. Imperator autem nequaquam persuaderi potuit: sed populo alexandrino rescribens, dementiam atque † inordinatam confusionem obiecit. Sacerdotibus autem, & cœlibatū colentibus Monachis scilicet, vt quieti essent, mandauit. Neque enim vnquam se mutaturum de Athanasio sententiam, neque eum reuocaturum esse asseruit: tanquā virum seditiosum, & malorum patratorum, præsertim quum ecclesiastico iudicio condēnatus esset. Clàm quoque Antonio significauit, se Synodi decreta non facilè irrita facere posse. Nā etiamsi pauci, inquit fuerint, qui hostili animo senten-

† ἀταξίαν.

Plurimum Constātin⁹ iudicio conuentus Ecclesiastici, qui Athanasium dānauerat, tribuit,

Eidem persuasum erat Athanasiũ seditiosum virum esse. Ioannẽ quoq; Melitianũ episcopũ Cõstãtinus exautorat. Seditiosorũ hominũ inimicus Constantinus.

tia sua illum iugularint, tamen reliquam conuentus eius multitudinem bonorum & probatorum virorum, non ita simpliciter & temerè prorsus illorum calculos fuisse sequuturam. Addidit insuper, effreni esse lingua, & contumeliosum virum Athanasium, atque ad seditiones & discordias concitandas idoneum. Ita nanque qui hostili in eum erant animo, apud imperatorem de talibus criminibus eum detulerant: quum imperatorem scirent vitia eiusmodi supra modum grauiter ferre. Porrò quum multitudinem in duas esse sciret factiones diuisam, & aliam Athanasio, aliam autem Ioanni fauere, qui Melitij successor, in Synodo Tyria communione vti, honorémque suum in clero suo, sicuti & sectatores eius, habere iussus fuerat: valde ea re commotus ipsum quoque ab ecclesia proscripsit. Quod quidẽ præter opinionem Athanasij inimicorum accidit: accidit tamẽ. Neq; Ioanni profuere quicquam, quæ Tyri à Synodo acta decretáque fuerant. ** Imperator nanque nulla supplicatione aut deprecatione flecti potuit, si quando suspicionem in quenquam, ad seditionem eum & discessionem Christianam clerum concitare, concepisset. Scire autem oportet, Arij dogma, quamuis à multis magno studio in sermonib⁹ & disputationibus frequẽtaretur, sine nomine tamen etiam tum fuisse, neque in corpus proprium coaluisse. Nam præter Nouatianos, Phryges, Valentinianos, Marcionistas, & Paulianos, omnes alij simul communicabant, & in vna conueniebant ecclesia. Quippe contra quos lege lata, Imperator præcatoria eorum aboleri, eósque in Catholicis ecclesiis cum aliis congregari iusserat. Alibi verò illis neque priuatim neque publicè conuentus agere licere, sed in vno cõmuniter omnes loco conuenire voluit. Per quã legem, quantum ego colligo, multæ hæreses, memoria

Ariani nõdum collegium & ecclesiam suã habuere.

Lex Cõstãtini, vt certis exceptis hæresibus, cuiuscũque opinionis Christiani in vna conuenirent ecclesia neque suos sibi cogerent cœtus.

** ὁ γὰρ βασιλεὺς κρείττων ἱκεσίας ἦν καὶ παντοδαπῆς παραιτήσεως, ὁπηνίκα ἐν ὑπονοίαις ἔσχε τινὰ εἰς στάσιν καὶ μερισμὸν τὸν χριστώνυμον κλῆρον διερεθίζοντα. *Imperator preces & deprecationes omnes eorum repudiabat, qui suspecti erant, quòd ad dissidium & factiones Christi nomen vsurpantem Clerũ concitarent. Eusebius de vita Constantini.*

earum sublata, diffluxere. Superioribus enim temporibus, quicunque Christi appellatione cẽserentur, quamuis diuersarum essent opinionum, eodem tamen loco apud eos qui Græcam susceperant superstitionẽ, erant: & quum ab illis affligerentur, de discrimine si quod inter eos esset, curiosè ipsi inquirere supersederunt, communibus quippe calamitatibus expositi. Quapropter facillimè per partes cõuenientes conciones habebant, frequentiorique consuetudine, quum pauci essent, in factiones multas non discedebant. Constitutione autẽ ista promulgata, difficile eis fuit publicè seorsim conuenire, multo verò minus clandestinos cœtus cogere, episcopis loci cuiusque id obseruantibus. Proinde metu eo coerciti, Catholicæ ecclesiæ sunt vniti. Quod si fortè aliqui in sua sententia perstitere, decedentes nullos reliquere successores, quum neque conuentus eis agere permitteretur, neque liberè hæresim docere possent. At hæreses aliæ vel propter autorum improbitatem vel propter dogmatum † ineptias, non ita multis sunt frequentatæ. Nouatiani autem, vt qui eadem cum vniuersali Ecclesia de CHRISTO sentirent, diutissimè statum suum retinuere, neque illis constitutio ea obfuit. Videtur verò & imperator ipse non illibenter aliquid de rigore & seueritate remisisse, & terrere potius quàm perdere subditos maluisse. Et Acesius, qui tum Nouatianorum episcopus fuit, maximè Ecclesiæ suæ profuit, apud Imperatorẽ propter sanctiorem vitam gratiosus. Phryges verò, præterquam in Phrygia & locis finitimis, eadem in aliis Imperij partibus, quæ aliæ hæreses, sunt passi. In locis autem suis, ex quo Montanus extitit sectæ suæ exordio sumpto, longo permanserunt tempore. Eo autem anno Eusebius & Theognis, nouas res de dogmate Nicęnæ synodi, scriptis moliri cœperunt: & nudo quidem capite, quod dicitur, τὸ ὁμοούσιον consubstantiale reiicere ausi non sunt. Satis enim sciebant, Imperatorem ipsum ita sentire, & mirificè formulam eam complecti. Aliam autem componentes scripturam, seu formulam fidei interpretationibus quibusdam complecti eam, ea quæ Nicææ decreta esset, Orientalibus episcopis significarunt. Atque ex

Nouatianorum ecclesia.

Phrygũ cõuenticula.

Eusebius & Theognis. noua fidei formula cõposita, Nicæna decreta retexuere

eius verbis, eorúmque ſenſu, in diſputationem prior quæſtio eſt deducta. Quæ tametſi finem ſuum conſequuta eſſe videbatur, tamen eo pacto in controuerſiam eſt reuocata. Et res quidem de Ario ſic ſunt actæ.

CAPVT LIII.

Marcello Ancyrano epiſcopo in conuentu epiſcoporum Cõſtantinopolitano dignitas adẽpta.

SVb idem tempus epiſcopi Conſtantinopoli congregati Marcello quoque Ancyræ minoris Galliæ epiſcopo dignitatem, veluti qui noua inuexiſſet dogmata, abrogarunt. Aſterius nanque quidam ex Cappadocia ſophiſta, qui oſtẽtationis & quęſtus cauſa philoſopharetur & doceret, eo ſtudio poſthabito, Chriſtianam religionem ſe culturum profeſſus fuerat. Et libris aliquot compoſitis, Arij opinionem aſtruere contenderat. Cum quo itidem Chriſtum Dei virtutem eſſe ſcripſerat, vti Moſes erucam & locuſtam magnam virtutẽ Dei eſſe dixit. Aliáque hiſce ſimilia cauillans, Arianis adhærebat: atq; in ſynodis eis aſsiſtens, plurimùm eos adiuuabat. Illud autem in cõſilio habebat, vt præclaræ alicuius vrbis epiſcopatum conſequeretur. Verùm id quod conſtituerat, parum ei ſucceſſit. Perſequutione enim non tolerata, diis ſacrificauerat: eámque ob rem, ſacrorum adminiſtratio ei eſt denegata. Porrò quos compoſuerat libros, in Syria vulgauit. Aduerſus quos Marcellus ſcribens, ſiue ſciens, ſeu imprudens, in errorem ex diametro illi contrarium eſt delapſus, & cum Paulo Samoſateno CHRISTVM merum eſſe hominem dixit. ✱ Quod vbi intellexerunt qui Tyri & Æliæ coacti fuerant epiſcopi, Aſterio quidem ipſi nihil obiecerunt, quòd ſcilicet ſacris eccleſiaſtici miniſterij initiatus non eſſet: Marcello autem epiſcopali dignitate prædito, quum plurima vitio verterunt, tum quòd perperam ſcripſiſſet, dicam impegerunt: abolereque eum libros, qui nihil à Samoſateni ſcriptis differrent, iuſſerunt. Atque ille facturum ſe id pollicitus, minimè tamen fecit. Cæterùm vbi Euſebius inde literis Conſtantini vocatus Byzan-

Aſterius Cappadox ex Sophiſta chriſtianus factus, ſed Arianus. Is martyrio repudiato, diis ſacrificauit. Itaque in pręsbyterorũ ordinem nõ eſt receptus

✱ Filium enim Dei ex Maria initiũ ſumpſiſſe, & regnũ eius finem habiturum eſſe, dixit. Som. li. 2. ca. 33.

Marcelli Ancyrani hæreſis. Libros is ſuos abolere ab epiſcopis iuſſus, dicto audiens non fuit, Baſilius epiſcopus Ancyranus.

tium venit, rursus Marcelli causa in disceptationem est deducta. Postquam autem minimè illi visum est, vt impietatis libros, sicuti receperat, igni consumeret: episcopatum ei Eusebiani ademere, & Basilio cuidam eloquentia & varia doctrina præclaro viro, Galatiæ ecclesiam regendam tradidere. Scripserunt ij quoque, vt Marcelli scriptum, vbicunque reperiretur, prorsus aboleretur: capitibus quibusdam ex eo scripto, vt dissonantibus, epistolæ incertis. Quod sanè scriptum libris tribus, quemadmodum audiui, pulcherrimè refutauit Eusebius Pamphili. Marcellus autem in Synodo Sardicensi postea episcopatum suum recuperauit, quòd non ita sentire existimatus esset. Non enim satis perpensa & intellecta à multis eius scripta: ob eámque causam, in Pauli eum opinionem incidisse, calumniā homini obiectam esse, sicuti suo loco à me referetur, creditum est. Simúlque dictum,* per modum quæstionum à Marcello scripta ea esse instituta. Et imperator ipse, manifestam esse Eusebianorum contra eum calumniam deprehendit. Admodū enim infesti illi erant, quòd neque in Phœnicia quæ aduersus Athanasium ipsi constituerant, neq; rursus Hierosolymis quæ pro Ario decreuerāt, cōprobasset. Sed neq; in dedicando Caluariæ tēplo, quod magnum martyrium est cognominatum, à cōmunione eorum se subducens, eis affuisset. Quapropter ad imperatorē scribētes, præter alia viro obiecerant * in imperatorem ipsum contumeliā, eo quòd ecclesiam splēdidissimè conditam, cum reliquis episcopis consecrare supersedisset. Hæc de Marcello.

Marcellus postea episcopatū suū recuperauit Scripta ei non satis à plerisque intellecta.

* ὡς ἐρ ζη-τήσει.

Eusebiani Marcello infensi.

* βασιλέα ὑβρίσοι.

CAPVT LIIII.

IMperator imperio filiis iam diuiso, Constantino quidem & Constanti partem Occidētalem designauerat; Constantio autem Orientem dederat. Quorum primo imperij sui decennio Constantinum, secundo Constantium, tertio minimum natu Constantem Cæsarem dixit. Deinde anno vno & mensibus aliquot peractis, † sexaginta & quinque annos natus, corpore male affecto, Helenopolim Bithyniæ transiit, vt ibi quæ in propinquo sunt, sua sponte profluentibus & naturalibus lauacris vteretur. Quū verò grauiorē sētiret imbecillita-

Cōstātinus imperij ditiones inter filios diuidit.

† Sexaginta sex Eut.

Thermæ ad Helenopolim.

tem, lauatione posthabita Nicomediam venit: atq; ibi in suburbano agens, quemadmodũ Hermes, Socrates, & Theodoritus ecclesiastici scriptores dicũt, diuinum percepit baptismum. Quorũ verba hic apponere visum est. Hermes enim Sozomenus sic inquit. Ibi sanè quum in suburbano ageret, sacro initiatus est baptismo: qua de re vehementer lætatus, Deo egit gratias. Socrates autem: Helenopoli Nicomediam est profectus, ibíque in suburbano agens, Christianum suscepit baptismum. Itidem & Theodoritus: Trigesimus imperij eius præterierat annus, atque anno insuper & mensibus paucis exactis, Nicomediæ in Bithynia agens, ægrotare cœpit. Quum verò quàm incerta sit hominis vita cognitum haberet, diuinũ baptismi donum suscepit: quem ad id vsq; tempus ideo distulerat, quòd in flumine Iordane percipere cõcupiuisset. Hæc illi quidem nescio quomodo dicunt: nos verò Ecclesiæ vniuersali cõsentientes, Romæ eum sacro lauacro tinctũ esse, Syluestre administram ei imponente manũ, diximus. Ac de his quidem satis. Porrò testamento cõdito, Imperium tribus filiis, sicuti antea distribuerat, reliquit. Et multis veteri Romæ, & cognomini ei vrbi honoribus & prǽmiis cõcessis, vita est defunctus, sexagesimoquinto ætatis anno: quum quidem imperasset annis triginta duobus, mẽsibus aliquot decollantibus, vigesimoprimo mensis Maij die, Feliciani & Tatiani cõsulatu, qui * ducentesimæ octuagesimæ septimæ Olympiadis secũdus annus fuit. Moriturus reuocari Alexandriam Athanasiũ iussit, Eusebio aliísq; qui ei aduersabantur, præsentibus. Nemo verò miretur, quòd tãtos viros deceptus exilio mulctauerit. Nam qui id ei persuasere, Antistites sacrorũ fuere, intra se quidem fraudem illi & dolum occultantes, extrà verò splendorẽ magnificũ præ se ferentes: quãdo etiam diuinũ & magnum illum prophetam Dauidem non põtifex aliquis, sed domesticus verbero, seruus decipit. Sibam enim illum, satis scio quòd legeritis: qui confictis mendaciis regem cõtra Miphiboset, vt agros illi auferret, cõcitauit. Quod quidem non ideo, vt Prophetam accusem, dixi: sed vt imperatorem defendã, & naturæ humanæ imbecillitatem declarem: simúlq; illud

Idẽ ad Nicomediã baptisatus ab Euse. Nicomediẽsi epo. In eadẽ sententia est Rufi. Oros. Cassio. & Põp. Læt.

Cõstantini mors. Ea biẽnio antè per inusitatæ magnitudinis cometam denunciata est.

** Quidã posuũt Olympiadẽ 279.*

Hæc tẽporis obseruatio cũ aliorũ Chronographorũ ratione nõ prorsus concordat.

Cõstantinus moriturus, ab exilio reuocari Atha

admoneam, ne statim prorsus accusatoribus, etiã si sint vel præclari, vel * exacta ætate viri, fides habeatur, sed vt auris altera semper aduersario reseruetur. Testamẽtum apud presbyterũ deposuit, quem Arij laudatorem Constantia soror eius, eadémq; Licinij coniunx, moriens ei vt virũ bonum cõmendauerat. Id iuramẽto interposito, Cõstantio, quum ex Oriente veniret, dãdum præcepit. Ex filiis enim decedenti nullus affuit.

nasi ũ insĩt, quẽ ab Episcopus deceptus proscripserat. Theod. lib. 1. cap. 33. *διαβεβηκότες. Testamẽtũ Cõstãtini.*

Constantinus spadonũ & aulicorum omniũ vehemens domitor fuit, quos tineas & sorices Palatij appellare solitus erat.

CAPVT LV.

ET ille quidem sic ad meliorẽ regni felicitatem migrauit. Duces autem & præfecti, satellitiúmq; eius omne, arcæ aureæ corpus eius impositũ, in cognominẽ ei vrbem duxere: & in suggestu quodam ei collocato, quicũque viuo honor præstitus, idem quoque defuncto tum à comitatu aulico est exhibitus. Vniuersi etiã perinde atq; patre, cuius benignitatem omnes experti fuerant, orbati, perquàm amarè luxere. Sed quid dicere attinet, qua cũ sint illi prosequuti honorificẽtia & cultu, donec aliquis liberorũ eum humaturus adueniret? Atq; vbi Cõstantius certior de morte eius factus ex Oriente affuit, magnificentissimè patrem funere elatum, in ecclesia quæ Apostolorũ dicitur sepeliuit, vbi superstes adhuc ille sepulchrũ sibi ipsi extruendum curauerat, quod Græcorũ † ara antea sub duodecim deorũ nomine fuerat, admirãdum sanè spectaculum. Ibi in vrna marmorea, vnà cũ matre Helena repositus est. Vnde mos postea sequutus, vt deinceps ibi quoq; Christiani imperatores sepelirentur. Quin & Cõstantinopolitani, aliiq; item virtute insignes episcopi in Apostolorũ delubro sunt tumulati, perinde atque imperatoriæ dignitati par honore esset sincerè obitus Episcopatus. Idq; factum, vt non lõgè ab Apostolorum reliquiis abesset. Magna enim gloria postea bonorũ conciliator Deus virum eũ, veluti fidelem ministram accumulauit, sanationum & miraculorũ gratia & vrnę & statuæ ipsius, quæ in Porphyretici marmoris columna posita est, immissa, vt deinceps nulla ægritudo cõtrectatis eis non cederet, & fi-

Corp⁹ eius Cõstantinopolim perlatum. Luctus publicus. Sepultura Cõstãtini. † Δωδεκάθεος βωμός. Cõmune imperatorũ sepulchrũ Cõstãtinopoli. Ibidẽ quoque episcopi sepulti. Ingẽtia miracula ad monumẽtũ Cõstantini edita.

Constantius laus. des verbi illius Christi adimpleretur, dicentis: Ego glorificãtes me, glorificabo. Maximus autem hic vir Christianæ religionis laudator fuit. Et quum primus imperatorũ omnium curã ecclesiasticarũ rerum suscepit, tum ita eas auxit, vt ad summã amplitudinem nihil esset reliqui. Et nescio an quisquã alius, vt ipse, quascũque aggressus est res, perfecerit. Nã & sine Dei numine nihil prorsus egit. Foris in bello fortissimus extitit victor: domi autẽ tam facilè rẽpublicam administrauit, atq; vt ei visum fuit cõposuit, vt celeriter cõsilium aliud & senatum & vrbẽ imperantem cõstituerit. Græcorum religionẽ quæ diutissimè magno studio frequẽtata, ad summam superstitionẽ peruenerat, plurimúmq; vigebat, facillimè, quãprimum est aggressus, sustulit. Moribus bonus, mitis, & mãsuetus admodũ, animi fortitudine magnificentiã exhibuit. Mentis acumine, bonarũ artium disciplina, recto iusticiæ cultu, & munificentiæ alacritate, omnes superauit. In prœliis vir, formæ decore nemini secũdus: & quum gratiosus maximè fuit, tũ decẽtiæ ipsi magnificentiã coniunxit. *Statura & forma eius.* Statura quoq; corporis spectandus. nam neq; nimiũ procerus esse habitus, & exiguam breuitatẽ longè supergressus est. Humeris latis, sensim ceruicẽ crassiorem prætulit. Colore corporis rubicundus, minus dẽsum habuit capillũ, cúmq; flauescẽtem. Barba mediocriter tenuis & rara, neq; admodũ demissa erat, ita vt in pleraq; faciei parte succrescere non videretur. Oculi, quales virũ decent, & placidi: ex quib⁹ mirifica quædã eminebat gratia, acutioréśq; illi & grãdiores. Nasus subadũcus, cui carnosum quidã insidebat. Facies ipsa latior, & magnanima admodũ. Deniq; supra alios Dei maximè amãs fuit. Totius eius vitæ tẽpus sexaginta & quinq; anni fuere, quorũ triginta & duos in imperio egit, mẽsibus aliquot deficientibus sicuti suprà diximus. Imperiũ cum summa potestate solus viginti sex annis obtinuit. Cõplectitur porrò octauus iste historiarũ liber, à primo Cõstantini imperij anno, ad obitum vsq; eius, annos triginta duos. Quum cõditi mundi annus fuit, [a] quinquies millesimus octingentesimus quadragesimusseptim⁹. A natiuitate autẽ Domini tum agebatur annus trecẽtesimus [b] quadragesimussecundus.

a Secundũ recentiores circiter, 4318.
b Al. 340.

NONI TOMI CAPITA.

30 Vt

44 De rebus Constantinopoli post Seleuciæ Synodum actis. Vt Ætio episcopatus abrogatus sit: & vt qui Seleuciæ congregati fuerant, & simul Occidentales Ariminensi subscripserint fidei: ac deinceps Constantinopoli quinquaginta in Synodo congregati episcopi, Ariminensem fidem comprobarint, quibusdam illi verbis ab Acacio additis. Catalogus variarum, dei expositionem.

45 Vt Acacius & Eudoxius episcopatibus priuarint Macedonium, Eleusium, Basilium, & Sophronium, non doctrinæ causa, sed propter priuata quædam crimina.

46 Vt etiam Cyrillus Hierosolymitanus episcopus episcopatu deiectus sit, & qui in locum abrogatorum suffecti. De improbo & importuno sophismate Eudoxij Constantinopolitani, & de persequutione tum ab Acacio profecta.

47 De hæresi Macedonij, & Marathonij Nicomediæ, & Eustathij Sebastiæ episcoporum, qui primi contra Spiritum sanctum blasphema proferre verba cœperunt, & propterea Pneumatomachi appellati sunt.

48 Vt Eudoxio Constantinopolim traducto, Meletius ex Sebastia Antiochiam sit translatus: & vt eo eiecto, Euzoius locum ibi obtinuerit.

49 Vt Acacius Antiochenus etiam verbum æquale ex Ariminensium fide eximere contenderit: & vt idem, quum præstare id non posset, conquieuerit. & de Alexandrino Georgio, vt is Alexandrinis grauis molestúsque fuerit.

50 De Imperatoris Cōstantij obitu, & quæ Gregorius Theologus de eo scripta reliquerit.

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Nonus.

CAPVT I.

QVÆ catholicæ ecclesiæ superstite adhuc Constantino acciderint, abundè à nobis dicta esse videntur. Superest, vt quæ consequuta, & à sacro episcoporum ordine sub filiis eius acta sunt, persequamur. Atque equidem in hoc libro commemorabo, quemadmodũ Athanasius ex Galliis reuersus, Eusebio restiterit. Et vt imperium ad Constantem simul & Constantium, deinde autem ad solum Cõstantium peruenerit. Dicam præterea de Paulo, Eusebio, & Macedonio, Cõstantinopolitanis antistitibus, & quæ sub his acta. Et quas res Antiochiæ & Alexãdriæ gesserint, qui ibi minus dignè sacro sunt magistratu functi. Et vt Roma cum Cõstantis & Iulij literis reuertentes Paulus & Athanasius, sedes suas receperint, & mox ex eis rursum sint expulsi. Item de variis & in Occidente & in Oriente conciliis: in Sardica, Sirmio, Mediolano, Palæstina, & Seleucia coactis. Dicemus quoque de Gallo Cæsare, & de quibusdam hæresiarchis, Photino, Ætio, Macedonio, Eudoxio, & duobus Apollinaribus. Faciemus etiam mentionem clarorum quorundam propter virtutem virorum. Præterea Eustathij & Meletij, Antiochiæ & Sebastiæ episcoporũ. In fine, quomodo minus laudabili morte vitam finierit Cõstantius, exponemus. Initium autem inde sumemus.

Dicendorũ propositio.

CAPVT II.

VIuente adhuc Constantino, nemo apertè contra Nicænam fidei professionem niti audebat: quanuis

Ariani Cõstantino defuncto animos sumũt.

nonnulli clàm eam non receperint. Postquam autem is decessit, qui in cordis recessu hæresis venenum occultum antea habuerant, & ob id tum quoq; suspecti fuerant cõfestim alicũde progressi, clandestinis colloquiis posthabitis, nudo (vt dicitur) capite cum omnibus congrediebantur, vt Arij maximè opinio obtineret laborantes. Quorũ duces erant episcopi Bithyni, Eusebius & Theognis. Facilius autem cõsilium suum ad optatũ exitum peruenturum putabant, si Athanasij in vrbem Alexandrinam reditum impedirent. Et quum eis sic esset instituta ratio, tum veluti manu quadã in rebus omnibus vsi sunt administro presbytero, qui autor etiã vt Arius reuocaretur extitit, non apud Cõstantinum tantum, sed etiam apud Cõstantium maximè gratiosus, ꝙ per eum res plerasque ex voluntate sua peragebat. Dudum enim Orientis imperio potiri voluerat: quod ei tum ex testamẽto patris, à presbytero eo illi in manus tradito, permissum erat. Quam ob rem hominẽ in honore habuit: & libertatem ei multam, simúlq; apertum ad Imperialem aulam aditũ dedit. Quæ res noticiam ei apud omnes cõciliarunt, & gratum veréq; charũ Imperatoris cõiugi, & qui Imperatorio cubiculo præerant Eunuchis effecerunt: quorũ princeps tum fuit Eusebius nomine, maximã quoq; in tota Imperatoris domo potestatem obtinens. Hic ex presbyteris eius de rebus sacris institutione, Arij rabie imbutus, acerrimus sectatorum eius laudator fuit, pluresq; in aula Imperiali celeriter in sententiã ipse suam adduxit. Quin ipsam quoque Imperatoris cõiugem, per mulierculas quæ in Gynæceo erãt, & per presbyterũ ipsum in impiam opinionem pertraxit. Et malum hoc paulatim per omnẽ serpens aulam, ad ipsum quoque transiit Imperatorem. Et breui per aulæ interiora vagatum, extra quoque aulam apertè progressum, omnem vbiq; percurrit vrbem. Ibi tum† bellum quoddã dialecticum atque disputatorium est exortum. Et in vicis, congregationibus cauponis, cõuentibúsque adeò omnibus mulieres quoque & pueri non aliud studio habuere, quàm de dogmatibus blaterare: his videlicet Arij opinioni veluti honestæ & bonæ addictis, his autẽ decreta magis Nicæna complectẽ-

Presbyter Arianus effecit, vt Arius ab exilio reuocaretur.

Presbyteris in aula Imperiali gratiosus.

Eusebius Archieunuchus Arianus.

Arianismi propagatio in vrbe Cõstantinopolitana.

† διαλεκτικός τις πόλεμος.

Disputationes de religione populares.

ribus, vnde rixæ, æmulationes, & inimicitiæ excitatæ.

CAPVT III.

HIc rerum ſtatus in vrbibus Orientis erat. Occidétales enim Nicęnum decretũ inuiolatum retinuere. Porrò Euſebio & Theognidi res, quæ incrementa ſua in deterius capiebat, & quotidie, vt ita dicam, magis magíſq; excitabantur, ex ſentétia procedebant. Qui in primis ſtudebant, id quod cõſtituiſſent, ad exitum perducere. Id verò erat, vt vnũ aliquem qui opinionis eorum eſſet, Alexandrinæ eccleſiæ Hierarchã pręficerent. Sed cõſilium eorum ab Occidente reuerſus impediuit Athanaſius, vnius Auguſtorum, iunioris videlicet Conſtantini, qui Occidentalibus Gallis imperabat, literis fretus. Is nãque vbi cognouit, patrem cognominémq; ſuum, Athanaſij exilium teſtamento abrogaſſe: reditu conceſſo, vt Alexandriã is reuerteretur, curauit. Literæ quas ſecum attulit, hiſce verbis ſcriptæ erant. Conſtantinus Cæſar populo catholicæ eccleſiæ Alexandrinorũ. Non puto ſacris animis veſtris excidiſſe, quam ob cauſam Athanaſius adorãdæ legis ſacerdos, ad tempus in Gallias miſſus fuerit. Quum enim ſanguinariorum infeſtorúmq; inimicorũ feritas capiti eius ad periculum creandum immineret, ne per improborum peruerſitatem extremum diſcrimen adiret, ſed vt immanitas eã eluderetur, è faucibus ingruentium ei virorũ ereptus, in ditione mea viuere iuſſus eſt, ita vt in ea qua verſatus eſt vrbe, res ei neceſſariæ omnes abundè ſuppeditarent. Quamuis præclara eius virtus, diuino confiſa auxilio, durioris fortunæ graues ęrumnas maximè ſubleuet, atque adeò cõtemnat. Sedenim tametſi dominus noſter beatæ memoriæ Conſtantinus Auguſtus, pater meus, epiſcopum hunc in locum ſuum apud grauiſſimam pietatem veſtrã reſtituere cõſtituerit: tamen poſteaquam humana ſorte præuentus prius obdormiuit, quàm votum ſuum impleuerit: conuenire mihi viſum eſt, conſilium diuinæ recordationis Imperatoris, per ſucceſſionem ad me tranſmiſſum, perficere. Qui vir vbi in conſpectum veſtrum venerit, qua apud me acceptus fuerit veneratione, cognoſcetis. Neque adeò mirandum eſt, ſi quid à me pro eo eſt factum. Animum nãque meum

Euſebius et Theognis Arianorum ãteſignani.

Athanaſius ex Gallia Alexãdriã reuerſus.

Conſtãtini iunioris Alexãdrinos pro Athanaſio epiſt.

Noua aduersus Athanasiū Euseby calūniæ,

" ad id, quùm desiderij vestri facies, tum tanti viri species
" mouit & excitauit. Diuina prouidentia vos conseruet, fratres dilecti. Secundum hasce literas, suauiter ab Alexandrinis susceptus Athanasius, Ægypti ecclesias administrauit. Eusebius verò tanquam telo quopiam, sic reditu illius ictus, sycophantiis oppugnare eum rursus, & rem ad seditionem perducere est aggressus, negociúmque adeò ei nouis calumniis exhibuit. Citra moram enim omnem Imperatore adito, illum vt virum seditiosum, & qui ecclesiasticas cōstitutiones ordinémq; turbarit, ac citra episcoporū sététiam sibi ipsi ingressum in ecclesiam vsurparit, detulit. Tantopere certè Imperatorem permouit, vt illum rursus sede episcopali deturbarit, sicuti postea dicemus. Eo tempore Eusebius quoque, qui Pamphili cognomen sortitus fuerat, simul & episcopali functione Cæsareæ Palęstinæ, & vita ipsa relicta, † Acaciū habuit successorem. Qui quum magistro illo sacras leges didicisset, ardorémq; & æmulationem illius referret, facundia venusta & faceta celebris admodū fuit. Et cùm libros multos nō pœnitendos reliquit, tum præceptoris sui vitā pulchrè descripsit. Nec multo pòst Cōstantinus Cæsar fratri Cōstanti aduersus (nam in ditionem illius impetū fecerat, vnde graue bellum inter eos motū) à ducibus illius nō longè ab Aquileia cæsus est. Sic Romanū imperium quod in Occidétem vergit, Cōstanti: Orientale auté, Constantio cessit.

Eusebij Pāphili mors. Hic Agapi⁹ dicitur, Tripart. li. 3. cap. 3. Acaci us successor. Cōstantini iunioris cædes. Corpus eius in flu. Alsam est proiectum.

CAPVT IIII.

Alexandri episcopi Cōstantinopo. mors.

Successor eius Paul⁹.

Alexander moriturus,

Constantinopoli verò tumultus alius ecclesiam inuasit. Alexandro enim episcopo, qui precationib. Arium expugnauerat, episcopatus quidem sui vigesimo tertio, ætatis autem nonagesimooctauo anno, vita defuncto, Paulus in locum eius est surrogatus: vt quidem Ariani calumniantur, sibi ipsi dignitate ea præter Eusebij Nicomediæ & Theodori Perinthi, quæ nunc Heraclea dicitur, episcoporum sententiam (ad quos dudum, vtpote vicinos maximè, Byzantij episcopi electio pertinuerit) vendicata: vt autem veritas ipsa fert, Alexandri iudicio & designatione, episcoporúmq; qui tum ibi aderant, suffragio accepta. Siquidem in extrema senectute Alexander iam moriturus, familiaribus eius cum

rogantibus, cuinam ſedes ea committenda eſſet: è duobus alterum eligendum ſuaſit. Ac ſiquidem epiſcopus creandus eſt rebus diuinis probatus, & ad docendũ idoneus, Paulũ habetis, inquit, presbyterum, qui ætate quidem iuuenis eſt, animum verò ſenilem obtinet. Sin deligẽdus, qui rebus agẽdis aptus ſit, & ad cõſuetudinem magnorum virorũ, qui cum poteſtate Rempub. gerũt, accõmodatus: ea re, & præterea religionis ſpecioſo obtentu multis modis præſtantior fuerit Macedonius. Et ambos, Macedonij laudatores teſtimoniũ ab Alexãdro tuliſſe dixerunt: Paulũ quidẽ vt doctrina & eloquentia clarũ, Macedoniũ autẽ veluti vita meliorẽ. Iidem Paulũ ob delicias & vitam liberiorem reprehendêre. Videtur ſanè Paulus eruditione ſingulari fuiſſe, & ad docẽdum in eccleſia valde cõmodus. Tractandis autem profanis negociis, & in hominum cõuictu, poſteriores partes tulit. Sicuti pericula, quæ ei accidêre, oſtendunt: quorum ille nullum, ſicuti harũ rerum periti faciũt, diſcuſsit. Et quãuis multitudini vehemẽter charus eſſet, malè tamẽ, ab eis eſt acceptus, qui Nicæna decreta oppugnarunt. Ac prima ſtatim accuſatione, quaſi non ſecũdum leges viueret, ſede deiectus, & exilio damnatus eſt. In quo etiam, inimicis eius id procurãtibus, ſtrangulatus, mortem oppetiit. Sed hæc poſtea accidere. Tũ verò de epiſcopi electione ingẽs motus eſt exortus. Superſtite nãque Alexãdro, nõ multa Ariani vſi ſunt libertate, ſuperioréſq; eis fuere, qui ὁμόνσιον conſubſtantiale profiteri, docuere: ꝙ ſcilicet Arium fœdiſsima morte, per diuinã prorſus vindictam, abſumptum vidiſſent. Vt verò Alexander mortuus eſt, plebs in duas partes ſciſſa, ad apertas progreſſa eſt inimicitias, & contẽtio dubia multitudinẽ occupauit. Nicęnæ enim fidei ſectatores Paulũ epiſcopũ deſignabant: Ariani autẽ Macedonio ſacram adminiſtrationẽ cõmittere contẽdebant. In ea ſanè eccleſia quæ Pacis nomen obtinet, quæq; Dei Sapiẽtiæ templo vicina eſt, cum prærogatiua defuncti epiſcopi ſententiæ, Paulus epiſcopus eſt renũciatus. Quam electionem Imperator grauiter tulit: peregrè enim tum aduenerat, & cõſilio veterum Pauli inimicorũ coacto, illum quidem vt ſacro munere indignum deiecit, thronũmq;

duos p optionem ſibi deſignat ſucceſſores: Paulũ, vel Macedonium.

Pauli exilium & cædes.

Diſſenſio Conſtãtinopoli inter Catholicos & Arianos de electione epiſcopali. Cõſtantius Euſebium Nicomedienſem, epiſcopũ Conſtãtinopolis facit. Trãſlationes Euſebij ex vno epiſcopatu in alium.

Eusebio Nicomediensi concessit: quum quidem id Canon ecclesiasticus interdiceret, episcopos ex vna vrbe in aliam transire vetans. Nihil auté mirandum est, qui sic contra Vnigeniti diuinitatem rabie furentes ferantur, si absque timore omni leges quoque eius transgrediantur. Sed hoc ille non tum primùm ausus est. Antea nanque quum Beryti episcopatũ gereret, Nicomediam quoque inde transiluit. His actis, Constantius Antiochiam venit.

CAPVT V.

Per causã Antiocheni tẽpli encæniorũ, Eusebius cõcilium episcoporũ cogit.

EVsebius autem, ampliore eo modo auctus potestate, non moderatè se gessit: sed omnem, vt in prouerbio est, mouit funem, vt quod semel statuisset, efficeret. Et cõmodum ecclesia Antiochena decimo tũ post iacta eius fundamenta anno absoluta erat: quam, Constãtio filio administro vsus magnificè ex ipsis fundamentis magnitudine simul & pulchritudine nulli secundam Constantinus extruxit. Itaque prætextu & occasione encæniorum, & dedicationis tẽpli eius per opportunum Eusebio visum est, concilium cogere, ad professionem τοῦ ὁμουσίου consubstantialis apertè abolẽdam, & decreta Nicæna immutanda. Et cõuenere vndequaque Antiochiam episcopi nonagintaseptẽ numero: vbi tum post Euphronium, ecclesiæ Phlacitus præfuit: Hierosolymis autem, post Macarium, Maximus: qui cõsultò ad Synodum eam venire renuit, secum ipse † considerans, ne quid rursus pręter animi sententiam faceret: sicuti antea, quũ inuitus etiam Athanasij exautorationi subscripsit. Sed neq; Romanus episcopus Iulius, Syluestris successor, vel per seipsum, vel per quẽpiam qui locum eius obtineret, Synodo ei interfuit: quum quidem ecclesiastico Canone sancitum sit, † nõ oportere ecclesias citra Romani episcopi sentẽtiam in Synodis quidquam statuere. Ex Italia quoque ipsa & prouinciis vlterioribus nemo eò venit. Quintus tum à Constantini obitu annus erat, & Synodus Imperatore pręsente agebatur. Eusebiani Athanasium accusarunt, ꝙ sanctiones ecclesiasticas transgressus esset, prius scilicet thronum eum ręcepisse, q̃ ei à Synodali episcoporum conuẽtu id

† ἐπιλογισάμενος ὡς εἴη ἁρπαγεὶς, καὶ τῇ καθαιρέσει ἀθανασίου ὑπογράψας. *Socra. li. 2. cap. 8.*

Prærogatiua Rom. Ecclesiæ in Conciliis.

† μὴ δεῖν εἶναι γνώμης ἄνευ τοῦ ῥωμαίων ἡγουμένου, τὰς ἐκκλησίας συνοδικῶς κανονίζεσθαι.

permissum esset, asseuerantes. Et quòd multis præterea mortis causa extitisset, seditione in ingressu ei⁹ coorta: in qua nõnulli cæsi, nõnulli iudicum quæstioni traditi, pecunia mulctati essent. Multis insuper aliis calumniis in Athanasiũ textis, primùm Eusebium, qui Emesenus cognominatus est, Alexandriæ antistitem designarunt, de quo postea dicemus. Eo verò Alexãdriam adire metuente, Gregoriũ suffragiis suis delegere. Deinde quæstione de doctrina mota, nihil illi quidem, quod in Nicænis actis reprehẽderent, habuere: opportunitatẽ tamẽ crebras Synodos cogẽdi, aliásq; fidei formulas promulgandi præbuere, vt alia atq; alia subinde mutatione pedetẽtim in gurgitem Arianorũ homines delaberẽtur. Hæc quẽadmodum processerint, apertius historia ipsa indicabit. Quæ autẽ ad vrbium episcopos, passim scripsere, hæc fuere, Nos neq; Arij sectatores fuimus: quomodo enim episcopi presbyterum consectaremur? neq; aliam quãpiam fidem, præterquàm quæ ab initio promulgata est, recepimus. Sed excussa exploratáq; eius fide, illũ potius recepimus, q̃ sequuti sumus. Id quod ex verbis nostris cognoscetis. Didicimus namq; ab initio, credere in vnũ rerum vniuersarum Deum, omnium intelligibilium simul & sensibiliũ conditorẽ & * prouisorem. Et in vnũ filium Dei vnigenitum, qui ante omnia sęcula extat, & simul existit cum eo qui eũ genuit patre per quem omnia facta sunt, visibilia iuxtà & inuisibilia. Qui extremis diebus, iuxta beneplacitum patris descẽdit, & carnem ex virgine sancta recepit, & omnẽ paternam eius volũtatem simul expleuit. Qui & passus est, & resuscitatus: & reuersus in cœlos, sedet in dextra patris. Qui venturus est ad iudicandum viuos & mortuos, & mãsurus rex & Deus in sæcula. Credimus etiam in Spiritum sanctum. Si verò addere oportet, Credimus quoque de carnis resurrectione, & vita ęterna. Hęc primùm scripta ad episcopos miserunt, silẽtio, vtrum coæternus sit, aut cõsubstantialis patri filius, an contrà, prętereuntes. Porrò Antiochię morati, perinde atq; priorem formulam damnassent, professionem aliã fidei edidere, in omnibus Nicænæ cõsonam: nescio tamen an nõ occulta verbis eius sentẽtia quæpiam insit. Ea sic habet. Cre-

Actiones Synodi cõtra Athanasiũ Eusebius Emesenus. Gregorius Athanasio successor à conciliabulo Antiocheno designatur. Crebræ Synodi Ecclesiis obsunt.

Formula fidei Antiochenæ.

* προνοη-τὴρ.

Formula eiusdem cõciliabuli prolixior.

„ dimus,pro eo atq; Euágelica & Apoſtolica traditio do-
„ cet,in vnum Deum patrem omnipotentem,rerum vni-
„ uerſarum conditorem atq; factorem. Et in vnum Do-
„ minum Ieſum Chriſtũ,filium eius vnigenitũ Deum,per
„ quem omnia facta ſunt,genitum ante omnia ſæcula ex
„ patre,Deum de Deo,totum ex toto, ſolum ex ſolo,per-
„ fectum ex perfecto,regem ex rege,Dominũ à Domino,
„ Verbum viuẽs, ſapientiam,vitam,lumen verum,viã ve-
„ ritatis,reſurrectionem,paſtorem,oſtium,immutabilem
„ atq; inalterabilem * diuinitatis ipſius,ſubſtantiæ,& po-
„ teſtatis,& conſilij,& glorię patris ipſiſsimam atque per
„ omnia ſimilem imaginem, primogenitum omnis crea-
„ turæ,in principio exiſtẽtem apud Deum, verbũ Deum:
„ pro eo atq; in Euangelio eſt dictum , Et Deus erat ver-
„ bum:per quem omnia facta ſunt,& in quo omnia con-
„ ſiſtunt. Qui diebus extremis deſcẽdit de cœlo,& natus
„ ex Maria virgine,ſecundum ſcripturas:& homo factus,
„ mediator Dei & hominũ, & Apoſtolus fidei noſtræ , &
„ dux vitę (quemadmodũ dixit,Deſcendi de cœlo non vt
„ faciam voluntatem meam, Sed volũtatem eius qui mi-
„ ſit me.) Qui paſſus eſt pro nobis, & reſurrexit pro no-
„ bis tertia die: & aſcẽdit in cœlos , & conſedit in dextra
„ patris . Et iterum vẽturus eſt cum gloria & virtute , ad
„ iudicandos viuos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum,
„ qui cõſolationis & ſanctificationis & perfectionis gra-
„ tia credẽtibus datus eſt. Sicuti & Dominus noſter Ieſus
„ Chriſtus diſcipulis mandauit,dicens: Euntes docete o-
„ mnes gentes,baptizantes eos in nomen patris & filij &
„ ſpiritusſancti. Manifeſtum porrò eſt,Patrẽ verè eſſe pa-
„ trem, & filium verè eſſe filium,& ſpiritum ſanctum ve-
„ rè eſſe ſpiritum ſanctũ : nominib. hiſce non ſimpliciter
„ neque ocioſè poſitis , ſed ęuiuſq; eorum qui nominan-
„ tur propriam certò ſignificantibus ſubſiſtentiam, ordi-
„ nem & claritatem . Ita vt ſubſiſtentia quidem tria ſint,
„ † conſenſione autem vnum. Ad finẽ porrò hæc adiece-
„ re. Hanc igitur obtinẽtes fidei perſuaſionẽ, coram Deo
„ & Chriſto ipſo, omnẽ hæreticam prauámq; anathema-
„ te iugulamus * opinionem. Et ſi quis contra ſanam re-
„ ctámq; ſcripturarũ fidem docet, dicens aut tempus aut
„ ſæculũ eſſe,vel fuiſſe, antequã filius Dei fuerit, anathe-

* τῆς θεότητος.

† συμφωνίᾳ.

Anathemata.

* κακοδοξίαν.

ma sit. Et si quis dicit filiũ creaturam, perinde atq; vnã aliquam creaturarum: aut genimẽ, perinde atq; vnum aliquod geniminum, & non sicuti diuinæ scripturæ de prædictis omnib. prodidere sentit: aut si quis aliud docet vel annunciat, præterquam quod accepimus, anathema sit. Nos enim omnia quæ ex sacris literis à Prophetis & Apostolicis tradita sunt, verè atq; aptè & credimus & sequimur. In hac formula quũ immutabilem & inalterabilem filij diuinitatem, imaginémq; non differentem à diuina substantia & consilio & potestate & gloria, atque primogenitũ omnis creaturæ clarè dixerint: nescio quomodo etiã consubstantialem ipsum patri dicere detrectauerint. Vulgarũt sanè quidam, fidem talem sic se inuenisse scriptam, & à Luciano cõceptam, qui Nicomediæ martyrio decertauit, viro diuino, & in sacris literis suprà cæteros apprimè erudito: amplitudine, vt equidem puto, martyris, celebritatem potius scripto suo vendicantes, quàm vera dicentes. Interfuit autem cõcilio huic, Eusebius, qui ex Nicomediensi ad Cõstantinopolitanã sedem est translatus: Acacius Eusebij Pãphili throni iuxtà & eruditionis successor: Patrophilus Scythopolitanus: Theodorus Heracleotes seu Perinthius, vir præclarus, qui Euãgeliorum expositiones edidit: Eudoxius Germanicienfis, qui post Macedonium Cõstantinopolitanam ecclesiã gubernauit: Gregorius, quem ecclesiæ Alexãdrinæ episcopũ designauerant, qui omnes eadẽ sentiebãt: sed & Dianius Cæsareæ Cappodocum, & Georgius Laodiceæ Syrorũ episcopi, aliíque plures insignium thronorum Metropolitana dignitate præditi Antistites: præter Iulium Romæ & Maximum Æliæ episcopos, qui ob eas quas paulo antè recensuimus causas nõ affuere. Ad illos etiam Eusebius Emesenus accesit. De eo, qui fuerit, nunc dicam. Hic Edessæ Osroenorũ claris parentib. genitus, sacras primùm literas, postea etiam Græcas disciplinas, ab eius loci magistris didicit. Deĩdè cũ Eusebio Pãphili familiarius agẽs, atq; etiam cum Patrophilo Scythopolyta, accuratius in sacris est eruditus literis. Antiochiam venit, quum ibi †Eustathius propter crimen ei intẽtatum ex autoritate Synodi cõdemnatus est: atque cum successore eius Eu-

Consultò in hac formula nomen τοῦ ὁμοουσίου omissum.

Formula hæc Luciano martyri callidè adscripta.

Primarij episcopi, qui Cõcilio Antiocheno interfuere.

De Eusebio Emeseno.

† Apud Socratẽ est li. 2. cap. 9.

συνέβη ἐυςάθιον ὑπὸ κῦρον κατηγορηθέντα τῶ βεροίως καθαιρεθῆναι ὡς σαβελλίζοντα. Euenit vt Eustathius à Cyro Berrhœo accusatus tanquam Sabellizans in ordinem damatus redigeretur. Olim episcopis Mathematicam & Astronomiam Apotelesmaticam tractare religio erat.

phronio eisdem in ædibus egit. Sacerdotalem autem dignitatem deprecatus, scholas Alexandrinas frequentauit. Ibique quantum opus erat exercitatus, Antiochiã rediit: & cum Phlacito, qui in episcopatu Euphronio successit, fuit. Hic, Eusebius Constantinopolitanus quum Synodum celebraret, Alexandrinæ sedi hunc destinauit. Quòd enim & eloquentia polleret, & bene honestéque viueret, breui is Ægyptios ab amore & desiderio, quo in Athanasium ferebantur, abducturus esse existimabatur. Eam functionẽ vbi repudiauit, id quod res erat secum reputans, iustam nimirum erga se odij causam facilè Alexandrinos reperturos, qui alium neminem pro Athanasio cernere sustinerent episcopum, Emesam est missus: Gregorius autem Alexandriam deductus. Ille calumnia Emesæ expetitus, quasi eius partis Astronomiæ quæ Apotelesmatica dicitur, responsis scilicet dandis occupatã, studiosus esset, Laodiceam ad Georgium episcopi isthic munere fungentem, veterem amicum profugit: & cum eodem Antiochiam ad Phlacitum & Narcissum profectus, inde apud Emesenos in episcopatum suum restitutus est. Fuit autem & Constantio Imperatori pergratus, qui eum secum aduersus * Persas bellum gesturus duxit. Multa nanque diuinum numen prodigia per ipsum edidisse, Laodicensis refert Georgius, qui vitam eius conscripsit. Et & quãuis tantus vir fuerit, non tamen inuidorum, qui honestis imminere soliti sunt, laqueos effugit. Obiectum enim ei est, quòd in eadem esset cũ Sabellio sententia. Tum sanè quidem, vti dixi, Antiochiæ decretis faciendis cum alijs suffragator interfuit. Hæc de Eusebio. Et Synodus Antiochena rebus ita gestis, soluta est.

** Socrates habet, aduersus Barbaros. Ex Eutropio videtur esse legendum Parthos.*

CAPVT VI.

Clades reip. Frãci Galliã vastãt. Terræmotus diuturnus.

EA verò tempestate res etiam publicæ infeliciter administratæ. Franci enim, gens bellicosa, Galliam occidentalem percurrentes, maximè vastarunt. In Oriente autem loca pleraque sæuis terræmotibus sunt

concussa: Antiochia verò maximè. integro nanque anno id pertulit malum. Quo tempore cum magna militum manu (quinque hominum millia erant, quos Syrianus ducebat) Gregorius Antiochia Alexandriã est profectus. Milites propterea eũ sequuti, vt tutò & absque seditione omni ingredi eam vrbem posset. Incredibili enim erga Athanasium desiderio multitudo tenebatur. Non parum tamen Ariani quoque, qui Alexandriç erant, quomodo Athanasius exigeretur dispicientes, hac in parte profuerunt. Metuebant enim illi, ne tumultu in plebe excitato, malè ab ea acciperetur. Quod & ipsum Athanasius veritus, sensim fugiebat. Serum iam diei erat, & ipse in ecclesia, quòd Synaxis & conuentus in expectatione esset, rebus sacris intendebat. Et manus iam militaris ecclesiã per manipulos ordine suo occupauerat: quum ille precatione peracta, psalmodiam continuare iubet. Milites quieti tum erant, quòd intempestiuum, impetum in eum facere, existimarent, quum concentu vno carmina resonarent. Atque interea, quòd omnes vna porta egrederentur, Athanasius in media psalmos canentium turba tectus, incolumis euadit, atque Romam recurrit. Gregorius porrò, illo profugiente, thronum recipit. Propter quod factum multitudo malè animata, ecclesiam quæ apud ipsos sub Dionysij episcopi nomine erat, igni combussit. Eusebius cum suis ea re ad voluntatẽ suam peracta, magnóque studio episcopis in Oriente catholicis reiectis, & aliis qui eadem secum sentirent, insignioribus sedibus, Alexandriæ, Antiochiæ ad Orontem, præfectis, & in ipsa ad Hellespontum imperante vrbe per se ipsum sede occupata, admodum morigeros omnium eorum locorum habuit episcopos. Iulius autem Romanus Pontifex, & totius Occidentis episcopi, constantes Nicænæ Synodi suffragatores & laudatores, rebus quæ in Oriente præter spem acciderant, grauiter affligebantur. Ipsum quoque Athanasium ad se venientem perbenignè susceperunt: & virum tantum, eadémque cum eis sentientem, honore sunt prosequuti, causámque eius ad iudicium cognitionémque suam transferendam duxerunt, & scriptis eam ob rem literis Sy-

Gregorius militari manu ĩ possessionem Ecclesiæ Alexãdrinæ perducitur.

Athanasius Romam refugit.

Plebs tumultuans ecclesiã Dionysij incendit.

Eusebius Arianus regnat. Occidentales episcopi dissidiis Orientalibus perturbantur.

Iidem Synodum Antio-

chenam & Tyriam in occidentem euocant.

nodum ad se euocarunt. Quibus literis Eusebius exacerbatus, missis ad Iulium legatis, iudicium ei rerum in Tyria Synodo aduersus Athanasium decretarum permisit.

CAPVT VII.

Eusebij mors.

Noua Byzãtij de electiõe episcopi seditio.

Paulus in ecclesiã Cõstantinopolitanam reductus Macedonius iterum eius competitor.

PRiusquam autem responsum Roma accepisset, Eusebius diem suum obiit, non diu à Synodo Antiochena superstes. Porrò belua ea sublata, Constantinopoli cœtus piorum studio & ardore, quo erga Nicænæ decreta ferebãtur, Paulum in ecclesiam reduxere. Tum quoque Arianorum factio, & Theognidis atque Theodori Perinthij (Heracleotem eum nominant) sectatores, in ea quę Pauli dicitur ecclesia, cõuentu acto, Macedonium Constantinopolitanum elegerunt episcopum. In quibus quùm alij multi, tum Vrsicius & Valens, alter quidem Singidonis superioris Mysiæ, alter autem Mursorum superioris Pannoniæ episcopi fuere. qui postea resipuere, & libello pœnitentiæ Iulio Romæ episcopo oblato, ὁμουσίῳ consubstantiali assensere, & ad communionem admissi sunt. Tum temporis autem acres Arianæ opinionis æmulatores, non paruos ecclesiæ motus excitarunt. quorum vnus etiam Macedonius fuit. Ciuili namque ex ea causa bello exorto, plebs quotidie ferè seditionem cõcitabat: & multitudine vtrinq; concurrente, plurimi atterebantur atque peribant. Quare Imperator cognita, quum adhuc Antiochiæ moraretur, ira percitus, Hermogeni duci, qui tum in Thraciã missus fuerat, mandauit, vt ex itinere cum equestri manu in vrbem imperatricem diuerteret, & Paulum ecclesia eiiceret. Qui vbi affuit, & Imperata facturus militarem manum adhibuit, plebs ei restitit. Eam verò, ad vim vindicandam paratã videns Hermogenes, amplius etiam militari robore institit. Ibi multitudo ad seditionem & tumultum paulatim concitata, præter rationem ad impetum prosiluit: & deinde vnà simul omnes ruentes, Hermogenis domum incendêre, ipsúmque occidêre: fune quoque ad pedes eius alligato, per vrbis vias traxere. Hæc vbi ad Constantium sunt relata, equo vehens Constantinopolim venit. Et quum grauiter in multitudinẽ animaduertere statuisset, noxam eis, quòd

Cõstantius ad eiiciendũ ecclesia Paulũ, Hermogenẽ ducem Cõstãtinopolim mittit.

Hermogenes à plebe furente interficitur.

lachrymantes ei obuiam ierant, remisit. Dimidiam tamen circiter frumenti partem ademit, quod Constantinus quotannis ex Alexandriæ & Ægypti tributis, ciuibus suis largitus fuerat. Melius fortasse Constantius esse ratus, sic seditionum, quàm aliter accidere causas, quæ ex luxu plurimùm & secundarum rerum licentia emergere solent. Octo enim myriades medimnorum fumenti quotannis à Constantino plebi datæ fuerant, cuius dimidiam partem tum Constãtius diminuit: ita omni in Paulum conuersa, quem nõ solum throno, sed vrbe etiam eiecit. Macedonio quoque succensens, vt seditionum, tumultuũ, atque adeò cædis Hermogenis autori: qui iniussu suo episcopatum recepisset, atque electione eius neque comprobata neque abrogata, in ea qua cõuentus agebat ecclesia, eũ sic manere passus Antiochiã reuertit. Interea Ariani Gregoriũ perinde atque in religione segnem, & Alexãdrinis minus gratum, & propter ecclesiæ, quæ Alexandriæ Dionysij episcopi fuerat, in introitu eius conflagrationem, episcopatu mouent: & Georgium quendam Cappadocem genere, qui circa panem vilioré & furfur ætatem egerat, succidiæque adeò suillæ promus cõdus fuerat, quòd in religione tuenda industrius esset, pro eo in Alexãdrina sede collocarunt.

Cõstantius dimidiam partẽ annonæ publicæ plebi, mulctæ loco adimit. Paulũ proscribit.

Alexãdriæ Ariani Gregorio repudiato, Georgium ei substituunt.

* *Acta sunt hæc Constantio III. & Constante II. Coss. quo tempore Constans Francorum gentem bello victam fœdere sibi coniunxit Socrat. lib. 2. cap. 15.*

CAPVT VIII.

Athanasius autem Romæ agebat, Constante Constantini minimo natu filio toti Occidenti imperante. Venit eò Constantinopolitanus quoque Paulus, & Marcellus Ancyranus, propter eam quam diximus causam, Asclepas etiam Gazæorum episcopus, qui & ipse quòd fortiter Arianis resisteret, accusationem iudiciúmque, quasi sacrificij aram euertisset, sustinuit: & ob id episcopatum deponere coactus fuit, quem episcopatum Quintianus est consequutus. Lucius præterea Adrianopolitan' eodem crimine delatus, & dignitate itidem spoliatus, Romam confugit. Horum causa

Catholici episcopi ex Oriẽte Romã profugiunt. episcop' Ro. profugos episcopos ad cõmunionẽ admittit.

Ecclesiæ Romanæ vetus priuilegium Socra.li.2. ca.15. Soz. lib.3.ca.8. Profugi episcopi in integrum restituuntur.

Iulius antistes Romanus cognita, quòd consentientes sibi de Nicænis decretis inuenit, communione eos est dignatus. pro amplitudine autem sedis suæ, ex veteri priuilegio & prærogatiua, persuasum habens, omnium vbique episcoporum curam & iudicium ad se pertinere, datis cuique liberrimè scriptis literis, suas eis ecclesias reddidit, eósque in Orientem remisit: eos qui temerè illos exauthorassent, perstringens, vt qui non recta sequeretur consilia, motúsque & turbas ecclesiis crearent, neque semel Nicææ factis fidei decretis staret. Ad hæc præcepit, vt quidam ex eis ad diem constitutũ Romæ præstò essent, qui rectè sententiam in condemnatos latam esse probarent. Sin minus, minas addidit: nisi à rebus nouandis desisterent, se ab eis sacras exacturum pœnas. Athanasius, & qui cum eo erant, missis ad Orientales episcopos literis, ecclesias suas receperũt.

Orientaliũ episcoporum ad Iulium Ro. antistitem acres literæ. Sententia eius scripti.

Illi contumeliam esse rati Iulij obiurgationem, Antiochiæ congregati, de sententia omnium epistolam ad eum misere, luculenter quidem illam scriptam, ironiis autem aculeatísque verbis refertam, forensémque & iudicialem in modum cõpositam, & quæ styli vi & grauitate minarum expers non esset. Scripserunt enim, Romanæ quidem vrbi ab omnibus obseruantiam exhiberi & honorem: quippe quæ antiquitus Apostolorum domicilium & schola, veræque pietatis, vt aliquis dicat, Metropolis & primaria vrbs fuerit: quamuis ex Oriente præcones eius eò venerint, se tamen non ideo secũdas ferre debere, quòd ecclesiæ magnitudine superiores non essent, quũ virtute & rebus aliis priores se esse existimarent. Illud etiam criminis loco obiecere, communicare eum cũ Athanasio animum induxisse: ídque indignè tulere, veluti contumelia Synodi eorum sententiæ irrogata esset. Et factum ipsum, vt quod contra sanctiones Ecclesiæ processisset, iniquum esse, sunt calumniati. Atque ægrè id eis esse, rectéque se eum reprehendere, quum dixissent: postremò, siquidem quũm sententiam ipsorum qua illos condemnassent, tum electionem eorum quos pro illis ecclesiis præfecissent, comprobaret, pacatos etiam se fore, & secum communicaturos. Sin aduersari eis pergeret, & ipsos cõiunctos

aduersus

aduersus eum ituros esse intulere: quum neque maiores eorum cõtra Cornelium Romæ episcopum conati aliquid fuerint, quum ille Nouatum presbyterum ecclesia summouisset. De rebus verò Nicęnis nihil rescripsere, superfluum id esse arbitrati, etiam plurima quæ scriberent haberét: quæ tamen vt omitterent, res præsentes necessariò efflagitarent. In eam sententiam Orientales episcopi ad Iulium literas dedere.

CAPVT IX.

Constantio verò Imperatori Antiochiæ agenti scribentes, illos vt seditiosos homines à se expulsos esse, sunt calumniati. Ille vbi Paulum recuperasse locum suum audiuit, admodum ferociit: & ad Philippum vrbis * præfectum, secundam ab imperiali potestate dignitatem tum obtinentem, scripsit, vt Paulo vrbe eiecto, Macedonio ecclesiam traderet. Philippus ex Hermogenis casu cautior factus, quòd multitudinis furorem metueret, arte quadam rem est aggressus. Priusquã enim ea vulgaretur, perinde quasi de publicis quibusdam rebus consilium habiturus, Paulum ad se in Zeuxippum (quod publicum & celebre amplissimúmque est lauacrum, postea † Numerorum cognominatum) vocauit, eíque decenti cum honore aduenienti, Imperatoris literas exhibuit. Ac hominem per palatiũ Imperiale, lauacro quod diximus vicinum, ad mare deductum, nauigióque impositum, Thessalonicam misit: quam etiam patriam habere, & à maioribus suis inde oriundus esse dicebatur. Eidémque Oriente toto interdicens, in Illyrico & vlterioribus terris viuendi liberam permisit potestatem. Præfectus ex eo loco, vnà cum impio Macedonio, incitato cursu in ecclesiam ire contendit: & multitudo ex omni hominum ordine mista, ea re audita, pro se quisque locum antecapere festinans, ad eam ecclesiam cucurrit. Innumeri prorsus, qui eo confluebant, erant. Et militaris manus armata ad terrorem plebis consequebatur. Atque ea vbi proximè ad ecclesiam venit, nec ei accessus propter vndique concurrentem turbam patêret, milites vi homines reiicere per audaciam cœperunt. Quum verò illi propter multitudinem oppidò in angustum redactam, cedere & * con-

* ὕπαρχος.

Constantij iussu Paul⁹ episcopus Cõstãtinopolitanus in exilium mittitur.

† νουμέρων.

Macedoni⁹ in possessionem episcopatus deducitur.

* συνιζάνειν

sidere nõ possent, resistere eos, milites, neq; spõte transitum dare velle opinati, strictis vsi gladiis, veluti reluctantes cecidêre multósque (vt fieri solet) neci dedere. Nõ pauci etiã inter se conculcati atque attriti interiisse dicũtur, ita vt occisorũ turba triũ milliũ centũ & quinquaginta numerum superauerit. Pòrrò Macedonius, perinde atque noui nihil factum esset, tãquam inocens & purus, in † Epibateriorum introitúsque arcanioribus sacris, quasi ex aliqua præstigiarum scena aliquis, aut Deus (quod dicitur) ex machina, de improuiso Hierarcha apparẽs, à præfecto magis, quàm ex ecclesiæ consuetudine, ab episcoporum ordine in thronum est deductus. Ad hunc modum, & per has cædes Macedonius & Ariani ecclesiam occupauere. Ita etiam Paulus solum iniqui exilij gratia vertere est coactus. Athanasius autem Constantij minas veritus, fuga sibi consulens disparuit. Nam ille capite in eum se animaduersurum denunciauerat, quòd obtrectatores eius & insidiatores eum vt seditiosum detulerant, reditu eius ex vrbe Romana in ecclesiam, multitudinem ingẽtem conculcatam interiisse allegantes. Maximè verò Constantiũ in eum incitauerat calumnia ab Arianis ei intentata, veluti annonam pauperum, quam imperatoris pater Constantinus Alexandriæ in egenorum alimenta distribuendam sanxerat, Athanasius vendidisset, atque in pecuniam redegisset. Obseruãdum illud, eo tẽpore quo Macedonius episcopatum recepit, Cõstantium magnã ecclesiam absoluisse, quę σοφία, Sapientia nominata est: proximè ad cognominẽ Paci ecclesiam, quam Cõstantinus Constantij pater, quũ prius exigua fuisset, ad eã etiam quæ nunc cernitur amplitudinem perduxit: ita vt duorum istorum templorum oræ contiguæ, vnúsque ambitus & muri esse videantur.

Cædes hominum multa in ingressu Macedonij in ecclesiam

† Inuestiturã nunc vocãt. Macedonius vir sanguinarius subitò episcopus apparet.

Athanasij fuga.

Per grauẽ calumniam in inuidiam Athanasius apud Constantium adducitur.

Sapientiæ Dei templũ quod Cõstãtinus non perfecit. Supr. li. 7. cap. 49.

CAPVT X.

IVlius Romanæ vrbis episcopus literis, quas Eusebius ante obitum suum contra Athanasium scripserat, aliisq; quas ij qui Antiochiæ conuenerant dedere, atque aliis rursus quorundam Ægyptiorum episcoporum, ementita esse aduersus Athanasiũ omnia declarantibus, eísque sic inter se pugnantibus, acceptis, Antiochenis

Iulij ad Antiochenũ cõciliabulum responsum.

illis rescribēs, epistolæ eorum arrogantem & præfractā sententiam coarguit: & quod latenter aggressi essent, contra decreta Nicæna, fidem nouare & adulterare. Præterea, quòd prçter ecclesiasticam consuetudinem, se quoque in Synodum vocare intermisissent. Extare enim ecclesiasticum Canonem, autoritatem omnem eis abrogans, quæ præter Romani antistitis sententiam peracta essent. Rursum, quòd in rebus quas in Tyro vrbe & Mareote decreuissent, non legitimè processissent, inquisitione videlicet vna tantum prçsente parte facta. Arsenij autem manum liquidò apparētem, apertam sycophantiam esse, eis obiecit. Et secundum ea omnia, æquum esse vt Athanasio & Paulo subueniretur, intulit.

Autoritas Ro episcopi. μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ῥώμης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας. Socrat. lib. 2. ca. 17.

Breui nanque post, Paulus quoque Corinthum se ire assimulans, in Italiam venit, & casum suum miserandum in modū deplorauit. Verùm enimuerò vbi Iulius scriptis suis apud Orientales episcopos nihil effecit, Occidentis Imperatorem Constantem, de rebus Athanasij & Pauli certiorem fecit. Qui ei etiam adito, Arianæ factionis subdolas fraudes exposuere: patris mentione illata, vt ille œcumenicam & vniuersalem Synodū coegerit, cōstitutionéq; decreta illius stabilierit, referentes, & eum ad paternā æmulationē consectandam cohortantes.

Athanasius & Paulus apud Cōstātem Impe. quiritantur

Cōstans rebus eis cognitis, casum eorum virorum calamitatem suam prorsus esse putauit: & ad fratrem scribens, eum admonuit, vt paternæ religionis incorruptam integrámque seruaret normam. Ille enim, inquit, vera pietate imperio stabilito, tum tyrannos Romanos omnino sustulit, tum barbaros hostes circumcircà deuicit.

Cōstātis ad Cōstātium pro orthodoxis litera.

Significauit eidem etiam, vt tres ex Oriente in Occidētem mitterētur episcopi, qui rationem de Athanasij & Pauli exautoratione exponerent. Ad id delecti sunt, Narcissus Irenopolis Ciliciç, Theodorus Perinthi, & Marcus Arethusæ Syriæ episcopi. Qui in Italiam quum venissent, Imperatori Constanti iustam esse, quæ contra illos lata fuerat, sententiam persuadere voluerunt. In Athanasij verò colloquium venire non sustinuerunt. Porrò vbi de fidei eorum ratione quæsitum est, aliam eius quàm quæ Antiochiæ cōposita erat Constanti formulam obtulere, hisce verbis expressam.

Tres Oriētales episcopi in Occidentē legati

Formula fidei, quã legati isti Impe. Constanti obtulere.

„ Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem, creatorem & factorem vniuersorum: ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et in vnigenitum eius filium Dominum nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex patre genitum, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia simul & inuisibilia Verbum existentem, & sapientiam, & virtutem, & vitam, & lumen verum. Qui in extremo dierum propter nos homo factus, & genitus est ex virgine sancta. Qui crucifixus, & mortuus, & sepultus est: & resurrexit ex mortuis tertia die, & ascendit in cœlos, & consedit in dextra patris, venturus in consummatione seculorum ad iudicandũ viuos & mortuos, & reddẽdum vnicuique secundum opera sua. Cuius regnum interminatum in infinita permanet secula. Sedet nanque in dextra patris, non solum in seculo præsenti, sed etiam in futuro. Et in spiritum sanctum, hoc est, paracletum: quem quum Apostolis promisisset, post ascẽsionem suam in cœlos, misit, vt doceret & suggereret eis omnia. Per quẽ etiam sanctificabuntur, quæ sincerè in eum credidere, animæ. Eos autẽ qui ex non existẽtibus dicunt esse filium, aut ex alia substantia, & non ex Deo, & fuisse quandoque tempus quũ non fuerit, alienos esse nouit Ecclesia catholica. Hãc exhibuere formulam.

Constãs Arianorum fraudẽ et calũniã cognoscit. Dissidiũ inter Oriẽtales & Occidẽtales Photini hæresis.

Constans autem perspectum habens, eos iniquè contra diuinos viros conspirasse, neque criminũ aliquorum gratia, neque propter vitæ prauitatem, sicuti attestationes declarabant, communionem illorum auersatos, sed dogmatis dissonantiam prorsus causam dissidij esse: infecta cuius causa venerant re, eos dimisit. Et Orientalibus atque Occidentalibus veluti chasma seu hiatus fuit, quæ eis interceſserat, dissensio. Qua tempestate & in Sirmio, quæ Illyrici vrbs est, Photini hæresis emersit: qui in minore Gallia ortus, & à Marcello, de quo diximus, loci eius episcopo eruditus, ecclesiis ibi præfuit, merum esse hominem Dominum docens. De quo, suo tempore dicemus.

Orientales per episcopos alios

CAPVT XI.

TRiennio deinde elapso, Orientales episcopi scripto alio composito, ad Occidentales id misere: quòd

μακρόστιχον, hoc est, longiorem vocarunt formulam, seu expositionem, quòd scilicet verba & sententias plures complecteretur. Verùm ne in eo quidem substantiæ Dei nominatim mentionem fecere. Eos verò qui filiũ ex non existentibus, aut ex alia subsistentia quam ex Deo esse: & fuisse quandoquidem tempus aut seculum, quum ille non fuerit, dicerent proscripsere. Scriptum id pertulit Eudoxius Germaniciæ antistes, qui etiam post Macedonium Constantinopolitanæ præfuit ecclesiæ: & Martyrius, & Macedonius Mopsuestiæ Ciliciæ episcopus. Occidentales episcopi scriptũ non receperũt: sufficere sibi Nicænam fidei professionem, neque se vlterius anxiè nimis & curiosè inquirere de ea velle, dicentes: atque illud etiam prætexẽtes, aliena lingua libellũ scriptum esse, & se verborum sentẽtiam nõ intelligere. Lõgior autem illa expositio ad verbum hæc est complexa. Credimus in vnum Deum, patrem omnipotẽtem, creatorem & factorem vniuersorum: ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et in vnigenitum filium eius Iesum Christum, Dominum nostrum, ante omnia genitum ex patre, Deum de Deo, lumen de lumine, per quem facta sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia: Verbum existentem, & sapientiam, & virtutẽ, & vitam & lumẽ verum. Qui extremis diebus propter nos homo factus, & ex virgine sancta natus, crucifixus & mortuus & sepultus, tertia die resurrexit: & receptus in cœlos, sedet ad dextram patris, venturus in consummatione seculorum ad iudicãdum viuos & mortuos, & reddẽdum cuique secundum opera eius. Cuius regnum interminatũ, & in infinita secula permanet. Sedet enim in dextra patris nõ tãtum in seculo isto, sed & in futuro. Credimus verò & in Spiritũ sanctum, hoc est, in Paracletum, quẽ Apostolis promissum, post ascẽsionem suam in cœlos, misit, vt doceret & suggereret eis omnia, per quẽ etiam sanctificãtur, quæ sincerè in ipsum credunt animæ. Qui verò dicũt, ex nõ existentibus esse filium, aut ex alia subsistentia, & non ex Deo, & quòd fuerit aliquando tempus, quum non fuerit: eos alienos nouit esse sancta Catholica Ecclesia. Non minus & eos, qui dicunt tres esse Deos, aut Chri-

μακρόστιχον hoc est, longiorem fidei formulã ad occidentales miserunt.

Episcopi legati.

Occidẽtales eam non recipiunt.

Μακρόστιχος hoc est, prolixior fidei formula.

» ſtum non eſſe Deum ante ſecula: neque Chriſtum, ne-
» que filium Dei ipſum eſſe: aut eundem eſſe & patrem &
» filium & ſpiritum ſanctum, aut ingenitum filium: aut
» quod non ex propoſito neque voluntate, pater filium
» genuerit: anathemate ferit ſancta & catholica eccleſia.
» Non enim, ex nõ exiſtentibus eſſe filium, dicere tutum
» eſt: quandoquidem nullibi hoc in diuinitùs inſpiratis
» ſcripturis de eo fertur. Neque ſanè * ex alia ſubſiſtẽ-
» tia, præter patrem, prægrediẽte: ſed ex ſolo Deo ger-
» manè ſeu natiuè ipſum genitum eſſe, docemus. Vnum
» nãque ingenitum & principij expertem Chriſti patrem,
» diuinum docet verbum. Sed neque illud, fuit aliquãdo
» quum nõ fuit, quod præter autoritatem ſcripturæ peri-
» culoſè dicunt, tãquam temporale interuallum præcõ-
» ſiderandum: ſed ſolus, qui eum ſine tempore genuit,
» Deus cõtemplandus. Nam & tempora & ſecula per ip-
» ſum facta ſunt. Neque verò † ſimul principij expers,
» neque * ſimul ingenitus cum patre filius eſſe putãdus
» eſt. Etenim ſimul principij expertis & ſimul ingeniti,
» nullus propriè pater aut filius dicetur. Sed patrem qui-
» dem ſolum principij expertem exiſtẽtem & incompre-
» hẽſibilem genuiſſe, incomprehenſibili, & quem omnes
» cõſequi nõ poſſint modo ſcimus, filium autem genitũ
» eſſe ante ſecula. Et neque itidem vt patrem ipſum quo-
» que ingenitum eſſe: ſed principium habere, qui eum ge-
» nuit, patrem ipſum. Caput nãq; Chriſti Deus. Enimuerò
» tres cõfitẽtes res, & tres perſonas patris & filij & ſpiri-
» tus ſancti, ſecũdum ſcripturas, nõ tres propterea faci-
» mus deos. Quãdoquidem * per ſeipſum perfectum &
» ingenitum, principióque carẽtem & inuiſibilem Deum,
» vnum tãtum nouimus, Deum & patrem vnigeniti, ſolũ
» ex ſeipſo eſſentiam habẽtem, ſolum aliis omnibus abũ-
» dè † exiſtẽtiam largiẽtem. Neque ſanè dum vnũ Deum
» eſſe dicimus, domini Ieſu Chriſti patrem ſolum ingeni-
» tum, propterea Chriſtum Deũ eſſe ante ſecularẽ nega-
» mus: quales ſunt Pauli Samoſateni ſectatores, poſt in-
» humanationem eum * ex profectu deificatũ eſſe dicẽ-
» tes, eo quòd natura merus homo fact⁹ ſit. Scimus enim
» ipſum, etiamſi ſubiectus eſt patri & Deo, tamen geni-
» tum ex Deo, Deum natura eſſe perfectum & verum, &

* ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως παρὰ τὸν πατέρα προϋποκειμένης.

† συνάναρχος.

* συναγέννητος.

* αὐτοτελῆ.

† τὸ εἶναι.

Pauliani hæretici.

* ἐκ προκοπῆς θεοποιηθῆναι.

non ex homine postea Deum, sed ex Deo hominem factum propter nos esse, neque vnquam desiisse esse Deũ. Execramur verò insuper, & anathemati subiicimus, eos qui verbum quidẽ ipsum Dei, sed tãtum nudum & * sine subsistentia ficticiè vocant: in alio verò essentiã habens, aliquãdo sanè vt vocale seu † enunciatiuum, aliquando verò vt * internũ seu mentale à quibusdam dictum. Christum autem ipsum & Dominũ & Deum, & mediatorem, & imaginẽ Dei esse ante secula nolũt: sed eum ex eo tẽpore Christum esse factũ & filium Dei dicũt, ex quo nostram ex virgine carnem assumpsit, ante trecentos quinquaginta annos. Ex eo enim tẽpore initium regni Christũ habuisse, & finem id habiturum esse post cõsummationem & iudicium, volunt. Tales autem sunt Marcellus & Photin' Ancyrani in Galatia, qui ante secularem subsistentiam & diuinitatẽ Christi, & similiter interminatum eius regnũ abolent, eo modo, vt ipsis videtur, monarchiã seu vnius imperium constituentes. Nos enim scimus, esse nõ simpliciter verbũ enunciatiuum, aut internũ: sed viuentem Deũ verbum, per seipsum subsistentem, & filium Dei & Christũ, & ita * præscienter simul existentem & simul agẽtem ante secula cũ suo patre, & ad omnem eius administrantẽ creationem, siue inuisibilium seu visibiliũ, vt qui † subsistẽriale verbũ sit patris, & Deus ex Deo. Hic enim est ad quem pater dixit, Faciamus hominem secundũ imaginem nostram & similitudinẽ, qui & à patribus visus est quum legem ferret, & loquutus est per Prophetas: & qui postremò homo factus est, & patrem suum omnib. hominib. manifestauit, quiq; regnat in secula seculorum. Siquidem nihil nouæ dignitatis Christus assumpsit, sed eum antea perfectũ, & patri per omnia similem esse credimus. Atq; itidem, eundẽ esse patrem & filiũ & spiritum sanctũ, & vnius eiusdémq; rei & personæ tria hæc nomina impiè accipiẽtes, meritò ab Ecclesia proscribimus: quoniã patrem qui cõprehendi nequeat, atq; perpessioni obnoxius nõ sit, & cõprehensibilem, & perpessioni obstrictũ per inhumanationẽ constituunt. Tales sunt, qui Patropassiani apud Romanos, Sabelliani apud nos dicũtur. Siquidem nouimus patrẽ quidem, qui mi-

* ἀνόπαρκτον.
† προφορικόν.
* ἐνδιάθετον
Marcellus Photinus, heretici.
* προγνωστικῶς.
† ἐνυπόστατος λόγος.
Patropassiani. Sabelliani.

ſerit, in ſuo immutabilis diuinitatis ſtatu permanſiſſe: qui verò miſſus eſt Chriſtũ, inhumanationis œconomiã & munus obiiſſe. Cõſimiliter autem eos qui impiè, non conſultò neq; voluntate genitũ eſſe Chriſtum dicunt, neceſſitatem videlicet quandã imponentes, & ſubſtantiam voluntate & delectu carentẽ Deo tribuẽtes, ita vt inuitus filiũ genuerit, impiiſſimos & à veritate alieniſſimos cognoſcimus. Quoniã aduerſus cõmunes de Deo * noticias, atq; etiam aduerſus diuinitùs inſpiratæ ſcripturæ ſententiã, talia de eo ſtatuere audẽt. Nos etenim † abſolutiſſimæ poteſtatis eum eſſe, perfectiſſimiq; * iuris ſui Deũ ſcientes, ſponte & voluntate ſua filium genuiſſe, piè exiſtimamus. Et cũ timore illud de eo dictum eſſe credentes, Dominus creauit me in initio viarũ ſuarum ad opera ſua: nõ itidem cũ vt creaturas facturáſq; eius genitũ eſſe arbitramur. Impiũ enim eſt, & ab eccleſiaſtica fide alienũ, conditorem cum creaturis per eum conditis cõparare, eundémq; etiam generationis modũ cũ eis quæ ab eo ſunt aliena habere putare. Solum náque, & ſolo ſeu vnico modo vnigenitũ filium germanè ſeu natiuè atque verè genitũ eſſe, nos diuinę literæ docent. Quin neque dum filiũ per ſeipſum eſſe, viuere, & exiſtere conſimiliter patri dicimus, propterea eum à patre ſegregamus, loca & interualla quędã inter eorum cõiunctionem corporaliter imaginãtes. Credimus enĩ * ſine medio, & † ſine ſpacio vllo, ipſos cõiunctos eſſe, & inſeparabiliter à ſeipſis exiſtere, patre quidem cõplectẽte, & * pectori applicante filium totum: filio verò toto prorſus † deuincto & * applicato patri, eóq; ſolo perpetuo in ſinu paterno cõquieſcente. Itaq; in modis omnib. perfectam & ſanctiſſimam trinitatem credẽtes, patrémq; Deum dicentes, & filiũ, non ipſos duos deos, ſed vnũ cõfitemur, iuxta diuinitatis amplitudinẽ, & vnam certam abſolutámque regni cõiunctionem. * Vniuerſarum quidẽ rerum per omnia cũ ſumma poteſtate † imperiũ obtinente Patre omnium, & ipſius filij: filio autẽ patri quidem ſubiecto, extra verò eũ vniuerſa poſt eum quæ per ipſum facta ſunt regente, & ſpiritus ſancti prolixè ex voluntate patris gratiã ſanctis donante. Ad hũc enim modum, ordinem & rationem monarchiæ vniuſ-

* ἐννοίας.
† αὐτοκράτορα.
* κύριον αὐτὸν ἑαυτοῦ.
* ἀμεσιτεύτως.
† ἀδιαστάτως.
* ἐνστερνιζομένου.
† ἐξηρτημένου.
* προσπεφυκότος.
* Παντάρχοντος μὲν καθόλου τοῦ πατρὸς πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ, &c.
Quod etiã aliter, et fortaſſe rectius.

que imperij in Christo constare, nobis sacra prodidere oracula. Hæc vt post breuiorem fidei formulam fusius exponeremus, necessitas nobis imposita est, non per superfluam ambitionem, siue venditationem: sed vt omnem alienam suspicionem contra sententiam nostram cõceptam, apud eos qui res nostras ignorant, abstergeremus: & vt Occidentales omnes quùm calumniæ aduersariorũ impudentiam, tum ecclesiasticam Orientalium opinionem cognoscant, cui opinioni diuinitùs inspiratæ scripturæ, quæ apud eos inuiolatæ cõseruantur, per nullam coactam aut violentam interpretationem, perhibent testimonium. Hoc quidem modo prolixior illa expositio fuerat instituta.

" ita verti potest: Patre quidẽ rerũ vniuersarũ p omnia cũ summa potestate imperium etiam in filiũ obtinẽte, &c.
" † παντοκράτορος.
" Socrat. li. 2. cap. 19.

CAPVT XII.

VT autem ab Occidentalibus est repudiata, Cõstans Cæsar vnum illud à fratre sibi dari postulauit, vt Paulus & Athanasius sedes suas reciperent. At quum literis suis nihil effecisset, propterea quòd aduersarij cõtrà niterẽtur: & quum populus ea de causa seditionem moueret, Paulus & Athanasius rursum Cõstantem adiere, & vt vniuersalis Synodus cogeretur petiere, vt de ꝓfessione fidei, & de eorũ causis accuratius res explorari posset. Exautorationis enim ignominiam se propter fidei sinceritatem sustinere affirmarunt. Quapropter de duorum Imperatorum istorum sententia statutum, vt vtriusque imperij episcopi ad diem certũ Sardicam, quę Illyrica ciuitas est, cõuenirent. Id quod Constans sic petierat, Cõstantius autem assenserat, vt videlicet seditio solueretur. Atque ex Occidentis partibus circiter trecenti cõuenere episcopi, sicuti alicubi sacer dicit Athanasius: ex Oriente verò, Sabino Macedoniano referente, sex & septuaginta. Quibus accensus est & Ischyras ille, ex sese ortus presbyter. Ob quã causam, quum negocium ei cum Athanasio esset, in aduersariorũ partes concesit, apud quos propter mendacia cõficta episcopus apud Mareoté est creatus. Reliqui autem angustias constituti tẽporis prętexentes, atq; alius aliam causam allegantes, non cõparuere. Potissimùm verò in Iulium culpam eius rei cõferebant, quum quidem mẽsibus viginti ante episcoporum aduẽtum dies esset constituta.

Instituitur Concilium Sardicense de Cõstãtij & Cõstãtis volũtate. 300. epi Occidentales, Oriẽtales episcopi 76. Sabin' Heracleæ Thraciæ Macedonianorũ episcopus. Ischyras αὐτοχειροτόνητος.

† ἐν τῇ φιλίππου πόλει.

Orientales Athanasiū & Paulum à cōcilio exclusos esse volunt.

Occidētales iniquum id esse cēsent.

Decimus is erat annus, ex quo Constantinus, Imperatoris vtriusque pater, ad meliorem migrauerat vitam. Et Orientales, qui † Philippopolim in Thracia venerant, Occidentalibus, qui Sardicæ iam præstò erāt, scripsere, vt Athanasium, eiúsq; studiosos, vt quibus sacris ministeriis interdictū esset, à concilio remouerent: aliter enim fieri non posse, vt in vnū conuenirent. Quod quidem postea quoque, quum Sardicæ essent, obtinere cōtendebant. Occidentales autem, atq; in primis Hosius Cordubensis Hispanus, & Protogenes Sardicensis, respōdêre, nunquam se cōmunionem illorum deuitasse, neq; porrò etiam vitaturos esse: quum Iulius episcopus Romanus, causa eorū perspecta, iniquè eos insidiis circumuentos esse iudicarit. Adesse ipsos quoque, & redarguere iniquum illud iudiciū velle. Plura quoq; alia vltro citróq; & scripsere, & per internūcios alteri alteris significauere. vnde maior etiam inter eos est excitata simultas, maius odium, dies quoq; constituta præteriit. Et cōfestim discessione facta, seorsimque vtrisque consilia agitantibus, contrarias alteri aduersus alteros sententias tulere. Orientales nanque Philippopoli conuentum egere, atque ibi decretis suis in Athanasiū, Paulum, Asclepam, & Marcellum magis etiam cōfirmatis, Iulio insuper Romæ antistiti magistratum ecclesiasticum abrogauere, quod primus ipse cum illis cōmunicasset. Confessorem etiam Hosium ea de causa, & prætereа quòd amicus Eustathij & Paulini Antiochenæ ecclesiæ episcoporū fuerit, exautorarunt. Deinde & Maximinum Treuirorum antistitem, qui primus ad communionem Paulum admiserat, reditúmq; eius in vrbem Constātinopolitanam procurauerat: insuper ꝙ Orientales episcopos in Occidentem veniētes proscripserat. Nec iis tātum sacrā ademere dignitatem, sed & Protogeni Sardicensi: quoniā Marcellum Ancyranum quem antea calculo suo dānauerat, ope sua subleuaret: atque item Gaudentiū, quia quos illi per abrogationem ignominia affecerāt, multo prosequeretur honore: & quod aliter de reb⁹ diuinis quàm Cyriacus sentiret, cuius ipse successor erat. Porrò in causa fidei ὁμοούσιον consubstantiale quidem repudiarūt, τοῦ ἀνομοίου inæqualitatis verò

Dissidium inter Oriētales & Occidētales.

Mutuæ inter eos exautorationes.

Maximin⁹ Treuerēsis episcopus.

Orientales Philippopoli coacti,

opinionem literis in partes omnes ſcriptis diuulgarũt. in quibus locorũ plerorúmq; epiſcopis quoque ſignificarunt, ne eos quos proximè ſentẽtia ſua notaſſent, vel in cõmunionem reciperent, vel literis etiam dignarentur. Alij autem dicunt, eos de fide, iuxta prolixiorem quam præmiſimus formulam, credere iuſſiſſe: in qua ὁμοούσιος cõſubſtantialis, verbo nullo meminere: ſed eorũ tantum qui tres Deos eſſe, aut Chriſtũ non eſſe Deum, aut eundem eſſe patrem & filium & ſpiritum ſanctũ, aut filium ingenitum, aut fuiſſe aliquãdo tempus aut ſeculum quum ipſe non fuerit, dicũt. Hæc quidem epiſcopi Orientales Philippopoli in Thracia agebant. Hoſius autem, & qui cum eo Sardicę erant, primùm quidẽ illos indicta & deſerta cauſa, propter cõtumaciam dãnarunt: Athanaſium receperunt, & quæ aduerſus eum Tyri acta fuerant, anathemate ſunt perſequuti, Marcello epiſcopatum ſuum reddiderunt, quòd ſe diceret nunquam ea ſenſiſſe, de quibus per calumniam accuſatus eſſet. Aſclepæ epiſcopatũ Gazæorum autoritate ſua cõfirmarunt, qui antea etiam multorũ antiſtitum, & maximè Euſebij Pamphili ſuffragio Epiſcopalem ſuſceperat dignitatem, cuius rei certitudinem acta iudicij declarabant. Lucium etiã Andrianopolitam, quòd accuſatores eius profugerãt, reſtituerunt. Horúmq; parœciis & eccleſiis ſcripſerunt ne alios quàm hos ipſos haberẽt epiſcopos, eorúmq; quamprimum expectarent aduentum. Abrogarunt quoq; epiſcopatum * Gregorio Alexãdrino Baſilio, Ancyrano, & Quintiano, Gazæo: & vt non modò epiſcoporum, ſed ne Chriſtianorũ quidem appellatione honorarentur, ſtatuêre. Idem fecerunt Theodoro Perinthio, Narciſſo Irenopolitano, Acacio Cęſarienſi Euſebij Pamphili ſucceſſori, Menophanto Epheſio, Vrſicio † Singidonis, & Valentini Murſiæ Pannoniorum epiſcopis, & Laodicenſi Georgio, quamuis Synodo Orientalium is nõ intereſſet. His omnibus dignitate adempta, cõmunione interdixerunt, quòd filium Dei à paterna ſubſtãtia ſepararent: & quòd, qui dudum propter Arianam hæreſim reiecti fuerant, eos recepiſſent, & ad ampliorem miniſterij Dei euexiſſent dignitatem. Eis damnatis, ad omnes vbiq; epiſcopos miſerũt, vt decreta

ἀνομοίον, hoc eſt inæqualitatem in Trinitate inducũt.

Occidentalium epiſcoporũ Sardica acta.

** Legendũ fortè Georgio ſuprà ca. 7. eod.*

† Singidon hodie Sigedunũ dicitur.

ea rata haberent & confirmarent, nec non Nicænis placitis consentirent. Quibus roboratis, τὸ ἀνόμοιον, inæqualitatem repudiarunt, τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale apertè promulgarũt. Et scripto quodam cõposito, quod diffusius quidem quàm Nicænum esset, finitionem autẽ eius seruaret, verbísq; nõ admodum ab illo differret, id passim ad loca omnia miserunt. Ne verò nouare quidquam contra Nicæna decreta viderẽtur, Hosius & Protogenes, qui tum Synodo præerant, cum certa attestatione ad Iulium literas dederunt autoritatem suam se Nicænæ fidei professioni integram relinquere: perspicuitatis autem gratia, quæ Nicææ constituta essent, non ita multis latius extendisse, ne scilicet Ariani compẽdio professionis fidei ad absurdas opiniones eos abducerent, qui dialecticæ sunt imperiti. His ita peractis, domum reuertẽre. Et vtriq; in ea erant opinione, rectè ab eis quæ sententiis proscriptionis ferendis egissent, esse facta. Orientales quidem, quòd Occidẽtales, quos ipsi sacro ordine mouissent & reiecissent, eos ad cõmunionem admisissent. Occidentales autem, quòd illi qui Athanasiũ & alios damnationis sententia notassent, ante publicam cognitionem profugissent. Et quòd ij Nicæna decreta cõplectebantur: illi verò ea deprauare & adulterare audebant. In Sardicẽsi concilio Marcello quoque, de quo suprà diximus, Ancyræ Galatiæ episcopatũ, sicuti cõmemorauimus, rursum mandarũt. Nam is Synodo exposuit, à multis libri sui scripta intellecta non esse. vnde illi suspicionem conceperint, eadem se cum Samosateno Paulo & Sabellio sentire.

Occidẽtales τὸ ἀνόμοιον in Trinitate damnant.

Magno cũ metu & religione veteres de fide noui aliquid edidere.

Marcellus in Ancyranum episcopatum ab Occidẽtalibus restitutus.

Eius scripta à multis nõ satis intellecta, & proinde pro hæreticis habita.

CAPVT XIII.

SCiendum sanè, Eusebium Pamphili tribus libris suspectum illũ Marcelli cõmentarium refellisse. Scripto namq; eo in partes suas diuiso, deinde confutationem infert: ídq; in toto opere facit. Ex quib. libris Socrates scriptor ecclesiasticus plurima allegat, quapropter Eusebius quasi Arianus taxatus sit. Ac deinceps refert, primæ Synodo eum interfuisse, aliísq; episcopis decretis faciendis cõsensisse: sicuti Eusebius ipse in tertio ad Constãtinum libro memoret. Profert verò idem & piam eius in illud: Dominus creauit me in initio viarũ

Euseb. Pãphili cõtra Marcellũ scripsit.

Socr. lib. 2. cap. 20.

Euseb. Pãphili verborũ, Dominus creauit me, &c. expositio.

ſuarum, interpretationem, in qua hæc ſic ſcribit. Quòd Dominus ſeipſum creatum eſſe ait, non hoc ſanè ita dicit, tanquam qui antea nõ fuerit, ac tum primũ eſſe cœperit: vt quẽadmodum reliquæ creaturæ, itidem & ipſe ex non exiſtére extiterit, quod nonnulli nõ rectè acceperunt: ſed vt conſtans quidẽ & viuens & præexiſtẽs atque ſubſiſtens ante totius mũdi conſtitutionẽ, ad * regendum autem & adminiſtrãdum vniuerſa à Domino ſuo, ipſius patre, ordinatus: vt eo loco hoc verbũ Creauit, pro verbo ordinauit ſeu cõſtituit, ſit dictum. Apertè certè quidem hominum principes & duces, creaturã nominauit Apoſtolus dicẽs, Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ, propter Dominum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tãquam ab eo miſsis. Et propheta ex perſona Dei dicens, Ecce ego firmans tonitrũ, & creans ſpiritum, & annũcians ad homines Chriſtum eius: hoc verbũ Creans, non ea ſentẽtia, quòd antea nõ fuerit, accepit. non enim tum Deus creauit Spiritum, quũ Chriſtum ſuũ per eum omnib. hominibus annunciauit: neq; recens ſub ſole fuit. Sed fuerat quidem ille, & præextiterat: miſſus autem tum eſt, quo tẽpore Apoſtoli cõgregati erant, quum inſtar tonitrus è cœlo ſonitus prouenit, tanquã aduenientis flatus vehementis: hoc verbo Creans, pro eo quod eſt demittens, aut ordinans ſeu ſtatuẽs, poſito: tonitru verò ipſo, alio quodam modo Euãgelicam prædicationem ſignificãte. Tale eſt & illud, Cor mundũ crea in me Deus: vbi nõ ille quidẽ tanquam cor non habẽs, ſed vt tandem habẽti & purificaretur & perficeretur, precatus eſt. Et illud, Vt crearet duos in vnũ nouum hominẽ: pro † cogeret ſeu cõgregaret. Vide porrò an non tale ſit & illud, Induite nouũ hominem, ſecũdum Deum creatum. Item illud, Si quis in Chriſto noua creatura: & quæcũque ſunt eiuſmodi. Vt ne mireris, ſi metaphoricè & per tranſlationem in verbis iſtis, Dominus creauit me in initio viarũ ſuarũ: Creauit, pro conſtituit, aut ordinauit dictum ſit. Hęc in tertio ad Marcellum libro Euſebius. Socrates autẽ hæc quoq; hiſce verbis pro Euſebio refert: Quum itaq; Euſebius Nicænæ Synodi mentionem faciens, ſoluta eſſe & conſtituta, quæ tũ in controuerſiam deducta fuerãt,

* ἀρχῆ̃ρ.

Verbũ creare in ſcripturis quomodo accipiatur.

† εἰσαγάγῃ.

Socratis pro Euſeb. Pãphili Apologia, cum Arrianis eum non ſenſiſſe.

atque omnes cōſenſu vno eadem ſenſiſſe atque dixiſſe referat, quomodo quidam illum Arianiſare ſuſpicantur? Falluntur verò Ariani etiam, qui illũ cum eis ſenſiſſe exiſtimant. Sed dicet aliquis, in ſcriptis eius Arianum eſſe eum videri, propterea quod frequenter dicat, † per Chriſtum. Cui reſpondemus, hac loquutione ſæpenumero eccleſiaſticos viros vſos eſſe, aliiſque, quibus œconomia ſeu munus humanitatis Seruatoris noſtri ſignificatur. Et ante omnes iſtos Apoſtolus ipſe verba hæc vſurpauit: & nũquam tamen veluti prauæ opinionis habitus eſt doctor. Ac rurſum hæc infert: Nō enim oſtendere habebũt, Euſebium principiũ exiſtentiæ tribuere filio Dei, quamuis in libris eius œconomiæ ſiue diſpenſationis humanæ verbis abuti eum inueniant. Maximè verò, quod admirator & æmulator Origenis librorum fuit, in quibus vbique filium ex patre genitũ eſſe reperiunt, qui Origenis librorum acumen aſſequi poſſunt. Hæc & alia Socrates afferens, ſinceritatem doctrinæ Euſebio adſcribere contendit. Ego quidem talem potius virum eum fuiſſe velim: Eccleſia autem Catholica non talem fortaſſe iudicat, quam potius ſequi par eſt. An verò ille certò in pietatis ſinceritate ſit, ſicuti iſte qui quidē Nouatianus eſt, dicit, id accuratè certóque occulta omnia perſpicienti Deo relinquendum. Et de his quidem ſatis. Sardicenſi verò conuentu ita peracto, domum ſe quiſque recepit. Ac deinceps Occidens ab Oriente per ſeceſsionem diuiſus eſt. Non amplius enim Occidentales cũ Orientalibus, haud eadem ſecum ſentientibus, negotij ſibi quidquam & coniunctionis eſſe voluere. Et communionis finis Occidentalibus fuit inter Illyricum & Thraciam, circa montem qui Suſacis dictus eſt. Vltra eum autem locum propter variantem fidem, minimè inter ſe inuicem cōmunicare voluerunt. Vt verò fieri ſolet, in eccleſiis, calumniæ & diſſenſiones erant. Et ingens turba & confuſio Eccleſiã catholicam inuaſit. Antea ſiquidem, etiamſi diſsiderēt, conſuetudine tamen inter ſe iungebãtur, nec adeò grauem eam rem putabant, & conſuetudinem eiuſmodi, eundem de Chriſto ſenſum eſſe exiſtimabãt. Et vt paucis dicam, eccleſia Occidentalis omnis patriæ inſiſtens

† διὰ χριστοῦ.

Offēdiculo olim fuit piis ſi Chriſtus ſimpliciter ſine præfatione honoris, & illatione diuinitatis nominaretur.

Socrates Nouatian.

Diſsidium apertũ inter Occidentales.

Suſacis mons.

Diſsidij eius magnitudo

Occidētales cōſtantiſsimè Nicæ-

religioni, contentionis expers, & à studio de dogmatibus nugandi aliena fuit, sincerè professionem fidei Nicænam sonans atque profitens. Quamuis etiam tũ Vrsicius Pannonius & Auxentius Mediolanensis conati sunt ecclesias distrahere, & ad Arianam opinionem traducere: efficere tamen id nequiuere, sede Romana & aliis Occidentalibus episcopis vigilantibus, & hæresis eius surculos illico exstirpantibus. Oriens autem post Antiochenum concilium seditiones concitauit, & propalàm aduersus Nicænam fidem disceptãs iudicio contendit: reuera tamen, sicuti colligere est, plures sententiam Nicæni dogmatis cõprobabant, filium ex substantia patris esse cõfitentes: cõtẽtionis verò cupiditate deuincti, aduersus verbũ τοῦ ὁμοουσίου cõsubstantialis, impotentibus animis pugnabant. Nõnulli quidẽ, sicuti quidam tradidere, quòd iam inde ab initio contra id verbũ stetissent: & quemadmodum eiusmodi homines facere solent, ne victi esse, si cederent, viderentur, in sententia propterea persistebant, & vocabulum id abolere studebant: probro sibi fore, si opinionem mutarent, arbitrati. Nonnulli autem, quòd frequenter de his nugati essent, ita opinari ex animi sentẽtia malebant. Et quum semel ab eo quod decebat excidissent, opinionem suam firmiter retinebant. Erãt qui indecorum contẽdẽdi studium secum ipsi perpendẽtes, ad gratiosiorem declinarent sentẽtiam, vel propter gloriã aut timorẽ, vel propter vim aut familiaritatem, plerunque etiam propter amicitiam, & fortasse alias ob causas, quibus homines adducti, vt sese res tulit, etiam in his quæ parum decẽt, gratificantes aliis obsequuntur: denique quòd nonnulli liberè & palàm, quæ ab aduersariis obiicerentur, redarguere atq; refellere non possent. Nõ pauci verò eius temporis homines, ineptias prorsus & superfluas nugas esse existimantes de rebus eiusmodi conflictari, ab illorum consuetudine seiuncti, taciti secum Nicæna decreta complectebantur & colebant.

num Symbolum retinuerunt.

Vrsicius & Auxẽtius Ariani.

Orientales verbũ ὁμουσίου exagitarunt.

Hominum peruicacis contẽtionis πάθος.

Hominum à cõtentione alienorũ ἦθος.

CAPVT XIIII.

SVpra omnes autẽ qui in Oriente magna cũ libertate saniorẽ doctrinam defenderunt, tenacissimè Nicęna decreta retinuere, Paulus Cõstãtinopolitanus, & Atha-

Catholici in Oriente.

nasius Alexandrinus, episcopi, atq; cum iis vniuersus Ægyptiorum monachorũ cœtus: quibus præiit Antonius adhuc superstes, quiq; cum eo erant (plurimi autẽ erãt) in Ægypto & aliis Romani imperij locis ascetæ: quorũ multi vsque ad Constantij imperium & posteriora etiã tẽpora durauere: quales fuere (Amonem enim & Thebæum Paulum omitto) eodẽ veróq; nomine dicti Macarij, hoc est, beati: Ægyptius scilicet ille, & cui † Vrbani cognomen inditum fuit. quales etiam circa Illyricũ & Thraciam Martinus Sabariæ ortus Pannonius & Hilarius Pictauiensis, homines admirandi: de quibus paulo pòst suo loco referemus. Multi deniq; alij aliter spectati viri, eisdem annis viguere, atque in Ecclesiis Dei enituere: inter quos præcipuè eruditione & eloquẽtia floruit Eusebius Emesenus episcopus, Titus Bostrẽsis, Serapion Thmuæus, Basilius Ancyranus, Eudoxius Germaniciensis, Acacius Cæsariensis Eusebij successor, Cyrillus, qui post Maximũ Hierosolymitanã administrabat ecclesiam, & Theodorus Perinthius: qui omnes doctrinæ suæ fœtus haud pœnitendos ecclesiis reliquere. Videtur autẽ omnes hac in parte gloria præcellere, atq; ecclesiam vniuersalem exornare Ephraim Syrus. Tum quoque extitere, Lucifer, Didymus, & Ætius, admodum quidem illi eximij viri, sed aduersus veritatem plurimũ etiam pugnarunt. Atq; vt summatim dicam, præfecti ea tempestate ecclesiarum exactissimis vitæ institutis dediti erant, à quibus plebes ritè gubernata, Christi religionem constãter coluit, & indies fides est adaucta, atq; ecclesia sensim pro insita ei virtute atque bonorũ operum splẽdore, & quòd à sacris aliisque ecclesiasticis viris prodigia diuináque miracula fiebãt, ad ingẽtem gloriam peruenit: Græcorum autem superstitio pessum iit, & ab improbis nugis ad veram fidem transiit. Et quoniam sanctorũ istorum virorum facta est mẽtio, faciendum esse duxi, vt breuiter eos, & si qui insuper eo tempore illustres homines cũ laude floruere, oratione persequar. Ac primo loco pcelebres illi cõmemorẽtur viri, qui Sceris mõtiúmq; eius duces fuere. Vtrique nomen erat Macario: quorũ alter in Ægypto ortus erat, alter Alexãdriam patriã habuit, & cognomen Vrbani: ambo certè

Præclari eius tẽporis & orthodoxi viri.

† πολιτικοῦ.

Christianismus summè floret.

Idolomania interit.

De sanctis eius ætatis Monachis.

Duo Macarij Ægyptius, & [illegible]

certè diuini prorsus viri, atq; in Monastica philosophia admirãdi, diuinarum prædictionũ non expertes, dæmonum industrij expulsores, & prodigiorũ sanationúmq; prõpti & expediti autores. Horũ alter, Ægyptius, scilicet, mortuũ quoq; excitauit: vt quendam alieni dogmatis sectatorem, ad credẽdum mortuos resurgere, persuasione ea adduceret. Hic vltra nonaginta annos vixisse perhibetur, quorũ plus quàm dimidiam partem in vita solitaria transegit. Et adolescens admodũ sapiẽtiæ studiis excelluit: & ob id παιδαριογέρων quasi puerũ senilem dicas, cognomen obtinuit. Presbyteri dignitatem quadragenarius suscepit. Vrbanus verò breuiore tempore ad eandem peruenit dignitatem. Exercitia pietatis omnia ad summum excoluit, quæ partim ipse inuenit, partim ex aliis audita modis omnib. absoluere est conat⁹. Adeò autem extenuatus & macie confectus fuit, vt non esset vnde pili barbæ excrescerẽt. Et Ægyptius, cum reuerentia quadam austerus: Alexandrinus autem quum in aliis omnibus par Ægyptio esset, in hoc tantum ab illo variauit, quòd in colloquiis hilaris & iucundus, vrbanis salibus vtens, iuuenes ad studium & exercitationem pietatis adduceret. Horũ discipulus fuit Euagrius, apud quos Philosophiæ sanctioris * pręcepta factis exprimere didicit, quum antea verbis solis sapientiæ studium professus fuisset. Eodem verò tempore, & eisdem in locis, cũ illis philosophati sunt, decãtatus ille * * Pãbo: atque qui angelicam prorsus, si quis alius, & ipse exercuit vitam * Paësius: item Heraclides Cronius,

Politicus, seu ciuilis. Mortuus ad fidẽ resurrectionis confirmandam excitatus.

Euagrius Macariorũ discipulus. Catalogus sanctorum Monachorum.

** Hũc Sozom. non habet li.3. cap.14.*

* τὴν δὲ ἔργων φιλοσοφίαν ἐκτήσατο, πρότερον λόγῳ μόνῳ φιλοσοφῶν.

* * *Pambo quum illiteratus esset, doctorem Psalmos exponẽtem adiit. Et quũ primũ versum Psal.38. (Dixi, custodiã vias meas, vt nõ delinquã in lingua mea) audisset, discessit, sufficere sibi inquiens versum istũ, vt illum factis exprimere addisceret. Doctor cum eo expostulauit, quòd eum ab eo tẽpore totis sex mensibus non vidisset. At, Pambo respõdens, Quòd nondum re ipsa versum primũ assecut⁹ esset, se excusauit. Multi intercessere anni. & amico cuidam roganti, num versum eum addidicisset? Vix tandem, ait. decem et nouẽ annis, factis ipsis eũ addidici. Eidem auri certum*

numerum quidã in pauperum alimenta dedit, &c. Numera quod datũ est, inquit. Tũ ille: Numero hac in re opus nõ est, sed animi affectione pia & benigna. Socr. lib. 4. cap. 23. Idem Pãbo ab Athanasio episcopo euocatus, ex eremo Alexãdriam venit. Ibi scenica gesticulatrice visa, prolixè illacrymauit. & amicis flet⁹ causã inquirentib. duplicem esse respondit: alterã, mulierculæ ipsius exitium: alteram, quòd ipse non tantũ studij in hoc impenderet, vt Deo placeret, quantum illa vt hominibus fœdis placeret. Idem ibid.

Paphnutius, Putubastes, Arsesius, & Magnus Serapion. Præterea Pityrion ille, qui tamen alibi, apud Athenas videlicet, asceterium, seu exercẽdæ pietatis domicilium habuit. Insuper ingens quoq; ille Pachomius, qui dux & autor vitæ Tabẽnesiotarum fuisse dicitur. Noua autẽ quædam illis est vitæ ratio, in quibusdam rebus à reliquis Monachis euarians. Animum enim assuefacit ad virtutẽ aspirare, & terrena proculcare, & sursum respicere semper: vt facilè deinceps sit puluerem hunc deponentibus, in cœlestem peruenire regionem. Siquidem indumentum illis erat melota seu pellis ouilla: symbolum atque monumentum, vt opinor, generosæ & fortis illius Heliæ Thesbitæ, rei Venereæ & concupiscentiæ macerationis atque mortificationis, vt æmulatione & ardore eiusdem cum illo spei, ad continentiam & castitatem strenuè grassarentur. Cæterùm reliquorum quoque AEgyptiorũ monachorum amictus, vt opinio fert, ad exemplum aliquod & specimen arcanioris philosophiæ spectat. Non enim illi temerè à communi habitu vestitum suum mutauere. Amiculum nanq; manicis carens, indicium atq; institutionem esse arbitror, ne manus ad iniuriam inferendã faciles sint & promptæ. Capitis verò tegmen acuminatum, vt simplices sint, & iniurias nõ vindicent, puréq; & innocẽter viuant: lactentium puerorum instar, quorũ capita eiusmodi lineis mitris operiri solent, quæ partem rationis principatũ imperiúmque obtinentem tegũt atque fouent. Zona porrò, & quæ humeros & brachia cõprimit cinctura, promptam alacritatẽ in ministerio Dei subobscurè indicat: vt quæ adimplere iussi sunt, succincti perficiant. Fortasse autẽ alij alias reddiderint rationes monasticæ philo-

Institutum vitæ Monachorum Tabennesiorũ, quorum dux Pachomius fuit.

Nõ temerè Monachi peculiarem sibi sumpsere habitũ. Quid sibi velit mysticè Monachorum habitus.

ſophiæ appoſitas: mihi hęc dixiſſe ſat eſt. De Pachomio verò dicitur, quũ primùm in antro quodam conſtanter philoſophiæ huic incumberet, ei angelum cœlitùs aſsiſtentem mandaſſe, vt nouum Monachorũ cœtum cogeret. Oportere nãque eum qui ritè veriorem irreprehenſibili vita repræſentaret philoſophiam, ducem multorũ, quibus prodeſſe poſſet, fieri, eóſq; certis inſtituere legibus. His ille dictis, tabulam ei dedit, & ſeipſum vt ſtola indutus fuerat, exhibuit. Quæ ſanè tabula ad hodiernũ vſque diem ſeruatur. In eo ſcripto, leges præſcribentis more, expoſitũ erat, permitti debere vnicuique, vt quãtum poſſet & vellet, ederet, biberet, operaretur: atq; itidem vt pro arbitrio ſuo ieiunaret, aut non ieiunaret. Et vt validius cibum capientibus, duriores labores: qui verò parcius alimentis vterẽtur, & ad pietatis exercitium incitatiores eſſent, leues atque faciles operę mandarentur. Domicilia autẽ religioſa circũcirca eis extrui iuſsit, in quorum vnoquoque tres manerent. Cibum porrò in vnis amplioribus ædib. vt caperent conſtituit, ídq; cum alto ſilentio conſidẽtes: facie ita operta, vt neque alius alium, neq; præterea aliud quidquam, q̃ menſam & cibum propoſitum cernere poſſet. Cum iis ne alius quiſquam habitu alio in eadem mẽſa cibum ſumeret, præterquam ſi hoſpes eò diuertens acciperetur. Signis autẽ quibuſdam, manuũ impulſione, vel nutibus rem neceſſariam ab eis quibus ſorte, vt mẽſæ præeſſent, obueniſſet, inſinuando peterẽt. Quod ſi quis cũ illis viuere vellet, vt tribus prius annis mutato paulùm habitu, duriores perferret labores: atq; ita tandẽ arcanis eorũ ſacris inſtitutus, eodem cũ illis loco eſſet. Veſtimẽtum autem vt eſſet ſagum pelliceũ, & capitis tegmen mitra lanea: quæ mitra quibuſdam purpureis diſtincta filis, puncta ſua haberet, crucis formam referẽtia. Tunicæ autem & zonæ itidem vt lineæ eſſent: in quibus ſimul & in ſagis conſidẽtes, ſuper extructis toris mediocrem caperẽt ſomnum. Domiciliũ porrò vt ita ſepimento circumuallaretur, vt id lectum cuiuſq; concluderet. Primaria autem & Dominica die vt ad cõmunionem & perceptionem diuinorum myſteriorum accedẽtes, ſolutas zonas & ſagula pellicea deponerent. Atque vt duodecies interdiu

Monachorũ Tabẽneſiorũ leges.

Aſcetæ cuiuſdã ſcitè dictum eſt, Monachũ, niſi opus faciat, auaro homini eſſe perſimilem.

Anni δοκιμασίας, hoc eſt, probationis.

Perceptio ſacroſanctæ Euchariſtiæ.

numerum quidā in pauperum alimenta dedit, &, Numera quod datū est, inquit. Tū ille: Numero hac in re opus nō est, sed animi affectione pia & benigna. Socr. lib. 4. cap. 23. Idem Pābo ab Athanasio episcopo euocatus, ex eremo Alexādriam venit. Ibi scenica gesticulatrice visa, prolixè illacrymauit. & amicis flet' causā inquirentib. duplicem esse respōdit: alterā, mulierculæ ipsius exitium: alteram, quòd ipse non tantū studij in hoc impēderet, vt Deo placeret, quantum illa vt hominib. us fœdis placeret. Idem ibid.

Paphnutius, Putubastes, Arsesius, & Magnus Serapion. Præterea Pityrion ille, qui tamen alibi, apud Athenas videlicet, asceterium, seu exercēdæ pietatis domicilium habuit. Insuper ingens quoq; ille Pachomius, qui dux & autor vitæ Tabēnesiotarum fuisse dicitur. Noua autē quædam illis est vitæ ratio, in quibusdam rebus à reliquis Monachis euarians. Animum enim assuefacit ad virtutē aspirare, & terrena proculcare, & sursum respicere semper: vt facilè deinceps sit puluerem hunc deponentibus, in cœlestem peruenire regionem. Siquidem indumentum illis erat melota seu pellis ouilla: symbolum atque monumentum, vt opinor, generosæ & fortis illius Heliæ Thesbitæ, rei Venereæ & concupiscentiæ macerationis atque mortificationis, vt æmulatione & ardore eiusdem cum illo spei, ad continentiam & castitatem strenuè grassarentur. Cæterùm reliquorum quoque AEgyptiorū monachorum amictus, vt opinio fert, ad exemplum aliquod & specimen arcanioris philosophiæ spectat. Non enim illi temerè à communi habitu vestitum suum mutauere. Amiculum nanq; manicis carens, indicium atq; institutionem esse arbitror, ne manus ad iniuriam inferendā faciles sint & promptæ. Capitis verò tegmen acuminatum, vt simplices sint, & iniurias nō vindicent, puréq; & innocēter viuant: lactentium puerorum instar, quorū capita eiusmodi lineis mitris operiri solent, quæ partem rationis principatū imperiúmque obtinentem tegūt atque fouent. Zona porrò, & quæ humeros & brachia cōprimit cinctura, promptam alacritatē in ministerio Dei subobscurè indicat: vt quæ adimplere iussi sunt, succincti perficiant. Fortasse autē alij alias reddiderint rationes monasticæ philo-

Institutum vitæ Monachorum Tabennesiorū, quorum dux Pachomius fuit.

Nō temerè Monachi peculiarem sibi sumpsere habitū. Quid sibi velit mysticè Monachorum habitus.

ſophiæ appoſitas: mihi hęc dixiſſe ſat eſt. De Pachomio verò dicitur, quũ primùm in antro quodam conſtanter philoſophiæ huic incumberet, ei angelum cœlitùs aſsiſtentem mandaſſe, vt nouum Monachorũ cœtum cogeret. Oportere nãque eum qui ritè veriorem irreprehenſibili vita repræſentaret philoſophiam, ducem multorũ, quibus prodeſſe poſſet, fieri, eóſq; certis inſtituere legibus. His ille dictis, tabulam ei dedit, & ſeipſum vt ſtola indutus fuerat, exhibuit. Quæ ſanè tabula ad hodiernũ vſque diem ſeruatur. In eo ſcripto, leges præſcribentis more, expoſitũ erat, permitti debere vnicuique, vt quãtum poſſet & vellet, ederet, biberet, operaretur: atq; itidem vt pro arbitrio ſuo ieiunaret, aut non ieiunaret. Et vt validius cibum capientibus, duriores labores: qui verò parcius alimentis vterẽtur, & ad pietatis exercitium incitatiores eſſent, leues atque faciles operę mandarentur. Domicilia autẽ religioſa circũcirca eis extrui iuſsit, in quorum vnoquoque tres manerent. Cibum porrò in vnis amplioribus ædib. vt caperent conſtituit, idq; cum alto ſilentio conſidẽtes: facie ita operta, vt neque alius alium, neq; præterea aliud quidquam, q̃ menſam & cibum propoſitum cernere poſſet. Cum iis ne alius quiſquam habitu alio in eadem mẽſa cibum ſumeret, præterquam ſi hoſpes eò diuertens acciperetur. Signis autẽ quibuſdam, manuũ impulſione, vel nutibus rem neceſſariam ab eis quibus ſorte, vt mẽſæ præeſſent, obueniſſet, inſinuando peterẽt. Quod ſi quis cũ illis viuere vellet, vt tribus prius annis mutato paulùm habitu, duriores perferret labores: atq; ita tandẽ arcanis eorũ ſacris inſtitutus, eodem cũ illis loco eſſet. Veſtimẽtum autem vt eſſet ſagum pelliceũ, & capitis tegmen mitra lanea: quæ mitra quibuſdam purpureis diſtincta filis, puncta ſua haberet, crucis formam referẽtia. Tunicæ autem & zonæ itidem vt lineæ eſſent: in quibus ſimul & in ſagis conſidẽtes, ſuper extructis toris mediocrem caperẽt ſomnum. Domiciliũ porrò vt ita ſepimento circumuallaretur, vt id lectum cuiuſq; concluderet. Primaria autem & Dominica die vt ad cõmunionem & perceptionem diuinorum myſteriorum accedẽtes, ſolutas zonas & ſagula pellicea deponerent. Atque vt duodecies interdiu

Monachorũ Tabẽneſiorũ leges.

Aſcetæ cuiuſdã ſcitè dictum eſt, Monachũ, niſi opus faciat, auaro homini eſſe perſimilem.

Anni δοκιμασίας, hoc eſt, probationis.

Perceptio ſacroſanctæ Euchariſtiæ.

ſemper orarent:itidem verò ad veſperam, noctu ſimiliter,& item hora nona tertiò. Et quũ cibus eſſet capiendus, vt orationem quamq; pſalmus præcederet. Præterea vt ad numerũ Græcarũ literarum cœtum monachorũ cohabitantium in viginti quatuor ordines diuideret,& cuique ordini congruentem, ſicuti animus,vita & mores cuiuſque ferrent, imponeret appellationem ſcilicet vt ſimpliciores,ι & ο: qui verò praui eſſent,& minus recti,ζ & ξ vocarentur:atq; aliter alij,iuxta cuiuſq; inſtitutum,& literæ ipſius habitum,aptum accõmodando cognomen. Eiuſmodi ſanè legibus Pachomius monachos ſuos rexit. Qui quidem humanus maximè & Dei amãs fuit, eò amplitudinis progreſſus, vt res quoque futuras non ignoraret: quippe quas præcipuè ex continuo angelorum colloquio cognoſcebat. In Thebaïde autem philoſophiæ ſuæ officinam habuit,in quadã inſula quæ Tabennâ nominata eſt: à qua hucuſque Tabenneſiotæ dicuntur. Qui cum tẽpore magna cœpere incrementa, adeò vt ſepties mille,& quidem admodum celebres, vitam eis quas diximus legibus ad exactam prorſus rationem agẽtes extiterint. Intra Tabennã nanque,cũ quib. etiam Pachomius erat,circiter mille & trecẽti fuiſſe dicuntur. alij autẽ per Thebaïdem, & reliquam AEgyptũ coluere. Eorum omnium vnum erat inſtitutum, vnus viuẽdi modus,cõmunia omnia inter ſe habẽtium. Inſulam ipſam quaſi metropolim quãdam eſſe putabant: & qui ibi rebus præerant, patres. Ex quibus quoque, qui inſtituti eius æmulatores erant, cœtui cuique & domicilio præfectos ſuos accerſentes accipiebant. Hæc de Pachomio. Eadem verò ætate & Apollonius ingẽti erga diuinam philoſophiam amore flagrans pollebat:qui quindecimo ætatis anno ſolitariæ philoſophiæ initiatus ſacris, quadragenarius diuinæ obſequens viſioni in publicum ad loca hominibus habitata rurſus prodiit, atq; in Thebaïde tuguriolum ſibi condidit. Et quum in primis Dei eſſet amantiſſimus,admiranda edidit opera:nihilque rerum omiſit omnium, quin in eis præcipuè excelleret, quæcũque ad id genus philoſophiæ pertinent. Moribus fuit optimis,& in pietate prolixè docẽda magna gratia. In precationibus adeò habuit benignum &

Tabenna inſula. Septies ille eiuſdem inſtituto monachi.

Apollonius monachus.

propitium Deum, vt ab eo orans nihil non exoraret. Et pro sapiẽtia sua ea prorsus petebat, quæ facilè Deus tribuere solet. Floruit tũ quoq; Anub ille, quem post confessionem pro Christo in persequutione obitam, ferunt nunquam postea mendacium dixisse, neque quidquam terrenæ ei concupiuisse: quæ verò à Deo orasset, omnia obtinuisse: angelóque adeò institutore vsum, pietatis virtute exercenda ad summum vsque peruenisse. *Anub.*

CAPVT XV.

SEdenim de Ægyptiis monachis hæc satis est dixisse. Inde verò etiam Palæstina * peragrata, eandem philosophandi rationem complecti cœpit. In qua primus floruit Hilarion: cui patria fuit vicus nomine † Thebasa, quę nõ minus quàm quindecim stadiis à Gaza abest, austrum versus ad torrentem sita, qui mare influens vernaculum à vico ipso accepit nomen. Quum autem Alexandrinas frequentaret scholas, Antonij fama quæ tum increbuerat audita, vidẽdi eius gratia solitudinem petiit: & aliquantulum cum eo moratus, item vitæ institutum sequi constituit. Quòd verò ad Antoniũ quotidie multi ventitarent, voti compos fieri non potuit. Iraque in patriam reuersus, quum parentes eius è vita hac migrassent, substantia sua omni fratribus & egenis distributa, nihil sibi ex ea reliquũ fecit. Et mox deinde in loco quodam maritimo, viginti stadiis à vico distante, tuguriũ è latere sibi extruxit, cõgerie fractarũ testarum tectum. Cuius tanta fuit latitudo, lõgitudo, & altitudo, vt stãtem eum caput inclinare, recumbere autem volentem pedes ad seipsum † contrahere necessariò oporteret. Hic rebus omnibus per assuetudinem, promptam sibi & facilem faciebat ærumnã. Atq; in moderatione & tẽperantia egregiè elaborans, nullũ prorsus ex factis suis cõcepit fastum, quũ quidem ea in re superiorem haberet neminem. Corporis autem voluptates & animæ blanditias edomans, cum inedia, siti, frigore, & æstu strenuè conflictabatur. Moribus integris præditus fuit, sermone humanus & placidus: & quæcũque sacrorum oraculorum didicisset, accuratè memoria tenebat. Tãtopere porrò pietatis virtute charus Deo factus est, vt hodie quoq; pro data sibi gratia, multi à morbis in-

* ὁ δυνα-
τεύων.
Hilarion Palæstinus monachus.
† *Thabatha, Sozo.*

† συνελ-
κειν.

Miracula ingentia ad

diui Hilarionis monumentum.

curabilibus liberentur : & dæmones ab eis profugiant, qui ad monumentũ eius accedunt, nõ tantũ apud quos prius sepultus fuerat Cyprios, verũetiam apud Palæstinos,ad quos postea peruenit . Quum nanque in Cypro degens vitã finiisset,traditus sepulturæ, magno ibi cultus est honore. Postea Helychas,ex discipulis eius celeberrimus,corpus eius arte quadam sublatum, ad domicilium eius in Palæstinam detulit. Ab eo tempore, more eius regionis sic obtinente, publicitùs memoria eius celebratur. Ita nanq; Palæstini præclaros apud se viros cohonestare solẽt. Sicuti etiam in Abrillo Anthedonio faciunt , & in Alexione Bethagathonio , & in Alaphio Asaliensi : qui eadẽ ipsa ætate piè vitam exegere,& virtutum abundantia maximopere veræ pietatis religionem adauxere,in vrbibus maximè quę Gręcæ essent superstitionis, sub Constantij imperio decertantes. Tum etiã apud Edessam accuratiore & angelico viuendi more,magnus ille Iulianus est philosophatus : cuius tanta fuit cõtinentia,vt ossa carnib.carentia cuti cõstricta habere videretur . Vitam eius Ephraïm etiam Syrus conscribendã sibi esse duxit . Porrò Deus ipse hominũ opinionem de eo cœlitùs autoritate sua confirmauit. nam & variarum ægritudinum sanationes homini præbuit, & pellendorum dæmonũ potestatem exhibuit:in quib. omnibus vnum erat promptum & expeditum remedium, precatio . Multi verò & alij per eam Edesseni nomi regionem,& apud Amidam,& ad mõtem Gaugalium,qui dicitur,Christianã philosophiã sunt cõplexi:quorũ pręfecti erant Daniel & Symeon. De monachis Syris, hæc in præsentia sint dicta . Deo autem volẽte,fusius etiam postea & de eis, & de eorum successoribus dicemus.

Memoria diui eiusdẽ.

Itẽ Abrilli Alexionis, Alaphij.

Iulianus monachus ad Edessã.

Daniel. Symeon.

CAPVT XVI.

Apud Armenios verò & Paphlagones, atq; in Ponti montibus , Monasticam philosophiam colere primum cœpisse Eustathius fertur, qui Sebastiæ Armeniorum sacris Ecclesiæ rebus præfuit. Tanto autem studio consectatus esse dicitur institutũ, vitam, vestitum, (quo scilicet vtẽdũ esset,& quo non) morũmq; exactũ modũ, vt etiã qui Basilio magno adscribitur liber,& Asceticus dicitur,opus istius esse,à multis feratur. Vulgatũ porrò

Eustathius Sebastiẽsis Armeniæ episcopus, antea monachus.

de eo est, nimis eũ exacta cura & diligentia in absurdas quoque impegisse obseruationes, Ecclesiastico canoni minimè accommodatas. Sunt tamen qui eum reprehensioni eximunt, & quosdam ex sectatoribus eius eo nomine incusant. Nã illi precationibus, in domibus virorum qui in matrimonio viuerent, etiamsi presbyteri essent, operari recusarunt, eósque nec alloquio dignati sunt. Diebus quoque Dominicis ieiunia seruarunt, & conuentus ecclesiasticos plurimùm domi egerunt. Locupletes extorres prorsus regno cœlorum esse duxerũt. Qui vel semel carnes edissent, eos repudiarunt. Vestitũ monachorum aliorum consuetum reiicientes, nouo atque insolito amictu sunt vsi. Sed & alia multa nouarunt. Ab iis multæ non obscuro loco natæ fœminæ seductæ sub continentiæ prætextu, maritos suos quibus adolescentulæ nupserant reliquere. Postea autem quũ continere se nõ possent, in libidinis lubricum sunt cõiectæ. Fuere ex eis quæ capillo cæso, quod mulieribus fas non est, virilem habitum sumpsere. Horum gratia ab episcopis finitimis, Gangrensis apud Paphlagones Synodus coacta est: in qua decretum, vt ab ecclesia catholica illi excluderentur, nisi ea quæ diximus omnia anathemate confodere animum induxissent. Quapropter Eustathius, vt ostenderet, non importuni aut præfracti moris causa, sed pietatis erga Deum exercendæ gratia se eiusmodi leges tulisse, vestã insolitam mutauit, & habitu eodem quo reliqui sacerdotes deinceps vsus, itidẽ vt illi in publicum est progressus. Et quũ vita talis esset, sermonẽ quoq; cõgruentẽ ei habuit, nõ ille quidẽ eloquentia pollẽs, quam exactiore cura & diligẽtia non didicerat, moribus autem admirandis vtens, facile multos persuasione sua quò volebat duxit: adeò vt viros quosdã & mulieres in fornicatione degentes, castiorẽ exactiorémq; viuẽdi rationẽ sequi persuaserit. Ferũt sanè, virũ quendã & mulierem per prætextũ Ecclesiastico more cœlibatũ colere assimulasse, eosdémq; in clandestinæ consuetudinis infamiam decidisse. Eustathiũ porrò magnopere persuadere eis annisum esse, vt congressu eiusmodi supersederent. Quum autem nihil efficeret, altius suspirio ducto, dixisse, plerasq; mulieres

Absurdæ sectatorum eius obseruationes.

Fœminæ capite raso.

Gangrensis Synodus horum institutũ dãnauit.

Par fornicatorum cœlibatum & monachatũ præ se ferẽs.

quæ cum viris suis secundum matrimonij leges, vt fas est, vixissent, ab eorum virorum conuictu oratione sua adductas desciuisse, castitatémque complexas esse. apud hos autem qui inter se contra leges consuessent, inefficacem orationis suæ suadelam esse. Atque hic quidem in eis orbis partibus summi instituti absolutęque philosophiæ dux & autor fuit. In Europa autem per Thraciã & Illyricum, etiamsi homines monasticam consuetudinem ad id vsque tempus ignorarent, non omnino tamen viris Christianæ philosophiæ peritis regiones istæ caruere. Floruit apud hos Martinus ille, qui Sabariam Pannoniæ patriam habens, quum generis tum militiæ splendore adeò clarus fuit, vt honores etiam sit meritus, & ordines duxerit. Sed ille Cæsarianam diuinæ militiæ posthabuit. In Illyrico primum philosophatus: atque inde variis persequutionibus & insidiis expetitus, secedere est coactus. Multos nanque ex episcopis, qui Arij contagionem conceperant, manifestò deprehensos coarguit. Ac deinde Mediolani secum ipse vixit. Vnde Auxentij, eius vrbis episcopi non rectè de Nicænis decretis sentientis, insidias veritus, discessit: & se in insulam quandam, quæ vernaculo nomine * Gallinaria dicebatur, abdidit. In hac alimento radicum herbarum vixit. Insula autem ipsa exigua admodum est, & ædificiis carens, Tyrrhenum respiciens mare. Atque inde abductus, administrationem ecclesiæ Turonensis suscepit. In tantum verò diuinis resplenduit donis, vt & mortuos in vitam restituerit, prodigiáque & miracula plurima, quæ non multum ab Apostolicis abessent signis ediderit. Eodem & tempore & loco simul quoque Hilarius ille viguit, vir diuinus, qui quum Martinus profugeret, eandem sustinuit fortunam: quippe qui eodẽ cum illo ardore in fidẽ ferretur. Hic † Pictauiẽsem gubernauit ecclesiam, atque de fide, & aduersus

Diuꝰ Martinus Pannonius.

** In Mari. Tusco cõtra mõtes Lygust. cos sita.*

Mortuorũ resuscitatio, & alia eius miracula

Hilariꝰ Pictauiensis.

† *Diuus Hilarius coniunx fuit. Non nocuit tibi progenies, non obstitit vxor, Legitimo coniuncta toro, non horruit illa tempestate Deus thalamos, cunabula, tedas. Sola erat in pretio, quæ nunc incognita virtus Sordet, & attrito viuit cum plebe cucullo. Bapt. Mantuanus.*

quosdam qui alienas à sana doctrina afferrent opiniones, libros ad persuadendum valde oppositos cōdidit. Apud Italos sanè & in locis vlterioribus enituere Eusebius & Lucifer, patriæ eloquentiæ vi alios omnes antecellentes. Eusebius etiam ecclesiæ Vercellensi præfuit: Lucifer verò, sicuti mox dicemus, nominis sui * hæresi præiit. Præterea Flauianus & Paulinus clari tum fuere, qui postea Antiochenæ ecclesiæ res administrauere: quibus etiam Leontius, quòd sententiis ab eo discordarent, episcopatum abrogauit. Ii sunt, qui Eustathio in exilium deportato comites fuere: qui sanè nihil prorsus temporibus illis, de sacris Antiochenæ Ecclesiæ curis, ac poti⁹ de tota sinceriore pietate * vitiari sustinuit. Eadem hac ætate & Ephraim Syrus præclarus fuit, qui quidem longo interuallo omnes præcessit. Hic Nisibin patriam habuit, & in monachorū philosophia exercitatus, breui tantum in lingua Syrorum, quum quidem eam prius ab aliis non didicisset, neque specimen aliquod aut spem, talem eum fore, præbuisset, profecit, vt quum pietatis exercitio ad summum contemplationis peruenerit, tum splendore, facilitate & suauitate verborum, necnon densitate & grauitate sententiarum, etiam præclarissimos quoquæ Græcorum, qui eloquētia antiquitus excelluissent, superauerit. Etenim si quis, illorum Græca scripta in Syrorū fortè aut aliorum peregrinam linguam transferret, & florentem illam Græcorum ornamentorum gratia decentémque nitorem & fucum verborum detraheret, illico quoque adscititiis coloribus deficiētibus, sententiarum obscuritas sese prodebat. At Ephraim longè alia erat oratio. Nam quum eo adhuc superstite, atque etiam defuncto, postea libri eius in Græcam linguam conuerterentur, non longè ad modum à propria & natiua decedebant virtute. Mirum quidem auditu est, eundem & Græcè & Syriacè legi. Quam ob causam magnus ille & oratione & virtute Basilius, qui Cappadocum metropolim episcopatu suo exornauit, summopere virum est admiratus, eundémque eruditionis nomine beatum censuit. Vt tāti viri tam certò testimonio manifestum sit, communiter quoque à Græcis, qui tum clarum in eloquen-

Euseb. Vercellensis episcopus.

** Quæ & Homonymianorum dicta.*

Lucifer Sardous.

Flauianus.

Paulinus.

Eustathius Antiochen⁹

Ephraim Syrus.

* ἠνέγκατα-κλίνεσθαι.

Ephraimū Basili⁹ magnus admiratus est.

tia obtinuere nomen, præſtātiſsimum omniū Ephraim iudicatum eſſe. Vox ſanè Baſilij talis, nō temerè prolata eſſe exiſtimanda eſt. Dicitur autem diuinus Ephraim trecentas verſuum myriades cōſcripſiſſe. Multi quoque ei fuere diſcipuli, qui inſtitutionem & philoſophiam eius ſunt æmulati: in quibus celebriores ſunt, Abbas, Zenobius, Abraham, Maran, & Symeon apud Syros ingēti gloria viri: & alij quibus cum præterea hunc vitæ modum illi communicauere. In locis verò eiſdem, facundia maximè præſtantes, Paulonas & Anarad extitere: qui deinde lapſi, ſana excidere fidei doctrina. Alij inſuper apud Oſroenos fuere, eodem præclari modo, Bardeſanes, & filius eius Harmonius. Et pater quidem nominis ſui hæreſim inſtituit: filius autem Græcis diſciplinis ſatis eruditus, patriis vocibus legitimis modis muſiciſq; numeris incluſis, † ordine circulari eas cani inſtituit, quos ex eo tēpore huc uſq; Syri pſallētes vſurpant: non illi quidem carminibus ipſi ſicuti ab illo ſunt prodita, ſed ſonis tantum eorum vtentes. Nam ille ad paternam delapſus hæreſim, eadémque cum Græcis de animæ generatione & corporis interitu, necnō de futura regeneratione opitulatus, lyricis modulis doctrinas eiuſmodi aſperſit. Quibus multi ex Syris propter verborum venuſtatem & ſonorū numeros demulſi, paulatim opinionibus talibus recipiendis ſunt aſſuefacti. Cæterùm diuus Ephraim ea re cognita, quáuis Græcarum artium expers, Harmonij numeros moderatus eſt: atque eiuſdem modulis, carminibus Eccleſiaſticæ ſententiæ conſonis, adiectis, Syris ad hoc vſque tempus ea canenda dedit. Nam diuinos hymnos plurimos, quibus Deum in primis celebrat, & laudes præterea virorum qui inſtituto Deo placuere cauit, ad Harmonij carminum leges compoſuit: à quibus, vt equidem puto, per æmulationis ardorē, poſteriores eccleſiæ cantores modulorū formulas mutuati, magis etiam atq; magis augere atque propagare eas ſunt aggreſſi. Qualis igitur is ſermone fuerit, vel ex hoc ipſo conijcere licet. Vita verò ei valde exacta, & bonis operib⁹ ſpectata fuit. Quietem etiam multo ſtudio eſt ſectatus. Et propter morū caſtitatē tantopere calumnias deuitauit, vt ferè à cōſpe-

Ephraim πολύγραφος

Diſcipuli eiuſdem.

Paulonas Anarad.

Bardeſanes Harmoni⁹ Syrorum Muſica.

† κατὰ κύκλον ᾄδειν χορῷ παραδίδως.

Bardeſana hæreſis.

ctu mulieris prorsus abhorruerit. Fertur sanè, quũ mulier quędam nulla prorsus vitæ disciplina, & pudore nullo, in angusto admodum loco ei obuia facta, siue cõsultò veluti virũ tentatura, seu ab aliis vt hoc faceret mercede conducta, oculos sine intermissione in eum coniiceret, increpãs in terram eã prospicere iussisse, illámq; respõdisse: Sed quomodo tandem terram ego intuear? quum æquius sit te eam respicere, qui ex ea cõditus sis, quàm me ortum ex te habêrem, proindéque rectè te respectantem. Quod mulieris verbum ille admiratus, deinde scripto mandauit. Atque id Syri in primis memoratu dignum ex illius rebus esse censent. Et primum quidem is sæpe ira victus est: posteaquam autem monasticæ philosophię incumbere cœpit, nunquam commotus esse visus est. Atque aliquando, quum dies multos pro cõsuetudine sua ieiunio transegisset, & minister tempore cibum ei afferret, accidit vt is ollam frãgeret. Ephraim verò pudore iuxtà & timore correptũ illum vidẽs: Bono, inquit, esto animo. Quandoquidem enim obsoniũ ad nos venire renuit, nos age ad id accedam⁹, & ad ollæ fragmẽta cõsedens comedit. Enimuerò vt vana etiam gloria superior fuerit, inde liquidò patebit. Designabatur vrbi cuidã episcopus, & iam qui se ad electionem abducturi erant, adueniebãt. Ac ipse statim eo cognito, in forũ progressus, veluti mẽte capt⁹ indecorè gradiebatur, nõ satis honestè vestẽ post se trahẽs, & quę venalia erant surripiens propalámque comedẽs. Sic ille mentis impos existimatus, electionem effugit. Et tantisper dũ alius episcopatum reciperet, occultans sese latuit. Plurima sanè & alia memoratu digna, & qui de eo cõscriptus est liber, & prouinciales eius, Romani simul & Syri de eo referunt quæ cuiuis cognoscere est procliue. Vnum illud sanè q̃ memorabile, historiæ huic inserere visum est, quod ab eo ante obitum est gestum. Fames ingens Edessenorum vrbem premebat: atq; ipse, qui multos annos nõ fuerat domo progressus, tũ philosophãdi studio aliquãtũ intermisso, prodiit: & in homines locupletes, q sic turpiter rerũ necessariarũ inopia ciues suos pereũtes despicerẽt, acriter est inuectus, arguẽs eos, ꝙ animarũ cura neglecta, studiũ omne in corpore

Acutè meretriculæ cuiusdam ad Ephraimũ dictũ, quod ipse versib. Syris inclusit.

Ephraim irã in potestate sua habere didicit

Eiusdem facetè dictum & factum.

Simulatiõe insaniæ, quominꝰ episcopus cõsecratus sit, Ephraim effugit.

Ephraim famis tẽpore pauperibꝰ eleemosyna, quã à locupletibus acceperat, distribuẽda inseruiit.

fouendo collocarent. Illi autem integritatem, & paupertatem viri obseruãter veriti, minimè id sic esse affirmarunt: facile enim & prõptum eis esse, indigẽtibus facultates distribuere: deesse saltem, qui in eo ministerio, pro eo atq; deceret, fidelem se præberet, omnésq; lucro inhiare, & talia fœdè in quæstum suum vertere, dixere. Tum Ephraim: Ego verò, inquit, qualis vobis esse videor? & illi, Honestus atque bonus, respondere: & talis prorsus, qui opinioni quæ de eo fertur, vita ipsa respondeat. Itaque, ille ait, paratus sum omnibus hac in re inseruire. Et multo ab eis sumpto argento, trecẽtas parauit mensas: & † in publicis porticibus eos qui fame affecti erãt, acceptos, diligẽter & benignè fouit: aduenas quoque, & alios qui inopia affligerentur, humaniter curauit. Idq; tãtisper fecit, dum fames ibi est grassata. Ea verò depulsa, ipse ad philosophiæ suæ officinam reuersus, ibi paucos post dies vita est defunctus. In Ecclesia, clerici ministeriũ sumpsit. Vita autem monastica percelebris, ex æquo cum iis qui episcopatu, doctrina, & vitæ sanctitate clari sunt, laudatur. Hæc pauca ex multis, quæ ab Ephraim rectè piéque facta sunt, diximus. Res nanq; eius omnes si pro dignitate earum exponere nos oporteret, aut etiã aliorum qui tum in eodem philosophandi genere elaborarũt, quomodo scilicet eorũ quisque vixerit, & quali morum instituto vsus sit, qualis ipse fuit, scriptore esset opus. A nobis certè quidẽ id præstari omnino nõ potest, cùm propter orationis & styli tenuitatem, tum quòd res eorũ rectissimè gestas ignoramus. Nam illorũ multi in solis degentes locis, vt plurimùm latuere. Quòd si nõnulli in vrbibus domicilia sua habuere, quòd viles esse apparerent, & nihil ab aliis differre viderẽtur, consultò actiones suas celarũt. Nam humana laude repudiata, solóq; Deo actorum suorum teste aduocato, minimè ab hominib' gloriam sunt aucupati. Atq; equidem de viris qui imperij eius tempore monasticam philosophiam sunt sectati, & secundum ecclesiæ leges perfectè & exactè in plerisque Romani imperij locis tum vitam exegere, hæc mihi comperta sunt.

† ἐν τοῖς δημοσίοις ἐμβόλοις.

Sãctimonachi ῥλαδι βιώσας cõsectati sunt.

CAPVT XVII.

Temporibus autem eis clarus etiam fuit ecclesiasticus scriptor Didymus, scholæ sacrarum disciplinarum Alexandriæ præfectus. Neque verò laudem in ea eruditione tantum meritus fuerat, verũetiam omne genus alterius sapientiæ summo excoluerat studio. Poëticam nãque & Oratoriam perfectissimè didicerat: de astronomia autem & geometria, numerorúmq; proportionibus & conuenientiis nihil eum latebat. In diuersas philosophorũ opiniones tãta incubuerat, vt eas exactè perdisceret, cura, vt prætetea aliud nihil scire videretur, quæ sanè omnia acumine mẽtis & auditionis perceperat. In pueritia nãque visum prorsus amisit, quum elementa prima discenda ei essent. Ephebus verò artiũ liberalium eruditionem adamauit, atq; in scholis præceptores audiebat tantum. Eò verò sapiẽtiæ breui peruenit, amplitudine & celeritate ingenij, vt mathematicarum artium obscura, & theorematũ speculationúmque arcana exactissimè addidicerit. Et quum cœcus esset, literarũ noticiam manuum cõtrectatione assequutus esse dicitur: nam earum formas in tabula altius exsculptas, sæpius tangẽdo cognouit. Alia porrò, vt syllabas, literarúmq; connexiones, & quæ ordine cõsequuntur cætera, propter naturæ acumen, animo & auditu peruestigata percepit. Præcipuúmq; ipse miraculũ fuit, quum audiretur & cõspiceretur. Multi quidem vel vt virum eum tãtum viderent, vel vt suauem gratámq; eius orationem audirent, Alexandriam venere. Pro Nicænis verò decretis pugnans, Arianis restitit, eósq; orationis suæ suadela, quam vi nulla adhibere videbatur, pressit. Et ad eos qui secum disputabant, verba faciens, rerum cõtrouersarum iudiciũ detulit. Et quum ad morem gerẽdum & cedendum facilis, tum orthodoxis eo nomine charus maximè fuit. Nec ab his tantum, sed etiam à monachis Ægyptiis magno honore cultus est. Præcipuè verò eum clarissimus ille pietatis exercitio Antonius admiratus est. Quem dicunt, quum Alexandriam venisset, vt Athanasio firmæ certæq; fidei perhiberet testimonium, hæc ad Didymũ proloquutum esse verba: Nõ est Didyme, quod teipsum mœrore cõficias, " "

Didymus Alexãdrinus doctor, & ecclesiasticus scriptor cæcus, naturæ miraculum.

Præclarũ Antonij Abbatis ad Didymum dictum.

» propterea quòd oculis careas, quos mures, lacertæ, & vi» lia animalcula habent. Voluptate potius & lætitia efferri te cõuenit, qui itidem vt angeli internis maximè vigeas oculis: quib⁹ clarè immortalem & diuinam cognitioné percipis, veritatémq; ipsam exactè perspicis. Hic hosce reliquit libros: In totum Psalmorum librum varios commentarios, in Oseam & Zachariam libros quinque, in Esaiam libros duodeuiginti, in Euágelium secundum Matthęum & secũdum Ioãnem non paruos cõmentarios scripsit. Insuper contra Arianos, & de Spiritu sancto, aliáq; scripta plurima cõposuit. Floruit eadem ætate Syrus quoque Ætius, qui ab eis disputator admirandus habitus est, qui diuersa à nobis docent. In altercationibus quippe, verborúmq; cõtentionibus, ratiocinationibus, & fallaciis ludificantibus, valde cõmotus, vt qui ex professo in rebus eiusmodi studium omne cõsumpsisset. Et proinde quòd talis esset, quódq; facilè quidquid sors tulisset, malè feriatus de Deo theologaretur seu blateraret potius, ἄθεος & contemptor deũm appellatus est. Patria ei fuit Cœlesyria. Cuius pater quũ in militia aduersis rebus cõflictatus tãdem interiisset, bona eius qui tum rerũ potiebatur, Prĩceps publicauit. Qua re vnà cum matre Ætius ad extremã redactus pauperiem, ad aurificum arté discẽdam se contulit, vt quocũque posset modo victum sibi pararet. Ea arte vbi satis est vsus, propter ingenij vim ad dicendi disciplinam est cõuersus: Paulinúmq; audiuit, qui ex ecclesia Tyria Antiochiam fuerat trãslatus. Porrò mortua matre, cuius gratia aurũ conformanti arti operã nauauerat, totus statim in dicendi studium incubuit. Breuíque certamen subiens, multos disputãdo conuicit. Postquam autem Eulalius post Paulinum in Antiochenã sedem est collocatus, multitudo ingens motu aduersus Aetiũ cõcitato, vrbe eum expulit. Quo tẽpore Anabarzũ Ciliciç concessit, atque ibi artem rursus suam ita parãdi victus gratia exercuit, vt nõ prorsus dicẽdi certamen omitteret. Accidit tum, vt Sophista quidã Aetij ingenium admiratus, arté suam cum eo cõmunicandam duceret. Atque ille in Sophistæ domũ receptus, homini inseruiés, omne (vt fieri solet) famuli ministeriũ prçstitit. Sophista

Didymi libri. — *Ætius.* — στροφαῖς. — *ἄθεος is dictus.* — *Idem ppter penuriã auri fex fact⁹* — *Idẽ in matrẽ impius.* — *Ætius Antiochia expulsus. Anabarzi Sophistæ operam dat.*

grãmaticen & logicen ei tradidit. Ipse verò quum herum ob minus rectã de diuinis oraculis opinionem argueret, mercedẽ bene de se meritæ domus † abdicationem tulit. Atq; inde eiectus, cum Athanasio Anabarzi antistite vixit, apud quem Euangelistas exactè excutiẽs legit. Deinde Tarsum ad Antoniũ, Luciano martyri notum, venit. A quo Apostolum discẽs, satis diu cum eo, quum adhuc in presbyterorũ ordine esset, mansit. Vbi verò Antonius episcopi functionẽ suscepit, neque iam doctrinæ, qua Aetium erudiebat, vacare posset, ille Antiochiã est reuersus. Et ibi quum à Leõtio adhuc presbytero (Luciani martyris & hic habitus sectator) ꝓphetas, atq; imprimis Ezechielem doceretur propter linguę intẽperantiam, & sentẽtiæ impietatem, inde rursus est expulsus. Itaq; Sophisticam exercẽs, & certamine cum eis qui clari eo studio erant cõgrediens, loca multa circumiit. Postea verò & medicã artem accuratè didicit. Sopolis in tali disciplina doctor eius fuit, vir in eo studio nemini secundus. Ipse etiam Aetius optimus in eo habitus gratuitò pauperes curauit. Quod si aliquando egeret, noctu ad quẽpiam artis suæ peritũ, ne interdiu à studiis potioribus abduceretur, adibat: & aurũ, quod accuratiore arte elaborãdum esset, petebat: atq; opere celeriter perfecto, & à cõductore operæ suæ mercede accepta, vitã tolerauit. Leõtio verò ad episcopatũ Antiochenum euecto, Aetius ab eo diaconus designatus, & ad munus in ecclesia docẽdi delectus est. At ipse diaconatum suscipere veritus, docendi functionem nõ reiecit. Atq; ibi satis diu versatus, Alexãdriam venit, Athanasium oppugnaturus. Vehemẽter nanque de consubstantiali propugnãdo Athanasius egit. Et quum à quibusdã ad episcopatum Aetius recipiendum delectus esset, dignitatem eam cõtempsit. Sanè antequam Aetius ad Arianos defecisset, tametsi illi ab ὁμοούσιον cõsubstantiale profitentibus dissidebãt, nihilominus tamen preces, hymnos, cõsilia & res propè omnes cum eis cõmunicabant, mystico duntaxat sacrificio excepto. Ex quo autem ille primus secessionem facere cœpit, omnibus consentientis cõuentus, amicitiæ, & consuetudinis vinculis ruptis, in aduersas eis qui in alia essent opinione

Sophista eũ domo exigit.

† ἀποκήρυξιν.

Sacras literas Tarsi discit.

Antiochia rursum exigitur.

Idem medicus factus.

Gratuito egenos curauit.

Sozo. lib. 3 ca. 15. Aetiũ primùm medicum fuisse dicit.

Aetius Antiochenus doctor.

Idẽ episcopatum contempsit.

Aetio suasore prorsus se Ariani à catholicis seiunxere.

maximè partes per factionem transiere. Tum verò & Eunomius Ætij sapientiæ fama adductus, ex Cappadocia Antiochiam profectus est, & Secundo se ibi cõiunxit: qui illum Ætio Alexãdriæ adhuc degenti, cómendauit. Atque hic alter alteri obstrictus, ille quidem docens, hic autem discens, in sacris vterque desudabat doctrinis.

πλὴν τῆς μυστικῆς θυσίας

Eunomius Ætij sectator.

Ætius Galli familiaris.

Galli in eũdem odium.

Ætius Gallo quoque Cęsari notus fuit: cui quũ religio magnopere curæ, tũ viri qui sacris literis & ecclesiis nauarent, chari fuere. Quapropter talium dissertationum causa, in hoc quoq; genere disputationum, vt illi gratior esset, se exercuit. Dictus enim est Aristotelica quoque opera perlegisse, & ad eos qui talia Alexandriæ docerent frequentasse. Cæterùm quod in Galli odium, propter peruersam suã opinionem inciderat, iussu illius alterũ ei crus perfractum fuisset, nisi Leontius Antiochenus dissuasione sua cõdemnationis calculum amouisset.

Gallus Iulianũ fratrẽ ab idololatria auertere p Ætiũ studuit.

Verùm enimuerò Gallus in cóspectũm suum eum primũ admissum, charũ maximè habuit: & ad Iulianum crebrò misit, quum illum ad Græcismũ & idolorum cultum deficere intellexisset, vt scilicet hominẽ ex impietatis barathro extraheret. Quin & diuinarum literarũ doctorem illum Gallus instituit. Hęc de Ætio. Quomodo autem ad episcopatum euectus, nõ exigua pars eorum fuerit, qui τὸ ἀνόμοιον καὶ ἑτεροούσιον, hoc est, inæquale & altero substantiale docuerunt, atque etiam exautoratus solum exilij causa verterit: Eunomius autem multo eò deterior, factione eius sycophantia circumuenta, in locum eius suffectus sit, & de ipso etiam Eunomio, postea dicemus.

Duo Apollinares.

Epiphani⁹ sophista Laodicensis, Apollinarij amicus.

Apollinares propter

Eodem tẽpore Laodiceæ in Syria viri etiam duo floruere cognomines, pater videlicet & filius: vtrique enim Apollinaris nomen erat. Et pater presbyteri, filius lectoris ordinem obtinebat. Ambo Gręcarum disciplinarum, Grãmaticæ pater, Rhetoricæ filius, magistri erant. Senex Alexandriæ ortus, Beryti docuit: & ducta Laodiceæ cõiuge, Apollinarim filium progenuit. Et cum Epiphanio Sophisticam profitente, illi simul florentes, eum vt veri amici sunt complexi. At Theodotus Laodicensis tum episcopus, quòd metueret ne cõtinua illius cõsuetudine ad Græcam impietatem declinarent, familiaritate illius eis interdixit.

Sed

Sed illis Epiphanij amicitia, episcopi edictis potior fuit. Proinde & Theodoti successor Georgius, quum multa tentasset, vt illorũ dirimeret cõiunctionem, postquam operam suam frustra esse vidit, Ecclesiastica eos prohibuit communione. Quo facto pro insigni contumelia accepto, filius Sophisticis fretus * capturis & argutiis, nouam quandam hæresim instituit, nomen autoris ipsius referẽtem. Est & alia opinio, nõ ob eam quam scilicet diximus causam, illum à Georgio desciuisse: sed quòd Georgius aliena prorsus & absurda opinione nũc Arij defendens sententiam, nunc æqualem patri filium profitens, conuentui Seleuciæ acto assensisset: ea illum arrepta occasione, discessionem ab eo fecisse: & quum id nemo curaret, opinionem nouam inducere conatum fuisse. Docuere autem Apollinares, Dominũ carnis œconomiam & functionẽ factis ipsis obeuntem, animam non recepisse. Ac rursum veluti absurditate ea per pœnitentiam correcta, animam quidem recepisse addidere, eam autem humanam nõ habere mentem. Satis nãque ei pro anima diuinitatem fuisse, quæ hominẽ assumpserit. Atq; ea re vna ab Orthodoxis dissidẽtes, in aliis eadem quæ Nicænorũ decretorum studiosi, sentiebant. Verùm de his postea quoque loco suo dicetur.

cõsuetudinẽ quæ illis cũ Epiphanio fuit, excommunicati.

Hæresis Apollinaristarum.

* πλεκτάναις.

Socrat. lib. 2. cap. vlt.

CAPVT XVIII.

FVit tum etiam propter virtutem & doctrinam magnopere laudatus Theophilus ille, qui cognominatus est Indus: non ille quidem hæresis alicuius autor, sed Arianismo plurimũ addictus. Qui sub Constantino ab Adiabenis admodum adhuc iuuenis, † obses, in Romanorũ ditionem fuerat missus. Adiabene verò regio est Indica, ampla & celebris. Ac Theophilus cõsuetudine diuturna adeò mores ad Romanorum instituta conformauit, vt & monasticam delegerit vitam, & diaconi susceperit dignitatem, Eusebio Nicomediensi manus ei imponente. Quum autẽ legatio à Constantio propagãdæ veræ pietatis & cõfirmandæ fidei gratia, ad Oriẽtales nationes mittenda esset, ambitiosa munificentia eam instituit: & princeps eius, quem modò dixi, Theophilus designatus est. Constantius sanè perquàm magnificè, vt quàm maximè posset gratiosum eum redde-

Theophilus Indus.

† καθ' ὁμηρίαν.

Adiabene. Apud Plin. Adiabene Assyriorum est initium, li. 6. ca. 13.

Theophilus ad Oriẽta-

Ires populos legatus à Constantio miss⁹. Christianisini propagādi gratia.

ret, ad ducentos generosos è Cappadocia equos nauibus impositos, aliáq; insuper dona ad illos perferenda Theophilo dedit, vt scilicet illi simul & liberalitatis eius amplitudinem & animi magnitudinem admirarentur. Et Theophilus legationem obiit, eámq; ad finem debitum perduxit. Nam qui in regionibus eis regnū obtinebat, à Græca superstitione ad veræ pietatis religionē deflexit. Et ecclesias tres in diuersis locis erexit, non tātum quæ ab imperatore missa acceperat donis, sed maximè etiā quos ipse addiderat sumptibus, per animi alacritatem cū illo cōcertans. Ecclesiarum istarum vna in

Tapharū.

metropoli & principe vrbe totius gentis, Tapharū eam nominant: secunda in loco vbi Romanū emporiū erat, extrorsum ad Oceanum versum, regio Adane vocatur:

Adane regio Homeritæ Arabici populi sunt. Plin. li. 6. cap. 28.

tertia in alia terræ eius parte, vbi est quod Persicū emporium dicitur, in Persici maris ore cōstructa. Theophilus porrò rebus apud Homeritas ampliter dispositis, tēplisq; eis cōsecratis, atque etiam pro rerū copia exornatis, in Adiabenē quam patriā eius esse diximus, traiecit: ac deinceps in reliquam quoq; Indiam transiit, multáque quæ apud eos nō ritè agebantur, correxit. Etenim

Res Ecclesiasticas in Oriente Theophilus ordinat.

considentes Euāgelicum audiebant oraculum, aliáque multa faciebāt, quæ sanctiones Ecclesiasticæ non iubebant.† Ea omnia pulchrè immutans, ad Ecclesiæ placitum morem cōposuit. Vna saltem, & quidem maxima re incōmodans, quod τὸ ἑτεροούσιον altero substantiale colere docuit. Porrò ex India & Arabia magna, ad Au-

Auxumitæ populi. Rubri maris duo sin⁹.

xumitas Æthiopes est ꝓgressus, qui in primis rubri maris littoribus habitabāt, quod Oceanus sese illi insinuās efficit. quod sanè rubrū mare, in maximam longitudinem protensum, in duos diuiditur sinus. Horum alter quidem ad Ægyptum exundans procedit, vbi etiam nomen sibi suum terre desinit: quem antiquitùs filij Israël Ægyptios fugientes, siccis pedibus trāsiere. alter ad Pa-

Æla vrbs.

læstinam excurrit, prope vrbē cui vetus nomen est Æla.

† *Apud Suid. est, Theophilum hunc veluti quandam Apostolicam imaginē fuisse, qui etiam Iudææ cuiusdam mortuum resuscitasse dictus sit. Testatúmq; id de eo esse Thalassium familiarem eius, virū in quem mendacij suspicio non caderet: multosque præterea alios, qui ætate ea vixere.*

In rubri istius maris partibus exterioribus,ad sinistram Auxumitæ sunt, quorũ metropolis est Auxumis. Ante hos verò ad extimum pertingentes Oceanũ,Orientem versus,Assyrij: apud quos etiam hãc appellationem habent,quos Alexander Macedo ex Syria pulsos,colonos eò deduxit. Ii ad hoc vsque tẽpus patria vtũtur lingua. Omnes autem nigerrimi sunt, acutis solis radiis eos adurentibus. Apud quos maximè prouenit xylocasia, & casia,& casamũ,& cinamomum: necnon innumerabilis elephantorũ multitudo.Et Theophilus rectè cõstitutis Auxumitarum rebus, in Romanorũ reuersus est ditionem. Atq; post reditum in magno habitus honore,suã quidem ille vrbem, aut ecclesiã, cui episcopus præesset, sortitus nõ est. Vbique tamen locorũ propter hominis reuerentiã,in eum vt miraculum quoddam omniũ con iecti oculi erant: donec Ætio & Eudoxio in exilium, quod consilia cum Gallo cõmunicassent, eiúsque rebus fauissent, actis, & ipse Heracleam in Põtum est deportatus,Gallo in intimis habitus.

Auxumis. *Assyrij.*

Exiliũ Ætij Eudoxij Theophili.

CAPVT XIX.

SEdenim, quæ Deo inuisus Philostorgius de sentẽtia Theophili,quem diximus,memoriæ literis mãdauit, ea nunc paucis perstringemus. Dicit enim,in sinũ Persici maris,quòd ea in parte Oceanus sese effundens,vastum & circumcirca multas gentes cõplectens efficit, quum alios maximos fluuios, tum Tigrim se vndis suis inferre. Qui cum Apeliotem versus sub Hyrcano mari in Cordyæis manifestò sibi ipsi redditus emersit, iuxta Syriam profluens, simulátq; Susidem terram pertingit, Euphrate ibi se ei cõmiscente,magnus iam & aquarum vi rapidus,ingenti & fragoso sonitu prouoluitur.Vnde illum Tigridis feræ cognomen accepisse ferunt. Priusquam autem in mare delabitur, in duo ingentia flumina scissus, ostiis duobus longè inter se dissitis, in Persicum se mare coniicit, multum terræ in medio concludens: eámq; fluuialem simul & maritimam insulam efficiens,quam gẽs Mesenorũ incolit. Euphrates autem fluui' ex Armeniis manifestò apparẽs exoritur,vbi mõs est Ararat,ab incolis ita appellatus: ad quem arcã Noæ cõstitisse,sacrę prodũt literæ, cuius etiã nũc ibi lignorũ

Ex Philostorgio, de amne Tigride.

Mesene regio Mons Ararat in Armenia.

Reliquiæ arcæ Noæ.

De Euphrate.

Euphratesia Syria.

& clauorum non paucæ seruantur reliquiæ. Inde primum exiguus profluens Euphrates, quo lõgius fertur, eo maior existit, plurima alua flumina in alueum simul & nomen suum excipiens. Maiorẽ autẽ & minore Armenia emẽsa, vltrà progreditur, eam quæ peculiari nomine Euphratesia dicta est, deinde etiam reliquam secans Syriam. Hac porrò & illa post se relicta, omnísq; * generis qua fluxit, helice diuulsa, vbi Arabiæ propĩquaturus est, refringitur: ac obliquè in circulum cõtra mare rubrum prolabens, & regionem nõ paruam sinuosè claudens, ad Cæciam ventum cursum cõuertit. Inde vbi inter Boream & Apeliotem medius cõstitit, & ad Tigridem flumen procurrit, non totũ se ei immiscet, sed portionibus tãtum quibusdam medio interuallo amissis, parte reliqua, eáq; maxima & nauigabili, in Tigrim eũdem apud Susas omnis incidit, ac nomine suo amisso, cum illo in Persicum deuoluitur sinum. Id porrò quod intra duo ista flumina procẽditur terræ, Mesopotamiæ nomen obtinet. Enimuerò Tigris & Euphrates, quibus in locis emergentes appareant, dictum est: sacræ autem literæ nostræ è Paradiso eos profluere, verissimè cõmemorant. Ex eo nanq; fontes & primordia lymipharum suarum recipiẽtes, fortasse ad certum vsq; locum super terrã profluunt. Deinceps verò à vasta & harenosa solitudine excepti, atq; ibi in profundũ per cuniculos absorpti, non prius deorsum versum currere desinunt, quã ad angusta & lapidosa eius terræ loca pertigerint, progressúmq; eorũ ad inferiora præcipitem solum durius & solidius prępedierit. Vbi vndæ eorũ continuè & confertim confluentes, vi & magnitudine sua directum eos deinde cursum tenere cogũt. Qui deinde subterraneo meatu fluentes, partem aquarum eorum nõ minimam quæ in medio est terra carpente, minores & tenuiores iam ad ea loca perueniunt, vbi ex cuniculis in apertum erumpunt. Quòd illi autem occulti subterraneo cursu longissimè voluantur, id non debet videri incredibile. Sunt enim & alia passim flumina & maxima & rapidissima, quæ sub terra ferũtur. Apparet id ex eo sonitu, qui ad aures nostras ab eis cum strepitu & fragore ruentib9 perfertur. Et nõnulli, quod quum supra eos fluuios pu-

** ἕλικα διασπῶν ἣν διέσου ποικιλοτάτην.*

Mesopotamiæ.

Tigris & Euphrates è Paradiso profluunt.

Fluuij isti sub terra aliquandiu fluunt.

teos effodissent,& quod se eis infernè obtulit solum lapidosum paululum rupissent, vnda perstrepens cursum sursum versum cũ vi quadam moliretur, vix ab eis qui ad summum putei os cõstiterant, sunt retracti & recepti. Atq; illa subsequuta in riuum euasit,quẽ nulla cœli siccitas propter vim & fluxum perpetuum turbarit. Ineffabilis nanque Dei sapientia,tãquam venas quæ opus essent suppeditantes, sic aquarũ procursus tum occultos tum manifestos perfecit. Vnde quoque propheta Dauid illud cecinit: Ipse super maria fundauit eam, & " super flumina præparauit eã. Maria scilicet quàm ma- " ximis terræ sinubus thesauri instar accumulãs,solo eorum robustius cõsolidato,ad tãtam vim & molem,quæ in ea inferuntur,aquarum sustinendam. Flumina autẽ, cõmoda & mirifica constitutione trãsitum eis liberum præbens, regionibus semper ex alto se summittentibus atque recedentibus, & ex sublimioribus ad humiliores oras aquarum ruentium momẽtis locum concedentibus. Idem ipse cõiectura ductus, Paradisum ad Orientem sub æquinoctiali sitũ esse ait circulo. Primùm ex eo, quòd ad meridiem manifestum est loca ferè omnia esse habitabilia, ad extremum vsq; dũtaxat mare, quod * iam sol adurit, anno toto radios suos in id emittens. Hæc quippe est illa quę media zona dicitur. Deinde ꝙ is qui nunc[a] Hyphasis dicitur fluuius, in scripturis sacris Phison nominatus, & ipse è Paradiso ortum ducens, ex Arctois magis Oriẽtis partibus meridiem versus profluere videtur, & in eius ipsius oræ Oceanum

Sciũt hęc experiuntur hoc homines metallarij.

Paradisus vbi sit.

a Apud Plin. Hyphasis est, li.2.ca.73.

Hyphasis, seu Phison flu. itidem è paradiso pfluit.

* *Hæc quidem veterum prope omnium fuit opinio. Sed patrum nostrorum memoria inceptore Columbo Liguri. noua Hispanorum nauigatio magnã Africæ partem priscis hominibus ignotam: & plurimas in Oceano meridionali, &c. insulas habitabiles inuenit. Vt satis iam cõstet Oceanum non esse inertis magnitudinis. Sed insulis atque terris immẽsæ etiam magnitudinis (nouum orbem vocãt) abundare: quas homines colãt. Et vniuersum orbẽ qui vbique sit vitalis auræ particeps, nõ esse inhabitabilem. id quod antiquitùs etiam primum Posidoniũ philosophum Panetij discipulum, deinde quoque Auicennam Arabem medicũ observasse, quorundam est opinio.*

Caryophylum. aquas suas coniicere ex aduerso Taprobanæ insulæ. Ad cuius fluminis ripas inuenitur quod caryophylum vocatur, siue id fructus, seu flos est. Et psuasum habent qui ibi habitant homines, arborē eius, ex eis quę in Paradiso sunt, vnam esse. Etenim ea quæ supra eos est terra, ad modum deserta est tota & sterilis. Quod autem is fluuius florem eum adfert, satis cōstat illum super terram totum ferri, neq; vspiam sub terrā in cuniculos demitti. aliter enim, quod ibi natum esset, perferre non posset. *Hyphasis vnda febribus medet.* Habet & aliam flumen hoc notam terrenæ cū Paradiso cōmistionis. Fertur enim, si quis febri laboret ardēti, & in flumine eo mergatur, derepentè cū morbo liberari. Tigris verò & Euphrates, quod terrā subeāt, & rursus emergant, nō aliquid inde, vt Hyphasis, efferre possunt. Sed ne Nilus quidem, nam & hūc ipsum inde profluere, inspiratæ Mosæ literæ testantur. *Gæon quoque, Nilus è Paradiso fluit.* Gæon ab ipso, à Græcis autem Ægyptius appellatus. His nanque, quātum cōiicere licet, è Paradiso proruens, priusquam habitabilem orbis partem attigit, sub terrā cuniculis immissus, inde Indicū mare subit, sub quo in orbem circumuolutus (vt cōiectura est, quis enim hominum hæc certò asseueret & demōstret?) & prętetea sub omni ea quæ in medio protenditur terra, ad mare rubrū procurrens, ac sub eo quoq; prolapsus, in alterum eius defertur littus, sub id quod dicitur Lunæ promōtorium, (vbi *Lunæ promōtorium.* duos fertur efficere fontes, nō parum inter se distātes, & sursum versum magna vi & fragore prorūpentes) & inde per Æthiopiam prouolutus, in Aegyptum procurrit, per altissimas rupes strepitu immenso pręcipitans. *In Oriente & meridie terra simul & mari magna creātur omnia.* Addit insuper & illud, tractum illum orbis ad Orientem & meridiem omnem, quatumuis in immenso ardore, maxima tamen & robustissima ferre omnia, quæ vel terra vel aqua gignuntur. In eo enim mari admirādæ magnitudinis immania cete reperiuntur, quæ sæpenumero *Cete.* Oceanum eum nauigantibus pelago innatantia & emergentia apparuerunt, & terra ipsa *Elephātes.* elephantos habet longè maximos & vastisimos: præterea eos qui † spurij elephanti dicuntur, quorum genus *† παρελέφαντες.* cætera quidem boues sunt maximi, pelle autem & colore, ipsaque adeò magnitudine elephanti. Sunt ibi *Dracones.*

quoque dracones siue serpentes crassitudine trabibus non minores, longitudine ad quindecim protensi orgyas seu passus, quarũ exuuiæ etiam Romam visæ sunt perferri. Et apud eas gentes Monoceros, seu vnicornis animans, capur draconis habẽs: & cornu non magnũ quidem illud, sed tortuosum. Mentum illi omne barba obsitum, collũ longum in altum protẽsum, & serpentis tractui quàm simillimũ. Reliquum corpus ceruo similius: pedes autem sunt leonis, cuius effigiem coloribus expressam à pictoribus cõspicere licet. Camelopardalis etiam regionis eius est soboles, quæ quidem aliis partibus cerui magnitudinẽ refert, proceritate autem cameli corpus imitatur. Collum longissimum, & reliquæ corporis proportioni & conuenientiæ minimè respondẽs, in altum rectum gestat: ac pelle tota à summo capite ad imos pedes versicolore, quàm proximè ad pardalim accedit, pedẽsque priores posterioribus altiores habet. Est item apud eos qui dicitur Ægopithecus, simia quædam. Plurima enim sunt simiarum genera: arctopitheci scilicet, leontopitheci, & cynocephali, & aliæ aliis multarum animantium speciebus simiarum formà permista. Quarum permultæ etiam ad nos perlatæ, hoc manifestò declarant. Ex quibus etiam est is qui dicitur Pan, capite, vultu & cornibus capram referens, & ab ilibus item deorsum versum caprinis pedibus insistens, ventre autem pectore & manibus mera simia: quem tũ quoque Indorum Rex Constantio misit. Quod sanè animal ad tempus aliquod, quum ferretur in cauea propter ferocitatem inclusum, vixit. Vbi verò mortuum est, aromatibus condierunt exenteratum, qui ferebant, & insolitæ formæ ostendendæ gratia Constantinopolim seruatum pertulerunt. Videntur autem mihi animal hoc olim vidisse Græci, eósque insolentia aspectus exterritos, Deum sibi constituisse: quum solenne hoc illis esset, vt quæ fidem excellerent, ea in deos referrẽt. Id quod in Satyro quoque ab eis est factum, qui & ipse simia est, facie rubra, ad motum facilis, & caudam habens. Quin & Sphinx ex genere simiarum est: cuius reliquum corpus, vt aliarum simiarum, hirsutum est, pectus autem ad collum vsque glabrum. Mammas porrò

Monoceros.

Camelopardalis.

Diuersum confusa genus pãthera, camelo. Horat.

Angel. Politiã. ca. 3. Miscell.

Simiarum variæ species.

Pan.

Quomodo Græci Panem simiã deum fecerunt.

Item Satyrum.

Sphinx.

mulieris habet: totúmque corpus, quà nudum est, rubra quædam & tenuis, milij specie, eminentia in orbem circundat, & multum decoris atque gratiæ colori, qui in medio humanus est, conciliat: facies plusculum rotunda & acuta est, & ad muliebrem inclinans formam. Vox itidem prorsus humana, sed non articulata, celeriter cum quadam quasi indignatione & dolore obscurũ quiddam vociferanti similis: grauior autem est & molestior, si ea acuetur. Ipsum porrò animal ferum admodum est astutum & maleuolum, neque adeò facilè domatur. Hoc antiquitùs mihi videtur Thebas Bœotiæ esse apportatum: & quum fortè in quosdam, qui ad spectaculum eius confluxerant, insiluisset, & vultus eorum vnguibus deformasset, non ferentem Œdipum ciuium suorum contumeliam, feram interemisse, & nomen inde illustre retulisse. Cæterùm fabulæ Œdipo fortitudinis laudem adornantes, alas beluæ isti affingunt, quod celeriter in obuios inuolaret. Eædem illi pectus mulieris & corpus leonis accommodant: illud propter nuditatis commoditatem & muliebris formæ similitudinem, hoc propter ferocitatem, & quod plurimum quatuor insistat pedibus. Sermonem quoque ei figmentum tribuit, quòd vox eius humanæ conformis esset: tribuit & ænigmata, quòd obscura & nõ intellecta vociferaretur. Neque hoc mirum est. uam & multa alia Græci fabulis fingendis mutare consueuerunt. Hæc eadem regio & asinos feros magnitudine ingentes fert, pelle mirificè præter morem versicolores: albo scilicet & nigro colore admodum inter se variatis, & zonæ quædam à summa dorsi spina ad latera & ventrem demissæ atque ibi diuisæ, & conuersionibus quibusdam inter se implicatæ, mirificam & nouam efficiunt plicaturam & varietatem. Sedenim & phœnix, decantatissima illa volucris, apud eos est: & psitacum inde ad nos apportari scimus, auium loquacissimam, & ad æmulationem humanæ vocis accõmodatissimam. Et item varias punctisq; distinctas aues, quas quidam Garamantidas vocant: nomine à gente, vnde plurimæ afferuntur, eis imposito. Plurima porrò alia apertè eximia & præstantia ibi gignuntur, quorum multitudinem præsens

Fabula de Sphinge & OEdipo vnde originẽ ceperit.

Onagri.

Phœnix, Psitaci.

Garamantides aues.

commemoratio reformidat. Nam & aurum hic nascitur purissimũ, quasi quibusdã aureis capillamẽtis spõte sua è terra existentib. quæ sibi inuicem imposita iacẽt, & manifestum prouentum præbent. Sunt etiam ibi fructus tum pulcherrimi, tũ maximi: ex quibus nota sunt carya. Verùm enimuerò & tractus earum gentium, quę supra Homeritas sunt, vsque ad mare rubrum, bis anno fructus edit: vnde & regionẽ eam Arabiam felicem cognominarunt. Et omnino cuncta quæ ad Orientem solem est ora, longè reliquam terram rebus omnibus excellit. Paradisum autem, quem extremum mare Orientale alluit, quum totius Orientis pulcherrimus & purissimus sit, cœlum lætissimũ amœnissimúmque habẽs, & aquis pellucidissimis rigetur, satis cõstat incomparabili præstantia, quàm terram quæ sub sole est omnem, omnia gignere & ferre meliora. Atque hæc tametsi per digressionem sunt extra institutum argumẽtum dicta, tamen necessaria, vt puto, esse videbuntur doctrinæ piæ & liberalis studiosis. Præter hosce verò & alij plures extitere viri, qui sacras literas probè intellexerunt, & de eis copiosè disseruerunt. Eos autem omnes recensere, præterquàm quod pręsentis operæ non est, difficile fuerit. Sedenim nemo me rectè reprehenderit, quòd nonnullos hæreticarum sectarum auctores aut sectatores, inter eos viros qui optimè de sacris religionis professionísque nostræ senserunt atque scripserunt, commemorarim. Non enim nunc de fide nobis & opinionib. eorum, iudicium sumpsimus: sed propterea tantũ mentionem talium virorũ, quod ab eloquentia graui & festiua multum valuerint, iniecimus. Minimè nanque, sicuti diximus, cõstitutum nobis est, de dogmatibus sententiam ferre: sed simpliciter ita, vt quæq; res suo tempore sese dedere, exponere decreuimus, nihil ex arbitrio nostro temerè adiicientes. De opinionibus sanè quidem aliísque eiusmodi rebus, manifesta propalàm extat veritas. Atque de eis, quibus hoc per leges concessum est, iudicium facere possunt. Porrò qui tempestate ea virtute insigni & eruditione præclara excelluere, ij sunt. Deinceps verò posteros quoque loco suo recensebimus.

Aurum purissimum.

Bis pomis vtilis arbor.

Arabia felix.

Paradisi felicitas.

Hæretici etiã quidã inter orthodoxos viros non temerè recensiti.

Propagatio christianismi sub Constantini magni liberis.
* ὅλως λόγον ἰσῶν χορ τοῖς ἀμετρίεσις.
Templum apud Emesam à Constãtino côditum.
Constãti. l. vnica. est. C. ne christian. mancip. l. Deo nobis. § his ita dispositis. C. de episc. et cler.
Cõstãs cõstãter pfessionem fidei cõsubstantialis retinuit.
Constãtius episcoporũ quorundam suasu à verbo eo recessit.
† κατ' οὐσίαν ὅμοιον
Differẽtia inter ὁμοού-

CAPVT XX.

NVnc autem historiam institutã prosequamur. Nõ solùm quos diximus Dei amantes viri, vita & sapientiæ studio pollẽtes, religionem nouis exercitiis adaugentes cohonestarunt: sed etiam imperatores ipsi æmulatione paternas res Ecclesiasticas & diuinum cultum in deliciis habuere. Clerum enim Dei eiúsque liberos & propinquos insignibus honoribus & immunitatibus decorarũt, bonísq; & honestis patriis legib alios & ipsi pro suo in Deum amore, ad religionem adduxerunt. Qui sanè omnes idolorũ cultum simulacrorúmque curam sustulerũt: & vbique locorũ claustra Græcorum tẽplis imposita sunt, quędã etiam in materiæ * rationem à nostris reuocata, & fũditus statim diruta. Nec paruo illis studio fuit, sacra ecclesiarum delubra tẽporis diuturnitate penè collapsa restituere, quædam etiam ex ipsis fundamentis construere. Quorũ vnum est & pulchritudine & magnitudine aliis multis præstantius, quod apud Emesam Constantius condidit. Ad hæc lege sanxerunt, ne quis Iudæus mancipium Christianum, cuiuscunque tandem sectæ, ære & libra emptum haberet. Si qui aliter fecisse compertus esset, seruum eũ publicum fore. Quo si eum circũcidisse deprehensus esset, capitis supplicium eum subiturũ, bonis eius publicandis. Quum enim constitutum in animis suis haberent, Christianum cultũ propagare, hoc etiam maximè prouiderũt, vt ne temerè à Iudæis aliqui in religionem suã pertraherentur: sed potius veræ ecclesiæ omnes de quibus aliqua spes esset, conseruarentur, & Christiani fierent. Christiana enim pietas ex Græcis & gentilib. magis incrementa sua capiebat. Verùm enimuerò primùm Constantini filij paternã opinionem integrã certámq; seruarũt: & vterq; acer Nicęnæ fideli laudator fuit. Cõstans quidẽ ad finem vsq; in ea perstitit: Constãtius verò aliquandiu eam sequutus, postea τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis verbo passim iactato, aliquantulũ de sententia sua cessit: nõ ille quidem ita prorsus ab ea desciscẽs, vt non filium æqualem substantia patri apertè profiteretur. Sed Eusebius Nicomediensis, & alij eius tẽporis Oriẽtales episcopi, virtute & doctrina magnã gloriam

conſequuti, differre loquutiones has aſſeuerabant τὸ ὁμοούσιον conſubſtãtiale, & † ſubſtantia æquale, id quod etiam ὁμοιοούσιον ęquiſubſtantiale dicebant. Subiiciebãt nanque, ὁμοούσιον conſubſtantiale propriè de corporib. dici, vtputa de hominibus & aliis animantibus, item de arboribus & plãtis, quibus omnibus communicatio & generatio ex æquali eſt. ὁμοιοούσιον æquiſubſtantiale autem, de rebus materia carentibus vſurpari debere dicebant, veluti de Deo & angelis: horũ enim quodlibet, ſi per ſeipſum mente & intelligentia quis contempletur, * pro ſe ſeorſum ſubſiſtat. Quibus verbis, vt videtur, Conſtantius ſeductus, & aliter quàm antea perſuaſus, aliquantum tranſuerſim eſt actus. Atque equidem, quantum coniicio, animo & ſentẽtia idem is cum patre & fratre ſenſit: verbo autẽ mutato, minimè ſe in pietatis cultu labi putauit, videlicet ſi pro ὁμοουσίῳ cõſubſtantiali, ὁμοιοούσιον æquiſubſtãtiale diceret. Quod ſanè eis qui id afferebãt rectius certiúſque eſſe viſum eſt. Affirmabant nãque, niſi quis hoc ſic diceret, periculũ deinde eſſe, ne corpus eſſe quod incorporeum eſt & diceret & ſentiret. Id ſanè vt ſtupiditatis plenum, multis ridiculum viſum eſt. Cęterùm illud eos ſcire oportebat, quòd rerum, quas mẽte & intelligẽtia contẽplamur, nomina, à rebus apparentibus † per tranſumptionem neceſſariò accipiuntur. Quod verò poteſt eſſe in nominibus periculum, quũ in ipſa intelligẽtia & mẽte nullꝰ ſit lapſus & error? Inde etiã cõiicere eſt, magnũ illũ in Theologia Gregoriũ, in ſuis in Iulianũ inuectiuis orationibus, dum in laudando Conſtãtio totus eſt, non iniuria mirificis eum ornare pręconiis, pietatémq; eius ita deprędicare, vt illũ, à morte ſcilicet, productũ angelicę etiã virtutes ſtipantes, nouiſq; & admirãdis honorãtes carminib. ſint proſequutæ: ſicuti in fine Tomi huius exponemus. Neq; mirũ videri debet, imperatorem rerũ adminiſtratione occupatum, magnorum hominũ ſuaſu verbum hoc approbaſſe: quando multi tum ex ſacris viris animo & ſententia Nicæno dogmati aſſentientes, citra contẽtionem omnẽ ſimpliciter id quoq; recepere. Aliqui autẽ nihil prorſus de vtraq; dictione ſuſpicantes ſiniſtri, vno eodémque ſenſu piæ ſententiæ alterutrum

† ὅμοιον κατ' οὐσίαν. ὁμοιοούσιον.

* ἑκάτερα νοούμενον κατ' ἰδίαν οὐσίαν.

Sozom. vtraq; iuxta propriã eſſentiam cogitatione inſpexit.

† κατὰ μετάληψιν.

Greg. Nazianzen. prolixè Cõſtantium laudauit.

Defẽditur Conſtantij lapſus.

Arianorũ figmentum contra Nicæna decreta.

Apud Sozom. est, ὡς ἔτι ἀβάπτιστος ὤν hoc est, & nondum baptizatus esset, lib. 3. cap. 19.

Ariminensis Synodus

✱ Si quis illum cum Constante conferat. nam Constantium Constantinus ætate præcessit.

Commenti Arianorum refutatio.

a Sozom. vigesimus secundus.

b Videtur esse legendũ, inæqualem: infrà. ca. 36. eod.

vsurparunt. Vnde illud satis constat, tumorem merum & fastum esse, quod Ariani suo videlicet commodo cõfinxere. Aiunt enim, post trecentorum decem & octo sanctorum patrum conuentũ, episcopos multos, in quibus etiã Eusebius & Theognis Bithyni fuerint, noluisse filium ὁμούσιον consubstantialem patri dicere, quum quidem formulæ fidei subscripsissent. Qua etiam re commotus Constantinus, exilio eos mactarit. In somnis autẽ imperatoris sorori diuinitùs oraculo ostẽsum esse iniquè illos in exiliũ actos, qui rectè de Deo opinarentur. Atq; deinde reuocatos eos imperatorẽ interrogasse, cúrnam ita aliter quàm Synodus statuisset, sentirent, qui suffragatores & participes scripturæ rerúmque aliarum in ea fuissent. Atque illos respondisse, non ex animi sententia se decretis eis assensisse. Timorem enim eos inuasisse, ne contentione ea de re orta, imperator ipse à Christiano dogmate velut inutili & contro uerso deficeret, & ad pristinam relaberetur superstitionem: qui heri & nudiustertius, vt dicitur, Christianus esse cœpisset, † & non ita pridem baptismo initiat' fuisset, proindéque consilio mutato persequutor Christianorum fieret. Quibus verbis auditis, Constantinum exilium quidem illis remisisse, rationémque consilij & facti eorum cõprobasse: meditatum verò esse, vt Synodum aliam cogeret. Atque id facere volentem, mortem impediisse. Constantio autem, vt filiorum natu maximo, ✱ vt consilium id exequeretur, mandasse: † quòd regni administrationẽ sibi nihil profuturam esse, nisi omnes concordes essent, dixerit. Proinde hunc patris iussa transgredi nolentem, Ariminense indixisse concilium. Sed figmenti istius mẽdacium, prudenti facile est deprehendere.[a] Vigesimus primus imperij Constantij annus erat, quum Synodum Arimini coacta est: multis aliis cõuentibus ante id tẽpus celebratis, in quibus maximè quæstio τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis, & τοῦ ὁμοιουσίου æquisubstantialis, est disputata. Substantia autem [b] æqualem patri filium docere, omnes omnino renuerunt, donec

† ὡς οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ βασιλείας, εἰ μὴ συμφώνως πρὸς πάντων τὸ θεῖον θρησκεύοιτο.

Ætius Syrus hac de re perperam ſenſit: propter quem, quod malè opinans, non melius doceret, eodem tempore Arimini & Seleuciæ Cõſtantius omnes vndequaque epiſcopos conuenire iuſſit, opinionem eiuſmodi abolituros. Vt iam omnibus liquidò pateat, Conſtantium non ob eam quam Ariani ementiti ſunt cauſam, Ariminẽſem inſtituiſſe Synodum: ſed propter opinionem, quam Ætius perperam vulgauerat. Atque hæc vera eſſe, hiſtoria procedens declarabit. Porrò iſta quãuis per digreſſionem, argumento tamen inſtituto conſentanea, neceſſariò à me ſunt expoſita. Sed eò, vnde diuertimus, redeamus.

Ariminenſe & Seleucenum Concilium.

CAPVT XXI.

Conſtans Occidẽtis imperator, actis Sardicenſibus cognitis, duobus Epiſcopis & Saliano duce quodam, pietate & iuſtitia claro viro, ad fratrem miſsis, per literas etiam quæ Sardicæ geſta eſſent, ei declarauit. Et Paulo atque Athanaſio, qui iniuria affecti fuerant, eccleſias ſuas reddere iuſſit. Quum autẽ Conſtantius fruſtra tempus extraheret, alia epiſtola ei Conſtans inſtitit, vt aut Paulũ & Athanaſium reciperet, eíſq; thronos ſuos reddendos curaret: aut niſi hoc faceret, ad bellum ſe præpararet. atque ille re cum quibuſdam epiſcopis deliberata, de eorum ſententia, ſatius eſſe ſtatuit, Athanaſio de eccleſia decedere, quàm ciuili decertare bello. Conſtantis literæ Laconicè his verbis ſcriptæ erant: Venit ad nos Athanaſius, & ad ſe epiſcopatum Alexandriæ pertinere probauit. Quapropter illum ope tua fac conſequatur. Alioqui nanque armis eum meis recuperabit. Hiſce literis adactus Conſtantius, Athanaſiũ publica diſpoſita vectura ad ſe vocauit. Atque illo, quod aduerſariorum dolos ſuſpectos haberet, reditum differente, iterum ſæpiúſque Conſtantius literis eum ad ſe inuitauit: quas ad fidem dictis faciendam, hiſtoriæ inſerere libet. Conſtantius victor Auguſtus Athanaſio epiſcopo, Diutius tanquam ſæuis pelagi fluctibus te diſferri & affligi, non patitur manſuetudinis noſtrę humanitas: neque patriis expulſum laribus, boníſque ſpoliatum, atque in inacceſsis ferarũ locis oberrantem, deſpicit indefeſſa pietas noſtra. Equidem diutius ad te animi

Conſtans Athanaſiũ & Paulũ in integrũ vult reſtitui.

Literæ Cõſtãtis ea de re ad Conſtantium.

Cõſtantius literis ſuis Athanaſiũ reuocat.

„ mei sententiam perscribere distuli, sponte tua te ad nos „ venturum, atque laborum remedium petiturum esse o„ pinatus. Verùm quum fortasse consilium propositúm„ que tuum timor impedierit, literas hasce munificentiæ „ plenas, ad firmitatem tuam dandas existimauimus: quo „ citra metum omnem in conspectum nostrum quàm ce„ lerrimè venire properes, vt quum integrum statum „ tuum recipias, tum humanitatem nostram expertus, „ in ea quæ iuris tui sunt restituaris. Hac enim de causa „ & dominum atque fratrem meum Constantem Victo„ rem Augustum pro te rogauimus, vt redeundi tibi fa„ cultatem permitteret, quo ad eum modum, vtrisque no„ bis annuentibus, in patriam reducaris, & hoc nostræ in „ te gratiæ pignus habeas. Cōstantinus Victor Augustus „ Athanasio episcopo. Etiamsi prioribus literis nostris ti„ bi significauimus, vt absque solicitudine omni in co„ mitatum nostrum venires, quòd te maximè in ius tuū „ restituere cupiamus: tamen nunc quoque hasce ad fir„ mitatem tuam dedimus. Quapropter te hortamur, vt „ diffidentia metúque omni seposito, publica conscen„ das vehicula, & ad nos venire contendas, vt quarum re„ rum recuperandarum desiderio teneris, eisdem potiri „ queas. Constantius Victor Augustus Athanasio pres„ bytero: Quum Edessæ ageremus, & presbyteri tui ibi „ præsto essent, placuit nobis, vt misso ad te presbytero, „ in comitatum nostrum venire properares: quo in con„ spectum nostrum admissus, confestim Alexandriā pro„ ficiscerere. Quandoquidem verò plurimum iam præ„ teriit temporis, ex quo literis nostris acceptis non ve„ nisti: nunc quoque commonere te voluimus, vt aduen„ tum ad nos tuum matures & sic patriæ tuæ restitui, & „ voto tuo potiri possis. Misimus autem ad te Achetam „ diaconum, vt plenus hæc ad te referret: ex quo animi „ nostri voluntatem, te scilicet quod optas consequutu„ rum esse, cognoscere poteris. Athanasius epistolis Aquileiæ (ibi enim degebat) acceptis, Romam ad Iulium vt de rebus suis cum eo cōstitueret, profectus est. Cui quidem Iulio & Romanæ ecclesiæ, ille plurimum attulit lætitiæ, quum literas eis exhibuisset. Credebant enim Orientis quoque imperatorem cum eis professio-

Literæ aliæ Constantij eiusdem sententiæ.

Aliæ itē eiusdē literæ.

ni fidei assentire, qui tam humaniter ad se Athanasium inuitaret. Et Iulius rebus quibus oportuit illum instruxit, viaticóque donauit: & literas insuper ei ad clerũ & populum Alexandrinum dedit, quibus se lætari & gratulari eis indicat de tanti præsulis restitutione. Ad verbum epistola hoc modo scripta erat.

CAPVT XXII.

Iulij Romani episcopi ad Alexãdrinos pro Athanasio epistola.

" IVlius episcopis & presbyteris & diaconis & populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus, in Domino salutem: Congratulor & ego vobis, fratris dilecti, vos fidei vestræ fructũ oculis vestris percipere. Id enim verè quispiã fieri dicat, in fratre & coepiscopo nostro Athanasio: quem & propter vitæ eius puritatem, & propter vestras preces, Deus vobis restituit. Ex hoc sanè perspicere est, puras vestras charitatísque plenas orationes semper ad Deum esse delatas. Cœlestium enim promissionum charitatísque in Deum memores, quem ex doctrina eiusdem fratris quẽ diximus nostri addidicistis, illud certò cognouistis, & pro insita vobis recta fide percepistis, non ad finem vsque à vobis segregatum iri, quem in piis vestris animis veluti præsentem semper habuistis. Itaque non multis mihi opus est verbis, ad vos scribenti. Quæcunq; enim à me dici vobis possunt, ea fides prius vestra anticipauit. Et profectò impletæ sunt per gratiam Christi communes omnium vestrûm precationes. Gratulor igitur vobis, iterum enim id dico, inuictas vos in fide animas vestras conseruasse. Nec minus fratri meo Athanasio gratulor, quòd tametsi luctuosa multa est perpessus, nulla tamen hora charitatis vestræ & desiderij in obliuionem venit. Quamuis namque corpore ad tempus à vobis distractus esse visus est, spiritu tamen continuè veluti præsens vobiscum fuit. atque equidem, dilecti tentationem & ærumnam eius omnem, non puto gloria sua carere. Nam simul & vestra & illius fides multis est perspecta & explorata. Nisi enim hæc intercessissent, quis tandem credidisset, aut vos tantum iudicium, tantúmque erga talem episcopum obtinere amorem? aut illum tãtis esse accumulatarum virtutibus? per quas cœlesti etiam spe non excidet. Consequutus namque est variis modis, & in præ-

Precũ ecclesiæ cõcordis vis.

Fides in tẽtationib⁹ perspicitur.

Explorant aduersa viros.

» sentia, & in futuro gloriosum confessionis martyrium
» testimoniúmque: quòd multis terra simul & mari variè
» procellis iactatus, insidias & fraudes Arianæ hæresis o-
» mnes conculcauit & sæpius per inuidiam in periculum
» insidiosè coniectus, mortem contempsit: præsidio scili-
» cet omnipotentis Dei & Domini nostri Iesu Christi te-
» ctus, ille sperauit simul & insidias aduersariorũ se eua-
» surum, & ad vos consolationis vestræ gratia rediturum.
» Et simul vobis ex conscientia vestra, præclara tulit tro-
» pæa, per quæ ad orbis vsque terminos explorata vitæ
» sanctitate præclarus cognitus est: multa ille quidem li-
» bertate propalàm animi instituto & cœlesti doctrina
» vsus, abundè autem perpetuo & constanti se à vobis iu
» dicio esse amatum testatus. Redit igitur ad vos multò
» etiam splendidior, quàm à vobis discessit. Si etenim
» preciosiorem materiam, aurum dico & argentum ad pu
» ritatem ignis explorat: quid nam quisquam pro rei di-
» gnitate de viro isto dixerit: qui tot & tantis ærumna-
» rum incendiis & periculis deuictis, vobis redditur pu-
» rus & insons, non à vobis tantum, sed à cuncta etiam
» Synodo receptus. Suscipite ergo, dilecti fratres, cũ om-
» ni quę Deo accepta est gloria & lætitia, Episcopum ve-
» strum Athanasium, vnà cum eis qui aduersarum rerum
» eius participes fuere. Et gaudete, quòd optatis vestris
» fruimini: & quod pastorem vestrum, vt ita dicam, desi-
» derantem & sitientem pietatem vestram, salutaribus
» scriptis aluistis & potastis. Siquidem ei peregrè quoque
» versanti, vos solatio fuistis, eúmque in mediis perse-
» quutionibus, procellis atque inimicorum insidiis, fide-
» lissimis animis & mentibus vestris fouistis. Me verò iã
» exhilarat, quod mecum in animo considero & pręuideo
» vniuscuiusque vestrûm in reditu illius gaudium, & mul
» titudinis sanctissimæ occursationes, necnon præclaros
» & festos concurrentium hominum conuentus. Et quę
» tandem & qualis ea futura est dies? quum frater quidẽ
» meus restituetur: qui verò ante eum fuere, destituentur,
» & honoratissimus optatissimúsque reditus in lætitiam
» gaudio plenissimã vos efferet omnes? Quod sanè gau-
» dium maxima ex parte ad nos etiam pertingit, quibus
» à Deo, & hoc concessum est, vt in tanti viri notitiam
peruenire

peruenire potuerimus. Sedenim pulchrum fuerit, epistolam precatione claudere. Omnipotens Deus, atque huius filius Dominus & Saluator noster Iesus Christus, gratiam hanc vobis perpetuam esse velit, qui pręmium admirandæ fidei vestræ dedit quam in episcopo vestro præclaro testimonio exhibuistis: & vt vobis & posteris vestris, & hic & in futuro, bona ea maneant, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis conscendere, quæ scilicet præparauit Deus diligentibus se, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnipotenti Deo gloria sit in secula seculorum: Amen. Valere vos opto, fratres dilecti

CAPVT XXIII.

HIsce instructus literis Athanasius, in Oriẽtem Antiochiam Syriæ, vbi tum Cõstantius agebat, profectus est. Ecclesiam autem ibi regebat eo tẽpore Leõtius. Ex quo enim Eustathius exulare iussus fuerat, sicuti suprà diximus, primus sedem eam obtinuit Euphronius, cui successit Phlacitus: atque huic rursum Stephanus. Hic verò propter dolum & insidias, quas per propinquum quẽdam suum animo simul & moribus ferocissimum, Onagrum nomine, Roma venientibus Cõstantis, qui easdem quas Constantius malorum hominum dirimebat * calumnias & cœpta sinistra, legatis, Euphratæ & Vincentio episcopis pro Athanasio missis tetenderat: à Cõstantio iudice, vt ea dignitate indignus, reiectus est. Veritati enim aduersus, omnis generis ærumnis eos qui pro vera doctrina stabant, afflixit. Et forum perambulans, domósque ingrediens, nõ viros tantum, sed & mulieres pudore & sanctitate vitæ spectatas pulsauit, cõuiciísque proscidit. Vel ex eo solo quod in legatis admisit, qualis vir fuerit, satis cõiicere licet. Metuens nãque ne Athanasius, cuius gratia maximè legatio ista missa fuerat, ecclesias reciperet, ancillam per Onagrum suum è prostibulo mercede conductam, in episcoporum hospitio collocat: deinde non longè ab eo loco improbissimè insidias per homines seditiosos disponit, vt cum impetu in sanctorum virorum irruerent ædes. Quorum alter quũ impudicæ illius aduenientis strepitũ sensit, dæmonem esse ratus psalmũ † succinuit.

Episcopi Antiocheni.

Stephanus epũs Antiochenus Legatis Romanis ĩsidiatus & ppterea episcopatu priuatus est.

Euphrates et Vincẽtius episcopi.

** Theodor. lib. 2. ca. 9.*

† Seru torꝰs Christi opem implorauit Theodorus.

Z

Huius fabulæ & sycophantiæ, vnde & quomodo instituta esset, quæsitore ipso imperatore, autor repertus Stephanus, vt nepharij sceleris artifex exautoratus est, & Leontius Antiochiæ episcopus delectus. Quem Athanasius propter dogma deprauatum deuitans, cum Eustathianis, qui in priuatis ędib⁹ ecclesias & cōuentus agebant, communicauit.

Athanasius Antiochiæ cum Eustathianis communicauit.

CAPVT XXIIII.

ET Constantius quidem nō illibenter eum suscepit, nihilominus tamen beneuolétiam humanitatémq; eius tentauit. Captiosō enim sermone eum, aduersariorum suggestione, fallere volés, sic ad eum loquutus est: Ego quidem de communi Synodi sententia, fratrísque & mea, tibi quod optas perficio, & thronum tibi tuum trado. Æquum verò est, te quoque mihi hanc reddere gratiam, vt vnam Alexandriæ ecclesiam eis permittas, qui à te dissidentes, à cōmunione tua abhorrent. Atque Athanasius: Æquissimum sanè est, ô imperator, inquit, vt mos tibi geratur. Sed eandem rursum te gratiam peto, quandoquidem & Antiochię quidam sunt, qui eorū communionem, qui aliter quàm nos sentiunt hic auersantur, iube eos quoque ecclésiam suam habere, in qua liberè placitas sibi & statas peragant cæremonias. Ad hæc quum imperator quod diceret non haberet, satius esse duxit, aduersarios quietos esse, petitionéque sua vt parum commoda supersedere, itaque nihil amplius mouere. Atque illi rectè profectò eam rem putarunt, nihilo scilicet minus Alexandriæ res catholicorum incrementum suum habituras, quum Athanasius non solùm suos à periculo tueri, sed alienos etiam ad se allicere, pro industria sua posset. Si verò Antiochię, quod ille petebat, fieret, non exigua augmenta Eustathianis, qui non pauci essent, accessura. Et fortasse eos ad res nouas aspiraturos esse, quum sine periculo quæ consueuissent, agere possent. Ille quoque nō minor metus animos eorum subiit, quod etiamsi penes eos ecclesiarum eius loci potestas summa esset, nō omnem tamen clerū & populum obedientem haberent. Sententiam enim quam quisque de Deo obtineret, in choro stantes, ad finem psalmodiæ declarabant. Quidam enim patrem & filiū

Cōstātinus ecclesiā vnā Alexādriæ Arianis petit ab Athanasio.

Athanasius itidem Constantiū vt Antiochiæ catholicis ecclesia vna detur, rogat.

Constanti⁹ petitioni nō annuit.

Quur hoc sic ab eo Arianis suadentibus factum.

Antiochiæ variantes de fide, opiniones se in hymno diis exhibuere.

eodem honore celebrantes, nonnulli patrem in filio (præpositione interiecta obscurius secundas partes filio tribuentes) alij, gloria patri per filium in spiritu sancto: quidam etiam, gloria patri & filio in spiritu sancto, canebant. Primum omnium ferunt Antiochenum Flauianum monachorum coacta caterua clarè accinuisse, Gloria patri & filio & spiritui sãcto. Quod quidem, vt nihil habens suspicionis, in ecclesiis Dei obtinuit. Id verò Leontius videns, inhibere eos, qui iuxta Nicænæ fidei traditionem Deum laudibus prosequebãtur, non audebat, seditionem timens. Atque aliquando caput canis florescens manu demulcens, dixisse fertur, niuem eam solutam lutum multum subsequuturũ esse: ænigmate obscurius subindicans, dissonantiam celebrandi Dei apud populum aliquando in seditionem euasuram, neque eos qui factionis suæ essent, cũ reliqua multitudine consensuros. Constantius Athanasio & aliis, scripto quoque edito, ecclesias suas reddendas curauit, cum quo scripto (iubebat enim eos non grauate recipere) illi in vacuam sedium suarum possessionem redicre. Et Asclepam Gazæi facile admisere. Itidem & Adrianopolitę Lucium. Ancyra verò, Marcello reuertente, propter Basilium pulsum non paruus concitatus est motus: qui motus aduersariis ad cõuiciandum præbuit occasionem. Non inuitus quoque Paulo macedonius thronum concessit, & non ita diu seorsim in delubro quodam intra vrbem Synaxim & conuentus egit. Ne ipsi quidem Athanasio difficilis in Ægyptum reditus fuit. Constantius enim per epistolam Georgium acciuerat: qui in patriam indignabundus profectus, ibi vitam egit, suas sibi res gerens. Athanasio verò alias etiam literas Cõstantius dedit, quibus ei reditũ permisit: & ea quę variis modis in iudiciis cõtra eũ gesta fuerãt, aboleri atq; obliuioni tradi iussit. Literas eas, atq; itidẽ alteras, hic subiiciendas esse duxi, quæ sic habent.

Hymnus Gloria patri, &c.

Leontij episcopi Antiocheni diuinitatis pulchre dictum.

Athanasius et alij catholici episcopi ĩ integrũ restituuntur.

CAPVT XXV.

Cõstãtij ad ecclesiã Alexãdrinã, p Athanasio literæ.

« Victor Cõstantinus Maximus Augustus, Episcopis & presbyteris catholicæ ecclesiæ Alexandrinæ. Non destitutus est diuina benignitate reuerendissimus episcopus vester Athanasius. Sed quamuis ad breue

" tempus humanæ obiectus est explorationi, tamen debitum ab ea quæ omnia respicit, Prouidentia tulit calculum, voluntate Dei & iudicio nostro patria simul & ecclesia, cuius præfectura diuino ei nutu contigit recepta. Quem æquum fuit, vt sentẽtia consentanea nostra quoque imitaretur mansuetudo: videlicet vt omnia quæ antehac contra eos qui cum ipso communione vsi essent, decreta sunt, nunc obliuione obliterentur, suspicióque aduersus eum omnis deinceps intercidat: & immunitas, quam dudum qui cum eo fuere clerici habuere, pro eo atque decet, literis hisce confirmetur. Quin & illud, nostræ erga eum benignitati meritò adiiciendum esse iudicauimus, vt vniuersi, qui in sacri ordinis albo sunt, cognoscant securitatem adauctam esse omnibus, qui ei fuere coniuncti, episcopis simul & clericis. Certum verò vniuscuiusque rectæ sententiæ iudicium erit, si cum hoc vnitus coniunctúsque fuerit. Quicunque enim præstantiore sorte & iudicio communionem ipsius sequendam sibi delegerint, eos omnes ad similitudinem, quæ nos præuenit, prouidentiæ, hac nostra, Dei voluntate exhibita gratia & benignitate perfrui iussimus. Victor Constantius Maximus, populo catholicæ ecclesiæ Alexandrinæ. Quum in rebus omnibus proposita nobis sit vestra, quę ex recta iuris legúmque constitutione prouenit, felicitas: & non ignorem⁹, satis diu episcopi vos caruisse prouidentia: Athanasium antistitem, virum propter insitam sibi fidei sinceritatem morúmque natiuam probitatem hominibus omnibus spectatum, æquum esse duximus, vt ad vos remitteremus. Eũ ita vt cõsuetudo fert & decet, suscipientes, precumque ad Deum vestrarum adiutorem cõstituentes, quæ & vobis congruit, & nobis accepta est, cõcordiam & pacem, iuxta ecclesiæ sanctionẽ, prolixè seruare studete. Minimè enim omnium conuenit, discordiam aliquam aut seditionem inter vos cõcitari in ista temporum nostrorum tranquillitate. Atque eam quidem incommoditatem abesse à vobis omnino volumus. In precationibus verò, vt eo quem diximus autore & adiutore sedulò vtentes, diuinis rebus more recepto insistatis, vos admonemus: vt

τῆς κριτ-τονος.

Christi gratia Socr.

ἀμνηστία iniuriarum

Immunitas ecclesiastica

Inuitat rectè sentiẽtes Athanasij cõmunionẽ.

Cõstãti⁹ ad populũ Alexãdrinum.

tali animorum vestrorum proposito ad vniuersorum vota transeunte, ex gentibus etiam qui adhuc idolorum errori sunt implicati, ad † sacrosancti sacrificij cognitionem peruenire, Alexandrini charissimi, maturent. Quare vos iterum admonemus, vt in iis quæ diximus persistatis. Episcopum verò Dei ipsius nutu & sententia nostra ad vos missum, libenter recipiatis, atque eum ex animo cõplectendum vobis esse existimetis. Id quod & vos decet,& mansuetudini nostræ cõuenit. Vt enim tumultus & seditionis occasionem omnẽ eorum † qui cõsultò deteriora cœpta cõsectantur, præcideremus, iudicibus qui apud vos sunt, literis nostris mandauimus, vt omnes quos seditiosos esse cognoscerent,legum subiiciant vindictæ. Itaq; quũ vtrũq; perspiciatis,simul scilicet & diuinã nostrámq; sententiam, curam etiam quam de vobis atque concordia vestra gerimus & legitimam aduersus improbos pœnam,ea quæ sacræ religionis sanctionibus cõueniunt, ritè seruãtes, & quem diximus episcopum omni honore & reuerẽtia prosequentes, preces quum pro vobis ipsis, tum pro vitæ totius & reipublicæ prosperitate,ad rerum vniuersarum Deum patrem fundere sedulò studere. Eodem exemplo præfectis Augustonicæ, Thebaidis, & Libyæ scripsit, in quibus & illa fuere. Quod si quãdo antehac cum ignominia & detrimento eorum qui cum Athanasio episcopo communicarunt, quidquam actum reperitur,abolitum id nũc volumus. Immunitatem nanque quam clerici prius habuerunt, eandem eos recipere statuimus, & constitutionem hanc nostram seruari præcipimus,vt redito ecclesiæ Athanasio episcopo, participes quoque eius quam antea habuere, immunitatẽ retineant: eam scilicet,quam reliqui habent clerici, vt & ipsi ea vtentes gaudeant.

† ἱερᾶς θυσίας. Niceph. ἱερᾶς ξενοκλίας. Socrat. lib. 2 cap. 23. Sacræ religionis.

† τῶν ἐθελοκακίᾳ χρωμένων.

Constãtius ad Augustonicæ, Thebaidis, & Libyæ præfectos.

Immunitas ecclesiastica

CAPVT XXVI.

EIusscemodi literis munitus Athanasius,per Syriã in Ægyptum contendit, & inde per Pelusium Alexandriam profectus est. Peragrans autẽ vrbes in Ægypto, quos ibi Ariano dogmati addictos reperit,illis exauctoratis, quorum doctrinam exploratam probasset, ecclesiarum eis administrationem committebat. Idque iti-

✱ Pelusiũ vnũ ex ostiis Nilij et ciuitas in Augustonica Ægypti parte.

Athanasius Alexandriã reuertẽs, Arianos eccle siis exigit, eisq́; orthodoxos substituit.

dem, quum per nationes alias iret, fecisse dicitur: siquidem ibi quoque ecclesiæ Arianis gubernãdæ mandatæ fuissent. Quæ res postea ei aliarum criminationum initium & causa fuit, quòd nimirum in parœciis, quæ ad iurisdictionem eius non pertinerent, electionem Ecclesiasticam vsurpare ausus esset. Et quum reditu suo non ex aduersariorũ sententia instituto propter Constantis amicitiam, maiore esset animo: eo minus contemnendus visus est, quo in maiorem illustriorémque honorem & gloriã ita euectus fuerat, vt ex aduersariis multi animos desponderint, & quod in eum gerebant odio deposito, communioni eius se aggregarint. Quemadmodum quidam Palæstini fecere, & Maximus Hierosolymorum episcopus, qui in Licinij persequutione egregium se ostendit martyrem, quum ei ex oculis alter propter veram pietatem effossus est. Expositis nanq; apud hos Sardicensibus actis, & literis imperatoris quę idem decernebant exhibitis, in sententiam eos suam Athanasius pertraxit. Atque illi, Synodo ex Syria, Palæstina & regione finitima coacta, ad communionem eum receperunt, debitúmque dignitati eius honorem exhibuerunt. Vnde non minima ab eis qui Athanasio malè volebant, Maximo prouenit inuidia & reprehensio, quod qui antea Tyri suffragator Athanasium condemnantium fuisset, nunc seorsim sententiam pro eo talẽ tulisset, autoritate sua dignitatẽ illius confirmasset, & alacritate summa cum eo communicasset. Quæ verò pro eo Synodus Hierosolymitana in Ægyptum, Libyam, & ipsam Alexandriam ad presbyteros & diaconos & plebem reliquam scripsit, talia fuere.

Vnde nouæ aduersus eũ criminationes sunt exortæ.

Maximus confessor.

Athanasius Maximum Hierosolymitanum et alios episcopos in sententiam suam adducit.

Synodus p̃uincialis Hierosolymitana, ad communem Athanasium recipit.

Synodi eius ad Alexandrinos pro Athanasio scriptum.

† συλλειτουργῷ.

„ Sancta Synod⁹ Hierosolymis cõgregata, eis in Ægypto, & Libya, „ & in ipsa Alexandria sunt, presbyteris, diaconis, & po„ pulo, dilectis desideratísque fratribus in Christo salutẽ. „ Vniuersarum rerum Deo, dilecti pro rei dignitate de„ bitas agere gratias, propterea quæ semper fecit admi„ randa nõ possumus. Fecit autem nunc quoque cum ec„ clesia vestra, pastore vestro & Domino † collegáque „ nostro Athanasio, vobis reddito. Quis etenim se oculis „ suis visurum sperauit, quæ nunc vos rebus ipsis percipi„ tis? Sedenim verè profectò orationes vestræ exauditæ

ſunt ab vniuerſitatis huius Deo, qui eccleſiæ ſuæ curam gerit: quíq; lacrymas veſtras & luctum reſpexit, & propterea preces veſtras exaudiuit. Eratis nâq; ſicuti oues iactatę & diſperſæ, non habẽtes paſtorem. Et verus in cœlo paſtor, oues ſuas curãs, reddidit vobis quem deſiderastis. Ecce enim & nos, qui nihil pro Eccleſiaſtica pace non agimus, & cum veſtra cõſpiramus charitate, illum prius receptum cõplexi ſumus. Et per eum in cõmunionem vos recipientes, hoc ſcriptum & gratiarum actionem noſtram ad vos dedimus, vt dilectionis vinculo nos & illi & vobis vnitos atq; coniunctos eſſe intelligatis. Debetis verò etiam pro pietate Dei amãtiſſimorum imperatorum orare. Qui ſanè & ipſi, tum deſiderio in illum veſtro, tum ſinceritate eius cognita, reſtituere eũ vobis cum omni honore ſunt dignati. Itaq; obuiis eum excipite vlnis, & debitas pro eo gratiarum actiones, à quo hanc tantam recepiſtis gratiã, Deo reddere ſtudete, vt perpetuò cũ Deo lętari, & Dominũ celebrare valeatis, in Chriſto Ieſu Domino noſtro: per quem patri ſit gloria, in ſecula ſeculorum. Hęc Maximus & Palęſtina Synodus pro Athanaſio ſcripſit.

Cõmunes eccleſiæ preces efficaciſſimæ.

Pro principibus orãdum.

Vrſicius & Valens Ariani Athanaſio ſe cõiungunt.

CAPVT XXVII.

CÆterùm alij quoque, tametſi ingenti erga Arianam religionem ardore eſſent, in illius tamen cõceſſere ſententiam. id quod & Vrſicius & Valens fecere, qui cũ Theognide & aliis apud Mareoten fuere, ea quę Iſchyras dixerat, de cõfracto myſtico poculo, & aliis rebus inquirentes. Ij priore opinione mutata, Romam profecti ſunt: atque ibi Iulio epiſcopo libello pœnitẽtiæ oblato, victos ſe ab Athanaſio eſſe ſunt confeſſi, ſimúlq; in poſterũ ſe τῷ ὁμοουσίῳ conſubſtãtiali aſſenſuros eſſe receperũt. Ad ipſum etiam Athanaſium ſcribentes, benignè ſe cum eo communicaturos eſſe ſignificarunt. Quæ ſanè res publicitùs in maximũ euaſit veluti triũphum & documentum certum, iniquas eſſe Tyri dictas latáſque in Athanaſiũ ſententias. Ad Iulium epiſcopũ Romanum quæ ſcripſerant, hęc fuere: Beatiſſimó domino Papæ Iulio, Vrſicius & Valens. Quandoquidem antehac multa & grauia de Athanaſio epiſcopo ſcriptis noſtris ſuggeſſimus, bonitatis tuæ literis in ſentẽtiam

Vrſiciũ alij Vrſaciũ vocant, cõuenienti Hũgarorũ linguæ nomine quaſi Orſa cũ diceret: Orſacus autẽ apud eos nobilis & generoſus dicitur, ſiue nobilitas ipſa

Vrſicij & Valẽtis pœnitentiæ libellus Iulio epiſ. opo Ro. oblatus.

,, aliam traducti, negotio eo de quo ad te scripsimus im-
,, pediti, rationem eorũ reddere non potuimus. Sedenim
,, præsentibus nũc fratribus nostris presbyteris omnibus
,, apud humanitatem tuã profitemur, omnia quæcunque
,, antea de nomine, quẽ diximus, Athanasij ad aures no-
,, stras peruenere, falsa & cõficta, modísq; omnib⁹ aliena
,, ab eo esse. Quapropter cómunionem eius cupidè affe-
,, ctamus præcipuè quum pietas tua, pro insita sibi inte-
,, gritate, gratiam nobis erroris facere est dignata. Pro-
,, fitemur & illud, si quando Orientales malignè, aut ipse
,, etiam Athanasius, nos de rebus his in ius vocare volue-
,, rint, nos præter animi tui sentẽtiam eò nõ ituros. Ariũ
,, autem hæreticũ, eiúsq; defensores, qui dicunt, fuit ali-
,, quando quum nõ fuit filius: &, Christum ex nõ existen-
,, te esse: &, qui Christum Deũ esse & filium Dei ante se-
,, cula negant, sicuti & in priore libello nostro Mediola-
,, ni oblato, ita nunc quoq; anathemate mactamus. Hæc
,, autem manuum nostrarum subscriptione annotantes,
,, iterum iterúmq; profitemur, nos, quẽadmodum modo
,, diximus, Arianam hæresim & autores eius dãnare in se-
,, culum. Ego Vrsicius professioni huic meæ præsens sub-
,, scripsi. itidem verò & Valens. Hæ quidem ad Iulium.
,, Quæ verò ad Athanasium scripsere, sic habebant. Do-
,, mino fratri Athanasio episcopo, Vrsicius & Valens epi-
,, scopi. Occasionem per fratrem & cõpresbyterum no-
,, strum Musæum, qui ad dilectionem tuam proficiscitur,
,, frater dilecte, nacti, cõpellãdum te ex ipsa Aquileia du-
,, ximus: optantes, vt saluus literas nostras legas. Addes
,, autem nobis fiduciam, si tu quoq; scribendo nobis res-
,, ponderis. Scito nanque pacatos nos esse, & ecclesiasti-
,, cam tecum cõmunicare coniunctionem. Indicium ea-
,, rum rerum est, literarũ nostrarum isthæc compellatio.
Res Athanasij ita se habuere. Et sic ille ex Occidente in Orientales partes reuersus, ecclesias in Ægypto rursus gubernauit. Itidem verò & Paulus, & Marcellus, & Asclepas, & Lucius, sedes suas recepere.

Pro Athanasij innocentia testimonium.

Vrsicij & Valetis ad Athanasiũ scriptum.

De Cõstantini tribus filiis, ita scribit Eutrop. li. 21. Cõstantini iunioris cædes.

** Ad Aquileiã. Dalmatij iunio*

CAPVT XXVIII.

EA tempestate & respub. laborarunt. Ex tribu. enim Cõstantini filiis, qui natu maximus, patri cognominis erat, à ducib. Cõstantis fratris* trucidatus fuerat, nõ

iubente illo quidem, sed nec prohibente etiam: sicuti à nobis suprà est dictum. Illud quoq; non omittendū videtur, vnà cum Cōstantini, post mortem eius, filiis, imperasse patri suo cognominem Dalmatium Cæsarem, prosperrima indole patris persimilem iuuenem. Sed cū breui iugulatum esse à militibus, Cōstantio sinente potius quā iubente. Deinde minus quoq; feliciter Constantio res in Oriēte successere.* maxima nāque à Persis expeditione suscepta, perinde atq; nox quædam cōfertim Romanis offusa esset, victoria verè ad Persas inclinauit. quum Athanasius etiā variis casibus iactatus, & de cōsubstantiali aduersus eum bellū est excitatum. Nisibim, quæ etiā Antiochia Mygdoniæ à quibusdā dicitur, [a] Sapores ad dies septuaginta oppugnauit, tormētis per circuitum dispositis, vallo in magnā altitudinem excitato, omni genere armorum bellicarúmq; ad expugnādas vrbes cōparatarum machinarū emisso, fossisq; & aggeribus ductis. Vt autem res omnes expertus nihil egit, fluuium Mygdoniū (ita enim dicitur, qui mediam secat vrbem) lōgius à muro aggeribus ex vtraque parte prealtis, qui vndas cohiberēt, cōstructis inhibuit, & derepētè quasi tormentū quoddam mœnibus immisit. Atq; illa quod vim & impetū vndarum nō sustinerent, in parte vtraq; meatum illi præbentia, cessere atq; concidere. Persa autem in spem vrbis potiundæ erect⁹, postridie lutosis aquosisque locis exiccatis ad muri qui cōciderat, partes cū copiis omnibus accedēs, mœnia ipsa ita vt antea fuerāt, restaurata vidit. Vrbis nāque episcopus Iacobus, diuinæ sortis minimè expers, oratione celeriter ea restituit. Et accedentes præterea ad ea Persas, quæ in cōspectum non caderēt, depulit telis. Quod Sapores cernens, consternatus obstupuit: Et quod circa murum virū splendido regióque cultu ornatū vidisset, Constātium eum esse arbitratus, cędem eis minatus est, qui eū non adesse renunciauerant. Vbi verò illi vera esse quæ dixissent, Cōstantium scilicet Antiochię, esse cōfirmarunt, agnouit visionis eius prodigiū, Deúmq; res Romanas ꝓpugnare dixit. Eáq; de re ad irā prolapsus, in aërem tela, vulneraturū se esse eum qui corpore ca-

Iacobi epi eius vrbis precibus ea reficiūtur. De⁹ Nisibī defēdit.

ris cædes. Cōstātinū primū filiū decēnali suo trāsalpinis gētibus præfecit. Constantiū secundū, vicēnali in Oriētalē misit. Cōstāti natu minimo tricēnalib⁹ Illyricum Italiā & Africā prouīcias dedit

a Sapores Persarū rex Nisibim oppugnat.

** Nocturna siquidē pugna inter Romanos & Persas ī collimitio cōmissa, fortiores ad breue tēpus res Persarū sunt visæ.*

Socra. li. 2. ca. 25. Mœnia Nisibis fluminis inhibiti subito impetu sternūtur.

Ephraim.

ret, ratus, miser cōiecit. Ephraim autem, qui apud Syros optimus fuit scriptor, muro cōscenso, vbi innumerabilem illam hostiū multitudinem vidit, Iacobum qui tum ibi, vt dictū est, episcopū agebat, rogauit, vt muliones & culices Persis immitteret: quibus illi, etiam per minima animalia Deū eis abundè auxilium ferre, cognoscerēt. Et ecce, simul cum ipsa precatione, animalculorū aëreus exercitus nubis instar cōfertim in illos inuolat, & in elephantorū proboscides, quæ veluti tibiæ directæ eminebant, equorúmq; & aliorū iumentorum aures & nares irruit. Illi verò animalculorū eorum nō ferentes congressum, nullo seruato ordine, cū impetu discurrentes miscentur, fugientésq; turpiter cōcidunt. At Sapores ex rebus minimis maximo Dei subsidio cognito, quū multa per eam expeditionē tentasset, cum probro tamen & ignominia inde discessit, clade sibi ipsi potius quàm victoria parta. Cōstantio autem bello Persico in Oriēte occupato, Magnētius in Occidente tyrānidem arripuit, qui imperatorē [c] Cōstantem apud Gallias per insidias interemit, imperiúmq; illius sibi subdidit. Vnde ciuilis belli causa extitit. Huius * nāque impotentē animum verita Imperatoris soror Cōstātia, Britanioni Imperiale imposuit diadema, eúmq; aduersus tyrānum ducere iussit. Quod vbi Cōstantius cognouit, & ipse Imperatoris † insignia eidem misit. Sed & hic imperādi [d] libidine corruptus, in tyrānidem apud Sirmium erupit. Romæ quoq; nō mediocris tumultus fuit, quòd Nepotianus Cōstantij ex sorore Eutropia nepos, imperium sibi in vrbe vendicās, fortem ex gladiatoribus satellitibus exercitū contraxerat. Eum tamen nō diu rerum potitum, Magneutius necauit: qui loca omnia in ipso Occidēte vastare nō intermisit. Tantum breui tēpore malorum est accumulatum. Erat is quartus à Sardicensi Synodo annus. Constantius porrò, qui Orientis Impe-

Culices & muliones diuinitùs Persis immissi, victoriā ab eis reportāt

c Cōstantis cædes.

Magnētij in Occidēte tyrannis.

Itē Britanionis.

Item Nepotiani.

** Ad Illyricū autem Sirmij à militib. alius tyrānus lectus, nomē illi erat Britanionis.*

Socrat. vbi suprà.

† Veniam petēti facile dedit. Egna. Cædes eiusdem.

d Constās ad delicias delapsus, Magnentij, qui comes ordinū Augustæ, Germaniæ vrbis, erat, insidiis, haud lōgè ab Hispaniis, in oppido Helene, occisus est. Eutrop. qui Augustā, Augustodunū nominat. Nepotianū die vigesimo octauo Magnētius oppressit: & caput eius hastæ infixū, in vrbe circūlatū est. Idem.

rator declaratus fuerat, Occidentem quoque potestati suæ subiicere cõtendit, bellúmq; aduersus tyrãnum, qui ibi grassabatur, adornauit. Eo tempore Athanasius episcoporũ Ægyptiorum Synodum Alexandriæ coegit: in qua quæ de eo vel Sardicæ vel in Palæstina decreta essent, comprobarentur atque confirmarentur.

Alexandrina pro Athanasio coacta Synodus.

CAPVT XXIX.

IMperator autem aduersantis sectæ importuna solicitatione trãsuersim actus, priorem mutauit sentẽtiam. Suggesserant enim ei,[a] Athanasium rursum Ægyptum & Libyam turbare. Addiderant etiam, in parœciis quæ iurisdictionis eius non essent, episcopos & presbyteros designasse. Et quod omniũ maximum foret, ipsum quoque fratrem Cõstantem ad inimicitias aduersus eũ concitasse. [b] Quibus criminibus apud Cõstantium, vt qui Euripus esset, effecere, vt quæ Sardicæ cõstituta fuerant prorsus aboleret, & eos qui per eam Synodum restituti fuerãt episcopi, exigi iuberet. Ita factũ, vt Marcello deiecto, Basilius Ancyrã Galatiæ sit reductus, & Orestiadis episcopus† Lucius vinctus in carcere interierit: Paulus verò Cõstantinopolitanus perpetuo exilio mulctatus, in oppidum quoddã Armeniæ in solitudine situm, d Cucusum nomine, deportatus sit: vbi laqueo strangulatus, Macedonianorũ opera periit. Tantum autem calumnia Athanasio apud Imperatorem intentata valuit, vt is quendam summiserit, qui caput illi vbicunque reperto amputaret: & cũ eo Theodulo itidem, & Olympio, ecclesiarum quarundã in Thracia episcopis. Quam rem vbi Athanasius præsensit, minis illius cedens, [e] fuga vitæ suæ consuluit. Quam deinde fugam Ariani sunt calumniati, & Maximè Narcissus Neroniadis Ciliciæ episcopus, & [f] Leontius Laodicensis, tum autem

a Criminãtur aduersarij Athanasium apud Cõstãtiũ.

b Cõstãti' mutata sentẽtia restitutos paulò antè catholicos episcopos denuò extrudit.

d Cucusum Cappadociæ Socra.

Athanasio & aliis quibusdã episcopis percussor subornatur.

e Athanasii fuga.

f Leõti' Antiochenus episcopus, adhuc presbyter, seipsum castrauit.

† *Hic suprà cap. 8. Eod. Adrianopolis episcopus fuisse dictus est. Sicuti & apud Socra. lib. 2. ca. 26. Orestiam autẽ siue Orestiadem vrbẽ esse dicunt supra Macedoniam in eminenti monte sitam in Orestis. Orestas enim populos nominat Plin. lib. 4. ca. 10. Patria hæc fuit Ptolemæi Lagi. Eadem videtur dicta esse Adria colonia Romana Adriani patria, quam is postea amplificauit, & Adrianopolim vocauit.*

Antiochenus episcopus. De quo Athanasius dicit, presbyterum eum ministerio, quod seipsum castrarit, motum esse Nam is ancillæ cuidam Eustoliæ venustę mulierculæ cohabitans, quũ inualescẽtem eam ob causam fœdam suspicionẽ abolere studeret, seipsum castrauit, vt liberè deinde cũ ea esse posset. Cęterùm ne eo quidẽ facinore suspicionẽ sustulit. Nam eam ob rem tũ illi dignitas adempta: postea autẽ Constãtij opera, Laodicẽsi primùm, deinde etiã post Deo inuisum Stephanum, qui Phlacito post Euphroniũ successerat, Antiochenæ præfectus est ecclesię. Verùm enimuerò post Athanasij quæ dictą est fugam, Georgius in locũ eius surrogatus, ecclesias Ægyptias malè tractauit. [g] Quæ autẽ is cõmiserit, ea ex Athanasij verbis, qui eis rebus interfuit, eásq; pertulit, rectius intelligentur. Nã in Apostolico libro, quem de Fuga inscripsit, defensionem aduersus eos qui eum carpserant instituens, mentionẽ quoque eorũ quæ tum ibi acta essent facit, & hisce vtitur verbis: [h] In Alexandriam rursus irruerũt, qui nos vt occiderent inquirebant. Et facta sunt posteriora, deteriora priorib. Subitò enim milites ecclesiã circunuallarũt, & pro precatione bellum institutum. Deinde quadragesima ipsa, qui ab eis è Cappadocia missus fuerat Georgius ingressus, clades quas ab illis cognouerat, adauxit etiam. Post Paschæ hebdomadam virgines in vincula coniiciebantur, episcopi à militibus vincti ducebantur: pupillorum & viduarum domus & panes diripiebantur, impetus in ædes fiebant. Noctu Christiani submergebãtur, domus resignabantur: clericorũ fratres pro fratribus periclitabãtur. Et dura quidẽ ista: quæ verò subsequuta sunt, duriora. Hebdomada enim post sanctã Pentecostem, ieiunio absoluto, populus ad cœmiteriũ oratum, propterea quod cõmunionem cum Georgio omnes auersarẽtur, egressus erat. Atq; eo cognito, improbissimus ille ducẽ Sebastianũ Manichæum excitauit. Et ipse adeò cũ ingenti militum arma, strictos enses, arcus & sagittas ferentium manu, ipso die Dominico contra populũ processit, & paucis qui precabantur (plurimi nãque iã propter diei horam domũ se receperant) repertis, talia ibi fecere, qualia ab eis fieri decebat. Rogo enim accenso,

g Georgius Athanasio fugato, ecclesiã Alexandrinam regit.

h Athanasius de calamitatib. ecclesiæ Alexãdrinæ, quas illa in fuga eius pertulit.

Ieiunium post Pentecosten.

Horrenda Ariani in Catholicos admittunt.

" & virginibus ad ignē admotis, vt se Arianæ fidei esse dicerent, cogebat. Atq; vbi eas superiores esse, ignémque nihil curare vidit, denudatis eis ita facies verberib. contudit, vt ad tempus aliquod vix cognoscerentur. Et viris quadraginta cōprehensis, nouo eos diuerberauit modo. Virgis nāque è palmarum arboribus repentè desectis, quibus adhuc acumina sua inessent, terga eorū tam crudeliter conscidit, vt quidam ex eis sæpius à chirurgis propter acumina infixa curati: quidā verò quòd curam eam ferre nequirent, mortui sint. Reliquos verò simul omnes, atq; vnà virgines in magnam Oasim in exilium egit. Mortuorum porrò corpora primùm reddi suis nō permiserunt, sed ea insepulta vt voluere celarunt: quòd existimarent crudelitatem tantam se occultaturos esse. Et fecerunt illi hoc, opinione sua seducti, homines dementes Dum enim defunctorum familiares lætarentur quidē propter cōfessionem obitam, lugerent autē propter corpora denegata, magis ac magis impietatis simul & crudelitatis contra eos increbuit crimen. Confestim etiam ex Ægypto & Lybia exilio mulctarūt episcopos, Ammoniū, Thmuim, Caium, Philonem, Hermem, Plinium, Psenosirim, Nilammonem, Agathonem, Anagamphum, Ammonium alterū, Marcum, Dracontium Adelphium, Athenodorū: & presbyteros, Hieracem & Dioscorum. Eósq; tam acerbè exegere, vt nōnulli quidē in itinere ipso, quidam autē in exilio decesserint. + Expulere verò episcopos plures quàm triginta. Studio enim is erat, iuxta Acab, si fieri posset, tollere veritatem. Et quæ Alexandriæ à Georgio sint acta, talia fuere.

Episcopi Catholici ab Arianis in exilium acti.

+ ἐφυγάδευσαν. Hic Theodor. ἐφυγάδευσαν, ingularunt.

CAPVT XXX.

NOn secius verò & Macedonius Constantinopoli post Paulū ecclesia ibi occupata sæuiebat. Accepta enim plurima ab Imperatore potestate, bellū contra ecclesiam suscepit, nihílq; ad tyrānicam crudelitatem reliqui fecit. Et Imperatore arte circūuento, constitutione eius, rapinas & direptiones suas, quas in ecclesiis peragere decreuerat, confirmauit. Circumferebantur per vrbes Imperatoris literæ. Militaris manus sanctionib. subseruiebat: & non solum ecclesiis, verumetiam vrbibus ipsis pellebantur, qui Paulo fauebant, & τὰ ὁμοούσιον

Macedonij Constantinopolitani sæuitia tyrannica in Orthodoxos.

consubstantiale profitebātur. Ac primùm quidem persequutionem tantum vrgebant: deinde verò necessitatem quoq; eiuscemodi, vt cum illis communicarent, eis imponebant, cui ad sæuitiã eam nihil deesset, quæ olim eis qui ad idolorũ sacrificia adacti sunt, illata fuerant. Non enim proscriptione tantũ res agebatur, sed & publicatione atq; direptione bonorum, præterea flagris, verberibus, variiq; generis cruciatibus, & exiliis. Multi plagis confecti interiere. Aliis ius ciuitatis ademptum. Quidam in frõte notis compũcti, vt dignosci tanquam stigmatici possent. Clades ea ad cædes etiam processit. Nanque cũ multis aliis, & Marcianus & Martyrius, cũ magna fortitudinis laude sunt mortui, qui familiares & scribæ Pauli fuerant. Eos Macedonius præfecto tradidit, crimen illud obiectãs, quòd seditiosi essent, & plurimum opis ad Hermogenis cædem contulissent. Horũ Marcianus subdiaconus fuit: Martyrius autem psaltes seu cantor, diuinarúmq; scripturarum lector. Sepulchrũ eorum extra vrbis murũ est celebri fano clausum, quod fanum martyrũ monumentum esset. Id Ioannes Chrysostomus primus construere cœpit, Sisinius deinde absoluit: qui postea ambo ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuere. Rectè enim putarũt, dignos esse honore martyrum, qui gloriã à Deo consequuti essent, quũ dæmonum eiiciendorũ, tum variorum aliorum morborũ cõtactu monumenti sanandorũ. Itaque locus is damnatus antea, apparitionibúsq; simulacrorum horrendus, expiatus ab eis est, & purgatus. Et Macedonius quidem hæc sic in Orientis vrbibus gerebat. Vrbes verò Occidentis & Græciæ ad Illyricũ vsque, nihil eiusmodi pertulere: quòd concordes essent, & iam inde ab initio Nicænæ Synodi decreta constanter retinerent. Cæterùm Paulus, sicuti antea quoque dictum est, Cucusi exulans, impiorum hominũ crudelitate * per strangulationem vitam finiit. Obitus eius Athanasius quoq; in defensio-

Marciani & Martyrij martyrium.

Miracula ad monumentum eorum edita.

Sozom. addit, Capite damnatos ibi morte mulctari solitos.

Occidẽtales in orthodoxia colenda constantes.

* *De cæde Pauli lib. 4. cap. 2. Sozom. Paulus ad exilium perpetuum cõdemnatus, & Cucusum Armeniæ deportatus est. vbi etiã vitam finiit, morbóne dicã, an vi ei adhibita, nõ satis scio. Fama certè hodie quoq; obtinet, à Macedonianis laqueo strãgulatũ esse.*

ne fugæ ſuæ meminit, hiſce verbis: Conſtantinopolis enim epiſcopum Paulum, quũ proſequuti eſſent & inueniſſent, propalàm ſuffocandum curarunt in oppido Cucuſo, carnifice ad cædem eam vſi Philippo præfecto: erat nanque hæreſis eorum anteſignanus, & prauorum conſiliorum adminiſter. Hæc ſic ferebantur.

Paul' Conſtantinopolitanus epiſcopus Cucuſi ſtrangulatus.

CAPVT XXXI.

Conſtantius autem ex Oriẽte in Illyricum aduerſus tyrannos exercitum ducebat. Et quæ cõtra eos geſſerit, paulo pòſt referam. Quum autem Sirmij eſſet, Photini dogma in diſquiſitionem adduxit. Qui eloquens quidem, & ad perſuadẽdum idoneus, eccleſiæque Sirmienſis Antiſtes fuit: noua autem hæreſi inſtituta, multos in ſentẽtiam ſuam pertraxerat. quam etiam in Imperatoris pręſentia ꝓpalàm & liberè promulgabat. Dogma eius erat, vnum eſſe Deum omnipotentem, qui verbo ſuo vniuerſitatem hanc conſtituerit. Anteſecularem verò verbi generationem & exiſtẽtiam prorſus negabat. Ex Maria autẽ Chriſtũ initium ſumpſiſſe docebat. Eo dogmate vbiq; locorũ diuulgato, vniuerſi tam in Oriente quàm in Occidẽte epiſcopi, ſiue Nicænã ſequerentur fidem, ſeu Arianam cõplecterẽtur ſentẽtiam, grauiter id tulere: quòd ex æquo contra omnes, nouas res inducere exiſtimaretur. Ne ipſe quidem Imperator mediocriter diſsidio eo eſt cõmotus. Quapropter etiã concilium ibi coëgit. Conuenere eò ex Oriente epiſcopi, Marcus Arethuſius, Georgius Alexandrinus, quem Ariani miſerant: Baſilius Ancyranus, Pancratius Peluſius, & Hypatianus Heracleotes. Ex Occidente, Valẽs Murſorum, & propter virtutem magnus Hoſius Cordubæ Hiſpaniæ vrbis epiſcopus, confeſſor & Nicænæ Synodi particeps, qui quidem perinuitus tũ Sirmij affuit. Arianorum enim dolo non dudum antea in exilium pulſus, annitentibus eis qui Sirmium conuenerãt, Imperiali edicto reductus fuerat. Sperauerãt enim illi, ſi is ſuffragator eorũ ſiue perſuaſione ſeu vi fieret, multum eum ad conſtituendum ſtabiliendúmque dogma eorum momenti allaturum eſſe: vt qui ſpectata fide teſtis, & veluti miraculum quoddam eius ętatis hominib. haberetur. Verùm vbi aſſentiri eis renuit, varios rur-

Photini Sirmienſis epiſcopi hæreſis.

Concilium Sirmienſe ꝓpter Photini hæreſim coactũ.

Hoſi' confeſſor.

Hoſi' tormentis coa-

ctus, tribus Arianorum fidei formulis subscripsit. *Photinus, Sabellius, Samosatenus, Sirmij damnati.* *Sozom. li. 4. cap. 6. Socr. li. 2. cap. 30.* *Triplex fidei formula Sirmij ab Arianisantibus composita.* *Primæ formulæ summa.* † πλατυνο- *Secundæ.* μίνην. † ἐννοίαις.

sum contracto iam extenuatóque grauiore ætate corpore sustinuit cruciatus, adeò vt ad fidiculas & verbera peruenerit. Quibus ille coactus, tribus eorum formulis assensit & subscripsit. Sedenim Synodus, què Photinum cum Sabellio Libyco & Paulo Samosateno facere, eadémq; docere manifestò deprehẽdisset, statim ei episcopalem abrogauit dignitatem. Quod sanè vt ritè atque ordine factum, & tum & postea òmnes cõplexi sunt, & cõprobatione debita dignum iudicarunt. Cæterùm illi diutius ibi manentes, perinde atq; priores fidei formulas damnarent, tres alias promulgarunt. Atq; vnam quidem Græca lingua Marcus Arethusius composuit, reliquæ Latino sermone fuerant conscriptæ: quæ simul & verbis & eorum structura atq; cõpositione ab Arethusij expositione prorsus dissidebant. Quin neque eadem quæ priores formulæ, complectebantur. Græca nanque neque ὁμοούσιον consubstãtialem neque ὁμοιούσιον æquisubstantialem patri filiũ dicebat. Et eos qui docerẽt filium principij expertem esse, aut qui filium † dilatatam Dei substantiam facerent, aut qui etiã coniũctum non autem subiectum patri dicerent, excõmunibat. Itidem verò & altera Latina de substantia agens, ὁμοούσιον consubstantialem iuxta & ὁμοιούσιον æquisubstantialem omnino dicendum esse inhibebat: vt quæ verba neque in scripturis sacris vspiam inuenirentur, neque † notitiis primis aut cognitione hominũ perciperentur. Constituit sanè, patrem maiorem dicendum esse quũ honore & dignitate & diuinitate, tum ipso paternitatis nomine. Decernit etiam cũ omnibus filiũ subiectum esse patri. Et principij quidem expertem esse patrem, omnibus verò (patre excepto) filij generationem esse incognitã. Quam formulam vt minus rectè cõpositam, posteaquã multis promulgata traditáq; fuerat, episcopi retractare

Sirmiensem conuentum coactum tradũt post Sergij & Nigriani cõsulatum: quo anno, neque ex Oriẽte, neque ex Occidẽte quisquam Consul creatus fuerit. propter tyrannorum motus, & Respub. perturbationem. Socrat. lib. 2. cap. 29. Sozom. lib. 4. ca. 6. Chronici tamen obseruatores, Coss. annotant, Constantiũ Aug. V. Constantium Gallum Cæsarem.

conten-

contenderunt. Et Imperator ipse id seriò, coërcionem eis & pœnam qui eam in lucem prolatā non reddidissent minatus, mandauit. Verùm ea quòd in multorum manus peruenerat, non prorsus est abolita. Alterā quidam ex Latinis, ei quæ ab Arethusio Marco edita est † connexam, in præsentia referam. Alteram autē quæ postea lecta est, loco suo reponā, quū res Arimini actas commemorabo. Quam Marcus dictauit, sic se habet: Credimus in vnum Deum patrem omnipotētem, creatorem & factorem vniuersorum: ex quo omnis paternitas & in cœlo & in terra nominatur. Et in vnigenitū eius filium Dominū nostrum Iesum Christum, ante omnia secula ex patre genitum, Deum de Deo, lumen de « lumine: per quem facta sunt omnia, in cœlis & in terra, « visibilia & inuisibilia. Qui est verbum, & lumen verū, « & vita. Qui extremis diebus, propter nos homo factus, & natus è virgine sancta, & crucifixus, & mortuus & sepultus est. Et resurrexit à mortuis tertia die, & receptus est in cœlum, & consedit ad dextram patris: vēturus in cōsummatione seculi, iudicare viuos & mortuos, & reddere vnicuiq; secundū opera sua. Cuius regnū interminatum in infinita secula permanet. Sedet nanq; in dextra patris non solū in seculo isto, sed & in futuro. Et in spiritum sanctū, hoc est, paracletum, quem quū se Apostolis post ascensionem in cœlos missurum promisisset, vt eos doceret & admoneret omnia, misit: per quē etiā sanctificantur, quæ in eum sincerè credunt, animæ omnium. Eos verò qui dicunt, ex non existentibus esse filium, aut ex alia subsistentia quàm ex Deo: & quòd fuerit tēpus aut seculum, quum non fuerit, alienos esse scit sancta Catholica Ecclesia. Ac rursum dicim⁹, si quis patrem & filium duos profiteatur deos, anathema sit. Et si quis Deum dicens Christum antesecularem filium Dei administrasse patri in rerū vniuersarum creatione non profiteatur, anathema sit. Si quis * ingenitum, aut partem eius ex Maria progenitam esse dicere audeat, anathema sit. Si quis iuxta præsciētiam, eum qui ex Maria genitus est, filiū esse dicat, & nō ante secula ex patre natum apud Deū esse, & per eū facta esse omnia, anathema sit. Si quis dilatatam substātiam Dei filiū facere dicat,

† συντιθεῖσαρ.

Formula fidei Sirmij à Marco Arethusio composita.

* τὸρ ἀγέννητορ *patrē scilicet.*

† ἐνδιάθετον.
* προφορικόν.
* μετὰ ταῦτα.
* ἀναίρεσιν.
Hæc paulo aliter referũtur apud Socr. lib. 2. cap. 30.
† ἔβρεξε.
* *Hodie quoq; Rabini Iudæorũ, quibus cũ mihi hac de re res fuit, & Iudaizãtes Christiani, hoc dictum ita accipiũt, & exponunt.*
† *al. &*

aut dilatationem substantiæ eius filium nominet, anathema sit. Si quis substantiam Dei vel dilatari vel contrahi dicat, anathema sit. Si quis vel † mẽte conceptum vel ore * prolatum verbum dicat filium Dei, anathema sit. Si quis hominẽ solum dicat, filiũ ex Maria prognatũ, anathema sit. Si quis Deum & hominẽ ex Maria genitũ profitens, Deũ ingenitũ ipsũ intelligat, anathema sit. Si quis illud, Ego De⁹ primũ, & ego * postea, & præter me nõ est Deus: quod de abolitione idolorũ, & eorũ qui dij non sunt, dictũ est: ad abrogationem vnigeniti antesecularis filij Dei Iudaicè accipiat, anathema sit. Si quis illud, Verbum caro factum est, audiẽs, Verbũ in carnem mutatum, aut conuersionem subiisse, & sic carnem assumpsisse existimet, anathema sit. Si quis vnigenitum filium Dei crucifixum audiens, corruptionem, vel perpessionem, vel mutationem, vel diminutionem, vel * abolitionem secundum diuinitatem sustinuisse dicat, anathema sit. Si quis illud, Faciamus hominẽ, non patrem ad filiũ, sed ipsum ad se ipsum Deũ dixisse profiteatur, anathema sit. Si quis cum Iacob, non filium vt hominem, sed ingenitum Deum aut patrem eius colluctatã esse dicat, anathema sit. Si quis illud, † Pluit Dominus à Domino nõ de patre & filio accipiat, sed * seipsum à seipso pluisse dicat, anathema sit. pluit enĩ Dominus filius à Domino patre. Si quis audiẽs Dominum patrem, Dominũ filium, Dominum & Dominum patrẽ & filium dicat, & Dominus ex Domino dicens duos statuat Deos, anathema sit. non enim componimus filium patri, sed patri subiectum esse dicimus. neque descendit in corpus absque consilio patris: neq; pluit à seipso, sed à Domino, autore patre. neque sedet à dextris à seipso:
,, sed audit patrem, Sede à dextris meis. Si quis patrem &
,, filium & spiritum sanctum vnam personam dicat, ana-
,, thema sit. Si quis spiritum sanctum paracletum profi-
,, tens, ingenitum Deum intelligat, anathema sit. Si quis,
,, sicuti Scriptura nos docuit, non alium à filio dicat para
,, cletum: dixit enim, Et alium paracletũ mittet vobis pa-
,, ter, quẽ ego rogabo, anathema sit. Si quis spiritũ patrẽ
,, dicat patris, † aut filij, anathema sit. Si quis patrẽ & fi-
,, lium & spiritum sanctum tres dicat deos, anathema sit.

Si quis * proposito Dei filium Dei vt vnã creaturarum factum esse dicat, anathema sit. Si quis non volente patre genitum filium dicat, anathema sit. non etenim inuito patre, naturali necessitate coactus ille, nolens genuit filiũ: verùm vnà cum ipsa volũtate, & absq; tẽpore, & absque perpessione, ex se genitum ipsum exhibuit. Si quis ingenitum & principij expertem dicat filium, tanquam duo ingenita & duo principio carentia dicẽs, & duos deos statuens, anathema sit. caput nanque est & principiũ omnium filius, caput autem Christi Deus. Ita enim ad vnũ initio carens rerum omnium principium, per filium piè omnia referimus. Ac denuò Christianissimi certius accuratiúsque sententiam inquirentes, dicimus: Si quis Christũ Iesum filium Dei antesecularẽ administrasse patri in rerũ vniuersarũ creatione nõ dicat, sed ex quo Maria genitus est, tũ filium & Christum vocatum esse, & principiũ * vt Deus esset, cœpisse asserat, eum anathema esse: sicuti Samosatenum Paulum. Fidei formula aliter apud Sirmiũ Latinè edita, & Græcè versa. Quãdoquidem placitum est, vt de fide consideraretur, omnia certò exquisita & exposita sunt Sirmij in præsentia Valentis, Vrsicij, Germinij, & reliquorũ: constitit itaque vnum esse Deum patrem omnipotentem, quemadmodum & in vniuerso orbe annunciatur. Et vnum vnigenitũ eius filium Iesum Christum, Dominũ & Deum & Seruatorem nostrum, ex eo ante secula genitum. Non autem duos oportere dicere deos: siquidem & ipse Seruator dixit, Vado ad patrem meũ & patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrũ. Propter quod & omniũ Deus est, sicuti Apostolus quoq; docuit: An Iudæorum Deus tantùm? non autem & gentium? profectò gentium quoque. Siquidem vnus Deus, qui iustificabit circũcisionem ex fide. Et reliqua quidem omnia cõsona sunt, & nihil habent dubij. Quoniã verò permultos mouet substãtiæ verbum, hoc est (vt certius intelligatur τὸ ὁμοιοούσιον æquisubstantiale, siue τὸ ὁμοούσιον, consubstantiale, neminem prorsus mentionem dictionum earũ facere, neq; eas in Ecclesia docere oportet, propter hãc causam & rationem, quod illæ in diuinis scripturis nõ reperiantur, & captum humanæ men-

* βουλήσει, voluntate.

* τοῦ θεοῦ εἶναι, vt Dei esset.

Socrat. Secunda fidei formula Sirmij scripta, quam autores eius magnopere suppressam voluere.

Repudiantur omnino verba hæc: ὁμοούσιον, & ὁμοιοούσιον.

tis & cognitionis excedant: quódque nemo generationem filij explicare posſit, quemadmodum ſcriptum eſt, Generationem eius quis enarrabit? Soli autẽ patri manifeſtum eſt, quomodo filium genuit: & item filio, quomodo ipſe genitus ſit à patre. Nemini etiam dubiũ eſt, maiorem eſſe patrem honore, dignitate & diuinitate, & ipſo adeò nomine paterno maiorem eſſe: ipſo etiam teſtificante filio, Qui me miſit pater * maior me eſt. Illud quoq; catholicum eſſe nemo ignorat, duas eſſe perſonas patris & filij: & patrem quidem maiorem, filium autem ſubiectum cũ omnibus quæ ei pater ſubiecit. Et patrem principiũ non habere, & eſſe inuiſibilem & immortalem, & paſsionis expertem: filium verò genitum ex patre, Deum de Deo, lumen de lumine: eiúſq; generationem neminem noſſe, ſicuti dictũ eſt, niſi ſolum patrem. Ipſum porrò filium Dominum & Deum noſtrũ, carnem ſiue corpus, hoc eſt, hominẽ aſſumpſiſſe, quemadmodum & Angelus renunciauerat, & ſcripturæ omnes docent: atque in primis Apoſtolus ipſe gentiũ doctor, Hominem Chriſtus ex Maria virgine aſſumpſit, per quem & paſſus eſt. Caput autem fidei totius & firmamentum eſt, vt Trinitas ſemper ſeruetur, ita vt in Euangelio legimus, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomẽ Patris & Filij & Spiritus ſancti. Integer autẽ & perfectus eſt Trinitatis numerus. Paracletus autẽ ſpiritus ſanctus per filiũ miſſus, iuxta promiſſionem venit, vt Apoſtolos & credentes omnes ſanctificet & * deſignet. Hæc ea formula eſt, cui vt Photinus etiã poſt epiſcopatus abrogationẽ aſſentiretur, & ſubſcriberet, hominẽ ſunt hortati: dignitatẽ ſe ei epiſcopalem vnà cũ throno reddituros polliciti, ſiquidẽ per pœnitentiam quæcũque perperam docuiſſet, anathemate iugularet. Ille ne audire quidẽ hoc ſuſtinuit, ſed eos ad diſputationem prouocauit. Et iuſſu Imperatoris die dicta in locũ vnum, quicunq; doctrina, eloquentia & honore antecellere alios videbãtur, conuenientibus, conditionem diſputandi accepit Baſilius, qui tum Ancyranam curabat eccleſiam. Concertatio ea longius producta, & notarij celeres vtriuſq; dictata exceperunt: quib. longè ſuperior fuiſſe exiſtimatus eſt Baſilius. Porrò

Margin notes:

* *Verbum hoc est temporanea submiſsionis & exinanitionis, iuxta illud: Minuiſti eũ, & inferiorẽ feciſti paulisper angelis. Pſalm. 8. Hebr. 2.*

* *ὀνειδίζει.* *Non qui ſpiritum Chriſti nõ habet, non eſt eius. Rom. 8.*

Hæretica pertinacia Photini.

Diſputatio Photini cũ Baſilio Ancyrano.

Huic diſputationi multos adhibuiſſe Cõſtantiũ Se-

Photinus ad exilium est damnatus. In quo ille degens, opinionem suá Grecè & Latinè (multa enim ei in vtroque sermone erat gratia) scriptis mandauit. Quod verò in eis maximè elaborabat, illud erat, quòd præter opinionem suam, alias aliorum omnes nihil esse, parum decorè probare est conatus. Photini quidem, eiúsque sententiæ res, ad hunc se habuere modum.

natorios viros, dicit. Socr. li. 2. cap. 30. Photinus exulat.

CAPVT XXXII.

IMperator autem aduersus tyrannos exercitum duxit, & conditionibus pactísque certis bellum cum Britanione decídit, militibus illius vt animos mutarent, & se vnũ Imperatorem acclamationib. renunciarent persuasis. Nam insidiis eis cognitis, Britanio ad pedes Imperatoris supplicis habitu miserabiliter est prouolutus. Et Constantius ei Imperij insignia purpuram & coronam detraxit, quietúmq; & priuatum esse iussit. Seni magis cõuenire dicens, vt in ocio viueret, q̃ nomen tumultuũ plenum obtineret. Sumptus auté ex publicis vectigalibus ei, vt seni, ad Prusam circa Olympum amplos attribuit: vbi ille degés, postea ad Imperatorem scripsit, gratiásq; ei egit, qui se tantis & tam multis curis & ærumnis, quæ in Imperio essent, liberasset. Rebus de Britanione prospere cõfectis, maximam copiarum suarum, quas secũ habebat, partem, in Italiá aduersus Magnentium misit. Patruelem auté fratrem suũ Gallum. Constantij (frater autem hic Constantini magni patris fuerat) filium, in Orientem & Syriam ire iussit, vt prouinciis isthic aduersus Persarũ excursiones præsidio esset: eundémq; cum nominis sui adiectione Cæsarem fecit, Cæsarem Constãtium renuncians. Quo sanè tempore, illo Antiochiá proficiscente, rursum crucis signũ in cœlo ad Hierosolyma apparuit, solem radiis suis præcellens, arcu quem irim vocant ingenti ad instar coronæ circumfusum, hora diei tertia, Pentecostes feriis incumbentibus: Cyrillo tum Hierosolymis post Maximũ res Ecclesiasticas gubernãte. Cæterùm crucis illa lux sparsim nõ diffluebat, quod in cometa fieri solet: sed multo magnóque fulgore densa & perspicua consistebat. Occupauerat auté cœlo incũbens circiter quindecim stadia. Longitudo eius, quantum colligere licuit, à Caluariæ

Britanio à Constantio in gratiam receptus.

Imperium curarum & ærumnarũ nomen est.

Cõstantius Gall9 Cæsar in Oriente.

Gallus crucem relucẽtem ferè medio die in cælo Hierosolymis cernit.

Hierosolymitana precationis ergò profectio.
a Signū hoc crucis itidē Constantij exercitui in Occidente apparuit.
Magnentij tyrannis & exitus.
b Alpes Iuliæ.
c Angustiæ Thermopylarum.
Suprà cap. 13. eod. facta mentio montis Susacis.
d Alpes Susacenses.
Prælio isto vires Romanæ ferè consumptæ sunt. Bellatorum enim quinquaginta-quatuor millia periere. Oro. Eutr.
† Ad Murtiū, Egnat.

monte ad eū qui dicitur Oliueti pertingebat: latitudo autem, quæ longitudini ei proportione conueniret. Ad miraculum timor etiam, in re tam insolita & inexpectata, omnibus incessit. Itaque omnes cum coniugibus & liberis ad tēplum maius Deum laudib. ferentes, relicto à quoq; quod tum fortè faceret, opere confugerūt. Et ea res in terras omnes promulgata, homines cōsternauit, ꝙ eam ex prouinciis cunctis, qui peregrè precationis ergò Hierosolyma venerāt, vbiq; vulgarēt. Multos sanè & ex Iudæis, & ex Græcis, ad Christianismum perduxit. Factus etiā de ea certior est Imperator, familiarium suorum & ipsius Cyrilli literis. Et diuinitùs ea quasi prodigiū exhibita esse dicebatur à peritis, vt quæ antiquitùs in sacris expressa esset literis. Splendidū hoc & venerandum spectaculum, ipsi quoq; exercitui non fuit inuisum. Apparuit nanque [a] signum id, quū Imperator ad Occidentem Britanionem & Magnentium tyrānos deuinceret: vbi exercitus vario labore fatigatus, miraculo tanto viso, immēsa eius luce afflatus & lustratus est. Nam Magnentius veteri Roma capta, grauiter ibi sæuiebat, & multos ex Senatu atque ipsa etiam plebe crudeliter necabat. Vbi autem Cōstantij exercitum adesse cognouit, cedens istinc, Galliam per Alpes Iulias petiit. Ita enim peranguſtus transitus dicitur, altissimis ex vtraque parte montibus in locum vnum, vt propè complicentur, coeuntibus, [c] angustiis quæ in Thermopylis sunt perquàm similes. Et Alpes quidē Iuliæ Gallias ab Italia diuidunt. Quæ verò vocantur [d] Susacenses Alpes, inter Daciā & Thraciam sunt. Porrò vbi aliquoties acies inter se concurrēre, & nunc hi nūc illi prælio superiores fuere, postremò victus Magnētius ad † Mursam Galliæ castellum profugit. Quo loco copias suas casu eo perculsas animare, & ad fortitudinem atque fi-

Britanionem magistrum militū in Pannonia ad Mursam milites Imperatorem renunciauerant, grandæuum iam, & omnibus charum virum: quippe probum, & priscorum morum, iucundæq; ciuilitatis: sed omnium liberalium artium expertem, adeò vt ne primarum quidem literarum elemēta, nisi in extrema ætate, addidicerit. Eutrop.

duciam excitare conatus est. [e] Quum autem & ipsę militari more acclamatione sua illi vt imperatori fausta ominari deberent, vel inuitæ pro [f] Magnentio Constantium Augustũ promulgarunt. Vnde ille imperium sibi non esse à Deo delatum intellexit: & castello eo derelicto, vlterius est profectus. Verùm quum eum Constantij exercitus magna celeritate persequeretur, solus profugiens in vrbem Lugdunensem peruenit. Atq; ibi fratrem Desiderium, per beneuolentiæ causam scilicet, vt eum hostium manibus & iniuriis eriperet, deinde matrẽ, postea etiam siquis ex propinquis suis alius adesset, iugulauit. & tandem in gladium sibi ipsi intentatum incumbens, dorso etiam ipso perfosso, vitam finiit, quum non totos quatuor annos tyrannide potitus esset. Paulo deinde pòst, qui ei alter erat frater, [g] Decénius Cæsar ab ipso dictus, laqueo etiam seipsum interemit. Sedenim ne sic quidem respub. pacatæ fuere. Satim tyrannus enim alius nomine Syluanus, apud Occidentales Gallos extitit: quem non ita diu res turbantem, Constantij duces interemere. Enimuerò Iudęi quoque Diocæsareæ Romanis rebellantes, & seruitutis iugum excutientes arma sumpsere, & Palæstinam vicináque in circuitu regiones percurrentes vastarũt. Cõtra quos ex Antiochia, vbi agebat, profectus est Constantius Gallus, eísque superatis tropæum ingens statuit, & vrbem eorum ex ipsis fundamentis diruit. Sedenim rebus feliciter gestis, fortunam blandientem prosperitatémq; eam non bene tulit: nam & ipse ad res nouas aspirare, & tyrannidem meditari cœpit. Sed breui conatus eius manifestò, comperit Constantius. Siquidem ille effrenem audaciam Orientis præfectum Domitianum, & quæstorem † Montium suapte potestate necauit, cædis eius causa Imperatori non significata. Quæ res aliæq; insuper ad eam accedentes effecere, vt Imperator eam, vt sibi iniuriam, sublatum vellet. Et ira incitatus, ad se eum euocauit. Atque ille in deteriorem partem eam vocationem fieri suspicatus, sibíque propterea metuens, etiam inuitus profectus est, vxore sua Constantia, quę pro eo precaretur, præmissa. Ea in itinere mortua est. In comitatu Galli Theophilus etiam Indus fuit, de quo

f Magnentius charissimos sibi quꝰsque primùm, deinde etiã seipsum necat.

Syluani tyranni interitus.

g Decenniꝰ frater Magnentij αὐτὸ χειρ.

Alij Decennium vocant.

Iudæi Diocæsareæ rebellantes à Gallo coerciti.

Gallus res nouas molitur.

† Magnum Socrat. et Sozom.

Est hoc crimen læsæ Maiestatis

ſuprà diximus. Nam is medium ſe inter Gallum & Conſtantium gerebat, coniunctionem eorum & cōcordiam confirmans, quaſi Cæſar Gallus deſignaretur, & pacta fierent. At Gallus, adempta ei primùm purpura, circa * Phlanonem inſulam in Occidentalibus partibus, ex inſidiis Euſebij eunuchi † trucidatus eſt. Quod quidem ita tum fieri iuſsit Conſtantius: poſtea autem eũ facti pœnituit. Breui pòſt fratrẽ eius Iulianũ ex Ionia accitum, quòd Imperij grauitatem ſecum perpenderet, Cæſarem creauit: & aduerſus barbaros in Galliam miſit, qui res ibi turbulentas pacaret & conſtitueret. Sed de Iuliani rebus in hiſtoria ſequenti accuratius omnia exponemus.

** περὶ φλάνωνα τὴν νῆσον. Socrat. lib. 2. ca. 34. Plin. in Illyrici deſcriptione meminit vrbis Flanonæ,*

& Abſyrtij inſulæ lib. 3. cap. 21. † *Galli cædes. Iulianus Cæſa. dicitur. Iulianus in Galliam miſſus.*

CAPVT XXXIII.

Conſtãtius Romæ triũphat.

Conſtantius cura & periculo tyrãnorum liberatus, venit Romam: vbi de tyrannis triumphum ſibi agendum eſſe duxit. Eodem tempore ad concordiam dogmatis Orientales ſimul & Occidentales epiſcopos, ſicuti putabat, adducturus, Synodũ cogi in Italia præcepit. Iulius tum viginti quinque annis Romana eccleſia adminiſtrata, deceſſit, prouinciámque eius Liberius ſortitus eſt. Tum verò opportunitatem ſibi oblatam eſſe exiſtimantes, qui profeſsionem fidei Nicænam abrogauerant, calũnias rurſum contexerunt, vt τοῦ ὁμοουσίου conſubſtantialis profeſſores, quos antea vt ſententiæ alterius ſectatores exautorauerant, eccleſiis prorſus exigerent. Conſtante nanque adhuc ſuperſtite, non auſi fuerant fraudulenta temeritate imperia inter ſe committere. Quippe bellum fratri Conſtans denunciauerat, niſi Athanaſium, ſicuti dictum eſt, reciperetur, potiſsimùm verò Athanaſium illi expellere ſtudio omni contendebant: qui ſanè etiam Conſtante nondum cæſo, Conſtantio autem propter illum, Athanaſium ſe complecti aſſimulante, (tantum illorum erat odium) conquieſcere non potuerunt. Sedenim triginta ex maligna eorum multitudine Antiochiæ congregatis, Narciſſo videlicet Cilice, Theodoro Thrace, Eugenio

Liberi' Iulij Romæ ſucceſſor. Ineunt rurſum Ariani fraudulenta aduerſus Athanaſium & orthodoxos cõſilia. Cõciliabulũ 30. Arianorũ epiſcoporũ Antiochiæ aduerſus Athanaſium congregatũ.

Nicæno, Patrophilo Scythopolitano, Menophanto Ephesio, atque aliis, reditum Athanasij illi tanquam illegitimum culpabant: & omnibus vbiq; episcopis scribebant, ne cum illo communicarent, néve ad illum scriberent, sed Georgium honore prosequerétur, quem ipsi episcopum constituerant. Athanasius autem nihil prorsus hæc curabat. Id ita factum, donec Constantius tyrannis sublatis, vnus ipse Orientis simul & Occidentis imperio est potitus. Et Constantius quum in Occidente esset, cum episcopis τῷ ὁμοουσίῳ consubstantialis fidei assentientibus se coniunctum esse, & cũ eis sibi cõuenire simulauit: & fortasse in partibus eorũ esse omnino constituit. Arte certè vsus est, quum vim nullã eis primùm adhiberet, sed tantum persuaderet, vt eandem contra Athanasium, quam Orientales episcopi tulissent, ipsi etiam sententiam ferrent. Sic etenim quodammodo putauit, si omnium Oriẽtalium iuxtà & Occidentalium calculis Athanasius damnaretur, facillimum sibi fore, vt religionem pro arbitrio suo constitueret atque ordinaret. Itaque in Italia Mediolani cõuentus coactus est. Et ex Oriente quidem pauci admodum ibi præstò fuere. Itineris enim magnitudo, & morbus, & ętas grandior, multorum impediit aduentum. Occidentales autem plures quàm trecenti conuenére. Enimuerò Orientalium consilium fuit, vt Athanasius damnaretur, eique Alexandrina vrbe interdiceretur. Et reliqua Synodus siue errore aut metu, seu etiam ignorantia pedibus in eam ibat. Soli verò ex omnibus Dionysius Albæ, quæ vna ex metropolitanis in Italia vrbs est, & Eusebius Vercellarum Liguriæ, & Paulinus Treuirorum in Gallia, episcopi, & prætereа Rhodanus & Lucifer, dolo deprehenso, Orientales euertendi Nicæni dogmatis gratia condemnationẽ Athanasij vrgere, assurgentes, vociferati sunt. Fraude Christianismum circumueniri, neque verbis eiusmodi de Athanasio agi sed insidias decretis ritè atque ordine de Deo olim factis, imperatorem & Arianos tendere. Hæc vbi dicta, cõuentus rebus infectis solutus est. Qui autem liberius sententiam dixerunt, cõdemnati, totum exilij causa verterunt. Inter quos Hilarius etiam Picta-

Cõstantius p vnanimẽ Athanasij cõdẽnationẽ inter Orientales et Occidẽtales vnionẽ fidei conciliare contendit.

Synod⁹ Mediolanenses, Oriẽtales p dãnationem Athanasij callidè Nicæna decreta suppressa volunt.

Lucifer Sardiniæ ĩsulæ metropolitanus dicitur apud Theod li. 2. ca. 15. vbi ista fusi⁹ referũtur

Dolũ orthodoxi pauci sentiunt.

Mediolani nihil agitur Hilari⁹ Pictauiẽsis et quidam alij catholici in exilium aguntur.

uienſium epiſcopus fuit. Porrò verùm fuiſſe, quòd ſub obtentu nominis Athanaſij aduerſum fidem Nicænam Mediolanenſis Synodus ſit congregata, ea quæ ſequuntur confirmabũt. Nam quæ paulo pòſt eodem tempore & Arimini in Italia, & Seleuciæ in Iſauria, acta ſunt cõcilia, res nouas contra Nicænas conſtitutiones molita ſunt: quemadmodum mox declarabimus. Imperator ſtomachabundus vniuerſale concilium cogere, & epiſcopos Orientales omnes in Occidentem pertrahere volebat, omnem mouens funem, ſi quo modo facere poſſet, vt ad cõcordiam omnes adduceret. At vbi re deliberata, difficile id viſum eſt, quod ei itineris longinquitas obſtaret, vnam quidem, ſed duobus in locis congregandam eſſe Synodum ſtatuit. Et Occidentales Arimini, Orientales verò Nicomediæ conuenire, literis ſuis iuſsit. Imperator ſanè quidem hoc ſic concordiam omnium ſpectãs inſtituit: ſed conſilium eius aliter ceſſit. Vtrinque enim diſſenſio inter eos interceſsit. Neque enim Arimini qui conuenerant concordes erant, maius autem inter eos qui Nicomediç quidem per terræmotum coire impediti, Seleuciæ verò deinde congregati fuerant, diſsidium eſt ortum. Cæterùm quæ vtrobique ſint acta, hiſtoria ipſa deinceps oſtendet. In præſentia autem, quæ Athanaſio per omne Conſtantij Imperium acciderint, breuiter referemus, vt ordine ſuo nobis procedat oratio.

Conſtanti⁹ Eccleſiaſticæ concordiæ gratia Occidentales Arimini, Orientales Seleuciæ in Iſauria conuentum eodem tempore agere iubet. Conſilium eius fruſtrà fuit

CAPVT XXXIIII.

ILle ſiquidem auditis quæ aduerſus eũ in imperatoria aula facta fuerant comminationibus, ad tempus profugit Deinde quinque qui ſub eo erant epiſcopis delectis, in quibus Serapion etiam † Thmuæus, vir Dei in primis amans atque in dicendo & ſcribendo grauis, fuit, ad imperatorem in Occidente degentem eos miſit tribus ex eccleſia ſua preſbyteris additis: qui, ſi id Imperator iuſſiſſet, aduerſariorum calumnias confutarent. Dum illi proficiſcuntur, Imperatoris interea literæ, quibus ad eum euocabatur, afferuntur. Itaque ipſe cum ſuis in graui erat cura & ſolicitudine. Neque enim tutũ ſatis eſſe putabant dicto Imperatoris audiẽtẽ eſſe, qui in profeſſione fidei hallucinaretur. Neq; verò illi morẽ

Res & ærũnæ Athanaſij ſub Cõſtantio. Sozom habet. Thebæ⁹ li. 4. cap. 9. & 10.

non gerere, periculo carebat. Mansit sanè. Et qui literas attulerat, vacuus ad Imperatorē rediit. Porrò æstate incūte, alter venit, cū quodā Alexādrinę vrbis illustri ciue: atq; is Athanasiū vrbe expellere, & clerū malè accipere incœpit. Sedenim quū plebs rebellans vim pararet, & ipse nihil efficeret, retrocessit. Postea intēpesta nocte ordinum ibi militariū dux, & qui ab Imperatore missus fuerat, atq; hæc curabat. Hilarius, vbi Athanasiū in ecclesia occultari intellexit, quæ Theonæ dicitur, cum delecta Ægyptiorum fortiq; manu ei institit: & postibus effractis in templum quidē irruit, sed Athanasiū quæsitum non cōprehendit. Diuinitùs enim ei irruptionis huiusmodi consilio manifestato, paulo antè inde exiuerat. Milites autē tardius ad cōprehēdendum eum venerāt. Dicitur sanè hic vir multa & diuersa diuino iudicio euasisse pericula. Quod nāque Deo esset perquàm charus, quæ futura erant, itidē vt præsentia, per gratiā Dei prouidebat. Multa certè admiranda futurorū cognitionem viro ei cōtestantur. Primum nāque Constante adhuc viuente, & Constātio insidias ei struente, qui fuga sibi consuluisset, apud notum quendam hominem in subterraneo & caliginoso specu, aquæ olim cisterna, latuit, nemine præter ancillam conscio: quæ quòd fidelis esse videretur, ad vsus necessarios ei inseruiebat. Postquā autē in hoc magno studio aduersarij incubuêre, vt virum viuum caperent & ancilla ea, pecunia ab illis corrupta, mercede eum proditura erat: præueniēs Deus, insidias ei indicauit. Ita ipse aliò concessit. at illa, vt quæ contra heros suos falsa dixisset, plagas reportauit. Grauis siquidem eis constituta fuerat pœna, qui Athanasium celare comperti fuissent, vt qui cōtra Imperatoria iussa niterētur, & rectā reip. administrationem tollerēt. Multi sanè eo nomine res duras sunt experti. Persimile quiddam alio quoque ei tempore euenit. Eandem nāque ob causam in Ægyptum profugiens, aduerso nauigabat Nilo. Quum autem fuga eius indicata, quidam eum persequerentur, cœlitùs id cognouit, & nautas atque vectores Alexandriam* redire secundo flumine iussit: & in descensu persequutoribus suis prætcritis, populi deinde turbæ in vrbe frequentissima mixtus,

Athanasius è manibus militum euadit.

Sæpenumerò Athanasius diuinitùs pericula præsentia effugit.

Idē in specu latitauit sex, vt quidā scribūt, annis.

Ancillæ infida perfidiæ mercedē recipit.

In Nilo nauigans, persequutionē inimicorum eludit.

Athanasius ab Arianis & Græcis Magiæ insimulatus. Abolitionẽ idolomaniæ Alexãdriæ is Græcis prædixit. Eiusdẽ scitè dictum.

latuit, incolumísque permãsit. Quapropter non solùm Ariani, sed & Græci atque gẽtiles eum vt magũ & præstigiatorem, tales ob res criminati sunt. Aliquando nãque vrbem eo ingrediente, cornix in aere volans crocitabat: & Græcorũ quæ illic stabat turba, scommate eum veluti impostorem persequẽs, quid nam cornix diceret, interrogauit. Et ille perquàm vrbanè & suauiter ridẽs: Cras, inquit. Portendit namque, crastinum diem vobis non benè cessurũ. Mandatum enim ab Imperatore veniens, festum diem vestrum inhibebit, & magnificentia vestra iniucunda vobis erit. Porrò id Athanasij dictum exitum suum habuit. Ab imperatore enim literæ venere, quibus magistratus iubebantur, de cætero Græcos prohibere, ne ad tẽpla accederent, & more superstitionis suæ dies festos peragerent. Et celebritas ea quæ iam aderat, & ab illis plurimi fiebat, venerationéq; maxima colebatur, tum soluta est, neque postea peracta. Declarare hæc satis possunt, diuinum eum virũ, & prophetici doni non expertem fuisse. Ipso autem, vt dictum est, profugo, clerus eius ecclesias tenuit: donec adueniens dux cum armatis, Georgiũ expectãtibus eas tradidit, & ipse postea Georgius adueniens occupauit. Is quòd nõ apparatu aut more episcopi administrationem suã instituerer, terribilem se exhibuit. In Athanasij autẽ laudatores ferus admodum fuit: ac viros simul & mulieres arripiens, tanquam sæuus tyrannus, in vincula cõiecit. Quamobrem publicum populi odiũ in se concitauit. Perijsset certè quidem, nisi periculo vitato ad Imperatorem procurrisset. Ibi tum sectatores Athanasij ecclesiis præfuère, quãuis ad breue tempus. Præfectus namque Aegypti illis eiectis, eas factioni Georgij restituit. Nec lõgè pòst & ipse rediit, terribilior quidem quàm antea, non minus autem omnibus inuisus: quippe qui Imperatorem ad iram cõtra eos commouisset. Infidelis verò, & fastu plenus à plerisq; increpitus est: & ab Aegyptiis monachis maximè, quos hominũ multitudo in primis, quùm q̄ vera dicere existimati sunt, tũ quòd philosophicè planè virtutẽ & pietatẽ exercere perseuerarũt, sequebatur. Res Athanasij, sicuti sub Cõstantio vario euẽtu fuere, breuiter & ordine expositæ, sic se habuere.

Georgij Ariani episcopi Alexandriæ in Catholicos crudelitas.

Plebs fidẽ monachorũ orthodoxorũ est æmulata.

CAPVT XXXV.

IMperator verò priusquam Romã iret, & solitum ob victoriam triũphum ageret, accito Liberio Romanorũ episcopo, Iulij successore, persuadere ei conatus est, vt in sentẽtiam quos secum habebat episcoporum iret: quorum vnus Eudoxius erat. Quod vbi ille ei resistẽs se facturũ negauit, ad exilium est dãnatus. Berrœa autem Thraciæ, quò deportaretur, designata fuerat. Sed & alia cõdemnationis eius causa fuisse dicta est: videlicet quòd renunciare Athanasij cõmunioni noluerit, eundémq; apud Imperatorem defenderit, qui Athanasium accusabat, quòd & ecclesias iniuria affecisset, & causa necis duobus fratribus suis fuisset. Idem cõprobanda esse quæ Tyri aduersus Athanasium, per inuidiã alienæ sententiæ sectatorum acta cõstitutáq; fuerant, dicebat. At Liberius pœnitẽtiæ libellum Vrsicij & Valentis Iulio decessori suo oblatũ, Imperatori exhibuit: in quo falsa esse & emẽtita, quæ apud Mareoten acta erant, significantes, noxæ gratiã petierunt. Rogauit insuper, ne ita indicta causa Athanasium damnaret, néve quæ perperam decreta & manifestæ calũniæ essent, cõprobaret. De fratrib⁹ autem ne prorsus episcopali manu vindicatam iniuriam vellet, dixit: quam manũ Deus non ad eiusmodi facta, sed ad sanctificationem & omne aliud bonũ opus constituerit. Sedenim Cõstantius nihil omnino illum de sententia sua decedẽtem videns, biduò ad deliberãdum ei permisso, nisi animum mutaret, in Thraciam deportari iussit. Atq; ibi Liberius: Mihi verò, inquit, dudum hæc deliberata atque constituta sunt, & paratus adeò sum in exilium ire. Porrò quum iam abduceretur, Cõstantius ei quingentos aureos misit: quos ille reiecit, & ei qui illos attulerat, Imperatori renunciare iussit: Non indigere se eis: daret eos quos secum in aula haberet adulatoribus, & ad simulandum dissimulãdúmq; cõpositis hominibus, quorum insatiabilis cupiditatis inopia animis eorum semper insidens, eósque excruciãs, nunquam expleri posset. Mihi nãque Christus, inquit, patri æqualis, largitor semper alimentorum atq; cõciliator, & promus condus bonorũ omnium erit. Hæ Liberio causæ, vt in Thracia exularet,

Liberius exulare iubetur.

Causa exilij eius.

Colloquiũ Cõstãtij & Liberij.

Ne per episcoporũ manus inimicitias exerceri aut vindicaris, Imperator. Ecclesiasticorũ nãq; hominũ manus sãctificatione operari debẽt.

Theodo. li. 2. cap. 16.

Liberius exulaturus donũ quingẽtorũ aureorũ à Cõstantio sibi missum reiicit.

Felix Romæ Liberio substituitur.

extitere. Felix autem Romanæ ecclesiæ diaconus, administrationem eius sortitus est. Qui Nicęnam quidem fidei professionem retinebat, & in religione reprehensione carebat: vnũ tamẽ illud vicio ei vertebatur, quòd priusquam episcopus creatus esset, cum diuersæ opinionis studiosis cõmunicare sustinuerit. Vbi verò Cõstantius Romam venit, populi & nobilitatis illustriores fœminæ, pro Liberio deprecantes, vt illum restitueret, ei institère. Et Imperator cũ episcopis suis re cõmunicata redditurum se eis hominem pollicitus est, si in eandem cum episcopis suis concederet sententiam.

Romani restitui sibi Liberium à Constantio petunt.

CAPVT XXXVI.

PEr idem tempus, quem suprà diximus, Ætius Syrus manifestò & liberè suam de Deo opinionem diuulgabat. Diaconus tum adhuc erat, sicuti à Leontio Antiochiæ episcopo castrato illo creatus fuerat. Opinabatur autem itidem vt Arius, cõditum, & ex non existentibus, atq; inæqualem patri filium esse. At quod ingenti cõtentione acriúsq; de Deo disserere auderet, variisq; vteretur ratiocinationibus, factionis suæ popularib. diuersus esse, atque ab eis dissidere visus est. Quã ob causam ecclesia eorũ pulsus, arte quadã per dissimulationẽ eos vitabat, cõmunionémq; eorum detestabatur, veluti qui se Ariò post periuriũ coniũxissent, quum ille pœnitentia ductus, Cõstantino Imperatori consentanea se cum Nicęna fide sentire adiurauit. Sed de his satis. Quum Imperator adhuc in Occidẽte esset, nuncij venère, Leõtium Antiochenum episcopũ diem suum obiisse. Et Eudoxius Germaniciæ antistes, qui in Imperatoris comitatu erat, per cubicularios eunuchos vacantem eam sedẽ ambit & vendicat. Assimulãs enim locum eum cõsolatione & custodia indigere, vt sibi in Syriam ire liceret, ab Imperatore petiit. Quod vbi ei est permissum, ingenti celeritate eò venit: ac throno recepto, repentè perinde atq; * ex se ipso ortus episcopus Antiochiæ extitit, re cũ celebrioribus Syriæ episcopis, vtpote cum Marco Arethusio, Georgio Laodicensi, qui eãdem sentẽtiam sequebantur, atque aliis ad quos more quodam patrio electio pertinebat, non cõmunicata. Dictũ etiam est, de voluntate Imperatoris, & eorum qui in

Ætij hæresis.

Idem ab Arianis reiectus.

Eudoxius Germaniciensis arte aulica episcopatũ Antiochenum inuadit.

* αὐτόματος.

aulæ† rerum potiebantur, id factum esse: qui vnà cum Eudoxio Ætij sententiam sequebantur, inæqualem patri filium esse docentis. Postquam verò Antiochiam ita obtinuit, ampliorémq; adeptus est potestatem, propalàm iam Aetij opinionem propugnabat, & adiuuare illum maximè conabatur. Et cōtendebat ille quidem episcoporum cogere cōcilium, atque illi diaconatus honorem restituere: sed id efficere minimè potuit, quod apud omnes Eudoxij dignitas & studium post Aetij odium esset. Cógregauit tamen túm consentientium ei episcoporum cōuentum Antiochiæ: in quibus erant, Acacius Cęsareæ Palęstinæ Eusebij successor, & Vranius Tyri episcopus: qui vnà cum æquisubstātiali & cōsubstantiale reiiciebat, sub obtētu Occidētalium episcoporum autoritatis, qui hoc sic Sirmij statuerint Admirandus nāque ille Hosius, atq; vnà cū eo qui ibi cōuenerāt, quum propter contentionem qua aduersus Vrsicium, Valentem, & Germiniū vsi fuerant, vim multam, vt diximus, passi fuissent, vt neq; cōsubstantialis neque æquisubstantialis filius diceretur, concesserant, tanquam ea verba tam expressè in diuinis scriptis non apparerent: prętereáq. supra humanæ mētis captum esset, de essentia Dei subtiliter nimium & anxiè inquirere. Et quòd eis tum visum esset, cœptis suis Hosij literas multum allaturas esse momēti, epistolam tum Hosij aliorúmq; Occidentalium nomine, Sirmio ad Orientales dederāt, ingentes Vrsicio, Valenti & Germinio agentes gratias: & quod Occidentales rectè tādem sentirent, eius beneficij causam illis ascribentes. Sedenim Eudoxio ita res nouante, multi Antiochia qui rectum dogma defendebant, & ei aduersabantur, ab illo pulsi, Georgium Laodicensem adiere, eíq; quæ Antiochiæ agerentur exposuére. Atque ab eo literis acceptis, Ancyram Galatiæ sunt ꝓfecti. Basilius enim, qui ibi post Marcellum episcopatum gerebat: plures ex vicinis episcopis ad se dedicandæ quam recens cōstruxerat ecclesiæ gratia conuocauerat. Ibi illi per querelam re omni exposita, literas reddidere, hisce verbis conscriptas. Reuerendissimis « dominis, Macedonio, Basilio, Cecropio, Eugenio, Geor- « gius in Domino salutem. Aetij naufragiū penè omnem «

† Eunuchorū præcipuè Eudoxius Ætianus.

Eudoxius popularium sectæ suæ cōciliabulum] Antiochiæ cogit. Vranius Tyri ὁμοιούσιον simul & ὁμοούσιον reiicit, Sirmiēsis Synodi prætextu.

Ariani, Hosij & aliorū catholicorum nomine ementitas lyteras Sirmio ad Orientales dederunt.

Orthodoxi episcopi Antiochia ab Eudoxio pulsi.

Pro his Georgius Laodicēsis ad cōuentū episcoporū Ancyrā scribit

,, occupauit Antiochiam. Quos enim vos ignominia notastis, execrandi Arij discipulos, eos omnes Eudoxius receptos in clericorũ ordinem cooptat, & Ætium hæreticũ maximo honore prosequitur. Subuenite igitur tantæ vrbi, ne in illius naufragium orbis totus pertrahatur. Et cõcilio eorum coacto, quicunque adesse possunt, ab reliquis episcopis subscriptione decretorũ vestrorũ accepta, postulate: vt quùm Ætium Eudoxius ex Antiochia eiiciat, tum sectatores eius ex sacro clericorũ albo tollat. Aut certè si perrexerit cũ Ætio inæqualem dicere, atq; eos qui hoc dicere audent, illis qui id nõ faciunt, honore pręferre, sicuti modò dixi, Antiochia vobis perierit. Hæc Georgius. At qui Ancyræ cõgregati erant, quum cõpertum haberent, eo quòd sibi ipsi Antiochenæ sedis dignitatem arrogasset, Eudoxiũ res nouas inceptare, Imperatori statim rem eam significarũt, eundémq; obsecrarunt, vt ope sua interposita videret, ne ea quæ Sardicæ, Sirmij, & in aliis cõuentibus constituta essent, cõuellerentur: in quibus omnib' filium patri substantia æqualem esse decretum sit. Legationem etiam ad Imperatorem misere, ipsum Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastiẽsem, Eleusium Cyzicenum, & Leontium ex Imperialibus cubiculariis presbyterum. Hi vbi ad Cõstantinum venere, presbyterum quendam Antiochenum Asphalium, qui Ætij studiosus maximè quascunq; voluisset res ex sentẽtia confecerat, cõpererunt iamiam cũ literis Imperatoriis abiturum esse. Imperator autem Ancyranorũ oratorum postulatis cognitis, epistolam quã Asphalius profecturus secum laturus fuerat, retractauit, alióq; scripto Eudoxium cõdemnauit. Cuius scripti hæc fuere verba. Victor Constantius Maximus Augustus, sanctæ ecclesiæ Antiochenæ. Eudoxius non à nobis ad vos missus venit: ne quis hoc putet. Longè alia nobis mens est, quàm vt eiusmodi hominibus faueamus. Quod si quùm alia, tum hoc sic astutè mentiuntur, satis manifesti sunt, erga * Deum eos arrogantes & versutos esse. A quibus enim rebus illi se libenter abstineant? qui potentiam aucupantes, vrbes ingressi, ex vna in aliam trãsiliunt: & perinde atque coloni quidam solum subinde mutantes, angulos omnes rerum

Sacrũ clericorũ albũ.

Legatio ab eo cõuentu ad Imperatorem ea de re mittitur.

Ariani iam res suas in aula cõfecerũt, sed hæ à Cõstãtio retractantur.

Constantij ad Antiochenos litera contra Eudoxium.

* τὶς τὸ κρεῖττον κομπάζόμενοι.

Describũ-

rerum ampliorum cupiditate curiosè perscrutantur, cir- *tur ambitio*
culatores meri & fraudatores, quos ne nominare qui- *si & rerum*
dem fas sit. Officinæ prauę & impiæ prorsus factionem *nouarũ stu-*
eos esse, vos quoq; intelligitis. Et satis ex verbis suis au- *diosi episco-*
torem ipsum, sectatorésque hæresis huius cognoscitis. *pi.*
Quorum hoc vnũ est studium, vt populũ deprauent. At
versuti isti, & ad omnẽ audaciam prõpti, temerè iam a-
pud quosdã vulgare non dubitarunt, nos electione quã
sibi ipsis subornarunt, lætari. Quæ quidem ita ab eis
dicuntur, qui talia in vulgus efferre cõsueuerunt, pror-
sus verò facta non sunt. Atq; ipsi mihi in animũ reuo-
cate doctrinam illam primã, quum de fidei sentẽtia de-
liberãtes inquisiuimus, in qua Saluator noster & filius
Dei substantia patri æqualis declaratus est. Verùm bo-
ni isti viri, qui facile quæcũque eis in mentem venere,
de Deo dicunt, eò processere impietatis, vt etiam alia
quædam quàm res ferat arbitrentur, aliósq; ea docere
cõtendant. Atque ea in capita ipsorum redũdatura es-
se, valde persuasum habemus. Sed nunc satis erit, à Sy-
nodis eos & cõuentibus arcere. Nam ferè eò productus
scribendo fueram, vt in pręsentia dicerem, quæ illi bre-
ui passũri sunt, nisi à rabie ista discesserint. Isti verò
(quid enim non inferãt mali?) improbissimos quosque
perinde atq; mandatũ haberent, aggregantes: hos in-
quam hæresium antesignanos in cleri album referunt, * ἄγειν καὶ
ordinem venerãdum tam turpiter dehonestantes, non φέρειν.
aliter atq; eis cõcessum sit* agere & ferre omnia. Enim- † εἰς ζῶντας
uerò quis † mortalium omniũ istos perferat? qui vrbes τελῶν.
quidem impietate implent, exilium autẽ piaculis obte-
gunt? Vnum istud studio habentes, vt omnibus bonis *μέσοι ὅσοι
perpetuò sint infesti. Facessat importuna factio, & san- τῶν ἠθῶν ἐκ
ctis insidere thronis desinat. Nunc tẽpus est, vt verita- φυγόντες
tis alumni in lucem prodeant, quíque* medij tales ho- φόβῳ κατεί-
minum mores fugientes dudum metu sese cõtinuere. χοντο πό-
Istorum nãque sapienter instituta consilia in medium λαι.
producta iam apparent. Sed nihil non quod aggressus † ἀνδρῶν ἀ-
fuerit perficiet, qui hosce ab impietate eximet. † Bono- γαθῶν ἔργον
rum virorum fuerit, maiorũ fide viuere, eámq; vnam, vt τῇ πίστει τῶν
dictum est, asserere, neque vlterius quidquam anxiè ni- πατέρων συν-
mis & curiosè inuestigare. Quin & illos admonuerim, εἶμ.

» vt aliquando tandem ex barathro prorumpentes, ani-
» mis mutatis, ad sententiam istam accedāt, quam diuina
» præditi sapientia de Deo ritè atq; ordine episcopi tule-
» re. Tantum scilicet paruo momento periculum fuit, vt
» inæqualitatē asserētium opinio obtineret, nisi Impera-
» tor ipse episcoporum opera & diligentia intercessisset.

CAPVT XXXVII.

Cōstantius & Arianisantes episcopi Liberiū à professione τοῦ ὁμουσίου abducere conātur.

BReui deinde quum Roma in Sirmiū Constantius rediisset, Occidentalibus episcopis precantibus, Liberius ex Berrœa reductus est. Atq; ibi in pręsentia eorum quos diximus, aliorúmq; plurimorum Oriētalium episcoporum, Imperator suadere Liberio, vt filium nō esse patri cōsubstantialem opinaretur, tentauit. Egit id quoque Basilius, & qui cum eo erant: eámque rem illi Imperatori, apud quem in magno erant precio, suggessere. Et afferentes, quæ vel de Paulo Samosateno, vel de Photino apud Sirmium cōstituta fuerant omnia: & pręterea formulam fidei Antiochiæ Encæniis in ecclesiæ cōsecratione, ob ὁμουσίου consubstantialis causam editam allegātes, veluti cōtenderent quidam hęresim propriam per prętextum & occasionem cōsubstantialis instituere, in sententiam suam adducere studuēre Liberiū, & Athanasium, & Alexandrum, & Seuerianum, & Crescentem, Africanos episcopos. Non minus id quoq; conabantur Vrsicius & Valens, & Germinius Sirmiensis episcopus, & qui præterea ex Oriente ibi aderant. Liberius autem aliam quoq; seorsim fidei cōscripsit professionem, quæ omnes ab ecclesiæ cōmunione arcebat, qui filium patri non secundum substantiam & per omnia æqualem dicerent. Id propterea fecit, quòd Eudoxius, & qui factionis eius fuere, non ita pridem Antiochiæ propter Ætij hæresim congregati, quum Hosij epistolam in manibus haberent, plurimùm verborum fecerant, quibus Liberium per calumniam traduxerāt: perinde atque τὸ ὁμούσιον consubstantiale repudiasset, & patri filium omnino inæqualem dixisset. Occidentales legati rebus ita bene gestis, assumpto secum Liberio Romam reuerterunt, literas ab episcopis Sirmij cōgregatis ad Felicem Romanæ tum ecclesiæ pręfectū, & ad clerum populúmque ecclesiæ eiusdem afferentes: qui-

Formula professionis fidei Liberij.

Liberius Romam redit.

bus, vt pastorem suum libenter susciperent, admonebãtur. Ambobus porrò & Felici & Liberiō permissum est cõmuniter sacra curare, & munus Apostolicũ administrare. Qui quidem cõcordes fuere, & quidquid medio tempore acciderat rerum aduersarũ & tristium, per amnestiam & obliuionem aboleuere. Quòd nãque admodum bonus vir esset Liberius, quódq; pro recta ecclesiæ doctrina Imperatori cõstanter restitisset, multa pietate & benignitate populus Romanus in eum fuit: vsque adeò certè, vt in eius eiectione per seditionem eius causa motam res ad cędem processerit. Sed paulo pòst Felix mortuus est, & solus Liberius episcopatum administrauit. Quod sic Deus rectè prouidit, ecclesiæ, ita vt decebat, rebus cõsulens: ne primaria Apostolorum sedes fœdam illam & incõmodam à duobus gubernata ducibus contraheret notam: quæ res ab ecclesiæ cõstitutionibus perquàm est aliena, discordiámq; vt plurimum conciliare solet. Hæc in Sirmio acta.

Duo eodem tẽpore Romæ episcopi concordes.

Felix moritur.

Liberius solus ecclesiã regit.

CAPVT XXXVIII.

ET pulchrè cõuenire tum Orientalibus cùm Occidentalibus est visum. Res verò aliter se habebat. Imperatoris enim metus id faciebat: cui propter Ætij & Eudoxij in vrbe Antiochena excitatas res nouas, rursum Nicęæ Synodũ cogere placuit. Quum autem Basilius Ancyranus cõtrà niteretur, quòd primùm ibi de fide disquisitum esset, magis cõuenire, vt id Nicomediæ fieret, est visum. Et ex nationib. iam omnibus, qui vel à prudentia, vel ab eloquẽtia aliquid valerẽt, episcopi cò cõtendebant. Quum terræmotus ingens exortus vrbẽ, & simul templum nuper admodum constructũ, ex fundamentis ipsis cõcussit atq; deiecit, multósq; pro eo atque hoc vel illo quẽque loco deprehendit, vel seruauit, vel interemit. Cecropius quidẽ Nicomediẽsis, & † alius quidam episcopus, paruo momẽto periculum euasere. Quæ res fama vbiq; vulgata, episcoporũ aduentũ prohibuit. Atq; illa Nicęam quoque, & Cõstantinopolim, & Perinthum, aliásq; Thracię ciuitates tali casu euersas esse promulgauerat. Dictum tum est, Arsacio cuidam, qui sub Licinio confessionem fidei obierat, milésque antea & Leonum ferarúmque aliarum domitor &

Cõstantius Synodũ aliã indicit.

Terræmot⁹ Nicomediæ.

† Bosporanũ hũc Antistitẽ fuisse Sozo. ait.

Arsacius cladem hãc Nicomediẽsem præuidit.

custos in Imperiali comitatu fuerat, tum autem Nicomediæ in turri præalta pietati studens philosophabatur, cladem eam diuina visione reuelatã: eámq; ab eo, ex turri digresso, clero populóque prædictam esse. Sed tantum abest vt fides ei habita sit, vt derisus etiam fuerit, qui casum tam inexpectatum promulgaret. Illum autem rursum in locum suum cõscendisse, supinúmque in solo iacentem, Deum deprecatum fuisse. Vbi etiam in ipso cladis eius impetu, turri ipsa immota & stabili permanente, orantis habitu martyr mortuus est repertus à multis, qui eò cõcurrerãt, vt terręmotum ex loco superiore spectarent. [a] Orasse autem eum, precatúmq; Deo esse ferunt, vt vitam prius finiret, quàm eam vrbis calamitatem videret, in qua Christum cognouisset, & ecclesiastica philosophia initiatus esset. [b] Multa is etiã supra vim & captum hominum fecit. dęmones nanque eiecit, aliis quoq; casibus afflictos homines restituit, & ad saniorem mentem multos reduxit. Et draconẽ siue alterius reptilium generis venenosam feram viæ publicæ incubantem, & afflatu solo viatores necantem, oratione, ex latibulo vt spõte sua prodiret, & per seipsam caput semel atque iterũ terræ illideret, & sic tandem rũperetur, protraxit. Multi sanè mortales Nicomedię ruinis ædificiorũ interierunt, multi sibi fuga in solitudinem & ægros cõsuluerunt. [d] Etenim incendij flamma è furnis & balneis officinísq; artificum qui ad ignem op' faciunt coorta, & ruderibus decidẽtium culminum circumclusa, materiáque proxima & sarmentis, vt fieri solet, ei admistis, tabulatísque resinã exsudantibus, & ad concipiendum propagandúmq; ignem cõmodis aucta, tanta alimenti copia in partes omnes proserpens, & ad seipsam reuertens, veluti vnum (vt ita dicam) ardentem rogum vrbem ipsam effecerat. Quo incendio, quòd ex ædibus transitus non pateret, multi sunt cõsumpti. Et quoniam Nicomediensis casus episcoporũ conuentum interturbauit, primùm quidem Imperatori, vt Nicææ

Mors Arsacij istius.

Precatio eiusdẽ ante mortem.

a Ad hunc item modũ ante excidiũ Hipponis regij orasse diuus Augustinus fertur.

b Miracula eiusdem.

c Dæmoniacus quidam ense stricto Nicomediæ p forũ currebat, & homines omnes ad cõspectum eius diffugiebant. Ibi ei Arsacius occurrit, & Iesum Christum nominauit. Ita

confestim dæmonium pulsum est, atq; miser ille purgatus, & ad frugem bonam reductus. Sozom. lib. 4. cap. 16. d Terræmotum incendium fœdum Nicomediæ consequutum.

cursum congregarentur, placuit. Basilius autem de eo loco diu multumque deliberauit. Et sic in vrbe Nicæna, populo ibi omni terræmotu cõturbato, deliberatio hęrebat. Porrò Marco Arethusio, Georgio Alexandrino, & Basilio Ancyrano, qui tum Sirmij cum Imperatore in negotio quisque suo agebãt, Tarsus Ciliciæ commoda visa. Vt verò & hęc aliis minus conuenire existimata est, tandem vt Seleucię in Isauria Synodus ageretur, cõstitutum. Atq; hoc sic decreto, quia ibi aderant Valens, Vrsicius, & Eudoxius, qui potissimũ inęqualitatis opinioni pręibant, effecerũt illi, vt episcopi eo loco congregati, formulę fidei ex tẽpore compositę subscriberent. In qua formula substantiæ nomen insertum non erat. Adhęc in animis ipsi secũ perpendêre, episcopos Seleuciæ coactos partim Nicęnam fidem, partim Antiochiæ in templi dedicatione professionem editam cõplexuros, & per æmulationem ardẽtius defensuros. Vtranque verò formulam substãtię nomen habere, & filium patri per omnia similem disertè promulgare. Ac si in locũ vnum episcopi cõuenirent, omnino eos Ætij opinionem, quam ipsi laudãtes studio omni stabilire conabantur, repudiaturos esse, illis minimè dubium fuit. Quid ergo faciunt? Dolum instituunt, vt Occidẽtales quidem Arimini, Oriẽtales verò Seleuciæ cõgregarentur, vt eo facilius quod agebant perficeretur. Procliuius nãque putabãt, paucis quàm multis, quod vellent, persuadere. Et patribus ita segregatis, siquidẽ possent, vtrãque etiam Synodũ, dissidio in vtraq; instituto: sin minus, alterã saltem in sententiã suam se pertracturos esse cõfidebant, illo prouiso, vt ne calculis omniũ hęresis eorum damnaretur. Hęc agebant per eunuchum Eusebium, Imperatorię tum aulę pręfectũ, Eudoxio quàm maximè assentientem: & alios quosdã, qui magistratus & honores gerẽtes, & gratia pollentes, ex sentẽtia omnia perficiebant. A quibus persuasus Cõstantius, perinde atque incõmodum simul & reipub. propter graues impẽsas, & ipsis episcopis propter itineris magnitudinem esset, si in eodem loco conuenirent, Synodum diuisit, eámq; Arimini & Seleucię celebrare iussit. Atque in literis suis cõstituit, vt primùm cõtrouersia de fide pro-

e Delibera tio de loco Synodi celebrãdæ.

Concilium Seleuciæ Isaurorum coactum.

Formula fidei composita.

Dolosum Arianistarum cõsiliũ, vt Oriẽtales episcopi Seleuciæ, occidẽtales Arimini cõgregentur. Eius doli causa.

Eusebius eunuchus aulæ Imperatoriæ præfectus.

Cõstantius processum Synodis præscribit.

fesſione decideretur, deinde de aliis eccleſiaſticis ſanctionibus deliberatio fieret. Tum autem de eis qui per iniuriam exautorati, & in exiliũ acti viſi eſſent, in quibus etiam Cyrillus Hieroſolymorũ epiſcopus fuit, conſultaretur: poſtea de eis quoq; epiſcopis, qui rei agerẽtur, inquireretur. Permulti enim accuſabantur, & ab Ægyptiis maximè Georgius: quòd ſcilicet alienorũ bonorum rapinis gauderet, & cõtumelioſis quibuſdã hominibus delectaretur. Poſtremò, vt per decem delectos legatos ſe de actis ſuis certiorem facerent.

Crimina Georgij Alexandrini epiſcopi.

CAPVT XXXIX.

EPiſcopi, ſicuti Imperator iuſſerat, cõuenêre: & primùm quidẽ Arimini Occidentales quadringenti, & aliquot præterea numero. Et qui grauiter in Athanaſiũ animati erant, minimè omniũ de eo quidquam mouẽdum eſſe duxere, quòd hoc ſic cõmodius eſſe putarent. Cęterùm poſtquam de fide, quomodo eã profiteri conueniret, quæſtio propoſita eſt, ibi Valens & Vrſicius, qui primùm Arij opinionem defenderãt, medio autem tẽpore libello ſupplici Iulio Romano antiſtiti dato τῷ ὁμοουσίῳ cõſubſtantiali aſſenſerãt, quemadmodum diximus, temporibus ſeſe & rebus obtinentibus ſemper accommodantes, aliis alia ſicuti fieri ſolet cẽſentibus, dixere, priores fidei formulas abolẽdas eſſe: vnámq; eam obtinere oportere, quæ non ita pridem Sirmij lingua Romana cõpoſita, ab ipſo etiam Imperatore plurimi fieret. Debere quippe Synodum quoque de ſententia illius profeſſionem eam approbare, neq; vlterius quidquam curioſius indagare: vt eo modo omnis diſcordiæ occaſio, verbis nihil ambigui habentibus, quæ ſubtili & accurata exploratione perpenſa eſſent, in formula inſertis, præcideretur. * Longè prętantius eſſe aſſerentes, cum ruſticitate quadam rectam de Deo tenere opinionem, quàm ex Gręcorum nugamentis nouis petitis verbis, quæ non intelligerentur inducere vocabula. Quibus illi dictis obſcurè innuebãt, ſeu potius propalam τοῦ ὁμοουσίου conſubſtantialis verbum per calumniam reprehenderunt, veluti in ſacris literis non expreſſum. Sub hęc verba charta prolata, legi eam poſtularunt, in qua æqualem patri filium ſecũdum ſcripturas

Ariminẽſis Synodus.

Vrſicius & Valẽs veri Protei.

Latinã ij fidei formulam Sirmij cõpoſitã defendunt.

* κρεῖττον εἶναι ἐπίθεντο, μετὰ τῆς ἀγροικίας ὀρθὴν ἔχειν δόξαν περὶ θεοῦ, ἢ ξενίζουσι λόγοις ἐξ ἑλληνικῆς περιεργείας καινοτομοῦντας ἐπεισάγειν λέξεις.

dicebant: mentionem verò substantiæ in Deo omnino fieri interdicebāt, & pro eo æqualem per omnia filium patri reponi volebāt. Hæc porrò formula illa erat, quā antea quidem pressam seruauerant, tum verò in lucem proferebant. Eam maximè probabāt Germinius & Auxentius & Caius, & Demophilus. Ea lecta, plurimi nihil opus esse noua fidei formula eo tempore affirmabant: contentos se esse professione Nicæna. In præsentia propterea in locum vnum conuenisse, si quid nouatum esset, vt id inhiberetur. Et vtcūque ea quæ tū lecta essent, nihil haberent nouarum rerum: vt dicerēt tamen eos qui scriptum id cōposuissent, atque vt illi ipsi Arij dogma, quippe quod turbas vbique in ecclesiis concitarit, anathemati primùm subiicerent, petebant. Vbi Valens & Germinius petitionem eam repudiarūt, illi formulas hæreticorum & item Nicænam in mediū proferre iussere, vt illæ quidem damnatæ reiicerentur, hæc verò autoritate denuò & suffragiis Synodi cōfirmaretur. Et vt de cætero neq; disputatio de fide moueretur, neque Synodus peteretur, sanxerunt. Sufficere enim quæ à maioribus dudum constituta essent: ea complecti posteros debere & perquàm absurdum esse, nunc demum fidem cōscribere eos, qui nuper admodum credere cœpissent: & veterum traditionem abolere, per quā & ipsi & patres eorum ecclesias gubernassent, ex quibus plures martyriis & obitæ confessionis coronis condecorati fuissent. Et ij quidem sic dicta sententia, antiquitùs decretis stare, nihilq; nouū inducere constituerunt. illi autē, Valens scilicet, & reliqui, quos paulo antè nominauimus, cōtrà nisi sunt. Sūmopere nāque contenderūt, vt Synodus recens compositam Syrmij fidei formulam comprobaret. Tantum autem abest, vt patres id facerent, vt etiam Vrsicium, Valentem, eorúmque complices damnationis sententia exautorarint. Et Synodus professionem Nicænam amplius etiam cōfirmauit. Illi autem damnationē ægreferētes, ad Imperatorem confugère. Porrò Synodus ea non solùm formulæ illorum præfationem, sed ipsam quoque formulam reprehendit. cuius verba erant. Composita est fides catholica in præsentia Domini nostri Constantij perpetui Augusti,

Sanior & maior pars episcoporū in Nicæno Symbolo acquiescit.

Patrū decretorū defensio.

Nicænam formulam ꝑpugnātes Arianisantes exautorant.

Cōdemnationis eius causā præcipuā fuis-

ſe. Socrat. ſcribit, & Arianum dogma Arianiſantes damnare voluerint. li.2.ca.37.

† ἀπαθῶς.

Latina Sirmienſis conuentus fidei formula.

τὰ ἐκείνου οἰκονομήσαντο.

οὐσία Subſtantia & eſſentia dicitur.

Arianiſantes verbum ſubſtantiæ ex Symbolo tollunt.

Quomodo formulam iſtam Sirmiēſem Patres catholici acceperint.

„ conſulatu clariſsimorũ virorum, Flauij Euſebij & Hypatij, Syrmij, ante xj. calend. Iun. Ac deinde. Credimus in vnum ſolum & verum Deum, patrem omnipotētem, creatorem & conditorem omnium. Et in vnũ vnigenitum filiũ Dei ante omnia ſecula, & ante principiũ omne, & ante omne quod mente concipi intelligíque poteſt tempus, & ante conſiderationem & cogitationem omnem, † ſine perpeſsione ſiue affectione genitum ex Deo: per quem ſecula condita, & omnia facta ſunt. Genitum verò vnigenitum, ſolum ex ſolo patre, Deum ex Deo, æqualem qui ipſum genuit patri, ſecundũ ſcripturas: cuius generationem nemo nouit, prçterquam ſolus qui eum genuit pater. Hunc ipſum vnigenitum filium eius ſcim⁹ nutu paterno adueniſſe cœlitus, ad abolitionem peccati. Et natum ex Maria virgine, & conuerſatũ cum diſcipulis, & omnem œconomiam ſiue adminiſtrationem exequutũ, ſecũdum paternam voluntatem: crucifixum, & paſſum, & mortuũ. Qui deſcēdit ad inferos, atque res ibi conſtituit: ad cuius conſpectum infernalium portarum ianitores exhorruerunt. Qui etiam reſurrexit tertia die, & cũ diſcipulis cõuerſatus eſt. Et diebus quadraginta expletis, receptus eſt in cœlum, & cõſedit ad dextram patris: venturus extrema die cum paterna gloria, & redditurus vnicuiq; ſecũdum opera ſua. Et in ſpiritum ſanctum, quem ipſe vnigenitus filius Dei Ieſus Chriſtus ſe miſſurum pollicitus eſt generi hominum, paracletum ſiue conſolatorem, pro eo atque ſcriptum eſt: Vado ad patrē meum, & rogabo patrē meum, & alium paracletum mittet vobis, ſpiritum veritatis: ille de meo accipiet, & docebit atq; admonebit vos omnia. Et circa finem hoc etiam addidêre. Nomen eſſentiæ per ſimplicitatem à patribus poſitum; non intellectum verò à populis, ſcãdalo & offendiculo eſt. Et quoniam ſcripturæ id quoque non habent, placitum eſt id tollere, & deinceps nullam omnino eſſentiæ in Deo facere mentionem, propterea quod diuinæ ſcripturæ patris & filij ſubſtãtię prorſus nõ meminere. Æqualē autem filiũ patri per omnia dicimus, ſicuti ſacræ ſcripturæ & dicũt & docent. Ridiculũ porrò epiſcopis viſum eſt, Imperatorem quidem perpetuũ ſeu æternũ nominare,

filium autem Dei sempiternũ vocare nolle: certúmque tempus editæ fidei formulæ præfigere, manifesta quoq; calumnia ea iudicata est aduersus maiorũ fidem. Maximè verò eã Athanasius criminatus est, vt alicubi ad suos scribens ostendit. Et inseruissem hic cõfutatoriã † eius epistolam, nisi orationis prolixitatem fugiens, studiosis eam inquirendam, atque ex ea rem omnem cognoscendam, relinquerem. Damnati illi, sicuti dixi, formulam secum ferentes, ad Imperatorem confugêre. Cõcilium verò decem ad eum legatis episcopis, literis quoq; rem actã declarauit, quæ in hanc formã scriptę fuerant.

† Epistolæ istius pars ad finem Tomi hui⁹ est adiecta.

CAPVT XL.

Literæ Synodi Ariminẽsis catholicæ ad Imperatorẽ Constãtiũ.

" ET Dei iussu, & pietatis tuæ mãdato, quæ antiquitùs " constituta sunt, credimus. Ariminum nanque ex o- " mnibus Occidẽtis vrbibus episcopi omnes in locũ eun- " dem conuenimus, vt simul & fides Ecclesiæ catholicæ " cognosceretur, & qui aliter sentiunt manifesti fierent. " Atque vbi rem omnem diu multúmque considerauimus, faciendum esse cõperimus, vt quæ fides antiquitùs " obtinet, & quam Prophetæ & Euãgelia & Apostoli per " Dominum nostrum Iesum Christum imperij tui custo- " dem, valetudinísque etiam tutorem, promulgarũt, eam " à maioribus acceptam seruemus, & seruatam ad finẽ vs- " que custodiamus. Et absurdum nefariúmque esse putauimus, quæ rectè & legitimè à patribus constituta, & " Nicææ communiter vnà cum gloriosissimo parente tuo " imperatore Constantino deliberata sunt, ex eis mutare " quidquam: quorum doctrina & sententia ad omnes o- " mnium hominum aures & animos vulgata peruenit, " quę vnà Arij hæresim expugnauit atq; extinxit: per quã " nõ solùm ea ipsa, sed & reliquæ hæreses sunt euersæ: cui " omnino vel addere quidquam non tutum, vel adimere " etiam periculosum est. Atque si alterutrum in ea fiat, " licentia aduersariis detur, vt quod libeat, facere eis li- " ceat. Proinde Vrsicius atque Valens, quòd iamdudum " suffragatores & participes Ariani dogmatis fuerint, à " communione nostra exclusi sunt. Ad quam tamen ad- " missi sunt, posteaquam se errasse cognouerunt: atq; vt " ad pœnitentiã admitterẽtur, & noxæ gratiam cõseque- " rentur, orauerũt: id quod scriptũ eorũ attestatur. Qua- "

Fides Nicæna prophetica, euangelica, & apostolica est.

Excommunicatio Vrsicij & Valentis.

„ propter vt in gratiá reciperétur, & venia eis delictorum „ daretur, obtinuerunt. Factum id eo tépore, quum Me- „ diolani Synodus est coacta, presbyteris quoq; Romanæ „ ecclesiæ præsentibus. Norūt illi, eū qui etiam post obi- „ tum memoria dignus est, Constantinum, omni adhibi- „ ta exquisitiore cura & diligētiore inuestigatione, fidei „ professionem, quæ edita est, publicasse. Posteaquā autē „ baptizat' ille, inter homines esse desiit, & ad debitā sibi „ quietem translatus est, ineptum esse sciunt, nouæ quid- „ quam rei inuehere, & tot sanctos patres confessores & „ martyres dogmatis ipsius autores atq; inuentores de- „ spicere: qui quidē patres, iuxta veterem ecclesiæ catho- „ licæ sanctionem, omnes in eadem sententia perseuera- „ runt: eorúmq; etiam fidem Deus ad imperij tui tempo- „ ra transmisit, per Dominū nostrum Iesum Christū: cu- „ ius beneficio imperium obtines, rerúmq; in orbe etiam „ nostro potiris. At rursus miserandi & ærumnosi illi im- „ pia mente nefarióque ausu, præcones seipsos impiæ opi- „ nionis renunciarunt, & veritatis constitutionem euer- „ tere conati sunt. Postquam enim iuxta mandatum tuū, „ Synodi concilium coactum est, seductionis fraudísque „ suæ illi consilium detexerunt. Contenderunt nanque „ versutia quadā tumultuosè sese ingerētes, nouare quid- „ dam, vbi sodalitatis impietatísq; eiusdem suæ comper- „ tos homines inuenissent, Germinium, Auxentium, & „ Caium, dissidij & seditionis autores: quorum inconstās „ doctrina blasphemiarum omnium aceruum impietate „ sua longè excedit. Vbi verò animaduertere nos non e- „ iusdem hæresis esse, neque prauis opinionibus eorū as- „ sentiri, in consilium se nostrum insinuarunt, perinde at- „ que aliud quidquam decreturi. Perbreue autem inter- „ cessit tempus, quod eorum sententias in lucem coar- „ guēs protulit. Verùm enimuerò ne res ecclesiæ semper „ eodē affligeretur casu, turbáque & tumultus prouolu- „ tus omnes comprehenderet, tutissimum visum est, vt „ quæ antiquitus decreta sunt, integra atq; inuiolata ser- „ uarētur: atque illi quos diximus, à cōmercio cōmunio- „ néque nostra segregarētur. Quam ob causam Oratores „ nostros ad humanitatem tuam misimus, qui eidem cōsi- „ lij nostri sententiam per scriptum quoque indicent at-

Vrsicius & Valens post pœnitētiam ab Orthodoxia ad Arianismū relapsi.

Commēdatio legatorū Synodi, vt eis fides habeatur.

que declarent. Quibus illud quoque præcipuè mandauimus, vt ex antiquis legitimísque decretis, veritatis fidem faciant, eámque confirment. Declarabũt illi etiam sanctitati tuæ, minimè futuram, sicuti Vrsicius & Valẽs dixere, pacem, si quid in legitimis constitutionibus immutatum fuerit. Quomodo nanque pacem seruẽt, qui pacem ipsam tollũt? Quin contẽtio potius & turba per cœpta eiusmodi quum alibi, tum in Romana ecclesia exorietur. Itaque humanitati tuæ supplicamus, vt sereno vultu respicias, benigníſq; auribus oratores nostros audias, neque cum defunctorum iniuria nouare quidquam & mutare permittas: sed nos in iis quæ à maioribus nostris definita legitiméque constituta sunt, conquiescere sinas: quos profectò solerter & prudenter omnia spiritus sancti afflatu egisse dixerimus. Quæ verò nunc ab istis nouãtur, fidelibus quidem incredulitatem infidelibus autem ferocitatẽ afferunt. Supplicamus prętere, vt episcopos qui in lõginquis alienísq; regionib. degunt, & vel ætatis grãdioris imbecillitate, vel paupertatis grauioris difficultate premuntur, cum bona venia redire ad suos iubeas, ne ecclesiæ, episcopis eorũ ab eis disiunctis, diutius in tali solitudine permaneant. Ad hæc insuper omnia, illud quoque te oramus, vt ne quid adimatur, néve addatur ad ea quæ prius extant, quidquam: sed vt omnia intacta integráq; permaneant, sicuti à patris tui pietate ad hoc vsque tempus sunt cõseruata. Ac ne deíceps nos itineris labore affligi, atq; alienos longéque disitos à parœciis nostris esse permittas: sed vt episcopi potius cũ populo suo in pace sacris epulis & rebus diuinis vacare posint, pro tua salute imperio, & pace orantes, quam tibi diuinum numen largiri dignetur prolixam. Legati verò nostri, & subscriptiones & nomina episcoporum secum ferunt: qui quidem etiam ex ipsis sacris literis, de sentẽtia nostra certiorem facient tuam pietatem. Hæc episcopi Arimini congregati, ad imperatorem scripsere.

Supplicatio pro episcopis exulib. restituẽdis.

CAPVT XLI.

SEd Valens & Vrsicius legatos prǫuenerũt, & imperatori rem omnem arbitratu suo exposuerunt: scriptóque quod legerãt ostenso, Synodum apud eũ calũniosè

Oratores Synodi Vrsicius et Valẽs

præuenerūt

Cōſtantius erga oratores eos parū benignus.

Summa reſpōſi Cōſtātij ad Synodū ſcripti.

Aitarū literarum Synodi ad Cōſtantinum ſententia.

proſciderunt, vt quæ formulam non receperit, cui cō-
ſcribendæ ipſe affuiſſet. Atque ille Synodo ſuccenſus,
oratores, quibus diuturna mora in aula moleſta erat, diē
de die diffundens, differebat: cōtra autem, quos illi dam
nauerant, in precio habebat. Et vix tandem excuſans
ſe, ſcripſit, quòd neceſsitate vrgente, vt contra hoſtes
iret, per expeditionē eam legatos facile videre nō po-
tuerit: Adrianopoli autem redeuntem ſe expectare il-
los iuſſerit, vt ibi ab extremis tumultibus liber, per o-
cium & legationem audiret, & quæ opus eſſent conſti-
tueret. Addidit & illud, de rebus diuinis deliberare vo-
lentem, negotiis aliis vacuum, animúmque ſincerum
atque quietum obtinere debere. Ad quæ Synodus re-
ſcripſit, nihil ſe aliud omnino quàm decretum eſſet, e-
tiamſi quidquam præterea ſtatueretur, facturam. Et nō
modo ſcripſit, ſed id quoque dicere legatos iuſſit. Inſu-
per eidem ſupplicauit, vt placidè oratoribus receptis, &
quæ dicturi eſſent, benignè acciperet, & quæ ipſi ſcri-
pſiſſent diligēter cognoſceret. Durum etiam quodam-
modo eſſe ſignificarunt, ipſo imperante tot eccleſias
tanto tempore viuis adhuc epiſcopis orbari. Opúſque
eſſe, ſi ipſi quoque videretur, prius eos ad eccleſiam quē-
que ſuam redire, quàm hyems eos opprimeret. Hæc at-
que alia hiſce ſimilia, ita vti ſupplices epiſcopos dece-
bat, quum oratione ad perſuadendum appoſita per epi-
ſtolam grauem & terſam ad eum ſcripſiſſent, atque ipſe
celeriter eis nihil reſpondiſſet, ſatis diu adhuc ibi mo-
rati, deinde ad ſedes ſuas ſunt reuerſi.

Ariminēſis Synodus ſoluitur.

Quō deinde plures Occidentales epiſcopi vi eis illata, ſymbolo Sirmienſi ſubſcripſerint, opinio duplex.

Atq; quòd epiſco
pi quidem Arimini congregati Nicænam cōfirmaue-
rint fidem, ſatis iam conſtat. quòd verò poſtea multi
formulæ ab Vrſicio & Valēte ex Sirmio allatæ ſubſcri-
pſerint, id quoque declarabimus. Qua de re duplex fer
tur opinio. Harum altera eſt: imperatorem occaſione
arrepta à Synodo, quaſi non ſua volūtate ſoluta, Valē-
ti eiúſque ſectatoribus facultatē permiſiſſe, vt quas vel-
lent in Occidente eccleſias adminiſtrarent, omnibúſq;
lectam ad eis fidem traderent: & quicunque ſubſcribe-
re illi nollent, ſedibus ſuis deiicerent, atq; alios factio-
nis ſuæ illis ſurrogarent. Qua poteſtate accepta, illos
vi omnes, vt quam diximus formulam comprobarent,

adortos esse: & qui id facere noluissent, quamprimum ecclesiis expulisse. Primumque Liberium, quòd dicto audiens non fuisset, vi exactum esse. Quidam sanè secundam hanc proscriptionem eius fuisse dicunt: alij autem primam, quum ea etiam quę suprà de Felice diximus, acta sunt. Atque illos rebus ita per Italiam gestis, eadē per Orientem quoque facere constituisse. Et per Thraciam eūtes, vbi in oppidum quoddam regionis eius nomine Nica peruenissent, conuentum coegisse: fidémque Arimini à se lectam, ex Latina in Græcam linguam cōuersam stabilire conatos esse: atque publicè sermonib[9] sparsisse, formulam eam Nicæ à Synodo vniuersali ritè atque ordine editam confirmatámque esse: vt videlicet nominum vicinitate per fraudem simpliciores scriptū id, perinde atque Nicææ in Bithynia compositum esset, accipientes, decipere possent. Verùm calliditatem * cauillationémque eam deprehēsam, in risum atque ludibrium abiisse. Atque hoc sic nonnulli tradidere. Altera autem opinio fuit. Quum episcopi Arimini congregati, quòd imperator responsum differret, quódq; illis redire ad sua non liceret, macerarentur: qui alteri sententiæ addicti erant, subornarunt quosdam qui dicerent, non conuenire, quòd quidam vnum substantiæ verbū tantopere propugnarēt, vt propterea omnes vbique episcopi per seditionem dissideant. Licere æqualem patri filium dicere, & vniuersalem orbis contentionem sopire. Episcopos Orientales, nisi substantiæ nomen tolleretur, conquieturos non esse. Hæc quum ab eius sententiæ studiosis cum versuta quadam grauitate & vi dicta essent, ægrè tandem Synodum adductam esse, vt Vrsicij & Valentis formulę subscribendum putaret. Veritos quippe artifices doli istius esse, ne legati apud imperatorem Occidētalium episcoporum cōstantem quā inde ab initio præstitissent alacritatem, & τοῦ ὁμουσίου consubstantialis tollendi causam exponerent. Quare illud eos inuenisse consilium, vt Oratores in Oppido Thraciæ quod dictum est Nica distinerentur, per causæ eiusmodi obtentum, propter hyemis asperitatem & itinerū difficultatem, iumenta progredi & viæ laborem ferre non posse. Atque in ea interim mora constituisse, fi-

Synod[9] Nicæ ī Thracia ab Arianis coacta.

* σόφισμα.

dem ab ipſis compoſitam ex Latinò in Græcum ſermonem tranſlatam ad Orientales mittere epiſcopos. Sic nanque fore, quum illi ad ſententiam eorum inclinati eſſent, vt quod ageretur perficerent. Fallaciam verò talem non deprehenſum iri ab eis, qui rem hanc cõſideraturi eſſent, conuentum videlicet Ariminenſem inuitum ab ὁμοούσιος conſubſtantialis verbo receſſiſſe: vtpote ab Orientalibus epiſcopis, qui dictionem eam prorſus reiecíſſent, coactum. Quod quidem reipſa falſum erat. Ferè enim omnes in Oriente, paucis exceptis, ſubſtãtia patri æqualem filium ſunt opinati. Et cõtrouerſia in eo tantum erat, ꝙ partim quidem ὁμοούσιον cõſubſtantialẽ, partim autẽ ὁμοιούσιον æquiſubſtantialem filium dicerẽt. Et hæc quidem in Occidentis partibus acta.

CAPVT XLII.

Turbæ ecclesiarum Orientaliũ.
Cyrill⁹ eps Hieroſolymitanus.
Eleuſius Cyzicenus.
Marathonius Nicomedienſis.
Macedoni⁹ Cõſtantinopolitanus orthodoxorũ acer perſequutor.

IN Oriente verò, priuſquam Synodus Seleuciæ coiret, non minores erant turbæ. Arianæ enim hæreſis propugnatores ingenti confidentia ex imperiali inclinatione cõcepta, effrenato atque impotenti erant animo, ſempérque nouis ſtudebant rebus. Proinde Acacius Cæſarienſis, & Patrophilus Scythopolitanus, Maximo exauctorato, Cyrillo Hieroſolymitanæ eccleſiæ curam commiſere. Et Macedonius Conſtantinopolim, vicináſque ei præfecturas & vrbes miſcens turbabat: epiſcopos eis quos rebus ſuis idoneos eſſe ſciebat, deſignans. nam Eleuſio Cyzicenam attribuit eccleſiam, qui antehac loco ſplendido in imperiali aula ſtipendia fecerat. Marathonium autem Nicomediæ ſacrorum antiſtitem creauit, qui eccleſiæ ipſius diaconus quum fuiſſet, egregium ſe præſtitiſſe virum dicitur, indigentium hominum domiciliis, virorúmque & mulierum ſcholis extruẽdis atque curandis. Et quum amborum iſtorum vita probaretur, affligendis tamen eis qui ὁμοούσιον conſubſtantialẽ patri filium profiterentur, nimium erant induſtrij: veruntamẽ ea in re Macedonio diſſimiles. Is etenim non modò crudeliter eos perſequebatur, qui cõmunionem eius vitarent: ſed in vincula quoque cõiiciebat inuitos, & iudicibus tradebat. A communione eius abhorrẽtes, ad eam vi intentata cogebat multóſque religione præ-

claros pulsabat, & fuste ora eorum diducens, vel inuitis sacra mysteria ingerebat. Qui quidē ingēs visus est esse cruciatus, tormēta alia longe superās. Ad eundem modum & mulieres atque pueros, qui de rebus sacris nondum instituti essent aut baptizati, arripiēs, ad percipiēdas sanctiores epulas adigebat. Quod si quis renueret, aut respōsaret, eum plagæ, flagra, vincula, carcer, & quæ iis conuenientia sunt, consequebantur. Cæterùm vnius atq; alterius exempli eius mentione facta, satis omnino erit, quanta Macedonij feritas, eorúmque qui cum eo viguere, crudelitas fuerit & inhumanitas, ostendere. Quarūdam enim fœminarum quæ eis auersabātur cōmunionem mammas areis & cistis compressas auulsit. Erant quibus easdem corporis partes nunc ouis ad summum igne tostis, nūc ferro cādenti adureret. Insolitum sanè id, exoticúmque supplicium, àb eis qui Christum professi sunt inuentum, quod ea quæ olim Græcorum tyranni magno studio & ambitione excogitarūt, longè post se relinquit. Quin multas quoque ecclesias solo æquauit, Imperatoris literas præferens, quæ domos precatorias τὸ ὁμοούσιον consubstantiale profitentium statim euertere iubebant. ex qua causa etiam Nouatianorum ecclèsiā, quæ in vico τοῦ πελαργοῦ, hoc est, est ciconiæ erat, demolitus, quòd eós quoque τῷ ὁμοουσίῳ consubstantiali assentiri sciret. Quo tempore illi egregium strenuæ manus opus edidere, forsitan eos vt eiusdem sententiæ assertores adiuuantibus τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis professòribus. Ecclesia enim illa ab eis quibus hoc cōmissum fuerat, euersa: illi coacta manu vniuersi cū coniugibus & liberis, quod opus erat & cōueniebat, pro se quisque afferentes, supra modum laborarunt: & breui tēporis momento in loco cui nomen est συκαῖ, hoc est † fici, eregione vrbi euestigiò aliam condidere ecclesiam, eámq; ἀναστασίαν, id est, vastitiem siue resurrectionem vocauere, ex euentu ipso nomen id ei imponentes. Quam deinceps rursum Iuliano imperante atque permittente, in priorem locum materia ex ficis deportata transtulerunt, opere vtroque incredibili celeritate perfecto. Hęc quum à Macedonio ita gererentur, Nouatiani ferè & catholicæ Ecclesiæ τὸ ὁμοούσιον cōsubstantiale profitētes,

Horrenda sæuitiæ eius exempla in orthodoxos edita.

Nouatiani cū orthodoxis τὸ ὁμοούσιον pariter profitētur.

Horū etiā tēpla, sicuti et catholicorū, Macedonius est demolitus ἀνάστασις & ἀναστασία vastitatē, et per cōtrariā significationē restitutionē atq; resurrectionē designat, in vtrāque sanè partē tēplo ei appellatio ista cōuenit.

† Socra. Ficos tredecimam vrbis Cōstātinopolitanæ regionem esse scribit.

Catholicorũ et Nouatianorum tẽporanea cõmunctio.

Nouatianorum persequutio.

† τετρακισχιλίους ξιφήρεις, Nic. τέσσαρας ἀριθμούς, Socr. τέσσαρα τάγματα, Sozo. τετραριθμοὺς στρατιώτας, Suidas. *In ea persequutione Nouatiani Paphlagones vi repellentes, Macedonianã manũ malè accipiunt.*

* *Macedonius multorũ bonorũ virorũ atq; etiã imperatoris Cõstãtij odiũ erga se concitauit.*

a *Idẽ è loco suo diui Cõstãtini ossa in tẽplũ aliud trãsfert.*

coniuncti atque vniti sunt, eandem obtinentes sententiam, atque eisdem exagitari malis. Pacem nanque inter se agebant, conueniebant, orationésque & alia cõmunicabant, nullo ab Arianis qui ecclesias omnes occupauerant, catholicis relicto templo. Ita consuetudinis assiduitate, & rerum aduersarum æquabilitate, frustra illi esse, si inter se dissiderent, existimantes, ad mutuam communionem erant propensi. Et perfecta res fuisset, nisi multitudinis alacritatem parua quædam inuidia intercedens impediuisset: multis morem rursum vetustum retinendum atque communionem imperfectam auersandam esse dicentibus. Eisdem porrò modis Cyzici Eleusius Nouatianos affligebat: templum enim eorum ibi prorsus sustulit. Idem qui Mantinij habitabãt, & alij quoque in Paphlagonia Nouatiani patiebantur, Quos eiicere Macedoniani quum non possent, Imperatoris opem implorarunt, qui eis † quatuor millia armatorum attribui iussit: fore ratus, vt illi in solito armorum metu cederent atque vincerentur. Verùm res aliter cecidit. Populus enim falcibus & clauis & securibus, aliísque armis vt sors ferebat, correptis, cum militari manu pro se quisque congressi sunt. Et prælio vtrinque commisso, multi quidem etiam ex Paphlagonibus, milites autem ferè omnes conciderunt. Quamobrem à multis, popularibus etiam suis, Macedonius est reprehensus. Alienauit quoque ab eo beneuolentiæ ardorem imperator, neque adeò bene posthac erga eũ animatus fuit: vtpote qui tot fuisset cædium autor. Et quum aliud etiam quiddam accidisset, Imperatoris erga eum odium magis est auctum. Templum in quo vrna & corpus Constantini, situm erat, ruinam minabatur. Atque vbi custodibus eius & sacerdotibus ea de causa non minimus incessisset metus, * Macedonius imperatoris in alium transferre locum volebat. Ea re cognita, multitudo tumultuari cœpit, nefas esse vociferans, a magnum imperatorem ita transferre: quòd ea res nihil à sepulchri violatione differret. Cum quibus verbis etiam concordabant dogmatis Nicæni professores, cõtumeliam imperatoris trãslationem eam esse putantes. Ad id accessit, quòd de industria Macedonio aduersarentur.

rentur. Ille autem verbis eiusmodi contemptis, corpus in templum transfert, vbi etiam cadauer [b] Acacij martyris est sepultum. Quod quum fieret, ingens est populi inter se dissidentis facta concursatio. Atque his factum laudantibus, illis auté reprehendentibus, primùm quidam iniuriam arcétes se tuebantur: deinde verò alteri in alteros conuersi, eò vecordiæ processerunt, vt & eam ipsam ædem sacram, & proximum in circuitu locum, sanguine & cædibus compleuerint. Imperator autem in Occidente adhuc degens, vbi quid de paterno sepulchro actum esset intellexit, graui id tulit animo. & Macedonio, iniuria ab eo affectum esse patrem, qui illum præter voluntatem suam transferre ausus fuerit: ipsum quoque cædis tantæ multitudinis causam esse; denunciauit. Et postea ex Occidente ad partes Orientales transiit. Et Iulianum patruelem fratrem tum Cæsarem factum, vt prouinciis Occidentalibus præsidio esset, in Galliam misit.

b Acaci' martyr.

Populi tumultus in translatiõe ea exortus.

Iulian' Cæsar in Galliã missus.

CAPVT XLIII.

CÆterùm vt Macedonius throno suo sit deturbatus, multorúmque malorum exiguam eam luerit pœnam, paulo pòst dicam. Nunc ad Synodum Seleucię celebratam transeo, quam Constantius propter viæ difficultatem Ariminensis æmulam in Oriente agi præcepit. Seleuciæ apud Isauros centum & sexaginta episcopi cõuenere. Cum quibus Leonas fuit qui dudum apud imperatorem præclarum in aula obtinebat locum. Sub eo fidei disquisitionem literis Cõstantius fieri iusserat. Affuit ibi quoq; Laurici', gẽtis eius dux, mãdáto ab imperatore accepto, vt si qua in re opus esset, & illi & episcopis adesset. Vbi in vnum locũ conuenere, celerésque notarij affuere, quæcunque ibi dicerentur scriptis excepturi: in primo consessu multi abesse comperti sunt: in primis Constantinopolitanus Macedonius, Basilius Ancyranus, & Scythopolitanus Patrophilus. Hic quidẽ ægrum se esse, ille autem ex oculis laborare, atque alius aliud quidquam prætexens: reipsa verò, quòd accusatorum metuerẽt ora, cõuentum vitantes. Postquam autem propter istorum absentiam, Synodus rerum cõ-

Acta Synodi Seleuciæ celebrata.

Leonas Synodi præsidens.

Lauricius Isauriæ dux.

Primus cõsessus.

trouersarum dispositionem instituere detrectauit: Leonas sic quoque vnumquemque, quod sibi visum esset, in quæstionem producere iussit. Ita alij primùm doctrinam cōstituendam, alij in eorum vitam qui inter ipsos rei agebantur inquirendum esse censuerunt: atque id propter Cyrillum Hierosolymitanum, & Eustathium Sebastiensem, atque alios protulerunt. Cui rei causam etiam imperatoris literæ, nunc de fide primùm, nūc de moribus inquirere iubentes, præbuere. Proinde in verborum contentionem delapsi, alteri alteros malè accepere: & rixandi studio in duas discessere partes. quarum alteri Acacius Cæsariensi præiit, & Georgius Alexandrinus, & Vranius Tyrius, & Eudoxius Antiochenus, habentes secum alios triginta & duos: alteri autem Georgius Laodiceæ in Syria, Sophronius Pompeiopolis in Paphlagonia, & Eleusius Cyzici episcopus, quos reliquus Synodi cœtus sequutus est. Vicit tamen eorū sententia, qui primum de fide disputandum cēsuerunt. Huc vbi ventum, Acacius formulam fidei Nicææ editam abrogandam, aliámque nouam promulgandam esse censuit. Altera autem factio, quæ etiam numero superior erat, Nicænam formulam complectendam comprobandámque esse dixit, vt modò vnum τοῦ ὁμοουσίου cōsubstantialis verbum induceretur. Contentio hæc ad vesperam vsque extracta est, donec Syluanus Tarsensis ecclesiæ antistes, voce magna, Non opus esse exclamauit, aliam fidei scripturā componere: sufficere enim quæ Antiochię prius accuratè & subtiliter dictata esset, eam ipsam retinendam esse. Quibus verbis commotus Acacius, cum factionis suæ popularibus ex conuentu abiit. Qui verò ibi remansere, Antiochenam fidei professionem tum in consilio recitari iusserunt. Et sic consessus solutus est. Postridie autem tēplum diuæ Theclæ ingressi foribus clausis, sententiis suis quæ lecta fuerant comprobarunt, seorsimq́ue subscriptionibus confirmarunt. Quidam etiam mandatum ab aliis absentibus habentes, lectores & diaconi, autorum suorum nomine eis subscripserunt. Quod factum Acacius reprehendit: * quæ occultò gererentur, minus laudanda esse, atque à sinistra suspicione non abesse, dicens. Co-

Disceptatio de processu Synodi.

Duæ Synodi factiones

Contētio de fidei formula.

Antiochenū fidei Symbolum. Secundus consessus.

* τὰ ἐν ἀποκρύφῳ λεγόμενα, πόῤῥω μὲν εἶναι τοῦ καλοῦ, κακῆς δ' ὑποψίας οὐδὲν ἐλλείπειν.

nabatur autem nouam inferre fidem: quã etiam, ficuti ipsi visum fuerat, à se compositam, priuatim principibus viris Leonæ & Lauricio legit, & obtinere maximè contendit. Hæc in secundo cõgressu acta. Tertio porrò die, iam etiam qui abfuerant præstò erant, Macedonius Cóstantinopolitanus, & Basilius, Ancyranus. Cæterùm Acacius cum factione sua in conuentum se venturum negauit, nisi qui ab ipsis & antea exautorati, & tum accusati essent, consessu exigerentur, Et multa inde coorta rixa, placitum est tandem, vt illi secederent. quod etiam est factum. Illi enim cessere. Statuerunt hoc sic patres, Acacii causam Synodi soluendæ fingere rati, vt simul & Ætij hæresis præsenti disquisitioni eximeretur, & qui rei agebantur iudicium effugerent: ipsiq; adeò Acaciani, de quibus arguebantur criminibus, causam non dicerent. Atque vbi illis digressis, Acacius cũ suis introiit, Leonas libellum quẽ sibi ab Acacio & popularibus eius datum, non fidei † formulam continere dicebat, exhibuit. Simul enim is & clàm & palàm eos qui in Synodo aderant oppugnabat, nec minus libellus apertè & clandestinè lectores infestabat. Illis igitur tacentibus, & confidentibus, quod minimè fidei formulam esse in scripto eo putarent: Acacij tum fidei professio est publicata, cum præfatione ad hunc concepta modum. Nos qui Seleuciæ Isaurorũ imperatoris iussu hesterno die (qui dies erat ante V. Cal. Octob.) conuenimus, omni studio, in hoc incubuimus, debitam moderationem omnem adhibẽtes, vt pacem Ecclesiæ conseruaremus, & de fide grauiter & constanter, sicuti Dei amantissimus, imperator noster Constantius præcepit, iuxta propheticas & Euangelicas voces tractaremus, & nihil præter scripturam in Ecclesiasticam fidei professioné insereremus. Quoniam verò in Synodo nõnulli quosdam ex nostris iniuria affecere, quibusdam ora, nõ permittentes eos sententiam dicere, obstruxere, alios exclusere inuitos: atque eos, quibus dignitas adempta est ex variis prouinciis, vel qui contra canones in ordinem Ecclesiasticum cooptati sunt, secum adduxere, ita vt ex omni parte cõuentus turbis repletus sit: quemadmodum id clarissimi viri, Leonas Comes, & Lauricius

Tertius cõsessus.

† *Consulto enim id celabat, Acacij partibus fouens.*

Sozom. lib. 4. cap. 21. Surreptitiè in Concilio noua fidei formula Acacij Cæsariensis recitatur.

» prouinciæ huius præfectus, oculis ipsi suis conspexere. » propterea profitemur, nos nō defugere autoritatem fi» dei, quæ Antiochiæ encæniis ipsis publicata est, quam e» tiam proferimus. Et quamuis patres nostri tum quæ» stionis in præsentia propositæ gratia conuenerint, quā» doquidem multos τὸ ὁμοιούσιον consubstantiale, & τὸ ὁ» μοιούσιον æquisubstantiale præteritis temporibus, atque » adeò nunc quoque perturbauit, & nuper admodum » quidam per res nouas inæqualem esse patri filium pro» mulgarunt: ea ipsa de causa & τὸ ὁμοούσιον consubstan» tiale, & τὸ ὁμοιούσιον æquisubstantiale, vt voces à scriptu» ris alienas, reiicimus. ἀνόμοιον, hoc est, inæquale autem » anathemati subiicimus: & omnes qui hoc opinantur, » alienos ab ecclesia esse censemus. Æqualitatem verò fi» lij ad patrem disertè profitemur, de Apostoli sententia, » qui de filio dicit: Qui est imago Dei inuisibilis. Profi» temur porrò, & credimus in vnum Deum patrem om» nipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium & inui» sibilium. Credimus verò etiam in Dominum nostrum » Iesum Christum, filium eius, ex eo genitū citra perpes» sionem omnem ante omnia secula, Deum verbum ex » Deo vnigenitum, lumē, vitam, veritatem, sapientiam: » per quem omnia facta sunt, quæque in cœlis, quęque in » terra, siue visibilia, siue inuisibilia. Hūc credimus in cō» summatione seculorum, ad abolitionem peccati carnē » sumpsisse ex sancta virgine Maria, & hominem factum, » passum pro peccatis nostris. Qui & resurrexit, & rece» ptus est in cœlos, vt sedeat in dextra patris, věturus rur» sum in gloria ad iudicandum viuos & mortuos. Credi» mus autē & in spiritum sanctum, quem Paracletum no» minauit, & missurum se post ambitionē suam Aposto» lis promisit, sicuti & misit Saluator & Dominus noster: » per quem & sanctificat in Ecclesia credētes, & baptisa» tos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui verò » præter hanc fidem aliud quidquam prædicant, eos ab » Ecclesia catholica esse alienos. Hæc est Acacij formula. Cui etiam populares eius triginta duo illi subscripsere. Ad quam Sophronius Paphlago Pompeiopolitanus episcopus apertè hæc verba dixisse fertur: † Si quotidie, voluntatem suam exponere, fidei formulam edere est,

τὸ ὁμούσιον & τὸ ὁμοιούσιον repudiantur, & ἀνόμοιον condemnatur.

Sophronij Pōpeiopolitani pulchrè dictum Socrat. lib. 2. cap. 40.

† εἰ τὸ ἰδίαν ἑκάστης ἡμέρας ἐκτίθεσθαι βούλησιν πίστεως ἐστὶν ἔκθεσις, ἐπιλείψει ἡμᾶς ἡ τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια.

destituet nos veritatis ipsius certitudo. Sophroni⁹ quidem hoc tũ sic voce magna dixit. Ego verò censuerim, si & qui antè eos fuere, & qui eos sunt sequuti, itidem de Nicæna fidei professione cogitassent atque egissent, sincerum Ecclesiæ dogma cõseruaturos, & deliramenta omnia longè à sacris mœnibus abfutura fuisse. Ac tum quidem quum alteri alteros accusantes, plurima & dixissent & audissent, consessus est solutus. Quatro congressu multa futiliter nugati sunt. Et Acacius nihil obstare, quin alia fides ederetur, cõtendebat, quandoquidem semel Nicæna formula mutata esset. Semel autẽ? imò sæpius etiam. Ad quæ Eleusius Cyzicenus: Hæc Synodus, dixit, coacta est, nõ vt addiscat quæ prius nouit, neque vt probatiorẽ inueniat fidem, quàm ea est quæ à patribus Antiochiæ est promulgata. Nam in eius finibus assensu conquiescens, quãuis aliud quidquam ab ea edatur, nõ tamen vnquam illam relinquet. Cui ego obuians dixerim: Quomodo tandem, Eleusi pessimè, qui Antiochiæ congregati fuere, patres vocas? Multo enim magis patres te nominare eos conueniebat, qui Nicææ conuenientes, vna voce τὸ ὁμοούσιον consubstantiale promulgarunt: quum quòd tempore sunt vetustiores, tũ quòd qui Antiochiæ coacti sunt, ab illis sacrorum munerum functionem acceperunt. Quòd si isti patres suos reprobarunt, parricidas potius quàm patres eos dicas. Quis itaque tales viros sequatur? Et illorum fides si reproba est, nec electio siue ordinatio eorum prorsus non potest in dubium vocari. Nanque si ante istos illi spiritum sanctum non habuere, qui per impositionem manuũ maximè venit, neque isti omnino inter episcopos & sacerdotes censendi. † Quomodo enim dignitatem talem ab eis accipere potuerunt, qui illam nunquam habuerint? Hisce verbis quisquã contra Eleusium venire potuisset. Porrò disputatione progrediente, ad quæstionem aliam peruenere. Et quoniam in formula æqualem dixerãt patri filium, Acacij factio interrogata est, quãnam re æqualem patri filiũ profiterentur? Atque illa voluntate sola, nõ autem substantia æqualem dicente: alij omnes, etiam substantia æqualem dicẽdum esse confirmabant. Qua de re toto eo die ma-

Quarta sessio.

Refutatio corũ acuta, qui cornicũ oculos configunt, & patrũ decreta abolent.

Impositio manuum.

† πῶς γὰρ ἂν καὶ λαβεῖν ἔσχον παρὰ τῶν καθάπαξ μὴ λαβόντων.

xima fuit contentio. Conuicerunt quoque ipsum Acacium, quòd sibi ipsi propter variam scriptionem in libris suis quos edidisset, non constaret, in quibus prius, æqualem per omnia patri filium dixerit, idémque cum ipso senserit: nunc verò tandem substantia æqualem esse negaret. Ad quæ ille, neque ex recentioribus, neque ex antiquis quenquam ad scriptorum suorum rationem reddendam obstrictum esse, respondit. Contentione inde maximè gliscente, postremò Eleusius Cyzicenus: Siquidem Basilius, inquit, aut Acacius, aut Marcus, per se aliquid agant, vel ipsi mutuò sese de quopiã criminentur, nihil id ad Synodum pertineat. Sed neque quę ipsi de fide siue rectè seu perperàm perscripsere, necesse habemus curiosius de eis inquirere. Peropus autem esse iudico, in professione Antiochena à nonaginta & septem patribus prodita acquiescere. Siquis autem aliam subiicere velit fidei formulam, eũ æquũ est vt omnes à vera pietate & ecclesia alienũ esse censeãt. Hisce verbis conuentus rursum solutus. Postero autem die Acacius & Georgius cum sectatoribus suis in conuentum venire noluerunt. Atque ipse Leonas, vocatus quoque non venit. Apertè nanque cum illis sentiebat, illam prę se ferens causam, ab imperatore se ad Synodi concordiam conciliandam missum esse. Quandoquidem verò ita nullo seruato ordine inter se dissiderẽt, non facile ei esse ad eos accedere. Si verò ipsi vellent, abirent, atq; in ecclesia sedentes nugas agerẽt. Ita tempus extrahebatur. Et vocabatur quidem cum suis in conuentum Acacius. Illi autem certos episcopos in Leonæ domum, vbi frequẽtes ipsi esse solebant, venire voluerũt: atq; insuper asseuerarunt, mandatũ se ab imperatore habere, vt alios iudicarent. Sed neq; eandẽ cum aliis fidem profiteri, neq; ad obiecta crimina respondere sustinuere. Quinetiam ad Cyrilli Hierosolymitani causam audiendam inuitati, quẽ ipsi episcopatu abire iusserant, nõ affuere. Neq; enim qui eos cogeret, aderat quisquam. At alteri illi non modò liberè hæc egerunt, sed Acacium etiam, & quicunque ad eum cõfugissent, quippe qui intẽtata eis crimina diluere timuissent, dignitate priuarunt: Georgiũ scilicet Alexandrinũ,

Inepta Acacij Cæsariẽsis vox.

Quinta sessio.

Acaciani in cõsessum venire nolunt.

Leonas itidem.

Cyrillus à Synodo ad imperatorẽ prouocauit, et ĩperator prouocatiõe approbauit fa

Vranium Tyrium, Patrophylum Scythopolitanum, & Eudoxium Antiochenum: alios autem excõmunicationis canoni subiecere, donec de criminibus eis obiectis per causę dictionem satisfacerent. Atq; id quod de eis actum esset, parœciæ cuilibet perscripsere. Et in Eudoxij locum Antiochię † Hadrianũ surrogauere, ecclesiæ Antiochenæ presbyterũ: quem confestim Acacius cõprehẽsum, Leonæ & Lauricio tradidit, qui sub militari custodia eum tenuere, & postea exilio cõdemnauere. Et res quidem Seleuciæ in Synodo actæ, sicuti eas compendiosè exponere potui, hũc habuere finem. Qui verò accuratè omnia cognoscere velint, ex monumentis eapetãt, quę dispositi notarij diligentia summa cõfecere. Rebus ita gestis, Acacius celeriter ad Imperatorem est profectus. Alij verò domũ quisq; suam se receperunt.

Etũ hoc contra Ecclesiastici canonis cõsuetudinẽ. Socr.

Hadrian' designatus eps Antiochenus. Idẽ in exilium pulsus.

Acaciani partim exauterãtur, partim excõmunicãtur.

† Socra. habet Anianũ

CAPVT XLIIII.

IMperator tum ex Occidentis partibus Cõstantinopolim venit, quum procõsulari abolita dignitate, Honoratum primũ vrbi pręfectum cõstituit. Synodus de cõmuni sententia, decem ad imperatorem miserat episcopos: qui Cõstantinopolim veniẽtes, decem quoque alios ex Arimino legatos ibi repererũt, atque etiã Acacium cum suis quæ vellet conficientem, beneuolentia principis sibi per aulę purpuratos cõciliata. erant enim nonnulli eiusdem cũ eo sententię: quidam sacris ecclesię * donis corrupti, alij illecebris Acacij blanditiarum deliniti. Non enim vel in consultando, vel in dicendo contẽnendus vir fuit Acacius, & ad res quas instituisset conficiendas non incõmodus. Ecclesiam quoq; celebrem administrabat, & Eusebiũ Pamphili pręceptorem habuerat, cuius etiam episcopatũ sortitus fuerat: & quum plurima addiscere cõtendisset, existimatione simul & librorum copia quos à Pamphilo relictos habebat, alios antecellere iudicatus est. Et quòd talis erat, non difficile ei fuit, ex sententia res plerasq; conficere. Sedenim quum ab vtraq; Synodo isthic adessent viginti episcopi legati; & alij itẽ qui eò ob negotium fortè venerãt, de Ætio ij primùm cõsilium habere atque iudicare sunt iussi, multis etiam maiorum gentiũ senatoribus pręsentibus, quibus Honoratus quẽ dixi pręiit.

Decẽ legati Synodi Seleucenæ ad imperatorem missi Acacius hos præuenit.

** δῶροις.*

Cõstantinopoli de Ætij hæresi agit.

Error eius deprehẽditur.

Postea verò in præsentia quoq; imperatoris, quum disquisitio denuò fieret, deprehẽsus est Ætius admodũ in fide hallucinari. Proinde & imperator, & honores apud eum gerẽtes, malè in eum fuere animati, propter manifestam blasphemiã. Acacius autem cũ popularibus suis per pœnitentiam resipuit, simulãs se hæresim eam primùm ignorasse. At ille in primis cõtendens operã dederat, vt princeps obiter & extra ordinem, causam eius iudicãdam præciperet, inexpugnabilem esse argumentis Ætium pùtans, satísq; idoneum ad eos qui secũ disputando cõgrederentur, vel verborum persuasione, vel rationum vi cõuincendos, atque ad opinionẽ suam inuitis omnibus cõfirmandam. Vbi verò cœptum ei non successit, scriptum Arimino allatum in mediũ produxit, atque in decem illos qui Seleucia venerãt episcopos, recipere iussit. Eísque, quòd vehemẽter resisterent, fieríq; omnino non posse dicerent, vt substantiæ nomen prætermitterent, iuramenti per Dei nomen sacramento interposito, se filium substãtia inæqualem non profiteri, paratúmq; esse, qui aliter sentirent, eos ab Ecclesia proscribere, vt Ariminensi formulæ subscriberent, suasit. Quum verò præter omnẽ opinionem Occidentales ex Arimino prçstò essent episcopi, & substãtiæ verbum omitterent, quàm plurimi apud eos esse eiusmodi fidei professionem Acaciani dixere. Existimabant nãque, si ea formula reciperetur, substãtiæ nomine prorsus tacito, τὸ ὁμούσιον cõsubstantiale quoq; in alto futurum silentio: quod sanè episcopi Occidẽtales ob Nicçnæ Synodi reuerẽtiam magnifaciebant. Sedenim ipse etiam imperator eam formulã apprimè laudauit. Reputabat nanque secũ, quum tot Antistites viri Arimini fuerint, non tãtopere lapsuros eos fuisse, vt temerè ὅμοιον, hoc est, æqualem profiterẽtur, antea ὁμούσιον cõsubstantialem professi. Nihil quidem apud se, quo ad sensum, referre, si verbis quæ sacrç scripturæ ignota essent, non vsus, nomine eiusdem efficaciæ, & quod nihil haberet controuersiæ τῷ ὁμοίῳ æquali scilicet, sententiam suam profiteretur. Hæc quum eius esset ratio, suadere episcopis Seleucia missis non desiit, donec & ipsi Ariminensem formulam cõprobarent. Acacius verò, atque eius

Acacius resipiscit, & Ætij opinionem reiicit.

Efficit idẽ, vt Oriẽtales & Ariminẽses legati formulæ fidei Sirmiẽsi Arimini lectæ subscribãt.

Eandẽ formulam laudat imperator.

ſtudioſi, Conſtantinopoli diutius morantes, Bithynos etiam acciuere epiſcopos: in quibus erant, Maris Chalcedonis, atque Vlphilas Gotthorũ epiſcopus, qui prius Nicęnam cõprobauerat fidem, deceſſorem ſuum ſequutus Theophilũ, qui Synodo Nicęnæ interfuerat, & calculo ſuo ſentẽtiam confirmauerat. Et quum quinquaginta Antiſtites cõueniſſent, Arimini lectam fidei profeſſionem autoritate ſua ſtabilierunt: illo inſuper addito, ſe deinceps in Deo nequaquã ſubſtantiam aut ſubſiſtentiam nominaturos: & præter eam ipſam, aliã fidei formulam vel antea editam, vel poſtea edendam, non recepturos. Et quãuis hanc prius retulimus, faciendum tamen eſſe duxi, quum id locus poſcere videatur, vt hic quoque, quãtum fieri poſſet, insererem. Ea cũ appendice ſua de verbo ad verbum ſic ſe habet. Credimus in "vnum ſolum Deum, patrem omnipotentem. Et in vnigenitum filium Dei, ante omnia ſecula, & ante principium omne genitũ ex Deo, per quem omnia facta ſunt, viſibilia & inuiſibilia: genitum autem vnigenitum ſolum ex ſolo patre, Deum ex Deo, æqualem qui eum genuit patri, ſecundum ſcripturas: cuius generationem nemo nouit, niſi ſolus qui eum genuit pater. Hunc ſcimus vnigenitum Dei filium, mittente patre, è cœlis aduenisse, ſicut ſcriptum eſt, ad abolendum peccatum & mortem: & natum eſſe de ſpiritu ſancto, ex Maria virgine, ſecundum carnem, ſicut ſcriptum eſt. Et verſatum cum diſcipulis: & œconomia ſeu functione omni ſecũdum paternam voluntatem cõpleta, crucifixum eſſe, & mortuum, & ſepultum. Et deſcẽdiſſe ad inferos, ipſúmque Orcum eum exhorruiſſe. Qui & reſurrexit à mortuis tertia die, & verſatus eſt cum diſcipulis. Et diebus quadraginta expletis, receptus eſt in cœlos, & ſedet in dextra patris, venturus die extremo reſurrectionis in gloria paterna, vt reddat vnicuique ſecundũ opera ſua. Et in ſpiritum ſanctum, quem ipſe vnigenitus Dei filius Dominus & Deus noſter ſe miſſurum promiſit* generi hominum paraclertum ſeu cõſolatorem, quẽadmodum ſcriptum eſt, Spiritũ veritatis, quem eis miſit, quum receptus eſt in cœlos. Subſtãtiæ autem nomen, quod ſimplicius à patribus poſitum eſt, & à populis non intelle-

Theophilus Gotthorum epiſcopus, qui Nicæna Synodo interfuit.

Formula fidei Sirmiẽſis Arimini lecta.

Suprà eod. ca. 39.

" ctum, scandalum seu offendiculum attulit: propterea
" quòd & scripturæ id non habent, placitum est tollere,
" & eius decæterò nullam omnino fieri mētionem: quā-
" doquidem diuinæ quoq; scripturæ, neutiquam substā-
" tiæ patris & filij meminere. Neq; enim subsistentia de
" patre & filio & spiritu sancto nominari debet. Aequa-
" lem autem profitemur filium patri, sicuti diuinæ scri-
" pturæ dicunt & docent. Omnes autem hæreses, & quæ
" iam antea sunt damnatæ, & si quæ nouę sunt ortæ, scri-
" pto huic promulgato aduersæ, anathema sint. Hęc est fidei formula primùm quidē Arimini, tum verò etiam Constantinopoli lecta. Quandoquidem vero nos vix tandem ex formularum fidei labyrintho expediuimus, breuiter iam numerum etiam earū inire visum est. Ac primùm quidem professio fidei Nicęæ rectè est dictata. Secunda formula Antiochiæ in dedicatione templi dupliciter est prolata. Tertia à Narcisso sectatoribúsque eius imperatori Cōstantino iuniori in Gallijs est exhibita. Ad has quarta Eudoxij accessit, quæ in Italiam est missa. Sirmij tres aliæ editæ, quarū vna Arimini quoq; est recitata. Octauam Seleucię Acacius cōposuit. Nona & vltima Constantinopolitana est, cui etiam Ariminēsis appendix addita, ne in Deo vel subsistentia vel substantia nominaretur. De his satis.

Socrat. li. 2 cap. 41.

Numerus symbolorū, seu formularū fidei Christianæ.

CAPVT XLV.

Acacius & Eudoxius Cōstantinopoli aduersarios episcopos nō propter fidem sed alias varias ob causas exautorant.

Aetio diaconatus adimitur.

VErùm enimuerò Acacius & Eudoxius cū factionis suæ popularibus studio quoque habuere, quum Byzantij essent, aduersæ partis episcopis dignitatem adimere: non religionis quidem, sed aliarum rerū causa. Communiter quidem, quod ecclesias perturbassent, & sanctiones earum cōmisissent: seorsim autem, vnicuique alij alia crimina intendebant. Atq; illi de fidei professione inter se dissentientes, in sentētiis exautorationis fidei crimen non inserebāt. Et primùm Ætium diaconatu priuāt, vt qui turbæ & seditionis in ecclesia autor extiterit, disputationibúsque cōtentiosè Sophistarum more ad ostentationē cum mala fama, contra Ecclesiæ consuetudinem & institutum, abusus fuerit, & eundem in scribēdo modum seruauerit. Hunc quidem

ita, non ex animi sententia, sed vt opinionem multorum abolerent, quod ferè omnibus eadem quæ ille sentire viderentur, exautorarunt. Imperatoris autem ira quasi quodam subsidio vsi, qua ille quum aduersus alios plerosque, tum maximè in Macedonium cõmotus fuerat, propter eas quas diximus seditiones & cædes, nec non ob vrnæ cinerũ Constantini patris translationem: & quòd insuper diaconũ in fornicatione deprehensum ad communionem admisisset, ei quoq; dignitatem abrogant. Eleusio præterea Cyziceno, crimine illo abiecto, quòd Heraclium quẽdam Tyrium, sacerdotẽ Herculis Græci dei in vrbe Tyro, manifestum impostorem, incõsideratè ad baptismum admissum, in diaconorum quoq; ordinem legisset, quum quidẽ is Christianismum tantũ simularet, & propter imposturas Tyro profugisset: tum autem, quòd quũ postea talem eũ esse cognouisset, nihilo tamen magis sacro ordine mouisset. Præterea ꝙ viros quosdã à Mari, qui tum Constantinopoli conuentui isti affuit, Chalcedone dãnatos atq; proscriptos, cõtra canones sacerdotali dignitate ornasset. Basilium quoque, qui & Basilas, vt binominis, dictus est, & pro Marcello Ancyranam ecclesiam obtinuit, exautorant, quòd hominem quendã præter rationem omnem ad tormenta tradidisset, & catenis vinctos longo tempore in custodia habuisset. Et quòd graues calumnias clericis quibusdã Antiochenis, Cilicib⁹, Galatis & Asianis texuisset, quibus indicta causa prouinciarũ rectoribus traditis mulctæ exiliiq; causa extitit. Idem quòd Diogeni presbytero Alexandria Ancyrã eunti, chartas quas secum ferebat, abstulisset, eundémque verberibus affecisset. Aliam quoq; ei impegere dicam, quòd imperialibus scilicet mãdatis resistere ausus fuisset, quibus præcipiebatur, vt Ætius & alij quidam, ad Cecropium, causam de criminibus quæ eis obiiciebãtur apud eum dicturi, ducerentur. Et quòd Hermogeni duci atque etiam Syriæ rectori scripsisset, quos & quonã locorum deportãdos curaret: pro quibus quũ imperator, in patriam eos reducere iubẽs, scripsisset, ipse tamẽ arte quadam vt aliud fieret effecisset, magistratib⁹ simul & episcopis aduersus. Insuper quòd Sirmij, Germinij clerum,

Exautoratio Macedonij.

Eleusij Cyziceni.

Basilij Ancyrani.

ne cum eo communicaret, ad rebellionem concitasset: quódque in periurio deprehēsus fuisset: quod Illyricis, Romanis & Aphris per literas discordiæ & seditionis causam præbuisset: quòd ad Africanos scribens episcopos, Vrsicium & Valētem calumniosè criminatus esset: quòd ancillam vinctam falsum contra heram suam testimonium dicere cōpulisset: quòd virum cum muliere fœda consuetudine viuentem baptizasset, eidémq; diaconi dignitatem contulisset: quòd exploratorem quendam itinerum, qui multis necis causam attulerat, ecclesia non exclusisset: quòd ad mysticam mensam coniurationes fecisset, clerúmque ibi iurisiurādi sacramento, ne alius alium accusaret, obstrinxisset, id quod dolo ab eo factum, vt scilicet ipse primam in clero dignitatem obtinēs, iudicia eo modo effugeret, atq; vt Basilio Ancyrano episcopatus adimeretur, causæ hæ fuere. Eustathio autem Sebastiæ Armeniorū antistiti, primùm quidem quū presbyter crearetur, quòd eū pater eius † Eulalius præiudicio suo damnauerit, & ecclesia eiecerit, propterea quòd habitu qui sacerdotem nō deceret, vteretur. Fuit autem Eulalius Cæsareæ Cappadocū episcopus. Deinde quòd Neocæsareæ in Ponto à Synodo isthic coacta excōmunicatus fuerit, propterea quòd min⁹ fideliter res quasdam sibi cōmissas gessisset: quā notam ei intulit Eusebius primùm Beryti, deinde Nicomediæ, postea verò etiam Constantinopolis, post Paulum, episcopus. Adhæc, quòd ei in Synodo Gangrensi, propterea quòd aliter quàm cōuenit, & sensisset, & in ecclesia docuisset, episcopalis dignitas sit abrogata. Et quòd in Antiochena Synodo periurij fuerit conuictus: quódq; conatus sit ea quæ rectè in Melitinensi conuentu constituta fuerāt, abolere. Et quū tot criminibus reus ageretur, iudicis sibi tamen partes sumpserit, alienos à fide alios vocās. Eortasium verò Sardis episcopatum gerētem damnarunt, ꝙ episcopi Lydij electionem eius non approbassent. Dracontium autem Pergamenum, quòd in Galatia prius ecclesiæ episcopus præfuisset: & adempto illi episcopatu posteriore, ad priorem quoque eum redire non permisere. Sophronium porrò Paphlagonem, quòd auaritię studio in ecclesię pecunia quæstum

Eustathij Sebastiēsis.

Socrat. habet † Eulaliū libro 2. cap. 43.

Eortasij Sardiani.

Dracontij Pergameni.

Sophronij Pompeiopolitani.

fecerit: & quòd semel atque iterum citatus, vix tandem venerit: & quòd responso Synodum dignatus non sit, profanum iudicem per prouocationem appellans. Præter hos Satalenorũ episcopum Elpidium, vt Basilij socium, & ordine sublato confusionis & turbæ autorem, qui etiam Eusebium quendam, cui Melitinensis Synodus sacerdotalem ademerat dignitatẽ, temerè citra inquisitionem in presbyterorum ordinem restituerit: & Nectariæ cuidam, cui propter iusiurandum violatum, communione interdictum fuerat, diaconatum contulerit: & ad honorem ecclesiasticum eam, cùm nõdum iuxta Ecclesiasticæ disciplinæ morem pœnitentiam egisset, admiserit.

Elpidij Satalens.
Satala vrbs Armenia.

Neon autem Seleuciæ pontifex propterea ad episcopatum deponendum est damnatus, quòd ex composito in Ecclesia sua Hadrianum Antiochiæ episcopum creari permiserit: propterea quòd nõnullos sacrarum literarum imperitos, & ecclesiasticarum constitutionum ignaros, maléque insuper viuentes, re nõ deliberata, episcopos fecerit: qui deinde pecunias episcopali dignitati prǽferẽtes, literis suis attestati sunt, †malle se opes habẽtes res sacras curare, quàm sine illis episcopatum gerere. Syluanus autem, quòd aliis & Seleuciæ & Constantinopoli vecordiæ causa fuerit. Porrò Theophilus Castabalenorũ ecclesiæ antistes, quòd antea ab episcopis Palæstinę Eleutheropolis episcopus lectus, nõ ex animi sentẽtia iurauerit, se aliam ecclesiam non esse suscepturum.

Neonis Seleuceni.

† ἐντρόφως εἵλοντο τὰς οὐσίας ἔχοντες λειτουργεῖν ἢ δίχα τούτων ἐπισκοπεῖν.

Castabula Cilicia oppidum.
Syluani Tarsensis.
Theophili Castabaleni.

Obseruãdum autem illud, quòd Gangrensis Synodus Eustathio Sebastiensi, antea quoque in Cæsariensi conuentu exautorato, propterea episcopatum ademerit, quòd multa præter ecclesiæ cõsuetudinem fecerit atque statuerit. Coniugium enim prohibuit, & à carnium cibo abstinẽdum esse docuit. vnde factum, vt multa coniugalem coniunctionem dissoluerent. Et qui cõmunionem in ecclesia vitarent eis in priuatis ædibus vt communicarẽt suasit. Seruos, qui Deũ colere cum prætextu pietatis constituissent, etiã pręter dominorum voluntatem libertate donauit. Et quũ ipse singularem sibi & insolitum philosophorum more habitum sumpsit, tum nouas quoque sectatoribus suis vestes dedit. Mulieres ne comam haberẽt, cõstituit. Stata

Causæ quur Eustathius Sebastiẽsis in Synodo Gangrensi sit damnatus.

ieiunia auersatus, Dominicis diebus potius ieiunãdum esse docuit. In coniugũ domibus precationes fieri prohibuit. Ac si laicus quisquam coniugem in matrimonio legitimo habens, presbyter lectus esset, eius benedictionem & cõmunionem perinde atque piaculum abominandum, deuitare iussit. Hæc ille, atque alia hisce similia & docuit & egit: quapropter Gangrensis in Paphlagonia Synodus eum exauctoratum, cum institutis suis, anathemate quoque iugulauit.

CAPVT XLVI.

Condẽnatio Cyrilli Hierosolymitani Cyrillia.

POst hos tredecimum damnarũt Cyrillum Hierosolymitanum, ingenti virtute, & ad populũ docẽdum egregium virum: cuius scripta sunt, quę ecclesia Cyrillia nominat. Vt autem damnaretur, causæ illæ fuere: primùm quòd cum Eustathio & Elpidio cõmunicauerit, qui Melitinensi Synodo, cuius & ipse potissima pars fuerat, aduersati sunt. Et quòd itidem Basiliũ & Georgium Laodicensem, posteaquam in Palæstina episcoporum ordine mori fuerant, in communionem receperit. Insuper quũ Hierosolymorum episcopus creatus Apostolicum thronum cõscendisset, quòd de iurisdictionis ecclesiasticæ finibus & iure Metropolitano cũ Acacio Palæstino disceptarit. Qua ex causa in mutuum adducti odium, alter alterum, quod nõ rectè de Deo sentiret, est criminatus. Acacius enim Arianæ erat sententiæ, Cyrillus autem τὸ ὁμοούσιον consubstãtiale laudãtes probabat. Eam ob rem malè in eum animatus Acacius, episcopis Palæstinis qui secũ faciebant congregatis, administratione sacrorũ ei interdixit: talem insuper maximè præferens causam. Fames Palæstinam affligebat, & plebs in rerum necessariarum inopia ad episcopũ respectabat. Et quum ille neque pecunias neq; frumẽtum haberet, donaria tẽpli & sacra aulæa vendidit, & quoad potuit penuriam populi est solatus. Et quidam vir honestus donarium suũ agnouisse dicitur, † * vestem vi-

Cyrillus in summa plebis propter famam penuria ecclesia aulæis vestimentis & donariis vẽditis, egenis subuenit.

† *

† * *Apud Theodoritum lib. 2. cap. 27. scriptum est: Vestẽ istam auro contextam, à laudatissimo imperatore Constantino magno Macario, episcopo Hierosolymitano, vt ea indutus episcopus sacrosancti baptismi perageret cæremonias, donatam esse. Eã quum*

Cyrillus vendidisset, & deinceps à mercatore Thymelicus saltator emisset atq; induisset, ĩ ipsa saltatione eũ exanimatũ cõcidisse.

delicet, qua fœmina ex scenicis atque thymelicis quædam amicta erat. Vbi res inquisita est, à mercatore quodam comparatam esse, qui ab episcopo eam prius emerit, cõpertum est. Huius prætextu rei Acacius Cyrillum episcopatu abire coëgit.

Talem quidem condemnationis eius causam fuisse audiui, sed non satis certè tum, vt mihi videtur, conuenientem: quoniam fames & penuria venditionis causa fuere. Quibuscunque autem Acacius factionísque eius populares dignitatem abrogauerant, eos etiam omnes Constantinopoli expulerunt. Erãt autem in ea factione decem, qui sentẽtias talium abrogationum calculis suis comprobare noluerunt. Eos in loco certo asseruari iussere, vt ibi priuati agerẽt, neque rem diuinam attingentes, neq; eorum quidquam quę episcopalis muneris sunt, agẽtes, donec condemnationũ sententiis subscriberent. Et nisi intra menses sex per pœnitẽtiam resipiscerent, & rebus omnibus quę Synodus constituerat assentirẽtur, ipsis quoq; ademptũ ecclesias, aliisq; cõmissum iri, qui cum eis consentirẽt, sicut fieri solet, minabantur. Hoc vbi constituerunt, consiliúmq; suũ ad exitum perduxerunt, ad episcopos vbiq; omnes literas dederunt, vt Arminẽsem fidei professionem vnà cum adiectione sua seruarent, eámque subscriptionibus suis confirmarent. Aliter si facerent, solum exilij causa verterent. Ad quę imperatoris quoque, cœpta eorum comprobrans, accessit sanctio. Certiorem quoq; de his Patrophilum Scythopolitam fecere, qui se statim Seleucia ad suam contulerãt ecclesiam. Et paulò pòst, Eudoxius cum sectatoribus suis, alios aliis in sedibus episcopalibus substituit. Ipse quidem Eudoxius primus Macedonio surrogatus est: Basilio autẽ Ancyrano Athanasi[9]. Porrò Eleusio successit Eunomius, qui etiã hęresis nominis sui princeps extitit. Et pro Eustathio Sebastiæ, diuus Meletius ecclesiæ præfect[9]. Macedonius Cõstantinopolitano episcopatu priuatus, è regione vrbi Oriẽtem versus in loco cui nomen † Claustra, diutius de-

Acaciani per vim episcopos, qui Cõstãtinopoli fuerẽ, sentẽtiæ suæ assentiri coegerũt.

Sentẽtiam suã episcopis absentibus insinuant.

Eam Constantius cõfirmat.

Successores damnatorũ episcoporũ.

Macedoni[9] in Claustris priuatus habitans.

† πόλαι.

Iniquum iudicium. Inepta & impia Eudoxij Constantinopolitani vox, in ingressu ecclesiæ primo, acumen & salẽ affectantis. Eudoxius & Acacius Nicænum symbolum abolere cõtendunt. † ὃ δὴ δόξα, τὴν παράλογον ἀπόνως διανῦσαι σπεύδων. Eam rem persequutio grauis catholicorum est subsequuta. ἦθος hominum rebus in ecclesia nouis per licẽtiam studentium.

gens, ibi aduersus Spiritum sanctum blasphemiam ore minimè clauso euomuit, & malè vitam transegit. Porrò Acacius, & sectatores eius, Eudoxium in possessionem vacuam ecclesiæ Constãtinopolitanæ deduxerunt, longè ab eis quæ paulo antè iudicauerant diuersa statuentes. Qui enim non ita pridem Dracõtio episcopatum, quod ex Galatia Pergamum transisset, ademerant, non animaduerterunt, se, dum Eudoxium non in vnam, sed iam in alteram ecclesiam transferrent, contraria sibiipsis decernere & facere. Porrò quũ is ecclesiam recepit, tum & magna ecclesia quæ Σοφία, hoc est, Sapientia dicitur, Encænia celebrauit, quindecimo Februarij mensis die. Hic ille in throno suo considens, primùm diuulgatam illã in ecclesia edidit vocem: Pater, inquiens, ἀσεβής, hoc est, simpliciter accipiatur, impius: aliter, non colés. Filius autem εὐσεβής, hoc est, verè pius, & rectè colẽs. Et tumultu ad talia verba, sicuti par erat, à populo & seditione mota, ne turbã cierent, hortatus est. Pater enim, inquit, neminẽ colit, & sic ἀσεβής est: Filius verò εὐσεβής, meritò enim & rectè patrem colit. His dictis tumultus sopitus est, & magnus subsequutus risus. Atque hodie quoque dictum id ridiculum habetur. Talibus impij illi rebus occupati, & cauillationibus eiuscemodi vsi, ecclesiam ad absurdas opiniones distraxerunt. Omnísque prorsus cura & studio & ipse Eudoxius & Acacius summopere in hoc incubuere, vt in obliuionem Nicęna decreta adducerẽt. Proinde Ariminensem formulam cum appendice sua ad loca omnia miserunt: & qui eam non reciperent, sicut dictum est, exilio eos perpetuo mulctarunt. Quod † sanè quũ facile rem præter rationem susceptam perfecturum esse videretur, aliarum calamitatum initium præbuit: & non modò ecclesiis, sed & vrbibus omnibus magnum conciuit motum. Persequutio nanque, quæ nulla in re Græcorum tyrannidi & crudelitati cæderet, Romanum peruasit imperium. Quanuis enim, quantum ad corporum supplicia pertinet, minor fuerit: probrum tamen ipsum, maiorẽ grauiorémq; eam apud eos qui rem rectè putarunt, fecit. Nam & qui persequerentur, & qui persequutionem exciperẽt, eiusdem erant ecclesiæ & religionis. Tanto verò id malum propter

propter fœditatem maius fuit, quanto turpius ciuibus quàm aliis infertur bellum: quũ quidem id etiam erga exteros facere, episcopalis functionis prohiberent sanctiones. Et res nouæ tum laudabantur, paulatímque incrementa sua capiebant, atq; ad mutationem insolitam spectabant: eóq; demum præfractæ temeritatis peruenerunt, vt homines veteres & patrias leges contemnerent, & nouas sibi pro se quisque conderet. Atq; equidem eadem de Deo plerique cum turbulentis illis sentire nolebant, sed noua identidem quædam dogmata comminiscebantur, neque se ab aliis super alias nouis rebus inueniendis continere poterant. Talis tum fuit rerum status.

CAPVT XLVII.

Macedonius nanque, etiamsi antè idem cum Eudoxio & Acacio sensisset, nihilominus tamen ex ecclesia sua deturbatus, non eãdem porrò quam illi sequebatur opinionem, sed fidei professionem Antiochiç primùm, postea etiam Seleuciæ confirmatam, quam ipse seu potius Marathonius, quem Nicomediæ episcopũ fecerat, vt quidam putant, ὁμοιούσιον, hoc est, æquisubstantialem appellabat, obtinere debere censuit. Verùm non id modò egit, sed etiam in Theologia seu diuinitatis ratione exponenda, Spiritum sanctum personam vnam Trinitatis dicendam esse negauit. Ac filium quidem Deum perfectum, & substantia patri æqualem esse dixit: Spiritum sanctum autem expertem honoris & dignitatis eiusmodi statuebat, famulum eum & administrum, Angelicísq; ordinibus paulo præstantiorem esse docens. Et in eadem cum eo sententia erant Eleusius Cyzicenus, & Sophronius Paphlago, & [a] Eustathius Sebastiensis: qui tamen aliis æquior, neque Deum neque creaturam Spiritum sanctum dicere maluit. Suffragabantur eis & alij multi, & ferè omnes quib. à parte aduersa dignitas abrogata fuerat. Nec minimam secum partem populi in vrbe Constantinopolitana, atque in Bithynia, Thracia, Hellespõto, & aliis vicinis in circuitu populis trahebant. Vita nanq; & moribus (quos potissimũ multitudo spectare solet) probatis erant. In publicum cum grauitate quadam veneranda prodibant.

Macedonij hæresis. Eiusdẽ adstipulatores. a Eustathij Sebastiẽsis de spiritu sancto opinio. Hæreticorum vita sanctitas. b Eustathij Sebastiẽsis verbum: Ego, inquit, neque Deũ spiritum sanctũ nominare

censuerim, neque creaturā vocare ausus fuerim. Socr. lib. 2. cap. 45. † ληφισής.

Instituta eorum non multum à monasticis aberant. Et sermo affectata quadā sanctimonia mistus, vim ad persuadendum satis accōmodatam præferebat. Qualis sanè & Marathonius fuit. qui publicorū vectigalium inter milites sub ducibus stipendia facientes † rationalis, loculis probè refertis, postquam eum quæstum posthabuit, egenorum publicis domibus curator præfuit, & ægrotis inseruiit. Deinde asceticā siue monasticam quoque vitam, Eustathio Sebastiensi autore, sequutus est. Insigne is etiam monasterium Constantinopoli construxit, quod ad longum durauit tempus. Tam studiosus verò Macedonij hæresis fuit, vt pecunia sua expēsa, propagandam eam curauerit: Marathonia nósque populares eius appellandos esse, illis persuaserit. Et vnus ipse, ne prorsus secta ea Constantinopoli interiret, obstitisse visus est. Macedoniani nanque, ex quo tempore episcopatu Macedonius est deiectus, neque ecclesiam neq; episcopum postea, eis quos exauctoratos paulo antè nominauimus exceptis, donec Arcadius ad imperiū peruenit, habuere. Siquidem Ariani, omnes qui alterius essent q̃ suæ sectæ, ecclesiis exactos, plurimis etiam aliis malis afflixere. Cęterùm isti non tantū Macedoniani & Marathoniani, verumetiā πνευματομάχοι, hoc est, oppugnatores spiritus, sunt nominati. Ac qui eo tēpore episcopi sedib. suis sint eiecti, operosum esset omnes recensere: vt autē breuiter dicam, nulla ferè fuit in Romano imperio gens, quæ calamitatem eam experta non sit.

Marathonius Nicomediensis.

Macedoniani quoque Marathonij dicti.

Item πνευματομάχοι.

CAPVT XLVIII.

QVum Eudoxius ad Constātinopolitani episcopatus opes respiceret, & iā possessionē eius obtineret, nō parua per ambionē de Antiochena sede orta est contētio. Quod nāque, vt ita dicā vnusquisque episcopatū eum ad se pertinere putaret, seditiones in clero simul & populo, vt fieri solet, sunt motæ. Et cuiusq; opinionis sectatores, in ea episcopatus cōsequēdi expectatione, ex popularibus suis quēquam deligi studuerunt. Ingens nanque adhuc in multitudine de dogmate erat dissidiū. Vnde in psalmodiis quoq; non concordabāt: sed vnusquisq; pro ea quā obtinebat opinione, carmina conformabat. Et quum talis esset Antio-

thiæ ſtatus, Eudoxio ſectatoribúſque eius placitum eſt, in eam vrbem transferre, qui dicendo atque perſuadendo egregius, ſimúlque vitæ conſuetudine laudatus maximè, eiuſdémque antea cum eis ſententiæ ſuffragator fuiſſet, Meletium. Magnam enim cōceperant ſpem, fore vt multis eius viri primariis dotibus non ſolùm Antiochenos in ſententiam ſuam pertraherent, ſed etiam vicinas circūcirca vrbes, & eos maximè qui à diuo Euſtathio Euſtathiani vocabantur, & fidem Nicænā integram ſeruabant, ſuas ipſi ſibi ſynaxes & conuentus ſeorſim agentes. At enim magnopere opinione ſua ſunt falſi. Et ad Meletium, vbi Antiochiam peruenit, pmulti Ariani, permulti etiam alterius partis, quæ Paulinum ſequuta fuerat, acceſſère. Et alij quidem propter tanti viri gloriam (celebris enim aduentum eius præceſſerat fama) alij autem videndi eius gratia. Quibus quoque ſtudio fuit, ad quam partem inclinaturus eſſet, reſciſcere. Vulgatum quippe rumoribus erat, plurimi eum Nicæna decreta facere: ſicuti etiam exitus comprobauit. Ac primùm ille quidē vt de dogmate verba faceret, ſecundo loco habuit, † doctrinam autem morum publicè coluit. Deinde verò progreſſus, Nicænam etiam fidem intulit, & τὸ ὁμοούσιον conſubſtantiale prædicauit. Fertur ſanè quidem, clericū Archidiaconum ad illū quum doceret acceſsiſſe, cauámque ei manum inieciſſe, atque os obſtruxiſſe. Illum autem manu magis quàm voce fidei ſentētiam indicaſſe, tres apertè digitos extēdentem eíſq; rurſum leniter contractis, vnum tātum directè erigentem. Qua ille re omnibus per imaginem quandam exhibuit, quæ ſentiēs dicere non potuit. Vbi verò diaconus ore relicto, manum eius compreſsit: tum illū ore libero & voce graui diſertè ſententiam de Deo ſuam promulgaſſe, & omnibus Nicænam fidem commēdaſſe: apertè, qui aliter ſentirent, eos à recta opinione aberrare teſtatum. Quum autem nō ceſſaret vel verba faciēs, vel manu geſticulans, animi ſui ſententiam viciſsim, vt ſe res dabat, aduerſus Archidiaconi inhibitionem atq; contētionem aſtruere, & cōcertatio ea inter epiſcopos, perinde atq; pancratio, hoc eſt, omni certaminū genere & viribus opibúſque omnibus decertantes, diutius du-

Meletius epiſcopus Antiochenus deſignatur, antea quidem Arianiſ.is, deinde . utē orthodoxus.

† ἠθικὴν διδασκαλίαν.

Meletius ſimul & manus indicio & voce libera trinitatem ὁμοούσιον *publicè deprædicat.* πάγκρατιον ἀγωνιζόμενοι.

Meletius ab Eudoxio proſcriptus. Mox idem reſtitutus.

taret, Eustathianos lætitia plenos exultasse & vociferatos esse, Arianos verò pudore atque ignominia affectos cessisse. Et eam ob causam Eudoxium cũ suis indignabundum, ab ecclesia Meletium proscripsisse. eundémq; deinde vt sententiæ suæ suffragaturum, (ita enim existimabat) & priora dicta correcturum, restituisse. Nam Meletius Arianorũ suffragiis Sebastiæ episcopus creatus, atq; inde rursum per eosdẽ Berrhœam Syriæ translatus fuerat, & Seleuciæ in concilio Acacij fidei formulæ subscripserat. In Constantinopolitana præterea Synodo affuerat: & cũ illis quæ eis placita erant, egerat & sanxerat, atq; ab eisdẽ ad Antiochenam sedem euectus fuerat. Sed illi, vt diximus, eũ restituêre. Vt autẽ à recta sententia deduci minimè potuit, Imperator ea re intellecta, exilio eum mulctauit: & Euzoio Arij familiari, cũ quo etiam antea damnatus fuerat, ecclesiã Antiochenã commisit. Porrò qui Meletium cõsectati, doctrinã eius laudabant, ab Arianis seiuncti, suas ipsi sibi ecclesias & conuentus agebant. Paulini siquidem sectatores, & τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis assertores, qui Eustathiani vocabãtur, Meletium eiúsq; studiosos auersati sunt, neq; cõmunionem sibi cum eis esse voluerunt: propterea ꝙ Meletius Arianorum electione episcopus factus, sectatorésque eius eorũdem baptismo initiati essent. Atq; ij sanè quãuis sententiis essent coniuncti, tamen propter solam electionis causam à seipsis sunt disiuncti. Ita factum, vt in ecclesia Antiochena disidium, duabus quæ idem sentirent partibus intercederet. Eodem tempore Constãtius Persas res nouas moliri cognouit, & se Antiochiam contulit.

Melẽ à Constantio in exiliũ act⁹. Euzoius Antiochen⁹ episcopus. Pauliniani orthodoxi, cum Melitianis catholicis Antiochiæ propter Arianam Meletij electionẽ, non cõmunicarũt. Acaciani apertè τὸ ἀνομοίον, hoc est inæquale, in formulã fidei inserere conãtur, in cõciliabulo Antiocheno.

CAPVT XLIX.

Acacius, & populares sui, quiescere rursum non potuerunt: & quum eos rerum suarũ pœniteret, priora decreta sua mutare sunt aggressi. Quã ob rem cum paucis Antiochiã venere, atque ibi Euzoio ecclesias gubernãte, & imperatore pręsente, in fidei formula primũ Arimini, deinde Constãtinopoli edita, τοῦ ὁμοίου, hoc est, æqualitatis nomen inducere atq; abolere cõstituerunt. Iam enim nõ occultè, sed propalàm, citra pudorem, per omnia substãtia simul & volũtate inæqualẽ patri filiũ,

& ex non existentibus genitum esse docebant & prędicabant: sicuti & Arius à principio opinatus est. His autẽ maximè suffragabãtur, quicunq; Ætij sententiam comprobarunt: qui primus post Arium eiuscemodi nomina in publicum produxit, & liberè cum magna cõfidentia promulgauit. Vnde ipse quidẽ ἄθεος, hoc est, contẽptor Deûm: sectatores autẽ eius ἀνόμοιοι, hoc est, inæquales & † non existentiales, Antiochiæ ab Homousianis seu consubstantialis professoribus cognominati sunt. Qui quidem tum propter Meletium segregati erant, vt à me paulo antè dictum est. Sedenim Ariani à nostris interrogati, curnam, quũ antea in professione fidei suæ, filiũ Deum ex Deo dixerint, inæqualem nunc, atque ex non existentibus, profiteri auderent? Propterea, responderunt, quòd & Apostolus Paulus: omnia autem ex Deo, inquit. Proindéque vnum etiam esse rerum omniũ filium: & ob eam causam in fidei formulis addi illud Secundum scripturas. Huiusmodi illi cauillationibus responsiones & refutationes suas instituère. Quarũ autor Georgius Laodicensis fuit, qui non bene loquutiones eiuscemodi assequutus, superioribus temporibus hæc Origenem inuestigasse, & Apostolicas verborũ proprietates fusius interpretatũ esse ignorauit. Cæterùm tametsi arroganter ista in responsionibus suis iactarẽt, conuicia tamen multorum tum perferre, & per interrogationes eos vrgentibus satisfacere non potuerunt. Et quum quod in aduersarios crimen regererẽt, nõ haberent, confirmata denuò quàm Constantinopoli ediderant formula, conciliabulum suum soluerunt, & se domum receperunt. Eadem hac tempestate Athanasio adhuc latente, Georgius Alexandriæ non eos modò qui diuersum ab opinione sua sentirẽt, malè accipiebat, sed Græcis quoque ipsis grauis erat. Nam eos etiam, sicuti ipsi visum esset, opinari atque sentire volebat, & facere id nolentes persequebatur: quin vniuersę quoque vrbis eius plebi molestum se exhibebat: principum maximè virorum obiurgator, & doctis atque claris, quòd eos contemnebat, nec non multitudini ipsi inuisus, veluti tyrãnicus, & qui dominationem sibi quasi iure suo vendicaret. In primis verò Græcæ superstitionis cultores

Ætij sentẽtia et Arij eadem.

† ἐξουκόντιοι.

Quomodo Ariani τὸ ἀνόμοιον autorẽ Georgio Laodicensi defenderint.

Ariani hac in parte ab Origene refutati.

Georgius Alexãdriæ hominibus omnibus, præter quã Arianis suis, grauis et molestꝰ.

exacerbauit, quòd eos patriis suis sacris operari, diésque festos peragere prohibuit. Et militari ex Ægypto adducta manu, deorũ imagines atq; alia donaria, & quicquid præterea in tẽplis eorum esset ornamenti, diripiẽs abstulit. Quæ sane omnia, vt necaretur, causam præbuere: sicuti libro proximo ostẽdemus. Cyrillo ecclesia Hierosolymitana, eo quo suprà dictũ est modo, adempta est, & Herennio mandata. Cui Heraclius, atq; huic rursum successit Hilarius. isti nanque vsque ad Theodosij imperium ecclesiã eam administrasse traditi sunt, post quos Cyrillus ipse sedem suam recuperauit.

Hierosolymitani episcopi.

CAPVT L.

IVlianus sanè Cęsar bello barbaros †ad Rhenum vicit plerisq; cęsis quibusdam etiam captis. Et quòd militibus tum propter moderationis animi & æquitatis obtentum præclarus esse videretur, Imperator Romanorum ab eis est declaratus. Quæ res vbi Constantio est renũciata, anxia eũ cœpit solicitudo. Et Antiochiæ ab Euzoio sacro tinct⁹ lauacro, exercitũ inde aduersus Iulianum duxit. Atq; vbi ad Mopsocrenas, hoc est, Mopsi fontes, qui inter Cappadociam & Ciliciã sunt, venit, curis confectus, per apoplexiam vitã finiit. Qualis autẽ & moribus & religione Cõstantius fuerit, in pręsentia cõmemorarem, nisi vehemẽtissim⁹ orator Gregor. Theologus virtutes eius pulcherrimè ostendisset. Et quum verbis illius qualis is fuerit declarare liceat, superuacaneũ esse duxi, aliter res eius referre velle. In prima igitur in Iulianum Inuectiua, veluti reprehendens Cæsarem eum creatum esse, hęc ad verbum pro Constantio refert. Quid hoc fuit imperatorũ sanctissime & Christi amantissime (prouehor enim oratione, vt te veluti præsentem & hæc audientem incusem: quãuis te longè superiorem reprehensione nostra esse sciam, qui ad Deũm translatus sis gloriæ cœlestis hęres: & tanto longius à nobis secesseris, quanto imperiũ illud quod cum hoc cõmutasti, est augustius) quódnam hoc cepisti consilium? qui prudentia & animi solertia omnes, nõ modò qui ętate tua, sed antea quoque fuere principes, longè superasti: qui foris finitimas circumcirca regiones à barbaris repurgasti, & domi tyrannos compescuisti:

Iuliani præclaræ victoriæ.
† Propè Argentoratũ, Eutrop. Apud Parisios; Ammian.
Constantij mors.
De Cõstãtio imperatore ex Gregor. Nazanzeno.
Non satis prudenter Constãtius Iulianum Cæsarem creauit.

atque alios quidem verbis flexisti, alios autem armis vicisti: & eo sanè vtrunque modo peregisti, vt alterum in altero nihil tibi afferret difficultatis. Et quum multa sint bello & armis parta, maiora tamen & illustriora, quæ nullo effuso sanguine constituisti tropæa. Ad quem vndequaque legati & supplices ex gentibus variis veniebant, quarum nonnullæ iam imperata faciebant, nonnullæ autem facturæ erant. Qui quicquid sperasses, confectum tibi iam propè fuit. Adeò manu Dei ad consilia & actiones omnes es productus. Cuius prudentia quidem magis quàm fortitudo, magis verò etiã fortitudo quàm prudentia admirationi fuit: amplius autem, quàm vtræque istæ, laudata pietas.

Et paulò pòst: Quis enim eorum etiam qui aliqua saltẽ ex parte eum nouere, nescit, illum propter veram pietatem, summúmque in nos amorem, & quòd nobis omnia voluerit conciliare bona, non tantum contempturum vel omnem generis sui honorem, vel imperij partem, verumetiam incolumitatem salutémque nostram imperio ipso rebúsque suis omnibus, atque adeò anima ipsa, qua nihil est omnibus hominibus charius & præstabilius, commutaturum fuisse? Nemini siquidem vnquam tantus rei alicuius, quantus illi, ardor & amor incessit, vt Christiani aucti honestíq; essent, & ad summam gloriam & potentiam peruenirent. Non enim tot gentes imperio eius subactæ, non respublica ab eo ritè gubernata, non ingens pecuniæ vis, nõ gloriç amplitudo, non quòd regum princeps atque imperator & esset & nominaretur: non aliæ denique res, quæcũque ad hominum felicitatem facere videntur, tantùm eum exhilararunt, quantùm vt nos quidem per ipsum, per nos autem ipse, & apud Deum, & apud homines laudem consequeretur, & constans nobis perpetuáque permaneret potestas. Etenim quùm alia multa, tum illud præcipuè sublimius, imperatoriéque magis quàm alij multi considerans, optimè nouerat, cum Christianorum rebus vnà Romanum auctum esse imperium: atque adueniente Christo, rerum administrationem ad vnius principis, quod antea ex omni parte factum nunquam fuerat, summam potestatem peruenisse. Quam ob cau-

Constãtius princeps Christianissimus.

In Christi Seruatoris aduentu Romanum auctum imperium.

Perfecta Roma. Monarchia. *Excusatur Cōstantius quòd Arianisare sit visus.* † ἐνάθειαν.

» sam meritò ille mihi visus est res Christianorum tantopere ornare, & fouere. Qui etiamsi dolorem aliquē nobis atulit, non id tamen vel per cōtemptum, vel cum contumelia, vel vt aliis præ nobis gratificaretur: sed vt omnes vnum essemus, & idem sentiremus, nec ita sectis atque dissidiis dissecti atque disiuncti essemus, fecit. Deinde cum aduersus obtrectatores, qui illi † ignauiā rerúmque imperitiam defuncto criminando obiiciebant, defendens, hæc addit: pudendum profectò esset, si tanto ab eo honore aucti & tantum vera pietate excelluisse eum certò persuasi, merito suo eū non defenderem: quod præstare etiam de nobis nihil meritis debemus, qui verbi & veritatis ministri sum: post obitum præcipuè eius, quum iam assentationis probrum effugimus, & oratio omni suspicione superior est. quis enim non sperauit, Iulianum, si aliud nihil, honore saltem accepto, mansuetiorem? Quis verò non ex fide earum rerum quæ ei creditæ sunt, etiam, præterquàm quòd consentaneum esset, æquiorem fore? Et simul maiorem Cōstantius Iuliani arrogatione obtinuit animum, non tam quòd fidem illius magni fecerit, quàm quòd potētiæ suæ confisus sit. Sed cur hoc sic vrgeo? quum cedēs atque victus vincere, & argumētis superior esse possim? Si nanque qui alij credidit malus est, quis tandem is fuerit cui creditum est? Et si mores prauos non præuidisse, culpa non vacat, quo loco prauitatē ipsam ponemus? Verùm enimuerò ea res est malicia, vt ratione nulla regi & flecti queat: neque fieri potest, vt homines improbos meliores quisquam efficiat. Quando & ille, ex quibus rebus meritò beneuolentior esse, & si quam malignitatis habuisset scintillam, eam extinguere debuisset, ex eis rebus ad maius excitatus est odium: & quo pacto egregia merita atq; beneficia, per malam gratiam, in autore suo vlcisceretur, circunspexit. Hæc quidem in priore Inuectiua ille refert. In posteriore autem hæc scribit: Quādoquidem verò etiam nobis funus eius est, qui ante Iulianum è vita excessit, inspiciamus hic quantum duo isti imperatores inter se differant. Siquidem hoc quoque aliquid in defunctis vel ad felicitatem, vel ad infelicitatem confert. Ac nostri quidem funus pro-

De eo, quòd Cōstantius Iulianū Cæsarē fecerit.

Confertur funus Constantij cum funere Iuliani.

ducitur publico apparatu, auspicatisq; ominibus & ac- " clamationibus: nostris dico, & sanctioribus istis carmi- " nibus, itē nocturnis hymnis & lucernarum ignibus, qui- " bus Christiani obitum pium cohonestandum cēsemus. " Et corpus ipsum celebri lugentium conuentu effertur. " Quod si verba ista fidem merentur, ad multorum certè " hoc quibusdam referentibus peruenit aures: quū defun- " cti cadauer Taurum montem superaret, vt ad patriam " vrbem, cognominem eis istam & præclaram dico, duce- " retur, auditā esse à quibusdam ex superioribus locis vo- " cem velui psallentium ac producentium, Angelicarum " opinor potestatum, vt honor iste pietati illius & quasi " funebre munus datum sit. Si etenim rectam fidei opi- " nionem loco suo mouere visus est, importunitatis er- " rorisq; purpuratorum eius id fuerit crimen, qui acceptū " in potestatem suam, simplicem eius, facilem & procli- " uem ad pietatem, & minus barathrū & perniciem pro- " uidentem animum, quò vellent, duxere: & certioris in- " quisitionis prętextu, zelum & ardorem in prauitatē cō- " uertēre. Sed enim nos communem magis, pietatis scili- " cet & fidei opinionem, & patrem ob oculos & animū, " qui fundamenta Christianitati imperialis potestatis & " fidei iecit, sortémque quæ in illum dogmatis nostri cō- " stituendi incidit, ponentes, ita vt decuit, tabernaculum " corpúsque eius, qui iustè imperasset, & vitam sancta " morte finiisset, nobísque summam potestatem reliquis- " set, honore iusto prosequuti sumus. Vbi autem ad ma- " gnam & imperatricē vrbem appropinquauit, quid dice- " re attinet, vniuersi exercitus satellitium, & armatorum " ordines, qui tanquam viuo adhuc imperatore affuere: " aut splendidæ vrbis effusionē, & omnium qui vel fuere " vel futuri sunt, celeberrimū occursum? At strenuus ille " & generosus noua purpura sese vēditans, atque eo no- " mine, vt consentaneum est superbiens, fuit & ipse pars " aliqua honorificæ istius pompæ, eandē & dans & reci- " piens gratiam: & illam quidem inuitus, hanc autem li- " bens, sicuti dicunt. Copiæ nanque militares omnes, ta- " metsi præsentis eius potentia vincerentur, plus tamen " honoris defuncto habentes, (quādoquidem natura be- " neuolentiæ affectu recentes ærumnas prosequimur) & "

Lucernæ & carmina funeralia.

Quòd in professiōe, fidei hallucinat⁹ sit Cōstantius, consiliariorū ei⁹ culpa id factū.

Iulian⁹ quoque Cōstantij ad Cōstātinopolim exequiis interfuit sed cogentibus militibus inuitus.

» amoris misericordięq; inclinatione mortuo condolen» tes, eámque ob causam minimè se continentes, quin il» lum velut imperatorem honorificè exciperant, aposta» tæ & desertori persuadent, atque eum simul ferè cogũt, » vt defuncto habitu conuenienti obuiam procederet. » Erat autem habitus is, vt diadema de capite deponeret, » & demisso vultu imperatori extremum præstaret offi» cium, cúmque ad sepulchrum, cum reliquo comitatu » in præclarum diuorum apostolorum templum, qui sa» crum hoc genus & suscepere, & conseruant, eosdem pro» pè cum illis honores percipiens, deduceret. Theologus » quidẽ hæc, & alia plura, in Inuectiuis pro Constantio dicit: ne in aliis quidẽ orationib' suis prauitatẽ illi, sed simplicitatem potius quàm leuitatem tribuens. Alij verò historici eum non recta in religione sententia fuisse produnt: in quibus est & Theodoritus Cyri episcopus. Ego verò potius propugnatoris veræ pietatis Gregorij magni autoritatem sequor. Nam quidam tradunt, minimè mirandũ esse, si in reliquis orationibus illũ leuiter perstringens, in Inuectiuis magnificis prorsus exornet laudibus. Ardorẽ enim, quo aduersus religionis desertorem incitatus fuit, ita immutasse virum magnum dicunt, vt amicus illi beneuolúsque prorsus factus sit, qui non malicia, sed simplicitate res nostras aliquantũ perturbarit. Qui & illũ sancti eius patris morem fuisse volunt, vt grauissimas etiam eis noxas condonaret, qui eas ignorantia & lapsu aliquo admisissent. Quod ego quidem rationi consonũ esse dixerim: in rebus autem pietatis nostrę gratificari cuiquam voluisse tantum ecclesiæ doctorem, negauerim. Res Constantij sic se habuere. Mortuus enim est, sicùt diximus, ad Mopsi fontes, tertiò Nouembris mensis die, vixit annos quadraginta quinque: imperauit autem triginta & octo, cum patre quidem tredecim, reliquos vigintiquinque solus. Quos quidem annos nonus iste historiarum complectitur liber: quum à mundo condito [a] quinquies millesimus octingentesimus septuagesimus secundus, à Christo autem nato trecentesimus sexagesimus septimus ageretur annus.

Sepultura Cõstantij.

Cur tãtopere Gregori' in Inuectiuis aduersus Iulianum orationibus Cõstãtium laudarit, quem in scriptis aliis aliquantũ perstrinxit.

Christiani animi in cõdonandis noxis pietas.

Libri huius anni.

a Secundum neotericos 4342.

EPISTOLÆ ATHANASII

ad amicos, de formula fidei in Sirmio composita datæ, pars: sicuti apud Socratem Ecclesiasticæ historiæ lib. 2. cap. 27. reperitur.

QVid enim in doctrina veræ pietatis Ecclesiæ Catholicæ defuit, vt isti nunc de fide disquirãt, & Consulatum præsentium temporum verbis suis, quę de fide promulgarunt scilicet, adiiciant? Fecerunt sanè Vrsicius, Valens & Germinius, quod neque factum, neque auditum vnquam est apud Christianos. Quum nanque scripsissent, quemadmodum ipsi voluerunt, credendum esse: Consulatum & mensem & diem adiecerunt, vt declararent cordatis omnibus, non antea extitisse, sed nunc primum sub Constantio initium cepisse eorum fidem. Omnes etenim illi hęresim suam spectantes, scripserunt. Adhæc, de Domino sese scripturos assimulantes, alium sibi nominatim designant dominum, Constantium. Is enim fuit, qui potestatem illis impietatis præstitit. Et dixerunt illi imperatorem suum perpetuum, quum filium Dei æternum negent. Adeò per impietatem Christum oppugnant. Fortasse autem annotandi Consulatus causam & occasionem à sanctorum prophetarum temporis adscriptione acceperunt. At si hoc ipsum dicere ausi fuerint, inscitiam suam admodũ prodent. Sanctorum nanque hominum prophetiæ tem porum continent memoriam. Sic Esaias quidem, & Oseas, in diebus Ozię & Ioatham, & Achaz, & Ezechię: Hieremias autem temporibus Iosiæ, Ezechiel porrò & Daniel sub Cyro & Dario fuere. Atque item alij aliis annis sunt prophetati, non iacientes veræ pietatis initium. Ante illorum enim tempora, & perpetua ea fuit: quippe quam ante mundi constitutionem DEVS in CHRISTO nobis præparauit. Neque fidei suæ illi tempora indicarunt: nam & ante ea ipsa tempora fideles ipsi fuerant. Sed tempora promissionum per eos factarum ostenderunt. Promissiones verò de aduentu Saluatoris nostri præcipuè factæ: quibus tanquam accessio quædam & sequela, res in Israël & apud gentes futuræ sunt annexæ. Et tempora annotata non

ſunt, ſicuti dixi, quod tum cepiſſet initium fides: ſed vt ipſorum prophetarum ætas, qua illi qui talia vaticinati eſſent, vixere, oſtenderetur. At noſtri iſti ſapientes non hiſtoriam cõmemorantes, neque futura prędicẽtes, ſed ſcribentes, PROMVLGATA EST FIDES Catholica, ſtatim Conſulatum adiecerunt, & mẽſem & diem. Et ſicuti ſancti viri hiſtoriarum & miniſterij ſui tempora declararunt: ita iſti fidei ſuæ tempus annotarũt. Atque vtinam de ſua ipſorum fide expreſſe ſcripſiſſent. Illi verò in initio fidem allegant, quam conſectati non ſunt. Non enim ſcripſerunt, Ita credimus: ſed, Promulgata eſt fides catholica. Itaque quùm cõſilij eorum temeritas ſummam declarat impietatem, tum nouum inſolénſq; ſcripturæ inuentum Arianũ æquat inſtitutum. Atque hoc ita ſcribentes, ſatis docuerunt, tum eos primùm credere cœpiſſe, atq; ab eo tempore fidem eorum in medium annunciari voluiſſe. Et quemadmodum ſecundum Euangeliſtam Lucam, propoſitum publicè eſt decretum deſcriptionis ſiue cenſus agendi, atque idipſum decretum prius quidem non extitit, verùm ab eis ipſis diebus eſſe cœpit à promulgãte vulgatum: itidem & iſti ſcribentes, Promulgata nunc eſt fides, oſtenderũt recentem eſſe hęreſis ſuæ ſententiam, nec antehac eam extitiſſe. Quod ſi addunt, Catholica: non animaduerterunt, ſe in Phrygum incidere pręuaricationem. Ita vt & ipſi perinde atque illi dicant, Nobis primùm reuelata eſt, & à nobis initium cepit Chriſtianorum fides. Et ſicut illi Maximillam & Montanum, ſic iſti pro Chriſto Dominum Conſtantium profeſſioni ſuæ inſcribunt. Quod ſi iuxta eorum verba, ab annotato Cõſulatu fides initiũ habet: quid patres facient? quid beati martyres? quid ipſi quoque de eis facient, qui ab ipſis de fide ſunt inſtituti, & ante conſulatum eum obdormierunt? quomodo eos reſuſcitabunt, vt quæ prius docuerunt, in illis abſtergant: & quæ nunc inuenta ſcripſerunt, eis inſerant? Adeò ſunt imperiti, nihil aliud quàm prętextus cõfingere ſcientes, eóſq; abſurdos & incredibiles, vt qui ſecum ipſi ſtatim ſuam afferant redargutionem.

DECIMI TOMI CAPITA.

HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Decimus.

CAPVT I.

** εὐλαβείας δελέατι.*

Cõstantius ab episcopis seductus.

HVNC finem vitæ Cõstantius habuit: quem quidem non parum, quòd aliquid de paterna fidei ꝓfeſsione mutauerit, pœnituit. Sedenim quamuis facilitate ingenij &* illecebris religionis ab epiſcopis, in quorum poteſtate fuit, ſeductus ſit, & τοῦ ὁμοουσίου cõſubſtantialis verbũ ex fidei ſymbolo, ſub vnionis coniũctionîſq; omnium prætextu ſuſtulerit, ſinceram tamen dictionis eius ſententiam eſt profeſſus. Quùm etenim Deũ verbum germanũ filium & ante ſecula ex patre genitum dixit, tum certus manifeſtúſq; eorũ qui creaturam illum vocare auſi fuiſſent, hoſtis extitit. Et abſque eo quod diximus, verũ is fuit patris ſui exemplar in rebus omnibus, maximè verò in pietate & Dei cultu, atque in ſimulacrorum erroris & ſuperſtitionis abolitione. Iulianus autem, repugnante nemine, imperiũ accepit. Poſtquam verò nos in hunc locum hiſtoria ipſa deduxit, paucis de eo, qui fuerit, vnde ortus, & quibus ſtudiis atq; inſtitutis ad Imperium peruenerit, eſt exponẽdum. Sed paulo altius res repetenda, non vt verborũ atque orationis venuſtatem & elegantiam oſtẽremus, ſed tenui ſimplicíq; ſtylo, quem etiam ſacra hiſtoria flagitat, ſicuti ab initio propoſitum nobis eſt, res geſtas perſequamur. Cõſtantinus magnus duos habuit fratres, ex vno quidem ſecum patre Conſtante, alia autem matre genitos: Dalmatiũ, qui alterius Dalmatij pater fuit: & Conſtantium, cuius filij fuere Gallus & Iulianus. Vbi Cõſtantinus deceſſit, atque imperium ad filium Cõſtantium peruenit, tyrãnidem metuens,

Idẽ patris ſui imitator egregius.

Res Iuliani Imperatoris.

tuens,& genere ſibi propinquos ſuſpectos habens,non bene eos tractauit. Proinde iunior Dalmatius, quum iam Cæſar eſſet,à militibus cæſus eſt. Et parum abfuit, quin & duo iſti perierint. Sed Gallum cõſilio cędis morbus exemit,ex quo propediẽ moriturus eſſe exiſtimatus eſt. Iuliano autẽ ætas tenerior profuit, ꝙ vixdum octauum attigiſſet annũ. Vbi verò ira Imperatoris aduerſus eos deferbuit,primùm eis vt in Cappadocia agerẽt,permiſſum eſt,in loco quodã qui Macellum dictus eſt,non longè à Cæſarea ad Argæum montem ſito, regiam domum,lauacra,hortos & fontes perẽnes habẽte. Ibi pro eo atq; decebat, curati ſunt, diſciplinîſque & exercitiis ætati ei cõuenientibus exculti,ſacris quoq; literis à magiſtris & pręceptoribus eò vſque docti,vt in album poſtea cleri relati ſint,& ſacros libros populo legerint. Atque illi non verbis modò, ſed & factis ſtudiũ ardorémque in religione ſuum oſtenderunt. Nam qui ſacris dignitatibus exornati,atq; aliter etiam boni viri, & propter pietatem virtutémq; clari erant, eos ampliter honorarunt: in ſacris illi etiam ædibus frequentes fuerũt, & martyrum vrnas honoribus & donariis ornarunt & cõſecrarunt. Atque vt alacritatem ſuã martyribus colendis veluti ſpectaculo aliquo exhiberent, honorem ſepulcri Mamæ martyris inter ſe, vt id magnifico circundarent templo, diuiſerunt. Et quum inter ſe vt par erat,decertarent, & ambitioſè ſplendore & magnificẽtia ſtructuræ alter alterũ ſuperare niteretur, res præter opinionem admirãda accidit. Quæ profectò incredibilis propè eſſet, niſi qui ibi præſentes eam viderunt, per traditionis ſucceſſionem eam vſque ad hæc tempora conſeruaſſent. [a] Ædificium nanque Galli pulchrè & ex arbitrio eius proceſsit, & quotidie ſua incrementa habuit. In ea verò parte quam Iulianus conſtruebat, partim parietes ipſi iam excitati cõciderunt, partim ex ipſis fundamentis ſurſum verſum, veluti vis quæpiam aduerſa contrà niteretur, cementa & materia alia eiecta, atque in terram tanquam vento valido proſtrata ſunt.

Dalmatij iunioris cædes.

Galli & Iuliani educatio & inſtitutio.

Idẽ ſancto Mamæ martyri tẽplum cõſtruunt. Socrat li.3 ca.1. & itẽ Eutro. Gallũ in Ionia. Epheſi, vbi poſſeſſiones paternas habuit, Iulianum autem Cõſtantinopoli, ſub magiſtris & præceptoribus vtrũq; doctũ atq; educatũ eſſe ſcribunt. Iulianũ in lectorũ ordinẽ cooptatũ eſſe, & in

publicis eccleſiæ cõuentib⁹ ſacros libros populo legiſſe, Theodorit⁹ dicit lib.3.ca.2. a Galli ſtructura rectè ꝓcedit: Iuliani minimè.

b Fl. Cl. Iulianus Christianismũ simulauit. Praeceptores eius.

Quidam etiam lapides coniungi glutinaríque non potuerunt. Admiranda sanè spectátibus res visa, quæ posterius certius est cognita.[b] Fuere tamen, qui tum quoque intellexere, nõ ex animo illum religionem colere, sed metu Imperatoris Christianismũ simulare: & proinde minus gratum acceptúmq; martyribus cultum accessumq; ad se eius esse. Pietatem Christianam Iulianus primùm ariolorum cõsuetudine adductus abiecit. Remissa autem amplius etiam ab Imperatore ira, Gallus deinde Ephesi degebat, in scholis studiis operã nauans: vbi etiam paternæ erãt possessiones. Iulianus verò Cõstantinopoli in basilica docentes præceptores audiuit: tenuíque in publico vsus est vestitu, Mardonij eunuchi ductu. Grammaticen eum docuit Nicocles Lacon: Rhetoricen autem Hecebolius, qui tum Christianam complexus fuerat religionem. Prouiderat hoc sic Cõstantíus, veritus ne ad superstitionẽ, si Græco vteretur magistro, declinaret. Et quum disciplinis discendis præclaro esset ingenio, & cum multis familiarius viueret, celebrem est famam, ad res quoq; administrãdas idoneum eum esse, cõsequutus. Quin & ad imperiũ ipsum gerendum optimus est iudicatus. Qua de re quum sermones inualescerent, Cõstantius est perturbatus. Itaque ex vrbe maxima Nicomediam trãslatus est: vbi ne ad Libanium Syrum Sophistam iret, ei est interdictũ. Eo enim tempore à pędagogis vrbe Cõstantinopolitana expulsus ille, Nicomediæ ludum aperuerat, vbi aduersus pędagogos stomachum ostendẽs, orationem contra eos præclaram conscripsit. Iulianus quum propter religionem Libanij cõsuetudinem fugere iussus fuisset, quòd tamen summè ei animi beneuolentia cõiunctus esset, clàm libros eius cõparauit, eósque diligẽter imitari studuit. Interea Maximus philosophus, nõ Byzantius ille, sed qui Ephesum patriam habuit, & postea à Valẽriniano magicarum imposturarum cõuictus, cæsus est, Iuliani fama permotus Nicomediã venit: cuius quũ in Philosophia auditor, tum etiã in superstitione imitator atque amator acerrimus fuit. Hic illum dicitur non mediocriter ad imperandi libidinem excitasse: quum, sicuti fama vulgatũ est, ariolorum sacris initiatũ instituisset,

ἐκ τῆς μεγάλης τῶν πόλεων. Niceph. ἐκ τῶν μεγαλοπόλεως Socrat. li. 3. cap. 1.

Libanius Sophista.

Oratio eius cõtra pædagogos.

Maximus Ephesius philosoph'.

& ad Christianismi odium produxisset. Quod quia Cõstantium latêre nõ potuit, in grauium rerũ suspicionem incidit. Et spe simul ea, in quam faustis auguriis erectus erat, adductus, capite tõso monachus factus est. Ita ille, quem antea reuera receperat, eũ tum falso præ se tulit Christianismũ. Et occultè philosophiæ operam dedit: apertè autem in lectorũ Nicomediæ ordinẽ lectus, sacras legit literas. Qua re, eam quã de illo Imperator cõceperat, suspicionem aboleuit. Deinde verò eò est prouectus, vt si quæ ars esset rerũ futurarum diuinatrix, scrutaretur, necessarióq; eam sibi discendam esse putaret. Propterea si quem eius rei studiosum cognouit, statim eum sibi amicũ fecit. Et paulatim cum plerisq; suorum sodalium cõsilium suum cõmunicauit. Et tum demum vrbes gloria florẽtes fore, quasi diuinãs prædixit, quum ipse ad rerũ summam perueniret. Ob quam caussam etiam Nicomedia relicta, Asiam petiit: & cũ eiusmodi hominum genere quum ibi familiarius viueret, magis atq; magis rerum talium studium in eo est cõfirmatum. Porrò vbi frater eius Gallus Cæsar factus, & res eum nouas moliri nũciatum est, & hic affectati imperij suspectus fuit, & propterea sub custodia habitus est. Cęterùm quum pro eo Eusebia Cõstantij vxor precata esset, Athenas ad philosophos est missus. Et hunc quidem profectionis eius obtẽdit prætextũ, velut Gręcis ibi disciplinis operã nauaturus esset. Res autẽ ipsa erat, vt de rebus, quas sibi persequendas statuerat, cum impostoribus ageret magis. Atque Athenis agẽs, vnà cum Basilio & Gregorio scholas frequẽtauit, qui ex indiciis quibusdam abditam hominis improbitatem, mẽtis oculis deprehẽderunt. Et Constantius, vt paucis rem explicem, illũ inde accitum Cęsarẽ creauit: & in matrimoniũ ei [a] sorore Cõstantia tradita, in Occidentalem Galliam misit. Stipẽdiarij enim milites, quos aduersus tyrãnos Magnentiũ & Britanionẽ in Occidẽte Constãtius ductos alebat, nulli ei erãt vsui. Quin potius barbaro corrupti instituto, Gallias vastabãt: & cũ detrimẽto ipsius, imperio Rom. subditas vrbes diripiebãt. At q iuuenis adhuc esset, nihil ei quod sine ducũ qui in eius comitatu erãt, cõsilio ageret, pmisit. Vbi verò illi nõ rectè

Julian⁹ monachus factus, ppter suspicionẽ Cõstãtij de se cõceptã.

Idem diuinationibus studet addiscendis.

Imperium sibi ipse ariolans pollicetur.

Eusebia Cõstantij coniunx.

Iulianus Athenis apud philosophos, Basiliũ & Gregoriũ Nazanzenum cõdiscipulos habet. Idẽ Cæsar creatus, in Gallias missus est.

a Cõstãtia soror Cõstãtij, Iuliani coniunx.

Iulianus in Gallia rectè rem gerit.

Socr. Helenã habet.

rem militarẽ administrarẽt, ipse vt potuit per se bellum gessit, militib' ardorẽ quendã indidit, animosioréſq; ad prælia cõmittenda & pericula adeũda cohortationibus præmiisq; ob barbaros cæsos ꝓpositis reddidit. Quæ sanè res initium præbuit, vt barbari subinde victori inferiores essent, ipse autem & gratia & egregia fama polleret. Atq; vbi Cõstantio ducum languorẽ & ignauiam indicauit, alios ab eo pro illis accepit: quorũ consilio & opera, cum hostibus prælio sæpe cõmisso, victoriam fortiter reportauit, eósq; ad legationem mittendã coegit. Cæterùm illis Cõstantij prætendẽtibus literas, quibus eos rursum ad fœdus & societatem belli cũ Romanis in eundem inuitabat, ipse tẽpus ex industria extraxit, & oratorem eorũ vbi aliquãdiu distulit, & spem eidem fecit, fœdus acceptum à Cõstantio iri, præter expectationem omniũ copiis suis[b] barbaros adortus, maxima victos clade afflixit, † regémq; eorum vinctum ad Constantiũ misit. Ea victoria ex sentẽtia potitus, à militibus Romanorũ Imperator est renunciatus. Atq; vbi tum Imperatoriæ coronæ copia nõ fuit, ex satellitibus quidam, torquem quam in collo gestabat, capiti illius imposuit. Obtinet fama, antea quoque, quum oppidum quoddam ingrederetur, coronam inter duas columnas suspensam, sicuti mos est vrbes exornare, quàm aptissimè in caput prætereuntis decidisse. Quæ res permultis pro omine & indicio accepta est, Imperij quoque summam ad eum peruẽturam esse. Illud quoque sermonibus vulgatum fuit, ab insidiante vitæ eius Constantio bellum id aduersus barbaros ei mãdatum esse, vt cũ illis manu cõferta interiret. Sed fama ea apud me parum admodum habet fidei. Cur enim Cæsaris illi primùm dignitatem tribuisset, sororémq; ei nuptui dedisset? Cur optatis eius, vt socordibus alij surrogarẽtur duces, mo-

Socrat. & Eutro. legatos in vincula coniectos esse addunt.

b Apud Argẽtoratum ingẽtes hostiũ copias deleuit. Stabãt aceruo cadauerum montiũ instar, fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarus, &c. Eutro.

† Iulianus imperator à militibus electus Imperiũ eius prodigio designatum.

† *Iulianus hostes ex Gallia vltra Rhenũ fugauit. Ad vndecim millia Rom. qui iure belli capti seruiebant, ab Alnanis recepit, Agrippina occupata. Idem cum Alnanis eisdem bellum gessit, & per Hariobaudem tribunũ castra Herculis, Quadriburgium, Stricensiũ, Niuesiũ, Bonam, Antenacũ, & Bingium, ciuitates cepit. Sarmatas item & Quados vicit. Oros. Ammian.*

rem gefsiſſet: & qui ad prœlia committenda ſtrenui eſſent, bellúmque rectè gererét, miſiſſet, niſi amico & beneuolo in eum fuiſſet animo? Itaq; colligere ſatis licet, bene ei ab initio Imperatorem voluiſſe, & ob id Cæſarem eum declaraſſe. At vbi ille ſe nõ permittente, Auguſtus eſt renũciatus, vel metuentem eum ſibi, propter iniurias, quas illi tenero adhuc fratríque eius intulerat, vel parem illius cum ſuo honorem moleſtè ferentem, per eos qui dicti ſunt barbaros, poſtea fortè inſidias ei ſtruxiſſe. Sed hoc, iudicio cuiuſque relinquimus.

An Cõſtantius Iulianum, quod perditũ cũ vellet, cõtra Barbaros miſerit.

CAPVT II.

AD hunc certè quidem modum Iulianus imperium arripuit. An verò philoſophici inſtituti ſint, quæ mox deinde geſsit, & idipſum in medio cuique diſpiciendum relinquo. Nam (quod alioqui fieri ſolet) nulla ad Cõſtantium adhuc ſuperſtitem, à quo beneficia multa ſe accepiſſe, ſeruatúmq; adeò eſſe ſciebat, legatione, quæ illum excuſaret & defenderet, miſſa, ſtatim eos magiſtratu abire exauctoratos, quos ille euexerat, coegit, & alios in eorũ locum ſuffecit, omniáque ad voluntatem tantũ ſuam egit. Et Conſtantium ridens, pleriſque in locis epiſtolas eius recitauit, quibus ille barbaros cõtra Magnentium euocans, in Romanorũ ditionem adduxit. Multitudinem quoq; arte circumuentam, & ab illo alienatam, in partes ſuas pertraxit. Ac derepentè ſimulationi quoque illi, qua Chriſtianũ ſe eſſe finxit, nũcio remiſſo, dæmonũ templa frequentauit: & ſacrificans, ſimulacríſque ſeſe dedens, Pontificem ſeipſum vocauit, feſtos Græcorum dies peragere permiſit, & qui ſub poteſtate eius erant ciues ad eundem cultum ſuaſionibus perducere intendit. Et profectò ciuile ille concitaſſet bellum, & quãtum in ipſo ſitum erat, ſanguine fuſo de exuberanti philoſophia eius iudiciũm factũ fuiſſet, niſi Deus, qui omnia, ignota & occulta ratione in melius dirigit, alterum ad ſe cũ nullo aduerſarij ipſius detrimẽto trãſtuliſſet. Quum enim Cõſtantius in Syria excurſiones atque expeditiones Perſicas compeſceret, illi interea viſum eſt, Illyricum ſine prœlio imperio ſuo ſubiicere. Atque aſſimulãs ſe ad Conſtantium tendere, veluti culpam, perinde atque inuitus imperij inſignia re-

Minimè Philoſ. phica Iuliani inſtituta.

Conſtantij vincti ſuggillatio.

A Chriſtianiſmo aperta defectio.

Diuina p̃uidẽtia Cõſtantius ante bellum ciuile mortuus.

Profectio Iuliani in Thraciã.

cepisset, deprecatutus, vlterius inde Thraciam versus processit: & vbi in eius regionis mõtes peruenit, quum post vindemiam † Vergiliæ occiderent, vites gẽmis & vuis recentibus germinarunt, & ros ex aere in ipsum comitésq; eius ita diffusus est, vt gutta quælibet in sagis illorum crucis formã repręsentaret. Et alij quidem aliter prodigia atque indicia hæc acceperunt. Verùm per vuas immaturas, intempestiuum eius miniméque diuturnum imperiũ est designatum. Crux autem Christianorũ doctrinam cœlestem esse, omnésq; ea consignari oportere portendit. Vtrunque sanè posterioribus temporibus verũ esse cõfirmatum est. Iulianus vbi in Thraciæ mõtanis fuit, Constantius extinctus esse ad Mopsi fontes dictus est. Et ipse Constantinopolim ingressus, Imperator est salutatus. Ibi Cõstantij funus magnificè curauit, atque id dépto è capite suo diademate producens sequutus est, mortuum eum honore afficiẽs, cuius vitam infestis signis petierat. Græci sanè sermonibus tum iactarunt, Iulianum vaticinandi quadam arte eam rerum mutationem præuidisse, & ob id in Thraciam properasse. Quod hercle certum haberi posset, si suum ipse quoque obitum iamiam ei imminentem, qui quasi in somnis imperium tantum degustauit, vidisset. Esset nãque à stultitia non alienũ, si ipse & Constantij mortem, & suam in Persarum finibus cædem prospectam habens, sua sponte ad interitum prosiluisset. Hoc quidem nõ aliud est, quàm ipsi incõsultam temeritatem & Imperatoriæ artis imperitiam accõmodare: Imperium autem Romanorum in tantum coniicere periculum, vt id ferè totum, aut maxima certè ex parte Persis sit subditum. Hæc quidem hactenus.

† ὁ πάντα συνάγνωσω λόγῳ ποιῶν συμφερόντως.

Prodigiosè vites post vindemiam germinant.

† Pleiades.

Sozo. li. 5. cap. 1.

Ros, crucis forma in Iulianum decidit.

Quid prodigia ea portẽderint.

Iulianus Cõstantinopoli funus Constantij curat.

CAPVT III.

IVlianus porrò imperio potitus, tam impudenter & apertè dicitur religionem abiurasse, vt ipsum etiam pernegauerit Christum, & sacrificiis quibusdam dęmonúmque detestandis inuocationibus & victimarum sanguine sacrum abluerit lauacrum, atque seipsum à mysteriis ecclesiæ exautoratum excluserit: & deinceps non modò priuatim, sed publicè etiã, quæcunq; Gręcis permittũtur sacra & sacrificia, eis vteretur. Enimuerò

Iuliani apostasia.

solennem ei hostiam mactâri, in extis eius crucis signũ corona circũdatum apparuisse dicitur. Quod eis qui illi operam dabãt, non paruum incussit timorem, Christi potentiam doctrinámq; nostram perpetuò duraturam, suspectam habentibus: quòd corona victoriæ signum esset, & circularis forma omni ex parte initium capiens, atque seipsam desinens, finem nullum portenderet. At sacerdos qui sacro præfuit, ne ea re perturbaretur, illum admonuit: victimam enim nouum quiddam ostendere, Christianũ scilicet dogma iam comprimi, & ad seipsum reuerti, circulo: ne sicuti prius, finibus nullis constitutis, quocunque vellet loco longè latéque propagaretur, in angustum redactum. Alio item tempore, quum celebre quoddam adytũ diuinationis gratia subiret, & subitò sese horrenda quædam spectra ingererent, eius rei propter quã ingressus fuerat oblitus (ętate enim prouectiore ad idolorũ sacra se contulerat) ꝙ in rebus dubiis & periculosis crucis signaculo tanquam præsenti auxilio vti consueuisset, veluti discrimine circumuentus, ad consuetum præsidium confugit. Per timorem enim se Christi signo cõsignauit, & confestim omnia euanuere. Ita res quę tẽtata fuerat, infecta tũ permansit. Sacri verò eius antistes, ꝙ quid ageret, nesciret: causam autẽ cur dæmones disparuissent, non ignoraret: Aufugerunt illi, inquit, quod signũ hoc perinde atq; execrandũ piaculũ odere. Et admonitum illum, vt forti esset animo, neque quicquã Christianę rei exhiberet aut cogitaret, rursum ad sacrum id duxit. Christiani vbi hæc audiere, nõ mediocriter sunt perculsi: metuerũt enim sibi: & Imperatorem sacris eiuscemodi addictum vidẽtes, in persequutionis timorem inciderũt. Et expectatio periculorũ periculis ipsis maior fuit. Quũ enim aliquãdiu iam ærumnas & calamitates dedidicissent, vel sola veterũ malorũ recordatio eos terrens, metu cõtrahebat. Omnes certè animis cõsternati erãt, ꝙ tantũ Imperatoris ei⁹ in religionẽ odiũ cernerẽt, qui antea Christianus fuisset, parẽtib. piis & dogmatis ipsi⁹ studiosis ꝓgenit⁹, iuxta ecclesię mores & cõstitutiones product⁹, sacris literis edoct⁹, & à sacerdotib. & episcopis educatus. Quapropter tãtã illius immutationem insustentabilem fore putabant.

Crux coronata se in extis victimæ sacrificanti apostatæ exhibet.

Sinistra ei⁹ portẽti expositio.

In ipsa idolomania Iulianus spectris diabolicis cõterrit⁹, signaculo crucis ea fugat.

Propter Iuliani defectionẽ Christiani maximopere sibi metuũt.

Idololatriã Iulianus, quoad potest, in integrum restituit.

Philocorus dicit, Erichthonio regnante, Athenis primũ cõstitutum esse, vt virgines dignitate præstantes canistra Iunoni deæ ferrẽt. In quib⁹ ea erãt, quæ ad sacrificia Panathenaicis aliisq; conuentib. peragẽda, ptinebant.
Suid. Dicuntur hæ κανήφοροι, hoc est, Canistri feræ.
Cicer. Habe Canephoras, Deorum simulachra restitue.
† καθαροί.
b Iulianus idololatris benignißimus, Christianis autẽ infẽsißim⁹. Cõstãtiam

CAPVT IIII.

POrrò quum solus rerum potiretur, statim quęcũque in Oriente idolorũ templa reliqua fuere, aperuit: & quæ negligẽtius curata fuissent, instaurari iussit. Si quæ autem prorsus diruta essent, denuò ea extrui præcepit, aras repurgauit: & veteres reditus nobis auferens, illis rursum sacrauit. Antiquos vrbiũ ritus, prisca sacrificia, & væsanas ineptias renouauit. Neq; eum puduit publicè diis sacrificare. Et idẽtidem libans, qui cum eo eiusmodi sacris vacabant, eos maximis est prosequutus honoribus. Rerum sacrarũ præfectis, sacerdotib. & canephoris, quæ cõsuetudo prisca tulerat, dedit. Et autoritate sua eos cõfirmauit: id quod ante Constantinũ Imperatores quoq; alij fecerant. Rebus eiusmodi vacãtibus, immunitatem tributorum sanctione dedit, annonam templorũ sacrorúmq; ministris donauit: & vt † cathari, hoc est, puri siue sacrosancti essent, lege lata cauit, & ab aliis hominib. eos secreuit. Nili cubitum Serapidi deo restituit: & vetusta præterea patriáq; iura, quæ Cõstantinus ciues suos ad veram pietatem cohortans, ecclesiæ Christi tribuerat. [b] Vrbibus, quas sacra Græcorum sequi cognouisset, quas voluere donationes affatim dedit: quas autem in Christi religione ardẽtiores esse sciret, infestus eis fuit, neque ad eas diuertere voluit. Et persæpe quũ legationes ad eum propter casum aliquẽ qui incidisset prouinciales mitterẽt, preces eorum reiecit. Quod sanè ciuitati Nisibenæ accidit. Quum enim expeditionem aduersus eos Persæ susceperunt, & ipsi ea de causa Oratores suos ad eum miserunt, nõ modò auxilium eis ferre noluit, sed etiam minatus est, se vrbem eam oculis suis non visurum: neque eò venturum, vt quæ sacra & detestanda esset, neque tẽpla deorum aperire, aut Græcorũ religionem suscipere vellet. Et Constantienses in Palæstina eodem nomine arguens, ciuitatem eorum Gazæis subiecit. Constantiam nanque, sicuti suprà diximus, quũ Gazæorum nauale esset, & Maiuma vocaretur, Constantinus propter egregium eius in fide Christiana ardorem, iure ciuitatis exornauerat, & filio Cõstantio dicatam, legibus suis vti per constitutionem iusserat: minus cõuenire arbitratus, vt ea Gazæ

ciuitati Græcis ritibus admodũ addictæ, subiecta esset. At ibi Iulianus imperiũ est cõsequutus, Gazæi aduersus Constãtienses iure egerunt. Quorum ipse iudex, sicuti antea fuerat, ita Constãtiam iuri Gazæorum ad viginti stadia ab ipsis distãtem, adiudicauit. Constãtij quoque appellationem ei ademit, & portũ Gazæ vocauit. Et vnum vtraq; loca præfectũ, eosdémque magistratus habuere: ecclesiæ solæ duas esse ciuitates ostendêre. vtraque enim sub suo vixit Episcopo & clero, & fines ambarum templa cuiusque designarunt. Cæterùm Gazæorũ quidam episcopus postea, quum suus apud Maiumitas antistes decessisset, hoc egit, vt vtræq; in vnã ecclesiam redigerentur: non æquum esse dicens, vt duo essent in vna ciuitate episcopi. Cui quum Maiumitæ resisterent, Synodus prouincialis rectè rem decidit, vt suum Maiumæ episcopum legit: conuenire arbitrata, vt qui semel à pio Imperatore, propter veram religionem primario ciuitatis iure honorati essent, nõ aliud per impij principis iudicium sequerentur & facerent. Proinde ille merito honore, qui semel eis datus esset, ecclesię fruerẽtur, & res ea loco suo immota maneret. Atq; hoc quidẽ sic non lõnge pòst est actum. Eodem anno Cappadocum quoque Cæsaream vrbem magnã & locupletem, Iulianus è ciuitatum albo expũxit, & Cæsaris ei cognomen abstulit. Primùm enim Mazacam eam vocatã, Claudius Cæsar appellatione mutata, nomine suo cohonestauit. Summo autem ciuitatem eam odio persequebatur tyrannus, quòd propter eximiũ in Christum amorem & desiderium maximè celebris esset, & vetusta simulacrorum delubra euertisset: Iouis scilicet πολιόυχȣ, hoc est, tutelaris, & Apollinis πατρώȣ, id est, patrij. Vbi verò postea Fortunę tẽplum sunt demoliti, plurimũ toti vrbi succensuit, & Græcos non adeò multos eã incolẽtes incusauit: ac si quid durius perferẽdum sit, tum ferẽdum pro fortuna fuisse, eis obiecit. Trecẽtas sanè auri libras ab eis qui fines vrbis eius coluere, vi exegit. Clerum autem omnem munerib. & ministeriis militarib. in ea regione attribuit: quod quũ sumptib. onerosum, tum ignominia cõtumeliosum existimatum est. Et Christianis omnibus tributo imposito, vrbe ea perinde atq; vico ali-

Palæstinæ Gazæis subiicit.

Gaza portus.

Cæsaream Cappadocũ in ordinem Iulian⁹ redigit. Tyrãnicè eam vrbem tractat.

Sub monte Argeo Mazacã, quæ nunc Cæsarea nominatur. Pli. lib. 6. ca. 3.

quo est vsus. Iure quoque iurando interposito, minatus eis est, nisi quam primùm templa deorum restituerent, quicquid posset calamitatis ciuitati se illaturum, & postremò capita etiá ablaturũ esse Gallilæis: sic enim per cõtumeliam Christianos nominauit. Atq; ille minas eiusmodi ad rem contulisset, nisi fatalis necessitas morte eum præuenisset. Neque ab initio per misericordiá humaniorem se erga Christianos exhibuit, minúsq; grauiorem veteribus persecutoribus: sed quòd nihil momenti Græcorum superstitioni constituendæ, Christianorũ intolerabilia etiá supplicia afferre, quinetiá dogma nostrũ maiora per ea capere incrementa sciret. Ingẽs enim ex eo Christianis accessit gloria, ꝙ ex eis multi fortiter mortẽ sibi obeũdam duxerint. Præterea verò laudem eã nobis inuidit. Et à tormẽtis quidem & igne, & ferro, & pelagi vndis abstinuit: neq; viuos vel in barathrum cõiecit, vel in terra defodit, quæ alij ante eum persecutores fecerant, ꝙ hæc necessariò animi sententiam non mutarent: cohortationibus verò & persuasionibus multitudinem ad impietatem pertrahendam esse censuit. Eo modo facile se superiorẽ fore, & quod vellet effecturum esse, ratus est: aut fortasse, vt admirandus esse, & præter expectationem perhumanus in eis videretur, non statim vim eis adhibendam esse putauit.

Gallilæi à Iuliano Christiani nominati.

Quo cõsilio idẽ humaniorem se primũ erga Christianos esse assimularit.

CAPVT V.

EIusmodi agitans cõsilia, qui à Constantio in exiliũ pulsi propter religionẽ fuerant, omnib. potestatem redeundi fecit: & quorũ bona publicata fuerãt, ea illis restituit. Edicta publicata, ne Christiani iniuriis afficerentur, néve per vim aut contumeliam ad sacrificia adigerentur. Si qui verò sua spõte ad aras accedere vellent, eos prius deorũ placandorũ gratia lustrari purgaríq; debere. Annonam & immunitatem, quam Cõstantinus pro sua erga Deum obseruantia clericis concesserat, ipse abrogauit, & in publicos prouẽtus retulit. Quæ verò viduis & virginib. propter inopiam cleri, alimẽta è publico largiẽda destinata erãt, ægrè & difficulter exigebantur. Constantinus nãque, quũ ecclesias cõstitueret atque ordinaret, ex cuiusque vrbis prouentibus toti clero, quantũ ad vitam tolerandam satis esset, rerũ ne-

Clero Iulianus annonam suã adimit.

Viduis & virginibus sacris ægrè eã cõcedit.

Donatio Cõstãtini.

cessariarum tribuit, cámque rem sanctione legis confirmauit, quæ hucusque conseruatur. Sub Iuliano exactio eorum prouentuum dura admodum & grauis fuit, siccuti id exactorum ipsorum testantur monuméta. Cæterùm parum fuit tyráno, tam hostili esse erga nos animo, nisi suũ aduersus ecclesiam odium ad excidiũ eius prorsus converteret. Quæcunq; enim ei suppeditabant sacra vasa & donaria, ea abstulit, & in idolorum delubris reposuit. Vim etiam illá eis adhibuit, qui sub Constantino & Constantio templa deorum euertissent, vt vel ea celeriter restaurarent, vel æstimationem structuræ eorum persoluerent. Sin hoc minus facerent, vt durius acciperentur, & in vincula cóiicerentur, mandauit. Vnde illud satis cõiicere licet, in eo quidem illum veteribus persequutorib. quòd corpora cum cõtumelia non excruciauerit, moderatiorem fuisse: rebus auté aliis modis omnib. illos exuperasse. Omni nanque ex parte ecclesiam affligere, manifestè est visus: & vno tantũ modo humanior iudicatus, quòd episcopos sub Constantio exilio mulctatos reuocauit, & in vrbes suas redire permisit. Atq; id ille non misericordia fecit, sicut colligere est: sed vt episcopos inter se cõmittens, ad intestinũ armaret bellũ, & suis ipsa dissidiis ecclesia labefactaretur. Fortasse etiá, vt Constantiũ apud Romani imperij subditos, in odium & inuidiam adduceret: tum Græcos, qui eisdem secum operarentur sacris, fauore prosequẽs: tũ episcopos, qui propter Christũ afflicti essent, ab iniuria vindicans. Itaq; eunuchos quoq; imperiali aula exegit. Eusebiũ autem, qui primũ in ea locum tenuerat, morte etiá mulctauit. cui aliá quoq; ob causam infensus fuit: suspectũ enim veluti fraternæ necis suasoré habuit. Syrum autem Ætium, autorem & ducé hæresis Eunomij, & Constantij senté tia, qui eum propter familiaritatem Galli suspectũ quoque habuerat, damnatũ, & in exilium actum, perquá benignis literis reuocauit, & publica vectura reduxit. Propter Constantium quidem, Eleusium etiam Cyzicenum impẽsis propriis, quam solo æquauerat sub Constãtio Nouatianorum ecclesiá, vno atq; altero mẽse restituere iussit. Sed & ex aliis plurimis reb. æstimare est, propter Constantij odium, quã multa in

Sacras Christianorum ædes Iulianus diripit.

Qua re mitior, qua ité sæuior prioribus ecclesiæ persequutorib⁹ is fuerit.

Quur episcopos idem ab exilio reuocauerit

Eusebij eunuchi cædes

Ætius ab exilio reductus.

Eleuzius Cyzicenus Nouatianorũ ecclesiam dirutã restituere iussus.

nos ipsum duriter fecisse: tum quæ ab aliis quoque fiebant, eis delectatum esse.

CAPVT VI.

Athanasius cum annis aliquot latuisset, subitò Alexādriæ apparet.

Virgo formosissima, eademq; castissima, Athanasium latentem fouit.

TVm Athanasius etiam, qui multis annis latuerat, Cōstantij morte cognita, noctu Alexandriæ in ecclesia apparuit, & miraculo derepentè omnibus, quasi mortuus quispiā ab inferis reuersus fuit. Ex quo enim Georgij insidiis, & Constantij iussu Ægypti præfectus eum non cepit, atque ipse fuga sibi consuluit, ad Iuliani vsq; imperium, apud mulierem quandam virginem Alexandriç occultatus latuit: quæ tantum forma excelluisse traditur, vt stuporem prorsus ea spectantibus incuteret, & nemo eorum qui castiorem vitam sectari cōstituissent, in colloquium eius veniret, ne scilicet eo nomine reprehensione non careret. Atque illa tametsi ita florens & viuida esset, pudicitia tamen & sanctitate vitæ non excidit. Quæ res solæ, quamuis nihil adiumēti à natura ad decorem accedat, ornamento esse solent. Vt propè verùm esse non videatur, quod à maioribus dictū est: Qualia sint corpora, tales etiam esse animos. Quin è diuerso potius, ad animorum instituta, corporum quoque mores conformantur: & quale quisque exercet studium, talis etiam esse apparet, quocunque id accidat tempore. Atque ad hanc rationem si quis rem certò exigat, rectè id sic eum dicturum, neq; quempiam qui reluctetur habiturum esse, existimarim. Athanasius quidem diuina prouidentia ad virginem hāc deductus, atque apud eam seruatus est. Et si quis euentum rei cōsiderare velit, diuinam prorsus dispositionem esse reperiet. Vt enim nihil molestiæ & negocij Athanasio & familiaribus eius exhiberetur, si quis tentare aut iuramento cogere quenquam ex illis, ad eū scilicet prodendum, voluisset: rectè hoc sic institutum, vt latens apud mulierem occultaretur, quam nemo id perlaturam esse putauit. Propter formæ verò venustatem neque in suspicionem cuiquam incidit apud eam episcopum occultari. At illa virili planè animo virum eum ad se recepit, & prudentia mira ad finem vsque thesaurum tantum seruauit. Tanta autem in eū honestis præstandis ministeriis fuit fide, vt & pedib. lauandis, & cibo aliisq; naturæ

Diuina prouidentia in Athanasio conseruando.

nostræ necessariis vtilibúsq; rebus exhibendis, vna ipsa ritè ei inseruierit,& de libris quibus opus habuit,commodauerit. Atque id quum longo tempore fecisset,nemo tamen qui Alexandrinam incoluit vrbem cognouit, Athanasi⁹ qui ita subitò apparuit,ab vniuersa multitudine receptus, in ecclesias est deductus. Ariani autē eiecti, seorsim conuentus egere, Lucio quodam, qui eis episcopus præesset,lecto. Georgius enim à plebe interfectus fuerat. Postquam enim Constantium decessisse,& Iulianum ad imperij summam peruenisse cognitum est, statim impetu omni quicquid erat Alexandriæ Græcæ superstitionis sectatorum ad seditionem prorupere: & clamore vno incursionem in Georgium, tanquam eum interempturi, fecere. Et tum quidem à cæde abstinuerunt, atque carceri eum incluserunt: verùm non multo post inde extractum, ferro necarunt. Deinde camelo quasi nouum quoddam clitellarum genus impositum, per medium forum,cadaueri per furorem & contumeliam impudenter insultantes, duxerūt: circa crepusculū autē veluti ea iniuria satiati, quicquid à raptatione ea superfuit corporis,igni combusserūt. Arianis quidem hoc sic Georgio ab Athanasij studiosis accidisse videtur: sed res aliter habet. Nam ille odio suo Græcos in se concitauerat,eò quòd patria eorum sacra inhibuisset,templa deorum destruxisset, simulacris conniciando illusisset, & bona eorum publicasset. Ad hæc inuidiam quoque eius auxit, quòd multum apud Imperatorem autoritate valuisset. Solent enim multitudini, qui aliquam obtinent potestatem, esse exosi. Insuper tum quoque quod † Mithrio * actum fuerat, tumultum contra eum motum admodum auxit. Nam locum eum diu neglectum, Constantius ecclesiæ Alexādrinæ donauerat. Georgius autem eum repurgans, vt

Lucius Arianorum Alexādriæ episcopus.

Cædes Georgij Ariani Alexādrini episcopi.

Abolenda idolatria Georgius Alexādrinus odium Ethnicorū ī se ad cædē vsque concitauit.

** In quo olim Græci Mithræ sacrificātes homines mactabant. Socr. lib. 3. ca. 1. Idolomaniæ fœdetas in publicū pducta.*

† *Mithram Persæ solem esse putant, cui hostias multas sacrificant. Huius sacris non initiabatur, nisi per gradus quosdam tormentorum ad ea peruenisset, & sanctum se, perpessionísque expertem esse declarasset. Suid. Mithrion, Solis templum: Mithriaca, Solis sacra. Lamprid. de commodo: Sacra Mithriaca homicidio vero polluit.*

ædem ſacrã Deo excitaret, ſubterraneũ antrum reperit: in quo ſimulacra, & alia quædã ſymbola, & ſigna Græcarũ nugarũ, & præſtigiarũ, vt ita dicam, eorumq; qui ſacris ab ipſis inſtituti atq; initiari fuiſſent, erant. Quæ ſane ridicula, & noua cernẽtibus ſunt viſa, proindéque meritò per ludibriũ irriſa. † Græci autẽ pudore propter myſteria & arcana ſua reuelata affecti, confertim manu coacta, gladiis, lapidibus & clauis impetum in Chriſtianos fecerunt, & multos occiderunt, quoſdam vulnerarunt, & nonnullos etiam ex eis ad dogmatis contumeliam in crucem egerunt, atque abierunt. Georgius cœptum opus imperfectum reliquit. Græci porrò Iuliani imperio tanquam opportunitate quadam oblata, pro eo atque voluere vſi, ipſum etiam Georgium interemere. Hoc ipſum Imperator quoque literis ſuis, magis ſcilicet populum Alexandrinum, quàm Chriſtianos incuſans, teſtatur: quod ille profectò non feciſſet, niſi eum veritatis vis coegiſſet, Chriſtianos certè, qualeſcunque illos tandem, Georgianæ cædis, quàm Græcos, autores fuiſſe maluiſſet. Sed ille minimè rem celauit, quamuis grauius etiam nos perſtringens. In epiſtola enim ad Alexandrinos, ſtomachari ſe ſimulans, verbis eos perſtringit, coercionem remittens. Id quod ſe facere dicit, ob reuerentiam tutelaris dei Serapidis, & conditoris eius vrbis Alexandri, atque item auunculi Iuliani, qui Alexandriæ & Ægypti præfectus fuit: vir ſuperſtitioni Græcarum nugarum deditiſsimus, & Chriſtianorum hoſtis vehementiſſimus. Tanto enim is erga nos odio flagrauit, vt citra Imperatoris ſententiam, multis autor fuerit, vt ad ſanguinem vſque martyrij certamen pergerent. Mihi etiam moleſtum non erit, epiſtolam eam Iuliani, operi huic noſtro annectere, atque etiam quæ auunculus eius Iulianus aduerſus fidei noſtræ profeſſionem egerit. Epiſtola hiſce verbis conſcripta fuit.

† Idololatræ ſacra ſua acerrimè propugnarunt.

Nõ orthodoxi Chriſtiani, ſed gẽtiles Græci Georgiũ necarunt.

Iulianus Iuliani Imper. auũcul⁹ Ægypti præfectus.

CAPVT VII.

Iuliani epiſtola ad Alexandrinos, de Georgij cæde.

IMperator Cæſar Iulianus Maximus Auguſtus, populo Alexandrino. Siquidem Alexandrum, qui vrbem veſtram condidit, & præ eo magnum atque ſanctiſs. Deum Serapidem non veremini, quomodo publici cõ-

modi, humanitatis & decori nullam prorsus rationem habuistis? addo etiam nostri? quos dij omnes, in primis verò magnus Serapis, imperare toti orbi voluerunt. Conueniebat certè, vt iudicium de iis qui iniuriam vobis intulere, nobis reseruaretur. Sed ira fortasse & furor vos decepit: qui sanè mētem hominibus auferens, grauia solet admittere flagitia. Deinde autem impetu sedato, consilio, quod subitò rectè à vobis captum erat, mox per contemptum legum, vim publicam adiecistis: neque vos, * qui populi nomini censemini, ea tentare & facere puduit, quæ in illis rectè reprehendistis atque odistis. Dicite nanque mihi, per Serapidem, quænam ob delicta Georgio succensuistis? Beatissimum, videlicet dicetis. Constantium in nos commouit, deinde in vrbem sacram exercitum induxit: Et Ægypti præfectus, vbi sanctissimum Dei templum inuasit, imagines, donaria, & sacrum ornatum diripuit, nobis meritò indignantibus & Deum seu potius bona Dei defendere volentibus. Atque ille armatos in nos iniquè, illegitimè & impiè immittere est ausus, & fortasse Georgium magis quàm Constantiū metuens, qui melius sibi ipsi consuluisset, si moderatè nobiscum & ciuiliter, nec tam tyrannicè egisset. Sed enim eas ob iniurias deorum hosti Georgio infensi, sacram piaculo contaminastis vrbem, cum illum iudicum calculis subiicere potueritis. Sic enim res ea non cædes, neque legum violatio, sed legitimum fuisset iudicium: quod vos quidem innocuos conseruasset, illum autem qui maxima commisit facinora coercuisset, atque omnes præterea ad meliorem frugem reduxisset, qui deos contemnunt, & tantas vrbes populósq; florentes nihili faciunt, potestatíque suæ, aduersus illos seueritatem, perinde atq; * accessionem quandam adiiciunt. Conferte hanc cum ea quam Paulo antè ad vos dedi epistola, & quantum inter se differant cognoscite. Quas enim tum ad vos laudes scripsi? Nūc verò per deos ipsos iuro, laudarem quidem vos libenter, facere id autem propter leges violatas nequeo. Audétne populus, vt canes solent, hominē discerpere? Deinde illum eius rei nihil pudet, neq; puras manus conseruare curat, vt eas absque sanguinis

* δῆμος ὄντες.

* πάρεργον

» contaminatione innocuas ad deos tẽdat? Verùm Georgius, qui talia pateretur, dignus erat: Imò fortasse, ego dixerim, hisce grauiora & acerbiora. Et vestra causą dicetis. Idem ego quoque dico: Sin vt à vobis hæc pateretur, dicatis, id iam non concesserim. Leges enim sunt, quæ delicta coercent. Et maximè quidem pro se quisque vniuersi eas seruare debent. Et quamuis accidat, vt ex ciuibus nonnulli contra leges agant, respub. tamen & populus ipse legibus, regi & constitutionibus parêre, neque quæ ab initio rectè statuta sunt, violare debet. Fœlicitatis loco, viri Alexandrini, ducere potestis, quod delictum hoc vestrum in Imperij mei tempora incidit: qui propter reuerentiam erga Deum, & propter cognominem mihi auunculum, qui Ægypto & vrbi vestræ cum imperio præfuit, fraternam erga vos beneuolentiam conseruo. Non enim populum aliquẽ audere conuenit, potestatem summam, quæ contemni non debet, & seueritatem sinceritatémq; imperij obtinet, despicere: ne temeritatem tantam, sicuti grauem aliquem morbũ, acerbiore repurgare opus sit remedio. Exhibeo autẽ & propono vobis, ob eas quas modò dixi causas, perquàm placidè cohortationẽ & verba, quibus vos (sat scio) persuadebimini: si quidem, vt audio, ab origine Græci estis, atque nunc etiam ex veteri illa nobilitate in animis studiísque vestris impressa est insignis aliqua & generosa indoles. Præponatur: Ciuibus meis Alexandrinis. Sic Imperator scripto isto non Christianis magis, quàm Alexandrino populo, causam eius cædis adscribere videtur. De Iuliani autem, cuius modò meminimus, sæuitia, hæc feruntur. Quum is ecclesiæ Antiochenæ mundum atque ornatum permagni precij auferre, & imperialibus thesauris inferre, ac templa orationúmque domos fidelibus claudere constituisset: clerus quidem reliquus profugit, solus autem Theodoritus presbyter ibi permansit. Hunc quòd sacrorum donatiorum custos esset, & indicare ea, si vellet, posset: quódque vi admota id facere nollet, arreptum crudeliter excruciauit, & postremò gladio interemit: quum quidem ad quælibet intentata sibi tormenta generosæ mentis responsum dedisset, & ita vt virum decet, pro dogmate

Iulianus Iuliani auũculus, templa Christianorum complacuit.

Theodorit⁹ ecclesiæ vasorũ custos martyr.

Apud Sozom. Theodorus nominatur.

dogmate decertasset, Iulianus sacra vasa direpta, & solo illisa, per ludibrium risit: atque vbi quæ voluit blasphemans in Christum dixit, tandem contumeliam aucturus, super eis consedit. Vindicta autem statim est subsequuta.

Blasphemia & cōtumelia Iuliani præfecti in Christū & tēpli sacra vasa.

CAPVT VIII.

QVandoquidem eò sum oratione prouectus, vt Georgij & Theodoriti cædem cōmemorarim, aliarum quoq; mētionem facere visum est, & in primis Eusebij, * Nestabi, & Zenonis fratrum: quos Gazæorum populus de templorum euersione & Græcæ superstitionis abolitione accusatos, primum in domo quadā sub custodia habuere, deinde flagris cæsos carceri inclu serunt. Postmodum quum diu multúmque in theatro discurrissent, & quòd vulgus facere consueuit, alius alium concitasset, furibundi in carcerem irruerunt, & viros inde productos crudelissimè necarūt, præcipites atque supinos trahentes, atque ad saxa illidentes: & alij fustibus, alij lapidibus, alij quæ sors obtulit telis aliis diuerberantes. Dicuntur mulieres quoque à lanificio excurrentes, radiis & fusis pūctim eos conuulnerasse: & coci in foro publici, lebetes & ollas aqua bullienti feruentes à chytropodibus raptas, corporib⁹ eorum nudis diffudisse. Quidam verubus & subulis illos perfodisse. Atque vbi satis eos concidissent, capitáque & ossa eorum adeò comminuissent, vt cerebrum ad instar aquæ difflueret, extra vrbem eos, in locum vbi morticina animantia congerere soliti erant, duxerūt, atque ibi igni accensa corpora eorum combusserunt. Et quæcunque ossa propter soliditatem flamma non consumpserat, camelorum & asinorum quæ disiecta ibi erant, ossibus miscuerunt, vt ne facilè à quærentibus inueniri possent. Sed frustra id fuit. Noctu enim Deus mulierculę cuidam, oppidi eius inquilinæ postea, vt reliquias eas tolleret, insinuauit. Quæ eas dispositione diuina collectas, & vrceo inclusas, apud martyrum eorum nepotem Zenonem ipsi ignotum deposuit, numinis indicio ad domicilium eius deducta. Latebat nimirum & ipse, propter persequutionem excitatam. Quum enim vulgus † patruorum eius cædibus occupatum esset, ipse

Sanctorum Eusebij Nestabi, et Zenonis, fratrū, martyriū luculentißimum, apud Gazaos.

** Theodoretus habet Nectorium*

Ossa eorum diuina prudētia mirificè cōseruata Zeno eorum nepos, q ea in monumēto reposuit.

† ἀνεψιῶν, cōsobrinū. Sozom.

† θείων Niceph. ἀνεψιῶν.

tum Anthedonem in maritimam vrbem profugit, stadiis ferè viginti Gaza distantem, Græcáque superstitione maximè gaudentem, & ad simulacrorum cultū plurimùm animorum consternatione stupentem. Atq; ibi multa à ciuib.* perpessus, in Gazæorum nauale inde se contulit, & in eo loco occultè latuit. Vbi etiam muliercula ei reperto ossa sacra dedit, quæ aliquandiu domi se habuit. Postea verò quàm Theodosio imperante, Gazæorum episcopatum est sortitus, extra oppidum sacrū delubrum condidit, atque in eo martyrum reliquias reposuit, prope confessorem Nestorem: qui vna cum consobrinis suis comprehensus, vincula & flagra permulta communiter cum eis sustinuit. Tortores autem eius, quòd forma esset præstanti & corpore vigenti, miserti (& iam in expectatione mortis erat, & parum admodū cum difficultate spirabat) ante portam eum abiecerunt. Quem sublatum, nonnulli ad Zenonem, quem diximus, detulerunt: apud quē plagas & hulcera curans est mortuus. Gazæi tā audaci facinore peracto, in magno fuere timore: & fama vulgauerat, iratū eis imperatorem esse, populúmq; eum decimare velle. Sed falsum id fuit, plebísque rumor vanus ex conscientia patrati facinoris à plerísque sparsus: ad quem præter rationem & causam omnē homines sunt tumultuati. Nam ne verbis quidē fortasse, quod Alexandrinis fecerat, Gazæos ille incusauit. Quin tātū abest vt per literas eos obiurgarit, vt duci etiam qui tū ei genti prçfuit, dignitatē ademerit, maléque suspectum habuerit. Et quum eum legibus obnoxium fecisset, quòd sententia non damnarit atque necarit, id humanitati suæ accepto latum voluit. Obiecit autem criminis loco viro ei, quòd ex Gazæis quosdam seditionis & cædis eis autores comprehēsos carceri inclusisset, pœnas ab eo legibus poscēs. Quid enim criminis, inquit, admiserunt, si paucos Galilæos ob plurimas grauissimásq; ab eis acceptas iniurias, ob violatos deos, & vetusta eorum templa euersa, legitima vindicta sunt vlti? Atque hæc quidem ita sunt iactata. Eo verò tempore & Hilarion ille inter monachos præclarus, à Gazæis ad cædem quæsitus, in Siciliam abiit: & ligna humeris suis ex montibus in vrbē vicinam ferens, ea ven-

** Sozom. flagris cæsū & vrbe eiectū scribit, lib. 5. ca. 9. Nestor eorūdē martyriū cōsobrinus, & ipse martyr.*

Impunè apud Iulianum imperatorē Gazæis idololatris martyrum istorum cædes fuit. Iulian⁹ præfectū vrbis eius reum egit, quòd legibus in cædis eius autores animaduertere voluerit.

De sancto Hilarione monacho.

didit, & inde vitam tolerauit. Cæterùm à viro quodam, qui admodum dæmoniis exagitatus, ea plaga per ipsum liberatus fuerat, indicatus, in Dalmatiam profectus est: vbi quum multa etiam edidisset miracula, & mare æstus magno impetu terram inundare solitum oratione vinxisset, inde rursus abiit: neque enim libenter apud eos qui se laudarent, degebat: In primisque studio habebat, vt migratione crebra obscurior esset, & quamprimùm opinio & gloria de eo excitata dilaberetur. Postremò autem permultis ob eam quæ dicta est causam peragratis locis, Cyprum prænternauigans, Paphum peruenit, & à Cyprio eius temporis episcopo inuitatus, circa Charybrim (ita enim locus nominabatur) quòd eo delectaretur, perlibenter ibi versatus est monasticæ philosophiæ, ita vt par erat, vacans. Quo minus autem martyrio sit functus, fuga in causa fuit. Fuga verò vsus est, quatenus diuinum oraculum persequutores fugiendos esse permittit: at si quis comprehendatur, vt fortiter consistat, & persequentium tormenta & supplicia generose perferat, opus est.

Sozom. habet Charbyrim.

Quaten' in persecutionibus fugavti liceat.

CAPVT IX.

Sed enim non apud solos Alexandrinos & Gazæos ita in nos sæuitum, verumetiam Heliopoli ad Libanum in Phœnice sita, & Arethusæ apud Syros, hisce deteriora atque crudeliora sunt facta. Quæ vrbes per crudelitatis summæ contentionem id egere, vt secundas partes, quæ alibi designata essent, habere arguerentur. Heliopolitæ enim (quod quidem incredibile dictu esset, nisi ab eis qui tum rei gestæ affuere, ad nos relata fuisset) sacras quasdam virgines, quæ etiam viros aspicere non sustinuerint, vestibus spoliatas & nudas, in medio populo ad spectaculum, & cuiusque qui illudere eis vellet iniuriam, consistere coegerunt. Vbi autẽ & cõspectu tali & rebus aliis, pro cuiusq; libidine & sancta illarũ corpora abũdè contumelia affecerũt, postremò ab inferioribus eas partibus † totõderũt atq; disciderunt: & superficie vulneris eius atque scissuræ porcorum alimento, cui illi assueuerant (hordeum autem fuisse, aut simile quiddã, verisimile est) cõspersa, eos ad cõsuetas escas prouocarũt. Itaq; impetu agre-

Sanctimonialiũ virginum apud Heliopolitanos martyrium admirãdũ. Quis talia fando temperet à lachrymis?

† κάτωθεν ἀνακτίζουσι.

Heliopolitæ Phœniciæ virgines suas ante legitimas nuptias publicitus prostituere soliti.

Sancti Cyrilli diaconi Heliopolitani cædes.

Apud Suidã causa martyrij istius additur. Quòd scilicet Cyrillus sub Constãtino & Constãtio idolorum templa euerterit. Domitij monachi.

† Statua Bacchi Androgyni, martyrium duis Æmyliani. item Dorothei Marci Arethusij episcopi.

sti irruentes porci, cùm secernere alimentum facilè nõ possent, simul viscera sunt aggressi: & soliti cibi cupiditate, famísque necessitate adurgente, vnà cum hordeo interna etiam membra, quum illę adhuc viuerent, & cruciatum eum sentirent, depasti. Existimo autem Helipolitanos inde eò furoris, vt sic contra sanctas virgines sæuirent, euasisse quòd patrium eis fuerit, vt virgines prius prostituerent, & à quocunque viciari curarent, quàm ad coniugij communionem cum sponsis suis venirent. Quod Constantinus magnus lege lata primus ne amplius fieret, prohibuit: & Veneris templo ibi diruto, ecclesiam Deo extruxit, quemadmodum suprà loco suo à me est dictũ. Quod autẽ ibidẽ insuper ausi sunt, quomodo silentio præteriri potest? Cyrillo nanque Heliopolitano diacono crudeliter occiso, ventrem quoque eius inciderunt, & iecur degustarunt. Verùm talia ausos, vindicta statim diuina est consequuta. Quicunque enim tanti piaculi participes fuere, dentes, linguas, & palatum, per sæuam putredinem, oculósque adeò ipsos amiserunt, per quas plagas, vis & efficacia veræ pietatis est deprædicata. Porrò Emesæ, quæ finitima ei vrbs est, Dionysio mulicbri mancipio ædẽ sacram dedicarunt, atque ibi † statuam Androgyni, ambiguo inter marem & fœminam sexu ridiculam, ei collocarunt. Dorostoli autem Thraciæ, Æmylianum inuictum athletam, Capitolinus Thraciæ præfectus viuum combussit. Dorotheus item certator egregius, qui magnam conscripsit ecclesiasticam historiam, & Tyri episcopatum tenuit, neci datus. Domitium verò celebrem monachum in spelunca sua latentem, præteriens inhumanissimè aggere lapidum quispiam obruit. Nec Marcus, qui Arethusæ grauia perpessus est, tacendus. Peropus autem nobis esset Æschyli & Sophoclis dicendi grauitate, vt martyrij eius tragœdiam rectè exponeremus. Hunc enim Arethusij, vbi episcopus diu fuerat, & vita & doctrina, canicieque insuper spectatum & venerandum, immaniter occiderunt. Dudum verò antea infensi ei fuerant, quòd sub Constantio multos Græcæ superstitionis sectatores nõ persuasione, sed potestate quadam grauiore, Christianorum sacra colere

coegerit, & templum celebre structuræque precio & magnificentia nulli secundum solo æquauerit. Porrò rerum statu mutato, quum simul & vulgus commotum esset, & Imperatoris mandatum accessisset, quo Marcum sententia lata vel æstimationem templi soluere, vel id quale antea fuisset, restituere iussit: vbi vtrunque facere prorsus non potuit, alterum etiam non dico episcopo, sed ne priuato quidem Christiano facere vllo modo fas fuit, primùm quidem fuga vsus est. At vbi multos sua causa affligi, & plurimas calamitates ferre cognouit, ex fuga reuersus, seipsum exhibuit, populo quicquid vellet de se facere permisit. Et quum admirari virum, qui sic philosophicum planè animum ostendere decreuisset, debuisset, contemni se arbitrata multitudo omnis in eum irruit. Tractus est per mediam vrbem & senex & episcopus: membráque eius omnia, vt sors tulit diuerberata, lacerata & iactata. In eum quippe ætas omnis, fœminæ & pueri cum indignatione & ardore desæuierunt, vsque adeò, vt etiam tenuibus quibusdam funiculis aures seni absciderint. Pueri quoque in scholam ad magistros euntes, ludibrio eum habuere, trahentésque, atque in sublime subinde tollentes, graphiis pupugerunt, & crudeliter excruciarunt. Et iam toto corpore vulnera acceperat, parúmque adhuc vita conclamata spirabat: quum eum garo & melle perunctum, in sportam ex iunco confectam immiserũt, & in sublime ita æstatis tempore sublatum apibus & vespis excruciandum exposuerunt. A quibus inuolantibus & depascentibus, quum viuens voraretur, præclarum id verbum dixisse fertur: Vt ego quidem sublimis sum, vos autem humi iacentes despicio? Vnde quæ deinde & ipsi & Arethusiis euentura fuerant, coniicere licet. Præfectus quidem qui Græcorum sacra quàm maximè colens, vir magnus & fortis, atque ob eam causam præclarus, tum prouinciæ ei præfuit, tantam Marci generositatem admiratus est: & Imperatorem reprehendit, probro se dignos esse dicens, quòd ab vno sene, qui per tantam constantiam & fortitudinem tot mala animo magno pertulerit, vincerentur: adcò vt periculum esset, se quidem meritò irri-

Illustrissimum decrepiti senis martyrium.

Martyriũ Macedonij, Theoduli, & Tatiani, apud Meroẽ Phrygũ oppidum. † ἐν τῇ μήρῳ *Socra. lib. 3. cap. 15.* μίρῳ τῇ πόλει φρυγῶν. *Sozom. lib. 5. cap. 11.* *a Idẽ suppliciũ, eadem vox Laurẽtij martyris fuit.* *Cõuerte partẽ corporis, Satis crematã iugiter, Et fac perclũ quid tu⁹ Vulcan⁹ ardens egerit. Coctũ est, deuora. Et experimẽtũ cape, Sit crudum an aſsũ sua uis⁹. Prudẽt.* *b Martyriũ Busiridis. Ancyrani confessoris.*

sum: eos autẽ, quibus ea mala inferrent, summa gloria auctum iri. Et ad hunc modum beatus Marcus, virili planè animo multitudinis furorem, & graues illos cruciatus pertulit, vt non modò à nobis Christianis, sed etiam à Græcis ipsis simulacrorum cultoribus meritas tulerit laudes.

CAPVT X.

EOdem tempore & Macedonius, & Theodulus, & Tatianus, Phryges, ęgregiè pro Christo certamen pertulere. In † Meroe nanque Phrygum vrbe, gentis eius præses templum, quod diuturno squalore deformatum fuerat, aperuit, atque repurgauit. At illi quos dixi, noctu in fanum ingressi, deorum simulacra comminuerunt. Et quum multi eius rei suspecti in iudicium pertaherentur, ipsi seipsos detulerunt. Atque vbi diis sacrificare, quod per id, si fecissent, absolui potuissent, & præfectus vt ea re delictum suum compensarent petiisset noluere: primùm eos torsit, & tandem nudos craticulis imposuit, ignémque succendit. [a] Et quamuis tam crudeliter illi vrerentur, attàmen ad pręfectum dixere: Si Amachi (id enim illius nomen fuit) carnes assas expetis, age in alteram nos verte partem, ne tibi edenti, si semiassi simus, insuauior fiat cibus. Hoc pacto & isti fortiter certamine obito, in craticulis vitam finierunt, voluntaria sacrificia & innocuas victimas seipsos offerentes Deo. [b] Tum quoq; Busirim dicunt splendidè & fortiter confeſsionem Ancyræ in Galatia propter religionem pertulisse: qui antea hęresis Encratitarum, hoc est, continentium fuit. Quum enim strenuè rem aduersus simulacra gereret, comprehensus, ab eius loci pręfecto tormentis est adiudicatus. Itaque in publicũ productũ ille, ad stipitem tormentorum suspendi pręcepit. Busiris autem vtraque manu in caput sublata, latera nuda exhibuit, & ad præsidem conuersus: Ne frustra, inquit, carnifices, vt me in stipitem extollant, & rursus demittant, fatiges: paratus enim sum quàm diu velis, illis ad verbera & tormenta latera præbere. Ibi ille quũ promissum viri admirat⁹: tũ magis etiam, vbi periculum cõstantiæ eius fecit, est consternat⁹. Nam habitum eũ statúmque

corporis retinens, & manus cõstanter sustollens, quàm diu præsidi visum est, excarnificandũ se dedit, plagásque intenta fortitudine excepit. Deinde in carcere vinctus seruatus est, liberq; paulo pòst dimissus, vbi Iulianũ interfectum esse renunciatum est. Atque is ad Theodosij vsque imperiũ vitam produxit. Hoc ipso tẽpore & Basilius, Ancyranæ ecclesiæ presbyter, martyrio est defunctus: atque item Cæsariensis Eupsychius Cappadox, veteri familia locóq; claro natus, qui nõ ita pridem vxore ducta veluti spõsus adhuc fuit. Eupsychius propter Fortunæ templum, quod euersum nõ satis fortunatum fuit, & cuius gratia Imperator irã in Cæsarienses vniuersos, sicuti suprà dictum, cõceperat, necatus est: & qui authores præterea atque adeò patratores eius facinoris in fano eo euertẽdo fuere, alij morte, alij exilio perpetuo sunt mulctati. Basilius verò religionis Christianæ studiosissimus, sub Constantio contra Arianos strenuè rem gesserat: quamobrẽ Eudoxij populariúmque eius sententia damnatus, publicos cõuentus agere prohibitus fuerat. Vbi verò Iulianus imperiũ est adeptus, publicè obambulans, Christianos apertè est cohortatus, vt constanter religionem suam retinerent, & se à Græcorum sacris & libationibus piaculísque omnibus abstinerent, nec non Imperatoris honores floccifacerent, vt qui fluxi & caduci non aliam mercedem afferrent, quam perniciem sempiternam. Eam ob causam illum Græcorum sacrorum sectatores suspectum habuere, atque odio prosequuti sunt. Quos etiam aliquando publicè sacrificantes videns constitit, & maiorem in modum ingemiscens, ne quis Christianorum in errorem tantum incideret, precatus est. Et tandem comprehẽsus, iudicibus traditus est: & cruciatibus omnibus in eo certamine virili animo perlatis, martyrij cursum absoluit. Hæc quamuis præter sententiam Imperatoris, nihilominus tamen facta: & quidem contra expectationem, & animi eius voluntatem. Verùm alios quoque fortes martyres Imperij eius tempore rectè se gessisse scimus: quorum cõstantiam & certamina omnia singillatim commemorare, ingentis & grauis esset operæ. Hosce autem, vt dilucidiorem ecclesiasticæ rei

Basilij Ancyrani. Eupsychij Cæsariẽsis.

Præter voluntatẽ Iuliani tam præclara martyria peracta.

statum facerem, collectos recensui, quamuis diuersa aliquantum eorum tempora martyrij fuerint.

CAPVT XI.

* Pro Barbaris ego Iudaeos reposuerim.

INnumeros nãque alios etiam per Graecos simul * & barbaros excruciauit. Nam & his propter religionis nostrae odium, quidquid vellent, vt contra nos agerent, permisit: & fecerunt illi in nos longè peiora atq; atrociora, quàm Graeci ipsi. Artemium autem generosum fidei propugnatorẽ, ducem & † Augustalem Antiochiae, qui etiam copiarũ militarium ductor in Ægypto Constantio imperante fuit, per seipsum torsit: re quidem ipsa, quòd Constantio subseruiens, ardoréq; diuino flagrans, delubra multa deorum deiecit atq; euertit: & ꝙ diuorum Apostolorum, Andreae, Lucae, & Timothaei ossa Patris, & ex Achaia & Epheso Cõstantinopolim pertulit: obtentu verò & praetextu, quòd fratri Gallo ipse necem struxerit. Bonis enim omnib⁹ martyri spoliato, dignitatéque orbato, post plurimas alias intolerabileśque poenas, tandem & caput resecuit. Afflixit quoque oratores Persas, qui ad eum Chalcedone venerant, Manuel, Sabel, & Ismael, propterea quòd Christianam colerent religionem: neq; in eis legatorũ ius, contra receptum gentium omnium morem, violare est veritus. Sedenim Publia quoque foemina praecipuum praeclarúmque ex virtute nomen est consequuta: quae quum non ita diu in matrimonio vixisset, admiratione dignũ edidit fructum. Nam Ioannes ille, qui longo tempore presbyter Antiochiae fuit, & quum aliquoties legitimis suffragiis ad sedem Apostolicam recipiẽdam lectus esset, semper dignitatem eam repudiauit, fundi istius germen extitit. Hic igitur virginum quae castè vitam sibi degendam constituerant, coetui praefuit, Deóque continuè seruiit, hymnis & laudibus continuis illum celebrans. Porrò quum aliquando pestis ista harum aedem

Martyriũ Artemij Augustalis Antiochiae.
Ossa diuorũ Apostolorum Andreae, Lucae & Timothei, Cõstãtinopolim delata.
Iulianus ꝓpter odium Christianismi ius legatorum violauit.
Ioãnes presbyter Antiochenus Publiae filius, episcopatũ Antiochenũ reiecit. Sedes Apostolica Antiochiae.

† *Augustales nuncupabantur, qui primos ordines in bello ducebant, quòd ab Augusto ad id munus delecti essent: Vegetius. Augustalem autem praefectũ in Ægypto Augustus cõstituit, cuius in ff. mentio fit. Et Augustonica, pars prouinciae Ægypti est: Ammianus Marcellinus.*

prætergrederetur, risu eum & conuicio dignum existimantes, illa Dauidicorũ carminum verba voce altiore concinuerunt, quæ simulacrorũ imbecillitatem traducunt: Simulacra gẽtium argẽtum & aurum, opera manuum hominum: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui cõfidunt in eis. Quod vbi preuaricator audiuit, silentium eis imperauit. At illæ magis etiam psalmis incũbentes, illud quoque accinuere: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Eam ob rem indignatus tyrannus, è psallentium choro principem adduci iussit: & neque venerãdam illius senectutem, neq; è virtute efflorescentem in ea obseruãtiam veritus, tam acerbè maxillam eius vtramque diuerberari præcepit, vt admodũ sanguine suffunderentur. Atque illa honorem potius quàm ignominiam esse rata, quam pro Christo pertulerat iniuriã, in domũculam suam est reuersa, atque ibi rursum spiritualibus eum cantilenis est persequuta. Et alio quodã modo debacchãtes in eo dæmones, quos ad se ille sponte sua introduxerat, cõpescuit: quemadmodum psalmorũ ille magister lyra sua sæuientem in Saulo spiritum demulsit.

Pulcherrima Christianismi confessio Publiæ Abbatissæ sanctimonialiũ.

CAPVT XII.

PAulùm verò progressus desertor, liberius ac potius impudentius impietate vsus, arma sua contra pietatem expediuit. Et quum quod faceret non haberet, res in foro venales inquinatione imbuit. Infecta namque sunt sacrificiorum sanguine & cõtaminatione esculenta: panes videlicet, caro, poma, & placẽtæ. Quæ quum primùm non animaduertèrent, qui Seruatoris nomine censentur, cœlitùs eius rei prouidentia diuina sunt admoniti. Nam Deus Theodoro martyre arcano modo misso, vrbis eius episcopo (Euzoius is fuit) mandauit, vt qui piè viuere statuissent, eos abstinere à rebus iuberet, quæ in foro venum propositæ essent: triticũ autem in ollis coquerent (κόλυβα, hoc est, frumẽtum coctum apud Euchaitas nominare solent) eóq; inopiam solarentur. a Id verò magno ieiunij die preceptum: ex eo tempore facti memoriam renouans ecclesia, & celebrem agens conuentum, ad hunc vsque diem obseruat. Theodorus autem iste est, qui ex Tironum ordine, Tironis nomen

Res esculẽtas venales Antiochiæ sacrificiorũ sanguine Iulianus polluit. Theodorus Tiromartyr. Euchaitæ, populi Scythici sunt. Plin. li. 6. ca. 17. De ciborum delectu.

a Magnus ieiunij dies.

accepit: & ſub maximino ad ignem damnatus, curſum ſuum in martyrij ſtadio pulchrè peregit. Cæterùm permulti gemitu & lamentis factum hoc Imperatoris ſunt execrati: nihilominus tamen Apoſtolicis ſanctionibus innixi, quæ proponebantur ſumpſere. Omne enim, inquit, quod in macello vēditur, edite, nihil interrogãtes, propter cõſcientiam. Abominationem hanc deſertoris duo quidam † ſcutigeruli, qui ampla ſtipendia in militia faciebãt, in quodam conuiuio perquàm ſcitè quaſi in triumphum deduxere. Verba enim illa præſtantium in Babylone puerorum concinuerunt. Tradidiſti nos regi iniquo & tranſgreſſori, deſertori & peſſimo ſupra omnes gentes terræ. Porrò ex conuiuis quidam rem eam ad Imperatorem detulit. Et ille optimos eos viros ad ſe accitos, quídnam id eſſet quod in cœna de ſe dixiſſent, interrogauit. Ibi illi qui in vera pietate educati eſſent, magna vſi libertate, dixere: Optimis ô Imperator legibus reſpublica eſt adminiſtrata, quas laudatiſſimus princeps Cõſtantinus & filij eius tulerunt. Nunc autem piaculum tantum in cibis atque poculis cernentes, meritò factũ id deploramus. Et quum domi vicem noſtram lugemus, tum in tua præſentia, vt vides, mœrẽtes triſtamur. His auditis, tyrãnus diuerberari eos acriter iuſsit, & poſt cruciatus multos capite etiam plecti præcepit. Atque illi ita abducti ſunt: Deus autem victoribus eis martyrij coronas donauit. Alter horum Iuuentinus, alter Maximinus vocatus eſt. Hos Antiochena ciuitas, vt egregios pietatis propugnatores, meritò non ſolũ vrna ſacra honorauit, verùm etiam magnificè anniuerſariæ memoriæ conſecrauit.

† ὑπασπιδοφόροι.

Duo pij aulici in cõuiuio impietatē Imperatoris apoſtatæ traducũt Iuuẽtinus & Maximinus.

Earundem martyriũ.

Iulianus in eis ſe maieſtatē læſam vindicare dixit, atque id ita de eis vulgatũ voluit. Martyrũ nomen & honorem eis inuidēs. Theod.

CAPVT XIII.

QVùm à Græcę ſuperſtitionis profeſſoribus vbiq; talia aduerſus Chriſtianos patrarẽtur, tum illud quoque omniũ maximè indignũ atque horrẽdum Sebaſtiæ in Palæſtina eſt admiſſum. Oſſa namque Eliſei prophetæ, & Ioannis Baptiſtæ (vterq; enim ſepulcrum ibi ſuum habuit) loculis ſuis extracta, & irrationalium animantiũ oſſibus (ô immanem audaciã) miſta, atque igni tradita, in cineres redacta, atq; in aerem diſiecta ſunt. Adhæc, Chriſtiani cõprehenſi alicubi tãquam

Cineres Eliſei ꝓpheta & Ioannis Baptiſtæ ꝓphanati.

victimæ ſuper aras accenſas pręcipitati: & homines ad alia nefanda flagitia contra nos furiis ſunt concitati. Nam Patrophili apud Scythopolim reliquias effoderũt, & earum partem reliquã diſſiparunt. Caluariam autem eius altius ſublatam cõtumelia, nihil ad execrãdam iniuriam reliqui facientes, ſunt proſequuti. Plurima verò & alia, & ipſe & Iudæi & Græci cõtra nos indigna egere. Quæ quum ille audiret, certóq; ſciret, nó modò eis non offenſus, ſed etiam maximopere gauiſus eſt: quum quidem talium facinorũ infamia in alios redundaret, animi autem eius ſentẽtia illorum factis perficeretur. Verumenimuerò vbi per furorem talem, cõſilium ſuum minus ſuccedere, & Chriſtianorũ animos inde augeri magis atque cõfirmari vidit, fraude alia epiſcopos eos, qui propter cauſam aliquã ſedibus ſuis eiecti fuerant, cum ſucceſſoribus eorũ ad certamen, ſicuti antea diximus, impulſos cõmiſit. & parti vtrique facultatem omnem dedit, vt quæcunque poſſent ad res ſuas defendendas atque ſtabiliendas liberè facerent. Ita illi inter ſe congreſsi, multum ignominiæ & reprehenſionis, quod deſertori ſtudio fuerat, veræ pietati attulere. Alia inſuper dolo malo induxit. Nam & in cleri ordinem cooptatos, ſenatorũ munere & miniſterio peruerſe fungi iuſsit, & eccleſiarũ annonam dęmonũ miniſtris adſcripſit, eámque illos exigere permiſit. Quibus rebus fore credidit, vt dæmonũ cultus augeretur, religio autem veræ pietatis aboleretur. Atque hæc quidem ſic acta.

In viua ſimul & mortua ſanctorũ corpora ſæuitũ. Patrophilus Scythopolitanus.

Iulianus epiſcopos inter ſe cõmiſit.

Clericos in Senatum legit.

CAPVT XIIII.

POſt Athanaſij autem reditũ, etiam Lucifer † Calaritanus in Sardinia, & Euſebius Vercellenſis Libyũ * qui in Italia ſunt, epiſcopi, Imperatoris literis reditu eorum probato, Thebis ſuperioribus in Orientem peruenere. Nam à Conſtantio perpetuo mulctati fuerant exilio. His porrò quum inter ſe conueniſſet, res eccleſiæ conſtituere, Euſebius Alexandriam cõceſsit, vt cum Athanaſio cõuentum cogeret, & Synodi Nicęnæ decreta ſtabiliret: Lucifer autem Euſebio (ita enim vtrique placuit) diaconum, qui vicem ſuam Synodo adeſſet, attribuit: per quem recipiebat, ſe rata habiturum quæ ibi conſtituerentur. Ipſe verò Antiochiam profectus eſt,

Lucifer Calaritanus.
** τῶν ἐν Ἰταλίᾳ λιβύων.*
Euſebius Vercellenſis epiſcopus.
† Alij legũt Caralitan⁹ Vrbs Lybiã cõtra, Tyrio fundata potenti, Tẽditur in lõgũ Caralis. Claudian⁹.

vbi ecclesiam non parum perturbatam inuenit. Erant enim in populo dissidia: quòd non solùm ab Arianis, quibus Euzoius præfuit, dissentirent, verùm etiam eos qui Meletij partes sequebantur, eandémq; quam ipsi obtinerent sententiam, nõ reciperent. Quum is autem nondum ab exilio reuersus esset, Lucifer Paulino in locum eius substituto, inde discessit. Eusebius Alexandriæ, vnà cum Athanasio, animo magno conciliũ coëgit. Et conuenere eò episcopi multi, quibus quũ magnus Athanasius præiret, nõ solùm Nicænam fidei professionem roborarunt, sed etiam sermonib. quæstionibúsq; de rebus necessariis plurimis habitis, eas deciderunt. Quo tẽpore diuinitate etiam Spiritus sancti perpensa ὁμοούσιον consubstãtialem eum, & ὁμότιμον, hoc est, eiusdem honoris cum patre & filio, sunt professi: & trinã vnius deitatem essentiæ τριάδα, hoc est, trinitatem nominarunt. Perfectum quoq; hominem, quem Deus suscepit Verbum, & animo & ore vno deprædicarunt: & quidem non incarnatum sólum, verumetiam anima intellectuali animatum: quemadmodum & veteribus, qui de diuino numine philosophati sunt, viris placitum est. Nõ enim illi fidem aliquam recens excogitatam ecclesiæ tradiderunt, sed quam ecclesia antiquitùs à maiorib. accepit: & quæ olim sancti viri, qui prudenter & piè res Christianorum sacras tractantes prodidere, Irenæus videlicet Lugdunensis episcopus, Clemens στρωματέων cõtextor, Apollinaris Hierapolitanus, & qui antiquitùs ecclesię Antiochenæ pręfuit. Serapion, ea illi explicatá confirmarunt. Isti siquidem omnes quos modò recésuimus, atque itidem alij, in lucubrationibus suis Verbum quod hominẽ assumpsit animatum, quippe ipsis ὁμοούσιον consubstantialem, tradiderunt. Synodus præterea propter Cyrillum Philadelphiæ, quæ Arabiæ vrbs est, episcopũ congregata, idem in literis ad ipsum Cyrillum suis promulgauit. Ipse quoque sapientia clarus Origenes in omnibus suis scriptis, animatum quod humanitatem assumpsit Verbum prædicat: & potissimũ id aptè astruit nono in Genesim tomo, vbi quidem Christum Adam, ecclesiam verò Euá facit. Locupletes & idonei rei istius testes sunt, Pamphilus scriptor ecclesiasticus, & qui nomen eius est

Lucifer Antiochiæ Paulinum Melitio substituit.

Synodus Alexãdrina Athanasio præsidente.

Trinitas ὁμοούσιος & ὁμότιμος.

Deus verbum hominẽ animatũ assumpsit.

Synodus Philadelphiensis.

Philadelphia vrbs in Asia Mysiæ. Stephano Lydiæ. Alia Ægypti, alia Syriæ est.

consequutus Eusebius,qui vitam eius viri conscripsere, aduersariisq; eius defensionib. pro eo cõpositis respondere. Hi nõ primũ Origenẽ sentẽtiæ eius autorem esse, sed illũ arcana ecclesię dogmata à maioribus per traditionem accepta explicantem, eam exposuisse dicunt.

CAPVT XV.

QVandoquidem verò quæstio de substãtia & subsistentia non mediocriter ecclesias turbauit, & crebræ contentiones atque disputationes superioribus temporibus de verbis eis habitæ sunt, significatione & proprietate eorum Alexandrina quoq; Synodus excussa, constituit. Non opus esse in Deo talibus dictionibus. In sacris enim literis nullibi substãtię verbum extare: dogmatis verò exponendi necessitate, diuum Apostolum Paulum subsistentiæ nomine abusum esse. Alio autem modo verba hæc vsurpãda esse sanxerunt, quũ quis Sabellij scilicet opinionẽ refellere contendat: ne nominum inopia veluti vnam rem trinominem in diuinitatis contemplatione esse putemus: sed trib. vsurpatis nominib. res quæque in trinitate tripliciter distincta, peculiari subsistẽtia sua intelligatur. Primus quidem videtur de substantia & subsistentia mentionem intulisse, Hosius ille Cordubensis episcopus, cuius suprà aliquoties meminimus. Ab Imperatore enim Constantino Alexãdriam missus, vt excitatam ab Ario turbam sedaret, quòd etiam Sabellij Libyci dogma radicitùs euellere conaretur, quæstionem de substantia & subsistentia mouit: vnde nugamenta multa exorta. Et quæstionem eam Nicæna, quæ postea celebrata est, Synodus indignam esse vt ibi tractaretur iudicauit. Postea autem quum quidam nugari rursum de ea cœpere, concilium Alexandrinum ea quæ diximus sapiẽter mihi de ea constituisse videtur. Hæc sanè Alexandriæ decreta sunt. Quæ verò nobis de substantia & subsistentia cognita sunt, ea paucis citra inuidiam exponere hîc liceat. Qui à primis initiis philosophiam apud Græcos gentiles docuerũt, ne mentionem quidẽ vllam prorsus subsistentiæ fecerunt. οὐσίαν, hoc est, Substantiam autẽ siue essentiam variè definierunt. Irenæus grãmaticus apud eos, in libro quem Atticistam inscripsit, vbi literarum

Quid Alexandrina Synodus de verbis Substantia & Subsistentia. οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, decreuerit. Sabellij hæresis. Hosius Cordubẽsis episcopus.

Perpẽduntur verba ista Substantia & Subsistentia, eorũq; significatio.

ordine verba colligit & explanat, dictionem ſubſiſtétię barbaram vocat, neque eam apud veteres reperiri dicit: ſin autem reperiatur, diuerſam ab vſitata iſta eam obtinere ſignificationem oſtédit. Sophocles nanq; in Phœnice, ὑπόςασιν ſubſiſtentiam pro inſidiis collocatis poſuit. Menander autem idem verbum pro iuris condimento, alius rurſum pro vini fece in fundo cadi ſubſiſtente vſurpauit. Cæterùm illud obſeruandum, quãuis veteres Philoſophi dictione ea vſi non ſint, recentiores tamen frequenter ſubſiſtétiam pro ſubſtãtia accepiſſe. Subſtantiæ autem diuerſas definitiones tradiderunt. At ſi ſubſtantia definitione cõprehenditur, quánam ratione propriè & rectè ea vox de Deo dicatur? quẽ fine vllo concludere non eſt. Euagrius ſanè Aſcetes in libro ſuo monaſtico, de diuinitate diſſerere temerè cum impudenti confidentia diſſuadet: & Deum ipſum vt ſimplicem definire velle, prorſus dehortatur. Definitiones enim non ſimplicium, ſed compoſitorum eſſe dicit. Idem & illud adiicit: Propoſitio ſeu enũciatio omnis, aut genus quod indicetur cõtinet, aut ſpeciẽ, aut differẽtiã, aut propriũ, aut accidẽs, aut ex iis cõpoſitum. Quod ſi nihil harũ rerũ in ſancta trinitate deprehẽdere eſt: cũ ſilentio id adoretur, quod dici atq; proferre nõ poteſt. Sed de Euagrio poſtea memorabimus. Hæc autem quãuis extra inſtitutum noſtrum eſſe videantur, vtilia tamen, hiſtoriçq; conuenientia, neque admodũ aliena eſſe arbitror.

Euagrius monachus.

Quarũ rerum ſit definitio.

Loca certa ex libro Athanaſij de fuga.

CAPVT XVI.

IN Synodo iſta Athanaſius librum etiam dudum à ſe de fuga compoſitum recitauit, ex quo loca quædã argumẽto ei maximè appoſita, operi huic inſeram. Orationem autẽ integrã, quæ prolixior eſt, ſtudioſi ipſi inquirant. Ita autẽ ſcribit. Ecce hæc eſt impiorũ audacia. „ Hæc quũ fecerint, neq; pudore in eis quas antea contra „ nos moliti ſunt, inſidiis affecti ſint: & nunc nos, ꝙ ſan„ guinarias eorũ manus effugere potuerimus, criminan„ tur: ac potius amarulẽter, ꝙ nos è medio prorſus nõ ſu„ ſtulerint, lamentãtur. Et tãdem cauſa quæſita, timidita„ tem nobis exprobrãt: neq; intelligunt, dũ hoc ganniũt, „ in ſeipſos ſe omnem pertrahere reprehẽſionẽ. Si enim „ fugere malũ eſt, multo deterius perſequi. Qui enim fu-

Boni viri malũ commemorare; ſe quũ perdere poßit, pepercisse: quàm cum parcere poſſent, perdidiſſe. Cicero.

ga sibi consulit, ne intereat, occultando latet. At qui "
alium persequitur, occidere contendit. Et de fugiendo "
quidem scriptura extat. Qui autem necare alium cona- "
tur, legem transgreditur: & ipse magis occasionem sui "
ipsius vituperandi præbet. Si igitur fugam nobis igno- "
miniosè obiiciunt, seipsos potius arguant, qui nos sunt "
persequuti. Facessant illi cum insidiis suis: & fugere sta- "
tim, quibus illi malũ struunt, desinẽt. Sed improbitatem "
suam nõ relinquunt, & vt nos comprehẽdant, nihil non "
tentant: quum quidem sciant, eorũ qui persecutionem "
ferũt fugam, magnum esse persequutorũ ipsorũ crimẽ. "
Mitem nanq; & humanũ nemo fugit, sed potius ferũ & "
improbis morib. hominem Siquidẽ quicũque erant in " *Cõtra per-*
angustia constituti, & oppresi ære alieno, Saulũ fugie- " *sequutores*
bant, & ad Dauidẽ ꝓfugiebãt. Propterea & isti eos qui " *pro fugien-*
fugiẽtes occultãt, magno studio occidere conãtur, vt ne " *tibus de-*
habere videãtur improbitatis suę exprobratores. Verũ " *fensio.*
& in hoc excęcati prorsus errant. Quanto nanque fuga "
est manifestior, tãto quæ ex eorum insidiis prouenit vel "
cædes, vel expulsio, fit apertior. Siue enim occidãt, cędes "
eo magis aduersus ipsos vociferatur: seu in exiliũ agãt, "
aduers⁹ seipsos vbiq; locorũ ipsi monumẽta iniquitatis "
suæ cõstituũt. Itaq; si sanam obtinerẽt mẽtem, viderẽt "
profectò seipsos rebus hisce comprehensos teneri, & ad "
sua ipsorum consilia impingere. Quandoquidem verò "
mentem meliorem amisere, nihil mirum, si ad eiusmodi "
persequutiones producuntur. Et occidere alios quęren- "
tes, suam ipsorum non cernunt impietatem. Etenim si "
conuiciis eos proscindunt, qui propter percussores im- "
missos latitant, atq; si calumniosè accusant eos qui per- "
cussores fugiũt, quid rogo facient Iacobo fugienti fra- " *† Abime-*
trem suũ Esau? & Mosæ in Madian sese recipienti, pro- " *lech gene-*
pter Pharaonis metum? Quomodo verò, qui talia gar- " *rale & cõ-*
riunt, Dauidi patrocinabuntur, Saulum fugienti? (qui " *mune nomẽ*
percussores in domum eius ad illum interficiendũ mi- " *regũ Pale-*
serat) & in spelunca latenti, faciémq; suam mutanti, do- " *stinorũ, sic-*
nec abiret ab † Abimelech, & insidias sibi structas deui- " *uti Cæsar*
taret? Quid præterea isti qui temerè omnia effutiũt, de " *Romanorũ*
magno Helia dicent? quum eum videant & Deum in- " *imperato-*
uocantem, mortuúmque excitantem, & propter Achab " *rum.*

ordine verba colligit & explanat, dictionem subsistétię barbaram vocat, neque eam apud veteres reperiri dicit: sin autem reperiatur, diuersam ab vsitata ista eam obtinere significationem ostédit. Sophocles nanq; in Phœnice, ὑπόςασιν subsistentiam pro insidiis collocatis posuit. Menander autem idem verbum pro iuris condimento, alius rursum pro vinì fece in fundo cadi subsistente vsurpauit. Cæterùm illud obseruandum, quáuis veteres Philosophi dictione ea vsi non sint, recentiores tamen frequenter subsistétiam pro substátia accepisse. Substantiæ autem diuersas definitiones tradiderunt. At si substantia definitione cõprehenditur, quánam ratione propriè & rectè ea vox de Deo dicatur? qué sine vllo concludere non est. Euagrius sanè Ascetes in libro suo monastico, de diuinitate disserere temerè cum impudenti confidentia dissuadet: & Deum ipsum vt simplicem definire velle, prorsus dehortatur. Definitiones enim non simplicium, sed compositorum esse dicit. Idem & illud adiicit: Propositio seu enũciatio omnis, aut genus quod indicetur cõtinet, aut speciẽ, aut differẽtiã, aut propriũ, aut accidẽs, aut ex iis cõpositum. Quod si nihil harũ rerũ in sancta trinitate deprehẽdere est: cũ silentio id adoretur, quod dici atq; proferre nõ potest. Sed de Euagrio postea memorabimus. Hæc autem quáuis extra institutum nostrum esse videantur, vtilia tamen, historięq; conuenientia, neque admodũ aliena esse arbitror.

Euagrius monachus.

Quarũ rerum sit definitio.

CAPVT XVI.

Loca certa ex libro Athanasij de fuga.

IN Synodo ista Athanasius librum etiam dudum à se de fuga compositum recitauit, ex quo loca quædã argumẽto ei maximè apposita, operi huic inseram. Orationem autẽ integrã, quæ prolixior est, studiosi ipsi inquirant. Ita autẽ scribit. Ecce hæc est impiorũ audacia. „ Hæc quũ fecerint, neq; pudore in eis quas antea contra „ nos moliti sunt, insidiis affecti sint: & nunc nos, ꝙ san„guinarias eorũ manus effugere potuerimus, criminan„tur: ac potius amarulẽter, ꝙ nos è medio prorsus nõ su„stulerint, lamentãtur. Et tãdem causa quæsita, timidita„tem nobis exprobrãt: neq; intelligunt, dũ hoc ganniũt, „ in seipsos se omnem pertrahere reprehẽsionẽ. Si enim „ fugere malũ est, multo deterius persequi. Qui enim fu-

Boni viri malũt commemorare, se quũ perdere potuerit, pepercisse: quàm cum parcere possent, perdidisse. Cicero.

ga sibi consulit, ne intereat, occultando latet. At qui "
alium persequitur, occidere contendit. Et de fugiendo "
quidem scriptura extat. Qui autem necare alium cona- "
tur, legem transgreditur: & ipse magis occasionem sui "
ipsius vituperandi præbet. Si igitur fugam nobis igno- "
miniosè obiiciunt, seipsos potius arguant, qui nos sunt "
persequuti. Facessant illi cum insidiis suis: & fugere sta- "
tim, quibus illi malũ struunt, desinẽt. Sed improbitatem "
suam nõ relinquunt, & vt nos comprehẽdant, nihil non "
tentant: quum quidem sciant, eorũ qui persecutionem "
ferũt fugam, magnum esse persequutorũ ipsorũ crimẽ. "
Mitem nanq; & humanũ nemo fugit, sed potius ferũ & "
improbis morib. hominem Siquidẽ quicũque erant in " *Cõtra persequutores pro fugientibus defensio.*
angustia constituti, & oppressi ære alieno, Saulũ fugie- "
bant, & ad Dauidẽ ꝓfugiebãt. Propterea & isti eos qui "
fugiẽtes occultãt, magno studio occidere conãtur, vt ne "
habere videãtur improbitatis suę exprobratores. Verũ "
& in hoc excęcati prorsus errant. Quanto nanque fuga "
est manifestior, tãto quæ ex eorum insidiis prouenit vel "
cædes, vel expulsio, fit apertior. Siue enim occidãt, cędes "
eo magis aduersus ipsos vociferatur: seu in exiliũ agãt, "
aduers⁹ seipsos vbiq; locorũ ipsi monumẽta iniquitatis "
suæ cõstituũt. Itaq; si sanam obtinerẽt mẽtem, viderẽt "
profectò seipsos rebus hisce comprehensos teneri, & ad "
sua ipsorum consilia impingere. Quandoquidem verò "
mentem meliorem amisere, nihil mirum, si ad eiusmodi "
persequutiones producuntur. Et occidere alios quęren- "
tes, suam ipsorum non cernunt impietatem. Etenim si "
conuiciis eos proscindunt, qui propter percussores im- "
missos latitant, atq; si calumniosè accusant eos qui per- "
cussores fugiũt, quid rogo facient Iacobo fugienti fra- "
trem suũ Esau? & Mosæ in Madian sese recipienti, pro- "
pter Pharaonis metum? Quomodo verò, qui talia gar- "
riunt, Dauidi patrocinabuntur, Saulum fugienti? (qui "
percussores in domum eius ad illum interficiendũ mi- "
serat) & in spelunca latenti, faciẽmq; suam mutanti, do- "
nec abiret ab † Abimelech, & insidias sibi structas deui- "
taret? Quid præterea isti qui temerè omnia effutiũt, de "
magno Helia dicent? quum eum videant & Deum in- "
uocantem, mortuúmque excitantem, & propter Achab "

† Abimelech generale & cõmune nomẽ regũ Palæstinorũ, sicuti Cæsar Romanorũ imperatorum.

„ atque Iezebalis minas latitantem? Tunc etenim qui ad „ cædem inquirebantur filij prophetarum, occultabantur „ in speluncis latitantes apud Abdiam. An hos quidē vt „ vetustiores norunt, eorum autem qui in Euāgelio sunt „ non meminerunt? Nam & discipuli propter metum Iu„ dæorum secesserunt, sese occultantes: & Paulus Dama„ sci ab gētis ibi principe quæsitus, de muro in sporta de„ missus, percussoris effugit manus. Et quum scriptura de „ sanctis talia prodat, quem prætextū aut excusationem „ præcipitis audaciæ suæ inuenire poterunt? Nam si timi„ ditatem probrosè obiiciāt, aduersus ipsos veluti furen„ tes audacia ipsa facit. Sin quasi præter voluntatem Dei „ hæc fecerimus dicāt, seipsos criminētur, scripturas pla„ nè ignorantes. In lege enim præceptum quoq; fuit, vt „ ciuitates refugij propterea conderentur, vt qui ad mor„ tem inquirerentur, quocunq; possent modo seruaren„ tur. In consummatione autē seculorum, quū ad nos ve„ nisset ipsum idem quod cum Mose loquutū est Verbum „ patris, rursum mādatum hoc nobis dedit, dicens: Quan„ do persequuti vos fuerint ex ciuitate vna, fugite in aliā. „ Et paulo pòst inquit: Quū igitur videritis abominatio„ nem desolationis quæ dicta est à Daniele propheta, stā„ tem in loco sancto: qui legit, intelligat: tunc qui in Iu„ dæa sunt, fugiant in montana: & qui in tecto est, non „ descēdat, vt è domo sua quidquam tollat. Qui in agro, „ non reuertatur, vt ferat vestimenta sua. Atq; hæc per„ specta habentes sancti homines, idipsum sequuti sunt „ vitæ institutū. Nam quæ nunc præcepit Dominus, ea„ dem etiam ante aduentū suum in carne, cum sanctis est „ loquutus. Atqui hic propositus est hominibus finis ad „ perfectionem ducens, quod Deus imperarit, id vt exe„ quantur. Proinde & ipsum Verbum nostra causa homo „ factum, non dedignatū est, quū ad cædem quæreretur, „ sicuti nos, sese occultare: atque etiam quū essent qui id „ persequerētur, fugere, & insidias deuitare. Ita enim con„ ueniebat hoc Christum experiri, vt quemadmodum ex „ fame & siti, ita ex fuga etiam hominem se assumpsisse „ indicaret. Statim enim ab initio, quū homo factus in„ fans etiamnū esset, ipse per Angelū mandauit Iosepho, „ Exurgens accipe puerū & matrem eius, & fuge in Æ„ gyptum.

Ciuitates refugij.

gyptum. Herodes enim quæsiturus est animam pueri. "
Porrò Herode mortuo, eũdem apparet propter Archelaum Herodis filiũ secessisse in Nazareth. At quũ tandem Deum se esse ostẽdisset, & manum aridam restituẽs sanasset, Pharisęi quidẽ egressi cõsilium contra eũ cœperunt, vt ipsum interimerent: Iesus verò eo cognito, inde secessit. Rursum quũ Lazarũ è mortuis resuscitasset: Ex ea ipsa, inquit, die consiliũ iniere, vt eum occiderent. Itaque Iesus non amplius propalàm inter Iudæos est versatus, sed inde diuertit in regionẽ solitudini propinquam. Præterea, Seruatore dicente, Priusquã Abraham fuit, ego sum: Iudęi quidem lapides corripuerunt, vt illum peterent. Iesus autẽ abscondit se, & exiuit ex tẽplo, & per medios eos trãsiens abiit atq; discęsit. Sed enim quũ hæc videntes, ac potius intelligentes, pro eo atq; scriptum est, non videant, * igni comburi volunt, dum scilicet contra quàm & facit & docet Dominus, ipsi & cogitant & loquuntur. Postquam nanque Ioannes martyrio est defunctus, & discipuli corpus eius sepelierunt, audito eo Iesus secessit inde in nauicula in desertũ locũ solus. Atq; Dominus quidẽ ad hunc modũ & fecit & docuit. Vtinã verò boni isti viri ita verecũdia afficerẽtur, vt saltẽ aduersus homines præfracta sua vterentur audacia: & non eo furore abriperentur, vt Seruatori quoque ipsi timiditatis crimen impingerent, qui semel blasphemare & maledictis eum incessere cõsultò instituerunt. Sed furorem eorũ nemo sustinebit. Quin Euangelia quoque eos ignorare conuincemus. Nam huiusmodi fugæ & secessus rationi consentanea atque vera est, quam Euangelistæ de Seruatore etiam memoriæ mandarunt. † Proinde eandem de sanctis omnibus opinionem habere debemus. Et quæ de Seruatore humano more scripta sunt, eadem cõmuniter ad genus humanum referre conuenit. Quæ enim nostra sunt, ille suscepit, imbecillitatisq; nostrę affectiones in seipso exhibuit. Quod Ioãnes sic scripsit: Quærebant igitur eũ comprehendere, & nemo ei iniecit manus, quòd nondũ venerat hora eius. Atq; etiam priusquam ea venisset, ipsemet matri dixit: Nondum venit hora mea. Fratribus autem, qui dicti sunt, suis: Tempus meũ nondum adest. "

* ἐθέλουσι εἶναι πυρίκαυστοι, in igne scilicet æterno.

† Defẽsio, πρόφασις.

» At vbi tempus id venerat, ad discipulos: Dormite iam, » inquit, & requiescite. Ecce enim appropinquauit hora, » & filius hominis tradetur in manus peccatorum. Itaq; » neque ante tempus cõprehendi se permisit, neque tem- » pore iam præsente se occultauit. Quin seipsum potius » insidias ei struentib. tradidit. Hoc ipsum & beati mar- » tyres in persequutionib. quæ tempore quæque suo ac- » ciderunt, obseruarunt. Qui quum persequutione expe- » titi fugerunt, & se occultare perrexerunt, tum inuẽti & » deprehensi martyrium strenuè obierunt. Hæc sacer A- » thanasius in fugę suæ defensione scripsit. Et talem Ale- » xandrina Synodus habuit finem.

Quatenus in psequutione fugere liceat.

CAPVT XVII.

PORrò Eusebius, quem Vercellarum episcopũ esse diximus, Alexandriæ Synodo peracta, Antiochiã profectus, plebem ibi inter se dissidere inuenit. Nam qui Meletij partes sequuti fuerãt, Paulinum à Lucifero lectum prorsus auersabãtur, & suas sibi ecclesias atq; conuentus cogebãt. Quapropter Paulini electionem moleste ferẽs, quòd vniuersis placita nõ esset, & cum neutra parte communicans, factum id quidem non probauit: Luciferi tamen, qua eum prosequebatur obseruãtia, publicitùs nihil proloquutus, inde discessit: & illud modò dixit, Episcoporum conuentu eam quoque rem cõstitutum iri oportere. Et quũ non minimũ studij in eo posuisset, vt quod per dissidiũ scissum erat, vnione coniungeret, sibi ipsi tamen nõ satisfecit. Interea enim Meletius quoq; ab exilio reuersus est. Qui quum sectatores suos, qui eum in precio habebant, seorsim conuentus agere inuenisset, Episcopali more eis præiit. Ita factũ, vt tres eodem tempore Antiochiæ essent, qui pastorali munere fungerentur, antistites. Et ecclesiæ quidem in Euzoij potestate erãt, qui Arianis præfuit: Paulinus autem intra vrbem ecclesiã vnam min⁹ celebrẽ obtinuit, quã ei Euzoius, ꝙ hominem iamdudũ obseruasset, concessit. At Meletius extra vrbem ad portam, conuentus suos agebat. Eo in statu quũ res Antiochiæ essent, Eusebius inde rursum abiit. Cæterùm Lucifer vbi electionem Paulini Eusebio displicere intellexit, perinde atq; iniuria affectus esset, ægrè rem ferens succensuit, neque

Tres eodem tẽpore Antiochiæ christianorum episcopi.

Meleti⁹ ab exilio reuersus.

Euzoius.
Paulinus.

Meletius.
Lucifer ab Euseb. Vercellensi disiunctus.

ad communionem cum Eusebio venire voluit. Et quasi in Synodo nō ritè res acta esset, decreta eius per calumniam reiicere instituit. Et quum multa quę damnum, vt fieri solet, afferebant, pertristi eo tempore mouerentur, multos etiam ab ecclesia ea res alienauit. Qua de causa noua quoque rursus hæresis extitit, à Lucifero appellationem sortita. Quæ sanè parum decentē iræ causam habuit. Suo enim ipsius laqueo captus tenebatur, qui diacono suo misso, se probaturum quę Synodus constituisset, professus fuerat. Et ipse quidē ecclesię sentētiam retinens, simultatémq; remittēs, ad sedem suam in Sardiniam recepit. Qui verò cū eo dolore se affectos existimabant, in Oriente relicti, sectam sibi suam constituerunt, & longo tempore ecclesiam oppugnarunt. Eusebius quū in Oriente esset, in fide parum firmos veluti optimus medicus curauit, atq; restituit: si quid parū sinceri apud eos esset, reiiciens: quidquid autem ecclesiæ appositū natiuūmq; esset, docens atque instituens. Atq; inde in Occidētem profectus, per Illyricum trāsiit: atq; in Italiam venit, idipsum vbique agens. Ibi & Hilarius Pictauij, vrbis Aquitanicæ episcopus, qui prius eo redierat, primus scilicet ab exilio reuocatus, sanioris fidei semina sparserat: Italos & Gallos, quæ vel fugienda vel expetenda dogmata essent, erudiens. Perquàm disertus autem Latina simul & Græca lingua fuit, & libros plerosque Romanis conscripsit, qui quum Arij opinionem refellunt, tum τοῦ ὁμοουσίου consubstātialis sentētiam grauiter confirmant. Hæc statim post exulum restitutionem facta. Ad hunc sanè modum Hilarius Pictauiensis & Eusebius Vercellensis episcopi, in Occidentali imperio Nicænæ fidei dogma clarè deprædicarunt.

Luciferianorum hæresis in Oriente.

Eusebius boni episcopi officium facit.

Idem Hilarius Pictauiensis exequitur.

Scripta eius.

CAPVT XVIII.

EAdem verò tempestate Macedonij sectatores, Constantij morte freti, in quibus erant Eleusius Cyzicenus, Eustathius Sebastiēsis, & Sophronius Pompeiopolitanus, apertè Macedoniani vocari cœperūt. Et temporis opportunitate arrepta, frequentes liberè diuersis in locis conuentus, eis qui Seleuciæ cum eis consenserant conuocatis, egerūt, & sectæ suæ factionem instituerūt. Tum autem qui aduersæ partis erant, Acacianos vide-

Macedoniani se erigunt.

Acacianos excommunicant.

licet, excommunicarunt: fidémq; Arimini editam irridentes, formulam Antiochenam promulgarunt, suffragiisque suis comprobarũt: quæ postea Seleuciæ quoque cõfirmata fuerat, sicuti proximo libro diximus. Verùm enimuerò quum à nonnullis propter eiusmodi dissidiũ reprehenderentur, eísque obiiceretur, Quî nunc tandem se per dissidiũ ab Acacianis seiungerent, cum quibus antea & cõsensissent & cõmunicassent? tale per Sophronium responsum dedere: Occidẽtales episcopi non sanam de Consubstantiali habuere opinionem, Ætius autem in Oriente dissimilem substãtia patri filium esse docuit: & vtrique recta exciderunt sententia. Illi enim per ὁμοουσίου consubstantialis verbum, subsistentiam patris & filij in vnitatem vnam redigentes, confuderunt: hic verò è diuerso à natura patris proprietatem filij nimium segregauit. Nos igitur vtrorũque lapsum vitãtes, mediam absq; periculo omni viã delegimus, piéq; magis sentimus, æqualem scilicet patri filium subsistentia docentes. Sic illi quidem reprehensi, defendere se conati sunt. Sed deprehẽduntur, veritatem cauillatione deprauare: ꝙ non Acacium, sed Ætium, vt inæqualitatis autorem incusant. Videntur illi etiã aliqua ex parte & Arianos & τοῦ ὁμοουσίου consubstantialis assertores vitare: & per vtrosque suis ipsorũ vocibus conuincũtur, aliud quidquam noui afferre constituisse: sicuti & Sabinus inquit, qui Latinè acta Synodalia conscripsit.

Causa, quur Macedoniani se ab Acacianis & homousianis segregarint.

Macedoniani nouis rebus studuere.

CAPVT XIX.

IMperator, vbi Athanasium Alexandriæ multitudinis conuẽtus in ecclesia propalàm agere, & multos Græcorum eloquentiæ vi & suauitate ad Christianam religionem pertrahere cognouit, eiicere cũ vrbe iussit. Ac si manere ibi se inuito vellet, grauissimas ei denũciauit pœnas. Eiuscemodi mãdati illã prætendebat causam, ꝙ à decessorib. suis imperatorib. exilio damnatus, sua ipsi autoritate episcopatũ occupasset: & ꝙ ipse eis qui à Cõstantio in exiliũ acti essent, non in ecclesias ingressum, sed in patriam tãtum reditum permisisset. Itaq; eo imperatoris mãdato profugere coactus, in eos qui illum circũsistentes mœrebant, & discessum eius grauiter ferebãt, oculis cõiectis: Bono estote animo filioli, inquit:

Iulianus Athanasiũ exulare iubet.

Scitè dictũ Athanasij.

nubecula est, breui ea euanescet. His dictis, mādata familiaribus suis ădedit, & ecclesia bonis viris cōmendata egressus, † nauigio per Nilum in Ægyptū contendit. At qui à præfecto missi fuerāt, consequebantur, capere virum sanctū studio omni cōtēdentes. Et iam in propinquo persequutores adesse audiebat. Ibi eis qui cum illo in naui erant, fugam in solitudinem cōuertendam esse suadentibus; ipse meliorem sequutus sententiam, prudenter militum effugit manus. Fuga enim posthabita ad persequutores nauigium cōuertere, eisque obuiam ire iussit. Et quum fugientes ipsi persequentibus propinqui essent, & illi vbinam Athanasius esset interrogassent: ipsi autem non procul abesse, ac si cursum celerius intendeTent, statim eum comprehensuros esse respondissent: periculum euasere. Ita quidem persequutores calliditate ea illusi, nihil egere. † Athanasius verò dam Alexandriam rediit, atque ibi latuit, donec persequtio quam fugiebat, prorsus conquieuit. Hæc Athanasio à Græcæ superstitionis sectatoribus accidere.

† *Athanasius aduerso Nilo nauigiis persequutorum manus cursu conuerso effugit. Hoc Sozom. non habet lib. 5. cap. 15. Et alio loco ab eo sicuti & à Niceph. lib. 9. cap. 34. est commemoratum. Est autem apud Socrat. lib. 3. cap. 14. Et fortè bis Athanasius eodem fugæ stratagemate est vsus.*

† Athanasi Alexādriæ latitat.

Iulianus Cyzicenis idololatris quod petūt concedit.

† Dicūtur etiā Gerōtocomia. Gerontotrophia. Gerotrophia. Eleusiū propter pietatis opera Cyzico expellit. Christianos quoque aduenas ab ea vrbe repellit.

CAPVT XX.

INterea Cyziceni legationem ad imperatorem, negotiorum quorūdam suorum causa miserunt, cum adiectione illa: Peropus esse, vt deorū templa restituerētur. Quorū colendis illis religionem admiratus Iulianus, omnia quæcūque petierunt, eis concessit. Et Eleusio eorum episcopo re diuina & vrbe ipsa interdixit, ꝙ delubra deorū solo æquasset, atq; illis per iniuriā illusisset: ꝙ monasteria & parthenonas sacrarum virginū instituisset, & oherotrophia & † gerocomia construxisset, aliáq; multa Deo grata opera perfecisset: deniq; ꝙ verborum persuasione (id verò grauissimum erat) Græcis multis vt superstitionem suam negligerēt, persuasisset. Legem etiam tulit, ne quis Christianorū, qui indigena nō esset, Cyzicum adiret: causámque constitutionis eius addidit,

Plurimi Cyzici lanifici & monetarij.

ne scilicet propter religionem seditio moueretur: aduenis popularibúsq; eorundem, qui eadem cum eis sacra colerét, opem illis ferentibus, & præterea Christianis lanificis & monetariis inquilinis ad eos accedentib. Isti enim maximo numero in frequẽtissimas duas classes diuisi, multorum imperatorum constitutionib. Cyzici cũ coniugibus & liberis habitabant, & non minimum tributum publico inferebant: illi quidem chlamydum militarium, hi autem monetæ nouæ. Græcam nanque superstitionem augere maximè & comprobare volenti, vi publicitùs vti, & tantam hominũ multitudinem irrogata pœna opprimere, parum commodum est visum. Ægrè siquidem vrbiũ rectores vel numerum ipsum Christiani populi inire potuerunt: neq; ille etiam in locũ vnum eos conuenire, & precationibus, vt pro se quisque vellet, vti prohibuit. Satis quippe sciebat, nihil prorsus valere in eis rebus vim adhibitã, in quib. vt consistant, promptum & volũtarium requiritur iudiciũ. Clerum autem, atque ecclesiarum religionísque præfectos, vt exigeret, maximo contendit opere. Consiliúmque eius fuit, vt statas solitásque multitudinis synaxes, ducibus eorum sublatis, tolleret. Ita enim fore arbitratus est, vt neq; conuentus agere, neque docere, nobis, multo verò minus de rebus diuinis participare, mysticáque & arcana sacra peragere, facile esset: & vt diuturniore tempore in obliuionem etiam religionis nostræ prorsus perueniremus. Atque interim obtentum illum prętexuit, quòd clerus facilè causam seditionis multitudini præberet. Eiusmodi agitãs consilia, quũ neq; esset neque metueretur seditio vlla, Eleusium cum suis, sicuti dixi, Cyzico discedere iussit. Dicitur sanè pergrauem Eleusio imposuisse cõditionem, vt scilicet nisi intra mẽses duos, sua ipse impensa, Nouatianorum ecclesiam, quã Cyzici ipse demolitus fuerat, restauraret, ex ea vrbe pelleretur. Tito verò Bostrensi tum ciuitatis antistiti, edicto publicè promulgato, vt directus fugeret, præcepit: grauia crimina ei & clero eius, si ad seditionem populum commouissent, minatus. Titus ea de causa libellum supplicẽ ad imperatorem misit, in quo nõ minorẽ esse Christianorum, quàm Græcorũ, in ea vrbe numerũ:

Frustra vis adhibetur, vbi voluntas spontanea requiritur.

Episcopis & ducibus Christianis ademptis, Iulianus se Christianismũ aboliturũ esse sperauit.

Dura Eleusio, de restituendo Nouatianorum templo, proposita cõditio.

Sycophãticè prorsus Iulianus Titum Bostrẽsem vrbe sua exigit.

ſéque multitudinem ſuam cohortationibus, ne ad tumultum ſpectet, deterrere ſignificauit. Imperator vt populum reliquum aduerſus Titum concitaret, ad Boſtréſes calumniam viro intentans, literas dedit: ſcripſiſſe illum ad ſe, nõ ipſius cohortationibus, ſed populum ſuo ipſius conſilio, ad ſeditionem prorumpere. Atque ille clàm plebem eo pacto, vt virum eum perinde atque inſidiatorem & hoſtem ſuum ciuitate eiiceret, permouit. Plurima verò alia ad eundem modum, quà ipſius iuſſu, quà vulgi ſpontanea temeritate & inſultu, accidiſſe conſentaneum eſt. Quorum ille malorum maximè autor fuit, qui in eos qui talia patrare auderent, legibus non animaduerteret, & verbis ſaltem delicta eiuſmodi carperet, rebus autem ipſis ad ea peragẽda cohortaretur: quippe in quo altiſsimè odium religionis noſtræ radices egerit, ídq; ipſe ſic præ ſe tulit. Proinde etiamſi palàm ipſe perſecutionem non exerceret, nihilominus tamen Chriſtiani paſſim à vulgo graues acceperunt clades. Fana enim Græcorum apperiebantur, & ſimulacrorum ſuperſtitio applauſu maximo approbabatur. Ipſe autem publicitùs ſacra ſua peregit. Et Conſtantinopoli Fortunæ in baſilica, vbi eius deæ ſtatua collocata fuerat, ſacrificauit. Vbi etiam Maris Chalcedonis in Bithynia epiſcopus, manu à puero eò ductus, quòd in ætate decrepita ſuffuſio oculorum videndi vim ei ademiſſet, imperatorem plurimùm taxauit: impium eum, contemptorem Dei & deſertorem, ignominioſè appellans. Ad quæ non aliud per iram reſpõdit, quàm quòd cœcitatem ſeni exprobrans, verbis tantum illum eſt vltus. Et quòd Chriſtũ blaſphemia & maledicto perſtringens, nõ tantum eum poſſe dixit, quem ille coleret, Galilęum Deum, vt cœcitati eius mederetur. Sic enim hoc ei ſolenne erat, vt Chriſtum Galilæum, Chriſtianos autem Galilæos vocaret. Cui epiſcopus, magna vſus dicendi libertate, occurrens: Gratias, inquit, ago Seruatori meo Deo, qui vt viſum amitterẽ, pro eo atq; nunc res habent curarit, ne impuriſſimũ vultũ tuũ ad impietatem declinantem cõſpicerem. Et ille placabilitatẽ quidem aſsimulans, nihil reſpondit, ſed rem eã tamen grauiter admodũ accepit. Nam quũ ſciret in quo honore

Graue sub Iuliano Christiani ab idolomanitis pertulere persecutionem.

Iulian⁹ Fortunæ publicè Cõſtãtinopoli sacrificauit.

Maris Chalcedonẽsis episcopus cæcus mira in taxãda Iuliani impietate vſus eſt libertate.

Scitè eius viri dictum.

Iulianus Christianis martyrij gloriam inuidit.

apud Christianos essent, qui sub Diocletiano martyriũ obierunt, & insuper alacritatem eorum qui ad idem martyrium aspirarent cerneret, gloriam eis talem inuidens, aliam instituit viam. Quod enim summæ esset sæuitiæ, vt per seipsum Christianos excruciandos curaret, id repudiauit: vt eos autem occultè persequeretur, non posthabuit. Quapropter vulgò populis, & aliis quicũque tandem vellent in Christianos quidquam committere, id permisit: ita demum superstitionem Græcorum inualituram arbitratus si † malorum tolerantiam veluti inescationem prætendens, placiditatem atque humanitatem etiam erga Christianos simularet.

† ἀνεξικακον δέλεαρ προβαλλόμενος.

CAPVT XXI.

ET primùm quidem facilem & gratum se omnibus callidè præbuit: progressus deinde, non eundem, aut sui se similem exhibuit. Vbi nanq; calumnia aut criminatio aliqua Constantij esset, alacriter Christianis omnia tribuit. At si ea causa non extaret: odium quod in nos communiter in pectore reconditum habebat, in apertum protulit. Et quum hoc vnum maximè ageret, vt omnes imperio Romano subditi, Græcam complecterentur superstitionem, permolestum ei fuit, quòd religionem suam à Christianismo gloria longè superari videret. Templa quidem, sacrificia, & patriæ Græcorum solennitates, festíque dies per vrbes ex sententia ei ferè procedebant. Illa verò maximè solicitudine angebatur, quomodo in posterum quoq; cultum talem stabiliret: quòd metueret, si is præsidio suo destitueretur, ne breui rerum mutatione collaberetur. In primis sanè quasi lethale vulnus ei hoc inflixit, quòd multorum sacrificulorum coniuges & liberos & ministros Christianos esse videret: & quòd secum ipse consideraret, religionem nostram in sanctitate vitæ morúmque integritate eorum qui eam complectuntur, consistere: omnem mouit funem, vt Græcorum mores ad instituta nostra accommodaret. Itaq; in idolorum templis fieri curauit subsellia & primarios suggestus: instituit lectiones & doctrinas, quæ tamen Græcis dogmatibus inniterentur: præterea sacerdotes & lectores more nostro, item certas certarum horarum & dierum preces. Scholas etiam

Iulianus Græcismũ etiam ad posteros cõfirmatũ trãsmittere studuit.

Idẽ ceremonias, rit⁹ & instituta Christianã, in cultum idolorum innexit.

& phrontisteria virorū & mulierū philosophiæ ethnicæ addictarum, peregrinorúmque & egenorum construxit domicilia, atque aliam insuper ostendit humanitatem, vt Græcorum sacra talibus rebus admirationem consequerentur maiorem. Delictorum quoq; quæ vel à prudentibus vel ab imprudentibus fiunt, ex consuetudine nostra pœnitentia interueniente, congruentes constituit coerciones. Eodem etiam studio æmulari conatus est commendaticiarum literarum tesseras, quas episcopi dare solent, vt vndecunque & ad quoscūque hinc & inde hospites aduenient, moribus nostris excepti benignè curentur, perinde atque noti & amici per tesseræ & signi eius testimonium. Et vt simpliciter dicam, eiusmodi in animo versans consilia, Græcos eodem quo Christianos modo viuere instituit: eósque studiis atque institutis aliis nostris propalam assuescere, extra dogmata tamen, & æquari nobis voluit. Porrò id ita se habere, ex ipsius imperatoris epistola, quam ad Arsacium, sacrorum suorum in Galatia pontificem, dedit, quantum licet ostendam. Scribit autem ad hunc modum.

Cōmēdaticia episcoporū literæ, de quib' Nicæni cōcilij extat Canon. Formatas vulgò vocant.

Epistola Iuliani ad Arsaciū idololatram pōtificem.

CAPVT XXII.

GRæca religio nondum ex sententia nostra procedit, ídque eorum qui eam complectuntur culpa.
" Amplitudo enim & magnificentia deorum, optata etiā
" omnia & spem omnem excedit. † Sed absit inuidia di-
" cto. Tantam nanque tam breui mutationem, ne votis
" quidem paulo antè expetere quisquam ausus fuisset.
" Quid igitur? an sufficere ista putamus: nec ad ea re-
" spicimus, quæ maximè impietatem deorúmque cōtem-
" ptum auxerunt? ad eam scilicet, qua aduenas excipimus
" hospitalitatem, ad curam mortuorum sepeliendorum,
" atq; ad fictam vitæ sanctimoniam: quorū vnūquodque
" apud nos singulari studio verè fieri oportere arbitror.
" Nec satis est te vnum talem esse, verùm etiam omnes
" omnino qui in Galatia sunt sacerdotes, tui similes esse
" cōuenit: quos vel terrore, vel persuasione, vt probi sint,
" adducito: aut sacri ministerij functionem eos depone-
" re cogito: siquidem vnà cum coniugibus, liberis & ser-
" uis ad deorum cultū non accesserint, sed seruos aut li-

† ἵλεως δ' ἴσω τοῖς λόγοις ἡμῶν ἡ ἀδράστεια. Ἀδράστεια ἐπὶ τοῖς σοφιστῶν φθόνον ἐπ', οὐν δ' ἀδράστεια λέγων.

Præscribit leges ecclesiasticas impiis idolorum sacerdotibus.

Euri. Adrastia coerce linguarum inuidiā. (ā inuidia verba faciens.

,, beros aut vxoresGalilęas retinuerint: quippe erga deos
,, ipsos impiè se gerentes, cõtemptúmque deorum cultui
,, eorundem prę se ferentes. Deinde sacerdotem quéque
,, cohortare, ne in theatro cõspiciatur, ne apud caupones
,, potet, néve arti cuiquam aut operæ pudendæ & igno-
,, miniosæ præsit. Et morem quidem gerentes honore
,, prosequere, rebelles verò à te repelle. In vrbe quaque
,, frequentia ad excipiendos benignè hospites xenodo-
,, chia extrue, vt aduenæ non nostræ tantum religionis,
,, sed alieni etiã quicunq; petierint, aut indiguerint, hu-
,, manitate nostra perfruantur. Vnde autem ad eam rem
,, pecunia suppeditet, prouisum mihi est. Triginta enim
,, millia modiorum frumẽti, & sexaginta millia sextario
,, rum vini, quotannis in eum vsum per Galatiam cõferri
,, iussi. Et quintam huius tributi partem eis qui sacerdoti
,, bus inseruiunt dari: reliquum autem omne aduenis &
,, hospitibus, aliísque petentibus diuidi debere censeo.
,, Turpe siquidem esset, quum inter Iudæos mendicus nõ
,, sit & impij Galilæi non suos tantum, sed nostros e-
,, tiam homines alant, si opem & auxilium nostrum re-
,, quirere nostri viderentur. Porrò Græcæ religionis ob-
,, seruatores, vt ad ministerium huiusmodi aliquid etiam
,, conferant: & vicos eorum, vt primitias frugum diis
,, ipsis persoluant, doce: hominésque Gręcos officiis & be
,, nefactis talibus assuefac, antiquitùs nostri moris ope-
,, rísque id fuisse eos admonẽs. Homerus enim Eumæum
,, hæc ita dicentem inducit:

Hospes, vel si te nostras pertingeret ædes
Aduena deterior, iustos auferret honores.
Ab Ioue nanque venit mendicus & hospes eodem:
Et nobis sunt parua quidem, sed munera grata.

,, Non committendum igitur, vt aliis bona nostra æmula
,, ri permittamus, ipsi autem per socordiam nos pudore
,, afficiamus, seu potius deorum obseruantiam & religio-
,, nem prodamus. Atque si hæc te ita exequi audiero, hi-
,, larem & lætum me reddes. Prouinciæ rectores perrarò
,, domi suæ visæ: frequenter autem epistolas ad eos mit-
,, te. Eisdem in vrbem aduenientibus, nullus sacerdotum
,, obuiam eat: sed quum in deorum templa ingrediũtur,
,, intra vestibulum saltem occurrat. Ne quis autem miles

eos ędem sacram ingrediẽtes præcedat, sequatur tamen qui volet. Quamprimum enim magistratus solum delubri attigerit, priuatus redditur. Tu siquidem, quod nosti, intra templum imperium obtines. Atque id diuinæ etiam flagitant sanctiones: quibus qui parẽt, veri deorum sunt cultores. Qui verò fastu efferuntur, insolentis sunt iactantiæ & vanæ gloriæ aucupatores. Pessinunti subuenire paratus sum, si ipsi sibi Deûm matrem propitiam reddiderint. Eá verò si neglexerint, non modò id reprehensione non carebit, verum etiam (quod dictu acerbum est) ne ad inimicitias nos irritent, periculum fuerit.

Apud Pli. li. 6. ca. 32. inter Galaciæ oppida numeratur Gallorũ Tolistobogorũ Pessinus.

Non etenim fas est hominum succurrere rebus.
Infensi qui sint dijs immortalibus ipsis.

Quapropter illis persuade, si studium curámque meam sibi conciliare volunt, vt vniuersi simul matri deorum supplicent.

CAPVT XXIII.

SIc Iulianus, hoc quum ageret & scriberet, citra bellum Christianos se ad patrias consuetudines traducturum putauit: omnémque (quod dicitur) lapidem, vt dogma nostrum aboleret, mouit. Sed persuasio difficilis ei fuit. Rursum autem si propalam vim adhibere, probro id sibi fore credidit, quòd tyranni suspicionem fugere contenderet. Non tamen propterea quidquam de ardore studióque suo, vt subditos ad Gręcam superstitionẽ pertraheret, remisit. Et quædam ille per seipsum agebat, quædã per prefectos suos expediebat. Ad Gręcã autẽ omnes superstitionẽ potissimũ verò milites assuefaciens, in primis maximũ inter Romana vexilla signũ, quòd Cõstantinus in crucis formam redactũ, iuxta diuinam (vt diximus) volũtatem, in exercitu præferri instituit, ad priorem statum reduxit. Et in publicis tabulis seipsum depingi magno studio curauit: atque insuper supremum deorũ suorũ Iouem affingi, veluti è cœlesti nube despectantem, coronámque & purpuream vestem atq; alia imperij insignia demittentem: Mercurium itidem & Martem, vtraque ex parte cũ blandè intuentes, & quodammodo oculorũ nutu testificantes, eloquentia eum excellere, nec minus ab arte bellica pollere.

Tot⁹ in hoc Iulianus incubuit, vt Græcismũ, Christianismo abrogato, ppagaret. Labarũ ad priorem formã reduxit. In tabulis publicis se depingi, & deos suos addi curauit, vt homines idola colerẽt.

Hæc & alia hiſce ſimilia pleroſque ad Græcam religionem inuitantia, publicis imaginibus aſpergi mandauit. Atque id fecit, vt per occaſionem honoris eius, quem moribus imperatori exhibere ſoliti erant, paulatim eos quoque qui appicti erant, adorare homines addiſcerēt, & vetuſtæ conſuetudinis abuſus vafricie & calliditate omni ſubditorum mentem & iudicium furtim ſubuerteret. Tum enim demū ex ſententia cōſilium ſibi proceſſurū eſſe exiſtimauit, ſi perſuaſione huiuſmodi quò vellet homines duceret, & deinde quę reliqua eſſent facilè aggrederetur. Legitimè verò ſe rurſus in eos animaduerſurū putauit, qui ei nō obſequerentur, & in veteribus populi Romani moribus nouare quidquā inſtituerent: pręſertim quum aduerſus longam reipublicæ conſuetudinem & imperiū ipſum delinquere viderentur. Aſtutiam talem pauci intellexere: qui etiam, quòd adorare imagines tales nollent, pœnas luerunt. Vulgus autem, ſicuti ſolet, ignorantia ſupina & animo minus ſolicito, tāquam veteri legi parendum eſſet, ita vt ſors tulit, temerè ad imagines acceſsit. Et ille quum talia excogitaret & ageret, nihil præterea effecit. Enimuerò tametſi fraus eius ita deprehenſa eſſet, aliā tamen tentauit viam, omnia excogitās atque experiēs, vt ciues ſuos in ſuperſtitionem vanā pertraheret. Atq; id quod inſtituit, priori dolo nō fuit inferius. Quin potius manifeſtiore id & maiore violentia eſt auſus. Quapropter etiam occaſionē multis, qui in aula imperatoria ſtipēdia faciebant, prębuit, vt animos viriles exhiberent. Veluti enim in conflaturæ fornacibus explorati, vt qui habiti ſunt, & qui reipſa fuerunt, Chriſtiani palam apparuere. Poſtquam enim tempus aduenit, vt imperator ciuibus congiarium daret (id quod antiquitùs apud Romanos Calendis Ianuariis pręcipuè, Imperatoriſq; & imperialium vrbium natali die facere receptum fuit) ſecum ipſe conſiderans, milites noſtros aperti candoris & magnæ ſimplicitatis eſſe, pecuniæq; cupiditate teneri, & cōſueto donatiuo facile capi poſſe: arte quadā, vt vel inuiti dæmonibus ſacrificarent, cōſilium inuenit. Lege nanq; olim cautum erat, vt ad munus capiendum accedentes ſacrificarent. Atque idipſum illi facere iubebātur. Pro-

Crimē læſæ Maieſtatis.

Donatiuo dādo Iulianus ad idololatriā milites Chriſtianos allicere vult.

Chriſtianorum militū candor & ſimplicitas.

positúmque simul ad ignem erat & thus & aurum. Ibi fortem animum quidam declararũt, quod adolere thura nollent, donum contẽnentes. Nonnulli naturæ improbitatem veteris legis obtẽtu contegentes, ne intelligere quidẽ ad quod malum delapsi essent, potuerũt [a]. Alij lucrosa iactura, & fortasse formidine multorum tumultuum inescati, quanuis errare se intelligerẽt, tamen quo minus animis excruciarentur, effugere nõ potuerunt. Atque ex eis qui in tantã calamitatem ignorantia sunt prolapsi, illud fecisse traditi sunt. Quum post sacrificium id, cõsuetudine fortasse sic obtinente, cõmuniter in conuiuio milites hilares epularentur, quod in cõpotationibus fieri consueuit, propinantes inter se [b], Christum in poculis nominatim aduocabãt. Ibi ex cõuiuis quendã verba ea excipiẽtem dixisse ferunt [c]: Perfacetè hercle facitis, qui Christum nũc inuocatis, quem paulo antè, quum vos imperator muneraretur, & thura in aram imponeretis, abnegastis. Cum hoc dicto errorem ęrumnámq; suam illi agnouerunt: & confestim è conuiuio prosilientes, lacrymabũdi publicè circumcursitarunt, Deũ & saniores cõtestantes homines, se Christianos esse, atque in ea sentẽtia perseueraturos, ignorantiáq; peccasse: atque si hoc dicendum sit, manus solas Gręcorum sacris operatas, mentem verò immotam permansisse, asseuerarunt. Mox etiam, libertatis dicendi ardore adducti [d], Imperatorem adiere, ad pedes eius quod acceperant aurũ abiecere, & generoso prorsus animo ab eo petiere, vt suo sibi munere accepto, eos iugularet: nunquã enim se pœnitentia ductum iri, si propter Christum totũ corpus pro eo pœnas luat, ꝙ dextra incõsideratè peccauerit, quæ & munus acceperit, & diis sacrificarit. Incidi quoq; pedes sibi postulauere, qui tam importunè ad donũ capiendum accelerarint. Hæc imperator audiens, ira quidem cõmotus est: à cæde tamen eorum abstinuit, ne eos martyrij honore dignaretur, qui sic cõtumeliosi in eum fuissent. Exautoratos verò ex aula imperiali exegit. In his fuere, Iouinianus ille, Valentinianus, & Valens, qui post eũ imperauere. Atq; isti quidem sic se gessere. Quicunque verò non animo recto sacra Christianorum colebant, & veram beatitu-

Multi Prĩcipis donũ, ꝙ diis sacrificare nollẽt, spreuere a Pleriq; id accepere, & sacrificauere. Ex eis statĩ pœnitẽtia est cõsequuta nõ paucos.

b Inuocatio nõis christi in ppinatio nibus hilarioribus.

c Pulchrè piéq; dictũ.

d Pœnitentes milites, donatiuum imperatori suũ restituunt, & christianismum liberrimè cũ martyrij affectu iõc profitẽtur.

Imperator eis cingulũ adimit.

Iouinian⁹. Valẽtinianus, Valẽs.

dinem honorib' caducis & pecuniæ posthabebant, absque timore ad sacrificandum & imperatori gratificandum procurrêre: qualis etiã fuit sophista Constantinopolitanus Hecebolius, qui veluti quidam Euripus imperatorum moribus sese accõmodauit. Sub Cõstantio enim, ardore ingenti Christianã religionem coluit: vbi autem Iulianus animũ ad Græcam superstitionem appulit, horrendo prorsus modo animum mutauit, Græcásque ineptias & superstitionem, si quis alius, & ipse quammaximè est complexus. Post hunc porrò rursum Christianum se esse professus est. In faciem enim supinus pro ecclesiæ foribus prouolutus, mixtis cũ clamore lachrymis, miserabiliter est vociferatus: Proculcate me salem fatuum. Tales illi fuere: talis & Hecebolius & antehac & postea fuit.

Hecebolius sophista in religione colenda Proteus.

Pœnitẽtia eiusdem.

CAPVT XXIIII.

IMperator tam infesto quum esset in Christianos omnes animo, opportunitate ea arrepta, quamuis quod eis criminis loco obiiceret, nõ habebat: tamẽ quòd sacrificare noluissent, cõstitutione sanxit, ne illi cum aliis rempublicam administrarent, néve honores caperent, aut in aula imperatoria mererent. Cõuentibus solennibus & foro eos exegit. A iudicandi quoque munere, & magistratibus dignitatibúsq; gerẽdis remouit. Et legem talem ferens, illud addidit: Christianas sanctiones statuere, gladio aduersus eos vtendum non esse, qui capitalia crimina cõmitterent. Occasionem quoque suã esse ratus, bellum quod cõtra Persas, qui Orientem percurrebant, gerendum erat, quòd sine pecunia nihil se rectè gesturum existimaret, dolum, vt eam à Christianis exigeret, est commentus. Et quicunque diis sacrificare nollent, eis pecuniæ mulctam grãdem dixit. Itaque cernere tum erat perquàm acerbam Christianorum condemnationem, à quibus ea etiã quæ minimè habebãt, exigebantur, quum quidem alij omnes pro bonorum suorum facultatibus tributũ penderent. Ita imperator subitò per iniquam pecuniæ exactionem copiosus est factus. Quo tempore etiam Græci liberè quodcunque illis visum esset facientes, nobis insultarunt. Et vndiquaque philosophorum colluuies confluebat, qui vete-

Iuliã. christianos ab aulæ dignitatibus, & reip. administratione remouet.

Idẽ à christianis sub prætextu Persici belli ingẽtem extorquet pecuniam.

Philosophi & idololatræ liberè ĩ christianos illudunt.

ra gentilium sacra renouarunt, extísq; inspiciendis & haruspicinæ vacarunt: adeò vt pueros masculos & fœmellas impuberes atque incorruptos, ad aras deorum mactarint, & carnes eorũ degustarint. Atque hæc quum aliis in vrbibus, tum maximè Athenis & Alexãdriæ fecerunt. Vbi quòd Athanasius episcopus flagitiis tantis obstitisset, studio & opera eorum exilio mulctatus est. Qui naui per Nilum in Ægyptum rédens, cursu deinde cõuerso in eandem vrbem rediit, sicuti paulo antè retulimus. Porrò prouinciarũ rectores talem imperatoris religionem, opportunitaté suam esse cẽsentes, grauius etiam quàm imperator iubebat, Christianos affligebãt, ampliorem pecuniã extorquentes, & plagas etiam eam ob causam corporibus ingerẽtes. Quod imperator cognitum paruifecit, & Christianis eũ accedẽtibus, molestiámq; propterea ei facessentibus respõdit: Lex vobis à Christo tradita est, vt malè tractati fortiter ærumnas feratis, & iniuria affecti ne respõsetis. Et id ex eo satis liquet, quod Amachius fecit, vt suprà memorauimus. Verùm nõ absurdum fuerit, rem eam, quòd in primis memoria digna sit, paucis repetere. In parua prouinciæ Phrigiæ vrbe, delubrum quoddam Deorũ à diuturno situ & squalore repurgare, & simulacra diligẽti cura restituere is iussit. Idque, vt mãdatum fuerat, factum. Ea res dolorem maximũ Christianis attulit. Nõnulli igitur Macedonius videlicet, & Theodulus, & Tatianus, quòd indignitatem eam ferre non possent, flagranti æmulatione incẽsi, noctúq; fanum ingressi statuas confregere. Præfectus eo facto ad iram cõcitatus, multos qui eius rei culpa vacarẽt, neci dedere instituit. Et ecce facinoris egregij patratores seipsos deferẽtes adsunt, pulchrius esse ducẽtes, vt ipsi morerẽtur, quàm alios sua causa nullo illorum commerito periclitari cernerent. Præfectus noxam illis, si sacrificent, remitti iubet. Atq; id illis abnuentibus, minas intẽtat. At præclari illi adamantinis animis viri, omnia potius perpeti, quàm vt sacrificiis se contaminent, sunt parati. Ilicet ille viros sanctos multis primùm excruciatos tormẽtis, vbi quod volebat, eis nõ persuasit, postremò craticulis imponit, ignem plurimum subiicit, atq; ita interemit. Porrò illi

Humana eorundẽ victima.

Præfecti prouinciarum christianos maximè affligũt. Iulianus christianos de iniuriis per supplicationes querentes, irridet.

Reperitur illustre & Laurẽtiano simile Macedonij Theoduli & Tatiani martyriũ.

crudelitatem Præfecti tantam, fortitudinis tum suæ coronidem esse ostendunt, præclara illa edita voce: Si assas carnes degustare cupis Amachi, in alterũ latus nos verte, ne semicrudi & ad edendum parũ tibi suaues reddamur. Ad eum modum generosi isti viri in martyrij stadio decurrerunt.

Julian⁹ inuētuti Christianæ liberalib⁹ Græcorũ studiis interdicit.

In hac re verbis illis vsus est: Proprijs, quod in prouerbio est, pennis, siue sagittis ab eis petimur. Armis enĩ ex libris nostris sumptis instructi, bellum contra nos mouet.

CAPVT XXV.

ADhæc, ne Christianorũ pueri Grecis disciplinis erudirentur, aut poëtas scriptorésq; eorum legerent, scholásve publicas frequẽtarent, lege cauit: Ne linguis eorum, inquit, acumine perpolitis, facile disputatorib⁹ nostris resistere, & sacra quidem sua amplificare, religionem autem nostram refellere facilè queant. Non paruum enim ei dolorem mouère Gregorius a & Basilius Cappadoces, qui omnigenã artem suam rebus multis declarauerãt, eius temporis oratores longè superãtes: precipuè Gregorius, qui verba etiam variis poëmatum generibus inclusit, eáq; * versus nominauit: & alij quãplurimi spectati viri, quorum nõnulli Nicenam sequebantur fidem, quidã Arij opinionem comprobabãt. Syri etiam Apollinares, omni dicendi genere probè instructi preclari maximè eo studio euasere, pater & filius sibi cognomines, & disciplinarũ omnium periti. Et pater quidem grãmaticus insignis, filius autem inter Sophistas & Rhetores celebris fuit. Vterq; sanè eo tempore vtilem Christianis se præbuit, opportunè & cõmodè ingeniis suis & multiiuga doctrina vsi. Grãmaticus enim artis suæ peritissimus, pro Homeri poëmate, heroïcis versibus Mosæ libros & veteres Hebræorũ res vsq; ad Sauli regnũ composuit: atque id opus in viginti & quatuor libros diuisit, libro quolibet Græcorũ elementorum appellatione, iuxta illorũ ordinem & numerũ, ad Homericæ poësis imitationẽ inscripto. Edidit quoque, Euripidem æmulatus, Tragicos actus. Pindari etiã lyram attigit, & comica argumẽta ad Menandri exemplum tractauit, vniuscuiusq; carminis legibus ritè seruatis. atq; vt semel dicã, sumpta ex diuinis literis materia, argumentis eis tractãdis, librísque cõponendis, numerũ Cyclicarum, quæ vocãtur, & inter se in orbem coherent, disciplinarũ æquauit: ídq; breui admodum tempore

a Basilius magnus.

** ἔπη.*

Grego. Nazanzenus.

Apollinares duo.

Lucul ẽtissima duorum istorum Apollinariũ scripta.

tempore est assequutus. Ita vt illi * habitu eloquutione, & dispositione nihil ab eis differret, qui apud Græcos hisce studiis gloriam sunt adepti, & nullus Græcæ doctrinæ modus christianis incognitus esset. Alter autem Apollinaris iunior & rhetor, eloquentiæ cõsultus, sacra Euãgelia & epistolas Pauli in Dialogis, Platonis formam & stylũ referens, ita exposuit, vt nisi homines antiquitatis venerãdæ prerogatiuam obseruarent, cõsuetiíq; delectarẽtur, nihil profectò eis concederet, qui apud Grecos itidem maximè celebrãtur, neque minus nostrorũ quàm illorum lucubrationes admirationi essent & ediscerentur. In primis verò istorũ ingenij felicitatem suspicere conuenit. Veterum enim quilibet in vna quapiam re studium omne posuit. Isti verò in omni doctrina cũ laude exercitati, vsu publico flagitante, quum stylũ feliciter prius expoliuissent, egregiè res & sententias Christianorũ tractarunt atq; cõfirmarunt. Et Imperatoris versutam calliditatẽ strenuè refellerũt, atq; adeò librorũ solerti acumine fortiter cõuicerunt. Ego verò & Psalmorum librũ heroico carmine ab patre optimè expressum inueni. Insignem quoq; iunior Apollinaris librũ elucubrauit ad imperatorem ipsum, siue ad philosophos Grecos, quẽ de Veritate inscripsit: in quo etiam absq; sacrarum literarũ testimoniis clarè ostendit, longè eos à recta de Deo opinione abesse. Imperator nãque eas ipsas literas irridens, & religionem nostram ludibrio habẽs, ad primarios eius tẽporis Antistites hec verba de libris nostris scripserat: †Legi, Cognoui, Dãnaui. Ad quem nomine omniũ quendam ita rescripsisse ferunt: * Legisti, Sed Non Cognouisti: Si Enim Cognouisses, Nõ Damnasses. Basilij verò respõsum id esse dicunt, qui eo tẽpore Cappadociæ ecclesias episcopus curauit. Neq; adeò dissentaneũ est, id scriptũ eius esse. Sed siue illius, seu alterius sit, admiratione dignus vir tàlis esse videtur, & dicẽdi libertatis & eruditionis causa. Atq; hæc quidem imperator egit, & hæc Apollinares etiam resistentes ei elaborarunt.

*ἤθει, φράσει, οἰκονομίᾳ.

Iulianus libros Christianorũ risit & damnauit.

† ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων.

* ἀνέγνως, ἀλλ' οὐκ ἔγνως. εἰ γὰρ ἔγνως οὐκ ἂν κατέγνως.

CAPVT XXVI.

VErumenimuerò Prouidentia diuina, simul & imperatoris cõsilio atque impetu, & non minus Apolli-

natium ſtudio & opera, longè fuit potentior. Imperatoris enim cóſtitutiones, ipſo ſublato, ſicuti mox oratione progreſſi dicemus, breui euanuerũt. Et illorum lucubrationes poſtea nõ in magno fuere precio, perinde atq; editæ nõ fuiſſent. Sed occurret mihi fortè quiſquam: Quid hoc eſt quod dicis? inquiẽs. Vtilem certè Chriſtianæ reipublicæ minimè diuturnam imperatoris aduerſus nos cõtentionem fuiſſe, atque id diuinæ Prouidentiæ accepto ferẽdum eſſe, quilibet ſanè dicat. Verùm Apollinariũ ſtudium, quod Chriſtianiſmo impenderunt, reiicere, & Chriſtianos rurſum Græcas diſciplinarum inſtitutiones in manibus verſare, vix quiſpiã religioni noſtræ cõmodum eſſe exiſtimauerit: quòd Græci libri detrimẽtum nobis afferant, † Deorum multitudinem, fabulas & mẽdacia docẽtes. Aduerſus obiectionem iſtam ſtatim reſpõſum noſtrũ afferemus. Doctrinam Græcorum neq; Chriſtus ipſe neque eius diſcipuli videntur, vel recipiẽdam eſſe vt bonã & diuinitùs inſpiratam, vel reiiciendam vt noxiam & incõmodam, cenſuiſſe. Atque id nõ ſine prouidentia Dei factũ eſſe opinor Non pauci enim apud Græcos philoſophi, nõ longè à cognitione Dei abfuere. Declarat id, quòd nõnulli præſtãtibus libris aduerſus Epicuri ſectatores pugnarunt, qui nullos deos eſſe aſſeruit, omniáq; fortuitò & ſua ſpõte exiſtere ſenſit, & mundum nulla prouidentia regi apertè docuit. Eos illi redarguẽdo, & inſcitiam eorum euertendo, cõfutarunt. Proindéque non exiguam vtilitatem nobis, qui veritatẽ rectæ pietatis ſequimur, attulerunt. Sed enim quãuis eò ſint progreſſi, nõ tamen caput ipſum, ſeu potius doctrinæ totius ſummum verticem attigère, vt videlicet quod in profundo occultatum à ſeculis fuit, diuinũ inquam Chriſti myſterium, cognoſcerent. Quod ſanè ſic ſe habere, Paulus etiam in epiſtola ad Romanos hiſce verbis aſtruit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſticiam hominum, eorum qui veritatem in iniuſticia detinent. Quia quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in eis: Deus enim eis manifeſtauit. Nam inuiſibilia ipſius ex creatione mũdi, per ea quæ facta ſunt, intellecta perſpiciuntur. Sempiterna quoq; eius virtus,

Græcarum artiũ ſtudia Chriſtianis vtiliſſima.

† πολυθείαν.

Pleriq; philoſophi Græci propè ad cognitionẽ Dei acceſſere.

Epicurei.

Iidẽ ad cognitionem ſummæ ſapientiæ non peruenerũt.

& diuinitas: ita vt sint inexcusabiles. Quia quum Deũ cognouerint, non sicuti Deum glorificarunt. Ex quibus verbis illud satis liquet, veritatis illos quidem habere cognitionem, quã illis Deus apertam exhibuit. Reprehenduntur autem, quòd Deo cognito, nõ vt Deum, pro eo atque oportuit, coluerũt. Proinde illa verborũ istorum videtur esse nobis relicta sententia, cõsectandas esse quibus visum fuerit, Græcorum disciplinas, neque per ea reiectam liberaliorem doctrinã. Et vna quidem ratio nostra sic habet. Altera verò illa est: Seruatoris dicta & diuinitùs inspiratæ scripturæ, admirãdæ quidem prorsus doctrinæ sunt & institutiones, rectam vitam & religionem veram nobis tradentes. Fidem insuper Deo gratam studiosis exhibẽt. Minimè verò nos disserendi docent artem: vt satis idonei simus, quum velimus, tẽpore flagitãte, pro eis fortiter aduersariis resistere, eásque colluctando defendere. Porrò suis ipsius armis hostem ferire, strenui admodum & fortis viri est. Id verò ipsum Christianis ex lucubrationibus, quas Apollinares reliquerunt, satis addiscere minimè licuisset. Quod quum certò Iulianus sciret, ne Christiani Græcorũ doctrina imbuerentur, lege sanxit. Non etiam ignorabat, fabulas ethnicas famam & gloriã ipsius obscuraturas, & criminationis causam aduersus eum allaturas: quas etiam Socrates inter Græcos philosophos præcipuam laudem cõsequutus, quum nihili faceret, veluti adulterare sacra Græcorũ, & nouos Deos inferre inciperet, cõdemnatus est. Tertia ratio nostra hæc est. * Spectatos numularios nos esse diuinũ oraculum iubet, & vt pulcherrimum quodq; ex rebus omnibus deligentes, quod malum est abiiciamus, quod bonũ autem disquiramus, atque inuentum retineamus. Attenti quoque præcipuè vt simus, ne quis prædã è nobis agat per inanem & vanam philosophicorũ dogmatum seductionem. Id autem quomodo perspicere possimus, nisi in illorum subeamus arma? Non equidem, vt eis vsurpãdis eadem quæ illi sentiamus: sed ex abundanti, suis cõtra eos potius vtamur telis. Et malum quidem auersemur, quod verum autem & opportunum est legentes cautè recipiamus. Vbicunque enim aliquid boni est, ipsius veritatis

Ex Ethnicis scriptis optima quæque à piis ad Christianismũ trãsferẽda esse, docet Aug. 9. de doctr. Christ. li. 2. cap. 40. illud tractãs Petierũt ab Ægyptiis vasa argẽtea & aurea. Id sedulo in libris cõtextorum fecit Clemẽs Alexãdrinus.

Socratis philosophi condẽnatio, quòd deos Græcos contẽpserit.

* λογίμους τραπεζίτας.

Omnia probãda, quæ bona sunt tenenda.

id est. Quod si quis accuratiore persuasione nos hæc contorquere atq; affectatè dicere arbitretur, illud mihi cōsideret velim: ipsum diuinissimum Paulum nō solùm Græcis doctrinis nobis nō interdixisse, sed etiam alicubi in epistolis suis, verbis earū vsum esse, vt qui eas quoque attigerit. Videtur sanè multa quæ à Gręcis sunt dicta, didicisse. Nisi enim Epimenidis Cretēsis oracula legisset, viri * sacra & cæremonias instituentis, quomodo versum illum protulisset,

* ὀργιάζοντος, ἀνδρὸς παλᾶ. Socr.

" *Cres semper mendax, mala bellua, venter obesus?*

Vnde etiam hemystichium illud sumpsisset,

" *Huius nanque sumus genus:*

si Arati Astronomi φαινόμενα, hoc est, de stellis apparētibus librum non attigisset? Sed & illud,

" *Studiis obest conuictus improbus bonis:*

satis indicat, eum in Euripidis fabulis libēter versatum fuisse. Id quod itidem ante illum Solomon in eandem sententiam dixit. Verùm quid opus est pluribus hanc rem persequi? Iam inde enim ab initio, veluti cōsuetudine & studio eo non interdicto, viri sancti fauore & gratia spiritus locupletes, & ecclesiæ nostræ doctores insignes, à tenera ipsa ætate ad senectutem vsq; sedulò Græcorum libros legerūt: partim ad linguam sermonémq; expoliendum, & mentem exercendam: partim vt ex rebus deterioribus id quod inest boni colligerēt. Qua re illud etiam sunt assequuti, vt rectè Græcos in eo quòd à decoro exciderūt, & per errorem lapsi sunt, damnare possent. Indicat hoc Basilius magnus, & Ioānes qui propter eloquentiæ suauitatem Chrysostomi nomen accepit: & magnus itidem in Theologia Gregorius, qui hunc etiam locum de Græcis disciplinis in oratione funebri de magno Basilio tractat. Æquum sanè est visum, cum locum tempestiuè huic operi, ad ea quæ agimus cōprobanda inserere. Satis namque apparet, nō ipsum solum optimè in eis disciplinis eruditum esse: sed alios quoque illum ad eas discēdas exhortari: simúlq; iniuriarum eos accusare, qui eruditionem Græcam affectantibus obstant. Sic enim scribit: Omnes, " opinor, qui saniore mente sunt, hoc cōfiteri, doctrinam " inter ea quæ nobis sunt bona, pręcipuam esse: nō istam "

Eloquētissimi Theologi, Basili⁹, Chrysosto. Gregorius.

Gregorij Nazazeni sentētia de vsu & vtilitate profanarū literarum.

" solum præstantiorem nostram, quæ elegantiam ostentationémque orationis omnem negligēs, saluti vni & rerum intelligēdarum pulchritudini inhęret: sed externam etiam illam, quam multi Christiani perinde atque insidiatricem, fallacem, & longius à Deo abducentem, cōtemnentes despuunt, peruersa sanè & periculosa persuasione. Quemadmodū namq; cœlum, terram, aërem, & quæcunque in his sunt, quanuis homines nonnulli malè ea accepta, quæ Dei essent opera, pro Deo coluerunt: propterea tamen nō despicimus, sed quātum vtilitatis habēt ex eis ad vitæ vsum percipimus: quod verò noxium est in eis, fugimus: neque, quod stulti faciūt, aduersus creatorem creaturā ipsam quasi ad rebellionē cōmouemus: verùm ex rebus conditis conditorem deprehendimus, & quod diuus Paulus ait, in captiuitatem redigimus intelligētiam omnem in Christum. Ac sicuti ignem alimētum, ferrum, atque alia, per seipsa quidem vel vtilia vel incōmoda maximè esse ignoramus: sed de eis pro eo atq; hominibus illis qui eis vtuntur videtur, iudicamus (quum etiā in reptilibus feris quædam sint, quæ vtiliter ad salutem pharmacis & remediis miscemus) sic quoq; ex disciplinis illis quod ad veritatem inquirēdam, & iudicium acuēdum, necnon ad contemplationem exercēdam facit, id recepimus: quod autem ad dæmones ipsos & ad perditionis profundum deducit, despuentes reiecimus: propterea ꝙ ex eis rebus in veræ pietatis studio nō itidem adiuuemur, eo pacto meliora ex deterioribus addiscētes, & imbecillitatem illorū in robur doctrinæ nostræ cōuertentes. Non igitur cōtemnenda est doctrina liberalior, propterea quòd hoc sic quibusdam faciēdum videtur: sed praui atq; inerudití, qui in ea sunt sentētia, censendi sunt, qui alios omnes sibi similes esse velint, vt in communi sui similium frequētia latēre, & inscitiæ suæ reprehensionem effugere valeant. Hæc diuus Gregorius. Basilius verò magnus non solùm doctrinam Gręcorū discere permittit, sed etiam pręclaro libello maximè hoc cōfirmat, cui titulū fecit, Quomodo iuuenes ex Gręcis disciplinis vtilitatem capere possint. Hæc de Apollinaribus, & Gręcorū doctrinis dicta sufficiant.

Basilius Magnus hac de re libellum composuit.

CAPVT XXVII.

Iulian⁹ Antiochiæ parum prudẽter certũ rerũ venaliũ ↄ̃stituit precium.

IMperator autem ingenti à Christianis pecunia extorta, expeditionem aduersus Persas molitus est, & Antiochiam Syriæ se contulit. Atque ibi liberalitatis suæ studium Antiochenis probare volens, res in foro venales & necessarias ad certũ constitutúmque precium reduxit: non cõsiderans secum ipse, vbi militum sit frequentia, ibi accîdi in vrbibus rerum omnium copiam, vicinósq; etiam ea de causa annonæ detrimento affici. Itaque caupones emere, & rursum vendere res ad victum necessarias quęstus gratia soliti, ꝙ iacturã eam non ferrẽt, multa cõtra imperatorem vociferati, negociatione sua supersederũt: eóq; modo vt rerum necessariarum penuria vrbem inuaderet, effecerunt. Antiocheni vèrò (procliues enim sunt ad cõtumelias homines) impudenter & liberè imperatorem riserunt, & scõmatib⁹ in barbam eius luserũt, quòd prolixior ea esset, tondi eam ad funiculos plectendos oportere dicentes: atque item in numis eius qui effigiem tauri habebant, cauillati sunt, perinde atq; à præcipiti tauro mundum ab ipso imperante euerti iactantes. Quum enim supra alios omnes admodũ superstitione teneretur, & quotidie tauros ad simulacrorũ aras mactaret, & aram & taurum numo suo imprimi curauerat. Proinde ira ex scõmatibus eiusmodi percitus, malè se accepturum Antiochenos minatus est. & Tarsum Ciliciæ cõcessit, atque inde res ad bellum necessarias exercitui suppeditare instituit. Cæterùm minas factis executus nõ est: sed verbis tantum in Antiochenos conuicia retorsit, orationémque præclarã & facetam ita remissa in eos cõscripsit, quam Antiochenam & μισοπώγωνα, hoc est, barbæ inimicam inscripsit. Atque eo pacto se iniuriam vindicasse existimans, Persicam expeditionem, perpetua nota vrbi Antiochenæ inusta, est prosecutus. Antiochiæ porrò erga Christianos eadã est importunitate vsus, omnibus modis id agẽs, vt Græcorum superstitio inualesceret. Verũ quid circa Babylæ martyris sepulcrum, & in tẽplo Apollinis Daphnæi acciderit, periniquum esset, si silentio præteriremus. Id verò inde ordior.

Scommata Antiochenorũ in barbam Iuliani, & numos eius.

Taurus in numis Iuliani.

Oratio Iuliani cõtra Antiochenos μισοπώγων.

CAPVT XXVIII.

INter Antiochiæ suburbia præcipuum quoddam est, in quo frequẽtes florent cupresi, locus valde nemorosus, & variis aliis inter cupressos arboribus cõspicuus: & quæ inter arbores ipsas sunt loca pro vt anni tempus fert, omnis generis beneolẽtes producunt flores. Instar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorũ & foliorum dẽsitate vbique prouenit vmbra, & solis radios nõ facile solum ipsum pertingere sinit, neq; quidquam amœnitatis regioni ei deest. Non ibi aquarũ copia irriguarum desideratur: & gratum temporis temperamentum, Zephyrique & alij vẽti leniter ramis flatu suo incidentes, suauẽmque susurrum edẽres, amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabula cõficta, Daphnem Ladonis fluuij filiá ex Arcadia, Apollinem amatorem fugientem, in nominis sui arborem esse cõuersam: ipsum autem deum ne sic quidem puellę desiderium abiecisse, amorémque suum veluti solantem, amatæ virginis frõdibus caput cinxisse, eámq; etiam arborem factá complexum esse: neque ab ea discedere volentem, illi cũ festiuitate quadá assedisse, proindéq; honore diuturnioris more eum locũ prosequutum, atq; aliis locis illustriorem, sibíque etiam gratiorem effecisse ferunt. Hic homines casti & moderati minimè versari sustinuerunt, ꝙ regio ea ad desidiam & libidinem admodum esset procliuis. Iuuenibus autem corruptis iucunda plurimùm & grata visa est, & prorsus amatoria: quos etiam eam in rem fabula ipsa inuitarit. Et duplex eis ad culpæ deprecationem fabulam non illepidam prętendẽtibus incensa est libido, vt sine pudore neque ipsi pudici essent, neque pudicos in eo loco esse paterẽtur. Qui enim ibi sine amica versaretur, illiberalis planè, parúmque gratus visus, perinde atque piaculum aliquod detestandum inde abigebatur. Græcæ autem superstitionis obseruatoribus præcipuè in maximo locus habitus est honore. a Nam statua ibi Apollinis Daphnæi magna vetustate exsculpta, & templum pulcherrimum altitudine & amplitudine mirifica, artificiosa manu constructum fuit: quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam sub suo nomine magnificè primùm condidit, patrem construxis-

Lucus Daphnẽsis ad vrbem Antiochenam.

Est l. 11. C. titulus, De cupres. ex luc. Daphnen. vel Pers. p Ægypt. nõ exc. uel uẽd: Lãbit. Apollinei nemoris nutritor Orõtes. Claud.

In vmbroso Daphne luco Cõstãtin⁹ magn⁹ matri suæ Helenæ statuam collocauit.

Et ob eam causam locum eum Αὐγουστεῖον. *Augusteum nominauit. Suid. Castalius fons oracularis. Hadriano Cæsari respõsum ibi datum.*

a Apollo Daphnæ⁹.

ſe ferunt. Creditum etiam longo tẽpore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem, nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem, profluxiſſe. Fama item fert, Adriano Imperatori, quũ priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de reb. futuris editum eſſe, eúmque lauri folio in fonte tincto futuri cognitionem literis dèſignatam hauſiſſe: & quum reſponſum id ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoq; ad eundem modum res futuras cognoſcere liceret, aggere multo fontem obſtruxiſſe. Hæc quidem ſic Græci tradunt. Gallus autem, vbi Cæſar eſt à Cõſtantio creatus, Antiochiæ vixit, barbarorũ ibi impetum & incurſionem cõpeſcens. Hic vt Chriſtianus, quũ maximè eos qui pro Chriſto & dogmate noſtro fortiter decertarũt, veneraretur, locum talem à diuturna ſuperſtitione & improbo illo more liberandum atq; repurgandum duxit. Poſtquam autem non aliter ſe malum tantum extirpaturum eſſe putauit, niſi contra templum id, orationis domum conſtrueret: opere eo pulchrè perfecto, vrnam etiam Babylæ martyris in Daphnen tranſtulit: qui ante annos plures Antiochenæ eccleſiæ ſplendidè antiſtes præfuerat, & ſub Numeriano fortiter certamen pro Chriſto pertulerat. Martyrij eius hęc cauſa fuit. Epiſcopatum Babylas gerebat. Numerianũ autem de dęmonis cuiuſdam ſentẽtia cupido inuaſit, eccleſiam Chriſtianorum, quũ frequẽtiſsima eſſet, ingredi. Et aduenienti ei, hierarcha ad templi veſtibulũ aſtans, ingreſſum præcluſit: ſe pro virili ſua affirmans, non commiſſurum, vt ad gregem lupũ ingredientem intueatur. Atq; ille ſtatim quidem cœpto deſtitit. Epiſcopum autem primùm de tanta audacia criminatus eſt: deinde ſacrificare etiam dæmonibus iuſſit, eam vnam expiationem criminiſque abolitionem, & ſubſecuturi honoris & gloriæ conciliationem fore denũcians. Cui Babylas ingenti animo reſiſtens martyrij coronam recepit. Eius tum oſſa Gallus tranſtulit. Quod vbi eſt factum, dæmoniũ deinde oracula nõ edidit. Et multi quidem propterea id cõſiluiſſe exiſtimarũt, quòd ſacrificiis & cultu eo quem antea illi exhibuerant, ſpoliatum eſſet. Verùm rem aliter ſe habere compertum eſt. In cauſa enim verè erat, in vicinia

Gall' Cæſar ſacram ædem in Daphne conſtruxit.

Oſſa Babylæ martyris in eã ædẽ illata.

Sãcti Babylæ ſub Numeriano martyrium.

Propter Babylæ cineres oraculũ Daphneum obmutuit.

quiescens martyr, qui eam rem non permisit, cœptum illius vi maiore prohibens. Sub Iuliano enim, quum ad satietatem vsq; sanguine & victimis expleretur nõ minus mutum fuit. Et postremò ipsi illi imperatori de euentu Persicæ expeditionis dæmonem consulenti (quũ frequenter eò venisset, quòd cædendis hostiis delectaretur, & multo sanguine Pythium veneraretur) causam eius silentij indicauit. Vbi nanq; tẽplum ingressus, oraculo, quæ visa essent, fidem eius periclitans, magnificis mactatis victimis Iulianus proposuit: insuper quoque petiit, ne De⁹, de quib. rebus inquireret, respõdere grauaretur. Tum ille apertè quidẽ non significauit, se more suo propter Babylam martyrem non respondere: sed alio id modo insinuauit. Locum enim eũ plenum esse cadaueribus dixit, & propterea se oracula edere minimè posse. Et erant ibi multi alij sepulti. Verùm Iulianus Babylam martyrem solum responsis obstare iudicans, confestim vrnam eius transferri iussit. Quapropter Christiani aduenientes, martyrẽ in vrbem ad quadraginta stadia intulerunt, vbi etiamnum situs est: nomine suo loco ipsi indito. Qui verò vrnam ferebant senes & iuuenes, aliique chorum grauem & venerandum efficientes, alius alium in via ad psalmos canendos inuitarunt, sub illo quidem prætextu, quasi sudorẽ laborémque viæ leuarent: re autem ipsa, quòd æmulationis ardore ferrentur, vt imperatoris ineptam mõstrosámque religionem reprehenderet. Et canendo præibant, qui artem eam accuratius addidicerãt. Inter alia autem multitudo illis succinens, & illam carminib. addidit partem: "Confundantur omnes qui adorant sculptilia, gloriantes in simulacris suis." Tum sanè, qui antea philosophũ se esse professus fuerat imperator, longè alius deprehensus. Ira nanque cõmotus, perinde atque iniuria affectus esset, affligere Christianos constituit: & eadem aduersus illos facere, quæ Diocletianus fecisset. Quòd verò impetũ eiusmodi expeditio Persica, quam vrgebat, moraretur: Salustio, qui tum præfecti magistratũ gerebat, mandauit, vt eos qui præcipui in ea quam diximus psalmodia fuissent, comprehensos coërceret. Ille quãuis vanæ Græcorum religioni esset addi-

Babylæ reliquiæ ex luco Daphnensi in vrbem Antiochenam trãsferuntur.

Hymnodia reliquias eas ferẽtiũ.

Propter hãc in christianos excandescit imperator. Salustius præfectus.

ctiſſimus, conſilium id tamen non laudauit. Quòd autem mandato imperatoris reluctari nequiret, poſtridie multos Chriſtianos cõprehendit, & carceri incluſit. Et deinde ex eis vnũ Theodorum nomine, adoleſcentem adhuc, produxit. Eum quum tormentis ingẽtibus ſubdidiſſet, & ad ſtipitem tortorium ſuſpendi, corpúſque eius ſatis diuerberari & concidi curaſſet, quòd martyrem inuictum eſſe videret, non deprecantem, neque doloris alicuius indicium præbẽtem, (perinde enim atque non certator ipſe, ſed ſpectator earũ rerum quæ in eo fiebant eſſet, conſtanter cruciatus perferebat: & heſternum illum concinebat Pſalmum, re ipſa nihil ad ſe pertinere quæ ab eo per quæſtionem requirebantur, oſtendens) vix tandem tantis pœnis liberauit. Id quod tum demum fecit, quum iam tortoribus vita deſtitutus eſſe videretur. Atq; illius tantam fortitudinem & conſtantiam cum ſtupore admiratus Saluſtius, vbi ad Imperatorem venit: Niſi, inquit, Chriſtianos affligere deſtiterimus, ipſis quidem laudem & gloriam breui parabimus, nos autem ridendos omnib. proponemus. Porrò Saluſtij ſententia laudata, & captiui illi dimiſſi ſunt, & Theodorus poſt confeſsionem eam lõgo vixit tempore. Dicitur autem poſtea Rufinus, qui hiſtoriam eccleſiaſticam Latinè vertit, virum eum aliquando conuentum rogaſſe, ſenſiſſétne pœnarum tormẽta, an plagas citra dolorem omnem pertuliſſet? Cui ille reſpõdit: Non ſe quidem ſine ſenſu cruciatuum fuiſſe: adoleſcentem autem quendam ſibi aſsiſtentem, faſcia tenuiſsima ſudorem abſterſiſſe, & aquam frigidam infudiſſe, qua dolorum ardorem refocillarit, tormentorúmque vim ſuſtulerit. Spiritui præterea ſuo robur indidiſſe, & incredibilem in tantis laboribus iucunditatem ſuppeditaſſe. Mihi certè hominis eſſe non videtur, corpus ipſum ita deſpicere, niſi diuinũ præſtò ſit auxilium. Hæc de admirando iſto Theodoro. Atque ob eam quę dicta eſt cauſam, Babylas martyr in Daphnem tranſlatus, atque inde rurſus deportatus. Breui verò pòſt repẽtinum incendium in Daphnæi Apollinis tẽplum incidit, quo id cum tecto omni & ipſo Dei ſimulacro conflagrauit. Et quaſi tẽporis momento protinus nuda omnia appa-

Theodorus pſaltes grauiſsime excarnificatũ.

Saluſtius fortitudinẽ & cõſtantiam Theodori vnicè admiratus.

Diuina cõſolatio Theodoro ĩ tormentis exhibita.

Suprà cap. 9. eodem.

Rufin' Eccleſiaſticæ hiſtoriæ interpres.

Conflagratio templi Apollinis Daphnæi.

ruere, muri scilicet ipsi cum lorica sua, & columnæ quæ propylæum & * posticũ templi sacrarium sustinuerant. Christiani incendium id dæmoni, martyre petente, accidisse putarunt. Græci ad Christianos autores retulere. Ea certè quidem de causa templi sacerdos tormentis subditus est, vt incendiarium indicaret: sed cruciatibus multis toleratis in vinculis, indicare neminẽ potuit. Quæ res Christianis magnæ laudi fuit. Et homines plerique non mortalis cuiusquam insidiis, sed diuina vindicta tẽplum id conflagrasse, igne cœlitùs demisso existimarũt. Hæc sic se habuere. Cæterùm quũ satis colligere ex eo quod factũ erat liceret, cladem eã tẽplo in Daphne propter martyrẽ Babylam accidisse, vbi Iulianus, quem id non latebat, alias etiam diuis martyribus sacras ædes constructas esse, prope Apollinem Didymæum siue gemellum, qui ante Miletum est, cognouit: Præfectis prouinciæ Cariæ scripsit, vt quæ templa ædificium altius, & tectum, atque etiam sacram mẽsam haberent, in ea ignem iniicerent: quæ verò dimidia ex parte absoluta essent, funditùs euerterent.

*ὀπισθόδομον.

Incendium id diuinitus exortũ.

Iulianus apud Miletũ iuxta Apollinis Didymæi tẽplum sacras martyrum ædes excindere iubet.

CAPVT XXIX.

SEd enim quibus rebus Iulianus & Græci deorũ potestatem adaugere atque ostentare studuerunt, ex eis illorum imbecillitas atque seductio, diuina adiuuante Prouidentia, deprehensa sese exhibuit. Nam quæcũque ab oraculis edita sunt responsa, penè omnia apertè falsa esse, & euentui minus respondentia, cognita sunt. Exercitũ quippe aduersus Persas ducturus, Delphos & Dodonen, qui vates ibi consulerent, misit. Et illi nõ solùm bellum, verumetiam victoriam denunciauerunt. Tantũ verò à veritate ipsa aberrarunt, quantum postea rerum exitus ostendit. Porrò ex responsis eis vnum ad mendacium redarguendum hoc loco apponere libuit:

Oracula idolorũ falsa Iuliano de euentu Persici belli responderunt.

Theodorit. addit Delum, lib. 3. cap. 21.

Nunc Di Deæq; omnes consurgite: sumite bellum, "
Atque fero certum de flumine ferte tropæum, "
Dux ego vester ero Mars sæuus belligerator. "

Feram fluuiũ Tigrim nominauit, qui cognominem sibi animantem habet. Eiuscemodi oraculis deceptus miser, victoriam somniauit: & tandem confirmatus, se ad Persicum bellũ armauit. Aliàs tum quoque, quũ oracula

Tigris amnis.

Iulianū auūculū quoq; oracula fefellerunt. Vindicta diuina Christianorū psequutores persequuta. Iulian⁹ auūculus cū Felice et Elpidio Quæstoribus imperialibus tēplū magnū Antiochiæ diripiunt. Theodorit⁹ addit, Iulianū ipsum in sacrā quoq; mēsam minxisse. Verba cōiugis ad Iulianum apud Theodorit. Vt laudib. ô vir, Christū seruatorē vehas cōuenit, q per castigationē potētiā tibi suam exhibuit. Nō enim eū cognouisses,

simul & seorsim omnia respondissent, Imperatoris auunculū Iulianum ægrum moriturum non esse: respōsis ipsis legēdis, ærūnosè & miserabiliter is vitam finiit. Multi enim qui in Christianos & veram pietatem furore suo debacchati fuerant, iustas dedere pœnas: manifestissimè autem omnium cum eis etiam Iulianus, illustri dignitate præditus, qui tum vniuerso Orienti cum imperio præfuit, desertoris ipsius (sicuti diximus) auunculus. Præterea Felix imperalium thesaurorū curator, & Elpidius imperatoriæ domus præfectus: Comitem rerum priuatarum Latina lingua vocat. Tres hi gratiosi maximè apud imperatorem erant: cui vt gratificarētur, posteriores duo veram pietatem abiurauerat. Iulianus incendij Daphnæi templi & simulacri causam inquirēs, Christianos id Deorū odio excitasse suspicatus, tametsi à vicinis agricolis de cœlo fulmine eam ædē tactā esse cognouit, non temperauit sibi tamen, quin aduersus vniuersarum rerum Deū arma sumeret. Itaq; sacra vasa longè preciosissima ecclesiæ magnæ, quam Constantinus magnus construxerat, in fiscum imperatoris inferri mandauit: & foribus templi, quod tū Ariani habebant, clausis, ne quis eò ingrederetur curauit. Cū Iuliano, Felix & Elpidius, imperialium pecuniarum quęstores, publicarū alter, alter priuatarū, in templū id direpturi venerant. Horum Iulianus difficili & incognito morbo mox correptus, ad dies quadraginta ita distent⁹ iacuit, vt neq; loqueretur, neq; sentiret quidquā. Causa morbi erat q sacris vasis, quę terræ illiserat, pro sedili vsus fuerat: & episcopum Euzoium, qui piaculum tantum inhibere conatus fuerat, in caput vehemēter verberauerat, dicto illo insuper ingesto, Christianorū res à diuina pvidētia nō curari. Et valetudine paululū recuperata, quū seipsum ob nefandā sententiā suā condēnauit, tū vindictam diuinā qua affligebatur sensit. Et quū ita aduersus seipsū impiorū facinorū suorū testis ipse esset, [a] ventrē

quē persequeris, nisi p lōganimitate sua, diuinitùs hasce tibi intulisset plagas. Agnouit ille morbi causam, et imperatorē, vt ea ecclesia quib. adēpta fuerat, restitueretur, rogauit. Sed frustra. l. 3. c. 13.

a Iuliani auunculi ægritudo & mors horrenda.

deinde eius putredo & omnis generis vlcera conuulserunt; quæ ei mortem etiam attulere. Viscerib' enim atque extis putredine ea corrosis, excrementa nō iam per naturalia vim expellendi obtinentia membra egerebat. verùm os scelestum, quod blasphemiæ & maledictorū effecerat instrumentum, pars corporis obscœna per quam excerneret, est factū. Pudenda ipsa, & qui circa ea sunt meatus, corrupti itidem sunt: caróque eis in partibus putrefacta in vermes abiit, & morbus ipse medicorum arte longè fuit potentior. Illi enim reuerentia & metu imperatoris omnia experti sunt, & omni remediorum specie adhibita, pinguedinéque, preciosarū auium, quas diis sacrificabant, membris corruptis applicata, vermes profundius latitantes, in apertum quasi quibusdam illecebris euocare contenderunt. At illi in membris occultiorib' ad carnem viuam magis magísque prorepsere, neque corrodere hominem destitère, donec violenta morte miserum enecarunt. Porrò tanta calamitate propterea mactatum esse ferūt, ex ira diuina, quòd sic ecclesiæ & sacris eius vasis insultauerit. [b] Felix autem vasis tanti precij conspectis (Constantinus nanque & Constanti' liberalissimè ea comparauerant) arridens & vrbanè iocans: Ecce, inquit, qualibus vasis Mariæ filius diuina re peragenda colitur? eámque, nec ob aliam quampiam causam, ex interioribus eius venis vna quæ maxima esset, rupta, tanquam per fistulam sanguinem per os eius emisit. Sic & ipse horrendum cernentibus omnibus spectaculum factus, non totum perdurauit diem: sed circa crepusculum, vnà cum sanguine iam deficiente, simul etiam animam euomuit. [c] At tertius Elpidius, qui blasphemus quoque in Christum fuerat, tardius ille quidem quàm alij pœnas luit: sed tamen inter eos qui tyrannidem affectarunt deprehensus, bonis omnibus exutus, grauésque ærumnas alias in carcere perpessus, turpiter vitam finiit, sacer & detestandus ab omnibus iudicatus. Præter hos alius quidam cum reliquis in ecclesiam, quam donaria & res alias preciosas prædonum more auferentes, eúmq; qui sacra vasa curabat contumeliis afficientes, vastarunt atque diripuerunt, ingressus: super reliquas indigni-

b Felicis in Christum blasphemia Eiusdē miserandus obitus.

c Diuina in Elpidiū vltio.

Fœdissima eius mors,

qui sanctũ altare perminxit.

tates, veste subducta sacrificij aram petulãtissimè comminxit. Verùm illico pergraues & acres tãti flagitij tulit pœnas. Per quæ enim peccauerat, ad interiora vsq; viscera putredine consumptis mẽbris, incredibilis inde vermium vis prognata, miserandum in modum, vt dicere calamitatem eam pudeat, miserum extinxit. Sed & Heronem illum Thebis Ægyptiis ortum, qui episcopus creatus, * casu quodam ad Græcam superstitionẽ defecerat, subitò putrida inuasit ægritudo, quæ totum illius corpus depasta, abominationem eum omnibus reddidit. Quapropter rebus omnibus desperatis, in viã est proiectus, nullam prorsus à quopiam miserationem consequutus. Christiani nanque perinde atque piaculum, omnibus modis eum sunt auersati: Græci autem hactenus tantum eum, quòd se errori & fraudi eorum subiecisset, agnouerunt. Et Heron quidem acerbissimè & miserrimè ita vita excessit. Alius autem, Theotecnus scilicet quidam, & ipse à nostra ad Græcam religionem prolapsus, carne eius omni putrida carie consumpta, vermium materia factus est: & oculis illorum morsibus amissis, moriens per insaniam, quæ eum corripuit, sua sibi dentibus conscissa atque deuorata lingua, è grauibus tormentis ad longè deteriores maiorésque cruciatus migrauit. Sed & alij insuper talia quoque ausi, condigna sceleribus suis tulere supplicia. Eiuscemodi multa eo tempore diuinum numen exhibuit miracula, commeritas iustásque ab eis qui impudenter & apertè veram pietatẽ oppugnarunt, pœnas exigens. De quibus hactenus.

Mors miseranda Heronis, ex episcopo apostatæ.
Morbus Gallicus.
** ἐκ τινὸς συμβάματος.*
Item Theotecni, apostatæ quoque.

CAPVT XXX.

EGo porrò aliud quoq; insigne miraculũ, potentiam Christi exhibẽs, & vindictę diuinę aduersus impios indiciũ nõ minimũ ostẽdẽs, vi tẽporũ obrui nõ patiar. Phœniciæ vrbs est, quę antiquissimũ nomẽ habuit Dan appellatione ea ab ipso Dan, ex patriarchę Iacobi filiis vno, accepta, qui tribus & gẽtis eius locũ eum tum incolentis princeps & autor fuit. Longo deinde tempore pòst, Herodis filius Philippus Cęsari gratificatus, de suo atque illius nomine vrbem magnificè ornatam ædificiis, Philippi Cæsaream cognominauit. Græci autem

Ciuitas Phœniciæ Dan, quæ eadem Paneas et Cæsareo dicitur.

propterea quòd in ea Dei Panis statuam collocauerint, Paneadem vocarunt. In hac ipsa vrbe fons quidam est. Ad hunc mulier illa quæ sanguinis fluxu laborauerat, præclaram ex ære Christo erexit statuam, aliquam saltem benefactori suo ob depulsum sibi grauem morbũ, officio eo gratiam rependens. Statua ipsa spectantibus plurimum præbuit gratiæ & amœnitatis. Ad huius pedes * herba enata est, præsentissimum ægritudinum omnium, potissimum verò † tabidi morbi remedium. Et quum qui ea curabantur, summa diligentia causam tantæ efficaciç inquirerent, inuenire tamen eam omnino non potuere. Temporis enim diuturnitate & obliuione interciderat, cuiúsnam ea statua formã referret, & cuius rei gratia ibi esset collocata. Quòd nanq; diuinum simulacrum sub dio astaret, non parum corpus eius etiam est immutatũ, & imbres ex locis superioribus limum secum trahentes, statuæ ipsi aggesserant. quam ob causam cognitio ea, quæ ex literis omnia indicantibus prouenit, incerta reddita. Cæterùm quum cura & diligentia maiore promanans inde gratia indestigaretur, terra illa effossa, literæ tum demùm apparentes, rem ipsa certò indicarunt. Et deinceps herba ea, ab eo tempore, neq; eo ipso neq; alio loco est conspecta. Sed enim Christi statua Iulianus deiecta, suam ipse in locum eius constituit. Et ecce derepentè ignis è cœlo vehemens deiectus, simulacrum illius circa pectus discidit: capútque vnà cum collo deiectum, & à pectore abruptũ in faciem prostrauit. Atq; id lõgo postea tempore sic durauit, fuliginem eam fulminis apertè, veluti per inscriptionem columnæ incisam, testificans. Statuam autem Christi, Christiani tum in Diaconicum ecclesiæ transtulerunt: & honoratiore loco positam, cultu conuenienti prosecuti sunt. Locum nanque eum libenter frequentantes, & imaginem ipsam inspectãtes, desiderium suum & amorem erga statuç ipsius archetypũ, primariúmq; exemplar declararunt. Impij porrò imperatoris istius temporibus, qui Paneade fuere Græcæ superstitionis sectatores concitati, statuam eam, sicuti dixi, loco suo motam, funibus ad pedes vinctis, per mediam traxere viam, omníque impietatis genere contu-

Sup. lib. 6, cap. 15.

** Herba ibi ἀλεξιφάρμακος ad pedes statuæ Christi enata.*

† φθινάδος νόσου.

In locũ statuæ Christi Iulianꝰ imperator suã reponit.

Iuliani statua fulmine deiicitur.

Legitimus & pius statuarum & imaginum vsus.

Idololatræ Christi statuã cõtumeliosissimè tractarunt.

meliofissimè affecere. Ita illi reliquum imaginis corpus comminuerunt, & caput à membris suis diuulsum distraxerunt. Quòd sanè nonnulli, qui flagitio tanto, ita vt par erat, indoluere, clàm sublatum, sicuti potuerunt, conseruarunt: itidémque & alias corporis partes collectas in ecclesia reposuerunt. Herbæ, quam ibi enatam diximus, species nulli vel medicorum, vel aliorum peritiam talium rerum consectantium, cognita fuit. Mihi verò minimè mirandũ videtur, noua hominibus exhiberi beneficia, nouo subinde modo Deo ipsò eos inuisente. Nam alia quoque plurima miracula, quæ in certis vicis ac regionibus sunt, solis incolis, sicuti consentaneum est, ex vetusta maiorũ traditione nota esse, quæ sequitur narratio verissimè declarat.

Herba salutaris.

CAPVT XXXI.

Nicopolis Palæstinæ, quæ olim Emaus dicta.

IN Palæstina ciuitas est Nicopolis nomine, quæ vicus antiquitùs fuit, sacro Euangeliorum libro cognitus, in quo Emaus nuncupatur. Eam quippe Romani postea, Iudæis fortissimè deuictis, metropolíque eorum Hierusalem capta atque euersá, ex euentu nomine imposito, Nicopolim vocarunt. Ante ciuitatem istã in triuio, vbi videlicet Christus post resurrectionem à mortuis cum Cleopa comitéque eius iter faciens, in vicum alium se properare finxit: fons quidam est, morborum hominibus omnium, atque etiam variorum animantibus ipsis laborum auxilium. Hic Christum dicunt cum discipulis suis, vbi de itinere longiore fessus esset, quum nobiscùm in terris versaretur, pedes lauisse: atque ex eo tempore salubrem ad ægritudines dispellendas eam vndã esse factam. Hermopoli quoque Thebaidis arbor esse, quam Persæam vocant, dicitur, multis morbis medicinam afferens, si vel festuca vel folium ex ea ægris applicetur. De qua illa adhuc fama apud Ægyptios obtinet, Dei genitricem vna cum Iosepho Herodem fugientem, ductu Iosephi Hermopolim venisse: & quamprimùm vrbis portam attigisset, arborẽ eam aduentum Christi ferre non potuisse: & quamuis procera admodum esset, ad solum ipsum tamen se demisisse, & paradisi olim satorem adorauisse. De Arbore ea, hæc quæ legi, scribẽda esse duxi. Ego verò eam quasi quoddam sym-

Fons ibi salutaris.

Sozo. Persidẽ nominat li. 5. ca. 21. Persæa Hermiopoli ἀλεξιφάρμακος arbor. Si qs Daphnẽsis luci in Syria, vel Persæis in Ægypto arborẽ cõparauerit, quum-

dam symbolum seu signum fuisse puto Christi ipsius in vrbem eam aduentus: aut certè, sicuti coniicere licet, eam propter proceritatem & pulchritudinem Græcorum moribus ab vrbis incolis diuino honore cultam, tum commotam esse, dæmone qui per eam est cultus exhorescente ad præsentiam eius, qui aboliturus & oppressurus eos omnino fuerat. sed tum quoque cuncta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non ferentia aduentum: iuxta id quod de eis ab Esaia est dictum. Porrò dæmone ex arbore ea pulso, ad certum rei gestæ indicium, prona & inclinata permansit, fide accedentes sanans. Harum rerum Palæstini & Ægyptij idonei fidéque digni sunt testes.

q; libris an ri nouerit se esse mulctãdũ, li. 1. De cupres. ex lu. Daphnens. C. lib. 11. Ægyptiorũ simulacra diffluentia.

CAPVT XXXII.

IMperator autem, quũ Christianis infensus, eos semper odio persequeretur, erga Iudæos tamen, eorundémque maiores & duces, non paruam exhibuit mansuetudinem & beneuolentiam: & ad eorum populum vt pro se & imperio suo precarentur, scripsit. Atq; id eũ fecisse coniectura est, non quòd religionem eorum colendam duceret: (nõ enim ignorabat, veluti parentem eam esse Christiani dogmatis: & quos illa iactat Patriarchas & Prophetas, de eisdem nos quoque gloriari) sed probè ei implacabile Iudæorum erga nos odium perspectum fuit. Itaque nobis iratus, per suum in illos studium & curam ægrè nobis facere est conatus. Præterea verò promptos paratósque eos esse arbitratus est, vt primo quoque tempore ad Græca sacrificia adducerentur, qui verba tantum & literam sacrorũ librorum reciperent, neque per contemplationem ad occultioré eorum sensum respicerent: sicuti Christiani, atque etiã inter Hebræos sapientiores & † præstantiores faciunt. Et sanguine vanáque superstitione ipse gaudens, nisi alios quoque in idem pertraheret malum, pro detrimento ingenti habuit. Insuper & alia quadam de causa, Seruatoris oracula, quæ Hierosolymis talem denunciant euersionem, vt ne lapis quidem super lapide mansurus esset, vanissimus ille mendacij arguere volens, id fecit. Tantùm verò abest vt aliquid studio suo effecerit, vt inuitus etiam certitudinem & immutabilitatem eorum

Julian⁹ Iudæorum fautor.

Hebræi quomodo sacra accipiãt Biblia.

† διαβεβηκότες.

magis cōfirmarit. Atque audacia eius, quæ sibi probro affectura videbatur Dominica responsa, eáq; prorsus abolitura, non sensit ipsa se, reuerentiam illorum in quæ opprobrium aliquod cadere nequeat, deprædicare. Romanorū enim Imperator ille Hadrianus, qui & Ælius est dictus, & Hierosolyma euertit, vt Iudæorum gentem prorsus ab ea vrbe dimoueret atque dispelleret, & ne memoria quidem eis veteris nominis relinqueretur, neque ipsi ex appellatione causam aut occasionem recuperandæ patriæ haberent, nomine (sicut potuit) mutato, Æliam à seipso vocauit: ea ipsa re, quamuis inuitus & imprudens, veritatem Domini nostri oraculis attestatus. Veritus nanq; fuerat calida præcipitiáque & periculū temerè aggredientia Iudæorū ingenia, ne per prætextum diuini cult⁹, qui lege lata in vrbe ea peragi deberet, exercitu coacto negocium Romanis exhiberent. Iulianus porrò cōtumelias in nos suas adaugens, gentis eius primarios viros patriorum morum admonuit, & quámnam ob causam non iuxta Mosæ leges viuerent, interrogauit. Atq; illi vbi dixerūt, omnibus modis cauēdū sibi esse ceu † rem abiuratam, ne alibi quàm Hierosolymis, qua vrbe prorsus excidissent, sacra patria peragerent: data illis pecunia, vt quàm possent celerrimè Solomonis restaurarent templū, eos est cohortatus, vt ad exemplū maiorum suorum veteri more sacrificarent, & rem diuinam facerent. Sic quidē ille. Iudæi verò opportunū tandem tempus eius rei, quam dudum desiderauerant, conficiendæ nacti, studio omni in id opus incubuere. Et iam aspectu Christianos territantes, séq; supra illos extollentes, clades omnes, & quascunque ipsi à Romanis olim perpessi fuerant ærumnas, se nobis illaturos esse sunt minati. Sed miseris illis in mentem non venit, perfici eam rem minimè posse, quam verbis disertis veterum prophetarum oracula denegent & abnuant. Cæterùm quum tanto studio ad id opus ferrentur, quicūque in arte ædificiorū condendorum celebres essent congregatis, materiam ad structuram omnem compararunt, locúmque ipsum splendidè repurgarunt: & sumptis ex publico impensis, argenteos etiam fieri curarunt, ligones. Tanto verò in opere tali ardore fue-

Sicuti Hadrianus Imperator, ita Iulian⁹ quoque ingratis veritatē oraculi Iesu Christi de euersione tēpli Hierosolymitani cōfirmauit.

Iulian⁹ Iudæos ad templū Hierosolymitanū restituendū extimulat.

† ἀπώμοτον

Iudæi studio summo in structuram tēpli Hierosolymitani incumbūt.

re,& alacritate tāta elaborarūt, vt ipſę mulieres in ſinu veſtibúſquè ſuis purgamenta exportarint: & quæcunque eis eſſent monilia,& mundum muliebrem omnem nō grauatè in ſtructuram eam impenderint. Et quamuis Græci aliena ab illis eſſent voluntate, tamen & ipſi eos in ſtudio & labore eo adiuuarunt, conatum talem ad exitum ſuum perductum iri arbitrati: quo ipſi quoque falſas eſſe Chriſti prędictiones,oraculáque eius intercidiſſe iactarent. Atque vbi iam reliquias ſtructuræ veteris eximis fundamentis effoderunt,& ſolum ita repurgarunt, vt ne lapis quidem ſuper lapidem, iuxta reſponſum illud permaneret:&poſtridie vt primū iacerent fundamentum,ad locum eum venerunt, terræmotum ingentem ortum eſſe dicūt:& quòd vehementi eius concuſsione ex ipſis fundamentis lapides eiicerentur,non paucos ex Iudæis enectos eſſe, qui vel ad operis ſpectaculum venerāt, vel ſtructuram ipſam curabāt. Publica enim ædificia ipſi templo vicina ſoluta, atque cum impetu collapſa, eis quos intus oppreſſere, ſepulcrorum loco fuere. Qui autem effugere voluerunt, ſemineces iacuere. Fuere qui crura & manus & membra alia,pro eo atque clades fortè quenque comprehendit, repentino caſus impetu mutilata retulerūt.Terræmotus vix conquieuerat,& qui reliqui erant, opus rurſum aggrediuntur: vt ſimul & quod magnopere cupiebant perficerent,& ineuitabilem indignationem,quæ ex neceſſitate Imperialis conſtitutionis eis imminebat,effugerent. Facile namque natura homines, quibus delectantur ſtudiis & laboribus,tendere ſemper ad † detrimentum ſolent. Qui id vnum profuturum exiſtimant, quod ſibi efficiendū propoſuere,ſuo ipſorum ad id protracti errore: neque illi vtilitatem conſilio ante cœptum opus capiendo deprehendere poſſunt: neque periculis inuoluti & experiētia ipſa de eis admoniti,prudenter ſe,pro eo atque deberent explicant, ſicuti & Iudæis tum accidit.

Adiuuātur ea in re à Græcis.

Terræmot⁹ ædificationē diſiicit atq; impedit.

Denuò Iudæi opus aggrediuntur.

† πρὸς τὸ ἀσύμφορον. Niceph. πρὸς τὸ συμφέρον. Soz. hoc eſt Ad emolumentū. Sed vtrūque verbū quāuis diuerſum recta interpretatione ad eandē referri poteſt ſententiam.

CAPVT XXXIII.

IMpedimento nanque tanto obiecto, ſatis euidenter cōſiderare erat,indignari inſtituto operi Deū. At illi denuò admota manu,quæ perficere nequirent,ſunt ag-

Rurſū ſtructura igne cæleſti et infernali impeditur.

gressi. Sedenim quum iterum structuram experirentur, ignis ex ipsis fundamentis exiliens, & alius item de cœlo imminens, plures etiam quàm antea consumpsisse fertur. Atque id ita dicitur & creditur, neque quicquam ambiguitatis habet. Illo tantū variatur. Quidam enim aiunt, quū sacrum locum adire contēderent, flammā eis obuiam, id quod dictum est, peregisse. Alij autem, simulatque agger efferri cœptus esset, id accidisse affirmant. Siue autem hoc, siue illud verum est, nihil certè tanto miraculo derogatur. Igne porrò, sicuti dictū est, cœlitus demisso, malleis, scalptra, serræ, secures, asciæ, & quęcunque ad ædificationem commoda operarij comportauerant, celeriter in cinerem sunt redacta: quòd incendiū tale die toto grassatum sit. Et Iudæi maximo correpti pauore, etiam inuiti Christum verū Deum esse sunt professi: sequi tamen eum nolentes in errore adhuc Iudaico cōquieuerunt. Sed & aliud quod ad hæc accessit miraculū, eos ad fidem non perduxit, quod prioribus & manifestius fuit, & admirandū magis, Nā proxima nocte, sua sponte vestes eorum crucis figuris radiorū instar cōformatis, sunt consignatæ. Ita omnes vestitū tanquā stellis variegatum, & lanifica arte atque solertia distinctum habuere. Quo illucescente die viso, eluere & detergere crucis notas conati, nihil egere. Hæc, qui tum Hierosolymitanus episcopus fuit Cyrillus, cernens, Danielis prophetę verbum secum ipse in animo perpendit (quod & Christus postea in sacris Euangeliis autoritate sua comprobauit) & omnibus prædixit, aduenisse tēpus, quū Seruatoris oraculum, Non mansurum scilicet esse lapidem super lapide in templo, exitū suum habeat. Atq; hoc quū ille diceret, terræmotus grauis ingruens, lapides reliquos ex fundamentis eiecit atque dissipauit atque insuper sæua quædam oborta procella, calcem & gypsum innumerabilium medimnorum in aerem ventilando dispulit. Et item qui subitò ex patribus inferioribus proserpsit ignis, innumeros quoque qui vel in opere ipso denuò pertinaciter instituto distinebantur, vel spectatum eò aduenerant, temporis momento consumpsit. Tantū Iulianus effecit, quum Christi prædictiones de Hierosolymis nulla veritatis autoritate

Instrumentum fabrile omne consumptum.

Iudaeorum caecitas.

Crucis signa ī vestes eorum inciderunt.

Cyrillus episcop⁹ Hierosolymitanus veritatē & certitudinē prædictiōis Danielis et Christi Iesu deprædicat.

Tertiò quoq; opus structura euertitur.

niti, ostendere vellet. Neque id modò ille non egit: sed etiam contrarium exhibendo, magis etiam certitudinē eam comprobauit. Atque hæc quidem prodigia ad veritatem oraculi comprobandam sufficiunt. Sanè quod modò dicetur, quum mirificum sit, magis rem ipsam confirmabit. Id ego in arcanis prorsus scriptis inuentum referam. Sic enim habet. Quum fundamenta structuræ iacentur, sicuti dictum est, & inter lapides vnus, cui extrema basis coäptata fuerat, loco moueretur, speluncæ cuiusdam os petræ incisum sese exhibuit. atque vbi propter profunditatē, antrū id perspici prorsus non posset, qui opus id curabāt, rē certū explorare volentes, ex operariis quendam ad funem longiorem vinctū demisere. Et ille in antrū quū peruenisset, aquam ad medium vsque suram, in eo reperit: & spelunca omni ex parte explorata, quadrangulam eam esse, quantum manuum contrectatione colligere potuit, deprehēdit. Deinde ad os eius reuertens, in columnam quandam in media spelunca non admodum supra aquam extantem incidit. Quam manu tentans, libellum in ea positum, qui tenuissimo purissimóque linteolo inuolutus esset, reperit. Quo accepto, fune ipso signum, vt ab eis qui illum demiserant, retraheretur, dedit. Receptus igitur quamprimùm libello ostenso, stuporem omnib⁹ incussit: & maximè quòd recens admodū & intactus is esse videretur, atque quòd tam abstruso & caliginoso loco repertus esset. Porrò libellus explicatus, nō solum Iudæos, verūetiam Græcos cōsternauit. Statim enim ab initio literis grandioribus promulgauit: In principio erat, Verbū, & Verbū erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Et vt simpliciter dicam, scriptura ea integrum Euangelium complectebatur, quod Theologica planè virginis discipuli lingua auspicatò annunciauit. Portendit autem id vnà cum reliquis miraculis, quæ cœlitùs eo temporè exhibita sunt, haud vnquam Domini nostri Verbum intercisurum, quod extremam templi & vrbis desolationem prædixit. Etenim liber, Deum esse & conditorem rerum omnium eum docuit, qui talia dudum sanxisset. Declarauit præterea, frustra esse eorum laborem, qui ædificationem eam tantopere vr-

In specu quodā sub tēpli Hierosolymitani fundamētis liber Euāgelij secundū Ioannē inuentus.

Quid miracula tanta portēderint

gerent: eo quòd diuina & immutabilis sententia extremam templo abolitionem decreto suo constituisset. Atque ex iis & hisce similibus rebus plerique omnes statim censuerunt, vt Christum Deum esse profiterentur, cui templi restauratio placita non esset. Multi sanè ex ipsis breui ad ecclesiam se contulere, & sacris nostris sacratioribus & perfectioribus instituti atque initiati, hymnis atque supplicationibus propter facinora patrata, Christum placarunt. Hæc si cui minus vera esse videntur, ei fidem faciant, qui ista † viderunt & audierunt, & scriptis mandarunt: sin minus, Iudæi saltem & Græci persuadeât, qui opus id semiperfectũ reliquerunt, seu potius inchoare neutiquam potuerunt. Præter alia, illud quoq; obseruare conuenit,[a] Hierosolyma antea Iebus vocata fuisse, eáque Beniamini tribules habuisse, priusquam Dauid, exercitus ductandi honoris promissione, per ducem suum Ioabum, capta ducíque ei quod receperat præstito, in maximam vrbem redacta, metropolim & principem Iudæorum gentis ciuitatem constituit, & Solymorum nomen loco indidit, qui deinde propter sacrũ templũ Hierosolyma cognominatus est.[b] Verùm de Hierosolymorum quæ existimata est restitutione, hæc dicta sufficiant.

Multi prodigiis istis ad pœnitentiã & Christianismum adducti.

† Sozom. scribit, ætate sua plures adhuc testes eiusmodi superstites fuisse. lib. 5. cap. vlt.

Clara alij Iudæorum initia tradunt: Solymos carminib. Homeri celebratam gentem, conditæ vrbi Hierosolymã nomen è suo fecisse. Cornel. Tacit. *a De Hierosolymorum nomine.* *b Hierosolyma longè clarißima vrbium Orientis. Plin. lib. 5. cap. 14.*

CAPVT XXXIIII.

TVm verò legati Persarũ apud imperatorem certis conditionibus de bello transacturi aderant, quos ad regem suum remisit, illo responso dato: quòd breui eum visuri essent, & quòd legationes nihil moraretur. Proinde oraculorum omnium responsis præuaricator persuasus, ĩuictũ sibi esse aduersus Persas robur, magnificè exercitum armauit, post Persas, Galilæos & potissimum Cæsarienses, propter magnum Basilium & diuinum Gregorium, se ita vt deberet, accepturum esse minitatus. Porrò verè primo expeditionem maturauit: & Euphrate fluuio transmisso, Edessam præteriit, propter

Iulianus legationẽ Persarũ superbè reiicit.

Eiusdem in Persas expeditio.

Christianorum odium,quòd vniuersa ea vrbs Christum summoperè coleret. Carras autem venit,atq; ibi in Iouis tẽplo sacrificiis precationibúsq; peractis,circiter viginti millia armatorũ ad flumen Tigrim, præsidij causa,vt loca ea tuerẽtur,& vt illorum sicubi opus esset auxilio vteretur, præmisit: & Arsacio Armeniorum duci, socio populi Romani,a,vt hostes aggrederetur,scripsit. Atq; in eis literis plurimum pręcipiti temeritate vsus, Constãtium quidem,cui successerat,vt imbellem & impium cõuiciis afficiebat: seipsum autem veluti maximè imperio idoneum & cõmodum, Diísq; amicum, laudibus ferebat. Et quum Arsaciũ Christianũ esse audiuisset,cõtumeliam adaugens, aut certè blasphemia & impiè dicto Christũ proscindere, qui ei in rebus plerisque omnibus perpetuus mos erat,studens, insolẽter & gloriosè apud eum iactauit, si negligentius res sibi mãdatas gesturus esset, non illum ab eo adiutum iri, quem ipse Deum esse crederet. atq; vbi se probè res cõstituisse putauit,per Assyriam Romanas duxit copias,& multa castella,vrbésq; plures,vel armis subactas, vel proditione deditas recepit: & temerè, vt sors tulit, progrediens, locorum quæ post se reliquit, & ad quæ eum reuerti oportuit,nullam curã aut rationem habuit.Quæcunque autem cœpit oppida, prorsus vastauit: annonæ & cõmeatus horrea quoque partim ex ipsis fundamentis euertit,partim incẽdio consumpsit. Et iter secũdum Euphratis flumen faciẽs, propè ad Ctesiphõtem peruenit,vrbẽ præclaram, atq; à Babylone in eis regionibus secundam:quæ pręter cæteras cõmoditates,Regis quoque aulam& comitatum cõmodè recipere posset.Ab ea non longè Tigris fluit amnis. Quoniá autem nauibus propter eã quæ in medio est terram, Ctesiphõtem peruenire nõ liceret,necessariúmq; esset aut vrbẽ ipsam petere,& naues relinquere,aut nauib' retẽtis illam nõ adire:captiuo quodã quęstioni tormẽtorũ subdito,fossam quãdã illius indicio reperit,tẽporis diuturnitate aggere oppletã,per quã antiquitùs nauib' ad vrbẽ accessus fuerat. Itaq; qui ei obstabat,aggere perfosso, Euphratẽ in Tigrim deriuauit, atq; eo pacto exercitũ vnà cũ nauib' ad vrbẽ adduxit. Et Persæ, cum splendido equitum &

Carras clade Crassi nobiles. Pli. li. 5. ca. 24. Assyrias Latio maculauit sanguine Carras. Luca.

Iulianus in literis suis Cõstantiũ proscidit.

Blaspemia eius ĩ Christum, & cõtumelia in Arsacium Armeniorũ ducẽ Christianum.

Incõsiderata Iuliani temeritas.

Iulian' ad Ctesiphõtẽ vrbẽ venit.

armatorum apparatu,& cum elephãtis,in vlteriore Tigridis ripa sese ostẽdere. Atq; ipse quum inter duo maxima flumina se clausum,& exercitũ summum discrimẽ adductum,siquidem manere ibi vellet:sin autem reuerti mallet,per vicos & oppida,quæ cõbusta iam essent,& rerum necessariarũ penuria premerentur, eundum sibi esse videret,præmiis ꝓpositis,milites ad † equestris certaminis spectaculum vocauit. Quod quum fieret, nauium pręfectos exonerare eas,& frumentum exercitus omne & impedimẽta in vndas iacere iussit, vt milites sese in summa rerũ inopia & in medio periculo versari cernentes,fortes cõciperent animos, & strenuè in prælio cum hostibus cõgrederentur. Et ordinum ductoribus post cœnam conuocatis,milites nauibus imponere mandauit: noctúq; Tigride trãsmisso,in ripam vlteriorem illi expositi, pugnã iniere. Quod vbi Persarũ quidam sensere, strenuè eis obuiam processere. Cum quibus cõfestim Romani manu cõserta, multos cõcidêre, multos etiam somno adhuc oppressos interemere. Ac deinde die toto ingẽs certamen est cõtinuatum:& pluribus reiectis, nec paucioribus occisis, ad fluuium Romani rediere,& ante vrbem Ctesiphõtem castra posuêre. Cęterùm Imperatori vt vlterius procederet,cõsilium esse visum nõ est:sed magis ei,vt naues incenderentur, propterea quòd earũ causa milites multos à pugna abesse oporteret, placuit. Et iam cũ copiis suis reditum in Romani imperij ditionẽ maturabat, Tigride amne ad sinistram relicto. Ac primùm quidem in regionem fertilem,& rebus omnibus abundãtem, captiuorum indicio venerunt. Deinde autem senex quidam, qui vitam pro cõmuni Persarum libertate deuouerat, consultò vt caperetur, nostris occasionem prębuit. Igitur mox veluti nõ sua spõte captus,ad Imperatorem est adductus. Et de rebus multis interrogatus,veráq; dicere existimatus,ei vt sequatur persuadet. Pollicitus namque est,exercitum se quãprimum ad Romanorũ fines ducturum. Inuiam tãtum quandam duorũ aut trium dierum itinere regionem peragrãdam,cibaria &alias res necessarias ferendas, & copias per solitudinem ducẽdas esse, dictitans. Fraude ea atq; seductione sapiẽtis seu potius so-

† ἱπποδρομίαν.

Frumentũ & impedimẽta Iulianus in flumẽ conijcit.

Fortiter Romani aduersus Persas rem gerũt.

Naues incẽduntur. Iulianus in Ro. ditionẽ regredi parat.

In ꝓditorẽ Simonẽ viæ ducem incidit.

phiſtici ſenis perſuaſus ſeductor, qui multos ſophiſtica ſua arte deceperat, eũdũ eſſe quà ſenex duceret, ſtatuit. Tridui iter progeſſi, in locos incultos inciderũt: & viæ dux tortus, cõſilium ſuum, ſua videlicet ſpõte propter ciues & populares ſuos, ſe ad mortem procurriſſe, cruciatúſq; omnes perferre paratũ eſſe, profeſſus eſt. In diſcrimine ſummo exercitus verſabatur, difficultate itineris & alimẽtorum penuria cõfectus: quum ſplendida Perſarum acies derepẽtè adeſt, & prælio ingenti cõmiſſo, turbidus ventus vehementer flare incipiẽs, denſa nube cœlum atq; ſolem obſcurat, puluerem in aerem ſublatum ventilat, caliginémq; & tenebras ingẽtes excitat. Et Perſicus exercitus in noſtros irruens, ſocios atq; auxiliares ſecum Saracenos † haſtatos adduxerat. Horum aliquis haſta protenſa, Imperatorem grauiter vulnerat: membrana ea quæ peritoneum dicitur, & exta omnia intriſecus tegit, ita diſrupta, vt cuſpide extracta excremẽta ſanguine mixta eam ſint cõſecuta.* Percuſſori ex Imperatoris ſatellitib⁹ quidã caput amputauit. Imperatorem autem ita lethaliter vulneratũ, ſcuto impoſitum, ſatellites eius in tabernaculum imperatorium detulerunt. Porrò nõnulli qui vulnus vnde peruenerit, prorſus nõ viderunt, à quopiã familiarium ſuorum inflictum eſſe exiſtimarunt. Atq; alij quidem Perſam, alij Saracenum: ſunt qui Romanũ militem eum occidiſſe affirmant, indignatum videlicet, ſicuti veriſimile erat, quòd imprudenti temeritate & glorioſa audacia tãtum perdidiſſet exercitũ. Libanius ſanè Syrus Sophiſta, amicus eius intim⁹ & pręceptor, de percuſſore eius in funebri oratione, quã de eo cõpoſuit, talia ſcribit. Quis igitur eum interemerit, audire quiſpiã cupit? Nomen eius neſcio. Non hoſtem autem percuſſorem eũ fuiſſe, apertum indicium eſt, quòd ex hoſtibus nemo vulneris eius nomine honorẽ & pręmium acceperit, quum quidem Perſarũ rex per præcones percuſſorem eius euocauerit: & ingẽtia, qui ſeſe indicaſſet, pręmia percepturus fuerit.

Proditor ꝓditionẽ indicat.

Saraceni Perſarũ auxiliares.

† κοντοφόρους.

Iulianus lethaliter vulneratur.

Varia opinio de Iuliani cæde.

Libanius de cæde & percuſſore Iuliani.

* *Sozomenus, percuſſorem Iuliani poſt vulnus illi inflictum latuiſſe, & equo admiſſo fuga ſibi cõſuluiſſe dicit.* καὶ τοῦ ἵππου κάταλαβών, ὅσις ἦν, ἀπῆλθε λαθών.

Sed ne eorum quidem cupiditate quisquã est adductus, vt facinus sibi tãtum per iactantiam arrogaret. Et multa profectò hostib⁹ debetur gratia, quòd cuius facti autores non fuerũt, eiusdem sibi gloriã non vendicarunt. Sed nobis, vt interfectorem inquireremus, permiserũt, quibus illum diutius viuere bono nõ fuit. Sunt autem isti, qui nullis viuunt legib⁹. Qui quidem quod dudum sunt conati, tum demum quum possent, peregerunt: iniquitate reliqua eos cogẽte, cui sub illius imperio locus non fuit: & maximè deorũ cultu, cui ipsi maximè sunt aduersati. Libanius quidem Christianũ fuisse trãsgressoris percussorem, dicere videtur. Neque dissentaneum est, aliquem ex militibus, qui sub signis eius erãt, hęc sic secum cõsiderasse: Quòd si qui olim tyrãnum sustulisset, is ab omnibus propter cõmunem libertatem asserendam, aut aliquem ex necessariis & propinquis vindicandum, vel cum vitæ periculo facinus tantum ausus, laudem retulit: neque se quenquam reprehẽsurum esse, si Dei & religionis causa, se in certũ periculum coniiceret. Mihi verò de his quæ dicta variè sunt, accuratius inquirere minimè necessariũ videtur. Nam & Callistus, qui res eius heroico versu cõplexus est, rebus bellicis expositis, à dæmone eum vulneratum occubuisse dicit. Atque is tametsi herum suum honore prosequeretur, hæc tamen scripsit. Et fortasse hoc sic, quamuis ab homine poëta dictum, verum fuit. Non paucos enim Erinnyes vltæ sunt. At enim quemadmodũ verissima & constantissima, quæ ad nos quoq; peruenit, vbique obtinuit fama, vindicta diuina Iulianum trucidatum esse constat: percussorémq; eius, libri nobis clarum illum & magnum Mercurium esse produnt.

Perstringũtur acerbè christiani.

Percussoris Iuliani tãquam tyrãnicidæ deliberantis cogitatio.

Callistus à dæmone Iulianum cæsum esse scripsit.

Mercurius Iuliani percussor.

CAPVT XXXV.

HVius rei argumentũ est, diuina quædam visio, quæ Iuliano cognomẽto Sabæ monacho, virtute pręclaro viro, est oblata. Qui auditis impij illius minis, sedulò Deum, vt quamprimùm nos ab illius tyrãnide liberaret, orauit. Et cædes ei quo in Perside peracta est die, reuelata est. Discipulis namque suis, causam ecstasis atque consternationis inquirentibus, rem ipsam reuelauit, atque illi porrò aliis viri eius dicta indicarunt.

Iulian⁹ Sabas Monachus in visiõe Iuliani cædẽ vidit.

Sedenim de visione ea quum exactior inuestigatio fieret, cõpertum est, qua hora res gesta fuerat, eadẽ illum eam vidisse. Sed & Didymus philosophus ecclesiasticus domiciliũ Alexandriæ habẽs, in mœrore maximo fuit, quùm propter Imperatorem, qui tam impiã sequeretur religionem, tum quòd ecclesias tantopere cõtemni videret. Quapropter ieiuniis sese macerauit, & Deũ precibus inuocauit: ac ne noctu quidem alimẽti quidquam sumpsit. Propter ingẽtem sanè dolorem in sella considens, somno obrutus est: deinde cõsternatione correptus, equos cãdidos per aerem discurrentes sibi videre est visus: & qui eis insidebãt equites, voce clara promulgantes: Renunciate Didymo, hac ipsa hora Iulianũ esse cæsum: idipsum Athanasio quoq; magno significetur: & Didymus exurgens cibũ capiat. Quidam etiam ex necessariis & amicis Iuliani, ad ipsum contra Persas bellum gerẽtem via publica profectus, quum ex itinere profectionem accelerans, in locum quẽdam diuerteret, eo quòd domicilij alterius ibi copia non esset, in ecclesia quadam dormire est coactus. Atque ibi vigilãs magis quàm somniãs, sicuti asseruit, vidit, vt circa se multi conuenientes (erat autem Apostolorum, Prophetarum & Martyrũ chorus) Imperatoris aduersus ecclesias cõtumeliam deplorarint: & quid facto opus esset, alius ab alio requisierit. Et quum diu multúmq; ad eũ modum deliberassent, & veluti addubitassent, duos ex illorum cœtu cõsurrexisse dixit, Artemium & Mercurium, qui alios bono animo esse iusserint, & alacritate singulari diuinũ illum cõuentum reliquerint, quasi ad Iuliani Imperij euersionẽ ire properãtes. Porrò qui visionem hãc vidit, euentũ & finem eius metuẽs, profectionem prosequi neglexit. Ac rursum ibi somno oppressus, eũdem illũ cœtũ denuò vidit: eósq; qui prius magno studio properãtes abierant, & ꝓxima nocte bellũ Iuliano inferre crediti fuerãt, reuersos, aliis celerrimè renũciare, desertorem necatũ esse, nec decæterò causam esse cur ita sint soliciti. Quæ Iulianus monach. & ecclesiast. philosoph⁹ Didymus Alexãdrinus, & pręterea desertoris ipsius familiaris & ꝓpinquus viderint, talia sunt. Neq; illorum quisquã à veritate aberrauit, quã cędes postea renũciata

Didymus Alexãdrinus itidem.

Familiaris quoque & propinquus ipsius Iuliani apostatæ.

ὕπαρ. ὄναρ.

Diui Artemius & Mercurius nuncij cædis Iuliani seu potius percussores eius.

confirmauit. Quod si quispiam adhuc illum qui sic ecclesias vastauerit, non diuina vindicta interemptũ esse contendat: ei id vaticinium persuadeat, quod diuinus quidam vir, Libanij quidem familiaris, institutis autem ecclesiasticis probè eruditus prædixit. Quum nanq; Iulianus exercitum in Persas duceret, & Libanius illudẽs ad sanctum illũ virum diceret, † Quidnã fabri faceret filius? respondens ille: Ligneam, inquit, arcam ad mortem Imperatoris tui elaborat. Et parua intercessit mora, quum mortuus ille adductus est, qui superbus & inflatus gloriam Alexandri somniauerat, ac potius longè illũ superasse sibi visus fuerat: & iuxta Pythagoræ sententiam, animarum transmigrationes magnifaciens, ex corporũ transmutatione Alexandri animam se habere, atq; adeò Alexandrum in corpore alio se esse, dixerat. Neque satis intellexit, [a] vincere quidem pulchrum esse: victoria autem per insolentiam abuti, inuidiosum. Seduxit autem eũ Maximus etiam philosophus, qui ei adfuit, & diuinationib. quibusdam transuersum egit Sed enim vnde ei clades ea euenerit, quodammodo ipsemet intellexit, neq; prorsus calamitatis autorem ignorauit. Dicitur enim, quũ è vulnere caua manu sanguinẽ hausisset, atque eum in cœlum veluti Christum conspiciens coniecisset, perinde atq; causam cædis suæ in eum referret, vociferatus esse: Vicisti, Galilæe, Vicisti. Alij verò tradunt, eum Solem natalis horæ suæ * inspectorem, propter astronomicũ quendam ambitum accusasse, ꝙ Persis auxilium tulerit, se autem non seruauerit. Et, siquidem verũ est, iam moriturus, anima secedẽte à corpore, diuinius quodãmodo quàm pro hominum captu potuit, oculos intendisse ita fertur, vt etiam Christum viderit: quod sanè affirmare nõ possum. nõ multi enim hoc dixerunt. Verùm tamen id etiam veluti mendaciũ nõ refello. Verisimile enim est, & hoc, & eo adhuc multo admiranda magis accidisse, ne humano consilio quæ à Christo nomen habet religionem constitisse, dicere quispiam possit. Atq; ille sic se habens, & sanguine diffluens, disertè, * Saturare Nazarene, exclamauit. Alios quoque deos contumelia affecit, malos eos & perniciosos appellãs. Præstò ei affuit Sardis ortus medicus præ-

Eadem cædes Libanio sophistæ à viro Christiano prædicta.

† *Lepidè dictum.*

μετεμψύχωσις, *hoc est, trãsmigratio animarũ Pythagorica.*

a Νικᾶν μὲν καλὸν, ὑπερνικᾶν δὲ ἐπίφθονον.

Iulianus à philosopho Maximo seductus.

Idẽ moritur vindictã Christi agnouit.

* ἔφορον.

* *Suprema Iuliani in Christum blasphemia.*

ſtantiſsimus, Oribaſius Lydius. Sed curam eius omnem vulnus illius riſit atq; contempſit. Ita qui ſe multis ſeculis victurum credidit, intra triduũ eſt extinctus qui in Cæſaris dignitate quinquennium, in imperio autem à Conſtantij morte annos duos cũ dimidio exegit. Mortuus eſt ætatis anno trigeſimo primo. Toto ſanè imperij eius tempore iratus Deus, varias calamitates & innumera mala Romanorum immiſit ditioni. Siquidẽ terra ingenti motu concuſſa effecit, vt neque in domib. tutò homines manerent, neq; ſub dio etiam rectè verſarentur. Sub ipſius quoq; imperio decãtatiſsima illa vrbi Alexandrinæ calamitas accidit, quũ mare vehementi æſtu concitum, & vltra fines ſuos progreſſum, ita diluuio aridam & continentem terram inundauit, vt eo in locum ſuũ regreſſo, in tectorum tegulis ſcaphæ marinæ ſint repertæ. Vnde Alexandrini, ab eo tempore quo talis inundatio coorta eſt, diem feſtũ eum peragentes, faces multas in vrbe accendunt, carminibúſq; & gratiarum actionibus iram Dei ſupplices placant, ſolennitatémque anniuerſariam cum inſigni pietate & religione obſeruant. Siccitates etiam intenſæ eo imperãte quum fruges extinxerunt, tum aërem quoq; peſtiferũ reddidere. Quapropter hominibus rerũ penuria preſsis, fames admodum excreuit: adeò vt homines ad inſolitas prorſus vitæ agendæ rationes, & ad irrationalium animantium alimenta ſint conuerſi. Famem peſtilẽtia eſt conſequuta, quę corpora infeſtauit, & varios progenuit morbos, vnde plurimi mortales interiere. Iuliani res hunc habuere finem, omnib. quidem Chriſtianis, præcipuè tamẽ Antiochenis gratum & iucũdum: qui propter cædem eius publico inſtituto tripudio, Maximũ etiam philoſophum conuiciis proſciderunt, illud accinentes, Vbi ſunt diuinationes tuæ ſtultè Maxime? Vicit Deus, & Chriſtus eius. Multa autem capita & corpora hominum iugulatorũ in ciſtis, in puteis, & in locis ſecretioribus Imperatoriæ aulæ Antiochiæ ſunt reperta, quos ille, res futuras inquirens, clàm mactauit. Sicuti & in oppido Carris. Nam ibi templum ingreſſus eſt, fortibúſq; probè clauſtris munitis, execranda peregit per incantationes & impoſturas magica ſacra. Mulier quoq; poſt

Oribaſius Iuliani medicus.

Iuliani mors. Calamitates orbis Romani ſub Iuliano.

Terræ motus.

Diluuium Alexandrinum.

Siccitas ingens.

Fames.

Peſtilẽtia.

Antiochenorũ ĩ Maximũ philoſophum ſcommata.

Poſt mortẽ Iuliani magia eius & necromãtia in publicũ producta.

eius mortem ibi, ita vt in ſublime ſublata & ex capillis ſuſpenſa fuerat, reperta eſt, quam futurum inueſtigans reſecuit.

CAPVT XXXVI.

Libanij oratio de funere Iuliani.

DE impij Principis huius morte lugubrem compoſuit orationem Sophiſta Libanius, quam Iulianũ ſiue funebrem querelam inſcripſit, in qua multas eius laudes recenſet: & res quoq; geſtas, prout viſum eſt ei, commemorat: mētionem quoq; librorum eius faciens, quos aduerſus Chriſtianos cõpoſuit, ſacra Euãgelia oppugnãs, & veluti falſa ea eſſe refellere tentans. Vbi etiã, quòd ea ludibriũ nugáſq; eſſe ille demõſtrauerit, tradit. Quòd ſi alias illius res Libanius laudare cõſtituiſſet, ſilentio ea præteriiſſem, & ad hiſtoriam noſtram continuandam proceſsiſſem. Quandoquidem autem dicēdi vi & arte fretus, illum & libros illius laudibus efferens, religionem noſtram acerbè perſtringit: iniuriã veritati facerem, niſi ipſum nugatorē eſſe oſtenderem, & ea qua nos attigit parte reprehenderem atq; redarguerem. Sed prius pauca quædã quæ in illius oratione ſunt exponã, & deinde ſententiam meam adiiciam. Quũ hybernæ, inquit, noctes longiores eſſent, incumbēs eis libris Imperator, qui hominem Palæſtinũ Deum & Dei filiũ faciunt, ingēti contētione & vi eos refutauit, religionēq; eam riſum proiſus & nugas eſſe declarauit. Qua in re ſapiētiorem ſe Tyrio ſene præſtitit. Sed hoc mihi ignoſcat Tyrius iſte, & placidè hoc dictum ferat, quòd à filio ſit victus. Hæc Sophiſta ille. Atque eo quidem eum virum optimum fuiſſe ſophiſtam, & ab eloquentia plurimùm potuiſſe, vt oratorem egregium, ſcio. Quapropter apud omnes etiam conteſtor illum, niſi in eadem cum Iuliano in religione fuiſſet opinione, plura etiam in illum q̃ Chriſtiani dixerint, & quidem vt hominem Sophiſtam, ſplendidius dicturum fuiſſe: quoniam & in Conſtãtium viuentē quidem orationes laudatorias cõpoſuit, in defunctum autem inuectiuas conſcripſit. Ac ſi Porphyrius imperiale ſumpſiſſet diadema, ſcripta illius longè Iuliani libris, ſtylo ea celebrans, vt equidem puto, prætuliſſet. Si verò Iulianus artem ſophiſticã exercuiſſet, eum ipſum quoq; ſophiſtam non bonũ fuiſſe di-

Falſo is ſcripſit, refutatas eſſe à Iuliano ſacras literas noſtras.

Libanij verba.

Iudicium autoris de leuitate & vanitate Libanij.

Porphyri⁹ et Hecebolius Sophiſtæ.

xiſſet: ſicuti de Hecebolio fecit, in eadẽ de Iuliano oratione funebri ſua. Cæterùm quum ille eiuſdem ſententiæ cum Iuliano particeps, amicúſque eius, & ſi addere libet, ſophiſta, quæcũque ei viſa ſunt, Iuliano tribuerit: age nos quoq; quoad poſſumus, eum confutemus. * Incubuiſſe enim illũ, inquit, libris, longiorib. hyemis noctibus. Videtur autem per verbum Incumbendi, ſignificare, ſtudio illi fuiſſe, Inuectiuas ſcribere, ſicuti Sophiſtæ ſtudium collocant in adoleſcentib. exercẽdis. Conſentaneum verò eſt, libros iſtos eum antea nouiſſe, quibus videlicet in ſacro aliquando miniſterio vſus fuerit. Et incubuit illis ſtudio & cõtẽtione diuturniore, ſed eos vi dicendi nõ redarguit & refellit, vt tu dicis: verùm imbecillitate potius ingenij, & defectu veritatis, vt homo facetus, & * ſcommatibus libenter ludens, quæ probè fundata ſunt, conuellere & traducere eſt conatus. Nam qui cum alio hoc pugnæ genere congreditur, quædam adulterãs atq; deprauãs, quædã de ſuo adiiciens, modíſque omnib. in re & ſententia quaque veritatem ſupprimens mentitur & fallit: atque odio & inimicitiis infeſtus, non facere ſolum, ſed etiã dicere hoſtiliter ſtudet: ac quæcunque ſibi inſunt mala, inimico ea ſuo imponere contendit. Sedenim quòd ambo, Iulianus inquã, & Porphyrius, quẽ Tyrium ſenem vocat, ſcõmatum cõſectatores fuerint, id ex libris eorũ apertè oſtendemus. In Philoſophica enim, quam ita Porphyrius inſcripſit, hiſtoria, mirũ eſt quantopere vitam Philoſophorũ coryphæi Socratis cauillando taxet, tot in eum confictis ſycophantiis, quot neque Anytus, neque Melitus, qui illum, quòd res nouas contra leges veteres induceret, accuſarunt, vnquam excogitarunt. Atque id quidem in Socratem, quem propter tẽperantiam, iuſtitiam, & reliquas virtutes, nõ ſolùm Plato & Xenophon, verũetiam reliquus philoſophorum cœtus præcipuè miratus, vt diis † charum, & ſupra hominis captum ſapiẽtem, commendarunt, ille fecit. Tranſgreſſor verò patrem æmulatus, idẽ eis fecit, quibus succeſsit, imperatorib.a Omnes nanque reprehendit, & ne Marco quidem philoſopho pepercit. Adeò ſanè in Conſtantinum magnum & Conſtantium filium eius eſt inuectus, vt facile exi-

Refutatio verborum Libanij.
* ἐπιϐῆσθαι.

* φιλοσκώμμων.
Refutatorũ hoſtilium πάθος.
Iulian⁹ & Porphyri⁹ φιλοσκῶπται.
Socratis philoſophi accuſatores Anytus & Melitus.
Hũc Porphyri⁹ ſcõmatibus proſcidit.
† *Iuſtinus philoſophus & martyr Chriſti, Socratem & Heraclitũ in eodẽ catalogo ſanctorum cũ Abraam & Elia recenſet, tanquam verbi Dei cultores.*
a *Iulianus*

in decessores Imperatores inuectus.

Etiã ante Porphyriũ et Apostatã multi Christianã doctrinam & religionem taxarunt.

Origen. aduers. Marcel. Galatã et Porphyr. Tyriũ literas Christianas defendit.

** Fuit Porphyr. condiscipul^9 Origenis apud Plotinum magistrũ, & vsq; ad tẽpora Probi Imper. vixit.*

† μὴ παρέργως.

* ὅσα τῆς γραφῆς οἰκονομικῶς ἀνθρωπικώτερον τέτακται.

stimare liceat, non aliam ob causam illum scribendi laborem suscepisse, quàm vt istos proscinderet: vtpote viros Dei amantes, & qui fortitudine, virtutibus aliis & vera philosophia laudem magnam consequuti essent. Verùm ambos hos conuiciatores fuisse, ampliore probatione mihi opus non est. Sufficiunt enim ista, ad certam maleuolentis illius animi declarationem: & paulo pòst verbis sui mihi admirãdus ille Gregorius suffragabitur, qui naturam & mores Apostatę optimè depinxit. Porrò quòd etiam ante istos permulti doctrinæ nostrę veritatem vi oppugnare aggressi sunt, è diuinis oraculis, quædam peruertẽtes, quædam autem ad sensum suũ detorquentes, non pauci ostenderunt, qui cum illis congressi, cauillationes eorum cõfutatas in publica monumenta retulerũt. In primis verò doctissimus Origenes, qui longo ante Iulianũ tempore fuit, quæcũq; in sacris literis turbas ciere, aut lectores earum perturbare visa sunt, propè distinxit: subiectísque contrariis argumẽtis, & locis quibusque, ita vt debuit, declaratis, eorum, qui eos malè & imperitè acciperent, nugas longas & sophisticas aggressiones refellit. Indicant hoc, quæ is ad Galatam Marcellum composuit, & quæ ad * Porphyrium quem diximus luculenter rescripsit, libellis de rebus eiusce modi editis, quibus propter copiam verborum veritatis effecit, vt illi quod contra dicerent, non haberẽt. Quos libros si non † ita cursim Iulianus legisset, nunquam ad cauillationes & blasphemias scribẽdas delapsus esset. Sed enim Iuliano studio fuisse, vt scommatib. & dicacitate vteretur, non apud eos qui solidã pietatis veritatem & formam tenent, sed simplices & imperitos homines, ex eo satis cõstat. Vbi enim è scripturis * quęcunque hominũ more, prout res ferunt, ad captum nostrum, de Deo, & præcipuè de Christi œconomia, salutísque nostræ administratione dicta sunt, decerpsit, & eius generis dicta quædam collegit, deinde hisce verbis infert: Horum igitur omnium, nisi ratio quæpiam est, arcanam aliquam, vt ego puto, contẽplationem habẽs, multas libri isti de Deo continent blasphemias. Hæc quidem in tertio suo contra Christianos libro refert.

Iuliani de sacris libris nostris verba.

In eo

In eo autem libro quē de * Cynicismo inscripsit, quomodo cōueniat sacras fingere fabulas differēs, hæc scribit. De rebus eiuscemodi veritatem occultari oportet. vult enim natura occultari: & quod de Deorū essentia occultum est, nudis verbis in aures impuras cōiici non sustinet. Ex quibus verbis satis apparet, suspicionē eum obtinere, mysticum quiddam & arcanum sacram tegere scripturam. Videtur quoque indignari, non eandem secum omnes opinionem de hac habere. Et in Christianos inuehitur, ꝙ simplicius verba oraculorum accipiāt. Minimè verò propter multorum simplicitatem, illum tanto fastu aduersus sacras scripturas efferri oportuit: neque odisse eas aut auersari propterea debuit, quòd quas ipse † pperā intellexerit, nō omnes, sicuti ei visum esset, accepissent. Verùm idem ei accidisse videtur, quod patri & magistro eius Porphyrio euenit. A quibusdam nanque Christianis Cæsareæ verberatus ille, quòd iniuriam eā nō benè ferret, veluti atrabile percitus, Christianismum quidem abiurauit: eorum autem qui plagis illum affecerāt odio, ad Christum & Christianorū scripturas impiè cōuiciis proscindēdas est progressus: quēadmodum Eusebius Pamphili, inquit, qui eius aduersus nos cōpositos libros optimè refutauit. Iulianus autem per arrogantiam ingentem, propter simpliciores, impetu furioso contra Christianos concepto, eodem modo ad Porphyrij rabiem declinauit. Itaque ambo detestandi; quippe qui prudentes atq; scientes impietatem complexi sint, & voluntarij propterea consultòque admissi peccati supplicium pendant. Enimuerò Libanius, dum, veluti nos irridens, Palæstinum hominem, inquit, Deū, Deíque filium faciunt: oblitus esse videtur, quomodo in fine eius quæ dicta est orationis, Iulianum in numerum Deorum referat: primū Iuliani obitus nūcium penè lapidibus obrutum esse, veluti is aduersus Deum mētiretur, dicens. Et paucis interpositis verbis, rursum exclamans: O dęmonum alumne, dæmonum sectator, dęmonum assessor. Et quāuis ille hisce verbis aliud sentiret, tamen non vitato cognomine seu æquiuoco verbo, idē dicere videtur, quę & Christiani ipsi per conuiciū de Iuliano dicūt. Quòd si Sophista vnū hoc, vt apostatā lau-

Marginal notes:

* περὶ κυνισμοῦ.

† κακῶς. *Ita enim legēdū etiā apud Socra. li. 3 ca. 23.*

Causa quur Porphyri⁹ Christum abiurarit, & in Christianismum sit inuect⁹.

Cōtra Porphyriū Euseb. Pāphili scripsit.

Cur Iulianus quoque à Christo defecerit.

Peccatum ad mortem.

Libanius Iulianum Deū facit, dæmonem appellans.

Idem non vitauit verbum æquiuocum.

daret, egit, dictionem certè ambiguam reiicere debuisset. Quod quidem alibi eum fecisse, apparet. Nã de verbo quodam probrosè reprehensus, in orationib. suis id induxit. Verùm enimuerò quomodo Christus homo Deus quoque sit: & quod in eo apparet, homo: quòd autem intelligentia percipitur, Deus sit: & rursum quomodo idem homo Deus existat, vtrunq; satis clarè diuinæ ostendunt literæ. atq; id Christiani norunt. Græcę autem superstitionis cultores, priusquam credant, quomodo id scire queant? Obstat nanque illud, quod diuini spiritus oraculo dictum est: Si non credideritis, non intelligetis. Quin illos obducta veste, pudore potius affici conueniebat, qui homines multos in deorum numerum retulerint, atque eos quosnam quæso? Optandum sanè esset, iustos eos & temperãtes, aut aliter morum integritate probatos fuisse. Verùm contraria omnia in eis reperiuntur: quippe qui iniusticia, ebrietate, & stupris probrosis vitam transegerint. Declarat hoc Hercules, Dionysius, & Æsculapius: per quorum numina dum Libanius continuè in libris suis iurat, non erubescit tamen. Atqui illorum amores insanos & nugamenta alia, si per tempus referre liceret, prolixum profectò perpetuúmque sanis & prudentibus viris mouerent risum. Sed ad eam rem cuiuis quamprimũ cognoscendam suffecerit, Aristotelis peplum, Dionysij corona, πολυμνήμων, hoc est, multa memorans Regini liber, & poëtarum turba: qui rebus illorum expositis, deliramenta potius & nugas quàm Theologiam posteris reliquêre. Cæterùm Græcos procliues magis & promptos esse ad homines Deorum honoribus cohonestandos, & quidem pręter decorum & rationem omnem, ex iis quę paucis commemorabimus, satis liquebit. Etenim Rhodiis, quũ aliquando calamitate graui premerentur, oraculum promulgauit, si Atym insanorum sacrorum in Phrygia sacerdotem colerent, fore vt ærumna sua liberentur. Responsum id tale fuit:

Idololatræ fœdißimos etiã homines in deorum numerum retulerunt.

Libri Græcorum idolomaniam eorum exponentes.

Atys deus.

» *Atyn implorate deum: nanque alter Adonis,*
» *Alter & est donator opum crinitus Iacchus.*

Oraculum sic habuit, quod Atym Phrygiũ, qui se ipsum præ amoris insania euirauit, eisdem cũ Adonide &

Euirauit omnes Ve-

Baccho honoribus colere iubet. Alexandro autem Macedoni, quũ in Asiam transiret, Pythius dæmon, Amphictyonibus ei fauentibus, tale edidit oraculum:

neri vaga pueros. Varr.

Supremum celebrate Iouem, celebrate Mineruam,
Et diuum humano latitantem in corpore regem,
Stirpis Alexandrum cœlestis, vt ordine recto,
Et mores hominum componat legibus æquis.

Alexander Macedo deus.

Et oraculum quidem istud potentiæ Alexandri assentans, deum illum fecit. Cleomedem verò pugilem præterire nefas esset, quem diuinis auctum honoribus, tali etiam ornarunt oraculo.

Cleomedes pugil deus.

Vltimus heroum Cleomedes Astipaleus.
Iam Deus est: sacris illum venerantur, & aris.

Quod propter responsum, Diogenes Cynicus & Œnomaus philosophus oraculum Pythij Apollinis spreuere. Cyziceni Hadrianum Imperatorem tredecimum esse deum promulgarunt. Sed & ipse * Hadrianus amasium suum Antinoum in numerũ deorum retulit. Hæc sanè sophistarũ præstantissimus Libanius meritò traducat, ludibriúmq; & gerras esse rectè dicat: qui quidem si quisquam alius, & ipse oracula deorum & μονόβιβλον, hoc est, vnicum illum librũ † quem Alexandrini de Alexandri vita conscripserunt, maximè nouit. Atque illum etiam, supra eos quos diximus, [b] Porphyrium deũ facere non pudet. Propitius enim, inquit, sit senex Tyrius: quòd videlicet Imperatoris scripta illius libris præferat. Hæc sic per digressionem retuli, propter Libanij Sophistæ contumelias, quas in nostram euomuit religionem. Qui & ipse postea dicitur diuini Basilij consuetudine adductus, superstitioni suæ nũcium remisisse, & Christianus factus esse.

Hadrianus deus.

Antinous deus.

† ὃ ἀδρίας εἰς τὸν ἀλεξάνδρου βίον ἐπέγραψεν. *Socr. lib. 3. ca. 23. Quẽ Adrianus de vita Alexãdri inscripsit: Fortasse enim pro Adria, legendũ Adrianus.*

b Porphyrius Libanio deus.

Libanius Christian' factus.

* *Quid loquar Antinoum, cœlesti sede locatum?*
Illum delicias nunc diui Principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,
Adrianíque Dei Ganymedem, non cyathos Diis
Pergere, sed medio recubantem cum Ioue fulcro,
Nectaris Ambrosij sacrum potare lyæum,
Cúmque suo in templis vota exaudire marito?
Prudent. lib. 1. contra Symmachum.

CAPVT XXXVII.

VErùm quali morum consuetudine & corporis statu Iulianus fuerit, quomodo vitā finierit, & seipsum deum facere voluerit, non locupletiorem adducere testem possum, quàm magnum illum in Theologia Gregorium, qui cum illo vixit, easdémque scholas frequentauit, & res eius melius q̃ alius quisquam perspectas habuit, easdémq; pro eo atque par fuit, risit, atq; in Inuectiuis suis traduxit. Igitur in Inuectiua secunda contra Iulianū, & Grȩcæ religionis sectatores, de eo hæc refert.

Gregorius Nazianzenus de Iuliani cōdiscipuli sui recordia.

„ Atque hæc quidem aliis experientia & potētia potestatem adepta exhibuit: mihi verò quodammodo longius antea sunt cognita, ex quo tēpore Athenis cum homine fui. Venit nanque eò quoq; non ita multo pòst, quā frater eius nouas fuerat contra Imperatorem res molitus, culpam eam à se amoliens. Et duplicem præ se profectionis Atticæ tulit causam: alterā quidem honestiorem, vt Græciæ res cognosceret, & scholas Atticas videret: alteram autem occultiorem, & paucis notam, vt sacrificulis ibi & seductorib. de rebus eis quibus maximè studebat, daret operam, impietate tanta nōdum apertā obtinente libertatem. Tum igitur non malum me, viro eo cognoscendo, coniectorem esse memini. Et quanuis nō vnus ex eis essem, qui in tali arte sunt egregij, tamen me vatem effecit morum eius inæquabilitas, & stupor maximus: * siquidem qui bene coniectat, vates is perhibetur optimus. Non boni sanè hominis indicia mihi esse visa sunt, ceruix non cōsistens, humeri quos subinde iactaret ac reduceret mobiles: oculi errabūdi & vagi, furibundúmq; quiddam cernentes: pedes instabiles, & genibus nutantes: nasus cōtumeliam & cōtemptum spirans: † vultus deridiculus, & idem vicium secū ferēs: risus immoderatus, & corpus cachinno concutiens: nutus siue annuens seu renuens, ratione carens: sermo cōsistens, & respiratione cōcisus: interrogationes incōpositæ, & ineptȩ: respōsiones nihilo illis meliores, aliȩ aliis imminentes, sibíque minimè constantes, neq; ab institutione liberalioris doctrinæ prouenientes. Sed quid ego singula cōmemorem? Talem eū ante actiones eius esse vidi, qualē in actionib. ipsis cognoui. Ac si mihi ad-

* ὥσπερ μάντις ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς.

† προσώπου σχηματισμοὶ καταγέλαστοι, τὸ αὐτὸ φρονοῦντες.

essent,qui tũ mecũ fuere,& me audiêre,testes illi essent, postquam ista vidi,statim me dixisse: Deus bone,quantum malũ Romanum fouet imperium? Prædixiq; adeò ista,& me falsum vatem esse optaui.Et melius profectò id fuisset, quàm vt sic orbis noster tãtis oppleretur malis, & tale in eo existeret portentũ & prodigium, quale antea nunquam:cùm quidem multæ aquarum vulgatæ sint eluuiones,multæ exustiones,multæ cõcussiones & hiatus terræ, præterea hominũ inhumanæ & feræ species,monstrosæq; & mistę nouo prorsus & insolito modo naturæ. Verùm dignum quoque tanta væcordia & importunitate exitum tulit. De quo nõ vna extat opinio, quòd alij aliud dicant & circunferant, tam qui pugnæ affuerunt, quàm qui ab ea longius abfuerũt. Quidam, à Persis eum iaculo cõfossum esse dicunt, cùm temerè incompositis excursionibus, non sine stoliditate nunc huc nunc illuc perequitans, vteretur. Sũt qui tale quiddam de eo memorant. * In tumulum eum editiorem conscẽdisse,vt quasi è specula exercitũ lustraret, & quãtum ex eo bello copiarum superesset, cognosceret. Atque quum ingens ei,spéque adeò sua amplior multitudo esse visa esset,ita eũ dixisse:Quàm graue futurum est,si omnes isti in Romanorum ditionem reducentur? Quo eius verbo,tanquã illis salutem inuidẽtis,militem quendam qui id excepit cõmotum, quòd iram nõ perferret, nulla salutis suæ ratione habita, ense latus eius perfodisse. Alij porrò id ausum esse dicunt, ex barbaris ridiculum quendam ex eis hominem, qui exercitum,vt in mœrore solatio, & in cõpotationibus ludibrio sint, sequi solent. Nõnulli etiam cædis eius laudem Saraceno cuidam tribuunt. Verùm vtcunq; se res habeat, vulnus quidem certè ille lethale accepit, orbi vniuerso lætum & salutare. Et ictu vno multorũ extorum, quibus male crediderat,persoluit pœnas. Mirum sanè est quomodo vanissimus ille, qui per aruspicinã omnia se nos-

Iulianus nihil in terris prodigiosi, aut mõstrosius.

Opiniones variæ de Iuliani cæde.

Ridetur Iuliani haruspicina.

* *Apud Socrat. est, Iulianum equo insidẽtem, & quidem propter rerum secũdarum spem & fiduciam inermem, quum circum militares copias obequitaret, eas ad fortitudinem cohortando, ex improuiso hasta percussum esse: quæ brachiũ & latus eius pfoderit.*

„ se putauit, vnum hoc, plagam scilicet extorum & visce-
„ rum suorũ non perspexerit. Cæterùm illud quoq; ho-
„ minis factum minimè prætereundum videtur, quòd in-
„ ter alia multa maximum dæmoniacæ ipsius mentis est
„ indicium. Iacebat in fluminis littore, grauiter ex vul-
„ nere laborās, & quod multos antè se gloriam esse cōse-
„ cutos sciret, ita vt plus q̃ homines atque adeò Dij esse
„ crediti sint, propterea quòd arte quapiam ex hominum
„ numero sublati fuerint: eiuscemodi & ipse laudis atque
„ opinionis amore captus, simul quòd eum huiuscemodi
„ mortis generis & turpitudinis, in quam per incōsultam
„ temeritatem inciderat, puderet: quid rogo molitur, &
quid agit? † neque enim cũ vita etiã improbitas extinguitur. Cōiicere se in amnem conatur: in cœpto tã arcano fidis quibusdam adiutorib. & perinde atque in re quapiam diuina, sacerdotibus vsus. Et nisi ex Imperialibus eunuchis quidam consilio eo deprehenso, aliisque propter flagitij odium communicato, impetum talem prohibuisset, extitisset ex ea clade apud Imperitos homines nouus Deus. Et quæ deinde sequũtur. Mortuum eum [a] mimi & homines ridiculi, cum omni scenica fœditate duxerunt, funúsq; eius prosequuti sunt, tibiis canentes, & saltitantes, religionísque abiurationem, belli cladem, & mortem ipsam, probrosè ei obiicientes.
„ Quid enim mali passus non est? quid verò non audiuit
„ earum rerum, quas genus id hominũ iuueniliter audet?
„ quod iniuriã pro arte habet: donec eum Tarsensis vrbs
excepit, nescio quomodo, aut quam ob causam ad contumeliam talem cōdemnata. [b] Ibi ille tumulum habet inhonoratum, & sepulchrum execrandũ maximè & despuendum, neque pij alicuius oculis conspiciendum. Et sicuti ego quidē de quopiam audiui, ne sepulchrũ quidem eum recepit: verùm quæ eius causa commota est terra, cadauer eius excussit atque reiecit, vt hoc sit futurorum suppliciorum quasi quoddam præludium. Et quidem sic qui imperauerit, sic bellum gesserit, sic quoque turpiter vitam finiuit.

† οὐδὲ γὰρ τῷ βίῳ συναναλίσκεται πονηρία.

Diuinitatē Iulianus moriturus affectauit, clam se in amnem cōiicere volēs.

Diuinitas ei tributa est deorum suorum responsis, sicuti hoc Oracula edita declarãt, quæ ex Suida excerpta, ad finē huius libri sunt annexa.

a Funus Iuliani.

b Iulianus Tarsi tumulatus.

Iouinianus Imperator declaratus.

CAPVT XXXVIII.

POstridie autē & milites & exercitus duces Iouinianum imperatorem renunciant, virum quùm rebus

aliis, tum vera pietate illustrem, prorsúsque forma & statura corporis imperio dignum. Qui tribunus antea fuerat, quum Iulianus optionem militibus offerret, vt vel diis sacrificarent, vel cingulum militiæ & dignitatis deponerent. Atque ille alterum hoc facere maluit, quàm impiæ iussioni parêre. Iulianus porrò necessitate † quod tantopere vrgebat belli adductus, secum hunc, vt ducem optimum, cum aliis in Persidem duxit. Tum autem in hostili regione, vt aliis præstantior, Imperator lectus, dignitatem eã reiecit, & insignia Imperatoria non recepit: [a] non posse se dicens, qui Christianus sit, imperare viris, qui Græcissare, superstitionésq; sectari didicissent, donec vna omnes voce Christianos se esse sunt professi. Cęterùm in errore medio & rerum omnium turba à Iuliano relictus, quòd exercitus priore Imperio consternatus esset, rerumque necessariarum inopia premeretur, necessitatem sibi impositam esse cognouit, vt bellum pacificatione transigeret.† Quapropter loca quædam imperij Romani, Syriam scilicet, & quæ in Mesopotamia est Nisibim, ex pactis conuentis, Persis concessit, & bellum id soluit. Quod quidem non è dignitate Imperij* ille, necessariò tamen fecit, vt qui non Imperij, sed cladis successor esset. Ac nisi hoc fecisset, & nisi Persæ moderatè se gerentes, & prosperum rerũ successum certo fine claudentes, aut aliud quippiam metuentes, conditiones pacis tam humanas & inopinatas proposuissent, nihil profectò obstitisset, quin ex eo bello † ne nuncius quidem, quod dicitur, cladis incolumis euasisset. Quare necessitate adact⁹, vt neruos suos Romano Imperio conseruaret, conditionibus turpibus atque indignis cum hostibus decîdit: temeritate magis proximi Imperatoris, quàm sua aut militũ suorum timiditate. Me quidem iudice periniquus fuerit, qui illo relicto, culpam eius pacificationis in hunc conferat. Seges enim satoris potiùs quàm messoris est: & incendium non eius qui id extinguere possit, sed qui id semel excitarit, esse creditur: quódque apud Herodotum est, Calceum quidem istum consuit Histięus, induit autem Aristagoras.

† Iouinian⁹ cũ Persis de pace trãsigit, et Syriæ partẽ, Nisibimq; eis concedit.

Quam rem Græci Antiochiæ mudio se exagitarunt: sicuti ex Suida in fine huius libri est annotatum.

a Imperatoris Christiani vox egregia

Gregorij Nazãzeni hæc verba sunt. Theodorit⁹ tricẽnales inducias pactas esse scribit.

† μηδὲ πυρφόρον, τὸ τοῦ λόγου, ὑπολειφθῆναι.

Iuliana culpa non Iouiniani, perniciose cum Persis de bello est trãsactum.

CAPVT XXXIX.

Iouinianus Christianos in integrũ restituit.

IMperator Iouinianus, experiẽtia edoctus, diuina vindicta Iulianum grauibus malis afflictum esse, ad omnes vbique præfectos scripsit, vt cunctos liberè rem diuinam facere, conuentus cogere, & Deum ex animo colére paterentur: & vt vna in imperio Romano obseruaretur fides & religio, Christianorum videlicet. Iuráque pristina ecclesiis reddidit. Et quæcunque clero, viduis & virginibus dudum à Constantino & filiis eius, diuini † cultus augendi gratia concessa, legibúsque firmata, à Iuliano autem propter summum eius in fidem nostram odium, pessimo consilio adempta & accisa fuerant, priuilegia & beneficia restituit. Ad præfectum prætorio quoque generalem dedit constitutionem, vt deinceps capitaliter in eum animaduerteretur, qui sacram virginem non dicam rapere, sed attentare tantummodo, iungendi matrimonij causa, aut oculos impudicos ei adiicere auderet. Eámque legem vt promulgaret, adductus est, quòd homines quidam improbi atque impudici, scelestas atque incestas huiusmodi nuptias, vel vi illata, vel persuasione adhibita, virginibus corruptis, contraxerant: sub Iuliani imperio, impotenti consuetudine & fœda libidine flagitia talia audere permittente, & religione tum nostra periclitante. Itaque ecclesiæ Dei rursum sunt apertæ: Græcorum autem templa clausa, & ipsi dij terræ cauernas & recessus subiere. Et qui ad id vsque tempus vilibus lacernis vsi fuerant, ad communem rediere vestitum. Quæ publicè fieri consueuerant libationes & sanguinariæ contaminationes, quibus sub Iuliano ad satietatem abusi erãt, finem suum habuere. Quicunque autem episcopi ab Iuliano reuocati ab exilio non erãt, tum reducti, domum quisque suam rediit.

Constitutio Iouiniani, qua matrimoniũ sacratissimarum virginũ prohibetur. l. Si quis. C. de episco. & cler.

Christianismus reflorescit. — Idolamania pessum it. Episcopi exules reuocãtur.

† *Constitutione publicè proposita, Iouinianus restitui ecclesiis annonam iussit. Verùm quòd fames grauior propter Iuliani impietatem tum grassaretur, et frumentũ ægrè penderetur,* τριτημόριον*, hoc est, tertiam eius partem clero exhiberi curauit. Quamprimum autem fames sæuire desiisset, integrum se frumenti numerum eis præbiturum est pollicitus. Theodoritus lib. 4. cap. 4.*

CAPVT XL.

PAulo deinde pòst, ecclesiarum præsides quæstiones de dogmatibus rursus mouerunt. Nam sub Iuliani Imperio, quòd fides omnino periclitata esset, quieti omnes esse perseuerauerant: communiter precibus Deũ, vt religionem à tanta liberaret tyrãnyde, implorantes. Ita enim quodammodo natura hominum fert, vt inter se quietem, aliunde eis discrimine imminente, ciues agitent: at si pacem cum exteris habeant, seditiones domi concitent. Sedenim ecclesiarum antistites, quòd Principis pietatem nossent, præoccupandum sibi eum esse studio magno putabant. Et pro se quisque omnes, Imperatorem ad factionis suæ fidem accessurum, proindéque se illius autoritate maiorem libertatem cõtra eos qui sibi aduersari viderentur, habituros esse credebant. At ille iam inde ab initio τῦ ὁμϋσίϋ consubstantialis professioni addictus fuerat, & id tum manifestè præ se tulit. Primi ominum affuere Macedoniani, qui quidem hæresim eorum qui ἀνόμοιοι, hoc est inæquales dicebantur, reiiciebant, & τὸ ὁμοιούσιον æquisubstantiale pro τῦ ὁμϋσίϋ consubstantiali recipiebãt. Et libellum ij Imperatori obtulerunt, in quo Deo gratias de imperio eius agebant: ac deinceps petebant, vt eis qui inæqualitaté asserebant, ex ecclesiis expulsis, ipsis illæ gubernãdæ committerentur. Præterea vt vel ea quæ Arimini & Seleuciæ statuta fuerant, firma manerent: & quæ à nõnullis per vim cõtra ea acta erant, irrita essent: vel priore schismate atque dissidio durante, episcopis omnibus quocunque vellent loco conuenire liceret. In quo * conuentu ne quis profanus adesset: néue finem suum cõsequeretur, si quis seorsim quidquam egisset, aut fallere instituisset, sicuti sub Constantio factum esset, rogarunt. Illud quoque significarunt, se citra principis voluntaté, in aulam & comitatum Imperialem, ne molesti esse viderentur, nõ venturos. Sin id eis permitteretur, perlibenter id facturos esse sumptibus & iumentis propriis, ostenderunt. Qui verò Principi ita supplicarũt, fuere, Basilius Ancyranus, Syluanus Tarsensis, Sophronius Pompeiopolitanus, † Pausinicus Zelenus, Leontius Comanenus, Callicrates Claudiopolitanus,

Quæstiones de fide iterantur.

Factiones Christianorũ Imperatorẽ ad partes quæque suas pertrahere nititur Macedon.

Ioniniano supplicant.

* μηδ' ἑνὸς ἄλλϋ κοινωνῦντος.

Supplicãtiũ nomina.

Zela & Comana oppida Cappadociæ Plin.

Præclarissimũ Iouiniani verbum.

Socrates habet Pasinicum.

Theophilus Castabalen⁹, & alij. Imperator libello supplici accepto, responsum eis non dedit, sed illud tantum dixit: † Ego contentionis studium odi, concordiæ autem affectatores vnicè amplector & amo. Quod dictum vbi ad aliorum quoque aures peruenit, intentionem contentionis laxauit, & vt Imperatoris consilium succederet, effecit. Altercationis nanque studium, eorum qui Acacij autoritatem sequebantur, & semper opiniones suas ad principum arbitrium apertè accommodabant, deprehensum est. Nam quum Miletium Anchiæ episcopum apud Imperatorem, qui tum ibi erat, in magno precio esse viderent, cũ eo collocuti, vt rursum Antiochiæ Synodus celebraretur effecere. Meletius autem is fuit, qui paulo antè ab eis seiunctus, ad τῦ ὁμουσίου consubstantialis professionem accesserat. Itaque concilio Antiochiæ Syrorum coacto, Nicænam fidem, vt scilicet citra controuersiam ὁμούσιος Consubstantialis patri filius diceretur, stabiliunt atque confirmant. In ea Synodo fuere, diuus, quem diximus, Meletius Antiochenus antistes: Eusebius Samosatenus, Pelagius Laodiceæ Syrorum, Acacius Cæsareæ Palæstinæ, Irenion, Gazæ, Athanasius Ancyræ, per Orphitum & Ætium presbyteros, Titus Bostrensis, atque alij plures * episcopi, viri insignes. Ea re acta, ad Imperatorem quoque quæ decreuerant ad hunc modum scripsere.

„ Piissimo, Deique amantissimo Domino nostro Iouiniano, Victori, Augusto, quæ Antiochiæ episcoporum ex diuersis prouinciis conuenit Synodus. Quòd pietas tua, Princeps, Ecclesiasticam pacem & concordiam conciliare studuerit, & ipsi probè nouimus, Dei amantissime Imperator. Quòd verò & caput eiuscemodi vnionis & signũ veræ & rectæ fidei eadem bene perceperit, & id quoque non ignoramus. Quapropter ne & nos inter eos recenseamur, qui dogmata veritatis adulterando deprauant, ad pietatem tuam referimus, nos dudum celebratæ sanctæ Nicænæ Synodi fidei professionem recipere atq; tenere. Et quod in ea quibusdã peregrinũ & insolens videtur esse verbum ὁμούσιον consubstantiale, id nos, certam à patribus accepisse dicimus interpretationem. Significat id enim, ex substantia pa-

† ἐγὼ, ἔφη, φιλονεικίαν μισῶ, τοὺς δὲ τῇ ὁμονοίᾳ προστρέχοντας ἀγαπῶ καὶ τιμῶ.

Synodus Antiochena, in qua Nicænũ Symbolum stabilitur.

** Eorũ nomina sunt apud Socra. li.3.ca.25.*

Synodi eius ad Imperatorẽ scriptum.

tris filium esse genitum, & æqualem esse substantia filium patri. Neque enim quasi perpessio quæpiam, in ineffabili generatione intelligitur: neque iuxta vsum aut consuetudinem aliquem Græcorum, substantiæ verbum accipitur. Sed ad Arium, qui non existentibus nobis filium impiè producere ausus est, euertendum, id vsurpatur. Quemadmodum & nunc qui exorti sunt ἀνόμοιοι, hoc est, inæquales, grauiore adhuc audacia & temeritate ad ecclesiasticam concordiam pessundandam, impudenter feruntur. Relationi autem huic nostræ etiam subiunximus exemplum ipsius Nicænæ fidei, ab ipsis qui eam promulgarunt episcopis editæ: quàm sanè & complectimur. Est autem talis: Credimus in vnum Deum patrem omnipotentem: & reliqua ipsius formulæ, sine mutatione omni, ita vt conuenit, allegata. Atque Episcopi quidem qui Antiochiæ conuenerant, hæc decreuerunt, disertis verbis Nicænam fidem confirmantes.

Significatio verbi Consubstãtialis

CAPVT XLI.

TVm verò & Athanasius cleri Alexandrini episcopus, de amicorum consilio Antiochiam profectus cum Imperatore fuit: atque ibi rebus quas oportuit ei suggestis, Alexandriam rediit. Sunt autem qui dicunt ab Imperatore potius eum euocatum esse, vt illi quæ de religione agenda essent, exponeret. Et quum ibi res ecclesiæ ritè constituisset, & certa apud Imperatorem fidei fundamenta iecisset, domum reuertisse. Qui autem Antiochiæ Arianorum hæresi præfuit Euzoius, vt opinionis suæ ex Eunuchis quidam nomine Probatius ecclesiæ Alexandrinæ præficeretur, maximo studio contendit. Atque eam ob causam Euzoij suasu Alexandrinus quidam Lucius presbyter à Georgio creatus, apud Imperatorem Athanasiũ vehementer criminando detulit, quòd temporibus superioribus in episcopatu suo semper reus actus, & à prioribus imperatoribus exilio vt seditionis & discordiæ autor mulctatus fuerit, & proinde alium Alexandrinis episcopum dari petiit. Iouinianus autem, quem non latebat Arianos hostili planè in illum esse animo, criminibus eis minimè motus, Lucium

Athanasius cũ Iouiniano Antiochiæ fuit.

Euzoius laborat, vt Probatius Eunuchus Alexandrinus creetur episcopus.

Athanasius apud Imperatorem accusatur.

Accusatores nihil agũt.

quietum esse, Probatium autem & reliquos eius Eunuchos, veluti turbæ talis autores, modestius se gerere iussit. Athanasium porrò quum sibi tẽporis eius cõsuetudine amicissimum fecisset, in Ægyptum remisit, ecclesiásq; ei & populum ibi arbitrio suo instituendum cõmisit. Porrò plurimùm is virũ eum laudasse dicitur, ꝓpter virtutem, & vitę innocentiam, orationis etiam festiuæ venustatem, prudentiá quadam admiranda temperatam: & propter ea quæ is de religione nostra ritè decreta, in scripta retulit.

CAPVT XLII.

SEdenim Athanasius Alexandriam cum eo, quo par erat, honore reuersus, quòd ei Imperator significauerat, vt ad se certã irreprehensibilis fidei formulam mitteret, Synodo prouinciali coacta, & spectatissimis quibusque episcopis ad se euocatis, Principi, vt Nicænam fidem inuiolatam atque integram, quæ scilicet Euãgelicis dogmatibus cõueniat, seruaret, rescripsit. Verùm nihil obstat, quin vtilitatis eorũ gratia qui ista legent, epistolam eius de verbo ad verbũ hic apponam. Ea sic habet.

Athanasij de coepiscoporũ suorũ sentẽtia ad Iouinianũ, de sincериore fidei professione, scriptum.

„ Piissimo & humanissimo Victori Augusto Iouiniano, Athanasius & reliqui episcopi, qui nomine omnium Ægypti & Thebaidis & Libyæ cõuenerunt episcoporum. Admodũ, Dei amantem Imperatorẽ, discẽdi studium, cœlestiúmq; rerũ desiderium decet. Sic nãque quùm cor in manu Dei habebis, tum imperium in pace multorũ curriculis annorũ administrabis. Quum igitur cognoscere à nobis pietas tua catholicæ ecclesiæ fidem velit, gratiis Deo de tali animo tuo actis, visum nobis est præ omnibus aliis, pietati tuæ à patribus Nicçæ promulgatã fidem in memoriã redigere. Qua nonnulli proculcata, nobis quidẽ illi varias moliti sunt insidias, quod hęresim Arianã sequi noluerimus: authores autem sectarũ & dissidiorum ecclesiæ vniuersali extitere. Ipsa sanè vera & pia in Dominũ nostrum Iesum Christũ fides, aperta est & manifesta omnibus, ex diuinis scripturis cognita atq; collecta. In qua sancti homines perfectionem cõsecuti atq; consummati, egregiè martyrio sunt defuncti: & nunc corporũ vinculis soluti, in Domino cõquiescunt. Et permansisset illa incor-

rupta, nisi quorũdam hæreticorum improbitas immutare eam atq; deprauare fuisset ausa. Arius siquidem,& populares eius,corrũpere illam,& impietatem aduersus eam † subintroducere conati sunt: filium Dei ex non existentibus,& creaturã facturámque,& mutationi obnoxium esse dicentes. Ac multos profectò per hæc seduxerunt,adeò vt etiam qui viderẽtur esse aliquid,in illorum abrepti sint blasphemiam. Sed enim sancti patres maturè illis obuiam euntes,sicuti diximus, cõcilio Nicęæ coacto, Arianam quidem hæresim anathemate confoderunt,catholicæ autem & vniuersalis ecclesiæ fidei professionem in scriptũ retulerunt: vt ea ipsa vbiq; deprædicata,suborta extingueretur hæresis. Et lecta illa est atque celebrata in ecclesia omni. Cęterùm quum renouare Arianam hæresim nunc quoq; volentes, nõ nulli quidem à patribus Nicęæ promulgatã fidem abrogare audeant, quidã autem præ se quidem obtẽtu quodam ferant professionem eius, re ipsa verò eam negẽt, perperam τὸ ὁμοούσιον consubstantiale interpretãtes, qui blasphemia etiam Spiritum sanctũ expetunt, eo quòd creaturam eum per filiũ factam & cõditam esse dicunt: necessariò ad pietatem tuam,eam ipsam Nicęnam fidei professionem, detrimento eo quod ex huiusmodi blasphemia multi populi capiunt, perpenso, mittẽdam esse duximus,vt pietas tua quam accuratè ea scripta sit, cognoscat,& quantum à veritate aberrãt,qui pręter hanc aliud docẽt,videat. Illud scito Christianisme Auguste, à seculo hãc esse prædicatam fidem.Et hanc ipsam professos esse,qui Nicęæ cõuenere patres. Atque etiamnũ suffragiis suis eam cõprobare omnes quæ passim sunt ecclesias,in Hispania,& Britania,& Gallia,& † Germa-

Ariĳ hæresis

† ἐπεισαγαγεῖν.

Macedonianorum hæresis.

† *Germaniam nostram inter alias Europæ regiones catholicã orthodoxámque in Christũ Iesum,non ita longo post ascensionem eius tempore,integrè coluisse fidem,illustre est apud Irenæũ lib. 1. contra hæreses testimoniũ,ita scribentem: Nam etsi in mũdo loquelæ dissimiles sunt,sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neq; hæ quæ in Germania fundatæ sunt ecclesiæ aliter credunt,aut aliter tradũt: neq; hæ quæ in Hiberis sunt,neq; hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente: neque hæ quæ in Ægypto,*

neque hæ quæ in Libya, neque hæ quæ in medio mũdi sunt cõstitutæ. Sed sicut sol creatura Dei in vniuerso mũdo vnus & idem est, sic lumen, & prædicatio veritatis, vbique lucet & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire.

„ nia, & Italia omni, & Campania, & Dalmatia, Mysia,
„ Macedonia, & cuncta Græcia, in Aphrica tota, in Sardi-
„ nia, Cypro, Creta, Pamphylia, Lycia, Isauria, in Ægypto
„ omni, Lbyia, Põto, & Cappadocia, atq; hisce vicinis ter-
„ ris. Ipsas quoque Oriẽtis ecclesias, paucis exceptis quæ
„ cum Arianis sentiunt. Omnium enim earum quas re-
„ censuimus cõperta nobis est sententia, quòd ab eis epi-
„ stolas habeamus. Et scimus, Dei amantissime Auguste,
„ quamuis pauci quidam fidei isti aduersentur, nihil ta-
„ men eos præiudicij afferre posse orbi vniuerso. Atque
„ illi longo iam tẽpore ab Ariana infecti lue, cõtentione
„ etiam maiore nunc veræ resistunt pietati. Et vt pietas
„ tua fidem Nicęnam cognoscat, quamuis antea cognitã,
„ attamen sicuti ea à trecẽtis decem & octo episcopis est
„ promulgata, subiungere literis hisce voluimus. Est au-
Symbolum Nicænum. „ tem talis. Credimus in vnũ Deum patrem omnipoten-
„ tem, omniũ visibilium & inuisibilium factorem. Et in
„ vnum Dominũ Iesum Christum, filium Dei, genitum
„ ex patre, vnigenitum, hoc est, ex substãtia patris, Deum
„ de Deo, lumen de lumine, Deum verũ de Deo vero: ge-
„ nitum, non factum cõsubstantialem patri, per quẽ om-
„ nia facta sunt, quæq; in cœlis sunt, quæq; in terris. Qui
„ propter nos homines, & propter nostrã salutem, descẽ-
„ dit: & incarnatus homo factus, & passus est: & resurre-
„ xit tertia die, ascendit in cœlos, venturus iudicare viuos
Anathema in Arianos. „ & mortuos. Et in Spiritum sanctũ. Eos autem qui di-
„ cunt, fuisse aliquando quum non fuerit, & quòd ex non
„ existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia vel sub-
„ stantia, aut quòd creatus vel mutabilis vel alterabilis
„ sit, anathemate ferit sancta catholica & Apostolica ec-
„ clesia. In hac fide, Dei amantissime Auguste, vt diuina
„ & Apostolica, necessariò acquiescendum. Neque ea à
„ quopiam mouẽda, aut mutanda venit, persuasionis aut
„ contẽtionis verbis vllis. Id quod Ariomanitæ primùm
„ fecerunt, ex non existentibus filium Dei esse, & fuisse

aliquando quum non fuit,& conditum creatúmque at- "
que adeò mutationi obnoxium esse dicentes. Quã ob "
causam etiam, sicuti antea diximus, Synodus Nicæna "
anathemati subiecit hæresim eam, verámq; fidem pro- "
mulgauit. Nõ enim simpliciter patres illi æqualem pa- "
tri filium dixerunt, ne simpliciter Deo æqualis, sed ex "
Deo Deus verus esse crederetur. Sed & ὁμοούσιον cõsub- "
stantialem adiecerunt, quòd id propriũ sit germani, ve- "
rique ex vero & natiuo patre filij. Non etiam illi Spi- "
ritum sanctum alienarunt à patre & filio: sed potius eũ "
cum patre & filio conglorificarunt, in vna sanctæ Tri- "
nitatis fide, propterea quòd vna etiã sit in ea ipsa san- "
cta Trinitate diuinitas. Hisce literis Imperator lectis, "
solidè est confirmatus: & quam de rebus diuinis obtinuit affectionem & sententiã, apertè statim declarauit. Qui enim Consubstantiale professi sunt, eos obseruauit, & liberaliter muneratus est. Illud quoque is propositum habuit consiliũ, vt persuasione potius quàm vi, inter disidentes contentionis dirimeret studium: nec cuipiam, qualẽcunque tandem cõsectaretur fidem, molestiam facesseret, neque quicquã ad charitatem summam faceret reliqui. Eis verò qui ad concordiã & vnanimitatem ecclesiã reducere studerent, maximũ exhiberet honorem. Id illum fecisse, de eo non solũ Christiani, verũetiam qui apud Græcos celebris habetur, Themistius philosophus testatur, in oratione ad eum scripta, quam Cõsularem nominauit. Virtutibus enim eius cõmemoratis, diuinísq; additis laudibus, eo illum nomine potissimùm effert, quòd vnicuique quã vellet, religionem sequi permisit. Qua re illum impotentẽ adulatorum assentationem fregisse dicit: quos perquàm facetè & luculenter irridẽs, ex moribus eorum deprehendi ait, purpurã ipsos magis quàm Deũ colere: neq; aliqua re ab Euripo differre, nunc huc nunc illuc, atque in contrarium adeò momentum refluente.

Christiana Iouiniani Imperatoris virtutes.

Themisti Iouiniani laudator.

Consularis eius oratio.

Praclarè adulatorũ naturã notauit Themistius.

CAPVT XLIII.

AD hunc modum Iouinianus, audaciam eorum qui tum nugamẽtis suis turbare ecclesiam constituerant, cõpescuit. Et Nicæna fides longo, quod interuenit, tempore oppugnata, sub imperio eius ad pristinam

rediit gloriam & professionem. Verùm successus is, ne ea ad similem rursus recideret turbam & cōfusionem, minimè futurus erat diuturnus. Non enim eis rebus, quæ ecclesiæ sub Cōstantio accidêre solis, magni illius patris Antonij diuinatio ad exitum suum peruenit: sed reliquum adhuc ad improbitatem explendam aliquid fuit, quemadmodũ id postea ærumnę sub Valentis imperio toleratæ ostenderũt. Priusquam enim sub Constantio Ariani ecclesiis regendis primas obtinerent, in somnis videre sibi visus est admirandus ille & magnus Antonius, multos cũ impetu in sanctius sacrarium inferri, atq; ibi saliẽtes calcibúsq; se petẽtes, sacram euertere mensam. Quum autem euigilasset, somnium id retulit & exposuit: futurũ scilicet, vt adulterinorũ monstrosorúmq; dogmatum cōfusio Ecclesiam Dei occuparet, & alienę doctrinæ assertorũ insultus sacram pessundaret mensam. Porrò non vanam fuisse, aut mẽdacem visionem, simul & interpretationis eius prædictionem, quæ deinde subsecuta, & postea etiam imperãte Valente acta sunt, satis declararunt. De his satis. Imperator autem Iouinianus celeritate magna Antiochia discedens, Cōstantinopolim contendebat. & Tarsum quum venisset, Iuliani ibi corpus, iustis funeralibus peractis, sepeliit: non cōsultò, sed casu potius quodam & errore, cadauere eius ex aduerso tumulo ei qui Maximini continebat ossa, ita cōdito, vt via publica vtrunque sepulcrum dirimeret. Ibi verò Consul quoque renunciatus, Constantinopolim proficiscens, ad Bosporũ venit, in locum cui Dadastana nomen est, Galatiæ & Bithyniæ limitem. Vbi Senatus ei occurrit, & quẽ diximus, Themistius, consularẽ de eo editam orationem recitauit: quam postea in vrbe Constantinopolitana etiã magna cum libertate publicauit. Frigus autẽ ingens inualuit: & Imperator in diuersorio quodã auidius copiosiore sumpto cibo, in cubiculo, quod nuper admodum calce erat incrustatum, se cōfestim ad somnũ capiendum cōposuit. Et quòd ex igne largius accenso tepor humorem ex parietibus recẽs dealbatis eliceret, atque is sensim se per nares insinuans, meatus per quos accipitur & redditur spiritus, obturaret, strangulationem Imperatori

Magnus Antonius monachus ĩ somnis per visionem ecclesiasticos tumultus, qui sub Cō stantio & Valente acciderũt, prævidit.

Iulianus Tarsi sepelitur.

Iouiniani mors.

tori

tori attulit: vnde mors est consecuta. Circiter octo mēses in Imperio transegit, vir bonus & honestus: sub quo & ecclesiasticæ & publicæ res prosperos habituræ fuerant successus, nisi per aduersam prorsus fortunam, repentina mors, quæ illum oppressit, tantum bonū Romanorum Imperio inuidisset. Obiit autem suo & Varroniani filij, quem Illustrissimum Ancyræ in Galatia renunciauerat, consulatu, decimoseptimo mensis Februarij die, ætatis anno trigesimotertio. Porrò decimus iste historiarū liber triennij tēpus complectitur: quum quidem à Mundo cōdito† quinquies millesimus octingentesimus septuagesimus quintus, à Domini autem natiuitate trecētesimus & septuagesimus ageretur annus.

Huius libri anni.

† *Secundū recentiores,* 4345.

DE IVLIANI MORTE ORACVLVM.

Atque vbi Romanis Persas deuiceris armis,
Vsque Seleuceam bello progressus ad vrbem,
Cœlesti tum te sublatum turbine currus
Euehet igniuomus, magnóque reponet Olympo,
Defunctum curis hominum, duróque labore:
Et patriam ætheriæ lucis remeabis ad aulam,
Vnde caduca hominis progressus membra petisti.

Quum idem Iulianus ad Ctesiphontem esset, responsum tale à diis suis recepit:

Iuppiter inuisam diuis cœlestibus omnem
Olim terrigenûm concidit fulmine stirpem,
Ore deum referens Romanorum Induperator
Iulianus, Persis pugnacibus intulit arma:
Et nunc illorum terras & mœnia longa,
Atque alios ferro populos deuastat, & igne.
Ille etiam Hesperiis, per Martia prælia gentem
Sæpius Almanam victor prostrauit in oris.

DE IOVINIANO.

Varroniano hic patre, in agro Singidonensi Panno-niæ genitus est. Imperator renunciatus, Græcæ superstitionis cultoribus parū gratus fuit: à quibus Antiochiæ

ſcommatibus multis & conuiciis eſt affectus. Inuidiam ei Perſica pax cóciliauit: quæ mox ea re quoque eſt adaucta, quòd à coniuge inſtigatus, templũ ibi quod Hadrianus in honorem patris Traiani tãquam Dei magnificentiſſimè extruxit, & Iulianus poſtea in Bibliothecã redegit, vnà cum libris omnibus cremari iuſſerit. Itaq; in eum paſsim famoſi libelli vel ad parietes affixi, vel in via ſparſi ſunt: verſibus Homericis, quibus Paridis ignauia & Therſitæ turpitudo traducitur, per parodiam in illum detortis. Quales fuere:

Veniſti ex bello, quo te periiſſe decebat. *Item:*
Degener, excultor formæ, ſectator amorum, &c. *Item:*
Quod niſi detracta tunicáque, togáque, pudendas
Inſuper & partes quæ cingit veſte, prehenſum,
Et cæſum plagis ad ſæuos miſero Perſas, &c.

Anus etiam quædam proceritate eum & forma conſpicuum eſſe cernens, quum dementem eſſe audiuiſſet, Quàm corpulenta (inquit) eſt ſtulticia? Ex plebe præterea quidã in Hippodromo dicacitate eum perſtrinxit, & riſum ingentem omnibus mouit. Inanem enim & frigidam proceritatem eius eſſe dixit.

VNDECIMI TOMI CAPITA.

lamine, Ammonio, Syluano, & Zacharia.

40 *De Syriæ & Edessæ monachis, Ephraim, Aphrate, Iuliano, Barse, & Eulogio, qui episcopatum in monasteriis gesserunt.*

41 *De Cœlesyriæ & Antiochiæ monachis. Item de monachis qui in Galatia, Cappadocia, Bithynia, & ad Pontũ Euxinum philosophati sunt: & causa, cur veteres monachi lõgæui fuerint.*

42 *De Euagrio philosopho, & vita institutísque eius.*

43 *Quæ Euagrius in quibusdam libris de eius temporis monachis, de verbo ad verbum scripserit.*

44 *Breuis cõmemoratio tanquã in summa clariore eius ætatis virorũ, vt eos diuina prouidentia id tempus tanquam scopulos cõtra immensos fluctus & tempestates tulerit.*

45 *De interitu Græcorum idololatrarũ, propter oracula quædam literis distinctè designata, initio facto à litera θ vsque ad Δ. De astronomia, & Themistio philosopho: & quibus is verbis Valentem lenierit, vt de persequutione nõnihil remitteret.*

46 *De Mauia Arabiæ regina, vt ea bellum cõtra Romanos ceperit, ac mox cum iisdem pacem sanxerit: & de Mose, primo Arabum episcopo.*

47 *De Ismaelitarum & Agarenorũ siue Saracenorũ gẽte, vnde initium sumpserint, & quomodo Christianismum susceperint.*

48 *De Gotthorum & Hunnorum gente, quomodo & qua ex causa Istrum transgressi, in Romanorũ ditionem impetum fecerint: & de Athanaricho & Fridigerne. Præterea de Vlphila, eorum episcopo: & vt postea moto contra Romanos bello, Valentem ex Antiochia Constantinopolim pertraxerint.*

49 *Quomodo Valentinianus Valentem arguerit, item quomodo eidem Terentius liberè restiterit: id quod Traianus quoque, & alij duces ordinúmque ductores fecerunt. & vt Gotthis Thraciam vastantibus, ciues Valentem conuiciis incesserint.*

50 *De sancto Isaacio, qui liberrimè Valentem est alloquutus, & vt Valens alicubi circa Adrianopolim cũ Gotthis acie congressus, ex fuga in tugurium rusticum, in quo multum stramenti fuit, peruenerit, ibíque igni consumptus perierit.*

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Vndecimus.

CAPVT I.

Fl. Valer. Valentinianus Pănonius imperator Rom. lectus.

† Februarij 25. die: Soc.

† πόλεως κι βάλεως.

Prodigiū, quo imperiū eius designatū est.

a Iouinianos Maximianus imperator vocauit milites eos, qui fortiter in Illyrico rē gesserant à Diocletiano Iouio: sicuti alios à seipso, Herculianos.

b Valētinianus ab Iuliano in exiliū actus.

† Tēplum Fortunæ. Eutrop.

ETITA quidem Iulianus desertor cęsus est. Ita etiam Iouinianus piissimus imperator, in finibus Galatiæ & Bithynię è vita excessit. Exercitus autē † die septimo Nicęam venit & ibi Valentinianum Romanorum imperatorem renūciauit: qui quum reb⁹ aliis bonus vir, tum imperio ipso dignus, † Cibali è Pannonia oriundus fuit, rei militaris (vt qui à iuuenili ætate in castris vixisset) apprimè peritus, animi autem magnitudine præsenti semper fortuna prętantior visus. Affuit verò tum Nicęæ ab exilio reuersus. De quo illud fertur, Silentiariū quendam, eum ignis flammam sub Cōstantio, quum curato corpore cubitū iuisset, circiter vesperā ex ore spirantem vidisse. Silentiarius enim ad accersendū eum negocij cuiusdā gratia ab imperatore, cui id etiam indicauit, missus fuerat. Imperator Cōstantius prodigij eius nūcio perterritus, offendere quidē & perturbare virū eum, iniquum esse cēsuit. Vt autem timori suo cōsuleret, ad Romani imperij fines eū misit, vt ibi in pręsidio esset, & barbarorū excursiones prohiberet. Postea quoq; legioni a Iouinianorū pręfuisse, & ordinū ductor cum Iuliano fuisse traditur. At postquam ille rerum est potitus, dignitate ea spoliatum b Valentinianū perpetuo mactasse exilio dicitur, illo quidem sub prętextu, quòd copias sibi cōmissas non ritè in aciem cōtra hostes duxisset: reuera autē, quum Iulianus in Gallia occidētali adhuc esset, & † templum quoddā sacrificij gratia peteret, Valentiniano præsente

(vetus enim consuetudo erat, vt qui Iouinianæ & Herculianæ, ita ab Ioue & Hercule dictis legionibus præessent, principem à tergo sequerétur) & iam templũ ingredientem sacerdos frondib. quibusdam roscidis conspergeret, [c] & gutta vna in Valétiniani vestem incideret, q̃ is factum tale ægrè ferens, quũ sacerdotem conuiciis prosciderit: tum ipso vidente Iuliano, ense eam partem vestis, in quã humor ex conspersione ea peruenerat, (tanto Christianam pietatem cõsectabatur ardore) resciderit atq; abiecerit. Vnde deinceps illi Iulianus infensus, non multo pòst eum condemnatum Melitinæ in Armenia perpetuò exulare iussit: eam quã diximus prætexens causam, quòd milites eius segniter rem gessissent. Qua in re ei martyrij honoré, quod pro religione Valentinianus subiturus fuerat, inuidit. Nam eã ob causam aliis quoq; Christianis pepercit, q̃ eos ex periculis huiusmodi laudem & gloriam consequi animaduerteret. Vbi autem Iouinianus ad imperium peruenit, ab exilio est reuocatus. Porrò Iouiniano defuncto, Nicææ totius exercitus, & eorũ maximè qui primarias gerebant dignitates, in primis autem Datij Patricij, qui ex Galatia ad eum literas dederat, secundi præfecti, Arinthei ducis, & Glaiphi, qui domesticis præfuit, cõsilio & voluntate imperator est electus. [d] Et quũ imperatoriis sumptis insignibus, in clypeo, militari more, circũferretur, exercitus eũ, [e] vt sibi imperij socium asciscerct, rogauit. Atque ille manu eis, vt silerent, innuens, graui & imperiali sentẽtia, Vestrum quidem, inquit, fuit, vt priuatum me ad imperialem extolleretis dignitatem: res autem administrare, non iam vestri, sed Principis ipsius arbitrij esse, vos ipsi quoque dixeritis. Itaque vos deinceps imperata facere, & quietos esse: me autem, quid facto opus sit, curare decet. Ac tum quidem militib. non cessit: postquam verò Constantinopolim venit, trigesimo à suscepto imperio die, socium sibi imperij fratrem Valentem adiunxit. Et prouincias Orientales, & quasdam etiam Occidẽtales ad Illyricum vsq; fratri concessit: reliquas ad Occidentalem Oceanum pertinentes, & continentem ex aduerso omnem, vsque ad extremos Libyes, sibi attribuit, [f] vt toti imperaret Occidenti. Bre-

c Exilij eius causa.
Iulianus Valẽtiniano & aliis christianis martyrij honorem inuidit.
d Ad hunc vsque diem Pannonij hũc morem Magistratib. legẽdis seruant.
e Milites à Valẽtiniano vt sibi imperij sociũ deligat, petunt.
Memorabilis Valẽtiniani vox
Fl. Valens frater eius imperij cõsors orienti præficitur.
f Valentinianus Occidenti præest.

g Gratian⁹ Valētiniani filius Augustus creatus.
Valēs Arianus.
Valētinianus Catholicus.

ui etiam deinde g Gratianum filiū adhuc adolescentulum, ad imperium euectum, moribus institutísque suis assuefecit. Sedenim fratres ambo, Christiani quidē iam inde ab initio fuere, cultu verò & opinione variarunt. Nam Valens ab Eudoxio Ariano baptizatus, acer fuit dogmatis Ariani æmulator: molestúmque ei fuit, quòd non omnes eandem sequi sentētiam cogeret. Valentinianus autē Nicænæ professionis propugnator, ornandos quidem religionis suę populares duxit: nihil autem eis molestiæ, qui ab eo dissentirent, intulit. Cæterùm in rebus administrandis pares fuere.

CAPVT II.

Episcopi Romani.
Alexandrini.
Alexādriæ tū Arianis præiit Lucius Socra.
Antiochenses.
Hierosolymitani.
Cōstantinopolitani. Sed ij postea ab Acacio sunt seiuncti, post synodū Seleucenam.

EA tempestate ecclesiæ Romanę gubernacula tenuit Liberius, Iulij successor. Ante eū autem Syluester, sub Constantino ecclesiam eam rexerat. Alexandrię autem, Consubstātialis professioni magnus præfuit Athanasius, Georgio & Gregorio hæreticis surrogatus: qui tamen & ipsi ei successerant. Ante Athanasiū Alexāder, ante Alexādrum Achillas, ante hūc Petrus, qui sub Maximiano martyrio est defunctus, episcopus ibi fuit. Porrò Antiochiæ Arianis præiit Euzoius. Consubstantialis autem professionis duo erant antistites: alteri nanque parti Paulinus, alteri diuus præfuit Meletius. Isti autem Arianis successere. Et huius quidem decessor proximus Eudoxius, illius autem Leontius fuerat. Ante hūc, episcopatū ibi gesserat Stephanus, cui præcessit Phlacitus, Phlacito Euphronius, Euphronio Eulalius, qui omnes Ariana rabie repleti fuerāt. Ante Eulaliū magn⁹ Eustathius piè ecclesiā Antiochenam gubernauit, Philogonij martyris successor: Philogonium verò Vitalis pręcessit. Hierosolymis autem Cyrillus denuò episcopalem obtinuit dignitatem, qui primùm quidē Maximo successit. Maximum autē magnus Macarius præcessit, Hermonis successor. Cyrillo Erennius substitutus, atque huic rursum Heraclius, Heraclio Hilarius, cui tum rursus diuus successit Cyrillus. At Cōstantinopoli ecclesiam eo tempore tenuit Eudoxius, magnus Arianæ opinionis propugnator. Consubstātialis autem professores intra vrbem in parua domo conuentus agebant. Templis Macedonianæ religionis in vrbibus plerisque adhuc tum

præfuerunt, qui in Seleucia fidei formulam promulgauerant, eadem quæ Acacius sentientes. Eudoxius Macedonio successerat, Macedonio Paulo cōfessori, Paulus Nicomediensi Eusebio Ariano. Eusebius Alexādro, quem præcessit Metrophanes. Hic quidem tum ecclesiarum fuit status.

CAPVT III.

POstquam verò rerum occidentalium cura Valentinianum Romā vocauit, atq; is per Thraciā iter fecit, qui in Bithynia & Hellesponto fuere, aliiq; item episcopi [a] τῦ ὁμυσίυ consubstantialis fidei addicti, Hypatianum Heracleæ siue Perinthi episcopum, legatū ad eum misere, [b] vt episcopos omnes constituēdi dogmatis gratia, in vnum locū conuenire iuberet. Qui vbi ad imperatorem legationem eā pertulit, Imperator: † Mihi, inquit, negotiis occupato, & Reipub. curis distento, res eiusmodi inquirere non facile est. Vos autem, quibus hęc procuratio mandata est, quocunque vultis loco conuentum agite, & de rebus omnibus piè deliberate. [c] Hoc accepto responso, Lampsaci cōuenere: & duobus mensibus pòst, de rebus plerisque statuêre: (erat autem is annus à Synodo Seleucena septimus) in primis, vt irrita essent, quæ Cōstantinopoli, Eudoxij & Acacij suggestione sancita erant: atque vt etiam aboleretur ea fidei formula, quæ ibi producta fuerat, perinde atque ab Episcopis occidētalibus dictata: cui etiam nōnulli subscripserant, promissione ea adducti, quæ ipsis de abolenda inæqualitate substantiæ facta fuerat, qua tamen in re promissorum mendacio decepti erāt. Acquiescendum autem esse sentētiæ ei, quę æqualem substantia patri filium profitetur: ꝙ peropus esset & necessarium, vt in fidei formula ad subsistentias discriminatim significandas, verbum ὁμοίυ, hoc est æqualis, adderetur. Solam verò in ecclesiis omnibus frequentari debere, quæ Se-

a Homousiani à Valentiniano synodi celebrandæ facultatem petunt.

b Socr. lib. 4. cap. 2. Macedonianos episcopos synodum istam petiisse à Valēte scribit: Valentémque non grauatè, vt ea cogeretur, consensisse, propterea quòd existimauerit, rem omnem ibi ex sententia Eudoxij & Acacij actum iri.

c Cōcilium Lāpsacenū & eius decreta.

† *Verba hæc apud Sozom. li. 6. ca. 7. sic habent:* ἐμοὶ μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ οὐ θέμις τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν. οἱ δὲ ἱερεῖς, οἷς τούτου μέλει, καθ' ἑαυτοὺς ὅπῃ βούλονται συνίτωσαν, *hoc est: Mihi, qui laicus sum, talia curiosè inquirere fas non est: Episcopi verò, quibus hoc est curæ, quo volunt loco conue..tum agant.*

leuciæ quidem confirmata, antea autem Antiochię promulgata esset, fidem, quũ in ea vrbe ecclesiæ dedicatio est celebrata. Insuper, vt qui sedibus suis ab eis expulsi erant, qui filiũ patri inæqualem esse opinarentur. Episcopatus suos reciperent: ꝙ illegitimè scilicet ex ecclesiis suis essent deturbati. Quod si quis quenquam de re aliqua accusare vellet, vt ei id facere cum cõditione illa liceret, vt idem & ipse subiret periculum. Iudices autem inter eos vt essent, prouinciæ eius Episcopi, sententiam rectam sequentes. [e] Testes autem, Episcopi ex finitimis producerentur regionibus, quibus cuiusque vita probè cognita esset. Hisce decretis factis, Eudoxiũ sectatorésque eius euocatos, primùm ad facinorũ eorũ quæ perpetrassent, pœnitẽtiam inuitarunt. Vbi illi autẽ id contempsere, res actas ad Ecclesias omnes perscripserunt. Cęterùm veriti, ne Eudoxius aulam imperialẽ sibi conciliaret, atq; ipsis calumniam intenderet, placitũ eis est, acta Lampsacena ad imperatorem referre. [f] Atque ita Valenti qui fratrẽ ad veterem Romam proficiscentem, vsque ad Illyricum comitatus produxerat, redeunti, ad Perinthũ Thraciæ rem omnem exposuere. Verùm Eudoxius cum popularib. suis eos præuenerat, & aulę studia sibi conciliata habebat. Itaque Imperator Lampsacenis legatis, ne ab Eudoxio dissiderent, suasit. Atq; vbi illi Eudoxij res, quas Constantinopoli atq; etiam in Synodo Seleuciæ fraudulenter egerat, accusantes reprehenderũt: ira percitus imperator, [g] oratores quidem in exiliũ egit, ecclesias autẽ eorum Eudoxij studiosis mãdari iussit. Ipse verò Antiochiam Syriæ est profectus. Veritus nanq; fuerat, ne Persę tricennali, quæ sub Iouiniano facta fuerat, pace soluta, in regionem eam excurrerent. Porrò vbi illi nouarũ rerum nihil moliri cõperti sunt, Antiochiæ mansit, atq; ibi ecclesias turbauit. Nam diuũ [h] Meletium solum exilij causa vertere coëgit: Paulino autem propter singularem morum modestiam pepercit. Quicũque autem cõmunicare cum Euzoio nollent, eos aut exilio mulctauit, aut aliter, verberibus scilicet afficiens, & mulctam eis dicens, malè accepit.

e Processus iudicialis contra episcopum accusatum.

f Synodi decreta apud Valẽtẽ exponũtur.

g Legati synodi à Valẽte proscribuntur Valens Antiochiam proficiscitur.

h Meletius iterum exulat.

Catholicos ibi vexat.

Procopium tyrannum compescit.

CAPVT IIII.

ET profectò ad grauiorẽ ille feritatem processisset, nisi impetũ eius Procopius ad tyrannidem aspirãs,

ad breue tempus inhibuisset. Is nanque genus suum ad Iulianũ referens,& sub Iouiniano tyrãnidem affectans, Chalcedonem occupauerat: & clàm Constantinopolim ingressus, imperium arripuer: . Tum verò nõ contemnẽdo coacto exercitu, aduersus imperatorem infestis signis est profectus. Cui Valens ex Syria obuiã progressus, circa Natoliam certamine cũ eo est congressus: & victus, inde Nicæam peruenit. Sed mox Procopius à proditoribus Comario & Agelone, quos fidos sibi esse putauerat, captus, & vinctus Valẽti est traditus. In vtrũque porrò proditorẽ nouo supplicij genere, iureiurãdo quo se illis beneuolũ semper fore receperat spreto, animaduertit. Crudelem enim in modum serris dissectos interemit. Procopius autẽ ad arborum duarũ non longè inter se distantium vertices adductos pedib. alligatus, eisdẽ mox ad naturalem statũ suum redire permissis, discerptus est. Sic scilicet tyrannus in duas distractus partes interiit. Imperator autẽ Chalcedonis, quæ è regione Byzãtio sita est, muros dirui iussit. nam id se, sibi ipsi quoq; dira precatus, facturum esse tyranno deuicto iurauerat, propterea quòd Chalcedonij tyranni partes sequuti, pietatem & fidem imperatori debitam abiecerant. Nam eum, quũ ad vrbem eam accessisset, cõtumeliosè conuiciis proscissum, portis clausis exclusere. Mœnia igitur principis iussu diruebãtur, & saxa statim Cõstantinopolim ad publicũ lauacrum, quod Constantianum vocatũ est, extruendum transferebantur. Enimuerò quũ sic murus dirueretur, in sublimi quodam saxo, literis altius incisis oraculum conscriptum repertũ est, illud denuncians. Vbi copiosiore aqua vrbs abundatura esset, tum fore vt murus lauacro inseruiat: gentes autem innumeræ, Romanorum vastantes imperium, multum afferant detrimenti, tandem verò & ipsæ cæsæ intereant. Sed nihil obstat, quo minus, studiosorũ caussa oraculum ipsum hic apponatur.

Fuerunt ij duces Procopij.

Supplicium proditorũ.

Proditores Procopij. Ipsius etiã Procopij, Metij, Suffetij supplicio non absimile.

Chalcedonis muri, quòd ea vrbs Procopij tyrãni partes sequuta, Valentẽ portis exclusérat, & cõtumeliis affecerat, diruũt.

Κωνσταντιακαί.

Oraculũ in ruinis muri Chalcedonensis repertum.

In media liquidas quum ducent vrbe choreas, "
Vitrea voluentes lætæ vestigia nymphæ, "
Mœniáque excipient trepidante lauacra susurru: "
Tum variæ numerum superantia millia gentis "
Effera Mauortis sæuè spirantia vires, "

" *Vndis transmißis flaui resonantibus Istri,*
" *Mysos excindent armis, Scyticósque colonos.*
" *Atque vbi Threicios fera gens inuaserit agros,*
" *Hic illos fatum bellantes opprimet atrox.*

Accidit porrò postea, vt aquæductus quem Valẽs extruxit, plurimum aquæ vrbi suppeditaret, & barbaræ nationes maximè aduersus Romanos mouerẽtur, sicuti paulò pòst à me dicetur. Alij oraculum hoc alio accepere modo. Eo enim aquæductu perfecto, Clearchus præfectus vrbi in Theodosij foro Nymphæa maxima fieri fecit. Id opus,† copiosa aqua dictum, cuius gratia vrbs anniuersarium conuentum celebrare est solita. atque id ipsum obscurius per oraculum verbis hisce significatum esse existimarunt:

νυμφεῖον Niceph. ὑδρεγχωσὸν. Socrat. Nymphæũ Cõstantinopoli in Theodosij foro. † δαψιλὲς ὕδωρ.

" *In media liquidas quum ducent vrbe choreas,*
" *Vitrea voluentes latæ vestigia nymphæ.*

Hæc de oraculo. Cæterùm cum Chalcedonensium muri, sicuti diximus, frangerentur, ciues Constantinopolitani & Bithyni, Nicomedienses & Nicæni, Imperatori supplicarunt, ne mœnia tam firma & ampla frustrà dirui pateretur. Et ille quamuis ira plenus, ægrè quidem, attamen precibus eorum acquieuit: & iuramento quod debebat tribuens, diruendo simul & restaurando minoribus aliis saxis structuram eam restituit: quod opus ad finem quoque suum est perductum. Hæc mœnibus Chalcedoniorum accidêre. Post bellum aduersus Procopium gestum, grando maxima lapidibus ingentibus persimilis decidit, & motus terræ graues variis in locis extitere, qui præ aliis locis maximum Nicææ Bithynorum vrbe, ea vniuersa prostrata, damnum dedere. Duodecimus is erat à Nicomediensi subuersione. Nec multum intercessit temporis, quum alius terræ motus obortus, idem Germæ Hellesponti ciuitati fecit. Hæc porrò omnia turbarum ecclesiasticarum fuerunt indicia. Grandinem nanque & terræ motus, multi mortales Dei aduersus Imperatorem ira accidisse dixerunt, propterea quòd multos ad episcopalem dignitatem euectos in exilium egerat: alios autem mox acturus fuerat, qui Eudoxio in fidei sententia non suffragarentur. Atque in eiuscemodi calamitatibus nihil prorsus vel

Valens muros Chalcedonis reficit. Fatales sub Valente in Oriente casus. Nicææ per terramotum euersio. 2. Iulij, Ioiano & Lucino Coss. Socrat. lib. 4. cap. 10. Itẽ Germæ. Adscribũtur casus isti iræ Dei aduersus imp. Valentem.

Eudoxi', vel imperator de studio suo remittebat, quod vterque à se dissentientes crudeliter abigere conaretur. Multique adeò sacri viri ad exilium condemnabantur. Soli autem, diuina prouidentia, propter excellentem virtutem, exulare iussi non sunt, Basilius magnus Cappadocum ecclesiæ antistes, & Gregorius, qui tum Nazanzi (quod tenue oppidum prope Cæsaream situm est) ecclesiæ præfuit. De quibus viris paulo pòst dicemus.

Exiliũ catholicorum episcoporum

Basilius magnus.

Grego. Nazanzenus.

CAPVT V.

IMperator Valens bello contra Procopium prosperè gesto elatus, aduersus ecclesiam rursus arma parauit, vim religionibus omnibus, vt se Arij dogmati accommodarent, inferens. Maximè verò contra eos qui Lampsaci conuentum egeraut, frendebat, quòd non modò Arianis episcopis dignitatem abrogassent, sed etiam fidei formulam Arimini promulgatam damnassent. Et Nicæa profectus, Nicomediam venit, atque eò Eleusiũ Cyzici episcopum ad se acciuit, qui Macedonij sententiæ magis addictus erat. Congregatóque Arianorum episcoporum cœtu, vt cum illis eandem communémque fidem complecteretur, imperauit. Porrò Eleusius primùm generosè & fortiter illorum cõmunionem aspernatus restitit. vbi autem imperator exiliũ ei, bonorúmque publicationem minatus est, metu perculsus, † libẽs quidem, sed non libenti animo, quod imperator iussit, fecit. Verùm confestim pœnitentia ductus, quum Cyzicum venisset, apud multitudinem in conuentu publico peccatum suum propalàm est confessus: † illud insuper addens, vt alium sibi sacrorum deligerent antistitem: sibi enim deinceps episcopatum gerere quòd fidẽ suam prodiderit, minus conuenire. Cyziceni autem, quòd summa eum complecterentur beneuolentia, & administratione eius maximopere delectarentur, episcopum alium non receperunt, neque alij ecclesiam regendam permiserunt: sed ipsi Eleusio subditi, sententiã suam minimè mutauerunt. Quod vbi Eudoxius Arianæ sectæ Constantinopoli præfectus cognouit, episcopum illis designauit Eunomium. Putauit nanque fore, vt is eloquentia sua breui per felicem quandam per-

Valẽs Eleusiũ Cyzici episcopũ Arianã cõplecti fidem cogit.

† ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ.

Pœnitentia Eleusij.

Eleusius episcopatum deponit.

† Et simul de vi sibi illata cõquestus. Socra. li. 4. ca. 6.

Eā retinere Cyziceni conantur.
Eunomius ab Eudoxio Cyzici episcopus designatus.
Catholici, Macedoniani, et Nouatiani, Cōstātinopoli affliguntur.
Ageli⁹ episcop⁹ Nouatianus proscriptus.
Agelij vitæ sanctitas
Idē ab exilio reuocat⁹.
Martianus Nouatian⁹ presbyter, filiarum Valētis preceptor, vt Agelius restitueretur effecit
Ariani Nouatianis infensi.

suadēdi vim Cyzicenos demulsos, ad opinionem suam pertraheret. Et postquam Eunomius Cyzicum venit, ecclesias quidem, Eleusio imperatoris iussu expulso vacuas recepit: plebs autem Eleusio obsequens, extra vrbem conuentus agebat. Sed de Eunomio, & eius hæresi, suo loco paulo pòst dicam. Verumenimuerò non modo Macedoniani, sed etiam Nicænum dogma comprobantes, Constantinopoli eisdem afficiebantur malis: neque eo minus etiam Nouatiani, qui & ipsi Consubstantialis professionem complectebantur: quapropter eis quoque ecclesias adimi imperator præceperat. Alios præterea, quos excluderet, non habebat: antea enim dudum Constantius hæreticis reliquis ecclesia eripuerat. Agelium quoque episcopum, qui à Constantini temporibus, ad eum vsque diem, Nouatianorum ecclesiis præerat, in exilium Valens egit. Qui sanè quemadmodum Socrati videtur, admirandam egit vitam. Nā in eo, quod in philosophia maximum est, fuit: possessiones enim nullas, neque quicquā pecuniæ habuit. Et vitæ eius institutum id maximè declarauit. Vnica enim veste contentus fuit: & Euangelicis decretis insistens, calciamentis vsus non est. Cæterùm non multo pòst, ab exilio reuocatus, ecclesias suas recepit, & liberè in eis conuentus egit. Quod vt fieret Marcianus quidam effecit, vir vita simul & doctrina admodum spectatus: qui dudum quidem suū in imperatoria aula obtinuerat locum, tum autem apud Nouatianos in presbyterorum ordinem cooptatus, Imperatoris filias Anastasiam & Carosam Grammaticæ præcepta docebat, sub quarum nomine publica lauacra Constantinopoli Valens construxit. Eius viri gratia Nouatianorum ecclesiæ ad breue tempus clausæ, rursum sunt apertæ. Sed ne eo quidē pacto prorsus ab Arianorum turbis fuere immunes: qui eis infensi propterea erāt, quòd Nicænæ fidei dogmatis defensores valde amarent & complecterentur, aliis opinionibus plurimùm ab illis diffidentes.

CAPVT VI.

EVdoxio & popularibus eius, aduersus eos qui sincerè Nicænam colebant fidem, conatus probè succedere visi sunt. Nā in maxima ditionis Valentis parte,

& potissimùm in Hellesponto, Thracia, Bithynia, atque aliis in circuitu vicinis & vlterioribus etiam terris, neq; ecclesiis iam illi præfuere, neq; episcopos suos habuere. Macedonianis autem, qui permulti in regione ea rectã iam consectantes sententiam erant, non minus infesti, inhumaniter & ipsos sunt persecuti. Atque isti propter imminéria mala oppidò in angustum redacti, alij ad alios per vrbes legatos misere: & tandem ad fratrem Valentis Romã sibi confugiendum, & cum liberio potius, cuius fidei professionem amplectebantur, quàm cum Eudoxio communicandũ esse statuere. Itaque Eustathium Sebastiæ, cui aliquoties adempta fuerat dignitas & Syluanum Tarsi Ciliciæ, atque Theophilum Castabalorum episcopus Romam legarũt, eísque mandarunt, vt ne cum Liberio de fide contenderent, sed potius cum Romana communicarent ecclesia, ac Consubstantialis professionem comprobarent. Illi cum literis eorum qui ab aliis Seleuciæ segregati fuerant, in Italiã peruenere, atque ibi imperatorem Valentinianum, Propterea quòd in * Galiia contra Sauromatas bellum gereret, non viderunt. Quum autem Liberio epistolas quas secum attulerant, offerrent, recipere is ea renuit: Arianos eos esse, nec ab ecclesia sua cognosci posse, qui Nicęnã aboleuissent fidem, dicens. Cui illi responderũt, se per legitimam pœnitentiam ad veritatis cognitionẽ rediisse, sententiam τοῦ ἀνομοίου inæqualitatis abiecisse, & filium per omnia patri similem professos esse: nihílque ab ὁμουσίου consubstantiali, κατὰ πάντα ὅμοιον, hoc est, per omnia æqualem, differre. Quibus verbis auditis, Liberius professionem eorum in scriptum relatam, ab eis exegit. Atque illi libellum ei, in quo etiam Nicænam fidem inseruerunt, obtulerunt. Epistolas quidem, quas secum Smyrna ex Asia, & ex Pisidia, Isauria, Pamphylia, & Lycia, vbi conuentus egerant, attulere, propter prolixitatem hîc non apposui. Libellus autem, quem Eustathius cum collegis suis Liberio dedit, sic habet.

Ariani Macedonianos iam resipiscentes persequuntur.

Episcopi eorum tres Romam ad Liberiũ legantur.

Cilicia hæc ciuitas est. Socrat.

** Ecclesiastice histo. scriptores vidẽtur Gallos & Germanos pro eadem gente habuisse. In Gratiani rebus infrà Almanorũ nomen reperitur, et Germaniæ vno atque altero loco.*

Liberius nõ statim eos recipit.

CAPVT VII.

Domino fratri & collegæ Liberio, Eustathius, « Syluanus, & Theophilus salutem in Domino. «

Macedonianorũ libell' de professione fidei Liberio oblatus.

» Ad euitandas insanas hæreticorum, qui non desinunt » Ecclesiæ catholicæ offendicula creare, suspiciones, & » ad earum causam & occasionem omnem præcidendam, » synodi Lampsaci & Smyrnæ, & aliis variis in locis ab » orthodoxis & rectè sentiẽtibus episcopis celebratæ de- » creta profitentes, apud bonitatem tuam, & vniuersos » Italiæ, totiúsque occidentis episcopos legatione fungi- » mur, & literas afferimus, catholicam nos fidem serua- » re, quæ in sancta Nicæna synodo, sub beato Constanti- » no imperatore, à trecentis decem & octo patribus pro- » mulgata atque confirmata, hactenus in statu suo inuio » lata atque immota durauit, atque in perpetuum dura- » tura est: in qua τὸ ὁμούσιον consustantiale ritè piéque » contra Arij improbitatem est constitutum. Fidémque » eam nos vnà cum eis quos diximus episcopis & seruas- » se, & vsq; ad finem seruaturos esse, manibus ipsi nostris » profitemur: condemnantes Arium, impiámque doctri- » nam, sectatorésque eiusdem, necnon omnem Sabellij, » Patrispassianorum, Marcionis, Photini, Marcelli, ipsiús- » que Pauli Samosateni hæresim, doctrinámque eorum, » necnon omnes eis assentientes: & si quæ præterea sunt » alię sectæ, sanctæ fidei, quæ piè atque catholicè Nicææ à » sanctis patribus composita atque promulgata est, aduer » sæ & contrariæ. Anathemate quoque in primis ferien- » tes formulã Arimini lectam, Nicęnæ scilicet fidei pror- » sus repugnantem. Cui quidem formulæ Nica Thraciæ » allatæ, nonnulli dolo malo & periurio circumuen- » ti, Constantinopoli per errorem subscripserunt. Est au- » tem fides nostra atque eorum quorum nomine lega- » tione fungimur, ista. Credimus in vnum Deum patrẽ » omnipotentem, visibilium omnium & inuisibilium fa- » ctorem. Et in vnum vnigenitum Deum Dominum no- » strum Iesum Christum, filium Dei, ex patre, hoc est, » ex substantia patris genitum, Deum de Deo, lumen de » lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non fa- » ctum, consubstantialem patri, per quem omnia facta » sunt, quæq; in cœlo sunt, quæq; in terra. Qui propter » nos homines, & propter nostram salutem descendit, » & incarnatus, & homo factus, & passus est. Et resur- » rexit tertia die, & ascendit in cœlos, venturus inde ad iudican-

τὸ ὁμούσιον laudetur.

Ariani et alij hæretici cũ dogmatibus suis dãnantur.

iudicandum viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. " Qui autem dicunt, fuisse aliquando quum non fuerit, " quodque priusquam genitus sit, non fuerit, & quòd ex " non existentibus factus sit, aut ex alia substantia vel " subsistentia, vel mutationi & alterationi obnoxium fi- " lium Dei esse, anathemate iugulat catholica & Aposto- " lica ecclesia. Ego verò Eustathius episcopus Sebastiæ " vrbis, & Syluanus, & Theophilus, Lampsacenæ, Smyr- " nensis, aliarúmque synodorum legati, hanc fidei pro- " fessionem manibus nostris, voluntatéque nostra scripsi- " mus. Quod si quis præter hanc fidē, contra nos, aut eos " à quibus missi sumus, aliquid criminis intendere volue- " rit, ad quoscūque sanctitati tuæ visum fuerit episcopos, " nos atq; illos cum sanctitatis tuæ literis remitte: vt quū " apud eos ipsos iudices causa dicatur, tum in eū qui cri- " minis conuictus fuerit, legitimè animaduertatur. "

Cautio, iudicio sisti.

CAPVT VIII.

HOc libello veluti quodam pignore sibi obligatos. Liberius ad communionem admisit, ac deinceps cum huiusmodi literis eos dimisit. Dilectis fratribus " & collegis Hythio, Cyrillo, Hyperechio, Heroni, Elpi- " dio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Eortasio, Neoni, Eu- " mathio, Faustino, Procto, Passinico, Arsenico, Seuero, " Didymioni, Britanio, Callicrati, Damabio, Ædesio, " Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, " Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Mar- " ciano, Sthenelo, Ioanni, Macari, Charisio, Syluano, " Photino, Autho, Antonio, Celso, Euphranori, Mile- " sio, Patricio, Seueriano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, " Diophanto, Minodoro, Diocli, Chrisampelo, Euge- " nio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, " Hieratio, Leontio, Philagrio, Lucio, & vniuersis episco " pis Orientalibus orthodoxis, & rectam fidem sectan- " tibus, Liberius episcopus Italiæ, & reliqui Occidentis " episcopi salutem perpetuam in Domino. Optatissimum " nobis pacis & concordiæ gaudium literæ vestræ, fidei " lumine refulgentes, fratres dilecti, attulerunt, quas no- " bis reuerendissimi fratres & episcopi Eustathius, Sylua- " nus, atque Theophilus reddiderunt. Atque eo maximè " nomine, quòd sensum & persuasionē fidei vestræ, cum "

Admittit tādē legatos ad cōmunionē Liberius. Liberij & Occidentalium episcoporū literæ ad catholicos episcopos Orientales.

» tenuitatis meæ atque Italicorum Occidentaliúmque » episcoporum omnium sententia, concordare confirma- » runt & asseuerarunt. Atque eam ipsam nouimus ca- » tholicam & Apostolicam esse fidem, quæ ad Nicænam » vsque synodum integra, atque immota seruata est: » quam etiam patres Nicææ cum ingenti lætitia, non so- » lùm sermone, verùm etiam scriptura intercedente, vt » vestigium & scintillam omnem absurdæ opinionis ex- » tinguerẽt, sunt professi. Eius exemplar necessariò hisce » literis subiiciendum esse duximus, ne postea locus & » opportunitas hæreticis ad struẽdas fidei insidias relin- » quatur: quibus illi improbitatis suæ igniculos excitan- » tes, discordiæ incendia more suo dilatare solent. Eu- » stathius sanè, Syluanus, atque Theophilus, fratres no- » stri reuerendissimi, nobis vestro nomine receperunt, di- » lectionem vestram non minus atque ipsos fidem eius- » modi semper & antea seruasse, & ad finem vsque serua- » turam esse, in Nicæna videlicet vrbe à trecentis decem » & octo episcopis orthodoxis & rectè sentientibus cõ- » probatam. Quæ quòd certam perfectámque cõplecti- » tur veritatem, ora hæreticorum omnium omnia ob- » struit atque euertit. Non casu enim fortuito, sed diui- » no prorsus nutu, contra Arij insaniam, tantus episcopo- » rum numerus est coactus, quanto scilicet numero bea- » tus ille Abraham tot hostium millia fide debellauit. Ea » fides quum in subsistentia & nomine τοῦ ὁμουσίου consub- » stantialis consistat, perinde atque munitissima quædã » & inexpugnabilis arx, impressiones & machinas mali- » gnas Arianæ perfidiæ omnes, ita vti decet, contemnit. » Et quamuis episcopi Occidentales propè omnes Arimi- » ni conuenerint, quum ibi conciliũ Arianorũ coegisset » vecordia, vt insidiosa quadam suasione, seu quod veri⁹ » est, profana autoritate & potentia, id quod in fidei for- » mula tutissimum certissimúmq; positum fuerat, abole- » rẽt, aut obliquè negarent, nihil tamen ea profuit † cal- » liditas. Nam omnes ferè qui tum Arimini inescati at- » que fraude decepti fuerant, nunc resipiscentes, quum a- » nathemati eorum qui ibi cõuentum egere, fidei formu- » lam subiecerunt: tum vniuersali & Apostolicæ fidei, » quæ Nicææ decreta est, subscripserunt. Et nobiscum

Nicæna fides catholica est, & apostolica.

Numerus 318. patrum Nicænorũ cũ numero vernaculorum Abrahæ cõgruit.

Episcopi Occidentales, qui Arianorum fraude Ariminensi fidei subscripserant per legitimam pœnitẽtiam resipuerunt.

† πανουργία.

communicantes, ardentioribus etiã animis contra Arij doctrinam & discipulos eius feruntur. Quam rem ita deprehensam esse, vbi oratores etiã vestri cognouerũt, in subscriptione sua vos quoque addiderunt: & Arium, quæ à sectatoribus eius Arimini cõtra Nicænam fidem acta sunt, anathemate iugulantes. Quibus sanè actis, vos etiam iurisiurandi sacramento fraudulẽto circumuenti, subscripsistis. Quapropter conuenire nobis visum est, vt ad dilectionem vestram scriberemus, & iusta petentes adiuuaremus, præsertim quum ex legatorum vestrorum asseueratione, Orientales vos resipuisse, & cum Occidentalibus rectè sentientibus consentire intellexerimus. Scribimus ergo vobis, vt noritis quũ Ariminẽses blasphemias, quæ tum per surreptionẽ sunt ab autoribus earum magno ecclesiæ detrimento subintroductę, anathemati subiectas, tum Occidentales vniuersos in Nicænam fidei professionem cõspirasse. Quamobrem per vos id omnibus indicari oportet, vt qui vi quadam seducti atque læsi sunt, tandem à tenebris hæreticis ad diuinum catholicæ libertatis lumẽ reuerti possint. Si qui verò deinceps venenum perfidiæ respuere, & Arij blasphemias omnes abolere, anathematique subiicere noluerint, Arij, eiúsque sectatorum, & cæterorum serpentium Sabellianorum, Patrispassianorum, atque aliarum hæresium se complices, ab ecclesiastica communione & coniunctione exclusos & alienos esse, quæ adulterij filios non admittit, sciant. Deus vos incolumes seruet, fratres dilecti. Hisce literis Eustathius & collegæ eius acceptis, in Siciliam traiecerunt. Et postquam ibi Siculorũ episcoporum synodus, eórũ instinctu celebrata, atq; ipsi τȣ͂ ὁμοουσίȣ consubstantialis fidem professi sunt, Nicænámque formulam autoritate sua confirmarunt, acceptis ibi quoque eiusdem sententiæ literis, ad eos qui se legauerant, sunt reuersi. Atq; illi redditas sibi literas Liberij, ad vrbes quasque, per oratores, ad cõsubstãtialis fidei propugnatores misere, cohortãtes eos, vt cõsentientibus animis Tarsi Ciliciæ conuenirent, ad fidem Nicænam cõprobandam, & quæ postea exortæ sunt, nugas abolendas. Et factum id fortè esset, nisi qui plurimũ apud imperatorem vale-

Arianorũ et reliquorũ hæreticorũ excõmunicatio.

Iidẽ legati in Sicilia quoque Nicænam fidẽ profitentur.

Ne Orientales catholici Tarsi conueniant. Eudoxius obsistit. Sabinus iste Macedonianus fuit.

bat, obstitisset: Eudoxius videlicet, Arianæ religionis præfectus qui synodo ea indicta magis etiam commotus, maiora illis intulit detrimenta. Quod verò Macedoniani per oratores suos cum Liberio communicarint, & fidem Nicænam approbarint, Sabinus ipse in synodalium actorum collectaneis est confessus.

CAPVT IX.

Tyaneum catholicorũ episcoporum concilium. † Mentio huius etiam fit in quadam Theodosij constitutione, in C. Theodosiano lib. vlt. l. Episcopis. de fide cathol. Acta eiusdem. Indicitur conuentus Tarsensis. Antiochia in Caria formula fidei Antiochena à quibusdam episcopis confirmatur. Valens conuentum Tarsensem celebrari non permittit.

EOdem tempore concilium Tyanæ ab Eusebio Cæsariæ Cappadociæ Athanasio Ancyræ, Pelagio Laodiceæ, Zenone Tarsi, Paulo Emesæ, † Otreio Melitinæ, Gregorio Nazanzi, aliísq; multis episcopis, qui τὸ ὁμουσίου consubstantialis verbum seruandum esse Antiochiæ, Iouiniano imperante, decreuerant, celebratum. Lectæ ibi Liberij & Occidentalium episcoporum literæ, quas secũ legati Lampsaco Romam missi attulerant. Quamobrem gaudio exilientes, ad vniuersas scripserunt ecclesias, vt decreta Asiaticorum episcoporum & Liberij, Italorum, Aphrorum, Gallorum Occidentaliũ legerent epistolas: & tantum ipsis cõsentientium numerum, qui longè Ariminense concilium superabat, considerarent, & ad sententiam communionémque eorum accederẽt: necnon vt eis eiusdem se esse sententiæ literis ipsi suis rescriberent. Scripserunt præterea, vt ad diem constitutum verno adhuc tempore Tarsum Ciliciæ conuenirent. Sedenim dum sic de Tarsensi synodo cogenda agitur: triginta & quatuor ferè Asiani episcopi Antiochiæ in Caria conuenientes, studium quidem ecclesiasticæ concordiæ sarciendæ laudarunt: ὁμουσίου consubstantialis verò nomen repudiantes formulam fidei Antiochiæ & Seleuciæ compositam veluti quæ Luciani martyris esse crederetur, & à maioribus eorum periculo & sudore multo comprobata esset, confirmarunt. Imperator autem, Eudoxio annitente, synodum in Cilicia celebrari institutam prohibuit, edictis ea de causa & comminationibus publicè propositis.

CAPVT X.

PRouinciarum quoque præsidibus singillatim mandauit, vt ex ecclesiis eos deturbarent episcopos, qui sub Constãtio exautorati, dignitatem pristinam sub Iuliano recepissent. Per eiusmodi iussionem, Ægyptij etiã magistrat⁹ Athanasiũ ecclesiis simul & vrbẽ Alexandrina eiicere contenderunt. Non leuis enim pœna imperiali inserta erat edicto, quod præfectis omnibus, & qui sub eorum signis & potestate essent militibus & senatoribus, cum ingentis pecuniç mulcta, corporis quoque coercionem denunciabat. At Christianus populus cõueniens, Prçfectũ rogauit, vt episcopũ causa nõ satis deliberata non exigeret, sed accuratius literarũ imperialiũ sententiam perpenderet, quæ eos tantum proscriberet, qui sub Constantio exulare iussi, sub Iuliano ab exilio reuersi essent. Athanasium porrò sub Constantio quidem exilij causa solum vertisse dicebant, atque ab eodem reductum, aque in episcopatum suum restitutũ esse: Iulianũ autem, quum omnes ab exilio reuocaret, vnum hunc persequutum fuisse, quem tandem Iouinianus restituerit. Hæc quum dicerent, neque Præfecto persuaderent, restitere tamen & vim fieri non permisere. Cæterùm quum vulgus vndique conflueret, & turba ingens atque tumultus, adeò vt seditio expectaretur, in vrbe esset: præfectus rem eam imperatori significauit, Athanasium ibi manere permittens. Et diebus pluribus exactis, seditio ea sopita iam esse videbatur, quum Athanasius vesperi vrbe egreditur, & in prædio quodam latitat. Ægypti autem præfectus, & copiarũ militarium quæ ibi erant dux, intempesta nocte in ecclesiam, vbi ille † domicilium suum habebat, venit, & in habitaculis etiam superiorib. diligẽter eum quærit: sed opinione sua frustratus, re infecta abit. Existimauerat enim ꝙ plebs tandem prioris mot⁹, quo excitata fuerat, oblita esset, & somnum omnes carperent, facilè se imperatoris imperata executurum, & vrbem sine seditione pacatam conseruaturum esse. Sedenim præfectus, & qui cum eo erant, ꝙ Athanasium non inuenissent, valde sunt admirati. Siue enim diuini numinis indicio, seu hominum aliquorum denũciatione se-

Valẽtis iussio vt episcopi à Cõstãtio relegati, et à Iuliano restituti, denuò ĩ exiliũ extrudãtur.
Præfectus Alexãdriæ Athanasiũ vrbe expellere conatur.
Obstat ei populi studium.

Athanasius insidias sibi strui præuidet, eásque deuitat.
† καταγώγιον.
Quæritur is noctu domi suæ à præfecto, sed nõ inuenitur.

Athanasius rursum latitat. cesserit, eôdem res recidit. Quòd enim tam necessario tempore insidias sibi structas præuiderit & vitarit, consilij esse visum est, quod captum humanum excederet. Alij verò dicunt, cum, quòd vulgi insanum motũ *†mẽsib. quatuor. Socra.* præsenserit, & simul veritus sit, siquid inde detrimenti prouenisset, ne ipse autor mali ei⁹ esse videretur, † toto eo tempore in paterno monumento delituisse. Atque ille quidem sic profugit, & latuit. Non longè autem pòst *Valens Athanasiũ ecclesiæ suæ restituit.* imperator literis suis eum reuocauit, & ecclesiam obtinere iussit. Scriptum hoc præter animi sententiam Valentem edidisse opinor, vel quòd Athanasij gloriam secum ipse reputaret, ac reprehensionem eius rei à Valétiniano, qui Nicęnũ decretum profitebatur, expectaret: *Causæ expendũtur, quãobrẽ Athanasius nõ itidẽ vt alij catholici episcopi, ecclesia sua sit expulsus.* vel quòd motum eorum qui plurimi illum laudabant, ne per nouarum rerum studium respub. aliquid detrimenti caperet, suspectũ haberet. Opinor quoq; Arianæ hæresis antesignanos, ita vt par erat, non admodũ iam in eius viri proscriptioné vrgendã incubuisse: illud perpendétes, si vrbe eiiceretur, fore vt rursum imperatori- *Ariani Athanasium timent.* bus molestus fieret, occasionémq; ex ea re illos compellandi haberet. Valétémq; in sentétiã suã adduceret, Valentinianum auté sibi consentiétem ad iram etiam cõmoueret. Plurimũ nanq; eum metuerunt, virtutem eius in rebus quæ sub Cõstantio acciderant, experti. Adeò enim tum quoq; inimicorũ cõsilia & insidias propulerat, vt ei nõ grauatè ecclesiis in Ægypto cederent: & ea de causa ipse vix Cõstantij literis acquiescens, ex Italia rediret. Causam quidé, quamobrem Athanasius nõ itidé vt alij, ex ecclesia pulsus sit, hanc esse coniicio. Alij verò *Persecutio catholicorũ episcoporũ.* episcopi tantum non persequutione, quæ illis par esset, quæ ab idololatris excitatæ fuerãt, sunt experti. Exilia enim & deportationes in eos qui non eadem cum Valente sentirent, decernebantur, & sacrę ædes iis quidem adimebantur, aliis autem committebantur. Ægyptus verò Athanasio adhuc superstite, malorum eiusmodi immunis & expers fuit.

CAPVT XI.

Eunomius ab Eudoxio secedit. SVb idem tempus Eunomius ab Eudoxio sęcessit, & seorsim suos sibi conuentus egit, propterea ꝙ quum sæpius vt præceptor ipsius Ætius in gratiam & com-

munionem reciperetur, Eudoxium rogasset, id impetrare non potuerit. Non ideo autem Ætium auersatus est Eudoxius, quòd hæresim eius exosam haberet, quã scilicet maximè deprædicabat: sed vt populares eius, alterius illum sectæ existimarent. Atq; hæc ipsa causa fuit, cur inter Eudoxium & Eunomiũ discessio fieret. Porrò Ætius vehemens & acer Arianæ hæresis assertor & propugnator fuit, arte sophistica bene instructus. Eandem autem hæresim magis etiam discipulus eius Eunomius defendit, vir, quod Rufinus ait, & corpore & anima leprosus, atque intrà & extrà morbo regio infectus, ipse quoq; arte Dialectica præpotẽs. Hæresim eius quidam ab eius nomine appellant, Alij τῶν ἀνομοίων, hoc est, Inæqualium vocãt. Sunt autores quidam, qui Eunomium istum primùm ausum fuisse dicũt instituere, vt diuinus baptismus mersione vna perageretur: & eam quæ ab Apostolis per manus accepta hodie quoq; vbique seruatur, traditionem adulterare, & ritũ alium in ecclesia Cyzicena, accuratiore sanctioreq; grauitate nouitatem suam obtegẽtem, inuenisse. Fuit autem, sicuti dictũ est, & Sozomenus testatur, cuius verba adscribere libet, ad orationes scribẽdas non ineptus, cõtentioso disputãdi genere & syllogismis gaudẽs: quales sectatores eius adhuc multos videre est. Non tam enim illi vitam honestam, mores sanctos, & benignam erga egenos misericordiam, si eadem cũ ipsis sentiant, quàm si quis cõtentiosè disserere, & syllogismis atq; ratiocinationib⁹ vincere videatur, laudãt. Tales nanq; pietate maiore supra omnes esse existimãtur [a]: sicuti Theophronius Cappadox & Eutychius, sectæ huius studiosi, qui obtinẽtis huius Imperij tẽpore, seipsos ab ecclesia rescindẽtes, quùm in aliis rebus ex Eunomij opinionibus [b], tum in sacro baptismo res nouas induxerũt, nõ in trinitatem, sed in Christi mortẽ baptisandũ esse docentes. Eunomiũ sanè aliqui dicũt nihil hac in re nouasse, sed quẽadmodũ ab initio cœperat, in Arij sentẽtia permãsisse. Postquã verò Cyzici episcopus factus esset, à clero eũ suo, ꝙ noua instituerer dogmata, accusatũ esse. Eudoxiũ porrò, qui tũ Constantinopoli Arianæ hæresi præiit, illũ accersiuisse, atque vt verba ad populum de doctrina sua faceret,

Secessionis eius causa.

Aetius.

Eunomius discipulus eius.

Sozo. lib. 6. cap. 26.

Eunomiani qui etiam ἀνόμοιοι, hoc est, Inæquales sũt dicti.

Vna Eunomij mersio in baptismo peragendo.

Eunomiani contentiosi disputatores.

a Theophronius et Eutychius Eunomiani.

b Eunomianorum baptismus.

ci permisisse. Et quum nihil in eo dánasset, eum vt Cyzicum rediret cohortatum esse, illum verò dixisse, se de cætero cum eis qui se suspectum haberét, futurum non esse, prætextúmq; eum discessionis suæ obtédisse: quum reuera causa illa esset, quòd præceptorem suum Ætium receptum non esse ægrè ferret: hominémq; in cœpto suo perseuerasse, & nihil de priore opinione sua * mutantem priuatum vixisse. † Et hæc quidem alij ad hunc modum: alij veró aliter tradunt. Sed enim siue Eunomius seu alij quidam traditionem baptismi innouarũt, soli illi periculosa ista ratione diuini baptismi expertes mihi è vita excessisse videtur. Si enim ipsi ab initio recepta consuetudine baptizati [c], primùm se ipsos rebaptizare non potuerunt, aut quod in ipsis non accidit, primi introduxerũt: quódq; neque ipsi per se habuere, neque per alios accepere, id in alios cõtulerunt: * quum super initio & fundamento quod subsistere nequeat, suáq; ipsorũ arrogantia, dogma hoc instituerunt: tum quæ ipsi non acceperunt, aliis tradiderunt: quod sanè stultum ac stolidum est †. Illud enim sua etiam ipsorum confessione cõstat, qui ipse baptismi sacris initiatus nõ sit, eum alios baptizare non posse: qui verò traditionis eorum more baptizatus nõ sit, eum pro non baptizato ab eis haberi, vt qui non legitimè sacramẽto eo initiatus sit. Testantur hoc ipsimet, dum quoscũque in sententiam suam pertraxere, etiamsi antea statis catholicæ ecclesiæ cæremoniis tincti sint, rebaptizant. Quæ nouitas non parum religionem turbauit, & Christianismum suscipere volentibus propter dogmatum dissensionem valde obstitit. De Eunomio porrò, & Ætio, il-

ἐφ' ἑαυτῷ διαμεῖναι.

Cur Eunomius Cyzico discesserit.

c Eunomiano baptismo baptizati, sine baptismo legitimo obierũt. Anabaptismus in Eccle. prorsus nõ subsistit.

** Eodẽ argum. vti tẽpori. nostris possemus, ĩ refutandis eis qui manu aliis imponere audẽt, quũ eã potestatẽ nõ habeãt, & consecrati prorsus non sint.*

† Imò etiã ἀνάδοτοι Eunomianorum Anab. Ætius autor Eunomianæ heresis.

† *Theodosij iunioris Imperiũ intelligendum, ad quem historiã suam Ecclesiasticam scripsit Sozomenus, cuius ea sunt verba lib. 6. cap. 26. Socrates propterea Eunomiũ Cyzico Constantinopolim ad Eudoxium reuersum esse, & cum eo mansisse dicit, quòd Cyziceni nõ ferentes ampullosam eius loquẽtiam, hominem vrbe exegerint. In prolixitate enim orationis eius & multiloquio, ingens fuit sentẽtiarum penuria. Et quum longos conscripsisset in epistolam Pauli ad Roma. Cõmentarios, tamen is scopum Pauli pertingere & assequi non potuisse dicitur, lib. 4. cap. 8.*

lud addere libet, Eunomianæ hæresis autorem primum Ætium Syrum fuisse d: qui iuxta Arij sententiã, filium patri inæqualem, creatúmq; esse, & ex non existentibus extitisse decreuit. Et qui opinionem eam approbarũt, Ætiani prius sunt dicti. Quum autẽ, quemadmodum antea diximus, quidam filium patri ὁμοούσιον cõsubstantialem, quidam ὁμοιούσιον æquisubstantialem dicendum esse assererent: & Imperatori tum placitum esse, vt de Ariminensis cõsilij sententia, filius patri ὅμοιος æqualis crederetur: Ætius quidem, vt qui blasphemus in Deum esset, exilio est mactatus: hęresis autẽ eius quodammodo ad tempus soluta iacuit, quòd neq; alius quispiá, qui alicuius esset nominis, neq; ipse Eunomius propalam & liberè de ea differere auderet. Cæterùm vbi is Cyzicenam ecclesiam pro Eleusio gubernãdam accepit, conquiescere omnino nõ potuit, & in concionibus ad populum Ætij opinionem rursus in mediũ produxit. Atq; vt fieri solet, quum homines primùm hæresis istius autorem ignorarent, Eunomianos sectatores eius cognominarũt: propterea quòd post Ætium dogma hoc Eunomius renouauit, & maiore audacia, quam qui id primùm tradiderat, defendit.

d Ad declarandã ineptã & improbã Eunomij impietatẽ & vaniloquẽtiã, Socra. verba eius ista pfert: Deus de sua ipse substantia nihil ãpli', quã nos, nouit: neq; ea magis illi, q̃ nobis, est pspecta. Sed quod de ea nos scimus, idẽ & ipse prorsus scit: & rursus quod ille nouit, id ĩ nobis quoq; similiter omnino reperias. vt su.

CAPVT XII.

De hæresi Apollinaris

APollinares duos fuisse, patrem & filium, antea diximus. Et pater quidem presbyter, filius autẽ lector fuit: vterque græcis disciplinis valde eruditus. Pater Grammaticus, filius Rhetor insignis. Pater Alexandriæ ortus, aliquandiu Beryti literas docuit. Laodiceæ verò matrimonio contracto, filium Apollinarem progenuit. Intima eis cum Epiphanio, præclaro sophista, amicitia fuit. A quo vt seiungerentur, ne Theodotus quidem episcopus Laodicẽsis authoritate & interdicto suo obtinere potuit. Permultos hi & vtiles Ecclesiæ edidere libros, sicuti antea à nobis est dictum. Deinde verò in hæresim nominis sui fœdè sunt prolapsi. Nã Apollinaris filius, multis ab ecclesia abductis, suos sibi cõuentus egit, sociúmq; constituendi dogmatis sui Vitalim accepit Antiochenũ, ex eorũ numero qui Meletij ecclesiam frequentabãt, presbyterum, virũ nemini illustri vitæ & morũ sanctitate cedentem, & eorũ qui fidei eius com-

Vitalis socius Apollinaris.
Sozom. li. 6. cap. 25.

missi fuerant, curandorum perquàm studiosum, eáque de causa à populo egregiè cultum & veneratum. Paulo pòst enim, quũ à cõmunione Meletij discessisset, Apollinari se coniunxit, sectatoribúsq; eius Antiochiæ præfuit, vitæ reuerentia non exiguam plebis partem addictam sibi habens: qui etiã nomine ab eo accepto, Vitaliani vsq; ad Theodosij iunioris imperiũ ab Antiochenis sunt vocati. Dicitur autem hoc fecisse, dolore impulsus: perinde atq; à Flauiano, qui postea sedem Antiochenam accepit, tum autem presbyter cum illo erat, despectus, & quo minus familiariter cum episcopo esse posset, impeditus fuisset. Quod nãque ea re diminutam esse famã suam putaret, hominũ more, dolore eo vict⁹, ad Apollinarim se cõtulit, & cum eo cõmunicauit, amicitia eius in primis vsus. Ex eo tempore in aliis quoq; vrbibus, sub episcopis suis cõuentus habuere, & ritus ab ecclesia catholica alienos celebrauere: pręter receptas sacras cãtilenas, numerosa etiam carmina quędam ab ipso Apollinari inuenta decãtantes. Nam is præter eruditionem reliquam, in poëtica quoq; varij generis versibus cõponendis excelluit. Qua ille oblectatione multis, vt sibi adhærerent, persuasit. Et viri in cõpotationibus manuúmq; laboribus, mulieres quoque in lanificio suo carmina eius psallebãt. Ad studij enim & laborum laxamentũ, ad dies festos, & ad res alias, prout tempus fert poëmata elaborauit, quæ ad laudem Dei pertinent omnia. Hãc hæresim latius serpere, quum † primus vrbis Romæ episcopus Damasus, & Petrus Alexandrinus cognouissent, coacto Romæ concilio, alienã esse ab Ecclesia vniuersali statuerunt [a]. Apollinaris etiã ipse itidem ꝓpter animi imbecillitaté, dogmate suo instituendo, res nouas molitus esse dicitur [b], huiusmodi de causa Athanasius Alexãdrinæ ecclesiæ episcopus, sub Cõstantio [c] in exiliũ actus, quum in Aegyptum redire iussus esset, & per Laodiceã iter faceret cum Apollinari, [d] quòd amicissimus ei esset, familiariter versatus est. Quòd autem, qui diuersę erãt sectæ, cõmercium & cõmunionem eius veluti iurisiurãdi sacramẽto abnegatam auersarentur, inter quos & Georgius Laodicẽsis episcopus fuit: Apollinarim is eo nomine ab ecclesia excludit, tãquam

Causa quur Vitalis à fide catholica discessit.

Carmina ecclesiastica Apollinaris

† πρῶτος δ᾽ ἄμα τος ὁ ῥωμαίων ἐπίσκοπος.

a Apollinaris hæresis dãnata.

b Causa cur Apollinaris quoq; ab Ecclesia desciuerit, & hæresim suam instituerit.

c Apollinaris ꝓpterea ꝙ cũ Athanasio fuerit, à Georgio Laodicensi excõmunicatus.

d Apollinaris Athanasio amicissimus.

contra canones & sacras cõstitutiones cum Athanasio fuisset. Et quum criminis loco id ei obiecit, tũ ratione etiam & pœnam veterũ atque pœnitentia obliteratorũ erratorum cum conuicio ab eo exegit. Quum nanque Theodotus ante eũ adhuc Laodicẽsem ecclesiam regeret, maximè tũ pollens e Epiphanius sophista, hymnũ in Bacchum recitauerat, quo præceptore iuuenis etiãnum Apollinaris vtebatur. Recitationi ei is cũ patre sibi cognomine Grãmatico insigni, affuit. Atq; vbi Epiphani' orationẽ eam exorsurus, sicuti eis qui specimẽ aliquod talium studiorũ exhibẽt, mos est, † non initiatos & prophanos exire & procul esse iussisset: neque Apollinaris, neq; eius pater, neq; etiam alius quispiã qui ibi aderant Christianorũ, ex auditorio secessit. Id postquã resciuit Theodotus eps, moleste tulit. Et aliis quidẽ ex populo aliquatenus obiurgatis, gratiã delicti fecit: Apollinarim verò vtrunque, quũ eis propalàm peccatũ obiecisset, ab ecclesia segregauit. Erãt enim clerici, pater quidẽ presbyter, filius verò sacrarũ scripturarum adhuc lector. Intercesserat aliquid tẽporis, & eos, postquã lachrymis & ieiuniis crimẽ admissum pœnitẽtes aboleuissent, Theodotus rursum in gratiã recepit. Vbi autẽ Georgius episcopatum est adeptus, & Apollinaris cũ Athanasio familiariter fuit, quẽadmodum diximus, excõmunicatũ eum ecclesia exegit. Atque ille sæpe Georgium dicitur, vt in cõmunionem reciperetur, deprecãdo obsecrasse. Verùm vbi id illi non persuasit, mœrore correptus Ecclesiam turbauit, & dogmate nouo hæresim suam introduxit, quoad potuit: cõpositis arte orationibus, inimicũ vlciscens, & ꝙ se in sacrarũ literarum doctrina illo præstantiorem exautorasset arguens. Ad hũc modũ scilicet priuatæ clericorũ, tẽpore quolibet, inimicitiæ, maximo Ecclesiã detrimento affecere, & religionẽ in sectas multas dissecuere. Id inde satis liquet. Si enim itidẽ vt Theodotus Georgius quoq; pœnitẽtẽ Apollinarim suscepisset, hęresis quæ ab eo nomẽ habet, vt ego quidẽ puto, non extaret. Ingenia nanq; hominũ si despici se videant, arrogantem audaciã cõcipiunt, & cõtendendi studio res nouas moliuntur. At si id quod æquũ est cõsequuntur, ad moderationem se dant, & sorte sua contenti sunt.

e Epiphanius sophista Laodiceæ publicitùs hymnum in Bacchũ recitauit.

† τοὺς ἀμυήτους καὶ βεβήλους.

Ei recitationi Apollinares affuere. Apollinares eo nomine excõmunicantur.

Recipiũtur illi post pœnitẽtiam in ecclesiam.

Geor. Laodicensis deprecãtẽ Apollinarim in gratiam nõ recepit.

Priuata clericorũ odia reipu. ecclesiarũ plurimũ obsunt.

In Græco Nicephori exemplari integer hic sexternio defuit. Defectum eum iuxta capitum annotationem ex aliis Ecclesiasticis scriptoribus expleui.

CAPVT XIII.

Sozo. lib. 6. cap. 27. Greg. Nazanzeni epist. ad Nectariū episcopū Constātinopolinum pars, qua Apollinaris hæresim redarguit.

† ἐγκόλπιον κακόν.

† παῤῥησία.

Apollinaris hæresis.

† κατ' οἰκονομίαν.

** ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν.*

** μὴ ἐπίκτητον.*

† Legēdum in Græco συνουσιωμένην, pro συνουσιωμένην.

EVnomium, quod diximus, eadem cum Ætio sentire, negari non potest. Nam & ipse Ætium præceptorem iactat, & id in scriptis ipse suis apertè testatur. Apollinarim verò etiā accusans Gregorius Nazanzi episcopus, in epistola quadam ad Nectariū Con-
,, stantinopolitanæ Ecclesiæ præsidem, hæc scribit. Et de-
,, trimentum quidem nostrum, quod in † sinu nostro fo-
,, uemus, Eunomius minimè eo quòd alicui' nominis sit,
,, contētus est: verùm nisi omnes vnà secum in perniciem
,, pertrahat, iacturam id esse iudicat. Sed enim toleranda
,, hæc quidem sunt. Quod autem in Ecclesiæ calamitati-
,, bus cēseo longè grauissimùm, Apollinaristarū est † im-
,, punitas. Quos nescio quomodo sanctitas tua negligit,
,, concionandi conuentúsq; cogendi licentiam æqua no-
,, biscum potestate & dignitate sibi ipsi vsurpantes. Tu
,, quidem, qui per omnia prorsus iuxta Dei gratiā, in di-
,, uinis eruditus es mysteriis, non tantum quę ad patroci-
,, nium & defensionem Dei verbi spectāt, sed ea etiā quæ
,, ab hæreticis aduersus saniorem fidem excogitata sunt,
,, tenes. Attamen non importunū fuerit, à tenuitate mea
,, magnificentiam tuam audire aliquid. Incidi in Apolli-
,, naris libellū, qui omnem hęreticam improbitatem lon-
,, gè superat. Asseuerat enim, carnem † iuxta salutis no-
,, stræ administrationem, ab vnigenito filio * naturæ no-
,, stræ transmutandæ gratiæ, † non aduēticiam susceptam
,, esse, sed à principio carnalē illam naturā in filio fuisse.
,, Atque perperam acceptum dictum quoddam Euāgeli-
,, cum, tanquam testimoniū tantæ absurditati prætēdit,
,, dicens: Nemo ascēdit in cœlum, nisi qui è cœlo descen-
,, dit filius hominis. Ita vt priusquam descēderit, ipse fi-
,, lius hominis fuerit: & descenderit, suam illam deferens
,, carnem, quā in cœlo habuerit ante secularem & † con-
,, substantiatam. Et rursus Apostolicam aliā profert vo-
,, cem: Secūdum hominem è cœlo esse. Deinde instituit
,, hominem illum qui è cœlo venerit, mētem nō habere,

sed diuinitatem vnigeniti naturam mentis adimplere, ut quæ † pars tertia humanę coagmentationis sit facta, anima & corpore humanitus circa eã existentib. mente illis decollante, & verbo Dei locum eius obtinente. Atque equidem nõdum hoc graue est spectaculum. verùm illud omnium longè grauissimũ quod ipsum vnigenitũ Deum, iudicem omnium, autorem & ducem vitæ, & vastorem mortis, mortalem instituit: ita vt passionem ille in diuinitate sua susceperit, & in triduana illa mortificatione corporis, simul etiam ea cũ corpore cõmortua, & sic à patre rursum resuscitata sit. Reliqua quę importunitati tantæ ille adiicit, longum esset recensere. Opiniones sanè Apollinaris & Eunomij quales fuerint, ex iis quæ dicta sunt, quilibet cognoscet. Et vt facilis coniectura est, permultos illi ab ecclesia vniuersali in eorũ sentẽtiam pertraxissent, nisi Basilium & Gregoriũ Cappadoces aduersarios inuenissent, qui ex professo multa aduersus eos scripsere. Theodosij præterea, quod paulo pòst sequutũ est, imperium, conatus eorũ repressit. nam duces ipsos hæresium, ex frequentib. & populosis orbis partibus in solos locos relegauit. Obstitere etiam insuper illis eius ætatis monachi. Mordicus nanque Nicęna retinuere decreta, qui in Syria & Cappadocia, finitimísque locis monasticã sunt philosophati. Et regio ea quæ à Cilicia ad Phœniciam vsq; tẽdit, ne in hæresim Apollinaris transiret, periclitabatur. Ab Eunomio autem ne inficerentur populi à Cilicia & monte Tauro, ad Hellespontum & Constantinopolim vsque, metus erat. Non difficile enim vtriq; erat, finitimis quoque eorum, apud quos versabantur, vt sententiam suam sequerẽtur, persuadere. Idẽ sanè & Arianis contigit. Vulgus enim monachorum, quos recensuimus, virtutem & opera admiratum, quum ipsos rectè sentire credidit, tum aliter opinantes propter suspicionem impuræ & adulterinæ doctrinæ auersatum est: sicuti Ægyptij monachos suos sequentes, Arianos pro hostibus habuere.

† μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος τὸ τριμέριον, ψυχῆς τε καὶ σώματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περὶ αὐτὴν ὄντων.

Quæ res hæresibus hisce obstitere.

Theodosius hæreticos ab hominũ frequẽtia in solos locos proscripsit.

Vulgus imperitũ sanctorum monachorum fidẽ est sequutum.

Theodoret. li. 4. c. 10.

CAPVT XIIII.

EA ætate Audæus quoque quidam, & genere & lingua Syrus, fuit nouorum dogmatum inuẽtor. Quæ enim mala dudum parturierat aliquãdo tandem pepe-

Anthropomorphitarũ hæresis.

Sectatores eius Audiani dicti. l. Ariani. C. de haeret. & Manich.

iit. Primùm nanque quum perperam illud intellexisset, Faciamus hominem ad imaginē & similitudinem nostram: Deum humana esse forma opinatus est, eundémque corporalia mēbra habere existimauit: sacrę scripturæ sententiam non satis assequutus, quæ diuini numinis operibus humanarum partium vocabula tribuit. quandoquidem eo modo, qui res subtiliores percipere & audire nequeunt, facilius consilium Dei intelligūt. Addidit deinde ad impietatem eam consimilia alia. A Manente enim id mutuatus, cōditorem vniuersitatis huius Deum neq; ignem neq; tenebras creasse docuit. Verùm hæc quidem, & quæcunque sunt eiusmodi, qui factionis eius sunt, celant. Dicuntur autem à publicis ecclesiæ conuentibus segregari, propterea quòd nonnulli pecuniam apud nos execrādo fœnore locent, nōnulli cū mulierib. extra cōiugium consuetudinem habentes impiè viuant. Qui verò à talib. rebus sint alieni, liberè cū eis communicare. At ideo illos suo quodā more ab aliis separatos viuere cōstat, quòd dogmatum suorum occultent blasphemiā & impietatem. Porrò ficta hęc & assimulata sanctitas arrogātiæ est plena, quæ scilicet à doctrina Pharisæorum prouenerit. Nam & illi animarum simul & corporum medicum accusarunt, ad sanctos Apostolos dicētes: Cur cum publicanis & peccatorib: cibum sumit magister vester? Et per Prophetam de talib. hominib. dicit Deus: Qui dicunt, Purus sum, ne me attigeris, iste fumus furoris mei est. Sed enim amentiam istorum refellere, temporis istius nō est. Proinde ad reliqua commemoranda progrediamur. Eodem tempore etiam [a] Massalianorū pullulauit hæresis [b]. εὐχίτας, hoc est, precatores, hos cognominant, qui eā vocem in Gręcum transtulere sermonem. Habent autem aliud quoq; cognomen, ex re ipsa natum ἐνθουσιασαὶ enim, hoc est, numine afflati nominantur, dæmone quopiam vim in eis suam exercēte: quam rem Spiritus sancti præsentiā esse opinātur. Qui verò in hoc vitio perfecti sunt, manuum opus omne & laborem perinde atque improbitatem auersantur. Itaque somno dediti, somniorum visiones & phantasias, prophetiam vocant. Istius hæresis duces fuere Dadoes, Sabbas, Adelphius, Hermas, & Simeones,

Haeretici iste sub praetextu seueriorū sanctiorísque vitae discessionem ab ecclesia fecere.

Pharisaica haereticorū sanctimonia.

a Massalianorum istorum qui et Euchitae, siue Enthusiastae dicū-tur, mentio fit. l. Ariani. vt sup.

b Haeresis Massalianorum, qui εὐχῖται dicti sunt, & ἐνθουσιασαί.

atque præterea alij. Qui quidē se ab ecclesiastica communione non abstinuerunt, nihil prorsus vel prodesse vel obesse diuinam escam dicentes. De qua Dominus Christus inquit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, viuet in æternum. Morbum autem eum supprimere sedulò conantur, & eundem etiā conuicti impudenter pernegant: popularésq; suos ea quæ ipsi in animis suis circūferunt, celant. Latoius sanè Melitinensem gubernans ecclesiam, vir diuino ardore spectatus, quum multa monasteria, seu potius prædonum speluncas cōtagione morbi eius corripi videret, eas incendit, & lupos ab ouium grege depulit. Itidem & præclarißimus ille Amphilochius, qui metropolim Lycaoniæ fidei suæ creditā rexit, & gentē vniuersam gubernauit, vbi pestem talem eò peruenisse cognouit, eam eiecit: & greges qui ab eo pascebantur, clade ea liberauit. Porrò & Flauius, celebri fama vir, postquam Antiochiæ episcopus est factus, & id genus homines Edessæ versari cognouit, veneno suo finitimos inficiētes, monachorū sodalitate quadā ad eos missa, Antiochiā eos pertraxit, & ægritudinem suā pernegantes ad hūc modum in crimine ipso deprehendit. † Accusatores enim eorū falsa per calumniam deferre, & testes mendacia proferre dixit. Adelphium autem admodū iam senem † blandè cōpellans, asidere sibi iusit: Et nos, inquit, ô senex, qui iam vitam propè exegimus, certius humanā naturam perspeximus, tum aduersariorum dæmonū cognouimus molitiones, reipsa quoq; gratiæ subministrationem perdidicimus. Iuuenes autem isti, qui harū rerum accuratius nihil intelligunt, sermones spirituales audire non sustinēt. Quapropter mihi dicito, quomodo vos perhibetis quum spiritum aduersarium cedere, tū Spiritus sancti gratiam aduenire? Verbis hisce senex demulsus, venenum omne suppressum euomuit: & nullam vtilitatem ex diuino baptismo ad eos qui eo vterentur, peruenire dixit. Solam autē orationē sedulam * dęmonem vernaculum eiicere. Vnumquenque enim qui nascatur hominem à primo parente, sicuti naturā, ita dæ-

Hæresis ei⁹ autores.
Cōmunionē eucharistiæ hæretici isti in adiaphoris posuerūt
Latoius Melitinensis episcop. domicilia corū exussit.
Amphilochius Metropolitan⁹ Lycaoniæ eosdem prouincia sua expulit.
Flauianus Antiochen⁹ arte quadā sectæ istius arcana in lucem produxit, & damnauit.
† τοὺς κατηγόρους συκοφαντεῖν, καὶ τοὺς μάρτυρας ψεύδεσθαι.
Adelphinus Enthusiasta.

† Qui illis præibat. Improba baptismi sacri reiectio. Adelphius sprετatis ē sectæ suæ apud Flauiā. idicat. * τὸν δαίμονα τὸν ἔνοικον.

monũ quoq; seruitutẽ trahere. Quibus precatione sedula exactis, deinceps Spiritũ sanctum aduenire, præsentiam suam, ita vt sentiatur & cõspiciatur, indicantem: corpúsq; ab affectionum seu perpeßionum metu liberantem, & animam ab inclinatione ea quæ in deterius fert, ita vindicantem, vt postea neq; abstinentia & ieiunio corpus castigante, neq; doctrina quæ frenos nobis iniiciat, & cõpositè ambulare doceat, sit opus. Et cui ita Spiritus sanctus obueniret, eum non solùm à corporis titillationibus liberari, verumetiam clarè futura præuidere, & trinitatem diuinam oculis suis cernere. Hoc pacto diuus Flauianus putido effosso fonte, & impio nudato latice, ad infelicem illũ senem inquit: † Inueterate dierum malorum, redarguit te os tuum, non ego: & labia tua testimoniũ perhibuerũt contra te. Et pestis ea in apertũ prolata, Syria excesit: & in Pamphyliam cõmigrans, eam quoq; clade impleuit. Atque hæc quidem de absurdis istis & ineptis hæresib. sint dicta. Eodẽ tempore Nouatiani quoq; Phrygiam incolẽtes, Paschæ diẽ festum mutauere. Id porrò exponam, vbi primùm dixero quamobrem Phryges & Paphlagones, ecclesiæ eorũ tam firmiter retineant sanctiones. Nouatus presbyter propterea ab ecclesia Romana discesit, quòd Cornelius episcopus eos ad cõmunionem admiserat, qui in persequutione ab imperatore Decio excitata, Diis sacrificauerant. Hanc ipsam ob causam segregatus, & à consentientibus sibi episcopis ad episcopatum euectus, omnibus vbiq; ecclesiis scripsit, ne ad mysteria percipiẽda eos qui sacrificassent, admitterent: sed ipsos quidem ad pœnitentiam cohortarentur. Deo autem veniæ cõcesionem permitterent, qui solus facultatẽ haberet & posset noxas remittere. Eiusmodi literas in prouinciis degentes homines quũ accepissent, sentẽtiam earum & iudicium ad mores suos accõmodabant. Vt enim ille significauit, non admittẽdos esse ad mysteria, † qui post baptismum peccatũ in mortem admisissent: aliis quidem acerba & immanis canonis huiusmodi visa est, esse sentẽtia: alij autem, quòd iustũ & ad vitam morẽsque corrigendos accõmodatum esse censerent decretum, suscepere. De quo quum per quæstionem ambigeretur, aliæ Cornelij

Marginalia: † πεπαλαιωμένε ἡμερῶν κακῶν. *Daniel. 13.* *Socra. li. 4. cap. 28.* *Quam ob causã Nouat⁹ ab ecclesia Romana secedens, hæresim suã instituerit.* *Nouati dogma.* † εἰς θάνατον ἁμαρτίαν πεποιηκότες. *Cõtrarium ei Cornelij Roma. episcopi decretum.*

Cornelij episcopi superuenere literæ, gratiam delicti etiam illis annunciantes, qui post baptismũ peccassent. Ad hunc modum quum vtriq; contraria inter se per epistolas scriberent,& quæ dicebãt diuinarum literarum oraculis obfirmarẽt, pro morib. quisque suis eam comprobabat sententiam, ad quam antea etiam inclinatus magis fuerat. Qui enim delinquere & peccare libenter soliti erãt,eiuscemodi veniæ cõcessione tũ accepta, per reliquum deinde vitæ tempus ea in delictis omnib.vtebantur. Gẽs porrò Phrygum populis aliis temperãtior, moderatiórque esse videtur. Perrarò enim Phryges iurant. Et * animositas quidem apud Scythas & Thraces dominatur:libidini & † concupiscentiæ Orientales populi magis inseruiunt: Paphlagonum autem & Phrygum gens ad neutrum rerum istarum propẽsa est. Neque enim ludi * Circẽses, neq; spectacula nũc apud eos exhibentur. Quapropter illi,atque item alij eiusdẽ sententiæ mihi tum assensisse Nouati scriptis vidẽtur. Præcipuum nanque apud illos tanquam piaculum & abominatio est fornicatio. Et sanè Phryges & Paphlagones moderatè magis,quàm alias quascũque hæreses, viuere videmus. Eandem causam esse opinor, eis etiam qui in Occidentalibus partibus habitant, & Nouati decreto parent. Porrò Nouatus etiamsi propter exactius vitæ genus suam sibi sectam instituit, non ille tamen quicquam de Paschę festo die mutauit. Semper nanque,sicuti Occidentales partes facere solitæ erant, & ipse pascha celebrauit. Pascha autem illæ semper agunt iam inde ab initio,ex quo Christiani sunt facti,† post ęquinoctium. Hic postmodũ sub Valeriano principe,qui persecutionẽ aduersus Christianos cõcitauerat,martyrio vitã finiit. Qui verò eius nomine in Phrygia cẽsentur,ab institutis & cõmunione eius quum sibi ipsis indulgentes degenerassent, hoc tempore paschale quoq; festum mutarunt [a]. Concilio enim in Pazo vico, vbi [b] Sangaris amnis fontes sunt,coacto,pauci quidã & obscuri per Phrygiã Nouatianorum episcopi statuerunt, Iudęorum azyma obseruãda, & cum eis pascha celebrandum esse. Hæc sibi renunciata esse Socrates (qui hoc loco nõ abhorrere se à Nouatianorũ institutis,palàm prę se fert) à

Hæc ex Socrat. excerpta: quem Nouatianæ hæresis sectatorẽ Niceph. esse censuit.

Phryges moderati.

* θυμικὸν.

† ἐπιθυμητικῷ.

* ἱπποδρομίαι.

Phryges & Paphlagones Nouati decretũ moribus suis cõuenieñs receperunt.

Tẽpus paschatis celebrandi in Occidente.

† μετ' ἰσημερίαν.

Nouatus martyrium obiit.

a Nouatiani Phryges ĩ cõciliabulo pascha cũ Iudæis celebrãdũ statuunt.

b Apud Liuiũ fluuius

iste Sagarus dicitur, de bello Macedo. lib. 7. Sozo. li. 6. cap. 24. Socr. habet Cotyanij. Legendum ex Suida, Cotyæi. Socra. li. 4. cap. 14. & 15. Sozo li. 6. cap. 13. Eudoxius Cōstātinopolitanus episcop. moritur. Sufficitur ei ab Arianis Demophilus. A Catholicis Euagrius. Iussu Valētis & ipse Euagri⁹, et ei⁹ ordinator Eustathius Antiochenus in exilium pellitur.

sene quodam scribit, qui se presbyteri filiũ fuisse dixit, quo cum Synodo ei interfuerit. Quum quidem eò non conuenerint vel Agelius Constantinopoli Nouatianorum episcopus, vel Maximus Nicęæ, vel etiam Nicomediæ aut Cotylij (vrbs ea Phrygiæ est nō incelebris) episcopi, à quibus tum maximè Nouatianorum religio est administrata. Hæc sic tum acta. Postea verò Nouatianorum ecclesia propter eam Synodum in partes discessit: sicuti suo loco dicemus.

CAPVT XV.

SEd vt historiã persequamur, eò vnde digressi sumus, reuertendum nobis est. Imperator Valens Cōstantinopoli soluens, Antiochiam ad Orontem adire properauit. Et quũ Nicomediam peruenisset, ibi hac de causa restitit. Eudoxius Arianæ sectæ episcopus statim post discessum imperatoris Constantinopoli vita defunctus fuerat, consulatu Valentiniani & Valentis tertio, quum quidem clauũ ecclesiæ Cōstantinopolitanę annis vndecim rexisset. Eius in locum Ariani surrogarunt Demophilum quendam. Professores autem ὁμουσίου consubstantialis, commodum se tempus, vt sedem episcopalem recuperarent, nactos esse rati, Euagrium suæ factionis presbyterum episcopum designarunt. Cui manus imposuit Eustathius, episcopus aliquando Antiochenus, qui à Iouiniano quidem ab exilio nō ita pridem fuerat reuocatus: tum autē Constantinopoli priuatus latebat, vt sua saltem præsentia ὁμουσίου cōsubstantialis professores confirmaret. Ita factũ, vt Ariani persecutionem aduersus nostros renouarēt. Ea res postquã est ad principem delata, veritus ille ne seditione & tumultu ciuitas turbaretur, militarem manũ Nicomedia Cōstantinopolim misit, cũ mãdato eiusmodi vt simul & ordinator & ordinatus cōprehenderetur, atque alius aliò exulatũ mitteretur. Eustathius igitur [a] Bizyam, quod Thracię oppidum est, Euagrius in locũ alium deportatus est. Proinde [b] Ariani, quod pleriq; omnes in rebus secundis faciũt, magis magísque efferari, orthodoxos & rectè sentiētes

a Bizya arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirundinibus. Plin. lib. 4. cap. 11. b Ariani Constantinopoli Catholicos persequuntur.

admodum vexare, cædere, contumeliis afficere, in vincula coniicere, pecuniis etiam ſpoliare, intoleranda omnia aduerſus eos facere.

CAPVT XVI.

Porrò quũ noſtris dura hęc & grauia eſſent, ad principem precatores miſere, ſi quo modo finẽ ærumnæ eius obtinere poſſent. Cæterùm illi opinione ſua plurimũ ſunt falſi, vt qui iuſtitiã ſe ab iniuſto impetraturos eſſe ſperauerint. Quum nanque delecti ex eccleſiaſtico ordine octoginta viri, quibus præfuit Vrbaſus, Theodorus, & Menedemus, Nicomediã veniſſent, preces imperatori obtuliſſent, & de vi tanta quiritati eſſent indignatus ille, in præſentia quidem iram preſsit: deinde autem clàm Modeſto præfecto præcepit, vt comprehẽſos eos necaret. Supplicij eius modus, quia nouus & inſolẽs prorſus fuit, poſteritatis memoriæ eſt mandatus. Pręfectus, ſi viros religioſos, qui nihil cõmiſiſſent, propalàm perimeret, ne ſeditio in vulgo oriretur, veritus eſt: quapropter eos ſe in exilium miſſurum eſſe aſsimulauit. In qua illi ſententia magnis animis acquieuere. Ille nauim eos, veluti ſolum exilij cauſa verſuros, conſcendere iuſſit: & nautis præcepit, vt in medio mari nauem incẽderent, vt quum eo modo illi interiiſſent, ſepulchri cura carerent. Ventum eſt in ſinũ medium, † qui Aſtacenus vocatur: ibi nautæ imperata fecerũt. Nam ipſi ſcapha, quæ nauem ſequebatur, conſcenſa, nauigium in quo viri illi vehebantur, incenderunt. Vehementius tũ ſubſolanus vẽtus flabat, & proinde nauis eo citius flãmam concepit. Durauit ea vſq; ad locum Bithyniæ, qui Dacides nuncupatur, ibíque vnà cum piis illis hominibus in littore eſt abſumpta. Sedenim factum tam truculẽtum vindicta eſt proſequuta. Fames ſiquidem repentè tanta eſt in Phrygia orta, vt neceſſariò incolæ patriam

Catholici 80. eccleſiaſticos viros precatores ad Valẽtem mittunt.

Modeſtus præfectus.

Legati iſti, Valẽte iubẽte, et Modeſto curãte, in nauim impoſiti ſunt, cumq; ea in medio mari nautas incenſa perierunt. Socrates nauale eſſe dicit.

Fames maxima in Phrygia.

† *Conſtantinopoli autem Ariani plures pios catholicóſque preſbyteros naui, in qua nullum erat inſtrumentum nauticum, impoſuerunt: eámque pelago ventis vndíſque temerè ferendam commiſerunt. Deinde populares quoſdam ſuos in nauigio alio ſummiſere, qui ignem illi inicerent. Sic ſancti illi viri cum igne & aqua conflictantes, poſtremò in mari ſubmerſi, martyrij coronam receperunt. Theodor. lib. 4. cap. 24.*

* relinquerent, & Constantinopolim se atque ad alias diuersas prouincias conferrent.

** Constantinopolim Socrates scribit frequentissimam multitudinem alere, propterea quòd mare et omne genus commeatus suppeditet: & præterea quum opus sit, Euxino Ponto ingens frumenti copia eò subuehatur. lib. 4. cap. 16.*

CAPVT XVII.

QVum verò multa nobis de Basilio magno & Gregorio theologo dicenda sint, operæpreciũ facturum me esse putaui, si pauca quędam de arctissima, quæ tãtis viris inter se fuit amicitia & cõiunctione, præmitterem. Quod sanè nõ rectius certiúsq; fecero, quàm si Gregorij ipsi⁹ ea de re verba protulero, quæ in ea oratione sunt, quam is de Basilio funebrem cõscripsit. Tempore, inquit, procedente, vbi alter alteri mutuum amorem (factum id Athenis, vbi simul vterq; literis operam nauauit) indicauit, affectionémq; eam philosophiæ gratia conceptam esse cõstitit, tum alter alteri factus est omnia. Sub vno viximus tecto contubernales, & arcta inter nos deuincti coniunctione idẽ spectauimus: & alter alteri animum flagrantem & cõstantem præstitit. Corporũ nanque necessitudo, quoniam rerum fluxarum est, haud aliter quàm verni flores, interit. Neque enim materia ignę consumpta, flamma durat, sed vnà cum re cremata euanescit: neque charitas vbi fomitis ardor emarcuit, consistit. Diuinus autem & pudicus amor, quandoquidem rei firmæ & stabilis est, propterea solet esse constantior. Et quanto magis amantes rei desideratę pulchritudinem cõsiderant, tanto inter se coniũguntur magis. Hæc amicitiæ nostræ lex erat. Atq; quum ad hũc modũ inter nos animati essẽmus, & tales firmo thalamo, vt Pindarus inquit, aureas colũnas substruxissem⁹, ita deinceps processim⁹. Deo simul & desiderio mutuo opitulatorib. visi. Sed quomodo sine lachrymis necessitudinis tãtæ recorder? Eadem erat nobis rei inuidiosissimæ, doctrinæ scilicet, spes proposita: Sed inuidia abfuit, ęmulatio autem vtrunq; exercuit: & certamen nobis erat non vter nostrûm primas ferret, verùm vter alteri eas concederet. Alter enim alterius laudem

De arctissima Basilij Magni et Gregorij Nazazeni coniunctione.

Egregium par amicorum.

Pulchrum exemplum iuuenũ virtutis & pietatis studiis incumbentium.

& gloriam pro sua habebat. Et in vtroque visa est anima vna duo circumferre corpora. Quod si credendum non est dicentib. † omnia in omnibus esse sita: at nobis id saltem credatur, alterũ in altero situm fuisse, & alterum ab altero pepẽdisse. Vtriq; opus vnum propositum fuit, virtus ipsa, & vt vitã omnem ad spem futuram dirigeremus, & prius inde animo trãsferremur quàm corpore excederemus: ad quod spectantẽs, vitam & actionem omnem nostram ita instituimus, vt nos mãdatum diuinum duceret, & alter alterum ad virtutem acueret atque excitaret. Et si nõ insolens hoc verbũ esset, regulam & amussim, quibus quę recta sunt, quęque minus, explorantur, alterũ alteri fuisse dicerem. Sodalib. nos cõiunximus non impudicissimis, sed modestissimis: non contentiosissimis, sed pacificis maximè, & quibus cum esse vtilissimum est. quòd sciremus, facilius vitia cõtagione cõtrahi, quàm virtutem cum aliis communicari. Quandoquidem & morbus in alios citius, quàm valetudo transfertur. Disciplinas non iucundissimas magis quam honestissimas consectati sumus. Nam per eas vel ad virtutem, vel ad vitia effinguntur adolescentes. Duæ autem nobis erãt notę viæ: altera prior & honestior, altera posterior, & non eiusdẽ momẽti: illa ad sacra templa, & qui in eis sunt doctores, hæc ad profanos magistros ducens. Reliquas, insistere eis volentibus reliquimus, videlicet dies festos, theatra, spectacula, conuẽtus publicos, conuiuia. Nihil enim admirandum & pręclarum esse duco, quod ad virtutem non conducat: neque eos qui studio eius tenentur, meliores reddat. Atq; aliis quidem alia sunt, vel à patre accepta, vel domo ex quotidianis studiis & actionib. reportata cognomina: nobis verò ingens momentũ fuit & nomen, vt Christiani & essemus, & nominaremur. Athenæ equidem aliis non parum, quantum ad animos pertinet, nocent. Nam id non frustra pij opinantur, quòd plus illæ quàm reliqua Græcia idolis abundant. Et profectò difficile est, nõ simul aliquem transuersum rapi ab illorum laudatoribus & patronis. Nobis verò qui animis probè munitis atq; instructi essem', nullũ ab illis obuenit detrimẽtũ. Quin è diuerso potius, quod quidem dictu mirabile est, ea ex

† πάντα ἐν πᾶσι κεῖσθαι.

Optimum viuendi institutum.

Sodales Basilij & Gregorij.

κακίας ῥᾶον μεταλαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι.

Studia eorundem.

Athenæ contagione idololatriæ eis nihil nocuere.

„ re magis etiam in fide sumus cõfirmati, propterea quòd „ errorem & impuritatem eorum cognouerimus: ibi dæ- „ mones despicientes, vbi dæmones sunt in admiratione. „ Et si quis est aut creditur esse fluuius, qui per salsuginem „ amaram maris dulcedinem suam retinens fluit: aut ani- „ mans aliqua, quæ in igne, à quo omnia consumuntur, „ subsilit: id nos inter æquales omnes profectò fuimus. Et „ quod pulcherrimũ est, sodalitas quædam nobiscum nõ „ ignobilis fuit, quæ ab illo tanquam duce instituebatur „ atq; regebatur, eisdem nobiscũ studiis gaudens. Quan- „ uis pedites, iuxta Lydiũ currum, illius scilicet cursum & „ morem curreremus. Vnde celebritas quædã nobis con- „ tigit apud magistros & commilitones nostros, præter- „ ea verò in Græcia omni; apud eos maximè qui in ea „ præcipuè clari sunt. Quin iam fama quoq; nominis no- „ stri vltra Græciæ fines, sicuti hoc multorũ sermone fe- „ rebatur, processit. Tanta nanque præceptorum nostro- „ rum, quanta Athenarum: & tanta nostra, quanta præce- „ ptorum laus fuit. Atque adeò par amicorum insigne, si- „ cuti fuim⁹, ita & habiti sumus: vt nihil simile apud Græ- „ cos haberẽt vel Orestes & Pylades, vel Molionidæ, Ho- „ merici carminis miraculũ. Hæc Gregor. de sua & Basilij disciplina & amicitia, quam etiam quũ scripta pleraque, tum epistolæ eorum magis declarant. Hos sanè viros si quis inter se cõferre, vitámque, mores & virtutẽ eorum exponere velit, alterũ alteri præferre addubitabit. Fuit enim inter eos, & vitæ sanctioris, & profanæ simul sacræque doctrinæ concertatio. Nam adolescentes adhuc, Athenis Himerij & Prohæresij, qui tum inter sophistas præcipui erant, deinde etiã Antiochiæ in Syria Libanij auditores & discipuli artem rhetoricam summè perdidicerunt. Et quum, quod ad philosophiæ studia valde appositi essent, quidam eos ad ludos aperiendos, & sophisticam vitam cõplectendam, alij autem ad causas in foro agendas cohortarentur, studio vtroque contempto, solitariam sunt vitam secuti. Itaque postquam in philosophicis literis satis versati erãt, ex Origenis, & aliorũ qui illum vel præcesserãt, vel cõsequuti fuerant, libris, sacrarum literarũ sententiã addidicerunt. Magna enim tum orbe toto Origenis gloria fuit. In eius libris

Sodalitas literaria.

Per modestiam Gregor. se Basiliũ ĩ virtutis et pietatis stadio cursu consequi non potuisse fatetur.

Sozom. eodẽ cap. 14.

Praeceptores Basilij & Gregorij in artib. dicendi.

Iidẽ vitam monasticã sũt sequuti.

Origenem legerunt.

quũ se exercuissent, Arianis strenuè restiterunt. Et quia illi autoritates & testimonia ex Origenis scriptis ad dogma suum comprobandum afferebant, ipsi eos refellerunt, non satis Origenis sententiam assequutos esse ostendentes. Apud multos quidem tum Ariani, atque Eunomius & ipse Arianisans, in magno fuere precio. At illi postquam cũ Gregorio & Basilio vel scriptis vel disputationibus sunt congressi, indocti prorsus esse comperti sunt. Basilius à Meletio Antiochiæ episcopo diaconus creatus, postea patriæ suæ Cæsareæ Cappadocum antistes factus, cum cura & fide ecclesiis præfuit. Veritus enim ne res Arianorum nouæ Ponti etiam ditiones occuparent, celeriter ad eas partes percurrit, atque monachorum ibi † Exercitia instituens, & plerósque sacra doctrina erudiens, in fide etiam fluctuantes confirmauit. Gregorio autem qui Nazanzi mediocri Cappadociæ oppido, patri suo in episcopatu successit, idem studium fuit. Circumiens enim & ipse oppida pleraque, eos qui in religione imbecilli erant, cõfortauit. Potissimùm verò Constantinopolim frequentius visens, sententiæ suæ suffragatores in doctrina confirmauit: & postea in eam vrbem legitimè euocatus, administrationem ecclesiæ ibi multorum episcoporum concursu & suffragio suscepit. Quod nisi diuina gratia, vt is eò veniret, procurasset, quod expulsis omnibus, neque episcopus neque ecclesia ibi esset, periculum certè & metus ferè fuisset, ne deinde Nicænæ fidei doctrinæ Constantinopoli locus deesset. Sed hac de re postea suo loco dicam. In præsentia historiam de Basilio persequar.

Arianos refutarunt. Socrat. eod. cap. 26.

Basili⁹ presbyter, et postea eps.

† ἀσκητήρια

Gregorius Nazanzi patrissus in episcopatu successor. Gregorius episcop⁹ Cõstãtinopolitanus eiectus.

CAPVT XVIII.

EVsebio, qui ante Basilium ecclesiæ Cæsariensis gubernator fuit, dissidium quoddam cum Basilio etiamnũ diacono intercessit. Fuit autem Eusebius quum aliis in rebus vir magnus, tum certaminibus & periculis pro pietate subeundis maximè spectatus. Id quod eius temporis persecutio declarauit. Dissidium autem quum eis intercessisset, Basilius in Pontum secessit, atque ibi cum monachis philosophicè viuentibus fuit. Plebs autẽ Cæsariensis, atque in primis qui in ea erant

Inter Eusebiũ episcopũ Cæsariensẽ, & Basiliũ diaconũ, dissidiũ intercessit. Basilius episcopo cedẽs,

in Pontum secessit. Boni viri indignè eam rem tulere.

cordatiores, quòd Eusebiũ suspectum habebant, quasi fugæ causa esset viri tanti, qui virtute & eloquentia aliis clarior esset, eo præcipuè tempore quo hæreticorũ ingens multitudo circumcursaret, cõcilium eius relinquendi, & seorsim conuentus sibi suos agendi, cœpere. Atque ita quidem Basilius, ne, quantum in eo situm erat, Ecclesiam plurimis tumultibus ab eis qui aliena sentiebant, conturbatam amplius affligeret, quietã in Ponticis monasteriis agebat vitam. Valens autem, & quę cum eo erat sacra cohors (semper enim illum incitantes episcopi Ariani sequebantur) opportunum se tempus nactos esse dicentes, vt in Cappadocum Cæsarea quod vellent perficerent: propterea quòd Basilius secessisset, & populus Eusebij odio ad discessionem spectaret, Nicomedia profecti Cæsaream, tanquam & hãc euersuri, venerunt: atque ibi quæ soliti fuerant, peragere sunt conati, videlicet vt recta sentientes ecclesiis exigerent, eásque Arianis traderent. Cæterùm consilium id frustra fuit. Quamprimum enim hos Cęsaream peruenisse nunciatũ est, Basilius monasticis in Põto scholis vale dicto, Cæsaream & ipse redit, & Eusebio rebus omnibus aliis posthabitis conciliatur. Quo quidem facto animi sui beneuolentiam maximè ostẽdit. Et quòd in tempore magno iudicio omnia cum ratione egit, disputationibúsque opportunè est vsus, examen hæreticorum ingens repulit, & ecclesiæ temporibus durissimis profuit. Valens, postquam ei conatus non successit, vnà cum episcopis suis Antiochiam concessit: atque inde aliquanto pòst in Cappadociam reuersus, Basilium, post Eusebij mortem ecclesias administrantem inuenit: quem cum exigere vellet, cœlitùs ea in re est impedit. Alterum nihilominus † Leonem statim se larua & terriculamento exterriturum esse credens, * ad Præfecti tribunal eum misit. Ibi Præfectus assistens, eum interrogat, quánam de causa religionem Imperatoris non

Ariani i ab sentia Basilij ecclesias Cappadociæ occupare conentur. Tempore Cæsarea adest Basilius

Eusebium sibi conciliat.

Arianos repellit. Eusebio succedit.

† μορμολυκίοις τὸν λέοντα ἐκφοβῆν οἰόμενος.

Ad episcopatum eum, multorũ episcoporum suffragiis est euectus.

Socrat. Colloquium Præfecti pratorio & Basilij. Ad præfecti tribunal Valentis iussu sistitur.

* *Socrates, Basiliũ ab imperatore Cæsarea Antiochiam euocatum, ibi comparuisse, & causam dixisse scribit, lib. 4. cap. 26.*

complecteretur. Atq; ille, Quod hoc sic Deus nõ præcepit, inquit. Et insuper Imperatoris errorem reprehẽdit, atque ὁμοούσιον consubstantiale defendit. Vbi verò ille mortem ei minatus est, Basilius gratiam se illi eo nomine habere dixit, quippe qui discedere ex tali rerum statu non grauatè cuperet. Et quum Præfectus amplius eam rem deliberare iuberet: Basilius, Ego quidem, inquit, & hodie & cras idem futurus sum. Vtinam vero tu teipsum non mutasses. Creatura enim quum sim, Creaturam adorare, Deúmque esse profiteri, in animum non inducam meum. Sed neque religioni vestræ me aggregari sustinebo. Tametsi enim vos charissimi & non minima orbis pars esse existimamini, me tamen minimè decet hominibus gratificari, & propterea fidem in Deum paruipendere: quam ego mediusfidius proditurus non sum, etiamsi mihi bonorum publicationem, & exilium, & aliud quidquam grauium ærumnarum, mortémque adeò ipsam mineris. Nihil enim rerum talium mœrorem mihi afferre potest. Quod si facultates meas expetis, pannos hosce & cilicia, atque libros paucos qui in mundo meo sunt, si hos inquam adamasti, recipe. Sin vt exilij causa solum vertam mauis, paratus ad id sum. Exul verò quomodo ero, qui semper terram quasi peregrinus pererro, & ad regionem aliam vehementer aspiro? Corpus porrò hoc, vel post primam plagam, sensus omnino expers, & cruciatibus superius prorsus futurum est. Hæc atque his similia alia quum liberrimè † Basilius dixisset, consternatus ad viri prudentiam Præfectus, celeriter ad Imperatorem percurrit: eidémque, Basilium constantiorem esse quàm vt à sententia sua suasione deducatur, renun-

Christiana in fide defendenda constantia.

† *Affuit isti colloquio Demosthenes quidam, Imperatoris obsonator, qui orbis vniuersi doctorem carpens, barbarè loquebatur. At Basilius subridens,* ἐθεασάμεθα, *inquit,* καὶ δημοσθένην ἀγράμματον *hoc est, En Demosthenem quoque illiteratum ridimus Et quum ille magis etiam excandescens, minas profunderet: Tuũ est, Basilius ait, de delicatioribus Iusculorum condimentis curem gerere. Diuina enim dogmat.ι, qui aures obturatas habeas, exaudire non potes. Thcodor. lib, 4. cap. 19.*

ciat. quapropter aut propalam in eum animaduerteret, aut persuaderi minis illum posse, existimare desineret. Imperator tum quidem quieuit. Quum autem † Epiphaniorũ festus dies adesset, cum vniuersa † (quam secum habebat) * phantasia, inanique & splendida pompa in ecclesiam venit, & a munus suum ad sacram mensam attulit: atque ibi quòd omnia miro ordine gererentur, ad stuporem delapsus, & totus mutatus, in solũ concidisset, nisi quidam ex primoribus tunica correpta Imperatorem iam ruentem retinuisset. Vbi verò sermonem quoque cum viro contulit, magis etiam sapientiam, sacrísque obeundis & concionibus atque conuentibus peragendis dexteritatem, nec non rerum omniũ ordinem pulcherrimum admiratus est. Sed enim postea breui aduersariorum calumniis permotus, * in exilium eum mittere constituit. Et iam nox aderat, & currus præparabatur, quum derepentè morb. Imperatoris filium, cui * Gallo nomen erat, inuadit. Tam vehemens autem & periculosus is erat, vt qui puerum curabant medici insignes, de vita eius desperarẽt. Valens causam eum impatientissimè ferens, in solo voluitur, pro filij salute mortẽ sibiipsi optat, & insolabiliter luget. Dominica quoque Imperatoris coniunx grauiter affligitur, & horrendis noctu pauoribus territam, atq; id propter eam quæ episcopo illata esset iniuriam, passam se esse confirmat. Proinde Basilium statim accersit: eúmque, vt iacentem puerũ quod posset adiuuaret, rogat. Ipse namque Imperator, propter recentem etiamnum ei factam iniuriam, quidquam ab eo petere verebatur. Basili⁹ adest, & puer meliusculè habet. Imperator nihilominus periculũ facturus, ad illum: Si vera, inquit, sunt quæ de Deo doces, precare, & Deum exora, ne mihi filius intereat. At ille: Si idẽ quod ego credis, morbúmq; grassantẽ ab ecclesiis dispellere constituis, a omnino puer conualescet. Cæterùm quũ Valens id se facturum reciperet, & aliter tamẽ faceret, b puer è vita excessit. Omnes autem

Basilius puerum moriturum in vita mansurũ esse pollicitus est, si baptismum sacrum à Catholicis suscepisset. Theod. a *Quũ autẽ id non annueret Imperator: Basilius, De puero, inquit, voluntas Domini fiet. Socrat.* b *Imperatoris filius moritur.*

† θεοφανίων
* *Act. 25.*
† σὺν τῇ πε ρὶ αὐτὸν φαντασίᾳ.
Valens ipsis Epiphaniis ecclesiã Basilij ingreditur, atq; in ea ordinẽ rectum miratur.
a *Munus offertorium quod αὐτουργὸς, hoc est, sua ipse manu obtulit.*
Gregor. Naz.
* *Basilius à Valente ad exilium dãnatur.*
* γαλάτης.
Filius Valẽtis in morbum lethalẽ incidit.
Dominica Augusta opem Basilij, filio seruãdo implorat. Eius aduẽtu puer meliusculè habet.

asseuerarunt, non periturum fuisse puerum, [c] nisi Imperator eis qui aliena sentiebant, euocatis, precari eos vnà cum Basilio pro pueri salute iussisset: quos etiam vt puerum baptizarent, est exhortatus. [d] Imperator porrò virum veneratione prosequens, prædia quæ ibi habuit pulcherrima, xenonibus seu hospitalibus eius domibus donauit. [e] Sed rursum à familiarib9 expugnatus, virum sanctum ad se acciuit, & vt se aduersariorum factioni adiūgeret, hortatus est. Postquam autem adamantem permouere suasione non potuit, exulare eum iussit. [f] Et iam exilij libellus scriptus erat: quem vbi manu sua Valens roborare est conatus, literam nullam exarare potuit, calamus nāq; statim est confractus. Quod vbi in altero, & etiam tertio, ad scribendum, sicuti cōuenit, adaptato, itidem vt in primo accidit: & ipse adhuc in scripto impio confirmando perstitit, manus ei suprà quam credi possit concussa, tremore intolerabili est occupata. Proinde animo perculsus, atque pauore plenus, charta correpta, ambab. eam dilacerauit manibus. [g] Paulò verò pòst, Præfecto quoque accidisse dicunt, vt morbo circumuentus graui, vbi vindictam supplex est deprecatus, totus conualesceret. Verum quid hæc sunt ad alias viri huius primarias virtutes? qui & factis & doctrina mirificam est consequutus gloriam. [h] Multa autem pulcherrima scripta vir iste & Gregorius ecclesiæ Christi reliquerunt. Quæ nisi omnibus ferè nota esse scirem, aliquid etiam de eis singillatim dixissem. Horum plurima Rufinus dicitur in latinam linguam transtulisse. Atque hæc de Basilio & Gregorio breuiter sint dicta.

c Mortis eius causa.
d Valēs prædia quædā xenonibus Basilij donat.
e Denuò ie Basiliū proscribit.
f Sed exilij libello subscribere non potest, quem etiā statim discerpit.
g Modestus præfectus quoq; morbo oppress9 pœnitentia & deprecatione culpæ interueniēte conualescit.
h De scriptis Basilij & Gregorij.

CAPVT XIX.

HAbuit autem Basilius fratres, quorum vnus Gregorius fuit ecclesiæ Nyssenæ lux & ornamentum: vir secundum fratrem doctrina, moribus & vitę sanctitate spectatus. Et quamuis is coniugem habuerit, rebus tamen aliis fratri minimè cessit. Qui Basilio mortuo, Hexaemeron siue ad dierū op9 illius adimpleuit: & aduersus Eunomiū & Apollinarim confutationes scripsit. Cōstātinopoli quoq; in diuū Meletiū orationē funebrē cōposuit, aliáque insuper plurima opuscula doctrinis &

Gregorius Nissen9 episcopus Basilij frater.
Scripta ei9.
Episcopus coniunx.

institutionibus plena ecclesiæ Dei reliquit. Ostendunt autem virum talem cùm alia, tum præcipuè in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita. Secundus Basilij frater Petrus fuit, qui vnà cũ illo vitam monasticam primùm cõsectatus, deinde vrbem Sebastiam sacrorũ antistes gubernauit. Tertius Naucratius, qui iuuenis in ascetico instituto defunctus est. Accessit ad hos celebris illa Macrina soror, cui Gregorius libellum de Anima dicauit. Ei, sicuti accepi, hæretici quidam Origenica dogmata iniecerunt. Omnes autẽ isti propter vitæ integritatem, in numerũ sanctorum sunt relati: quemadmodũ sanè & Gregorij Cæsarius frater, & Gorgonia soror. Quoniam autem Gregoriorũ nominis similitudine in librorũ inscriptionibus discernẽdis nonnulli errãt, scire peropus est, tres fuisse Gregorios, in ecclesia Dei pręclaros. Põticum illum, quẽ diximus Neocæsarea ortum, & reliquis antiquiorem, Origenis discipulum: de quo celebris fama est Athenis, & Berythi, & in prouincia Põtica, totóq; adeò orbe, quem miraculis & doctrina percurrit. Hic Cęsareæ cũ Origene fuit, ac deinde ab eo nõ discedens, veriorem philosophiam perdidicit. Postea in patriam reuersus, primum vt laicus & profanus multa præclarè egit, dęmones expulit, morbos sanauit, gręcæ superstitionis sectatores eloquentia, seu potius prodigiis ad fidei nostræ professionem adduxit. Meminit etiam huius Pãphylus martyr in suis, quos in Origenem elaborauit, cõmentariis: in quib. oratio laudatoria Gregorij ad Origenem inserta inuenitur. Tres isti Gregorij, vt breuiter dicam, fuere: is de quo modò memorauimus: & qui à veteribus Nazanzenus, à nobis autem quòd tali cognomine dignus sit, Theologus est vocatus: & frater Basilij. Fuit præterea alius Arianus, Athanasij successor, qui † à plebe est reiectus. De his satis.

Petr' Sebastiẽsis episcopus Basilij frater. Tertius eiusdẽ frater Naucratius Ascetes. Macrina soror. Gorgonia soror. Grego. Nazãzeni Cæsari' frater. Tres præclari Gregorij. Gregorius θαυματουργὸς, hoc est, mirificus. Socra. co. ca. 27.

† A plebe Ariana. Suprà li. 9 cap. 7.

CAPVT XX.

TEmporibus eisdem etiam, qui Iconij ecclesiæ præfuit, enituit Amphilochius: quem amicũ egregiè charum habuere [b] Gregorius & Basilius. Indicant hoc eorum ad illum datæ literæ, maximè verò Basilij scriptum de spiritu sancto in triginta capita relatum, & cõ-

a Iconium Licaoniæ metropolis. b Gregori' theologus. Gregorius Arianus.

ſtitutiones: quæ à multis etiam Amphilochia vocātur. ᶜ De Amphilochio iſto permulta tradita ſunt cōſideratione & memoria digna. Fuit enim ſenex ſimplex, in quo doctrina & vita ex æquo inter ſe ita certarent, vt aliquot etiam ediderit libros. Sed enim diuina gratia aliàs aliter res noſtras diſpēſans & ordinans, incredibili quodam modo mirificū naturæq; captum excedens, atque nouum in hoc viro exhibuit prodigiū. Siquidem ad eum in ſolis locis philoſophantem, propter excellētem & vitam & doctrinā eius angelos Deus miſit, qui myſtica & arcana benedictione & * epiſcopali arrogatione eum dignati, † intellectuali modo cōſecrarunt, & hierarcham ciuitatis Iconij renūciarunt. Ad hunc quoque non longo pòſt tempore eligendum atq; ordinandum, in eum locū epiſcopi conuenere. At vbi ex eo cognouerunt ab angelis Dei conſecrationem eum ſuſcepiſſe, data, de tam ſacra & diuina gratia, Deo gloria, vt pontificem Dei, & Euāgelij præconem, fideiq; defenſorem, cum timore reuerenter hominē admiſere: & ſolita ſalutatione atque oſculo ei impertito, ea quæ epiſcopalis functionis ſunt, adminiſtrare & exequi permiſere. Ea ætate Optimus quoque, & Latoius, epiſcopi extitere, viri qui & vita & doctrina acceptā à maioribus diuinam fidem propugnarent. Quorū hic Melitinenſi, ille Piſidæ præfuit eccleſiæ. Diuus etiam Chryſoſtomus iuuenis etiānum, prēſtātem ingenij animíq; vim & ſpecimen Antiochiæ viuēs oſtendit. Et * diſciplinam morum admodum cōſectans, magis magiſque in ea proficiebat: nondum ille quidem in epiſcoporum cooptatus ordinem, ſed inter ſacras functiones diaconi miniſteriū adimplens. Cuius quum epiſtolas Baſilius & Gregorius viderent, admirati eas ſunt, & egregium quiddam in eo iuuene extare perhibuerunt. Sed de Amphilochio & Ioanne, ſuo loco plura dicemus. Nunc ad impiū Valentem progrediamur.

ᶜ Amphilochia Baſilij.

Is in ſolis locis ab angelis Dei ſacris initiatus & epiſcopus ordinatus eſt.

* ἀρχιερατικῆς ὑποθεσίας.

† νοερῶς.

Optimus & Latoius epiſcopi.

Ioan. Chryſoſto. diaconus Antiochiæ.

* ἠθικὴν διδασκαλίαν.

Baſilius & Gregorius eius epiſtolas ſunt admirati.

CAPVT XXI.

QVum is Antiochiæ, ſicuti diximus, diutius moraretur, & ab externis bellis quietus eſſet, aduerſus eos qui ὁμοουσίου conſubſtantialis fidem ſectantur, ſe armauit: & nō modò ex Antiochena, verumetiam ex ſi-

Valens Orthodoxos perſequitur. Sozo. eod. cap. 18.

nitimis quæ circumcirca sunt ecclesiis, rectæ sententiæ propugnatores eiecit. Aliis quoq; eos cladibus affligẽs, cùm varij generis suppliciis sustulit, tũ maximè in præterfluẽtem amnem Orontem cõiecit & suffocauit. Et Meletium quidẽ, egregium de vera pietate certatorem, ex ecclesia deturbatum in exilium misit. Samosatis autem diuinũ eiecit Eusebium Prçterea verò vt Laodicea egregio pastore Pelagio orbaretur, & ad viduitatem redigeretur, effecit. Qui adhuc iuuenis, inuitus etiam iugum matrimonij subiit. In ipso verò nuptiali cubiculo, ad † primam cohabitationem spõsæ suæ persuasit, vt castitatem cõsectans, sororis sibi potius pietatem, quàm coniugalem cõsuetudinem præstaret. Ac tali quidem pudicitia Pelagius fuit: quàm etiam in eo, reliquæ eius cõiunctæ & veluti sorores virtutes, tãquam in choræa aliqua sunt cõsecutæ. Quam ob causam omniũ calculis & suffragiis episcopali honore dignus iudicatus est. Verùm tam splẽdida episcopalis muneris administratio eius, flectere impiũ Principem nõ potuit. Illicet hunc ille in Arabiá, Meletium autem in Armeniam, & Eusebium in Thraciá deportari iussit, viros Apostolicis donis relucentes. Eusebius iste antehac quum ecclesias multas vacuas esse pastoribus cognouisset, militis habitus sumpto, & capite episcopali tiara, quam ex pileo cõfecerat, tecto, Syriam, Phœniciá, & Palçstinam peragrauerat: ordines vacuos in ecclesiis, presbyteris, diaconis, aliis sacris ministris supplens. Alicubi etiam episcopos ecclesiis prçfecerat, si quos esset nactus, qui cũ eo sentẽtiæ eiusdem essent. Quàm præclarũ autem fortis & generosi animi ediderit specimen, in Thraciá exulatum ire iussus, nefas esset, si silentio præteriremus. Quum is qui exilij libellũ ab Imperatore afferebat, circa crepusculum aduenisset, vt tacitus esset, causámq; aduẽtus sui premeret, eum admonuit. Si enim, inquit, hoc multitudo resciuerit, ardore æmulationis excitata, te quidẽ illa statim necabit, me autẽ cædis eius causam dicere oportebit. Hæc vbi dixisset, ad primá facem vnico seruulo, qui ceruical tantũ & libellum secũ ferebat comitatus, solus se in viam dedit: atq; vbi ad Euphratis ripam venit, qui vrbis eius mœnia præterlabitur, [a] vbi etiam

Proscribũtur Meletius Antiochenus, Eusebi⁹ Samosatenus, Pelagius Laodicensis.

† ἐπ' αὐτῆς τῆς παςάδος.

Pelagius episcopus in cõiugio cælibi, sponsam p sorore habuit.

Euseb. Samosatenus ecclesias passim clero carẽtes visitauit. Idẽ in exilium noctu clàm vadẽs, populũ fallit, seditionis vitãdæ gratia. Theodo. eo. cap. 14.

a Oppida alluuntur Epiphania

* transitum habere dicitur, piscatoriam conscendit nauim, & remiges in ripā alteram eum locum versus qui Zeugma nominatur, appellere iussit. Atq; ille quidem sic est profectus. c At Samosateni recognita, in lachrymis & luctu esse, & cōfestim traiectus nauigantibus repleri. Vbi verò eum multa parte fluuij emēsa sunt cōsequuti, plorātes omnes suadere ei cōtenderunt, ne lupis oues proderet. Sed postquā multa dicentes, eum in sentētiam suam abducere non potuerūt, (nam Apostolicum illud dictū eis obiecit, Magistratibus & potestatibus subiecti estote) alius quidem aliud, aurum scilicet & vestem & famulos ei in terrā alienam & longinquam proficiscenti obtulit: ipse verò necessariis tantum à familiarissimis quibusq; acceptis reb⁹, precatione eos ita vt conuenit muniuit, & vt doctrinam traditam diligēter & accuratè retinerent, hortatus est, & sic ad Istrum vsq; contendit. Illi factum id ægrè ferentes, vbi in vrbem sunt reuersi, parati erāt cum lupis manus conserere. Æquum enim est, vt ardorem & æmulationem quoque eorū, propter rem honestam & pulchram, exponā. Et profectò iniuriam eis me facere existimarem, si non flagrantem illorum in fide sinceritatem memoriæ posteritatis mādarem. Nam vbi, qui Arij factionis erant, pastorib⁹ ex ecclesiis omnibus expulsis, Samosata quoque pro Eusebio Eunomium quēdam adduxerunt, nemo hominum omniū vel pauper, vel locuples, vel iuuenis, vel senex, atque vt simpliciter dicam, nemo prorsus, ita vt in moribus est, ecclesiam est ingressus. Ipse verò solus in episcopalibus ædibus versatus est, nemine eum respiciēte, aut cōueniente: quum quidem vir humanus & modestus fuisse dictus sit. Quod inde satis patet. quum enim in publicum venisset balneū, & famuli fores lauacri clausissent, vbi pro foribus stare plurimos cognouit, ministris, vt eas recluderent, pręcepit: atq; vt communiter & liberè, qui vellent, lauatione vterentur, illos admonuit. quod itidem in interiori cōclaui fecit. Atque vbi nonnulli ingressi eum circūsteterunt, vt vnà cum eo in calidis aquis lauarēt, eos est cohortatus. Cœterùm quū illi sic stantes tacerēt, honorē statione eiusmodi haberi sibi ratus, celeriter aquas calidas reliquit,

*& Antiochia, quæ ad Euphratē vocantur. Itē Zeugm. 72. m. passuum à Samosatis, trāsitu Euphratis nobile. Plin. li. 5. c. 24. Pulchrū exemplū τῆς πειθαρχίας. Viatico eū pſequūtur. * πόρον. b Cōsequūtur Samosateni Eusebiū sed eum nō reducūt. Samosateni Eunomium episcopū Arianū sibi obtrusum nō respiciunt, ppter catholicæ fidei Zelum. Eunomius vir perhumanus. Cum eo in thermis Samosateni lauare nolūt.*

Eunomius sua sponte Samosatis discedit. *Lucius itidē Arianus Eunomio Samosatis succedit,* *Cōmune ciuiū omniū in hūc quoque odium, pueri pila ludētes ostēdunt. Theo. eo. cap. 15.* *Lustratio pilæ piaculo contaminatæ.* *Lucio procurāte à magistratu clerici multi vrbe pellūtur.* ὀδυλφίδος. *Eusebius martyrio defunctus.* *Et ī Episcopatu Samosateno suffectus Antiochus, ex sorore eius nepos. Perga Pāphyliæ oppidum. Mela.*

& abiit. At illi aquas eius piaculum hæresis cōtraxisse existimantes, per cuniculos eas emiserunt, atq; aliis immissis lauarunt. Id verò postquā Eunomius cognouit, statim vrbe relicta, domum est reuersus: stultum esse ratus, in ea manere vrbe, quæ publico & cōmuni in eum flagraret odio. Atque ita ille quidem sua spōte Samosatis decessit. Ariani autem alium eò misere, Luciū nomine, lupum reuera, non pastorem. At oues tametsi pastorem nō haberēt: quæ tamen pastorū sunt, fidei dogma sartum tectum cōseruantes, fecere. Porrò quantum Samosatenorum & in hunc odiū fuerit, inde liquebit. Pueri quidam pilam inter se impellentes in foro ludebant, & Lucius præteribat. Accidit autem, vt pila ex cuiusdam pueri manibus excidens, per mulæ eius qua Lucius vehebat, pedes volueretur. Atq; illi vlulatum ingētem edidere piaculo pilam repletā esse opinati. Lucius clamorem eum nō intelligens, ex acoluthis seu comitibus quēdam paulisper ibi manere, & rem ipsam perspicere iussit. Et ecce pueri per accensum ignem, lustrare ita piaculum volētes, pilam iecerūt. Puerile hoc quidem fortasse, satis tamen idoneum, quod demonstret, quàm cōstans ciuitas ea odium erga eos habuerit, qui fidei doctrinam deprauare ausi fuissent. Sed enim Lucius nō eo quo Eunomius fuit animo. Verùm suasionibus suis apud magistratus tātum effecit, vt è sacro ordine multos quidem vrbe exigerent: qui verò ei vehemētius resisterent, longius etiā abigerent. [d] Sic Euolcius ille diaconus Oasim deportatus: Antiochus autē presbyter, & magni Eusebij cognatione clarus († sororis enim eius filius fuit) permultis primariis virtutibus pollens, ad quasdam vltimas Armeniæ oras in exilium missus est. Vbi verò diuinus Eusebius, post multa pro vera pietate obita certamina, postremò etiam martyrij recepit coronā: prouinciales conuentu coacto, cui etiam Iouianus, qui Pergensis episcopus, breui tempore Arianam sequutus fuerat religionem, interfuit, Antiochum in locum * auunculi cōmunibus suffragiis surrogarūt. Atque is vbi ad sacrā mensam accessit, & vt mos est, inclinatus in genua magna vi procidit, cōuersus, quoniā

d Euolcius diacon', & Antioch' presbyter proscribūtur. * τοῦ θείου.

Iouianum

Iouianum dextram capiti suo imponentem conspexit, suffragium illius reiecit, & reliquis quoque electoribus suis restitit, dicens. [e] Nequaquam se eius dextræ consecrationem seu ordinationem suscepturũ, quæ per blasphemias diuina suscepisset mysteria. Sed hæc lōgè post sunt facta. Eo verò tempore in interiorem Armeniam concessit. Diuus autem Eusebius ad Istrum vitam egit, Gotthis tum Thraciam percurrētibus, & vrbes eius vastantibus: quemadmodum ipse scripto quodam suo testatus est.

e Antioch

e Antioch⁹ Iouiani episcopi, quòd aliquādiu Arian⁹ fuerit, ordinationem reiecit.

CAPVT XXII.

Porrò Barsen Edessenorum episcopum, cuius ingens est gloria in Phœnicia, Ægypto & Thebaide, siquidem has peragrans virtutis suæ splendore illustrauit, vt insulam Aradum incoleret, Valens cōdemnauit. Quoniam verò Apostolicis donis clarus, doctrinæ suę luce multitudinem ad se pertrahebat, & morbos quos medici curari posse desperauerāt, sanabat, in Ægyptiam inde vrbem quandam Oxyrynchon nomine est deportatus. Vbi verò & ibi virtutis gloria animos omnium in se conuertit, in extremos quosdam fines à quibus non longè barbari aberāt (Philo locus is nominatur) translatus est, quum quidem cœlesti domicilio esset dignus. Etiam nunc in Arado lectulum esse dicunt, quem plurimo honore Deus sit dignatus, quòd ægroti multi in eũ repositi * valetudinem per fidem recuperent. Verum enimuerò quę Edessę etiā crudeliter Valens egerit, silentio ea mandare nō licet. Quum nanq; Barsen, quem diximus, à grege suo exclusisset, Lycum pro eo substituit. quam rem quia multitudo ægrè tulit, & cōmunionem eius respuit, relicta vrbe omnes extra eius mœnia conuentus egere. Erat autem ibi Thomæ apostoli insigne precatorium, quod videre volens Valens, vnà cum præfecto Modesto, quosdam prius cũ mandato eò misit, vt multitudinem ibi cōgregatam, armatorum quos secum ducebat opera dissiparent, baculis & clauis eam pulsantes: si verò opus esset, gladios quoq; adhibentes. Pręfectus imperata facere, & clàm Edessenis denunciare, ne

Barsæ Edessen⁹ episcopi exilium, quo ter solū vertere est coactus. Theodo. eo. ca. 16.

Aradus Phœniciæ insula. Stephanus.

Ad lectulū huius in Arado miracula edita.

Barsæ successor Lyc⁹.

Lyci odio Edesseni extra mœnia cōuentus ecclesiasticos agunt.

Templū diui Thomæ apud Edessam.

* τὴν ὑγείαν διὰ τῆς πίστεως λαμβάνεσθαι. a λύκος, *Lycus, proprium esse hoc loco nomen potest. alioqui* λύκος *lupus Græcis dici-*

postridie more suo in loco eo cõuenirent. Mandatum enim ab Imperatore esse, vt in eos qui ibi depreheñsi essent, grauiter animaduerteretur. Præfectus sanè, quamuis diuersæ sentẽtiæ & religionis, ad eum modũ illis est minatus: vel quòd neminẽ aut paucos certè periclitari vellet, vel quòd fortasse Imperatorẽ grauiter indignãtem opera sua vti nollet. [b] Edesseni verò minarum denunciationem paruipẽdentes, vnà cũ diluculo alacrioribus etiam quã antea animis in locum designatum cõuenere, & solita sacra sua peregere. Quod vbi Modesto est indicatum, quum quod faceret non haberet, cõsilij inops, quàm celerrimè militari manu cõtracta, per forũ ad campum eum cõtendit: [c] & in mulierculam incidit, manu puellum raptantem, palliúmque sic temerè & incompositè, contrà quã fœminam decet, trahentem, atq; adeò militarem ductorũ phalangem, perinde atque ad rem magni momẽti properaret, † rumpẽtem. Eam iussu suo cõprehensam, cuiúsnam rei gratia tãtopere festinaret? interrogat. Tum illa: in cãpum eum, inquit, in quo veræ pietatis cultores sunt congregati. Noui enim, & certò noui vestrũ quod struitis cõsilium: & propterea eò venire propero, [d] vt æqualia cum illis consequar pręmia, ne scilicet cursu intermisso tardius vadẽs, gloria quæ à Deo est, excidam. Puerum autem (præfectus subinfert) quid ita tecum ducis? Et rursum illa: Vt & ipse, ait, post afflictionem & ęrumnã toleratam, honoris eius particeps fiat. [e] Ille animo ad tã generosam fortitudinem mulieris consternatus, vbi ex eius vnius aliorum omniũ coniecisset alacritatem, ad Imperialem domũ reuersus, Imperatori rem omnẽ indicauit, & vt à cõsilio cœptóq; suo desisteret suasit: turpem & aduersam dicẽs ex tali facto cõsecuturam famã, atq; Edessenorũ nihilo magis alacritatem extinctũ iri. Verbis hisce innumerã multitudinẽ præfectus cõseruauit. At imperator vbi illũ contumeliosis vocib. proscĩdit, pugno etiam cecĩdit: [f] multitudinis nihilominus duces cõprehensos cogi præcepit, vt per optionẽ vel cum Lyco seu lupo, & nõ pastore, cõmunicarent: vel citra moram vrbe excederent, atque ad vltimas oras exulatum irent.

tur, & sic appellatiuũ nomen fuerit.

b Edesseni à Modesto præmoniti, ne extra vrbẽ cõuẽtus agendi gratia pgrederẽtur, nihilominus in pposito suo pseuerãnt.

c Ad cõuentum eũ muliercula cũ puero, Modesto vidẽte, properat.

d Animus enĩ diuina æmulatione succẽsus, humanum nõ capit metũ sed terriculamẽta omnia pro risu habet, & ludicro. Theo. li. 4. ca. 26

e Admirãd⁹ ei⁹ fœminæ ad martyriũ obeũdum ardor. Magnanimitate ea Modestus adduct⁹, Imperatori, vt multitudini ingẽti parcat, vix persuadet.

f Valens multitudinis eius duces proscribẽdos censet.

CAPVT XXIII.

POrrò vbi præfectus illos omnes congregasset, Imperatoris mãdata in medium protulit, lenibus vtens verbis, stolidúmq; esse dicés, eos tam paucos & imbecilles homines cõtra Imperatorem tantum, & tot populis imperantem niti. Illi autem taciti omnes cõstitere, in ducem suum (Eulogius is erat, vir vita simul & doctrina condignam laudem cõsecutus) respectantes. Ad hunc igitur Modestus cõuersus: Quid ita tandem, inquit, ô senex non respõdes? Atqui, respondit ille, respõso nihil opus esse, qui interrogatus non essem, putaui. Rursum præfectus: Multa certè ad vos, quæ vtilia vobis essent, exponens, verba feci. Tum Eulogius: Illa quidem ad vniuersos sunt dicta. Ego autem ineptum esse existimaui, si multis reiectis, ipse respõderem. Quòd si me solum percunctatus fueris, ilicò tibi sententiam meã exponam. Ibi præfectus: Ergo vt cum Imperatore tibi cõmunio sit, facito.[a] Eulogius verò magna cum gratia facetè admodũ arridens: Proficit enim, inquit, & vnà cum imperio episcopatũ quoq; sortitus est. Verùm ille ironicum & amarulentũ dictum sentiés, grauiter id tulit: & iactis in senem cõuiciis, ad alia hæc insuper addidit: Non hoc dixi, attonite & stulte: sed cõmunicare te debere, cũ quibus ille præcipit, episcopis. At ego, inquit, & senex sum, & pastoris nõ expers: cuius vocem vt germanam intelligo, & doctrinam sequor, neq; mihi tam perniciosa & pestifera herba opus est. Hisce verbis furore incẽsus, celeriter [b] octoginta ex eis qui multitudinis essent velut columnæ, cõprehensos in Thraciam relegauit. Atq; illi vincti circũeuntes, [c] benignè à multis sunt curati. Vici enim & ciuitates eis obuiã progrediẽtes, tanquam veræ pietatis defensoribus debitum præstiterunt honorem. Porrò inuidia nunquã non in* aulis Principum stipendia faciẽs, ad Imperatorẽ mox procurrit, & multorũ honorum causam esse dixit, quòd cõdemnatis imperaretur exilium.[d] Imperator re cognita, disgregari eos, & binos partim in Thraciam, partim in Arabiã, quosdã in Thebaiden, atq; alios aliò in oppida

Modestus Imperatoris mãdatũ plebi exponit.

Plebs tacet, vt Præpositi ei respõderent, expectãs. Colloquiũ Modesti & Eulogij.

a Scitè dictũ προσφίει γὰρ ἔφη καὶ μετὰ τῆς βασιλείας καὶ ἱερᾶσθαι κεκλήρωται.

Apud Theodorit dictũ hoc per interrogationem effertur: An cũ imperio episcopatũ etiã iniit? li. 4. c. 18.

b Ex Catholicorũ multitudine octogĩta primores in Thraciã deportãtur.

c Magnus honor eis in via exhibetur.

* ὁ φθόνος ἀεὶ ἐν βασιλείοις στρατεύων. *d Itaque iussu Valentis seiuncti in diuersas orbis partes proscribũtur. Tripar. li. 7. ca. 33.*

Infrà lib. 12. cap. 5.

e Eulogius & Protogenes Antinonem delati.

** Al. Antinoum.*

f Ibi Christianismum inter paganos propagature, Eulogius monasticā vitam colit.

g Protogenes ludimagistrū egit.

h Protogenes puerum moriturum restituit. Alios quoque ęgros sanat & baptizat.

Valētes autem ad Eulogiū baptizandos adducit.

Praclarū Protogenis verbū, Prestat peccatores ad Christum per do

dispergi iussit. Si qui etiam inter eos fratres essent, disiungi curauit. e Eulogius sanè, & Protogenes, qui secūdas ab illo ferebat, * Antinonem Thebęorū oppidum deportati sunt. Quanta autem illorū virtus fuerit, illud indicabit. Quum nanq; sententiæ suæ episcopū ibi reperissent, cōmunicare cœperunt, & ecclesiasticos conuentus egerunt. Porrò cum pauci valde ad eos conuenirent, & causam eius rei esse comperirent, quòd Grecæ superstitionis studiosi oppidani essent: vbi prò eo atq; decet, errorem eum eluxissent, nō cessandū sibi esse, vsq; dum ipsi pectora sua plāgerent, duxerunt: sed ita vt par erat, illorum quoq; medicinæ & salutis curā gesserunt. f Et Eulogius quidem in domunculam quandam se ipsum abdidit, ibíq; tacitus vixit, rerum vniuersarū deum precibus exorās. Protogenes autem sacras literas edoctus, & in scribēdi arte valde exercitatus, g ludum literarium aperuit, cōmodo scholę puerilis loco inuento. In ea & pulchrè & celeriter adolescentulos scribere, & sacra docuit oracula, ita vt illi Dauidica carmina, & alia Apostolicæ doctrinę cōsona addiscerent. Quum autem ex pueris vnus morbo cōfectus, in expectatione mortis esset, h Protogenes in domū vbi is iacebat, venit, & manus cōtrectatione ægritudinem fugauit. Quod vbi aliorum parētes cognouerunt, in suas quisque ædes senem adduxerunt: & vt inualidis eorū liberis opem ferret, rogarunt. Tum ille se auxilio eis nō prius esse posse dixit, quàm ægri diuinum subirent lauacrum. Et illi, quòd eos desideriū recuperandæ suæ valetudinis adurgeret, statim dicto audiētes fuere: atque ita per corporis morbum, animę quoque salutem sunt consecuti. Si quis autem valentium quoq; ab eo persuasus diuinam gratiam ambiret, ad Eulogium vadēs, & fores pulsans, vt ille eas aperiret, & ei quem venatus esset, sigillum in Christo imponeret, rogabat. Atque vbi Eulogius eam rem, quòd in precatione idētidem interpellaretur, grauius tulit. Protogenes, Atqui (inquit) longè necessaria magis est errātium ad Christum cōuersio. Id verò factum admirationi erat omnibus, Protogenem videlicet, qui tanta ederet miracula, & tantam multitudinem ad ve-

ctrinā & sacramentorū administrationem cōuertere, quàm cōti-

ritatis lucem produceret,[a] partes primas Eulogio cõcedere. Et omnes longè prę̄stãtiorem superiorémq; Protogenis virtutem, ipsius Eulogij vita, esse existimabant. Cæterùm postquã persequutionis procella sæuire desiit, atq; vnà cũ aliis & isti [b] ab exilio reducti sunt, incolæ eius regionis lachrymãtes eos produxerunt: potissimùm vero episcopus ipse, qui auxilio tãto orbabatur. Et Eulogius quidẽ diuo [c] Barsæ vita defuncto, ecclesiæ ipsius gubernacula suscepit.[d] Admirãdo autem Protogeni, Carræ ciuitas Grę̄carũ præstigiarum spinis obsita, excolenda credita est. qua labore multo repurgata, cœlestem veræ pietatis fructũ percepit. Sed de his postea.

nuæ cõtẽplationi & orationi incumbere.

a Protogenes primas Eulogio tribuit.

b Reuersi ab exilio.

c Eulogius Barsæ succedit.

d Protogenes Carris episcopatũ gessit.

CAPVT XXIIII.

VAlens diutius Antiochiæ commoratus, Euzoio ibi ecclesias regẽte, Iudæis, & Ethnicis Grę̄cis, atque etiam qui Christianorũ nomine censentur, & diuersa ab Euangelica doctrina dogmata cõplecterentur, omnibus quæ animis eorum placita essent, vt liberè peragerent, permisit. Nam impius error sub Iouiniano quidem extinctus, à Iuliano autẽ excitatus, paulatim reflorescebat, & Dialia, Dionysia, & Cereris sacra, non in angulis, Imperatore veluti prę̄eunte, peragebãtur: & homines in medio foro, nemine obsistente, bacchantium qui numine afflantur more, discurrebant. Eorum verò tantũ, qui Catholicæ ecclesiæ doctrinam sequebantur, implacabilis hostis erat. Et primùm quidem recẽs constructam ecclesiã, quam illis Iouinian⁹ dederat, ademit: deinde verò ex aliis quoq; eos sacris ædibus exegit. Atque vbi illi sub dio agentes, ad mõtis radicẽs Deum cõsuetudine sua hymnis & laudibus celebrarẽt, & varias easdémq; aduersas aeris mutationes, aliquãdo quidem cum pluuiis & niue & immẽso frigore conflictati, aliquando autem æstu solis admodũ adusti perferrent, nè eo quidem loco vt permanerent voluit: & immissis in eos militibus, ę̄rumnosum hoc vitæ agendę̄ institutum dissipauit. Flauianus autem & Diodorus generosi veritatis athletæ tum florebant: qui imminẽtes gregi Christi fluctus, veluti scopuli quidam, quamprimùm in spumam redegerunt. Illi enim post Meletium in exilium eiectum, pro grege Christi decertabant, quum lupis

Valẽs religiones alias omnes tolerat, catholicæ tãtum fidei infẽsus.

Theod. eod. ca. 24. 25.

Orthodoxos omnib. templis exclusit.

Ne sub dio quidem eos conuent⁹ agere est pass⁹.

Flauian⁹ et Diodorus p Meletio exule gregem Christi Antiochiæ curarunt.

ipsis fortiter obuiam eundo, tum Christi ouibus conuenientem doctrinam proponendo. Atque vbi ex locis suburbanis deturbati sunt, ad proximi fluminis ripas oues pauerunt: non frustra, perinde atq; illi in Babylone captiui, ad salices carminũ organa suspendentes: sed liberè Deum, iuxta diuinũ Dauidem, in omni loco dominationis eius laudãtes. Verùm ne hoc quidem in loco diu eos durare, orthodoxorũ & rectè sentiẽtium hostis passus est: sed primo quoq; tempore inde etiam secedere coegit, cõuentúmq; eum soluere atque dissipare est conatus. Sed enim diuinum duorũ istorum virorum, qui pro pastoribus rem gerebãt, par spiritualem gregẽ, ad id quod in Christo est bellum exercuit, atque vbi pabulandũ esset, mõstrauit. Et generosus quidem Diodorum, perinde atq; præaltus & pellucidus amnis, diuino flumine suos potauit. Aduersus alienos autẽ vehementius cum impetu ruẽs, illegitima dogmata diluit & aboleuit: non magni ille generis sui præclari splendorem faciens, afflictiones autem & ęrumnas pro fide nõ grauatè ferens. Flauianus verò, qui & ipse ex nobilitate erat, veram pietatẽ generis claritati lõgè quoq; pręposuit. Is veluti quidã ludimagister, Diodoro ad sacrum pietatis * quinquertiũ instructo affuit. atq; in ecclesiis quidem ille cõcionari nõ potuit, quòd iunior adhuc ad sacerdotij gradũ non conscendisset: sed non pœnitendum enthymematum seu argumẽtorum, atque ex scripturis deprompturũ sententiarum momentum eis, qui id legitima cohortatione exciti faciebãt, suppeditauit. Et illi quidem aduersus Arianos blasphema verba iactãtes, continuè arcum intendebant: hic autem veluti ex pharetra quapiam, sic ex sapienti mente sua, frequentia sententiarũ tela subministrabat. Et in ecclesia, quemadmodum diximus, non docuit: domi verò & in publicis disputationibus impiorũ retia disrũpit, & nihil ab aranearum telis differre ostendit, quas ipsi irrefragabiles esse putabant, quæstiones atque propositiones.

In fluminis ripa orthodoxi ecclesiã cogunt. Sed inde quoque sunt depulsi.

* πεντάθλῳ ἀθλητῇ.

Flauian⁹, quòd nõdũ per ætatem presbyter esset, & in ecclesia nõ doceret, Diodoro & aliis doctoribus argumenta cõtra Arianos suppeditauit.

CAPVT XXV.

NOn parum verò illis tum in certamine hoc opis quoq; attulit, insigni vita pręclar⁹ ille Aphraates,

Aphraates monach⁹ vi

quam sapiens Theodoritus in volumine * Dei amantiũ historiæ conscripsit. Nam & hic quieto vitæ instituto, gregis Christi salutem prætulit, & monasticũ relinquẽs tuguriolum, ouilis Christi curam gessit: & multo diffluens sudore, lupos vndique ab eo repulit. Cæterùm quàm locuples virtute fuerit, & quæ suprà captum hominis fecerit, is quem diximus liber, euoluere eum volenti, ostendet. Ego verò vnum quiddam illius actorum huic loco accõmodatum, recẽsendum in opere hoc duxi. Orontes fluuius ab Aquilonari parte Imperialẽ Antiochiæ domum prӕterlabitur. Porticus autem quӕdam maxima duorũ culminum, in parte meridionali ad vrbis mœnia, prӕaltis turribus vtraque ex parte conspicua est, extructa. Inter Imperiales ædes & amnem via est, quæ per portã quæ isthic est euntes excipiens, in vicinos suburbanos agros deducit. Hanc viã aliquãdo diuus insistebat Aphraates, ad fidei gymnasiũ itur', & ouibus Christi cõgruens pabulũ allaturus. Eum è superiore loco porticus prospectans Imperator vidit. Sisyra enim seu veste ex ouium villosis pellibus consuta amictus, & senio multo confectus, celerius tamen currebat. Et quidam imperatori, hunc esse Aphraatem illum, ex quo totius vrbis multitudo pendêret, dixit. Et ille è porticu virum sanctum interrogans, Quò nam, inquit, vadis? Atque Aphraates, Pro imperio tuo precaturus, respondit. Atqui, Imperator intulit, domi te, qui leges monachorum sequeris, manere, ibíq; quietè considẽtem hoc facere oportuit. Tum diuinus senex perquàm sapienter ait: Rectè tu quidẽ, ô Imperator, dicis me id facere debere: facturúsq; id adeò constanter fueram, si pax Christi ouibus esset. Sed quum multa quædam insaniæ caligo loca omnia occuparit, & maximus insuper subrepat timor, ne plurimo imminẽte periculo, à feris oues dilanientur: necessitas mihi quoque incumbit, vt vigilem, omnẽmq; funem moueàm, ne quod grex Christi capiat detrimentũ. Agè enim, ô Imperator, si puella essem domi in conclaui abdita, fusos manibus tractans, & lanificium meum curans: atque alicunde subitò cõspicerem flammam exortã, & omni ex parte paternæ domui circunfusam, fœdo incendio eam iamiam cõsumpturam,

tam theoricã vtilitati Christi ouium, necessitate flagitãte, postbabuit.

Theodor. eodem cap. 26.

* ἐν τῇ φιλοθέῳ ἱστορίᾳ.

In nullo nõ cõuẽtu olim Christiani pro Principibus suis orarunt.

Mira modestia simul & grauitate Valenti Aphraates, necessitate se coactum, monastica vita relicta, orthodoxos docere & cõfirmare; ostendit: & eiusdẽ impiam tyrãnidem perstrigit.

quid me facere oporteret? dic, te per Deū oro, Verúmne me sic sedere,& penates patrios conflagrantes despicere,ignémque proserpentem expectare:an cóclaui statim relicto,sursum & deorsum currere,aquam in manibus habere, & modis omnibus flāmam extinguere conari,oporteret? Satis sanè scio,dicturum te, faciendum mihi esse,quod & sagacis sanæque mētis puella faceret. Id ipsum verò nūc quoq; fieri debere existimo. Quum tu enim quasi fulmen quoddam in paternam domum nostram incideris, & veriorem pietatem omnem igne vastes,vndiquaque circumcursamus, flammam gliscentem extinguere satagentes. Hæc quidem ille dixit. Imperator autē ad minas vsq; progressus, silere eū coëgit. Ex cubiculariis autem Imperatoris quidā, qui sanctum virum propter animi temeritatem grauius tractauerat, in balneum cōfestim ingressus, vt Principi lauationem præpararet,mēte captus,& in calidas aquas delapsus,ibi vitā finiuit. Imperator aliquandiu expectans,& extrahi ea mora tempus quærens, aliis causam eius rei inquisitam sibi renunciare præcepit. Qui quum eò venissent, & omnia circumspexissent, illum in calidis vndis morte frigida peremptum repererunt. Quod vbi Imperator cognouit,opus id quidem petulantis Aphraatę sancto illatæ iniuriæ & contumeliæ esse, rectè arbitratus est. De impio autem dogmate eundem, iuxta indurati cordis Pharaonem,retinuit animū. Et perinde atq; fulmine afflatus & attonitus, miraculo eo magis etiam est contra veram pietatem concitatus. Eadem tempestate idem quod Aphraates, plurimum laudatus ille Iulianus fecit. Nam hic quoque solitudine relicta, Antiochiam venit. Quum enim mendacij artifices, Ariani inquam, per sycophantiam virum sanctum traducere conarētur, veluti factionis eorum esset, & dogmati Ariano cōsentiret: Flauianus,Diodorus,& Aphraates,veritatis lumina, [d] Acacium illum qui postea Berrœensem ciuitatem sacrorum antistes optimè administrauit, ad celebrem illum virum cum huiusmodi optatis misere,vt multorū millium hominum misertus veniret, & quum aduersariorum redargueret mendacium, tum veritatem liberè confirmans,fidei doctrinā deprædicaret. Et quæ vir iste

Subita morte cubicularius Imperialis, ob malè tractatum Aphraatem, mulctatur.

Valens induratus Pharao. Iulianus eremita quoq; Antiochiā venit, ab Ecclesiæ præpositis accitus. Theod. eod. cap. 27.

d Acacius Berrœeus episcopus.

semel atq; iterum Antiochiam aduentens mirificè peregerit, Dei amantiũ historia quemuis edocebit. Quod verò vrbs tota opera ipsius ad conuentũ se & cœtũ veritatis contulerit: neminem nõ certò nosse puto, qui rectè res humanas diiudicare consueuerit. Opera nanque præter opinionem hominum edita, omnes omnino ad se pertrahere, eádémque cum eorum autore sententiam complecti, persuadere solent. Iulianum porrò præcipua quædam & rationem superátia miracula perfecisse, non nos solum, sed etiá veritatis accusatores testátur. Idem verò Antonius ille monasticæ autor vitæ Cõstantij tẽporibus fecit. Posthabita enim quandoque solitudine, Alexandrinam vrbem vbique perambulans, verbis clarioribus omnibus est attestatus, Athanasium quidẽ veritatis esse propugnatorem, & Apostolicorum dogmatum defensorem: qui verò Arij rabie affecti essent, à veritate ipsa lõgè aberrare. Adeò rem ipsam rectè putantes diuini illi viri, tẽpori cuique munia sua tribuerunt, quando vel quietiorem vitam cõplecti, vel solis relictis locis degere in vrbibus deberent, minimè ignorantes.

Iuliani miraculis Antiochena ciuitas ad orthodoxiam est reducta.

Antonius itidem sub Constantio Alexãdriã visere, & catholicos confirmare solitus.

CAPVT XXVI.

TAlia impius Valens Antiochiæ quoque egit. Transeundum autem hinc ad ea quæ Alexãdriæ sunt gesta. Quieta siquidem in Ægypto ecclesia fuit, Athanasio supstite, ob eas quas suprà narrauimus causas. Multitudo nanq; ea, quæ veram pietatem sibi sequendã statuerat, Arianam phalãgem superabat: idq; propter suũ erga Athanasium amorem. Et quum ea esset ardentior, & ad seditionem mouendam propensior, metum de se præbuit, ne tumultu concitato, Respublica detrimento mactaretur. Proinde diuina quadam prouidentia immunis à grauibus malis Alexandria permansit, tantisper dũ veritatis propugnator superfuit Athanasius. Vbi autem ille post pericula plura, nec coronas pauciores, ad quietem laboris omnis expertem, ad quadraginta & sex annos episcopatu cũ gloria magna functus discessit: Petrus, vir optimus & clarissimus, in functionẽ eius successit, suffragio quidem primùm beati illius capitis deinde etiam episcoporum prouinciæ eius vniuersorũ, totiúsque cleri & eorum qui Alexandriæ primos hono-

Alexãdria sub Athanasio Ecclesia quieta fuit, eo præsente.

Athanasij mors.

Petrus eius successor.

Vnanimis omnium ordinũ in episcopo creando electio.

res & magistratus gerebãt, votis & calculis, plebe etiam cuncta faustis acclamationibus concilium id perquàm libenter confirmante. Particeps enim diuturnorum sudorum Athanasij fuerat, nunquã à magno illo viro vel domi vel peregrè discedens, variísque cum illo periculis colluctans. Quapropter quicunque erant finitimi episcopi, & qui tranquillam vitam sectabantur, monasticas relinquentes palæstras, maximè hoc egerunt, vt Petrus in illius locum substitueretur. Postquam autem is sacram recepit sedem, nulla interposita mora gẽtis eius præfectus, contracta ex Iudæis & Græcis manu, ecclesiam circumuallauit, & Petrum exire iussit. Quod nisi faceret, se illum vel inuitum inde electurum esse, minatus est. quod quidem ille fecit, quum voluntati Imperatoris morem gerens, tũ maximè impietati ipse suæ † ius suum tribuens. Quòd nanque ex idolorum nefaria superstitione penderet, splendidè se festum diem acturum esse putabat, si veræ pietatis nauem in tẽpestatem coniiceret. Ac primùm quidem Petrus in carcerem inclusus est: postea autem profugiens, quũ scapham cõmodè nactus esset, Romam ad cõsentientem sibi eius vrbis episcopum Damasum traiecit. Et breui pòst Euzoius, qui Antiochiæ Arianæ præiit religioni, tẽpus opportunum nactus, consilium inuenit, vt Alexandriam ipse iret, & ecclesias ibi Lucio Ariano traderet. Quod quũ Imperatori quoque placuit, (adhuc enim is Antiochiæ erat) cũ satellitio multo, & militari quæ eum sequebatur manu sanè quàm frequenti profectus est, atque vnà cum eo Magnus Imperatoris * quæstor. Habebant ij ab Imperatore ad præfectum prouinciæ Palladium mandatum, vt is quacũque in re opus esset, Lucio & Euzoio nõ deesset. Et Petrus quidem, sicuti dictum est, in carcere asseruatus est: postea etiam Romam nauigauit. At Lucius Arianus in sacram Athanasij sedem est collocatus. Itaq; Ægyptij longè grauiores in † exteros animos cõcepere. Simulatq; enim improuiso aduenerat Lucius, statim ecclesias occupare contendit. Atque vbi plebs cõtrà niti cœpit, bellum aduersus clericos & sacras virgines est institutum. Et aliæ super alias illatæ calamitates, ecclesiæ Catholicæ sectatores afflixerunt. Perinde enim ac-

Præfectus Ægypti Palladius Petrum in carcerem conicit.

† ἀφοσιούμενος τὸ εἰκός.

Idẽ Romã ad Damasum episcopũ cõfugit.

Euzoius Antiochenus, et Magnus imperatoris quæstor, Palladio adiuuãte, Lucio Ariano ecclesiam tradunt.

* ὁ τῶν βασιλικῶν ταμίας χρημάτων.

† περὶ τοὺς ἀλλαχόσε.

Sæua Catholicorum

que feræ agrestes gregi Christi Ariani imminentes, partim in exilium egere, partim captos in vincula coniecere: quos rursum ex vinculis productos, variis subdidêre suppliciis. Quidam enim vngulis & flagris bubulis cæsi, quidam ardentibus facibus adusti: atque alij bonis primùm spoliati, aliis mox sunt affecti cruciatibus. Tormentis verò tam varij generis † superesse, admirabile est visum. Quòd si quis prius vita excessisset, quam tanta mala expertus, aut si ad tolerabilius exilium damnatus esset, fortunatum id, & quod alicui inuideri posset, habitum est. Sed quis exponere possit, quę mala in Lucij introitu acciderint? Quorũ quidem Sabinus, qui res ecclesiasticas conscripsit, minimè meminit, quòd coniunctorum sibi Arianorum dedecora premere maluerit. Optimè autẽ ea beatus Petrus, postquã è carcere profugit, in scripto quodam suo tanquã tragœdiam exposuit, & ad omnes vbique ecclesias misit. Quod scriptum, quũ prius vnum saltem nefariũ impij Lucij flagitium memorauero, volumini huic inseram.

Alexãdriæ persequutio ab Arianis eis illata.

† ἐπιβιῶναι.

CAPVT XXVII.

AC Petrus quidem ille admiratione dignus ad eum modũ Romam concessit. Qui verò factionis Arianæ erant, quantũuis pauci, ecclesiis in Ægypto imperarunt. Nec ita multo pòst, mandatum quoque ab Imperatore ad gentis eius præfectũ missum est, quod Nicænæ fidei propugnatores à Lucio indicatos Alexandria & omni Ægyptia prouincia eiici iubebat. Porrò Euzoius confectis Alexandriæ ex sententia rebus, rursum se Antiochiam contulit. Lucius verò quemadmodum mandatũ fuerat, & Ægyptij pręsidij dux, cũ magna multitudine ex Græcis & Iudæis & Arianis mixtim collecta, hostiliter prædas egit, & infesta signa cõtra monachos solitudinem incolẽtes duxit. Ea enim spe erat, si iis quietẽ maximè consectãtibus molestiam turbulẽter afferret, in potestate eos sua fore: proindéq; & eos qui in vrbib. essent Christianos, à se deuictũ iri. Quandoquidem multi ea tẽpestate venerãdi in AEgypto & Thebaide viri monasteriis præibant, Arij opinionem maximè auersantes. Quos plebs ipsa sequuta, vt eadẽ cum illis de religione sentiret, maximi faciebat. Neque enim illi

Ariani in Ægyptiis ecclesiis regnant.

Monachomachia Arianorum.

Plurimi in Ægypto monachi Catholici.

quorum fidē vulgus hominum est imitatum. Hoc nostra ætate homines plebij nō faciunt.
** ἀσὸρ.*

de dogmatibus nugari voluere, ac ne potuere quidem. Penes eos autem veritatem esse arbitrati sunt, quorum preces Deus exaudiret, miraculorum edendorum facultatem eis tribuens, & qui fidei verbis virtutis facta tanquam testimoniis confirmarent: quales tum monachorum duces fuisse nouimus, Macarios duos, Alexandrinum & * Vrbanum, quorū antea meminimus. item Pambo, & Heraclidem illum, qui optimè ab Antonio magno virtutis & Ægyptiorum monasteriorum antistite sunt eruditi, & alios eiusdem discipulos. Et quum Lucius secum ipse reputaret, fieri neutiquam posse vt res Arianorum in tuto essent, & ipsi vniuersalem sibi Ecclesiā subiiceret, nisi eos qui inter monachos summi essent, in sententiam suam pedib. ire cogerent, rem eā est aggressus. Et quia suadendo nihil efficeret, ad vim se conuertit. Itaque armati nudis, & qui ne manum quidem defendendi causa extendere vellent, ingruentes * miserandum in modum eos afflixerunt, ita vt cladem illis illatam verbis exponere non sit. Postremò tamē cœptum id frustra fuit, quòd omnes parati essent iugulum inclinatum gladiis præbere: & si opus esset, mori potius alacriter, quàm aliquid de Nicænis decretis mutare. Fertur verò & illud, quum impetū & imminentium militum expectarent, quendam apud eos fuisse ex pedib. propter articulorum conuulsionem [a] adeò laborantem, vt illis insistere non posset, sed scipionib. quibusdam illorum vicem & vsum expleret. Hunc illi oleo vnctum in nomine Christi, quem Lucius persequeretur, surgere, & domum ire iusserunt. At ille exiliens, statim iter perfecit, eadem prorsus cum monachis istis colenda esse prædicans, quibus Deum Lucium accusantibus gratiam suam concederet & aurem tam benignè præberet, vt se tā diuturno morbo liberarint. Verùm ne iis quidē ipsis rebus eis consilij cœptique sui pœnitētia incessit. [b] Noctu enim hos oppressos † atq; comprehen-

Lucius, quòd plebē ex sententia sanctorum monachorū pendere sciret, armis eos ipsos monachos in opinionem suam cogere contēdit, sed nihil efficit. Sozo. eod. cap. 20.
a Monachi Catholici hominem claudū olei vnctione & precatione sanant, in flagranti persequutionis ardore.
b Sācti quidam monachi ab Arianis in insu-

** Valens impietatē quā dudū meditatus fuerat, operibus explens, legē tulit, vt monachi militarent. nolentes, per tribunos et milites fustibus interfici iussit. Eutrop.* † *In his Theodoritus fuisse scribit duos Macarios; & Isidorum li. 4. ca. 21. Theod. eo. ca. 21.*

ſos in inſulam quandam circumcirca lacu ingenti circundatam miſerunt, quam antiquitùs homines ſuperſtitionis dæmoniacæ, qui doctrinam noſtram prorſus non audiſſent, incolebant. Erat autem adhuc ibi pernicioſi & peſtiferi dæmonis antiquiſſimũ delubrum, cuius cultu etiamnum maximè tenebantur. Poſtquam autem inſulam attigerunt, ſacerdotis filia à dęmone agitata ad eos venit. Quæ vbi curſu & clamore indecẽti ad eos contenderet, inſulæ incolæ nouitate eius rei conſternati, eam ſunt ſequuti. Vbi verò ad nauem, qua diuini illi ſenes ad litus appulerant, acceſſit, dæmoniũ illam conuellens humi proiecit, & magno per illam clamore edito obſeruauit. [d] Quid nam, inquiens, ad nos veniſtis, magni Dei miniſtri? Inſulam nanq; iſtam iamdudum nos abſque moleſtia & turba omni tenem9, & omnibus propè hominibus ignoti, & lacub. iſtis circumuallati hîc latemus. Quod ſi deinceps vobis hanc regionem incolere viſum eſt, libenter decedemus. Talia dæmon per puellam vociferabatur. Qui ſimulatque ab illis increpitus ſilere iuſſus eſt, puella eueſtigiò cum pudore & modeſtia ad ſeipſam rediit. Et pater eius atque inſula omnis cum incolis vniuerſis Chriſtianiſmũ ſuſcepit: templúmque quod ibi erat, repurgatum, atque in eccleſiam transformatum, Chriſto dedicauit. Ea res quamprimum Alexandriam renunciata, Lucio non parum attulit mœroris. Factum enim inde eſt, vt non ſolum alienorum, verumetiam popularium ſuorum odiũ incurreret: perinde atque is, qui non cum hominib. ſed cum ipſa prorſus Deo bellum gereret. Itaque occultè ſtatim, [e] vt Macarij ad ſtudia ſua & in ſolitudinem redirent, præcepit. Satis quidem hæc crudelem Lucij impietatem indicant. Exactius tamen animi eius inhumanitatem diuini Petri literæ declarant: quarum ego prolixitatem fugiens, quæ loco huic accommodata ſunt, ex eis decerpam, & hiſtoriæ adiiciam. Scribit autem ad hunc modum.

lam Ægyptiam ad idololatras deportati.

Miraculo tali inſula ea Chriſtianiſmum ſuſcepit.

c Hic illi ſacerdotis idololatræ filiã dæmoniacã plaga ſua liberant.

d Dæmon magni Dei miniſtros agnoſcit.

Lucius tanquam θεόμαχος, & Dei inimicus, etiã apud ſuos grauis laborat inuidia.

e Lucius monachos deportatos locis ſuis reſtituit.

Petri Alexãdrini ſcriptũ, de Lucij ſumma in Catholicos apud Alexãdriã crudelitate.

CAPVT XXVIII.

PAlladius gentis præfectus, quum ethnicus & gentilis ſuperſtitionis eſſet, atque ad pedes ſimulacrorum ſemper prouolueretur, & quòd ſæpe antea bellum ad-

Palladius Ægypti pfe ctus idololatra manu armata ecclesiã Theonæ occupat.

Milutũ insolẽtes vociferationis.

** ἰυφημίας.*

Cõtumeliæ eorũdem in sacras virgines.

" uersus Christũ meditatus esset, ea quam diximus multitudine contracta, impetum in ecclesiam fecit, perinde atque barbaros subiugare pergeret. Tum sanè, tum res pessimæ sunt admissæ: quas quum dictare tantum vellẽ, quòd memoria earum dolorem mihi renouaret, ingentem vim lachrymarum emisi. Ac diu profectò in eo luctu permansissem, nisi diuina cogitatione mœrorem eũ laxauissem. Postquam nanque in ecclesiam quæ Theonæ dicitur, militaris manus irruit, pro sacris verbis * acclamationes faustas simulacrorum, pro diuinarum scripturarum lectione impuros manuum plausus, & infractas fœdásque voces edidit. Cõtra Christi virgines eas contumelias euomuit, à quibus proferendis lingua abhorret: turpe enim est eas proloqui. Atque si quis sanæ mentis eas modò audiat, aures obstruat, & surdus potius fieri optet, quàm vt ipse tam fœdorum verborum auditor sit. Sed vtinam verbis contenti, verbis saltem sæuiissent, & factis ipsis verborum impuritatem non superassent. Perferri enim ab eis qualecunque etiam conuicium facile potest, in quib. Christi sensus & diuina doctrina est. Isti igitur ipsi qui sunt vasa iræ, præparati ad interitum, nasum deprimẽtes, † sonitum impudicum narib. eundémque ingentem, perinde atque (vt ita dicam) ab aquarum fistulis emiserunt, & vestem sanctarum Christi virginum, quarum vitæ institutum typum atq; formam sanctorũ expressam refert, dilacerarũt: atq; vt natura ipsa fert, nudas eas per vrbẽ omnem veluti in triumpho duxerunt, lasciuè atque impudicè, quo placitum esset modo, eis illudentes, & (fera prorsus & inaudita, quæ fiebant, erant) publicitus ita nudatas circumagentes. Ac si quis earum propter rei indignitatem misertus, blandis admonitionis vocib. vsus factum inhiberet, is vulnere inde reportato abibat. Sed ô calamitates. Multæ virgines violentam corporis cũstuprationem sustinuerunt, multæ clauis in caput diuerberatæ ore hianti obriguerunt, quum quidem corpora quoque iustæ sepulturæ mandari non permitterẽtur. Quapropter ad hodiernum vsque diem parentib. adhuc miserè vociferantibus multa corpora non reperiuntur. Verùm quid ego parua hæc, si cum magnis aliis confe-

Horrenda petulantis militum impietatis exẽpla.

† Ronchi.

Virgines sacræ denudatæ à militibus per vrbem Alexãdrinam probrosissimè ductæ.

tas, commemoro? Quid his immoror, & non potius ad ea quæ maioris sunt indignitatis, statim transeo? quæ vos, sat scio admirabimini, & diutius nobiscum cõsternabimini, ad Domini erga genus humanum amorem & benignitatem, quòd non res simul vniuersas prorsus comminuerit, obstupescentes. Quæ nanque, iuxta id quod scriptũ est, neque facta sunt, neque audita in diebus patrum nostrorum, ea in ipso sanctiore sacrorum altari peregerunt impij. Nam veluti in proscenio ludorum dissolutorum, vt puer sexum masculi abnegans, & mulieris expetens, stibio (sicut scriptum est) oculis perunctis, & fuco facie rubricata, quemadmodum quæ apud eos sunt simulacra, habitu muliebri, in ipso sanctiore altari, vbi descensum Spiritus sancti inuocamus, conuersione scitè in orbem facta, huc atque illuc manibus gesticulans saltaret, fecerunt prolixè admodum ridentes, atque nefarias voces addentes. Alij autem & hoc ipsum factum non satis ad obscœnam temeritatem esse putantes, & quæ iam patrata fuerant decora potius quàm nefanda existimantes, ex ipsis quendam obscœna fœditate notissimum, veste detracta, & pudenda etiam corporis parte, prout naturæ fert habitus, nudata, ecclesiæ throno imposuerunt, & fœdũ contra Christum concionatorem appellarunt. nam pro diuinis verbis turpitudinem protulit, pro oratione graui & sancta impudicam lasciuiam, pro pietate impietatem, ac temperantia fornicationem, adulterium, masculorum concubitum, furtum, cibum & potum vnà cum aliis eiusmodi ad vitam vtilia & commoda esse docens. Quum hæc ita se haberent, † & ego ex ecclesia secederem (quomodo enim id non facerem, quum ibi militaris furor obtineret, quum [a] plebs ad dissolutam licentiam venalis, quum largitiones pecuniarum, quum ethnicorum seu gentilium manus maximis nixæ pollicitationibus regnarent?) successor meus in eam est missus, qui [b] episcopatum veluti prophanam dignitatem auro redemit, * Lucium quidam, Lupi improbitatis & actionum stu-

Puer muliebri habitu in sanctiore templi ara saltãs atq; gesticulans.

Homo spurcissimus nu d in concionẽ pductus, fœdissimã ĩ ecclesia orationem habuit.

a δῆμος πρὸς ἀταξίαν ἀργυρώνητος.

b χρυσίου τὴν ἐπισκοπὴν ὡς ἀξίωμα κοσμικὸν ὠνησάμενος.

† *Petrus episcopus ex eo templo discessit.* * *Lucius in id inductus. Introitus Lucij in ecclesiam.*

» diosus, non rectè sentientium episcoporum consilio, nũ
» legitimorum verúmque clericorum calculis, non po-
» puli flagitatione, sicuti ecclesiasticæ produnt sanctio-
» nes, lectus. [c] Aderant autem ei (simplici nanque & fa-
» cili introitu vrbem ingredi non potuit) non episcopi
» aliqui, non presbyteri, non diaconi, non populi ca-
» teruæ: non eum monachi hymnos & laudes ex scri-
» pturis concinentes produxere: [d] sed Euzoius affuit, qui
» dudum cùm diaconus nostræ huius Alexandriæ esset,
» vnà cum Ario in sancta & magna synodo Nicææ, ordi-
» ne motus, præsidentia sua nũc Antiochenam vastat ec-
» clesiam. [e] Et ex comitatensibus largitionum † Comes,
» qui secum immensam militum multitudinem adduxit,
» omni genere impietatis semper clarus, nomine [f] Ma-
» gnus. nam Iuliani temporibus ecclesiam Beryti, quæ
» Phœniciæ insignis vrbs est, incendit, quam sub Iouinia-
» no beatæ memoriæ principe impẽdio ipse suo restitue-
» re est coactus: capite etiam propè plexus, nisi multis
» deprecantibus Imperator humanissimus ei pepercisset.
» Conuenit ergo ex isto ardorem vestrum, quam ad vin-
» dictam factorum excitari velim, existimare, qualia &
» quanta in Christi ecclesiam, eo ipso quem diximus ty-
» ranno nobis imminente, commissa sint flagitia. Simu-
» látq; enim, qui à pietate vestra & rectè vbique sentien-
» tibus Christianis atque episcopis sæpius est damnatus,
» Lucius in vrbem iustis de causis sibi infestam peruenit.
» Non enim solum, vt infamis ille in psalmis insipiens,
» dicit, non est Deus verus Christus: sed etiam studiis suis
» & ipse corruptus est, & alios corrupit: blasphemiis quæ
» in Seruatorẽ ab eis effunduntur, qui creaturam supra
» creatorem colunt, gaudens. Quidni autem hoc faceret,
» quum consimilem cum Græcis obtinens sensum, cultũ
» audeat exhibere † recẽs promulgato Deo, homo pesti-
» lentissimus? Nam in ipsius conspectu eiuscemodi decã-
» tatæ sunt laudes: Auspicatò aduenisti episcope, † qui fi-
» lium non dicas. Serapis te, cui charus es, adduxit: pa-
» trio sic eorum idolo nominato. Confestim momento
» nullo prætermisso, is quem diximus Magnus, coniun-
» ctissimus illi impietatis socius, & satelles acerbissimus,
» satrapésque crudelissimus, collectis quæ sub eius cura
sunt co-

c Illegitima episcopatus occupatio.

d Euzoius cum Ario Nicææ dãnatus.

e Comitatus aula, comites siue aulici Imperatoris: qui etiam propterea Comitatenses dicuntur.

f Magnus incendiarius.

† Magnus largitionũ Comes.

† προσφάτῳ θεῷ.

† υἱὸν μὴ λέγων.

sunt cohortibus, presbyteros & diaconos decem & nouem comprehendit, quorum nonnulli octogesimum excessere annum. Atque eos nō aliter atque in abominando quopiam & legibus Romanis aduerso scelere captos, publico instituto iudicio, cogere (Christianorū virtutis leges ignorans) vt patriam ab Apostolis per patrum traditiones acceptam fidem proderent, conatus est. Eáque re delectatum iri humanissimum Valentem Augustum confirmauit: Sequimini, ô miseri, magna voce dicens, Arianorū sententiam: sequimini, & id persuaderi vobis patimini. Ignoscet enim vobis Deus, etiamsi veram colitis religionem, qui non arbitrio id vestro, sed necessitate adducti faciatis. † Necessitati nanque sua reliqua est defensio: voluntate autem sua consultò quidquam facientem, crimen & accusatio consequitur. Quapropter rationes eiusmodi ob oculos vobis ponentes, nulla mora interposita, propensis animis ad partes hasce concedite, & Ariano dogmati subscribite, quod nunc nominatim Lucius prædicat. illud persuasum habentes, si dicto Principis audientes fueritis, pecunias, opes, & honores accipietis. Sin contrà nitemini, carcerem, fidiculas, tormenta, flagra, & coercionem experiemini: & cum pecuniis simul & possessionibus mulctati, tum patria eiecti, ad loca dura & grauia incolenda condemnabimini. Ita quidem generosus (si Deo placet) vir, minas charitate temperans, cohortatione simul & necessitate, â pia sententia omnes abducere volebat. At illi cruciatibus omnibus pietatis proditionem acerbiorem esse putantes, & rectè quidem, (sic enim res habet) huiuscemodi ei verbis necessariò, virtute & animo præsenti, * insidias simul & minas eius refellentes, obuiam iere: Desine tandem, desine talib. nos terrere verbis, intermitte vana afferre epichiremata & aggressiones. Nos siquidem neque † nuperum neque nouitium colentes Deum, quamuis fluctibus frustra tumescens despumes, & tanquam violentus ventus incumbas, tamen ad mortem vsque in veræ pietatis dogmatibus perdurabimus: non inualidum, non insipientem, non â veritate seiunctum credentes atque colentes Deum: neque qui aliquando quidem fuerit

Magnus decem et nouē presbyteros & diaconos Catholicos captos, iudicio īstituto, ad Arianismum cogere conatur.

Magni suasiones, quib⁹ se sāctos eos viros flexurum putat.

† τῇ μὲν ἀνάγκῃ ἀπολογία περιλείπεται τῷ δ' ἐθελοντὴς (?) ἔρτω (?) ἀκολουθεῖ κατηγορία.

Eiusdem minæ.

Sanctorum virorum responsum.

* ἀπάτην τε καὶ ἀπειλὰς ὑποτάξαντες

† νεκλὴν (?) πρόσφατον.

Defensio inculcāta τοῦ ὁμουσίου consubstātialis

** Mihi videtur hoc loco v. x ist i Patrē, esse delenda, sin autē est retinenda, sicuti retineri potest, paulò pòst coniunctio, Et, addenda erit. Et legendū, Et tēporalē aut, &c.*

** χρονικὸν ἢ πρόσκαιρον.*

„ * patrem, aliquando autem non fuerit, iuxta impium „ hunc Arianum, * temporalem aut temporarium opinantes filium. Nam si, vt furentes Ariani volunt, creatura est filius, non existens patri ὁμοούσιος consubstantialis, eò etiam vt non fuerit, redigetur pater, non subsistente scilicet filio, non existens aliquando, secundum ipsos, pater. Sin semper pater est, subsistente videlicet qui ex eo est vero (filio) & quidem non iuxta defluxum germinis (perpessioni enim Deus obnoxius non est) quomodo non amens & insanus est, qui fuisse aliquando opinatur, quum non fuerit filius: per quē omnia vt essent, secundum gratiam, constitere? Nostri igitur ex orbe vniuerso patres, à quibus excidentes isti meritò ἀπάτορες, hoc est, sine patre facti sunt, Nicææ coacti, praua Arij opinione, quam iunior iste nunc defendit, anathemate iugulata, non ἑτεροούσιον, hoc est, alterius substantiæ, quod nunc nos dicere cogere vultis, filium à patre dixerunt, verùm ex eius substantia. Quod sic per piam sententiam ritè intelligentes, ex multis diuinorum verborum argumentis ὁμοούσιον cōsubstantiale sunt professi. Talia atque his similia quū dixissent, in carcere eos diebus multis habuit, futurum ratus, vt à pia dimoueret sententia. Illi autem, quemadmodum generosissimi quique athletæ, in stadio metum omnem extinguētes, & seipsos per diuinas cogitationes fortib. patrum factis inungentes, fidiculas etiā ipsas & tormenta pro gymnasio & exercitio virtutis habentes, fortissimam de vera pietate obtinuere mētem. Atq; eis qui theatrū & spectaculū, vt beatus Apostolus scribit, & angelis & hominib. facti essent, sic decertātib. accurrit ciuitas vniuersa, Christi athletas spectatura, qui constantia torquentis quæsitoris vincebant flagra, & per patientiam tropæa contra impietatem statuebant, triumphúmque de Arianis exhibebant, quum quidem acerbus iste inimicus, eos per minas, & insidias sibi subiectos, se eis qui in Christum impij sunt, deditutū existimaret. Sed enim tormentorum vi & impetu per graues adinuentiones iam defessus, populo omni multifariam ploratu vario quiritante, acerbus ille & ab omni humanitate alienus quæsitor, collecta rursum ad dis-

Ariani ἀπάτορες. Sancti illi viri acerbe torquentur.

Tormenta omnia vincunt per patientiam.

solutam confusionem manu illa sua, ad iudicium illos seu potius ad pristinam præiudicatámque condemnationem in portũ maris vocat, quum quidem more suo simulacrorum cultores & Iudæi contra eos magno redemptos emitterent clamores. Et quia illi in apertam furentium Arianorum impietatem pedibus ire nolẽt, plebe cuncta pro tribunali plangente, sententia fertur: Alexandria eos eiectos, Heliopolim Phœniciæ incolere debere, vbi ex habitatoribus omnibus aliquis Christi nomen (simulacrorum enim cultui dediti sunt omnes) ne audire quidem sustinet. Et euestigiò eis scapham conscendere iussis, in portu ipse stans (in propinquo enim, in lauacro publico, condemnationis aduersus eos sententiam tulit) & strictum ostentans gladium, quòd eo se exterriturum putabat, qui ancipiti mucrone dæmones aduersarios sæpenumero conuulnerassent, sic demum soluta naui abire iubet. quum nihil rerum necessariarum in nauim comportassent, neq; aliquod prorsus exilij solamen haberent. Ipso etiam mari ad tam admirandam & incredibilem indignitatẽ spumis suis excandescente, & (vt puto) factũ hoc grauiter ferente, atque adeò, vt ita dicam, per virorum eorum susceptionem se tam iniquo celeumate polluere nolente. Quare ignorantibus quoque barbaram prorsus iudicis manifestò indicauit sententiam. Verè igitur dici potest, Cœlũ ad hoc factum consternatum esse: ingemuit nãque vrbs tota, atque etiam nũc plangit. Et ij quidem alternis manibus pectora pulsantes, ingentem sonitum edidere. Alij autem manus simul atque oculos in cœlum tendentes, de tanta vi sunt protestati, tãtummodo non dicẽtes. Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam quę fiũt, iniqua & cõtra leges sunt. & omnis hæc vniuersitas fletu repleta est, & cãtilenæ miserabiles & planct⁹ totã vrbẽ sunt peruagati. Ac derepẽtè plorantibus omnibus, lachrymarũ fluuius ferè exũdatione sua mare obruens, obort⁹ est. Itaq; quũ is quẽ diximus in portu astans, remiges tollere, & pandere vela iussit: tum commixtus virginum & fœminarum, senum & iuuenũ ploratus & planctus, lachrymis acribus implicitus, clamórque vniuersorum, strepitu suo maris spu-

Heliopolim Phœniciæ deportari per sententiam iubentur à Magno.

Luctus & planctus Alexandriæ maximus ob tã iniquum iudicium.

Heliopolis Phœniciæ.

Luctu eo in vrbe Alexandrina hominibus Palladius interdixit.

Lugētes plerique ad metalla damnati.

Inter eos quoque Damasi Rom. Pontificis diaconus, quum prius grauiter excruciatus esset.

Sepultura cadauerib. sanctorum denegata.

Compati & cōdolere charissimis capitibus, vetitum.

mantis infractos fluctuum aceruos suppressit. Hoc modo quum illi, quos diximus, Heliopolim, vbi simulacra superstitiosè colunt omnes, (vbi diaboli voluptuaria vigent studia, vbi ferarum sunt horrenda domicilia: montes enim ex omni parte ad cœlum vsque prominentes eam circundant) naui soluta nauigarent, in media deinde vrbe omnes in vniuersum & pro se quisque miserabiliter vociferando, & verba luctuosa ingemiscentes edendo, lachrymare quoque edicto præfecti vrbis Palladij sunt prohibiti, qui & ipse summoperè idolis addictus erat. Permulti nanque qui plorabant, comprehensi, & primum in vincula coniecti, deinde diuerberati, cæsi & cruciati, ad Phennesia & Proconnesia metalla sunt damnati, homines propter diuinum ardorem egregij ecclesiæ propugnatores: quorum plures monachi erant, solos locos per virtutis & pietatis exercitium incolentes. Cum quibus (erant autem viginti & tres) pauló pòst diaconus quidam, qui à dilecto fratre nostro Damaso Romanæ vrbis episcopo, ad nos consolatorias simul & communicatorias literas attulerat, reuinctis in tergū manibus nō aliter quàm insignis quisquam ex maleficis latro, publicè à carnificibus est ductus. Atque vbi crudelius etiam quàm homicidę solent, est excruciatus, saxísque & plūbeis vncis in ceruicibus admodum flagellatus, scapha in mare descendit, atque itidem vt alij signum diuinæ crucis in frōte impressum habens, curæ atque creaturæ omnis expers, Phennesum in metalla, quæ æris sunt, missus est. Insuper quum quæsitor tenera puerorum excarnificaret corpora, nonnulli apud ea permansere, cadauera iusta sepultura fraudātes: quum quidem parentes & fratres & cognati, vrbs denique (vt sic dicam) tota, vnum hoc suos sepeliendi extremū solatium sibi concedi peterent. Sed ô immēsam prætoris & iudicis, ac potius condemnatoris inhumanitatem. Qui pro pietate decertarunt, ne homicidis quidem, corporibus eorum sepultura carētibus, cōferuntur. Qui bonum peregere certamen, feris & volucribus esca proiiciuntur. Qui patribus propter conscientiam pro misericordiæ affectu cōdolendū sibi esse statuere, perinde atq; iniustū quid & impiū admisissent,

capite plectuntur. Quæ nam Romanorũ lex, quæ barbarorũ sententia in eos qui per pietatem patribus condolerent, animaduertit? Vbi veterum quisquam vnquã tam illegitimum & impium facinus fecit? Iussit quondam Pharao Hebreorum occidi masculos. At inuidia & metus hoc illi subiecit edictum. Verùm quanto illa vetera, quàm præsentia hæc, humaniora? Quanto ad optionẽ iniuriæ desiderabiliora? Quanto ad collationem iniquitatis meliora? Quamuis viciositates à seipsis inter se non disgregentur. Ea quæ dicta sunt, infida, inhumana, grauia, fera, barbara, crudelia, & acerba sunt. Atq; hisce reb. qui Arianã insaniam cõsectãtur, gloriãtur. Et quũ ciuitas omnis in luctu esset (non enim erat vlla dom', in qua nõ esset mortuus, sicuti in Exodo scriptum est) non quieuerũt tamen, qui insatiabilẽ sibi exercitio ad iniquitatẽ habitũ cõpararunt. Volũtate enim & arbitrio suo ad res deteriores assuefacto, improbitatísque veneno ad prouinciales episcopos vsq; extento, largitionũ comite quẽ diximus Magno satellite etiam ad iniustitiam vsi, aliquos quidẽ curiæ iudiciũ tradiderunt, aliquib. autẽ quib. voluere modis insidias tetẽderunt, omni ex parte omnes, nihil intentatum relinquẽdo, ad impietatem quasi venari & pertrahere volentes. Sedenim omnia circumeundo iuxta hæresis suæ patrẽ diabolum, quærentes quem deuorent, quod de summa rerum desperarent, vndecim ex Ægypto episcopos, viros qui à pueris ad senectutem vsq; virtutis & pietatis exercẽdæ gratia solitudinẽ incoluere, doctrina & factis voluptates subiugauere, verioris pietatis fidẽ deprædicare non erubuere, pietatis dogma vnà cũ lacte inbibere, victoriam sæpè à dæmonibus retulere, virtute aduersarium fregere, & Arianam sectam oratione sapientissima veluti in colũnam incisam traduxere, instrumentũ feritatis eum quem sæpe diximus habentes, exulatum in orbe nostro apud Domini percussores Iudæos in ciuitatẽ Diocæsaream misere. Veruntamen, sicuti Orcus seu infernus, fratrum morte nondum expleti, vbique terrarum, dementes & stupidi mortales sæuitiæ suæ monumentum aliquod relinquere sunt ausi, nobilitatẽ ex malefactis aucupantes. Ecce enim rursum Ecclesiæ Ca-

Sæuitia ista crudelitatẽ omnẽ veterum superauit.

Arianorum tyrannis in Ægyptios episcopos.

Ex eis vndecim Diocæsaream relegauerũt ad Iudæos. Egregia episcoporum eorũ laus.

Ariani clericos & Monachos Catholicos Antiochenos.

Neocæsaream Pôti proscribendos curarũt.
† τὰ τῆς δρα ματουργίας αὐτῶν διαμαρτύρασθαι.

„ tholicæ clericos Antiochiæ degétes, vnà cum probatis
„ monachis, qui † eorum insolentes actiones testimonio
„ suo confirmarent, vbi Imperiales aures quærelis contra
„ hos institutis obtuderunt, Neocæsaream Ponti proscri-
„ bi curarunt. Qui breui etiam propter locorum ferita-
„ tem seu duritiem, vita sunt defuncti. Huiusmodi tem-
„ pus illud excepit tragœdias, silentio quidé illas & obli-
„ uione dignas, sed quæ in scripto hoc insertæ, eos redar-
„ guerent, qui linguas contra vnigenitum mouerunt: &
„ qui blasphemiæ correpti rabie, non solum iaculis pere-
„ re rerum vniuersarũ Dominum contendunt, sed & ad-
„ uersus pios eius ministros infestum & irreconciliabile
„ susceperũt bellum. Hæc quidem diuinus Petrus de eius
„ temporis rebus refert. Et ipse Lucius ad hunc modum
„ Ægyptum turbauit.

CAPVT XXIX.

Plerisque ĩ regionibus Ariani ꝑsequẽtes, cũ qui persecutionem pertulere inferiores fuere. Sozo. li. 6. cap. 21.
† ἐν ἀταξίαις
In Syria & Antiochia primas tulere.

QVod autem tum Didymus philosophus in eis regionib. floreret, & alij præclari viri, & maximè qui ibi erant monachi, qui & plures & boni cũ angelorum viuendi instituto certabant, Lucius efficere nihil potuit. Quamuis enim ecclesia Ægypti persequutioné ferret, lõgè tamen vnà cum laude & gloria, Arianos hominum numero superabat. Quod itidé apud Osroenos accidit, atq; item apud Cappadoces. Diuinũ nanque illud amicorum par, Basilius videlicet & Gregorius, inimicorũ insultus repellebant. Sola autem in maxima ecclesiastici † ordinis dissolutione erat Syria simul & Antiochia. Plurimi enim ibi Ariani erant, & ecclesias obtinebant: catholici verò pauciores, quos quidé alij Eustathianos, alij auté Paulinianos vocabãt, eorũ quippe seorsim Paulinus & Meleti⁹ cõuentus coegerãt, sicuti antea diximus. Et quum parum abesset, quin Antiochenorũ ciuitas cuncta periclitaretur, & ad Arij rabié deflecteret, illorũ opera simul & Imperatoris impetum, & factionis eius vim superauit. Nam quodammodo accidit, vt quòd ecclesiarum administratio penes viros fortes esset, multitudo ab opinióe cõcepta nõ discederet. Proinde & Scythæ, quia virum magnanimũ episcopũ nacti fuerant, religionis cultum minimè mutasse tũ feruntur. Gens ea nãque quamplurimos habet vicos, regiones, &

Quales pastores, tales & oues.

castella. Atque in iis veluti metropolis Tomos excellit, ciuitas fortunata maximè, & magnitudine aliis longè præstantior. Sita ea est in maritima regione Ponti, qui Euxinus dicitur, ad sinistram sinum eum naui petenti partem.* Ad eum autem vsq; diem, vetus ibi cõsuetudo durabat,[a] vt vni gens omnis episcopo parêret.[b] Eo tẽpore verò Britanio eis quidã præfuit. Euenit porrò vt Valens tum eò veniret, atq; templũ ingressus, episcopo, vt se Arij hæresi cõmunione adiungeret, pro eo atque solitus erat, suaderet. Generosus autem vir ille, cum libertate multa de dogmate Nicęnorũ patrum cum eo cõgressus decertauit. Atque vbi suasione Imperatorem in sentẽtiam suam adducere nequiuit, eo ibi relicto, in ecclesiam aliam transiit, populo pastorem suum sequẽte, Cõcurrit eò ferè ciuitas vniuersa, quum Imperatorem ipsum visura, tum noui quicquã factum iri existimans. Ille solus cum satellitibus suis in tẽplo relictus, factum id nõ modestè tulit: sed veluti cõtumelia affectus, cõprehendi Britanionem, & in [c] exilium deportari iussit. Eundem tamen breui reduxit. nam Scythas metuebat, ne propter episcopi damnationem ad nouas res aspirarent, iracundiam eorum & fortitudinem perspectam habẽs. Locorum etiam situ: quippe qui quasi medius quidam murus, aduersus eius oræ barbaros obiecti essent, Romanorũ orbi per quàm necessarios esse sciebat. Atque quidem Britanio Imperatore superior euadens, ad sedem suam rediit, vir honestus maximè, & vitę instituto præclarus, vt ipsi testabãtur Scythæ: vt autem semel dicam, clerus omnis & ecclesia in Oriẽte omnis, Imperatoris iram propter religionem est experta. Valens quidem tam grauia in Thracia & Constantinopoli, in Nicomedia & Cappadocum Cæsarea, adhæc Antiochiæ & in Ægypti ecclesiis patrauit.

Scythæ propter Cõstãtiã episcopi sui, religionem tũ non mutarunt.
** Tomos Scytharum metropolis.*
a Scythæ vnum habẽt episcopum.
b Britanio Scytharum episcop. cõtra Valentẽ Nicænam fidẽ defẽdit
c Britanio in exiliũ à Valente actus, sed statim reuocatus.
Scythæ Ro. imperio cõmodi.
Valens toti Orĩẽti propter Ariani smũ grauis.

CAPVT XXX.

EGo verò ab oriente ad imperij Occidentalis res transibo: quod quidem immune à talibus ęrumnis perdurauit, propterea quòd eam Romani imperij partem Valentinianus adminiſtrabat, flagranti in Nicæna decreta amore nulli cõcedẽs, & singularem maximè erga Deũ pietatem obtinens. Ita vt nihil prorsus siue me-

Occidens à religionis motib. liber Valẽtinianus Imperator Catholicus.
Nõ sumitis

lius seu deterius sibi de rebus ecclesiasticis præcipiendum, neque noui quidquã præter ea quæ semel cõstituta essent, introducendũ duxerit. Excedere nanque talia explorationem siue cognitionem suam putauit: quamuis princeps alioqui optimus esset, & reb⁹ ipsis imperio se idoneum esse declararit. Etenim tum quoque, sicuti & antea, quæstio multa per Asiam & Phrygiã orta est, An spiritum sanctũ ὁμοούσιον consubstantialem patri & filio profiteri oporteat. Et plurima de tali quęstione vsque adeò erat verborũ contentio, vt non minoris momenti ea haberetur, quàm quæ antea de Deo verbo fuerat. Nam quidã inæqualem, quidam aut consubstantialem esse contendebãt, sicuti & filium. Atque in eo solo parti vtriq; cõueniebat, quòd spiritum sanctũ* administrum dicerent: at ordine tertiũ, honoréq; & † substantia alium esse cõfirmarent. Erant autem qui quod de filio opinarẽtur, idem quoque de spiritu statuerẽt: & veluti filium eiusdem substantię & eiusdẽ honoris & eiusdem gloriæ cum patre colebãt, sic etiam de Spiritu sancto, patri & filio ὁμοούσιον cõsubstantialem prædicantes, profiterentur. Pro hac opinione fortiter apud Syros Apollinaris Laodicẽsis, in Ægypto magnus Athanasius adhuc superstes, apud Cappadoces verò & ecclesias Põti Gregorius & Basilius decertarũt. Hac ipsa quęstione, sicuti dixi, mota, quum de ea ingens cõtendendi studiũ increbuisset, Valentinianus pro insigni sua in Deũ pietate, quod diceret, non habebat. Quibus autẽ talia credita essent, eis vt quid facto opus esset, proferrẽt & statuerent, cõcessit. Quo cognito, qui tum ecclesiam Romanam adhuc gubernabat Liberius finitimis episcopis Principis iussu cõuocatis, Orientalibus scripsit ecclesiis, vt trinitatem eiusdem substãtiæ & eiusdem gloriæ deprędicarent. Quod factũ,* vtpote re semel à Romana ecclesia ritè & ordine diiudicata, vt quietus quisq; esset, effecit. Et quæstio de spiritu sancto debitũ finem cõsequuta, diuturnæ verborũ concertationi modum imposuit. Eadem synodus etiam fidem Nicęnam autoritate sua roborauit. Subiungam autem vtrasque & imperatoris & synodi literas, quas in Orientem ad eos qui de recta opinione ambigebant dederunt.

sibi iudiciũ doctrina & ecclesiasticæ.

Quæstio de spiritu sancto, an patri & filio sit cõsubstãtialis.

* διακονικόν.

† οὐσίᾳ hic & Niceph. & Sozo. habẽt ἐξουσίᾳ. h. potestate.

Valentinianus quæstionẽ eã ecclesiasticis viris decidendã cõmisit.

In Illyrico cõuẽtus iste à Liberio actus.

Quæstionis decisio.

* οἷα δὴ καθάπαξ τῆς ῥωμαίων ἐκκλησίας καλῶς ἐγκριθεῖσ.

Valentiniani cõstitutio de cõsubstãtiali sancta Trinitatis.

Imperatoris ſic habebant:

Imperatores Maximi, ſemper Auguſti, victores, Valẽtinianus * & Gratian⁹: Epiſcopis diœceſis Aſianæ, Phrygiæ, Carophrygię, Pacatianæ, in Domino ſalutẽ. Quum tanta in Illyrico acta ſit ſynodus, & quæſtio ingens de ſalutari verbo tractata, ter beatiſſimi Epiſcopi decreuerunt, Trinitatem ὁμοούσιον conſubſtantialem patris & filij & ſpiritus ſancti. Quam qui colunt, nequaquã miniſterium & functionem ſibi creditam, ita vt par eſt, defugientes, religionem regis magni colunt: eámq; deprædicari noſtra pręcepit ſublimitas. Atq; ita quidem, ne aliqui dicant, * religionem imperatoris, qui hãc terram gubernat, cõſectatos ſe eſſe: non ſatis eum, qui de ſalute mandatum nobis dedit, audientes. Sicuti enim Euangelium Dei noſtri, quod quidem hãc rem decidẽs diiudicat, dicit, Danda ſunt, quæ Cæſaris ſunt, Cæſari: & quæ Dei, Deo. Quid vos verò dicitis epiſcopi, & ſalutiferi verbi pręfecti? An ſic quoq; veſtra cõparata ſunt decreta? [a] Itaque mutua charitate vos inuicem complectentes, maieſtate & autoritate imperatoris abuti deſinite: & perſequi eos qui accuratè & diligenter Deo ſacris operantur & ſeruiunt, ſuperſedete. [b] Eorum ſanè precibus & bella in terris ſopiuntur, & apoſtatarum

** & Valẽs Theod. lib. 4. cap. 8.*

a Inhibetur catholici cleri perſequutio.

b Efficacia precũ cleri orthodoxi.

* *Valentinianus, iuxta Theodoritũ ſcripto huic Valentis quoque nomen inſeruit, vel quod adhuc is in Catholica ſentẽtia eſſet, vel vt eum tacita cohortatione in viam reduceret. Quorũ alterũ mihi veriſimilius eſſe videtur. Valentem itidem, vt Valentinianum fratrem, orthodoxum primùm fuiſſe, ſed poſtea à cõiuge, perinde vt ab Eua Adamũ, ſeductum eum eſſe, cuius ſuaſu ille aduerſus Gotthos in Thraciam excurrentes nõ longè ab imperio ſuſcepto bellum geſturus, ſacri baptiſmi lauacrum, priore religionis ſententia mutata, ab Eudoxio Cõſtantinopolitano epiſcopo Ariano ſuſceperit. Theod. ſcribit, lib. 4. cap. 12.*

* ὅτι ἀνῆκε τῇ θρησκείᾳ βασιλέως, τοῦ διέποντος τὴν γῆν ταύτην. *Niceph. Tales quippe ſupra verbis Themiſtij dicti ſunt purpurã magis quàm Deum colere, lib. 10. cap. 42. Theod.* ὅτι ἀνήκαμεν τῇ θρησκείᾳ βασιλέως τοῦ διέποντος τὴν γῆν αὐτήν. *hoc eſt, ſe hoc religioni imperatoris qui religionem hanc gubernat, conſectandæ tribuiſſe, lib. 4. cap. 8.*

„ rebelliúmque angelorum incursus repelluntur. Iidem „ orationibus suis perniciosos omnes dæmones propel„ lere student c. Et quum in rempublicam secundum leges „ quod debent cōferunt, tum Principis potestati nō resi„ stunt: sed sincerè & cœlestis Regis mādata seruant, & „ legibus nostris parent. Vos autem inobedientes appa„ ruistis. d Nos quidem vsi sumus tolerātia ab ipso ἄλφα „ vsque ad ω, vos autem vobis ipsis retribuistis. Itaq; vt „ mūdi & immunes à peccato vestro simus, quēadmodum „ Pilatus in disquisitione & iudicio versantis inter nos „ Christi, quum necare eū nollet, sed in afflictione solare„ tur, ad Oriētis partes orbis cōuersus, aqua flagitata ma„ nus suas abluit, dicēs, Mundus sum & impollutus à san„ guine iusti huius: sic & e Celsitudo nostra semper prę„ cepit, non persequēdos, neq; tanquam fluctibus obruē„ dos, neque æmulatione & inuidia opprimēdos, qui in „ Christi agro opus faciūt, neq; adeò reiiciendos dispen„ satores Regis magni esse, vt ne hodie quidē sub ditione „ nostra crescere videamini: at breui pòst, cū flagitatore „ siue exhortatore necis, ea quæ testamēti illius sunt ve„ luti in Zachariæ sanguine patiamini. Cum quo, qui ei „ cōsensere à cœlesti imperatore nostro Iesu Christo, an„ te aduētum etiamnum eius, disrupti sunt, ad iudicium „ mortis vnà cum cōsequente eos lethali dæmone tradi„ ti. Mādatum hoc edidimus, Amegetio, & Ciceronio, & „ Damaso, & Dialāpone, & Bretesio audiētibus. Quin & „ acta ad vos misimus, vt præclaræ eius synodi decreta „ noritis: quorū capita literis hisce adiuncta, hæc cōple„ ctuntur. Profitemur iuxta sentētiam magnæ & ortho„ doxæ rectéq; sentientis Synodi, ὁμοούσιον cōsubstantia„ lem esse patri filium. f Et τὸ ὁμοούσιον consubstantiale nō „ ita accipimus, sicuti & olim quidam nō verè ei subscri„ bentes exposuerunt, & nūc alij patres illos vocantes, ac „ vim sententiámq; verbi abolentes, literámq; sequētes, „ intelligunt, per cōsubstantiale æquale significari, qua„ tenus nulli reliquarū per eum factarū creaturarum fi„ lius æquiparādus, soli patri similis, atq; æqualis sit. Qui „ enim hoc ita exponunt, præcipuā creaturam esse impiè „ filium Dei docent. Sed nos, sicuti & nunc Romanæ & „ Gallicę synodi, sentimus, vnā & eandem esse substātiam

c Præclara clerici catholici laus

d Epiphanius Scholasticus qui Tripartitā historiā vertit, aliā lectionem sequutus, vertit: Nos subiicimur ei qui primus & nouissimus, lib. 7. cap. 9.

e Christiani principes semper piorum oppressionem dissuadent & iubent.

f Expositio verbi ὁμοουσίου consubstantialis.

" patris & filij & spiritus sancti, in trib⁹ personis: hoc est,
" in tribus perfectis subsistentiis. Profitemur verò, iuxta
" formulam Nicænam, filiũ Dei consubstantialem, incar-
" natum esse ex sancta virgine Maria, & in hominib⁹ ha-
" bitasse, & impleuisse * omnem ꝓ nobis functionem, in
" natiuitate, & passione, & resurrectione, & in cœlos as-
" censione Eúmq; rediturũ, [g] vt nobis retribuat similitu-
" dinem diuinã à seipso, iuxta vitam cuiusq; in die iudi-
" cij, carne spectabilem & diuinam virtutẽ suam exhibẽ-
" tem, [h] Deum σαρκοφόρον, id est, carnẽ seu hominem fe-
" rentem: & nõ hominem θεοφόρον, hoc est Deũ ferentẽ.
" Ac qui diuersa sentiunt, [i] anathemate iugulamus: nec
" minus & eos, qui non directè & ex animo anathemati
" eum subiecere, qui dixit, Non prius filiũ, quàm genitus
" sit, extitisse. quíq; scripsit, Priusquã actu genitus sit, po-
" testate eum in patre fuisse. Hoc nãque & in creaturis
" omnibus est, quæ nõ semper cũ Deo sunt. At filius per-
" petuò sempiterna generatione genitus cum patre est.
" Tales quidem imperatoris fuere literæ. Synodi autẽ ip-
" sius in hæc verba sunt scriptæ. Episcopi Illyrici, ecclesiis
" Dei & episcopis diœcesis Asianæ, Phrygiæ, Carophry-
" giæ, Pacatianæ, in Domino salutẽ. Conuentu à nobis
" acto, & disquisitione multa facta, de salutari verbo, de-
" creuimus cõsubstantialem esse Trinitatem patris & fi-
" lij & spiritus sancti. Et æquum esse duximus, literas ad
" vos exarare. Non nos quidẽ, vt arte quapiam cultum
" Trinitatis perscriberemus: sed summissa humilitate di-
" gnos nos ea re existimãtes, epistolam hanc nostram per
" dilectum fratrẽ & administrum nostrũ Elpidium pres-
" byterũ daremus. Non enim in manuum nostrarũ lite-
" ris, verùm in ipsius seruatoris Christi Iesu libris scriptũ
" est: Ego quidẽ sum Pauli, ego verò Apollo, ego autem
" Cephæ. Num Paulus crucifixus est ꝓ nobis? aut in no-
" men Pauli baptizati sumus? Et humilitati quidẽ nostræ
" satis esse cõueniréq; videbatur, nihil prorsus ad vos da-
" re literarum, propter horrorẽ tantum, quem istic omni
" sub vobis prędicatis prouíciæ, segregãtes spiritum san-
" ctum à patre & filio. Sed necessitas imposita nobis est,
" vt ad vos mitteremus dominũ & administrũ nostrũ El-
" pidiũ, ab impera. Roma. literas habentẽ, exploraturum

τὴν πᾶσαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν.

g Sic habet Niceph. & Tripartit. Theo. autẽ, Vt nobis retribuat iuxta cuiusque vitã, &c.

h Fili⁹ dei, Deus est σαρκοφόρος carnifer: & non homo θεοφόρος, Deifer.

i Condemnatio Arij.

Literæ Synodi Illyricæ ad epos Asianos de sanctæ Trinitatis consubstãtiali.

Elpidius presbyter internũcius Occidentaliũ episcoporum ad Orientales.

Dānantur consubstātialis sanctæ Trinitatis oppugnatores.

** μὴ ἑτέρως διδάσκοντες ἢ ἑτέρως φρονοῦντες.*

De creatione episcoporum.

** κληρονομήσεται.*

» an ita se habeat prædicatio vestra. Qui enim Trinitatem consubstantialem non prædicāt, anathema sint. Et si quis cum eis cōmunionem habere compertus fuerit, anathema sit. Trinitatem autem consubstantialē prædicantibus, regnum cœlorum præparatum est. Cohortamur igitur vos fratres, * ne aliter doceatis, néve secus sentiatis: sed Trinitatem cōstanter semper cōsubstantialem prædicantes, * cernere poteritis regnū Dei. Hac de re quum ad vos hasce literas scriberemus, commonefacere etiam vos voluimus, de creādis, vel etiam creatis Episcopis, eorúmq; administris, vt scilicet legātur ex sanæ mentis & doctrinæ, qui magistratum * episcopalem gesserint, præfectis, siquidem extent: sin minus, ex ipsis presbyteris. Consimiliter presbyteri & diaconi, ex ipso sacro clericorum ordine, vt omni ex parte irreprehensibiles sint, qui nō ex curia vel ex militari magistratu sint lecti. Propterea verò plura ad vos scribere noluimus, quòd ex omnib. vnum ad vos miserimus, dominum & administrum nostrum Elpidium, diligenter perspecturum prædicationem vestram, an ea sic se habeat, vti ex domino & collega nostro Eustathio audiuimus. Quod reliquū est, etiamsi aliquādo errori implicati fueritis, tamen veterem hominem exuentes, induite nouum. Nam & ipse frater & administer noster Elpidius, veram fidei professionem vos docebit, quòd sancta Trinitas con-

** ἐκ τῶν ἐν τέλει χρηματισάντων ἐπισκόπων ὑγιῶς. Theod. lib. 4. cap. 9. hoc est, sani qui magistratum gesserint episcopi. quod de episcopis & magistratib. ciuilibus etiam intelligi rectè potest, quomodo paulo pòst scribitur ex præfecto Insubriæ Ambrosius adhuc cathecumenus episcopus esse factus. Apud Homerū Hector Troianorum episcopus dicitur. Et Cicero ciuili bello se à Pōpeio episcopum oræ Cāpanæ præfectum esse scribit. Is autem Nicænæ assertor fidei & Catholicæ religionis verus cultor accipiēdus est, qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei vno nomine confitetur Deū de Deo, lumen ex lumine. Qui spiritum sanctū, quem ex summo rerū parente speramus & accipimus, negando non violat: apud quem intemerata fidei sensus viget, incorrupta Trinitatis indiuisa substantia, quæ Græco verbo ὁμοούσιος rectè credentibus dicitur. l. nullus hæreticis. C. de Sum. Trinit.*

substantialis est Deo & patri cum filio & spiritu sancto: " sanctificata, glorificata, & manifestata est: Pater in filio, " filius in patre, cum sancto spiritu, in secula. Hoc nãque " manifestato, manifestè sanctam Trinitatem cõsubstan- " tialem profiteri poterimus, iuxta fidem Nicææ dudum " promulgatam: quam & patres confirmarunt. Itaque fi- " des hæc si prædicata fuerit, quũ exitiosi dæmones pla- " gas effugere: tũ eo extincto, pacificis literis pacatè viuẽ- " tes mutuò nos venerari poterimus. Scripsimus sanè vo- " bis, [a] vt exauctoratos esse sciretis insanientes Arianos, " qui non profitẽtur ex substantia patris esse filiũ, neque spiritũ sanctum, quorũ nomina subiecimus: Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades, Amãtius, Cleopater. Atque hęc quidem ita, in gloriam patris & filij & spiritus sancti, in secula seculorum, amen. Valere vos optamus patri & filio seruatori nostro Christo cũ sancto spiritu, multis annorũ curriculis. Et laudatissimus quidem imperator, tãtam Apostolicorũ dogmatum gessit curam. Cæterùm Liberio ad quietem illam meliorem translato, in thronũ eius Damasus substitutus est, neque vita, neq; eruditione & doctrinæ sanitate illo inferior. Sub quo euenit, vt ecclesia Romana turbaretur, ex causa huiusmodi. Vrsicius quidam diaconus, Damasi competitor, eo quòd in eo episcopat⁹ petitione spe sua frustratus, repulsam passus esset, non bene iniuriam eã tulit, & suos sibi conuentus agere instituit. Et quũ clandestinè à quibusdam episcopis cõsecratus * esset, seorsim concionari, & multitudinem ad se trahere cœpit. Ita factum, vt alij hũc, alij Damasum episcopali munere fungi vellent. Ea ex re ingens contẽtionis studiũ obortũ, & ex contẽtione sensim res ad seditionem procedebat, nõ ob fidei professionem aliquam, vt dictũ est, sed propter dissensionem, vter duorum istorum episcopali sedi præesset. Adeò verò seditio est grassata, vt malum id ad cædes quoque peruenerit: & conflictus plures ex multitudinis conflictatione facti sint. Et clades ea in grauius malum euasisset, nisi prefectus vrbi Maximinus, in multos ex clero simul & ex populo animaduertens, quum Vrsicium cœpto desistere, tum sectatores eius relinquere illũ coëgisset. De dogmatibus sanè quidem neq; qui

Ariani damnati.

Damasus Romæ in ecclesia Liberij successor.

Huius illegitimus competitor Vrsicius.

Socra. eod. cap. 29.

Sozo. eod. cap. 23.

Alij Vrsinũ nominant.

** In Basilica Sicinini.*

Socrat.

Seditio popularis Romæ ex dissidio eo orta.

Maximinus præfectus vrbi eam sedat.

Occidētales in Nicæna fide retinēda cōstātes.

Romanam vrbem habent, neq; qui Occidētem reliquū incolunt, sicuti antea quoque dictū est, disceptarunt: sed communi consensu omnes Nicænam fidem sunt complexi, & Trinitatem eiusdem substantiæ, eiusdémq; honoris & potestatis, & coluerunt, & docuerunt.

CAPVT XXXI.

Auxentius episcopus Mediolanensis Arianus.

VNus modò Auxentius, ecclesiæ Mediolanensis curam gerēs, cum paucis aliquot, rebus nouis studēs, contra cōmunem Occidentalium episcoporū sententiā & sentiebat & docebat. Arij enim opinionem sectabatur, & constitutionem proximam de spiritu sancto, eiusdem eum esse substantiæ & honoris cum patre & filio prorsus repudiabat. Quum verò nonnulli ex Gallia & Venetia, atque item alij consilium cœptúmque eius indicassent, permulti ex gente omni Occidentem incolente episcopi, Romā conuenere: atq; ibi, certam esse, in primísque coli debere Nicænā fidem, actionésq; Ariminensis conuētus illi cōtrarias nullius momēti esse censuere: propterea ꝙ ibi Romanus hierarcha non affuisset, & quòd non ita multi actionibus eis consensissent: tum autem, quòd nonnullis qui & ipsi eò conuenerant, decreta displicuissent: Auxētium præterea & sectatores eius, qui nugari talia auderent, ab ecclesia vniuersali exclusere. Hæc sic acta esse, etiā ostendit ea quæ à Damaso & episcopis qui Romæ cōuenerant, ad episcopos Illyricos scripta est epistola. Ea sic habet: Episcopi qui Romæ in sacro cōcilio conuenere, Damasus & Valerius & reliqui: episcopis Illyricis, fratrib. dilectis, in Domino salutem. Persuasum habemus, professionē fidei nostræ sanctam, doctrina Apostolū fundatam, ea cōplecti, eáq; populo proponere, quæ à patrum decretis nullo modo dissonant. Neque enim aliter Dei sacerdotes sapere atque sentire conuenit, à quibus æquum est sapiētes erudiri. Verum patrū in Gallia & Venetia relatione, quosdam hæresi nauare intelleximus. Quod quidem malum non solùm, sed etiamsi quæ per imperitiam & simplicitatem nonnullorum veris & genuinis interpretationibus contraria inducantur, episcopos obseruare conuenit. Cauendū sanè, ne per eos qui varias doctrinas comminiscūtur, in lubricum seducamur: ac potius, quoties

Concilium Romanum eius gratia coactum. Acta concilij eius.

Scriptum Damasi & aliorū episcoporum, de Rom. Synodi decretis.

Episcoporū est doctrinas ecclesiarum dilīgēter obseruare.

cunque illi variantibus consiliis circũferuntur, patrum nostrorum à nobis sententiæ sunt retinendæ. Auxẽtius quidem Mediolanensis, præcipuè hac de causa damnatus est. AEquum autem est, omnes Romani orbis doctores consentientes esse, neq; dissidentibus inter se doctrinis fidem cõtaminare. Et profectò quũ primùm hæreticorum improbitas, sicuti nunc maximè (quod vtinã abesset, Arianorũ etiam blasphemia vigere cœpisset, delecti patres nostri trecenti decem & octo, Nicçæ disquisitione ac deliberatione habita murũ hũc aduersus diaboli armaturam constituerunt, atque antidoto seu remedio hoc lethale venenum propulerunt, vt patrem & filium vnius diuinitatis, vniusq; virtutis, atq; adeò rem vnam esse credamus. Oportet autem, & spiritũ sanctum eius esse substantiæ, persuasum habere. Qui verò aliter sentiat, eum alienũ esse à cõsortio & cõmunione nostra iudicauimus, quod quidem salutare decretum, & deliberatione seu sanctionem adorandam, polluere nonnulli voluerũt. Verùm ab ipso statim initio, per eos qui Arimini sanctionẽ eam rebus nouis immutare, & contrectatione sua deprauare coacti sunt, hucusq; res * correcta est: vt illi alia quadam loquendi forma subrepticiè deceptos se esse, quam formam patrũ Nicęnorũ placitis aduersari ignorarint, fateãtur. Neque numerus eorum qui Arimini conuenerunt, præiudicium aliquod, quum synodus ea coacta est, afferre potuit: quũ neque Romanus episcopus, * cuius in primis sententiam exquisitam oportuit: nec Vincentinus, qui tot annis episcopatum inuiolatè conseruauit: neque aliorum hisce cõsentientium quisquam ibi affuerit. Et maximè, quemadmodũ diximus, quum isti ipsi qui fraude circũuenti cedere visi sunt, meliorem nunc sentẽtiam sequentes, displicere sibi actiones tales sint testificati. Perspicit igitur sinceritas vestra, solam eam fidem, quæ Nicææ iuxta Apostolorum autoritatem fundata est, perpetua constantia & firmitate, nobiscum etiam ab Oriẽtalibus, qui se ad catholicam ecclesiam pertinere agnoscũt, retinendã esse, & Occidẽtales eo nomine gloriari posse. Opinamur verò, breui eorũ qui aliter sentiũt, * hac ipsa aggresione episcopalia nomina à cõmunione nostra segregatum

Patrum sentẽtiæ retinendæ.

Doctorum consensus in orbe Romano.

Fides Nicæna Catholica est.

Ariminẽsis Synodi acta reiiciuntur.

* διωρθώθη.

al. Vincentius.

* τοῦ πρὸ πάντων ἰδεῖ τὴν γνώμην ἐκδέξασθαι.

Sola Nicæna fides in Oriente & Occidente seruari debet.

* αὐτῇ τῇ ἐπιχειρήσει.

" isti: vt populus à fraude & seductione eorum liberatus,
" respiret. Nequaquam enim multitudinis error corrigi
" poterit, si ipsi errore eo teneantur. Itaque vestræ quoq;
" dignitatis sententia cum omnib. Dei sacerdotibus con-
" cordet, in qua vos sanctos & firmos esse credimus. Vt
" autem nos ita credere vobiscum debeamus, mutua quæ
" nobis vicissim respondeat dilectionis vestræ pietate, li-
" terísque vestris declarate.

CAPVT XXXII.

Auxentij mors. Socra. eod. cap. 30. Dissidium populi Mediolanensis in episcopo deligendo. Ambrosius præfectus populi contentionem sedat. Populus vnanimi consensu Ambrosiũ episcopum legit. Ambrosij baptismus. Ambrosius electionem eam nõ approbat. Res ad Valẽtinianum refertur.

OCcidentales episcopi ad hunc modum eos qui rebus nouis intendebant, in partib. eis cõpescuere, inuiolatúmq; ab initio fidei dogma conseruauere, adeò vt per paucos esse contigerit, qui aliter opinandum sibi esse duxerint. Et propè is solus fuit Auxentius. Sed non longè pòst, ipse quoq; morte est sublatus. Cæterùm eo extincto, de episcopi electione multitudo est tumultuata: quòd alij hunc, alij illum designarent. Quum igitur in magno esset discrimine Mediolanum: pro se enim quisque consilio cœptóq; ei non succedente, facturum se ea minabatur, quæ fieri in turbis eiuscemodi solent. Quorum incõpositum motum suspectum habens, qui tum consularem obtinebat dignitatem, gentémq; eam à Valentiniano prçfectus curabat Ambrosius, cum multitudine non cõtemnenda in ecclesiam venit, atque ibi quæ optima esse censeret, vt scilicet à contentione desisterent, & rem iuxta ecclesiæ leges agerent, suasit. Deinde de concordiæ cõmodis eos, & quç bona pacata consilia capientes consequi soleant, admonuit. Adhuc ille concionabatur, quũ subitò tumultu & seditione sopita, in ipsum honestatis & cõcordiæ suasorem, omnes episcopatus suffragia conferũt: eúmq; vt baptizaretur, hortantur, (nondum enim sacramento eo initiatus fuerat) & vt episcopalem apud eos dignitatem suscipiat, supplicantes orant. Eo enim pacto fore, vt ipsi vnanimes sint, & de fide concordent. Atq; vbi ille quidem baptismum libenter approbauit, & quoad potuit administrationem sacram distulit, palámque adeò rem eam reiecit, & multitudo magis etiam ei institit, neque se quidquã de consilio suo, quicquid etiam accideret, remissuram confirmauit, res imperatori Valentiniano renũciatur: qua ille audita,

audita, precatus primùm est: deinde Deo gratias egit, qui eos ad episcopale munus vocaret, quos ipse Reipub. administrationi præfecisset. Et quum inter se & populi vehementem petitionem, & Ambrosij cõstantem reluctationẽ cõferret, optimè perspexit electionem eius viri ecclesiæ Mediolanẽsi ad concordiam retinendam bono esse. Quapropter, quam primũ initiationem & consecrationem eum suscipere iussit. Simulâtque autẽ diuinum baptismum subiit, & caput consecrationi subdidit, plebs vniuersa ad cõcordiam rediit, & tranquillitas ecclesiæ reddita est, quę quidem tempore multo propter malam Auxentij administrationem dissensione periclitata fuerat. Quoniã verò rebus hisce agẽdis, modis omnibus optimus affuit imperator, talem Seruatori Deo is concinuit hymnum. Gratias tibi, inquiens, ago omnipotẽs Domine & Seruator noster, ꝙ huic viro ego quidem corporum, tu autem animarum curam cõmiseris, & iudicij mei calculum æquum esse comprobaris. Porrò Ambrosius nõ multo pòst perquàm liberè cum imperatore collocutus, res quasdã non rectè à magistratibus actas reprehendit. Atque imperator: Hanc ego dicendi libertatem tuam, ait, iamdudum noram: & quum perspecta mihi ea esset, non modò non inhibui, verum etiam suffragio meo electionem tuam, vt episcopus fieres, adiuui. Perge itaque, sicuti diuina iubet sanctio, sanate animarũ nostrarum delicta. Hæc Mediolani acta. Qualis autem Ambrosius & vita & doctrina, tũ autem egregio in ecclesiam ardore fuerit, & quam viriliter atque diuinè episcopatum gesserit, multa admonendi libertate apud præcipuos magistratus tempestiuè vsus, in sequenti dicetur libro.

Imperator Ambrosium episcopatũ suscipere iubet.

Ecclesiæ concordia restituitur.

Valẽtinianus de Ambrosij electione Deo gratias agit.

Ambrosius episcopus Valẽtinianũ imperatorẽ de magistratuum iniquitate admonet.

Gratum, id est imperatori.

Optimi episcopi exemplum Ambrosius.

CAPVT XXXIII.

EA tempestate, quòd Sauromatæ Romanam ditionem, eámq; imperij partem quæ ad Occidentẽ vergit, excursionibus vexarent, Valentinianus cum ingenti belli apparatu aduersus eos est profectus. Atq; illi tantam imperatoris expeditionem formidãtes, legatis missis pacem ab eo petierunt. Quos vbi deformes esse vidisset, an vniuersi tales essent Sauromatæ, interrogauit. Et quum illi dixissent, optimos quosque qui & genere

Valẽtinianus Sarmatas à finib⁹ imperij sui repellit.

Legati Sauromatũ, homines deformes, pacẽ ab eo petunt.

Memorabile Valētiniani dictū.
Eiusdem obitus.
** Niceph. hoc loco pro Germania Gallias habet. Sed animaduertere est, eum aliis quoq; locis Germanorū nomen non vsurpasse, sed pro eis Gallos posuisse.*
Socra. eod. cap. 32.
† Alij dicūt vndecim.
a Valentinianus iunior imperator lectus quadrimulus.
Iustinæ pater Iustus, Piceni agri præfectus.
b Valētin⁹ iste Iustinæ filius.
Digamia Valētiniani senioris.

& forma præstarent, ab eis legatos solere mitti: ira atque furore multo correptus, Grauia pati dixit, & maximè infortunatū esse, quòd ad tempora sua peruenisset, Romanorum imperiū, si Sauromatæ, gens tam barbara & informis in qua reliquos isti excellerent: sedibus suis contēti esse nollent: sed confidētia tanta impulsi, ditionem suam percurrerent, & bellū titillatione quadam illecti Romanis inferrent. Et quum ita indignaretur, & magnopere vociferaretur, nimia vocis intentione conuulsa in eo esse interiora viscera, venámque & arteriam quandam ruptā dicunt, vnde sanguine plurimo profuso vita eum reliquerit, in castello quodam * Germaniæ, cui Brigitio nomen fuit, decimoseptimo mēsis Nouembris die, quū quinquagintaquinque propè annos natus esset, & † tredecim annis imperium bene admodum & præclarè administrasset. Eo verò patrio monumēto illato, sexto die pòst, qui in Italia fuit exercitus cognominem ei filium iuniorem Valentinianū imperatorem, in oppido Italiæ Aquinatæ renūciauit. Neq; ita multo pòst, Imperatores quoq; Gratianus frater & Valēs, suffragio suo imperium eius cōprobarunt. Quanuis id primùm molestè tulerint, videlicet ꝙ milites sine corū iussu, imperialia ei tribuerint insignia. Illud quippe notādum est, a iuniorem hūc Valentinianum magno b Valentiniano ex Iustina progenitū esse, quam viuente adhuc priore eius coniuge Seuera vxorem superinduxit. Causa earū nuptiarum hæc fuit. Iustinæ huic pater fuit Iustus. Hic Constantij temporib. Picenū prouinciā habens, in somnis sibi ipsi visus est, quēadmodum dicitur, imperialem purpuram dextro femore gignere. Somniū id simplici animo ab eo expositum, sermonibus deinde multorum diuulgatum est, nec multo pòst ad Constātij quoq; peruenit aures, qui ex visione ea imperatorē illum progeniturum esse coniectans, immisso percussore

** Eutropius scribit, Sauromatas se per Pannonias in ditionem Ro. diffudisse, eámq; vastasse. Idem, Brigitionem Quadorū oppidum esse dicit. Quados autē nonnulli hodie Austriacos, nonnulli Silesios fuisse opinātur. Quòd si posterius hoc verum est, ad oppidum Brigam, vt nunc dicitur, Valentinianus mortuus fuerit.*

caput illius rescindi iussit. Porrò filiola eius Iustina, quũ ei patre orbatæ res duræ essent, virginitatis tamen florem cõseruauit. Deinde verò in noticiã Seueræ imperatoris Valẽtiniani cõiugis peruenit. Et quũ frequentius eam adiret, per cõtinuam cõsuetudinẽ in amicitiã quoque eius est admissa: atq; ea quũ magis atq; magis familiaritate cõfirmata esset, tãdem etiã in lauationis cõmunionem se insinuauit. Et aliquãdo simul lauantẽ quum eam Seuera inspexisset, quãuis fœmina esset forma eius vsq; adeò est capta, vt de ea etiã marito imperatori diceret: tã præstãtem scilicet Iusti filiæ esse, formã, vt ipsa quoq; florẽ pudicitiæ & virginitatis eius adamarit. Imperator Seueræ verbis ictus, cõsilium suũ secum ipse celauit. Nam & Iustinã ipsam ducere, & vtranq; legitimã habere vxorem cõstituerat [c]. Itaq; legẽ † publicè promulgat, vt cuicunq; libitum esset, duas legitimas vxores habere liceret. Ita simul & lex ea in vrbib. omnib. proponitur [d], & Iustinam Imperator in regiã suam vxorem induxit, eodémque cum Seuera loco honorificè habet. Atque ex Seuera quidẽ Gratianum antea Valẽtinianus susceperat, quem etiam Occidentis imperatorem dudũ declarauerat. Iustina autem Iuniorem Valẽtinianum ei genuit, quem exercitus, sicuti dixi, pręter duorum imperatorum fratris & patrui sententiam, imperatorem esse iussit [e]. Huic tres quoq; fuere filiæ, Iusta, Grata, & Galla: quarum duę cœlibatum in vita sunt complexæ. Gallam verò postea Theodosius magnus vxorem duxit, ex qua ei Placidia filia prognata est. Nam Honorium & Arcadium in matrimonio priore genuerat, ex prima coniuge Placilla, quam prius legitimè sibi coniunxerat, quàm imperium ipsum susceperit [f]. De Theodosio autem atque eius filiis, tempore suo dicetur.

Somnium imperium portendens.
Iustus Cõstantij iussu cæsus.
Iustina eius filia in familiaritatẽ Seueræ imperatricis peruenit.

c Valentiniani senioris lex bigamia.
d Valẽtin. vno eodẽq; tempore bigamus.
e Iustinæ filiæ tres.
Galla secũda Theodosij magni vxor.
f Theodosij liberi.

† *Itidem ante hac, Iulius Cæsar legem latã voluit, vti vxores liberorũ quærendorũ causa quas & quot ducere vellẽt, liceret, propter impudicitiã suam scilicet & adulteriorum infamiam: omniũ mulierum vir, & omniũ virorum mulier. Sueton. Populosas fore tali lege Roma. Imperij terras causatus est, perinde atque barbarorum regiones, apud quos polygamia coleretur. Eutrop. Procopius sanè Cæsariensis alicubi monogamiam plurimum detrimenti Romanis ditionibus attulisse scribit.*

CAPVT XXXIIII.

SEdenim ex Occidente rursum ad Orientis res transeamus. Atque vbi prius de ecclesiasticis philosophis, ita vt pollicitus sum, dixero, (magnus enim tũ,& haud scio an alio itidem tẽpore vnquam, eorum prouentus fuit) ad prophana progrediar. Atq; morti impij Valẽtis aliquantum cum delectatione immoratus, finem etiam vndecimo huic historiarũ tomo imponam. Verumenim verò, quæ initia monasticæ vitæ institutum habuerit,& qui nam eius veluti patres & duces extiterint, in Maximi Constãtini, deinde etiam in filij eius Constantij historia commemorauimus. Nam de Antonio, & Paulo Simplici, itẽ de Ammone,& Eutychiano, qui in Olympo fuit, præterea de Spiridone, Nicolao, & Parthenio hierarchis, edendis miraculis claris, quum historiam de Constãtino scriberemus, egimus. Antonij autem discipulos, duos videlicet Macarios, Pãbo, Paphnutiũ, Apollonium, & Anub, in Constantij res gestas coniecimus. In quibus etiã Ægyptios monachos celebrauimus, qui in Sceti & Tabennesio sunt philosophati. Præterea qui in Syria & Palæstina virtutem piis exercitiis meditati sunt, quíq; in Ponto,& Europa,& Italia ipsa angelicam duxere vitam: atque item alios qui sapientes quidem & religionis nostræ fuere, fidei tamen doctrinam sanam ad finem vsque non conseruarunt. Hoc autem loco eos qui postea viguerunt, persequemur, qui quum patres priores illos habuere, tum patres ipsi multorum secundum Deum filiorum extitere. Eos in compendio, quantum mihi eorum res cognoscere licuit, breuiter percurrãm. Imperij istius tẽpore, secũdum eos quos anteà diximus Dei amantes viros, in Ægypto Ioannes ille enituit, cui prophetiæ donum, & rerũ quæ multis ignotissimæ sunt cognitionem Deus tribuit, vt futuras scilicet perinde atque præsentes, non minus quàm prisci vates, cerneret. Habuit is aliud insuper à Deo acceptum donum, vt morbis incurabilibus imperaret, atque dicto citius eos fugaret, ægrotósque sanaret. Præter hũc & celeber ille Or tum claruit, qui ab ipsa infantia vitam solitariam in eremo cõsectatus, nullum laborem aliũ, prę terquam: Deũ laudibus ferre nouit: herbis quibusdam

De sanctis Monachis.

Ioãnes monachus Ægyptius. Sozo. eod. cap. 28.

Or.

agrestibus, earúmque radicibus vitam tolerans. Aquam bibit loco quouis, quancũq; ei obiter terra in qua versaretur, præbuit. Vbi autem ad senectutem peruenit, visione quadam diuina Thebaidem incolere iussus, multorum monasteriorum dux factus est. Eisdem autem & hic, quibus Ioannes, diuinis locuples fuit donis. Precatione nanque sola non morbos solùm, sed & dæmones abegit. Et quũ literis initiatus non esset, minimè tamen ad memoriam libris opus habuit. Quicquid enim semel auditum mente complexus esset, id supra obliuionem omnem conseruabat: & quocunque tempore vsu eius opus esset, promptum ad manus habebat. Tum verò in eadem regione etiam philosophatus est Amon ille, qui in Tebenna insula monasteriis præsidẽs, tria millia discipulorum habuit: in quib. erant Benus & Theonas, monasticorum ordinũ duces. Ambo verò & præcognitionis & prædictionis gratiã Deo acceptam tulere. Theonam certè quidem dicũt ad summum Ægyptiorũ & Græcorum & Romanorum sapientiam & disciplinam perdidicisse, & ad triginta annos silentiũ coluisse. Benus autem ita vitam instituit, vt nunquam alicui irasceretur, neque iuraret, neque mendacium diceret. Vocem etiam temerariã aut vanam & nihili, nunquam ex ore protulit. Spectati quoque eo tẽpore fuere Copres, Helles, & Helias. In iis Copres dæmonum expellendorum, & variorum morborum sanandorũ gratiam acceperat. Helles autem tantum habuit miraculorum edendorum donum, vt tum etiam quũ monastici instituti disciplinam disceret, cãdentes in sinu carbones tulerit, & vestes non adusserit. Quare sodales suos ad æmulationem instituti sui, & vitæ eius bonæ, quæ manifestò prodigiorũ exhibendorũ consequẽtem virtutẽ obtineret, excitauit atq; pertraxit. Helias porrò propè vrbẽ Antinoum monasticæ philosophiæ suæ habuit officinã, qui centesimum & decimum excessit annum. Dixit is autẽ, prius se ad annos septuaginta solum in solis locis habitasse, quàm eò peruenerit. Et quũ ea esset ętate, ad finem tamen vsque in certamine cœpto viriliter ieiunans perdurauit, perinde atq; eo ipso, aut tertio inde anno monasticæ vitæ studium esset ingressus. Ad Achorin autem

Amon Tabennesiotes. *Benus & Theonas.* *Abbas 3000. monachorum.*

Copres. *Helles.*

Helias. *Monachus 110. annorum.*

Apelles. *Abbates.* *Isidorus.* *Socrates Asceten quendã solitum fuisse dicere scribit monachum opus nõ faciẽtẽ, homini auaro, qui aliena appetat, persimilem esse, lib. 4. cap. 24.* *Serapion.* 10000. *monachorũ pater.* *Dioscorus.* *Peccatorũ cõfeßio ante Eucharistiæ perceptionem.* *Eulogius.* * τῆς λαμπῆς ἐννοίας καταστοχαζόμενος.

& Apelles ille enituit, monasteria Ægypti mirificis factis suis obstupefaciens: quem dicunt aliquando, quum æs procuderet (nam hoc ei erat studium) noctu, & dæmon in venustæ mulieris formam mutatus, pudicitiæ eius insidias tendere conaretur, candentem massam ex carbonibus sensim protraxisse, atq; in faciem dæmonis cõiecisse, eámque vstulasse, atque illũ confestim luctuosum quiddam stridentem atque vlulantem profugisse. Patres autem monachorũ celebres tum fuere, Isidorus, Serapion, & pręterea Dioscorus. Atque Isidorus monasterio circumcirca tignis & muro septo, hoc studio habebat, ne quis eorũ qui in disciplina ei⁹ erãt, foras progrederetur: sed vbi quantũ satis est reb. necessariis vsus esset, in loco suo maneret. Porrò Serapion ad decẽ millia discipulorum habens, circa Arsenoiten vixit: qui verò ei parebant, sudore suo victum parabant, eundémq; indigentibus etiam præbebãt. Et æstatis tempore mercede metentes, quantum opus esset frumenti sibi comportabant, & aliis etiam monachis impertiebãt. Porrò Dioscoro centum erant sectatores. Et quum presbyter & sacrorum obeundorum minister esset, multam & exactam curam in diuinarum rerum dispensationem impendit, disquisitione maxima eos qui ad mysteria percipienda adirent, explorans. Vt namque mens antea repurgaretur, cohortabatur: & conscientiam, ne quid patratorum malorum haberet, scrutabatur. Erat prætereà tum alius quoque, hoc etiam longè diligentior, nomine Eulogius, qui tanta dicitur prouidentia seu pręcognitione, acrimonia * mentis collimãs, in eis qui ad diuina accederent mysteria vsus esse, vt non tantùm quæ manifesto admissa essent peccata argueret, sed etiã quæ in cuiusque cordis recessu laterent, apertè perspiceret. Itaque eos qui mali quicquam perpetrassent, aut de re quapiã viciosè essent affecti, à cõmunione tum arcebat, delicta eorum proferens. Quod si iidem pœnitentia vsi, pro eo atq; cõuenit se purgassẽt, rursus admittebat. Pręter hos & Apollos, solos locos incoluit: qui annos pubertatis ingressus, monasticã philosophari atq; exercere cœpit. Et quũ annis quadraginta in solitudine versatus esset, speluncam quandam montanam propè habitabi-

Apollos.

lem regionis partẽ, Dei reſponſo admonitus, ſubiit, atq; ibi habitauit. Plurimis verò miraculis præclarã famã adeptus, multos ad ſe pertraxit, & monachorũ multorũ autor & dux fuit. Erãt enim in moribus quoq; eius illecebræ quædã, nec minus etiã in doctrina inſidẽtes. Sed quale diuina eius vitæ inſtitutũ fuerit, & quibus editis inſignibus miraculis, eius temporis homines ad ſtuporem conuerterit, Timotheus, qui Alexãdrinam eccleſiã piè gubernauit, ſcripto peculiari complexus eſt: in quo non ipſius tantùm, ſed aliorum etiam multorum & magnorum virorum meminit. *Timotheus Alexãdrin. epiſcopus.*

CAPVT XXXV.

EOdem autem tempore apud Alexandriam, atque in ſolis, ſicuti dicuntur, locis, & circum Mareoten, atque vicinos Libyes, multi viri boni accuratè admodũ ſunt philoſophati, qui duorum millium numerum expleuere: in quibus veluti illuſtris quædam ſtella Dorotheus ille reſplenduit, Thebis oriundus. Vita eius hæc erat, vt interdiu lapides ex vicino mari colligeret, & domunculã anno quolibet conſtrueret, eámque qui ædificare non poſſet, monacho relinqueret: noctu verò ex palmæ foliis catenas plecteret & ſportas conficeret. Cibus ei erat, panis ſex vnciæ, & tenuium olerum faſciculus: potus, aqua. Et q̃ ab adoleſcentia hoc genus diætæ complex⁹ fuerat, in eo quoq; ſemper in extrema etiam ſenectute perdurauit. Nunquam verò vel in ſtorea vel in lectulo cubare, aut etiam pedes per laxationem ſeu remiſsionem extendere, aut ſua ſponte ſomnum capere viſus eſt. Nam vel opus facienti, vel perſæpe cibum capienti, magna vi incubuit: hactenus ſaltem, vt oculis conniueret. Et nonnũquam cum veſceretur, ſomni violentia cibus ei ex ore excidit. Atque aliquando ingenti vi ſomni oppreſſus, in tegetem inſcius concidit: quã re valde commotus ſenſimque conuerſus, intra ſeipſum: Si effeceris, inquit, vt angeli ſomnium capiant, perſuadebis, vt id quoque faciat, homini virtuti nauãti. Viſus autem eſt quodammodo vel ad ſomnum ipſum, vel ad dæmonem accuratis virtutis actionibus eius obſiſtentem, hæc dicere verba. Et quoniam ad eum modum cum corpore quaſi belligerans conflictaretur, conue- *Numerus 2000. monachorum. Dorotheus*

Scitum monachi dictũ de carne mortificãda

** μυστικῶς.*

Piammon

Ioannes.

Beniamin.

Sanationis donum mirabile.

Idẽ hydropicus nihilominus ægros sanare prexit

Neglect⁹ et contemptus corporis.

niens eum quidam: Quid ita, inquit, pater corpus tuum affligens enecas? Cui ipse respondit: Quòd me id enecare contendit. Circa angustias verò terræ quæ in Ægypto sunt, à trãsuehendis nauibus διολκὸς dictas, Piammon & Ioannes maximè clari, & multorum fratrum duces fuere, † cum sanctitate & cura multa. Vterque autẽ presbyter fuit. Porrò Piammon in mysterio * vidisse dicitur angelum cœlestem cum sacra stola ad diuinã mensam assistentem, præsentésq; monachos in libro quodam annotantem: eos verò qui à synaxi & cõmunione abessent, delentem atque inducentem. Ioannem verò Deus ita miraculis multis exornauit, vt ęgritudines multas sanaret, & ex pedibus atque etiam ex articulis conuulsis & solutis laborantes curaret. Eodem tempore & diuinus Beniamin circa Scetim admodum est philosophatus. Hic donũ illud à Deo accepisse fertur, vt absque medicamentis, sola manus contrectatione, aut oleo quodam, cui precationem addebat, varij generis morbis ægrotos liberarit. Hunc etiam dicunt ita postea esse aqua intercute per corporis tumorem grauatum, vt ex domũcula in qua degebat, per ostium, nisi prius vnà cum eo postes eius detraherentur, exire non posset. Et quum in lecto iacere nequiret, circiter menses octo in latiore sella cõsedit, & more suo ægros curauit: atque ipse interim quòd meliusculè nõ haberet, minimè succensuit. Imò potius & ægrotos & alios qui ad se visendum veniebant, consolatus est, & vt pro anima eius precarentur petiit: perinde atque nihil de

† περὶ διολκὸν τὸν πρὸς αἴγυπτον, *Niceph.* περὶ διολκὸν τῆς αἰγύπτου, *Sozom. lib. 6. cap. 29.* διολκὸς ὁ ἀπὸ λεχαίου ἕως κιγχρειῶν τόπος. *Hesych. Plin. lib. 4. cap. 4. de Isthmo: Angusta ceruice Peloponesum contingit Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus. Lechææ hinc, Cenchreæ illinc angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quos magnitudo plaustris transuehi prohibet. Ab ea nauium transuectione Græci eas angustias* διολκὸν *vocant. Qualis etiam trãsuectio ad Ægytum est. de qua Plin. lib. 5. cap. 9. Naues plicatiles humeris transferunt, quoties ad Cataractas ventum est. Ad quem fortasse locum monachi isti vixere.*

corpore solicitus esset, quod & validum nihil profuisse, & ægrum nihil sibi nocuisse dixit. [a] Tum autem apud Scetim quoque celeber monachus Marcus, virtutem atque pietatem meditatus est: iunior item Macarius. Præterea Apollonius, & preclarus Moses Æthiops. Ex quib. diuinus Marcus, ab ineunte ætate mitis valde & modestus fuit: memoria tanta præditus, vt ea supra alios, sacras literas teneret. Adeò autem Deo charus fuit, vt de eo, suo ipsius respondens nomini Macarius, Cellarum presbyter, cum graui asseueratione confirmarit: haud vnquã se, sicuti aliis, illi tradidisse, quæ iis qui sacris initiati sunt, à sacerdotibus accipere fas est: sed angelum descendentem ei dare solitum esse, cuius manum ipse vsque ad * iuncturam eius viderit, affirmauit. [b] Macario autem honor ille à Deo obtigit, vt dæmonibus imperaret. Occasio ei & causa, vt monasticam philosophiã sequeretur, fuit cædes, quam inconsultò patrauit. Quũ enim iam adolescentulus * esset, & oues ad [c] Mariam lacum pasceret, in ludo æqualem quendam suum interemit: pœnam autem delicti timens, in solitudinem profugit: & sub dio ibi agens, post ea tugurium sibi paruũ condidit, in quo vigintiquinque annis vixit. In eo vitæ instituto magnas Deo de casu suo egit gratias, cædémque eam salutarem sibi esse dixit, videlicet quod ea sibi philosophiæ eius meliorísq; vitæ causa extitisset. Porrò Apollonius, quum plurimam vitæ partem in mercatura transegisset, in ætate affecta Scetim se contulit. Et quũ propter senectam iam ingrauescentem & inutilem, neque scribere, neque aliud quicquam rectè tractare posset, omni genere medicamentorum atque cibariorum, quæ ægrotis conuenire arbitrabatur, ære suo comparato, in solitudinem ad monachorum domicilia afferebat: & quotidie ad nonam vsque horam sic circuibat, inualidos curãs. In hac ille noua quidem, & ab aliis variante, sibi tamen conueniente, atque à se primùm inuenta virtutis exercendæ ratione, vitam peregit. Moriturus autem alij cuidam remedia ea dedit, & idem officium illum obire iussit, † per quod cõsequendæ etiam salutis spem habuit.

a Præclare monachi de corporis contemptu dictum.

Marcus.

Memoriæ donum.

Cellæ.

Marco isti angelus ad sacram mensam Eucharistiam præbere solitus.

* ἀρχὴ τοῦ καρποῦ.

b Macarius iunior.

c Maria lacus, idẽ qui Mareous.

* βούπαις.

Hũc inopinatum per ludum homicidium, monachum fecit. Salutare infortunium. Apollonius ex mercatore monachus.

† δι' οὗ καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίδα πεπίστευκε.

CAPVT XXXVI.

Moses Æthiops ex seruo fugitiuo & prædone monachus.

MOses autẽ Æthiops, cõditione seruus, ꝓpter naturæ suę improbitatẽ ex heri sui domo profugit: atq; vbi prædari didicisset, paulo pòst prædonum cohortis præfectus fuit. Et quũ nefaria multa scelera peregisset, & ad cædes patrandas audax factus esset, ex præfracta quadã temeritate monasticam ingressus est vitam, philosophariq; prorsus incepit, strenuè admodũ ad virtutẽ grassans. Quòd autem priore vitę instituto, & corporis valida cõstitutione, rursum ad voluptatẽ per imaginationes incitatus alliceretur, variis exercitiis carnẽ domare summoperè contendit. Et quandoq; quidẽ solo pane absq; obsonio vsus, quandoque autem plurimo opere perfecto, ad quinquaginta die quolibet precationes fecit. Et sex cõtinuis annis noctes totas peruigilio exegit, stãs atq; orãs: ita vt neq; genua inclinaret, neq; prorsus oculis ad somnũ propẽdens conniueret. Porrò noctu monachorũ domicilia circumiẽs, clàm vniuscuiusq; hydriam auferebat, eámq; aqua repletam in locũ suum reponebat. Idque ingentis laboris fuit, propterea ꝙ inde locus vbi aqua fluebat, aliis quidem decem, nõnullis autẽ viginti, quibusdã etiã trigĩta stadiis abesset. Per longo verò tempore pristinum suũ retinuit robur: quãuis multũ studij in hoc collocaret, vt id debilitaret, & carnẽ diuturna ærũna extenuaret. Dicunt autẽ, aliquando prædones eũ quatuor, qui officinã quietis suæ percurrebant, cepisse, vinxisse, atq; in humeros sublatos in ecclesiã deportasse, & patribus quid de eis statuerẽt, permisisse: nefas esse dicentẽ, vt in posterum mali quicq̃ alicui ipse inferret. Neq; vnquã quenquam fuisse ferũt, qui tantopere mutatus à viciis ad virtutẽ summam, quã pertigit, peruenerit. Incredibilis verò fuit dæmonibus terror. Et quod supra opinionẽ omniũ est, presbyter etiam in Sceti factus est, quũ quidem quamplurimos eo tempore, quo latronũ manum duxerat, interemisset. Et quia talis erat, multos eósq; optimos post se reliquit sectatores. Et vitã circiter annũ octogesimũ quintũ finiuit. Eadem ætate etiã floruit Paulus, & Pachon, & Stephan⁹ & Moses, genere vtriq; Libyes, & præterea Pior Ægyptius. Paulus in Pherme, qui mons in Sceti est,

Coercio carnis, illecebrarúmque eius. Quinquaginta precationũ diurnarum pensum.

Mosæ isti⁹ ingens corporis validi robur.

Idem etiam presbyter factus.

Paul⁹ quingẽtorũ Ascetarũ abbas.

monasticã vitam egit, non plures q̃ quingentos monachos habens. Nihil autem operis fecit: neque à quopiã quicquam, præterquam quod ederet, accepit. In orationibus quotidie sine intermissione se exercens, eas veluti quoddã tributũ ad trecentas numero Deo offerebat. Ne autem ab eo numero aberraret, totidem, lapillos in sinum deposuit, & ad precationes singulas singulos eiiciebat calculos. Quibus ad eum modum consumptis, precationes totidẽ absolutas ei esse constabat. Pachon quoq; in Sceti monasticã exercuit, à iuuẽtute ad multũ vsque seniũ. Neq; verò corpus, quod validũ alioqui obtinebat, neq; affectio aliqua, atque adeò ne dæmõ quidem ipse deprehẽdere in eo potuit, ꝙ mollius se, aliterque q̃ virum deceat, in temperantiæ studio & rebus eis quas supprimere philosophũ monasticum cõuenit, gesserit. Stephano autẽ circa Mareoten non longè à Marmarica domicilium fuit. Hic accurato atque exacto eius generis philosophiæ instituto, annis sexaginta spectatus fuit monachus. Quòd autẽ notus etiã Antonio magno fuerat, mitis valde & sapiens euasit. In familiaribus colloquiis tam suauis & commodus, vt facilè eorum, qui vel maximo tenerentur mœrore, animos verborũ gratia demulceret, & ad moderationẽ & iucunditatem traduceret, quãuis tempore multo illi cõsolationem omnem auersati essent. Quinetiam in suis ipse ærumnis talẽ se præstitit. Atq; aliquãdo incurabili malo correptus, mẽbra quidem affecta medicis curanda atq; secanda permisit: ipse verò perinde atq; alius in eo casu esset, solitũ laborem continuans, & palmarum folia in manibus habens, catenam complicuit: atq; eis qui cum eo erant, autor suasórque fuit, ne casus huius vitæ ægrè ferrent, nec aliud quicquam cogitarent, quàm quod ad finem bonum Deo adiuuante euaderet. Sibi, ꝙ talibus expeteretur ærumnis, ídq; propter perpetrata fortè peccata, commodum atque vtile esse dixit: quæ peccata hîc luere præstaret, quàm vt ad futuram punienda reseruarentur vitam. Mosen autem gloriam ingẽtem mansuetudine & charitate consequutum esse accepimus: qui etiam ægritudines plurimas, atque eas incurabiles, precatione sola sanauit.

Diurnũ trecenarũ p̃cationũ p̃ensum

Pachon.

Stephanus.

Donũ mœrentibus & afflictis animis solãdis.

Memorabilis sentẽtia.

Donũ sanationum in Mose.

Casus humani leniter ferendi.

Affectiones & ærumnæ huius vitæ hominibus, bono sunt.

CAPVT XXXVII.

Pior[a] admodum adoleſcens monaſticam philoſophiam complexus, quum paternam relinqueret domum, votum Deo nuncupauit, † nunquã ſe propinquorum ſuorũ cuiquam in cõſpectum venturum eſſe. Poſtquam verò quinquageſimo anno pòſt ſoror eius viuere illum accepit, cõtinere ſeipſam non potuit: atq; indicio, quod ei præter opinionem omnem acciderat, in immẽſam ſublata lætitiam, ſummoperè, vt eũ videret, expetiuit. Quapropter loci eius epiſcopum flens atque vociferãs rogauit, vt in Scetim literas daret, quibus efficeret, vt frater ad eam mitteretur. Ille fœminæ ſenectutẽ miſeratus, monachorũ antiſtitibus, vt Pior veniret, ſcripſit. Is, vt hoc faceret, iuſſus, quum cõtrà niti nõ poſſet (non enim Ægyptiis, imò etiam aliis monachis fas eſt[b], imperata nõ facere) in patriã venit, fratre alio ſecum ducto. Atque vbi pro foribus paternarũ ædium fuit, præſentiam ſuam ſorori inſinuauit. Et quum ſtrepitum pedũ eius ſentiret, & ianua aperta ſtrideret, oculis cõniuens, de nomine ſororem compellans: Ego, inquit, Pior ſum, frater tuus: cõſpectu meo, ſicuti viſum tibi eſt, fruere. Atq; illa quidem fratrem ſatis intuita, Deo, qui deſiderium eius impleuiſſet, gratias egit: ipſe autem ad fores precatione habita, rurſum diſceſſit, & in regionẽ ſolitam reuertit. Quum autem puteum foderet, amaram in eo inuenit aquam: ad quam tamẽ, ea vtens, ad mortẽ vſq; permanſit. Tam ſublimis verò tẽperantia eius, poſt obitum primum ipſius cognita eſt. Quum enim alij in loco eo philoſophandum ſibi eſſe ſtatuiſſent, perferre, id nõ potuerunt. Mea porrò ſentẽtia, niſi ſibi ita perdurãdum eſſe propoſuiſſet, non difficile ei fuiſſet, oratione ſola aquam eam in dulcem vertere: quippe qui eo loco, vbi nulla eſſet, eam elicuerit. Quum enim Moſes, quem diximus, puteum foderet, & iam ad profundã altitudinem peruentum eſſet, neq; vena aliqua liquorem vllum polliceretur, adeò vt iam deſperaret, & laborem tantum relinqueret: obiter circa

a Pior. Interdixit ſibi is, voto nuncupato, domeſticorũ ſuorum conſpectũ.

† τοῦ λοιπὸν μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι.

Sozo. hoc eſt: Nũquã ſe poſtea propinquorum ſuorũ quenquã viſurũ eſſe. Pior inambulãs cibũ capiebat. Cuidã autẽ cauſã eius rei inquirẽti: Nolo, inquit, cura corporis vt iuſto opere, ſed ſucciſiuò tãtum vti: ite ſcilicet cibo capiẽdo aliqua ex parte voluptate corporis anima fruatur.

b πειθαρχία *eſt obedientia monaſtica. Idem tamen, præpoſitorũ ſuorum iuſſu ſorori ſe cõſpiciendum exhibet: ipſe verò eã non intuitur. Amarã idẽ aquã bibit.*

meridiem Pior aduenit,& primùm eum salutauit,deinde pusillanimitatem & incredulitatem fodientium reprehendit. Sub hæc,vbi in fossam descẽdisset,& ligone tertiùm terram impulisset,derepentè scaturiens prodiit aqua,& puteũ repleuit. Atque vbi petiit,vt ad precationem abire sibi liceret: & illi,vt cibum cum eis caperet, rogarũt: morem illis nõ gessit,non ea de causa, quum iam quid voluisset,effecisset, se eò venisse dicẽs. Eadem tempestate multi circa Scetim magni Antonij floruere discipuli: in quib⁹ grãdęui fuere [a], Origenes,Didymus, & [b] Cronion, qui etiam cẽtum & decem annos natus, excessit. Insuper eodem cum eis tẽpore extitere, Serapion magnus,Putubastes, Arsion,& Pręclarus Arsesius: qui in philosophia hac cõsenuerunt,& monasteriis pręfuerunt. Ex eis Didymus nulli cohabitauit homini,ad extremum vsque vitæ diem: quãuis nonaginta vixisset annos. Arsesius autẽ iuuenibus [c] lapsis delicti gratiam faciebat, ætate autem & virtute prouectiores excõmunicabat,verbis hisce vtens: Iuuenem quidem,si per excommunicationem repudietur, * despectorẽ fieri. Qui verò in virtute profecisset,eum celeriter obiurgationis sensum percipere. Eorũ porrò qui in mediastatáq; essent ætate, multi & boni fuere monachi. In eis [d] Ammonius & Eusebius,præterea Dioscorus & Euthymius, qui quum fratres essent,propter corporis staturam Lõgi sunt appellati. Ammoniũ fama est eò laudis in philosophia hac peruenisse,& adeò voluptate & deliciis omnibus superiorem fuisse, vt præter panem solũ nihil cocti degustarit. Valde etiam literarum & eruditionis studiosus fuit,ita vt Origenis & Didymi & Euagrij scripta diligẽter & feliciter legeret. Adeò verò à curiositate abfuit,vt Athanasium magnũ Romam comitatus,ex pręclaris pręcipuisq; vrbis eius rebus nõ aliud spectandum sibi cẽsuerit,quàm Petri & Pauli martyrium, & ædem eam in qua illorum corpora veluti thesaurus sunt condita. Porrò quum ad episcopalem aliquãdo consecrationem abducendus esset, & ad eos multa,qui illum

non aliud, quã S. Petri & Pauli martyriũ spectauit. d Idem episcopus lectus, ne munus id ei obire opus esset, aurem sibi ipse recidit, linguam quoque nisi ei priuato esse liceret execturus.

Pior in arido loco fontem p miraculũ elicuit.

a Origenes Serapion magnus. Putubastes Arsion. Didymus. Arsesius. Socr. Arseniũ vocat. b Cronion cẽtum & decem annorũ monachus. c Aliter iuuenes, aliter prouectioris ætatis monachi coercendi. Lõgi fratres.

*καταφρόνητήν.

Ammoni⁹. Eusebius. Dioscorus. Ammonij præcipuè virtutes. Pulchrum exẽplũ ἀπειροκαλίας. Ammonius comes Athanasij, Romæ

CAPVT XXXVII.

a Pior. Interdixit sibi is, voto nuncupato, domesticorũ suorum conspectũ.
† τοῦ λοιποῦ μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι. *Sozo. hoc est: Nũquã se postea propinquorum suorũ quẽquã visurũ esse. Pior inambulãs cibũ capiebat. Cuidã autẽ causã eius rei inquirẽti: Nolo, inquit, cura corporis vt iusto opere, sed succisiuo tãtum vti: i. e scilicet cibo capiẽdo aliqua ex parte voluptate corporis anima fruatur.*
b πειθαρχία *ẽ obedientia mona-*

PIor[a] admodum adolescens monasticam philosophiam complexus, quum paternam relinqueret domum, votum Deo nuncupauit, † nunquã se propinquorum suorũ cuiquam in cõspectum venturum esse. Postquam verò quinquagesimo anno pòst soror eius viuere illum accepit, cõtinere seipsam non potuit: atq; indicio, quod ei præter opinionem omnem acciderat, in immẽsam sublata lætitiam, summoperè, vt eũ videret, expetiuit. Quapropter loci eius episcopum flens atque vociferãs rogauit, vt in Scetim literas daret, quibus efficeret, vt frater ad eam mitteretur. Ille fœminæ senectutẽ miseratus, monachorũ antistitibus, vt Pior veniret, scripsit. Is, vt hoc faceret, iussus, quum cõtrà niti nõ posset (non enim Ægyptiis, imò etiam aliis monachis fas est [b], imperata nõ facere) in patriã venit, fratre alio secum ducto. Atque vbi pro foribus paternarũ ædium fuit, præsentiam suam sorori insinuauit. Et quum strepitum pedũ eius sentiret, & ianua aperta strideret, oculis cõniuens, de nomine sororem compellans: Ego, inquit, Pior sum, frater tuus: cõspectu meo, sicuti visum tibi est, fruere. Atq; illa quidem fratrem satis intuita, Deo, qui desiderium eius impleuisset, gratias egit: ipse autem ad fores precatione habita, rursum discessit, & in regionẽ solitam reuertit. Quum autem puteum foderet, amaram in eo inuenit aquam: ad quam tamẽ, ea vtens, ad mortẽ vsq; permansit. Tam sublimis verò tẽperantia eius, post obitum primum ipsius cognita est. Quum enim alij in loco eo philosophandum sibi esse statuissent, perferre, id nõ potuerunt. Mea porrò sentẽtia, nisi sibi ita perdurãdum esse proposuisset, non difficile ei fuisset, oratione sola aquam eam in dulcem vertere: quippe qui eo loco, vbi nulla esset, eam elicuerit. Quum enim Moses, quem diximus, puteum foderet, & iam ad profundã altitudinem peruentum esset, neq; vena aliqua liquorem vllum polliceretur, adeò vt iam desperaret, & laborem tantum relinqueret: obiter circa

stica. Idem tamen, præpositorũ suorum iussu sorori se cõspiciendum exhibet: ipse verò eã non intuitur. Amarã idẽ aquã bibit.

meridiem Pior aduenit,& primùm eum salutauit,deinde pusillanimitatem & incredulitatem fodientium reprehendit. Sub hæc,vbi in fossam descẽdisset,& ligone tertiùm terram impulisset,derepentè scaturiens prodiit aqua,& puteũ repleuit. Atque vbi petiit,vt ad precationem abire sibi liceret: & illi,vt cibum cum eis caperet, rogarũt: morem illis nõ gessit,non ea de causa, quum iam quid voluisset,effecisset, se eò venisse dicẽs. Eadem tempestate multi circa Scetim magni Antonij floruere discipuli: in quib⁹ grãdęui fuere [a], Origenes,Didymus, & [b] Cronion, qui etiam cẽtum & decem annos natus, excessit. Insuper eodem cum eis tẽpore extitere, Serapion magnus,Putubastes, Arsion,& Pręclarus Arsesius: qui in philosophia hac cõsenuerunt,& monasteriis pręfuerunt. Ex eis Didymus nulli cohabitauit homini,ad extremum vsque vitæ diem: quãuis nonaginta vixisset annos. Arsesius autẽ iuuenibus [c] lapsis delicti gratiam faciebat, ætate autem & virtute prouectiores excõmunicabat,verbis hisce vtens: Iuuenem quidem,si per excommunicationem repudietur, * despectorẽ fieri. Qui verò in virtute profecisset,eum celeriter obiurgationis sensum percipere. Eorũ porrò qui in mediastatáq; essent ætate, multi & boni fuere monachi. In eis [d] Ammonius & Eusebius,præterea Dioscorus & Euthymius, qui quum fratres essent,propter corporis staturam Lõgi sunt appellati. Ammoniũ fama est eò laudis in philosophia hac peruenisse,& adeò voluptate & deliciis omnibus superiorem fuisse, vt præter panem solũ nihil cocti degustarit. Valde etiam literarum & eruditionis studiosus fuit,ita vt Origenis & Didymi & Euagrij scripta diligẽter & feliciter legeret. Adeò verò à curiositate abfuit,vt Athanasium magnũ Romam comitatus,ex pręclaris pręcipuísq; vrbis eius rebus nõ aliud spectandum sibi cẽsuerit,quàm Petri & Pauli martyrium, & ædem eam in qua illorum corpora veluti thesaurus sunt condita. Porrò quum ad episcopalem aliquãdo consecrationem abducendus esset, & ad eos multa,qui illum

Pior in arẽdo loco fontem p̃ miraculũ elicuit.

a Origenes Serapion magnus. Putubastes Arsion. Didymus. Arsesius. Socr. Arseniũ vocat.

b Cronion cẽtum & decem annorũ monachus.

c Aliter iuuenes, aliter prouectioris ætatis monachi coercendi. Lõgi fratres.

*καταφρόνητήρ.

Ammoni⁹. Eusebius. Dioscorus. Ammonij præcipuè virtutes. Pulchrum exẽplũ ἀπεριεργίας. Ammonius comes Athanasij, Romæ

non aliud, quã S. Petri & Pauli martyriũ spectauit. d Idem episcopus lectus, ne munus id ei obire opus esset, aurem sibi ipse recidit, linguam quoque nisi ei priuato esse liceret execturus.

CAPVT XXXVII.

Pior[a] admodum adolescens monasticam philosophiam complexus, quum paternam relinqueret domum, votum Deo nuncupauit, † nunquã se propinquorum suorũ cuiquam in cõspectum venturum esse. Postquam verò quinquagesimo anno pòst soror eius viuere illum accepit, cõtinere seipsam non potuit: atq; indicio, quod ei præter opinionem omnem acciderat, in immẽsam sublata lætitiam, summoperè, vt eũ videret, expetiuit. Quapropter loci eius episcopum flens atque vociferãs rogauit, vt in Scetim literas daret, quibus efficeret, vt frater ad eam mitteretur. Ille fœminæ senectutẽ miseratus, monachorũ antistitibus, vt Pior veniret, scripsit. Is, vt hoc faceret, iussus, quum cõtrà niti nõ posset (non enim Ægyptiis, imò etiam aliis monachis fas est[b], imperata nõ facere) in patriã venit, fratre alio secum ducto. Atque vbi pro foribus paternarũ ædium fuit, pręsentiam suam sorori insinuauit. Et quum strepitum pedũ eius sentiret, & ianua aperta strideret, oculis cõniuens, de nomine sororem compellans: Ego, inquit, Pior sum, frater tuus: cõspectu meo, sicuti visum tibi est, fruere. Atq; illa quidem fratrem satis intuita, Deo, qui desiderium eius impleuisset, gratias egit: ipse autem ad fores precatione habita, rursum discessit, & in regionẽ solitam reuertit. Quum autem puteum foderet, amaram in eo inuenit aquam: ad quam tamẽ, ea vtens, ad mortẽ vsq; permansit. Tam sublimis verò tẽperantia eius, post obitum primum ipsius cognita est. Quum enim alij in loco eo philosophandum sibi esse statuissent, perferre, id nõ potuerunt. Mea porrò sentẽtia, nisi sibi ita perdurãdum esse proposuisset, non difficile ei fuisset, oratione sola aquam eam in dulcem vertere: quippe qui eo loco, vbi nulla esset, eam elicuerit. Quum enim Moses, quem diximus, puteum foderet, & iam ad profundã altitudinem peruentum esset, neq; vena aliqua liquorem vllum polliceretur, adeò vt iam desperaret, & laborem tantum relinqueret: obiter circa

a Pior. Interdixit sibi is, voto nuncupato, domesticorũ suorum conspectũ.
† τοῦ λοιποῦ μηδένα τῶν οἰκείων ὄψεσθαι.
Sozo. hoc est: Nũquã se postea ppinquorum suorũ quenquã visurũ esse. Pior inambulãs cibũ capiebat. Cuidã autẽ causã eius rei inquirẽti: Nolo, inquit, cura corporis vt iusto opere, sed succisiuo tãtum vti: i e scilicet cibo capiẽdo aliqua ex parte voluptate corporis anima fruatur.
b πειθαρχία est obedientia monastica. Idem tamen, præpositorũ suorum iussu sorori se cõspiciendum exhibet: ipse verò eã non intuitur. Amarã idẽ aquã bibit.

meridiem Pior aduenit,& primùm eum salutauit,deinde pusillanimitatem & incredulitatem fodientium reprehendit. Sub hæc,vbi in fossam descẽdisset,& ligone tertiùm terram impulisset,derepentè scaturiens prodiit aqua,& puteũ repleuit. Atque vbi petiit,vt ad precationem abire sibi liceret: & illi,vt cibum cum eis caperet, rogarũt: morem illis nõ gessit,non ea de causa, quum iam quid voluisset,effecisset, se eò venisse dicẽs. Eadem tempestate multi circa Scetim magni Antonij floruere discipuli: in quib⁹ grãdęui fuere [a], Origenes,Didymus, & [b] Cronion, qui etiam cẽtum & decem annos natus, excessit. Insuper eodem cum eis tẽpore extitere, Serapion magnus,Putubastes, Arsion,& Pręclarus Arsesius: qui in philosophia hac cõsenuerunt,& monasteriis pręfuerunt. Ex eis Didymus nulli cohabitauit homini,ad extremum vsque vitæ diem: quãuis nonaginta vixisset annos. Arsesius autẽ iuuenibus [c] lapsis delicti gratiam faciebat, ætate autem & virtute prouectiores excõmunicabat,verbis hisce vtens: Iuuenem quidem,si per excommunicationem repudietur, * despectorẽ fieri. Qui verò in virtute profecisset,eum celeriter obiurgationis sensum percipere. Eorũ porrò qui in mediastatáq; essent ætate, multi & boni fuere monachi. In eis [d] Ammonius & Eusebius,præterea Dioscorus & Euthymius, qui quum fratres essent,propter corporis staturam Lõgi sunt appellati. Ammoniũ fama est eò laudis in philosophia hac peruenisse,& adeò voluptate & deliciis omnibus superiorem fuisse, vt præter panem solũ nihil cocti degustarit. Valde etiam literarum & eruditionis studiosus fuit,ita vt Origenis & Didymi & Euagrij scripta diligẽter & feliciter legeret. Adeò verò à curiositate abfuit,vt Athanasium magnũ Romam comitatus,ex pręclaris pręcipuísq; vrbis eius rebus nõ aliud spectandum sibi cẽsuerit,quàm Petri & Pauli martyrium, & ædem eam in qua illorum corpora veluti thesaurus sunt condita. Porrò quum ad episcopalem aliquãdo consecrationem abducendus esset, & ad eos multa,qui illum

Pior in arĩdo loco fontem p miraculũ elicuit.

a Origenes Serapion magnus. Putubastes Arsion. Didymus. Arsesius. Socr. Arseniũ vocat.

b Cronion cẽtum & decem annorũ monachus.

c Aliter iuuenes,aliter prouectioris ætatis monachi coercendi. Lõgi fratres.

*καταφρονητὴν.

Ammoni⁹. Eusebius. Dioscorus. Ammonij præcipuè virtutes. Pulchrum exẽplũ ἀπεριεργίας. Ammonius comes Athanasij,Romæ

non aliud, quã S. Petri & Pauli martyriũ spectauit. d Idem episcopus lectus, ne munus id ei obire opus esset, aurem sibi ipse recidit,linguam quoque nisi ei priuato esse liceret execturus.

eius rei gratia cõuenerant, dixisset, neq; tamen eis quod volebat persuasisset, amputata sibi auricula dextra: Vel nunc demum, inquit, abite, quãdoquidem deinceps etiã volentem ecclesiæ cõstitutio non recipit [e]. Sacerdotem nanque integrũ atq; immutilatum esse oportet. Atque vbi ex præcipuis ad ipsum missi erant, ab eo discederẽt: & à Iudæis quidem talia obseruari & magnifieri, ecclesiam autem Dei paruipendere, si modò animo & moribus saluus cõmodúsque sit episcopus, inter se dicerent: ad eum reuersi, comprehẽdere tẽtarunt. Ibi ille, Si vim ei inferre pergerent, linguam quoq; sibi recisurum esse, adiurauit. Quibus minis illi perpensis, in loco suo virum magnũ reliquerunt. Et ex eo tẽpore [f] Ammonius παρώτης, quasi aure carentem dicas, cognominatus est. Hoc idem in [g] Euagrio philosopho accidit. Nã quum à Theophilo Alexandrino ad episcopatum traheretur, vbi artibus variis se excusando vsus esset, sacerdotali dignitati, sibi ea interdicendo, nunciũ * remisit, non tamen summo aliquo corporis mẽbro resecto. Atque is vbi in Ammoniũ istum incidisset, vrbanè eum carpsit, male admodũ fecisse, Deóque ob membrum resectum pœnas daturũ esse, inquiens. Ad quem subinferens Ammonius. Tu verò, inquit, ô Euagri, an non condignas persolues pœnas [h], qui propter φιλαυτίαν, hoc est, nimiũ tui ipsius amorem, linguã resecueris, & ea quæ tibi ad vtilitatem multorũ concessa est gratia, vsus non fueris? Verum de Euagrio paulo pòst dicemus.

CAPVT XXXVIII.

Circa Scetim mõs est, quem accolæ [a] Nitriam vocant: propterea quòd vicus quidam vicinus ei est, in quo nitrum colligitur [b]. In eo mõte ingens est huius generis philosophorũ multitudo, & monasteria cõtigua non pauciora quàm quinquaginta. Eorum quædam sunt, in quibus monachi communiter, quędam in quib⁹ seorsim habitãt. Est & alius locus ad interiorem solitudinẽ vergens, & ab istis, stadiis septuaginta distãs,

e Quatenus integrũ sanúmq; cõueniat esse episcopum.

f Ammonius παρώτης, hoc est, sine aure, cognominatus.

Inuiti olim admodũ homines pij ad episcopũ eue hebantur.

g Euagrius itidẽ episcopatũ, sacerdotio se abdicans, reiecit.

h Scitè facetéq; dicta Ammonij et Euagrij.

** Et pfugit Soc. μηδὲν ἀκρωτηριάσας τοῦ σώματος.*

a Nitria mõs & monasteria ei⁹

b Sic hodie in Atho mõte viginti duo ĩsignia sunt monasteria græcorum monachorũ ordinis diui Basilij, quæ tributi nomine Turcarũ tyrãno quotannis ex vinetis & oliuetis suis pẽdũt sex millia obolorũ Turcicorum. Mons is à christianis ἅγιον ὄρος, hoc est, sanctus mons dicitur: à Rutenis, Suuata hora.

ad monasticam exercendam perquam cõmodus [c]. Cellarum is nomen habet, quòd monachorũ ibi domicilia non cõtinenter, sed sparsim constructa sint. Tantũ verò ea inter se dissita fuere, vt ea incolentes alius alium ne cernere, nec audire posset. In hebdomade autẽ semel, primario & Dominico die, in ecclesiam cõuenire soliti erant [d]. Quòd si eo die quis nõ comparuisset, satis constabat, eum vel ęrũna, vel morbo aliquo oppressum fuisse. Porrò ad eum visendũ non simul omnes, sed diuerso tẽpore veniebant, pro se quisq; quod ei suppeteret, ad illum curandũ, commodum morbi afferens remedium. Absq; hoc si esset, alius alium nõ adibat: præterquam si quis discendi causa sermones animæ vtiles & salubres auditurus, eum audiret, qui eius rei peritus esset. Cellas quoq; eas illi inhabitabant, quibus ad summũ philosophiæ huius peruenire, & sibi ipsis ductores esse cõtigisset: vt rectè ab aliis segregati, quietẽ sequi, & sibi ipsis viuere possent. De Sceti, & qui ibi philosophati sunt monachis, hæc dixisse satis sit. Nam si singula oratione persequẽda essent, metus esset, ne in eam prolixius productã, reprehensionis quispiam aculeum immitteret. Et quum illi suum sibi viuẽdi modũ instituissent, fieri necessariò aliter non potuit, quin variè, vt par est, pro cuiusque ætatis captu, opera, mores, instituta, & diætas dispertirent [e]. Alius item locus, cui nomen Rhinocurura fuit, multis ex eo tẽpore * indigenis monachis celeber fuit. Inter eos insignes fuere: Dionysius, qui ad partem vrbis Aquilonarem domunculam suam habuit: Mela ille, qui eo tempore ecclesiam eius loci gubernabat: & Solon, Melæ simul & frater germanus, & in sede ipsa successor. † De Mela illud memoriæ proditũ est. Quum de ecclesiis ὁμουσίου cõsubstãtialis fidei defensores exigerẽtur, atq; eò qui ipsum quoq; eiicerẽt aduenissent, repererũt eũ veluti seruorũ extremũ ecclesiæ lucernis adornãdis hilariter incũbentẽ. Lucernarũ enĩ lineos funicu-

c Cellæ & Asceteria eius.

d Monasteriorũ istorũ speciẽ quandã referũt Carthusianorum domicilia.

e Rhinocurura & monasteria eius. Rhinocurura vrbs Ægypti, ab antiquis incolis sic dicta, quorũ mutilati fuere nasi. Stephan.

Dionysius.

Mela.

Solon.

Hospitalitatis episcopalis exemplum.

* οὐκ ἐπεισάκτοις, ἀλλ' οἴκοθεν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς: *hoc est, non aduenis, sed originarius bonis viris.*

† *Melæ Rhinocururæo episcopo, qui ab Arianis ad eum expellendũ missi fuerant, propter reuerentiã eius exilium remittunt.*

los in manib. habebat, veste simul & cingulo sordidat⁹. Atque quum illi episcopũ requirerent, indicaturum se eis illum respõdit, eósq; in domum episcopalem duxit: atque vbi is eis de via fessis, mensa apposita, pro rerum tenuium copia cibũ dedisset, atq; edentibus ministrasset, sublata mẽsa manus lauit, & seipsum eis indicauit. Illi virum admirati, causam aduentus sui quum ostendissent, remittere se ei exilium, propter reuerentiã eius, dixerunt. Quod posteaquam accepisset, eis respondit, non idem se, quod alij cõsentientes sibi episcopi fecissent, cõmissurum esse, vt inuitus solum exilij causa verteret, sed sua spõte in exilium iturum. Atque quum ibi esset, veluti qui ab adolescẽtia monasticæ philosophiæ assueuisset, omni genere virtutis pręclarus admodum fuit. Solon autem, vbi mercaturæ renũciasset, preciosam mercatus est margaritam. Nam sub fratre Mela, eiúsque loci magistris fideliter atq; diligẽter edoctus, mutatione vitæ plurimũ in rebus diuinis studij ostẽdit, & morum simplicitate erga proximos bonus maximè fuit. Ecclesia Rhinocururæ postquã tam egregios primùm duces nacta est, longo deinde tempore consuetis cõstitutionibus vti perrexit, & viros pręclaros protulit. Illud porrò nouum, & inter alia maximè insigne in ecclesia ea fuit, quòd clerici ibi domicilium, mensam, morum institutum, & diætam vnam, aliáq; adeò omnia haberent communia. Hæc de Rhinocurura.

Ille verò monasticæ vitæ assuetus sua spõte exulat.

Solõ frater Melæ, ex mercatore monachus & eps. Rhinocururæ catholic.

Cleri ecclesiæ eius cœnobium.

CAPVT XXXIX.

IN Palęstina quoq; eo tempore plurimi floruere solitarij philosophi. Adhuc enim superstites erant, quos, quum de Constantini imperio ageremus, diximus, sciẽtia & vita monastica effulgẽtes. Sed & alij cum illis institutis illorũ enituere, qui virtutis profectu, non pœnitenda laude & gloria monasteria auxerunt. Horũ præcipuus fuit Hesychas, Hilarioni illi, vita ea quæ secundum Deum est, longè præstantissimo, maximè amicus. Item virtute præclarus Epiphanius, qui lõgo post tempore ecclesiæ Salaminię in Cypro episcopus præfuit. Et Hesychas quidem quietis officinam apud Gazam instituit, eodem quo amicus seu magister, in rebus omnibus secum cõsentiens Hilarion loco. Sacer autem Epiphanius,

Palæstini monachi.

Hesychas. Epiphani⁹, postea eps Salamini⁹. Hilariõ Hesychæ præceptor & amicus.

nius, circa quendam vicum Besanducē, prefecturæ Eleutheropolis, vbi etiam ortus fuerat. Hic in prima ætate optimis vsus præceptorib⁹, & doctrinæ monasticæ gratia longo tépore in Ægypto moratus, apud Ægyptios simul & Palestinos, per virtutis studiū, insignē adeptus fuerat laudem: nec minus etiam apud Cyprios: apud quos episcopum gessit. Vnde coniicere licet, ea de causa preclarā eum famam per orbem omnem esse consequutum. Quum enim in ampla & maritima, eadémq; populosissima vrbe sacrorū antistes esset, & cū illustri virtutis gloria ciuiles quoque res tractaret, breui tempore non ciuibus solùm, sed aduenis etiam vndecunque eò appellentibus notissimus fuit, qui eum partim cōuenerunt & viderūt, partim ex sermonibus eorum qui illum viderant, cognouerūt. Prius autem quàm in Cyprū veniret, eo quo diximus tépore in Palestina vitam egit, quum in monasteriis ibidem sanctè & grauiter admodum eniterent, Salamines, Physcon, Malchion, & Crispion, claro loco nati, & fratres, circa Bethleleam vicum prefecturæ Gazæ studia virtutis exercentes. Habuerūt & ij Hilarionem magistrū. Fertur nanque, quum aliquādo simul isti apud eum fuissent, & simul domum reuerterētur, ex eorum medio Malchionem solum quodammodo raptū disparuisse: atque vbi rursum subitò extitisset, idē cum fratribus iter carpsisse, & paulo pòst è vita excessisse, iuuenilem quidem adhuc ætatem agētem, sed virtute & Dei amore non multū eis qui in tali studio consenuerunt concedentem. Tum Ammonius quoque decem ferè stadiis ab eis distans, & circa vicum Chapharcon bran Gazæ subditū casam suam habens, clarus fuit, ex eo vico oriundus: vir qui accuratè & cōstanter in instituto monastico perdurauerit. Sed & Syluanus in Palestina ortus, eo, vt mihi videtur, tépore superstes fuit: qui cum à Deo * accepit honorem, vt angeli ei inseruierint. Et quum primùm in Ægypto philosophatus esset, in mōtem Sina inde trāsiit, postea autem in torrente Geraræ maximum, pulcherrimū, & clarissimum bonorum virorum construxit monasterium: cui post eum admirandus præfuit Zacharias.

Præclara eius per vniuersum orbem fama.

Salamines, Physcon, Malchion, Crispiō fratres, Hilarionis discipuli.

Malchiō è cōspectu fratrū derepētè raptus, atq; eisdem redditus.

Ammonius Syluanus.

* ὑπ' ἀγγέλων ὑπηρετεῖσθαι γέρας λαβεῖν.

Angeli ei inseruiētes.

Zacharias.

CAPVT XL.

Monachi Syri ad Nisibim in Sigare mõte.

EX Ægypto & Palæstina, ad eos monachos qui in Syria & finitima ei Perside fulserũt, transeundum: qui cum Ægyptiis quàm maximè certantes, quàm plurimi & virtute clarissimi euasere. Circa Nisibim ad mõtem cui Sigaron nomẽ est, vitæ sanctitate celebres fuere, Baththæus, & Eusebius, & Barges, & Hallas, & Abb⁹, & Abdaleus, & Zeno, & Heliodorus, & Lazarus, qui episcopus etiam est factus. Qui quòd nõ ita pridem nouũ hoc philosophiæ institutũ exercere incepissent, βοσκοὶ, hoc est, pascentes seu pabulatores cognominati sunt. propterea quòd tecta non haberẽt, nec panem, aut vinum, aut obsonium aliquod gustarẽt: sed continenter in montibus versantes, de ecclesiarum more precibus atque hymnis Deum colẽtes celebrarent. Et quum tẽpus cibi capiendi esset, pro se quisq; falcem in manibus habens, & veluti pabulum inquirens circuibat: & herbas cõmodas nactus, eis vescebatur. Atque ad hũc quidem isti modũ nouam agẽdæ vitæ philosophiam instituerunt. Apud Carras autẽ philosophatus est Eusebius, qui voluntario carcere seipsum, vt adiri nõ posset, cohibuit. Item Protogenes, qui post Vitũ parœciæ ibi curã gessit: Vitum inquã, inclytũ illum monachũ; quẽ ferũt quum primùm inter Imperatores Apostolũ Cõstantinum vidisset, sanctè affirmasse, cũ sibi dudũ sæpenumerò à Deo per apparitionẽ ostẽsum esse. Proindéq; sedulò cohortatũ esse, vt quod Cõstantinus statuisset atque iussisset, homines citra exceptionẽ omnẽ obsequenter facerent. Porrò Baththæus vsq; adeò à cibo sumendo abstinuit, vt vermes etiam ex dẽtibus eius prorepererent. Hallas † septuaginta totis annis panem prorsus nõ attigit. Heliodoro tanta fuit temperantia, vt noctes plures peruigilaret, & ieiunium hebdomadibus totis continuaret. Floruit tum etiam in Phadana (quo loco Iacob Isaaci filius ex Palæstina veniẽs, vxorem suam virginem in matrimonium duxit, primúmq; ibi reuoluto à puteo lapide gregem eius potauit) Aonas ille, quem fama est primum ibi apud Syros accuratum hoc philosophiæ genus colere cœpisse: quemadmodum id apud

Hi βοσκοὶ hoc est, pabulatores dicti, seu pascentes.
Voluntari⁹ carcer.
Eusebius.
Monachi ad Carras.
Protogenes
Vitus.
Huic p visionẽ Deus Cõstãtinũ magnũ exhibuit.
Baththa⁹.
Hallas.
Heliodor⁹.
† Octogita Sozom.
Phadana locus, vbi Iacob in Rachaelem incidit.

Aonas. Primus hic in Syria monachus.

Ægyptios magnus fecit Antonius. Cum eo fuere & Gaddanas, & Azizus, in eiusdem virtutis laude concertantes. Multi verò & apud vicinam Edessam, & circum ea loca celebres floruere viri: inter quos clarissimi fuere, Iulianus, atq; apud Syros decantatus Ephraim, à quo multi libri ecclesiæ sunt editi: de quibus certius in Cõstantij imperio cõmemoraui. Extitere præterea Barses & Eulogius, qui ambo post longum monastici exercitij certamen Episcopi sunt facti, nõ in vrbe aliqua, sed honoris gratia in monasteriis suis episcopalem consequuti consecrationem: ita vt rectè aliquis dignitatem eam tanquam prӕmium seu remunerationem pro exactissimo philosophãdi instituto eos accepisse dicat. Sicuti & Lazarus, de quo paulo antè, post sanctũ Heliodorum, mentionem fecimus.

Azizus. Gaddanas. Monachi Edesseni. Iulianus. Ephraim. Barses. Eulogius. Duo isti in monasteriis suis episcopalem obtinuere dignitatẽ. Itidẽ & Lazarus. Supr. eo. ca. 23.

CAPVT XLI.

Coelesyria autem, & quæ supra eam est regio, sola Antiochia excepta, serius quidem Christianismũ suscepere, non tamẽ ecclesiasticis philosophis caruere. Qui eo fortius vt viri egregij se gesserunt, quo maius in eos incolarum Græcæ superstitionis studiosorũ, atq; illis insidiantium, flagrauit odium: non illos quidẽ vindicta vtentes, sed magno animo illatas iniurias & plagas excipientes. Qualis Valentinus ille fuit, quem alij Emesenum, alij Arethusium genere fuisse tradiderunt. Et alter ei cognominis monachus, & Theodorus, qui ambo à Tittis vico præfecturæ Apameæ oriũdi fuere. Item Marosas Mechelis ortus, Bassus, Bassones, & Paulus, cui patria fuit Telmisus. Hic quum multis in locis multa monachorũ cœnobia instituisset, & prӕclarè plures ad philosophiam hãc cõsectandam cohortatus fuisset, postmodũ in regione cui nomen est Iugatum, insigne & splendidum monachorũ construxit domicilium, atque ibi vitam in senectute multa finiuit. Monstratur eo loco adhuc, quod omnibus notum est, sepulchrum eius. Omnes verò propè quos recẽsuimus monachi, lõgæui fuere: id quod dispositione & prouidẽtia Dei mihi factũ esse videtur, videlicet vt tã diuturno & exacto vitæ instituto incrementũ religio caperet, quod nõ Syros tantũ, sed & Persas atq; Saracenos plurimos ad fidẽ

Monachi Cœlesyriæ. Christianorũ est ferre, non inferre iniuriam. Valẽtinus, & alij plures. Paulus Telmisi ortus. Monasteriũ eiusdem in Iugato. Sozõ. Telmisum vicũ esse dicit. Monachi olĩ ferè omnes lõgæui. Monachorũ sãctitas

nostram pertraxit, & Grecæ superstitionis sectatores plerique vt cultũ suum abnegarent effecit. Ex quibus omnibus plurimi persuasi sunt vt philosophiam monasticam summoperè colerent, & ad eorũ quos modò diximus exemplum monachorũ sodalitatibus præirent. Facilis autem cõiectura est, hoc genus philosophiæ initio inde sumpto, a ad Galatas vsque & Cappadoces, finitimósq; eis populos, item ad Euxinum Põtum, Bithyniam, & Hellespontum peruenisse, qui sanè antiquitùs doctrinam Christianam flagrãtibus animis cõplectentes, permultos diuinę huius philosophiæ habuere sectatores. Quorum plures in cõmunibus domiciliis per vrbes & vicos habitarũt, vel quòd nondum traditionibus & exemplis eorum qui dicti sunt assueuissent: vel quod propter hyemis asperitatem regiones illæ, & maximè Põtus, Cappadocia, & Galatia, natura frigidissimæ sint, proindéque non facile plurimi in solis ibi locis degere possent. Veruntamen nõ omnino montes earum ab eiuscemodi philosophis vacui fuere. Tempore nãq; procedente, vehementi atq; ardenti rerũ diuinarum studio frigus etiam cessit. Atq; in eis partibus quum multi alij præclarè vixere, queádmodum alibi à me dictum est: tum post Eustathium & Basilium magnũ, præ cæteris celebres maximè fuere, † Leõtius ille, cui deinde Ancyranus cõmissus est episcopatus: & Prapidius, qui quantumuis senex, admodũ multas pro episcopo rexit * vrbes. Pręfuit verò nobilissimæ etiam illi hospitali domui, cui cognomen est Basilias. nam à Basilio magno Cæsariensi episcopo constructus xenon, quum nomen eius obtinet, tum ad tẽpora multa perdurat. Antiochiæ multi alij enituere monachi, in quibus secũdum Iulianum & Aphraatem illum. Marianus fuit & Eusebius, Palladius, & Symeones, Abrahames, & alij insuper, qui integrũ atque immortale, † id quod ad imaginem Dei conditum est, cõseruarunt. In monte eo pratis multis perquàm amœno, qui vrbi adiacet, Petrus Galata enituit, & cognominis huic Ægyptius. Pręterea Roman⁹, & Seuerus, & Zeno, & Moses, & Malchus, alijque multi

Theodor. lib. 4. cap. 28. Monachi solitudinis chalcidis. Monachi Apamens, item Zeugmatis.

plurimos ex gentilib⁹ ad Christianismũ pduxit Sozo. ad ætate vsque suã & Theodosij iunioris imperiũ nõnullos ex hisce monachis durasse scribit. lib. 6. cap. 34.

a Apud Galatas, Cappadoces, & in Ponto multa monasteria in vrbibus & vicis. Eãrũ dẽ terrarũ eremi colæ.

Eustathius Basilius magnus. Leontius. Prapidius.

† Sozo. habet Leo.

** Sozo. vicos Basilias hospitalis domus.*

Monachi Antiocheni

‡ τὸ κατ' εἰκόνα.

eo tempore monastica ibi philosophia splendidi & illustres fuere. In solitudine Chalcidis, Abitus, & Marcianus, & Abrahames, & quàmplurimi alij, non facilè sub numerũ cadentes * corpore perpessionibus obnoxio, vitam affectionibus vacuam, excoluere. Item in Apameensium eremo Agapetus, & Simeones, & Paulus. In Zeugmatẽsium autem solis locis Publius & Paulus philosophati sunt. Itẽ in solitudine vrbis Cyri, Acepsimas ille decãtatissimus, qui in tuguriolo exiguo inclusus sexaginta annos sanctè ita peregit, vt neq; cõspiceret, neque alloqueretur quenquam. Fuit tum quoq; magnus ille Zeugmatius, qui oculis captus, non in casam aliquã se abdidit, sed loca pleraque circumiens, sinceram fidei professionem annunciauit. Quorum vitam singillatim omnium pulcherrimè Theodoritus Cyri episcopus, in Dei amãtium historia conscripsit. † Porrò omniũ istorum cõmune, vt ita dicam [b], consilium & institutum erat, vt quàm maximam animæ curam gererẽt, eámq; à rebus & studiis huius vitæ per desuetudinem abalienarent, & longioris vitæ suę tẽpus in precationibus, ieiuniis, hymnísque, & Deum decẽtibus laudibus consumerent: corpus autem deliciarúmq; eius & voluptatis studium negligerẽt, necnon pecuniam & negotiorum occupationes omnino à se repellerent & ad vitam angelicam imitatione contenderent.

b Commune omnium monachorum cõsilium & institutum.

** σώματι παθητῷ τὴν ἀπαθῆ ζωὴν μεταχειρόμενοι.*

Cyri, Acepsimas.

Zeugmatius cæcus cõcionator loca multa circumiens.

† Sed & christianæ iã inde ab initio idem qui monastica vitæ finis est.

Carnis mortificatio, & spiritus renouatio.

Atq; ille demum verè christianus est, qui ad veterẽ monachatũ q̃ proximè accedit.

CAPVT XLII.

POst Ephraim Syrum, celeberrimi in vtraq; philosophia fuere, Didymus Alexandrinus, & Euagrius monachus Ægyptiacus. Cæterũ de Didymo qui fuerit, & quæ scripta post se reliquerit, in nono historię huius libro à me est dictum. De Euagrio autem, æquum visum est hîc pauca dicere: quãuis ambo isti in sana fidei doctrina claudicarint, vtcũque plurima scriptorum suorũ tela in veritatis hostes sint iaculati. Euagrius ex Iberibus, qui circa Euxinum Põtum colunt, genus duxit: vir sapiens & clarus admodum, inueniendo subtilis & ingeniosus, & in eloquẽdo quod inuenisset grauis & acer. Perfacile etiam, quænam * cogitationes vel ad virtu-

Ephraim, Syrus.

Didymus Alexãdri.

Euagrius Ægyptiac⁹ monachus.

Vterq; ĩ doctrina hal-

lucinat⁹ est. De Euagrio monac. Ibere. * λογισμοὶ. *Soz. li. 6. c. 30*

tem,vel ad vitia spectarent,diiudicauit: nec minus idoneus ad subiiciendum & docendum, vt ille quidem excolendæ,hæ autem cauẽdæ essent,fuit. Porrò eã quæ in oratione eius inest gratiã,scripta quæ edidit indicabũt. Morũ quoq; singulari moderatione fuit, à fastu & superbia maximè alienus. Et sicuti iustarũ laudum præconiis minimè est ad arrogantiã sublatus,ita etiã cõuiciis iniustis haudquaquã ad indignationẽ cõmotus. Sacras literas sub Gregorio theologo optimè addidicit. nam eius quoq; fuit archidiaconus,quũ ille Cõstantinopolitanæ præesset ecclesiæ. Quòd autem natura vultu esset venusto,& præterea vestitu eleganti vteretur,ex magistratib.quidã zelotypia ergavxorẽ laborãs,quum eũ illi innotuisse cognouisset,clàm ei cædem moliebatur.Et ad rem cõsilium id collatũ fuisset,nisi ea ipsa nocte De⁹ horrẽdã quidẽ,sed salutarem visionẽ Euagrio dormiẽti exhibuisset. Videre nãq; sibi visus est capitalis criminis causa se captũ,atq; in carcere manus pedésq; ferreis catenis vinctũ esse. Quum autem iam ad tribunal iudicis sisti,& pœnas dare deberet,accessisse quendã,qui sacrum Euangeliorũ codicem ei ostẽderit,& tã grauib.vinculis eum liberaturum promisit,si quãprimum ex vrbe discederet, & facturũ se id esse iurisiurãdi sacramento cõfirmaret:séq; imposita libro dextra ad eũ modum iurasse, simúlq; & cõpedibus solutũ esse, & è somno euigilasse. Ita ille diuina visione persuasus,* apertè sibi structũ atque creatũ periculum effugit. Atq; vbi in animo cõstituisset,decere se monasticã consectari vitã,Constãtinopoli.Hierosolyma venit.Inde in Ægyptũ, ad visendos, qui in Sceti philosophabãtur, monachos profectus, ad montẽ Nitriam,monasticã sibi construxit casam: & ibi cum duob⁹ Macariis, Ægyptio & Alexãdrino,qui alios antecellebãt, fuit: quorũ quum æmularetur vitam, factis quoq; ipsis philosophiã monasticã est cõsequutus. Deinde etiã * sub Theodosij iunioris imperio, cum eo quẽ diximus Ammonio est versatus. Prodigia autẽ eadem quæ præceptores eius edidit. Libri ab eo plurimi & maximè necessarij cõpositi sunt,inter quos quidã Monachus,siue de practice & operatrice virtute inscriptus est.: quidam γνωστικὸς, hoc est, cognitor, siue de eo qu

Euagri⁹ discipulus & Archidiaconus. Gregorij Nazãzeni

Euagrius visione sibi diuinitùs in somnis oblata, insidias necis sibi structas effugit.

* τὸν ὑπερ τηρευόμενον κίνδυνον.

Profectio hierosolymitana religionis ergo.

Cum ipso Gregorio Nazãzeno eũ Ægyptũ petiisse, scribit Socr. li. 4. cap. 33.

Euagrius Macariorũ discipulus. Idẽ Ammonij sodalis.

* ἐπὶ τῆς ἐχομένης βασιλείας.

Sozom.

cognitionem est consequutus. Hic in quinquaginta capita est diuisus. Scripsit etiam librũ alium, qui confutationem seu inuectiuam cõtinet aduersus tentatores dæmones. Id opus in octo diuisit sectiones, iuxta octo deliberationum seu cogitationũ numerum. Item Problemata prognostica sexingẽta. Et præterea στιχηρά, hoc est, versuũ duos libros reliquit: alterum ad eos qui in cœnobiis aut in † comitatibus sunt monachos: alterũ autem ad eas quæ virginitatem colunt sanctimoniales. Omnia verò scripta eius admiranda sunt, & sententiis & elocutione ad persuadẽdum prorsus accommodata. Et qui ea leget, qualis is vir fuerit, cognoscet. Peropus autem esse puto, breuiter quædam ex eius operibus in historiam hanc inserere, atque in primis quæ de monachis commemorat, hisce propemodum verbis.

Scripta eius.

* λογισμῶν

Gennadius suggestiones vitiorum vocat.

† συνοδίαις.

Socra. eod. cap. 23.

Ex Euagrio monachorũ quorundã præclarè dicta & facta.

CAPVT XLIII.

NEcessarium quoque est, vias eorũ qui nobis præierunt, monachorum ritè inquirere, & ad eas vitam nostram componere. Multa enim ab eis & dicta & acta sunt præclarè. In quibus illud quidã dixit: Aridiorem & * minus inæqualẽ diætam charitati coniunctam, celeriter monachũ ad † Indolentiæ portum ducere. Idem fratrem quẽdam, qui subinde noctu pauore turbabatur, spectris liberauit, ægrotis cũ ieiunij cultu inseruire iussum. Non alia enim re facilius, interrogatus respondit, quàm misericordia, eiuscemodi terrores & perturbationes extingui. Antonium Iustum cõueniens ex sapientibus quidã, Quomodo ô pater, inquit, in monastica vita perdurare potes, qui cõsolatione ea quæ ex libris percipitur, careas? At liber meus, ô philosophe (Antonius respondit) [a] natura ipsa rerũ creatarum est. In eis, quum mihi visum est, oracula Dei legere licet. Interrogauit me aliquãdo electionis illud vas, senex Ægyptius Macarius, Qui ita iniuriarũ erga homines memoriam retinentes, vim animæ reminiscẽdi enecaremus: aduersus dæmones autem, quum acceptorum ab eis malorũ reminiscimur, detrimentum nullum sentiremus? Quum autem ego, quod responderem non haberem, atque id

* μὴ ἀνώμαλον.

Indolentiæ portus.

† ἀπαθείας.

Pauorũ lemurumque nocturnorũ expulsio.

Imperitorũ libri creatura Dei sunt.

a φύσις τῶν γεγονότων.

Cur humanarũ iniuriarũ memoria nobis molesta est, diabolicarũ autem contumeliarum recordatio non itidem.

Vmbra sitim repellens.

Vita Macarij continentissima.

discere vellem, rogatus ille: Propterea, inquit, quòd prior illa affectio præter naturam, posterior autem secundum naturam iræ est. Adueni aliquando ipso meridionali tempore ad sanctũ patrem Macarium, & quòd siti admodũ árderem, aquam ab eo petij. Et ille: Contentus esto, inquit, vmbra. Multi enim viatores & nauigantes hac nunc carẽt. Deinde quum apud eũ verba de continentia & temperantia facerem: Confide, inquit, ô fili, & bono esto animo. Ego totis annis viginti neque panem, neque aquam, neque somnum ad satietatem cepi. Panem nanque meum ad certum libræ pondus comedi, aquam ad constitutam mensuram bibi, & parieti acclinatus exiguam aliquã somni partem rapui.

Monacho cuidam nuncius venit de patris morte, atque ille ad nunciantem: Desine, inquit, blasphemare, & impiè loqui: Pater enim meus immortalis est. Ex fratribus quidam vnicum Euangelij librum in bonis suis habuit: quo & ipso vendito, precium eius ad esuriẽtium alimenta dedit, memoria digno verbo illo addito: Propter illud oraculum librum vendidi, quod dicit, Vende ea quæ habes, & da pauperibus. Insula quædam est circa Alexandriam, septentrionem versus, vltra lacum qui Maria dicitur, sita. Habitat in ea Monachus * Gnosticorum ordinis celeberrimus, qui omnia quæ à monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem propter necessitatem, propter manuũ opus. Idem ipse vnã esse dixit natura virtutem, eiúsque formam in animæ viribus effigiari. Nam & lumen solis ait sine forma esse: formam autem id recipere, per quas penetrat, fenestris. Alius quidam Monachus: Propterea, inquit, voluptates mihi subtraho, vt iræ causam & occasionem præcidam. Scio enim illam semper de voluptatibus belligerari, mentémque meam perturbare, & cognitionem ipsam fugare. Ex senibus etiam quidam dixit, [a] Charitatem ciborum & pecuniarum depositum seruare nescire. Idem: [b] Non scio, inquit, eadem in re bis à dæmonibus me deceptum esse. Hæc ad verbum Euagrius, in eo libro quem Practicum inscripsit, exposuit. Quæ verò etiam in Gnostico suo dicat, audiamus. [c] Qua-

Christiani veri immortales sunt.

Monachus vnius libri vẽditi preciũ pauperibus dat.

* παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν.

Quinque operũ omniũ monasticorum causæ.

Ira de voluptatibus bell. geratur: ea voluptatum suppreßione sopitur.

a Apud charitatem non rectè pecuniam deposueris.

b Monach' eadem in re bis non labitur.

c Primariæ quatuor virtutes, earumq; officium.

tuor virtutes, earúmq; considerationes esse, à Iusto Gregorio didicimus: prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iusticiam. Et [d] prudentiæ quidem officium esse is dixit, considerare & contemplari, verbis non adhibitis, sanctas & intellectuales potestates. Has nanq; à sapientia manifestari tradidit. [e] Fortitudinis autẽ, in veritate cognita, etiamsi bellum & discrimen tibi pateretur, constanter perseuerare, neque ad res falsas transire. [f] Temperantiæ porrò, semina à primo agricola iacta recipere, posteram autem & furtim aspersam ab aduersario sementem reiicere. [g] Iusticiæ verò, iuxta dignitatem & cómoditatem cuiusque orationem attemperare, vel obscurè annunciando, vel per ænigmata & ambages significando, vel etiam apertè indicando, ad simpliciorum vtilitatem & profectum. Veritatis autem columna Basilius Cappadox dixit: Cognitionẽ seu scientiam quæ ab hominibus prouenit, continua meditatio & exercitium adauget: eam autem quæ gratia Dei contingit, iusticia, * placabilitas iræ expers, & misericordia. Et priorem illam, etiã qui affectionibus obnoxij sunt, obtinere possunt: posteriorem verò, qui ab affectionib. alieni sunt, tantũ perspiciũt, qui etiam precationis tẽpore mentis suæ lucem eos circumfulgentem vident. Lux illa AEgypti sanctus Athanasius: Mensam, inquit, Moses ad Borealem partem statuere iussit. Sciãt igitur Gnostici, & qui scientię seu contemplationi nauãt, quinam aduersus eos ventus spiret, & tẽtationem omnem magno sustineant animo, atq; alacriter ad se venientes alimentis foueant. Thmuitarũ ecclesiæ angelus ille Serapion dixit, mentem spirituali cógnitione & scientia imbutam perfectè purgari, charitatem flammantes iræ partes curare, temperãtiam autem affluentes malas cupiditates & libidines sistere. De prouidentia & iudicio semper tecum ipse rationeś reputa, magnus ille & doctus doctor Didymus ait, earúmque materiam fac tecum in memoria circumferas. Nam omnes ferè in his hallucinantur. Et doctrinam quidem de iudicio, in varietate corporum, ipsiúsque mundi: de prouidentia autem, in moribus atque modis, qui nos à viciis & ignorantia ad virtutem vel cognitionem ducunt,

d Prudentia.
e Fortitudinis.
f Temperantiæ.
g Iustitiæ.
Basilij magni sententia de cognitione humana & diuina.
* ἀοργησία.
Athanasij scite pieque dictum.
Moses mẽsam Boreã versus collocare iussit.
Serapionis dictum.
Mentis lustratio, Iræ suppressio. Libidinis coercio.
Didymus γνωστικός.
Prouidẽtia et iudicium diuinũ semper ob oculos ponendum.

discere vellem, rogatus ille: Propterea, inquit, quòd prior illa affectio præter naturam, posterior autem secundum naturam iræ est. Adueni aliquando ipso meridionali tempore ad sanctũ patrem Macarium, & quòd siti admodũ árderem, aquam ab eo petij. Et ille: Contentus esto, inquit, vmbra. Multi enim viatores & nauigantes hac nunc carent. Deinde quum apud eũ verba de continentia & temperantia facerem: Confide, inquit, ô fili, & bono esto animo. Ego totis annis viginti neque panem, neque aquam, neque somnum ad satietatem cepi. Panem nanque meum ad certum libræ pondus comedi, aquam ad constitutam mensuram bibi, & parieti acclinatus exiguam aliquã somni partem rapui.

Monacho cuidam nuncius venit de patris morte, atque ille ad nunciantem: Desine, inquit, blasphemare, & impiè loqui: Pater enim meus immortalis est. Ex fratribus quidam vnicum Euangelij librum in bonis suis habuit: quo & ipso vendito, precium eius ad esuriẽtium alimenta dedit, memoria digno verbo illo addito: Propter illud oraculum librum vendidi, quod dicit, Vende ea quæ habes, & da pauperibus. Insula quædam est circa Alexandriam, septentrionem versus, vltra lacum qui Maria dicitur, sita. Habitat in ea Monachus * Gnosticorum ordinis celeberrimus, qui omnia quæ à monachis gererentur, ob quinque causas fieri dixit: propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem propter necessitatem, propter manuũ opus. Idem ipse vnã esse dixit natura virtutem, eiúsque formam in animæ viribus effigiari. Nam & lumen solis ait sine forma esse: formam autem id recipere, per quas penetrat, fenestris. Alius quidam Monachus: Propterea, inquit, voluptates mihi subtraho, vt iræ causam & occasionem præcidam. Scio enim illam semper de voluptatibus belligerari, mentémque meam perturbare, & cognitionem ipsam fugare. Ex senibus etiam quidam dixit, [a] Charitatem ciborum & pecuniarum depositum seruare nescire. Idem: [b] Non scio, inquit, eadem in re bis à dæmonibus me deceptum esse. Hæc ad verbum Euagrius, in eo libro quem Practicum inscripsit, exposuit. Quæ verò etiam in Gnostico suo dicat, audiamus. [c] Qua-

Christiani veri immortales sunt.

Monachus vnius libri vẽditi preciũ pauperibus dat.

* παρεμβολῆς τῶν γνωστικῶν.

Quinque operũ omniũ monasticorum causæ.

Ira de voluptatibus bell gератur: ea voluptatum suppreßione sopitur.

a Apud charitatem non rectè pecuniam deposueris.

b Monach' eadem in re bis non labitur.

c Primariæ quatuor virtutes, earumq; officium.

tuor virtutes, earúmq; considerationes esse, à Iusto Gregorio didicimus: prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iusticiam. Et [d] prudentiæ quidem officium esse is dixit, considerare & contemplari, verbis non adhibitis, sanctas & intellectuales potestates. Has nanq; à sapientia manifestari tradidit. [e] Fortitudinis auté, in veritate cognita, etiamsi bellum & discrimen tibi pateretur, constauter perseuerare, neque ad res falsas transire. [f] Temperantiæ porrò, semina à primo agricola iacta recipere, posteram autem & furtim aspersam ab aduersario sementem reiicere. [g] Iusticiæ vero, iuxta dignitatem & cõmoditatem cuiusque orationem attemperare, vel obscurè annunciando, vel per ænigmata & ambages significando, vel etiam apertè indicando, ad simpliciorum vtilitatem & profectum. Veritatis autem columna Basilius Cappadox dixit: Cognitioné seu scientiam quæ ab hominibus prouenit, continua meditatio & exercitium adauget: eam autem quæ gratia Dei contingit, iusticia, * placabilitas iræ expers, & misericordia. Et priorem illam, etiá qui affectionibus obnoxij sunt, obtinere possunt: posteriorem veró, qui ab affectionib. alieni sunt, tantũ perspiciũt, qui etiam precationis tépore mentis suæ lucem eos circumfulgentem vident. Lux illa AEgypti sanctus Athanasius: Mensam, inquit, Moses ad Borealem partem statuere iussit. Sciãt igitur Gnostici, & qui scientię seu contemplationi nauãt, quinam aduersus eos ventus spiret, & téntationem omnem magno sustineant animo, atq; alacriter ad se venientes alimentis foueant. Thmuitarũ ecclesiæ angelus ille Serapion dixit, mentem spirituali cógnitione & scientia imbutam perfectè purgari, charitatem flammantes iræ partes curare, temperãtiam autem affluentes malas cupiditates & libidines sistere. De prouidentia & iudicio semper tecum ipse rationes reputa, magnus ille & doctus doctor Didymus ait, earúmque materiam fac tecum in memoria circumferas. Nam omnes ferè in his hallucinantur. Et doctrinam quidem de iudicio, in varietate corporum, ipsiúsque mundi: de prouidentia autem, in moribus atque modis, qui nos à viciis & ignorantia ad virtutem vel cognitionem ducunt,

d Prudentia. *e Fortitudinis.* *f Temperantiæ.* *g Iustitiæ.* *Basilij magni sentẽtia de cognitione humana & diuina.* * ἀοργησία. *Athanasij scite pièque dictum.* *Moses mẽsam Boreã versus collocare iussit.* *Serapionis dictum.* *Mentis lustratio, Ira suppreßio. Libidinis coercio.* *Didymus γνωστικός.* *Prouidẽtia et iudicium diuinũ semper ob oculos ponendum.*

„ † inuenies. Hæc gustus tantum gratia, ex Euagrij scri-
„ ptis apposuimus.

† Caro quippe nostra & mundus vniuersus per seipsum iudicio & condemnationi addictus est: quos autem per gratiam suam repurgauit à vitiis diuina prouidentia, iudicium illi euadunt.

CAPVT XLIIII.

Palladius Euagrij discipulus vitas sanctorum monachorũ conscripsit.

EOdem autem tempore multi etiam alij in diuersis locis & monasteriis luxere, admirandi & dei amantes viri, quos cõmemorare hoc loco si velim⁹, & cuiusq; vitam, mores & acta recẽsere, ab instituto nostro longè produceremur. Quod si quis accuratè ea cognoscere cupiat, quid illi scilicet & fecerint & dixerint ad auditorũ vtilitatem, atque etiam vt feræ subiectæ ei fuerint, Palladius Euagrij discipulus, qui res eorũ in vnum collegit librum, optimè exposuit: quem qui volunt, legere possunt. Nam in eo non virorũ tantum, sed & mulierum, quæ cũ eis, quos diximus, diuinis viris morũ sanctitate certarunt, vitas piè descripsit. Euagrius autem & Palladius, * quod proximè sequutum est, imperio floruerũt. Atque ij quidem monachi sedulique & diligẽtes virtutis doctores, eo tempore enituere. Inter episcopos verò Basilius magnus & Gregorij ambo, Theologus videlicet, & Nyssenæ vrbis luminare: alter illius cõtubernalis, atque in rebus omnibus consentiens adiutor & socius, alter autem frater coniunctissimus. Administer etiam eorũ fuit, fraterno prorsus animo, Petrus, eisdem quib. Basilius parentibus prognatus, prophanis quidem literis, non tantopere imbutus, virtutis autem splendore illis non inferior. Isti in Cappadocia fulsere.

** Post Valẽtis mortẽ, Socrat.*

Præclari eius ætatis episcopi.

Basilius.

Gregorij duo.

Petrus.

Optimus.

Amphilochius.

Damasus.

Ambrosi⁹.

Deus cõtra vim & multitudinem Arianorum egregios opposuit propugnatores.

In Pisidia autem Optimus, & in Lycaoniæ metropoli magnus Amphilochius, pro fide à maioribus accepta, fortiter depugnarunt. Et ij tanquam propugnacula sacræ religionis nostræ, in Oriente post Athanasium fuere. In Occidente autẽ, Damasus Romanæ ecclesiæ præfectus, multa veritatis luce coruscauit: & præterea diuus Ambrosius, Mediolanensis antistes: qui quanuis longa locorũ intercapedine disiiti essent, multa tamen veritatis tela contra hostes emisere. Insuper & alij plurimi, qui extremas terræ oras incolere coacti fuerant, veluti quasdã sagittas, in ecclesiæ aduersarios epistolas

ſunt iaculati, & ſuos ſimul ſcriptis confirmarunt. Vniuerſitatis nanque huius moderator, aduerſus tantã fluctuum & tempeſtatis magnitudinem, rectores quoque ediuerſò miſit egregios: & contra multitudinem & vehementiam hoſtium, conuenientem ducum oppoſuit virtutem: atque aduerſus morbum temporum difficultate * vigẽtem, cõmoda & præſentia exhibuit remedia, qui tantum temporũ virorum in populi multitudine, in eccleſiis, atq; in ipſis monaſteriis & montibus, prouentum dederit. Nec eo tantummodo rerum vniuerſarum, Deus rebus noſtris conſulere eſt dignatus, ſed & alterius maximi beneficij † procurator atque conciliator eſſe viſus eſt. Pertracta nanque Gotthorum gente in Thraciam, autorem etiam turbæ & confuſionis ad Boſporum adduxit, atque in apertam eum tradidit perniciem, qui aduerſus ſolum Deum atque illius miniſtros bellũ gerere nouerat: exitioſum dico valentem. Id quomodo ſit factum, vbi prius vnum eius nefarium ſcelus expoſuero, dicam, & ad finem eius progrediar. Ac de eis qui iuxta eccleſiæ ſanctiones philoſophati ſunt, hęc pro eo atque potui, dixi.

** ἀκμαῖον. Quòd Gotthi Thraciã inuaſerĩt, et Valentẽ oppreſſerint. Deo acceptum fert. Sozo. li. 6. cap. 35. πρύτανις. Nobiliſſimi quinque ex Gẽtilibus, & Philoſophi plurimi à Valente ſublati, quòd de ſucceſſore eius per oracula & tripodẽ nouũ inquiſiuiſſẽt. a Oraculũ ĩ primis literis Θεοδ. ſiue Theod. ſucceſſoris nomen deſignauit. † Fuit literarum ordo Θ ε ο δ. Ordinauit autem eas mẽdacij & cædis autor Satanas.*

CAPVT XLV.

QVi verò Græcam ſuperſtitionem ſequebantur, & qui natalibus præclari erãt, ferè talem ob cauſam interiere. Qui inter eos excellebant, quòd tãta incrementa capere eccleſias noſtras & Chriſtianiſmũ viderent, eámque rem indignabundi ægrè ferrent, conſilium cepere, oraculis atque aliis quibuſdam incantatiònibus, quis in Romano imperio Valenti ſucceſſurus eſſet, cognoſcendi. Et tripode è lauro facto, verbíſque & euocationibus quibuſdam, vt fieri in talibus mos eſt, peractis, quod volebant effecere: a vt ſcilicet literarum, machinis quibuſdam tripodis & oraculi eas ordinantibus, † collectione, Imperatoris nomen appareret. Et quum hiantes ad Theodorum reſpectarent, qui in Imperiali aula ſtipendia faciebat, ſuperſtitione quidem Græcum, doctrina autem & philoſophia probè eruditum, quoniã literarum cõpoſitio ordine ſuo vſq; ad D pertigerat, & Valẽtis in imperio ſucceſſorẽ indicarat,

b oraculum philosophos ita in fraudem & imposturam adduxit, vt quamprimum Theodorum imperaturum esse opinarentur. Ea res vbi ad Valentem est delata, perinde atque vitæ eius insidiæ structæ essent, non moderatè eam ferens, palàm impatientiam præ se tulit. Itaque indignatus, & Theodorum & tripodis illius artifices cepit: c atque hos quidem supplicio ignis inhumanissimè affecit: Theodorũ autem capite mulctauit. Itidem verò per omnem Imperij eius ditionem in philosophos est animaduersum. Nec in eos tantum, verùm etiam qui vestitu eorum vterentur. Cuius periculi metu etiam si quis alij studio vacaret, * fimbriato pallio non vtebatur, ne in suspicionẽ, operam eum nauare sacrificiis & oraculis, veniret. Ego quidẽ vtrosque stultitiæ condemnarim, tum imperatorem ipsum, qui eò iræ & inhumanitatis processerit: a tum philosophos, qui per audacem temeritatem atque cupiditatem rem philosophia minimè dignam aggressi sint. Ille enim stoliditate plenus, quum se successorem sublaturũ esse existimaret, neque inquirentibus, neque ei de quo oraculũ editum erat parcendum duxit. b Hi autem perinde atque in eis situm esset, vt Imperatorem vel exautorarẽt, vel crearent, ad tantam sunt dementiam producti. At valens, nemini prorsus eorum qui Theodoro cognomines, per eandem aut similem etiam quæ à literis Theo initium sumeret, appellationem, & aliquatenus tum celebres essent pepercit. Itaque, c Theodori, Theognosti, Theodosij, & Theoduli necati sunt: in quibus etiam † Theodosiolus quidam fuit, vir magna militiæ gloria, ex Hispania, vbi claro loco natus fuerat, genus trá-

b Consultatores oraculi Theodorũ quendam ethnicum Comitatensem significari existimarunt.

c Supplicio afficiuntur vnà cum Theodoro, consultores ipsi. Inter eos plerique fuerunt philosophi.

* προκωτῷ τρίβωνι.

d Philosophi omnes eo nõie pessimè à Valente accepti.

a Habitus philosophicus à multis propter periculum reiectus. Idem tyrannide, sua spectauit Valens, quòd infanticidio suo Herodes.

b *Ac si certa immutabiliáque essent, quæ semel ex astrorum cursu collecta censuissent, statuere eos conueniebat: Quicunque tandem is esset, cui sidera successionem destinassent, eum superstitem fore. Sozom. lib. 6. cap. 35.*

b *Expenditur simul & consultorum istorum & ipsius Imperatoris stulticia.* c *Quicunque præclari viri nomen haberent, quod initium sumeret à syllabis Theo. contrucidati à Valente sunt. Theodosiolus Eutropius hunc patrem fuisse Theodosij principis scribit.*

hens. Multi etiam metu territi, vetera sua nomina à parentibus ipsis imposita abnegarunt, eáque aliis temporum periculosa difficultate adducti cõmutarunt.[d] Mihi verò cum philosophis istis ita expostulare libet. Quòd si, ô viri boni, ex astrorum cursu talia colligitis, expectare vos quod futurum erat, oportebat. Sin ex consilio diuino ista pendent, quid curiositate ista & inani opera vestra opus erat? Fieri enim non potest, vt præcognitione & studio humano, id quod Deo placitum statutúmque est, inuestigetur. Atque vt vobis id facere licuisse donemus, non situm sanè fuit, homines vos quãuis sapientia omnibus prestantes, melius quidquã Deo ipso statuere. [e] Si verò temerè ita futurarum rerum cognoscendarũ cupiditate, vos præter rationem, in apertũ discrimen, legibus, quæ iamdudum à Romanis, quum Grecam superstitionẽ sequi, & diis sacrificare liberum erat, sunt latæ, contumaciter violatis, coniecistis: admisisse vos, quod venia prorsus dignum non sit, facinus ignorastis. Atque equidem idem vos tum sentire oportuit, quod † Socrates vester sensit: qui iniquo iudicio circumuentus, aconito epoto moriturus, quum incolumis esse, & è carcere profugere posset, reuerentia legum, sub quibus educatus fuerat, id nõ fecit. Sed quisq; hac de re, vt sibi visum est, & sentiat, & loquatur. Valens sanè Antiochiæ ad Orontem degens, eos qui aliter quàm ipsi videretur, de Deo sentirent, affligere, & modis omnibus persequi & eiicere pergebat: donec [f] Themistius philosophus eam quam ad illum orationẽ scripserat, recitauit: qua vt indignationem & tumultuationem eam temperaret, effecit. Cohortatus enim eum est, ne admiraretur tanquam in re noua, quòd aliquà esset in ecclesiasticis dogmatibus dissensio, eáque minor longè, quàm apud Græcæ superstitionis cultores. Apud illos enim supra trecentas esse opiniones: in quarum tãto numero, plurimas etiam dissensiones esse contingat. Et fortasse gratum id esse Deo dixit, quod non facilè esset ad cognitionem eius venire, proindéq; variam omnes de eo conciperent opinionem: vt eo magis illum quisque vereatur, quo minus cognitionem eius, quæ incõprehensibilis est, percipiat: secum ipse con-

d Expostulatio cũ mathematicis, seu potiꝰ maleficis philosophis.

e Chaldeorũ et mathematicorũ prædictiones veteribus quoque Romanorũ gentiliũ legibus damnatæ.

Quas philosophi isti violarunt.

† Socrates philosophus mori, quàm patrias leges violare maluit.

f Themistiꝰ philosophus sæuitiam furentis Valẽtis oratione leniit.

Soz. eodem cap. 36.

Sũma eius orationis.

ſiderans, qualem & quantum eum eſſe oporteat, cuius tenuem ſaltem ac mediocrem notitiam ſit aſſequutus. Quapropter eius philoſophi oratione adductus, quum ſe ad moderationem dediſſet, non vſque adeò vt antea ſuccenſebat, nec ſuppliciis & cruciatibus ſæuiebat. Neque tamē omnino à cœpto deſtitit, ſed pro pœnis capitalibus exilium epiſcopis & ſacerdotibus imponebat: quoadusq; graues de republica curæ, quo minus rebus eiuſmodi vacare poſſet, effecere.

CAPVT XLVI.

QVum nanq; * Saracenorū princeps diē ſuū obiiſſet, & pax cū Romanis aliquando inita, ſoluta eſſet:[a] Mauia illius cōiunx, res eius gētis adminiſtrās, Phœniciā, & Palæſtinā, & orā ad Ægyptū vergētem, quæ Nilū aduerſo flumine nauigantibus, regione quæ Arabica dicitur, ad ſiniſtrā eſt, inuaſit atq; vaſtauit. Bellum id quāuis à fœmina illatū, haudquaquam facile fuit. Nam eam cum Romanis maximam & haud ſcio an aliàs maiore fortitudine, pugnam commiſiſſe dicūt. Res ſanè ad eum metum peruenit, vt copiarum militarium dux in Phœnicia, Orientalis exercitus ducem ad auxilium ſibi ferendum euocarit. Atque ille vocationē talem, hoſtium ſcilicet contemptu, riſit: & rem ita inſtituit, vt qui eum vocauerat ✱ in acie non eſſe, ſed à pugna ſegregatus, ſpectator tantum eius eſſet. Verùm prælio commiſſo, & Mauia ſtrenuè reſiſtente, Orientis dux cum ſuis in fugam verſus, vix tandē à Palæſtinis & Phœnicibus militibus ſeruatus eſt. Eorum enim præfectus vbi illum ſubinde ſe conuertentem fugere vidit, ſtultum eſſe putauit, extra pugnam ita conſiſtere, vti ei mandatum fuerat. Proinde ſignis illatis, cominus cum Arabibus eſt cōgreſſus. Ita factum, vt ille tempus fugiendi in locum tutum haberet: ipſe verò ſenſim ſe recipiens, atque etiam terga vertēs, tela emitteret, & hoſtes ingruentes iaculis ſummoueret. Quæ res à multis diu eſt memorata, ab ipſis etiam Saracenis carminibus celebrata. Et quia bellum hoc magnum & graue Romanis imminebat, legatos ad Mauiam de pace mittendos eſſe viſum eſt. At illa primùm pacis conditiones cum Romanis ſuperbè reiecit. Vbi verò doctrina

** Theodori. habet Iſmaelitarum, li. 4. cap. 23.*

a Mauia Saracenorum, ſeu potius Iſmaelitarū regina, bellum ſtrenue contra Romanos gerit.

Bellum id Romanis graue fuit.

✱ ἀπόμαχος

Romani in fugā verſi.

Mauia pacē cū Romanis ita paciſcitur, vt Mōſes monach' populis ſuis epiſcopus detur.

sacrorum nostrorum est initiata, pacem ita recepit, si Moses, qui tum in vicina solitudine philosophicè degebat, episcopus ditionis suæ populorum consecraretur: vir virtute, & vitæ sanctioris seueritate, prodigiisque & signis multis illustris. Quod vbi ita fieri debere Imperator eis significauit, quibus ea imperij pars curanda commissa fuerat, Moses assumptus, & ad Lucium qui eo tempore Alexandrinæ ecclesiæ episcopatum administrabat, vt ab eo consecraretur, adductus est. Ibi ille ad eũ palàm & liberè in præsentia omnium: Abstine te inquit. Indignus enim sum, qui nomen & honorem episcopi obtineam. At si nutu suo me ea dignitate dignatur Deus, testem illum facio, nunquam te mihi manus impositurum esse, quas cruore & tabe sanctorum virorum conspurcasti. Lucius, non rectè illum facere, dixit, qui prius fidem eius, quàm cognouisset, reiiceret. Quod si calumnia alicuius delatoris adductus ea verba ille protulisset, iudicem eum esse voluit, & vt res suas audiret, hortatus est. Moses autem: Atqui fidem tuam, ait, liquidò satis ostendit episcoporum & presbyterorũ exilium, & illi præterea qui in metallis acerbissimam degunt vitam. An tu verò illas Christi * notas esse putas, quæ à Christo & ab hominibus rectè de Deo sentientibus prorsus sunt alienissimæ? Atque ad hæc verba iuramentum adiecit, nũquam se Lucio caput subiectum esse. Quam ob causam Romani duces, Lucio reiecto, [b] Mosen ad episcopos, qui in exilio agebant, duxere. A quibus ille [c] episcopali vnctione accepta, ad Saracenos transiit: & pacificatione rebus inter eos & Romanos composita, piè sanctéque episcopatum administrauit: & quum paucos ibi Christianos reperisset, omnes propè ad religionem nostram pertraxit. † Mauia autem deinceps pacem cum Romanis habuit, adeò vt filiam suam Victori duci in matrimonium collocarit. Hæc hactenus.

Moses non sustinet à Lucio Alexandrino episcopo Ariano, episcopus ordinari.

* γνωρίσματα

b Moses ab episcopis Catholicis exulibus Saracenorum episcopus cõsecratus. A Mose Saracens ad christũ cõuersi.

c Vnctio episcopalis.

† *Mauia filiam suam Victori Romano duci nuptus collocat.*

CAPVT XLVII.

Ismaelitæ se Saracenos nominant.

Porrò Saracenorũ gens primùm cognomine ab Ismaele accepto, qui Abrahæ filius fuit, Ismaelitæ ab

antiquis, de primi eorum parentis appellatione, vocati sunt. Vt autem maculam illegitimi ortus, & seruitutis notam (serua enim fuit mater illius Agar) à se amolirentur, Saracenos seipsos nominarunt, perinde atque à Sara Abrahæ coniuge stirpem ducerent. Cæterùm seriem generis inde trahentes, eodem cum Iudæis viuendi more vtuntur. Nam circumcisionem ita vt illi colũt, & à suillis carnibus abstinent, multáque præterea illorum instituta seruant. Quod si non ex omni parte iuxta illorum ritus viunnt, aut tempori id adscribendum est, aut finitimorum populorum, qui se eis immiscuere, confusioni. Moses etenim, qui longo pòst tempore extitit, profugis tantum ex Ægypto Iudæis leges dedit. At gentes istis vicinæ, idolorum addictæ superstitioni, patrios eorum mores ab Ismaele acceptos, quibus antiquitùs Hebræi vsi sunt ante Mosæ legum promulgationẽ, non scripto iure, sed recepta tantũ consuetudine viuentes, corrupere: eundémque eis quem ipsæ haberent, religionis cultum tradidere. Proinde factum, vt illi pariter cum vicinis populis, dæmones & nominarent & colerent: atque eiusmodi deprauata religione, apertè patriarum legũ præ se ferrent deprauationem & transgressionem. Atque vti fieri solet, tempus longum ritus quosdam obliuione suppressit: quosdam autem vt colerentur, reliquos fecit. Deinde verò quum quidam ex eis cum Iudæis commercium haberent, ab illis vnde orti essent didicere, & se rursum & cognationi suæ adiunxere, Hebræorum moribus & legibus denuo vtentes, Atq; ex eo tempore etiamnum omnes ferè Iudaico ritu viuunt. Verùm non ita diu ante Valentis imperiũ, Christianorum quoque sacris sunt operati, vbi diuinæ gratiæ participes facti sunt, finitimis episcopis & monachis eos ad id ducentibus, qui in propinquis solitudinibus sanctè viuentes, morum integritate, factísque admirandis egregiam obtinebant famam. Quo tempore tribum quandam apud eos omnem ad Christi religionẽ transiisse ferunt, quum Zacomus eius * tribunus ba-

Ismaelitæ ceremonias quosdã Iudæorũ coluere. Ismaelitæ à finitimis populis idololatriam per contagionem accipere.

Denuò se illi ad Iudæorum religionẽ contulere.

Paulo ante Valentis imperium quidam ex Saracenis Christiani sunt facti.

Apud Saracenos tribus quedam tota cum tribuno suo Zacomo Christianismum suscepit.

* φύλαρχος *Occasio eius mutationis.*

ptismi

ptiſmi gratiam ſuſcepiſſet, per cauſam & occaſionem eiuſmodi. Carebat is liberis, ætate iam ſeneſcens. & quũ monachum quendam magna gloria virum adiiſſet, quùm alia pleraque ei per colloquium expoſuit, tum ærumnam quoque eam & caſum deplorauit: † Supra modum enim apud Saracenos magni penditur liberorum procreatio: nec apud eos modò, ſed etiam vt arbitror, apud barbaros omnes. Ille bono animo eum eſſe, precatione facta, & reuerti domum iuſſit, fore pollicitus, vt breui pater fieret, ſi modò in Chriſtum ſibi credendum eſſe ſtatueret. Poſtquam autem dictum id euentus comprobauit, & filius progenitus, precationem illam veram fuiſſe confirmauit: & ipſe Zacomus religione noſtra eſt initiat⁹, & tribum eam omnẽ cui præfuit ad eandem gratiam adduxit. Ab eo tempore tribum iſtam admodum floruiſſe, magnáque & numero & amplitudine incrementa cepiſſe, atque Saracenis & Perſis formidabilem fuiſſe dicũt. Verùm de Iſmaelitis, ſiue Saracenis, vti poſtea Chriſtianiſmum ſuſceperint, & de primo eorum epiſcopo, quæ comperta mihi ſunt, ſic habent.

† περὶ πολλοῦ ἐστὶν ἡ παιδοποιΐα σαῤῥακηνοῖς· οἶμαι δὲ καὶ πᾶσι βαρβάροις.

Declarat id Saracenorum Turcarum polygamia.

Precibus ſancti monachi Zacomus liberis prorſus carens, pater factus. Sozom. eodem cap. 37.

CAPVT XLVIII.

VErumenimuerò non hæc tantum, ſed & alia longè deterior & exitioſior res Valentis impetum cohibuit. * Gotthi namque, qui primùm vltra Iſtrum domicilia habuere, & aliis ibi barbaris imperauere, ab Hunnis inde expulſi, Romanorũ fines tranſierunt. Sunt

Hũni Riphæorũ mõtiũ accolæ.

** Gotthi ab Hunnis ſedibus ſuis pulſi, Iſtro tranſito, ad Roma. Imperij fines peruenerunt. Filmer Gotthorum rex, ex Scantia, ſiue Scandinauia ſeptentrionali inſula cum exercitu progreſſus, in Scytharum Getarúmque terras, mulieres ſagas inter ſuos reperit, Alraunas vernaculo ſermone vocatas. eas ex caſtris ſuis proſcriptas, in Solis Scytharum locis habitare coegit. ibi ex earum concubitu homines ſylueſtres, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant (Faunos aut immortales animas non habere, aut humano ſemine natos eſſe, Auguſtinus ſcribit) Hunnos gentem ferociſſimam procrearunt. Quæ ſupra Mæotidem paludem primùm exilis, tetra & inhumana, ſedes habuit. Paulus Diacon⁹, & Iornandes.*

autem Hunni isti, quos veteres † Nebros appellarunt, a Riphæorum montium accolas: vnde Tanais fluuius ortum trahens, vndas suas in mæotidem paludem prouoluit. Hæc gens antehac ignota fuit Thracibus, qui Istrum accolunt, atque ipsis etiam Gotthis. Quamuis enim finitimi sibi inuicem essent, alteri tamen alteros ignorarunt. Maximus nanque lacus eos dirimens, effecit, vt gens quæque, quam ipsa coleret terram, continentis finem esse, & vlteriora loca immẽsis maris vndis teneri crederet. Quum autem bos aliquando ab œstro ictus lacum traiecisset, & in vlteriorẽ ripam peruenisset, cúmque pastor insequens aquarum terminum vidisset, rem eam popularibus suis indicauit. Alia quoque fama fert, non bouem sed ceruum potius, vadosum hunc tramitem, summis aquis tectum, indicasse, quum retia venantiũ Hunnorum effugisset, qui tũ feram persequentes, vltra lacum peruenere, regionémq; eam inspexere: in qua & cœlum esset temperatum, & terra ad agriculturam facilis: eámque admirati, tum quidem ad sedes suas rediere, & duci suo ea quæ vidissent, renunciauere. Postea verò cum paucis bello Gotthis illato, amplius regionem eam explorarunt: deinde etiam breui cum vniuersis copiis eò transgressi, & bello illos vicêre, & terram occupauere. Illi autẽ sedibus suis pulsi, Istro transmisso, ad Romani imperij terminos consedere: & ad Imperatorem Oratores, qui se belli socios perpetuò Romanorum fore, iureiurandó cõfirmarent, misere. Petebãt autẽ illi, vt eis quo visum esset loco, domicilia habere permitteretur. Legationis eius princeps fuit Vlphilas, eorum qui inter illos Christiani erãt episcopus. Re ex sententia eorum confecta, Thraciã colere iussi sunt. Et aliquandiu simul & inter seipsos, & erga

Occasio per quam Hũni Gotthos agris suis ad Istrum exegerint. Sozo. li. 6. cap. 37.

Gotthi Valẽte permittẽte ĩ Thracia cõsident Vlphilas eorũ episcop⁹.

† *Al. Neuros & Neuritas dicunt. Nebros seu Neuros Plin. apud Borysthenem posuit, lib. 4. cap. 12.*

a Sigismundus ab Herberstain Baro Austriacus, perpetuus Cæsarum sui temporis orator, fontem Tanais in latissima infinitaque in Moscouia planicie vidit. Proindéque cum multis eruditis viris, de montibus Hyperboreis seu Riphæis addubitat.

Romanos quieti pacatíque fuere. † Deinde verò per seditionem inter se dissidentes, in duas discessere factiones: quarum alterius * Athanarichus dux fuit, altera Fridigernis auspicia sequuta est. Et pugna inter se cõmissa acri, Fridigernes victus, auxiliares à Romanis copias per legationem petiit. Imperator auxilium ei ferre, quæ tum ibi erant, copias iussit. Quibus fretus Fridigernes, prælio rursus cum aduersariis contendit, eósque victor profligauit. Vt autem is gratiam Valenti referret, & pignore aliquo, se illi modis omnibus sincerè fidum & amicum fore confirmaret, eandem cum Imperatore de Deo opinionem suscipere, atque in eandem sententiã, qui sub eo essent barbaros adducere statuit. Id quod statim, sicuti volebat, confecit. Nam cum exercitu suo vniuerso ad Arianismum transit. Atq; hanc opinor causam fuisse, cur gens ea omnis Arij fidem sit sequuta: eãdem ab initio, quam Valens, opinionem professa. Non hãc verò solam: sed Vlphilas quoque accessit, qui apud eos episcopatum gessit. Nam is primùm cum ecclesia catholica nihil ab ea dissidens, communicauit. Et quũ in synodo Cõstantinopolitana sub Cõstantio, nulla dũ conuentione intercedente, cum Eudoxio & Acacio esset, nihilominus in communione cum episcopis Nicænam fidem propugnantibus permansit: postea verò Cõstãtinopoli versanti, quum Ariani de dogmate suo dissererent, & legationem se ei ex sententia apud Imperatorem confecturos esse, si idem cum ipsis sentire in animum induceret, pollicerentur, vtilitate ea illectus, aut etiam fortasse, quòd melius esse, si ita de Deo opinaretur, censeret, cum Arianis communicauit, &

Vlphilas quoque, vt Gotthi Ariani fierẽt, plurimùm attulit momenti: qui & ipse vtilitate tẽporali adductus hæresim Arij catholica reiecta fide est complexus.

† *Bellum intestinum inter Athanarichum & Fridigernem Gotthos, in Thracia. Fridigernes ex victo, Valentis ope victor, cum suis Arianam complectitur fidem.*

* *Nam Athanarichus, siue Alarichus, rex Getthorum, Christianos in gente sua crudelissimè persequutus fuerat, & sedibus suis in Romanam ditionem expulerat. Paulus Diaconus. Oros. Factum hoc Valentiniano III. & Valente III. Coss. Quo tempore etiam Hispaniæ regnum ab Athanaricho initium sumpsisse fertur. Mich. Ritius, lib. 1. de regibus Hispan.*

Christiana religio homines etiam feros, ad humanitatem excolit.

Magna Vlphilæ authoritas apud Gotthos.

Literarum Gotthicarũ inuentor Vlphilas.

Athanarichus Christianos inter populares suos crudelißimè persequitur.

Nicetas martyr Gothus.

Multi Christiani ab Athanaricho vnà cum ecclesia miserabiliter cõbusti. Gotthi cõciliata inter se concordia Thraciã vastãt.

gentem vniuersam ab ecclesia vniuersali abduxit. Gotthi nãque, quod ipso autore atque duce ad veriorẽ pietatem se contulissent, & illius beneficio humaniore mãsuetioréque viuendi instituto vterentur, facile admodũ ei parebant, & quocunque ille duceret, sequebantur: nihil mali esse, ex animo persuasum habentes, quicquid ille vel diceret, vel faceret: omnibúsq; id adeò æmulari volentibus, in commodum prorsus atq; vtilitatem cessurum esse arbitrantes. Quinetiam ingens ille persæpe virtutis suæ ediderat specimẽ, multis fortiter pro Christiana doctrina prius toleratis periculis, quàm gens ea, quæ tota ex Græca superstitione pendebat, ad Christianismum est conuersa. Primus etiam ipsis literas inuenit, & sacras scripturas eis translatas proposuit. Atque equidem, quamobrem barbari plerique omnes Istrum accolentes, Arij dogma sequerentur, causa & occasio hæc fuit. Sedenim temporibus eis ingens multitudo eorum qui Fridigernis animi inclinatione sequebantur partes, propter Christi nomen ab Athanaricho cæsa est. Quod nanque Vlphilas eis etiam qui illi subditi erant, Christianam fidem suscipere persuaderet, valde id molestè ferens, perinde atq; patrij ritus abolerentur, suppliciis in eos plurimum est grassatus. Et quosdam quidem accusatos, quòd publicè Christianismum dogma cum magna libertate defenderent, inter quos vnus etiam erat admirandus ille Nicetas: alios autem ne appellatos quidem, occidit. Dicitur enim sculptum quoddam simulachrum in curru collocasse, atque id per tabernacula eorum qui Christum profiterentur, ducere, eíque simul & sacrificare, & adorationis reuerentiam exhibere: qui verò id facere noluissent, eos vnà cum tabernaculis comburere iussisse. Imò hoc etiam longè peius & mirabilius aliud factum esse legi. Multi siquidem eorum vi, qui eis vt sacrificarent, crudeliter instabant, coacti, non viri modò, sed & mulieres, quarum aliæ recens natos fœtus ab vberibus, dependẽtes circunferebant, aliæ infantes & pueros qui aliquantulum gradiri & veluti pedibus terram metiri possent, trahebant, in ecclesia tabernaculum confugerunt. Eos verò Græci idololatræ ibi templo incenso in cinerẽ re-

degerunt. Non multũ intercessit temporis, quum dissidentes inter se Gotthorum factiones, in gratiã & concordiam rediere: atque ingenti cõfidentia & immensa dementia sublati, Thraces malè acceperunt: oppidáque & vicos percurrentes, crudelissimè vastarunt.[a] Quod vbi Valens Antiochiæ adhuc degens cognouit, tũ demum † experientia magistra erroris sui perniciem perdidicit. Gentem nanque quæ semper in armis, & ad prælia instructa esset, & sibi & imperio cõmodos, atque etiam ad hostes perterrẽdos idoneos fore, ratus fuerat. Atque hac periculosa opinione concepta, militares copias suas paruifecit:[b] & pro eo quòd stipendium illis dare, & delectu habendo militari sacramento obstringere ciues suos debuisset, pecuniam & tributum ab eis exegit. Nã aureos octogenos in singulos Gotthos à tributariis populis pendi iusserat. Quæ quidem res tum, vt Romanum imperium ad tempus rebus aduersis periclitaretur in causa fuit. Atq; ita ille spe sua quum prorsus excidisset,[c] desiit eos in exilium mittere, qui ὁμοουσίου consubstantialis fidem profitebantur: & celeriter * Antiochia relicta, Constantinopolim contendit. Quo tempore etiam, aliter sentiẽtium, Arianorũ videlicet, bellũ, quasi per quasdam inducias, aliquo modo conquieuit. Euzoio quoque Antiocheno episcopo mortuo, Theodorus Heracleæ Perinthi antistes, qui eandem cum defuncto obtinebat sententiam, in illius locum est suffectus: vbi etiam Arianorum factioni præiit.[d] Animos verò etiam receperunt in vrbibus, qui Nicænæ synodi dogma deprædicabant: potissimum autem in ciuitate Alexandrina.[e] Quandoquidem & Petrus rectæ opinionis defensor, Roma, Damasi episcopi Romani literis munitus, quibus & electio eius cõprobabatur, & doctrina Nicæna cõfirmabatur, redierat. Cui etiam Alexan-

† τὸ κακὸν τῇ πείρᾳ ἐμάνθανε τῆς ἁμαρτίας. Stultorum magister euentus. Liu.

b Reges Galliæ itidẽ annuũ stipẽdiũ Heluetiis pẽdunt.

c Persecutio catholicorũ conquiescit.

d Catholici animos recipiunt.

e Petrus Ecclesiam suã Alexãdriæ recipit. Theod. cap 31. Lucius Arian' Alexandria Byzantiũ venit.

a Experitur tandem valde se errasse Valens, qui Gotthos gentem bellicosam in Thraciam receperit, stipendiúmque ei quotannis dederit. Sic auorum nostrorum memoria Græci in Europam ex Asia Turcas adduxerunt.

* Valens Antiochia Constantinopolim venit. Theodorus Arianus Euzoij Antiochiæ successor.

drini ecclesias gubernandas dedere, Lucio eiecto, quem naui aduenientem Constantinopolis excepit.

CAPVT XLIX.

Valens frustra contra Gotthos à fratre adhuc superstite suppetias petit.

a Extremo etiam periculo pertinax Valentis impietas frangi non potest.

b Terentio duci optimo eidémque in Armenia victori, Ecclesiam vnam Antiochiæ Catholicis petenti, Valens negat.

c Exempla pulchra parrhesiæ & libertatis dicendi apud Principem.

VAlens imbecillitatis suę conscius, ad fratrē qui adhuc superstes erat, legatos qui auxilium peterent, misit. Quem quidem dixisse ferunt, non † æquū piúmq; esse ei auxilium ferre, qui bellum cum Deo gerat: magis autem conuenire, subsidio denegato, confidentiā illius imminuere. Quod vbi illi renunciatum est, [a] maiorem etiam quàm anteà mœrorem contraxit. Neque admodum tamen à confidentia sua destitit, magísque adeò etiam veritatem expugnare instituit. [b] Quum enim Terentio, ducum omnium præstantissimo, pietatéque supra alios ornatissimo, à victoriis in Armenia reportatis reuertenti, optionem sua sponte obtulisset, vt à se quod vellet peteret: [c] atque ille auro, argento, præfecturis, prouinciis, rebus denique aliis omnibus posthabitis, vnum quiddam rationi consonum & pium postularet, vt scilicet Antiochiæ vnam saltem ecclesiæ Catholicæ propugnatoribus concederet ecclesiam: ipse petitionis libellum lectum lacerauit, & aliud illum petere iussit. Tum Terentius libelli partibus collectis: Habeo, inquit, ô Imperator, & donum teneo, neque aliud petā. * Consilij enim mei iudex erit, qui iudex est omnium. Gotthorum autem bellum metués Valens, ipse quidem tum Constantinopoli se continuit. Traianum autem ducem, armatum cum exercitu non contemnendo aduersus eos misit. Vbi verò ille, ne primum quidem congressum eorum sustinens, victus rediit, ignauiam ei & timiditatem cum conuicio Imperator obiecit. Ille autē cum ea dicendi libertate, quæ virum fortem & strenuū decet: Non ego, inquit, ô Imperator victus sum, sed tu ipse spōte tua victoriam à teipso reiicis, qui ita cū Deo

† Οὐχ ὅσιον ἐπαμυνέιν ἀνδρὶ πολεμοῦντι θεῷ, δίκαιον δὲ τὴν τούτου καταπαύειν θρασύτητα. *Hæc autem non postremo Gotthico, in quo Valens interiit, sed alio et tempore & bello itidem Gotthico factum, superstite etiam tum Valentiniano seniore.*

* σκοποῦ κριτὴς, ὁ τῶν ὅλων κριτὴς. *Traianus dux à Gotthis victus. Idem grauiter Valenti* θεομαχίαν *obiicit.*

belligeraris: momentúmq; quod ab eo prouenit repellens,ad hostes potius transmittis.Deus† semper vincit. Et victoria illis fauere solet,qui auspicium ductúmque eius sequuntur. Is nũc ab aduersariorum partibus stat, quòd eum tu bello persequeris. Non enim prorsus nescius es,quibus viris ex ecclesiis eiectis,quos in illorum locum substitueris. Hæc ita se habere,nõ Terentius tãtum,& Traianus, sed & Arintheus & Victor, qui & ipsi belli duces fuere,affirmarũt : Imperatorémq; ipsum,ne reprehensione ea, quæ cum veritate cõiuncta esset,grauius cõmoueretur, rogarunt. Execratione etiam multorum est expetitus,quòd Constantinopoli moraretur. Nam Gotthi Thracia omni vastata, & suburbanis etiã ædificiis cunctis direptis, nemine scilicet erumpente, mœnia quoq; ipsa adoriri contendebant. Id vrbs molestè tulit: & Imperatorem,qui non dudum exiisset,sed ita bellum cunctando duceret, accusarũt. Ne à conuiciis quidẽ abstinuere, quasi ipse socordia sua bellorum esset autor. Postremò ludis Circensibus propalàm aduersus eum vociferati, arma ab eo,quibus in bello vterentur,petiere. Imperator autem veluti ingenti iniuria affectus esset,furore plenus cõtra barbaros est progressus, plurima ciuibus cõminatus: daturos videlicet illos sibi,si reuerteretur, pœnas cõdignas, de contumeliis à vulgo sibi illatis,& quòd non ita dudũ Procopij tyrannidi se coniunxissent. Quinetiam vrbem ipsam se solo æquaturum,& aratro proscissurum esse,denunciauit.

† θεῷ ἀεὶ ἡ νίκη ἕπεται, καὶ τοῖς ὑπὸ θεοῦ στρατηγουμένοις προσγίνεται.

Cõmune & publicũ Cõstantinopoli in Valentem odium.

Liberæ populi in eum belli Gotthici tẽpus extrahentem voces.

Progreditur tandem cõtra Gotthos Valẽs, magnũ malum ciuibus suis minitatus.

CAPVT L.

TVm etiam Isaacium illum, qui circa Constantinopolim monasticam casam habuit,quùm aliis rebus vir bonus, tum quoduis adire discrimẽ propter Deum promptus & paratus, ferunt, quum Valentem vnà cum exercitu exeuntem videret, ad eum accessisse, & manibus frenum equi,quo ille vehebatur, arripuisse, & voce magna dixisse: Quónam ô Imperator proficisceris,qui aduersus Deum bellum geris, neq; illius opem tecum trahis? Nam ille quodãmodo contra te barbaros excitauit,quoniam & tu aduersus illum impiorũ hominum peregrinas & blasphemas linguas exacuisti,eósque qui

Isaacius monachus Cõstantinopolitanus,eũtem aduersus hostes Valentẽ ad pœnitẽtiam exhortatur, exitũq; belli infelicem ei prædicit.

pro eo atque decet, de illo opinantur, atque illum ritè laudibus vehunt, ex sacris ædibus eiecisti. Redde igitur rectè sentiẽtibus, & sincerè fidei Nicęnæ decretum seruantibus, quas ademisti ecclesias: & labore nullo victor in bello euades. Si enim tu aduersari illi desieris & quieueris, quiescet scilicet & ille quem tu oppugnas. Sin verbis hisce contemptis, in aciem perueneris, re ipsa experiere, quàm durum sit contra stimulum calcitrare, & in cœlum impotentem linguam tollere. Neque enim ipse redibis: & quas tecum ducis, copias perdes. Imperator autem vehementiore ira commotus: Ego verò, inquit, redibo cum pręclaro tropæo, & dignas à te temeritatis tuæ sumam † pœnas, prędictionémque tuam falsam esse ostendam. Et confestim comprehendi hominem, & in custodia asseruari, donec rediret, iussit. At ille abductus vociferabatur: Eneca etiam, inquiens, si mendacia esse deprehenderis verba mea. Num autem ad rem collata sint sancti viri dicta, res ipsa gesta declarabit. Postquam enim cum copiis Imperator est egressus, barbari conuersi retrocesserunt: quos ille insequẽs, Thracia post se relicta, Adrianopolim venit, quæ in Macedoniæ finibus sita est. Atque vbi non lõgè ab hostibus abfuit, quum ipsi in tuto loco essent, ex improuiso ordinibus non dispositis, neque acie pro eo atque debuit structa, eos est adortus. Quum verò barbari confertim ruentes, equitatus eius impetum & impressionem distraherent, & grauiorem armaturam in fugam verterent, alius aliò se recepit. hostes autem eis imminentes, metu nullo, cædem multam fecere. Imperator quoque ipse quum ex equo per desperationẽ summam descendisset, quãtum poterat fugiens, in quandam villæ domunculam stramentis contectam, cum paucis qui eum sequuti fuerant, latére ibi volens, se abdidit. Barbari autem impetu & celeritate maxima insequentes, sicuti alia ad quæ venerant tecta, ita domunculam eam quoque incenderunt: quum quidem, vt dicitur, nihil de Imperatore suspicarentur. Sic illi vnà cum vico eo, veritatis etiam hostẽ in cineres redegerunt. Quo tempore, fama est, Deo dilectũ virum Isaacium, quum Valentem in domuncula ea assum sentiẽs, nidore eius reple-

† Quemadmodũ à Michæa quondã Achab Isaacius in custodia asseruari iubetur.

Valens improuidè simul & infeliciter cũ Gothis pugnat.

Fugit.

In casa agresti latitat.

Vnà cũ casa ab hostibus obruitur.

retur, eis qui secum in custodia erant, annunciasse: Nūc iam Valens igne torretur, & nares profluentem ab eo odorem ingratum sentiunt. Nōnulli quidem ita Valētem interiisse dicunt. Alij autem illud addunt, subiisse quidem illum quum occultare se properaret, domunculam, atque ibi aliquantulum latuisse, quod barbari cursum suum tenētes præterirent, & Imperatorem ibi occultari nemo suspicaretur. Vbi autem maxima hostium pars eo loco superato abiisset, & pauci postea aduenirent, quosdam Imperatoris fugæ comites in tectum domunculæ cōscendisse, & tela in barbaros coniecisse. Atque illos tum demum occultari ibi Valentem suspicatos, ingenti clamore & iubilatu, vtpote victores, Valentem isthic esse vociferatos esse. Idq; & qui præterierāt, & qui cōsequebantur, quum audissent, suis porrò significasse: ita vt ferè etiam hostes illi, qui longius abierāt, id audierint, atq; omnes in eum locū cōuenerint. Eósq; domuncula circūdata, & materia plurima aggesta, ignē deinde in eam iniecisse: vnde mox secundo, casu quodā, vento afflante, flamma sit excitata. Atque ita materiam eam vnà cum eis quæ in domūcula erant rebus, & prçter alios ipsum quoq; Imperatorem conflagrasse, & in cinerem redactum esse. Alij verò memoriæ prodidere: Quum barbari fugientes insequerentur, Valentem ingenti metu perculsum, habitu mutato, peditibus se immiscuisse. Deinde postquam equites rem prodidissent, & à pugna per desperationem destitissent, quippe qui hostium impresione disiecti essent, eos omnes cōcidisse: inter quos ipse etiā iacens latuerit, quòd signū nullum extaret, quod eū Imperatorē esse indicaret. Interiit autem Valens annis quinquaginta exactis. Imperauit vnà cum fratre Valentiniano annis tredecim. Post illius autem obitum aliis tribus, & mensibus aliquot. Continet verò vndecimus iste historiarum liber, sedecim annorum tempus: quum à mundo condito † quinquies millesimus octingētesimus nonagesimus primus, à natiuitate autem Domini trecentesimus octogesimus sextus ageretur annus.

Isaacius in vinculis interitum eius videt, & indicat.

Alia de cæde Valentis opinio.

5. Id. Aug. An. duobus mēsib. quinque, diebus tredecim. Diacon.

† Neoterici Chronici ponunt. 4359.

DVODECIMI TOMI CAPITA.

1 *De Imperio Gratiani & Valentiniani iunioris, & vt socium imperij Theodosium magnum admiserint.*

2 *Qui eo tempore magnarum vrbium sacras habenas rexerint: & de Macedonianis, vt rursum illi Ecclesiam Catholicam turbarint.*

3 *Vt Gratiani constitutione Ariani relegati, & ὁμοούσιου consubstantialis fidei professores ecclesiis sint præfecti, & quæ per Paulinum & Meletium Antiochiæ acciderint.*

4 *De Apollinaris errore, & de sancto Flauiano, & Meletio: quæq; sedi Antiochenæ euenerint: & de Sapore præfecto, & Eulalio Amasenorum episcopo.*

5 *De Meletio, & Diodoro Tarsensi episcopo. Item de Acacio Berrhœæ episcopo, & aliis: & de sancto Eusebio Samosateno episcopo, vt certamen martyrij impleuerit.*

6 *Vt imperatores Theodosius & Gratianus, hic quidem Almanorum, ille verò barbarorum ad Istrum colentium, res composuerit. & vt Theodosius, quum Thessalonicæ esset, postea æger ab Ascholio sit baptizatus: & vt idem Theodosius professionem fidei suæ publicarit, omnibúsq; mandarit, trinitatē ὁμοούσιον consubstantialem colere, & diuum apostolum Petrum in fide æmulari.*

7 *De sancto Gregorio theologo, vt Constantinopoli in parua domo Synaxes & conciones celebrans, ὁμοουσίου consubstantialis fidei præerit: & de templo sanctæ Anastasiæ.*

8 *De Arianis & Eunomianis, vt ex ecclesiis eiecti in proprias redierint patrias: & vt Gregorius ecclesiæ Catholicæ præfuerit: & de Eunomij vi & grauitate.*

9 *De Amphilochij Iconij episcopi ad Theodosium dicendi libertate.*

10 *De sancta secunda vniuersali Synodo, quæ Theodosij imperatoris & Meletij episcopi Antiocheni studio & opera, Constantinopolitanum episcopatum Theologo demandarit.*

11 *Vt Gregorius, quosdam ex Ægyptiis offendi cernens, propter episcopatus sui mutationem seu translationem, sedem Constantinopolitanam repudiarit: & concordia Ecclesiarum nihil habens antiquius, in propriam redierit patriam, & de Maximo Cynico philosopho.*

12 *De vita & moribus Nectarij, Gregorij successoris: & vt*

idolorum orta: & de singulari ea in re Theophili episcopi Alexandrini studio & opera.

26 *Vt templo Serapidis solo æquato, Hieroglyphicæ literæ crucis forma inuentæ sint, venturam vitã indicantes: & vt Theophilus errorem idolorum manifestò indicauerit, & statuam Serapidis securi sit demolitus.*

27 *De variis apud varias gẽtes, propter abolitionem altarium, idolorum, seditionibus & tumultibus: & de Marcello Amaseno episcopo, quanto studio demoliendis idolorum templis vsus, postremò martyrio sit defunctus.*

28 *Vt Nectarius primus, presbyterum in ecclesiis antiquitùs propter pœnitentes ordinatum, functione sua mouerit: & de loco & modo pœnitentium in Romana ecclesia.*

29 *Vt hæreses & sectæ in varias dissectæ & diuisæ sint hæreses, & quòd Theodosius solum Eunomiũ proscripserit: quibus moribus & institutis Eunomius fuerit, & vt in Cappadocia patria sua mortuus sit.*

30 *Eunomianorum, Macedonianorũ, & Arianorum hæreses, in multas alias hæreses esse diuisas: & quibus ex causis quæque earum ab alia sit seiuncta.*

31 *Vt etiam Nouatiani, per seditionem propter quæstionem celebrandi Paschatis inter se dissidentes, sectam Sabbatianorum constituerint.*

32 *Sentẽtia & iudiciũ autoris de festo Pascha. De Quatuordecimanis & Montanistis, vt Pascha celebrent.*

33 *Quòd veteres consuetudine magis antiqua, quàm lege vlla, iuxta patrum traditionem, Pascha celebrarint.*

34 *De variis variarum gentium & ecclesiarum consuetudinibus, per quas nullum Catholicæ religioni vel offendiculũ, vel dissidium & discordia est creata.*

35 *Quòd antiquitùs & ab ipsis Apostolorum temporibus dissensiones quædã & variæ obseruationes in cæremoniis fuerint: & quòd cæremoniæ veteribus non tãtopere curæ fuerint, sed necessaria tantum & fidem promouentia constanter seruare iusserint.*

36 *De Nouatianorum doctrina, de Agelio, Marciano, & Sisinnio, & quòd Sisinnius in consuetudine quotidiana vrbanus, iucundus, & elegans fuerit.*

37 *De diminutione quæ flumio Ægypti Nilo accidit: & de stella gladij speciem referente, & de duobus monstrosis hominibus, & de incremento Christianæ religionis.*

ECCLESIASTICAE HISTORIÆ NICEPHORI CALLISTI XANTHOPVLI,

Tomus Duodecimus.

CAPVT I.

Repellũtur ab vrbe Cõstantinopoli Barbari.
Auxilia Saracenorum.
Dominica Augusta stipendio suo milites conduxit.
Sozo. ex publico eã stipẽdiũ cõstituisse dicit.
Gratianus & Valentinianus iunior, Impp.
d Gratiani constitutio, vt quam quisq; vellet de religione Christiana sequeretur sẽtẽtiam, certis sectis exceptis.
e Episcopi exules reuocati.

POSTQVAM Valens ita è vita excessit, barbari victoria quæ eis præter opinionem obtigerat, elati, Thraciam omnem percurrẽtes, etiam propinqua Constantinopoli circumcirca loca vastarunt. Et quũ res in eo discrimine esset, non parũ opis auxiliares copię Saracenorũ, quas Mauia miserat, tulere. Multi etiam è populo, stipendio à Dominica Valentis cõiuge constitũto conducti, arreptis quę tum tẽpus offerebat armis, barbaris obuiam iere: eósq; fortiter dimicantes, lõgius ab vrbe propulere. Gratianus autem Valentis quidem ex fratre nepos, Valentiniani verò filius, vnà cum fratre Valẽtiniano iuniore, totius Romani imperij administrationẽ suscepit. Dudum nanque post patris mortem Europæ imperium obtinuerat: eóq; superstite, imperij socius fuerat. Tum autem Asia omnis, & quicquid supererat Libyæ, quòd Valens absque liberis decessisset, in potestatem eius venit. Et luxit ille quidẽ patruum, imperiúmque Romanum ita vastatum esse fleuit. Consilio autem illius & sentẽtia, quam de eis retinuerat qui de religione aliter atque ei placuisset opinati fuissent, improbata, d cõstitutionem vt quam quisque vellet religionem sequeretur, cõuentúsq; Ecclesiasticos semoto metu liberè omnes agerẽt, præterquam Manichæi, & qui Photini & Eunomij sectæ essent, tulit. e Et episcopis, quos Valens ad exilium damnauerat, reditũ permisit. Deinde imperij magnitudinem & molem secum ipse considerans, quòd & barbari Istrum accolẽtes, Illyricum & Thraciam ex-

cindere non desisterent, f & Almani Gallis Occidentalibus imminerent, eisque extrema damna inferrent: socium imperij sibi asciuit Theodosium, claro loco natū, atque Imperatoriis artibus celebrem virū, qui pro popularibus suis sæpe bello decertauerat: & antequā Gratianus Imperator creatus esset, dignus ab omnibus habitus fuerat, vt ei imperium committeretur. Cuius rei gratia per collegarum suorum, qui eosdem cum eo gerebāt honores, inuidiam, in Hispaniis † extra militiam viuebat. Ibi enim ortus fuerat, circa Pyrenæos Iberorum montes, generis nobilitate nemini secundus. Iberiam nanque Hispaniam vocant, nomine eo ab Ibero amne, qui per eam fluit, sumpto. Inde Gratianus virum accitum, primùm exercitus ducem legit, & cū eis quas contraxerat copiis contra hostes misit. Atque ille fide munitus, in Thraciam aduersus barbaros eam vastantes duxit, & acie optimè structa, irruentibus illis occurrit. Qui impresſionē eius nō ferētes, ordines ipsi suos turbarūt: & mox terga vertētes, magna vi sunt deuicti. Nō enim à Romanis solū, sed à suis quoq; cædebātur. Atq; ita quamplurimis cæsis, quū pauci ad Istrum profugissent, statim rursus Imperatoriæ artis scientiam ostēdit. Copiis enim in vicinas vrbes, vt ibi præsidio essent, impositis, itineribus maximis ad Gratianū, vt ipsemet victoriæ suæ nūcius esset, contendit. Res ea ꝙ præter opinionem omniū accidisset, quodāmodo fide caruit. Nam qui ei inuidebant, non solum eum non vicisse, verùm etiam amisso exercitu profugisse confirmabant. At ipse vt aliqui ad rem inspiciendam mitterentur petiit, qui occisorum barbarorum numerum inirēt, quem ex spoliis facile colligere possent. Imperator certos homines qui rem explorarent misit. Theodosius autem aliquandiu apud eum manens, visionem diuinam vidit, quam ei apertè vniuersitatis hui⁹ exhibuit Deus. Videre enim visus est Antiochenæ ecclesiæ episcopum diuum Meletium, Imperialem sibi chlamydem circūdantem, & capiti coronam ex magni precij materia imponentem. Nocturnū hoc visum ex familiaribus cuidā postridie manè exposuit. Et ille nihil ambigui id habere, sed clara satis & aperta, quæ significarentur, esse dixit. Intercessere

f Almani Galliā vastantes.

g Theodosi⁹ à Gratiano Imperij cōsors lectus.

† ἄμαχος.

Theodosius contra barbaros in Thracia victor.

Idē victoriæ suæ apud Gratianū nuncius.

Visione diuina in somnis Theodosio portēditur Imperium.

dies pauci, & qui ad res inuestigandas missi fuerant, reuersi, plurima barbarorum millia cecidisse renunciarũt. Ea re persuasus Imperator, ita vt par erat, simul & militiæ ducem & Imperatorẽ Theodosium, Sirmij creauit, imperiúmq; ei Valentis omne attribuit. Atq; hoc sic in Sirmio cõfecto, ipse quidẽ in Italiam est profect⁹: illum autem ad Orientale, quod ei concesserat imperiũ, misit.

11. Ianuarij, Ausonio & Olibrio Coss. Socr.

CAPVT II.

EO tẽpore Damasus ecclesiæ Romanæ præfuit, Liberij successor. Hierosolymis Cyrillus adhuc superstes ecclesiam rexit. Antiochię ecclesia in tres partes diuisa erat. post Euzoium enim, Theodorus Perinthius ecclesiis præfuit, Arianæ religionis propugnator. ὁμοουσίου consubstantialis verò fidei suffragatores, partim Paulino, partim Meletio, qui nuper admodum ab exilio redierat, paruere. Porrò Alexandriæ Ariani quidem Lucium antistitem habuere, qui tum profugus Constantinopoli degebat. Catholicæ autem ecclesiæ, post Petrũ, Timotheus frater præiit. Constantinopoli Eudoxij successor Demophilus ecclesias gubernauit. ὁμοουσίου cõsubstantialis autem religionis episcopus Euagrius in exilio viuebat. At sectatores eius Demophylum auersantes, & suos sibi conuentus agentes, à Gregorio Magno curabantur. Atque, Hierosolymis exceptis, per Orientem ecclesiæ propè omnes in Arianorum potestate erant. Enimuerò Macedoniani post initam cum Liberio conciliationem, non admodum à Nicæni decreti sectatoribus dissensere. Aliquandiu enim in vrbibus simul & in ecclesiis commercia inter se habuere, & veluti eiusdem sententiæ suffragatores liberè communionem coluere. Postquam autem Gratiani cõstitutio cuilibet, quã vellet religionem complectendi facultatem dedit, episcopi quidam ecclesiis suis, quas sub Valente amiserant, receptis, denuò se ab aliis segregauere. Ij Antiochiæ in Caria conuentu coacto, ὁμοουσίου consubstantialis vocem repudiarũt, & pro ea sicuti antea ὁμοιούσιον æquisubstantiale cõfirmarunt, professionem fidei Nicænam abolẽtes, & ecclesias suas seorsim celebrantes. Verùm frustra illis id cœptum fuit. nam permulti contentione eorum perspecta, quod adinstar Euripi, nunc in hanc, nunc in illam

Sacrorũ in maximis ecclesiis antistites.
Tres eodem tempore diuersarũ factionũ Antiochiæ episcopi.
Ecclesias ferè ĩ Oriẽto omnes Ariani tenuere.
Macedoniani libertatem per Gratiani cõstitutionẽ religionis quã vellẽt, colendæ consequuti, ad ingenium redeunt.
ὁμοούσιον reiiciunt.
ὁμοιούσιον subiiciunt.

illam sententiam pedibus irent, à communione eorum se omnino abstinuerũt, & constanter ὁμοούσιον cõsubstantialis fidei laudatoribus per vnionem coniunxerunt.

CAPVT III.

GRatianus, quẽadmodum diximus, imperij sui primitias rerũ vniuersarum Imperatori simul & Deo consecrans, legem promulgauit, per quam cùm exules episcopos restituit, tum Arianos ex sacris ędibus deturbari, eásq; Nicænæ fidei propugnatoribus reddi permisit. Et Saporem ducem, præclarũ admodum virum, qui eam executioni mandaret, in Orientem misit. Et diuina ea cõstitutio in prouincia quaque ad legitimum finem suum ritè est deducta. Antiochiæ verò ingens erat in plebe contentio & dissidium, ob causam eiusmodi. Qui ὁμοούσιον consubstãtialis fidem & Apostolica dogmata defendebant, in duas abierant partes. Quidam nanq; statim post structas Eustathio insidias, ab Ariana rabie abhorrentes, sub Paulino antistite conuentus suos cogebant. Quidam autem ab Euzoij electione impiorum commercium refugientes, sub sapiẽtissimo pastore Meletio pascebantur. Et Paulinus quidẽ propter excellentem humanitatem à Valente in exilium actus non fuerat. Meletius verò quũ primùm exilio mulctatus esset, à Iuliano restitutus fuerat: & denuò sub Valẽte deportari iussus, Gratiani edicto fretus tum Antiochiã redierat, & Paulinũ in extrema iam senectute viuentẽ inuenerat. Ibi qui factionis eius erãt omnes, omnem mouere funem, vt in eodem cum Paulino throno Meletius collocaretur. Paulinus eam rem non admisit, factũ eiusmodi aduersus ecclesiasticos Canones esse dictitans, quod Meletius ab Arianis consecrationẽ accepisset. At populus id non ferẽs, Meletium in throno templi cuiusdam suburbani collocauit. Quo facto, multa verborum rixa est oborta. Et res ex nimio cõtendendi studio incœpta absurda abiit: plebéque ex parte vtraq; indignante, seditio in expectatione fuit. Deinde verò consilio mirifico inuento, ad concordiam res pactis huiusmodi est reducta. Placitum nanque est, vt qui ad episcopalẽ functionem obeundam, vel iam tum essent, vel aliquando futuri essent idonei, quorũ quidem quinque alij, & Fla-

Macedonianis cœptum non successit.

Gratianus rescripto Catholicos episcopos exulãtes restituit, & ecclesias Arianis adimit.

Sapores Gratiani dux.

Dissensio inter Paulinianos & Melitianos in vrbe Antiochena.

Dissidiũ id compositũ.

Inter alios Flauian. etiam iurat, se episcopatum Antiochenum nõ suscepturũ,

Paulino et Meletio superstitibus. Luciferiani dißēsionem sopitā fouere pergunt.

uianus sextus erat, iurisiurādi sacramento obligaretur, neminem eorū episcopatum suscepturum, neque ad dignitatem eam anhelaturum, atque adeò neque electionem, si fortè ea de quopiam fieret, approbaturum esse, tantisper dum Paulinus & Meletius in vita manerent. Atq; vt altero defuncto alter qui superstes esset, in illius succederet locum: post eius ipsius verò obitum, vt vnus ex eis qui suffragiorum calculis digni essent, à spiritu sancto electus, episcopalem cathedram obtineret. Conuentis hisce iuramento confirmatis, multitudo ferè omnis consensit: pauci tantum Luciferi sectatores, cōsecrationem Meletij ab alienæ sententiæ suffragatoribus acceptam reprehendentes, dissensionem fouerunt.

CAPVT IIII.

Apollinaris hæresis, Deum verbū animam humanā cū carne nō assumpsisse, et propterea eā in priore damnatione permāsisse.

** Terrenū, Theod.*

a Ad imaginem Dei conditam. Idem.

† ὑπὸ πάσης στρατιᾶς νοερᾶς. Nicep. ὑπὸ τῶν ἀοράτων προσκυνεῖται δυνάμεων. Theod.

** μετατραπῆναι.*

TVm verò & Apollinaris pietatis persona sumpta, alterius factionis Antiochiæ extitit autor. Nā sub apostolicorum dogmatū defendēdorum prætextu, breui mirificus esse veræ pietatis oppugnator apparuit. Adulterinas quippe de ęterna & immortali natura opiniones cōmentus, gradus quosdā & dignitates inter se differentes introduxit. Ad hæc salutis etiam nostræ administrationis mysterium imperfectum reddidit, animámque rationalem, qua corpus omne regitur, eius quæ nobis obtigit salutis expertem esse dixit: propterea quòd hanc quoque nō itidem, sicuti reliquam corporis naturam, Deus verbum receperit, proindéq; ei neque sanationem neq; honorem aliquē tradiderit. Verùm, * corpus quidem nugatus est in cœlo ab † intellectuali militia omni adorari: ª animam verò in terris manētem, vt quæ recepta non sit, huc vsq; incuratam, peccatiq; ignominia circundatā esse. Atq; alia etiam absurditatis eiusmodi plena blaterās, aliquando quidem & Dominū ipsum ex virgine carnem recepisse, aliquādo verò eam secum è cœlò descendisse. Interdū etiam Verbum ipsum in carnem * mutatū, nihil ex carne nostra sumpsisse, dixit. Atq; insuper aliis nōnullis deliris & nugacib. fabulis adinuētis, diuinis eas Seruatoris promissionib. coniunxit. Quas singulatim, præterquam quòd de eis antea quoq; diximus, in præsentia recēsere superuacaneū esse puto. Tum quidem ille nō tantum sectatorib. suis pestē

hanc communicauit, sed ex nostris etiam multos ea infecit. Quãuis postea populares eius, suam ipsorũ obscuritatem & fidei nostræ splẽdorem illustrẽ cernẽtes, paucis exceptis, omnes ad ecclesiã se Catholicam contulerint, & de cõmunione quidem nostra participauerint, ægritudinis autẽ suæ venenũ nõ omnino euomuerint, atq; id permultis, sanam opinionem obtinentib. furtim obtruserint. Vnde etiam tanquã à radice mala, vnã esse & diuinitatis & carnis nãturam. & diuinitatem passioni non obnoxiã passionem subiisse (id quod suprà quoq; aliquatenus ex Gregorio Nazãzeno retulimus) opinio pullulauit: & alia præterea, quæ & multitudini & eius antistitib. contẽtionem maximã bellúmq; implacabile & * non indictũ peperere, prodierunt. Verùm hæc postea accidêre. Tum autem, sicuti dixi, quũ Antiochiæ Sapores dux esset, atque Gratiani cõstitutionem, vt quam fidem Damasus deprædicaret, in ea quoque Antiochia acquiesceret, prætenderet, seruandámq; iuberet: Paulinus quidem Damasi partium se esse affirmauit. Idem quoq; Apollinaris, morbũ celans, dixit. Meletius autem vtriusq; verba audiens, tacitus sedit. Ibi tũ diuinus Flauianus, in presbyterorũ etiamnum ordine cõsistens, duce placidè audiente, ad Paulinum: Si in eadem, inquit, cum Damaso, ô bone, sentẽtia acquiescis, exhibe nobis opinionis cõiunctionem & affinitatem. Ille nanq; substantiam vnã Trinitatis profitetur, & tres subsistentias disertis verbis deprædicat. Tu verò, sicuti verba tua declarãt, subsistẽtiarum trinitatẽ prorsus tollis. Quapropter ad illi⁹ te, per cõsensum, dogmata adiũge: & ecclesias iuxta earũ sanctiones, tutò obtine. Atq; vbi hũc ita silere coëgit, ad Apollinarim conuersus: Valde te admiror, ait, * ô amice, qui tam impudẽter mendacio inhiãs, nõ erubescas: cùm quidẽ certo scias, Damasum hominẽ admirãdum, ꝙ Deus Verbũ perfectam naturam nostrã susceperit, ore pleno propalàm docere. Tu verò cõtraria prorsus sentis. Nõ enim ab illo animam & mentem nostram, quæ in natura nostra vt præstantissima, sic etiã lethalia maximè sunt, assumptam esse dicis, & propterea salute vtramq; priuas. Quòd si falsò te arguimus, at tu nouarũ rerũ tuarũ morbo abiecto, te Damaso diuersa

Apollinaristæ minus sincerè se ad ecclesiã Catholicã contulere.

* ἀκήρυκτον.

Sapores dux Gratiani cõstitutionis de religione ꝓmulgatæ exequutor.

Gratianus professionẽ fidei Damasi Ro. Põtificis episc. alios sequi iubet.

Flauianus hypocriticã professionẽ Paulini & Apollinaris in lucem profert.

Damasi orthodoxia.

Paulini error.

* ὦ φιλότης.

Apollinaris hæresis.

prorsus à te docenti, consentire ostende, & sacrarum ædium curam obtine. Et diuinus quidem Flauianus, ad hunc modũ veraci confutatione vtriusq; dicendi obturauit licẽtiam. Meletius autem hominum omnium mitissimus, perplacidè Paulino dixit: † Quandoquidem nõ tibi soli, sed mihi quoq; ratione & * verbis, quæ verus pastor & idem ouium Dominus nouit, istorum curam & administrationem mandauit, & greges vtrique pro eo atque conuenit, inter se communicant, & salutarem herbã noxio illo & lethali hæreticorũ pabulo vitato depascunt & carpũt: coniungamus ô amice, si videtur, veræ pietatis oues, eásq; in ouile vnũ aggregem°, atq; quæ nobis intercessit de pastorali munere contentione soluta, vterq; oues pascat, cõmunitérq; eis docẽdo curam adhibeat. Sin verò, qui in medio est contendẽdi ac dissidẽdi studium excitat, thronus, & id sopire statim conabimur. Oportere siquidem censeo, in medio throno cum reuerentia religiosè sacrum poni Euangelium: nos autẽ vtraq; ex parte considere, in † inferiore subsellio acquiescentes. Quòd si me quidem primùm ex hac vita migrare cõtigerit, solus ipse throno potiere. Sin tu prior diem tuũ obieris, ego itidem pro virili mea gregi prçero. Hęc quidẽ ita pio vultu diuinus dixit Meletius. Paulinus autem conditionem eam non accepit. [a] Porrò Sapores dictorũ taliũ iudex, Meletio magno ecclesias gubernãdas attribuit. [b] Paulinus verò rursum factioni suæ, quam sibi ab aliis seiũctam aggregauerat, præfuit. [c] Postea verò, sicuti diximus, iusiurãdũ à designatis episcopatus cõpetitorib. acceptum, & plebs ad concordiá est reducta. Sed enim Apollinaris vbi spe sua excidit, perinde atq; ecclesiæ ei adẽptę essent, propalàm & clarè hæresim docuit, & ducem se nouæ opinionis cõstituit. Lectóque & ordinato Antiochiæ [d] Vitali, homine vitæ sanctitate, sicuti suprà à nobis dictũ est, præclaro, & qui antea quidẽ ecclesiastica doctrina enituerit, postea autẽ cõtagioso Apollinaris morbo infectus fuerit: ipse Laodiceam, vbi plurimũ erat, cõcessit. Permulti verò & alij

Marginal notes:

* λόγοις.

Meletius cõcordiæ & vnionis cõditionẽ Paulino offert, vt simul eadẽ dignitate in eadẽ ecclesia episcopatum gerant.

† ὑφιζεία.

a Sapores dux Meletio ecclesias Antiochenas regẽdas committit.

b Paulinus sectatorib. suis præit.

Iuramentũ designatorũ episcopatus Antiochiæ cõpetitorũ, de quo cap. proximo, in fine.

d Vitalis Apollinaristis Antiochiæ præfectus.

† *Theod. lib. 5. cap. 3. Quandoquidem & mihi harum curam ouium mandauit Dominus, et tu aliarum regendarum suscepisti prouinciam, &c.*

episcopi ab exilio, quo sub Valentis imperio mulctati fuerāt, reuersi, Meletij sentētiā sunt sequuti: nihil prorsus de † prærogatiua & præeminentia sedis episcopalis contēdentes, sed multitudinis cōcordiā quàm maximè procurātes. Quinetiā Arianos, qui pro eis ecclesiis præfecti fuerant, precib. interpositis, rogarūt, ne inde discederēt, néve per dissensionē ecclesiam Christi cōscinderent: quā vnicam existētem atq; vnicam à Deo iuxtà & ab Apostolis traditam, dissidēdi contētio, † primarūq; sedium ambitio, hominū vanæ gloriæ studētiū, in multas diuisit: sed vt verā pietatem profitentes, ipsi primos ecclesiarū thronos retinerent. Studio hæc habuere cùm multi alij, tū Eulalius Amasenæ ecclesiæ ad Pontū procurationem sortitus. Dicitur nāque, post reditū alium pastorē * Arianæ sectæ, qui ecclesiā regeret, eos autem qui illi debitā pręstarent obediētiam, vix quinquaginta numero inuenisse: eundémq; tamen cōcordiæ desiderio & cupiditate illi cōditionem, precibus adiunctis, tulisse: qua sede honoratiore & prærogatiua throni, tanquam cōcordiæ opinionúmq; cōiunctionis mercede proposita, cedebat, vt ecclesiā modò ambo administrarent. Ille autem conditionem talem reiecit, nec multo pòst à suis etiam, quibus pręibat, est relictus: qui se etiam frequentiori piè credentium multitudini aggregarunt.

** Arianus conditionem repudiat, & à suis qui pauci erant popularibus relinquitur.*

† περὶ προεδρίας.

e Episcoporū Catholic. ab exilio reuersorū egregia animi moderatio, & erga Arianos humanitas.

Vna est Christiana & Apostolica ecclesia.

Eulali⁹ Amasen⁹ prærogatiuam throni Ariano episc. offert, vt pari potestate ecclesiam cōcordes administrarēt

† φιλο προεδρίας.

** Catholici Arianis episcopatus nō grauatè cōcesserūt, vt modò pietatem orthodoxam cōplecterentur.*

CAPVT V.

Diuus Meletius multitudinis concordia conciliata, Diodorum quidem illum, de quo paulo antè diximus, qui persona & habitu alio, vnà cum Flauiano ecclesiæ scapham in sæua illa tempestate præclarè gubernauerat, pastorem Tarsi constituit, & Cilicum gētem ei attribuit. episcopatū autem Apamææ Ioanni dedit: qui vir quum generis nobilitate clarus, tum multis splendidísque primarium virtutum ornamentis spectatus fuit. Præterea verò vitæ sanctitas & doctrina insignis in eo coniunctæ, clariorem etiam eum reddiderunt. Qui & ipse, itidem vt Flauianus & Diodorus, sæuæ procellæ tempore sententiæ suæ populos in officio retinens, do-

Meletius episcopus creat.

Diodorum ecclesiæ Tarsensi præficit Ioannem Apamææ.

Stephanum Germaniciensi. *† σὐριγγι.* *Euseb. Samosaten' ab exilio reuersus, ecclesiis antistites sacrorum ordinat.* *Acacium Berrhœæ.* *Theodotum Hierapolis.* ** Theodor' non habet, Insulā: lib. 5. ca. 4. Suprà lib. 11. cap. 23.* *Eulogium Edessæ.* *Protogenē Carrarum.* *Eusebium Chalcidis.* *Isidorum Cyri.* *Marim Dolichæ.* *Ibi. Euseb. Samosatenum mulier Ariana tegulæ ictu necat.*

ctrina cōfirmauit. Fuit huic ea in re collega quoq; magni ille nominis Stephanus, quem itidem Meletius ad certamen nō exiguum acciuit. Nā hunc Germaniciæ ciuitati, quæ Eudoxij morbo summo cū periculo laborabat, optimū misit medicū. Omni enim liberaliori doctrinæ in sacris simul & prophanis disciplinis operā nauauerat, & cōceptam de se spem minimè fefellerat. Spirituali nanq; † fistula vsus, etiā lupos in oues cōuertit. Ad eundem modum magnus quoque Eusebius egit, vbi ab exilio Samosata reuersus est. Nam Acacio illi, cuius propter vitam egregiam ingens erat gloria, ecclesiam Berrhœæ regēdam commisit. Hierapolim autem admirando attribuit Theodoto, qui vita monastica celebris maximè fuit. Eusebium porrò * Chalcidis, & Isidorum Cyri episcopum fecit. (cuius ecclesiæ breui quoq; pòst magnus præfuit Theodoritus) Ambo verò isti diuino ardore & æmulatione clari fuere. Hunc præterea dicūt Eulogium illum, qui cum Protogene in * insulam Antinonem, veræ pietatis ergò deportatus fuerat, Edessam misisse, cùm ibi diuus Barses morte sua simul & thronū & vitam reliquisset. Ipse autem Eulogius Protogenem certaminum suorum sociū Carris præfecit, vrbi ei valde ægrotanti, quasi quendam ἀλεξίκακον, hoc est, malorum depulsorem donans. Insuper diuinus Eusebius oppido Dolichæ Marim episcopum dedit, quod quidē oppidum Ariana cōtagione infectū maximè erat. Eò Eusebius venit, vt ipse Marim vario virtutū genere refulgentem, in possessionē episcopalis sedis induceret. Sed enim ei oppidū ingredienti, mulier quędam Arianis deliramētis plena, ex superiore loco tegulam in caput cōiecit. Et ita tum quidem viri sancti caput cōminutum est: paulo verò pòst, vbi cerebrum putredine correptum esset, moriēs ille, ad meliorem migrauit vitam. Quem fama est, iam animam agentem, iureiurādo amicos obstrinxisse, ne à fœmina, quæ facinus tantum ausa fuerat, pœna quæpiam exigeretur. Ea in re Dominum suum æmulatus, qui dixit: Pater ignosce illis peccatum hoc, quia nesciunt quid faciunt. Hunc vitæ finem, post varia

* *Theod. Chalcedonis: sed perperam, vt puto. Est enim etiam Chalcis non longè ab Antiochia Syrorum sita. Epiph.*

multipliciáque pro vera pietate obita certamina, consequutus est Eusebius. Qui quum in Thracia barbarorum feritatem effugisset, impiorum hæreticorum manus euadere non potuit, sed per illos coronam martyrij suscepit. Atque hæc quidem postea sunt facta. Diuus verò Meletius concordia iurisiurandi sacramento confirmata, Constantinopolim appulit, cùm eò multi conuenissent episcopi, necessarium esse rati, vt diuinum Gregorium ex Nazanzo transferrent, eíque episcopatũ Constantinopolitanum cum summa potestate committerent.

Eusebius martyr pro persecutrice muliere moriẽs orauit.

Meletij & aliorum episcoporum cõuentus Constantinopoli

CAPVT VI.

IMperatores ambo, alter quidem in paternam imperij partem, quam sibi & fratri reseruauerat, se recepit: alter autem ad datam sibi ditionem, Illyricum inquam & Orientales prouincias, est profectus. Atque vtrique res bellica ex sententia succeſsit. Gratianus enim Almanos Occidentem vastantes deuicit: Theodosius autẽ rursus cum barbaris ad Istrum congressus, prælio eos superauit. Qui verò ex conflictu eo superfuere, socios se deinceps Romanorum fore precib' interpositis polliciti, conditionibus pacis acceptis, & obsidibus datis, in Theodosij potestatem venere. rebus hisce recte compositis, Constantinopolim is iturus, Thessalonicã peruenit. [a] Atque ibi statim lethali morbo correptus, postquam ab Ascholio, cui tum Thessalonicensis ecclesiæ administratio credita erat, initiatus & baptizatus est, meliusculè habuit. Quòd nanque à maioribus suis acceptam Christianam religionem coluerat, mirificè in Nicænis decretis acquiescebat. Tum autem, quòd & [b] Ascholius sententiam eam defendebat, admodum delectabatur. Præterea verò quod idem & vita & doctrina bonus, ad virtutes omnes quas episcopalis requirit dignitas, appositus esset, atque insuper quod gẽs Illyricorum ab Ariana rabie abhorreret, magnopere lætabatur. Et Ascholium de aliis populis, quam de religione obtinerẽt opinionem percunctatus, Occidentem omnẽ

Gratianus in Occidente, Theodosius in Oriente ad Istrum feliciter pugnant.

Gratiani exercitus apud Argentariam Galliæ oppidum Almanorum circiter tria millia cecidit. Oros. Diacon.

Theodosius Gotthos ex Thracia expulit, & cũ Athanaricho eorum rege fœdus pcussit. Iid.

Occidenta-

a Theodosius Thessalonica ab Ascholio episcopo æger baptizatus conualescit. b Ascholius optimus episcopus.

les Ecclesiæ Catholicæ. Orientales in religione variantes.

Quia in Occidēte Imperatores catholici fuere propterea ecclesiæ quoque ibi in officio permansere.

In Oriente per episcopos hæreticos, & imperatores eis fauentes, Arianismus propagatus.

† Hic ille est Eusebius qui primū Beryti, mox Nicomediæ & tandem Cōstantinopolis, per trāsitionē, ex vna sede ī aliā cōtra sacros Canones, fuit episcopus.

** εὐκολία.*

† κουφότης.

vsque ad Macedoniam, & ecclesias eius, concordes esse intellexit, quod omnes ex æquo cum patre Deum verbum & spiritum sanctum colerent, & apertè trinitatem ὁμοούσιον consubstantialem profiterentur. Vlteriores verò Orientalis imperij regiones vsque adeò inter se dissidere, vt diuersæ etiā in vulgo hæreses essent, & factiones. Constantinopolim verò magis etiam quàm loca alia de rebus talibus blaterare, & magis Ariana peste refertam esse didicit. Cuius rei causam quoque Ascholius addidit, Occidentem scilicet propterea malis eiusmodi liberum esse, quòd Constantinus Constantini maximus, & Constans minimus natu filius, successoresque deinde eorum Valentinianus & Gratianus ipse, patriam fidem integram conseruassent. In Orientem autem variis ex partibus malum hoc peruenisse dixit: quòd hæresis autor & dux Arius, Alexandriæ in Ægypto ortus, & presbyter ibi factus, blasphemiæ & maledicentiæ venenum ibi euomuerit: post hunc autē Eusebius [a] Cæsariensis, & Patrophilus Scythopolitanus, & Ætius Syrus in Palæstina extiterint: Paulinus verò, & Gregorius Alexādriæ episcopus, è Phœnicia prodierint. Theodotum præterea Laodicensem, & successorem eius Georgium, atque huius rursum Athanasium, & quartum Narcissum Cilicia protulerit: qui malè iacta semina, seu potius zizania, sinistra irrigatione fouerint. Insuper verò Bithyni fuerint † Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicænus, & Menophantus Ephesius, & Maris Chalcedonēsis, & Theodorus Perinthius: alios porrò, qui vitiis & malicia celebre nomen sunt consequuti, Thracia dederit. Atque hi omnes longo tempore praua dogmata rigarint atque fouerint. Talibus verò malè sementis satoribus non parum momenti contulerit Constantij * facilitas (ne iuxta Gregoriū theologum dicam † leuitas, religionem scilicet & pietatem veritus) & extrema Valentis improbitas. Hæc vbi Theodosius cognouit, imperio suscepto in primis

a Theodoritus, Cæsariensis non habet, lib. 5. cap. 7. Ac Nicephorus hunc pro fautore Arianorum habens, in nomenclatura illorum hic recenset, Cæsariensis disertè addito verbo.

faciendum sibi esse putauit, vt de ecclesiis in gratiam & concordiam redigendis cogitaret. Optimum verò esse ratus, vt sententiam de Deo suam ciuibus & subditis suis declararet (ne cui vim inferre videretur, religionem sequendam illegitimè præcipiens) constitutionem ex Thessalonica Constantinopolim misit. Inde enim veluti ex summa quadā arce scriptum suū per ditionem omnem ad alias quoque Orientis vrbes omnino peruenturum esse existimauit. Constitutio talis religionem eam complecti omnes iussit, quam ab initio Apostolorum princeps Petrus docuit, quem tum Damasus Romanæ & Petrus Alexandrinæ vrbis episcopi sequerentur. Adhæc insuper significauit, solam eam nominari Catholicam & vniuersalem ecclesiam, quæ trinitatem ὁμοούσιον consubstantialem disertè & corde & ore depredicaret. Diuersum autē sentientes, hæreticos vocari, inutiléſque esse, & pœnam sustinere debere, si publicè docere auderent.

Theodosij constitutio de Nicæna, eademque Apostolica fide. L. 1. C. de sum. Trin. & fid. Cath.

CAPVT VII.

HAc ibi lege lata, [a] non multo pòst ipse quoque Constatinopolim se contulit. Tum verò Ariani adhuc ecclesias gubernabant, Euagrio eiecto: quibus præfuit Demophilus. [b] Gregorius autem Nazanzenus theologus, pro Euagrio eis qui trinitatem ὁμούσιον consubstantialem profitentur, præiit, in ædicula quadam conuentus agens. [c] Quam religionis eiusdem sectatores quidam tum quidem in sacrum delubrum commutarunt: aliquo verò tempore pòst, ex ea celebre templū inter alias præclaras Dei ecclesias Constantinopoli est factum, quod nō tantum pulchritudine & magnificentia reliquis præstaret, verùm etiam claritatem ex diuinis, quæ in eo edita sunt, miraculis consecutū esset. Vis enim diuina multis ibi * & re ipsa clarè, & aliquando in somnis apparens, non varios tantum & incurabiles morbos repulit, sed etiam ærumnis & casibus grauib⁹, quæ in hominum vitam incidunt, multos liberauit. Ab hominibus autem bonæ fidei per manus nobis tradi-

a Theodosi⁹ Cōstantinopolim venit Sozo. lib. 7. cap. 5.

b Cōstantinopoli Gregorius Nazanzenus ī domo quadam catholicos docet.

** ὕπαρ τε καὶ ὄναρ.*

Miracula ingentia in ea edita.

c Ex ea domo primùm delubrum, deinde ecclesia præclara facta, cui nomen Anastasia inditum.

Ratio nominis Anastasia.

tum est, Christi matrem semper virginem Mariam eam esse. nam eo habitu & forma esse multis visa est. Vocant autem ædem eam † Anastasiam seu resurrectionē, illam, vt conicere licet, ob causam : quòd Nicænæ fidei dogma, quod iam Constantinopoli propter ingentem vim & potentiam diuersæ factionis interciderat, & intermortuū fuerat, rursum ibi opera & studio Gregorij excitatum reuixerit. * Audiui quoque ex quibusdam, vera se dicere contendentibus mulierem in eo templo grauidam ex [a] superioribus ambulacris decidisse, atque interiisse. Quum autem populus, qui tum ibi conuenerat, preces pro ea ad Deum fudisset, eam vitæ restitutam, nullo prorsus tali casu fœtui illato damno resurrexisse: atq; inde loco ei cognomē inditū esse, quòd Deus scilicet opus id peregisset. Hæc hactenus.

[a] ἐκ τῶν μετώρων ζοῶν.

Efficacia populi precum.

† De Anastasia ista, post discessum è Constantinopoli suum, inter alia verba Gregorius ipse sic cecinit:

Inclyta Anastasia salue ædes, quæ morientem
Erexti rectam per mea verba fidem.
Et post fata tui memor ipse, animæq; piorum,
Mandabant precibus téque tuósque Deo.

** In eo templo fœmina grauida ex superiori loco delapsa, & mortua, precibus populi vnà cum fœtu restituta est.*

CAPVT VIII.

Demophil⁹ Arianus ecclesiis Constantinopoli excedit, & extra vrbē conuentus agit.

IMperator statim cum mādatis ad Demophilum misit, qui ei denunciarent, vt vel Nicænæ assentiretur synodo, populúmque ad vnionem & pacem complectendam adduceret: vel, nisi hoc faceret, quamprimum ab ecclesiis discederet. Atque ille minimè faciendū esse ratus, vt conuocata multitudine, & Imperatoris

Illos [b] aduersum, qui possent plura, veniret:

sententia ei promulgata, inter alia hæc dixit verba. Fratres, quandoquidem diuinum præcipit oraculum, si nos persequantur homines, vt ex ciuitate vna transeamus in aliā: & imperator nos ex oratoriis expellit: scitote nos die crastino extra vrbis muros ecclesiam & conuentum acturos. Atque hæc cùm dixisset, abiit. & deinde ad mœnia vrbis cum sectatoribus suis conue-

[b] πρὸς κρείσσονας ἀντιφέρεσθαι.

nire, & ſacra peragere ſolitus eſt, non ita vt decuit Euangelica ſententia percepta. Fugientes enim huius mundi conuerſationem, ad ſummam vrbem, cœleſtem Hieruſalem, anhelare nos, dictum id fortaſſe ſub obſcuriore ſignificatione iubet. Exiit verò cum eo vnà Lucius, qui cùm Alexandriæ Arianam hæreſim defenderet, eam ob cauſam inde pulſus, Conſtantinopoli morabatur: vbi tum Demophilus eccleſias, ex eis decedés, reliquit. Imperator cum Gregorio eas ingreſſus, fauſta omnia per orationem apprecatus, eas illi commendauit. Et poſtea ibi qui Trinitatem cõſubſtantialem profiterentur, eccleſias obtinebant. Erat is annus, quo Gratianus in imperio quintùm, Theodoſius auté primùm conſul fuit.[d] Ex quo autem Ariani ſacra templa tenuerant, anni non pauciores quàm quadraginta lapſi erãt. Cęterùm Demophilus expulſus, in patriam ſuam Berrhœam ſe recipit. Theodorus Antiochia eiectus, in Thraciàm, vnde ortus fuerat, abiit. Itidem etiam Hypatius Nicæa Tyrum Syriæ, quæ eum genuerat, rediit. Et alij item aliò diſperſi ſunt. Porrò Antiochiæ Aſterius & Criſpinus preſbyteri, & reliqui factionis eius quæ Theodori auſpicia ſequuta fuerat, cõciliabulo coacto, ad quod etiam alij multi ex vicinis vrbibus epiſcopi conuenere, legationem ad Eunomianos miſere, coniunctionem communionémque eorum ambiétes. Quibus illi per epiſtolam, ita ſe eos recepturos eſſe reſpõderũt, ſi ſuffragia ſua, quibus Ætij lectionem & conſecrationem damnauerant, antiquarent, & ſcripta illius reciperent. Petierunt quoque, vt vitam illi prius luſtrationibus perpurgarent, quòd videlicet impuris, quibuſdam inſtitutis infecti eſſent. Hanc illi petitionem tum quidé receperunt. Poſtea verò eò etiam producti ſunt, vt in eccleſiaſticis conuentibus Eunomio & popularibus factionis eius, per maledicta detraherent: μετεωρολέσχας, hoc eſt, de rebus cœleſtibus ſublimibúſque cũ faſtu & inſolentia verborum nugantes, dementiáque & improbitate plenos, qui ſibi talia prætendenda eſſe ſtatuiſſent, eos cognominantes. Porrò Ariani, quòd eorũ non mediocris eſſet multitudo, ex momento quod illis iam inde ab initio ſub Cõſtantio & Valéte acceſſerat, metu

Quomodo accipiendũ verbũ illud Saluatoris, Fugite ex vna ciuitate in aliam.

Theodoſius Gregorio Nazan. ecclesias Conſtantinopoli commẽdat.

d Ariani episcopi paſſim epiſcopatibus ſuis abeunt.

Ariani rerum ſuarũ ſatagentes, Eunomianis ſe coniũgunt. Eunomiani eos certis conditionibus ſuſcipiunt.

Ariani dein de Eunomianos contumelioſè μετεωρολέσχας vocant.

Iidẽ rurſus cõuẽtus & eccleſias ſuas liberè agunt.

nullo conuentus agebant. Et de Deo atq; eius substantia temerè disputabāt. Animum quoq; Imperatoris ipsius, illi per factionis suæ homines, qui in Imperiali aula versabantur, tentandū esse duxerunt: illa spe concepta, hunc quoque, sicuti & Constantium, in potestatem eorum adductum iri. Quæ res eis quoque qui Catholicæ Ecclesiæ erant, magnam attulit curā. Quapropter in maximo fuere metu, Eunomij in disputationib⁹ vim suspectam habētes. Non ita pridem enim is, quum sub Valentis imperio à Cyzicenis dissidere cœpisset, & seipsum ab Arianorū sodalitate segregasset, Chalcedonem Bithyniæ è regione Cōstantinopoli sitam, vbi priuatus considebat, se contulerat. Et multitudo ingens è Constantinopoli ad eum ventitabat. Alij quoq; aliunde ad eum cōfluebant, qui partim de vita & doctrina eius periculum faciebant: partim, si noui quidquā diceret, cupidè eum auscultabant. Et iam fama quoque nominis eius ad Imperatorem peruenerat. Fuisset ille ad colloquium etiam Principis admissus, nisi Dei amantissima ipsius coniunx Placilla, quæ iam inde ab initio decreta Nicæna cōstanter profitebatur, cura & studio omni obsistendo hoc egisset, ne cum illo prorsus colloqueretur. Maximè quippe verita est, ne institutorum vitæ illecebris, & verborum vi atque grauitate, Imperatorem ille in sententiam suam abduceret.

Animum etiā Imperatoris, vt eū ad partes suas traducant, tentant.

Eunomius Chalcedone priuatus cū laude magna vixit.

Ne ad colloquiū imperatoris is admittatur Placilla Augusta sedulò cauet.

CAPVT IX.

HÆc quum ita fierent, ac eius rei studiū apud Arianos vigeret, magnus Amphilochius, de quo antea quoque mentionem fecimus, vnus ex eis qui tum Constantinopolim aduenerant episcopis, nō ille quidem in rebus agēdis versatus, sed alioqui senex venerandus, atque in rebus diuinis acri mente pręditus, Imperatorem adiisse, eiq; vt Arianorum cōuentus ab vrbibus semoueret, supplicasse dicitur. Imperator autem petitionem eam, quod durior inhumaniorq; esse videretur, non cōprobauit. At sapiens ille senex tum quidē tacitus abiit, & consilio deinde sapiētiore facinus memoria dignum fecit. Quum nāque rursum cū reliquis episcopis in aulam venisset, & imperatorem ita vt decet, atque vt alij episcopi fecerant, piè & suauiter admodum consalutas-

Amphilochi⁹ à Theodosio petit, vt Arianorum cōuentus in vrbibus inhibeat, sed idnō impetrat.

set: filium ipsius Arcadium, qui nuper ad Imperium lectus fuerat, non eadem illi impertita reuerentiæ obseruantia, inhonoratũ reliquit. Verùm ad eum accedẽs, & veluti cum puero colloquens, manúq; eum demulcens, Salue & tu ô puer, inquit. Imperator, quòd senem Amphilochium rudiori* animo esse, & rusticius agere existimaret, quomodo filiũ salutare deberet, docuit. Atquẽ ille, sufficere ei honorẽ talem, dixit. Imperator autem ira percitus, & veluti filius iniuria affectus esset, grauiter cõmotus, cum conuicio episcopũ abduci iussit. Ille porrò quamuis protruderetur, cõuersus tamen paululum, cõsiliúmq; in animo occultatum proferens: Vidésne, inquit, ô Imperator, quàm tu procaciter filio illatam contumeliam nõ fers, sed amarulenter † propter summissiorem cõpellationem, in nos excandescis? Sic scilicet existimare te oportuit, succensere etiam cœlestem Imperatorem & patrem vnigeniti, propter eos qui non cõmunent illi tribuunt honorem, sed dissimilem & longè minorem patre vocare audent. Imperator quum inde rem actam intelligeret, & verba ea admiraretur, quã primum ad se sacerdotẽ Dei accersiuit, & ad pedes eius prouolutus, veniam ab eo petiit. Neq; aliter quàm ipse dixisset, se rem habere, professus est. Atq; in ea sentẽtia cõfirmatus, postea eos qui aliter quàm Nicææ statutum fuerat, opinarentur, auersatus est. Contentiones in foro & inanes cõuentus inhibuit, disputationibus de Deo & natura eius finem omnino imposuit: & cõstitutione publicè proposita, periculum qui ei non parẽrent denunciauit: pœnam ei quoque qui contrà venire ausus esset, cõminatus. Ita factum, vt Arianis & Eunomianis pulsis, τοῦ ὁμοούσιος consubstantialis fidei professores ecclesias moderarentur.

Idẽ debita reuerentia Arcadium in cõspectu patris Imperatoris non psecutus, re ipsa pulcherrimè Theodosio ostẽdit Dei patris, ob cõtumeliã vnigenito filio suo ab Arianis illatã, irã.

* ἰδιωτικώτερον διακεῖσθαι.

† τῷ τῆς προσρήσεως ὑφειμένῳ.

Theodosius cõuentibus publicis sectæ Arianæ interdicit. li. 2. C. de sum. tri. & fid. Cath.

CAPVT X.

PRoinde primo quoque tẽpore synodum quoq; episcoporum Imperator in locum vnum, * ex imperij sui prouinciis duntaxat, cõuenire iussit, ad Nicæna decreta confirmanda: atque vt ibidem, cuínam Constan-

Imperator Concilium Cõstãtinopolitanũ indicit.

Sozo. lib. 7. c. 7. Catholicos epos cõuocatos esse scribit: Ex imperij Theodo. prouinciis duntaxat, nõ addit. Et synodus hæc Constantinopoli, sicuti plerique omnes tradunt, est celebrata. Idem.

tinopolitanæ ecclesiæ sedes committenda, deliberaretur. [b] Quòd autem Macedonianos vniuersali ecclesiæ aggregari atq; vniri posse existimaret, quia non admodum opinione sua de Deo, ab vtraque parte & factione, dissidebant, eos quoq; ad conuentum euocauit. Et conuenerunt ab eis qui Trinitatem ὁμοούσιον consubstantialem prędicant, circiter cẽtum & quinquaginta: alterius autem sectæ triginta & sex, quorum plures ex Hellesponto erant [c]. His præibāt, Eleusius Cyzicenus, & Marcianus Lampsacenus. [d] Inter Catholicos pręcipui erāt: Timotheus, qui Alexandriæ in locum Petri fratris sui, eiusdémq; Athanasij successoris, surrogatus fuerat: Meletius Antiochiæ episcopus, qui pridem Gregorij causa Constantinopolim venerat: & Hierosolymitanus Cyrillus, qui cùm antea Macedonij opinionem sequutus fuisset, tum per pœnitẽtiam resipuerat: pręterea Ascholius Thessalonicæ, Diodorus Tarsi, & suum rectè gerẽs nomen Acacius Berrhœæ, episcopi. [e] Ii sanè omnes in Nicęnis decretis acquiescentes, Eleusium & populares eius in sententiā suam adducere conabātur: in memoriam eis redigentes, quam ad Liberium miserant legationem, in qua per Eustathium, Syluanum, & Theophilum, se Nicænam fidem sequuturos receperāt. Tum autem, quod sua ipsorũ voluntate, longo tempore se ab eorum cõmunione non segregassent: non rectè eos facere dicentes, cùm semel flagrantibus animis eandem cum eis fidem susceperint, quòd ita rectè ab eis cõstituta rursum antiquarent. [f] At illi cohortatione tali spreta, cùm apertè Arij opinionẽ iudicio suo meliorem censeri, neque vnquam fore vt patri filium ὁμοούσιον consubstantialem esse faterentur, quãuis aliter liberio polliciti

b Euocātur etiam Macedoniani.

c Pręcipui Macedonianorum episcopi.

d Numerus episcoporũ.

e Catholici Macedonianos in sententiā suā adducere cõtendunt.

†*

f Alij ĩ hac synodo cẽtũ & octo Patrũ, Macedoniũ etiam dānatũ esse scribũt, spiritũ sanctũ Deũ esse pnegātem.

† * *Ioannes Psellus de secunda œcumenica synodo scribens, inter alios, hos ponit versiculos:*

Αὐτὴ τὸν μακεδόνιον ἀνέσπασε ῥιζόθεν,
Τὸ πνεῦμα τὸ πανάγιον ἀλλοτριοῦντα μάτην
Τῆς ὑψηλῆς θεότητος, καὶ κτίσμα βλασφημοῦντα. *Hoc est:*
Reiecit hæc Macedonium radicitus,
Qui spiritum temerè creaturam vocans,
Deitate summa segregat sanctißimum.

essent, dixissent, discesserũt: & ad factionis suæ populares, vbicunque in vrbibus essent, vt nequaquã Nicęnam fidem cõplecterentur, literas dederũt. Qui verò ab vniuersali ecclesia stabant, ibi manẽtes, de eligendo Constantinopolitano episcopo cõsilium habebant. Et primus ibi imperator [g] Gregoriũ, propter vitam & eruditionem præstantem admiratus, dignũ illum ea sede calculo suo iudicasse dicitur. Qua in re synodus ei, quòd virtutem eius viri reuereretur suffragata est. Potissimũ verò diuo ipsi Meletio, videbatur, Gregorio Cõstantinopolitanum episcopatũ confirmandũ esse, hac in parte canone de episcoporũ translatione, quem nonnulli consilium hoc reprehendentes obiiciebãt, posthabito. Optimè quippe diuinus pater eorũ virorum mẽtem & consilium, qui illũ promulgauerant, tenebat [h]. Synod⁹ nanq; illa, vt occasionem * ambitus in ecclesiis præcideret, canonem eum proposuerat, quòd multa tum ex cõpetitorum ambitiosa prensatione prouenissent mala. Quod si ambitus abesset, nihil prorsus extare impedimenti censuit, vt modò vita aut doctrina multis aliis pręstantior, aut simul vtraq; hæc cõstarent, aut communis denique & publica cum magna cõmoditate vtilitas per translationem in expectatione esset.

Macedoniani opinionẽ suã retinẽtes, ex cõcilio discedũt.

g Greg. Nazãzen. eps Cõstantinopolitanus designatur, Meletio cẽsente, & imperatore approbante.

h Mens & sentẽtia canonis Nicæni de non trãsferẽdis episcopis.

*φιλαρχίας

CAPVT XI.

GRegorius sanè primùm munus episcopale suscepit, & thronum conscendit. Quomodo enim tot & tantorũ virorum cohortationem despiceret? Et gregem, quem exiguum receptũ, frequentissimum fecerat, euangelicis humoribus rigans fouit: eósque qui extra illum oberrarent, verborum sagena captos ad ouile adduxit. Vbi verò paulo pòst quosdã, & eos maximè qui ex Ægypto aduenerãt, electioni suæ intercedere, eámque reprehendere sensit, oratione ad eos synodali habita, episcopatum rursum deposuit. At enim ab ipsa statim synodo, diuinus Meletius ad vitam lętiorem trãsiit: & à multis, præcipuè verò à Gregorio Nyssenæ ecclesiæ luce, funebribus orationibus est cõcelebratus. Et ante obitum quoque eius episcopi Ægyptij secesisionem fecere, inter alia illud carpẽtes, quòd Gregorius, quum paternum antea episcopatum & Nazanzenam ecclesiam

Greg. sedẽ Cõstantinopolitanã recipit.

Sed breui eiusdẽ ius, ꝓpter Ægyptiorũ episcoporũ inuidiã resignat

Meletij obitus.

Oratio Gregorij Nisseni in funere Meletij.

Timotheus Alexãdri-

nus maximũ philosophũ Cynicũ episcopatui Constantinopolitano præficere conatur.

** Sozo. Maximũ Nicænæ fidei professorẽ fuisse scribit, lib. 7. ca. 9.*

Id ei non succedit.

Præclari eius cõuentus episcopi.

Alij episcopi extra Ægyptios, Gregorio fauent.

Deus bone, quã libẽter vir sanctus episcopatũ primarium deponit, & publicæ paci dignitatẽ suam postbabet.

Aliũ pro se epm legendũ suadet.

Concilium Maximũ

administrarit, ad Constantinopolitanã tum sedem euectus esset. Et iam Timotheus Alexandrinus Maximum quendam Cynicũ philosophum, Gregorij quidem discipulum,* Apollinaris autem labe maximè infectum, in abdito loco, apud Choraulæ cuiusdam domum, Cyniço capillo eius inciso, pastorem Cõstantinopolitanum legerat atq; consecrarat. Verùm qui tum ibi congregati erant, facinus tam absurdũ reprobantes, haudquaquam consecrationem eam laudarunt. Nam pleriq; viri diuino ardore & spirituali sapientia pleni erãt. qualis Helladius ille fuit, Basilij magni successor: Gregorius, & Petrus, eisdem cum Basilio parentibus orti: Amphilochius Iconij, quæ Lycaoniæ vrbs est: Optimus Pisidiæ, Diodorus Ciliciæ, Pelagius Laodiceæ: Eulogius Edessæ, Acacius Berrhœæ, Isidor' Cyri, Cyrillus Hierosolymorum, Gelasius Cesareæ Palęstinæ, Acacij, qui Eusebio Pamphili substitutus fuerat, successor, & alij quãplurimi episcopi, egregij virtutis athletæ & concertatores, doctrinam vita ipsa exornantes. Qui omnes factũ tale execrantes, se ab Ægyptiis seiunxerũt, & Gregorio magno affuerunt. Nam vnà cum eo cõuentus, & sacra, & ritus ecclesiæ, recepto more omnes liberè peragebant. Quos diuinus Gregorius, si quis alius, & ipse humanus & humilis, maximè adhortatus est, vt cõcordiam & pacem inter se, cuius gratia cõuentus quoque coactus esset, colerent, eámq; iniuriæ hominis vnius contemnere decederet, præferrent. Ego enim, inquit, curis multis liberatus, exoptatam mihi dudũ & gratam quietem persequar. Et vobis simul, post diuturnum illud & inexpugnabile bellum, tanto studio expetita pax continget. Meo quidem iudicio perabsurdũ esset, si nuper admodum hostilis pugnæ periculo defuncti arma inter nos ipsos sumeremus: & sicuti sors ferret, tela temerè cõiiceremus, robúrq; omne in quibus minimè decet certaminibus consumeremus. Sic scilicet hostibus quoq; ipsis, vt clade nostra lætarẽtur, causam prębéremus. Quapropter si consilium meum sequi voletis, viro alicui per disquisitionem inuento, qui diuina mẽte pręditus, sede ac dignus sit, quíq; Deo actiones eius gubernante, ritè omnia & ordine faciat atque constituat, ecclesiæ pręfecturam

ćturam committetis. Cōtra verba hæc, quum quod dicerent, non haberent, vel inuiti ei cesserunt. Et confestim Maximum Cynicum episcopali dignitate nudatū atque excōmunicatum, ædibus sacris eiecerunt, quum quòd præter rationem illegitimè thronum inuasisset: tum maximè, sicuti dictū est, quòd Apollinaris vęcordibus intemperiis agitaretur. Gregorius autem sede relicta, in patriam Nazanzum reuersus, vitam quietā * priuatus transegit: neq; cuipiam, eo quòd sua spōte throno cessit, scandali siue offendiculi occasionem prębuit. Sedenim virum hunc lōgè sapientissimū, quum alias ob res omnes valde, tum verò hac ipsa de causa nō minus admirari libet. Neque enim eloquentia, qua plurimùm pollebat, ad superbiam elatus est: neq; ab inani gloria victus, administrationem ecclesiæ tātæ expetiuit, quam ipse, quum propè iam interiisset, ad eam rursum amplitudinem doctrina sua prouexerat: sed illico episcopis depositū reddidit, neq; labores quos pertulerat, aut pericula quæ aduersus hæreses per intestinum bellum pugnans adierat, pręťēdit: quum quidem vt sedē eam retineret, & ecclesiam Cōstantinopoli administraret, alio iam Nazanzi episcopo declarato, vel parum, vel nihil prorsus impedimēti esset. Atq; synodus quidem mores priscos conseruans, id quod ei in manus tradiderat, ab ipso non inuito recepit: nihil omnino diuinas dotes, quæ in eo viro erant, morata.

Cynicū excōmunicat. Greg. Nazāzum reuersus.

** Ἰδιώτης καθ' ἑαυτόν.*

Sūma animi ī eo viro moderatio.

CAPVT XII.

CÆterùm maxima cura & deliberatio imperatori & episcopis incumbebat, imperatore potissimùm eos cohortante, ad diligentem exactámq; disquisitionem adhibendam, vt quàm optimus atq; honestissimus vir inueniretur, cui vrbiū maximæ rectè administrationis committerentur habenæ. Porrò synodus hac in re non eundem quem imperator obtinebat animū. Pro se enim quisque, vt ex necessariis suis & amicis quispiam honorem sedis eius consequeretur, laborabat. Quod consilium quum episcopi omnes texerent, Nectarius quidam Tarsi Cilicum ortus, primariæ nobilitatis vir, senatoriáq; dignitate clarus, & humanitate morum admirationem omnium promeritus, tum autem prætoris

Fauor etiā in electionib⁹ episcopalib⁹ obtinet. Nectarius vir prætorius, pfan⁹, ēt nōdū baptiζat⁹, mirificè episc. Cōstantin. præter opinionē om-

nũ imperatore maximè cõprobãte, eligitur.

* ἐγχηρλαβεῖν.

Accipiebãt olim ab episcopis suis benedictionẽ peregrè profecturi.

magistratu & honore conspicuus, Constantinopoli deges, in patriam iamiam iturus, ad Diodorum Tarsi episcopum venit, vt ab eo, sub cuius scilicet episcopatu cẽseretur, cum precatione* benedictionem acciperet: atque si opus esset, literas eius secum ferret. Et cõmodum tum accidit, vt Diodorus secũ ipse consideraret, quémnam ad functionem propositam eligi cõueniret. Et Nectarium ingredientem cõspicatus, statim illum in animo suo idoneũ ad sedem eam suscipiẽdam iudicauit. Et intra seipsum affectione propensus in eum fuit, caniciem illius venerandã cernens, speciémq; episcopo dignam, morúmq; simul humanitatem eximiã perpendens. Et alio quodam sub prętextu eum ad episcopũ Antiochenum adductũ, mirificè laudauit: & illum vt secũ ei faueret, rogauit. Ille verò, quòd multi præclari viri designati essent, veluti in re graui & seria apud seipsum subridens, Diodori suffragiũ abrogauit: Nectario tamen nihilominus vocato, paulisper eũ secum manere iussit. Interea imperator in charta describi iussit eorũ nomina, quem quisq; aptum esse ad tantã ecclesiæ scapham gubernandam putaret: vt sibi illis in scripto repræsentatis, vnius ex omnibus eligẽdi potestas relinqueretur. Et alij quidem alios, pro vt cuiq; visum erat, annotarũt. Antiochenæ verò Antistes ecclesiæ, postquã ex sententia sua quos volebat in libello nominauit, extremo loco, vt Diodoro gratificaretur, Nectariũ etiam subiecit. Imperator charta in manus accepta, in qua designatorum nomenclatura descripta erat, vbi ad Nectarij nomen peruenit, cõstitit. Et altius, more suo, rem mente reuoluens, secum ipse cõsultauit: & digito Nectarij nomini impresso, denuò eorũ qui calculos & suffragia episcoporum meriti fuerãt, nomina percurrẽs, vbi rursum ad Nectariũ peruenit, diu multúmq; re deliberata, eum ipsum prę omnibus sede ea dignũ esse censuit. Ad id factum obstupuere omnes, verbísq; & ore omniũ quærebatur. Quísnam Nectarius iste esset, quæ studia eius, atque vnde ortus esset? Vt verò nõdum * quoque initiatum esse cognouerũt, amplius etiam admirati, & ad imperatoris iudiciũ animis cõsternati sunt. Ego quidem id etiam Diodorũ ignorasse puto: neq; enim credibile

* ἀμύητον.

est, non initiato eum suffragari tátopere ausurum fuisse. Sed illum iam canũ, vt æquum fuerat, initiatũ fuisse opinatus est. Ego verò nõ sine nutu Dei hoc accidisse puto. Atq; vbi id Princeps quoq; resciuit, quãuis ex episcopis multi cõtrà niterentur, in sentẽtia tamen sua ille cõquieuit. Postquàm verò, qui conuenerant, omnes imperatoris calculum cõfirmarunt, extẽplo Nectarius baptismo initiatus, atq; etiãnum mysticà veste indutus, cõmunibus synodi suffragiis episcopus Cõstantinopoli declaratus est. Hæc sic accidisse, Deo tãquam instrumẽto ipso Principe vtente, à multis creditũ est. Sed verúmne id sit, an secus, affirmare certo nõ possum. Mihi quidẽ ipse persuaserim, rẽ tantam non sine prouidẽtia diuina actá esse, quum propter insolitũ nouúmque electionis & cõsecrationis morem, tũ propter earũ rerum quæ consequutæ sunt magnitudinẽ, coniecturam hanc faciens. Quod nãque placidus, & in rebus omnibus bonus fuit, verisimile est, Deũ illi per synodum tãtam episcopatum cõmisisse. Consecratio quidem Nectarij tale consecuta initium, auspicatum quoque habuit finem.

Mystica baptizatorũ vestis.

CAPVT XIII.

POstèa episcopi omnes vnà cum Nectario cõgregati, vt Nicęnæ fidei decretum certum esset, constituerunt, Hęresim omnem damnarunt: & prouinciis diuisis, Patriarchas constituerunt. Sanxerunt quoque iuxta veteres Canones, vt episcopi in ecclesiis suis manentes, non temerè in aliarum diœcesium fines trãsirent, néve se illegitimis, * cõsecrationibus non vocati ingererẽt: id quod antea, quum vniuersalis Ecclesia persequutionibus exagitaretur, factum fuerat. Quæcunque verò apud quosque acciderẽt, vt gentis eius synodus pro arbitrio suo ea ordinaret & statueret. Pręterea, vt secundum Romanæ vrbis episcopum, Cõstantinopolitanus antistes * primum ac præcipuum obtineret honorem, vt qui nouæ Romæ curator sit. Non enim vrbs ea tantum ita nominata est, & populi honoribus magistratibúsque exornata, verumetiam signis moribúsque & legibus cũ Romanis in Italia eisdẽ gloriatur [a], atq; vtrique ex æquo paria sunt & dignitatis pręmia, & honorũ iura. Igitur diœcesibus ordinandis Nectarius quidem

Senatuscõsulta Synodi Cõstãtinopolitanæ.

Patriarchæ cõstituti.

* χειροτονίαις.

Ab episcopo Romano Cõstãtinopolitanus inter reliquos antistes primũ obtinet.

* πρεσβεῖον.

Cõstãtinopolis vrbis Rom. exæquata.

Patriarchatuū siue diœcesium ordinatio.

Per Megalopolim, hoc est magnā vrbē Cōstātinopolis hoc loco intelligenda.

** Apud Sozo. est, Diœcesim istā Pōticā à Bithynia vsq; ad Armenios esse concessam Helladio Cæsariēsi, & Grego. Nysseno, et Otreio Melitinēsi, episcopis, lib. 7. ca. 9.*

** πρεσβεῖα.*

** Mihi sub Scythiæ nomine Gothorū prouincia significari videt.*

Maximo Cynico dignitas adēpta.

Adana Ciliciæ vrbs.

Nectarius

Thraciam sortitus est, & Megalopolim *. Pōticam autem diœcesim à Bithynia vsq; ad Armenios, Helladio, qui Basilio in Cappadocia successerat: & Gregorio Nyssæ, quæ & ipsa Cappadocū ciuitas est, episcopo attribuerunt. Prouinciam autem Melitinēsem Otreio reliquerunt. Asianam verò administrationem Amphilochius Iconij, & Optimus Antiochiæ in Pisidia episcopi accepērūt. Ægyptus porrò sub Timotheo Alexādrino permansit. Gubernationem autem Orientalium ecclesiarum episcopis earū permisere, videlicet Pelagio Laodicensi, & Diodoro Tarsensi. Antiochiæ verò soli sua relinquentes * priuilegia, Meletio etiam adhuc superstiti tribuerunt. Vrbibus autem circa Thraciam & * Scythiam sitis, Terentium Tomitanum & Martyriū Marcianopolitanum præfecere. Quos quum imperator omnes visos collaudasset, sentētia sua calculos quoque eorum cōprobauit. Et erat eorum illustris gloria: quippe qui ecclesias, pro eò atq; par est, administrarēt. De Maximo verò decreuere, vt neque esset, neq; nomē episcopi haberet. quos verò cōsecrasset clericos, & quęcunque egisset, irrita vt omnia essent. Cōstitutione quoq; imperator sanxit, vt firma & perpetua esset Nicęnæ fidei autoritas: atque vt omnes omnium locorū ecclesiæ illis cōmitterētur, qui in subsistentia trium eiusdem honoris & eiusdem gloriæ personarū, † diuinitatem vnam patris & filij & spiritus sancti profiterētur. Et canonibus quibusdam ecclesiarum exornandarum gratia promulgatis, etiam spiritus sancti gloriam, vtpote similem atque æqualem patri & filio, sancto Nicęnæ fidei symbolo adiecerunt: Gregorio Nysseno id quod illi deesset supplente.

† *l. 2. C. de sum. Trin. Canones Ecclesiastici. Supplementum Symboli Nicæni de spiritu sancto.*

CAPVT XIIII.

HIs ita actis, simul & synodus finem suum habuit, & reliqui episcopi ad sedes suas redierunt. Nectarius autem Cyriacū Adanęorum episcopum secum retinuit, vt episcopalem disciplinam ab eo addisceret. hunc enim ad breue tempus à Diodoro Tarsensi petierat. At ille non hunc solum, sed & alios plurimos Cilices apud

eum reliquit. In quib⁹ & Martyrius, medicus optimus, erat: quem cōmilitorum in iuuenili ætate peccatorum, sibi cōscium habebat Nectarius. Eum tum in diaconorum numerū cooptare studebat. Martyrius verò ministerij eius functionē refugiebat. Affirmabat nanque, indignum se esse tanto munere, testémq; vitæ malè peractæ ipsum Nectariū laudabat. Et ille: Quid, inquit, existimas? Ego qui nūc episcopus sum, an non iuuenis aliquando incōsideratè magis quàm tu vitam egi? Teipsum testem facio, qui administer mihi improbæ sæpe libidinis fuisti. Martyrius porrò: At tu vir beate, ait, nuper admodum per baptismum omnem labem abluisti, quum etiam episcopalē dignitatem es consequutus. * Vtrumque verò, & sacrū lauacrum, & munus episcopale, delictorum esse remediū & expiationē, ex sacris nouimus cōstitutionibus. Ac tu quidem nunc nihil mihi differre videris à recens genito infante. Ego verò iamdudum diuino purgatus lauacro, eūdem per libidinem vitæ cursum tenere perseueraui. His dictis, sacerdotij non subiit iugum. Cuius quum nō possim deprecationem pulchram nō laudare, vt partem aliquā etiam hoc loco in præsenti historia obtineret, volui. Post synodū celebratam, vbi Imperator cognouit, quid Paulo Constantinopolitano olim episcopo accidisset, vt scilicet in exilio ab Arianis suffocatus enectúsq; fuerit, translato honorificè corpore eius Constantinopolim, in templo id reposuit, quod Macedonius, qui insidiatus illi fuerat, construxit. Id nunc quoq; appellationē Pauli retinet, maximum atq; prę clarissimum, & quodámodo à paucis aliis secundas ferens. Qui verò rē eam ignorant, diuum Apostolum Paulum cōditum ibi esse arbitrantur. Sub idem tēpus, sacræ etiam Meletij reliquiæ Cōstantinopoli Antiochiam sunt perlatæ, & proximè apud Martyrem Babylam repositæ. Dictum autem est, imperatoris iussu corpus eius in publicis viis omnib⁹, prę ter Romanorum morem, intra vrbiū mœnia receptum: precationibúsq; & psalmodiis alternis in vrbib⁹ decantatis, donec Antiochiam pertigit, honoratum esse. Tātum verò viri huius desiderium in animis hominū omnium relictum esse ferunt, vt illius formam & effigiem in parie-

episcopalem functionem addiscit.

Martyrius ꝓpter malè actam vitā & baptismū profanatū, persuaderi à Nectario non potest, vt presbyteri suscipiat dignitatem.

ἀμφότερα δὲ καθάρσια ἁμαρτημάτων, τὸ θεῖον ἐνομίσθη.

Ossa Pauli Cōstātinopolitani martyris Cōstantinopolim relata.

Pauli templū ibidē.

Meletij corpus Constātinopoli Antiochiā deportatum summo cum honore.

Desideriū hominū erga Meletiū defunctum.

Flauianus Antiochiæ, cōtra iurisiurandi sacramētum, episcopatū post Meletij mortem suscipit.
Noua dissensio in ecclesia Antiochena.
Dissentio ea i vicinas quoq; regiones pgressa.
** Occidētales episcopi Flauiano & ordinatoribus eius infensi.*

tib9 & tabulis depingi, & in annulis exculpi curauerint. Meletius quidem tanto cum honore humatus est. Cui, ad gregem illius pascendum, Flauianus substitutus est: iusiurandum, quo obstrictus fuerat, paruifaciens. Paulinus enim adhuc viuebat. Proinde vrbem Antiochenā, quæ paululum cōquieuerat, turbæ rursum exceperunt. Multi nanque à Flauiano desciscētes, Paulino se adiunxerunt. Cuius sanè rei gratia, non solùm Antiocheni ipsi, verùm etiam vicini circūcirca episcopi, inter se dissensere. Ægyptij nāque, Arabes & Cyprij propter Paulinum, veluti iniuria is affectus esset, indignabātur: Syri autem, Phœnices, Palæstini, & qui Armeniam, Cappadociam & Galatiam incolunt, quíq; ad Pontum Euxinum sunt, maxima * ex parte Flauiano fauebant. Porrò Damasus Romæ episcopus, & Occidentales antistites, Flauiano plurimùm succēsebant: & ad Paulinum scribentes in epistolis, quas Synodales appellare mos est, ei nomen præsulis Antiochenæ ecclesiæ tribuebant, Flauianum autem prorsus auersabantur. Neque verò minus Diodorum Tarsensem, & Acacium Berrhœum, qui illi manus imposuerant, accusabant: quos etiam à cōmunione excluserunt. Vt verò certius rem eam cognoscerent, & ipsi & Gratianus ad eos literas dederunt, ex Oriente in Occidentem eos euocantes.

CAPVT XV.

Sozo. li. 7. cap. 12.
Propter Arianorū reiectionē noua in ecclesijs turbæ exortæ.
Theodosius conciliū aliud ducib9 hæresiū euocatis Constantinopoli cogit.

EOdem tempore, quum Ariani ex sacris ædibus deturbarentur, & Catholici in possessionem earum vacuam inducerentur, non paruæ exortæ sunt turbæ. Quapropter imperator Theodosius exiguo à priore synodo temporis interuallo, antesignanos vigentium tum hæresium rursum conuocauit, vt alterum istorum fieret: videlicet, vt vel ipsi aliis opinionem suam persuaderent, vel ab aliis ad aliam complectendam persuaderentur, de rebus quæ in controuersia essent: in vnam eandémque sententiam omnes adductum iri ratus, si in publico auditorio opiniones dubiæ per disputationem discuterentur. Quum autem vniuersi conuenissent, (factum id eo anno, quo filium [a] Arcadium Augustum renunciauit) consilium de synodo celebranda

[a] *Arcadius Augustus renunciatus.*

cum † Nectario Cōstantinopolitano cōmunicauit, cohortatus, vt quæstiones vnde hæreses orirentur omnes, in publicam deducerentur disputationem, quò quū vna fieret ecclesia, atq; vnum inter omnes cōsentiens constitueretur dogma, tū vniuersum religionem, ita vti decet, colerent, neque quidquam controuersiæ relinqueretur b. Nectarius plurima secū animo reuoluēs, Nouatianorum episcopum c Agelium accersit, eiusdem cuius ipse erat de cōsubstantiali sentētiæ virū: qui * ꝙ factis potius virtutem declararet, & à verborum nugamentis & fastu alienus prorsus esset, alium vicem suam ad despiciendum quid facto opus esset, atque etiam (si hoc vsus ferret) ad disputandum, designauit d, Sisinium nomine, qui tum in lectorū ordine enitebat, & breui pòst episcopatum eius suscepit: hominem ad inueniendum perquàm ingeniosum, & ad id quod inuenisset eloquēdum valde cōmodum: nec minus ad arcanos & latētes sacræ scripturæ sensus inquirendū, eósque copiosè suaui lingua exponendum, sane quàm idoneum, necnon prophanæ simul & sacræ philosophiæ egregiè peritum. Is, quod rectissimè tum dicere visus est, suasor fuit, ne qua cum eis qui aliter opinarentur, susciperetur disputatio, vt quæ aliam ex alia rixam & contentionem parêre soleret: sed vt illi interrogarentur, an eos sacrorum oraculorum interpretes, qui prius extiterint, quàm dissensio in ecclesiis orta sit, admitterent. Ac siquidem sententias illorū reiicerent, tum fore dixit, vt eos etiam factionis suæ populares eiiciāt. Sin verò idoneos illos ad declarationem seu decisionem cōtrouersiarum esse putarent, statim illorum libros in medium proferri debere. Atque hoc sic suasit, ꝙ certò sciret, veteres quum in diuinis literis coæternum patri filiū inuenerint, haudquaquam ab initio aliquo generationem eius incepisse, dicere ausos fuisse. Vt autem & Nectario & imperatori optimū hoc cōsilium esse visum est, omnib. qui euocati

b Nectari⁹ Ageliū Nouatianū episcopū in cōsiliū adhibet.

c Ageli⁹ vitæ sanctitate quàm disputationis contentione clarior.

* τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου διὰ τῶν ἔργων φέρων. Κομψότητος δὲ καὶ τερθρείας λόγων ἀτριβὴς. *Sozom. li.*

d Ageli⁹ in cōsilium id Sisiniū lectorem suū mittit.

Optimū Sisinij cōsiliū quomodo cōtra cōtētiosos hæreticos sit procedendum.

Cōsilij eius certa ratio.

Imperator synodo huic episcoporum præsidet.

† *Idem cum Nectario, de eo per publicam disputationem celebrando consultat.*

Idem hæreticorū de veterū patrum autoritate & testimoniis sententiam exquirit. Hæretici disputationibus confidentes.

Iubet imperator hæresim quáque, opinionẽ suá in scriptũ relatá sibi exhibere. fuerant coactis, cognoscere primùm, quid de veterum scriptis illi sentirent, tentauit. Atque vbi illi clamore & admiratione suá erga illos affectionem & pietatem indicarũt, apertè pronũciauit: Si testes illi dogmatis classici & idonei essent, facile eos quęstionem rei cuiuslibet decisuros, si ipsi in eo acquiescerẽt, quod illi de controuersiis eiusmodi & senserint & dixerint. Quádoquidem autem etiá de eo hæresium duces dissentiebãt (non omnibus enim eadem de veterũ opinionib. sententia erat) *Libellũ Catholicorum approbat, reliquos cõcerpit.* rem secũ ipse perpẽdens imperator, intellexit propterea illos propositam sibi cõditionem repudiare, quod disputationib. suis confiderent. Quam ob rem iniquam sententiam eorũ molestè ferens, hæresim quamque libellũ, opinionem cuiusque complectentem, offerre sibi iussit. *Aliæ hæreses, duces suos quod parũ prudẽter cũ imperatore egissent, reprẽhẽdunt.* Atque vbi dies cõstituta aduenit, ex eis qui trinitatem † ὁμόυσιον consubstantialem profitebantur, Nectarius affuit, & Agelius: ex Arianis autem Demophilus: Hæresis suæ nomine, Eunomius: Eleusius autem Cyzicenus, Macedonianorũ partes propugnãs. Porrò imperator opinionibus hæreticorum omnib. perlectis, solam admiratus est, & veram esse iudicauit, quæ trinitatem ὁμόυσιον consubstantialem deprædicat: reliquas verò vt veritati repugnantes, cõscidit. *Nouæ Theodosij cõtra hæreticos cõstitutiones. e L. Omnes vetitæ. C. de hæretic. & Manich. * ἄτιμοι. L. cuncti hæretici. cũ ll. seq. Eod.* Enimuerò eis qui Nouati hæresi laborant, nihil aduersi accidit: quippe qui Ecclesiæ catholicæ, prærerquam in re vna, consentirent, & ὁμουσίῳ consubstantiali admodũ inhærerent. Reliquæ autẽ hęreses grauiter episcopos suos accepere, quod nõ satis considerate cum imperatore egissent. Plurimi etiam ex eis, opinione illorũ spreta, ad sentẽtiam laudatá transiere*. Deinde imperator legem tulit, ne à Cõsubstantialis fidei professione abhorrentes, conuentus aliquos ecclesiasticos agerẽt: néve postea de fide docere auderẽt, aut eligendi consecrandique quempiam, potestatem haberent. *Theodosius orthodoxos præcipuè honorauit.* Sanxit præterea, vt illi partim ex agris & vrbibus pellerentur, partim * ærarij fierent, neque quicquá cum reliquis ciuibus cõmune haberent. Constitutionibus eiusmodi pœnas graues addidit, si quenquam contra decreta sua cõmisisse comperisset. Sed eas executioni non

† *Nouatiani in sententia τοῦ ὁμουσίου Catholicis assentiuntur, & propterea à Theodosio damnati non sunt.*

mandauit: metum enim tãtum hæresium studiosis incutere voluit. Et id maximè studio habuit, vt populi imperio eius subiecti, eandẽ secũ de Deo obtinerent opinionẽ. Quapropter magno etiã eos prosecut⁹ est honore, quos ab hæreticis ad ecclesiam vniuersalẽ trãsiisse cognouit. Quum synodus Cõstantinop. iterũ, sicuti dictũ est, sub imperatore Theodosio ageretur, ex Occidẽte literæ venerunt, vt ipsi quoque Romam ad concilium ibi maximum institutum, in quo de rebus etiam Antiochenis inter Paulinum & Flauianum decideretur, venirent. Cæterùm qui Constantinópoli congregati erant episcopi, profectionem Romanam vt incõmodam detrectarunt. Epistolam autem scripserunt, in qua excitatam in ecclesia ab hæreticis procellam maximam exposuerunt: & aliquantulum negligentiam & incuriam illorũ perstrinxerũt, summatímq; Apostolicam sentẽtiam inseruerunt. Sed virilem eorũ animum, veiámq; sapientiam, illæ ipsæ literæ declarabũt, in hæc verba conceptę.

Accipiunt Orientales episcopi Cõstãtinopoli ab Occidentalibus synodalem epistolã, qua Romam ad concilium euocantur. Oriẽtaliũ antistitum scriptum ad Occidẽtales

CAPVT XVI.

Reuerendissimis dominis, & maximè piis fratribus atque collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano, Ascholio, Anemio, & reliquis sanctis episcopis, in magna vrbe Romana coactis: sancta synd⁹ orthodoxorum & rectè sentientium episcoporum in magna vrbe Constantinopolitana congregatorum, in Domino salutem. Pietatem vestram tanquam ignarum docere, & ærumnarũ vim nobis ab impotenti dominatione Arianorum illatarum commemorare, superfluũ fortasse est. Non enim existimamus pietatem vestram, res nostras tam nihil ad se pertinere iudicare, vt de eis cõmonefacienda sit, in quibus condolere eã nobiscum oportuit. Neque tales sunt quas pertulimus tempestates, vt latêre tenuitate sua potuerint. Et tempus persecutionum propinquum, recentem adhuc memoriam conseruat, non eis tantum qui afflicti sunt, sed etiam qui per charitatẽ afflictorum miserias, suas ipsorum ærumnas esse reputãt. Heri nanque, vt ita dicamus, & nuper admodum alij quidem exilij vinculis soluti, ad ecclesias suas per afflictiones innumerabiles postliminio redierũt. Quorundam autem in exilio defunctorum relatæ sunt reli-

Grauiter ĩ Oriẽte Catholici ab Arianis afflicti.

,, quiæ. Quidam etiam post reditum, quũ in feruentem
,, adhuc hæreticorũ incidissent furorem, acerbiora quo-
,, que domi, quàm in longinquis & alienis terris, mala
,, pertulere: lapidibus ad necem vsque, sicuti beatus Ste-
,, phanus, obruti. Alij variis concisi verberibus & flagris,
,, stigmata & notas adhuc Christi & vibices in corpore
,, suo circũferunt. Pecuniarum verò multas, & excusio-
,, nes vrbium, & priuatorum bonorum publicationes, in-
,, sidias structas, contumelias, & vincula, quisnam enume-
,, rare queat? Reuera profectò in nobis afflictiones mul-
,, tiplicatæ sunt supra numerum, fortasse vel quòd pecca-
,, torũ pœnas persoluimus: vel quòd benignus Deus pro
,, suo in homines amore, per tãtam vim & multitudinem
,, malorum nos exercuit. Quo nomine Deo agimus gra-
,, tias, qui per tot & tantas afflictiones seruos suos casti-
,, garit, & secũdum multitudinem miserationum suarum
,, nos rursum eduxerit in refrigerium. Nobis verò diu-
,, turno opus esset ocio, & tempore multo, ad ecclesiarum
,, restitutionem, vt perinde atque ex longa ægritudine,
,, paulatim sedula cura ecclesiæ corpus confirmantes, ad
,, pristinam valetudinem & sanitatem reduceremus.

Pij affectionib⁹ tolerãdis vel pœnas cõmeritorum luũt vel ad patiẽtiã exercentur. Gratiarũ actio in ærumnis.

,, Quanquam enim maximè à vehementi iniuria per-
,, sequutionum videmur esse liberati, & ecclesias diutius
,, ab hæreticis detentas nuper recuperauimus: graues ta-
,, men adhuc nobis imminent lupi, qui etiam ex ouili-
,, bus depulsi, in syluis & saltibus greges diripiunt, con-
,, uentus contra nos cogunt vulgi, seditiones mouent, &
,, nihil quod in ecclesiarum detrimẽtum cedat, non ten-
,, tant. Quapropter, quod diximus, ampliore nos ocio &
,, tempore lõgiore abundare oportebat. Sed enim quum
,, fraternã vestram erga nos pietatem cõseruantes, & di-
,, lectionem exhibentes, indicto Romæ de voluntate Dei
,, concilio, per Dei amantissimi imperatoris literas, nos
,, quoque, vt membra vestra propria, eò euocaueritis, vt
,, posteaquam tum quidem soli nos calamitatibus addicti
,, atque adiudicati fuimus, nunc tandem in consentienti
,, ipsorum imperatorum de vera pietate, concordia, non
,, sine nobis regnetis: sed & nos vnà vobiscũ, iuxta Apo-
,, stolicam vocem regnemus: in votis nobis erat si fieri
,, posset, vt simul omnes ecclesiis relictis, seu desiderio

Difficultas restaurãdarũ catholicarum. Hæretici lupi.

Per Gratiani imp. literas Orientales epi in Occidentem euocati.

ſeu vſui veſtro, per gratificandi ſtudium ſatisfaceremus. "
Quis enim nobis alas veluti columbæ tribuat, vt voli- "
temus, & ad vos perueniamus? Quum verò id, ſi fie- "
ret, prorſus eccleſias nudaret, quæ nuper renouari cœ- " *Excuſatio*
perunt, & res hæc multis omnino impoſsibilis ſit. Con- " *legitima,*
uenimus namque Conſtantinopolim literis proximis " *cur Orien-*
adducti, quas reuerentia veſtra poſt ſynodum Aquile- " *tales ad con-*
ienſem, ad Dei amantiſsimum imperatorem Theodo- " *uentum Ro-*
ſium dedit, ad ſolam hanc, Conſtantinopolim vſque, " *ma. venire*
profectionem inſtructi, & de vna hac ſynodo ab eis qui " *rectè ne-*
in prouinciis permanſere epiſcopis, aſſenſionem acce- " *queant.*
ptam habentes. "

De longiore autem profectione neque neceſsita- "
tem aliquam expectauimus: neque quicquam omnino "
prius audiuimus, quàm Conſtantinopoli conuenimus. "
Ad hęc, ea eſt conſtituti temporis anguſtia, vt neque ad "
iter longius nos inſtruendi ſpatium habeamus: neque "
omnes in prouinciis communionis noſtræ epiſcopos, "
de profectione tali certiores facere, & comprobatio- "
nem eorum accipere poſsimus. Quum hæc & multa "
præterea alia, aduentum complurium impedirent: quod "
reliquum erat, ſimul & ad res pleraſque corrigendas, & "
noſtram erga vos charitatem declarandam faciendum "
duximus, vt reuerendiſsimos atque honorandos maxi- "
mè fratres & collegas noſtros, Cyriacum, Euſebium, & " *Mandata-*
Priſcianum, epiſcopos, quo viæ laborem Romam vſ- " *rios ſuos*
que alacribus ſubirent animis, exoraremus: per quos, " *Romã Ori*
voluntatem & ſententiam noſtrum pacificam eſſe, & v- " *entales mit*
niobis coniunctioniſque conſilium & finem ſibi pro- " *tunt.*
poſitam habere, oſtendimus: ardorémque ſimul pro "
ſaniore fide noſtram, manifeſtò declaramus. Nos enim, "
ſiue perſequutiones, ſeu afflictiones, ſiue Imperatorum "
minas, ſeu magiſtratuum feritatem, ſiue etiam aliam "
quampiam tentationem & periculum ab hæreticis ſu- "
ſtinuimus, pro Euangelica fide Nicææ apud Bithynios "
à trecentis decem & octo patribus confirmata, quic- "
quid id fuit, pertulimus. Eam enim & nobis, & vobis, "
aliiſque adeò omnibus qui veræ fidei verbum non per- " † ἀκολόυθον
uertunt, complacere oportet, quippe quę antiquiſsima " βαπτίσμα-
& † baptiſmo conſentanea ſit, credere nos docens, in " τι.

„ nomen patris & filij & spiritus sancti, videlicet vt di-
„ uinitas & potestas vna patris & filij & spiritus sancti,
„ & eiusdem honoris dignitas, & coæternum regnum in
„ tribus perfectis subsistentiis, siue tribus perfectis per-
„ sonis credatur: ita vt neque Sabellij contagio locum
„ habeat subsistentiis confusis, seu proprietatibus subla-
„ tis: neque Eunomianorum & Arianorum & Pneuma-
„ tomachorum blasphemia seu maledicentia inualesce-
„ re posfit, substantia vel natura vel diuinitate diuiden-
„ da, & increatæ consubstantialique & coæternæ Trini-
„ tati, † posteriore quapiam siue creata seu alteri sub-
„ stantiali natura inducenda. Inhumanationis etiam
„ Domini rationem minimè peruersam retinemus, ne-
„ que vel anima vel mente carentem, aut imperfectam
„ carnis * administrationem credentes. Certò quippe
„ scientes, perfectum quidem ante secula fuisse Deum
„ verbum, perfectum verò hominem in extremis diebus
„ propter salutem nostram esse factum. Et fides quidem
„ quæ à nobis constanter deprædicatur, in summa sic se
„ habet: de qua ampliorem etiam animorum consola-
„ tionem percipere poteritis, si non grauabimini decre-
„ ti libellum, quod Antiochiæ à synodo ibi coacta fa-
„ ctum, & item id quoque quod proximè Constantino-
„ poli ab vniuersali concilio promulgatum est, legere. In
„ quibus & fusius fidem professi sumus, & hæreses nuper
„ per res nouas exortas, & à nobis anathemate confos-
„ sas, in scriptum retulimus. Porrò de singularibus ec-
„ clesiarum administrationibus, veterem scitis esse san-
„ ctionem, & sanctorum Nicææ congregatorum patrum
„ decretum, vt in prouincia quaque, prouinciæ eius e-
„ piscopi, & cum eis, si illi velint, finitimi quoque ele-
„ ctiones & consecrationes, ex vsu publico peragant.
„ Iuxta eiusmodi constitutionem, quum alias apud nos
„ ecclesias ordinati atque administrati, tum in celeber-
„ rimis quibusque Antistites renunciatos esse, scitote.
„ Proinde in recens fundata, vt ita aliquis dicat, Cōstan-
„ tinopolitana ecclesia, quam nuper tanquam ex ore leo-
„ nis, sic ex blasphemia & maledicentia hæreticorum eri-
„ puimus, per miserationes Dei, in vniuersali synodo,
„ communi & publico consensu in ipsius Dei amantissi-

Vera trini- et vnius Dei theologia.

† μεταγενεστέρας.

Verbi Dei incarnatio.

* οἰκονομίαν

Legitima episcoporum consecratio.

Nectarij electio.

mi imperatoris Theodosij conspectu, clero omni & ciuitate cuncta suffragante, reuerendissimum & Dei amantissimum Nectarium episcopum legimus. In vetustissima verò, proindéque Apostolica ecclesia Antiochiæ apud Syros, in qua prima venerandum Christianorum nomen extitit, prouinciales & Orientalis diœcesis episcopi conuentu acto, canonicè & legitimè reuerendissimum & Dei amantissimum Flauianum antistitem crearunt, ecclesia tota consentiẽte, & quasi voce vna virum eum cohonestante. Quam electionem vt ordinariam & legitimam, synodi etiam communitas comprobauit. In ea verò ecclesia, quæ aliarum omniũ mater est, Hierosolymis, reuerendissimum & Dei amãtissimum Cyrillum episcopum esse scimus, ritè iamdudum à prouincialibus episcopis electum qui sanè diuersis in locis plurimùm aduersus Arianos decertauit. a Quæ quum legitimè & canonicè apud nos acta obtineant, vt in eis pietas etiam vestra læta & gratulabunda acquiescat, hortamur, spirituali scilicet charitate intercedente, & Domini timore fauorẽ hominum omnem & affectionis in aliquem inclinationẽ contrahente, ecclesiarúmque ædificationem & cõmodum consuetudini & gratię alicuius singulari præferente. Sic nanque fidei verbo ad consensum & concordiam redacto, & Christiana charitate confirmata, illud vsurpare, quod ab Apostolis est damnatum, desinemus: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ. Sed quum omnes nos Christi esse constiterit, qui in nobis diuisus non est, Deo bene iuuante, integrum atque indiuisum Ecclesiæ corpus conseruabimus, & ad tribunal Domini cum fiducia & libertate consistemus. Hæc illi contra Arium & Ætium & Eunomium, atque aduersus rabiem & insaniam Sabellij, Photini, Marcelli, Pauli Samosateni, & Macedonij scripserunt. Atque itidem Apollinaris quoque res nouas propalam damnarunt, dicentes: Inhumanationis quoque Domini rationem minimè peruersam retinemus, neque vel anima vel mente carentem aut imperfectam carnis administrationem credentes.

Flauiani.

Cyrillus episcop⁹ Hierosolymitanus. Quid ĩ episcoporum electionibus spectari potissimùm debeat.

a Vt Nectarij & Flauiani electionẽ gratam ratámque habeãt, petunt.

Vnio & concordia ecclesiæ inprimis consectanda.

Condemnatio hæreticorum.

Et in his Apollinaris Laodicensis.

CAPVT XVII.

SEdenim Damasus, vir celeberrimus, vbi hanc quoque hæresim exortam esse cognouit, non Apolinarim modò, sed & Timotheum sectatorem eius exauctoratū semel atque iterum proscripsit. Atque id episcopis Orientalibus per epistolam significauit: quam vt historiæ annecterem, ex vsu esse putaui. Ea de verbo ad verbum sic habet. Quod Apostolicæ sedi charitas vestra debitam exhibet obseruantiam, vobis ipsis plurimùm, & maximè Ecclesiæ sanctæ eo honore tribuitis, filij reuerendissimi. In qua confidens sanctus Apostolus docuit, quomodo nos quæ suscepimus gubernacula regere conueniat. Ac nos quidem iudicio nostro, honore tanto inferiores sumus. veruntamen ea de causa, quocūque possumus modo, operam damus, si aliqua ex parte ad gloriam beatitudinis eius accedere possimus. Scitote igitur, Timotheum iam olim impurum ac profanum Apollinaris hæretici discipulum, vnà cum impio eius dogmate, à nobis exautoratum, damnatúmque esse. Et haudquaquam credimus, reliquias eius ratione aliqua in futurum robur accepturas. Sin verò serpens ille antiquus, qui extra Ecclesiam est, semel atque iterum morsu enectus, ad suam ipsius pœnam reuiuiscat, & vt mortifero veneno suo infideles quosdam pessundet, tentare non desinat, eum perinde atque præsentem pestem declinate. Et simul memoria retinentes fidem Apostolicā, eámque in primis quæ Nicææ à patribus in scriptū est relata, in fide gradu firmo immobiles fortiter atq; perseueranter cōsistite. Et posthac clericos aut laicos vestros, vanas disceptationes, & abrogatas quæstiones, audire non patimini. Iam enim semel typum & formam proposuimus, vt quicunque se Christianum esse agnoscit, illud seruet quod ab Apostolis est traditum, sancto Paulo videlicet dicente: Si quis vobis euāgelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Siquidem Christus filius Dei, Dominus noster, hominum generi per passionem suam plenissimam contulit salutem, vt hominem vniuersum peccatis obnoxium à peccato omni liberaret. Hunc si quis siue in humanitate, seu in diuinitate defectum aliquem habuisse dicat, dia-

Scriptū Damasi Ro. antistitis ad Orientales episcopos

Damasus contēdit imitari Petrū.

Timotheus discipulus Apollinaris cū dogmate suo damnatur.

Fides Nicæna laudatur.

Refutatio breuis hæresis Apollinaris.

bolici is ſpiritus plenus, gehennæ ſe filium eſſe oſten- "
dit. Quid igitur denuò à me Timothei condemnatio- "
nem petitis? qui & hic Apoſtolicæ ſedis iudicio, præſen- "
te etiam Alexandrinæ vrbis epiſcopo Petro, damnatus "
eſt, vnà cum magiſtro ſuo Apollinari. Qui etiam in iu- "
dicij die debitas pœnas & cruciatꝰ ſuſtinebit. Sin leuio- "
res quoſdam homines, ille, perinde atq; ſpem aliquam "
habens, perſuaſione ſua ducit, quicunq; veram in Chri- "
ſtum ſpem profeſſione Apollinaris mutauit, itidē vt ille "
peribit Eccleſiæ canoni reluctans. Deus vos, filij reue- "
rendiſsimi, conſeruet incolumes.

CAPVT XVIII.

ENimuerò quædam etiam alia, qui in magna vrbe Roma congregati erant, aduerſus varias hæreſes ſcripſere. Ea neceſſariò operi noſtro inſerenda eſſe duxi. Et primùm vniuerſalis fidei profeſſionem Damaſus Papa ad Paulinum in Macedonia epiſcopum, qui etiam [a] Theſſalonicę fuerat miſit. Atq; inter alia ille hęc quoque cōmemorat. Quādoquidem poſt conciliū Nicænum error iſte emerſit, vt quidā impuro ore dicere audeat ſpiritum ſanctum per filium genitum eſſe: anathemate eos ferimus, qui nō cum libertate omni, vnà cum patre & filio vnius & eiuſdem ſubſtantiæ & poteſtatis exiſtere ſpiritum ſanctum prædicant. Anathemati itidē ſubiicimus Sabellij erroris ſectatores, qui patrem & filium eundem eſſe dicit. Anathemate iugulamus Arium & Eunomium, qui tametſi diuerſis verbis, pari tamen impietate, filium & ſpiritū ſanctum vnū eſſe confirmāt. Item Macedonianos, qui ex Arij radice ſuccreſcentes, non impietatem, ſed cognomen tantum mutarūt. Item Photinum, qui Ebionis hæreſim renouans, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ex Maria tantum profitetur. Item eos qui duos eſſe filios affirmant, alterum ante ſecula, alterum poſt carnem ex perpetua virgine Maria aſſumptam. Anathemate præterea mactamus illos, qui Dei verbū, pro rationali anima in carne humana verſatū eſſe cōtendūt. Hoc ipſum nanq; Dei verbum, nō pro rationali & intellectuali anima in ſuo ipſius corpore fuit: ſed noſtram, hoc eſt rationalem & intellectualem ſine peccato animam ſuſcepit & [b] ſeruauit. Non minus

Profeßio catholicæ fidei Damaſi papæ, ad Paulinū epiſcopum.

Hæreticorū opinionum quarundam condemnationes.

a In eo fortè cōuentu, de quo ſupr. ca. 10. eod. Sed is conuentus, Cōſtantinopoli actus.

b ἔσωσε.

c τῇ ἐκτάσει καὶ τῇ συστολῇ

Aduersus episcopos ex vna sede in alium trāſeuntes.

† ἀνυπόστατον εἶναι.

anathemate perſequimur eos qui dicunt, verbum Dei à patre c extēſione & cōtractione ſegregatū eſſe, & † ſubſiſtere id non poſſe, aut qui finem id ſuum habiturum eſſe blaſphemant. Eos porrò qui ex eccleſiis in alias tranſeunt eccleſias, tantiſper alienos à cōmunione noſtra eſſe ducimus, dum ad eaſdem, in quibus primum electi ſunt, vrbes reuertantur. Si quis verò, alio ex vno loco in alium tranſeunte, in illius adhuc viuentis locū ſit per electionem ſurrogatus, tādiu ille qui vrbem ſuā reliquit, epiſcopali dignitate carebit, donec ſucceſſor eius in Domino obdormierit. Si quis nō perpetuò patrē, & perpetuò filiū, & perpetuò ſpiritū ſanctū eſſe dicat, anathema ſit. Si quis non dicat, filiū genitum ex patre, hoc eſt, ex ſubſtantia eius diuina, anathema ſit. Si quis non dicat, verū Deum eſſe Dei filium, ſicuti verum Deū patrem eius, & illū omnia poſſe, & omnia noſſe, patríq; ſimilē eſſe, anathema ſit. Si quis dicat, quum in carne degens filius Dei in terris fuit, eundem in cœlis & cum patre non fuiſſe, anathema ſit. Si quis dicat, in paſſione crucis filium Dei & Deum verbū, diuinitate, & nō carne vnà cum anima, quam in ſerui ſibi aſſumpta forma, vt ſancta ſcriptura dixit, induit dolorē pertuliſſe, anathema ſit. Si quis non dicat Dei verbum carne paſſum, & carne crucifixū, & carne mortem guſtaſſe, primogenitū factum ex mortuis, pro eo atque vita eſt & † viuificans, quippe Deus anathema ſit. Si quis non dicat, eum in carne quam aſſumpſit, ad dextram patris ſedere, in qua etiam adueniet iudicaturus viuos & mortuos, anathema ſit. Si quis non dicat, ſpiritū ſanctum verè & propriè ex patre eſſe quemadmodum & filium, eundémq; Deū Dei verbum, ex diuina ſubſtantia, anathema ſit. Si quis dicat, ſpiritum ſanctum creaturam, aut per filium genitum eſſe anathema ſit. Si quis non dicat, patrē per filiū poſtea incarnatū & ſpiritū ſanctū creaſſe omnia, viſibilia videlicet & īuiſibilia, anathema ſit. Si quis nō dicat, patris & filij & ſpiritus ſancti vnam deitatem, poteſtatem, potentiam, vnam gloriam, * vnam proprietatem, vnum regnum, vnam voluntatem & veritatem, anathema ſit. Si quis nō dicat, tres eſſe veras perſonas patris & filij & ſpiritus ſancti, æquales, ſemper viuētes, omnia & viſibilia

† ζωοποιός.

* χρηστότητα.

visibilia & inuisibilia cõtinentes, omnia potẽtes, omniā iudicantes, omnia viuificãtes, omnia creãtes, omnia seruantes, anathema sit. Si quis non dicat spiritum sanctũ perinde atq; filium & patrem ab omni creatura adorãdum esse, anathema sit. Si quis de patre & filio rectè sentiat, de spiritu verò sancto hallucinetur, hæreticus est. Quoniam omnes hæreticos; de filio Dei & de spiritu sancto perperam sentientes, in Iudæorum & ethnicorũ infidelitate hærere cõstat. Si quis diuinitatem diuidat, † singillatim Deum patrem dicens, & Deum filium, & Deum spiritum sanctum; & contendat * tres deos dicendos esse, & non vnum Deum propter vnam diuinitatem in tribus subsistentiis, vnámque potestatem, quam esse credimus & scimus, patris & filij & spiritus sancti: aut è diuerso subtrahens filium & spiritum sanctũ, existimet solum patrem Deum dicendum, vel vnũ ipsum Deum credendum esse, anathema sit. Nam nomẽ deorum & angelis, & omnibus sanctis, à Deo per gratiam impositum atque tributum est. De patre autem & filio & spiritu sancto, propter vnam & æqualẽ diuinitatem, non deorum nomina, sed Dei nostri nomen significatur & declaratur. Vt credamus, nos in patrem & filium & spiritum sanctum tantum baptizari, & non in archangelorum aut angelorum nomina, sicuti hæreticos, aut Iudæos, aut ethnicos insanos. Ipsa igitur hæc Christianorum est salus, vt fidem habentes Trinitati, ipsi patri & filio & spiritui sancto, & baptizati in ipsam, vnam scilicet Deitatem & potestatem & diuinitatẽ & substantiam, in ipsum Deum credamus.

† ἀναμίξος. * Quędã exẽplaria non habent, Tres.

CAPVT XIX.

HÆc quidem Gratiano adhuc superstite acta. Quũ autem synodi, quas diximus, celebrarentur, & Gratianus bello Alemanico occupatus esset, Maximus quidam ex Britaniæ partibus cohortus, tyrannus extitit. Et quia vniuersum Romanorũ imperium sibi subiicere in animo habuit, Valentinianum primùm aggressus est, etiamnum adolescentulum, in Italia degentem: quum quidem Probo, qui consularem obtinebat potestatem rerum ibi administrandarum summa commissa esset. Quo tẽpore Iustina etiã magni quidem

Alemanicũ bellum. *Maxim⁹ è Britãnia tyrãn⁹ prodit.* *Probus res Italiæ administrat.* *Iustina Ariana Am-*

brosio negocium facessit. Pessimè ibi res geruntur, vbi fœmina arrogantes regnant. Ambrosi⁹ ei strenuè resistit. a Ariminensem fidem ea inducere contendit. Idem à militari manu in templo capitur. πελτασῶν. † De motu Germanico anni 1547. versiculi Causam cō filius texitis improbis. Qualē perdomita iam probe Gallia. Omni cum peteret Marte tyrannico Vrbes Maximus Italas. Sacrorum titulo perfida fi-

Valentiniani coniunx, iunioris autem mater, Arianæ dudum infecta labe, quum marito viuente de ea propalàm non quicquam agere, neque eos affligere qui ὁμοουσίου consubstantialis fidem profitebantur, ausa fuisset, iuuenili admodum filij ætate tum cōfisa, Mediolani, quò se receperat, negocium Ambrosio magno cuius suprà quoque meminimus, exhibuit, & ecclesias ibi turbauit, nouas aduersus verū dogma res molita. Magnopere nanque, vt a Ariminensis fides obtineret, contendit, Et naturę illecebris atque inescationibus freta, hamum primùm filio, quem ille tener adhuc, neque dum discrimen boni & mali habens, deuoraret præbuit. Conata verò etiam est Ambrosium in potestatem suā redigere: facile se rem quam volebat confecturam esse arbitrata, si illum expugnasset. Postquam ille verò magis etiam contraria docuit, & illam quidem vt à cœpto desisteret cohortatus est: filio autem eius, vt paternam simul & religionem & hæreditatem integrā retineret, admonito: varietatem quoque dogmatum, quòd videlicet ea quam mater induceret sententia prorsus cum Christi doctrina & Apostolorum prædicatione pugnaret, proposuisset: grauiter id ferens Iustina, fraude puerum est aggressa. Et veluti contumelia affecta esset, episcopum apud illum calumniata est: & vt in eum etiam animaduerteretur, postulauit. Atq; ille calumniis eis credens, militarem manum misit, & † Cetratorum agminibus ecclesiam cinxit: qui vi tandem, quum per irruptionem intra sacras ædes peruenissent, confestim Ambrosium correptum traxere, & in exilium agere voluere. Cæterùm vrbis multitudo illi circumfusa restitit: & mortem sibi perferendam potius statuit, quàm vt sic antistitem suum tractari pateretur. Quare amplius ad iram commota Iustina, decretum suum lege etiam confirmare contendit. Itaque Beneuolū, qui in decuria scribarum in sacrarū constitutionum tabulario militabat, ad se acciuit: & furore feruens, quamprimū legem edi iussit, vt ecclesiæ omnes in decretis Ariminensibus acquiescerent. Quod vbi ille facere detrectauit, erat enim ὁμοουσίου consubstantialis fidei studiosus, hominem inescatione alliciens, ampliorem illi, si quod ipsa iu-

beret fecisset, honorem est pollicita. Verùm ne ita quidem id illi persuadere potuit. Cingulum nanq; suũ sibi detractũ ad pedes Principis fœminæ deposuit, neq; eũ ipsum quẽ habebat, neq; splendidiorem etiã tanq̃ impietatis præmium, honorẽ retinendum esse ratus. Sed enim quũ insuper ei magis instaret, atq; ille nũquam se sententiam mutaturum esse vehementer confirmaret, aliis euocatis, statim legem cõposuit. Cõstituit autem, vt tuto atque liberè, qui eadem sentirent, quæ episcopi Arimini, ac deinde etiam Constantinopoli congregati statuissent, conuentus haberent. Quòd si qui diuersæ essent opinionis, illis obsisterent, & aliud quàm noua ista imperialis cõstitutio mãdaret, petere auderent, eos morte mulctandos esse sanxit.

lio, Iustinæ arma ferox acrius inferens Victus succubuit qui sine prælio, at Diuùm non sine nomine.

Populus ecclesiæ cum defendit.

Beneuolus scriba imperialis.

Per eum Iustina edictum aduersus orthodoxos episcopos cõscribere cogitat.

Beneuolus ea re Iustinæ operã nauare recusat. Fidelis et orthodoxi Secretarij exemplũ pulcherrimũ Beneuolus. Iustina filij sui noĩe cõstitutionẽ cõtra catholicos per alios notarios perscribit.

* *Præclarum est apud Theodor. lib. 5. cap. 13. Ambrosij ad Valentinianum iuniorem verbum. Tum iuuenis indignatus, propalàm è templo Ambrosium exire iussit. At illi Libens id, inquit, non fecero. Neque enim lupis ouium caulam prodam, neque blasphemis templum diuinum concedam. Quòd si necare me vis, in ipsa ecclesia in me ensem aut cuspidem stringe. Perlibenter enim cædem eam tulero.*

CAPVT XX.

QVum in hoc sic imperatoris mater esset, & studio omni in id incũberet, vt constitutio eiusmodi seruaretur, fama ĩcrebuit, Andragathij dolo, qui Maximi tyranni dux erat, Gratianũ imperatorem necatum esse. Andragathius enim iste in curru lecticæ imperiali persimili, ad quẽ mulæ iũctæ erãt, latẽs vehebatur. Iusserat is satellitũ Gratiani ductoribus renunciari, imperatoris adesse coniugẽ, vt scilicet ei ille cum apparatu magnifico obuiam honoris causa progrederetur. Id vbi Gratianus audiuit, ꝙ non ita pridẽ eã duxisset, & iuuenis esset, mulierémque vehementer amaret, desiderio eius videndæ ingenti accensus, apud Lugdunũ Galliæ vrbem, satis inconsideratè amne superato, in hostiles manus, perinde atque cæcus esset, incidit. Andragathius

Miseranda cædes Gratiani quam in eo patrauit Andragathius, Maximi tyranni dux.

** καλλὸν ἡγεσία.*

Iustina casu Gratiani audito, mitior fit.

a Maxim⁹ Gallias in potestatem suã redegit.

b Tyrãnidis suæ defensionem religionis catholicæ prætẽdit Maximus.

Idẽ Italiæ imminet.

Maximi ad Valentinianũ iuniorẽ literæ.

Idẽ in Italiã aduersus Valentinianum venit.

Valẽtiniani fuga.

Maximus sibi imperalia symbola sumpsit.

nanque lectica exiliens, Gratianum statim comprehendit: & breui pòst, eum vt * bellatorẽ atq; victorẽ optimum interfecit. Qui vrbes suas moderatè & iustè administrans, & paternam fidei opinionem adaugens, ita vitã sine liberis finiit, viginti & quatuor annos natus: quũ annis quindecim vnà cum Teodosio, solus autem anno vno & mensibus sex imperasset. Ea clade renunciata, Iustina irã aduersus Ambrosiũ suũ remisit.[a] Porrò Maximas ingẽti atq; forti exercitu ex Britanis, & finitimis eorũ Gallis & Celtis, aliísq; loca ea incolẽtib. populis coacto, in Italiam ducebat, Valẽtiniani etiã iunioris imperiũ ibi in potestatẽ suã peruenturũ esse arbitratus. Iã enim, quod Gratianus habuerat, obtinebat. Copias aũt eas ducebat,[b] illo quidẽ sub prætextu, vt ne quid de patriis dogmatib. per res nouas ĩmutaretur, & vt ecclesiã constitueret atque ordinaret: nõ enim, quæ Ambrosio à Iustina acciderant, ignorabat. reuera autẽ omnẽ, quod dicitur, lapidẽ mouens, illud agebat, vt tyrãni opinionẽ à se amoliretur, & Romanorum imperium non tã vi quàm legibus sibi parasse videretur. Itaq; ad Valentinianũ scribens, Imperatorem se renunciatũ esse significauit: & eum simul, vt bellum cũ vera pietate gerere supersederet, paternámque religionem integram atque illæsam conseruaret, cohortatus est: literis eis etiam, nisi obsecundaret, minis additis. Ea porrò verba factis ipsis comprobauit. Cum exercitu enim, quẽ secum habebat, Mediolanum versus vbi ille erat, progressus est. Valentinianus autem expeditione atque aduentu tyranni cognito, ne quid se indignũ pateretur veritus, in illyricum profugit: Atque inde Thessalonicã venit: experientia edoctus quẽm maternorũ cõsiliorũ perceperit fructum.

Fuit cum eo ibi & mater & præfectus Probus. Valentinianus etiam temporum necessitate adductus, vel inuitus, imperialis Maximi àquo ad eum legati venerant, insignia admisit.

CAPVT XXI.

Theodosius tyranni res secundas, & Valẽtinia-

LAudatissimus imperator Theodosius vbi vidit quę aduersus Ambrosium rerũ nouandarũ studio incepta atque perpetrata fuerant: & simul de tyranni legatione, & præterea quę is ꝓfugo iuniori imperatori scri-

pferat, cognouit, non mirandum esse putauit, quod in tãto metu imperator is esset: tyranno autem tantũ suppetierit virium, vt imperatorem in fugã verterit. Ille enim, inquit, rectæ fidei opinioni subsidium fert: imperator verò, dum rectam sententiã oppugnat, cõtra Deũ bellũ mouet. Et tu quidem cœlesti armatura nudatus, fugæ te cõmisisti: ille autẽ recta opinione munitus, superior est, & herũ suũ vincit. Prorsus enim pietati, autor & legislator eius adesse solet. Atq; hæc quidẽ, quũ longè adhuc abesset, Theodosius ad Valentinianũ scripsit. Breui verò pòst, exercitu strenuò collecto, cõtra tyrannũ duxit. Metuebat nanque, ne contra iuniorẽ imperatorem Maxim⁹ rẽ etiam rectè gereret, atq; inde maioribus cõparatis viribus, Orientis etiam imperiũ sibi subiiceret. Fuit tum Persarũ apud eum legatio, pacem petẽs. Filius quoq; alter, ex Placilla ei nono Septembris mensis die natus est, quem Honoriũ nominauit. Sedenim exercitu rebus omnibus magnificè instructo, & Arcadio filio Constantinopoli relicto, Thessalonicam profectus est, vbi Valentinianum conuenit. Et primùm animam eius fide paterna restituta, & morbo materno depulso, curauit: deinde bono etiam animo esse, neque de imperiò metuere eum iussit. Legatos autem qui à Maximo venerant, neque reiecit prorsus, neque propalàm admisit. Copiísque receptis, ad Occidentem in Italiam contendit. Fama verò inde, pro eo atq; cuiq; visum erat, afferebatur. Consueuerunt enim homines, etiã de rebus quas ignorant, sermones confingere: & maiores quoque, præcipuè si quam habent causam & prætextum de eis quibus fauent, rumores excitare, vt qui rerũ semper nouarum cupidi sunt. Quod tum quoque Constantinopoli accidit. De bello enim alius aliud commentus, in vulgus id spargebat: omnes verò deteriora magis nunciabãt. Et quamuis nemo bello interfuisset, perinde tamen atq; in re præsenti bellum geri vidissent, quæ ibi accidissent narrabant. Porrò Ariani, qui ab ecclesiis repulsi fuerant, in animis ipsi suis bellum agitantes, ru-

ni casum, persequutioni orthodoxorum adscribit.

Honorius filius Theodosio nascitur.

Theodosius contra Maximum in Italiã exercitũ duxit.

De bello isto vulgus rerum nouarum cupidũ varios, eósque vanos, & falsos rumores spargunt.

Quam multa demens in Theodosium confixit. Arij factio, quæ duci clarũ pio donans triumphum Vana fuisse Deus probauit.

Ariani propalam per mendacium aduersa de imperatoris rebus vulgant. Itidẽ Constantinopoli domum episcopalem Nectarij incendunt. At Theodosius rectè rem gerit.

mores ferebant, imperatorẽ scilicet à tyráno victum & tot atque tot nostrorum cæsos esse, primo quoq; etiam tempore imperatorem ipsum in tyranni manũ peruenturũ. Et quum alia quædam insuper vulgarentur, quæ ab eis excogitata fuerant, pro veris certísque rebus habebantur. Proinde concursu ingenti facto, vecordi cõfidentia & impetu, in episcopi Nectarij ædes ignem inieceꝛunt, eásque incenderunt, propterea quòd ecclesias is moderaretur. Atque hæc quidem sic agebantur. Imperator autem Theodosius bellum ex sententia gessit. Milites nanq; quos tyrannus habebat, apparatum bellicum & ingentes Theodosij copias veriti, ipsáque adeo fama earum territi, * & tyrannum captũ ad imperatoris pedes abiecere. Et Theodosius quòd se Gratiano, quo cum fœdus pepigerat, iniuriam, si tyranno parceret, neque ab eo cędis patratæ pœnas sumeret, facturum esse putaret, confestim illũ necari iussit.[a] Andragathius verò, qui Gratianum fraude circumuentum occiderat, vbi quid Maximo accidisset cognouit, cum ipsis armis in præterfluentem amnem insiluit, atque ibi interiit.[b] Ita Valentiniano iuniori imperium omne restitutum est. Et Theodosius bello feliciter confecto, cum imperatore iuniore Romam victor ingressus, clarissimũ lætus egit triumphum. Rectè etiam is in Italia Mediolanensem constituit atq; ordinauit ecclesiam, quum è vita commodùm [c] Iustina excedisset. Theodosius, quum adhuc Romæ esset, è Constantinopoli eò ad se filium [d] Honorium, valde adhuc tenerum, adducendum curauit. Et quum Romæ victoriæ sacra peregit [e] tum clementiam placabilitatémque suam manifestò declarauit: potissimũ verò in Symmacho viro cõsulari. Hic námque senatus Romani princeps, in magna, ꝓpter egregia quæ in eo erant ornamẽta, fuit admiratione, maximéq;

Maximus tyrannus in potestatem eius peruenit.
a Andragathius κυτοχειρ *in flumio se submergit.*
b Valẽtiniano iuniori imperium restituitur.
c Iustinæ mors.
d Honorius Romã perlatus.
Theodosius Romæ triũphat.
e Idẽ ĩ multos criminis læsæ maiestatis reos, & maximè in Symmachũ Consularẽ & Oratorẽ egregium, clemens & benignus.

* *Conferat mihi quæso pius prudénsque lector, cum tyrannide Maximi istius, per circumstantias omnes, seditionem & rebellionem Germanicam, eiúsque exitum, quem An. 1546. & 1547. vidimus & rem prorsus eãdem inueniet. Mores rediisse, qui Theodosij fuere mores, tẽpore pessimos, Cum Maximus bello perirct imperij sociis rebellis.*

propter eloquentiam & peritiam latini sermonis laudatus est. Multas enim, & admodũ præclaras Romana lingua edidit orationes. Scripsit etiam ad Maximũ tyrannum adhuc superstitem. Quam ob causam * criminis perduellionis & læsæ maiestatis reus factus, quòd se damnatũ iri metueret [f], tanquã ad asylum in ecclesiam confugit. Adeò autem imperator iste religiosè Christianismum coluit, & adeò ecclesiæ fuit obediens, vt nõ eos modò qui eiusdem cum eo essent fidei, magnoperè honorarit, & præclaram illis opinionem cõciliare studuerit: verùm etiam Nouatianos, idem nobiscum vna re excepta sentiẽtes, ciuiliter & placidè admiserit [g]. Itaque Leontius Nouatianorũ ecclesiæ tum in Romana vrbe antistes, qui deprecator apud eum pro Symmacho fuit, spe sua frustratus non est. Nam ei gratificatus imperator, peccatum tantum Symmacho remisit. Qui veniam cõsequutus, orationem qua se defendit, ad imperatorem conscripsit. Et bellum quidẽ Occidentale tali initio cœptũ, optatum Deo bene adiuuãte habuit finẽ.

* ἔνοχος τῶ τῆς καθοσιώσεως ἐγκλήματι.

f Is quum idololatra esset, in ecclesiã cõfugit, atq; ibi seruat' est.

g Leontius Nouatian' Romæ episcopus Symmacho impunitatẽ impetrauit.

CAPVT XXII.

THeodosius imperator, quum in Italia moraretur, plurimum emolumenti in Romanam contulit vrbem, quum ea quæ antea non habebat liberaliter tribuendo, tum pleraq; quæ antiquitus ei erant fœda atque pudenda adimẽdo. Fuit enim Romæ probrũ quoddam tale: Erant ibi ædificia maxima, in quibus annona vrbis asseruabatur. Qui verò præfecti eis erant, Romana lingua mãcipes dicti, temporis processu prędonum domicilia effecerant. Quum enim ad latus cuiusq; ædificij, iuxta loci situm, in parte inferiori pistrinum esset, qui ei pręfuere, tabernis constructis in quibus etiam meretrices ad quæstum prostabant, per illas insidias eis tendebant, qui annonæ comparandæ gratia ad domos eas veniebant. Erant verò, qui eam tantum ob causam vt fœdæ voluptati inseruirent, eò accedebant. Machina enim quadam ex prostibulo in pistrinum deferebantur. Potissimum vero peregrè aduenientibus & aduenis hoc accidebat. Qui deinde ad eum modum capti, & necessitate circumuenti, molere per vitam omnem cogebantur: vsque adeo libertate, & aliquo inde

Theodosius vrbis Rom. multum cõmodauit: Socrat. li. 5 cap. 18.

Latrocinia occulta pistrinarũ et fœda lupanaria sustulit.

reditu negato, vt necessarij & propinqui eorum iamdudum eos fatis concessisse opinarentur. In hanc descipulam quidam etiam Theodosij miles incidit. Atque vbi illi quoque, sicuti & reliquis, abire inde nõ permitteretur, stricto quem ad femur suspensum gerebat ense, eos qui se retinebant, interemit. Et alij, ne idem paterentur, metu cõterriti, abire eum sunt passi. Eam rẽ postquam Theodosius cognouit, nequã illos homines suppliciis subdidit, prædonúmq; latebras illas & lupanaria ex fundamentis ipsis euertit. Atq; vnam quidem hãc fœditatem in principe vrbe sic Theodosius sustulit. Alteram autem illam: Si quando mulier in adulterio cõprehenderetur, nõ coercione criminis, sed potius accensione libidinis, Romani in eam animaduertebant. Domũculæ enim arctæ, quæ adulteriũ commisisset, inclusam, impudenter deinde impotẽtem cuiuslibet voluptatem & petulantiam explere permittebãt. Et quod omnem excedit absurditatẽ, tintinnabula sibi homines libidinosi, impuri cõcubitus tempore accõmodabãt, vt commota illa resonarẽt, & prætereuntes quandocũque flagitium tantum nõ latẽret, sed potius tintinnabulorum sonitu pœna illa cum iniuria & cõtumelia coniuncta indicaretur. Quam & ipsam vbi cognouit, pudicissimus nõ tulit imperator, sed tam impudẽtem & obscœnam cõsuetudinem aboleuit. Nam & sistra (ita enim quæ ad tantam cõtumeliam extructæ erant domunculæ vocabantur) omnino euertit, & adulteras aliarum legũ coercionibus cõstitutione lata subiecit. Duabus hisce contumelia plenis cõsuetudinibus diuinissimus imperator vrbem Romam liberauit. Et rebus omnibus rectè cõstitutis, Romam quidem & imperium Occidẽtale Valentiniano administrãdum reliquit: ipse verò cum Honorio filio Constantinopolim est reuersus.

Adultera Ro. ædiculis exiguis publicitùs includebãtur & ad libidinẽ omnium prostituebantur.

Theodosius eã quoq; indignitatem sustulit.

Legitimam adulterij pœnam renouauit.

Quatuor eius Cõstitutiones extant in C. sub tit. Ad leg. Iul. de adult.

Theodosius cũ Honorio Cõstantinopolim reuersus.

CAPVT XXIII.

SVb idem tempus, imperator liberis suis virtutis magistrum præficere volens, Arsenio illi, cuius gloria terram sub sole omnem peruagata est, inuento, eos cõmisit: quibus ille susceptis, quum disciplina omni præceptoris, tum liberali educatione patris illis loco fuit.

Arsenius filiorũ Theodosij præceptor.

Imperator enim illum, ne quem ex imperij sublimitate conciperet metum sed illis potius vt seruis vteretur, admonuerat. Tātum verò, vt id ille fecerit, abest, vt insigni modestia & moderatione diuersum potius fecerit. Et quum derepēte Theodosius ad eos aliquando venisset, pueros quidem cum splēdore magnifico cōsidentes, Arsenium autem inter docēdum eis astantem reperit. Qua de causa imperator indignatus, quū illos insignibus principalibus nudauit, tum sempiterna memoria dignum & verè imperiale illud verbū est proloquutus: Si tales se præbituri essent vt mores vitámq; suam ad disciplinam & leges Dei cōponerent, propensum & illum fore, vt eis imperium in man⁹ tradat, ad ciuium & subditorum cōmodum & vtilitatem accommodatum: sin minus, cōducibilius eis esse dixit, vt sic priuati vitam exigerent, quàm doctrina nulla cum periculo imperarēt. Sed grauis ea prouincia Arsenio visa est, qui curas eiusmodi odisset, & à talibus turbis & tumultibus alienissimus esset. Proinde Deum est precatus, vt honesta præberetur causa, qua præsentibus liberaretur vinculis. Et Deus breui id fecit. Admisit delictū quoddā Arcadius: quod quia impunitum relinquere nō potuit, ferula illum coercēs Arsenius castigauit. Atque ille factum id tanquam iniuriam ægrè ferēs, mortem ei est molitus. Consilium id clàm cœptum vbi Arsenius resciuit, insolenti vestitu illo reiecto, quamprimū in Scetim se cōtulit, & cœlitùs ad se delatam vocē audiit: Arseni, tumultus fuge, & saluabere. Et viuēte quidem Theodosio, latuit. Postquam autem Arcadius ad imperium peruenit, angelicam eum cōsectari vitam innotuit. Proinde imperator ad eum scribēs, quum precationē benedictionémque eius, tum peccati gratiam ab eo petiit. Eidémque, vt Ægypti totius tributum pauperibus præberet, permisit. Sed hoc ille nō recepit. Quum verò ad virtutem summam peruenisset, rusticum se & literarum omnium imperitū esse assimulauit, quum quidem monumenta memoria digna & libros plurimos reliquerit: quos historia, quæ de eo est cōscripta, refert. Et ad hodiernum vsq; diem, in Sceti atque Romæ & Constantinopoli monastica eius vita in primis celebratur. Po-

Seuerū vult esse preceptorē erga filios suos Theodosi⁹.

Memorabile Theodosij dictū de filiis suis.

Arcadius preceptori, ob illata sibi verbera necem minatus est.

Arsenius preceptor se subducit, & monachatū cōplectitur

Arcadius culpā apud Arsenium deprecatus.

Arsenij la°.

tuiſſem quidem quædam illius facetè dicta præclaréque acta commemorare. Quum verò propoſitum argumẽtum me alia perſequi cogat, ad hiſtoriam eius lectorem reiicio: mihíque eò vnde digreſſus ſum, redeundum eſſe duco.

Theophilus Alexandr. Ioã. Hierosolymitan⁹ epiſcopi.

Marinus Cõſtantinopoli Demophili apud Arianos ſucceſſor.

Pro Marino ſubſtitutus Dorothe⁹.

Antiochiæ Pauliniani Euagrium ſibi epm adverſus Flauianum legerunt.

Pauliniani ſuos ſibi cõuẽt⁹ cogũt.

Propter Paulinũ & Flauianum diuturnum fuit inter Occidẽtales & Oriẽtales diſsidiũ.

† Euagri⁹.

CAPVT XXIIII.

EAdem tempeſtate Timotheus, & Cyrillus, qui in Alexandrinæ & Hieroſolymitanæ eccleſiæ thronis enituerant, vita defuncti, alter quidẽ Alexandriæ Theophilum, alter autem Hieroſolymis Ioannem ſucceſſorẽ habuit. Paulò verò pòſt, quum & Demophilus, qui Cõſtantinopoli Arianæ præfuerat religioni, vitam morte cõmutaſſet, qui factionis eius erant, adminiſtrationem eam Marino cuidam Thraci, qui alij epiſcopatui præfectus fuerat, cõmiſere. Sed is quum ibi nõ ita diu duraſſet, diſceſſit. Sub quo etiam Arianorũ ſecta in duas factiones eſt diſſecta, ſicuti poſtea dicem⁹. Et Dorotheus, qui Antiochiæ in Syria, vt hęreſi ei præeſſet, electus fuerat, tanquam illo ad id munus obeundũ magis idoneus, Conſtantinopolim inde venit, & ſectæ ſuæ præiit. Interea Paulino quoque Antiochiæ defuncto, qui autoritatem eius & auſpicia ſecuti erant, ſuos ſibi cõuentus, Flauianum auerſantes, egere, veluti qui iuſiurãdum Meletio præſtitum minus decenter & illegitimè violaſſet: quum quidem illi de dogmate nihil ab eo diſsiderent. Euagriũ autem quendam poſtea Paulino ſurrogarunt. Atque eo breui mortuo, alius in locum eius, Flauiano renitente, ſubſtitutus non eſt. Qui igitur à Flauiani cõmunione abhorrebant, ſeorſim, ſicuti dictum eſt, conuentus eccleſiaſticos celebrarunt. Paulinus quidem, vbi Meletius deceſſit, vniuerſam eccleſię adminiſtrationem ſuſcipere voluit. Verùm ei epiſcoporum reſtitit cœtus. Minus enim cõuenire dicebant, vt is poſt Meletij mortem, locum illius ſortiri deberet, qui conſilia eius repudiaſſet: ſed vt ille potius ouium paſtor fieret, qui labore multo ouile eius† cõſeruaſſet. Quæ ſanè res, vti dictum eſt, ſimultatem diuturnã inter Occidentales & Oriẽtales excitauit. Et Occidẽtales neq; poſt Paulini obitum animorũ ſuorum aduerſus Flauianũ acerbitatem depo-

Paulinus quoque nõ rectè moriturus ſibi Euagrium ſubſtituit.

fuerunt: post Euagrij etiam mortem illi succensentes, ídq; Euagrio cōtra ecclesiasticas sanctiones omnes antistiti designato. Solus nanq; Paulinus episcopum eum destinauerat, canonicus multis proculcatis. Non enim illi morituro alium in locū suum surrogare episcopum permittunt, sed episcopos prouinciæ omnes ad electionem scilicet coire iubent: quin etiā sine tribus episcopis, episcopi electionem & cōsecrationem fieri non debere statuunt. Hæc quum intelligere nollent, Euagriū illi quidem susceperunt, Flauianum verò prorsus repudiarunt, vsq; adeò vt eius causa, imperatoris etiam obtunderēt aures. Qui cum molestia hac de re sæpius cōuentus, quum Flauianum Constantinopolim euocauit, tum Romam etiam adire coëgit. Atque ille hyemis incōmoditatem prætexens, vere illucescente, imperata se executurū esse pollicitus est. Ac tum quidem dimissus, ad gregem suum Flauianus rediit, nihilq; nō tentauit, vt eos qui per seditionem secesserant, sibi cōiungeret. Quod etiam paulatim demum effecit, cōciliato sibi postea Alexandrino episcopo Theophilo, per quem optimè quoq; Damasi Romani antistitis fauorem est consequutus. Ambo enim isti Flauiano plurimū infensi fuerant, quòd nō modò iurisiurandi sacramētum violasset, verumetiam plurimū causæ præbuisset, vt homines idē dogma profitentes, tantopere per secessionem inter se dissiderent. Vbi verò Romam adire Flauianus moratus est, diuus Damasus, & post hūc Siricius, atq; huius postea successor Anastasius, literis suis pietatem imperatoris perstrinxerunt: illud ei obiicientes, quòd bella ille quidem sua primo quoque tempore conficeret: eos autem qui insolenter se in Christum gererent, illiúsq; sacras cōstitutiones præter rationē omnem contēnerēt, tyrānidem suā exercere pateretur. Itaque illi imperator denuò accito, Romanæ profectionis suscipiēdæ necessitatem imposuit. Et ille postquā Constātinopolim venit, sapiētissimè libertate dicēdi apud imperatorē vsus: Siquidē ô imperator, inquit, aliqui religionē meā, tanquam minus rectā, aut vitā etiam, veluti episcopali muneri non cōuenientem, arguunt & reprehendūt, accusatores ipsos iudices accipio: in sentētia quam illi laturi

Legitima episcopi electio, & cōsecratio Paulinani contra Flauianū apud imperatorem queruntur.

Imperator Flauianū Romā ire iubet.

Flauius sibi Theophilū Alexandrinū, & per eum deinde Damasum quoque Ro. conciliat.

Ro. 3. epi, Damasus Siricius. Anastasius.

Romani pōtifices Theodosiū, quòd Flauianū nō coërceret pstrīxerūt.

Excusatio Flauiani, episcopatum Antiochenū Theodosio resignātis.

Imperator Flauianū

Antiochiã remittit.
Idẽ Romæ apud episc. Flauianũ defendit.
** Durauit tamẽ dissidium vsque ad imperiũ Arcadij & episcopatũ Chrisost.*
Episc. Occidentales placantur.
Theophilus Alexãdrin' Isidorũ precatorem pro Flauiano Romã misit
Flauianus ipse quoque oratores suos eò ablegauit.
Eorũ princeps Acaci' Berrhœus.
Innocẽtius Rom. episc.
Episc. Hierosolymita.
† Cõcordia inter Occidẽtales et Orientales reconciliata.

sunt, vel inuitus acquietur'. Sin de throno & cathedralis est, nihil opus iudicio est: statim nanq; cuiuis cedam, & me à præsidendi honore lõgissimè seiungam. Tu verò, ô imperator, cui placitũ est Antiochenam sedẽ committe. Tãtam viri eius dicendi libertatem & cõstantiam Theodosius admiratus, in patriam eum suam redire, & quem sortitus fuerat gregẽ ritè pascere iussit. At vbi satis lõgo intercedente tẽpore, Romam rursus imperator venit, eisdem reprehensionis & accusationis aculeis ab episcopis est expetitus, perinde atq; Flauiani tyrãnidem comprimere supersederit. Ibi tum, quódnã tyrannidis genus id esset, vt in medium proferrent, Theodosius eos est hortatus: seipsum Flauianum, & veluti syndicum atque patronum eius designatũ esse, subiiciens. Atque vbi illi, cum imperatore iure nõ contendendũ esse dicerẽt, suasor illis fuit, vt ecclesias postea per cõcordiam coniungerent, cõtentionem tollerent, & inutile dissidendi, iatque iurgandi studiũ extinguerẽt. Paulinus siquidem inquit, iamdudũ viuere desiit. Euagrij autẽ electio, non secundum ecclesię constitutiones processit. Insuper verò ecclesiæ Orientales omnes valde ex Flauiani episcopatu pendent. Ad hæc neq; Asianæ, neque Ponticæ, neq; adeò Thraciæ ecclesiæ, se ab illius cõmunione abstinẽt. Illyricum deniq; omne, illũ Orientalium ecclesiarũ primariam curam obtinere nouit. Talibus imperatoris dictis episcopi Occidentales ad lenitatem adducti, cõtentionem se soluturos, simultatẽ deposituros, & legatos, si qui inde venirent, suscepturos esse, receperunt. Ea re Flauianus cognita, Theophili iram placauit. Qui deinde presbytero suo ad Damasum misso (Isidorus is erat) inimicitias omnes * soluit: E re ecclesiæ esse illi renuncians, vt propter populi cõcordiam Flauiano delictum, quòd iuramento violato admiserat, remitteretur. Verùm & ipsemet oratores Romã misit, ex episcopis, & itẽ presbyteris & diaconis Antiochenis: viros laudatos, quorum princeps erat Acacius, qui ecclesiã Berrhœæ apud Syros gubernabat, & gloriam magnã terra mariq; consequutus fuerat. In inimicitiis, quæ ad decem & septem annos durauerãt, sopitis, ecclesiis cõcordiam conciliarunt †. Nam cõmunione cum Occidentalibus red-

integrata, Antiochena quoque plebs pacem paulatim est complexa. Itidem verò, ea re cognita: Ægyptij episcopi, longi temporis contentione extincta, ad concordiam se adiunxerũt. Romanæ tum ecclesiæ præfuit Innocentius, Anastasij successor * Alexandrinę Theophilus, vir cordatus, & virilem obtinẽs mentem. Successit is Timotheo, Timotheus fratri Petro, quem magnus præcesśit Athanasius. Hierosolymis verò post Cyrillũ Ioannes, & post hunc Nepos episcopalem sedem est sortitus. Ad hunc modum, Deo charus imperator ecclesiis pacem restituit. Ariani autem, Antiochia omnino relicta, extra vrbis mœnia cõuentus suos habuere. Res Antiochenæ sic se habuere.

** Episcopi Alexandrini.*

Ariani extra vrbem Antiochia conuentus egere.

CAPVT XXV.

EOdem porrò tempore maxima etiam Alexandriæ excitata est turba, talem ob causam. Postquam fidelisśimus imperator ecclesiis quãtum potuit, pacem præstitit, aduersus Græcos errores omne cõferens studium, constitutiones tulit: quib. sanxit, vt simulacrorum delubra, vbicũque locorum in imperio suo inuenirẽtur, ex ipsis fundamẽtis euerterentur. Nam Maximus ille Cõstantinus, qui ingẽtem quidem, minorem tamen virtute & gloria sua, cõsequutus est laudem, & primus vera pietate imperium exornauit, quum omnem (vt ita dicã) terrarum orbem in idolorum cultu insanientem inuenisset, sacrificare quidem dæmonib. prorsus prohibuit: aras autem eorũ non sustulit, mandato illo promulgato, vt deorũ templa clausa, quo à nemine adiri possent, seruarẽtur. Idem filij eius fecere. Crudelitatis enim esse putarunt, repẽtè prorsus tantam instituere mutationẽ: satius esse existimantes, quietis cõsiliis paulatim homines ad verã pertrahere religionem. Iulianus autem, vt impietas reuiuisceret, fecit, errorísq; & seductionis flãmam plurimũ auxit. Post hunc Iouinianus actiones illius abrogans, idolorũ cultum suppressit. Idem à Valentinio, qui Europæ imperium habuit, factum. Huius verò frater Valens, religionem quidẽ omnem vt statis cæremoniis coleretur, admisit: in eos autem solos qui fidẽ irreprehensibilem profitẽtur, apertè hostili fuit animo. Quapropter in imperio eius toto libationes & sacrifi-

Theodosij Cõstitut. de de euertẽdis idolorum templis. Quid de ea re decessores statuerint imperatores. Constantinus.

Constantinus & fratres eius. Iulianus. Iouinianus. Valentinianus. Valens. Idololatria sub valente liberè culta.

Ineptiæ idolomaniæ. Theophilus episc. mandatū ab imperatore accepit, de euertendis ethnicorum templis. Fœditas sacrorū gentilium traducitur. Gentiles & philosophi tumultu moto pro aris suis pugnāt & multos Christianos cædunt. a Mithrij & templi Serapidis euersio. Seditiosorū gentilium fuga. In iis Helladij & Ammonij.

cia simulacris,ab eis quibus hoc placitū erat,offerebantur,ignis in altaribus accēdebatur,epulationes publicæ, & numine afflatorum discursationes,in foro peragebātur,& sacerdotes Bacchi choreas ducebant, & cum scutis discurrētes canes cōcerpendo necabant:nihil deniq; earum rerū reliqui faciebant, quæ primo earum inuentori probrum & fœditatem attestātur. Quæ sanè omnia adhuc celebrari solita, quū religiosissimus imperator cōperisset,radicitus sustulit, modísq; omnib. aboleuit. Tum verò Theophili opera iussio promulgata est, vt Alexandriæ idolorū templa euerterētur, procurationem talē ipsi illi iniūgens. Itaq; is potestate ea accepta, cōsultò omnem mouit lapidem,vt Græcorum mysteria cum cōtumelia traducerētur. Euertit igitur a Mithriū, euertit etiam Serapidis templum. atque in illo quidem veluti in solenni pompa, sedes patratas: in hoc autem, spectatoribus Serapidis sacra ridēda proposuit †. Phalli uáque,& Ityphalli,turpiter nudati atq; ꝑducti, Theophyli iussu,per forum trahebātur. At qui Alexādriæ erāt Græci, & in primis qui philosophiæ operam dabant reinopinata consternati, quum dolorem conceptum ferre non possent, manu coacta, per impetum & impressionem insustentabilem, non minus atque antea fecerant, ingentem edidere stragem. Subitò nanq; tumultu Christianos inuadentes,plurimam fecere cędem:neque paucos etiam vulnerauere, ac deinde retrocessère. Repugnabant quidem illis Christiani, sed eos cædibus patrandis Græci lōgè superarūt: neque prius à cōflictu eo destitere, quàm animos suos hostium sanguine profuso exatiarunt. Cæterùm Græcos ex ea re metus inuasit,ab imperatoris vindicta sibi timētes. Quapropter eo quod illis visum fuerat peracto, furoréq; cædium cruore extincto,pro se quisque in eum quem sors offerebat locum se vbi latêret, abdebat. Aliqui etiā timore vehementiore correpti,patriam reliquētes in vrbes alias cōmigrarunt. In quibus duo erant, qui ab ineunte ætate

† *Sozomenus Theophilum quoque scribit, Dionysij tēplum sibi, ab imperatore donatum,in formam sacræ ædis redegisse, & isthic quoque in adytis obscœna Phallorum & Ithyphallorum simulacra,& monumenta alia spurca reperisse,lib.7.cap.15.*

maximè in literarum doctrina fuerant educati, * Helladius & Ammonius: ille quidem Iouis, hic autem * Simiæ sacerdos. Malum id vbi cõquieuit, in templorũ demolitione, Theophilo plurimùm dehinc operæ nauarunt, militarium in Ægypto ordinum dux Romanus, & Alexãdrinæ vrbis præfectus Euagrius. Nam Græci quidam Serapidis ædem illam pulchritudine & amplitudine celeberrimam, tum autẽ ornamentis suis dispoliatam, atque fœdè deformatam, in tumulo quodã sitam, occupauerant: atque inde non secus atque ex aliqua arce de improuiso prorumpentes, multos ex nostris comprehensos tormentis excruciabãt, & dæmonibus sacrificare cogebant. Si qui verò id vehementius detrectarent, eos in crucem agebant. Quorundam etiam crura frangebant, & alios aliter enecabant. Porrò quum aliquandiu dimicatio eiusmodi durasset, magistratus quos diximus homines eos adeuntes, vt aliquando tandem conflictationem eam posthaberent, & templum Serapidis relinquerent, sunt hortati. Quod vbi illi non fecere, res ea ad imperatorem est relata. Vt autem in cœpto illi suo obstinatiores essent, conscientia tam temerariæ audaciæ, qua tantopere in re mala vsi fuerant, faciebat. Erat præterea apud eos sophista quidam Olympius, qui autor illis fuit, vt patrios mores & ritus nõ negligerẽt, sed ad necem vsque illis defendendis, fortiter in rebus duris perseuerarent. Quoniam autem simulacris comminutis populares suos animos despõdere cernebat, ne propterea religionem suam relinquerent, eis suasit. Et simulacra atq; imagines, materiam quidem corruptioni obnoxiam, ob eámque causam cõminutam esse: quæ autem in illis fuissent, & vim suam exhibuissent, potestates, illis cõfractis in cœlos euolasse dixit. Huiusmodi ille verbis Græcorũ multitudinem in potestate sua continuit, & in Serapidis templo mansit. Imperator ea re cognita, Christianos qui ita occisi fuerãt, honore martyrum dignatus est, quòd tantum periculi pro sana fide pertulissent. Percussores autẽ & homicidas illos, venia concessa, pœna commerita liberauit: vt tam insigni eius beneficentia consternati illi, ad Christianam fortè religionem se conferrent. Templa verò nihilominus, quæ

Margin notes:

** Grãmaticos hos fuisse praeceptoribúsque se eis Constantinopoli iuuenẽ vsum esse, dicit. Socrat. lib. 5. cap. 16.*

** πιθήκου.*

Idololatræ ex Serapidis templo ĩ Christianos excurrentes, pessimè eos tractarunt.

Olympius sophista idololatras ad sacra sua defendenda cohortatur.

Christiani ab ethnicis cæsi p martyribus habentur.

Imperator seditiosis homicidis gratiam cædiũ facit.

tantæ seditionis populo causa extitissent, erui, literis mandauit, quibus literis publicè lectis, quòd imperator in eis tumultus culpā in Græcæ superstitionis sectatores statim contulisset, Christiani acclamatione ingenti rem cōprobarunt. Illi verò timore correpti, Serapidis ædem sibi relinquēdam, atq; inde fugiendum duxerūt. Ita Christiani id receperūt †. Olympius autem iste, in multa nocte, quæ eū diem quum hæc accidêre præcessit, in ipso Serapidis delubro quēdam Alleluia psallentem audiuisse dicitur. Et quū hostibus probè obfirmatis in profundo silētio rursus eādem vocem audiret, ne quenquam cerneret, quid sibi ea res vellet, intellexit. Et clàm egressus, nauímq; cōmodum nactus, in Italiam nauigauit. Proinde tēpla quidem studio magno solo æquata, & simulacra atq; deorū statuæ igni conflata, in lebetes & vasa alia ad Alexādrinæ ecclesiæ vsum sunt transformata. Preciosioris verò materiæ deos in sumptus & alimenta pauperū imperator, illis gratificatus, dedit. Sed enim Theophilus simulachris omnib. cōminutis, atque in cinerem redactis, vnū tantum integrū reliquit, quod etiam in publico loco cōstitutum, cōseruandum esse dixit, ne tēporibus futuris aliquādo Græci se talibus diis cultum præstitisse negare possent. Qua de re plurimum cōcedit doloris, quem diximus, Ammonius, Simiæ ille sacerdos: pergraue id Græcorum religioni accidisse dictitās, quòd ludibrij causa vnus ille deus incēdium, quo minus conflaretur, aufugisset: & nō itidem, vt alij, quod in primis optauerat, conflatus sublatúsque fuisset. Helladius verò in conflictatione illa nouem se viros neci dedisse confirmauit.

CAPVT XXVI.

QVum Serapidis tēplum solo æquaretur, & parietes euerterētur, Hieroglyphicas quę dicūtur quasdam formas & characteres signo crucis persimiles, saxis incisas apparuisse dicunt. Quos & Græci & Christiani cernētes, vtrique religioni suę accōmodarunt. Christiani enim, propter crucem, symbolū id & signū ad se pertinere allegarūt. Græci verò, nihil esse cōmune Christo

Christiani tēplum Serapidis post Græcorum fugam recipiunt. *† Olympius in eo tēplo Alleluia secretò cātari audit.* *Idē inde cedit, & Italiam petit.* *Preciosior simulacrorū materiā alimentum pauperum expēditur.* *Simulacrū deæ Simiæ ad perpetuā stultitiæ idolomaniæ memoriam, Alexādriæ cōseruatū.* *Id Ammonio maximè doluit.* *Helladius nouē cædes commisit.* *Hieroglyphicæ literæ crucis formā referētes in euersione templi Serapidis repertæ.* *Symboli eius mysteriū.* *Qui confitentes peccata sua baptizati sunt.* *Socrat. lib. 5. cap. 17.*

& Serapidi:

& Serapidi: sed figuram eam aliud quidem Christianis, aliud verò Græcis superstitiosis, significare & portẽdere posse, dixerunt. Qua de re quum sic ambigeretur, multi illorum Christianismũ suscepere. Qui etiam Hieroglyphicarum literarũ interpretãdarum periti, characterem sub crucis forma, vitã futurã significare dixerũt. Quod Christiani plurimum ad religionem suam trahentes, vt permultos ad sententiam suam adducerẽt, occasionem habuere: propterea quòd aliæ quoq; literæ apertè declararunt, templum id Serapidis relinquendum prorsus esse, quũ crucis ille character, qui obscurè vẽturam vitã significaret, in apertum productus esset. Atque id templum ad hunc modum est euersum. Verùm nõ ita multo pòst, in ecclesiæ formam sub Arcadij nomine est redactum. Ego quidẽ sacerdotes Ægyptios, qui de Christo nihil prorsus præuiderint, literas eas sub crucis forma non exculpsisse puto. Si nanque ab ipsis seculis mysterium (vt Paulus inquit) occultatum, principem tenebrarum latuit: multo magis æquũ est, illius quoque sacerdotibus ignotum id fuisse existimarẽ.[a] Quin potius Prouidẽtiæ diuinæ opus id esse quispiam arbitretur, vt quæstio scilicet de literis eiuscemodi fieret. Id quod itidem antea in apostolo paulo euenit. Ille nàq; spirituali sapiẽtia plenus,† eadẽ ratione & arte apud Athenienses vsus, oraculũ cõsilio & causæ suæ accõmodauit, & multos ad veram religionem adduxit. Nisi fortè illud etiã quispiam dicat, idem tũ Dei verbũ per Ægyptios sacerdotes, quod antea per Balaam egerat, fecisse.[b] Quemadmodum quoque in Caipha accidisse nouimus. Ambo enim, etiam inuiti, de rebus bonis sunt vaticinati. Verùm de his hactenus. Theophilus autem rebus quæ dictæ sunt, non contentus, hac in parte non cõstitit: sed fraudem sacerdotũ omnibus eis qui seducti fuerãt, manifestam esse voluit.[c] Simulacra enim illi, siue ærea seu lignea, pleraque omnia ita elaborarũt, vt ea caua intus essent, & eorũ terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibusdam meatibus in muro relictis. Deinde per alia quędam arcana adyta in simulacrorum cauum subibant, & inde quæ eis visa essent responsa edebant. Et qui sedulò apud ea versabantur, quòd fraudem

De templi eius euersione pdictio. Templũ id in ecclesiam Arcadij postea redactum.

a Diuinitùs hieroglyphicas istas crucis formas exhibitas esse, cũ Socrate censet Niceph. Sicuti diu⁹ Paulus, Aram ignoti Dei ad Christũ; sic Theophilus crucẽ Hieroglyphicã ad religionẽ nostrã accõmodauit.

† τῷ ἴσῳ μεθόδῳ.

b Balaam et Caiphas inuiti de veritate sunt vaticinati. Et idẽ fortè sacerdotes Ægyptij hieroglyphicis istis

Christiani tẽplum Serapidis post Graecorum fugam recipiunt.

†Olympius in eo tẽplo Alleluia secretò cãtari audit.

Idẽ inde cedit, & Italiam petit.

Preciosior simulacrorũ materia alimentum pauperum expẽditur.

Simulacrũ deae Simiae ad perpetuã fœditatis idolomaniae memoriam, Alexãdriae cõseruatũ.

Id Ammonio maximè doluit.

Helladius nouẽ caedes commisit.

Hieroglyphicae literae crucis formã referẽtes in euersione templi Serapidis repertae. Symboli eius mysteriũ. Qui confitentes peccata sua baptizati sunt. Socrat. lib. 5. cap. 17.

tantae seditionis populo causa extitissent, erui, literis mandauit, quibus literis publicè lectis, quòd imperator in eis tumultus culpã in Graecae superstitionis sectatores statim contulisset, Christiani acclamatione ingenti rem cõprobarunt. Illi verò timore correpti, Serapidis aedem sibi relinquẽdam, atq; inde fugiendum duxerũt. Ita Christiani id receperũt †. Olympius autem iste, in multa nocte, quae eũ diem quum haec accidêre praecessit, in ipso Serapidis delubro quẽdam Alleluia psallentem audiuisse dicitur. Et quũ hostibus probè obfirmatis in profundo silẽtio rursus eãdem vocem audiret, ne quenquam cerneret, quid sibi ea res vellet, intellexit. Et clàm egressus, nauímq; cõmodum nactus, in Italiam nauigauit. Proinde tẽpla quidem studio magno solo aequata, & simulacra atq; deorũ statuae igni conflata, in lebetes & vasa alia ad Alexãdrinae ecclesiae vsum sunt transformata. Preciosioris verò materiae deos in sumptus & alimenta pauperũ imperator, illis gratificatus, dedit. Sedenim Theophilus simulachris omnib. cõminutis, atque in cinerem redactis, vnũ tantum integrũ reliquit, quod etiam in publico loco cõstitutum, cõseruandum esse dixit, ne tẽporibus futuris aliquãdo Graeci se talibus diis cultum praestitisse negare possent. Qua de re plurimum cõcedit doloris, quem diximus, Ammonius, Simiae ille sacerdos: pergraue id Graecorum religioni accidisse dictitãs, quòd ludibrij causa vnus ille deus incẽdium, quo minus conflaretur, aufugisset: & nõ itidem, vt alij, quod in primis optauerat, conflatus sublatúsque fuisset. Helladius verò in conflictatione illa nouem se viros neci dedisse confirmauit.

CAPVT XXVI.

Qvum Serapidis tẽplum solo ęquaretur, & parietes euerterẽtur, Hieroglyphicas quę dicũtur quasdam formas & characteres signo crucis persimiles, saxis incisas apparuisse dicunt. Quos & Graeci & Christiani cernẽtes, vtrique religioni suę accõmodarunt. Christiani enim, propter crucem, symbolũ id & signũ ad se pertinere allegarũt. Graeci verò, nihil esse cõmune Christo

& Serapidi:

& Serapidi: ſed figuram eam aliud quidem Chriſtianis, aliud verò Græcis ſuperſtitioſis, ſignificare & portẽdere poſſe, dixerunt. Qua de re quum ſic ambigeretur, multi illorum Chriſtianiſmũ ſuſcepere. Qui etiam Hieroglyphicarum literarũ interpretãdarum periti, characterem ſub crucis forma, vitã futurã ſignificare dixerũt. Quod Chriſtiani plurimum ad religionem ſuam trahentes, vt permultos ad ſententiam ſuam adducerẽt, occaſionem habuere: propterea quòd aliæ quoq; literæ apertè declararunt, templum id Serapidis relinquendum prorſus eſſe, quũ crucis ille character, qui obſcurè vẽturam vitã ſignificaret, in apertum productus eſſet. Atque id templum ad hunc modum eſt euerſum. Verùm nõ ita multo pòſt, in eccleſiæ formam ſub Arcadij nomine eſt redactum. Ego quidẽ ſacerdotes Ægyptios, qui de Chriſto nihil prorſus præuiderint, literas eas ſub crucis forma non exculpſiſſe puto. Si nanque ab ipſis ſeculis myſterium (vt Paulus inquit) occultatum, principem tenebrarum latuit: multo magis æquũ eſt, illius quoque ſacerdotibus ignotum id fuiſſe exiſtimarẽ.[a] Quin potius Prouidẽtiæ diuinæ opus id eſſe quiſpiam arbitretur, vt quæſtio ſcilicet de literis eiuſcemodi fieret. Id quod itidem antea in apoſtolo paulo euenit. Ille nãq; ſpirituali ſapiẽtia plenus,† eadẽ ratione & arte apud Athenienſes vſus, oraculũ cõſilio & cauſæ ſuæ accõmodauit, & multos ad veram religionem adduxit. Niſi fortè illud etiã quiſpiam dicat, idem tũ Dei verbũ per Ægyptios ſacerdotes, quod antea per Balaam egerat, feciſſe. [b] Quemadmodum quoque in Caipha accidiſſe nouimus. Ambo enim, etiam inuiti, de rebus bonis ſunt vaticinati. Verùm de his hactenus. Theophilus autem rebus quæ dictæ ſunt, non contentus, hac in parte non cõſtitit: ſed fraudem ſacerdotũ omnibus eis qui ſeducti fuerãt, manifeſtam eſſe voluit. [c] Simulacra enim illi, ſiue ærea ſeu lignea, pleraque omnia ita elaborarũt, vt ea caua intus eſſent, & eorũ terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibuſdam meatibus in muro relictis. Deinde per alia quędam arcana adyta in ſimulacrorum cauum ſubibant, & inde quæ eis viſa eſſent reſponſa edebant. Et qui ſedulò apud ea verſabantur, quòd fraudem

De templi eius euerſione pdictio. Templũ id in eccleſiam Arcadij poſtea redactum.

a Diuinitùs hieroglyphicas iſtas crucis forma exhibitas eſſe, cũ Socrate cenſet Niceph. Sicuti diuus Paulus, Aram ignoti Dei ad Chriſtũ; ſic Theophilus crucẽ Hieroglyphicã ad religionẽ noſtrã accõmodauit.

† τῇ ἴσῃ μεθόδῳ.

b Balam et Caiphas inuiti de veritate ſunt vaticinati. Et idẽ fortè ſacerdotes Ægyptij hieroglyphicis iſtis

imprudētes fecerunt.

& imposturam eam non intelligerent, perinde atque Deo iubente, statim imperata faciebant. Tales statuas tum Theophilus comminuens, dolum hominibus deceptis commonstrauit. Vt verò in Serapidis etiam templum ascendit, simulachrũ illud vidit magnitudine tanta, vt mole sua horrorem etiam & metum spectatoribus incuteret. De quo opinio etiam falsa, quæ multos seduxit, ferebatur: Si quis scilicet vel digito id attingere fuisset ausus, terram omnem è vestigio concussum, vbi autem toti internecionẽ accitum iri. Quæ omnia Theophilus anilia ebriosarũ muliercularũ deliramenta esse putans, & molem vastam vt rem quãpiam exiguam despiciens, quendam qui ponè stabat, securim in manu habentem, vulnus Deo infligere iussit. Atq; ille plagam ingentem vi magna fortiter intulit. Qui verò ibi aderant, id quod dudum fama iactatũ fuerat veriti immensum quiddam, exclamarunt. Atque Deus plaga placidè accepta, quòd ligneus esset, neq; dolorem sensit, neque vocem aliquam emisit, quippe qui mortuus prorsus esset: sed neque defendere se, quum & magnus esset, & magno impetu in terram ferretur, potuit. Vbi verò & caput ei resectum est, mures inde gregatim emerserunt. Murium enim * cauerna & receptaculum omnino decantatus ille Ægyptiorum Deus fuit. Cæterùm vasto illo idolo in partes minutas dissecto, reliquas quidem igni mandarunt: sacrum autem illud & venerandum caput per vrbem omnem, eis qui id tanquã numen coluerant inspectantibus, & eius quem tantopere honorauerant infirmitatem ridentibus, raptarunt.

Impostura simulacrorum & oraculorum eorum in apertũ producitur.

Serapidis idolũ longe maximum sacrosanctũ & inuiolabile habitum, per Theophilũ expugnatur & comminuitur.

πανολεθρίας.

E capite eius simulacri muriũ examẽ procurrit.

Caput id p vrbem raptatur.

** μυωξία.*

CAPVT XXVII.

EOdem tempore multi Græcæ superstitioni addicti in vrbibus, de aris deorum cõtenderũt, & ad mortem vsque decertarunt. Sicuti in Arabia Petræi & Areopolitæ, apud Palæstinos Raphiotæ & Gazæi, apud Phœnices Heliopolitę: & in Syria maximè templũ propugnarunt Apameni, Axio amni propinqui: quos memoriæ proditum est, ad templorũ eiusmodi custodiam & præsidium, socios & auxiliares Gallileos, & quosdam ex vicis eorum qui circum Libanum montem habitãt, euocasse, ad extremum autem eò audaciæ & confiden-

Ciuitates quadã idolomaniam defendẽtes.

Apameni pertinaces tẽplorũ suorũ propugnatores.

tiæ euasisse, vt clarissimũ virum Marcellum episcopali ibi fungentem munere interemerint: propterea ꝙ commissæ sibi vrbis delubra, magis sua erga Deum fiducia, quàm forti multorũ hominũ coacta manu aboleuisset. Vbi enim Ioannes, cuius antea quoq; mentionem fecimus, decessit, rebus omnib. optimus Marcellus iste, pro illo religionis Apamenæ episcopalẽ administrationem sortitus est, spiritu iuxta diuũ Apostolum feruens. Atq; vbi præfectus Orientis cum duobus tribunis in vrbem eam aduenit, eo consilio vt idolorũ fana demoliretur, plebs quidem, quòd militarem manum metueret, quieta fuit: & præfectus Iouis tẽplum eruere est aggressus, quod quidem & maximũ & ornamentis variis & præcipuis pulcherrimum fuit. Verùm quũ lapidum & materiæ structuram solidam & firmam admodũ præfectus esse cerneret, fieri non posse putauit, in tanta compago solui aut dirui posset. Maximá nanq; saxa immẽsis ferramentis & plumbo diffuso, ex omni parte aptè cõpacta & conglutinata erant. Diuus autẽ Marcellus præfectũ sic laborem eum reformidãtem cernens, illũ quidem ad alias vrbes trãsire iussit: ipse autem Deũ precatus est, vt rei tam difficili & desperatæ exitũ aliquem daret. Et ecce cũ sole oriente quidam suapte spõte aduenit, qui neq; ædes extruere, aut lapides cędere atq; polire, neq; artem quãpiam aliã sciret, ligna tantũ & lapides humeris gestare assuetus. Is Marcellũ adiit, duplicémq; sibi mercedem stipulatus est: facile sibi esse, vt templum celeriter demoliatur, dictitans. Eam postquam Marcellus se illi daturam recepit, tale quiddã ille machinatus est. Delubrum id porticum quadratam habebat, quę in sublime excitata, adaptata & imposita ei fuerat. Columnæ erant maximæ, magnitudinę ipsa templo iuxta proportionem respondentes. Columnæ cuiusq; ambitus sedecim cubitos habebat. Natura lapidum perquàm firma & adamãtina fuit, ita vt nõ facilè lapicidarũ cederet instrumentis. Quas circum circa ille suffossas, lignis oleaginis suffulsit. Atq; vbi earũ tres ad eum modũ perfodisset, ignem materiæ subiecit. Et accensa quidem est illa: sed ab igne, pro natura sua consumi nequiuit. Dæmon nanque quidam ater apparens, & sese prouoluens,

Cap. 5. eod. Apameæ Ioannis in episcopatu successor. Marcellus. Præfectus Oriẽtis tẽplum Iouis Apameæ diruere parat. Difficultas eius demolitionis. Marcellus ad preces confugit, à Deo templi euersionem expectans. Apparet subitò vir, qui se templum idoli demoliturũ pollicetur. Firmitas structuræ. Dæmon ei templo incubãs, demolitioni obsistit.

naturalem vim ignis inhibuit. Sed enim ea re sæpius tentata, quũ cœptum suum frustra esse viderent, eam ad episcopũ meridiantem retulerũt. Ille autem in sacrũ ingressus tẽplum, aquam vasi infusam sub sanctiore altari occultauit: & pro sacris cãcellis humi prouolutus generis humani amãtem Dominũ supplex orauit, vt depulsa dæmonis tyrannide, illius quidem in apertum proferret imbecillitatem, suam autem ipsius manifestò exhiberet vim & potẽtiam: ne scilicet maius etiam detrimentum ad eos, qui nondum vt Christianæ parẽrent religioni, in animum induxissent, perueniret. Hæc quum dixisset, & crucis signum aquæ iniecisset, Equitio cuidam diacono eam dedit, flãmam vigentem ea conspergere iubens. Quod vbi est factũ, dæmon illæ aquæ vim non ferens profugit: & ignis contraria sibi aqua perinde atque oleo vsus, ligna optimè comprehensa, paruo momento consumpsit, & columnarum fulcris euanescentibus, & ipsæ confestim conciderunt, & alias duodecim in eandem ruinam secum traxerunt. Quinetiam insuper quæ eis cooptata fuerat tẽpli pars, cum columnarum vi in præceps abiit. Vnde fragor maximus exortus, confestim omnes eò ad opus inspiciendũ pertraxit. Postquam verò dæmonem illum, qui contrà nisus fuerat, fugatum intellexerũt, linguas in laudem & gloriam Dei cierunt. Sed & alia idolorũ fana diuinus sustulit episcopus, & multa alia admiratione digna de eo viro commemorantur atque circunferuntur. Nam & ad victores martyres epistolas dedit, & ab eis literas: quibus ei responderunt, accepit. Postremò verò & ipse martyrij coronam reportauit. Id ipsum verò exponẽdum est. In cõualle ibidem * Aulocrenis (locus is in Apamenorum agro est celebris) templum maximum fuit: contra id militib. & gladiatoribus assumptis est profectus;

Dæmõ precatione & lustrali vnda fugatur.

Corruit tãdẽ tẽplum.

Marcellus ad martyres epistolas dedit.

Cædes & martyrium Marcelli. Sozomenus pro gladiatoribus, qui μονόμαχοι dicuntur, μονάχος h. e. monachos habet, li. 7. ca. 15.

* *Pro Aulocrenis Nicephorus & Sozomen habent Aulonem. Plin. lib. 5. ca. 29. Marsyas ibi reditur, ortus ac paulò pòst cõditus, vbi certauit tibiarũ cantu cum Apolline Aulocrenis. Ita vocatur cõuallis decem millia passuum ab Apamea. Idem lib. 16. cap. 44. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamea in Phrygiam itur. Ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsyas, victus ab Apolline.*

† Ad quod quum propè ventum est, pugna est cōmissa. Ipsa autem extra telorum iactum constitit. Quod enim pedibus æger esset, neque ad insequendum neque ad fugiendum idoneus erat. Quum autem milites & gladiatores magno studio in potestatem suam tēplum redigere cōtenderent, & ex Græcæ superstitionis cultorib. nonnulli solū eum in ea parte, vbi pugna nulla esset, cōsedisse cognouissent, subitò eū oppressum cōprehenderunt, & pyra accensa combusserunt. Ac tum quidem illi facinore patrato latuere. Posteà verò criminis eius cōperti, à Marcelli liberis ad legitimā pœnam sunt postulati. cædem enim patris vindicare illi voluerunt. Sed id factū synodus prouincialis prohibuit, non vindicādam martyrū mortem, sed gratias potius ea de causa Deo agendas esse, liberósq; atq; amicos & gentes eorū omne gaudio exilire debere censens, quòd illi honor tantus, vt pro Dei nomine mortem oppeteret, contigerit. Idolorum tēpla eo tēpore ad hūc solo æquata sunt modo.

† In euersione templū idolorum, pugna committitur.
Martyriū Marcelli liberi eius iure vindicare à synodo prouinciali prohibentur.
Pro martyriis obitu Deo agēda gratia.

CAPVT XXVIII.

TVm etiam Nectarius Constantinopolitanæ ecclesiæ curator, primus omniū presbytero, qui à multo tempore in ecclesiis, pœnitentibus præerat, dignitatem abrogauit. Quem etiam ferè Oriētales episcopi omnes sequuti sunt. Quid verò id sit, & vnde initiū sumpserit, & quam ob causam tum esse desierit, alij alia memoriæ prodiderunt. Ego autem, vt sese res ipsa verè habeat, exponam. Quādoquidem nihil peccati admittere, non humanæ, sed diuinæ & immortalis naturæ propriū est: nos autem per transgresionem semel peccandi hæreditatem adiuimus, delictorum Deus veniam eis concedere iussit, qui legitima & conuenienti pœnitentia vsi, deinceps simul peccatum & auersantur & confitentur. Graue autem episcopis, qui proximè post Christū fuere, visum est, in media plebe, veluti in theatro, noxam confiteri. Quapropter ex presbyteris vnum delegere, qui probata vita esset, & simul taciturnus & prudens, apud quem per pœnitentiam resipiscentes commissa sua proferrent. Proinde factum, vt huic seorsim quæ mala egissent: propalarent: atque ille peccatorum confessione audita, quum quid facto opus esset, & quomodo cri-

Erant olim in ecclesiis Catholicis presbyteri pœnitentiarij.
Confessio peccatorum priuata.

men lucere conueniret, mulcta imposita ostendisset, permittebat, vt qui peccatum admisissent, ipsi à se peccati sumerent pœnas. Apud Nouatianos huius rei nulla cura est. Quin etiā ritus iste propter eos institutus esse dicitur, quū communicare illi cū eis nollent, qui sub Decij persequutione fidem abnegarāt, & postea resipiscentes ad eam redierāt. Nam eius temporis episcopi, Nouati resistentes dogmati, ecclesiasticū canonem sequuti, in ecclesia qualibet presbyterum pœnitentiariū constituerunt, vt ab hoc qui post baptismū peccarent, crimina sua cōfessi, absolutionem eorū obtinerent. Canon iste longo tēpore in aliis quoq; sectis est seruatus. In Occidentalib. verò ecclesiis ad hunc vsq; diem obtinet, atque in Romana maximè, vbi quoq; certus est pœnitentium locus. Stāt illi, perinde atq; iudicio damnati essent, vultu demisso, admodū lugentes. Re autē diuina peracta, illi quidem ea sacra non percipiunt, quæ eis percipere fas est, qui sacris sunt operati. Cum eiulatu autem & luctu multo se ad pedes eius qui rem diuinam fecit, præcipitant. Directus deinde qui tum ministerium cæremoniæ eius sortitus est, ad eos accurrit: atq; itidē collachrymans, se humi sternit. Tū reliqua ecclesiæ multitudo circūsistens, & ipsa flens atque lamentans lachrymis repletur. Postea primus exurgit seu presbyter, seu episcopus, & illos ita iacentes surgere iubet: & per orationem ea quæ pœnitentibus conueniunt precatus, vbi & audiuit & dixit quæ opus est, eos amittit. Atque illi pro se quisque segregati suo loco, pro eo atque eis iniunctū est, se macerant, vel ieiuniis, vel vigiliis, frequentibúsq; precibus & resipiscentia, vel illuuie, & deliciarum abstinentia, vel aliis etiā modis, constitutū sibi ab episcopo tempus quilibet expectans. Aque vbi ad hunc modum alacritate libenti debitum persoluit, à crimine absoluitur: & simul cum aliis in ecclesia, eodem iure & cōmunione eadem, conuentus frequētat. Hūc ritum iam inde ab initio ad hoc vsque tempus Romani episcopi habuere, qui ab eis inde ad ecclesias alias omnes peruenit, præter quā ad Nouatianos, qui pœnitentiā etiā prorsus non receperūt. Auersati autem presbyterū hunc etiam sunt ὁμοούσιοι consubstantialis fidei professores, Nectario

Propter Nouatianos pœnitētia solennis in ecclesia īstituta.

Pœnitentiæ cæremonia in ecclesia Romana.

Apud Sozom. hoc facit episcop, li.7. ca.16.*

autore, ob eiuscemodi, quæ accidit, causam. Mulier quædam nobilis, quum peccata sua confessa esset, ieiunio & orationi vacare, & in ecclesia permanere, ab eo quem diximꝰ presbytero iussa est. Quod vbi fecit, postea à diacono, qui cum ea concubuerat, se constupratã esse indicauit. Quod factum postquam plebs cognouit, indignè scelus id cum tanta ecclesiæ contumelia commissum tulit. Maxima etiam ex ea re calũnia & criminatio aduersus sacerdotum ordinem increbuit.

Mulier pœnitentiã agens Constantinopoli à diacono compressa. Hanc ob causam presbyter pœnitentiarius in ecclesiis Orientalibus esse desiit.

Nectarius porrò quidnam faceret dubius, diacono quidẽ vt scortatori dignitatẽ abrogauit. Verùm ecclesia multo etiam magis, propter facinus id, sacrorũ virorum detractione, maledictis, & conuiciis est proscissa. Itaque de quorũdam, maximè verò Eudæmonis, ecclesiæ eius presbyteri, patria Alexandrini, cõsilio, ne postea in ecclesia presbyter pœnitẽtiarius esset, Nectarius statuit: suadentibus illis, vt cuique permitteretur, pro cõscientia * & fiducia sua, cõmunicare, & de immaculatis mysteriis participare. Sic enim fore, vt ecclesia à contumeliis libera esset, & immunis. Et ab eo tẽpore ecclesia in tali statu permãsit. Ego verò ea re ecclesiã prisca illa & veneranda grauitate excidisse, & † ad abitrarium inconsideratúmque atque negligentem morẽ prolapsum esse, & paulatim ab accuratiore disciplina desciscere cœpisse puto. Æquum certè atque credibile est, minus antea peccatorum fuisse, quum propter eorum qui peccata confiterentur verecundiam, tum propter iudicium

a Socrates se ad Eudæmonem istũ dixisse, scribit: An consilium tuum è re ecclesiæ sit, Deus ô presbyter nouit. lib. 5. cap. 19.

b Conscientia & arbytrio cuiusque ibi permissum, quãdo quis Eucharistiam participare vellet.

† εἰς ἀδιάφορον καὶ ἠμελημένον ἦθος. Factũ hoc

* *Et Eucharistiam quidam distribuentes, vt consuetudo fert. Vnumquenque è populo partem sibi sumere permittũt. Vt enim certius quis mysterium hoc vel expetat, vel se ab eo abstineat, conscientia optima dux est. Fundamentum autem firmum huius est. Vita recta cum disciplina debita. Tu autem homines alios spectatos iam & exploratos moribus emendatis imitari commodissima est: & ad veritatis cognitionem, & ad praeceptorum diuinorum exequutionem, via. Quocirca quicunque manducauerit panem & biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Exploret verò seipsum homo, atque ita demum de pane edat, & de calice bibat. Clemens Alexand. lib. 1. Stromat.*

de sublato pœnitentiario cum Sozomeno Nicephorus improbat.

Eadem est temporũ nostrorum, & quidem iustissima querela.

Constitutio Theodosij de diaconissis L. nulla. C. de episco. & cler.

ad hoc constitutorum diligentẽ inquisitionem. Quamuis nunc quoque id ita vt sors tulerit, & quandocunque cuique libitum fuerit, fiat. Vnde causa illa extitit, vt alter alterius peccata non arguat, neque iludApostoli seruetur dicentis: Nolite commuunicare de operibus infrugiferis tenebrarum, sed potius ea arguite. Qua etiam ex causa Theodosium magnum, immortali & venerandæ Catholicæ ecclesiæ gloriæ cõsulentem, tum primùm legem tulisse coniicio. Nequaquam mulierem, ni sexaginta annos nata sit, & liberos habeat, in ordinem ministerij & cleri cooptandam: quemadmodum & Paulus disertè id constituit, ex ecclesiis quoque exigendas quæ comam totondissent: & quicunque episcopi eas admisissent, exautorandos esse. Verùm de his satis diximus.

CAPVT XXIX.

De hæresib⁹ earũmq; statu et dissensionibus intestinis.

Theodosius nõ fuit acer hæreticorũ persecutor.

Reliqua hæreses extra vrbes, ecclesias & cõuẽtus celebrarũt: Nouatiani cũ catholicis, ĩ vrbibus.

a Solũ Eunomiũ Theodosius proscripsit.

CONuenit porrò, vt neque ea quæ aliis accidêre, silentio prætereamus: Arianis videlicet, & qui à Macedonio & Eunomio & Nouato cognomẽ sunt adepti. Postquam nanque semel ecclesia Dei diuisa est, res in ea discessione non constitit, sed illa rursum in se ipsa per dissensiones dissecta est. Et sectarum autores, parua occasione arrepta, & secessione facta, in factiones alias abiere. Quomodo autem, & quãdo, & quibus de causis secta quælibet à se ipsa per dissensionẽ secesserit, ex eis quæ dicentur liquebit. Illud sanè scire conuenit, Imperatorem Theodosium hæresim nullam persequutũ esse, neque quempiam ad communionem coegisse: sed potius permisisse, vt hæresis quælibet loco suo, pro eo atque ei visum esset, conuentus agere atque etiam de fide in Christum, pro cuiusque captu, sentire atque opinari posset. Reliquas quidem hæreses, præter Nouatianos, extra vrbes conuentus celebrare, & ecclesias extruere iussit. Nouatianos autem, quòd secum de ὁμοούσιος hoc est, consubstãtialis fide consentirent, intra vrbes liberè ecclesias habere est passus, sicuti antea quoque dixi. a Et solũ ipse Eunomium exilio mulctauit. Hic enim postquam Cyzicum reliquit, & ab Eudoxio, qui eum consecrauerat, sub prætextu illo, quòd magistrum suum Æ-tium proscriptum ille non reciperet, segregatus est in

suburbano Constantinopolis degens, suos sibi conuentus cogebat, & libros quos contra veram pietatem conscripserat, absque metu omni publicabat, multósque orationis suæ fraude in eandem perditionis foueam ita trahebat, vt breui tempore ingentem multitudinem ad se adduxerit, & nonnullos etiam ex Imperatoris cubiculo ad partes suas illexerit. Theodosius porrò vbi suos illum præter modum obseruare cognouit, eos quidem ad aula sua proscripsit. Ad Eunomium autem quamprimùm Chalcedone capiendum certos homines misit, cúmque † Halmyridem deportari iussit. Est autem Halmyris Mysiæ in Europa locus, ad Istrum situs: quem breui post Barbari, Istro qui glacie constrictus fuerat, transito ceperunt. Eunomius porrò inde Cæsaream Cappadociæ translatus est. Mirificum autem ibi in eum hominum odium fuit, quòd libros contra Basilium eius loci episcopum cõposuisset. Postea ei vt in agris suis, qui Diacoreni vocabantur, viueret, permissum est, apud Cappadociæ vicum, cui Dacora nomen est, præfecturæ eius quæ ad Argæum montem sita est, Cæsareæ. [c] Nec ita multo pòst à reditu mortuus, sepulturam in patria sua sortitus est. Eunomium hunc plurimùm, vt diuinum hominem, [d] admiratur ecclesiasticus scriptor Philostorgius. Prudentiam enim & virtutem eius incomparabilem fuisse, apertè nugatur. Et oris formam, & corporis partes decentissimas, cum multa venustate deprædicat, atque ex ore eius orationem fluentem margaritis comparat. Quamuis in laudem eius progressus, Balbum fuisse confitetur: quod vitium tamen in eo ita exornat, vt ei suauem eloquentiam tribuat. Quinetiam † viriliginem, quæ faciem illius quasi notis quibusdam deformauerat, ornamentum quoddam ori illius attulisse confirmat. Omnes autem alios eius libros diuinis laudibus efferens, præ cæteris excellere epistolas eius dicit.

Hoc loco apud Niceph. & apud Sozo. lib. 7. cap. 17. Chalcedonensis ciuitas perinde atque ex suburbiis Byzantij vnum designatur. Nã suprà c. 8. eod. & apud Sozo. lib. 7. cap. 6. Chalcedone Eunomium priuatum vixisse dictũ est. Socrates quoque Constantinopoli in ædibus priuatis conuentus eum egisse scribit. lib. 5. cap. 20.

** Ex eodem alueo & super Istropolim lacus gignitur. 63. M. P. ambitu.*

Halmyrim vocant. Plin. lib. 4. ca. 12. Eunomius Halmyride Cæsarea Cappadocum transfertur. Patria hæc eius fuit.
c Eiusdem mors. d Philostorgius ineptus laudator Eunomij.
† τοὺς ἀλφούς.

CAPVT XXX.

Eunomianorũ dissectio Eunomij discipul⁹ Theophronius.

SIc quidem diem suum obiit Eunomius. Sectatores autẽ eius in diuersas discessere sectas. Primus Theophronius quidam, genere Cappadox fuit, qui ab eo in contentiosa disputandi ratione edoctus, sectatoribus eius se coniunxit. Et mediocriter, seu crassè potius, vt rectius quispiam dixerit, in Aristotelis Prædicamentis, & eiusdem περὶ ἑρμηνείας, hoc est, de interpretatione seu Enunciatione libro versatus, † compendium, veluti quandam introductionem, de eis quibus ipsi vtuntur syllogismis & ratiocinationibus editum, reliquit, quod De exercitio mentis inscripsit. Deinde popularium suorum odio expetitus, quòd ad ineptam & insanam prolapsus esset absurditatem, quippe qui in magistri sui doctrina acquiescere nollet, reiectus ab eis est. Quòd nanque curiosus maximè esset, ex nominibus quæ in sacris scripturis posita sunt, collegit, quòd Deus id quod non extat præsciens, id autem quod extat sciens, atque id quod extitit memoria tenens, nõ eodẽ semper modo se habeat: vtpote qui cognitionem transferat ad præsentia, ad futura, & ad præterita. Atque eam ob rem repudiatus, conuentus suos sibi seorsim cogens, sub nomine suo hæresim instituit. Non multo pòst alius quidam Eupsychius nomine, in vrbe Constantinopolitana, propter frigidam quandam quæstionem ab Eunomianis seiunctus, suæ ipse quoque hæresis autor extitit.* Quum nanque quæstio orta esset, an filius extremam horam norit, & plurimi Euangelica dicta proferentes, ne ipsum quidem horam eam scire dicerent: Eupsychius sententia sua in scriptum relata, confirmauit, filium non expertem eius cognitionis esse, qui à patre omnia locupletissimè acceperit. Quum autem qui hæresi ei præibant, dicta eius non admitterent, à communione eorum desciuit, & ad Eunomium exulantem se contulit. Quò etiam alij ex vrbe Constantinopolitana Eunomianæ sectæ venêre, vt ibi eum calumniosè arguerent: atque etiam, si vsus ita ferret, de causa cum eo disputarent. Quòd vbi Eunomius cognouit, ea quæ Eupsychius proferret laudauit, & ad communionem eũ admisit: a quum quidẽ id constitutio vetaret, quæ nefas

† συνόψιν. Is etiam ab Eunomianis repudiatus. Ineptia eiusdem. Theophronius ab Eunomianis se disiunxit, et sectam propriam instituit.

Eupsychius ab Eunomianis segregatus. Sozo. Eutychium nominat li. 7. ca. 17.

** Quæstio, an filius extremam horã nouerit.*

Agnoetæ hi dicũtur, Eupsychius ab Eunomio in exilio laudatus.

a Cõmunio precum.

esse decernit, peregrè aduenientes † ad communes preces admittere, [b] si literas secum non afferant, quæ ad eiusdem opinionis populares, per notas ita scriptę, vt ab aliis legi non possint, dantur. Postquam autē breui Eunomius è vita migrauit, hæresis eius post Eunomium Constantinopoli præses, Eupsychium minimè admisit. Ægrè enim is tulit, ꝙ æmulatione quadam ducebatur, se contraria Eupsychio, qui nondum clericus erat, sentientem, quæstionem propositā soluere nō posse. Quapropter aduersandi studio ille, quū multi ad eum opinioni suæ suffragantes confluerent, ab Eunomianis segregatus, hæresim suam induxit.[c] Porrò quòd diuinus etiā baptismus ita per adulterinum vsum depraauatus est, vt non in trinitatem, sed semel in mortem Christi mersio fiat: non Eunomio, sed discipulis eius Theophronio & Eupsychio, multorum opinione atque sermone ascribitur. Causas hasce breuiter exposuimus, vt quisque norit, quamobrem Eunomiani in diuersas discesserint partes. At qui Theophronium sequuti sunt, [d] Eunomiotheophroniani: qui verò Eupsychium, Eunomioeupsychianiani cognominati sunt. Disputationes autem & orationes omnes quæ de his quæstionibus habitæ sunt cōmemorare, per longum, & prorsus difficile esset, præsertim quum aliud mihi propositum sit institutū. [e] Tū verò apud Macedonianos etiā ad tempus discordia extitit, cuius autor fuit [f] Eutropius quidam presbyter, seorsim* conuentus agens. Ei verò Carterius Macedonianæ sectæ antesignanus restitit. Eodem tempore & ab [g] Arianis Constantinopoli illud in quæstionem vocatū est, An priusquam filius fuerit (profitebantur enim eum ex non existentibus extitisse) pater tum pater vocari potuerit. Et Dorotheus quidē qui Antiochia accitus, ibi pro Marino administrationē sectæ huiusmodi obtinebat, apertè decernebat, fieri nō posse, priusq̄ fili' subsisteret, vt pater vocaretur: ꝙ patris nomen ex eis esset, quod † ad aliquid referretur. Marinus verò diuersum cēsuit: & priùs etiā patrem, quàm filius fuerit, patrem profite-

† μὴ συνάχεσθαι.

b Dabant olim hæretici sectatoribus suis proficiscentibus ad populares factionis suæ, tanquam sodalitatis tesseras, per notas scriptas literas.

c Depravatio baptismi discipulis Eunomij à quibusdam adscripta.

Eupsychianorum secta.

d Eunomiotheophroniani. Eunomioeupsychiani.

† *Alij: Eunomioeutychiani.*

e Dissidium apud Macedonianos.

f Eutropi⁹ & Carterius Macedoniani inter se dissentiunt. Dissentionis autores. *g Item apud Arianos. Dorothe'. Marinus.* † πρὸς τι. *Psathyriani Gotthiani.*

batur. Siue quòd ita ex animo sentiret, seu quòd Dorotheo aduersaretur, vt qui ei hæresi ea gubernãda prę latus fuerit. Et talem ob causam in partes duas multitudo, quæ eos sectabatur, discessit. Et Dorotheus quidẽ in sacra sua æde permãsit. Qui autem Marini partium erant, nouis cõditis ecclesiis, in eis conueniebant. Qui etiam Psathyriani, siue Gotthiani vocati sunt: propterea quòd vir quidam ψαθυροπώλης, hoc est, placentarum venditor: quæ ex liborũ genere sunt, nomine Theoctistus, opinionem hanc magnopere defendit. A Gotthis autem illis nomen inditum, quòd Selinas Gotthorum episcopus tãtopere ei sentẽtiæ addictus fuit, vt ad eam, gentem Gotthicam omnem adduxerit. Nam obsequẽtes sibi admodũ barbaros habuit, nimirum quid ad docendum non solum patria eorum, verùm etiam Græca lingua appositus fuerit: Vlphilæ illius Gotthorum episcopi, de quo suprà quoque diximus, quum res Valentis exponeremus, primùm subscriba, deinde etiam successor factus. Nec ita multo pòst dissidium quoque intercessit ei quem diximus Marino & Agapio, qui factionis eius ecclesię Ephesi episcopus à Marino creatus pręfuit. Quorum discessio parum abfuit quin bellum prorsus, Gotthis maximè Agapio fauentibus, mouerit. Quam ob causam permulti Prefectorũ suorum cõcertationem & dissidendi studium reprehendentes, ad vniuersalem se ecclesiam cõtulere, qui etiam nullo discrimine ad communionem sunt admissi. Atq; hæc quidem causa extitit, cur primùm Ariani segregati, in factiones abierint. Et ex eo tẽpore illi, in quibus sunt vrbib⁹, seorsim suos queq; cõuentus secta agit. Constantinopoli verò, eos triginta & quinque annis dissidentes, tãdem ad concordiam vir quidam cõsularis [a] Plinthas, sectæ eorũ sectator equestribus simul & pedestribus copiis pręfectus, magni in aula Imperiali nominis reduxit. Quo tẽpore synodo etiam ab [b] Arianis coacta statutum est, ne quãdo posthac quęstiones, quæ secessionem tãtam attulissent, in medium proferrentur. Hæc quidem paulo pòst facta. Fortasse autem aliæ quoq; in vrbibus passim sectæ & sectiones Arianorũ fuere, quas mihi omnes ex-

Selinus Gotthorũ episcopus Vlphilæ successor.

Dissensio alia inter Marinum & Agapium.

Per causam intestinorũ dissidiorum multi ab Arianis ad catholicos trãsierunt.

Sozo. addit consularem fuisse.

a Plinthas vir clarus Cõstantinopoli Arianos dissidẽtes ad cõcordiã reduxit

b Ariani statuto cauent, ne posthac quæstiones secessionis & dissidij causæ pponãtur.

actè referre fas nõ est. Sed satis fuerit nunc, pręcipuas & necessarias attigisse, & eas potissimũ quæ Constantinopoli, cuius ego alũnus & soboles sum, fuere: quippe quæ præclaratiores aliis extitere, & propterea latère nõ potuerunt. Si quis autem cõsilium eiuscemodi hæresiũ cognoscendarũ cepit, vnde, & quomodo initia sua sumpserint, & quibus autoribus incremẽta sua acceperint, † eum vt [c] Panaria legat hortor: liber autem is ab Epiphanio, qui ecclesiam Cypri administrauit, editus est.* Præterea Theodoritum Cyri episcopum, atque insuper admirandum illum Ioannem Damascenum: nam & hi ambo permulta de iis disserunt.

** Theodoritus etiam, & Ioannes Damascenus, apud Græcos de hæreticis scripserunt.*

c Opus Panariũ Epiphanij de hæreticis.

* ἐντυχεῖν προτρέπομεν τοῖς παναρίοις.

Panarium hoc op⁹ etiã ἀγκυρωτὸν dicitur. apud Socra. li.5.ca.24. Sed vtrũq; & Panarij & Ancyroti op⁹ diuerso nõie Græcè & Latinè editũ extat: hoc cõpẽdiosum illud sanè quã prolixũ.

CAPVT XXXI.

PEr idem tempus Nouatiani quoq; inter se dissidentes, per secessionem, Sabbatianorum quæ vocatur hæresim constituerunt. Erat enim apud eos presbyter quidam Sabbatius nomine, à Marciano cõsecratus: qui quòd ex Iudæis ad Christianismum peruenisset, nihilominus præsumptæ & anticipatæ Iudæorũ opinioni inseruire studuit; & clàm etiam episcopatum affectauit, necnon vnà cum Theoctisto & Macario & ipsis presbyteris, eis adhærentibus, qui sub Valentis Imperio cõuentum in Pazo vico habuerant, festum diem Paschæ cum Iudæis celebrauit. Ac primùm quidem propter vitæ institutum, quam optimã monasticis exercitiis agebat, à Nouatianorum se corpore seiunxit: deinde verò quosdam participatione diuinorũ mysteriorũ indignos reputãs, talémq; prętextum obtẽdens, eum quem diximus diem festum in aliud trãstulit, de Iudęorum sentẽtia scilicet, tempus. Postquã autem manifestò apparuit, res nouas eum moliri, Marcianus seipsum propter importunam Sabbathij cõsecrationem reprehendit: idẽtidem dicere solitus, melius se facturum fuisse, si spinis potius quàm illi manũ imposuisset. Atque vbi is ecclesiam suam in partes duas diuisam, & quosdã ad alium desciscere vidit, episcopos hæresis suæ, qui cũ eo com-

Marciani Nouatiani episcopi scitè dictũ de Sabb. ordinatione.

Nouatianorũ dissidiũ. Sabbatianorũ apud eos hæresis.

Cũ Iudæis Pascha celebrat.

Sabbatius ex Iudæo Christian⁹ factus & proinde Iudæo christianus.

municabant, statim Sangarum cõuocauit. Est is locus Bithynorum prouinciæ, ad mare, nõ longè ab Helenopoli situs [a]. Eò quoque ab episcopis cõgregatis Sabbatius euocatus est. Ibi causam mœroris sui dicere iussus, festi diei eius dissensionem allegauit. Nam eum cũ Iudęis, sicuti etiam nõ ita pridem, qui in Pazo Phrygię vico cõuenerant, statuissent, peragendũ esse dixit. Cæterùm illi propterea hoc eum præ se ferre cõsiderantes, ꝙ ad episcopatũ anhelaret, iurisiurandi sacramento eum obstrinxerunt, ne vnquã episcopatum sibi expetendum statueret. Postquam ille iurauit [b], se episcopatum suscepturum non esse: non satis causę esse putãtes, cur ecclesia eorum factionibus diuideretur [c], placitũ eis est, vt omnes consentirẽt, atque eodem in loco ecclesiasticos conuentus agerẽt: festum autẽ Paschæ diem, quo quis vellet tempore celebraret [d]. Et ea de re canonem promulgarunt, quem ἀδιάφορον, hoc est arbitrariũ & indifferentem vocarunt. Statuerunt quoque, ne decretũ eorum qui Pazi cõuenerant, vniuersali canoni pręiudicaret. Quòd & prisci illi viri, & maximè qui Apostolis proximi fuere, etiamsi de Paschæ festo die plurimũ inter se dissiderẽt, inuicem tamen inter se cõmunicassent, & aliis in reb⁹ omnib. prorsus nõ dissensissent. Et quòd pręterea Nouatiani in vetere Roma haudquaquã cum Iudæis, sed post æquinoctiũ cum reliquis Romanis, qui Petri & Pauli apostolorũ traditione vtebantur, Pascha peregissent: nec ob eam causam ꝙ Paschę festo celebrãdo inter se dissentirent, discessionem ab eis qui cõmunem cũ eis haberent religionẽ, fecissent. Proinde re bene deliberata, indifferentẽ, quem diximus, canonẽ protulere, vt quilibet pro eo atq; ei placitũ esset, ex cõsuetudine aliqua, aut pręsumpta opinione, Pascha celebrãs perficeret: non quidem vt ea res aliquam in cõmunione dissensionẽ afferret, verùm vt qui sic discrimine nullo festum diem agerent, in ecclesiæ cõmunione concordarent. Eiusmodi canone cõfirmato, Sabbatius, qui scilicet iureiurando obstrictus esset, quum Iudęorũ obseruationẽ sequeretur, pręterquam † si festus dies in idem

bis eodẽ anno Pascha celebrari quãdoque solit⁹ est. Sabbatius à reliquis Nouatianis seiũctus episcopatũ etiã inter suos gerit.

a Synodus Nouatianorũ Sangari celebratus.
Sabbatius causam secessionis suæ ꝑ simulatione indicat.
b Idẽ iurat se ad episcopatum non anhelaturũ esse.
c Decretũ eius synodi.
d Canõ Nouatianorũ de Paschate ἀδιαφόρως, quo quis vellet tẽpore, celebrãdo.
Nõ temerè vnionẽ ecclesiæ suæ scindẽdam ꝓpter diuersitatẽ paschatis celebrãdi, Nouatiani cẽsent.
† hoc est, Si oẽs eodẽ tẽpore Pascha peragere cõtingeret. Sozo. Sic ille

cum illis tĕpus incideret, receptis statísq; ieiuniis alios præueniebat, & clàm solennes ritus perficiens, Pascha peragebat.* legitimóq; & vespertino sabbati tempore vigiliis & precationibus aliis interesse solitus, postridie cum reliquis cõmuniter de festo die participauit, diuináque mysteria percepit. Hoc sic cũ annis aliquot latĕter faceret diutius seipsum occultare nõ potuit. Quũ enim breui celebritatem ex ea re cõsequutus esset, permultos ex simplicioribus ad se pertractos æmulatores habuit, & maximè Phryges & Galatas. Qui quoniam patrio more sic ieiunabant, morem eum vt rectiorem confirmari putauerunt. Itaque hũc sequuti, clam etiam vnà cum Iudæis Pascha celebrarunt. Et Sabbatius suos sibi paulatim cõuentus agens, à reliquis Nouatianis secessit: & iurisiurandi oblitus, episcopatũ apud sectatores suos suscepit, sicuti paulo pòst dicam.

** More Iudaico scilicet.*

CAPVT XXXII.

SEdenim ego & Sabbatium & sectatores eius demiror, quid eis in mĕtem, vt festum hunc diem innouarent, venerit: quum ab initio Iudæi veteres, sicuti Eusebius Pamphili memoriæ prodidit, Iosephum, Philonem, Aristobulum, & non paucos alios testes laudans, τὰ διαβατήρια, hoc est, Paschalia pro transitu sacrificia, sacrificarint, post æquinoctium vernũ, sole † duodecimam partĕ, quæ à Græcis Aries appellatur, zodiaci circuli ingresso: luna autem * per diametrum & rectam lineam soli opposita, tum quatuordecimæ diei cursum tenente. Ad hæc Samaritani, qui pręcipuè tĕpora secundum cõstitutiones Mosaicas obseruant, nõ prius festũ hunc diem peragunt, quàm * nouos fructus crescentes cõspiciant, Nouorum enim, inquiunt, frugũ festum in lege dicitur: vt id celebrare, antequam illi appareãt, nefas sit: proindéq; vernum æquinoctium ferias eas præcedere necessariò debeat. Quapropter quum Iudęos sibi imitãdos proposuerint, eos admiror, quòd nõ potius antiquitatem, quę apud eos est, laudauerint. Et satis colligere licet, Sabbatianis istis, atq; eis qui τεσσαρεσκαιδεκατῖται, siue Quatuordecimani vocãtur, exceptis, hæreses alias omnes festũ Paschę cũ Romanis & Ægyptiis & Palęstinis pagere. Nouatiani igitur isti resurrectionis

Iudæi antiquitus pòst vernũ æquinoctiũ Pascha celebrarunt.

† τὸ πρῶτον δωδεκατημόριον, So.

** κατὰ διάμετρον. Niceph. ἐκ διαμέτρου, So.*

** πρὶν τὸν νέον τελεσφορεῖσθαι καρπόν. Sozo.*

In Asia hi fuere.

Quatuordecimani.

Sozom. li. 7. cap. 18.

diem peragunt, Iudæos & ipsi sequuti. In idem verò cũ Quatuordecimanis tempus incidunt. Quod si prima sabbati dies non eadem cũ decima quarta die lunæ est, Iudæos ponè sequuntur, quotcũque diebus adueniens Dominica dies à precedẽte decimaquarta die lunæ abfuerit. Mõtanistæ verò, quos etiam Pepuzitas & Phryges appellare cõsuetudo est, quadam ratione inuenta, iuxta eam Pascha celebrant. Atq; in primis eos reprehendunt, qui propter festũ Paschæ lunæ cursum obseruant. Non illum enim, sed solis orbem, eis qui ritè Pasche diem inquirere velint, inspiciendũ esse censent. Et mensem quemlibet dierum triginta, atq; principiũ earum æquinoctium vernum faciunt: quæ dies, secũdum Romanos, ritè ante 9. Calend. April. dicatur. Ea nãq; etiam magna hæc duo luminaria initium suum habuisse allegant, per quæ tempora & anni significantur. Idq; ex eo liquere asserũt, quòd luna per octenniũ cum sole conueniat, & ambo initium * nouum sumãt. Quandoquidem octennalis lunæ cursus nonaginta & nouem mensibus perficiatur: diebus autem bis mille noningẽtis viginti duobus, quibus etiam sol octonos absoluat cursus. Ita vt annus quilibet cẽseatur esse dierũ trecentorum sexaginta quinque, & †quartæ vnius diei partis. Ex ea nanque die quæ est ante 9. Calend. April. quippe quæ principium creationis solis & primi mensis existimetur esse, colligunt atque cõputant eam quæ in sacris literis dicitur, decimãquartam diem, quam esse dicunt ante 8. Id. April. in qua semper festum Paschæ agunt. Quod si ita, vt sæpe fit, in eam Resurrectionis quoque dies concurrat, proxima † Dominica die id festũ celebrant. Scriptum enim est, inquiunt, à decimaquarta vsque ad vigesimam primam Pascha esse peragendũ. Mihi sanè nõ rectè fecisse videntur, qui olim de festo hoc die tantopere dissidẽtes contenderunt: multo verò minus, qui hac in parte Iudeos sibi imitandos esse statuerunt. Sed illis, vt opinor, in mentem non venit, quòd Iudaismo in Christianismũ mutato, ex necessitate quadam figuræ rei ipsi cesserint: sicuti hoc inde satis cõstabit. Nulla nãque Christi lex Christianis vt Iudaizent precipit. precipit autem? imò potius id prohibet: quemadmodum

Mõtanistarũ Pascha.

Æquinoctium vernũ ante 9. Calend. April.

* καὶ ἀμφοῖν κατὰ ταὐτὸν νουμηνίαν συμβαίνειν τεταρτημορίου ἡμέρας μιᾶς.

Nono Calẽd. April. initiũ creationis. Mõtanistæ Pascha celebrãt ante 8 Id. April.

† τῇ ἐρχομένῃ κυριακῇ.

Admiratur Nicephorus cũ Socr. li. 5. c. 22. eos qui vel pertinaciter de

admodum disertis verbis diuinus Apostolus sanxit, non solum de circuncisione, quæ legis est caput, verans, verùm etiam de diebus festis cohortãs, vt nequaquam disceptantes segregemur. Et ad Galatas scribens: Dicite mihi, inquit, qui sub lege esse vultis, legem nõ auditis? Atq; vbi de hoc pauca disseruit, deinde ostendit Iudęorum populũ seruum esse: libertatem autem eos obtinere, qui Christum sequuntur. Vbi etiã admonet, non obseruandos esse dies & annos, In epistola autẽ ad Collossenses clara prædicat voce, vmbram esse obseruationes eiusmodi. Quapropter infert dicẽs: Nemo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbati, quę sunt vmbra futurorũ. Ad Hebręos autem hęc omnia veluti sigillo cõfirmans, dicit: Translato enim sacerdotio, necessariò etiã legis trãslatio subsequuta est. Satis igitur liquet, neq; sacrũ Euangeliorũ librum, neq; diuum ipsum Apostolũ, Christianis iugum seruituris legis imposuisse: sed vt & Pascha & reliquos festos dies honorificè, quãdocunq; eis visum esset, peragant, animi * gratitudini eorũ qui beneficio sunt affecti, reliquisse. Proinde quia homines maximè ferias amant, à laborib. in eis cõquiescentes, tum sicuti cuique visum erat, in regionibus passim, cõsuetudine quadam per traditionem accepta adducti, salutiferæ passionis memoriã colentes celebrarunt. Neq; enim vel Seruator ipse, vel eius discipuli, lege vlla id obseruandum esse statuerunt: sed neq; in eum qui hoc ita non perageret, condemnationem aut pœnam aut execrationem, sicuti Mosę lex facere solita fuerat, vel Euangelica vel Apostolica scripta induxerũt, aut cõminati sunt. Diui verò Euangelistę historia sua scribẽda, Mosaici Paschæ festi obiter saltem mẽtionem fecere: Seruatorẽ scilicet azymorum tẽpore passum esse, quum celebre apud Iudęos ageretur festum: vt ostenderent illi, festis potissimùm diebus cędes eos perpetrare cõstituisse. Ipsis profectò sanctis Apostolis consilium illud propositum non fuit, vt sibi de diebus festis iudicium sumerent, aut de eis leges ferrent: sed potius Deo gratam vitam, virtutem, & veram erga Deum pietatem traderent atq; inducerẽt. Mihiquidem videtur, quemadmodum alia plurima ple-

festo die Pascha disceptãt, vel Iudæos eo celebrãdo imitentur.

Libertas Christiana.

Contra superstitiosã tẽporũ festorũq; dierũ obseruationem.

Apostoli Paschatis celebritatẽ liberã populis Christianis reliquerunt.

* τῇ συγγνωμοσύνῃ. τῶν εὐεργετηθέντων.

Quid potissimũ sancti Apostoli doctrina sua spectarint.

risque in locis suam obtinuere consuetudinem, ita id quoque de Paschæ festo accidisse, quòd ex more quodam apud gẽtes, quæq; suam habuit obseruationem: vt satis manifestum sit, neminem Apostolorũ quidquam de festo hoc die legis sanctione constituisse.

CAPVT XXXIII.

Iã tum ab Apostolorũ temporibus christiani pascha feriis celebrãdis variarũt. Victor Rom. eps Asianos eo nomine dãnauit. Sed hic ab Irenæo est reprehẽsus. Polycarpus martyr cũ Aniceto Romæ paschate ab, eo colẽdo dissidẽs cõmunicauit.

PORrò quòd ab initio Pascha moribus magis quàm legibus obseruatum sit, re ipsa declarabimus. Qui namque minorem Asiam incoluere, plurimi ab Apostolorum tẽporibus sabbato despecto, decimã quartam lunæ diem obseruarunt. Quod quum facerent, nequaquã ab aliis, qui hoc nõ itidem facerent, dissidebant: quoad Victor vrbis Romanæ episcopus, plurimũ cõmotus literis Asianos quartãdecimam diem colentes dãnauit atque excommunicauit. Quam ob causam è diuerso Ireneus Lugdunensis in Galliis episcopus, ad Victorem literas dedit, quibus illum obiurgat, & facinus tam calidum reprehendit: perdoctè exponẽs, quòd quum antiquiores etiam cõmunionem rerum omniũ inter se in Christianismo retinerent, & de Paschæ festi tẽpore variarent, nullum id putauerint esse præiudiciũ. Adiiciens præterea, Polycarpũ Smyrnæ episcopum, qui sub Gordiano postea coronã martyrij recepit, Romam venisse, & cum Aniceto eius vrbis episcopo cõmunicasse, nihil de festo Paschæ cum eo disceptantem. Nam & ipse Polycarpus patria quadam Smyrnensiũ consuetudine, decimaquarta die Pascha celebrabat: sicuti Eusebius quoque Pamphili in quinto ecclesiasticæ historiæ suæ libro testatur. Constat igitur, sicuti dixi, quosdam in minore Asia decimamquartam lunæ diem obseruasse. Alij verò, qui in superioribus Orientis partibus habitant, sabbatum festo eo celebrando magis coluere. Cæterùm de mense eis maior fuit cõtentio. Quidam nanq; Iudæos sequi voluerunt, quum quidem iamdudum certiore obseruatione illi excidissent. Aliis verò ab eo abhorrentibus, post æquinoctium vernũ Pascha agendum potius visum est: celebrandũ id semper esse dicentibus, quum sol in Ariete sit, secundum Antiochenos Xanthicô, secundum Romanos autem Aprili mense. Qui quidem

Iudæi veteres etiã post æquinoctiũ vernũ Pascha celebrarunt.

non eos qui tum delirabant Iudæos, sed antiquissimos, & magnum illum in primis Iosephum, sicuti is hac de re in tertio Antiquitatum Iudaicarum libro refert, sequuti sunt. Ac illi quidem qui minorem Asiam & superiores Orientis partes tenent, ad hunc modum de festo hoc die dissenserunt. Alij verò omnes, qui Christianismum susceperunt, & Occidentales cuncti ad Oceanum vsque, post vernum æquinoctium Pascha peragere inueniuntur, vetustiorem cõsuetudinem sequentes. Qui sanè vniuersi ita festum Paschæ celebrantes, nunquam inter se discordare visi sunt. Neq; verò quemadmodum multorum sermonibus fertur, magna illa sub Cõstantino Nicęæ celebrata Synodus, eiuscemodi diei Paschæ celebrandi errorem induxit: sed ipse potius diuus Cõstantinus, paucos illos qui à recepta obseruatione dissentiebant, literis suis cohortatus est, vt partem maiorem sequerentur: & eam imitantes, eodem modo cum illa festum diem peragerent. Epistolam eam imperatoris totam, in tertio libro eorũ quos de vita Cõstantini Eusebius conscripsit, inuenies. Ex ea autem particulam quæ de festo Paschæ scripta est, hic apponam: quæ de verbo ad verbũ sic habet: "Est ordo quidam bene institutus, quem omnes Occidentalium & Meridionalium & Septentrionalium orbis terræ partium, & quędam etiam Orientalium regionum ecclesiæ seruant. Quapropter quum in pręsentia rectè omnes id cõstitutum esse existimarũt, tum ipse solertiæ quoq; vestræ placiturum esse recepi, vt quod per vrbẽ Romanã, & Italiam, Africam, Ægyptum omnẽ, Hispanias, Gallias, Britaniã, Libyam, cunctam Gręciam, Asianam & Põticam prouinciam, & Ciliciam, cõcordi & vna prorsus sententia seruatur, idem quoq; vestra nõ grauatè suscipiat prudentia: Quæ illud secum cõsideret, non solùm maiorem esse in eis quos enumerauimus locis ecclesiarum numerum, verùm etiam communiter maximè idem omnes velle, sanctissimum esse, accuratiorémque rationem, vt nulla omnino nobis cum Iudęorum perfidia intercedat communio efflagitare." Imperatoris epistola sic habet: Verumenimuerò, Quatuordecima nos ferunt à Ioanne apostolo decimæquartæ diei lunæ obserua-

Cõstantin⁹ magnus in Nicæna synodo literis scriptis, Asianos, vt cũ Occidẽtalibus eodẽ tẽpore Pascha celebrarẽt, hortat⁹ est. Cõstantini ex eis literis verba.

Ioan. apostolus Quatuordecimanos in Asia Pascha celebrare docuit: Petrus

*& Paulus Romanos. Maiores nostri Pascha hoc vel illo tẽpore peragere ἀδιάφορον esse voluerũt. Caeremoniarũ dissimilitudine nõ laeditur vnitas Ecclesi. Greg. pap. * περὶ τὰ καιρία.*

tionem accepisse: Romanis autem & Occidentalibus partibus Petrum & Paulum, Apostolorum maximos, eam quae ibi frequentatur tradidisse consuetudinem. Scriptum quidem hac de re decretũ edere nemo potest. Sapienter verò Victor & Polycarpus extinxisse de die festo cõtentionem videntur. Quandoquidem autẽ Occidentales episcopi traditionem Petri & Pauli minimè dehonestandam duxerunt, & Asiani quoque Ioannis Euangelistae institutũ seruandum esse contenderunt, de communi cõsilio placitum est, vt quique, sicuti assueuerant, festum diem agerent, mutuam autem communionem nequaquam rescinderent. Stultum quippe quàm maximè esse opinati sunt, cõsuetudinum eiusmodi variantium gratia, à mutua cõiunctione discedere, quum eis de * rebus religionis praecipuis per consentientem concordiam conueniret.

CAPVT XXXIIII.

De variãtibus apud veteres ecclesiarũ cõsuetudinib⁹ & obseruationibus.

QVòd verò cõsuetudinem potius quàm legem sequuti veteres plerisque in locis, vt quibusq; visum erat, Pascha celebrarũt, inde facilè colligitur. Non omnes etenim, quanuis eiusdem opinionis essent, easdem traditiones in ecclesiis seruarunt. Et qui eandem colebant fidem, saepe cõsuetudinum obseruatione inter se variarunt. Neq; id verae pietati detrimento fuit. Porrò quum ad hunc locũ peruenerim⁹, aequum visum est, pauca quaedã de diuersis ecclesiarum moribus cõmemorare: qui antea quidem sic variè obtinuerũt, nunc autẽ per gratiam Dei cum tẽpore mutati, ad consentientem concordiã apud omnes peruenerũt. Et primùm de obseruatione Paschalis festi dicendũ. Quae enim eas praecedunt ferias ieiunia, variè apud quosq; ab initio seruata cõperimus. Romani nanq; tres continuas hebdomadas, sabbatis & Dominicis diebus exceptis, ieiunarunt. Illyrici autem, & cuncta Graecia, praeterea Alexandria & Libya omnis, Aegyptus & Palaestina, sex hebdomadibus ante festum Paschae ieiunium continuarunt. Quadragesimam tẽpus id nominantes. Alij rursus ante septem hebdomades ieiunare inceperũt: sicuti Cõstantinopoli, & circumcirca ad Phoeciam vsque, † tribus tantum hebdomadibus quinos dies ex interuallo, binis septi-

In ieiuniis ante Paschae ferias. Quadragesimale ieiunium. † τρεῖς μόνας πεντήμερας ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες. Socrat.

manis intermissis, à cibis seabstinẽtes, itidem Quadragesimam tẽpus tale vocarunt. Montanistæ verò duabus. Quos mihi demirari in mentem venit, quomodo omnes isti in dierũ numero sic variantes, Quadragesimam tamen ieiunij tẽpus vocent. Quanuis alij aliam rationem texentes, nomini ei honestũ prętextum obtendant. Non solùm verò de dierum numero, verùm etiam de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, & abstinentia, multum inter se dissident. Quidã enim animata prorsus nõ attingunt: alij autem attingunt, sed pisces solos. Sunt qui animata quoq; cum piscibus volatilia degustant: ex aquis ea quoq; progenita esse, vt Moses inquit, dicentes: Nõnulli ab ouis & nucibus siue baccis abstinent. Nonnulli verò arborũ fructibus vescuntur. Quidam panem siccum tantum comedunt: quidã verò ne hunc quidẽ attingunt. Diuersum etiam est cibi capiendi tẽpus. Aliqui nãque hora nona, aliqui post occasum solem, quidã post diem vnam sequenti die cibum capiunt: nonnulli verò ad tres, ad quatuor, ad quinque, & ad septem vsq; dies dapibus abstinentes procedunt: pro eo atque quisq; cibo carere vel vult, vel potest. Et alia apud alias gẽtes & populos fiunt, apud quos rerum talium innumeræ extant causæ: de quib⁹ omnibus nullum pręceptũ, quod in scriptum relatum sit, ostẽdi potest. Vt satis cõstet, primos illos Verbi ministros, ab initio obseruationes eiusmodi arbitrio quorũq; reliquisse, vt quisque nõ metu aut necessitate quapiam adductus, quod bonũ est, deligere & sequi posset. Porrò in ieiuniis ferias Paschales pręcedẽtibus, & in ieiunãtium cibis, à principio in ecclesiis huiusmodi diuersitas fuit. Verùm in Synaxi plurimam varietatem fuisse inuenimus. Quum enim pleræq; omnes per orbẽ ecclesiæ diebus sabbati cõsuetudinem haberent hebdomadis vnius tempore diuinis mysteriis operari, Romani & Alexandrini ex antiqua quadam traditione hoc nõ faciebant. Ægyptij verò Alexandrinis vicini, & qui circum Thebaidem habitant, synaxes quidem die sabbati peragebant: sed non eadem, qua tum Christiani vtebantur cõsuetudine, diuinã sanctificationem pęrcipiebãt. Verùm quum abundè conuiuati essent, & omnis generis cibis

In delectu ciborum.

In tẽpore cibi capiẽdi.

Obseruationes ἀδιάφοροι.

In synaxibus & Eucharistiæ pceptione.

Vna hebdomadis die veteres, sabbato scilicet, cœnam Dominicã peragebãt.

delicatius se repleuissent, à prandio scilicet, circiter vesperam multam, mysteria † oblatione peracta percipiebant. Quarta hebdomadis die, & ea quæ Parasceue dicitur, Alexandrini scripturas legebant, doctoribus eas interpretantibus: omniáq; quæ ad Synaxim pertinent peragebant, prçterquàm diuinorum mysteriorũ perceptionem. Atq; eam illi antiquitùs habuere, consuetudinem. Dicunt etenim, & Origenem plurimùm diebus istis in ecclesia docuisse, atq; synaxes seu cõuentus egisse. Qui quum sapiẽtia & doctrina multis prçstaret, & perspectum haberet, infirmiorem esse Mosaicam legẽ, quàm vt vllo modo ad literam * reddi atque exprimi posset, rationem festi Paschæ ad speculatiuam cõtemplationem reuocauit, vnũ solum esse verum Pascha dicens, quod Christus peregit, præclarè aduersus hostiles potestates re gesta, quum in crucem suffigeretur, longè optimè eo contra aduersarium vsus tropço. In eadem Alexandria, in lectorum & † notariorum ordine discrimen nullum fuit, siue illi iam fideles, siue catechumeni, hoc est, qui sacra doctrina instituerentur, essent, quum ecclesiæ in locis omnibus aliæ fideles tantum in ordinem hunc legerent. In Thessalia & hoc factitatum esse liquet. Licebat clerico cuiuis, priusquam in ordinem eum cooptaretur, legitimè vxorem ducere. at si postea, vt cõsuetudine receptum est, vxorem cognouisset, ordine eo mouebatur: quum in Oriente omnes, atq; etiam episcopi, si vellent, pro arbitrio suo, nõ aliqua legis necessitate coacti, vxorum cõgressum declinarent: multi etiam ipso episcopali munere fungentes, in episcopalibus ædibus liberos multos ex coniugibus, quas sibi legitimo matrimonio antea coniunxissent, susciperent. Nunc autem † ne in somnis quidẽ episcopus cum vxore sua concumbens, impudicus habetur. Sedenim consuetudo ea quæ in Thessalia seruatur, ab * Heliodoro illo Tricensi episcopo ortum habuit: cuius amatorij libelli hoc quoque tempore circumferuntur, quæ adhuc iuuenis composuit, & AEthiopica inscripsit. Nunc autem ea χαρίκλειαν, quasi gratiarum gloriam dicas, nominant. Quo nomine etiam episcopatus ei ademptus est. nam quum lectione eorum

† προσφέροντες.

In lectione scripturarũ & cõcionibus.

* ἀποδοθῆναι *Christ⁹ Iesus verũ Pascha tropæo crucis aduersariũ diabolum deuicit.*

† συμβολαιογράφος.

In lectoribus & notariis.

In cõiugio sacerdotali.

† οὐδὲν ὄντι ρω.

* *Hũc Heliodorũ non dilutæ autoritatis scriptorem esse scripsit Angelus Polit. Miscellan. cap. 3.*

opusculorum iuuenes multi in periculum coniicerentur, synodus prouincialis statuit, vel libellos ipsos qui amores accenderent, igni consumptos abolendos, vel qui eos cõposuisset autori functionem episcopalem abrogandam esse. Ille verò episcopatum deponere, quàm scripta sua supprimere maluit. Hæc autem consuetudo Thessalonicæ, atque in Macedonia, & Græcia omni, seruata est. Alius item in Thessalia mos fuit, vt Paschalibus tantum diebus baptismus perageretur: quapropter multi etiam eo sacramento † non initiati decessere. In vrbe Antiochena, quæ in Syria est, altaria diuersum prorsus quàm alibi sitũ * habuere. Sacra enim ara non ad orientem, sed ad occidentem versus collocata fuerat. Hierosolymis, & in Thessalia, atque etiã in Græcia, consuetudo fuit, vt preces in peruigiliis † ad lucernas accensas eodem quo Nouatiani, Constantinopoli, modo peragerent. Consimiliter in Cypro & Cæsareæ Cappadocũ, in sabbato, & Dominico die vesperi, post lucernarum accensionem, episcopi & presbyteri sacras scripturas populo exponunt. Nouatiani autem, qui in Hellesponto sunt, non eundem orationis ritum, quem factionis eorum populares Constantinopoli, seruant, cæremonias obtinentis ibi ecclesiæ Catholicæ plurimũ sequentes. Et vt in summa dicam, in opinionibus & sectis omnibus, haudquaquam in precationibus vnũ aut alterum consentientem ritum seruatum esse, inuenire est. Scythæ qui ad Istrum colunt, multas & magnas habent ciuitates, & omnes vni subiectæ sunt episcopo. In aliis autem populis, non solùm in vrbibus, verùm etiam in quibusque vicis, episcopos esse scimus. Quæ consuetudo apud Arabes potissimum, & Cyprios, & in Phrygia apud Nouatianos, atq; apud eos qui à Montano deducti sunt, fuit.[a] Romæ ad hodiernum vsque diem non plures quàm [b] septem diaconi fiunt, ad eorũ instar qui ab Apostolis creati sunt, quibus Stephanus ille præfuit, qui primus martyrij reportauit coronam. Apud alios populos omnes, quem sors tulit, eorum numerus est. In Romana vrbe itidem quotannis semel Alleluia paschali

Sozom. lib. 7. cap. 19. b Romæ tantum septem diaconi. Ibidem semel quotannis Alleluia cantatum.

Heliodor⁹ episc. Triccensis in Thessalia, episcopatu abire, quam amatorium suũ poema abolere maluit.

In baptismi tẽpore.

In altaris structura.

† ἀμύητοι.

** Et ipsa quoq; ecclesia. Socrat.*

† ἐν ταῖς λυχνοκαΐαις.

In precib. pervigiliorũ.

In expositione sacrarum scripturarum.

In ritu precationum.

Vnus apud Scythas episcopus.

In aliis populis plurimi.

a Intelligi hoc debet de tempore imperij Theodosij iunioris.

† περὶ ὁμι-λεῖται λαῷ. *Conciones ad populum Romæ in ecclesia non habita. Ac ne nunc quidem ibi nisi monachi concionantur. Et itidẽ propè in Italia omni.* * *Alexandriæ solus episcop⁹ cõcionatur.* c *Euangelij lectio.* † ὡς ἐντελῆ τὸν τύπον φέρων χριστοῦ. *Nõ eædem in omnibus ecclesiis psalmodiæ & precatiões. Nõ iidem etiam libri. Apocalypsis Petri liber. Dies parasceues. Item Apocalypsis Pauli.*

Dominico die concinunt. Proinde à multis, iureiurãdo concipiendo, votísque nuncupandis, vsurpatum est, vt eis Alleluia audire, & cum lætitia canere daretur. Neq; episcopus, neque alius quisquam in ecclesia Romæ † ad populum docens verba facit. * Alexandriæ autem solus hoc munere fungitur episcopus, quod quidem postea, quum antea mos is non fuerit, est obseruatum. Caussam consuetudini nouæ præbuit Arius, qui quòd presbyter esset, & docendi prouinciam accepisset, contra veritatis doctrinam res nouas inducens, ecclesiam turbauit. In eadem Alexandrina ecclesia, quod in locis aliis omnibus nouum atque insolens est, olim obtinuisse scio. Episcopus nanque quum sacra c Euangelia legerentur, nõ assurgebat. Id verò in vlla plane ecclesia antiquitùs factum esse, nemo vel vidit, vel audiuit. Sacrum eum librum ibi solus legit archidiaconus: in aliis autem ecclesiis diaconi, in multis verò aliis soli sacerdotes, in nonnullis quoque diebus celebrioribus etiam episcopi. Id quod hodie quoque Constantinopoli fit, & maximè Paschalium feriarũ die prima, & primo anni ipsius ingressu. Atque ea lectio dupliciter fit. Quantum nanque Euangelici scripti prior ille recitat, tantum postea quoque diaconus repetit: scilicet, sicuti ego existimo, vt episcopus etiam Euangelium, & non tantum qui ministerium id sortiti sunt, prædicare videatur. Et fortasse etiam, vt id cœlitùs fulminis more intonans audientes, sincere absq; simulatione & deprauatione omni annũciemus. Episcopus verò etiam primùm testamẽti Euangeliũ legit, † veluti perfectam personã Christi referẽs. Porrò precationes itidem & psalmodias, sicuti dictum est, nõ easdem ecclesię omnes habent, sed neque libros aut lectiones easdem. Nam eam quæ dicitur Petri Apocalypsim, vt subditiciam & illegitimam à veteribus iudicatam, apud Palæstinos in ecclesiis quibusdam semel quotannis in die parasceues aliquãdiu legi solitã fuisse inuenimus, qua die populus magna cũ religione & cõtritione salutiferæ passionis Christi memoriæ ergô ieiunat. Rursum eam quæ Pauli Apostoli dicta est Apocalypsim, quã ex priscis hominib. nemo vidit, monachi plures cum veneratione admirantur. Fama quidem in-

crebuit, hoc ipso imperantis Theodosij tempore, reuelatione diuina repertum esse librum eum, in patria, paternaque domo Pauli Tarsi Ciliciæ, in arca marmorea repositum, & in terra defossum. Quod sanè falsum esse, presbyter quidam ecclesiæ Tarsensis grandæuus admodum (nam id canicies testabatur) cōfessus est. nihil enim eiusmodi suo tempore euenisse cōfirmauit. Quod quū asseueraret, admiratus est, si non ab hæreticis fama ea conficta esset. Id quod in multis etiam aliis libris factū esse, antea diximus. Romanis mos est, sabbato quouis ieiunâre. Cæsareæ Cappadocum, qui post baptismum peccassent, eos à communione arcebant: quod itidem Nouatiani faciunt. Idem Macedoniani quoq; in Hellesponto, & item Quatuordecimani in Asia obseruauere. Nouatiani in Phrygia digamos, & eos qui ad secundas nuptias trāsiissent, non recipiunt. Qui verò Cōstātinopoli sunt eorum populares, propalàm eos neque admittunt, neque reiiciunt. In Occidente autem id liberum est prorsus. Sedenim dissensiones tales in ecclesiis inualuisse opinor, reuerentia eorū qui eis ab initio præfuerunt, & qui illis deinde successerūt. Nam ij tanquam leges quasdam ab illis acceptas, per manus posteris tradidere: non satis pium, neque ferendum esse arbitrati, si traditiones, in quibus educati essent, non honorificè colerent, sed contemptim reiicerent. At mihi valde laboriosum & difficile esset, variantes per vrbes & regiones omnes ecclesiarum cōsuetudines enumerare & perscribere. Ferè enim fieri id omnino nequit. Eādem autem priscos homines existimandum est obtinuisse de

Sozo. li. 7. cap. 19.

*** Romani quouis sabbato ieiunant.*

Seuera Nouatianorū obseruationes.

Peccantes post baptismum.

Bigamorū reiectio.

Causa & occasio variantium in ecclesiis obseruationū.

*** Consuluit Ambrosium hominem Dei Augustinus adhuc catechumenus, vtrum secūdum morem suæ ciuitatis mater eius sabbato ieiunare, an Mediolanensis ecclesiæ more prandere deberet. At ille quid possum, inquit, hic docere amplius quàm ipse facio? Quando hic sum, non ieiuno sabbato. Quando Romæ sum, ieiuno sabbato. Et ad quamcunque ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate: si pati scandalum non vultis, aut facere. Custodita scilicet eorum inter quos viuimus in his rebus inoffensa societate: & cauendo, ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur. Aug. epist. 86.*

festo hoc die, cuius gratia in hũc locum digressi sumus, opinionem, quòd scilicet ex consuetudine quadam diuersum habuit festum Paschæ cultum. Nunc verò diuina suppeditante gratia, impedimentis & dissensionibus omnibus temporis cursu sublatis, concordibus sententiis apud omnes in ecclesiis Christi festus dies Paschæ celebratur. Errare autem illi, quemadmodũ prius quoque dixi, mihi videntur, quorum sermonibus increbuit Nicænam fidem Paschę ferias in errorem & varietatem eiusmodi adduxisse. Nam synodus eam operam potius nauauit, vt populus qui antea à parte maiore dissentiebat, ad vnanimem concordiam pertraheretur.

Solennitas Paschatis celebrandi ad cõcordiã redacta.

CAPVT XXXV.

Etiã temporibus Apostolorum diuersæ fuere in ecclesiis obseruationes.

ENimuerò quòd ab Apostolorum vsque temporibus multę dissensiones propter obseruationes quasdam fuerint, illos ipsos producam testes. Scribit nanque diuus Lucas in Actorum libro: Quum Apostoli dissidium intercesisse eis qui ex gentibus fidem cõplexi fuerãt, & fidelibus Iudęis cognouissent, congregati simul omnes constitutionem factam in epistolæ formam redegerũt, per quam fideles à graui legis seruitute liberarunt, & superuacanea ea de re nugamenta inhibuerũt. Certam autem rectioris & ad veram erga Deum pietatem ducentis vitæ formam proposuerunt, quæ necessariò obseruanda sint, disertis verbis prædicantes. Non intem-
„ pestiuum verò esse duxi, vt eam ipsam illorum episto-
„ lam, euidentioris cognitionis gratia, in historia hac re-
„ ferrem. Apostoli & seniores & fratres, his qui Antio-
„ chiæ & in Syria & Cilicia ex gentibus sunt fratribus,
„ Salutem. Quoniam audiuimus, quòd quidam ex no-
„ bis exeuntes vos turbarint, verbis labefactantes animas
„ vestras dicẽdo circumcidi vos & legem seruari debere,
„ quibus id non mandauimus: placuit nobis collectis in
„ vnum, eligere viros, & ad vos mittere, cum charissimis
„ nostris Barnaba & Paulo: hominibus, qui tradiderunt
„ animas suas pro nomine Domini nostri IESV Christi.
„ Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi vobis eadem
„ verbis referrent. Visum est enim spiritui sancto, & no-
„ bis, nihil amplius vobis imponere oneris, præterquam
„ hæc necessaria, vt vos abstineatis ab his quæ simulacris

Epistola Apostolorũ ad eos qui ex gentibus in Christũ crediderãt.

immolata sunt, & à sanguine, & suffocato, & fornica- "
tione à quibus vobis cauentes, rectè rem agetis. Vale- "
te. Hæc Deo placita sunt. Hoc enim inquit epistola: Placuit spiritui sancto, nihil aliud oneris imponere, prçterquam quæ necessariò seruata oportet. At quidam hæc nihil curantes, omnem quidem fornicationem pro nihilo habent: de diebus autem, & feriis, & institutis, perinde atque de anima ipsa decertant: Dei mandata inuertentes, & sibi ipsis leges ferentes: haud secus atque si studiosè hoc agerent, vt contrarias maximè aduersus decreta Dei res agitantes, latêre possint. Et potuissemus nos orationem hãc de festo Paschç magis dilatare, & clarè satis ostendere, quòd ne Hebræi quidem certò id & accuratè seruent: neque typum seu figuram eius, sicuti eis tradita est, colant: præterea quòd Samaritani, qui ab eis sunt disiuncti, † certissimè semper ferias hasce celebrent. Verùm suo seorsim ad rem hanc fusius explicandam tempore est opus. Illud porrò potius nunc dicendum venit. Qui Iudæos sibi imitandos, & exactam typi & figuræ rationem exhibendam proposuerunt, eos modis omnibus illos * sequi debere. Si nanque accuratam obseruationem inquirere volunt, non illi dies tantum obseruare debent, sed & alia quæcunque Christus, quum sub lege esset, Iudaico more fecit, aut à popularibus & tribulibus suis iniuria affectus pertulit, aut alio etiam modo omnibus benignè faciẽs, per figuram agere perseuerarit. Siquidem nauim ille sæpius ingressus, doctrinam promulgauit: & in cœnaculo Pascha primùm parari curauit, & ante id asinam ligatam solui iussit: & hominem aquam in vase fictili gestantem, eis qui Pascha parare deproperabãt, signum proposuit: & multa alia, quç variè in diuinis Euangeliis feruntur. Quæ sanè omnia corporaliter obseruare non student, qui ferias hasce ritè celebrari debere æquũ esse putant. Quis enim ex doctoribus vnquam iuxta typum & figuram in nauigio docere cœpit? Neque in cœnaculo seu superiori parte domus, vt ante omnia Pascha celebrans quisquam peragere, studio habuit. Sed neque ante id asinam ligatam solui mãdauit, neque adeò quẽquam aliquis vas fictile in humeris ferre iussit, vt ne

Res ad salutẽ necessarias negligentes, de friuolis obseruationibus inquirimus.

† ἀκριβέστατον.

Post æquinoctiũ semper.

* *Decimãquartã Paschate celebrãdo diem cum Iudæis colentes, alias quoque circunstantias eis seruare debẽt.*

Iudæi corporalium rerũ & typorũ studiosi spiritum & veritatem non curant.

** ἀναγωγικῶς θεωρεῖν*

Itidem Iudæorum imitatores hæretici.

quod symbolum & signum Paschæ desideraretur. Fortuita nanque hæc sunt, & Iudaismum potius referre existimantur. Siquidem & Iudæi ea quæ sic in corporibus accidunt, maiore studio, quàm si animabus eueniant, obseruare contendunt. Proinde etiam execrationi obnoxij sunt, vt qui Mosæ legem veluti typum & figuram magis quàm veritatem excipiunt. Et qui illorum res admirantur & amant, talia * ad sensus speculationésque arcanas & sublimes reuocant. De diebus certè quidem & mensibus irreconciliabile ecclesiæ concitant bellum, contemplationem remotiorẽ de eis posthabentes. Itaque necessariò consequitur, & ipsos hac in parte eandem cum Iudæis sustinere sententiam & condemnationem, in seipsos maledictionis calculum ferentes. sed de his satis, vt puto, diximus. Quapropter ad institutum cursum orationem rursus conuertamus.

Sectarum sectiones.

Diximus nanque, ecclesiam, quum primum factionibus esset diuisa, in eo rerum statu non permansisse: verùm eos deinde, qui secesſionem fecissent, parua aliqua arrepta occasione, à suis desciuisse, & in sectas alias abiisse. Cæterùm alij aliter diuisi sunt. Nouatiani autem

Nouatianorum dissidia.

per occasionẽ & prætextũ Paschalis festi in partes discescere. Neq; illi in vna partium secesſione cõstiterũt: sed etiam de diebus & hebdomadibus, aliúsq; nõ magni momenti rebus disceptãtes, in sectas alias sunt dissecti: qui quidem alicubi segregati, seorsim conuẽtus egere, alibi autem communiter simul conuenire soliti fuere.

CAPVT XXXVI.

Episcopi Nouatiani apud Constantinopolim.

Agelius.

Sisini⁹ Nouatianus Iuliani cõdiscipulus.

Illud obseruandum, ecclesiæ eorum Constantinopoli ad annos quadraginta Agelium præfuisse, à Constãtij temporibus ad annum Theodosij sextum. Qui quũ æger esset, & moriturũ se esse putaret, successorem sibi designauit Sisinium. Is presbyter sub eo fuit, vir præclarus, & qui vnà cum Iuliano in philosophicis disciplinis Maximo philosopho præceptore vsus fuerat. Quũ autem Nouatianorũ plebs electionem talem, Marcianum potius, hominẽ religiosum & celebrem, cuius virtute sub Valente ecclesia eorum pacata permanserat, designatum oportuisse rata, reprehenderet: Agelius populi sententiæ gratificari volens, Sisinio posthabito,

Marcianum episcopum legit. At vbi ex morbo conualuit, ecclesiam ingressus, per seipsum ad populum retulit: Marcianum eos ab obitu suo, post Marcianum verò Sisinium episcopum habituros. Hæc verba proloquutus, breui postea decessit. Sed & Marciano non multo pòst defuncto, Sisinius episcopatum recepit: vir, quemadmodum dictum est, valde clarus. Simul enim philosophicas & sacras literas accurata diligentia ad summum addidicerat, potissimũ verò singulari cura in Dialectica & disserendi arte se exercuerat. Quamobrem Eunomius etiam, cuius ars ea præcipuum opus fuit, sæpe declinationẽ eius declinauit. Vita adeò moderata fuit, vt obtrectatorum quoque calũnias superarit. Diæta & quotidiani victus ratio nõ adeò frugalis sed lętior quodammodo & sumptuosior erat, ita vt quibusdam videretur, eum in splendore & deliciis tantis pudicitiã & cõtinentiã colere non posse. Et vestitu in primis exquisito vsus est, & bis interdum die vno in balneis publicis lauit: moribus præterea iucundus, atque in familiaribus colloquiis gratiosus. Proinde non Nouatianis tantum, sed & episcopis, principibúsque viris & magistratibus ecclesiæ catholicæ charus esse visus est. Quum enim facetè cum gratia quadam sales & dicta in alios iecit, tum id etiam ab aliis humaniter pertulit. Et vtrunque ea moderatione fecit, vt quàm lõgissimè ab hostili acerbitate abesset. Vt verò etiam cum venustate quadam interrogantibus, aptè atque tempestiuè responderet, vt Socrati videtur, mirificè promptus erat. Et aliquando quodam eum percunctante, cuiúsnam gratia quum episcopus esset, bis die lauaret? Quia ter, inquit, non possum. Rursum quum à quodam, qui catholicæ ecclesiæ erat, dicto quòd candidam gestaret vestem, quę episcopum vt aliena minus deceret, perstrictus esset, statim dicacitatem in eum retorquens: Tibi verò, inquit, ostendendum potius est, vbínam scriptum sit quòd episcopum pulla veste vti oporteat. Atque vbi ille cogitabundus, quia quod responderet non habebat, staret, subintulit ilico Sisinius: Tu quidem ostendere id non potes, at Salomon me vt id faciam adhortatur, dicens: Sint vestimenta tua semper alba. Verùm & Seruator,

Marcian⁹.

Sisinius.

Præclaræ eius dotes.

De humanitate & facetiis Sisinij episcopi.
Socrates li. 6. cap. 22. Sozom. lib. 8. cap. 1.

Bis die vno lauit Sisinius.
Idem candida veste vsus.

in Euangeliis candida veste vsus esse videtur, qui discipulis, qui secum montem Thabor conscenderant, Mosen & Heliam cãdidatos exhibuerit. Hæc atq; his similia quũ ita diceret, admirationi hominibus fuit. Quin & illud lepidè, vt ego puto, ab eo dictum, recensendum esse videtur. Aduenerat Constantinopolim Leontius, Ancyræ minoris Galliæ episcopus, qui tum ibi Nouatianis ecclesiam ademerat. Conuenit hunc Sisinius, & supplicans rogauit, vt corpori suo ecclesiam redderet. Quod vbi ille se facturum negauit, Nouatianos etiam conuiciis acerbè proscidit, minimè eos ecclesiã habere debere dictitans, ꝙ pœnitentiã tollerent, & misericordiam Dei reiicerent, Talia verò, atque alia hisce similia continuans, quum Nouatianos sugillaret: Atqui, Sisinius inquit, & ego, vt haud sciam an magis quisquam, † pœnitentiam ago. Quum autem Leõtius eum, quónam modo pœnitentiam ageret, interrogaret: respondens ille, † Quòd te nũc, inquit, ita animatum video. Vitam is ita produxit, vt ecclesiam Nouatianorum adhuc administraret, quum Ioannes Chrysostomus patriarchã gereret. Et ausus etiam est cõtra eum disserere, quũ scripto ille pœnitentiã introduceret, atq; ita diceret: Vel † * decies milies per pœnitentiam resipiscẽs ecclesiam ingredere. Paratus enim ego sum pœnitentem admittere, vt modò deinceps similibus per peccatũ non circũueniatur malis. Et accidit aliquãdo, vt diuus Ioannes inter deambulãdum Sisinio occureret, eíq; obiiceret, non debere vnam vrbem duos habere episcopos. Prodibat enim & ille cum splendore & comitatu multo. Cui Sisinius respondens, Minimè eam duos habere dixit: seipsum germanum legitimúmque episcopum esse existimans. Eo verò dicto grauius accepto, Ioannes

Facetè Sisinij in Leõtiũ Ancyranũ episcopũ dictum.

† μετανοῶ.

† Quod te cõspicio, inquit Sozo.

Sisinius cũ Chrysostomo disputauit. Egregia de pœnitentia uox.

† * Μυριάκις μετανοήσας εἴσελθε. ἕτοιμος ἐγὼ προσίεσθαι τὸν μετανοοῦντα, εἰ μόνον τοῦ λοιποῦ μὴ τοῖς ἴσοις περιπέσοι δεινοῖς. *Hanc Chrysostomi sententiam cum multa admiratione & laude apud me recitauit in familiari de reb⁹ sacris colloquio, 27. Iunij die, anno Domini 1559. Budisinæ Lusatiorum Philippus Melanchthon: quam non temerè alibi scriptam, quàm hic apud Nicephorum & Socratem, inuenias.*

ad illum: Vidésne, ait, te solum esse velle Constantinopolitanum episcopum? Atque ibi rursum Sisinius: Non hoc ego, inquit, dico: sed quum aliis omnibus episcopus sim, apud te vnum is esse non existimor. Et Ioanne excādescente atque inferente: At ego efficiam, vt qui fœdissima labores hæresi, amplius ad populū pro concione verba nō facias. Sisinius perquàm facetè verbis eius occurrens: Ego verò, inquit, plurimas etiam tibi agam gratias, si me labore & onere tanto liberaris. Quo verbo tandem Ioannes flexus: Quandoquidem, ait, tibi concionandi † munus molestiam & dolorem parit, minimè tibi, quando id Deus fecit, concionibus interdicam. Multa verò alia quoque viri eius vrbanè & scitè dicta, commemorantur. Quin & libellos multos non inuenustos composuisse dicitur. Magis verò in dicendo quàm scribēdo laudatus est. In actione felix fuit, & pronunciationem sedulò coluit. Labiis enim eius blanditiæ quædam insidebant: & in voce, vultu, oculis, & habitu motúque corporis omni, gratia singularis inerat, ad auditorum animos alliciendos composita. Iucundus itaque & charus eam ob causam celeberrimis quibúsque ex senatu viris, & omnis generis religionibus in admiratione fuit. Potissimùm verò episcop⁹ Atticus magno eum est honore prosequutus. Sed qualis hic vir fuerit, satis, vt puto, loco hoc ex Socratis ecclesiastici scriptoris libris sumpto, dixi. Atque hæc quidē propterea commemoraui, vt ostēderem quum propter eorum virtutē, qui eis præfuere, Agelij, Marciani & Sisinij: tum quòd ὁμουσίῳ consubstantialis professioni adhærerent, Nouatianos aliarum sectarum labe infectos non fuisse, majorémque eorum partem in ecclesia sua quietam mansisse: eis exceptis, qui propter quæstionem de feriis Paschalibus, quam Sabbatius, sicuti dixi, per res nouas induxit, dissidebant. Multæ verò & aliæ dissectiones, quod & ipsum dictum est eo tempore apud Arianos & Macedonianos & alias sectas fuere. Illis autem ita distractis, magis atque magis ecclesia vniuersalis creuit, quotidie se aliquibus propter mutuas illorum contentiones ad eam aggregantibus. Præcipuè verò qui Græcam idololatriam sequuti fuerant, ad eam

† Apud Soc. est: At ego tibi colloquiis siue cōcionibus nō interdicā, quando tibi verba facere molestū est.

Gratiosus apud omnes Sisinius.

Nouatiani quàm aliæ hæreses pacatiores.

Per sectarū dissectiones Ecclesiæ catholicæ corpus creuit.

Idololatræ multi se ad Christianismum contulere.

confluxêre. Nam imperator vbi consuetudinē præteriti temporis, & loca quæ apud eos religiosè obseruabantur, ciues & subditos suos ad patrium cultum pertrahere vidit, statim à suscepto imperio, primum quidem aras prorsus adire prohibuit: deinde verò lege etiam lata, quemadmodum diximus, solo eas æquauit. Atque ita illi sacrarum ædium inopia, Christianorum' ecclesias frequentare cœperunt. Clàm náque Græca peragere sacra, maximi erat periculi, si quis in eis deprehensus esset. Et qui eis operari ausus fuisset, capitalis ei pœna & bonorum amissio constitutione imperiali proposita fuit.

L. Ne quis C. de sacrifi. plagam.

CAPVT XXXVII.

Ægyptij ægrè ferunt, quòd eis Nilo, cuius auctu terra rigatur, sacrificare nō liceat. Plin. li. 4. ca. 9. Præclarum ea de re Theodosij rescriptum. † ἱεϱουϱγίαν. Subitū Nili incrementum. Alexādrini vrbi suæ ab exundatiōe tā prolixa amnis metuunt. Iocularè in eū fluuiū Alexādrinorū dictum. † ἐξεϱεῖσαι.

EO tempore Nilum Ægyptiorum amnem circiter primum aquarum auctum & imcrementum, tardasse longius dicunt. Quam rem Ægyptij grauiter tulere, indignati, quòd minus, eis esset liberum, patrio more flumini sacrificare. Id enim imperatoris met⁹ haudquaquam permittebat. Et Ægyppti præfectus prouinciales ad seditionem spectare cernens, Principi eam rem indicauit. Qua ille cognita, conducibilius esse ei corescripsit, veram erga Deum religionem integram cōseruare, quàm fluminis eius vndas, & quæ ex eis proueniat, anniuersariam † fertilitatē fidei præferre. Nunquàm enim amnem eum è terra promanaturum fuisse dixit, si talis esset vt incantationibus & imposturis moueretur, nidoréque gauderet & sanguinis vndis profluentes è diuino paradiso contaminaret aquas. Non longo post tempore, derepentè ita ille adauctus est, vt altiora etiam loca inundaret. Vbi autem ad iustū modum, parcius etiam profluens, excreuisset & tum nihilominus vnda insuper eius accumularetur, diuersus Ægyptios cepit timor. Verebantur nanq;, ne Alexādriam vrbem & Libyæ potiorem partem exundatione sua obrueret: tam vbertim vndæ eius profluentes excurrère. Quo tempore fama est, Græcæ superstitionis homines Alexandriæ casu tam inopinato adductos, ita amni illusisse, vt in theatris etiam & spectaculis exclamarint, fluuium eum vt decrepitum & delirum, postremùm iā † eminxisse. Eā sanè ob causam quamplurimi Ægyptij

patriis

patriis cæremoniis nuncio remisso, & superstitione sua damnata, ad Christum se contulerunt. Hæc hactenus. Tum verò & prodigia insolita visa sunt, quæ futura orbi mala portenderunt. Primùm nanque inopinata & insolés stella, in cœlo mediæ noctis tempore propè Luciferum refulgens apparuit, circa eum ipsum qui Zodiacus dicitur, circulum. Ea quòd propter coruscantes radios ingens & lucida esset, non admodum Lucifero cessit. Paulatim verò ad eam ingens etiam aliarum stellarum vis aggregabatur. Spectaculum id si vidisses, apum examini, quæ circa ducem suum in orbem obuolitant, contulisses. Et quæ veluti ex mutua & violentá concussione ab omnibus eis emicuit lux, in vnam quandam commista flammam euadebat: & gladij prorsus ancipitis, magni & horrendi, cum terrore quodam relucens, faciem reddebat. Quòd enim reliquæ stellæ in idem reciderent visum, & vna, eáque sola, quæ primùm conspecta fuerat, habitu toto, veluti radix aut capulum aliquod appareret, & quodammodo fulgorem exhibitę illius stellæ omnem proferret, perinde atque ex lucerna funiculus ardens, sic flamma in sublime tolebatur. Hoc quidem visum sic nouum quoddam præbuit spectaculum. Motus autem eius prorsus à stellarum omnium cursu differebat. Primùm etenim ex eo vnde diximus loco moueri incipiens, vna cum Lucifero & oriebatur & occidebat. Deinde paulatim ab illo absistens, segniter & pedetentim quasi ad vrsas conuersum, cursum tenebat, & veluti ad spectantes obliquè ad sinistram sua gradiebatur via. Ambitum quidem eundem cum stellis aliis ad quas accesserat communem perficiebat: proprio autem motu, qui ad quadragesimum productus est diem vix tandem ad vrsam maiorem peruenit. Atque in media astri eius parte, vbi postremùm refulsisset, euanuit. Quo tempore ensifera, seu potius ensis formam referens hæc stella apparuit. Eodem etiam duo hominum corpora visa sunt: alterum quidem in Syria, supra humanam naturam magnitudine excedés: alterum verò in Ægypto, infra incredibilem staturæ breuitatem consistens. Syrus in longitudinem cubitorum quinque & vnius palmi excreuerat, quamuis pedes

Inopinato Nili incremẽto multi gentiles ad Christum conuersi.

Stella prodigiosa apparet.

Monstrosi duo homines, alter maxima, alter minima statura.

eius reliquæ corporis magnitudini proportione non respóderent: introrsum enim intorti & vari erant. homini nomen erat Antonio. Talem ætate quoque nostra ipse vidi, pro móstro habitum, quem breuis admodum staturæ mulier in lucem protulit. Aegyptius autem tam breuis fuit, † vt perdici persimils esset. * Neq; ingratum spectaculum erat, si cum illo in globo (hominũ scilicet) conuersaretur, & ad contentionem excitatus colluderet. Porrò quod mirabile dictu est, prudẽtia ei inerat, qualis homini formoso competit: quippe cui corporis exilitas ea de re, nihil ademisset. Vox à Musis non abhorrebat. Sermo mentis generositatem spectandam exhibebat. Vterque odem illo tempore vigens, non statim vitam finiit. Maximus enim vigintiquinque expleuit annos, minimus autem non multum ab eis abfuit. Multa præterea alia tum concurrêre prodigia, quæ singillatim referre non huius loci esse puto,

† παραπλήσιον εἶναι πέρδικι.

Nanus perdici similis.

† καὶ μὴ ἀχάριστον ἐν κλωβῷ τὴν ἐκείνου εἶναι προσομιλίαν π(?)ὸ: ἐρὶν κινάμενος καὶ συναθύρων ἐκείνῳ.

CAPVT XXXVIII.

ET Theodosius quidem hoc modo Orientale gubernabat imperium, magna cura magnificè Deum colens, & quotidie nouis accessionibus Christianismum adaugens. In Occidente verò respublica malè habuit. Siquidem iuniorem Valentinianum imperatorem gula fracta interiisse, renunciatum est. Cædem eam per insidias ei molitos esse ferunt cubicularios eunuchos, atque alios quosdam: Arbogastémque maximè illum, qui militarium eius copiarum omnium habuit curam & administrationem. Quum enim iuuenem imperio gubernando nulla propè re patri inferiorem esse, & grauiter pleraque quæ illi statuerent, ferre viderent, consilium eius opprimendi cepêre. Erat autem iræ admodum impatiens. Quæ res etiam apertè cædis ei causa fuit. Cum Arbogaste enim in regia colloquutus, vbi verba in iram insanam euasere, ense præfectum copiarum cõfodere aggressus est. Sed à satellite, cui ferrum extrahere nisus fuerat, inhibitus, tũ quidem verbis Arbogastem acrius obiurgatum placauit. Ille autem ex verbis eius opinionem illius in apertũ productam accuratius considerando, secum ipse perpendit. Inquirenti enim

Cædes Valentiniani iunioris.

Arbogastes eius cædis autor.

tanti impetus causam: Allaturum sibiipsi manus esse, adolescens respondit, quòd quum imperator esset, facere quod vellet, non permitteretur. Quapropter sibi vita talis ingrata etiam esset. Atque ille tum quidem nihil amplius curiosè percontatus est. Postea autem Viennæ in Gallia, quum eum pransum in abditiore regiæ loco, ad fluminis ripam meridiano tempore ludicro cuidam vacãtem vidisset, percussores quosdam ex suis ei immisit, qui adolescentulum suffocatione necarẽt, quum ex ministris ei nemo adesset. Tempus enim illos ad prandendum euocauerat. Itaque ille sic crudelibus strangulatus est manibus. At cædis eius patratores, ne, si * ex tempore statim percussores inquirerentur, facilè deprehendi possent, sudario eius tanquam laqueo circum collum ligato, sublimen eum suspendêre, vt sua sponte sibi ipse gulam fregisse videretur. Adolescentulum istum mirificè imperio dignum visum esse aiunt, propter bonam corporis habitudinem, & virtutũ multarum concursum, quibus Imperator bonus exornatur. Magnitudine verò animi, & iustitia summa, patrem etiam suum exuperaturum fuisse, siquidem ei in virum euadere licuisset. Tali ille morte, quum talis esset, vigesimũ ætatis agens annum, vitam finiit.

* ἐκ τοῦ σχεδόν.

CAPVT XXXIX.

EVgenius autem, Græcæ superstitionis cultor, summam rerum inuolat, & Imperialia sibi sumit insignia, adiuuante Arbogaste: qui quòd barbarus genere esset, Imperio manum iniicere aggressus non est. Eugenius autem Latinas primùm literas docuit: deinde ludo literario relicto, in imperiali aula militauit. Atque ibi in ordinẽ † antigraphiariorum & imperialis pecuniæ custodum recept⁹, celebris maximè, & apud imperatorem in magnum honorem fuit, magistrorum etiam dignitatem consequutus. Quum autem præsentem fortunam ferre non posset, ad tyrannidem spectauit: inductus ad id quibusdam, qui se ex victimis, extorum inspectione, & astrorum scientia, futura certò scire confirmabant. Quùm multi enim alij eo tempore rebus hisce vacarunt, tum maximè Flauianus vrbis Rom. præfectus, vir in disciplinis præclarus, atque si alius quisquam, &

Eugeni⁹ primũ ludi magister, deĩde Imperialis ἀντιγραφεύς imperiũ Occidentale inuadit. Magistrorum dignitas.

† *Cōtrarotulatores hodie dicũtur.*

Haruspices & astronomi Eugeniũ ad tyrãnidẽ impellunt

Flauianus vrbi Rom. præfectus.

ipse ciuilium rerum valde peritus, rerúmque futurarum (vt ipsi videbatur) vates præcipuus, multum in eis operę locauit. Qua arte Eugenium quoq;, vt bellum susciperet, permouit, certò illum quicquid aggressus esset, perfecturum pollicitus. Nam sorte fatali Rom. imperium ad eum pertinere, eúmque belli victorem fore, & religionem Christianam mutaturum esse dixit. Qua spe adductus Eugenius, multitudine ingenti coacta, angustias in Italia quas Romani Alpes Iulias vocant, occupauit, eísque præsidium imposuit. Vnicum enim, eùmque arctissimum transitum, præfractis ingentium montium rupibus, vtraque ex parte firmiter munitæ habent. Et Eugenius ad tyrannidem euectus, ea in Occidentalibus partibus agebat, quæ eum facere æquum erat, qui sic Imperium arripuisset. Theodosius porrò Imperator ea re audita, non minoribus rursum quàm antea, quum contra Maximum bellum moueret, curis est obrutus. Vbi verò & ipse magnum conscripsit exercitum, secum ipse rem dispiciens, vtrum aduersus tyrannum ire, an illius aduentũ expectare deberet, addubitabat. In ea solicitudine, cõsilio Ioannis enitentis in Thebaide monachi, vtendum sibi esse statuit, quem suprà in eorum qui sanctam vitam egerũt catalogo clarissimũ, & quùm aliis admirandis operibus, tum maximè futurorum scientia celebrem fuisse diximus. Quum enim is gratiam diuinam sortitus esset, multa eum consulentibus prædixit. Cuius rei periculum & specimen in proximo tyranno præbuerat, incruentam illam victoriam Theodosium reportaturum esse vaticinatus. Itaque fidissimum sibi eunuchum Eutropium in Ægyptum misit, vt aut virum sanctum, si facilè id fieri posset, ad se adduceret: aut ab illo, si constanter aduentum detrectaret, quid de bello faciendum esset cognoscere conaretur. Eutropius cò profectus, nequaquam Ioanni vt ad Imperatorem veniret, persuasit. Quapropter illum, vt euentum belli prædiceret, rogauit. Atque ille, Theodosium quidem post cedem multã, victoriam de tyranno consequuturum: non multo autem pòst, ipsum quoque in Italia moriturum esse, respondit. Vtrunq; hoc an euentum talem habuerit, Historia declarabit. Post-

Eugenius Alpes Iulias præsidio imposito occupat. Theodosius expeditionẽ aduersus Eugenium parat. Ioannẽ Anachoretam Ægyptium de belli euentu consulit. Ioãnes iste Theodosio incruẽtam aduersus Maximum tyrannum victoriam p̃dixit. Idẽ per Eutropium eunuchum eidem victoriam rursus, sed cruentam, cõtra Eugeniũ & mortem quoque eius p̃dicit.

quam enim ea quib. in bello opus est, abundè comparauit. Honorium etiam filium Imperatorem renunciauit: Arcadium nãque antea ad Imperium euexerat. Ambobus filiis Constantinopoli relictis, ipse cum copiis Orientalib. omnibus in Occidentem est profectus. Ingens autem Barbarorum, qui ad Istrũ colunt, multitudo, voluntatate sua auxilium ferens, eum sequuta est. Porrò quum ordinum duces paucitatem sociorum causarentur, & expeditionem differendam suaderent, vt scilicet primo verè exercitus alius contraheretur, & militum numerò hostes vincerẽtur, nequaquam inductorum consilio reliosissimus acquieuit Imperator. Minimè nanque tantam tribuendam esse imbecillitatem dixit, omnipotenti crucis armaturæ, quæ exaduerso Herculis imagini opposita esset. Exercitui enim meo, inquit, crux præit: illius autem copias Hercules ducit. Hæc verba proloquutus, iter ingressus est. Constantinopoli autem profectus, vbi in * Septimo ad ecclesiam venit, quam ipse Ioanni Baptistæ (eum enim præcipuè honorabat) construxerat, eam est ingressus, vt simul & precationem ad deum faceret, † & Baptistam ad ferendum sibi auxilium *† inuocaret, quo optatum sibi & Romano exercitui exitum pugna haberet. Re ibi diuina, ita vt par erat, peracta, postea in Italiam peruenit: & confestim ad Alpes contendens, prima tyrãni præsidia cepit. Atque vbi transitu præcipiti prætetito, accliui itinere in collem quendam conscendit, planiciem omnem innumerabili peditum & equitum multitudine teneri, nec ita longè à tergo alias hostium turmas in vertice montis, qui tũc quidem quieti erant, sibi imminere vidit. Postquam autem prima acies se de colle demittens, eos qui planiciem occupauerãt, aggressa est, ingens & dubium prælium commissum est.

Barbari auxiliares in Theodosij exercitu. Ordinum ductores Theodosio bellum differendum suadent. Theodosius crucis armatura fretus contra hostem progreditur. Diui Baptistæ templum in Septimo. In hoc Constantinopoli proficiscens Theodosius, rem diuinam facit.

** Ἑβδομον, hoc est, Septimum, ex suburbiis Constantinopolitanæ ciuitatis vnum est. Procop. sicuti & alia eius, vr-*

bis regio est apud eundẽ Δεύτερον, hoc est, Secundũ. In locum periculosum cum copiis suis Theodosius peruenit, antè et à tergo hostes sibi imminentes habens. Prælium dubiũ cum eisdẽ cõmittit.

† ὡς ἀῤῥωγὴν μετακαλέσασθαι τὸν βαπτιστήν. *Theodosius primum hostium præsidium ad Alpes capit.*

*† σύμμαχον αὐτῷ ἐπικαλέσασθαι τὸν βαπτιστήν. *Soz. li. 7. c. 24.*

Et ibi, quãtum in humanis viribus situm est, non facilè seruari posse copias suas, à duobus hostium exercitibus circumuentas, intellexit. Iam enim & illi, qui in summo monte quieti constiterant, à tergo suos aggrediebãtur: & qua in parte Romani cum Romanis pugnabant, æquis viribus decertabatur. Vbi autem auxiliares barbari præliabantur, multo illis Eugenij milites superiores erant. Imperator vbi auxilia sua sic concîdi vt dixi, vidit, humi prostratus, lacrymis solũ rigauit, Deo supplicans, ne sic Romanorũ imperiũ in summo internecionis periculo despiceret. Eum verò Deus quamprimùm exaudiit: id quod belli euentus cõprobauit. Interuenit nox, & exercitus animum despondebat. Imperator autem animi anxius, & consilij inops, in summo montis, in quo castra & exercitum habebat, vertice, precatoriá domum inuenit. In ea noctem totam, rursum rerum vniuersarum Dominum suppliciter orans, consumpsit. Circiter verò galli cantum, contra animi sententiam sumno oppressus, & in nudo solo prouolut⁹, viros duos videre visus est, candida veste indutos, & candidis etiá equis vectos. Qui ad eum accedentes, forti esse animo, & metum abiicere, atq; cum diluculo acié ritè instruere, & aduersus hostes confidenter ducere iusserunt: subsidio se à Deo ei missos, & in prima acie pugnaturos esse, addentes. Et alter Ioannem euangelistam, alter auté Philippum apostolum se esse dixit. Idem verò ex militibus etiam quidam vidit, qui ordinis sui ductori visionem eam indicauit. Ille eam ad tribunum, atque is ad exercitus ducem retulit. Hic porrò rem talem, vt nouum quiddam, apud imperatoré exposuit. Qua ille audita: Non mea causa, inquit, miles eos vidit. Ego enim prior vidi, & victoriá mihi pollicitis credidi. Verùm ne quis me sic temerè & cupidè ad pugnâ progredi, aut somniũ fingere putet, vniuersitatis huius Dominus hoc ita procurauit, vt miles meus idé videret, & testis locuples sermonis mei esset. Proinde timore q̃ longissimè abiecto, antesignanos istos, qui in prima acie dimicabunt, sequamur. Ne quis verò nostrûm ex hostiũ multitudine victoriam æstimet, sed potius alacri fiducia in Deũ fixa, præeũtes duces consequatur. Eiuscemodi ver-

Theodosius ad preces in summo discrimine cõfugit.

Oratorium in summo montis iugo.

Theod. lib. 5. cap. 24.

Diuus Ioannes euangelista, & sanctus Philippus apostol⁹, in somnis Theodosio apparẽt.

Eos quoque miles quidã vidit. Diuino auxilio cõfidit Theodosius, & per id milites ad fortitudinem exhortatur.

bis vbi militibus animũ addidit, ex collis vertice aciem structam duxit. Eugenius vbi Theodosij exercitum pugnãdi amore teneri vidit, ipse quoq; copias suas instructas in aciem produxit. Et in tumulum quendam conscendit, & Imperatorẽ sua sponte manus sibi allaturum esse dixit: ducibúsq; suis præcepit, vt ne illum occiderent, sed viuum potius ad se adducerent. Postquã acies ita aduersis frontibus cõstitere, mirifica variarum gentium multitudo in hostiũ partibus esse visa est. At qui contra eos in armis ordine suo stabãt, perquàm pauci, ita vt eorum numerus facilè iniri posset, erant. Coitio prima ad fluuium qui Frigidus dicitur, est facta. Exercitus ductor Bacurius, magno animi robore cõcepto, tã-

Eugenius cõtrà, viribus suis fretus, insolẽter se gerit. Idẽ Theodosium viuum ad se adduci iubet. Exercitus hostiũ maximus, Copiæ Theodosij exiguæ. Frigidus flu. Bacurius dux, ab aliis Barbarus dicitur: strenuè is cũ hostibus cõgreditur.

Hoc prælium Claudianus poeta in Panegyrico ad Honorium recens Imperatorem renunciatum, pulcherrimis carminibus est complexus: Victoria velox

Auspiciis effecta tuis pugnastis vterque,
Tu fatis, genitórque manu, te propter & Alpes
Inuadit faciles, cauto nec profuit hosti
Munitis hæsisse locis: spes irrita valli
Concidit, & scopulis patuerunt claustra reuulsis.
Te propter gelidus Aquilo de monte procellis
Obruit aduersas acies, reuolutáque tela
Vertit in authores, & turbine reppulit hastas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.
Alpinæ rubuere niues, & Frigidus amnis
Mutatis fumauit aquis: turbæq; cadentum
Staret, ni rapidus iuuisset flumina sanguis.

topere impressione sua hostium phalanges turbauit, vt statim sui incurrerent, & ordinibus ruptis in fugã eos verterent, qui persequuti eos pridie fuerãt. Porrò duces tyrãnicæ eius aciei, quam à tergo summũ montem insedisse diximus, misso ad Theodosium oratore, ad partes eius se trãsituros esse receperũt, si maioris dignitatis eis apud eũ locus esset, Imperator legationẽ eam suscepit. Et quum chartę copia nõ esset, tabula quã ex assistentibus militib⁹ quidam casu quodã ferebat, arrepta, in ea

Moriturietẽ ẽt è præsenti vita mox decessurũ Imperatorẽ acie secũ structa cõgredi dixit. Theo. Pars hostilium copiarũ ad Theodosiũ transit.

quem quiſque illorum præclarum & cōuenientem locum apud ſe habiturus eſſet, ſi promiſsis ſtarent, eáque ad finem debitum perducerent, deſcripſit. Ad hunc illi modū ſimul omnes ex hoſtibus ſocij Imperatoris ſunt facti. Adhuc cāpeſtris pugna acriter cōmittebatur, necdum victoriæ impetus in alterutrā partem inclinabat, quum ingenti vi alicunde ventus vehementiſſimus aduerſus hoſtes obortus, qualem nunquam antea flauiſſe memoriæ proditum eſt, in ora illorū irruit, & ordines ſoluit. Et tela atq; ſagittas, quæ cōtra Romanos emittebantur, vi quadā reluctante in eos cōuertens qui illas emiſerant, reiicit: & clypeos, cum multa purgamentorum cōgerie, & puluere incredibili illatus, ex eorū manibus rapiens, & lora cōſcindens, eos in illorum ora & membra quæcunq; concutiens prouoluit. Quæ verò à Theodoſianis iaciebātur tela, acriore etiā in illos impetu ferebantur. Quam ob cauſam animis magnis cōceptis, & quòd integri etiam permanebāt, ingenti fiducia illi in aduerſarios ruentes, eos cedunt. Itaq; hoſtes manifeſtè opem eam diuinitùs accidere cernentes armis abiectis, ad Imperatoris miſericordiā, veniam ab eo petentes cōfugerunt. Atq; ille eos, precibus cedēs, ſtatim in gratiam recepit: eóſq; & transfugas alios, vt tyrānum captum ad ſe adducerent, miſit. Illi verò vociferantes, magna celeritate in tumulū euadunt, in quo ille caſus eius etiamnū ignarus conſidebat. Eugenius ex incitato curſu, & aſſiduo illorum anhelitu, noui quicquā eos adferre, atq; adeò victoriæ nuncios ſibi aduenire ratus, ſtatim an vinctus & viuus, ſicuti præceptum fuerat, Theodoſius adduceretur, interrogauit. Cui illi reſpōderunt: Non illum ad te, ſed potius te ad illum vt adducamus, miſſi ſumus. Victoria nāque tyrannum deteſtata, legitimum imperiū eſt ſequuta. Sic ſcilicet hoc rerum omnium gubernator procurauit. Cum his dictis, ex curru detractum & vinctū eum, qui paulo antè magnas ſpirauerat glorias, captiuum ad Imperatorē adducunt. Theodoſius ea illi, quæ in Valentinianum cōmiſiſſet, & illegitimum atq; iniquum imperium, necnon ciuilia bella in medium proferens, obiecit. Inſuper verò etiam auxiliarem tutelarémq; riſit Herculem. Quæ tyrannus au-

Diuinitus ventus hoſtib. aduerſus aborit. Huius vi obruuntur hoſtes.

Victoria penes Theodoſium eſt.

Eugenius à ſuis captus, ad Theodoſium adducitur.

diens,ad pedes se Imperatoris miserabiliter abiecit, & vt vitam sibi donaret, orauit. Quum verò ita illi supplex esset, ex militibus quidã ense stricto caput illi amputauit. Arbogastes autem talium tãtorúmq; malorum autor, vbi biduum in fuga consumpsit, & vitæ tædium eum cepit,manus ipse sibi suo vsus gladio attulit. Talis ille fidelissimus Imperator fuit, vt semper in bellis atq; præliis,pro eo atque fieri debet, ex diuino pẽderet pręsidio, quo etiam nunquã est frustratus. Fertur sanè & illud, quo tẽpore pręlium hoc in Occidente est cõmissum,in * templo Septimi (quæ suburbana Cõstantinopolitanæ vrbis regio est in quo precatũ esse Imperatorem diximus, quum ex ea vrbe in bellũ iret) hominem quendam, qui dęmonis intemperiis agitabatur, in sublime raptum, veluti cum Baptista cõtendentem, conuiciis illum proscidisse,quod ei caput resectũ esset,deinde etiam ferũ quiddam hisce verbis exclamasse: Tu me vincis, & meis insidiaris copiis. Qui verò tum in eum hominem inciderant, propterea quòd bellum id tum multis magnæ curæ esset,noui quiddam dęmoniacũ dicere opinati, diem in charta excipientes notarunt: & deinde eo ipso tempore prælium factũ esse, multorum sermonibus,qui ei pugnæ interfuerãt,cognouerũt. Res Eugenij tyranni hoc accidére modo.

Eugenij cædes.

Arbogastes seipsum interimit.

** Sozõ.9. Deo consecratum hoc templũ esse scribit. Dæmoniacus quidã Cõstantinopoli in diui Ioan. Baptistæ tẽplo cladem Eugenij ea qua accidit horaprævidit.*

CAPVT XL.

VErum enimuerò nõ procliue alicui est,omnes omnino communis aduersarij nostri plagas effugere. Si quis enim fortè impuræ libidinis affectum trãsiliat, in auaritiam incidat. Hanc verò si etiam superet,inuidiæ lubrico circumueniatur. Hanc autem si quoq; conculcet,fortasse iram non vincat. Plures nãque perniciosus hostis humano generi struit pedicas,qualicũque vitiosiore affectione per artem quãdam capere quemque satagens, & in primis qua aliquem ex naturæ inclinatione facilè capi posse existimet. Quam ille machinationem ita molitur, vt corporis perpessionibus ad animarum momẽta abutatur. Mens autem hominis si sedulò excubet,diuino adiuuante numine, victrix abit,& machinas fraudésque illius euadit. De humana natura quum partem quoq; suam admirandus iste Imperator

Nemo vitiis sine nascitur optimus ille est, Qui minimis vrget.

Varijs nos tentat insidiis diabolus.

Theodosius per irā lapsus, crudelissimā patrauit cædem.

accepisset, affectiones quoque eius communes habuit. Iræ enim iustæ nō moderatus, officio atque decoro excidit, & facinus crudele & inhumanū commisit. Quod sanè & ipsum pro eo atq; potero referam, non tantum quòd lectori id scire cōducibile sit, verùm etiam vt in eodem facto simul & crimen & laudem habeat principis tanti, id quid sit, dicā. Vrbs Thessalonicensis, Achaiæ cunctæ, & Thessaliæ, Illyrico quoque, & aliis Macedoniæ populis præest, ingens & populosa. in hac seditio maxima est orta. In Butherichi, qui tum militaribus in Illyrico copiis præfectus fuerat, pincernam auriga oculos adiecerat, eiúsq; pudicitiam tētarat. Et ea de causa cōprehensus, in custodia detinebatur. Quum autem insigne curule certamen in ea vrbe peragendum esset, supplicauit plebs, vt aurigæ, qui singulari in certamine eo erat industria, delicti gratia fieret, & is ludicro ei interesse posset. Vbi verò tam sedula deprecatione id non impetrarunt, ad maximū incitati sunt tumultū. Per iracundiam nāque plerosq; Imperatoris principes viros, & ipsum Butherichum necarūt. Alios autem lapidibus obruerunt, & postea etiam per publicas vias raptantes traxerunt. Quam rei indignitatē postquam Imperator intellexit, immani ira accensus est: & furoris impetum non ferens, rationis habenas abiecit, & appetitum calculo & sententia sua cōprobauit. Qui licentia tanta recepta, veluti tyrānus arbitrio suo legibus solutus viuēs, gladios iniquos aduersus omnes strinxit, & crudeliter non sontes tātum ipsos, verùm insontes quoq; & innoxios necari iussit. Ad septem millia hominum cędes ea progressa esse dicitur, non secus atq; in messe quadam, ferro quos sors obtulisset obuios carpente, nec iudicio, nec quęstione habita. Sūt qui dicūt, Imperatorem certum hominū qui interficerentur numerū statuisse. Proinde sicuti fieri assolet, factū, vt etiam eorum qui à causa essent alieni, cęde ciuitas sit cōpleta. Non ciues enim & incolæ tātum, sed hospites etiam, qui nauibus eò appulerant, pręter expectationē omnem cōprehensi sunt. Et profectò ploratu digna ibi cōmissa sunt facinora, quale est & illud. Mercatoris cuiusdam filij duo sunt capti. Pro quibus, vt incolumes illi seruarentur preca-

In vrbe Thessalonicensi populus furens, præcipuos aliquot Comitatēses per tumultū interemit.

Grauissimè ob eam cædē ira accēditur Imperator.

Eam cædē septē millium hominū illegitimo supplicio vindicat Theodosius.

tus, seipsum ad necem obtulit: preciúmque præterea quantum auri haberet, militibus se daturum pollicitus est. Feri verò & inhumani illi, casum viri miserati, alterum quem vellet ex filiis, precibus hoc eius dãtes, redimere iusserunt. Si enim vtrũque dimitterent, periculum sibiipsis creaturos esse, numero cęsorũ aliquid decedente, dixerunt: Quum autem paterna natura & pietas in vtrumque respectaret, flens ille & lamentans, quẽnam ex vtroq; optaret, decernere nõ potuit. Atque ita animi ambiguus (vtriusque enim, ex æquo, amore vincebatur) vtrumque perdidit, militari ferro cæsum. Sed & seruus quidam hero suo, quo benigno vsus fuerat, quum is ad cædem duceretur, opem ferẽs, seipsum ad necem alacri animo obtulit.

Pater quidã in cæde Thessalonicẽsi, dũ propter paternã affectionẽ, vtrũ ex duob' filiis à militib' percussorib' redimat, ambigit vtrumq; miser amittit. Seruus se ad necẽ pro hero suo offert.

CAPVT XLI.

HAnc tantam ærũnam diuus Ambrosius audierat. Et quum post † Maximum deuictum, Theodosius Mediolanum venisset, & in ecclesiã, sicuti mos est, precatum iret, & iam ad fores eius adesset, occurrẽs ei Ambrosius, & purpura eius apprehẽsa, in multitudine media, ne sacrarũ ædium vestibulum tangeret, prohibet. Resiste, inquit: virum enim impurum, & manus sanguine innocenti ferè adhuc periniquè stillantes circumferentem, fas nõ est, ante legitimam debitámq; pœnitentiam, sacrã ingredi ædem, aut diuinorum mysteriorum participem fieri. Videris enim mihi, ô Imperator, non considerare animo, tantum tot cędium scelus. Neque postquam iræ furor deferbuit, ratio ipsa tãtum agnoscit facinus. Fortasse Imperialis potestas impedimento tibi est, quo minus peccatum perspicias: & veluti nubes quædam potentia tanta rationi obiecta est. Sed peropus est, naturam te tuam satis obnoxiam, vt scilicet caduca simul & fluxa sit, & auitum atq; à primo parente acceptum cinerem, ex quo cõstitimus, & in quem breui diffluentes reuertemur, considerare: nec purpuræ flore, qui luminib. mentis officit, in obliuionem eius quã illa obtegit corporis imbecillitatis adduci. Agnosce igitur, te eiusdem naturæ & cõditionis hominibus, atque adeò

In Niceph. græco exemplari Eugenij nomẽ positũ est: sed ego pro eo Maximum reposui, propter cõsequẽtia, vbi dicitur Theodosiũ Cõstãtinopolim reuersum esse. Ambros. episc. Theodosiũ ob tãtum tyrãnicum facin' tẽplo Mediolani excludit.

† *Hæc verba Theodoritus non habet, li. 5. ca. 19. Grauissima Ambrosij ad eũ verba. Inuitatio ad cognitionẽ sui, & pœnitẽtiã.*

" conseruis tuis imperare. Communis enim omniū Dominus & Imperator est rerum cōditor vniuersarū. Quibus verò diuinum intueberis oculis tēplum? Qualibus pedibus sanctū illud calcabis solum? Quomodo manus extolles, quæ cæde iniqua diffluunt? Quomodo etiam diuinū Domini corpus eis excipies? Quomodo sanguinem preciosum ad os afferes, per quod ira transuersim actus, tantū effudisti sanguinis? Quàm longissimè igitur absiste, neq; tibi ipsi peccatum adaugendo, iniquitatem conduplica. [e] Vinculum autem quod Deus cœlitùs calculo suo cōprobauit suscipe, quod tibi incolumitatē veram conciliabit. Imperator autem antistitis dicendi libertatem admiratus, [f] verbis eius cessit. Nam in diuinis legibus educatus fuerat, certóq; sciebat, quænā Imperatorum, & quæ etiam Episcoporū essent munia. Et cogitabundus aliquandiu, cū lachrymis pœnitētiæ aculeis ictus, in regiam est reuersus. Et octo cōtinuis mensibus elapsis, illustris natalium Christi aduenit dies, atq; Imperator in imperialibus ædibus sedebat lamentans, & lachrymarum humore faciem rigans [g]. Quem in tanto luctu viuere vbi Rufinus magister (hunc autem supra alios omnes ille propter familiarem consuetudinem honorabat) vidit, placidè ad eū accessit, & lachrymarū causam inquisiuit. Et ille, altius vehementi & acri ducto suspirio, prolixius fleuit. Deinde ad illū conuersus: Tu quidem, inquit, Rufine ludis. nequaquam enim malorum meorū sensus ad te peruenit. Mihi autem cur gemam & lugeam, causæ extant, qui tantā quæ mihi accidit, erumnam sentiam. Quomodo verò ego non affligar, quū seruis & mendicis etiam, absq; metu omni, diuinum templū ingrediēdi libera sit potestas: mihi porrò non modò id tangere nō licet, verùm etiam cœlum ipsum clausum est? Neq; enim diuini illius oraculi non memini, quod disertis verbis statuit: Quæcunq; à sacerdotibus Dei ligata fuerint in terris, ea etiā in cœlis certò esse ligata. Tū cōfestim ille: At si, ait, Celsitudini tuæ videtur, conueniam quamprimùm Antistitem, & nihil non tentabo, vt vincula tua soluat. Verùm non obsequetur, Imperator inquit, ille tibi, sat scio. Perspectam enim maximā habeo Ambrosij sententiæ æquitatem.

Eucharistia laicis in manus data.
Potestas clauium.
e Excōmunicatio Theodosij Ambrosius lib. Epist. 5. epist. 28.
Illustrissimū pœnitētiæ exēplū.
Dolet Theodosio, quòd Natali Christiano adire templum non audeat.
f Imperator episcop. paret.
g Rufini cū Theodosio colloquium.
Potestas ligandi.

Nunquam ille Imperij amplitudinem diuino præferet honori. Postquam autem multa proloquutus Rufinus, pollicitus est, se Ambrosium in sententiam suam adducturum: Imperator eum, quod constituisset, facere permisit. Abiit ille, & Theodosius ingẽtibus illius promissis adductus, paulo pòst eum est subsecutus. Cæterũ vbi Rufinus cum Ambrosio est colloquutus, verba eius interpellans vir diuinus: Tu verò, inquit, Rufine, canum impudentiam plurimũ æmulari videris. Quum nanque præter ius ô * diuina vindicta, tantam cædem perpetraueritis, & tanta rabie in imaginem Dei sæuieritis, neq; metus vobis incesit, neque rubor in ore vestro efflorescit: sed verecundiæ pudore deterso, cum petitione tali aduenitis. Vt verò Rufinus illi magis ac magis supplicãdo institit, & Imperatorem quoq; iamiam aduenire dixit, diuino ardore incẽsus Ambrosius, cum clamore magno: Ego tibi prædico Rufine, inquit, me iterum aduenientem illũ sacris ædib. prohibiturũ esse. At si ille imperio ęquo posthabito, tyrãnidem exercere statuit, perlibẽter ego hac de causa mortem adibo. His verbis auditis, Rufinus per internũcium, ne ædibus Imperatoriis progrederetur, Imperatori significauit. Atque ille, vbi inter eundum nuncium eum accepit: Eo, inquit, merito meo obiurgationem & cõtumeliam excepturus. Et vbi proximè ad templum accessit, ingredi id quidem ausus non fuit. Vbi autem ad Ambrosiũ, qui in æde salutatoria cõsederat, venit, vt insolubilia vincula sua solueret, eum rogauit. Ambrosius verò illum sanctiones diuinas proculcare arguit: & aduẽtũ eius, qui ita Deo repugnaret, tyrãnicũ appellauit. Ibi Theodosius: At ego, inquit, non id studio habeo, vt cũ temeraria confidẽtia sacrum ingrediar vestibulũ. Te autem oro, vt vincula mea soluas, & cõmunem Domini benignitatem imitatus, non soli mihi in faciem misericordiæ fores claudas, quas cõmuniter omnib. resipiscentibus, & pœnitentia multa vtentibus misericordiæ Domin⁹ aperuit. Ambrosius verò: Verùm dic age, inquit, quæ tua fuerit, post tantã iniquitatem & effrenis iræ petulantiam, pœnitẽtia? Qualia tandem incurabilibus affectionib. adhibuisti remedia? Sub hæc placidè Imperator dixit: Tuæ verò, ô vir diui-

Rufinus Ambrosio nõ persuadet, vt in ecclesiam Imperatorẽ admittat.

* θεία δίκη.

Ambrosius ad martyriũ obeundũ parat⁹.

Theodosius Ambrosium in salutatoria æde pro tẽplo cõuenit. Colloquiũ Theodosij cum Ambrosio.

Ambrosius Theodosio cõditionem resipiscẽtiæ proponit.

Constitutio Theodosij de iudiciis capitalibus non praecipitandis.

Theodosi' antea lege sanxerat, vt aut conuictũ velox poena subduceret, aut liberãdum custodia diuturna non macer-raret. l. de test. C. de custod. reor.

Theodosius poenitentiae legib' seruatis absoluitur.

ne,id est operæ,indicare mihi,& temperare sacræ medicinæ remedia. Meum autem fuerit,ea suscipere,etiamsi multum habeant acrimoniæ & asperitatis. Ibi tũ Ambrosius diuino spiritu plenus: Quãdoquidem,ait,ira cõcitatus vindictam illã præcepisti, & sentẽtiam illam nõ ratio in tranquillo statu suo cõsistens, sed furor insana & vecordi audacia productus tulit, vt legem & constitutionem promulges volo, quæ iræ calculos condemnet,& iussionum tuarũ administris iniungat,vt publica iudicia, & capitalium causarum poenas ad trigesimam vsque diem differant. Et vt sententiæ capitales in scriptum relatæ, rectũ & pacatum rationis iudicium expectent. Porrò diebus his elapsis, quibus iudiciorum cura commissa est, scriptum proferant, vt scilicet quum iam ira deferbuerit, & ratio sibiipsi restituta fuerit, sententiam latam per disquisitionem perpendant, iustáne sit, an iniqua. Ac siquidem cõtra ius ea cõcepta fuerit, statim eam conscindet: sin cõtrà, multo etiam magis confirmabit. Et dierũ istorum numerus,ad id quod conducat maximè cognoscẽdum proderit. Peræquũ enim est, tempus id intercedere, quod quùm Imperatoris iram placet, tũ furore languescẽte humanitati & misericordiæ locum det. Imperator igitur diuini antistitis præscriptum suscepit, & optimũ id esse dixit. Confestim etiam * constitutionem cõscripsit,& vt in sempiternum robur suum obtineret, manus suæ subscriptione, eam confirmauit. Quo facto,vinculũ quoq; illius solutũ est, quum quidem publicè prius Imperator peccatum suum in ecclesia confessus fuisset, & libenter admodum constitutum poenitentiæ tempus suscepisset. Quo tempore in luctu degens, Imperialib. ornamẽtis vsus nõ est. Deinde in sacri templi ædes admissus, non stans ille,neque

** Constitutio Theodosij talis fuit: Impp. Valentinianus & Theodosius Augg. Flauiano P. P. Illyrici. Si vindicari in aliquos seuerius, contra nostram consuetudinem, pro causæ intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire poenam, aut excipere sententiam, sed per dies triginta si per statu eorum sors & fortuna suspensa sit. Reos sanè accipiat vinciátque custodia, & excubiis solertibus vigilanter obseruet.*

genibus flexis, rerum vniuersarum Dominum precibus placauit: sed supinus in solum abiectus, miserabilem illam Dauidis emisit vocem: "Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me, secundum verbum tuum." Et comam insuper vellens, frontémque diuerberãs, & solum lachrymis madefaciens, delicti veniam ad eum modum petiit. postquam verò tempus aduenit, quum eum more recepto, munus ad sacram mensam afferre oporteret, lachrymans surrexit, & diuinum sacrariũ ingressus est: & dono ex consuetudine oblato, intra sacros cancellos permansit, in sanctiore sacerdotum loco, vbi antiquitùs Imperatores consistere mos erat, propter dignitatis sublimitatẽ à plebe segregatos. Quam rem quòd Ambrosius adulationis magis quàm ordinis recti esse putabat, Imperialis quoque stationis locum, ita vt par erat, in ordinem suum redegit, pro tabulatis seu cancellis sacrarij sede illi designata: vt Imperator honoratiorem quidem præ populo stationem haberet: præ illo autem sacer ordo locũ sublimiorem obtineret. Eum ordinem vt optimum Theodosius tum laudauit, posteri quoque confirmarunt: qui inde ad hæc vsque tempora seruatur. Ego verò semel annuo tempore nostræ ætatis Dei amantissimos Principes, magni sabbati die, sacra adyta maximi Dei Sapientiæ templi ingredi vidi, quum sub crucis forma, in sacra mensa noua adolerent aromata, & dona ei inferrent. Sed ad institutũ reuertamur. Postquam in sacrarium ingressus est Theodosius, blandè eum, si quid vellet, Ambrosius interrogauit. Ille verò se ibi diuinorum mysteriorum perceptionem expectaturũ esse, respondit. Antistes primario diacono internuncio vsus, ei significauit, sacrariũ interius à solis adiri sacerdotibus, reliquos autem omnes se aditu eius abstinere. Exeundum igitur sibi esse, & in cõmuni cum aliis loco standũ esse: Purpuram Imperatores, non sacerdotes facere, dicẽs. Imperator diuin⁹ illi rursum renunciari iussit, nõ temeritate se adductum, sed consuetudinem quæ Constantinopoli seruaretur, sequutum, intra sacrarij cãcellos venisse. Magnas verò eo etiam nomine de tali institutione se illi gratias agere. Ad hunc scilicet modũ & Imperator & episcopus mirifica enituere virtute, vt

In tẽplum admissus Theodosius pœnitentiũ ritũ seruat.

Munus offertorium Theodosij.

Ambrosius antistes libertatis magnæ, nihil adulationi aulicæ tribuit, sed in ecclesia εὐταξίαν, hoc est, ordinem conseruat.

Ambrosius Theodosiũ intra sanctius sacrarium tẽpli cõsistere nõ patitur.

Facillimè Theodosi⁹ admonitionibus Ambrosij obsecundat.

mihi decernere facile non sit, vtrũ alteri præferam. Plurimum sanè illius in dicẽdo libertatem, huius autem in rebus diuinis religionem: & item illius ardorem, huius sinceram in Deũ fidẽ admiror. Leges eas quas ab Ambrosio didicerat, etiam Constãtinopolim reuersus diligenter seruauit. Quũ enim & ibi die festo diuinam ingressus ædem, donũ suum mysticæ mensæ inferret, statim retrocedẽs inde exiit. Episcopo autem (Nectarius is tum erat) factum id ægrè ferente, & quánam de caussa ex sacrario abiret, inquirẽte, cum quadam molestia. Vix aliquãdo tandem, inquit, quod discrimen sit inter Imperatorem & sacrorũ antistitem, cognoui. Vix veritatis doctorem inueni. Vnũ namque, qui pro dignitate sua episcopali nomine rectè vtatur, Ambrosium reperi. quãtum cõmoditatis obiurgatio, affectione vitiosa carens, si in tẽpore à viro spectatæ virtutis & iustitiæ adhibeatur, adferat, indicãs. Ambrosij huius multa quoq; alia sunt rectè facta, episcopali virtuti conueniẽtia, quæ loci eius incolis nota esse par est. Ego autem vnũ quoque illud, quod de eo audiui, memoria dignũ, historiæ huic inseram. Ex magistratib. quidã, Græcorum superstitioni addictus, Imperatorẽ Gratianum cõuicio prosciderat, eúmque à patre suo degenerasse dixerat. Quo nomine quũ accusatus à quibusdam fuisset, capitis dãnatus est. Et iã ille ad suppliciũ duci debebat, quũ Ambrosius pro eo deprecaturus, in regiã se celeritate magna cõfert. * Accidit tũ, vt venationis spectaculo Gratianus operam daret, qua se laxãdi animi gratia Principes oblectare solẽt: neque quisquam ex eis qui ad vestibuli custodiam dispositi erãt, episcopi præsentiã, quòd eius rei tum opportunũ tempus nõ esset, Imperatori indicaret. At Ambrosius inde discedẽs, ad fores eas peruenit, per quas feras inducebãt, & venatorib. mixtus, ita vt ignoraretur, ingressus est. Neq; inde prius est egressus, multa Gratianũ & eos qui cũ eo erant precatus, quàm ille cõdemnationis sentẽtia de homine eo indu[illegible]a, aliã ferret, quæ illũ crimine absolueret, qui iam ad mortem raperetur. Nemini verò Ambrosius ecclesiasticis cõstitutionibus magno studio & cura seruãdis cessit. Clero autem in officio continẽdo, & diuinarũ legũ disciplina imbuendo,

Cõstantinopoli quoque Theodosius postea in tẽplo extra sanctius sacrarium consistere solitus.

Crimẽ eius qui Principi maledixit.

Ambrosius hominẽ ethnicũ à Gratiano Imperatore ad supplicium damnatum, deprecatiõe sua liberauit.

** Venationes principum animi laxamẽta.*

imbuendo, felicissimus fuit. Ex plurimis verô, quæ ille rectè gessit, rebus, pauca hæc commemorasse satis est. Abundè enim declarare hęc possunt, quanta propter insitam sibi virtutem, cùm dexteritate quadam; in diuinis negotiis, tum apud principes Rom. vsus sit libertate.

CAPVT XLII.

THeodosius Imperator plurimũ quidem Ambrosij doctrina & constitutionibus est delectatus. Nõ parum verò occasionis & vtilitatis ei, ad pietatem scilicet etiam, attulit eius coniunx. Quotidie nanq; illi diuinas leges, quibus ipsa antea erudita fuerat, in memoriá reuocauit. Non enim illa se imperiali efferebat potentia, sed potius amorem erga Deũ sibiipsi veluti thesaurum conseruabat. Quanto namque illa maiora ab eo beneficia acceperat, tanto etiam quotidie charitatem in benefactorem suũ adaugebat magis. Itaque eorũ qui variis detinerentur morbis, & membris partibúsque corporis mutilati essent, omnis generis curã gessit, ipsa per seipsam in rebus omnibus eis inseruiens. In illorum enim domicilia ventitabat, & qua quisque indigeret re, eam illi suppeditabat. Et ecclesiarum hospitales domos circumiens, eos qui grauibus morbis lecto affixi erant, curauit. Nõ enim tantum illorũ attingebat ollas, & iuscula delibabat: sed & patellas admouebat: panẽ apponebat, ciborũ frusta afferebat, pocula eluebat, aliáq; omnia promptè & feliciter obibat, quæ seruarum & ancillarum sunt officia. Ad eos verò qui ministeriũ eius, quod per manus ipsas suas peragebat, inhibere conabantur, dicere solita erat: Imperio quidem conuenit, vt aurum id largiatur. Ego verò manuum mearum opus pro Imperio ipso, ei qui id semel contulit, offero. Viro autem suo talia verba frequẽter subiiciebat: Cõsiderare te semper, coniunx suauissime, oportet, & quisnam antea fueris, & in quem locum te euexerit vniuersitatis huius Deus. Si enim perpetuam huius rei obtinueris memoriam, non prorsus te ob accepta beneficia erga eum ingratum præstabis: sed ex præscripto legum Dei, quod ab eo accepisti, gubernabis imperium: & ita eum qui id tibi vt fideli ministro commisit, ritè coles. Eiuscemodi verba accinens, quæ ei insita erant diuina excita-

Pietatem Theodosij ad modum auxit Placilla cõiũx.

Pulcherrimum Christianißimæ Principis specimen Placilla. Fœmina princeps pauperibus & ægrotis inseruiens.

Digna Christiana Augusta vox. Aliud cordatæ et sanctæ imperatricis verbũ memorabile. Preceptum omnibus principib. instillãdũ.

uit semina, continuo admonitionum fluxu ea rigans.

CAPVT XLIII.

Magno amore et honore etiam defunctam Placillam Theodosius est prosequutus.

ACcidit autem, vt prior hæc coniunx eius fatis concederet. Propter quã cũ casu quodam aliquid postea accidisset, quantus Imperatoris in illã amor fuerit, id maximè declarauit: q scilicet non cõiugij tantum gratia, verùm etiã propter excellẽtem virtutem eam plurimùm honorarit. Quid id fuerit, exponã. Bellis frequentibus Imperatoris fisco exhausto, tributũ is, præter solitum nouũ ciuitatib. imposuit. Et alij quidem vbiq; locorum tributarij populi pẽsionem eam quãuis extraordinariam, cõferebant. Populus autẽ Antiochenus vectigal nouũ non tulit. Et quũ exactores cerneret quũ pleraq; alia facere, tum ex ciuib. quosdam suspẽdere, nonnullos crudeliter trahere, alios in vincula cõiicere, † seditionem mouit: multáq; & fecit & dixit per tumultũ, quæ vulgus solet, vbi occasionem ad ordinem tollendũ, & rerum omniũ confusionem inducẽdam arripuit. Postremò verò Imperatricis quoq; Placillæ (hoc enim illius nomen erat) statuã æream suo loco imprudẽter deiectam, & funi pedib. adaptatam, per multas vrbis partes traxit, & pro eo atq; plebs furens atque indignãs assueuit, contumeliis magnis, quas dicere opus non est, affecit. Quod flagitium postquam Imperator patratũ audiuit, grauiter in eũ populũ excãduit: & sicuti par erat, quæ antiquitùs obtinebant priuilegia illis ademit, atq; ea vicinæ vrbi concesſit. Eo enim modò ægrè se admodum Antiochenis factururũ putabat. Iamdudum nanque Laodicea inuida æmulatione aduersus Antiochiam tenebatur. Cõminatus præterea illis est, se vrbem eam incensurum, ornamẽta omnia vetustatis ei ademptururũ, in vicum eam mutaturum, & aratro proscissurum. In animo etiam habuit, multos ex Antiochenis neci dedere & castigare, ne postea tale quidquam admittere, in animum inducerẽt. Qui verò ibi cum potestate magistratus rem administrabãt, nõnullos qui facinus tantũ ausi fuerant, comprehensos prius necarunt, q̃ Imperator factum id resciret. [a] Et Imperator mãdauerat quidem, & tam graues pœnas minatus fuerat, sed eas ad rem non contulit. Obstabat enim ei Ambrosij lex. [b] Porrò vrbis

Theodosius ꝓpter sumptus frequẽtiũ bellorũ ciuibus suis extraordinaria ĩponit tributa.

† Populus eade causa Antiochiæ seditionem mouet.

Plebs furibũda ĩ statuam Placillæ Augustæ ibi sæuit.

Grauisſima Theodosij ĩ Antiochenos ira, qui de eis extrema quæq; statuit.

a Profuit illis Theodosij lex, quam ex præscripto

multitudo sola grauium rerum fama consternata, furore relicto in pœnitentiam incidit, & perinde atque ob oculos versari videret, quæ in expectatione erant mala, altius suspirans, & lachrymarum vim profundens, Deo supplicauit, vt ferocientem imperatoris animum compesceret, & tantopere excitatam iram mitigaret. Et publicas peragẽs supplicationes, c carmina quædã luctuosa, d & ad cõmiserationem mouendam composita, numeroso concentu cantauit. Episcopũ autem suum diuũ Flauianum qui pro eis deprecaretur, ad Imperatorem oratorem misit. Qui legationẽ eam pro grege suo obiens, quũ Princeps vehemẽter Antiochenis infensus esset, arte quadã adolescentulos, qui ad Imperatoris mensam canere soliti erant, aggressus, vt miserabilia illa carmina, quibus in supplicationib. Antiocheni vtebantur canerent, effecit. Eis Imperatorem delibutum, iram miseratione cõmutasse: & misericordia victum, poculo lacrymis temperato (euenit enim vt tum phialam in manibus teneret) vrbi ei per libationem conciliatum esse ferunt. Tum verò rebus omnibus e vigens Antiochiæ diuus quoq; Chrysostomus, episcopo in legatione peregrè profecto populum sedulò concionibus est consolatus. Magna enim erat doctrina eius. Atque is, quòd multitudinem propter causam tãtam in metu esse videret, ad animi eam libertatem & virtutẽ excitabat. Sensim etiam quodammodo imperatorem laudibus eis exornans, quas ad irã quidẽ extinguẽdam, ad placabilita-

diui Ambrosij tulit.
b Antiocheni pœnitentiam agũt.
Optimus subditorum ad principẽ sibi iratum placandum processus.
Flauianũ episcop. suũ oratorem et deprecatorẽ ad Theodosiũ mittũt.
c Mirificè eis p carmina cantata conciliatur Imperator.
*
d Deo ad Imperatoris irã mitigãdã supplicant.
e Fuit tum Antiochiæ quoq; Ioãnes Chrysostomus.

* *Quum læsa iustas conciperet minas,*
Graues & iras principis optimi,
Et iure, maiestas, refractas,
Coniugis ob statuas Placillæ.
Non sæua ciues prælia Cæsari
Mouere sacro, tempore sed suo
Fugêre sanctas pœnitentes
Ad lachrymas humilésque sordes.
Pacem deorum suppliciter piis
Votis adepti, principis & sui.
Flexêre sacratas per artes
Carmine composito furorem. I. L.

tem autem & misericordiam inducẽdam, cõmodas esse sciebat. [f] Multæ sunt eius, quas hoc argumento cõposuit, orationes, quas ἀνδριάντας, hoc est, statuas inscripsit. Fama fert, ea nocte, quæ diem quo tumultus popularis cõmotus est, præcesit, simulacrũ fœminæ habitu visum esse sublime in aëre errare, magnitudine ingẽti, & aspectu adeò truci, vt horrorem multum spectãtibus afferret. Id in aëre per vrbis plateas currens, flagello grauiter sonanti aërem diuerberabat: vnde sonitus prodiit, qualem edere consueuerunt, quum ad iram & furorem feras concitant, qui earum spectacula edunt. Proinde opinio fuit, pestiferum aliquem dæmonem seditionem eam insidiosè commouisse. Multa verò ibi quoque cedes esset peracta, nisi Imperator Ambrosij cohortationibus cedens, quàmprimum iram frenasset. Plurimum ille etiam propter insignem pietatem, episcopalem supplicationem Flauiani est reueritus.

f Chrysost. quas eo tẽpore in eo argumento composuit orationes.

Dæmon tumultus eius excitator.

CAPVT XLIIII.

QVum Antiochiam illi peruenissent, qui ab Imperatore eò ad iniuriam vindicandam missi fuerant, [a] Elabechus belli dux, & Cæsarius Gregorij frater, qui tum magistri potestatem in Imperiali aula obtinebat: in metu fuere ciues omnes minis exterriti, & inducias per internuncios & oratores suos ab eis petiere. Monachi nanque qui in summis montib. degebant (multi autem tum virtutem & pietatem exercẽtes mirificè florebant) tuguriolis suis relictis, in vrbem venerunt, plurimísq; cohortationibus simul & deprecationibus cum viris eis egerunt. [b] Quorũ vnus erat Macedonius nomine, vitæ ciuilis prorsus imperitus, & neq; sacris literis, neque primis literarũ elemẽtis initiatus, sed puras die noctéque preces rerum vniuersarum Deo offerre doctus, atque in mõtium cacuminibus viuere solitus. Tum verò cum reliquis descenderat, ac neque Imperatoris minas, neque eorum qui ab illo missi fuerant, terrorem reputans, in media vrbe alterius comprehẽsa veste, vtrunq; ex equo descẽdere iussit. Et illi exile * silicernium pannis vilibus amictum cernentes, primùm molestè id tulere: deinde à quibusdã de virtute hominis certiores facti, cõfestim ex equis desiluere: & ad pe-

a Elebech dux, & Cæsarius Gregorij Naziãzeni frater, Imperatoriæ aula magister, ad vindicandã contumeliam Maiestati Imperiali illatã, Antiochiam missi.

b Apud hosce Imperatoris mãdatarios patrocinatur Antiochenis, Macedonius Anachoreta.

** βραχύτι γερόντιον.*

Deus bone, quãta est veræ pietatis & sanctitatis reuerentia.

des senis prouoluti, non nouisse se eum affirmarunt, veniámque precibus ab eo postularunt. Ille verò diuina gratia repletus, hisce ad eos verbis est vsus: Vt mandata hæc ad Imperatorem referatis, dilecti filij, oro. Meminisse te ô Imperator oportet, non solũ Principem, sed hominem etiam te esse. Proinde non ad Imperij tantũ amplitudinem respice, sed naturam quoque ipsam considera. Quum enim homo sis, hominum tibi imperium commissum est: qui quũ eiusdem tecum sunt sortis, & conserui adeò tui: tum ab ipsa creatione imagine Dei cohonestati sunt. Itaque ne tã væsana audacia aduersus diuinã imaginem grasseris, vide. Imaginis enim dominum ad iram cõcitabis, si in eos qui imaginem illius gerunt, sæuias. Tum autem illud etiam te despicere decet, te propter ęream imaginem multitudini infensum, crudeliter in eam animaduertere velle. Quanto autẽ imago animata inanimatę præstet, quid dicere opus est? Nã id eis etiam, qui vel mediocrem obtinent mẽtem, constat. Illud præterea fac cogites, nobis quidem perfacile esse, plures ex ære facere imagines pro vna illa, quã væcordi temeritate insana plebs comminuit: te autem nequaquam efficere posse, quantumuis contendas, vt vel capillum vnum eorum qui cæsi sint, creare valeas. Hæc illi à sene sapiente audita, sicuti simpliciter dicta erant, ita Imperatori renunciarunt. Non parum etiam, sicuti dixi, Flauiani legatio illis profuit, vt iræ flamma in Imperatore extingueretur. Postea nãq; ira & minis omissis, communem populo scripsit defensionem, crimen illi condonans, in qua iræ etiam causam exposuit. Inter alia enim & illud commemorauit: Etiamsi ego fortè quicquã deliquissem, minimè tamen contumeliam tantam, mulierẽ omnis virtutis laude dignam, ídq; quum iam illa ex hac vita migrarit sustinere decuit: ac si quid factum oportuit, aduersus me furore vti conueniebat. Ad finem quoque apposuit: Grauissimè se tulisse, quòd præclaros aliquot in ea vrbe viros, præter sententiam suam, interemptos esse audiuisset. Hunc finem habuit seditio contra statuam Antiochiæ concitata. Atq; hæc retuli, vt quantum Ambrosij lex emolumenti attulerit, ostenderem: & dicendi libertatem insipientis illius se-

Macedonij deprecatio ad Imperatorẽ ipsum directa.

Verba ista ad omnes ptinent, qui rerum capitalium potestatẽ habent.

Vsq; adeò Theodosius Antiochenis est cõciliatus, vt defensionis libellum eis scripserit.

Defẽsionis eius capita quædam.

nis, ab obliuione & temporum vi vindicarem: denique vt Imperatoris in rebus diuinis religionem, tum autem pastoralem diui Flauiani curã, vt videlicet ille pro grege suo, cui præfuit, laborans, legationem rectè obierit, & principis iram sopierit, indicarem.

CAPVT XLV.

Donatus Eurœæ in Epiro episcopus, serpentẽ pecori simul & hominibus pestiferum interemit signo crucis, & oris sui saliua. Sozo. li. 7. cap. 25.

EA ætate multi, in omnib. orbis partibus, episcopalem præclarè gerẽtes dignitatẽ enituerũt. In quib. Donatus ille fuit, Eurœæ in Epiro antistes: quẽ multa edidisse miracula, eius loci incolæ testantur. In primis autẽ illud, quod dracone interfecto exhibuit. Manebat draco iste ad viam publicam: locũ eum incolæ χαμαιγέφυρας, hoc est, pontem terreũ nominant. Hic non oues tantum atq; boues, sed equos etiam & homines prętereũtes deuorabat. Aduersus feram hãc quũ Donatus iret, non ensem aut hastã, aut aliud quodpiã armorũ genus, quibus tutari nos solemus, secũ attulit: sed signo crucis digitis in aëre cõformato, serpentis os percussit, qui viri sancti præsentiã sentiens, magnum quiddã sibilans, & caput in sublime tollẽs, tractúmq; corporis prouoluẽs, deuorare illum contendit. At Donatus ad crucem illud addidit, vt in os draconis expueret. Et ille saliua ore excepta, idẽtidem se circũuoluendo complicans, statim interiit. Magnitudine fera ea eis non cedebat, quæ apud Indos esse dicũtur. Magna enim vi, ab octo boum paribus, in viciuũ campũ protractam, incolæ igni cõbussẽrũt, ne ita iacens atq; putrescẽs aërem inficeret, & cõtagione pestiferũ hominib. afferret morbum. Donati huius celebre quoque ibi monumentũ esse audiui, quod etiam orationis domus sit. Oppidũ præterea de nomine eius appellatum, ad quod fons est copiosam prouoluẽs vndam, qui anteà quidem non fuerit, precatione autem eius diuinitùs extiterit. Arida nanq; regio ea ab initio fuerat, neque ibi humor neque latex apparuit. Et quum aliquãdo ex itinere fessus eò Donatus venisset, & comites suos aquæ penuria languescentes vidisset, primùm ille Deum est precatus: deinde terram manu fodit, atq; illico aquæ fluenta inde prosiluerunt, quæ ad hoc vsque tẽpus profluere non desinunt. Testantur hæc vicini, qui loca ea vbi miraculum hoc accidit, accolunt. Floruit

Precatione idẽ in arido loco fontem ingem eligit.

tum quoq; in Tomitana vrbe & reliqua Scythia Theotimus ille, genere quidé homo Scytha & barbarus, sed in præstantissima omnium philosophia educatus, & totius Scythicæ ecclesiæ administrationem sortitus: qué Hunni, qui ad Istrum iamdudum habitant, virtutem eius admirati, Romanorũ deum nominabant: multa nanque diuina facta in eo experti fuerant. Porrò memoriæ proditum est, iter ei ibi in barbara regione facienti, prædones quosdam occurrisse, qui hostiliter ad ciuitaté Tomitanam excurrebant. Quum autem comites eius discrimine eo circumuẽti, statim se interituros putarẽt ex equo ipse descendit, & orauit. Ita factum, vt prædones eandem insistentes viam, neque ipsum, neque comites, atque adeò neque equos quibus vehebantur conspicati, præterirent. Et quum illi, vtpote qui plurimi essent, Scythis imminentes damna inferrent, (natura enim feri & barbari erãt) arte quadam, ex agresti admodum more ad mansuetiorem vitam eos traduxit, conuiuio excipiens, & donis sibi concilians, verbísque humanioribus ferinam illorum crudelitatem demulcens. Sedenim ex eis Hunnis quidam, quibus benigniter faciebat, locupletem eum esse arbitratus, insidias homini sancto struxit, & capere eum contendit. Et laqueo parato, quũ more quodam suo, clypeo innixus Theotimus ad hostes verba faceret, manu ille sublata coniicere in eum funem voluit, vt simul ad se cum eo quæ auspicia eius sequebatur gentem pertraheret. Sed ecce vnà cum conatu manus eius in aëre extẽta hæsit, neqne prius illa vinculis talibus quæ in conspectum non caderent, liberata est, quàm Theotimus Deum pro eo exoraret. Quod quidem vt faceret, plurimùm eum reliqui barbari rogarunt. Fama quoque fert, quandoquidem conatus, quum se ad id genus philosophiæ cõtulisset, fuerat, talem eum vsque ad vitæ finem permansisse. Reliqua verò quotidianæ vitæ consuetudo ei simplex valde fuit. Alimenti capiendi non vnum, sed diuersum habebat tempus, tum enim id sumebat, quũ esuriret, aut sitiret. Nam & hoc planè philosophi est, rebus his ad necessitatem, non ad voluptatem frui.

De Theotimo Tomitano Episcopo, & eius miraculis.

Romanorũ is deus ab Hũnis cognominatus

Idẽ Hũnos ad humanitatem composuit.

Religio Christiana barbaros emollit.

Man⁹ Hũni cuiusdam Theotimũ capere volẽtis, in aëre immota hæsit.

Theotimus conatus per vitam omnem tametsi episcopus. permansit.

Tempus cibi capiendi.

CAPVT XLVI.

De Epiphanio Cōstantiēsi, in Cypro episcopo, Sozo. Eo. ca. 26.

TVm verò quoque floruit Epiphanius Cypri episcopus, qui vir non solum viuens propter vitæ sanctitatem clarissimus fuit: sed eum Deus etiá cohonestás, mirificorum operum patratorem esse ostendit superstitem simul & defunctum. Et fama obtinet, quod viuo non euenit id mortuo accidisse: vt scilicet dæmonibus agitati multi ad sepulchrum eius accedentes, plaga ea liberarentur, & multæ præterea aliæ sanationes hodie quoque ad id fiant. Multa verò etiam viuentem cum admiratione omnium fecisse, incolæ eius insulę ferunt, Ego autem, quod ad me delatum est exponam. Fuit náque perliberalis in egenos, siue naufragio, siue alio aduersæ fortunæ modo mactati essent. Vbi autem virtute ea rem familiarem suam (quāta autem ea fuit?) cōsumpsit, ecclesiæ pecuniis est abusus, quas quodammodo in honestum & necessarium vsum dilapidauit. multæ autem hæ fuerant. Nam quibus curæ erat, vt substantiá suam in pios vsus erogarent, & viuentes & morientes plurima ecclesiæ eius donarunt. In bona enim spe erát, virum Dei amantem, & prudenter pecunias distribuentem, ex sententia sua, quicquid ita dedissent, expensurum esse. Et quum aliquando propter frequentem largitionem, pecuniæ admodum decreuissent, quosdam id molestè ferentes, & ecclesiæ œconomū præcipuè reprehendisse eum, quòd tam sumptuosus & prodigus esset, ferunt. Cæterùm ne tum quidem de more suo, quin liberaliter indigentibus largiretur, quicquam remisit.

Largißim⁹ eleemosinæ largitor. etiā de bonis ecclesiasticis Epiphani⁹ fuit.

Quum autem iam aurum omne consumptum esset, accedens quidam ad eam domum, in qua dispensator iste agebat, ingentem quandam & mirificam crumenam cū magno auri pondere ei in manus dedit: & statim abiit, neque quis ipse esset, neque qui id misisset, indicans. Perquam verò mirum visum est latêre eum, qui tantam vim pecuniæ dedisset, voluisse factúmque id considerantes homines, diuinam eam esse liberalitatem, coniecturam fecere. Atque hoc quidem sic actum. Aliud verò de eo audio, quod Gregorij illius miraculo simile fuit, qui olim Neocæsareæ in ponto ecclesiam gubernauerat. Neque propterea fidem non habere prodigij eius

Diuinitùs ecclesiæ pecuniæ suppeditant.

Sancti Dei homines eiusdē generis miracula sæpe edidere.

testimonio æquum est, quòd idem Epiphanius peregerit: quandoquidem neque Petrus solus Apostolorum coryphæus & princeps, mortuum exuscitauit, sed & Ioannes Ephesi, & alij alibi, immò etiam Hierapoli Philippi filię. Sępe nanque euenit, sicuti par & credibile est, vt eadem & olim veteres, & nostræ ætatis Dei amantes homines, miracula edant. Quod autem historria commemorare iubet, sic habet: Aliquando sacrum hunc Epiphanium duo quidam in via mendici obseruarunt: & quum non pœnitendum aliquid se ab eo accepturos existimarent, alter in solo spiritum continens, perinde atque mortuus esset, iacebat: alter autē veluti familiaris eius lamentans & flens, inopiam eam assimulabat, vt funeris impensas non haberet, & penuriam tantam cū reprehensione eius deplorabat. Porrò Epiphanius præteriens, nihil quidem aliud quàm quòd iacenti illi requiem præcatus est, dixit. Exiguum autem quiddā ad illū funerandū ploranti dedit, illla verba adiiciens: Curam huius funeris habe, & tandem flere desine. Nā hic nunc non resurget. Mortem autem, quæ cōmunis omnium & ineuitabilis, necessitate quadā obeūda est, animo te forti ferre oportet. Hæc Epiphani⁹ dixit, & abiit, cœptam perfecturus ambulationem.

Mendicus mortuum se apud Epiphaniū assimulat.

Non nouū est, defunctis requiē precari.

Quum autem ea in via nemo alius appareret, ille qui sic steterat & plorauerat, iacentem indicio pedis concussione dato, vt consurgeret admonuit: simúlque eum laudauit, qui tam egregiè mortui hominis habitum retulisset. &, Age tandem exurge, inquit, vt in præsentia versutiæ tuæ hilarius viuendo fructū percipiamus. Vbi autem ille amplius neque dicentem audiit, neque modis omnibs significationē aliquam, se viuere, exhibuit: alter cursu celeri episcopum est consequutus, eíque fraudem quam inopia coacti cōmenti essent, indicauit & iam citra fucum verè flens & lamentans, vt socium suum resuscitaret, supplicauit. Epiphanius autem, postquam illi, ne factum id grauiter ferret, dixit, hominem dimissum absoluit: quod Deus rem eam retractatam nollet fidem facere omnibus volens, vt equidem puto: qui tentare & facere talia in ministris eius audeant, illum ipsum Deum, qui videat & audiat omnia, eos fal-

Assimulator iste verè mortuus.

Qui sanctos viros, et per eos Deū fallere volūt seipsos fallunt.

ſum ire,ſéque adeò ipſos inſcios fallere. Epiphaniũ verò in naui mortuum eſſe intellexi: quem comites eius melle oblitum, nequid fortè ingratum corpori accideret,in Cyprum detulerunt. Hæc pauca ex multis de Epiphanio recenſui.

CAPVT XLVII.

Acacius Berrœus episcopus

Huius mãſionis locus apertus ſemper fuit.

Aiax monachus & Bitolij epiſcopus, ter cũ cõiuge concubuit, & tres ex ea ſuſcepit filios Ex eis duo monachatũ ſequuti. Vnus maritus fuit.

Zeno Aiacis frater Maiumæ, ſiue Cõſtantiæ epiſcopus, centũ annos natus. Is lanificiũ exercuit.

BErrœæ autem in Syria, magnus Acacius epiſcopali munere obeundo celebris fuit,qui ab adoleſcentia prima in momaſtica vita accuratè exercitatus fuerat. Huius multa quidem ſunt alia rectè acta: illud verò maximum virtutis indicium, quòd perpetuò etiam vel cibi vel ſomni capiendi, aliarúmque rerum tempore,epiſcopalis manſionis ſuæ domicilium patens & apertũ eſſe voluit, adeò vt ad eum videndum & ciues & aduenæ liberè ingrederentur. id quod ego vehementer admiror. Aut enim ea re ſe cum fiducia ſemper viuere oſtendit: aut eum id ita inſtituiſſe puto, vt naturæ ad vitia propenſionem ſupprimeret. Quum nanque in expectatione eſſet, vt frequentibus eorum excubiis,qui derepentè ingrediebantur, in actionibus ſuis deprehenderetur,etiamſi voluiſſet, peccare tamen non potuit, ſed ſtudiis ſuis laudatis ſemper incubuit. eo tempore duo etiam fratres pręclari erant,qui non in ſolitudine, ſed in maritimo Gazæ loco,qui etiam Maiuma dicebatur, philoſophati ſunt. Zeno & Aiax, germanorũ iſtorum fratrũ nomina fuere. Egregiam autem in recta religione obtinuere fidem: & ſæpenumero à Græcæ ſuperſtitionis ſectatoribus, vt qui Chriſtũ Deũ eſſe profiterentur,ſunt diuerberati. Aiax quidẽ,quandiu cũ coniuge ſua fuit,quam ſibi egregia forma matrimonio iunxerat,ter tantũ cum ea concubuit: vnde etiã tres ſuſcepit liberos. Poſtea autem nũcio ei eiuſcemodi conſuetudinis gratia remiſſo, monaſticam delegit vitã. Duos quoque ad idem viuendi inſtitutũ pertraxit filios: quibus,vt ne coniugia ſequerentur,ſed ſtudiũ omne ad res diuinas conferrent, perſuaſit. Tertius autem cũ vxore in matrimonio vixit. Sapiẽter verò & præclarè eccleſiæ Bitolij Aiax præfuit. Zeno autem à puero coniunctionem fœminæ auerſatus, totus in miniſterio Dei erat. adminiſtrauit quoque Maiumæ eccleſiam. Atque vbi

ad eam [a] peruenit senectutem, vt etiam centesimum attingeret annum, haud vnquam neglexit aut prætermisit receptos statósque vel matutinos vel vespertinos hymnos Dei & reliquum sacrum [b] ministerium suum, [c] principio psalmodiarum adesse, eísque præire solitus, nisi grauis interueniens morbus eum impediuisset. Et quòd in cœlibatu philosopharetur, semper in [d] solitaria lanificij officina lineam texuit telam. Ex cuius laboris fructu cùm ipse necessariis reb⁹ comparandis vitam tolerauit, tũ indigentibus etiã sumptus sunt ministrauit. Et quoad vixit, opus ita facere non destitit: quamuis ætate grandiore, primas apud eam gentem inter episcopos ferret, maximæq; ecclesiæ præesset, in qua & copiosi & frequẽtes essent homines. Sedenim tũ non episcopi modò, verũ etiam in montibus colentes, amantes Dei viri, illustres fuere. Quorum res bene actas singilatim exponerem⁹, in ingentem nobis prolixitatem historia excresceret. In quibus omnibus, veluti quidam præclara stella, etiam is refulsit, cuius suprà meminimus, Arsenius. Paucos autem, vt specimen aliquod tantorum virorum, qui tum episcopalem functionem obiere recensui. Laboriosum enim esset omnes referre, quandoquidem plures boni atque honesti fuere, quorum etiam vitæ institutum testimonio ipse suo confirmauit Deus: Orante enim eos exaudiit, & prodigia noua per eos edidit. Et ab eis quoq; ita ecclesia Catholica administrata, simul & clerus & populus, ad eundem cum illis virtutis ardorem & æmulationem est excitatus.

a Oculatus huius rei testis est Sozomenus.
b λειτουργίαν
c Psalmodiis omnib⁹ affuit.
Non noua est canonicarum psalmodiarum & precum solennitas.
d ἐν ἰσῷ μονήρει.
Plurimi alij eisdẽ tẽporibus sanctitate vitæ & miraculis præclari homines fuere.

CAPVT XLVIII.

RELigio verò non per hos tantum maiora capiebat incrementa, verùm eam etiã cohonestarunt, atque vt æquũ est quàm maximè exornarunt, quæ tum apparuerunt veterum atque illustrium prophetarum reliquiæ. Abacuc enim primùm, deinde Micheas, & tandem post hos celebre Baptistæ caput è terra extitere. Abacuc quidem, & Michææ reliquias diuina visio, sicuti audiui in somnis Zebeno ostendit, Eleutheropolis eo tẽpore ecclesiã gubernanti. Ea autẽ vrbs Cela, atq; etiã ante id nomen, Ceila appellata fuerat, vbi Abacuc

Inuentio reliquiarum Abacuc et Michææ prophetarũ.

Sozom. habet Berathsatia.

inuentus est. Ab ea quasi stadiis decem locus quidam Berathbasia cognominatus distat, vbi Michęæ sepulchrum esse dicebatur. Quod fideles ignorantes, vnà cũ incolis patria voce Nephsameemana vocarũt. Sed prophetæ Zebeno in somnis apparentes, quemadmodum dixi, seipsos qui essent, indicarunt.

CAPVT XLIX.

Diui Ioannis capitis inuentio.

ADmirandum autem & celebre Baptistæ caput eiusdem Imperij tempore inuentum, in clarissimã vrbem Constantinopolim est deportatum. Id namq; Herodîas, quòd adhuc Baptistæ reprehensionem timeret, in Herodis regia abstruso quodam loco sepelierat. Sed rem tam sanctã diuina visione admoniti monachi quidam Macedonianæ hæresis inuenerunt: qui primùm quidem Hierosolymis vixerunt, postea autem in Ciliciam commigrarunt. Atque vbi caput id ibi esse comperit Mardonius, * qui primus inter imperiales eunuchos fuit, inuentionem eam Valenti indicauit: & ille id Constantinopolim deferri iussit. Quidam igitur missi, cum splendido comitatu in Imperiali curru id vexerũt. Vbi autem ad Pantichium, oppidum paruum non longè à Chalcedone situm, peruentum est, vlterius progredi quæ ad currum iunctæ erant mulæ, quamuis auriga eis vehementius & flagello & calcaribus ad cursum instigans immineret, noluere. Porrò quum graui eo impetu nihil efficerent, noui quiddam Deum significare, non ductores modò & spectatores, sed ipse etiam Imperator existimauit. Itaque placitum est, vt sacer iste thesaurus, tum in vicino vico, quem incolæ Cosilaum vocabant (erat autem in Mardonij dominio) deponerent. Cęterum hoc tempore accidit, siue Deo seu Propheta ipso instigante, vt ad vicum hũc Theodosius veniret. Et quum caput id inde transferre constituisset, sola ei obstitit Matrona, Deo dicata virgo, quæ diuinum hoc caput Baptistæ sequebatur, vt in itinere pro eo atque opus esset, ei inseruiret, custósque eius esset. Eam verò Imperator magno animo obsistentem, minimè vi cogendam ducens, precibus est aggressus, vt translationem eam permitteret. Illa id difficulter tan-

Macedoniani monachi id inuenerunt.

** τῆς βασιλικῆς οἰκίας μείζων, hoc est, imperialis domus maior. Sozo. lib. 7. cap. 21.*

Matrona sanctimonialis Macedoniana capitis Baptistæ custos.

dem annuit, rem eum quam perficere nequiret, sicuti etiam Valenti contigerat, per coniecturam aggredi rata. At Theodosius arcam, in qua sacrum caput repositum fuerat, purpura circumuolutam, ipse manibus suis gestauit, vsque ad Septimam quæ dicitur regionem vrbis Constantinopolitanæ: vbi id reposuit, templo ** diuo Baptistæ, quem pręcipuè celebrabat, maximo & pulcherrimo constructo. Et quum sępe multúmq; Matronam maximis gratissimísq; pollicitationibus, vt fidei sententiam mutaret (Macedonij enim hęresis tenebatur morbo) aggressus esset, persuadere id ei non potuit: quum quidem Vincétius, eiusdem religionis presbyter, qui idem cum illa apud arcam Baptistæ præstabat ministerium, & eam ob causam sacerdotalem susceperat dignitatem, statim sententiam mutauisset, & ad vniuersalem ecclesiam accessisset: idq; antea, sicuti Macedoniani dicunt, iureiurando interposito, nunquam se opinionem suam reiecturum esse. Sed enim eam mutauit, hac sibi præscripta conditione, vt tum demum religionem suam deponeret, & postea sine discrimine vllo cum Imperatore cõmunicaret, si illum Baptista sequeretur. Vincentius iste genere fuit Persa. Quum autem in Perside sub Constantio persecutio esset mota, profugiens inde cum consobrino Adda, in Romanorum peruenit ditionem. Atque hic in clerum allectus, ad presbyteri dignitatem peruenit. a Addas autem vxore ducta, magnum ecclesiæ emolumentum genuit, Auxentium filium, in rebus diuinis fidelem, in amicos officiosum, vita moderatum, & sibi ipsi constantem, studiorum doctrinæ amantem maximè, literarum prophanarum atque etiam ecclesiasticarum peritum, modestum præterea, & Imperatoriæ aulæ cõmodum, pręclarum etiam in bello ducem: cuius celebris etiam fama est apud optimos quosque monachos, & alios doctos bonósq; viros, qui illum cognouere. Porrò Matrona vitam in vico Cosilao exegit, & pluribus virginibus pręfuit, qua-

Caput Baptistæ in Septimũ vrbis Constãtinopolitanæ p latum.

Templum eius in Septimo.

Matrona adduci non potuit, vt hæresim Macedonianã relĩqueret. Fecit autẽ id cõtra præstitũ iuramẽtũ Vincẽtius presbyter, miraculo in capite diui Ioãnis exhibito adductᵒ, capitis eiusdem custos.

a Addas Vincentij huius cõsobrinus.

Auxentius vir præclarißimᵘˢ Addæ filius.

Matrona virginum

** *Sozom. lib. 7. cap. 21. 24. Is Deo tẽplum id constructum scribit. Templum enim Dei vocat, quamuis antea quoque in honorem S. Baptistæ conditam dixerit ecclesiam eam.*

rum succeſsio in longum tempus durauit, morem Matronæ diſciplina dignum & pręclaram famam obtinēs. De his quæ cōmoda, vt puto, ad religionis noſtræ gloriam, in Theodoſij imperium inciderunt, hactenus.

collegio in Cōſilao præfuit.

CAPVT L.

IMperatoris, poſt Eugenium deuictum, in Italia Mediolani agens, & Occidentis res pro eo atque decuit conſtituēs, ægrotare cœpit, hydropis morbo oppreſſus: & Ioannis monachi prædictione in memoriam reuocata, finem vitæ propediem aduenturum expectauit. Maioris autem ſolicitudinis cauſa ei fuit reipublicæ ſtatus in animo ſecum reputanti, quantum detrimenti ciuibus & ſubditis, Imperatore è medio ſublato, accidere ſoleat, quàm mors ipſa. Itaque quamprimùm filium Honorium Cōſtantinopoli acciuit, Imperatorem eum Occidentalibus partibus præficere volens. Quem vbi aduenientem vidit, meliuſculè habuit, & ad ſpectaculum ludorum Circenſium ob victoriam celebrandorum prodiit. Et quum ante prandium validior fuiſſet, poſtea derepentè eum imbecillitas inuaſit. Quumque ludicrum id perficere non poſſet, filio id more ſolito peragendum commiſit, proximáque nocte fatis conceſsit, decimaſeptima Ianuarij menſis die, ſempiterna laudis & gloriæ memoria poſt ſe relicta: quum ad finem vitæ ſatis longum perueniſſet, atque cum ſplendidis victoriis ſolus Romanorum imperium monarcha gubernaſſet, & duorum Imperatorum pater eſſet, eíſq; imperium pacatum relinqueret. Placidè autem in lecto ſuo beata morte vitam finiit, pręmium id fidei erga Deum ſuæ, & flagrantis aduerſus idola & ſimulacra ardoris conſequutus. Vixit annos ſexaginta, & menſes octo: quorum ſedecim cum dimidio, in imperio Romano peregit. Complectitur duodecimus iſte hiſtoriarum liber annos decem & octo: cùm à mundo condito quinquies † milleſimus noningenteſimus nonus, à natiuitate autem Domini quadringenteſimus * quartus ageretur annus.

Mors Theodoſij.

Librí iſtius anni.

† Secundū recentiores 4375.

** Alij ponunt annū 398.*